
Volum 84

ANALECTA SACRA TARRACONENSIA

BARCELONA

ANALECTA SACRA TARRACONENSIA

REVISTA DE CIÈNCIES
HISTORICOECLESIASTIQUES

VOLUM 84
2011

BALMESIANA (BIBLIOTECA BALMES)
Duran i Bas, 9 - 08002 BARCELONA
2011

ANALECTA SACRA TARRACONENSIA

ANALECTA SACRA TARRACONENSIA

REVISTA DE CIÈNCIES HISTORICOECLESIASTIQUES

PUBLICADA PER
BALMESIANA (BIBLIOTECA BALMES)

Director

RAMON CORTS I BLAY

Consell de Redacció

JOSEP M. BENÍTEZ RIERA

JOAN BUSQUETS DALMAU

ÀNGEL FÀBREGA GRAU

JOSEP M. MARTÍ BONET

JOSEP M. SANS TRAVÉ

VALENTÍ SERRA DE MANRESA

FREDERIC UDINA MARTORELL

Secretària de redacció

CECÍLIA VIVES BRESÓ

ADMINISTRACIÓ

EDITORIAL BALMES

Duran i Bas, 9 - 08002 BARCELONA

ANALECTA SACRA TARRACONENSIA

REVISTA DE CIÈNCIES
HISTORICOECLESIASTIQUES

VOLUM 84
2011

BALMESIANA (BIBLIOTECA BALMES)
Duran i Bas, 9 - 08002 BARCELONA
2011

Amb llicència eclesiàstica.
És propietat de l'Editorial Balmes

Impressió: www.palahi.cat

Dipòsit legal: B. 18.288-1958

APORTACIÓ DELS FRAMENORS CAPUTXINS
A LA CARTOGRAFIA EUROPEA
(SEGLES XVII i XVIII)

Fra Valentí SERRA DE MANRESA, OFMCap.

Tot i que la principal aportació dels frares caputxins de Catalunya a la cartografia i a l'estudi de la geografia és molt més destacable en l'àmbit americanístic,¹ la present nota històrica la dedicarem a donar una breu notícia a propòsit de la contribució d'aquests religiosos a la cartografia d'àmbit europeu.

La tradició missionera de l'Orde caputxí –especialment els de la província de Catalunya– ha produït al llarg dels segles una gran riquesa de descripcions de viatges² i, també, de plasmacions cartogràfiques dels

1. Vegeu Marc Aureli VILA, *Els caputxins catalans a Veneçuela*, Barcelona 1969, p. 130-169 i 351-359; Valentí SERRA DE MANRESA, «El projecte del pare Castellví d'un centre català de recerques americanístiques», *Analecta Sacra Tarraconensia* 66 (1993) 123-134; ID., *Tres segles de vida missionera: la projecció pastoral «ad gentes» dels framenors caputxins de Catalunya (1680-1989)*, Barcelona 2006, p. 621-629.

2. Esmentem a guisa d'exemple, aquests itineraris de viatges que, atesa la seva importància, foren editats: ÀNGEL DE VILLAVA, *Una visita al Caquetá*, Barcelona 1895; ANTONIO DE CALAMOCHA, «Excursión llevada a cabo por el Rdo. P. Fr. Antonio de Calamocha, Misionero Capuchino en Colombia, a los pueblos de San Miguel de Sucumbios, Santa Rosa, San José del Aguarico y otros pueblos del río Putumayo. Mocoa 1898», *El Mensajero Seráfico* XV (1898) 336-341; XVI (1899) 20-22, 81-86, 111-115 i 150-154; GASPAR DE PINELL, *Excursión Apostólica por los ríos Putumayo,*

itineraris evangelitzadors³ que, una volta acabat el període colonial, van contribuir a delimitar les fronteres dels novells països com ara Veneçuela, Brasil, Colòmbia i Perú. L'any 1932, en finalitzar el conflicte armat colombopoperuà –suscitat pels interessos cautxers a l'Amazònia–, l'aportació dels missioners caputxins en les comissions internacionals per a la fixació dels límits territorials fou també decisiva. Semblantment, un segle abans, els establiments missioners a la Guaiana foren de gran utilitat per a determinar els límits de l'actual Veneçuela.⁴

S'ha tractat, repetidament, de la conveniència d'un estudi monogràfic sobre l'aportació dels frares caputxins a la geografia i cartografia americana;⁵ de moment, però, no l'anticiparem, car, com hem dit, aquest article el centrem en l'aportació dels caputxins a la cartografia d'àmbit europeu al llarg dels segles XVII i XVIII.

La contribució dels religiosos caputxins de Catalunya i d'Europa a la cultura és força diversificada i és especialment valuosa en el camp de l'arquitectura, de la recerca d'aigües subterrànies,⁶ i àdhuc en la construcció de rellotges solars⁷ i en la confecció de plànols i mapes.⁸ S'ha d'assenyalar,

San Miguel de Sucumbios, Cuyabeno, Caquetá y Caguán. Abundancia de datos históricos, etnográficos, geográficos, botánicos y filológicos de las regiones visitadas, Bogotá 1928, etc.

3. Algunes de les principals plasmacions cartogràfiques fetes pels missioners caputxins són les següents: [*Fidel de Montclar*], *Plano de la vía entre Mocoa y Puerto Asís, trazado y levantado con el nivel de Abney, la brújula y el podómetro*, s.d; *Carta geográfica que señala la ruta que siguieron los misioneros Fr. Gaspar de Pinell y Fr. Bartolomé de Igualada en la Excursión Apostólica [de] 1926-1927* (Escala 1/1.000.000); *Plano del río Caquetá desde Curiplaya hasta el río Caguán, levantado con brújula por el R. P. Fray Gaspar de Pinell en 1927* (Escala 1/750.000); *Plano del río Caquetá desde Puerto Limón hasta río Ortegaza, levantado con brújula por el R. P. Fr. Gaspar de Pinell, misionero capuchino, en 1927* (Escala 1/580.000).

4. Lino DUARTE LEVEL, *Historia Patria*, Caracas 1911, p. 278: «En nuestra cuestión de límites con la Guayana inglesa, el único sólido e incontestable argumento que pudimos presentar para justificar nuestros derechos sobre la Guayana fue la obra de los misioneros. Hasta donde llegaron los religiosos [capuchinos catalanes] en su misión evangélica, puede decirse que llegaron nuestras fronteras. Al plantar la cruz fijaron los linderos de Venezuela».

5. Vegeu la síntesi titulada: *Geografía de la Comisaría Especial del Amazonas y notas históricas. Geografía por Gonzalo Estrada y por Romualdo de Palma. Notas históricas por Marceliano E. Canyes*. Prefectura Apostólica de Leticia, 1973.

6. Vegeu Valentí SERRA DE MANRESA, *Aportació dels framenors caputxins a la*

però, que la producció cartogràfica dels caputxins en l'Europa del Barroc fou per a ús intern, és a dir, destinada al servei directe dels membres de l'Orde, tal com apareix estampat en la part introductòria de les obres cartogràfiques que publicaren els caputxins: «communi utilitati in lucem prodita».

Els framenors caputxins han estat la reforma més vigorosa i estesa dels framenors. Nascuts a Itàlia l'any 1528 de tronc vivament franciscà, se'n comptabilitzen, actualment, uns onze mil frares escampats arreu del món.⁹ Una volta vençudes les dificultats inicials de consolidació, i després de superar les traves que els foren imposades per a impedir que aquesta reforma franciscana s'expansionés més enllà de la península italiana, en començar el segle XVII –quan amb prou feines comptaven amb un segle d'existència– els caputxins ja havien reeixit a fer-se presents a bona part de les regions d'Europa.

La legislació primitiva dels caputxins institucionalitzà la visita pastoral del ministre general a les províncies¹⁰ de l'Orde; visita que, per mor de l'austeritat dels primers frares, que volien recuperar els ideals del franciscanisme primitiu, calia fer a peu, tal com ho prescriu la Regla franciscana.¹¹ Les dificultats que això comportava, junt amb la conveniència de conèixer de la millor manera possible els territoris que havien de ser visitats pel ministre general i el seus acompanyants, motivà que l'any 1632 Silvestre de Panicale¹² preparés, per indicació de la cúria generalícia, la primera *Descrizione Geografica*, talment un *Atlant* o atlas, que visualitzava les fundacions dels convents de caputxins pels diversos territoris d'Europa.

cultura catalana: des de la fundació a la guerra civil (1578-1936), Barcelona 2009, p. 397-409: «L'arquitectura i les edificacions conventuals dels caputxins»; *ibid.*, p. 409-411: «La tasca dels saurins, cercadors d'aigües subterrànies».

7. BHC, Ms. 7-6-17, *Tratado de la Gnomónica [...] que enseña a delinear Reloges Solares de muchas especies*; text atribuït als caputxins Pere Fiol de Muro i Josep M. Collas de Mallorca.

8. Sobre aquestes aportacions, vegeu Valentí SERRA DE MANRESA, «Els frares caputxins i la cartografia», *Estudios Franciscanos* 111 (2010) 161-170.

9. *Analecta OFM Cap* 124 (2008) 139-155: «Elenchus Religiosarum [...] die 31 Decembris 2007, summa totalis: 10.683», distribuïts en 1704 convents.

10. AGRoma, *Constitutioni de Frati Minori Ca[p]puccini di S. Francesco*, Roma 1609, Cap. X, p. 48: «S'ordina che'l M. R. P. Generali si sforzi nel tempo del suo ufficio di visitare personalmente tutte le Provincie».

11. Vegeu la *Regula Bullata* (any 1223) Cap. III: «Fratres non debeant equitare»; que els frares no vagin a cavall, és a dir, que viatgin a peu.

12. Sobre Silvestre de Panicale (†1641), vegeu *Lexicon cappuccinum*.

Aquest primer *Atlant*¹³ –publicat en facsímil l’any 1990 a cura de Servus Gieben–¹⁴ esdevingué el bell model inspirador dels volums cartogràfics posteriors titulats *Chorographica descriptio Provinciarum*, unes belles i monumentals edicions del segle XVII¹⁵ i XVIII¹⁶ que actualment són cobejades per bibliòfils i col·leccionistes d’obres cartogràfiques.¹⁷ D’aquestes edicions, se’n coneixen, pel cap baix, sis estampacions: Roma 1643, Roma-Torí 1646, Torí 1649 i 1654, Milà 1712 i 1721. A la Biblioteca Hispano-Caputxina (a Sarrià, Barcelona), s’hi conserva un exemplar de l’edició milanesa de 1712 de la *Chorographica descriptio Provinciarum*, on trobem una detallada plasmació cartogràfica de l’expansió dels framenors caputxins pels territoris d’Europa en començar el segle XVIII, amb indicacions estadístiques per a cadascuna de les províncies caputxines.¹⁸ Pel que fa a la província de Catalunya, la *Chorographica descriptio Provinciarum*

Promptuarium historico-bibliographicum Ordinis Fratrum Minorum Capuccinorum (1525-1950), Romæ 1951, col. 1597.

13. AGRoma, *Descrittione Geografica delle Provincie d’Italia, di Spagna, Francia e di Germania, nelle quali fin’hora si è dilatata la Serafica Religione de Patri Capuccini di San Francesco*, Roma 1633.

14. Servus GIEBEN, *Atlante Cappuccino. Opera inedita di Silvestro da Panicale (1632)*. Roma, Istituto Storico dei Cappuccini, 1990. A propòsit d’aquesta edició vam preparar algunes ressenyes, vegeu Valentí SERRA DE MANRESA, «Descoberta i edició del primer *Atlant* caputxí», *Catalunya Franciscana* XXIX (1991) 146-147; *Estudios Franciscanos* 92 (1991) 331-333.

15. AGRoma, *Chorographica descriptio Provinciarum, et Conventuum Fratrum Minorum S. Francisci Capuccinorum; Praedicatorum, Sacerdotum, Clericorum et Laicorum universorum eiusdem Ordinis collectio, quorundam Fratrum labore industria delineata, sculpta, impressa, iussu A. R. P. Ioannis a Montecalerio, Ministri Generalis, in lucem edita*. Romæ 1643; (reed., Romæ-Taurini, 1646; Agustæ Taurinorum, 1649 i 1654).

16. BHC, *Chorographica descriptio Provinciarum, et Conventuum FF. Min[orum] S. Francisci Capuccinorum, olim quorundam Fratrum labore, industria, delineata, sculpta, impressa iussu A. R. P. Ioannis a Montecalerio; nunc vero F. Io[annis] Baptistæ a Cassinis Prov. Mediolanensis concionatoris capu[c]cini iterata delineatione super novissimas orbium caelestium observationes, de A. R. P. Augustini a Tissana Ministri Generalis mandato communi utilitati in lucem prodita*, Mediolani 1712.

17. Vegeu el volum titulat: *Mapes antics de la península Ibèrica i de la resta del món (segles XVI-XIX)*. Catàleg del Fons Cartogràfic de l’Institut Municipal d’Història, Vol. II, Ajuntament de Barcelona 1994, p. 205, núm. 439: «Provinciae Cataloniæ cum confiniiis», dins *Chorographica descriptio...* Augustæ Taurinorum, 1649.

registra 128 predicadors, 168 sacerdots (aquells religiosos promoguts al presbiterat que no tenien llicència del ministre general per a predicar), 76 estudiants clergues i 146 frares llecs; és a dir, un total de 515 religiosos distribuïts en els 25 convents que abans de l'exclaustració de 1835 integraven la província monàstica dels framenors caputxins de Catalunya.¹⁹

Silvestre de Panicale, després d'exercir alguns càrrecs de responsabilitat a la seva província de l'Úmbria, l'any 1618 passà al servei directe del ministre general i, força aviat, es dedicà a dibuixar els mapes i els itineraris de les províncies caputxines que el ministre general havia de visitar, tal com s'explica en una de les edicions de la *Chorographica descriptio Provinciarum* publicada el 1646: «Factus igitur visitationis et peregrinationum comes, primo huic operi initium dedit, quasdam sibi tabellas prae-parando, quae synceram et integram cuiusque provinciae faciem simulque universalem totius terrae Capuccinis inhabitate representarent». En aquest mateix sentit, en les ratlles introductòries de l'edició de la *Chorographica descriptio Provinciarum* publicada el 1712 pel caputxí Joan Baptista de Cassine,²⁰ s'hi esmenta que aquesta obra geogràfica i estadística fou enllestida a petició del ministre general Agustí de Latisana per tal de visualitzar l'expansió de l'Orde caputxí amb les noves províncies i convents; i per això es tractava d'una *Nova delineatio Chorographica Provinciarum nostrae capuccinorum Religionis cum additione novarum Provinciarum*,²¹ tot actualitzant les edicions precedents del segle anterior. Aquesta *Nova delineatio* comportà moltes dificultats per a Joan Baptista de Cassine qui, d'una manera molt encertada, va exposant en les ratlles introductòries de l'obra el repte, no sempre reeixit, de plasmar cartogràficament les fluctuants i tothora controvertides divisions entre regnes i províncies que, força aviat, tornarien a canviar per mor dels tractats internacionals d'Utrecht (1713) i Rastatt (1714), així com aconseguir una correcta situació en els mapes

18. Sobre aquest mapa caputxí de 1712, vegeu Ignasi M. COLOMER I PRESES, *Els cent primers mapes de Catalunya. Segles XVI-XIX*, Barcelona 1966, p. 51.

19. BHC, *Chorographica Descriptio Provinciarum*, Mediolani 1712, f. 6: «Provincia Cathaloniae, continet: Archiepiscopatus 1, Episcopatus 8, Studia 4, Conventus 26, concinadores 126, sacerdotes 168, clericos 76, laicos 143. Simul 515. Confinia huius Provinciae sunt Provinciae Valentiae, Aragoniae et Tolosana». Tot i que en el mapa es compten 26 convents, en realitat en tenen 25, car el convent de Banyoles que encara figura en el mapa es clausurà l'any 1638.

20. Sobre Joan Baptista de Cassine († 1715), vegeu *Lexicon capuccinum*, Romae 1951, cols. 829-830; F. PORENA, «Un cartografo italiano del principio del secolo XVIII», *Memorie della Società Geografia Italiana* V (1895) 45-73.

21. BHC, *Chorographia Descriptio Provinciarum*, Mediolani 1712, f. 3.

dels llocs i ciutats, torrents i rierols, muntanyes i turons.²² En canvi, per al cartògraf caputxí li fou força més fàcil d'establir la latitud de les poblacions mercès a l'ús de l'astrolabi.²³ Joan Baptista de Cassine dibuixà 61 mapes amb les respectives estadístiques que es corresponen amb els territoris de *Totius Italiae* (amb 25 províncies caputxines i 12.466 frares, amb la inclusió de les illes de Còrsega, Sardenya i Sicília); *Hispaniae* (amb 7 províncies caputxines i un total de 2.473 religiosos); *Galliae* (amb 12 províncies caputxines i 6.439 frares, amb la inclusió dels territoris de la Savoia, Lotaríngia o Lorena i la Borgonya Palatina o Franc Comtat); *Totius Germaniae* (amb 14 províncies caputxines i 6.414 frares, amb la inclusió d'Àustria i Suïssa). En el moment de publicar aquest atlas, Alemanya era encara un territori on els frares tot just començaven d'expansionar-se. Finalment, hi ha un mapa de Polònia, només amb 2 convents i 13 frares, car tot just hi havia començat la implantació de l'Orde.

L'any 1950, l'eminent estudiós de la cartografia, François de Dainville, ja assenyalà que els segles XVII i XVIII foren la gran època de la cartografia, i que els ordes religiosos mostraren molt interès a publicar llurs atles per tal de visualitzar la seva distribució geogràfica, expansió internacional, límits de les províncies,²⁴ etc. Es conserven atles editats pels agustins, benedictins, jesuïtes,²⁵ carmelites descalços, framenors conventuals²⁶ i, principalment, caputxins, els quals en foren els pioners a través de l'*Atlante* de 1632. Amb tot, els primers volums de la *Chorographica descriptio Provinciarum* que van publicar els caputxins, a més de visualitzar l'expansió i la consolidació de l'Orde en el seu primer segle d'existència, foren també un utilíssim *instrumentum laboris* per tal de reeixir en la preparació de les visites pastorals, tal com ja posà en relleu el director del «Museo Francescano» de Roma, el caputxí Servus Gieben, en el seu magnífic estudi sobre aquest *Atlante*²⁷ que Silvestre de Panicale enllestí l'any 1632, com a fruit de les minucioses anotacions que anava prenent

22. *Ibid.*, f. 2: «Tota difficultas geographica consistit in vera collocatione regnorum, provinciarum, insularum, peninsularum, civitatum, oppidorum, castellorum, montium, collium, fluminum».

23. *Ibid.*, ff. 2-3: «Ad Civitatum, Oppidorumque latitudinem investigandam facili negotio devenire valemus; sufficit enim mediante astrolabio, vel aliquo perfecto quadrante astronomico collimare».

24. François de DAINVILLE, *La Cartographie reflet de l'histoire*, Geneve-Paris 1986, p. 256 i ss.

25. François de DAINVILLE, «Les Cartes anciennes de l'Asistance de France», *Archivum Historicum Societatis Iesu XIX* (1950) 254-264.

quan acompanyava els ministres generals durant les visites pastorals²⁸ a les diverses províncies de l'Orde;²⁹ una metodologia ben eficaç i que trobem expressada en les ratlles introductòries dels volums de les *Chorographica descriptio Provinciarum*³⁰ En aquestes obres cartogràfiques els autors solien posar moltes més dades i detalls per als territoris fora d'Itàlia, car aquests eren indrets força desconeguts per als religiosos que havien de realitzar la visita pastoral, normalment frares d'origen italià. Per exemple, si ens fixem en el primer Atlant, hi ha una notable abundància de signes per a facilitar la comprensió general de cada territori no-italià (per exemple la indicació de bisbats, cases d'estudi, convents, etc.),³¹ així com una acurada descripció dels límits territorials, amb indicació dels accidents geogràfics, rius i, sobretot, ponts per a travessar-los!³² En el revers de cada mapa, Silvestre de Panicale hi féu dibuixar –possiblement a cura de Maximí de Guchen, gravador de la primera *Chorographica descriptio Provinciarum* de 1643– un notable complement estadístic per a cada província caputxina,³³ el qual ajuda enormement a prendre consciència de l'abast de l'expansió dels frares caputxins pels territoris d'Europa, a més de trobar-hi suggeridores imatges de la vida quotidiana –emprades a guisa d'il·lustració dels mapes– com ara sovintejats detalls de la vida quotidiana i laboral dels pobladors de les regions europees del segle XVII (com l'escena pastoral que il·lustra el mapa de la província caputxina de Tours);³⁴ o també en el mapa de la província caputxina de València, on hi ha dibuixat un tragner

26. Franciscus Antonius M. RIGHINI, *Tabulae Topographice omnium Provinciarum Regularium Ordinis Minorum S. Francisci Conventualium*, s.l., 1773.

27. SERVUS GIEBEN, «Il primo Atlante Cappuccino. Opera inedita di Silvestro da Panicale (1632)», *Collectanea Franciscana* 50 (1989) 69-108.

28. Es conserven alguns quaderns d'aquestes anotacions dels itineraris de viatge dels ministres generals a l'AGRoma, *Nota del viaggio che si fa, dei luoghi che si toccano, delli capitoli che si celebrano, e delle miglia che si caminano* (anys 1625-1631) redactat, segurament, per Silvestre de Panicale.

29. Alguns d'aquests dietaris han estat editats com ara *I Iter Sacrae Visitationis A. R. P. Ioannis Mariae a Noto*, publicat dins *Analecta OFM Cap X* (1894) 246-254, corresponent als anys 1625-1631; o bé el relat que escriví Filippo da Firenze, publicat amb el nom d'*Itinera Ministri Generalis Bernardini de Arezzo (1691-1698) per Hispaniam, in lucem edidit Marianus d'Alatri*, Romæ 1973, p. XV-XXI: *Relazione del Viaggio fatto dal M. R. P. Bernardino d'Arezzo e suoi Compagni in occasione di visitare la Religione de Cappuccini mentre era Generale della mesma*.

30. AGRoma, *Chorographica descriptio Provinciarum*, Romæ-Taurini 1646, ff. 1-2: «Lustrando itaque provinciae per Europam diffusas et visitans monasteria, descriptionem cuiusque provinciae extrahebant, distantias et situs locorum observans».

menant una mula amb el bast carregat de mercaderies i que reflecteix el mitjà més usual de transport a les zones de difícil accés.³⁵ També és molt suggeridor el mapa de la província de Catalunya, on hi ha representada una escena amb pescadors (cofats amb barretina catalana) estirant una xarxa;³⁶ o també el conreu de la terra en les hortes caputxines que trobem a guisa d'il·lustració en el mapa de la província de Borgonya.³⁷ A bona part dels mapes hi ha reflectida la manera de viatjar dels frares, sempre precedits pel més ancià i seguit dels més joves carregant les alforges,³⁸ així com també la notable presència de soldats vigilant els passos fronterers, tal com es pot veure en el mapa de les províncies de Messina i d'Aragó.³⁹

Acabem aquesta nota històrica remarcant la forta incidència del primer *Atlante Cappuccino* endegat el 1632 per Silvestre de Panicale, car marcà l'estil de les obres cartogràfiques posteriors tant de l'Orde caputxí com també dels altres col·lectius religiosos quan estamparen els respectius atles, tal com ho posaren en relleu François de Dainville i Servus Gieben.

Oferim, a tall de mostra, i a guisa d'il·lustració d'aquest article, un mapa de la província caputxina de Catalunya extret de la *Chorographica descriptio Provinciarum*, obra del caputxí Joan Baptista de Cassine, estampada a Milà l'any 1712. Fixem-nos que en aquelles poblacions on hi havia caputxins hi ha dibuixat un convent i que, a voltes, els topònims són italianitzats (Barcellona, St. Steffano, Eremita) tot i que la llengua de

31. Sobre la interpretació dels mapes antics, vegeu François de DAINVILLE, «Problèmes de Cartographie historique des Eglises», *Cahiers d'Histoire* IX (1964) 22-53.

32. Ho posà en relleu Servus GIEBEN, «Il primo Atlante...», dins *Collectanea Franciscana* 59 (1989) p. 89: «Per chi viaggiava a piedi era importante conoscere l'ubicazione dei ponti, sui quali poter attraversare commodamente un fiume. Perciò, il nostro cartografo ha indicato questi punti di passaggio».

33. Pel que fa a la província caputxina de Catalunya, l'*Atlant* de 1632 inclou encara els convents del Rosselló: Ceret, Perpinyà, Elna, Tuïr, Vinça i Prada, i s'hi comptabilitzen 406 religiosos, 61 dels quals eren predicadors, 130 eren simples sacerdots, 112 eren llocs i 103 eren clergues amb formació escolàstica; cf. *Atlante Cappuccino*, f. 24 v.

34. Cf. *Atlante Cappuccino*, Map. núm. 38: «Província di Turena».

35. Cf. *Atlante Cappuccino*, Map. núm. 26.

36. Cf. *Atlante Cappuccino*, Map. núm. 25. També apareix una escena força semblant en el mapa núm. 30, del «Regno di Galitia e di Portugallo, dove ancora non sono fondati i nostri conventi».

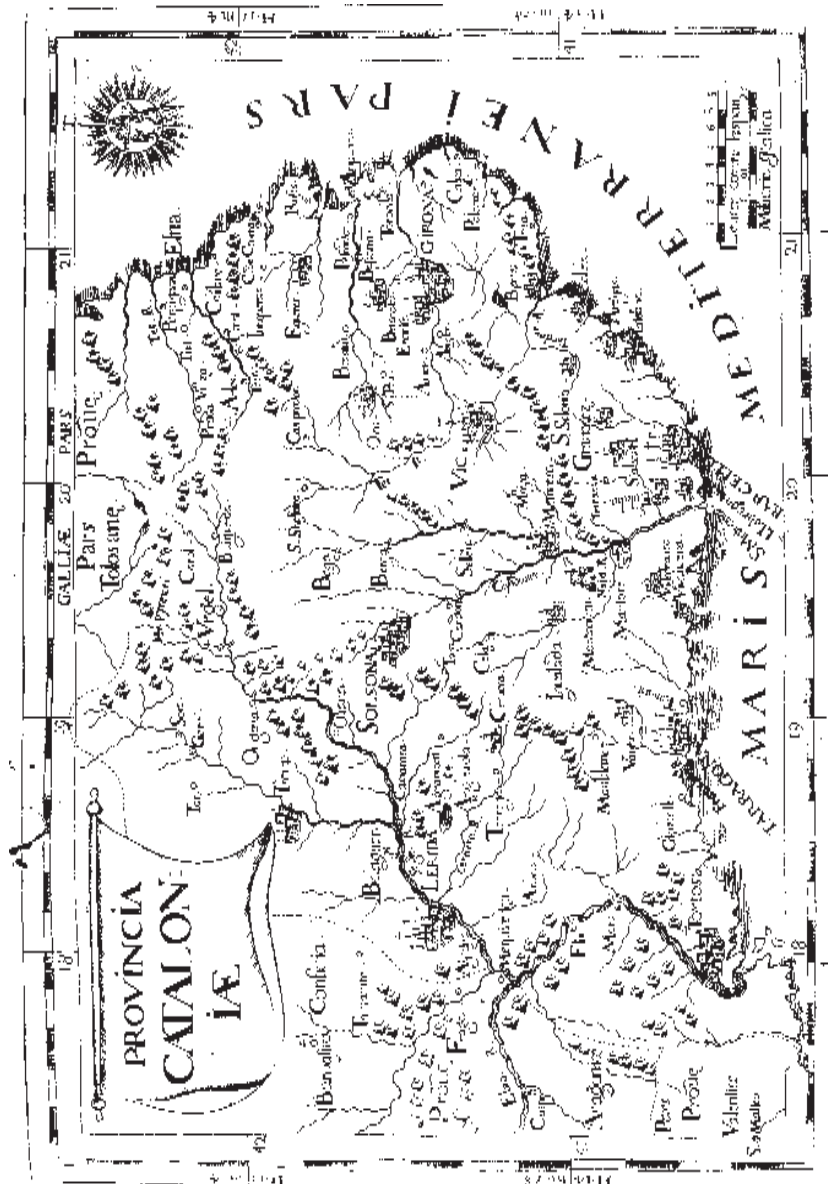
37. Cf. *Atlante Cappuccino*, Map. núm. 35.

38. Cf. *Atlante Cappuccino*, Map. núm. 44 (província caputxina valona); *ibíd.*, Map. núm. 45 (província caputxina de Colònia).

l'atles és el llatí. Observem, també, que l'orografia i les poblacions són representades en perfil, i les distàncies són calculades en llegües hispanes i en milles itàliques. És ben curiosa la col·locació del segell provincial –la Mare de Déu de Montserrat amb Sant Francesc i Santa Eulàlia– dins de la rosa dels vents. El convent de Banyoles, tot i ser clausurat l'any 1638, encara figura en el mapa.

Amb aquesta descripció de la situació dels convents caputxins en els territoris del Principat de Catalunya feta per Joan Baptista de Cassine, donem per enllestida aquesta breu nota històrica i deixem per a una altra oportunitat un nou article dedicat a l'aportació dels caputxins de la Tarraconense a la cartografia dels territoris missionals.

39. Cf. *Atlante Cappuccino*, Map. núm. 20 i Map. núm. 27.

LA CARTOIXA DE MONTALEGRE L'ANY 1731

CARLES DÍAZ MARTÍ

«De tous ces trésors et magnificences il ne reste plus que le souvenir que nous avons maintenant exhumé des archives et autres sources, et certainement que ce n'est là qu'un minimum.»

Irenée JARICOT, *Histoire de la Chartreuse de Notre-Dame de Montalegre*, 1959

INTRODUCCIÓ

Santa Maria de Montalegre és un dels pocs monestirs catalans que actualment té la funció per a la qual va ser projectat i construït des del començament: seguir els preceptes de la vida cartoixana. Així ha estat des de mitjan segle xv fins al dia d'avui, amb un únic gran parèntesi entre la desamortització de Mendizábal (1835) i l'arribada del noviciat de la Grande Chartreuse (1901).¹

1. L'obra de caràcter general més important sobre la història de Montalegre és Irenée JARICOT, *La cartuja de Santa Maria de Montalegre. Compendio histórico*, Cartuja de Santa Maria de Montalegre, 1960, resum d'un conjunt de treballs realitzats per l'autor, membre de la comunitat, que es conserven mecanografiats i inèdits a

Tot sembla indicar que un dels objectius principals de la fusió entre les comunitats de Sant Jaume de Vallparadís (Terrassa) i Sant Pol del Maresme (Sant Pol de Mar), de la qual l'any 1415 sorgirà Montalegre (Tiana), era disposar del capital suficient per a construir una cartoixa *ex novo*, primer requisit pel creixement de l'orde prop de la capital catalana. Es deixaren enrere les estretors dels dos antics castells² per a construir una cartoixa funcional, moderna i ambiciosa, amb espai per a una vintena de membres. Una idea aproximada de l'envergadura del projecte la poden donar els aproximadament cinquanta anys de la seva construcció, període en el qual la comunitat s'estigué a l'antic cenobi de canongesses agustinianes, situat al cim de la muntanya, i que després tingué la funció de conreria.³

Els elements principals del monestir –església, claustre, cel·les, sala capitular, refetor, sagristia– pertanyen a aquest primer període constructiu. Sobre aquest esquema inicial, que romandrà inalterable, es realitzaren diferents ampliacions fins arribar a la configuració actual. De Montalegre, per tant, a diferència de tants altres monestirs que sucumbiren a les destruccions i el pillatge, se'n té un coneixement prou precís. Sens dubte, la conservació i l'ús monàstic gairebé continuat n'han estat la causa principal, perquè a banda de la informació proporcionada directament per l'edifici, s'hi ha d'afegir l'estudi que, en el transcurs del temps, n'han fet els historiadors, captivats per l'excel·lent resolució funcional, la racionalitat de la planta, les dimensions de la fàbrica i l'omnipresent austeritat, que fa poques con-

l'arxiu del monestir. Cal destacar també l'estudi de Xavier PÉREZ GÓMEZ, *La cartoixa de Montalegre. Drets feudals i conflictes jurisdiccionals (1414-1602)*, Barcelona: Fundació Salvador Vives i Casajuana, 2004. Part de l'abundosa bibliografia d'aquesta casa religiosa serà citada en nota crítica al llarg del present treball.

2. Sant Jaume de Vallparadís estava ubicat en el castell dels Terrassa, que els fou donat per la seva fundadora Blanca de Centelles, darrer membre d'aquesta família noble (Salvador CARDÚS, *El castillo-cartuja de Vallparadís*, Terrassa, 1969, p. 26-30). Als cartoixans, els succeïren els carmelitans en l'efímer monestir de la Vall de Sant Jaume, fundat pel mercader barceloní Bertran Nicolau (Carles DÍAZ MARTÍ, *Bertran Nicolau, fundador de Sant Jeroni de la Murtra*, Badalona: Museu de Badalona, 2006, p. 145-152). També la cartoixa de Sant Pol del Maresme havia estat un castell, tal com es posa de manifest en la compra que féu el fundador, Guillem de Montgrí, als seus antics propietaris, els benedictins de l'abadia de Sant Honorat de Lerins, on tenien un priorat (Montserrat RODRÍGUEZ CANO, «Notícies documentals de la cartoixa de Sant Pol de Mar», a «La província cartoixana de Catalunya. La cartoixa de Montalegre», a *Actes del XXIII Congrés Internacional sobre la Cartoixa*, Barcelona: Diputació de Barcelona, 2006, p. 466).

3. Irenée JARICOT, *La cartuja de Santa María...*, p. 46.

cessions a la bellesa artística. En definitiva, una cartoixa construïda per cartoixans i per a cartoixans exclusivament.

Un document excepcional permetrà aprofundir encara més en el coneixement d'aquest monestir. Consisteix en una descripció exhaustiva de la cartoixa tal com era l'any 1731. La seva extraordinària riquesa ens ha decidit al seu estudi i publicació. Permet disposar d'un inventari molt detallat dels elements que la constituïen en aquell moment, en ple barroc català –pintura, escultura, arquitectura, orfèbreria, etc.– A més, revela un conjunt de dades inèdites sobre la cartoixa –advocacions de capelles, nom de les cel·les, benefactors enterrats, situació d'elements singulars, com l'arxiu o la presó, dependències de l'hostatgeria, entre d'altres– que havien estat esborrades per l'inevitable trencament causat per la supressió de la comunitat l'any 1835 arran de la desamortització de Mendizábal.

Ens hem proposat un doble objectiu. En primer lloc, la transcripció acurada del text per tal que tota la comunitat científica el pugui utilitzar en el seu àmbit de recerca, ja que, com hem comentat, hi ha nombroses dades referents a diferents disciplines artístiques. D'altra banda, hem volgut aprofundir en tot allò que suposa una aportació respecte al que ja es coneix sobre Montalegre a l'actualitat. En conseqüència, hem extret tot allò inèdit més rellevant i ho hem analitzat a la llum de la bibliografia existent i del monestir.

Els treballs de què ens servim, a banda dels de caràcter més general del cartoixa Irenée Jaricot, són aquells que s'han centrat en la descripció del monestir. Per ordre cronològic s'hi han ocupat principalment Modesto Fossas, Gaietà Soler, Gaietà Barraquer, Pedro Cano, James Hogg i Joaquim Graupera,⁴ als quals s'han d'afegir treballs que han analitzat alguns aspectes específics del cenobi.⁵ Com que no és el nostre objectiu una anàlisi exhaustiva de l'edifici, sinó remarcar aquells punts inèdits aportats per la documentació examinada, només donarem aquella informació general que

4. Modesto FOSSAS PI, *Cartuja de Montalegre. Memoria descriptiva*. Barcelona: Tipografia de la Casa P. de Caridad, 1884; Gaietà SOLER, *Monografia històric-arqueològica de Badalona*, Barcelona: F. Giró, 1890, p. 91-104; Gaietà BARRAQUER I ROVIRALTA, *Las casas de religiosos de Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX*, Barcelona, 1906, vol. I, p. 215-230; Pedro CANO BARRANCO, *Monografía histórico-descriptiva de la cartuja de Montalegre*, Barcelona: Imprenta de Henrich y compañía, 1921, p. 33-53; James HOGG (editor), *Las cartujas de Montalegre, Sant Pol de Maresme, Vallparadis, Ara Coeli y Via Coeli*, Salzburg: Institut für Anglistik und Amerikanistik, Universität Salzburg, 1983, p. 5-13; Joaquim GRAUPERA I GRAUPERA, «La Cartoixa de Montalegre», a *L'art gòtic a Catalunya. Arquitectura II*

considerem necessària per entendre i contextualitzar les dades aportades pel document. Remetem a la bibliografia citada el lector interessat en l'aprofundiment d'algun aspecte.

EL DOCUMENT

La descripció de la cartoixa correspon a les primeres 33 planes del *Llibre de l'estat de la cartoixa de Montalegre comensat en lo any 1731*, la transcripció completa de la qual s'inclou a l'apèndix documental. Si ens atenem al que informa el document mateix, la finalitat d'aquest llibre era que els oficials del monestir retessin comptes anualment de les seves obediències. Aquell any es va fer molt més detallat del que era habitual. La causa, apuntada en el text mateix, és que es començava un nou volum d'aquesta tipologia.

Tanmateix, creiem que no és gens agosarat suposar que darrere l'elaboració d'aquest document ens trobem amb la iniciativa de l'aleshores prior, Agustí Massot, qui ja amb anterioritat havia demostrat l'interès que tenia a deixar per escrit múltiples facetes de l'administració i gestió de la cartoixa. Ja l'any 1717 va endegar un projecte de revisió de l'arxiu monàstic el monjo Jeroni Balada, per la qual cosa féu venir Pedro Ladrón de Guevara, cartoixà procedent d'Aula Dei, autèntic fautor del nou inventari i de l'ordenació de l'arxiu.⁶

Un altre exemple de la disposició a deixar constància dels diferents aspectes de la casa és la redacció d'un llibre «que conté tot lo que se gasta en casa, y se done entre any y viatges de la cartoixa, y diferents altres coses fiu, y lo fiu treslladar per fra Jaume Parès, converso profès de Montealegre, que per a qui entra de nou prior, li done molta llum per les coses de casa».⁷

Sabem també que Agustí Massot va compilar entre 1718 i 1719 un

(*catedrals, monestirs i altres edificis religiosos*, 2), Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2003, p. 225-229.

5. Els més destacats són Josep Maria MADURELL I MARIMON, «Art antic a la cartoixa de Montalegre», a *II Col·loqui d'història del monaquisme català*, Poblet: 1972, vol. 2, p. 231-244 i Antoni M. ARAGÓ; ROSA JULIÀ DE ARAGÓ, «Los dísticos de la cartuja de Montalegre», a *Analecta Sacra Tarraconensia*, 29 (1956), p. 401-410.

6. Biblioteca Universitària de Barcelona (BUB), *Manuscrit* 1.312. L'inventari ha estat estudiat a Xavier PÉREZ GÓMEZ, *La cartoixa de Montalegre. Organització de l'arxiu fins al 1718 i catàleg dels pergamins (1500-1566)*, mecanoscrit, treball de recerca del III Màster en Arxivística de la Universitat Autònoma de Barcelona, 1994,

volum titulat *Llibre molt apte per al govern de la cartuxa de Montalegre*, que ocupava 236 planes i descrivia des de la forma de celebració del Capítol General i la història de la fundació de la cartoixa de Montalegre fins al nombre de religiosos, la situació econòmica, les propietats i les rendes, així com la descripció dels càrrecs de la comunitat (infermer, cuiner, farmacèutic, porter, etc.) i la d'algunes de les activitats més habituals que s'hi desenvolupaven (tala d'arbres, manteniment de les bótes, realització de contractes, supervisió dels comptes del procurador, etc.). S'arriba a l'extrem de descriure aspectes tan curiosos com les sopes i begudes que es repartien durant l'any, els estris de la cuina o un inventari del que els religiosos tenien a les cel·les. Aquest document va ser consultat i resumit pel canonge Gaietà Barraquer,⁸ però després es va perdre, possiblement a causa de les vicissituds de la Guerra Civil.⁹

Aquest afany per documentar d'Agustí Massot aspirava a esdevenir un suport a l'acció de futurs priors i facilitar la tasca de supervisió exercida pels visitadors.¹⁰ En el llibre de l'estat de la cartoixa de 1731, s'hi va incloure, a banda de la ja comentada descripció del monestir i la Conreria, la descripció i contingut de les propietats més destacades (mas Ram, la casa de Mogoda, els molins de Mogoda, de Lloberons i de Sant Andreu, la bassa oliera de Caldes, la procura de Barcelona i els pous de gel)¹¹, els delmes,¹² els patronats eclesiàstics, les jurisdiccions, les capbrevacions en curs,¹³ la llista completa de tots els censals i censos

p. 21-26. El manuscrit, que forma part de la biblioteca particular de l'autor d'aquest treball de recerca, porta per títol *Registro y resumen de todos los papeles y escrituras que en el año 1718 se hallaron en el Archivo de esta Sta Cartuxa de Montalegre. Copiado para uso del V. P. D. Agustín Massot, Prior y Convisitador de la Provincia en testimonio de gratitud por un devoto de Nra Sra de M. A.*

7. BUB, Ms. 1.312.

8. Gaietà BARRAQUER I ROVIRALTA, *Las casas de religiosos...*, vol. I, p. 225.

9. Irenée JARICOT el buscà infructuosament l'any 1948, tal com explica a *Histoire de la Chartreuse de Notre-Dame de Montalegre*, mecanoscrit inèdit custodiat a l'arxiu de Santa Maria de Montalegre, 1959, p. 105.

10. En aquest sentit és interessant anotar que el 1702 els visitadors Gregori Mascarell i Josep Tomàs demanaren a la comunitat de Valldemossa que escrivessin un llibre de l'estat de la casa seguint l'exemple del que ja es compilava a Montalegre (Elena BARLÉS BÀGUENA, «Las cartujas de la provincia cartujana de Cataluña: una aportación al estudio de sus vínculos y relaciones durante la segunda mitad del siglo XVI y los siglos XVII y XVIII », a *Scala Dei, primera cartoixa de la Península Ibèrica i l'orde cartoixà. Actes del Congrés Internacional*, Analecta Cartusiana, 1999, p. 164).

que es rebien,¹⁴ els dipòsits de diners,¹⁵ les càrregues o imposicions a què estava obligat el monestir,¹⁶ la llista completa de religiosos,¹⁷ els plets,¹⁸ els censals deixats i lluïts durant l'any,¹⁹ els benefactors,²⁰ les obres en curs,²¹ l'estat resumit de comptes del procurador i del conrer,²² la collita de les terres²³ i el balanç econòmic.²⁴ Un centenar de planes que descriuen a bastament la situació de Montalegre.

Gràcies a aquesta documentació, juntament amb d'altra, es pot percebre clarament que la primera meitat del segle XVIII, especialment els vint anys posteriors a l'acabament de la Guerra de Successió, fou una de les èpoques més esplendoroses que Montalegre tingué al llarg de la seva història. Mai com aleshores les cel·les monàstiques estigueren en plena ocupació, resultat d'un increment que fregà el 40% en el període 1713-1732.²⁵

11. S'hi inclou la data de compra de totes les propietats, el botam del mas Ram i la casa de Mogoda, els noms de les peces de terra, els boscos i les pinedes de la quadra de Mogoda (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB), *Patrimonial*, VII-8, p. 33-36, 41-42). Per a més informació sobre aquestes propietats, vegeu les obres de caràcter general citades a la nota 1.

12. Aleshores la cartoixa tenia, segons el document, que explica amb precisió el procés de delmar i el que correspon a Montalegre, els delmes, o una part, de Santa Perpètua de Mogoda, Sant Fost de Campcentelles, Martorelles, Cabanyes, Cabrera, Parets, Sant Pere de Bertí, Granollers, Sant Celoni, Sant Martí de Partegàs i Santa Eulàlia de Ronçana (*ibid*, p. 36-41).

13. *Ibid*, p. 42-43.

14. Estan classificats per l'obediència receptora (procurador o conrer) i el mes de cobrament. A banda de la pensió, s'hi explicita l'any de la darrera pensió pagada i el deute acumulat (*ibid*, p. 44-72).

15. S'hi detallen els dipòsits donats pels pares Josep de Verano i Joan Baptista Milsochos –dos monjos de Montalegre que professaren el 1589 i el 1625 respectivament (Irenée JARICOT, *Histoire de la Chartreuse...*, p. 122)– i pel canonge gironí Sulpici Pontich, germà de l'aleshores membre de la comunitat Ignasi Pontich (AHCB, *Patrimonial*, VII-8, p. 73-74).

16. *Ibid*, p. 74-79.

17. Informació que vam bolcar en un treball anterior (Carles DÍAZ MARTÍ, «La comunitat monàstica de Montalegre durant els priorats d'Agustí Massot i Francesc Vidal (1713-1732)», *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, 24 (2006), p. 123).

18. *Ibid*, p. 81-82.

19. *Ibid*, p. 83.

20. *Ibid*, p. 84-85.

21. S'hi detallen les obres que s'havien realitzat durant l'any i tot el cost associat, com les fornades i els manobres (*ibid*, p. 86-91).

22. *Ibid*, p. 92. El pare conrer i el pare procurador de Barcelona eren dues obediències de tipus administratiu. Representaven la cartoixa en els afers judicials i econòmics. El pare procurador de Barcelona vivia habitualment a la capital catalana,

Una altra manifestació ben patent d'aquesta puixança és la presència de professors de Montalegre al capdavant de les cartoixes i de la província de Catalunya.²⁶ Així, Agustí Massot no tan sols fou prior a Montalegre (1713-1721 i 1726-1732), sinó també d'Escaladei (1721-1726), de Portaceli (1732-1734) i de Valldemossa (1734-1735), com també convisitador (1716-1724) i visitador de la província (1724-1733).²⁷ Segons informa el llibre de l'estat de la cartoixa l'any 1731, aquell any Antelm Macià i Francesc Plana eren prior i vicari a la cartoixa valenciana d'Aracrist respectivament, i Bru Guàrdia era prior a Valldemossa.²⁸ També se sap que Francesc Plana fou després prior a Valldemossa (1732-1734)²⁹ i a Portaceli (1734-1737).³⁰ També fou en aquests anys que Ramon Rubí, profés de Montalegre, assolí la dignitat de bisbe a Catània, després d'haver estat prior a la cartoixa de Milà.³¹

Per tant, l'elaboració d'aquest document s'ha d'inscriure en un període de creixement i esplendor de la cartoixa de Montalegre sota el govern d'un dels seus fills més destacats, Agustí Massot. La cura que tingué en la documentació és un reflex dels seus intents recixits per a millorar la seva casa de professió.

LA DESCRIPCIÓ

en una casa propietat de la comunitat (Irenée JARICOT, *Histoire de la Chartreuse...*, p. 151). En canvi, el conrer era el màxim responsable de l'edifici conegut com a Conreria, molt proper al monestir, i controlava l'explotació de les terres de conreu (Xavier PÉREZ GÓMEZ, *La cartoixa de Montalegre...*, p. 124).

23. *Ibid.*, p. 99-100.

24. Es classifica pel lloc de procedència. Al final hi ha el total per producte i una comparació amb la collita de l'any anterior (*ibid.*, p. 93-98).

25. Carles DÍAZ MARTÍ, «La comunitat monàstica de Montalegre...», p. 132-133.

26. L'orde cartoixà es dividia en províncies. La província catalana comptava al principi del segle XVIII amb les cartoixes de Montalegre i Escaladei, a Catalunya; Portaceli, Aracristi i Valldecríst, a València; Auladei, Las Fuentes i La Concepción, a l'Aragó; i Valldemossa a Mallorca (Ildefonso María GÓMEZ, «La cartuja en España», *Studia monastica*, 4 (1962), p. 175).

27. Carles DÍAZ MARTÍ, «Els continus desplaçaments dels visitadors de la província catalana: els viatges de dom Agustí Massot», a *Actes del XXIII Congrés...*, p. 361.

28. AHCB, *Patrimonial*, VII-8, p. 80.

29. J. MIRAFLOR, J. A. Mª BOUTROUX DE FERRÁ; A. FERNÁNDEZ, *Historia documental de la Real Cartuja de Valldemossa*. Palma de Mallorca, 1973, p. 163. Succeí en el càrrec a Bru Guàrdia, que n'era prior des de 1727.

Un tret significatiu és l'interès dels religiosos mateixos a documentar gràficament les seves propietats, entre les quals el monestir, en la línia del que s'ha comentat anteriorment. Com consta en el mateix document, l'any 1729 el convers Jaume Parès havia traçat la planta de la cartoixa, que es guardava a la prioria, i Marc Antoni Gigli havia acabat el mapa de Mogoda, la principal propietat de la comunitat, el qual mapa estava exposat en el saló del pare conrer. Finalment, segons s'informa en l'estat de la cartoixa de 1731, en l'apartat de benefactors, «est any se és feta la planta de casa en alt de boril, que ha feta lo senyor Ignaci Valls, lo qual la ha feta assí en casa».³²

És evident que un dels aspectes que Agustí Massot més havia cuidat era la cartoixa mateixa, en la qual es van fer reformes durant el seu mandat. Queda clar que es volia documentar tot el que s'havia fet i també allò que es pensava realitzar en un futur. Són ben il·lustratives les paraules dedicades a la planta del monestir realitzada per Jaume Parès: «y lo que està en dita delineació en pla pintat en vermell és tot lo que ja està edificat; lo que està pintat en groch és lo que falta a *edificar-se per a estar conforme ha de estar per estar* ab tot compliment» (p. 3-4).

Tot i no formar part pròpiament de la descripció del monestir, hem inclòs la introducció del llibre, que ocupa les tres primeres planes, perquè aporta un conjunt d'informació interessant sobre els orígens de la institució. Potser la més important és la inclusió de dues cartes del capítol general de 1415, la primera de les quals ordena a tots els monestirs que diguin una missa per a la recentment creada cartoixa de Montalegre; i la segona, en què s'accepta el tancament de Sant Jaume de Vallparadís i la incorporació de Montalegre com a successora de l'anterior a efectes d'antiguitat.³³ Aquest darrer és un fet especialment remarcable, ja que sempre s'insisteix que Montalegre fou el resultat de la fusió de Sant Jaume de Vallparadís i Sant Pol del Maresme. Tot i que sembla que aquesta fou la idea primigènia, la qual es va haver de posposar fins al 1434, Santa Maria de Montalegre fou, oficialment per a l'orde, la casa successora de Sant Jaume de Vallparadís.³⁴

La resta de dades, fonamentalment la llista de compres i propietaris de

30. M. Estrella RIBES TRAYER, *Los anales de la cartuja de Porta-coeli*, València: Institutió d'Alfons el Magnànim, 1998, p. 63.

31. S'exilià a Itàlia al final de la Guerra de Successió pel fet de pertànyer a una família noble molt vinculada al govern austriacista a Catalunya (Carles DÍAZ MARTÍ, «La comunitat monàstica...», p. 124).

32. AHCB, *Patrimonial*, VII-8, p. 84.

l'antic convent de monges de Montalegre, ja són conegudes.³⁵

La descripció segueix un itinerari que comença a la torre d'entrada de la cartoixa. Excepte la part inicial, s'estructura en capítols dedicats a les dependències o conjunts de dependències descrites: església, sagristia, capelles al voltant del claustre de l'església,³⁶ capelles del passadís, capelles del pòrtic de l'església i passadís de la cuina, claustre de l'església, refetor, claustre gran, cel·les, prioria, saló nou del pare conrer, cuina, cellers d'oli i vi, hostals, apotecaria i hort. A continuació hi ha la descripció de la Conreria, força més curta. La part inicial enumera les dependències situades al voltant del pati d'honor i del passadís de la cuina, moltes de les quals no tenen prou entitat a per ocupar un apartat específic, raó per la qual no es va incloure un títol, reservat només a les parts més rellevants. Cal tenir en compte que al voltant del pati central és on hi havia més estances, ja que s'hi ubicaven els serveis per a la comunitat i per als hostes (cuina, cellers, farmàcia, estable, rentador dels hàbits, hostals, etc.).

Per a dur a terme l'anàlisi de la descripció i per facilitar-ne la comprensió, hem utilitzat diferent material gràfic. En primer lloc, els dos plànols de la cartoixa de Montalegre més propers a l'any 1731: el publicat per Gaietà Barraquer en l'estudi de la comunitats i cases religioses a principi del segle XIX i que correspondria a la situació del moment en què la comunitat fou exclaustrada (1835); i el conservat a l'Arxiu de la Corona d'Aragó en suport pergami, del qual se sap que fou elaborat abans de l'any 1666.³⁷

També hem utilitzat dos gravats de la cartoixa presos des de migdia: el que apareix a *Maisons de l'ordre de Chartreux*³⁸, on no tan sols apareix Montalegre, sinó també la Conreria; i el publicat per Gaietà Barraquer, de procedència desconeguda.³⁹ Ambdós corresponen al període anterior a la desamortització, ja que s'hi pot veure l'esvelta torre de l'entrada, la qual fou demolida arran de les destrosses provocades l'any 1835 i l'interès del propietari per a vendre material.⁴⁰

33. No apareixen aquestes dues cartes a James HOGG, «The carthusian province of Catalonia and La Grande Chartreuse», a *Actes del XXIII Congrès...*, p. 81-101.

34. Justificacions del retard a Montserrat RODRÍGUEZ CANO, «Notícies documentals...», p. 472.

35. Lluís MARTÍNEZ MARTÍNEZ, *La Conreria de Montalegre*, mecanoscrit inèdit, 1947, p. 17-20, 25-30, amb alguna discrepància quant a les dates.

36. També és conegut com a claustre *recordationis*. Utilitzarem, però, el terme claustret, que és el més semblant al que apareix al text, claustró, que no és admès en el diccionari normatiu ni té entrada al Diccionari català-valencià-balear d'A. M. Alcover i F. de B. Moll.

Per a continuar la descripció del 1731, dividirem el monestir en tres àmbits ben diferenciats: l'àrea eremítica, l'àrea cenobítica i l'àrea de serveis.⁴¹ La primera té com a funció allotjar els monjos per tal que menin la vida solitària imposada per la regla monàstica. A tal efecte, està formada per cel·les de dimensions notables, dissenyades perquè un monjo hi visqui la major part del seu temps, i un claustre que habiliti l'accés a les cel·les. A Montalegre està situat a llevant i ocupa aproximadament dues tercers parts de tot el monestir. L'àrea cenobítica està constituïda per les dependències d'ús comunitari, entre les quals es troben les de finalitat cultural (església, capelles i sagristia), d'alimentació (refetor) i de reunió (capítol). El claustre de l'església i dos passadissos –un que uneix el claustre de l'església amb l'àrea eremítica i un altre al costat nord de l'església– comuniquen les diferents parts de l'àmbit. La zona cenobítica està situada a la meitat septentrional de ponent. A la corresponent meitat meridional, hi ha l'àrea de serveis, en què s'agrupen totes les dependències que tenen un caràcter auxiliar respecte a l'activitat principal dels religiosos. Aquí trobem la cuina, la fusteria, el rentador dels hàbits, la porteria, els hostals, les oficines de les principals obediències de tipus administratiu (conrer i procurador), les cel·les dels frares, dependències per a mossos, la farmàcia i els cellers del vi i de l'oli. S'estructura al voltant d'un pati central.

L'ÀREA EREMÍTICA

L'àrea eremítica de Santa Maria de Montalegre està formada per dos claustres envoltats de cel·les monàstiques. El claustre, situat a ponent, a tocar de l'àrea cenobítica, es va bastir durant el primer període constructiu, durant la primera meitat del segle xv, i estava envoltat per vint cel·les. Durant el segle xvii, l'orde autoritzà la construcció de sis noves cel·les a partir de la donació d'un benefactor, Vicenç Hortolà, del qual sabem,

37. Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), *Mapes i plànols*. Està reproduït a David GALÍ I FARRÉ; Àlvar CAIXAL I MARIA; Lluís CUSPINEDA I FONT, «Les intervencions del Servei de Patrimoni Arquitectònic Local de la Diputació de Barcelona a la cartoixa de Montalegre», a *Actes del XXIII Congrés*, p. 277. Es troba també en suport digital a *Mapas y planos (siglos xv-xx): catálogo e imágenes*, *Archivo de la Corona de Aragón*, Madrid: Fundación Histórica Tavera, Fundación Hernando Larramendi, Ministerio de Educación, Cultura y Deporte, 2000.

38. Impr. et phototypies Notre-Dame de Paris – Chartreuse de Saint-Hugues (Parkminster, Sussex), 1913-1919, vol. 3, p. 187.

gràcies al present document, que estava enterrat a la capella de sant Pere. Finalment, però, per causes encara desconegudes, se n'acabaren construint onze, més una capella amb un retaule pintat que, si bé s'ha comentat que realitzava funcions per al noviciat, al principi de segle XVIII tenia un ús més polivalent, ja que «serveix per a la conferència de moral, per a tenir los frares y hermanos la oració los disaptes, y per dir missa los convalecents» (p. 17). En total, per tant, hi havia en aquesta zona 31 cel·les, inclosa la prioral, situada a l'extrem sud-oest,⁴² a les quals s'haurien d'afegir aquelles –entre una i tres–, que estaven situades fora de l'àrea eremítica, com es veurà en els apartats corresponents.

Les cel·les

Una de les aportacions més interessants del document és que dona el nom de totes les cel·les que hi havia a Montalegre i la seva situació. Les cel·les del perímetre tenien pintades sobre la porta un quadre al fresc i un díptic dedicat al sant o beat del qual la cel·la prenia el nom. De les quatre que quedaven enmig dels dos patis, tres comptaven amb dues entrades, per la qual cosa tenien dos dístics i dues pintures.

Els dístics van ser publicats en un treball basat en un document també de l'inici del segle XVIII escrit per Ramon Rubí. Remetem el lector a aquest treball per a la identificació de tots els sants i beats de les cel·les, bé que anotant mínimes discordances.⁴³

Una altra dada interessant és l'assignació d'algunes cel·les a usos específics. Per exemple, la cel·la del sagristà era la situada a l'extrem nord-oest del claustre,⁴⁴ perquè d'aquesta manera el monjo sagristà, mitjançant un passadís, accedia directament a la sagristia. De fet, la cel·la del sagristà havia estat fins ben entrat el segle XVII a l'àrea cenobítica, entre la cel·les de sant Jaume i sant Pau i el refector, espai que l'any 1731 ocupaven tres noves capelles. En el plànol anterior a 1666, s'hi pot veure perfectament la ubicació original de la cel·la del sagristà abans del trasllat i com l'accés directe a la sagristia encara no existia. Sí que s'aprecia, però, que hi havia

39. Gaietà BARRAQUER I ROVIRALTA, *Las casas de religiosos...*, vol. I, p. 216-218.

40. Irénée JARICOT, *Notes pour servir a l'histoire de la Chartreuse de Notre-Dame de Montalegre*, mecanoscrit inèdit custodiat a l'arxiu de Santa Maria de Montalegre, 1942-1947, p. 281 (vol. 2).

41. Procedim, doncs, com Joaquim GRAUPERA I GRAUPERA, «La Cartoixa de Montalegre», p. 227.

42. Les dades que no provenen de la descripció són d'Irénée JARICOT, *Histoire de la Chartreuse...*, p. 160.

una comunicació amb el sagrari. La cel·la contigua, dedicada a sant Joan Evangelista, estava destinada al sotssagristà i el document indica que a l'hort hi havia el rellotge per a les campanes de l'església.

La presó i l'arxiu estaven a la cel·la que, amb l'advocació a sant Pere, hi havia al nord de la prioral. En el plànol del segle XVII, ja s'hi situen les presons i una escala de l'arxiu, la qual cosa indica que devia situar-se en una estança superior. Cal tenir ben present que la distribució de les cel·les a ponent del claustre en el plànol del segle XVII és diferent de l'actual. Si avui les tres cel·les que hi ha entre la prioral i la del sotssagristà (sant Jaume, sant Pau i sant Pere) tenen les mateixes dimensions, a mitjan segle XVII la darrera cel·la tenia una llargària inferior a la meitat de la corresponent a qualsevol de les altres dues. Les reduïdes dimensions i l'ús com a presó i arxiu indiquen que no es devia utilitzar habitualment per a allotjar monjos. Potser era l'última opció quan tota la resta de cel·les estaven ocupades, situació que es devia produir molt ocasionalment.

Quant a la distribució de l'espai a les cel·les a Montalegre, no hi ha novetats respecte a la situació actual, caracteritzada per tres estances més un pati exterior. Les cel·les ocupen una superfície considerable, aproximadament 190 m²,⁴⁵ ja que els monjos s'hi estan pràcticament durant tota la jornada, d'acord amb una regla en què predomina l'eremitisme sobre el cenobitisme. Excepte els dies festius, els cartoixans mengen a la seva cel·la, raó per la qual al costat de la porta d'accés hi ha un finestró des d'on es porten els àpats preparats a l'exterior.

A la primera habitació, que té funció d'avantcambra i rep el nom d'Ave Maria, hi havia la xemeneia, una piscina, una taula, una cadira gran i, en alguns casos, prestatges per a llibres. Hem d'interpretar la piscina com un petit pou d'uns 4 metres de profunditat prop de l'entrada que havia tingut la funció, quan el monjo es preparava el menjar, de conservar els aliments, situació que no es donava ja al segle XVIII.⁴⁶ A la segona estança, el *cubiculum*,⁴⁷ hi havia un llit, un altar, una cadira de cor per a la pregaria, una taula i una cadira gran. Des d'aquí s'accedia a una tercera peça, més estreta i llarga —de fet, el nom en el document és corredor de la secreta—, on hi havia també una taula i una cadira gran.

43. Antoni M. ARAGÓ; ROSA JULIÀ DE ARAGÓ, «Los dísticos...». No apareix cap cel·la amb el nom de sant Bernat ni sant Nicolau a la descripció, tot i que tenen dístic segons l'esmentat treball, la qual cosa eleva el nombre de dístics a 36, per sobre dels 34 esperats. Potser aquests dos dístics procedeixen de les cel·les monàstiques que no estaven a l'àrea eremítica, com la del conrer i procurador i, antigament, la del sagristà.

44. Gaietà BARRAQUER I ROVIRALTA, *Las casas de religiosos...*, vol. I, p. 221.

Sembla que s'utilitzava com a escriptori. Al començament del segle xx, feia la funció de taller i de laboratori.⁴⁸ Tot i que el document no en faci menció, en el plànol del segle xvii, s'hi pot apreciar perfectament com a l'avantcambra hi havia una escala de cargol que permetia pujar fins a les golfes de la cel·la.

Tant des de l'avantcambra com des del corredor, el monjo podia sortir al pati o a l'hort que, a excepció de les cel·les situades entre ambdós claustres i unes altres cinc no especificades, estava enrajolat. A la sortida de l'avantcambra, a un costat del pati, hi havia –encara hi és– una galeria coberta que és anomenada corredor dels cossis a la descripció de 1731, indicatiu clar que s'hi devia fer bugada.

Tot i la disposició geomètrica de les cel·les al voltant dels claustres, l'asselellada de les meridionals, que comptaven a més amb una privilegiada vista cap al mar, respecte a les del costat nord, a tocar del tall de la muntanya, havia determinat una jerarquia, de manera que els monjos més antics se situaven a les millors respecte als més recents i, no cal dir-ho, als novicis.⁴⁹ Així, les cel·les del costat meridional o de marina més les del claustre nou –no s'inclouen les quatre entre els dos claustres– disposaven en el pati d'una miranda a la qual s'accedia per unes escales que arribaven fins a l'alçada del mur de la cel·la. Només a les de marina i a la cel·la de l'extrem nord-oriental, la dedicada al beat Joan, la miranda disposava també d'una estança inferior per a guardar-hi llenya.⁵⁰ Una altra distinció: les cel·les del costat sud comptaven amb vidrieres a les tres habitacions, en comparació amb dues a les del claustre nou i a la cel·la de sant Domènec, i cap a la resta. Petites diferències que es corresponien amb la desigual exposició a la llum solar.

Es desprèn del document que els monjos menjaven a l'estança que donava al finestró, que en alguns casos era l'Ave Maria i en d'altres el corredor de la secreta. Sorprèn el gran nombre de calaixos per escopir, ja que n'hi havia a la miranda, al llit, a la cadira per a resar, a la primera estança i al corredor de la secreta.

45. 13,30m per 14,35m, murs inclosos, segons JARICOT, *Histoire de la Chartreuse...*, p. 85. Atribuïm a un error la mesura de 12 m2 donada per Pedro CANO BARRANCO, *Monografía histórico-descriptiva...*, p. 41.

46. James HOGG (editor), *Las cartujas de Montalegre...*, p. 12.

47. El nom de les estances, a James HOGG (editor), *Las cartujas de Montalegre...*, p. 13.

48. Pedro CANO BARRANCO, *Monografía histórico-descriptiva...*, p. 41.

El document enumera les eines per a l'hort, els jocs de llit i taula, la coberteria, altres estris de cuina (plats, escudelles, setrills, cànirs, gresols, etc.) i llums. És també molt exhaustiu en el vestuari.⁵¹ Tenint en compte que el monjo hi vivia solitàriament i en silenci, el parament de la cel·la reflecteix la senzillesa pròpia de la vida cartoixana.

La cel·la prioral

Ben diferent és la cel·la prioral o prioria, la qual mereix un capítol a banda. Situada a l'angle sud-occidental del claustre, és la residència del prior, cap de la comunitat per elecció dels conventuals i sancionada pel general de l'orde, de qui depèn la continuïtat. Té dos pisos i és significativament més gran i rica en tot tipus d'ornaments (quadres, rellotges, mobiliari, etc.) que la resta de cel·les.

Irenée Jaricot és l'únic autor que ha parlat dels canvis soferts per la prioria, tot centrant-los al segle XVIII: «Au XVIIIe siècle la cellule priorale fut triplée, avec un étage supérieur; toute la surface couverte auparavant par la cellule primitive et le jardin, ainsi qu'un supplément a l'ouest de 6 mètres de large reçut cette nouvelle bâtisse; le jardin déborda entièrement sur 9 mètres au sud».⁵² És evident que al principi del segle XVIII, en temps del prior Massot, la prioria fou objecte de reformes. El mateix document se'n fa ressò, no tan sols del que s'havia fet ja —«lo que antes era corredor dels cossis vuy és corredor que porte al mangedoret se féu estos anys» (p. 23)—, sinó també del que hi havia projectat. Ara bé, seria incorrecte pensar que la cel·la prioral que reformaren a principi del segle XVIII tenia la configuració de la resta de cel·les del monestir i que els canvis introduïts aleshores conduïren a la forma actual.⁵³ El que veiem és justament una etapa intermèdia entre el que hi havia cinquanta anys abans i l'estat definitiu. De fet, Irenée Jaricot confessa que no pot precisar en quin any del segle

49. Així era, almenys, al principi del segle XIX (Gaietà BARRAQUER I ROVIRALTA, *Las casas de religiosos...*, vol. I, p. 224).

50. Cal precisar que la descripció de 1731 i el plànol del segle XIX no interpreten de la mateixa manera el terme *miranda*. Per al plànol només tenen miranda les cel·les amb l'estança —les del costat sud i la de l'extrem nord-est—, mentre que, segons la descripció de 1731, també disposen de miranda la resta de cel·les del claustre nou. A banda, en els plànols actuals totes les cel·les disposen d'escala que puja al mur de la cel·la, circumstància que no es donava l'any 1731 ni es veu reflectida en el plànol del segle XVII, en el qual les cel·les al nord i oest del claustre vell no tenien escala.

xviii tingueren lloc les obres que conduïren a l'ampliació i configuració definitiva de la cel·la prioral. Nosaltres creiem que l'ampliació definitiva s'ha de datar a partir de la meitat de la divuitena centúria.

En el plànol de la segona meitat del segle xvii, quan encara no havia estat finalitzat el segon claustre, la prioria mostra una gran diferència amb la resta de cel·les que, com hem comentat, pràcticament no evolucionaren des del segle xv. Encara ocupava la mateixa superfície, però la part de l'hort havia estat substituïda per diferents estances. Alguns elements presents a la descripció de 1731, com que la saleta ocupava el mateix espai que a la resta de cel·les tenien juntament l'Ave Maria i el *cubiculum* o la substitució del corredor de la secreta o dels cossis per altres cambres, ja són presents al plànol esmentat.

En comparació amb la situació actual, en el nostre document no es fa esment de l'existència ni del projecte d'ampliar la cel·la prioral en direcció al pati central, tal com comenta Jaricot en parlar d'un suplement de 6 metres en direcció oest. Ni tampoc es diu res de l'estança a ponent de la cel·la de sant Pere, que al segle xix realitzava funcions de farmàcia, ni del porxo que precedeix el passadís que condueix al claustre. Tot aquest espai era encara part del pati central, per la qual cosa tot indica que fou edificat en reformes posteriors. Tampoc es desprèn del text que s'hagués realitzat la prolongació en direcció sud, on ara hi ha una terrassa enjardinada amb dues llotges laterals,⁵⁴ per la qual cosa no creiem que s'hagués desplaçat encara la muralla cap a migdia per donar cabuda a aquest nou jardí, ja que res fa pensar que el pati que apareix a la descripció sobrepassés el perímetre de la muralla original.

La prioria disposava de dues entrades—des del claustre, com la resta, i des del pati—; de tres estances principals a la planta baixa: saleta, dormitori i llibreria; i altres tres cambres en el pis superior, destinades a l'assistent del prior, un traster i altres «per tenir las cosas diferents de la prioria» (p. 22). Una escala, que es pot apreciar en el plànol del segle xvii, situada prop de l'entrada des del claustre, sota de la qual hi havia un rebost i la xemeneia, permetia l'accés al pis superior. De fet, entre les dues entrades hi havia un petit espai, que es volia engrandir en futures reformes, amb un cancell que

51. Molt similar al que es coneix per al 1718 (Gaietà BARRAQUER I ROVIRALTA, *Las casas de religiosos...*, vol. I, p. 225-226).

52. Irénée JARICOT, *Notes pour servir a l'histoire de la Chartreuse...*, p. 95B (vol. I).

53. A final del segle xix fou objecte d'una total restauració (Modesto FOSSAS PI, *Cartuja de Montalegre...*, p. 28).

impedia anar d'una entrada a l'altra sense accedir prèviament a la saleta.

La saleta, que ocupava la superfície equivalent a l'Ave Maria i el *cubiculum* de la resta de cel·les, estava decorada amb quadres, mapes, prestatges de vidre i una arquilla. Disposava d'una dotzena de cadires i tres tamborets de noguera. A la part que a la resta de cel·les hi havia hort i el corredor de la secreta, a la cel·la prioral hi havia el *cubiculum*. S'hi troba, com a les altres cel·les, llit, altar i cadira de cor, més un altre conjunt d'elements que la fan més sumptuosa: quadres, cadires, un bufet, un rellotge de pèndol i dues arquilles. Fins i tot el prior hi tenia una capella per al seu ús. En aquesta mateixa estança hi havia un corredoret, amb funcions de sagristia de la capella i de llibreria auxiliar, adjacent a la cel·la contigua, tal com es pot apreciar a la planta de la cartoixa del segle XVII.

La llibreria tenia accés des del *cubiculum* i, segons el document, s'havia bastit prolongant la miranda. Sembla que se n'havia desbordat la capacitat, perquè alguns dels seus molts llibres havien hagut de col·locar-se en el corredor del *cubiculum*. A la biblioteca, hi havia dos bancs de cuir, una cadira amb braços per al prior i una altra sense braços. Sota de la llibreria hi havia una estança per a llenya.

A l'espai que correspondria al corredor dels cossis, hi havia també un passadís que conduïa a un petit menjador, construït en dates recents a l'elaboració del document. Creiem que el més probable és que el menjador fos adjacent a la muralla. Entre l'esmentat corredor i la biblioteca hi havia un pati, totalment enrajolat. Un taronger i testos amb plantes sobre la muralla eren els únics elements en aquest espai que devien recordar l'hort de la resta de cel·les. No és estrany: si els monjos podien conrear el seu hort, ja que passaven gairebé tot el dia a la cel·la, el prior havia d'atendre nombrosos afers, alguns fora del clos monàstic. En no poder disposar del temps necessari per dedicar-s'hi, l'hort esdevingué pati. Apunta en aquesta direcció que dels molts objectes i estris que hi havia a la prioria, no apareixen ni els cànecs ni la cassa d'aram que sí tenia a disposició la resta de monjos a les seves cel·les.

La descripció és molt exhaustiva en l'enumeració dels elements de la prioria. Contrasta l'austeritat de les cel·les, on hi havia el mínim necessari, amb la riquesa d'una estança amb unes funcions que sobrepassaven clarament l'estricta allotjament del prior, com es posa de manifest en disposar de roba, coberts, plats i estovalles per a hostes. Segons el document, els visitants ja no menjaven a la prioria, sinó que a tal efecte s'utilitzava el

54. Irenée JARICOT, *La cartuja de Santa Maria de Montalegre*, p. 64.

saló nou del pare conrer, a l'àrea de serveis. S'hi destaca una capsa amb coberts, gots, canelles, una ploma i una tassa, tot de plata.

Entre els coberts, onze culleres amb les tres estrelles de l'escut dels Coll, que procedeixen, amb tota seguretat, del canonge barceloní Ramon Coll. No tan sols sabem pel document que estava enterrat a Montalegre, a la capella del Roser, sinó que la seva làpida, encara avui conservada, presenta un escut amb tres estrelles.⁵⁵ Les armes de Montalegre, dos turons amb una creu i un xiprer,⁵⁶ estaven marcades en la majoria de plats de la prioria.

Considerem interessant també el conjunt d'objectes que es guardaven a la prioria i que s'utilitzaven durant els viatges del prior: una palmatòria, dos canelobres, un càntir, una llumenera, un estoig amb navalla i mirall, una capsa de llauna per a dur xicres, una altra per a espècies, una garrafeta, una «bomba de estany ab sa capsa per refredar aygua de camí», un bagul, una maleta, esperons, una gualdrapa, alforges, llibres d'hores, un rellotge de butxaca amb despertador i dos estoigs addicionals (p. 24-25). Un bon equipatge, totalment justificat si tenim en compte que Agustí Massot, el prior de Montalegre en aquelles dates, realitzà aproximadament uns 30.000 quilòmetres en desplaçaments per visitar les cartoixes de la província i per assistir als capítols generals a França en qualitat de cap de la demarcació catalana.⁵⁷

Al final de l'apartat dedicat a la prioria, s'hi descriuen superficialment els projectes de reforma, que consistien en diferents ampliacions: l'espai entre les dues entrades, les estances fins a la muralla i el menjador. Es fa difícil, però, precisar l'abast i els detalls dels canvis projectats únicament amb la informació proporcionada en el document.⁵⁸

Els claustres

Els claustres de Montalegre impressionen per les seves dimensions: les galeries sumen un total de 390 metres i abasten un rectangle de 115 per 55 metres.⁵⁹ S'hi destaca l'ús de la rajola, especialment en la volta d'aresta de les galeries, un dels aspectes que més s'ha valorat de tot el conjunt monàstic.⁶⁰ Tenien el color vermell original en el claustre vell, mentre que s'havien blanquejat en el nou. Però no tan sols en les voltes, sinó que de maons es bastiren també els arcs rebaixats, la cornisa, el fris, les pilastres, els pinacles i les gàrgoles. Amb excepció dels pinacles i les gàrgoles, la resta d'elements resten en la seva configuració inicial de la primera meitat del segle xv.

Dels pinacles —«rematos» en la descripció— en sabem que estaven en

la vertical de cada pilastra i que estaven formats per 14 maons superposats acabats en forma de punta. Només se'n conserva un, bé que incomplet.⁶¹ La descripció de 1731 informa que de pinacles només n'hi havia en el claustre vell o de ponent. Les gàrgoles estaven sobre les pilastres i tenien com a funció canalitzar l'aigua de pluja. Al final del segle XIX se'n conservaven encara un bon nombre,⁶² situació que va empitjorar després perquè les referències de mitjan segle XX diuen que només en quedava una intacta en el claustre, desplaçada del lloc original, i dues més mutilades i semienterrades en una vinya propera.⁶³

La pedra és present en els ampits del claustre, la paret de separació amb les cel·les, la part interior de les pilastres, i a les mènsules i a les claus de les voltes d'aresta, la qual cosa provoca el predomini de la pedra dins la galeria, amb l'excepció dels maons de la volta. De pedra nummulítica de Girona, en són fetes les columnes, capitells, basa i arcs lleugerament apuntats que, en grups de tres entre cada pilastra i sota l'arc rebaixat de maó, configuren l'exterior del porxo claustral. Tots aquests elements, presents a la descripció de 1731, no aporten novetats respecte al que es coneix sobre els claustres de Montalegre, per la qual cosa no entrem en més detalls.⁶⁴

Sí que resulta una novetat el fet que, a diferència de la situació actual, en què tota la galeria té a la part superior un terrat, al principi del segle XVIII una part del claustre no tingués aquest element, concretament la part del claustre nou des de la cel·la de sant Antelm fins a la de sant Hug. En aquest tram, la primera teulada està coberta per una altra de seca per a evitar l'efecte perjudicial de la humitat sobre les voltes. Com que en el claustre nou no hi havia gàrgoles, la canalització de l'aigua es feia mitjançant canonades.

Especialment interessant és la descripció dels patis claustrals, gràcies a la qual podem comprovar que el gravat de la cartoixa que hi ha a *Maisons de l'ordre de Chartreux* és fidedigne. Hi coincideixen la divisió dels patis dels claustres en parts –sis en el cas del claustre nou– separades per camins

55. Pedro CANO BARRANCO, *Monografía histórico-descriptiva...*, làmina 10.

56. Leticia DARNA, «La heràldica en la cartuja de Santa Maria de Montalegre», a *Actes del XXIII Congrés...*, p. 465-466.

57. Carles DÍAZ MARTÍ, «Els continus desplaçaments...», p. 364.

58. Hi ha elements que resulten desconcertants, sobretot el que fa referència a «las perras tres arribaran fins a la muralla» (p. 25). A quines tres peces es refereix? Si s'allarguessin la saleta, el *cubiculum* i la llibreria fins a la muralla, ja no hi hauria espai per a l'hort o pati. Al nostre entendre, calen altres fonts per a interpretar correctament aquest fragment.

enrajolats i l'existència d'un element principal en els punts centrals. Es pot distingir molt poc la creu que hi havia al mig del claustre vell o de ponent, mentre que no s'aprecia el sortidor del nou. La creu, ricament treballada, amb peanya i grades, tenia concedides indulgències. El sortidor, que es devia construir durant la segona meitat del segle XVII o, com a molt tard, en els primers decennis del XVIII, era de marbre procedent de Gènova a la tassa i columna; de jaspí negre en «lo ruedo de rèbrer la aygua»; i de pedra de Montjuïc a la grada (p. 20). Aquest brollador devia ser objecte de pillatge després de l'exclaustració a causa del valor dels materials.

Com avui, el cementiri monàstic era al pati del claustre vell. Ara ocupa exactament el quadrant nord-oriental i té el perímetre tancat. Segons la descripció, estava també al costat de llevant, a tocar de la galeria intermèdia, però no hi consta separació amb la resta del pati. S'havia emès la hipòtesi que el fossar estigués a l'angle sud-oriental del mateix pati,⁶⁵ afirmació que no es pot corroborar a partir de les dades analitzades. Al nostre parer, el més versemblant és que ocupés tot el sector adjacent a la citada galeria, ja que, en cas contrari, l'autor ho hagués indicat. Cal remarcar que en el fossar el claustre també s'hi enterraven seglars. Mitjançant una peça de rajola se separaven les sepultures dels religiosos i només es posava una creu de ferro sobre la sepultura del darrer difunt. Els tarongers, les murtres, els boixos i els rosers ornamentaven els patis, a excepció del fossar, on hi havia llorers i xiprers.

L'ÀREA CENOBÍTICA

El segon gran espai en què dividim la cartoixa de Montalegre està format pel conjunt de dependències que tenen un ús compartit per tota la comunitat religiosa. Si a l'àrea eremítica els claustres eren l'element vertebral, aquí ho és el claustret, també conegut com a claustre *recordationis*, al voltant del qual trobem l'església, el capítol, el refetor, la sagristia i un

59. Irenée JARICOT, *La cartuja de Santa María de Montalegre...*, p. 56.

60. Joaquim GRAUPERA I GRAUPERA, «La Cartoixa...», p. 239.

61. Irenée JARICOT, *Histoire de la Chartreuse...*, p. 83.

62. Modesto FOSSAS PI, *Cartuja de Montalegre...*, p. 24.

63. Irenée JARICOT, *Histoire de la Chartreuse...*, p. 84.

64. Per a més informació, vegeu, per exemple, l'obra citada de Joaquim Graupera, on hi ha un resum dels treballs constructius fets durant el segle xv.

bon nombre de capelles. Cal tenir present que, per prescripció de l'orde, les capelles han d'estar fora de l'única nau de l'església.

Un aspecte important és la divisió dels espais entre els dos tipus de religiosos: els monjos i els frares o conversos. Ambdós lligats a la cartoixa pels vots de professió, la principal diferència consisteix en el fet que els monjos eren sacerdots i els frares, no. Els monjos eren els principals destinataris del programa de silenci i oració de l'orde, mentre que els conversos combinaven aquesta faceta amb el treball manual, indispensable per al funcionament logístic de la comunitat.⁶⁶ Aquesta distinció es plasma perfectament en la distribució arquitectònica. Així, trobem dos capítols conventuals, el dels monjos i el dels frares, i una paret dins l'església i el refector que delimita la part de cada categoria.

Si a les cel·les i claustres regnava l'austeritat, l'àrea cenobítica es caracteritza per una gran ornamentació, ben pròpia del gust del barroc. Gran part del patrimoni artístic en forma de quadres, retaules o escultures es troba en aquesta zona, on es percep de manera pregona l'esplendor espiritual i material de Montalegre durant la primera meitat del segle XVIII.

L'església

L'església de Montalegre, bastida en el segle XV, conserva la primitiva planta de nau única (34 per 8,5 metres). Tanmateix, s'hi fan evidents molts canvis entre la situació del principi del segle XVIII amb l'actual, com a conseqüència de reconstruccions i restauracions després de l'abandonament de l'ús cultual durant bona part del segle XIX. En aquest sentit, l'arquitecte Modest Fossas afirmava l'any 1884: «Del interior de la iglesia se conservan, como pertenecientes a la época primitiva, únicamente los muros, pues las bóvedas han sido reconstruidas de algunos años a esta parte; siendo lamentable la desafortunada restauración, a medio terminar, de que aquella ha sido objeto con este motivo».⁶⁷ Aquest fet dóna especial rellevància a les dades aportades pel document que és objecte d'estudi en el present treball.

Els murs i voltes de l'església estaven recoberts de maó, excepte en el presbiteri, que només era de pedra. No es podia apreciar, però, el vermell original del maó, perquè ja aleshores s'havia enguixat i emblanquinat amb pinzell, com en les voltes del claustre nou. És interessant adonar-se que en

65. Irenée JARICOT, *Notes pour servir a l'histoire de la Chartreuse...*, p. 289 (vol. 2).

aquella època havien preferit l'emblanquiment de les parets i abandonar el color original del maó.⁶⁸

Les claus de volta, desaparegudes arran de l'incendi de 1835 i substituïdes posteriorment, estaven pintades, possiblement amb un motiu floral, i tenien forats gràcies als quals es podien fer baixar cordes. El sostre estava constituït per dos voltes de rajola, de 30 i 40 centímetres de gruix cadascuna, i un porxo gran cobert amb teulada seca. El mur de l'església presenta un gruix molt considerable: 2,62 metres (13 pams i mig) des de la base fins a la porxada i 77 centímetres (4 pams) a partir d'aquesta.⁶⁹ S'ha calculat que el volum de pedra utilitzat en els murs s'aproxima a 2.500 m³.⁷⁰

La pavimentació era de rajola ordinària en tot el sòl, excepte en el presbiteri, on la rajola era de València, o sigui, amb esmalt vidriat. Devien correspondre a les rajoles hexagonals amb llegenda àrab dedicada a Alà que Gaietà Soler al final del segle XIX va poder encara veure *in situ*, bé que molt destrossades.⁷¹

Al peu de les grades que separaven el presbiteri de la resta de la nau, hi havia la sepultura de Blanca de Centelles, fundadora de la cartoixa de Sant Jaume de Vallparadís. S'ha d'interpretar la ubicació en un emplaçament tan privilegiat com la confirmació que Montalegre representava la continuïtat de la cartoixa terrassenca, en la línia del que hem comentat més amunt, més que no el resultat de la fusió de dues cartoixes. De la sepultura de pedra de Girona, en resta només la làpida, malmesa, encastada en el passadís de les capelles fosques, al nord de l'església, amb l'escut escacat dels Centelles.⁷² Tant les grades com un reng de pedres fins a la sepultura eren de pedra de Girona.

La rosassa de la façana de l'església estava pintada. També ho estaven les dues finestres de la paret nord, una sobre de cada cor, i la que hi havia al mur de migdia sobre el cor dels frares. Les altres dues finestres, al costat sud sobre del cor dels monjos, tenien les vidrieres blanques.

En el presbiteri, hi trobem l'altar major, que «és ara y està sobre unas bases de pedra picada ab sos arquets de pedra picada» (p. 7). Es tracta del marbre que fou transportat a Montalegre per a l'altar major a mitjan segle XV.⁷³ Al seu darrere, el retaule major barroc, que només feia set anys que havia estat encarregat pel prior Agustí Massot a l'escultor barceloní Pere Costa i que substituïa un retaule renaixentista que havia pintat Jaume Bazin el 1588.⁷⁴ Gràcies a la descripció, sabem que el retaule renaixentista,

66. Per a ampliar la informació sobre la diferència entre monjos i frares, vegeu Carles DÍAZ MARTÍ, «La comunitat monàstica de Montalegre...», p. 124-126.

daurat pels dos costats, estava sobre l'altar i que fou traslladat a l'església de la Conreria com a conseqüència del canvi de retaule. Sabíem que el retaule barroc tenia columnes salomòniques, típicament barroques, que estava centrat per la imatge de la titular del monestir, la Mare de Déu de l'Assumpció, en escultura, que era daurat, però ara podem conèixer la desena de sants que hi estaven pintats en sengles quadres. Alguns tenien tarja, o sigui, una placa amb el nom del sant inscrit, d'escultura. Al costat del retaule en direcció a la sagristia hi havia dos quadres dedicats a la Nativitat i a sant Benet; al costat contrari, tres quadres de l'Epifania, de sant Bernat i de sant Benet. Completaven el presbiteri les dues cadires de l'epístola i de l'evangeli.

A llevant de la capçalera del presbiteri, hi havia una peça quadrada, el sagrari, unida a l'església mitjançant una gran portalada que es tancava amb una cortina de seda. L'any 1901, es reduí a una porta i el sagrari es dedicà a capella de relíquies.⁷⁵ El sagrari, el *sancta sanctorum* de la cartoixa, era profusament decorat. Hi havia quatre quadres a l'interior del mur de la capçalera, un altre dedicat a sant Bru sobre la portalada, sis als murs laterals, i una Glòria al fresc a la volta. El text permet atribuir el fresc, sense marge d'error, al pintor cornudellenc Joaquim Juncosa. Respecte a la resta de quadres, no se'n pot estar segur, ja que la referència –«y tot sobre llens y de gran mà, pues és de fra Juncosa» (p. 10)– és ambigua i no queda clar si també inclou l'autoria dels quadres. Molts autors que han seguit Juan Agustín Ceán Bermúdez han atribuït vuit quadres sobre tema eucarístic del sagrari de Montalegre a Juncosa.⁷⁶ No resoldrem la qüestió, però sí apuntem que el nombre de pintures no quadra, ja que dins el sagrari n'hi havia set –onze si hi afegim les quatre del mur de separació. Una dada més a afegir a la ja prou difícil identificació per ella mateixa de l'obra a Montalegre del convers de Santa Maria d'Escaladei, un dels pintors més destacats de final del segle XVII i principi del XVIII.⁷⁷ La descripció informa succintament de l'altar, d'escultura, amb tabernacle i crucifix. L'ornamentació es completava amb pilastres i cornisa d'escultura daurada i estofada.

Baixant les grades del presbiteri, a ambdós costats hi havia practicada

67. Modesto FOSSAS PI, *Cartuja de Montalegre...*, p. 29

68. Quan al final del segle XIX es va optar per enguixar novament les voltes de l'església, l'Associació d'Arquitectes de Catalunya va criticar la mesura (Irenée JARICOT, *La cartuja de Santa Maria...*, p. 74).

69. Irenée JARICOT dóna una mesura lleugerament inferior, 2,35 metres (*La cartuja de Santa Maria...*, p. 54).

70. Irenée JARICOT, *Histoire de la Chartreuse...*, p. 86.

71. Gaietà SOLER, *Monografia històrica-arqueològica...*, p. 103.

una obertura dins la paret, tal com es pot apreciar perfectament al plànol del segle XVII. En el corresponent al costat de l'epístola, s'hi preparaven les canadelles i es guardaven els calzes i llibres per a l'església i refetor. A l'altre, al costat de la sagristia, hi havia la corda de la campana i un armari, donat per un benefactor de nom Fort, on el sagristà hi desava objectes litúrgics. Prop de les grades hi havia una llàntia de plata com a ornamentació.

A continuació hi havia el cor dels monjos, format per dues rengleres de quinze cadires de roure de Flandes seguint els murs sud i nord, a les quals s'havien d'afegir deu més perpendiculars, situades a l'alçada de la separació amb el cor dels frares, just on hi havia les entrades a l'església des del claustret i al corredor de les capelles fosques. S'ha dit que el cor era senzill, poc treballat artísticament,⁷⁸ impressió que també transmet el text: només sis targes daurades sota el sobrecel de tot el cadiram i un altre detall ornamental a la part superior de cada cadira. Al cor també hi havia els llibres necessaris per al rès de la comunitat i dues taules on es marcaven les obligacions de dir missa, taula del purgatori i un santoral. En el centre de la nau, entre les files del cor, hi havia un faristol de fusta.

En direcció a la façana de l'església, trobem un mur de separació entre el cor dels monjos i el dels frares. En el centre del mur hi havia una porta, a cada costat de la qual dos altars d'escultura amb un quadre cadascun sobre la Nativitat i l'Epifania. La porta del cor era pintada amb una Anunciació, per sobre de la qual hi havia un quadre de sant Joan Baptista. A la part superior, com a coronament, la titular del monestir, l'Assumpció, d'escultura. El cadirat del cor dels frares era de fusta més pobre que la dels monjos. Hi havia dotze cadires a cada costat, a les quals s'havien de sumar les que quedaven al costat de la porta de la façana, utilitzades pels visitants que volien compartir l'ofici amb la comunitat.⁷⁹ A la restauració de final del segle XIX i principi del XX es va col·locar justament en aquesta posició, als peus de la nau, una tribuna elevada amb la mateixa finalitat.

Una altra informació inèdita de la descripció de 1731 és l'existència d'una decoració a les mènsules dels arcs, que consistia en una figura vuitavada, daurada i jaspada. Aquestes figures estaven unides per un altre

72. Vam publicar el document en què els carmelitans que compraren el castell de Terrassa concedien el trasllat del túmul funerari de Blanca de Centelles als cartoixans de Montalegre (Carles DíAZ MARTÍ, *Bertran Nicolau...*, p. 191-192).

73. Josep Maria MADURELL I MARIMON, «Art antic a la cartoixa de Montalegre», p. 233.

74. *Ibid.*, p. 244.

motiu decoratiu daurat i jaspiat que donava la volta a tota l'església. A la bibliografia s'ha comentat que penjaven de l'església un conjunt de grans teles sobre els misteris de la vida de Jesús i la Verge Maria.⁸⁰ El 1731 només n'hi havia al tram del cor dels freres: al nord, la Disputa dels Doctors; a la part interior de la façana principal, la Transfiguració; i al mur sud, la Presentació al Temple. Quant a la resta, queda expressat el projecte de realitzar els quatre quadres que correspondrien als dos trams de cada mur del cor dels monjos, però encara no hi eren.⁸¹

Què trobem a l'exterior de l'església? A la façana, l'atri amb volta de rajola i la portalada major, tal com estan actualment, sense cap aportació rellevant del document. La portalada major va ser construïda pel mestre de cases barceloní Pere Mateu en el segle XVII imitant un estil gòtic ja en desús, raó per la qual el resultat no ha estat gens apreciat artísticament.⁸²

El mur sud era l'únic que estava enguixat i blanquejat a la part externa. A més, comptava amb un rellotge de sol, que es pot apreciar perfectament en fotografies del final del segle XIX.⁸³ En aquesta paret es recollia l'aigua de la pluja cap al claustret mitjançant el ràfec de la teulada i una tortugada.

Finalment, els dos campanars. La descripció oferta en el document coincideix amb la imatge dels dos gravats de què disposem. La de les hores, més gran, estava a llevant de l'església, al costat sud del sagrari, i ocupava una porció del jardí de la cel·la del sotssagristà, en la qual hi havia la màquina del rellotge. Hi podem distingir tres cossos. En primer lloc, el campanar pròpiament dit, pintat de vermell, a la part superior del qual hi havia la campana, sostinguda per uns ferros. Per sobre, uns arcs de rajola coronats per un capitell, sota del qual hi havia la campana dels quarts. Finalment, un penell daurat.

El segon campanar estava sobre el mur de separació de l'església i la sagristia, concretament allà on hem comentat anteriorment que hi havia l'armari d'en Fort i la corda per fer sonar l'única campana de què disposava. La funció que tenia era la de convocar la comunitat als oficis religiosos. Més petit i més baix que el de les hores, s'havia pintat de vermell amb línies blanques amb l'objectiu d'imitar el maó. Les cantonades eren de pedra. Sobre el campanar pròpiament dit, hi havia un sostre piramidal format per teules verdes i un altre penell. Per efecte dels avatars històrics,

75. Irenée JARICOT, *Histoire de la Chartreuse...*, p. 213.

76. Per exemple, Gaietà BARRAQUER I ROVIRALTA, *Las casas de religiosos...*, vol. I, p. 216.

77. Francesc MIRALPEIX I VILAMALA, «Montalegre i els pintors catalans d'època moderna: Pasqual Gaudí, Juncosa i Viladomat», a *Actes del XXIII Congrés...*, p. 516-517.

ambdós campanars, que segueixen conservant la seva funció original, han estat escapçats, especialment el de les hores, i així s'ha perdut l'efecte que havien mantingut durant segles en tot el conjunt monàstic.

Dins l'església hi havia dues campanetes amb la finalitat de tocar els quarts i les hores. El comentari de l'autor de la descripció respecte al so de les dues campanetes és especialment revelador del significat del silenci per a aquest singular orde monàstic: «però no las fan tocar per fer massa ruido, al que se ha ohit dir» (p. 7).

La sagristia

La sagristia és una estança quadrada situada al nord de l'església. Té un pis superior, al qual s'accedeix mitjançant una escala a l'interior del mur de separació amb el temple, tal com apareix en el plànol del segle XVII i encara avui es manté. No se n'especifica l'ús, però el més versemblant és suposar un magatzem auxiliar de la sagristia. Recordem que es pot entrar a la sagristia des de l'església, per un extrem del cor dels monjos, o bé des de la cel·la de sant Agustí, accés que era utilitzat només pel sagristà.

Des del punt de vista arquitectònic, poca cosa més, ja que la descripció passa a enumerar exhaustivament tots els objectes litúrgics que s'hi custodiaven, la qual cosa constitueix un element d'interès excepcional del document, atesa la riquesa atresorada durant els més de tres segles transcorreguts des de la fundació de Montalegre. Ja a final del segle XVIII, el baró de Maldà quedà impressionat pel tresor de Montalegre, especialment pel gran nombre i valor de les relíquies i reliquiaries.⁸⁴

Per a guardar-los, hi havia calaixada en tot el perímetre, interrompuda per dos armaris, un a ponent i l'altre, daurat, a llevant, amb funció d'altar, i portes pintades amb l'Anunciació. La dada és totalment coherent amb el que s'ha publicat respecte a l'esmentat retaule, contractat per la cartoixa amb el daurador barceloní Onofre Boet l'any 1689.⁸⁵ A banda, s'ha de comptar l'armari d'en Fort que, si bé estava dins la nau de l'església, era utilitzat pel sagristà. Un conjunt de quadres i làmines decorava les parets

78. Irenée JARICOT, *Histoire de la Chartreuse...*, p. 88, qualifica l'estil com a simple.

79. Irenée JARICOT, *Notes pour servir a l'histoire...*, p. 282 (volum 2).

80. *Ibid.*, p. 282.

81. No podem, per tant, compartir l'afirmació que totes les teles foren col·locades en el segle XVII, sinó que s'ha de retardar aquesta data (Irenée JARICOT, *La cartuja de Santa Maria...*, p. 74).

de la sagristia.

Es compten desats als tres armaris un vericle, una desena llarga de reliquiariis de diferents formes (capsa, braç, etc.), dues vitelles i quatre làmines, quatre bacines, dos florers i un gerro, un calvari d'eben, dos cristis i tres creus, una quinzena d'escultures de sants i àngels, vasos sacramentals, vuit candelers, dues palmatòries, dos encensers, dos paus, una corona, una post i una sacra, llibres ferials de bronze i altres objectes de difícil identificació, com pastes d'Agnus, un sol i un globus. En altres parts de la sagristia hi havia dos dossers –un gran de plata i un altre per al lectori– amb tots els seus complements (*pàlits*, bastó, grades, escambells, garsotes i peus), florers, una caixeta de cristall per al monuiment i una cadireta per al sagrament. Molts d'aquests elements eren d'argent o daurats, per la qual cosa tenien un gran valor. Remetem el lector a la descripció per a l'inventari dels objectes (p. 10-12).

D'alguns dels objectes, ens n'han pervingut notícies. Per exemple, sabem que les imatges de plata de sant Llorenç, de la Immaculada Concepció i de sant Miquel foren contractades els anys 1631, 1633 i 1680 respectivament. Així mateix, dos reliquiariis de plata foren encarregats l'any 1623 a l'argenter Felip Ros i el 1624 a Pere Rabassa.⁸⁶ Altres documents denoten l'existència d'una creu de vidre i un crist de vori, també presents a la nostra llista.⁸⁷ També consta l'encàrrec a un orfebre per refer quatre reliquiariis l'any 1728, només tres anys abans de la descripció.⁸⁸ Són, per tant, notícies esparses en diferents obres que es veuen confirmades i ampliades amb l'inventari complet de 1731.

Volem remarcar les diverses donacions realitzades per un benefactor de la cartoixa fins ara desconegut. Es tracta del canonge Gavàs, que va regalar un reliquiari, un *lignum crucis* i una relíquia de sant Sebastià.

Molt complet és, igualment, el vestuari existent a la sagristia de Montalegre, que inclou tant la roba per als sacerdots (casulles, àmits, capes, albes, cíngols, etc.) com per a altres finalitats cultuals, com cortines, cobrecalzes o pàlies. Apareixen, fins i tot, les casulles particulars de dos membres de la comunitat: Tomàs Vidielles i Llorenç Fisonell.⁸⁹ Respecte a l'estendard que, segons Josep Vallès, el papa Nicolau V va donar a Montalegre a causa de l'amistat i gratitud cap a Joan d'Enea, el convers

82. L'excel·lent estudi de la portalada major de l'església a Josep Maria MADURELL I MARIMON, «Art antic a la cartoixa de Montalegre», p. 234-238.

83. Gaietà SOLER, *Monografia històric-arqueològica...*, p. 90. Segons Irenée Jaricot (*Notes pour servir a l'histoire...*, p. 286, vol. 2), és de l'any 1586.

que actuà com a procurador durant el període fundacional (segle xv), i que s'utilitzava de frontal a l'altar major,⁹⁰ potser ha d'identificar-se amb «lo pàlit de las tiaras» (p. 12), atesa l'exclusivitat d'aquest símbol per part del papat. Completen la llista altres objectes litúrgics com bacines, gerros, gerres i candelers.

Capelles

En aquest apartat analitzarem la informació aportada sobre un conjunt de dotze capelles de l'àrea cenobítica. No són, de fet, totes les que hi havia en el clos monàstic, ja que a banda de les dues ja comentades –la de la prioria i la del claustre nou– s'hi haurien de sumar els dos capítols conventuals, el dels monjos i el dels frares, que es tractaran més endavant en apartats específics. Per tant, podem dir que a Montalegre hi havia l'any 1731 un total de setze capelles. Considerem que la localització i advocació d'aquestes capelles és un fet especialment valuós, ja que fins a l'actualitat les fonts no havien donat una informació tan completa.

Per exemple, de la primera de les capelles, la de sant Bru, situada perpendicularment a la nau de l'església, a ponent del claustret, només n'hem localitzat un únic esment: Villanueva hi situa un nombre indeterminat de quadres d'Antoni Viladomat.⁹¹ S'ha emès la hipòtesi, a partir de la vinculació d'Antoni Viladomat amb l'escultor Pere Costa, que l'obra del pintor barceloní a Montalegre es va realitzar pels volts de 1726, que és justament l'any en què Costa treballava en el retaule major de l'església cartoixana.⁹² S'ha confirmat que quatre d'aquests quadres, que representaven diferents etapes de la vida del fundador de l'orde cartoixà, es conserven actualment a l'església de Saint-Merry, a París, on foren traslladats després de l'espoli sofert durant la Guerra del Francès.⁹³

A la llum de la informació aportada per la descripció, es pot descartar la hipòtesi de datació de l'obra de Viladomat a Montalegre amb anterioritat a l'any 1731. No tan sols no s'esmenta al pintor –fet que sí es dona en altres casos relativament recents a la redacció del text, com el dels treballs dels escultors Pere Costa i Josep Sunyer; o més llunyans, com els de Juncosa o

84. Josep Maria CUYÀS I TOLOSA, *Badalona en las postrimerías del siglo XVIII y en los albores del XIX (estancias de don Rafael de Amat y de Cortada en «can Pexau»)*, Badalona: Artes Gráficas Duran, 1948, p. 149-150. Irenée Jaricot es féu ressò de la informació aportada pel baró (*Histoire de la Chartreuse...*, p. 152).

85. Josep Maria MADURELL I MARIMON, «Art antic...», p. 243.

Lluís Pasqual—sinó que no apareixen quadres a la capella de sant Bru, i els únics sobre la vida del fundador de l'orde cartoixà, que estaven al claustret, són atribuïts al pintor Ramon Berenguer. Per tant, la comanda a Antoni Viladomat fou posterior al 1731. Possiblement s'apunti a un encàrrec proper quan es diu de la capella «que està disposada ab repartiments per pintar-se» (p. 13). De moment, però, aquell any a la capella hi havia només un retaule sense daurar, amb sant Bru, sant Hug i un conjunt d'àngels.

Com la resta de capelles adjacents al claustret, excepte la de les Esposalles, tenia el paviment i les parets recoberts de rajola de València. Tenia cornisa i vidres blancs a l'única finestra, que donava al claustret.

La capella de sant Pere,⁹⁴ al sud de la de sant Bru, amb vidriera blanca i sense cornisa, disposava d'un retaule daurat amb imatges de sant Pere i sant Pau. Estava profusament decorada amb quadres, en un dels quals s'havia pintat Vicenç Hortolà, benefactor de Montalegre. Justament, la seva sepultura, de marbre amb jaspi negre, era en aquesta capella. Segons Irenée Jaricot, fou decorada a mitjan segle XVII, durant el priorat de Josep Muntaner.⁹⁵

Les altres tres capelles al voltant del claustret són la de les Esposalles, sant Tomàs d'Aquino i dels Dolors, en ordre de proximitat al claustret.⁹⁶ Com ja s'ha comentat abans, aquestes tres capelles ocupaven l'espai de l'antiga cel·la del sagristà, traslladada aleshores a l'extrem nord-occidental del claustre i amb accés directe a la sagristia. De fet, la capella de les Esposalles ocupava la posició de l'avantcambra o Ave Maria; la de sant Tomàs, el *cubiculum*; i la dels Dolors, la resta de l'espai.

El més versemblant és que, després d'acabar el segon claustre i haver augmentat el nombre de cel·les fins a la trentena, es sacrificà una cel·la, la del sagristà, i s'aprofités l'espai alliberat per a construir tres noves capelles, la qual cosa va ocórrer durant els anys de mandat d'Agustí Massot a Montalegre.

Hi ha un conjunt de característiques d'aquestes capelles que evidencien la situació de la cartoixa en el primer terç del segle XVIII i la seva interrelació amb l'exterior. En primer lloc, dues de les tres capelles contenien la sepultura de benefactors que havien contribuït a sufragar-ne part de

86. *Ibid.*, p. 238-243.

87. Gaietà SOLER, *Monografia històric-arqueològica...*, p. 99.

88. Irenée JARICOT, *Histoire de la Chartreuse...*, p. 152.

89. Tot i que el document esmenta únicament del nom de pila, Tomàs, l'any 1731 només hi ha havia un monjo amb aquest nom, Tomàs Vidielles, que va professar l'any 1718. Llorenç Fisonell ho féu el 1727 (Carles DÍAZ MARTÍ, «La comunitat monàstica de Montalegre ...», p. 127).

les despeses de construcció: Jaume Vidielles, passamaner barceloní, i la seva muller Maria, pares del monjo Tomàs Vidielles i del convers Anton Vidielles,⁹⁷ a la capella de sant Tomàs; i Pere Pau Cuéllar, qualificat en el document com a magnífic benefactor de Montalegre, a la dels Dolors. Es donava, per tant, la possibilitat de ser enterrat a la cartoixa a aquells benefactors més insignes, en la línia del que ja es devia fer en els darrers temps, com ho demostren altres sepultures, com la de Vicenç Hortolà o el canonge Coll.

En segon lloc, les capelles són molt ornamentades, amb gran multitud de quadres i escultures. Estem en ple barroc i els cartoixans no dubten a contractar en diferents ocasions Pere Costa, un dels escultors de més renom a Barcelona. En aquesta ocasió, se li encarregaren dues taules sobre les Esposalles de la Verge i la Mare de Déu de Montserrat. Finalment, una altra dada arquitectònica que exemplifica també el canvi de tendències: s'abandona la volta de creueria i s'adopta la cúpula semiesfèrica amb llanternó. Totes les capelles tenien cornisa i finestres amb vidres blancs.

La menys sumptuosa era la de les Esposalles, ja que el retaule no estava daurat. Sí ho que estava el de la capella adjacent, on hi havia esculpits sant Tomàs d'Aquino, sant Antoni de Pàdua, sant Libori i santa Llúcia. La més rica, sense dubte, era la capella dels Dolors. A un retaule daurat amb una desena de figures de sants, ha d'afegir-s'hi la luxosa làpida sepulcral de Pere Pau Cuéllar, de marbre genovès i jaspi negre de Catalunya i Tortosa. Més modesta, la dels Vidielles era de jaspi. Un conjunt de dades especialment interessants, ja que d'aquestes capelles pràcticament només se'n coneixia el nom.

Sobre un passadís paral·lel a la nau de l'església en el seu costat nord, s'hi obrien quatre capelles. Per la poca claror que tenen són conegudes com les capelles fosques,⁹⁸ nom, però, que no reben en el document del segle XVIII, en què s'empra el de capelles del corredor. La seva planta s'ha

90. José VALLÉS, *Primer instituto de la sagrada religión de la cartuxa: fundaciones de los conventos de toda España, mártires de Inglaterra y generales de toda la orden*, Barcelona, 1792, p. 150.

91. Jaime VILLANUEVA, *Viage literario a las iglesias de España*, vol. 19, Madrid: Imprenta de la Real Academia de la Historia, 1851, p. 5. Irenée Jaricot considerava que les pintures havien de ser al capítol, possiblement per desconeixement de la localització o existència de la capella de sant Bru (Irenée JARICOT, *Notes pour servir a l'histoire...*, p. 285, vol. 2).

92. Francesc MIRALPEIX I VILAMALA, *El pintor Antoni Viladomat i Manalt (1678-1755): biografia i catàleg crític*, tesi doctoral presentada a la Universitat de Girona (2004), vol. I, p. 90.

mantingut fins a l'actualitat, almenys des de la segona meitat del segle XVII, tal com es pot apreciar en el plànol corresponent. No se sap quan foren construïdes. De fet, han pervingut molt poques dades d'aquestes estances.⁹⁹

Des de la sagristia fins a la capella del Roser, a l'angle nord-occidental del monestir, les capelles eren dedicades a santa Teresa, sant Antoni abat, sant Jaume i sant Jeroni. Eren idèntiques quant a configuració arquitectònica: accés des del passadís, volta de rajola i una finestra al mur nord amb vidriera blanca. A les capelles de santa Teresa, sant Antoni abat i sant Jeroni, hi havia un retaule format per dos quadres, columnes i coronament daurat. El quadre de la part inferior, allargat, tenia el mateix autor en els tres retaules: Lluís Pasqual.

Queda, doncs, precisada per primera vegada l'obra d'aquest pintor renaixentista català a Montalegre, amb la prudència que correspon pel tipus de font utilitzada. Es tracta de tres quadres de les predelles de sengles retaules de les capelles fosques que, segons l'autor de la descripció de 1731, són «cosa gran» (p. 15). Podem ara dir que dues d'aquestes obres corresponen possiblement als olis procedents de Montalegre que Gaietà Barraquer va veure a casa d'un aficionat a l'art, ja que la temàtica coincideix amb l'advocació de les capelles de santa Teresa i sant Antoni abat –«representan, una la Transverberación del corazón de Santa Teresa, y la otra la aparición del Niño Jesús a San Antonio». Barraquer n'elogià «la suavidad y profunda piedad que respiran sus personajes» i l'atribuí –erròniament, segons la nostra interpretació– a Joaquim Juncosa.¹⁰⁰ Lluís Pasqual (c. 1566-c. 1621), com Juncosa i Berenguer, fou religiós profès d'Escaladei i el primer dels pintors de l'anomenada escola d'Escaladei. La seva obra se centra a diferents cartoixes espanyoles (Las Cuevas, Portaceli, Escaladei, Montalegre).¹⁰¹

El desconeixement de la data exacta de la construcció de les capelles fosques no permet saber si l'encàrrec a Lluís Pasqual, de principi del XVII, correspon al moment inicial o bé a una etapa posterior. Ens inclinem, però, per la primera opció, o sigui, que aquestes capelles, com la de sant Josep

93. Francesc MIRALPEIX I VILAMALA, «Quatre teles de la *Vida de sant Bru* del pintor Antoni Viladomat i Manalt (1678-1755) a París», a *Bulletí del Museu Nacional d'Art de Catalunya*, 5 (2001), p. 77-91.

94. Gaietà BARRAQUER en dóna notícia, mentre que no esmenta la de sant Bru (*Las casas de religiosos...*, vol. I, p. 219).

95. Irenée JARICOT, *Histoire de la Chartreuse...*, p. 153-154.

96. Gaietà BARRAQUER I ROVIRALTA, *Las casas de religiosos...*, vol. I, p. 219, afirma que hi havia tres capelles i dóna el nom de dues, la de les Esposalles i la dels

i la façana de l'església, nasqueren en un procés d'expansió de la cartoixa cal al seu angle nord-occidental. Es constata que el 1731 els monjos havien conservat l'esperit renaixentista del conjunt, ben allunyat de les capelles barroques obrades o redecorades posteriorment.

Als caps del passadís de les capelles fosques hi havia dos altars. El més proper a la sagristia era dedicat a sant Joan Evangelista, mentre que el de l'altre extrem, a la Conversió de sant Pau.¹⁰² Els retaules estaven formats per un sol quadre entre columnes i un coronament llis i daurat, en la línia dels retaules de les capelles.

Justament a l'angle nord-occidental de la cartoixa, al nord de l'atri de l'església, únic lloc per on s'hi podia accedir, hi havia la capella del Roser. Aquest espai fou modificat durant les reformes anteriors a l'arribada del noviciat de la Grande Chartreuse a Montalegre i la conseqüència fou l'allargament del corredor en direcció oest i la divisió de l'espai restant en tres parts, on foren habilitades tres capelles, amb el resultat d'una filera de set capelles idèntiques, en sumar-se a les quatre ja existents.¹⁰³

S'ha datat la seva edificació durant el primer quart del segle XVII, període en el qual hi hagué una important acció constructiva en aquella zona (capella de sant Josep i portal de l'església).¹⁰⁴ La capella s'utilitzava perquè la família, entesa com el conjunt de conversos, donats, aspirants i mossos de la cartoixa, poguessin assistir a missa i participar en el rès del rosari. Àdhuc les dones hi podien participar, bé que, per respectar l'estricta prohibició a l'entrada femenina en el clos monàstic, més enllà d'una reixa situada a ponent. Per aquesta raó, era la més gran de tota la cartoixa, si no hi comptem el capítol.¹⁰⁵

El retaule escultòric, que substituïa un altre que va ser col·locat al

Dolors. La resta d'autors han seguit aquesta dada. Irenée JARICOT, *La cartuja de Santa Maria...*, p. 65 diu, tanmateix, que es va construir una capella ben entrat el segle XVIII, que el 1835 es va dividir en tres, la qual cosa és totalment incompatible amb les dades aportades a la descripció de 1731.

97. Els noms del pare i mare dels dos religiosos es poden trobar en el testament d'Anton Vidielles (Arxiu Històric de Protocols de Barcelona [AHPB], Gaspar SAYÓS, *Trigesimum secundum manuale*, 1711, desembre, 27 – 1712, desembre, 21, fols. 64r-65r), que va ser regestat a Carles DÍAZ MARTÍ, «La comunitat monàstica de Montalegre...», p. 159. No hi ha dubte que es tracta d'una de les lloses sepulcral del corredor de les capelles fosques, concretament la primera que estudià Pedro Cano Barranco (*Monografía histórico-descriptiva...*, p. 71-72), a la transcripció incompleta de la qual –l'estat de la làpida no permet la identificació total del text– hi apareixen Maria i el seu marit Jaume, mort a la dècada de 1710.

refetor, era obra de Pere Costa, per la qual cosa la capella fou decorada a principi del segle XVIII en el gust de l'època, el barroc. L'escultura de la titular de la capella, Nostra Senyora del Roser, daurada i estofada, era acompanyada per cinc representacions escultòriques més (sant Domènec, sant Pere Màrtir, sant Ramon de Penyafort, sant Francesc de Sales i santa Caterina de Siena) sense daurar entre columnes ornamentades. Es tracta de la tercera intervenció de Pere Costa a Montalegre, un artista que comptà amb la confiança de la comunitat, la qual li encarregà el retaule major de l'església, el de la capella de les Esposalles i el del Roser.¹⁰⁶

La claror, escassa per la posició geogràfica, molt propera al tall de la muntanya, arribava a través de tres finestres amb vidres blancs al mur de tramuntana i d'una rosassa a ponent. Per sobre de la línia marcada pels bancs, de fusta de qualitat, la paret era coberta amb rajola de València. Finalment, cal destacar la presència de tres sepultures: la del canonge Ramon Coll, del qual s'ha comentat anteriorment les culleres que donà a Montalegre, de jaspi negre; la de Josep Antich, del mateix material; i la de Magrinyà i Pedró, de pedra.¹⁰⁷

I de la capella més gran, a la més petita. Just a migdia de la capella del Roser, a ponent de l'atri de l'església, els cartoixans havien bastit la capella de la Concepció. Se n'ha de situar l'origen entre el tercer quart del segle XVII i el primer del XVIII, ja que no existeix en el plànol de mitjan segle XVII. Tanmateix, el fet que just l'any 1731 s'hagués d'acabar el retaule, permet emetre la hipòtesi que aleshores feia poc temps que s'havia bastit davant la façana de l'església.

Barraquer va informar ja del barroquisme de la capella —«en el àngulo occidental del atrio dicho hallábase la reducida de la Purísima, cuajada de adornos del peor gusto barroco»—,¹⁰⁸ la qual després de la desamortització va dedicar-se a sant Hug de Lincoln.¹⁰⁹ En aquell 1731, el retaule estava format per un quadre sobre la Concepció, sobre el qual n'hi havia un altre de la mateixa temàtica, més petit, ambdós «adornats ab escultura dorada» (p. 16). Encara era incomplet. Entre d'altres accions, s'havia d'instal·lar l'escultura de la Immaculada Concepció obrada per Josep Sunyer, que també tenia l'encàrrec d'acabar el retaule. Josep Sunyer (c. 1660-1751) fou un escultor manresà ben reconegut a Barcelona justament a l'època en

98. James HOGG (editor), *Las cartujas de Montalegre...*, p. 10.

99. A la bibliografia, només hi hem trobat una advocació, la de sant Pau (Gaietà BARRAQUER I ROVIRALTA, *Las casas de religiosos...*, vol. I, p. 219), que, com veurem, correspon a un altar sense capella.

què treballà per a Montalegre, ja que entre 1735 i 1739 decorà la capella del Roser del convent de Santa Caterina i intervingué en la construcció del monument de setmana santa de la catedral. El responsable del seguiment de l'obra era el monjo Antoni Monfar. Possiblement coneixia l'artista, ja que també era nat a Manresa i devien tenir una edat semblant.¹¹⁰ Es planyia l'autor de la descripció de la lentitud de les obres, quan afegí «Nostre Senyor vulle se conclogue» (p. 16)? La capella comptava amb una vidriera, molt possiblement al mur de ponent, era pavimentada amb rajola de València i era completament pintada.

La darrera de les capelles de l'àrea cenobítica amb funció exclusiva per al culte és la capella de sant Nicolau. Les úniques notícies que n'hem pogut recollir és que fou decorada a mitjan segle XVII i que el convers Jeroni Carbonell, profés de Montalegre, n'havia esculpit el retaule.¹¹¹ En el plànol del segle XVII, hi apareix al mateix lloc que es desprèn del document de 1731: al sud de l'atri de l'església, a la mateixa alçada que la capella de sant Bru, però a l'altre costat del corredor de la cuina. Hi ha una diferència important, ja que al segle XVII l'accés es feia des de l'atri de l'església, mentre que el 1731 disposava d'un accés des del mateix corredor de la cuina.

El retaule era format per un quadre dedicat al sant, sota del qual n'hi havia un altre en què es representava el Sant Sopar. Les columnes i coronament són qualificats d'ordinaris, per la qual cosa s'ha de suposar que no eren salomònics o excessivament ornamentats. Diferents quadres distribuïts per les parets completaven una estança il·luminada gràcies a una vidriera blanca.

Capítols

Dues capelles tenien funcions de sales capitulars, o sigui, de lloc de trobada de tota la comunitat per deliberar sobre afers importants, per a reconèixer faltes o per a escoltar el sermó del prior, algun fragment dels evangelis o els estatuts cartoixans.¹¹² N'hi havia dues perquè els monjos i

100. Gaietà BARRAQUER I ROVIRALTA, *Las casas de religiosos...*, vol. I, p. 220.

101. Sobre l'obra de Lluís Pasqual, vegeu Ezequiel GORT JUANPERE, *Història de la cartoixa d'Escaladei*, Reus: Fundació Roger de Bellfort, 1998, p. 294-295, i Francesc MIRALPEIX I VILAMALA, «Montalegre i els pintors...», p. 520-523.

102. Vegeu nota 99.

els frares no es reunien conjuntament. Com que la formació, la disciplina i la responsabilitat d'uns i altres era ben distinta, hi havia dos espais diferenciats, tal com s'ha pogut comprovar en l'església, amb l'existència de dos cors, i també es veurà al refector. Ni el capítol de culpes podia ser el mateix, ni les decisions a prendre sobre la marxa del monestir –només els monjos podien ocupar els càrrecs de responsabilitat executiva (prior, conrer, procurador)– ni tampoc els sermons podien ser iguals, atesa la menor instrucció dels frares respecte als monjos. Tot i que vivien en el mateix monestir, el contacte entre monjos i frares s'evitava al màxim, i la disposició arquitectònica ho palesa a bastament.

El capítol per excel·lència és el dels monjos. Procedeix del primer període constructiu i està situat a llevant del claustret i és adjacent, pel sud, a l'església.¹¹³ Fins al principi del segle XVIII era més petit que a l'actualitat, ja que no arribava fins a la cel·la de sant Joan Evangelista, sinó que entremig d'ambdós hi havia una estança amb una escala per a accedir al rellotge. L'ampliació va consistir justament a ocupar aquest espai, de manera que el capítol i la cel·la del sotssagristà compartiren paret. Segons Irenée Jaricot, la reforma va tenir lloc l'any 1716,¹¹⁴ a l'inici del mandat d'Agustí Massot a Montalegre i deu estar relacionada amb la instal·lació del rellotge a la cel·la del sotssagristà.

El que més s'ha valorat artísticament del capítol són les escultures que hi obrà el mataroní Damià Campeny, especialment una estàtua de sant Bru, ja lloada pel baró de Maldà poc després de la seva creació, juntament amb una altra dedicada a la Verge.¹¹⁵ Ara bé, aquestes obres, de final del segle XVIII, no existien l'any 1731, per la qual cosa la descripció permet conèixer el retaule anterior, qualificat en el document de sumptuós. S'havia de donar relleu i importància a l'exposició d'una de les relíquies més importants que custodiaven els cartoixans de Montalegre.

Es tractava del cos sencer de sant Pere Màrtir, en una urna de vidre. La causa per la qual aquesta relíquia tan destacada va arribat a Montalegre –tenien el certificat de la cúria eclesiàstica–, es desconeix actualment, però

103. Així les va descriure Pedro Cano a principi del segle XX (*Monografia històrico-descriptiva...*, p. 36).

104. Irenée JARICOT, *La cartuja de Santa Maria...*, p. 63.

105. Ens han pervingut notícies de la constitució d'una confraria del Roser a Montalegre l'any 1618 (Irenée JARICOT, *Histoire de la Chartreuse...*, p. 155).

106. Pere Costa va estar molt actiu a Barcelona i als voltants durant el període 1720-1735, justament quan rebé encàrrecs de la comunitat de Montalegre (Carles DORICO ALUJAS, «Una traça de Pere Costa per al retaule major de l'església de la Pietat de Vic», *Ausa*, 18 (1999), 348).

no deu ser aliena al fet que Ramon Rubí, profés de Montalegre, que hagué d'exiliar-se al final de la Guerra de Successió a Itàlia pel fet de procedir d'una família noble austriacista, fos prior de la cartoixa milanesa de Sant Ambrosi entre 1717 i 1727 i convisitador de la província de Llombardia.¹¹⁶ I és justament a Milà, a la basílica de Sant'Eustorgio, on es troben avui les despulles d'aquest sant dominic, originari de Verona, que visqué durant la primera meitat del segle XIII. A banda, hi havia exposada una santa faç donada pel canonge Gavàs, damunt la grada de l'altar.

No es diu l'autoria del retaule, però tot indica el barroc com a estil artístic, donada la gran quantitat de figures, columnes i adornaments. S'afirma, per exemple, que està fet «a la italiana» (p. 8), com ja havia qualificat el retaule de la capella de les Esposalles, de l'escultor barroc Pere Costa. Per tant, tot sembla indicar que quan es procedí a l'ampliació de la sala capitular, s'encarregà un nou retaule. Les figures corresponen a sant Llorenç, sant Esteve, el Crist, la Verge Maria, sant Joan Evangelista i les santes cartoixanes Rosalina i Margarida, acompanyats per una desena d'àngels.

A banda del retaule, un conjunt de quinze quadres decoraven les parets, representant el Crist, la Verge, els dotze apòstols i sant Pau, amb una inscripció cadascun d'una part del credo. S'havien daurat la cornisa, les arestes i els bordons de les finestres. A les dues claus de volta, s'hi havien pintat flors. Les dues finestres del mur sud tenien els vidres blancs, mentre que la de ponent, que mira al claustret, era pintada. Tant el paviment com les parets eren recoberts amb rajoles de València. Per tal d'acomplir la funció de sala capitular, un conjunt de bancs, jaspats, recorrien els murs.

El capítol dels frares, al sud de la capella de sant Nicolau, a ponent del corredor de la cuina, estava dedicada a sant Josep. El seu origen procedeix de la donació del monjo Josep Serra –d'aquí ve, molt possiblement, l'advocació– l'any 1611.¹¹⁷ Després de les reformes de final del segle XIX, la capella ocupa no tan sols l'espai de l'antic capítol dels frares, sinó

107. La sepultura de Ramon Coll es conserva encara al corredor de les capelles fosques. La de Josep Antich ha d'estar relacionada d'alguna manera amb la de Rafel Antic i la seva muller Maria que també resta en l'esmentat corredor –potser n'era el fill– Res se sap, però, de l'últim sepultat, Magrinyà i Pedró (Pedro CANO BARRANCO, *Monografía histórico-descriptiva...*, p. 73).

108. Gaietà BARRAQUER I ROVIRALTA, *Las casas de religiosos...*, vol. I, p. 219.

109. Irenée JARICOT, *Notes pour servir a l'histoire...* p. 285 (vol. 2).

110. Antoni Monfar professà l'any 1702 i va morir el 1756 (Carles DÍAZ MARTÍ, «La comunitat monàstica de Montalegre...», p. 127, 141).

també el corresponent de la veïna capella de sant Nicolau, per aquesta raó desapareguda.

L'any 1731, la capella comptava amb un retaule amb quadres dedicats al titular de la capella, a la Mare de Déu, al Nen Jesús i a uns religiosos cartoixans, sota dels quals hi havia altres quadres de temàtica no especificada. Tant les columnes del retaule com el coronament eren daurats. S'ha apuntat l'autoria del retaule a Jeroni Carbonell.¹¹⁸ Una rosassa a ponent, amb vidriera blanca, il·luminava una sala rodada de quadres i bancs, aquests darrers com a clara referència a l'ús com a lloc de reunió dels conversos.¹¹⁹

Les setze capelles de Montalegre eren dotades de calzes –excepte la del claustre nou–, casulles, bacines, gerros i canadelles. Si als setze altars d'aquestes capelles, hi sumem els dos dels extrems del corredor de les capelles fosques, el de l'església, el del sagrari i el de la sagristia, s'arriba a la xifra de vint-i-un altars.

Refetor

El refetor és un altre dels elements que no ha canviat la seva configuració des de la seva construcció al segle xv: una superfície de 23 x 7 metres coberta amb tres trams de voltes de creueria, com les de les claustres –les llunetes del text–, amb un accés des del claustret per als monjos, i un altre a ponent, en el corredor de la cuina, per als frares i cuiner. De fet, tal com es pot apreciar en el plànol del segle xvii, el terç occidental estava separat per mitjà d'un mur de la resta de la sala, en una nova mostra de la rígida separació entre monjos i frares dins el monestir. Sobre la porta d'aquesta paret de separació hi havia un crist, amb una peanya o tron procedent de la cadira del sacerdot del presbiteri de l'església.

Al principi del segle xviii només tenia una finestra oberta, que estava pintada amb un crist, situada en el mur oriental, al costat de la capella de les Esposalles de la Verge. La construcció de cossos annexos al refetor havia inutilitzat amb anterioritat les finestres que hi havia al costat sud i oest, per la qual cosa foren tapades.¹²⁰ Actualment, la volta central està oberta. Això es deu al fet que era coronada amb un llanternó, ben visible en els gravats del segle xix. El document de 1731 ens en dóna alguns detalls interessants:

111. Irenée JARICOT, *Histoire de la Chartreuse...*, p. 154.

112. Rosendo ROIG, *Los cartujos. Diálogos en Miraflores*, Burgos, 1996, p. 40-41.

era quadrat; disposava de vidrieres a tots els costats –una de les quals, a la part inferior, s'obria per a ventilació–; s'havia pintat de vermell i ratlles blanques, com el campanar de les hores; a la part superior, la coberta era piramidal de rajoles pintades; i finalment, coronava el conjunt un penell.

El retaule que hi havia a la capella del Roser, abans que fos substituït pel barroc de Pere Costa, fou col·locat sobre la porta d'accés des del corredor de la cuina. Un conjunt de quadres guarnien un sala que comptava amb taules i bancs amb respatller, renovats pocs anys abans, per als comensals. S'ha de tenir en compte que la comunitat només utilitzava el refetor els diumenges i en algunes festivitats, ja que la resta de dies menjava solitàriament a la cel·la.

A la descripció hi ha un breu esment a la trona del refetor, que actualment es troba en el mur sud, i amb l'accés a través d'una obertura realitzada a la paret. No sabem si estava així ja al 1731, però alguns indicis ens fan creure que no. No apareix en el plànol de la segona meitat del segle XVII, a diferència d'altres –escala a l'arxiu, escala per pujar a la cambra que hi havia sobre de la sagristia, escala per baixar des del refetor a la cisterna d'aigua. Sumat a això el fet que l'autor no ho esmenta específicament, fan dubtar que realment la trona tingués la disposició actual, tot i que no ho descartem.

Mitjançant una escala situada al costat de l'entrada per als monjos, es baixava fins al fons de la cisterna del claustrer. Per proveir-se d'aigua, a la part inferior hi havia una aixeta «que està passada per pedras de Mallorca, que estan dins la cisterna posades com si fos una messa de altar» (p. 18).¹²¹ Completa la informació aportada a la descripció el conjunt d'estovalles, tovallons, tasses, gerros i tot el necessari com a parament de taula que hi havia al refetor.

Claustrer

El claustrer de Santa Maria de Montalegre té la mateixa estructura arquitectònica que els claustres grans de l'àrea eremítica, per la qual cosa

113. Josep Maria MADURELL I MARIMON, «Art antic a la cartoixa de Montalegre», p. 232.

114. *Histoire de la Chartreuse...*, p. 161. També afirma (p. 153) que l'espai ocupat havia estat anteriorment una capella.

115. Josep Maria CUYÀS I TOLOSA, *Badalona en las postrimerías...*, p. 148-149.

116. Irénée JARICOT, *Histoire de la Chartreuse...*, p. 116.

no repetim el que ja s'ha dit anteriorment sobre les voltes, els arcs, el fris,¹²² la cornisa, les pilastres i els materials de construcció. Sí farem notar que és molt més petit, comptant només amb una vintena de trams amb volta de creueria. No s'especifica en el document si encara era visible el vermell del maó, com en el claustre gran més antic, o bé s'havia emblanquinat, com en el nou.

En el document, no s'hi diu res sobre un possible tancament dels arcs de la porxada claustral amb vidrieres, tal com està avui en dia i consta també al segle xv.¹²³ Com en altres ocasions, ens inclinem a pensar que no hi havia vidrieres, ja que l'autor de la descripció ho hagués dit, tal com fa en altres casos semblants. Un pou artísticament treballat estava al centre del claustret. No tan sols hi havia el brocal que avui encara podem admirar, amb l'escut de Montalegre esculpit al costat sud, sinó que també hi havia columnes, ja desaparegudes.

Se sabia que el claustret, com era corrent en molts monestirs, era ple de pintures, de les quals s'ha conservat un fresc a la façana del capítol. Afortunadament, gràcies al nostre document podem recórrer aquesta petita pinacoteca, centrada en la vida i obra del fundador de l'orde cartoixà, i conèixer-ne algun dels autors.¹²⁴ La primera es trobava sobre l'anomenat portal de la rasura, just a l'inici del passadís que comunica el claustret amb el corredor de la cuina, entre la capella de sant Pere i el refetor. Es tractava d'un quadre gran sobre la mort de sant Bru. A la paret de la capella de sant Bru, n'hi havia un altre on apareixia el fundador de l'orde i la Mare de Déu «que ab sas mans ampara als cartuxos» (p. 17). A la paret de comunicació amb l'església, hi havia sis quadres més sobre la vida del sant.

L'autor d'aquests vuit quadres era Ramon Berenguer. És el tercer pintor de l'escola d'Escaladei, cartoixa en la qual va professar al segle xvii, que treballà a Montalegre, després d'haver trobat ja Lluís Pasqual a les capelles fosques i Joaquim Juncosa al sagrari. Va ser autor també de vint-i-quatre quadres per al claustret d'Escaladei, amb escenes de la vida de l'orde i dels ermitans.¹²⁵

117. Irenée JARICOT, *Histoire de la Chartreuse...*, p. 153. Segons l'autor, es tractava de la capella de la família i no se n'esmenta l'ús com a capítol. La situació del 1731 és en aquest sentit ben clara: la capella de la família és la del Roser, i la de sant Josep, el capítol dels freres. En el plànol de mitjan segle xvii, ja apareix qualificada com a capítol dels llecs o conversos.

118. Irenée JARICOT, *Histoire de la Chartreuse...*, p. 154.

119. No apareixen els tres altars a què fa referència Irenée Jaricot (*Notes pour servir a l'histoire*, p. 285, vol. 2).

El fresc de la paret del capítol té un interès històric innegable, ja que al costat de la figura de sant Bru es representà la cartoixa de Montalegre i els voltants, Conreria inclosa, tal com eren abans de l'ampliació del claustre a llevant. No es diu qui en fou l'autor, però sí que era alemany, per la qual cosa podem descartar algunes autories atribuïdes, com la de Lluís Pasqual.¹²⁶ A banda, hi havia quadres sobre ermitans distribuïts per totes les galeries, excepte en la part que dona al passadís que connecta amb els claustres. No se n'especifica el nombre ni l'autoria, sinó tan sols que en tenien «totas las llunetas de dit claustró, àdhuc sobre los arquets» (p. 18).

L'ÀREA DE SERVEIS

La darrera de les grans zones en què dividim la cartoixa de Santa Maria de Montalegre és la corresponent als serveis. Aquesta àrea es caracteritza per una gran multitud d'estances de caràcter funcional per al normal desenvolupament de la vida monàstica. Les obres d'art, tan abundants a l'àrea cenobítica, hi són gairebé absents. La zona va patir, per la seva pròpia naturalesa, força canvis al llarg de la història del monestir. A mesura que augmentava la comunitat, va haver de guanyar espai per atendre necessitats creixents, ja sigui per a tenir una capacitat més gran d'emmagatzemar aliments, per a augmentar el nombre de cel·les per als conversos o per a incrementar l'allotjament per als hostes i mossos.

Justament fou el segle XVIII una de les èpoques en què més reformes s'hi dugueren a terme, com també es posa de manifest a la descripció de 1731. Tanmateix, ja a mitjan segle XVII, com es pot apreciar perfectament en el plànol conservat, tot el sector sud-occidental del monestir tenia una configuració anàloga a la que trobem al 1835, caracteritzada per un pati central envoltat de dependències. En el segle XVIII, per tant, es procedeix més a una remodelació de l'espai que no pas a la seva construcció.¹²⁷

Les funcions que tenia l'àrea de serveis al principi del segle XVIII són diverses: dependències relacionades amb l'alimentació (cuina, cellers, corrals, menjador per a mossos, dipòsits de gel, etc.), sales específiques per als procuradors de la comunitat (conrer i procurador de Barcelona), cel·les per als germans i allotjament per al personal de servei (mossos, hortolà, etc.), porteria, apotecaria, fusteria, estable i rentador dels hàbits.

L'àrea de serveis s'estructura al voltant d'un gran pati central més un

120. Irenée JARICOT, *Histoire de la Chartreuse...*, p. 88.

passadís que el connecta amb la façana de l'església, anomenat corredor de la cuina. El pati va ser desplaçat cap a l'oest des del segle XVII fins a l'any 1835. Al costat oriental, per la construcció d'un conjunt d'edificacions que corresponen a l'ampliació de la prioria, un atri d'accés al claustre i una farmàcia. Aquesta reforma, com ja hem comentat, és posterior al 1731.

D'altra banda, també es pot observar com el costat de ponent ha anat retirant-se progressivament. En el plànol del segle XVII, l'angle sud-occidental començava a la mateixa torre d'entrada, mentre que actualment la paret es troba uns 7 metres més a ponent. El mateix a l'extrem nord-occidental: si a la planta de 1835 coincideix amb la prolongació del corredor de la cuina, al segle XVII no era així, sinó que estava uns 5 metres a l'est. Aquest moviment del costat oriental del pati central va tenir lloc al principi del segle XVIII. És l'any 1727, segons hi ha escrit a la llinda, que es fabrica la porta que connecta el pati amb el corredor de la cuina. A més, una de les reformes previstes per als anys següents consistia justament a «tallar dits hostals tot lo que hixen més que lo saló» (p. 30), la qual cosa implicava retirar la façana dels hostals en direcció oest. Per tant, que el costat occidental del pati sigui una prolongació del corredor de la cuina ha estat el resultat de successives reformes d'una estructura inicial de geometria clarament més irregular. El procés es va realitzar de nord a sud, o sigui, primer es modificà la part més propera a la cuina, actuació que ja era acabada l'any 1731, i després la més propera a la torre d'entrada, que aquell any estava en projecte i va finalitzar-se a mitjan segle, com indica la inscripció de la porta amb la data de 1750.

Actualment, el pati central està enjardinat, amb nombrosos arbres i un brollador central coronat amb una imatge del Salvador. Al 1731, però, no tenia cap element a l'interior, tal com apareix al gravat de *Maisons de l'ordre de Chartreux*, en el qual ja havíem vist anteriorment que la configuració dels patis centrals dels claustres reflectia la situació del nostre document. Al costat sud del pati només hi havia muralla, per sota de la qual, a l'angle occidental, la gran torre d'entrada. A llevant, dues portes, una per a la prioria i una altra per al claustre gran. A tramuntana, un edifici

121. Sobre el proveïment d'aigua a Montalegre, remetem el lector al treball de Salvador TARRAGÓ i Josep M. BURRELL, «Cinc segles fent servir l'aigua religiosament», a Enric PORCEL, Francesc ALFAMBRA (coord.), *Les mines d'aigua de la Serralada de Marina*, Badalona: Grup d'Espeleologia de Badalona, 2004, vol. 2, p. 79-89. En el mateix volum hi ha treballs sobre les mines d'aigua de què es bastia Montalegre.

122. Fem notar que el fris original de maó fou reemplaçat per un d'identíc de ciment armat (Irenée JARICOT, *Histoire de la Chartreuse...*, p. 214).

de tres plantes amb el celler, cel·les per a frares i altres dependències. La façana era blanquejada i tenia un rellotge de sol —el segon després del de la façana meridional de l'església—, que havia estat pintat pel convers Jaume Parès, de qui ja s'ha dit anteriorment que havia realitzat la planta de la cartoixa de la cel·la prioral.

A l'extrem occidental d'aquest edifici, s'hi havia fet recentment un portal que comunicava directament amb el corredor de la cuina, com a conseqüència de l'eliminació de la part de l'edifici de ponent que sobresortia de la línia marcada pel corredor de la cuina. Avui podem admirar aquest portal, que a la llinda recorda la seva construcció l'any 1727, tot i que la part superior no s'ha conservat igual, probablement a causa dels nombrosos desperfectes causats pels incendis i pillatges del període desamortitzador. Les portes, que eren pintades de verd, i la rosassa, encara hi romanen. En canvi, el frontispici de rajola, vermell, que segons els gravats tenia forma triangular, actualment és més alt i inclou un cos amb una campana. A banda, el motiu heràldic propi de Montalegre que coronava el frontispici, una creu flanquejada amb dos xiprers de fusta, ha desaparegut.

A ponent del pati hi havia els hostals, estances per al conrer i procurador de Barcelona i algunes dependències auxiliars de la cuina. La façana, com la nord, estava blanquejada.

Val la pena treure a col·lació la informació, una mica desconcertant, donada per la descripció quan afirma que «on està fundat lo monestir, pròpiament, era la casa de Pinós, que prenia dende la escala escusada del saló fins al cantó de la porta de la portaria del pati» (p. 31). En primer lloc, caldria preguntar-se si podem atorgar versemblança a una dada que en aquell moment tenia quasi tres segles d'antiguitat, sobretot si tenim en compte que la casa que compraren els cartoixans a la vall de Montalegre no era la casa de Pinós sinó el mas Rovira.¹²⁸ No hem trobat cap referència a la bibliografia que permeti una discussió per via de comparació. Ara bé, el fet que sigui tan precís a l'hora d'assenyalar els límits de l'antiga masia

123. Josep Maria MADURELL I MARIMON, «Art antic a la cartoixa de Montalegre», p. 234.

124. Gaietà BARRAQUER, *Las casas de religiosos...*, vol. I, p. 221 recull que els quadres eren molt bons i pintats per un cartoixà sobre assumptes de la Sagrada Escriptura.

125. Ezequiel GORT JUANPERE, *Història de la cartoixa d'Escaladei*, p. 399. També se li ha atribuït un petit quadre de temàtica cartoixana del Museu Episcopal de Vic (Joan Ramon TRIADÓ, *L'època del barroc: segles XVII-XVIII (Història de l'art català, vol. 5)*, Barcelona, 1984, p. 110-112).

al voltant de la qual s'edificà la cartoixa, fa suposar que alguna cosa hi ha al darrere que va més enllà d'una simple tradició oral.

Creiem que aquesta localització és coherent, ja que no afecta l'espai on la cartoixa fou bastida *ex novo* durant el segle XV –fonamentalment església, claustre, cel·les, claustret, capítol i refetor– i, per tant, podia servir com a dependència auxiliar durant els llargs anys que durà la construcció inicial. Ara bé, la recerca arqueològica ha trobat vestigis datats a mitjan segle XIV a la façana septentrional de la cartoixa, prop de la torre cilíndrica,¹²⁹ que també s'ha considerat anterior a l'arribada dels cartoixans a la vall. Tot plegat augmenta la complexitat d'identificació del mas original, un aspecte que sobrepassa els límits del present treball.

És necessari advertir que a l'àrea de serveis no es pot ser tan exacte com a la resta de la cartoixa, perquè no tenim referències gràfiques que s'aproximin a la situació de l'any 1731. No tan sols la zona fou objecte d'importants reformes des de la confecció del plànol de mitjan segle XVII, sinó també amb posterioritat. Algunes dependències que apareixen a la descripció no són ni a la planta del segle XVII ni a la de 1835, ja que es tracta d'una situació de transició. A més, una altra dificultat afegida és que, en un altre tret distintiu, hi ha més d'un nivell constructiu que no es reflecteix a les plantes conegudes.

La zona de serveis va ser amplificada durant el segle XX, un cop arribada la comunitat francesa procedent de la Grande Chartreuse, al sud de l'antiga torre d'entrada. S'hi edificà una hostatgeria per a dones, una capella exterior i un pati d'obediències que reuneix estable, fusteria, forn i altres dependències on treballaven els llecs.¹³⁰ Aquesta necessitat va sorgir com a conseqüència de l'alienació de la Conreria com a part del monestir, ja que antigament s'hi albergaven aquestes obediències.

Torre d'entrada i porteria

Ben visible des dels voltants, la torre d'entrada de Montalegre, de cinc

126. Francesc MIRALPEIX I VILAMALA, «Montalegre i els pintors catalans...», p. 515.

127. Seria el cas del cos situat entre el pati central i el refetor, que s'ha considerat del segon quart del segle XVIII, quan ja existia en el plànol datat abans de 1666 (Irenée JARICOT, *La cartuja de Santa Maria...*, p. 64, i Xavier PÉREZ GÓMEZ, «Sis segles d'història de la cartoixa de Montalegre (1415-2005)», a *Actes del XXIII Congrés*, p. 497).

pisos, era l'únic accés al recinte. Malauradament ha perdut l'impactant efecte que devia causar, ja que després del període desamortitzador ha quedat reduïda a menys de la meitat d'alçada, per la qual cosa pràcticament no sobresurt respecte de la resta de la façana meridional. Afortunadament, queda com a testimoni el fresc del capítol, que testimonia un reulat origen, i els gravats del segle XIX. Gràcies a la descripció ens assabentem que les teules de la coberta piramidal eren verdes i marrons. Cal fer notar que aleshores era l'únic element que quedava per sota de la línia marcada pel pati i els murs meridionals de les cel·les dels claustres. El portal de contacte amb l'exterior era al costat de llevant, mentre que el nord donava directament al pati central.

Com hem comentat anteriorment, a l'alçada de la torre hi havia un primer cos, avui desaparegut com a conseqüència de l'ampliació del pati cap a ponent, amb un portal anomenat dels hostals. Creuat aquest portal, una sala permetia accedir al nord a la cel·la del porter, localització coincident amb la del plànol de mitjan segle XVII. Sobre d'aquesta sala, n'hi havia una altra des de la qual es podia pujar a la torre. No sembla, però, que s'aprofitessin els pisos de la torre per a cap funció específica.

Amb el projecte d'endarrerir la façana de l'edifici dels hostals, la cel·la del porter desapareixia i esdevenia pati, raó per la qual hom la volia situar al costat occidental de la torre d'entrada, al sud del pati. Per tant, el que es perdia amb el desplaçament de la façana es guanyava construïnt a ponent de la torre. La nova cel·la tindria entrada per un saló de nova construcció, comptaria amb hort i amb una cambra «per a tallar y tenir lo pa per la charitat, ab sa golfà capàs» (p. 30). Des de l'hort s'accediria, a ponent, a una nova capella exterior pensada per dir missa a les dones. Per tant, si fins ara participaven del culte a la capella del Roser, convenient separades per una reixa, la idea projectada era disposar d'un espai específic amb aquesta finalitat prop de l'entrada. Al costat de la capella, una dependència per a gallines o un altre ús que es considerés convenient. Tot indica que aquest projecte, expressat en la descripció de 1731, que consistia a situar les dependències de la porteria al costat de la torre, en un espai fins aleshores no ocupat, va realitzar-se.¹³¹

Hostatgeria

Quan es traspassava el portal dels hostals, com hem analitzat anteriorment, en primer lloc hi havia una sala. A continuació, una porta comunicava

a ponent amb una estança que al sud tenia una dependència per a la neu i al nord, hostals. Si es continuava avançant cap a l'interior de l'edifici, hi havia un celobert. Aquest pati interior comunicava al sud amb la secreta del porter –desapareixia amb la construcció de la nova cel·la–; a l'est, amb la fusteria vella i, mitjançant una escala, amb els hostals vells.

Si a la planta inferior hi havia una sola dependència dedicada a hostal –els «hostals de baix» de la descripció–, la primera planta estava dedicada quasi totalment a hostatgeria. Damunt de la sala d'entrada des del pati hi havia els hostals nous, amb finestres a la façana. Malgrat el qualificatiu de nous, estaven en projecte de remodelació, ja que el desplaçament de la façana cap a ponent els afectava directament. A l'interior, amb accés des del celobert, hi havia els hostals vells, amb un sala, una cambra per a l'hortolà, tres per a mossos i una latrina. Ocupaven la part superior de la fusteria vella. Mentre que la part davantera de l'edifici hi havia una altra planta superior, al damunt dels hostals nous, això no era així per a la part interior de l'edifici, de manera que els hostals vells estaven coberts directament amb teulada.

El document especifica a bastament tot els elements que hi havia a disposició dels hostals del monestir. S'hi inclou des de coberts i estovalles fins a roba de llit, taules i cadires.

Quins eren els plans de futur per a aquest espai? Amb la projectada eliminació de la cel·la del porter, els hostals de la planta inferior quedaven a tocar de la façana i augmentaven una mica la seva superfície en incorporar part de la cel·la esmentada. El portal projectat, completat el 1750 tal com indica la inscripció de la llinda, s'havia de situar al nivell de l'estança anterior al celobert. També es volia eliminar la dependència per a la neu i convertir la fusteria vella en cambres per als mossos.

Al pis superior, al qual s'hi accediria per una escala del pati interior, s'hi construiria un saló anàleg al del pare conrer i s'adaptaria la resta dels hostals vells perquè fossin utilitzats per hostes en lloc dels mossos, els quals passarien a la planta baixa, com hem vist. A més, s'havia projectat afegir-hi un tercer pis. Per sobre del nou saló hi hauria una estança, de la qual no s'especifica l'ús, mentre que damunt de les cambres per als hostes, hi hauria un espai dedicat als malalts.

Cap menció al gran llanternó que avui corona aquest edifici i que tampoc apareix en els gravats anteriors al 1835. El fet que aparegui en

128. Frederic RIBAS I MASSANA, «La cartoixa de Montalegre al segle xv», a *Studia monastica*, 18, vol. 2 (1976), p. 383-384.

fotografies de final del segle XIX,¹³² situa la seva construcció en la remodelació que hi va fer Francesc Coronas, el comprador del monestir en la subhasta estatal posterior a la desamortització (1843), el qual fixà la seva residència a l'hostatgeria. Aquest origen tenen també els balcons oberts a la façana, gens concordants amb l'austeritat cartoixana.

En conclusió, Montalegre hostatjava els visitants externs als hostals de la planta baixa i de la part davantera del primer pis, mentre que els mossos s'allotjaven als hostals vells, al primer pis de la part posterior. La reforma projectada no augmentava significativament la capacitat d'allotjament, però es donava un ús més racional a l'espai amb l'eliminació de dependències alienes a la funció d'hostatgeria, com la fusteria i la cambra de la neu. Els canvis passaven per enviar els mossos a la planta baixa, remodelar la primera planta amb la construcció d'un saló i cambres per als hostes. La construcció d'un tercer pis per sobre del nou saló i dels hostals vells compensava la pèrdua d'espai per l'eliminació de la part davantera de l'edifici.

Estances per al conrer i per al procurador de Barcelona

Al nord dels hostals, hi havia dos portals més que eren, per ordre, el del corral de la cuina i el del menjador dels mossos. Sobre aquestes dues dependències, hi havia estances per al conrer i per al procurador de Barcelona, habilitades durant aquells anys i que ocupaven dos pisos. Hi havia, per tant, tres nivells, tal com hem vist en els hostals nous i en el projecte de remodelació dels vells.

Les dependències específiques per al conrer estaven formades per un saló i una estança —«aposiento» en el document— al primer pis, i dues habitacions de les mateixes dimensions al pis superior. El pare procurador de Barcelona només disposava d'una estança i la corresponent golfa que estava al pis superior.

Quant al saló del conrer, la descripció aporta detalls suficients per fer-nos adonar que es tractava d'una sala elegant, rica i decorada, de la qual es diu explícitament que els hostes hi menjaven, per la qual cosa s'hi havia portat una taula des de la prioria. Ara bé, tot i que no es mencioni de forma directa, aquest saló devia servir perfectament com a lloc de reunió

129. David GALÍ I FARRÉ; Àlvar CAIXAL I MARIA; Lluís CUSPINEDA I FONT, «Les intervencions...», p. 273.

130. Irenée JARICOT, *La cartuja de Santa Maria...*, p. 55.

del pare conrer amb aquelles persones amb qui forçosament havia d'entrar en contacte per raó de la seva obediència, ja que era l'encarregat, juntament amb el procurador de Barcelona, de tots els lligams de la cartoixa amb el món exterior. Certament, trobades amb persones d'una certa rellevància, ja que els contactes quotidians es produïen a la Conreria, lloc de treball ordinari del conrer. No es pot descartar tampoc que el conrer l'utilitzés com una habitació de treball, a manera de despatx, on devia revisar tots els afers administratius quan fos a la cartoixa.

El saló comptava amb divuit cadires, prestatges de vidre, quadres, mapes de Catalunya i de Mogoda –la principal propietat dels cartoixans, al Vallès–,¹³³ taules, un bufet i altres elements decoratius, com un Nen Jesús de cera. El saló i la seva golfa disposaven cadascun de tres finestres a la façana principal. L'accés a les estances del conrer i procurador no es feia des del corral de la cuina i el menjador dels mossos, que estaven just a sota, sinó mitjançant una escala a la sala d'accés a la cuina.

De la resta de dependències, ben poca cosa se'n diu. Es dedueix que les habitacions del conrer i del procurador de Barcelona, amb les corresponents golfes, estaven situades a la part interior de l'edifici. La pregunta sorgeix d'immediat: quin era l'ús d'aquestes dependències? ¿Eren la residència habitual del procurador i conrer quan anaven a Montalegre? ¿No s'allotjaven a les cel·les del claustre?

Si bé a la descripció de les dependències del conrer i procurador de Barcelona no apareix en cap moment la paraula cel·la, sinó «aposiento», en una altra part del document es fa referència clarament a les cel·les del pare conrer i procurador noves (p. 31). A més, hi ha un esment a la cel·la vella del conrer, a la part dels hostals nous. Què se'n pot extreure, d'aquestes dades?

La nostra opinió és que l'estança del conrer era el lloc de residència habitual del conrer, mentre que la del procurador de Barcelona era preferentment de treball, malgrat que no es pugui descartar que també fos l'allotjament ordinari. Ara bé, com que les sales no tenien l'estructura i la disposició de la resta de cel·les, la denominació és ambigua en el text, que les qualifica habitualment d'estances, tot i que també utilitza el mot cel·la per referir-s'hi.

131. Al costat de la torre, s'hi compten quatre dependències, dues de quals, les de l'extrem, corresponen a una capella i a una sagristia. En el projecte explicat el 1731 serien la cel·la del porter, l'hort o l'estança per a guardar pa, la capella i una dependència per a les gallines que, amb el temps, realitzaria funcions de sagristia.

En el cas del conrer, la ubicació tant de les noves estances com de l'antiga cel·la era prou adequada, ja que sovint havia de sortir per anar a la Conreria o a d'altres propietats. S'evitaven així les interferències entre els horaris d'aquest oficial amb la resta de la comunitat. Per exemple, el conrer allargava més el son, ja que assistia a matines a la Conreria a les tres de la matinada, quan la resta feia hores que s'havia llevat per a aquesta hora canònica.

La situació del pare procurador de Barcelona era diferent, ja que residia de manera habitual a la capital catalana, a la procura que Montalegre tenia al carrer de Copons.¹³⁴ A diferència del conrer, que es desplaçava a llocs propers, el procurador de Montalegre no residia habitualment a la cartoixa. L'allotjament del procurador era una qüestió, per tant, relativament esporàdica. El fet que, a diferència del conrer, no consti l'existència d'una cel·la vella del procurador de Barcelona, indueix a creure que tingués la cel·la a l'àrea eremítica. De fet, quan el procurador de Barcelona restava a la cartoixa, de ben segur que seguia el mateix horari que la resta de la comunitat, raó per la qual no hi ha cap motiu pel qual no hagués de tenir la cel·la al voltant dels claustres.

Ara bé, podia resultar molt útil que disposés d'una estança específica on desenvolupar de manera més apropiada la seva obediència durant les hores de treball. Així, possiblement s'aprofità la remodelació de l'edifici de ponent del pati central per bastir-ne una amb golfa. ¿I quin lloc més adequat que ben a prop de les estances del conrer, a qui havia de posar al corrent de les gestions realitzades a Barcelona i de qui havia de rebre també notícies sobre els afers econòmics de la cartoixa?

Cuina i dependències auxiliars

La resta de l'edifici a ponent del pati principal, per sota de les estances del conrer i procurador de Barcelona, eren ocupades per dependències auxiliars relacionades amb el menjar: menjador dels mossos, corral de la cuina, celler de l'oli i una cambra petita per trencar ametlles. També hi havia una mola per a escatar el peix, una altra per a la verdura, cossis per a fer la bugada de la cuina i latrines per al servei. Aquests espais estaven comunicats entre si mitjançant un pati interior, anomenat «celobert de la cuyna del safareix» o «pati del safareix de la cuyna», que es trobava després de l'escala per la qual es pujava al saló del conrer. Un passadís comunicava el celobert de la cuina amb el corral. Tota aquesta zona estava força canviada des de mitjan segle XVII i només el celobert de la cuina i el celler de l'oli es mantenien. Cal tenir present que ja s'havia produït

l'alineament de la façana de l'edifici amb el corredor de la cuina.

A la cuina, s'hi podia accedir de dues maneres. En primer lloc, la sala que comptava amb l'escala per pujar al saló del conrer, hi tenia accés pel costat nord. També hi havia la possibilitat d'entrar-hi directament a través d'un portal obert en el corredor de la cuina. Al costat sud, la cuina disposava de dues cel·les per als ajudants del cuiner i una porta cap al celobert. Les cel·les estaven una sobre l'altra, de manera que per a entrar a la superior era necessari pujar per l'escala del saló del conrer. Al costat del corredor, hi havia un pedrís per posar-hi plats i al costat oposat, els fogons i un forn. Al costat nord, dues piques de jaspi amb les corresponents aixetes, un taulell amb armari a la part inferior, i una porta que donava accés a un rebost. Aquesta cambra, adjacent al capítol dels frares, tenia la mateixa amplada que la cuina. Al pis superior, hi havia dues estances, una de les quals al damunt i amb les mateixes dimensions que el rebost. Sobre la cuina hi havia un terrat.

El document inventaria tots els estris de la cuina: paelles, cassoles, graelles, perols, casseroles, casses, escumadores, una naveta, olles, plats, pitances, platets, escudelles, plates i batedores.¹³⁵ Lògicament, tenia la grandària proporcional al nombre de comunitaris, que l'any 1731 ascendia a 48 (28 monjos, 14 frares i 6 donats), per la qual cosa hi havia una cinquantena de pitances i escudelles. També es detalla el contingut del celler de l'oli, que comptava amb vuit piques i sis gerres, amb una capacitat total d'uns 8.500 litres.¹³⁶ Al celler del vi, situat a la planta baixa de l'edifici nord, hi havia 21 bótes, amb un total aproximat superior als 11.000 litres de capacitat.

Cel·les per a frares

Fins al moment, hem localitzat tres cel·les per a frares a l'àrea de serveis: la del porter, que havia de ser traslladada al costat de la torre d'entrada; i dues per als ajudants de la cuina, una de les quals en el pis superior. També en aquest pis, sobre l'estança del peix, hi havia dues cambres per als mossos de la cuina.

Dues altres zones de la cartoixa concentraven l'allotjament per als frares de la comunitat. La més coneguda a la bibliografia, i actualment encara amb aquest ús, és la corresponent a l'edifici al nord del pati central,

132. La referència més antiga del llanternó que hem trobat és de 1884 (Modesto FOSSAS Pi, *Cartuja de Montalegre...*, p. 6).

on l'any 1731 hi havia sis cel·les. Però encara n'hi havia més: quatre sobre el corredor de la cuina i quatre més sobre el capítol dels frares i capella de sant Nicolau. Excepte la del cuiner, que estava sobre el corredor de la cuina, la resta era per a frares que treballaven fora del monestir, especialment a la Conreria. Una porxada unia les cel·les que hi havia sobre el capítol i capella de sant Nicolau amb el terrat de la cuina. Per a pujar a aquestes cel·les hi havia una escala al nord de la capella de sant Nicolau. Per tant, es comptabilitzen un total de disset cel·les l'any en què Montalegre comptava amb catorze frares i sis germans, un dels quals novici, la qual cosa permet suposar que hi devia haver algun germà que s'allotjava en alguna altra dependència, dins o fora del monestir.

El cos situat al nord del pati tenia tres pisos. A l'inferior, i de ponent a llevant, hi havia una estança sota de la qual hi havia el celler, un estable i el rentador dels hàbits. En el pis superior, hi havia les sis cel·les per a llecs, la farmàcia i la rebotiga, que es devia utilitzar com a magatzem o laboratori de la farmàcia. El nivell superior era format per les golfes de les cel·les, de la farmàcia i de la rebotiga. A l'estable i al rentador, s'hi accedia directament des del pati per sengles portals. A la resta de dependències, per un portal que hi havia, a la dreta, només travessada la nova porta que comunicava el pati amb el corredor de la cuina. Una escala pujava fins al primer pis, on un passadís permetia entrar a les cel·les, farmàcia i rebotiga.

A banda dels dos portals per a l'estable i el rentador dels hàbits, la façana comptava amb quatre finestres petites per a il·luminar l'estança sobre el celler, vuit finestres amb gelosia verda per a les cel·les, botiga i rebotiga, i vuit més, vermelles amb línies blanques, per a les corresponents gelosies.

Respecte a aquest edifici situat entre el pati i el refetor, el plànol de mitjan segle XVII el mostra més curt, ja que no arribava fins al corredor de la cuina, només donava cabuda a quatre cel·les i no hi ha cap menció al celler. Per tant, durant la segona meitat del segle XVII o, a tot estirar, al principi del segle XVIII, aquest edifici s'allargà cap a ponent, la qual cosa va permetre augmentar en dos el nombre de cel·les i construir el celler.

133. Molta informació sobre la relació històrica entre Montalegre i Santa Perpètua de Mogoda es pot consultar a Fermí VINYALS I ROVIRA, *Història de Santa Perpètua de Mogoda*, Ajuntament de Santa Perpètua de Mogoda, 1994. Sobre un episodi conflictiu entre els cartoixans i els habitants de la població una vintena d'anys abans de la redacció del document que és objecte de l'estudi, vegeu Carles DÍAZ MARTÍ, «Lluita antisenyorial a Santa Perpètua de Mogoda a la fi de la Guerra de Successió», *Pedralbes*, 26 (2006), p. 353-380.

L'EXTERIOR I LA CONRERIA

El monestir estava circuit per una muralla d'uns cinc metres d'alçada, excepte el costat oriental i una part del septentrional en què no n'hi havia per la proximitat de la muntanya. S'arribava a la torre d'entrada després d'un passeig de xiprers, al principi del qual hi havia una creu. Aquesta creu marcava el límit de l'extensió de l'hort, tancat per una paret, que s'allargava a migdia del claustre vell. Hi havia la intenció de desplaçar la paret per incloure unes figueres que quedaven fora.

Quant a la torre de planta circular que hi ha a l'angle nord-oriental del claustre vell, el document només en fa una breu menció, sense donar cap informació sobre l'ús que tenia. A tall d'hipòtesi, ¿no es pot suposar que no tenia cap funció especial, atès el nivell d'informació del document? Com que els estudis arqueològics indiquen un origen anterior a la construcció de la cartoixa,¹³⁷ s'ha suggerit que formava part del mas Rovira. Ara bé, si el mas Rovira estava situat on indica la descripció de 1731, o bé era una torre exempta o bé era d'algun altre mas. Tanmateix, sembla que les raons per mantenir-la al segle xv ja havien desaparegut al cap de tres segles, sobretot després de l'ampliació del claustre a llevant.

Al cim de la vall on estava assentada la cartoixa, s'alçava la Conreria, que fou la seu de Montalegre fins que van acabar les obres del monestir a mitjan segle xv. Les conreries són el edificis on hi ha les obediències que, a causa del soroll i brogit propi de les activitats que s'hi desenvolupen, s'aparten del recinte monàstic per preservar l'imprescindible silenci dels monjos. Prenen el nom del conrer, que era el monjo encarregat per la comunitat per ocupar-se dels afers temporals. Conrer procedeix de conrear perquè aquesta feina era fonamentalment de tipus agrícola quan l'orde va néixer i expandir-se durant l'Edat Mitjana. Montalegre es relacionava amb el seu entorn immediat a través de la Conreria, que tenia totes les característiques d'una explotació agrícola.

A diferència de la cartoixa pròpiament dita, la Conreria no tornà a tenir ús monàstic després del període desamortitzador, tot i que l'orde en recuperà la propietat l'any 1902 per evitar les molèsties que els estadants provocaven a la comunitat. Fou lloc d'estiueig i esbarjo fins que l'any 1932 els cartoixans cediren la casa a l'Ajuntament de Badalona, perquè fos un sanatori antituberculós, inaugurat oficialment pel president de la República,

134. Gaietà BARRAQUER I ROVIRALTA, *Las casas de religiosos...*, vol. I, p. 236.

Juan Negrín (1937). Un cop finalitzat el conflicte bèl·lic, l'edifici fou cedit a l'arquebisbat de Barcelona, que hi féu la seu del Seminari Menor. Des de 1998, la Conreria ha esdevingut una casa de colònies regentada per la Fundació Pere Tarrés.¹³⁸

Pel seu caràcter auxiliar respecte al cenobi, poques notícies ens han pervingut de la seva història. De fet, es pot dir que el més important per conèixer l'edifici és el fresc de la façana del capítol, el gravat de la *Maisons de l'ordre de Chartreux* i les impressions recollides pel baró de Maldà en un visita l'any 1799. A partir d'aquestes dades, Lluís Martínez considera que l'edifici es construí el 1568 –data que apareix a la llinda d'una finestra de la façana principal– i que a final del segle XVIII fou objecte d'una important reforma, ja que amenaçava ruïna. Amb aquesta hipòtesi s'explicarien les poques diferències entre els dos testimonis gràfics i les referències a noves obres del baró de Maldà. Seguint Martínez, l'edifici, de dos pisos, s'estructurava al voltant d'un claustre que també tenia dos nivells.¹³⁹ L'església estava situada en el costat occidental del casal, amb la nau en direcció perpendicular. Les múltiples intervencions fetes després de 1835 dificulten extraordinàriament la identificació de l'edifici bastit pels cartoixans.

El document de 1731 no dóna un nivell de detall suficient per a recompondre l'estructura arquitectònica de la Conreria, per la qual cosa no és possible ni confirmar ni refutar la hipòtesi anterior. Tanmateix, sí que aporta un conjunt d'informacions prou valuoses. En primer lloc, i a diferència del que ha sostingut part de la bibliografia, a la Conreria no hi dormien habitualment ni el conrer ni els frares conversos. Ja hem vist com a la cartoixa hi havia cel·les suficients per a tots ells i la distància entre els dos edificis, uns cinc minuts, no impedia que els que treballaven a la Conreria s'allotgessin amb la resta de la comunitat. Les úniques estances amb caràcter residencial que apareixen a la descripció de 1731 són per als mossos i per als hostes.

Els frares llecs destinats a la Conreria eren el porter, el majoral, un cuiner de la cuina del purgatori, un forner i, ocasionalment, un ajudant de forner, tots sota la direcció i comandament del pare conrer. Assistien a matines a la tres de la nit, més tard que la resta de la comunitat, a l'església de la Conreria.¹⁴⁰ L'església, d'una sola nau i sense capelles, com totes les cartoixanes, tenia el retaule renaixentista de Jaume Bazin que havia

135. Desconeixem el significat de la paraula *salsiró* (p. 28). L'única accepció trobada al Diccionari català-valencià-balear és “botifarra prima”.

presidit l'altar major del monestir abans de la substitució pel barroc de Pere Costa. Com que el sagrari de la Conreria estava al davant, el retaule s'havia hagut de situar al revés de com estava al lloc original.

L'església havia de tenir unes dimensions reduïdes, sobretot tenint en compte que el baró de Maldà la qualifica de capella.¹⁴¹ Hi havia un cor compartit pel conrer i els frares, amb un total de dotze cadires, sis per costat. Una barana separava el cor de la resta de la nau, on els mossos podien assistir als oficis asseguts en bancs que rodaven les parets.

A la Conreria, hi havia aleshores hostatgeria per a mossos i visitants, forn, corderia, fusteria, majoralia, sabateria, ferreria, porteria, graners, celler, cuina de l'infern i un saló per al pare conrer.

L'hostatgeria comptava amb un mínim de vuit llits. Es diferenciaven els hostes en categories: nobles, mitjans i ordinaris. A banda, hi havia habitacions per als mossos. Els graners estaven sobre l'església. En els cellers hi havia 39 bótes, 4 cups, 5 premses, 22 portadores i 16 barrals, amb una capacitat total aproximada superior als 63.000 litres de vi, més de 7 vegades superior al celler de la cartoixa.

A la cuina de l'infern –el nom potser ve del fet que s'hi guisava carn, aliment que els cartoixans tenien prohibit–, s'hi preparaven els àpats per als mossos i criats. En el document s'inventaria el parament de taula de què disposava l'esmentada cuina. De la resta de dependències, se n'informa que estaven ben proveïdes dels estris necessaris per al seu servei.

CONCLUSIONS

L'anàlisi de la descripció de la cartoixa de Santa Maria de Montalegre corresponent al llibre de l'estat de la casa del 1730 ha permès aprofundir en el coneixement d'aquesta casa religiosa. Han estat moltes les dades inèdites que han anat sorgint de les planes de l'esmentada descripció, algunes de les quals han confirmat o rebutjat hipòtesis que la bibliografia específica havia formulat a partir d'indicis.

Una de les fites més importants ha estat la identificació de tots els

136. La suma de la capacitat de les piques i gerres suma 69,5 càrregues i 40 quartans. Com que el document informa que la suma correspon a 70 càrregues i 25 quartans, es dedueix matemàticament que una càrrega equival a 30 quartans. Amb aquesta equivalència resulten coherents en el document les mesures trobades als diccionaris (1 càrrega ~ 120 litres, 1 quartà ~ 4 litres), que han servit de base del càlcul de la capacitat total en litres.

espais que hi havia en el monestir. Cal destacar l'advocació i ubicació de les setze capelles –inclosos els dos capítols i les del claustre gran i la prioria– i les múltiples estances que poblaven l'àrea de serveis, especialment les que hi havia en els pisos superiors, com les cel·les dels frares damunt de la cuina, els hostals, les dependències del conrer i procurador de Barcelona i les habitacions per als mossos.

Gràcies a la comparativa de les dades de 1731 amb l'extraordinària planta conservada en pergami de mitjan segle XVII i del plànol publicat per Gaietà Barraquer i que representa la situació posterior a la desamortització de Mendizábal (1835) s'ha pogut seguir l'evolució constructiva del monestir. A banda del ja conegut acabament del claustre de llevant, s'ha pogut detallar altres intervencions realitzades durant la segona meitat del segle XVII i primer terç del XVIII: ampliació del capítol conventual, reformes en la prioria, trasllat de la cel·la del sagristà del costat del refetor a l'angle nord-occidental del claustre i construcció, en l'espai alliberat, de tres noves capelles, i la construcció davant la façana de l'església de la capella de la Immaculada Concepció.

Una de les obres més ambiciosos, la reestructuració de l'àrea de serveis, estava en aquells moments en desenvolupament. Fins al moment, s'havia ampliat l'edifici nord del pati central i la meitat del de ponent. La reforma havia de continuar en aquest mateix edifici a la part més propera a la torre d'entrada. Les indicacions sobre aquest projecte coincideixen amb la configuració que es troba l'any 1835. Els únics grans espais que escapen a la situació i projectes de 1731 es redueixen pràcticament a les obres a llevant del pati central, amb l'ampliació de la prioria –també en direcció sud, sobrepassant la muralla–, la construcció d'un atri al passadís d'accés als claustres i una altra dependència al nord de l'atri, que tenia funció de farmàcia a principi del segle XIX. Com a conseqüència s'han pogut identificar i datar de manera aproximada les obres realitzades en un període de gairebé dos segles, des de mitjan segle XVII fins al 1835.

D'aquesta manera es completa la història d'aquest singular edifici, del qual ja es tenia un coneixement força precís del primer període constructiu, a la primera meitat del segle XV. La part més desconeguda correspondria a l'evolució durant el segle XVI i primera meitat del segle XVII. Tanmateix algunes dades permeten conjecturar que en bona part del XVI no s'hi devien fer obres importants, i que a final del XVI i principi del XVII s'amplià el monestir pel seu angle nord-occidental, amb la construcció de les capelles fosques, la capella del Roser, la capella de sant Nicolau i el capítol dels

137. De fet, a través d'un conjunt d'actuacions arqueològiques s'ha datat la

frares.¹⁴²

Una altra aportació important ha estat l'enumeració de tots els objectes de valor artístic i religiós custodiat a la cartoixa, principalment a l'àrea cenobítica. S'ha revelat la rica decoració de l'església, capelles i capítols, com també les relíquies i peces d'art guardats en els armaris de la sagristia. A més, s'ha pogut identificar l'obra de tres pintors de l'escola d'Escaladei: Ramon Berenguer, al claustre; Lluís Pasqual, a les capelles fosques; i Joaquim Juncosa, al sagrari. També han quedat documentats tres retaules barrocs de Pere Costa —el retaule major, el de la capella de les Esposalles i el de la capella del Roser— i un altre de Josep Sunyer.

Totes aquestes dades confirmen el que ja havíem conclòs en un altre estudi dedicat a l'anàlisi de la comunitat cartoixana en el període 1713-1732 i és que Montalegre va tenir un període d'esplendor durant la primera meitat del segle XVIII. No tan sols hi va haver un augment considerable de vocacions, sinó que també s'hi percep una acció constructiva important, fruit d'un innegable creixement i d'un indubtable interès per deixar constància de les accions dutes a terme. Tot i que possiblement les bases d'aquesta puixança es puguin remuntar a períodes anteriors, com l'ampliació del claustre posa de manifest, si un nom és el protagonista d'aquest període de creixement és el del prior Agustí Massot.

Altres dades interessants, com els objectes de les cel·les i la prioria, els conversos que treballaven a la Conreria o la vegetació dels patis claustrals, entre moltes d'altres, completen aquest extraordinari document, que constitueix una autèntica finestra al passat d'un edifici que, per la seva pròpia naturalesa monàstica, restava i resta tancat al món exterior.

APÈNDIX DOCUMENTAL¹⁴³

1731 gener 8. Santa Maria de Montalegre

Descripció detallada de la cartoixa de Santa Maria de Montalegre a l'inici

torre a mitjan segle XIV (David GALÍ I FARRÉ; Àlvar CAIXAL I MARIA; Lluís CUSPINEDA I FONT, *Les intervencions...*, p. 273).

138. Un resum de totes les etapes històriques de la Conreria a Xavier PÉREZ GÓMEZ, «Breu història de la Conreria», a *Notes*, 11 (1997), p. 59-67.

del llibre de l'estat del monestir corresponent a l'any 1730.

AHCB, *Patrimonial*, VII-8, p. 1-33.¹⁴⁴

Per comensar-se llibre nou de l'estat de la casa en lo present any, se posarà molt en particular tot lo estat de ella. Y per ço, se comensa a posar per lo any fou fundada, que fou en 1415 (consta en lo tomo primer de la recopilació de las cartas del capítol general que se guarde en la prioria, en la carta del present any *ibi*: *Pro priore domus Montishilaris, ut Deus in nova fabrica et aliis agendis eum dirigat. Pro dicta domo dicatur in [p.2] qualibet domo ordinis una missa de Beata Maria in conventu cum oratione Praetende famulis tuis, et cetera. Priori domus Montishilaris non fit misericordia*).

Est any de 1415 ab autoritat apostòlica, la casa de Sant Jaume de Vall de Paradís o la cartuxa de Terraça, fundada per dona Blanca de Centelles als 8 dels idus de febrer de 1344, com consta del registre de l'archiu, títol del Vallès nº 1, carta 1, fundada, dic, prop la vila de Terraça, fou transferida a una casa baix la invocació de la Mare de Déu de Montalegre, situada en la parròquia de Sant Ciprià de Tiana, diòcesis de Barcelona, a la part de orient distant de dita ciutat poch més de dos llegües. La qual casa de Montalegre, primerament, la habitaren unas devotas donas baix la regla de sant Agustí vivint.

Segonament, possehiren dita casa lo reverent prior y canonges regulars, vulgarment dits de santa Eulàlia del Camp de Barcelona, los quals als 14 de mars de l'any 1399 la donaren en enfiteùsim a la senyora Blanca, muller de Pere de Pla, militar de Barcelona, donant per entrada 250 florins de or de càmara de Aragó, y a prestació¹⁴⁵ de dotse diners de cens annual en la festa de Pasqua de Resurrecció del Senyor pagadors. Després, a 20 de febrer de 1401, dona Violant, filla de dits Blanca y Pere de Pla, cònjuges, cedí la dita casa de Montalegre a favor del reverent Arnaldo de Torrevella, hermità, per lo mateix dit preu de 250 florins y ab lo gravamen de dit cens. Després, a 8 de febrer de 1409, lo dit Arnaldo, hermità, ab gratuïta donació per amor de Déu y en obsequi dels pobres, cedí la dita casa de Montalegre en favor dels administradors del sant y real Hospital de Barcelona, nomenat de Santa Creu.

Finalment, los dits administradors vengueren la mateixa casa al venerable pare don Domingo de Bonafè, prior, y convent de Sant Jaume de Vall de Paradís, prop de Terraça, orde de la cartuxa, per preu de set mil sous barcelonesos, ço és 350 lliures .. sous, en lo die 16 de febrer de l'any 1415. Y en lo mateix any, antes de la celebració del [p. 3] nostre capítol general, fou feta la present

139. Lluís MARTÍNEZ MARTÍNEZ, *La Conreria de Montalegre*, p. 94-99.

140. Dades anàlogues a les de 1716 (Gaietà BARRAQUER I ROVIRALTA, *Las casas de religiosos...*, vol. I, p. 228).

141. Josep Maria CUYÀS I TOLOSA, *Badalona en las postrimerías...*, p. 148.

translació (consta tot lo sobredit més llargament del registre de las escripturas de l'archiu de la present cartuxa de Montalegre, en los títols de Sant Fost nº 4, de Tiana nº 1, de privilegis apostòlichs nº 14, carta 2, *post medium*).

Y per ser esta casa de Montalegre la mateixa que la de Vall de Paradís, per ço se li done la antiguedat de dita casa de Sant Jaume de Vall de Paradís (consta de la ordinació del capítol general de l'any 1415. *Ibi ordinationes: Domo Sancti Jacobi Vallis Paradisi, prope Terraciam, certis*¹⁴⁶ *ex causis de licentia summi pontificis Benedicti 13 et capituli generalis nostri, dimissa, et de eisdem licentiis translata in montem Beatae Mariae Montishilaris, alias de Montalegre, in territorio barcinonensi. Ipsam domum Montishilaris per presentes ordini nostro incorporamus in ordine et loco ubique quo erat ipsa domus Sancti Jacobi Vallis Paradisi, ante praedictam translationem. In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti, Amen. Jesus*).

En lo any 1433, a la dita casa de Montalegre, ab auctoritat apostòlica, fou unida e incorporada la casa y cartuxa de Sant Pau de la Maresma o de Marina ab tots sos béns (consta en lo registre privilegis apostòlichs nº 6, cartas 1, 2 y 3). La qual cartuxa de Sant Pau del Maresme fou fundada per lo il·lustre senyor don Guillem de Mongrí, sacristà de la seu de Gerona, a 16 de las kalendas de febrer de 1269 (veges lo registre Maresme, nº 1, carta 10).

Està, pus, casa y cartuxa de Montalegre fundada en lo mitg de l'ascenso de dit mont de Montalegre, en lo present any 1731, y dit die se troba en la forma següent y ab los béns se dirà. Trobe's, pues, edificada conforme la delineació fet en pla y en alt en lo any 1729, que se guarde en la prioria, per fra Jaume Parès, religiós convers profés de la mateixa casa (y lo que està en dita delineació en pla pintat en vermell és tot lo que ja està edificat; lo que està pintat en groch és lo que falta a edificar-se per a estar [p. 4] conforme ha de estar per estar ab tot compliment).

Té dita cartuxa, lo primer, en son entrant, una gran torra quadrada y molt alta que serveix de porteria, ab dos portals de pedra picada, y ella és tota de cal y canto, ab sinch sostres, y la taulada piramidal coberta de teulas verdas y pardes envernissades. Segueix un gran pati, de a hont hi ha portals per entrar als claustros grans: un de gran de pedra picada y altre de petit de pedra picada per entrar a la prioria (assò és a la part de orient a l'entrar). A la part de occident, lo portal dels ostals, de pedra picada; lo del corral de la cuyna, també de pedra picada (y los dos són grans); y un portal ordinari de pedra picada, que és del manjador dels mossos.

Y demont de lo dit lo primer cos, hostals nous, a hont se ha de fer un saló com lo nou del pare conrrer, ab dos finestras grans, las mateixas ara hi són. Y després, al costat de eix, demunt del portal del corral y menjador dels mossos, lo saló nou del pare conrrer, ab tres finestras de pedra picada grans. Y demunt del saló, una gran golfa ab tres finestras de rejola pintades demunt de las de pedra, y la taulada ab son ràfech¹⁴⁷ y tortugada, y la paret allissada

y blanquejada ab pinsell.

A la part de tremontana està, lo primer, lo portal nou de pedra picada y gran, ab las portas pintades de vert, que va per lo corredor de la cuyna a la iglésia. Demunt del portal, una o de pedra picada ab un frontispici de rejola pintat de vermell. Per remate, una creu al mitg y un chipré de fusta a cada costat pintat. De dita porta fins tota la part de tremontana hi ha quatre finestras, lo primer petites per donar llum als aposientos hi ha qui entra a la bodega y demunt la bodega, que està devall de tot; després, un portal ordinari de pedra picada per un estable; y després altre portal ordinari y una rexa per lo rentador dels hàbits.

Demunt dels dits aposientos, estable y rentador dels hàbits estan sis cel·las per los frares, y la apotecaria y rebotiga, cada una ab sa finestra de pedra picada, ab sa gelosia a la finestra pintada de vert. Y als finestrons, vidriera, [p. 5] menos a la rebotiga, que per ara és porta entera. Cada celda y botiga y rebotiga té sa esgorfa capàs y alta, ab sa finestra de rejola pintada de vermell y rellada de blanch, y la taulada ab son ràfech y tortugada, y la paret allisada y blanquejada de blanch de calcs de pinsell. Al mitg de dita paret, un rellotge de sol pintat y hermós per fra Jaume Parès, convers de casa. A la part de mitgdie qui entra la porta de la portaria a mà dreta fins a la prioria, sols hi és la muralla.

Dende la dita porta nova se entre al patiet a hont, a mà esquerra, hi ha una porta per pujar la escala escusada del saló. A mà dreta, lo primer, un portal de pedra picada que se entra a la bodega y aposientos de demunt y devant de ella, y després un portal de pedra picada per a hont, ab unas escaletas, se entra a las celdas del corredor de la apotecaria y apotecaria.

Segueix-se lo corredor de la cuyna, que té un famós arch de pedra picada. A mà dreta està lo portal de pedra picada del refetó, per a hont éntan los frares y cuyner. Segueix-se altre portal de pedra picada que dóna entrada al claustró. A mà esquerra està la porta principal de la cuyna. Després se segueix lo portal de pedra picada de la capella de sant Joseph, capítol dels frares. Després lo portal de pedra picada de la capella de sant Nicolau de Bari. Després, al mitg del corredor, està lo portal de pedra picada per a hont se entra al pati. Demunt de dit corredor hi és la celda del cuyner principal, que té finestra al patiet, y tres altres celdas per los frares habitan en las obedièncias de defora casa. Y demunt las capellas de sant Joseph y sant Nicolau, altres quatre per los mateixos, y cada una té son foch y sa picina. Y després, hi ha una gran porxada que arriba al terrat de la cuyna.

Dende la dita porta nova de tremontana, per un corredor ben alt de bòveda ab sas llunetas ben allisat y blanquejat, se va al pòrtich de la iglésia, que és ben capàs, ab un arch de pedra picada ben fet. La bòveda del pòrtico és de rejola, [p. 6] ab sos archs salomònichs. A l'entrar en dit pòrtico, a mà dreta, està lo

142. Apuntem, com a hipòtesi, que possiblement, les dependències a ponent del corredor de la cuina, cuina inclosa, siguin també de la primera meitat del segle XVII o anterior, però en tot cas, posterior al primer període constructiu, com ho demostra el

frontispici de la iglésia, de pedra ben picada, y lo portal major de dita iglésia, de bella arquitectura, de pedra picada, y las portas de la iglésia de fusta ben labradas. Lo portal ordinari per a hont de dit corredor se entra al pòrtico és de pedra picada, y a la part de ponent de dit pòrtico hi ha una porta de pedra picada que serveix per una escala que puge a las celdas de demunt las capelles hi ha en dit corredor de la cuyna y corredor. Després hi ha un celobert y després una porta de pedra picada de la capella de la Concepció. Y a la part de tremontana, la porta de pedra picada de la capella de Nostra Senyora del Roser.

IGLÉSIA

La iglésia és de tota pedra y per dins de rejola, menos lo presbiteri, que és tot de pedra. Està a lo salomònich perfeta y acabada, enpavimentada de rejola ordinària, y lo presbiteri de rejola de València. Y las dos grades del presbiteri de pedra de Gerona ben allisada, y una sepultura de pedra de Gerona de dona Blanca de Centelles al peu de ditas grades, després de un rench de pedras de Gerona de devall de ditas grades. Las claus dels archs estan pintades y uns florons dorats per los forats hi ha a la volta per baixar cordes per lo que convinga. Y està allisada y blanquejada ab pinsell. Té dos voltes de rejola: la primera és de palm y mitg de doble; y la segona, de dos palms. Y després té un porxo gran cubert ab taulada seca.

Té la paret de dita iglésia tretse palms de doble fins a la porxada; després, uns quatre palms. A la part de mitgdie té ràfech y tortugada, que en canonada baixa la aygua sobre lo claustró. A la part de mitgdie de fora està allisada y blanquejada y té un rellotge de sol pintat. Lo demés de la iglésia per defora està sens rebossar ni allisar. Las finestras de dita iglésia y o són de pedra picada, cosa bella. La o està sobre la portalada major, ab sa vidriera ben pintada. A mitgdie té tres finestras a lo salomònich: dos sobre nostre cor ab vidrieras blanques, y una al cor dels frares ab vidriera pintada. A tremontana, una a cada chor ab vidriera pintada.

Té dos campanars. Lo un de las [p. 7] hores, de rejola, pintat de vermell, ab la campana de las horas que se té ab uns ferros que estan de arch a arch. Y dits archs los junte una gran pedra foradada per mitg. Y demunt de dits archs

cegament de la finestra en el mur de ponent del refetor, i que no s'apreciïn construccions a ponent de la línia marcada per la torre d'entrada en el fresc de la façana del capítol conventual. A grans trets, les fases evolutives són les marcades a les recents aportacions sobre aquesta temàtica (Pere DE MANUEL, «Cartuja de Montalegre. Evolución constructiva», a *Les Cartoixes valencianes*, Analecta Cartusiana, Ajuntament del Puig, 2004, vol. I, p. 421-437).

y pedra estan fabricats quatre pilonets y arquets de rejola ab son chapitell de teulas envernissades, entre cuios arquets y devall de dit chapitell està la campana dels quarts; y per remate, un gran y dorat panell. Lo rellotge està en lo ort de la celda de sant Joan Evangelista, que és la¹⁴⁸ sotasacristia, ab la nova moda posat de estar lo rellotge a terra y los pesos, alts.

Lo segon campanar és per a la campana serveix per a convocar la comunitat y tocar a las horas diürnes y nocturnes per anar al chor, ab sols una campana. És de tota pedra menos las cantonades, que són de pedra picada, y se ha pintat de vermell ab líneas blanques, com si fos de rejola, menos las cantonades. Lo chapitell està com a piràmida, de teulas verdas ab son panell. Dins la iglésia hi ha una campaneta a hont tòcan los quarts, y altre per las horas, però no las fan tocar per fer massa ruhido, al que se ha ohit dir.

Dins, la iglésia està adornada, lo primer, ab una mesa de altar separada del retaula, que és de pedra blanca y hermosament treballada, y tota és ara y està sobre unas bases de pedra picada ab sos arquets de pedra picada. Lo altar major, dorat, és de escultura, ab sas columnes salomòniques, però sols la Mare de Déu de la Assumpció és de escultura. Al primer cos, al costat de la portalada, està a la part dreta¹⁴⁹ de l'altar lo quadro de sant Joan Baptista; demunt de est, sant Hugo; demunt d'est, sant Pere. Demunt de la Assumpció, santa Magdalena. A l'altre costat de santa Magdalena, sant Joseph; y al costat de la Assumpció, sant Antelm. Y al costat de la portalada del sacrari, nostre pare sant Bruno; demunt de nostre pare sant Bruno, sant Augustí, mitg cos ab sa targe de escultura; als peus de Nostra Senyora, sant Gregori, ab mitg cos y targe també de escultura; y demunt sant Joan Baptista, sant Ambrós, també [p. 8] mitg cos de escultura y targe. Demunt lo quadro de la Nativitat, a la part de l'evangeli, sant Benet mitg cos y ab una gran tarja, dorat; y a la part altre, demunt lo quadro de la Epifania, sant Bernat, així com sant Benet.

Los altars del chor dels frares són de escultura y enmitg un quadro: lo un de la Nativitat del Senyor y lo altre de la Epifania. Las finestras del chor

143. La transcripció s'ha basat en el respecte escrupolós del manuscrit, de manera que s'han conservat les grafies originals. S'han aplicat els criteris actuals quant a accentuació, puntuació i separació de paraules. Les elisions de grafies actualment no permeses s'han marcat mitjançant el punt volat. S'eliminen les dièresis quan hi ha una hac intercalada. Els subratllats, ratllats i altres accidents s'han recollit en l'aparat crític, al final del document. S'ha transcrit en lletra cursiva aquella part que no és escrita en català.

144. El títol que ocupa bona part de la primera plana del document és *Estat temporal en què se troba lo sant convent de Montalegre en lo dia 8 del mes de janer de l'any 1731, en què los pares oficials donaren comta de sas obediències de l'any 1730*.

dels frares se tancan o amaguen ab un quadro cada una, que és un Niño, cada un ab guarnició dorada que fa joc ab los retaulas. Las portas del chor dels frares estan pintadas ab la Anunciata: a la una la Mare de Déu y a la altre lo Àngel. Demunt las portas hi ha un quadro de sant Joan Baptista ab adornos dorats que fa joc ab lo retaula y portas. Y per remato hi és la Assumpció de escultura, de molt bona mà.

En lo presbiteri, a la part de la sacristia, està un quadro de la Nativitat del Senyor, ab sa guarnició de escultura dorada. A la part de la picina, altre quadro corresponent de la Epifania, ab sa guarnició de escultura y dorada. Després, rodant la iglésia, sota cada punta de arch, una guarnició ochavada, dorada y gespeada a la italiana, que en totas n'í ha vuyt. Y entre ochavat, una guarnició prolongada a la italiana, dorada y gespeada. De estas, sense las dos del presbiteri, n'í ha set. A las quatre del nostre chor falta fer los quadros, com també als vuyt ochavats. En lo chor dels frares, a la part de tremontana, està ab sa guarnició lo quadro de la Disputa dels Doctors; demunt la porta major, la Transfiguració del Senyor; y a la part de mitgdie, la Presentació del Senyor al Temple.

La cadira del presbiteri del sacerdot està ben labrada, y així lo evangeliste y totas las silles del nostre cor y formes estan molt bé, de roure de Flandes. N'í ha quinse per part ab un sol trench, y a la trenta, a hont està lo venerable pare prior, a cada part, sinch. Los monjos éntan per la porta està al claustró y dóna entrada devant las cadiras del pare prior. Y corresponent a esta part n'í ha una altre que done al corredor de las capellas. Lo cor dels frares està adornat de cadiras y formas conforme lo nostre cor, però són de fusta de la terra. N'í ha dotse per part, sens las del costat de la porta major de la iglésia. Demunt del sobrecel de las cadiras, estas tenen per remato uns poms; y las del nostre cor, altre cosa més primorosa.

Desde las cadiras [p. 9] del cor dels frares fins a la paret dels altars hi ha a cada part una picina; y de la picina a dita paret, un banch ben treballat de alba. Al cap de las cadiras del nostre cor, a la part de la picina ans de pujar al presbiteri, hi ha com una portalada a hont estan los calses y los llibres se llegexen a la iglésia y refetor, y a hont se pòsan y prepàran las canadellas per a dir missa los pares. A la altre part correspon y és la corda de la campana y un armari que se diu d'en Fort, per haver-lo dat tal Fort, a hont lo pare sacristà té incensers y altres cosas. Té la iglésia per adorno una llàntia de plata prop las gradas del presbiteri y altre al cor dels frares, també de plata.

Al mitg del nostre cor està lo lectori, ben treballat de fusta, com las cadiras del cor; y demunt, un sant Christo. A las cadiras del nostre cor, devall lo sobrecel, a cada part hi ha tres targes doradas: a las dos, los *Invitatoris in*

145. *Segueix de, encerclat amb un traç discontinu.*

146. Domo Sancti Jacobi Vallis Paradisi, prope Terraciam, certis *subratllat*.

manu tua; y altres dos *Adoremus*; y a las altres algo escrit del sant statut. A l'entrar a la iglésia, contra la cadira del pare vicari, està la taula per senyalar las missas y ajudants a las missas, ben treballada. Y a la altre part, una taula petita dorada, a hont se possen las missas se han de dir en convent y lo tauló de la ànima del purgatori y lo cartró dels mesos a hont estan los noms del sant hi ha cada die.

En lo cor¹⁵⁰ hi ha llibres per los responsoris de matinas, cantar de Pavia; a la cadira del pare prior, un; y quatre a cada part de cor; y los demás són de pergami vells. Per los himnes n'í ha diset en tots; per los psalms y antífonas de entre die altres diset; per las missas, altres diset de bona lletra (los altres són vells). Al lectori y evangeliste, a la cadira del sacerdot, y per a llegir a refeté y corregir n'í ha los que són menester, y per cantar venites y llissons de difunts, y altres.

A l'altar major hi ha una gran portalada que se tanca ab unas cortinas de seda: és la entrada de la capella del sacrari.¹⁵¹ En lo grux de la paret, a cada part, hi ha un quadro, y al demunt, altre. Després n'í ha tres a cada part de la capella ab [p. 10] sas guarnicions doradas, y demunt la portalada, dins, un quadro de nostre pare sant Bruno. Y tota la bòveda està pintada ab la Glòria, y tot sobre llens y de gran mà, pues és de fra Juncosa. Lo altar és de escultura, ab lo sant Christo y sacrari; y tota la capella ab pilastres y cornisa de escultura dorat y estufat.

SACRISTIA

La sacristia és una pessa ben gran y ben acabada; y demunt de ella hi ha altre pessa tant bona com ella, que s'í puja per una escala que està en lo grux de la paret de la iglésia. Y dita sacristia està rodada de calaixada de entretall de fusta de roure de Flandes. Y demunt los taulells de la calaixada hi ha a la paret un entretall molt bo de la mateixa fusta, ab un remato de mitg cossos petits y altres cosas de la mateixa fusta. Sobre eix entretall hi ha diferents làminas molt bonas y quadrets; y demunt de això està rodada de quadros.

A la part de ponent hi ha un armari de la dita fusta y de entretall, dins del qual hi ha las següents alages: lo vericle de plata sobredorat ab los dos sols guarnits de pedras ordinàries (lo arbre del vericle és un àngel que té lo sol, lo qual té sobre lo cap un anell ab una esmeralda molt grossa, fina); quatre reliquiaries de plata nous; la vitela guarnida de plata de Nostra Senyora de Monserrat; quatre làminas guarnidas de plata; dos bacinas de plata doradas (la una té tots los instruments de ferrer); un calvari de èvano ab las imatges de plata (lo Salvador y Mare de Déu de pintura guarnits de èvano); dos reliquiaries

147. ràfech, *al ms.* refech.

dits de canons; altres dos reliquiaris de fusta; dos braços de fusta ab relíquias; lo reliquiari del senyor canonge Gavàs; una capsa de relíquias auctènticas; algunas pastes de Agnus y reliquiaris petits; sant Joseph de escultura, dorat, prou gran; la Concepció, dorada y estufada, petita; santa Eulàlia, de terra cuyta y dorada, que se ha de estufar; la Assenció, de terra sens còurer; la post de la ànima; los vasos dels sants olis; una creu de cristall y altres cosillas.

A la part de orient que no y ha calaixada és lo armari nou dorat y fa altar. En las portas està pintada la Anunciata [p. 11] y al costat dos àngels grans dorats y estufats. Dins hi ha las següents joyes: la veracreu ab son *lignum crucis* y relíquia de sant Sebastià, auctènticas, que donà lo senyor canonge Gavàs (és de plata sobredorada, gran pessa); lo Niño Jesús, gran figura de plata y ben gran; la Concepció, de plata sobredorada y gran; sant Miquel, de plata y gran; sant Joan Baptista, de mediana estatura, de plata; sant Antelm, ab relíquia als pits del mateix sant, de plata, de suficient estatura; sant Llorens, ab relíquia del mateix sant, petit y de plata; y de la mateixa estatura y de plata, nostre pare sant Bruno; la creu gran de plata sobredorada y sis candalers de plata grans; dos floreras de plata, menos los peus, y una sacra petita de plata.

Lo dossier gran de plata està a l'entrant la sacristia, devall del taulell. Prop de a hont estan los pàlits estan las gradas per las enpaliades solemnes, platejadas y llistons dorats, y lo bastó de devant lo pàlit dorat. Y per la enpaliada mediana, dos guarniments, lo un platejat ab los llistons dorats, y altre de escultura; y diferents escambellets y peus platejats y dorats; y quatre floreras de fusta platejadas. La cadireta dorada per tenir lo Santíssim patent està en altre part; y la caixeta de cristall per lo monument; y lo vericle de cristall y altres floreras; y las enpaliadas del lectori de cola ab sos peus dorats; y lo vas de plata per tenir flors al peu del sant Christo del lectori; garsotas per las enpaliadas, y diferents xipressos y floreras.

A l'armari d'en Fort, que està a la corda de la campana, hi ha dos incensers de plata; un sol de plata dorat; dos angelets dorats; un globo gran, sens lo que està al sacrari; una corona de plata y un sant Christo; per a fer, nostre pare sant Bruno de sant Anthelm; una gran bassina de plata y gerro de plata per rentar las mans; una vitela de Nostra Senyora, petita, guarnida de plata y part dorada; un sant Christo de marfil molt delicat dins de una capsa o creu de plata; una bassineta de plata per a canadellas de seculars, com la que serveix a l'altar major; dos palmatorias de plata, dos candalers [p.12] petits de plata; altres dos més grans y altres dos més grans, que tots serveixen per taulas de seculars; dos paus grans de plata sobredoradas y altres dos que n'i ha a la picina; ferials de bronze, ab las imatges sobredoradas.

Té vestits la sacristia: de tissú; lo nou de color casi groch de or; lo de espolín, blanch; lo del tissú de l'Esperit Sant; lo de flors de or de Nostra Senyora; lo enpelfat; lo de vellut carmasí; lo de teleton groch brodat; lo dels disptes, blanch brodat; lo de domàs blanch, de capítol; lo de domàs carmesí,

de capítol; lo de vellut negra, de morts (tots los dits tenen tot vestit, fins adorno del lectori); lo de domàs blanch, de dotse llissons; y de domàs vermell, de dotse llissons; y lo de infraoctavas de Nostra Senyora; lo pàlit de las tiaras.

Caellas, sens las de dits vestiments, n'i ha de bonas: la millor, la blanca de llama brodada de or; la de tissú, blanca; la de l'Esperit Sant, ab plata;¹⁵² la del pare dom Thomàs, ab senefa de tissú; la de dom Llorens Fisonell, de primaveras; y las que serveixen per dotse llissons y sants de tres llissons. Més, los vestiments verts de capítol y ferials y los de las verges; la capeta brodada de or de combregar; per la picina de l'altar major, cortinas de quatre colors; los vestiments morats de capítol y ferials; y cobrecàlsers; bossas de corporals, diferents, bonas; y tovallolas de primaveras y tafetà, diferents, per lo diaca; y diferents cingulos de tafetans ab caps de fil de or. Amits, n'i ha dos de priorals, y albes,¹⁵³ cosa bona, brodats; y diferents, de capítol y solemnes; y per las capellas, dos mudes; y tot lo demés de pàlies y roba blanca, tot lo convenient y necessari; bassinas de estany, tres; y tres gerros; y a la picina de l'altar major y sacristia, una gerra de estany bona; y per lo sacrari, pavelló morat y de coló; y per lo globo, tres vestits, de or, de vert y de morat; més dos jochs de candeleros de fusta, ab sa creu y sant Christo.¹⁵⁴

CAPELLAS

Totas las capellas estan adornades de la portalada de pedra picada. Tenen cada una son calse de plata dorat, sols dos tenen lo peu de bronse dorat. Tenen casulla morada totas, de las demés, quinas ne tenen tres, quinas dos, y són casi totas de domàs. Lo pàlit morat tenen totas, y de altre color. Alguns altars, com són nostre pare sant Bruno, sant Thomàs, la Desponsació, lo tenen pintat; y així mateix la capella del claustro, per a la qual no hi ha calse. Deixat lo altar [p. 13] major, lo del Santíssim, lo de la sacristia y dels dos altars del cor dels frares, que ja està dit què sants se venéran en dits altars, comensam per las capellas del claustró, que n'i ha sis, totas adornadas lo paviment y costat de rajolas de València, menos la de la Desponsació, que sols ne té lo paviment.

Lo capítol té un altar sumptuós. Sant Llorens és lo cap de altar; sant Esteve protomàrtir a la mà dreita, y sant Vicens a mà esquerra; demunt, lo sant Christo, la Mare de Déu, y la Magdalena y sant Joan Evangelista; y als costats, santa Rosolina y santa Margarita,¹⁵⁵ monges nostras. Hi ha deu àngels y totas eixas figuras són enteras. Y lo demés del retaula, ab sas columnes y demés adorno, a la italiana. Baix la mesa de l'altar, ab una urna de fusta que té al devant, la imatge de sant Pere Màrtir, de mitg relleu. Està dins una urna de cristall lo

148. *Segueix del ratllat.*

149. *Segueix dreita, encerclat amb un traç discontinu.*

cos sant enter de sant Pere Màrtir, comprovat per la cúria eclesiàstica, de què està la autèntica en nostre arxiu.

Demunt la grada de l'altar, ab una tarja, està la santa fas donà lo senyor canonge Gavàs. Té lo capítol los banchs jaspeats. Té lo capítol coronisa, part dorada, ab uns rematos als cantons y al mitg, part dorats; y las arestes de la volta, doradas; y al mitg de las dos voltas, unas flors pintadas; los bordons de las finestras salomòniques, dorats. Té tres finestres: dos a mitgdie, ab vidres blanchs; y una a ponent, pintada. Té quinze quadros de mitg cos prou grans, guarnits a la italiana, de fusta de alba llisa: són lo Salvador, Maria, y los dotse apòstols y sant Pau apòstol, que tenen cada un la part del credo digué, escrita baix de son mitg cos (són de molt bona mà). Lo altar ni ditas guarnicions no està res dorat, però és de bona mà tot.

La capella de sant Bruno té lo retaula tot de escultura sens dorar. Sant Bruno, per cap de altar; y sant Hugo, bisbe de Granoble, ab tauló, demunt, de mitg relleu; y diferents àngels, que tenen cada hu una estrella. Té coronissa y està disposada ab repartiments per pintar-se. Té sa finestra ab vidriera de vidres blanchs. Té lo pàlit pintat ab march de escultura.

La capella de sant Pere té son retaula dorat, ab la imatge de sant Pere, gran; y demunt, [p. 14] sant Pere y sant Pau, imatges, encara que de bulto, petitas. Està tota rodada de quadros. Y un quadro pintat més gran, a hont està pintat don Vicent de Hortolà, qui té sepultura de màrmol guarnida de jaspe negra en dita capella. Té sa finestra ab vidriera blanca. No té coronisa esta capella.

Las tres capellas següents són novas y se han fet de la celda de la sacristia vella. La més prop del refetó és la de la Desponsació y té lo retaula de escultura. Lo tauló de la Desponsació és de mitg relleu. Al costat dret té sant Francesch y a l'esquerra, sant Bonaventura, de tot relleu entre dos columnes. Demunt del tauló de la Desponsació¹⁵⁶ està lo tauló de la Mare de Déu de Monserrat, fet a la italiana, com lo de capítol, y los dos per Pere Costa, escultor de Barcelona. No està dorat. La capella té mitja taronja y llanternó, ab quatre vidrieras blancas, ab sa coronisa y sos remates. Té tres quadros per adorno a las parets.

Segueix-se qui va al claustro la altre capella de sant Thomàs de Aquino. Té lo retaula dorat de escultura a la italiana. Sant Thomàs de Aquino, cos enter y gran, cap de altar; dos àngels al costat; demunt, sant Antoni de Pàdua, tota la figura, petit; y a l'un costat, mitg cos, sant Libori, petit; y a l'altre, santa Llúcia. Demunt lo pedrestral té sepultura de jaspí per los pare, qui ja hi està sepultat, y mare del pare dom Thomàs y fra Anton Vidiellas, la qual ha pagat dita sepultura y rejolas de València han entrat en dita capella, y ha fet y dorat lo retaula. Té coronisa, mitja taronja y llanternó adornat, com lo de la Desponsació, y té tres quadros a la paret que la adórnan.

Segueix-se, anant al claustro gran, la capella de las Dolors, algo més gran per estar esta edificada a l'hort de la celda antiga del pare sacristà. Y las ditas dos, una en cada aposiento. Està adornada de coronisa, mitja taronja y llanternó, y vidrieras y rematos com las dos ditas. Y a las vidrieras hi ha filats de llautó.

Lo altar és de Nostra Senyora dels Dolors, ab la imatge de Nostra Senyora dels Dolors que té a son fill difunt als braços, tots cossos enters de escultura; sota, a sant Francisco Xavier en la cova; al costat dret, sant Pere; a l'esquerra, sant Pau, tots figuras enteras; demunt, al mitg, santa Ignés; al costat, sant Ignaci de Layola, mitg cos; y a l'altre costat, sant Francisco de Borja, mitg cos; y per remate, sant Joseph, mitg cos. Està dorat lo altar. Y ha pagat [p.15] lo fer-lo y dorar-lo, y las rejolas del costat, y la magnífica sepultura de pedra blanca de Gènova y de jaspe negra de Catalunya y un poch de Tortosa, lo senyor don Pedro Pablo de Cuéllar¹⁵⁷, magnífich benefactor de Monte Alegre. Dende esta capella se seguexen les secretas.¹⁵⁸

CAPELLAS DEL CORREDOR

A las capellas del corredor se entra per una porta que correspon a la porta del claustro que éntren los monjos a la iglésia. A cada cap de corredor hi ha un altar. Al cap està a la esquena de la sacristia és lo altar de sant Joan Evangelista. És un quadro de pintura ab sas columnes doradas y son remato dorat.

De allí se entra a la capella de santa Theresa, que és un altar que té un quadro gran, a hont estan pintats santa Theresa, sant Antoni de Pàdua y sant Fernando, rey de Espanya. Y devall de est quadro hi ha un quadro prolongat y estret de gran pintura, de mà del pare dom Lluís de Scaladei. Està adornat lo altar ab columnes ordinàrias y remato dorat. Y té la capella sa finestra ab vidriera, y així mateix las tres següents, ab sa volta de rajola feta ab una lluna. Segueix-se, baixant lo corredor, la capella de sant Antoni Abat, que té per altar un quadro adornat també ab sas columnes llises y remato dorat. Té lo quadro, de tota figura y de bona pintura, sant Pau hermità y sant Antoni Abat. Y devall, altre quadro prolongat de mà del pare dom Lluís, cosa gran.

Segueix-se la capella de sant Jaume. Té retaula dorat ab sas columnes; sant Jaume de Galícia, de tot bulto, de escultura; y demunt, dos santets de bulto. Segueix-se la capella de sant Gerònim, que té per altar un quadro guarnit ab sas columnes y remato llis dorat, de sant Gerònim. Y sota, altre quadro prolongat de mà del pare dom Lluís. Y estas quatre capellas tenen alguns quadros a la paret per adorno. Segueix-se¹⁵⁹ al cap del corredor lo altar de la Converció de sant Pau, que és un quadro de dita converció, adornat ab columnes y remato llis y dorat.

[p.16] CAPELLAS DEL PÒRTICO DE LA IGLÉSIA Y CORREDOR DE LA CUYNA

150. *Segueix* hi ha llibres, *encerclat per un traç discontinu*.

151. *sacrari, al ms. sacrari*.

Al pòrtico de la iglésia, a la part de tremontana, està la capella de Nostra Senyora del Roser, a hont ou missa la família y se'ls diu lo rosari. Per ço, molt capàs. Lo altar és de escultura a la italiana, fet per Pere Costa, escultor de Barcelona dit. Té lo march del pàlit de escultura; Nostra Senyora del Roser, dorada y estufada, cap de altar; lo demás de l'altar no és dorat.¹⁶⁰ Té Nostra Senyora, al costat dret, sant Domingo; a l'esquerra, sant Pere Màrtir, ab sas columnes adornadas; demunt, sant Ramon de Penyafort. Té al costat del pedestral dret lo armari de casulles; y demunt, sant Francisco de Sales, mitg cos de mitg relleu; a l'altre costat, la picina adornada de escultura; y demunt, santa Catharina de Sena, de mitg cos y mitg relleu. Sobre los banchs de bona fusta està pintada de rejola de València. Té a la part de ponent reixa per a hont ohuen missa las donas, y demunt, una o ab sa vidriera. Al¹⁶¹ costat de tremontana té tres finestras y tres vidrieras blanques. Hi ha tres sepulturas: dos de jaspe negre, de don Joseph Antich, una, y la altre de Coll, canonge; y la de tota pedra és de Magrinyà y Pedró.

Segueixe al mateix pòrtico, a la part de ponent, al costat de la capella del Roser, la capella, encara que petita, hermosa, de la Concepció. Està enpavimentada de rejola de València. Lo altar és ara un quadro de mitg cos de la Concepció, adornat de escultura dorada, y per remato un quadret de la Mare de Déu de las Dolors, adornat ab escultura dorada. Està ja assí en casa la Mare de Déu de la Concepció, feta de escultura, cosa primorosa, per mans del gran escultor Sunyer de Manresa, qui deu acabar de fer tot lo retaula, de què se'n cure lo pare dom Anton Monfar, profés de esta cartuxa (Nostre Senyor vulle se conclogue). Té la finestra ab vidriera y està pintada la capella tota, dende la rajola de Velència en amunt, de què està rodada ab història.

A l'exir del pòrtico per lo corredor de la cuyna, a la mà dreta, està la capella de sant Nicolau de Bari, bisbe. Té lo retaula de un quadro del sant, gran, ab lo miracle dels minyons; y sota, la Cena del Senyor, tot de pintura; y adornats de columnas y remato ordinaris. Té sa fi[p. 17] nostra ab vidriera blanca y diferents quadros per las parets de adorno.

Segueixe la capella de sant Joseph, que és capítol dels frares, lo qual té lo retaula de sant Joseph, ab Maria Santíssima y lo Niño; y als costats, uns religiosos nostres; y baix del quadro de sant Joseph y devant las bases de las columnas, uns quadros, pintats tots los dits y adornats de columnas y remato de escultura dorat. Té la o sobre lo altar ab vidrieras blancas. Està tota rodada de banchs de respatlés alts y ab diferents quadros.

Totas las sobreditas capellas tenen sa bassineta de estany, son gerro de estany per aygua, y canadella de plata per vi, sens lo calse. Y lo altar major té tres calses, un ferial, altre solemne y altre més solemne, ab què ve a tenir la sacristia vintytres calses, pues són vintyun los altars dits.

En la prioria hi ha sa capelleta ab tot adorno y calse. A l'últim del claustro

nou hi ha una capella ben treballada, que té lo altar del sant Christo que estave a capítol. Està adornada ab diferents quadros de paper, ab bons banchs y ab una finestra ab vidriera blanca, y sa coronisa. Serveix per a la conferència de moral, per a tenir los frares y hermanos la oració los disaptes, y per dir missa los convalecents. Esta no té calse.

CLAUSTRÓ DE LA IGLÉSIA

A l'eixir de la iglésia per la porta entren los monjos està lo claustró. Lo qual, sense las capellas se ha dit, té lo refetó. Y entre lo refetó y la capella de sant Pere hi ha un portal que va a altre portal done al corredor de la cuyna. Y entre estos portals, demunt, se fa la rasura. Està demunt del portal dit de la rasura un quadro gran que està pintat quant ajuden a morir o dónan sepultura a nostre pare sant Bruno. Y a la paret de la iglésia del claustró n'i ha altres sis de la història de nostre pare sant Bruno, ab guarnició de fusta. Y a la paret de nostre pare sant Bruno n'i ha un ab la Mare de Déu que ab sas mans ampara als cartuxos. Tots estos estan pintats per lo pare dom Berenguer de Scaladei.

A la paret de capítol, hi ha un nostre pare sant Bruno y [p. 18] nostra casa ab lo claustro vell sol, pintat per un alemany y al fresch. Todas las llunetas de dit claustró, àdhuc sobre los arquets, menos las que miran al corredor qui va al claustro, estan adornadas de quadros de armitans, fins a la porta qui va al claustro gran. Al claustró hi ha una cisterna hermosa ab son brocal, de pedra picada y columnes, hermós.

REFETÓ

Lo refetó té la porta per a hont éntren los monjos al claustró y, a mà esquerra de dita porta entrada, està la escala se baixi a l'últim de la cisterna per pèndrer aygua per la axeta té baix, que està passada per pedras de Mallorca, que estan dins la cisterna posades com si fos una messa de altar. Lo refetó està ab sas taulas novament fetas, ab sos banchs ab son respatller de fusta bona. Està ab volta ab llunetes. Té un llanternó quadrat ab quatre vidrieras, las tres pintadas, y la de mitgdie, blanca. Y devall de esta y de la de tremontana n'i ha una que se obre per si volen deixar passar los ayres. Lo llanternó té son panell ab la cuberta piramidal de rejolas pintadas, y ell està pintat de vermell ab rallas blancas.

A la part de orient té una vidriera pintada ab un sant Christo. Està adornat de molts quadros y sobre la porta per a hont éntren los frares està ya¹⁶² lo

152. la de l'Esperit Sant, ab plata, *encerclat per un traç discontinu*.

153. y albes, *escrit per una mà diferent*.

154. *El text comprès entre morat y de coló i y sant Christo, escrit per una mà diferent a la dreta del titol Capellas.*

retaulo antes estava a la capella del Roser. Sobre la porta de la paret divideix los monjos dels frares està un sant Christo, que per trono té lo primer cos de la cucurulla tenia la cadira del sacerdot del presbiteri de la iglésia. Y lo demás està sobre la trona de refetó.

Té lo refetó roba: primo, lo joch de las estovalles de ginesta ab sos tovallons per tots, de ginesta; té després dos jochs de estovalles ordinàries y tovallons corresponents, ab sos salers de vidra tancats; tasses de fusta de oliver, per tots; gerros famosos de estany per aygua y vi, per tots y sobrats; aixugamans; cànters de aram; brocals de aram; panerets y lo demás necessari, ab sas caixas per a posar la roba, servint per això lo banch a hont se assenta lo pare conrrer y servidor. Las bòvadas y corredors del claustro estan com las dels claustros grans.

[p. 19] CLAUSTROS GRANS Y CELDAS

Als claustros grans s'i entra dende lo claustro per la porta hi ha al corredor de la cuyna, que està devall de la resura, de a hont se entra al claustro. La porta principal està al pati gran de la entrada de la casa, al costat de la prioria. Són dos claustros ben capassos, ab bona arquitectura, cuyas bòvedas són de rajola. Y los archs y coronises y frontispici y rematos, que sols al claustro primer y ha, y las figures de llansar la aygua y pilastres són de rejola cuyta. Lo enpit del claustro és de tota pedra y, demunt, de pedra de Monjuich picada. Las columnes, llises, però basa y chapitells, ben treballades y allisades, són de pedra de Gerona. Y los archs, ben treballats, y pilastres, que estan després de tres a tres columnes. Lo principi de la lluneta y lo mitg de la volta són pedra de Monjuich.

Tot lo claustro vell y la part de marina del nou y lo que correspon a la celda de sant Esteve y sant Lauduino, demunt la volta té taulada, y demunt de la taulada, terrat. Lo altre està ab teulada plena y després seca perquè las voltas no rèbien humitat. En lo claustro vell la aygua baixa al fondo hi ha sobre los archs de rejola, y de allí per las figuras cau al claustro. Y al claustro nou baixa encanonada per las columnas.

Lo claustro vell té al mitg una creu ricament treballada ab sas gradas per peianya, a cuya inclinació hi ha molts indulgèncias concedidas per diferents bisbes y nuncios. Està dividit ab diferents quartos, cuyos estan rodats de murtres y alguns de boixos, ab rosers enmitg y altres arbres, ab molts tarongers. Y a la part del fossà dels monjos y seculars, llorers y xiprés. Y lo camí de tot lo ruedo del claustro y lo de enmitg dels trenchs y ruedo de la creu està enrejolat

155. Las darreras cinc lletres de Margarita, *interliniades i escrites per una mà diferent*.

ab rejola ordinària.

Los fossàs estan contra lo corredor del claustro de enmitg. Y al dels monjos y frares, per divisió de cada sepultura hi ha una pessa de rejola ab sa creu. Y lo últim que se mor té al cap la creu de ferro ab la basa de pedra, fins que se'n mor de altre.

Lo claustro [p. 20] gran nou, està lo corredor com lo vell, sinó que lo vell té las voltas vermel·las y lo nou, blanquejadas. Los camins del claustro nou que estan entre lo enpit del claustro estan enrejolats, però són molt més grans que no los dels vells. Està dividit ab sis quartos tant solament y tots adornats de murtres y tarongers y rosers; y los camins, enrejolats tots de rejola; y lo ruedo del sortidor, que és de pedra de Gènova, la tassa y columna; lo ruedo de rèbrer la aygua del surtidor, de pedra de jaspe negra; y la gradeta, de pedra de Monjuïch. Per al surtidor ve la aygua del safareix de detrás casa per a la basa del sortidor ve per la canonada ordinària de las celdas d'enmitg, perquè així se puga tenir més aygua segura per regar los tarrongers y demés convinga. En cada claustro hi ha sa fonteta de aygua, cosa famosa a l'ivern de freda.

CELDAS DELS MONJOS Y PRIORIA

La prioria y celdas dels monjos totas tenen lo portal de pedra picada de Monjuïch. Tenen dos quartos. Al primer, després de las dos portas, està lo foch y picina, una finestra que dóna a l'hort y una porta que hix al corredor dels cossis y se hix a l'hort. Té per adorno una taula a hont los del claustro vell ménjan, per tenir lo finestró entre las dos portas, y una cadira gran. Y molts solen tenir-i lo parastatge. De est quarto se entra al segon, a hont està lo altar y cadira per a resar, una taula, y una cadira gran y la llitotxa. Y està lo llit y una porta que va al corredor de la sacreta, a hont solen escriurer. Y per ço, solen tenir-i la taula y cadira gran.

Hi ha en dit corredor una porta per eixir a l'hort y una finestra per dar llum a la taula de escriurer. Totas las celdas de marina y claustro nou tenen lo corredor així. Las del claustro vell de part del bosch y de part de la iglésia, y las que estan al mitg dels claustros, al corredor de la sacreta no y tenen taula. Tenen miranda las de marina de mitgdie ab son aposiento baix per llenya. Las demés del claustro nou tenen miranda, però no aposiento, sinó la del recó de la part del bosch. Totas las del claustro nou tenen lo manjador al corredor de la sacreta perquè tenen allí lo finestró, però est no lo y tenen las del cap del claustro de marina [p.21] ni la del racó de la part de montanya.

Totas menos sinch¹⁶³ y las de enmitg del claustro tenen lo hort enrejolat.

156. nota que a l'altar de la Desponsació sols està fet pedestral, grades y tauló, *escrit al marge dret per una mà diferent*.

157. Cuéllar, al ms. Cuella.

158. Dende esta capella se seguexen les secretas, *escrit per una mà diferent*.

A la miranda tenen las de marina, las demás, ventallés ab sos enserats. Tenen per a l'hort dos càvechs y cassa de aram per a regar. Las de mitgdie de marina tenen vidrieras a las finestras dels aposientos y a la finestra del corredoret. Las demás del claustro nou y la de sant Domingo ne tenen als aposientos. Tenen totas las celdas, sens las cadiras ditas y taulas y llitotxa, a la miranda una taula y calaix per escupir; al corredor, altre calaix per escupir; a la cadira de l'oratori, altre; contra lo llit, altre; y a la taula del primer aposiento, altre; y dos o tres cadiras petites.

Tenen son parastatge per llibres, qui gran, qui petit. Tenen per al llit màrfega, flassadó, dos flassades, dos coxins y quatre coxineras; per a la taula, tres estovallas y tres tovallons, tres aixugamans, un ganivet, una cullera y un saler; dos cànters grans per aygua, un garrafó, tres plats de pisa blanca, y dos escudellas, dos tassas, un cetrill per oli y altre per vinagre; una llumanera de estany ab peu del mateix o de llautó, un gresol per escalfar lo menjar y altre per pèndrer llum; y un cassonet per escalfar aygua. Al foch, pala y molls y escalfeta de ferro.

Roba de vestir: dos cotas, dos cogullas grans, dos de medianas, dos de petites, tres túniques, tres cilicis, dos lumbaris, dos camisolas, dos calses, tres parells de mitges, quatre de peals, tres barretinas, dos parells de sabatas y dos mocadors blancs. Y vuy molts tenen també plantofes y un bastó per anar a pasetx, ab un parell de espardeñas grosses. Y los demás, capa de panyo blanc per a la celda.

SEGUEIX-SE LOS NOMS DE LAS CELDAS

La primera, la prioria, sant Salvador; 2, la Mare de Déu; 3, sant Joseph; 4, sant Joan Baptista; 5, santa Magdalena; 6, nostre pare sant Bruno; 7, beat Artoldo; 8, santa Roselina; 9, beat Nicolau; 10, beat Petrus Petronius (totas estas estan a mitgdie; ara vénen las del [p. 22] cap del claustro de orient); 11, sant Stephanus; 12, beat Laudivinus; 13, sant Anthelm y la capella (ara vénen las de la part de la montanya); 14, beat Joannes; 15, sant Edmundus; 16, beat Guillem; 17, sant Hugo; 18, sant Domingo; 19, santa Theresa; 20, sant Francesch; 21, sant Ignaci de Layola; 22, santa Agnès; 23, sant Agustí, que vuy és celda del pare sacristà y té porta que done a la sacristia per entrar a la iglésia sens eixir al claustro y està al llens de ponent ab las següents; 24, sant Joan Evangelista, y és celda del sotasacristà y a l'hort està lo rellotge; 25, sant Jaume; 26, sant Pau; 27, sant Pere, que és la celda de l'arxiu y de la presó

159. *Segueix al ratllat.*

160. nota que de est retaulo del Roser sols està feta la Mare de Déu y està dorada y estufada, *escrit al marge dret per una mà diferent.*

(ara vénen las del mitg dels dos claustros); 28, sant Gerònim y la mort; 29, santa Catharina; 30, sant Benet; 31, beat Odó. Todas las ditas celdas tenen son quadro al fresch pintat sobre la porta, ab son dístic, de qui prenen lo nom. Y estas tres del mitg tenen al detrás tres portals ab sas portas y sos sants demunt: la de detrás de sant Gerònim, beat Uldericus; la del mitg, beata Margarita, monja nostra; tras sant Benet, beat Desiderius.

PRIORIA

La prioria vuy en die està en esta forma: té porta que dóna al claustro, com las demás, y la segona. Entre estas portas hi ha una escala per pujar a tres aposientos hi ha demunt, que lo un serveix per a l'assistent del pare prior; lo del mitg, per tenir los llibres vells y altres trastos; lo altre, que done demunt lo aposiento del llit y llibreria, és per tenir las cosas diferents de la prioria. Entre ditas dos portas hi ha un cancell de fusta que prohibeix que de la porta hi ha al pati no se puga entrar al claustro sens passar per la saleta de la prioria, pus de la dita porta petita del pati se entra a altre que done a la saleta, com la segona qui ve del claustro.

Lo primer quarto és la saleta, que és los dos aposientos de ample de las celdas. A mà dreta és la picina, que és a hont a las altres celdas és la ximenea, pus de ella se féu quant se engrandí la prioria en la forma està ara. Y en dita picina hi ha un gran parador de vidre exquisit. Contra la escala dita està lo foch y devall, un rebostet. De eixa pessa se entra a l'aposiento del llit, al peu del qual està la capelleta. [p.23] Y després hi ha un corredoret, que antes hi era la sacreta y ara serveix per sacristieta y tenir alguns parestatges de llibres. Y un armari està al cap de dit corredoret. Y en est aposiento està la cadira de l'oratori y altar, com a las demás celdas. Est aposiento ocupa la part de ort que en las demás celdas hi ha dende una celda a altre, y és lo corredor de la sacreta.

De est segon quarto se entra a la llibreria, que se féu de la miranda, allergant-la fins a est quarto. Y devall la llibreria és lo aposiento per a llenya. Lo que antes era corredor dels cossis vuy és corredor que porte al mangedoret se féu estos anys, y secreta. Té sa eixida tota enrejolada, tenint sols sobre lo gruix de la muralla testos ab barana de ferro devant y detrás, y un taronger en dita eixida. La llibreria de la prioria té moltíssims llibres y, per no càbrer-i, n'hi ha tres parastatges plens al corredoret dit. En dita llibreria hi ha dos banchs cuberts de cuyro, una cadira de brassos per al pare prior y altre entre las dos finestras, sens braços, per al que convinga.

Lo aposiento del llit està adornat de diferents quadros y bons, de quatre cadiras de brassos negras, de un bufet ab sa arquilleta, demunt, y demunt de la arquilleta, lo rellotge de pèndula ab despertador sens corda, sinó ab molla.

Té altre arquilla gran per tenir diferents cosas de la prioria. La saleta està també adornada de quadros, de una mapa gran de tot lo món, de las plantas en alt y pla de casa, dels reys de Espanya, de la mapa dels nostres generals y de la descripció de totas las províncias y casas de la religió, així las que vuy existeixen com las destruïdas.

Té una arquilla a hont està la roba blanca y estany serveix per los hostes antes menjàvan a la prioria y vuy ménjan al saló nou del pare conrrer. Y també hi està la capsa de plata de la prioria per dit effecte, que és la següent: dotse forquilles y onse culleras grosses ab las armas de Coll, que són tres estrelles; set culleras petites (la una té lo mànech un poch dorat); vuyt ganivets ab mànech de plata; una cullera y forquilla més grosses; la tassa de plata per dar lo caldo als [p.24] malalts, ab broch de plata, més un estotxet petit, cosa molt curiosa, tot de plata, menos la capsa, que és verda y dorada; y una ploma de plata; un ganivet gros ab mànech de fusta per tallar lo pa a la taula dels hostes; més dos gots de plata y una canadella de plata per a quant se va de camí, y estan dins un vas de llautó, ab son tap del mateix y cadeneta.

Estany, hi ha quatre platas petites; més sinch de més grans, fetas novament; més diset, totas de un motlle ab marca de Montalegra, y altre de a hont foren fetas; més dotse de més grans, també ab ditas marcas; més sexanta-set platillos fets, per ser lo estany tant bo, de vuyt platas grans hi havia, que per ser tant grans no podían servir, ab sa marca (y los platillos hi havia antes a la prioria se donaren a la cuyna); més al parador hi ha una bassina gran ab son vas de ayguamans a l'antich, tot labrat; més hi ha en una capsa dos vasos de estany molt grans; y una tassa de estany molt gran; y un saler de metall del príncep, com si fos de plata; més per anar de camí hi ha una palmatòria de llautó, dos candaleros de llautó, un cànter de llautó y altre per servey de la prioria, y la llumenera de llautó y una escupidora de llautó; més estotx ab sas navages, pedra y espill; una capsa de llauna a hont hi caben tres xícaras; una capsa ab quatre divisions de llauna per portar espècies; y una garrafeta de llauna ab quatre divisions; y una bomba de estany ab sa capsa per refredar aygua de camí.

Roba blanca per dit servey dels hostes: primo, estovallas grans, primas, de flor de ginesta, quatre; més tovalloles de flor de ginesta, nou; més bavaderos, tres; més tovallolas de pinyonet, tres; més tovallolas de tela ab punta y sense punta, set; més tovallons de flor de ginesta, vintydos; y trenta com los de refeté, de flor de ginesta; més coxineras de tela grans, quatre; més de xiques, quatre; més una tovallola de buixets feta per mosquitera de taula; més estovallas grans, grossas, tres; més tovallons de cotó, quatre; més un coxí xich de ploma y altre de gran; més un tapete vert que de llargària y amplària és bastant per las dos taulas juntas grans, que ara són al saló del pare conrrer; y un de petit vert per una tauleta; més té la demés roba de taula per al servey [p.25] del pare prior; y bahul, maleta, espuelas y gualdrapa per anar de camí; alforges; y una alforge

sola de cuyro per portar devant la calesa; lo breviari, diürnal y altres cosillas; rellotget de botxaca ab despertador de plata, però vell; dos estoitxs¹⁶⁴, un de marfil y altre més ordinari per camí.

La saleta de la prioria està adornada ab dotse cadires de noguer, sens braços y sensilles, y tres tamborets de noguer, y al paredor molts vasos de cristall fins, y diferents cosas de vidre fi.

La prioria nova se ha de fer tindrà lo de entre las portas més capàs, pus arribarà fins a la picina hi ha ara a la saleta. Las pessas tres arribaran fins a la muralla. La saleta serà més gran que no las altres. Serviran las mateixas portas, finestras y portals que són vuy posadas en diferent lloch. La fusta del sostre de l'aposiento de a hont vuy és lo llit servirà per lo que se ha de allergar la llibreria, assí a la part del claustro. La de la saleta servirà per lo aposiento de dormir, ab què sols serà de menester per lo primer quarto y per la taulada fusta a fer.

Los aposientos de dalt seran corresponents als de baix y serviran per lo mateix serveixen los de ara. Lo corredoret del menjador serà més llarch y allí serà lo foch, y al cap del corredor, una finestra rasgada. Y a la part de la porta de l'ort serà la sacreta. Ort ne tindrà tant solament fins a la llibreria. Devant de esta no n'i haurà, que així no'l podran vèurer de la celda del costat. Se deixerà lo paviment de l'ort quatre palms o sinch més baix que los aposientos.

La prioria té una llibreria que valdran los llibres mil doblas y los que hi ha en totas las celdas valdran altre tant.

SALÓ DEL PARE CONRRER NOU

A l'entrar la porta del pati per a hont ser va al pòrtico de la iglésia, a mà esquerra, luego se troba un portal per a hont se puja per la escaleta escusada del dit saló, al cap de la qual és, a mà esquerra, [p. 26] lo dit saló ab celo raso adornat, ab dotse cadiras de brassos negras bonas y sis sens brassos negras. Té sa picina y son parador ab sa provisió de vidre, una plata de estany labrada y un gerro a la antigalla, com lo de la prioria, que de allí s'i a portat. Està rodat de quadros. Demunt la ximineia té la mapa nova gran de Moguda, feta o acabada en lo any 1729 per don Marcos Antonio Gigli; y per tapador del foch té la mapa vella de Cathalunya. Té sa taula gran, que antes estava sobre la prioria, y altre de igual, que se garde a la prioria y s'i aportarà quant convinga. Més té un bufet petit, a hont ab un adorno donà lo senyor ardiaca Rovira, dorat y de vidres, que era per tenir Nostre Senyor patent. Hi ha un Niño de cera ab son peu curiós y un vidre que tot lo cobre.

Dende lo saló se entra a l'aposiento ben capàs del pare conrrer y dende dit saló se puja per una escala a la golfa, que té tant com té lo saló. Y de allí se entra sobre lo aposiento del pare conrrer, que és tant capàs esta golfa com lo aposiento. De dita escala que se puja al saló se va també a l'aposiento del pare procurador de Barcelona, ben capàs, y ab sa golfa, com lo aposiento. Y a la

sacreta s'i va per dit corredor y lo ajudant del cuyner entra a sa celda. Devall del saló, aposiento del pare conrrer y procurador y dit corredor hi ha lo menjador dels mossos, que té porta al pati y torn per dar-los lo menjar al passadís qui va al corral de la cuyna; la dispensa de l'oli, que s'i entre per lo pati del safereitx¹⁶⁵ de la cuyna; la mola a hont escàtan lo peix y los cossis y foch per fer la bugada de la cuyna; y lo passadís per anar al corral de la cuyna y lo aposentet per trencar les ametlles.¹⁶⁶

CUYNA

Després de la dita porta de pujar al saló se segueix la cuyna, novament adornada y renovada y molt millorada. Té a l'entrar, a mà esquerra, la celda de l'ajudant, que antes era lo menjador dels mossos. Y de sobre de esta, la de l'altre ajudant. Al mateix costat té altre porta que se hix al celobert de la cuyna del safareitx¹⁶⁷, a hont [p.27] està lo aposentet de trencar las ametllas, la sacreta dels mosos, la porta de la dispensa de l'oli, la mola per a triar la verdura, y més allà la de escatar lo peix, cossis y foch per fer la bugada y una porta per al corral.

Lo safereitx y de contra lo safereitx se puja als dos aposientos dels mossos de la cuyna, que estan lo un demunt de l'altre, de sobre la pescateria. Y al terradet hi ha demunt de a hont se renta lo estany, devant la porta de la cuyna, està la porta y aposiento de la pescateria, ab lo molinet. Entrada la porta de la cuyna, a mà dreta, és lo pedrís per posar los plats quant llévan de refeté. És molt ample. Luego se segueix la porta del saló de la cuyna. Al costat del bosch és lo fogó gran per lo cuyner y també los fogons de l'infermer y lo forn. A la part de la dispensa, dos cossis de jaspe ab sa aixeta cada un, y un taulell tant ample com dits cossis y llarch fins a la paret; y devall, ab sas portas, per posar trastes.

Al saló hi ha un armari per al mateix y al fogó n'i ha un per lo cuyner y altre per lo infermer. De la part dels cossis de jaspe està la dispensa ab sos armaris. Demunt, altre aposiento com lo de baix, y de allí se entra a altre aposiento. Y de est, a l'aposiento del cuyner, lo qual té porta que hix al terrat hi ha demunt del primer aposiento de la cuyna, a hont hi ha dos finestras grans que donan la claror al saló de la cuyna. Y lo primer quarto de l'entrar de la cuyna reb la llum per una finestra ab vidriera que done al patiet de la cuyna.

LO QUE HI HA EN LA CUYNA PER SERVEY DE ELLA

163. *Segueix tenen subratllat.*

Primo, pahellas de fregir peix, sis, tres de grans y tres de mitjanes; més cassolas de còurer lo peix, tres, dos de grans y una de petita; més pahellas de fer bolas, tres, dos de mitjanes y una de gran; més pahellas de fer tortillas, tres; més pahellas per fer pegats, dos, una de gran y una de petita; més¹⁶⁸ grahellas de brasejar peix, quatre, dos de grans y dos de petites; més parols, sinch, tres de grans [p.28] y dos de mitjans; més caces, quinse, tres de grans, vuyt de mitjanes, y quatre de petites; escumadoras, dotse, una de fonda, una de gran, plana, tres de mitjanes y set de petites; y una barqueta; més fornets per posar tortillas, dos; més una olla gran de aram per còurer las escudellas; més dos de bronze grans, la una està paredada al fogó per tenir aygua calenta, la altre per ara no serveix (antes servia per fer las escudellas); plats de aram, tres, y altres trastos.

Estany hi ha en la cuyna: primo, pitanças, sinquanta-dos; més platillos, cent y vuyt; més escudellas de la comunitat, sinquanta; més escudellas de hosta, catorse; més salsirons, quaranta; més platos grans, vuyt; més de no tant grans, set; més batidoras, tres.

DISPENSA DE L'OLI

Se conte per lo entrar, a mà dreta: picas primera, segona y tercera, de quatre cargas cada una; la quarta, de quatre cargas y mitja; la quinta, de sinch cargas; la sexta, de sis cargas; la sèptima, de quatre cargas y mitja; la gerra primera, de quatre cargas y mitja y la pica octava de set cargas; la segona gerra, de tres càrregas; la tercera y quarta gerra, de sis cargas vint cortans cada una; la quinta gerra, de deu cargas; y la gerra del pare sacristà, de una carga. És junt setanta cargas y vintysinch cortans.

BODEGA DEL CONVENT

En la bodega del convent hi ha diset bótas de sinch cargas cada una; y dos, de tres cargas; y una, de dos cargas, que juntas hi vénen a càbrer noranta-tres cargas de vi; y la bóta de vi blanch ranci, de una carga. Hi ha un cànter de aram y una cassa y dos portadoras que serveixen per quant se réntan las bótas.

LO QUE HI HA EN LOS HOSTALS DE LA PORTARIA PER SERVEY DELS HOSTES

Primo, trenta-tres pessas de plata, ço és, vintydos culleras y onse [p. 29] forquilles; dos cànters de aram grans; dos gerros y una palangana y una bassina de estany per dar ayguamans; més dos peus de estany y un de llautó per los de baix; més dos ganivets per la taula de baix; més sis ganivets ab son estoix, ab

mànechs de os; més dinou estovalles grans; més onse estovalles primes; més sis dotsenas de tovallons; més vintysis tovallolas grossas; més tretse tovallolas primas; més dinou llansols grossos; més catorse llansols prims; més vintynou coxineras; més vuyt coxineras petites;¹⁶⁹ més dos coxins petits; més sis coxins grans, quatre de ploma; més sinch vànovas; més vuyt matalassos; més tres llumaneras; més als hostals vells, als llits dels mossos, sis coxins; quatre màrfegas ab los quatre llits y sas flassadas; y dos màrfegas a l'aposiento de la cuyna per los mossos y pescater; més tres cobretaulas per los hostals de dalt. Los aposientos dos tenen son llit encortinat, sa taula, sa cadira, son bon bufet y cadiras, lo saló, y adornat de quadros.

HOSTALS NOUS

Los hostals nous se diuhen los hostals primers hi ha al pati, a diferència dels de més a dintre, que se diuhen los hostals vells, com tot se ha de mudar per correspondrer al saló. Y axí sols se dirà que, entrant a casa, a mà esquerra, se troba la porta dels hostals nous. Luego la entrada, a la qual està la escala puja dalt a la sala y aposientos, y del que era del pare conrrer. Y de la saleta se puja a la torra y a dita saleta també hi ha porta per la sacreta. Demunt de la saleta y dits aposientos no serveix per a res. A la entrada està també la porta de la celda del porter y a l'enfront de la porta, dita dels hostals, hi ha altre portal per a hont se entra a una estansieta que, a mà esquerra, té la porta per a l'aposiento de la neu y, a mà dreta, los hostals de baix y altre porta que done a un celobert que, a mà esquerra, és la sacreta del porter; a l'enfront, la fusteria vella; y a mà dreta, la escala puja als hostals vells, a hont [p. 30] hi ha sa saleta, un aposiento per lo hortalà y tres per los mossos y la sacreta. Demunt sols hi és la teulada. Devall ho ocupe tot la fusteria vella.

Quant se acabarà de perficionar, se han de tallar dits hostals tot lo que hixen més que lo saló, que se'n porta més que la saleta y part de la celda del conrrer vella. Y se tirarà la paret de devant dret a la escala hi ha vuy dels hostals, de manera que dita escala serà pati y estarà la finestra de la celda nova del porter. Lo portal dels hostals se posarà a la porta vuy hi ha qui entra al quartet o estància hi ha devant lo aposiento de la neu. Y est aposiento se derrocarà y se farà allí la porta de la celda del porter. Los hostals de baix quedaran allí mateix y tindran algo més assí a la part del pati tot lo que y quedarà de la celda vella del porter.

Y tindran una finestra que donarà al pati y lo celobertet no serà tant gran. Y se'n treurà la sacreta, que lo porter la tindrà dins son ort. Y en eix celobertet, que no serà tant gran, serà la escala per pujar al saló nou se ha de fer, que serà dende lo del pare conrrer, ab la mateixa amplària, fins a la paret hi ha ara al corredor va a la sacreta. Y demunt del saló hi haurà aposientos per hostes. Lo

que era fustaria vella seran aposientos per los mossos, ab un corredor que al cap tindrà una reixa li darà claror, que la pendrà del corral de la contramuralla; y la sacreta, a mà dreta. Y demunt de estos aposientos seran los dels hostes, també ab son corredor y reixa, també a ponent; y sacreta, demunt de la de baix. Y s'i pujarà per la escala dita dels hostals, a dits aposientos. Y ab dita escala també se pujarà a l'aposiento de demunt lo saló y a l'aposiento de demunt los aposientos dels hostes, que servirà per malalts y tindrà son corredor y reixa y sacreta demunt dels dits.

La celda del porter estarà del cantó de la torra y s'i entrarà per devall de dit saló. Tindrà sa saleta ab son llit y un quarto per a tallar y tenir lo pa per la charitat, ab sa golfa capàs; son ort, ab sa sacreta; y dende est ort se entrarà a la capella per dir missa a las donas. Y al costat de dita capella hi haurà un aposiento que'l faran servir per las gallinas o lo que voldran.

Dendel cantó de la torra, o millor dende dit aposiento, arriba la muralla a la montanya, que té passats de vintyquatre palms de alt, y gira dret al cantó del Roser. Y dende lo pou, per ara no y ha muralla feta, sinó que està espadada la montanya, fins tras [p. 31] la torra de la celda de sant Domingo, que n'i ha un tros. Després se segeix la montanya espadada fins tras la celda de sant Lauduino, que comensa la muralla y dura fins al cantó de l'hort de la celda última de marina, a hont hi ha porta. La terra de detràs casa està treta fins casi al pla de la casa, dendel cantó de casa fins a la capella del¹⁷⁰ Ruser.¹⁷¹

APOTECARIA

La apotecaria està ben provehida de tot y té los trastos de fer la cera y la fa. Y val lo que hi ha en ella molts milanars.

LO ORT DE CASA

Lo ort de casa és de llarch dende la muralla de la portaria fins al cantó de la creu dels xiprés, ben prop. De allí, de ample, té tot lo que té de ample lo claustro vell. Y se espera tirar la paret de baix al recte per enclòurer les figueras y tirar la contramuralla fins a trobar a dita paret.

CONRRERIA

La Conrreria pròpiament és la casa que comprà lo venerable pare dom Domingo de Bonafè, prior, als administradors de l'Hospital de Barcelona, que és la que habitaren las pias donas o monjas, *et cetera*. Y a hont està fundat lo

164. estoitxs, *al ms.* estotixs.

monestir pròpiament era la casa de Pinós, que prenia dende la escala escusada del saló fins al cantó de la porta de la portaria del pati, y ocupave hostals nous y vells, y lo corral de la cuyna, celdas del pare conrer y procurador noves.

La Conrreria és una gran casa a hont hi ha sa iglésia. Se manté allí la reserva y sants olis. Té lo altar major, que antes era altar major del monestir, que estave sobre la mesa de l'altar, y per ço està de las dos parts dorat; y la que se veu a l'entrar estave al detrás quant estave [p. 32] en lo monestir, y ara està en la Conrreria al devant per tenir en eixa part lo sacrari. Té lo chor sis cadiras per part ab sas formas y una sens respatller alt, que mira a l'altar ab sa forma, per lo pare conrer. Lo demés té banchs contra la paret per los mossos, cerrant-se ab balustre lo chor dels frares perquè no y entren los mossos.

Estan en la Conrreria lo pare conrer, un religiós per cuyner de purgatori, altre per porter, altre per majoral, altre per forner, y algunas vegades un ajudant del forner. Los quals van a matinas, àdhuc lo pare conrer, a tres horas, quant més prest, quant un poch més tart, segons lo diferent temps de l'any. Estan en la Conrreria los aposientos per dormir los hostes nobles, medians y més ordinaris. Té lo forn ab tot sos requisits, fusteria ab tots los requisits, graners demunt la iglésia, y portaria, bodegas a hont hi ha lo botam següent.

BODEGA DE LA CONRRERIA

Primo, bótas de cadireta, tretse, que hi cabran 316 cargues de vi; més bótas de mena, nou, que hi cabran 40 cargues de vi; més bótas de mena de vi blanch, catorse, que hi cabran 14 cargues; més dos de deu cargues cada una y altre de dos cargues; més cups de fusta, quatre, que s'i farà 134 cargues de vi; més prempsas, quatre, de un caragol, y una, de dos caragols; més portadoras, vintydos; més barrals, vuyt parells.

MEMÒRIA DEL QUE HI HA EN LA CONRRERIA PER SERVEY DELS HOSTALS

Primo, als tres aposientos dels cavallers, qui va del saló del pare conrer a la saleta del bisbe, son llit ben parat. Y a l'un hi ha cortinatge blanch y a tots, sa màrrega, son matalàs, dos coxins y llumanera, taula, y una cadira, y bons llansols, una vànova y flassada. A l'aposiento de la saleta del bisbe, dos llits ben parats, y demés per hostes medians. Als tres aposientos, llit a cada un, ab sa màrrega y matalàs, y demés per los hostes més ordinaris.

[p.33] Roba blanca per servey dels hostals: vintyvuyt llansols; més dinou parells y mitg de coxineras; més dos coxins petits de ploma; més sis vànovas blancas; més tretse estovallas; més vintynou tovallons; més tretse tovallolas.

165. safareix, *al ms.* safaretix.

ESTANY DEL PURGATORI DE LA CONRRERIA

Primo, quatre platas grans, més tres de petites; més vuyt pitansas; més vintyquatre platillos; més escudellas de la comunitat, vuyt; més escudellas de hoste, quatre; més batidora, una; més un gerro y palangana de estany per dar ayguamans; y tot lo aram convenient y necessari.

En la cuyna de infern se té tot lo necessari per assistir conforme als mossos y criats. En la ferreria hi ha tots los trastos y ainas necessàries per dita officina. En la corderia, lo que convé per fer las cordas y talers per texir y fer lo que convé per casa. Y aún moltes vegades hi aperían los bastos dels matxos de tregí. En la sabateria, los trastos per fer sabatas.

En la majoralia, tot lo necessari per a la labrança y per cavar vinyas y demés, y albardas negres per anar de camí. Lo majoral de la Conrreria té cuydado dels traginers, vinyas y boscos, y oliveres y altres cosas. Los jornals o mujadas:¹⁷² vinya, hi ha de què se cuyda la Conrreria, són¹⁷³ vintiuna mojada¹⁷⁴; las oliveres són las que hi ha devall la mongia fins al peu de la costa; cantitat de bosch és molt gran (nota que cada mojada importa dos quarteras de sembradura).¹⁷⁵

En los aposientos dels mossos hi ha sos llits ab sas mårfegas, llansols y flassadas.

166. y lo aposentet per trencar les ametlles, *escrit per una mà diferent*.

167. safareitx, *al ms.* safaretix.

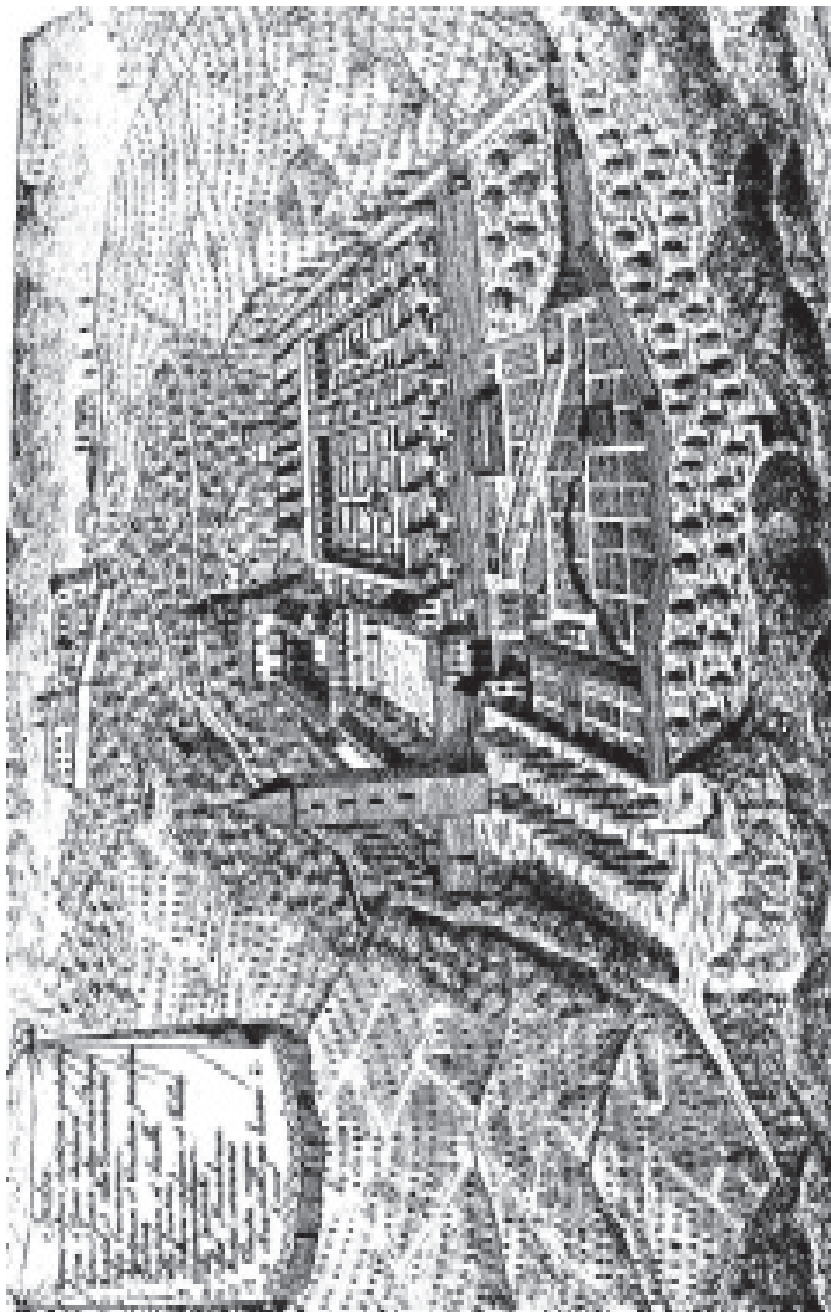
168. *Segueix pal ratllat.*

169. *Segueix més dos coixins petits, encerclat amb un traç discontinu.*

170. *Segueix pàssan la aygua a la cuyna al pou de las ayguas brutas de allí, encerclat amb un traç discontinu.*

171. *Ruser, escrit per una mà diferent a la de l'autor.*

172. *Segueix hi ha de ratllat.*
173. *Segueix norantados ratllat.*
174. *vintiuna mojada, escrit per una mà diferent. Vint-i-una interliniat.*
175. *nota que cada mojada importa dos quarteras de sembradura, escrit per una mà diferent.*

Vista general de Montalegre. Gravat de Maisons de l'ordre de Chartreux

L'ANTIC MONUMENT DE SETMANA SANTA DE LA CATEDRAL DE BARCELONA (1735)¹

SANTI MERCADER SAAVEDRA

INTRODUCCIÓ

I. L'ARQUITECTURA EFÍMERA: ÚS I FUNCIONAMENT

Els inicis d'allò que s'ha vingut anomenant arquitectura efímera s'han de cercar en un període intermedi entre l'Edat Mitjana i el Renaixement,² però sobretot va ser en durant el Barroc quan aquest art de caràcter no permanent assolí les màximes quotes d'expressió i la seva àmplia proliferació.³ Vinculat als grans poders de l'Estat (Monarquia i Església), l'art efímer ha tingut, des dels seus inicis, presència tangible en importants esdeveniments

1. L'estudi que tengu a les mans és un extens resum del nostre treball així intitulat i guanyador del Premi Accèssit del Concurs Mn. Sanabre de l'Arxiu Diocesà de Barcelona (2009). Les fotografies fetes compten amb l'autorització del conservador de patrimoni de la catedral, mossèn Martí Bonet.

2. Victoria SOTO CABA, *El Barroco efímero*, Cuadernos de Arte Español, número 75, Madrid, 1992, p. 4. De fet, en un sentit més estricte caldria remuntar-se als primitius pobles nòmades per a cercar-hi els seus orígens, si entenem per «efímer» l'escassa continuïtat –i la transitabilitat– en un mateix indret que devien tenir els primers pobladors. No serà fins l'assoliment d'una condició sedentària que es començarà a crear una arquitectura més duradora.

3. «*Aunque la alteración efímera de la fisonomía urbana se encuentra en los inicios de la Edad Moderna, el esplendor de las arquitecturas efímeras, transitorias*

socials. Sense risc d'equivocar-nos, podem afirmar que l'èxit de la fórmula i la seva continuïtat de l'Antic Règim, és deguda a l'estreta relació que guardà amb les festivitats populars.⁴ Com alguns estudiosos han assenyalat, la festa funcionava com un element catalitzador de les emocions socials i «una evasión indispensable para aliviar del peso de las obligaciones y presión de la miseria de las clases inferiores, sobre todo en una época en la que las crisis de subsistencias o de pestes eran una constante amenaza».⁵ En les nombroses etapes de crisi que Espanya patí al llarg dels segles –per causes econòmiques, socials o polítiques–, la festa actuà com un factor determinant davant les adversitats.⁶ Simbolitzava el triomf de la multitud, o si més no l'oblit, encara que solament fos per uns instants, de la realitat més propera. La supervivència de les grans estructures de l'Estat depenia, en bona mesura, d'aquest acte de convivència i d'evasió, que actuava com un ens regulador de les fràgils balances socials.

En la festa barroca tenien cabuda la totalitat de les classes populars: nobles, funcionaris, religiosos, menestrals, artesans, etc. El ventall era ampli i heterogeni, i tots els estaments estaven obligats a participar del discurs retòric, d'evident simbolisme i contingut de caire propagandístic. Per bé que podríem distingir dos tipus de festivitats: la profana o cívica, i la religiosa, ambdues tenien principis semblants, i encara que els continguts de fons fossin sensiblement diferents, compartien idèntic resultat: l'anima-da participació ciutadana.⁷ Les causes de les celebracions eren diverses, però normalment eren esdeveniments que trencaven la rutina del poble, tals com: naixements reials, baptismes, comunions, rebudes o entrades

o fingidas (...) tuvo su momento culminante durante la cultura urbana del Barroco». SOTO: El Barroco... op. cit., p. 10.

4. L'art efímer sempre ha estat lligat al ritual i la festa, «*actividades intrínsecamente efímeras. Ambas, festividad y rito, se acotan en el tiempo celebrándose en manifestaciones de duración limitada. De carácter sacro o profano y objetivos propagandísticos y/o lúdicos, estas celebraciones originan una transformación temporal del lugar que las acoge*» i com a tals, mereixien «vestir-se» de manera escaient i extraordinària. (DD.AA., «La arquitectura efímera. Introducción.» a *Rito y Fiesta: una aproximación a la arquitectura efímera sevillana*, III Semana de la arquitectura, Sevilla, octubre 2004, p. 167).

5. Antonio BONET CORREA, *Fiesta, poder y arquitectura. Aproximaciones al Barroco español*, Madrid, Akal, 1990, p. 5.

6. Resulta del tot escaient la cita de l'eclésiàstic Jerónimo BARRIONUEVO (1587-1671) en la seva obra *Avisos* (1654-1658): «*Bien son menester estos divertimentos para poder llevar tantas adversidades*» (Soto, *El Barroco... op. cit.*, p. 12).

reials, esposalles, o exèquies i pompes fúnebres; actes aquests vinculats a la casa reial. Altres cops es festejaven victòries militars, però eren molt més freqüents les celebracions religioses en ocasions de beatificacions, canonitzacions, viacrucis, rogatives, novenaris d'ànimes, processons en les festes de Corpus o la multitudinària Setmana Santa.⁸ No en quedaven fora altres celebracions, com el carnestoltes, els balls populars, els *goigs* o les corrides de braus, per posar uns casos, però l'aparell eclesiàstic sovint censurava aquestes tradicions o mirava de posar-hi uns límits raonables.⁹ Podríem afegir-hi, finalment, actes de caire més violent com els *autos de fe*, execucions públiques, i molts més.¹⁰

Entre els diversos elements que configuraven la festa, les estructures arquitectòniques eren un dels protagonistes més visibles: arcs del triomf, obeliscos, cadafals, altars, piràmides, túmuls... Peces que compartien l'espai amb tota mena de tramoies, des de les anomenades *mascarades reials*, formades per un seguici de carrosses, fins a *bambolines* de complexos mecanismes, tapissos, brodats, pintures i tota mena d'artilugis i decoracions que gairebé sempre causaven sorpreses visuals. Es tractava de maquillar l'aspecte extern de la ciutat, les seves façanes; però també els seus interiors amb la modificació de les estances i afegint-hi un nou *ornato*.¹¹ Esdevindria un extens capítol mirar d'enumerar la multiplicitat de solucions que l'art barroc emprà a l'hora d'ornar i decorar aquests espais

7. «La diferenciación entre las diversas festividades por su carácter religioso, profano o cívico resulta un tanto gratuita si tenemos en cuenta que los principios políticos, ideológicos o morales (...) estaban íntimamente unidos. Iglesia y Monarquía se presentaban como el pilar fundamental cuyos valores debían ser aunados bajo una fidelidad absoluta». SOTO, *El Barroco...* op. cit., p. 22.

8. Les festes de Setmana Santa i de Corpus Christi –de les més rellevants del calendari catòlic–, tenien, però, un sentit cíclic, és a dir, es repetien any rere any.

9. DD.AA., *Historia de España. La España del siglo XVII*, Barcelona, Espasa, 1999, p. 144. Una mirada atenta als dictats de Trento ens revela que l'Església va mirar de delimitar i suprimir tradicions que es basaven fortament en la superstició, però a efectes pràctics això no tingué gaire repercussió al nostre país. Així, les processons per causes climàtiques adverses o per lliutar contra epidèmies es van continuar fent fins més enllà de l'època il·lustrada.

10. Els motius que impulsaven les festes eren diversos. A les arts plàstiques, s'hi ha de sumar la participació de les arts decoratives, el teatre, l'òpera, la dansa, els focs d'artifici, i entre altres activitats, les corrides de braus, les quals eren censurades per l'Església, però gaudiren de gran èxit tal com s'ha recollit recentment. Esther GARCÍA PORTUGUÉS, «Testimonis de la festa amb motiu de la vinguda reial a Barcelona l'any 1802», *Actes del VI Congrés d'Història Moderna: La Catalunya diversa*, del 15 al 19 de desembre de 2008, Universitat de Barcelona, (en premsa).

amb la major brevetat possible.¹² Hi participaven totes les arts visuals i les distintes disciplines artístiques: pintura, escultura, arquitectura, teatre i música s'aplegaven per combinar-se i donar com a resultat allò que alguns cronistes definien amb expressions com: «*lo nunca visto*».¹³

El caràcter efímer de les obres i el temps transcorregut ha fet que de tot plegat ben poca cosa ens n'hagi pervingut. Potser el món de les estampes ha estat un dels mitjans que més bé ha capturat l'aspecte escenogràfic d'aquests esdeveniments efímers. I encara així, la lectura que se'n desprèn és, molt sovint, sòbria i continguda, sobretot per l'omissió dels colors originals que devien cobrir les superfícies de les obres mostrades, transformades en peces de vistosos tons i cridaneres lluentors.¹⁴ Però no volem allargar-nos en aquest punt. Remarcarem, en tot cas, que aquestes creacions efímeres –règies o religioses– estaven al servei d'un discurs apologètic estretament lligat a la ideologia dominant i que, a més, es feia acompanyar d'un complex sistema de símbols i emblemes, per tal d'emfasitzar i reforçar la seva posició imperant. L'abast i profunditat d'aquesta qüestió ens obliga a deixar-ho aquí,¹⁵ per passar a centrar-nos a continuació en l'anàlisi de la festivitat de la Setmana Santa i la seva tradició a la ciutat de Barcelona.

II. LA SETMANA SANTA BARCELONINA: ELS MONUMENTS

Juntament amb les festes de Corpus i de Nadal, la Setmana Santa és

11. Motlures, fullatges, cornises, targes, estípits, balustrades, columnes, cortinatges, etc., són tan sols alguns dels elements d'aquest ric llenguatge retòric.

12. De fet, en el trasfons de la qüestió perviu un dels trets que més defineixen l'art Barroc: el gust pel *canvi*, el *contrast*, la *mutabilitat*, el *suspens*, la *tensió*, l'*expressió*, la *sorpresa*, l'*exuberància* i l'*aparença*. José Antonio MARAVALL, *La cultura del Barroco*, Barcelona, Ariel, (1975), 1990, p. 438 i ss.

13. SOTO, *El Barroco...*, p. 8. De fet, aquesta pretesa exclusivitat no era pas nova. Tot i que el cronista en el seu relat s'esforçés a dir que la festa celebrada havia estat excepcional, de ben segur que podríem trobar-hi altres exemples semblants pròxims en el temps. BONET CORREA: *Fiesta, poder y arquitectura*, p. 8.

14. Podem fer un símil si comparem l'aspecte que tenen les talles policromades barroques –amb tota mena de carnacions, estofats i daurats–, i les observéssim a través de fotografies en blanc i negre.

15. Alguns articles han obert interessants propostes d'estudi, com: Joan-Francesc AINAUD I ESCUDERO, «L'arquitectura efímera a la Barcelona del segle XVII» a *El barroc català*, Actes de les jornades celebrades a Girona els dies 17, 18 i 19 de desembre de

una de les celebracions religioses més importants del calendari cristià, i congregava un nombre d'assistents ingent. El *Costumari català* de Joan Amades, recull detalladament tots els aspectes que transformaven aquestes jornades en manifestacions de gran fervor popular.¹⁶

L'inici de les festes té lloc el Diumenge de Rams, dia que commemora l'entrada de Jesucrist a la ciutat de Jerusalem, on va ser rebut multitudinàriament amb palmes i branques de lorer i olivera.¹⁷ El Dijous Sant és una altra jornada clau, en aquesta es recorda l'Últim Sopar i l'episodi que cobra més importància és la institució de l'Eucaristia; per això des d'aleshores i fins al dissabte, les campanes de les esglésies es lliguen en senyal de dol i no toquen. És un dia festiu, el protagonista del qual és la Forma, és a dir el cos de Crist transformat, fet que mou els creients a anar a seguir els altars nous o els monuments erigits dins els temples a les viles i ciutats. En Divendres Sant es recorda la mort de Crist i a tal efecte es rememoren els darrers passos que va fer en diverses processons i manifestacions de dolor (*viacrucis*). El dol és ben present, tant en l'aspecte públic –processons–, com en l'àmbit més privat, dia de dejuni i abstinència.¹⁸

El Dissabte de Glòria, el dejuni i el dol s'acaben, a les esglésies tornen a repicar les campanes com a símbol de la Resurrecció de Jesús; s'encén el *ciri pasqual* que marca el final de la Quaresma i el començament del nou cicle, la Pasqua. El Diumenge de Pasqua «*commemora la redempció de la humanitat pel sacrifici de Jesús a la Creu. És la gran festa del cristianisme, que evoca la resurrecció de Crist*».¹⁹ També és la festa de

1987, Barcelona, Quaderns Crema, 1987, p. 411-421. Més darrerament, volem destacar una altre interessant proposta. No fa gaire, l'antiquari barceloní Albert Martí Palau va muntar al *Gabinet d'Arts Gràfiques* de la seva botiga-antiquari *Palau Antiguitats* de Gràcia, una exposició monogràfica de dibuixos i gravats sobre la matèria. La mostra anava acompanyada d'un complet catàleg, amb dos interessants estudis del bibliòfil i historiador Albert Domènech i la Dra. Sílvia Canalda. L'exposició –on vam col·laborar de documentalista i coordinador– va ser una valenta aportació a l'estudi d'aquest tema, amb uns marcs cronològics prou amplis: segles XVI al XIX. Per a més informació, vegeu Albert DOMÈNECH [et al.], *El Eterno efímero. Grabados y dibujos conmemorativos del siglo XVI al XIX*, de l'11 de març al 24 de juny del 2009, *Palau Antiguitats*, Barcelona, 2009. Vegeu també: www.palauantiguitats.com

16. Joan Amades, *Costumari català. El curs de l'any*, vol. II, Barcelona, Edicions 62, 1982 (1950).

17. Avui no tant, però fa una bona colla d'anys era normal el guarniment de campanars i balcons amb palmes i llorers secs beneïts, tal com manava la tradició, fet que marcava el canvi de fesomia de la ciutat.

la natura, que esclata i torna a brotar, d'aquí ve que el Dilluns de Pasqua Florida s'organitzin tota mena d'actes alegres, festius, és un dia de *fontades* i aplecs, així com de tradicions gastronòmiques familiars; «*la vida festiva de carrer reprèn aquest dia la seva força expressiva*».²⁰ De tot el calendari anual cristià, aquestes són les festes que potser més bé mostren el contrast entre el dol, el plany o el lament, el goig i l'alegria de viure amb unes poques jornades de diferència.

Els Monuments, erigits en les zones més distingides de les parròquies i esglésies-catedrals el Dijous i Divendres Sant,²¹ venien a representar simbòlicament la sepultura on el cos de Crist trobà repòs, després de la seva Crucifixió.²² Etimològicament, la paraula *monument* està formada pel prefix *monos*, que vol dir «unitat», i *mens*, que significa «record». Aquest esdevé una estructura plàstica que, a la manera de túmul, pretén emular la tomba del Salvador, i que té com a funció primordial conservar l'urna amb el Sant Sagrament eucarístic els dies de Dijous a Divendres Sant. El Monument, doncs, té una doble funció: una *d'espiritual i simbòlica*, que ens recorda la pressió del cos de Crist abans de la seva Resurrecció; i una altra de caire *litúrgic i funcional*, on l'estructura esdevé el receptacle escaient per a allotjar l'hòstia consagrada en la missa del Dijous.²³ En aquest acte, es commemora la celebració de l'Últim Sopar de Crist; mentre que la missa de Divendres Sant recorda la seva mort a la creu, repartint-se entre

18. Com bé afirma Dolors LLOPART: «*El costum i la pèrdua del costum de fer avui processons requereixen un comentari. A causa de la sobrietat que el Concili Vaticà II del 1962 havia demanat als fidels en totes les manifestacions públiques, aquests actes –bàsicament processons i “via crucis”– havien deixat de fer-se en moltes poblacions d'arreu dels Països Catalans. De totes maneres, la presència massiva en moltes viles i pobles catalans d'emigrants d'origen murcià o andalús les ha revitalitzat i fins i tot les ha recreat amb una estètica pròpia, i avui dia són exemples genuïns de devoció i d'art popular*». Dolors LLOPART I PUIGPELAT, «L'espai social» dins *Art de Catalunya. Ars Cataloniae. Art i etnologia*, volum 13, Barcelona, L'isard, 1994, p. 112.

19. Antoni SERÉS I AGUILAR, «El calendari català», dins *Festa, tradició i identitat. El calendari festiu dels catalans*, diversos autors, Barcelona, Fundació Jaume I, p. 38.

20. Dolors LLOPART, «L'espai social» *op. cit.*, p. 112.

21. Normalment es situaven a la capella del Santíssim, però depenent de les dimensions del temple, es podien situar a l'Altar Major o en un altre indret distingit; això sí, gairebé sempre cobrint els altars i/o les figures en senyal de dol.

22. La identificació de «Monument» i sepulcre es posava de manifest en els cants dels oficis durant la Setmana Santa: *Sepulcro Domino, signatum est monumentum*. Jesús RIVAS CARMONA, «La significació de las artes decorativas,

la comunitat el Sagrament eucarístic.²⁴ Per la seva connotació devocional de gran rellevància, allò que durant la Baixa Edat Mitjana, i sobretot el Renaixement, havia començat essent una simple ornamentació de l'altar major, amb el temps anà creixent i aviat es començaren a alçar estructures independents –sovint separades de l'altar major– d'enormes proporcions que, acompanyades de profusió d'ornaments i rica il·luminació, causaven l'admiració i sorpresa dels creients.

Abans de tractar el cas barceloní, no vindrà de més donar una explicació dels diferents passos que es segueixen en aquest ritual litúrgic.²⁵ Un cop acabada la missa del Dijous Sant, l'oficiant (sacerdot, canonge, bisbe, etc.) es dirigeix en processó cap al Monument, on diposita en una arca o arqueta el calze sagrat; aquest resta dins l'urna fins al dia següent, Divendres Sant, quan és extret i novament portat a l'altar major i un cop allí, repartit i administrat entre els fidels. La posada en escena d'aquesta cerimònia en l'època del Barroc estava carregada, si és possible, de major solemnitat.²⁶ A les diferències estètiques evidents en les arts plàstiques i decoratives respecte avui, hem d'afegir-hi l'èmfasi donat a la gestualitat, la teatralitat, la música i escenografies, que transformaven aquest ritual en un aglutinament de totes les arts i una «parafernàlia» difícilment equiparable. Perquè l'acte fos del tot reeixit, calia congregat el màxim nombre d'assistents dins els temple. A Barcelona, hi assistien tots els estrats socials, els quals, a més, estaven obligats a fer ofrenes, normalment en forma de ciri o palma; per això popularment es deia allò de:

*Qui no porta un ciri al Monument,
tot l'any se'n sent.*²⁷

Tampoc no era estrany que es guarnís el Monument amb els *maigs*, una

suntuarias y efímeras en las catedrales: Los Monumentos de Semana Santa y sus arcas de plata», dins *Las Catedrales españolas del Barroco a los historicismos*, Universidad de Murcia, 2003, p. 501.

23. També dita *Misa in Coena Domini*.

24. José Ignacio CALVO RUATA i Juan Carlos LOZANO LÓPEZ, «Los Monumentos de Semana Santa en Aragón (siglos XVII-XVIII)», a *Artigrama*, número 19, (2004), p. 96-97.

25. Hem de tenir en compte, però, que la manera com avui es celebra el Dijous Sant dista una mica de les mises anteriors, sobretot després del Concili Vaticà II (1962-1965) que en simplificà en bona mesura el ritual.

26. No s'ha d'oblidar que el misteri de l'Eucaristia va reforçar-se amb escrieix després del Concili de Trento. Pot ser molt il·lustratiu aquí consultar l'article de

mena de testos revestits de robes de colors on hi havia plantades llavors de diversos conreus i que, sovint, s'acompanyaven d'estampes devocionals. Altres cops es deixaven a tocar del Monument clavells vermells o violetes, que al·ludien a la sang de Crist (a la Seu, però, no era permès de fer-ho).²⁸

Un altre dels elements cabdals del culte al Monument era la cera. No només la que es cremava en ciris, als canelobres, brandoneres i *atxes*, mentre durava l'exposició simbòlica del «cos de Crist», sinó que, en algunes parròquies, també es disposaven sota l'estructura arquitectònica uns panots de cera que tenien gravats els atributs de la Passió i que, acabades les festes, es distribuïen entre els diversos estaments d'acord amb la seva condició social i dispendi (entre altres coses, se'ls atribuïen funcions tau-matúrgiques per la proximitat prolongada al Monument).

L'èxit d'aquest ritual era evident. Se sap de l'existència de Monuments des d'època renaixentista, però en general la documentació que ens ha restat fins avui és ben escassa si no gairebé nul·la.²⁹ No serà fins al Barroc que aquestes estructures s'estendran arreu, es popularitzaran i es faran més grandiloqüents. Per Amades sabem que els tres temples barcelonins que gaudien la fama d'allotjar els millors Monuments eren la Catedral, la Mercè i el de la Trinitat.³⁰ Però, el nombre total devia ser molt més elevat, car el segon terç del segle XIX es comptabilitzen més de cinquanta Monuments (!),³¹ entre parròquies i esglésies només a la ciutat comtal, xifra que ens dóna una idea de l'arrelament del culte. En les festes de Setmana Santa era tradicional de fer allò que es deia *anar a seguir Monuments*,³² és a dir, visitar les esglésies amb les millors gales, vestint de negre en senyal de dol, però transformant l'acte eminentment religiós també en un esdeveniment de caire social i representatiu.

No podem deixar d'esmentar un altre aspecte que formava part del ritual: la vetlla del Monument al temple, que es conegué amb el nom de *les Quaranta Hores* (instaurat a la catedral, com direm, el 1775),³³ que era el temps aproximat que estava exposada l'arca amb el Sagrament de cara al poble. En aquesta tasca hi col·laborava tota la població, però

Calvo Ruata i Lozano López al respecte de la Setmana Santa a Aragó. En el seu text inclouen cites de documents dels segles XVII i XVIII, on s'explica amb detall la celebració de l'acte a la Seu de Saragossa (1602) i a la d'Osca (1796). CALVO RUATA i LOZANO LÓPEZ, «Los Monumentos...», *op. cit.*, p. 98-102.

27. AMADES, *Costumari...* *op. cit.*, p. 730. Fins a tal punt era important l'ofrena que es podia considerar heretgia la revocació d'aquest acte.

28. *Íbidem*, p. 731.

29. L'Arxiu de la Catedral, que com d'altres, ha patit els efectes de les guerres,

normalment eren les dones les que, en representació de cada barri o casal, en tenien cura de l'ordre i decència. Hem d'afegir que durant aquestes festes també es realitzaven pels carrers actuacions teatrals i recreacions dels passos més emblemàtics de la Passió del Senyor, la posada en escena de les quals variava en funció de cada comunitat i confraria.³⁴ Al claustre de la catedral, per exemple, cada any es repetia una cerimònia de gran tradició que consistia en l'escenificació del lavatori dels peus de Crist als seus deixebles; a la Seu el bisbe rentava dotze pobres, a més d'oferir-los unes viandes i vestimentes noves. A mitjan segle XVII, els canonges de la catedral passaren a interpretar el paper d'apòstols.

Però tornant al sentit del Monument, aquest funcionava a la manera de *panegíric*, o com Bonet Correa el qualifica, de «*cartell movable*»,³⁵ d'aparador, amb un clar caràcter persuasiu el resultat visual del qual era la *summa artis*, la plasmació de totes les arts al servei d'un discurs ben definit. En efecte, el Monument era una estructura parlant de contingut simbòlic i emblemàtic que representava en clau al·legòrica els valors del cristianisme davant un dels episodis dramàtics cabdals per als creients: la mort de Crist i la redempció dels pecats de la humanitat. Si en el Corpus es venera l'Eucaristia, en la Setmana Santa, àdhuc es recorda la mort de Jesucrist, la qual adquireix un marcat sentit de culpa per als fidels, però també un caràcter triomfal. Aquest triomf queda plasmat en la majestuositat del Monument, que esdevé l'emulació de la tomba de Crist, i la representació palpable de la seva fastuositat—el *sanctasanctorum*—. Alguns cops s'ha comparat el receptacle amb la Sagrada Forma amb el primitiu Tabernacle del Temple de Salomó, això sí amb elements que ens remetent a les virtuts de la cristiandat.³⁶

gairebé no ha conservat documents que ens puguin explicar els primers monuments que s'hi construïren els segles XV i XVI. No és així, per fortuna, per a les centúries següents.

30. El baró de Maldà recollí que el de Santa Caterina era magnífic, i el del Carme: «*después del de la Seu, no hi hà de altre mes proporcionat y hermòs que lo dels Dominicos*» (abril de 1778). Anna RIERA I MORA, *Baró de Maldà: Calaix de sastre. Font documental per a l'estudi de les activitats artístiques a Barcelona (1769-1785)*, tesi de llicenciatura, Universitat de Barcelona, juny de 1988, p. 112.

31. AMADES, *Costumari... op. cit.*, p. 745.

32. *Ibidem*, p. 746.

33. ACB, *Exemplaria*, VI, fols. 142v-143.

34. La complexitat del fenomen de la Setmana Santa i les variacions en les celebracions de cada comunitat ens obliga a ser breus.

Si durant el Renaixement s'havia emprat el model de Monument de planta centralitzada,³⁷ a la manera de temple *alla romana* –vegeu el cas del primer Monument de la Catedral de Sevilla (1559)–, en el segle XVII i XVIII, s'assolirà un grau més intens d'elaboració i experimentació. L'estètica del Barroc permetrà, entre altres coses, muntatges més espectaculars. Davant la visió centralitzada anterior, es començarà a preferir un model de Monument més escenogràfic, *de nau profunda*³⁸ (o perspectiu),³⁹ que en la plenitud del Barroc prendrà cos en arquitectures fingides, columnates, pilastres, arcs, voltes i profusió de llenços pintats. Les poques estructures conservades no ajuden gaire a fer-nos una idea de l'aparença d'aquests conjunts, però els testimoniatges recollits en relats, els plànols i descripcions dels llibres d'obra servats en diversos arxius, ens parlen de Monuments grandiosos, avui difícils d'imaginar, i més encara si tenim en compte que eren obres no permanents i que es muntaven i desfeien en poques jornades. Precisament aquest sentit efímer de l'obra permetia un nivell d'experimentació i de llibertat inassolible en altres peces permanents.⁴⁰ No debades s'han definit aquestes arquitectures com «*arquitectures en estat pur*», perquè s'allunyen de complir una funció a llarg termini i estan dotades de la «*gratuitat de l'art i de la inutilitat de la bellesa*».⁴¹

Durant molts anys, els models usats per als Monuments s'extreien del món de les arts decoratives i l'orfebreria. Les precioses custòdies, semblants a petits retaules d'or i argent –que es mostraven en les festivitats del Corpus Christi i que curiosament es guardaven en els Tresors dels temples–, van ser les fonts d'inspiració per a fer els Monuments renaixentistes.⁴² Però en la mesura que el Barroc cercava una teatralitat més aparatosa i una posada en escena més dinàmica, s'anà preferint un tipus d'estructura més complexa, iconogràficament i plàstica. Així, s'incloueren nombroses

35. BONET CORREA, *Fiesta, poder y arquitectura*, op. cit., p. 16.

36. Vicente LLEÓ CAÑAL, «El Monumento de la Catedral de Sevilla, durante el siglo XVII», dins *Archivo Hispalense*, número 180, 1976, p. 98. L'urna o arca, també pot evocar l'Arca de l'Aliança de l'Antic Testament, emprada per a salvaguardar el Mannà, prefiguració de l'Eucaristia. CALVO RUATA i LOZANO LÓPEZ, «Los Monumentos...», op. cit., p. 104.

37. Amb semblances evidents amb els arcs de triomf *all'antica*. Tipologia que també s'anomena *turriforme*, perquè recorda una estructura verticalitzant a la manera de torre. CALVO RUATA i LOZANO LÓPEZ, «Los Monumentos...», op. cit., p. 106.

38. CALVO-RUATA i LOZANO LÓPEZ, «Los Monumentos...», op. cit., p. 106.

39. A vegades s'utilitzava el terme *Monument en perspectiva* per a referir-se als monuments de Setmana Santa. Carmen GONZÁLEZ ROMÁN, «El artista escenógrafo: Una especialidad no reconocida en la Edad Moderna», dins *Correspondencia e inte-*

al·legories del sacrifici de Crist i representacions de les virtuts cristianes destinades a commoure l'ànima dels creients i reforçar la litúrgia, seguint els preceptes de Trento.⁴³ Formalment, allò que al principi eren estructures cruciformes i centralitzades, en l'altbarroc del Set-Cents passaren a ser construccions exuberants, amb escalinates, perspectives forçades i pintures de *quadratura*.

També podem trobar models d'aquestes obres en les estampes d'arquitectura italiana que circulaven pels nostres tallers i en les primeres acadèmies;⁴⁴ obres com la de Giovanni Pietro Bellori (1613-1696),⁴⁵ la del frare Andrea Pozzo (1642-1709),⁴⁶ o les de Ferdinand Galli Bibiena (1657-1743) i la seva nissaga,⁴⁷ per posar uns casos. Tot i que no sabem del cert fins a quin punt aquests tractats eminentment arquitectònics foren assimilats i compresos, no hi ha dubte que la suggestiva potència plàstica dels seus gravats van ser un al·licient de prou pes per als artistes que treballaren en la creació de Monuments i altres formes plàstiques.⁴⁸ No és sobrer recordar, però, que el món d'aquestes estructures efímeres disposa d'un major grau de llibertat projectual i no està sotmès, per tant, a la rigidesa constructiva d'altres tipologies plàstiques.

La importància d'aquestes obres queda palesa en la participació dels millors artistes del moment.⁴⁹ Seria quelcom allunyat dels nostres objectius en aquest apartat fer un estat de la qüestió precís d'aquest aspecte en l'àmbit català. Però quan fem un cop d'ull als noms dels creadors dels famosos Monuments, hi veiem sobresortir figures de primer ordre com els

gración de las Artes, Actes del XIV CEHA, vol. I, Màlaga, 18 al 21 de setembre de 2002, p. 220.

40. «[Els monuments] Constituyen (...) un magnífico campo de experimentación y banco de pruebas, derivado de la libertad de traza que permite su ejecución. De ahí su novedad y singularidad estilística, así como la utilización de soluciones que, aunque inspiradas en la arquitectura permanente, resultan imposibles en ésta». *Ibidem*, p. 106.

41. Vicente LLEÓ CAÑAL, «De la arquitectura (efímera) considerada como una de las Bellas Artes», dins *Rito y Fiesta: una aproximación a la arquitectura efímera sevillana*, III Semana de la arquitectura, octubre 2004, p. 15.

42. És de gran interès l'article monogràfic dedicat a aquest assumpte: Jesús RIVAS CARMONA: «La significación de las artes decorativas, suntuarias y efímeras en las catedrales: Los Monumentos de Semana Santa y sus arcas de plata», dins *Las Catedrales españolas del Barroco a los historicismos*, Universidad de Murcia, 2003, p. 493-529.

43. En el segle XVIII s'anà arraconant l'ús d'emblemes i jeroglífics, força usats durant el Renaixement per a les al·legories, d'acord amb la nova època. Bon

Morató, els Sunyer, els Costa, individualitats com la de Gurri i pintors de la vàlua d'un Viladomat, els germans Tramulles,⁵⁰ o d'anteriors avui més desconeguts com Abdó Ricart,⁵¹ per citar-ne uns pocs exemples. De tot plegat es dedueix la rellevància que donava als artistes treballar en aquestes obres que, tot i ésser efímeres, no eren ni de lluny menys importants que altres de permanents.

Un dels trets més característics dels Monuments –entre altres manifestacions efímeres– era la versemblança que guardaven amb la realitat. La fusta era la matèria primera, emprada per a fer les bases, capitells, columnes, etc., i sovint es pintava per imitar jaspis, marbrejats i daurats. L'esquelet bàsic del Monument, a base de fustes acoblades i claus, s'acompanyava de cortinatges, cartrons, calç, guixos, escultures i teles pintades, a més de canelobres i *atxes* que, d'acord amb la predilecció pels daurats típica de l'art barroc, donaven resultats brillants i contrastats.⁵² Pel que fa a l'arca que guardava el calze, podia ser policromada, d'argent o d'altres metalls, però en tot cas sempre havia de ser vistosa i visible, perquè era el punt de fuga, l'element central i més assenyalat de l'estructura efímera. Per a emfasitzar encara més l'interès dels fidels que entressin al temple, la resta d'altars es cobrien amb vel·ls negres o senzillament es despullaven

exemple del que acabem d'afirmar el tenim en el testimoni del pare Sarmiento, decorador del nou Palacio Real de Madrid (1743), que digué: « [els jeroglífics] sólo se admiran hoy porque no se entienden » i també: « ni las representaciones deben ser enigmáticas ni se deben reducir a geroglíficos sus adornos ». BONET CORREA, *Fiesta, poder y arquitectura*, op. cit., p. 18.

44. Santiago ALCOLEA I GIL, *Catalunya-Europa. L'Art català dins Europa*, Pòrtic, Barcelona, 2003, p. 290-291.

45. *Veterus arcus augustorum triumphus insignes*, editat a Roma el 1690.

46. *Perspectiva pictorum et architectorum Andreae Putei e societate Iesu*, Roma, 1693-1700.

47. *L'architettura civile preparate su la geometria, e ridotta alle prospettive*, Parma, 1711.

48. I no només Monuments, les possibilitats que ofería la pintura de perspectiva: « es convertí en una modalitat important dins de l'art pictòric. Consistia a simular conjunts o detalls arquitectònics amb el màxim realisme valent-se de les regles geomètriques de la perspectiva cònica, que els tractats divulgaven, i l'efectisme lluminós del clarobscur. Aquesta tècnica tenia els seus especialistes, coneguts per « pintors de perspectiva » ». Cèsar MARTINELL, *Arquitectura i escultura barroques a Catalunya*, Volum II: El barroc salomònic (1671-1730), "Monumenta Cataloniae", XI, Barcelona, Alpha, 1961, p. 85.

49. « En los monumentos de Semana Santa intervenían numerosos pintores y

d'imatges en senyal de dol per atraure l'atenció cap al Monument.⁵³

Alguns cops els Monuments eren permanents, és a dir, ocupaven un espai físic en una de les capelles o altars del temple i restaven tancats la resta de l'any, però era més usual que fossin desmuntables. Així, un cop acabades les jornades d'exposició, es procedia al seu desmuntatge, i s'emmagatzemaven les peces per l'any següent als magatzems del capítol (això quan no s'aprofitaven els millors fragments per a fer noves estructures). La ductilitat dels materials i el seu ús continuat ha fet que, dissortadament, molt pocs dels Monuments erigits durant aquesta època barroca hagin reeixit a resistir el pas del temps.⁵⁴

Des del punt de vista iconogràfic, no cal dir que els episodis que es mostraven en els Monuments eren escenes relacionades amb la Passió i exaltació de Crist (l'Última Cena, l'Oració a l'hort, el Prendiment, l'*Ecce Homo*, camí del Calvari...). Quan tenien un sentit narratiu es preferia el suport pictòric per a aplegar major riquesa descriptiva i permetre reconèixer l'escena d'una sola mirada –en escultura això hagués estat més confús–. En canvi, l'art del cisell era el preferit a l'hora de resoldre figures exemptes car tenien un sentit més icònic i era idoni a l'hora de mostrar al·legories, Virtuts o àngels amb els atributs de la Passió del Senyor (creu, claus, martell, tenalles, corona d'espines, llança, columna, etc.).⁵⁵ Aquests apareixien acompanyant l'urna-sagrari o coronant la construcció efímera i havien de

escultores ejecutando las trazas de algún artista de mayor prestigio (...) los resultados en muchas ocasiones debieron ser bastante aceptables». GONZÁLEZ ROMÁN, «El artista escenógrafo...» *op. cit.*, p. 220.

50. Manel i Francesc Tramulles van fer el Monument de l'església barcelonina de Sant Pere de les Puelles; Francesc també va fer el de la parròquia de Sant Joan el 1773. Santiago ALCOLEA, «La pintura en Barcelona durante el siglo XVIII», dins *Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona*, volum XIV (1959-60), Ayuntamiento de Barcelona, p. 153.

51. Autor d'unes pintures del Monument de la parròquia dels Sants Just i Pastor el 1667. Joan-Francesc AINAUD I ESCUDERO, «L'Arquitectura efímera a la Barcelona del segle XVII», dins *El Barroc català. Actes de les jornades celebrades a Girona els dies 17, 18 i 9 de desembre de 1987*, Quaderns Crema, Barcelona, 1989, p. 413.

52. Podem fer-nos una idea de la impressió que havia de causar a l'espectador entrar en l'interior d'un temple fosc i veure refulgir la brillantor de llums daurades del Monument, si ho comparem amb les solucions pictòriques violentes del *chiaroscuro* caravaggesc. De tota manera, els Monuments no sempre van tenir aquest cridaner aspecte. En el segle XVI sembla que es preferien tonalitats més apagades, com les grisalles, en senyal de dol. CALVO RUATA I LOZANO LÓPEZ, «Los Monumentos...», *op. cit.*, p. 105.

mostrar gestos declamatoris, persuasius i convincents per tal despertar i moure els afectes dels fidels.⁵⁶

L'anàlisi de l'abast d'aquestes obres avui en dia pot resultar-nos més difícil que antany. Això és així perquè ara hom aplica unes estructures racionals d'interpretació, però en una època on la teoria cognitiva encara no estava tan desenvolupada i on la fe religiosa era tan estesa en la societat, escenografies com la dels Monuments havien d'impressionar i commoure les ànimes dels creients. Precisament per aquest to directe i alligador, les figures al·legòriques i/o Virtuts –Cardinals, Teologals i Capitals– es situaven en llocs ben visibles, perquè representaven els estàndards del cristianisme que tot bon fidel havia de seguir i que naturalment reconeixia fàcilment:⁵⁷ la Caritat, la Temprança, l'Esperança, la Prudència, la Justícia, la Fe cristiana i la Fortalesa.⁵⁸

EL MONUMENT DE SETMANA SANTA DE LA CATEDRAL

I. ANTECEDENTS

Abans ja s'ha fet menció de l'escàs nombre de Monuments conservats al Principat. En aquest cas, la catedral de Barcelona tampoc no és una excepció. Tot i que resulta difícil determinar els orígens, per Josep Mas sabem que la Seu havia allotjat aquestes fàbriques almenys des del segle XIV. D'ençà fins al XVI, els successius Monuments apareixen citats documentalment sota noms com *Sepulcre*, *Casa de la Reservació del Cors de Jesús*, *Casa del Monument* o simplement *Monument* ja en el mil cinc-cents.⁵⁹ Ben poca cosa en sabem d'aquests, llevat que eren construïts amb fusta i decorats amb fils i agulles de múltiples colors. Sembla que el 1467

53. Fins i tot no era permès tocar les campanes de la manera habitual, en senyal de respecte i record a Crist.

54. A Catalunya tenim alguns exemples que han sobreviscut els pas dels anys, com el Monument de Setmana Santa del monestir de Santa Teresa de Vic, obra de Carles Morató (1750), conservat *in situ*. Aquesta obra, però, era permanent, o sigui que romania en el mateix emplaçament i s'obria quan l'ocasió ho demanava.

55. No estaven excloses altres figures, com la Verge i sant Joan Evangelista, o els profetes que anunciaren la mort i resurrecció de Crist: Daniel, Ezequiel, Jeremies, David, Moisès, Salomó, Aaró...

56. «*A diferencia de la serenidad que busca el Renacimiento, el Barroco procura conmover e impresionar, directa e inmediatamente, acudiendo a una intervención*

van fer-se obres sobre un d'anterior, i que al principi del segle següent va erigir-se'n un altre, obra del fuster de la Seu, Antoni Carbonell.⁶⁰ Aquest devia ser de grans proporcions i per això es situà al portal major (rerecor). Tant d'aquest Monument com dels anteriors no n'ha quedat res. Tampoc ens han restat testimonis gràfics, plànols, gravats o pintures que serveixin per a donar-nos una idea de l'aspecte que tenien dins l'arquitectura gòtica de l'edifici.

No sabem quins motius portaven a la renovació dels Monuments, però el més probable és que fossin una mescla de raons funcionals amb qüestions estètiques. Tenint en compte que eren obres que es muntaven i desmuntaven en poques jornades, estaven sotmeses a un major desgast,⁶¹ cosa que portava a la seva renovació continuada i a fer-hi constants reparacions. Quan aquestes no eren suficients, el Monument era desmuntat i reaprofitat per a construir-hi el nou. Es mirava de treure'n profit de les millors parts preservades per a la futura fàbrica. Això ha fet encara més improbable la seva conservació i, per tant, el seu anàlisi posterior. L'altra raó que podem adduir és la relativa al canvi de gust. El Monument erigit havia d'estar en consonància amb l'estil o gust de la societat de l'època.⁶² La renovació de les modes, els canvis de preferències estètiques i altres qüestions determinaven al final l'aspecte d'aquestes peces.

Però tornant als Monuments de la catedral, del que fins ara tenim més informació i que ha estat centre d'atenció de més estudis, és del construït *circa* 1735, i que estigué en funcionament fins més enllà del segon terç del segle XIX. Joan Bosch i Carles Dorico van fer públics els contractes per a la seva fàbrica l'any 1992.⁶³ El seu text plantejava, a més, la iden-

eficaz sobre el resorte de las pasiones (...) actuando calculadamente sobre los resortes extra-rationales de sus fuerzas afectivas». (La cursiva és meua). I amb tot això: «*No se trata de llegar a conseguir una adhesión intelectual del público, sino de moverlo*». José Antonio MARAVALL, *La cultura del Barroco*, Ariel, Barcelona, (1975), 1990, p. 170 i 445.

57. Lliçons aquestes, que es perllongarien en el temps i que cobrarien cos en forma de llibre de butxaca com el famós Catecisme, on es dictaven uns models o pautes de conducta del bon cristià.

58. L'abast d'allò que cercaven aquestes obres pot quedar ben il·lustrat en les paraules de Freedberg: «*Y es que cuando las imágenes se transforman en símbolos materiales de la esperanza de salvación, entonces hasta los más escépticos y distraídos verán con cuánta rapidez brota la esperanza en su pecho y sentirán poderosamente la piedad y la compasión*». David FREEDBERG, *El poder de las imágenes*, Cátedra, Madrid, 1992, p. 206.

tificació d'una traça atribuïda des d'antany a Antoni Viladomat (Gabinet de Dibuxos i Gravats, MNAC, número 4.220) i que sembla que serví d'inspiració per a fer dit Monument. Abans d'entrar a comentar aquestes qüestions farem un resum de les informacions recollides fins avui sobre la gestació d'aquesta obra efímera.

II. BREU HISTÒRIA DEL MONUMENT

Com bé recullen Bosch i Dorico, el maig del 1734 el capítol de la catedral de Barcelona encarrega a una comissió de canonges la gestió per a fer un nou Monument dins la Seu.⁶⁴ Al poc temps, el 23 d'agost la comissió informa «*q ha tingut noticia q algu treballa un modello per lo monument*», però pendents del seu vist-i-plau «*lo Iltre Capítol no pagará a causa de no averli donat lo orde*».⁶⁵ Passats uns mesos, el 4 de febrer de 1735, s'accepta el *modello* proposat per algú del qui no s'esmenta el nom per fer el Monument.⁶⁶ Les negociacions amb els artistes encarregats de fer dita obra ja devien estar força avançades perquè el dia següent es signa el contracte amb els mestres manresans Josep Sunyer i Raurell i el seu fill Josep Sunyer i Fontanelles –aleshores instal·lats a la capital– per a l'escultura, per un import de 2.200 lliures barcelonines.⁶⁷ El contracte detalla que «*degan seguir les proporcions o midas del modello que se ha format per dit Monument*», el mode de treballar les figures, els elements arquitectònics, materials emprats, la coordinació amb el fuster de la Seu (Francisco Llopart), el fraccionament de les pagues i el període donat per a acabar l'obra (el 25 de desembre de 1735, o sigui uns deu mesos).

Sembla que tot va ressoldre's satisfactòriament, perquè l'any següent el Monument ja va fer les seves funcions litúrgiques. Ara bé, hi faltava

59. Josep MAS, *El Correo Catalán*, 20 de març de 1913.

60. *Íbidem*.

61. El desgast devia ser gran perquè, com s'ha dit, s'usaven materials lleugers: malgrat que la carcassa era de fusta, s'acostumava a emprar cartrons, guixos, teles i pintures (normalment) al temps, tot plegat amb un gran efecte, però amb més presència que no pas fortalesa i durabilitat.

62. Cal matisar, com abans s'ha dit, que en molts casos l'aspecte formal d'aquestes architectures efímeres anava un pas endavant d'altres obres permanents o duradores en qüestions d'estil, sobretot a causa del caràcter primordialment breu i acotat de la seva existència. Això els atorgà un grau més elevat de llibertat i intemporalitat.

la policromia, la qual anava a càrrec dels dauradors i pintors Agustí Viladomat i Pere Rigalt, que van signar el contracte el dia 7 de juny de 1737. Aquest document estipula els límits de la seva actuació, consistent en la dauradura i el *jaspiat* de les diferents parts del Monument; a més fixa una data aproximada de finalització (cap a mitja Quaresma del 1738, entre març o abril) i l'import íntegre de la seva feina, 2.100 lliures.⁶⁸ Mentre es cobren les èpoques per les dauradures,⁶⁹ veiem aparéixer, per primer i únic cop el nom de l'insigne mestre Antoni Viladomat en relació amb aquests artistes, i se li paguen 300 lliures «(...) *en paga y satisfació de las mans, y treball de haver pintat las perspectivas, y las telas de las voltas del dit Monument (...)*».⁷⁰

Tot i que no s'indica quina havia estat la seva feina, sabem per Ceán Bermudez que havia pintat dues teles amb escenes de la *Santa Cena* i el *Lavatori*.⁷¹ La tria d'aquests episodis s'explica per què a la Seu era costum de fer el dia de Dijous Sant, primer, un lavatori als pobres i, després, un dinar. És probable que fós una manera, no sols de recordar els darrers instants de la vida de Crist, sinó de recrear la tasca que l'església assumia amb els sectors menys afavorits de la societat. Sembla que el Monument es muntà i desmuntà continuadament per les litúrgies de Setmana Santa any rere any fins una data aproximada del 1877. D'aleshores és el testimoni de J. Fontanals del Castillo, qui afirmà: «*hasta pocos años ha se expuso anualmente*» i «*¡Qué lástima que por no apreciarla bastante [el nostre Monument] se haya destruido recientemente!*».⁷²

Fins ara no s'ha pogut determinar la causa de la seva desaparició definitiva. La majoria d'autors que han parlat del Monument han atès

63. Joan BOSCH I BALLBONA i Carles DORICO, «El Monument de Setmana Santa de la Catedral de Barcelona, de 1735» a *D'Art*, números 17/18: Art, Bellesa i Coneixement, Universitat de Barcelona, 1992, p. 253-260. Aquest article resulta bàsic en l'aspecte documental per les nombroses referències i per a seguir el fil de la història del Monument del qual parlem.

64. BOSCH I DORICO, «El Monument de Setmana Santa...», *op. cit.*, p. 254. També ACB, *Resolucions Capitulars*, 1731-1738, 17 de maig de 1734, f. 262v.

65. ACB, *Resolucions Capitulars*, 1731-1738, 23 d'agost de 1734, f. 296v.

66. «*Los Srs. comissaris del monument han presentat lo modello en forma, per si gustara a V.S. Responen se fassa conforme lo dit modello*». ACB, *Resolucions Capitulars*, 1731-1738, 4 de febrer de 1735, f. 334v.

67. BOSCH I DORICO: «El Monument de Setmana Santa...» *op. cit.*, p. 254. També ACB, Fons Notarial 940, Francesc RIFÓS, *Manual d'actes* de 1733-1736, 5 de febrer de 1735, f. 93r-95v. Apèndix documental.

qüestions relatives al seu procés constructiu. Tant Fontanals del Castillo com Raimon Casellas van parar atenció a explicar, sobretot, l'enriquidora relació artística entre el mestre bolonyès Ferdinand Galli Bibiena i el jove Antoni Viladomat en la cort de l'Arxiduc Carles d'Àustria (1705-1714); de la qual, segons ells, «*contribuyó á alejar la churrigueresca jerga que embarazaba la vista y corrompia el sentido*»,⁷³ «*d'un art que repapieja*»,⁷⁴ (l'alt barroc ornamental) a una nova virada universal vers «*la brotada classicista*».⁷⁵ S'han d'entendre les seves aportacions com una primera valoració del gran pintor barceloní, i tenen el valor afegit, al respecte del Monument, d'incloure opinions de testimonis que van veure l'obra, col·locada en el portal major, abans de la seva destrucció.⁷⁶ A més, a l'anàlisi de la traça, s'hi ha de sumar l'estudi de les proporcions de l'ordre corinti, aplicat de forma modèlica en el Monument. J. M. Gasol, i més tard Cèsar Martinell vincularen l'obra a les peces esculpides per Josep Sunyer i Raurell i el seu fill homònim durant la seva estança barcelonina.⁷⁷ Triadó, en la seva *Història de l'art català*,⁷⁸ mencionà el Monument de la catedral, però només per vincular-lo a la personalitat de Viladomat, sobretot pel discutit dibuix a ell atribuït. Alcolea, estudiant la traça que serví de model per a l'obra efímera, concloué que en realitat «*no era per a la catedral*» perquè en els llibres d'obra de la Seu no hi apareixia enlloc el nom de Viladomat relacionat amb el *modello*.⁷⁹ En canvi sí que trobà dues èpoques a nom del seu fill, Josep Viladomat i Esmandia «*per refer i enterament renovar les pintures que serveixen al Monument de la present església*» (6 de març de 1786).⁸⁰ I arribem així a l'esmentat article de Bosch i Dorico, on constataven la troballa dels contractes per a la fàbrica del Monument i, en contra de l'anterior, atribuïen el dibuix de l'arquitectura efímera de

68. ACB, Fons Notarial 941, Joan MARÇAL, *Manual d'actes de 1737-1738*, 7 de juny de 1737, f. 29r-31r. Esmenem aquí Bosch i Dorico en el nom de notari, car ells parlen de Francesc Rifós i és Joan Marçal. BOSCH I DORICO: «El Monument de Setmana Santa...» *op. cit.*, p. 255. Apèndix documental.

69. ACB, Fons Notarial 941, Joan MARÇAL, *Manual d'actes de 1737-1738*, 20 de febrer de 1738, f. 55r, 93r i 95r.

70. ACB, Fons Notarial 941, Joan MARÇAL, *Manual d'actes de 1737-1738*, 20 de febrer de 1738, f. 95v. Apèndix documental.

71. «*Barcelona. Catedral. Los [lienzos] de la de S. Olaguer; y en dos perspectivas del monumento de la semana santa la cena del Señor y el lavatorio de los pies con figuras del tamaño natural*». Juan Agustín CEÁN BERMÚDEZ: *Diccionario histórico de los más ilustres profesores de las Bellas Artes en España*, Madrid, Istmo, Akal, facsímil 2001 [1800], volum V, p. 239.

la Seu a Antoni Viladomat. Francesc Miralpeix ha estat l'últim a parlar d'aquesta obra; als ja citats vincles amb el bolonyès Galli Bibiena, l'autor ha trobat semblances tipològiques amb algunes de les estampes del tractat *Perspectiva pictorum et architectorum* de Pozzo, i, com a coneixedor i expert de la pintura de Viladomat, n'ha descartat categòricament la seva mà en la traça del Monument catedralici.⁸¹ En propers apartats tractarem específicament la problemàtica atribució d'aquest dibuix.

III. APORTACIONS A LA HISTÒRIA DEL MONUMENT (1735-1877)

La varietat d'enfocaments i la pluralitat d'opinions recollides al respecte del Monument fins al dia d'avui són el testimoni més feient de la dificultat que implica l'estudi de determinades obres.⁸² També nosaltres volem sumar-nos-hi, i donarem la nostra opinió més endavant, però abans volem recollir més dades del període intermedi que va del 1735 (primer contracte per a la fàbrica) al 1877 (data màxima que podem establir per a la destrucció del Monument). A més dels textos contractuals, trobem més documentació paral·lela, recollida en els llibres de l'obra, en els albarans i en les Resolucions Capitulars servades a l'arxiu de la catedral, que amaguen informacions ben interessants. Aquests informes són testimoni del dia a dia de la catedral, i en allò que ateny al Monument, resulten de gran utilitat per a fer el seguiment de la litúrgia durant les celebracions de la Setmana Santa en el temple religiós més important de la ciutat. Ens parlen de les tradicions, els protagonistes de la festa i els avatars soferts pel Monument durant la seva exposició, les reparacions, ornamentacions, així com altres

72. J. FONTANALS DEL CASTILLO, *Antonio Viladomat. El artista olvidado y maestro de la escuela de pintura catalana del siglo XVIII. Su época, su vida, sus obras y sus discípulos*, Barcelona, Establecimiento Tipográfico de C. Verdguer, 1877, p. 219.

73. FONTANALS DEL CASTILLO, *Antonio Viladomat... op. cit.*, p. 100.

74. Raimon CASELLAS, «Orígens del renaixement barceloní», a *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, I, 1907, p. 66

75. *Ibidem*, p. 68.

76. *Ibidem*, p. 60.

77. J. M. GASOL, «José Sunyer, escultor manresano», a *Anales y Boletín de los Museos de arte de Barcelona*, volum VI, Ayuntamiento de Barcelona, 1948, p. 406. / Cèsar Martinell: *Arquitectura i escultura barroques... op. cit.*, p. 128.

78. Joan Ramon TRIADÓ, *L'època del Barroc. Segles XVII-XVIII*, Barcelona, Edicions 62, *Història de l'Art Català*: Volum V, 1984, p. 198-199.

valoracions, mai recollides fins ara. Per a optimitzar l'exposició dels fets, ho farem seguint un ordre cronològic.

Època del fuster Francisco Llopart per a la construcció del Monument (1740)

Poc després que els escultors Josep Sunyer i Raurell i el seu fill signessin el contracte amb el Capítol (5 de febrer de 1735), l'aleshores fuster de la Seu, Francisco Llopart, treballà en coordinació amb ells i el 17 d'abril rebé 68 lliures i 7 sous «*per treballar lo monument nou se fa per dita Sta Iglesia*». ⁸³ Exposit al públic per primer cop la Setmana Santa de l'any 1736, el fuster Francisco Llopart apareix en els Llibres de l'Obra com el responsable del muntatge i desmuntatge durant aquells anys. ⁸⁴ De fet, malgrat que la creació d'un Monument és una tasca col·lectiva —on intervenen projectistes, escultors, pintors, dauradors, manyà i fusters—, normalment requeia en el fuster oficial, les funcions d'*armar* o *desarmar* l'estructura, així com fer-hi les reparacions necessàries. ⁸⁵

A petits detalls com ara l'import en cordatge per a erigir i desfer l'obra un cop muntada, cal citar l'interessant document trobat sobre la realització del Monument. Es tracta de la detallada època signada pel capítol catedralici el 6 d'agost del 1740 amb el seu fuster de confiança, l'esmentat Francisco Llopart, per a determinar el límit de les seves actuacions. ⁸⁶ El text recull nombrosos detalls de l'obra, els materials, els llocs d'extracció de les matèries primeres, els dies de feina, els acabats, les dates i terminis, els imports, etc., i enriqueix les minses descripcions donades en els altres contractes descoberts (escultura i dauradura). Per la llargada del document,

79. Raonament lògic, si pensem que la Comissió que gestiona l'obra diu que algú ha facilitat un *modelo* però enlloc no es menciona el nom del ja aleshores reconegut pintor. Santiago ALCOLEA I GIL: *Viladomat*, Catàleg de l'exposició celebrada a Mataró el 1990, Mataró, Museu Comarcal del Maresme, Museu Arxiu de Santa Maria, 1990, p. 140.

80. *Íbidem*, p. 140. També: ACB, *Albarans de l'Obra*, 1784-1786, f. 58r.

81. Francesc MIRALPEIX VILAMALA, *El pintor Antoni Viladomat i Manalt (1678-1755): Biografia i catàleg crític*, tesi doctoral en xarxa, Departament d'Història de l'Art, Universitat de Girona, 2004, p. 74-75.

82. I això que en aquest cas s'ha preservat la documentació original i almenys la suposada traça. Fet del tot inusual i extraordinari si tenim en compte la nostra història recent, amb invasions, desamortitzacions, revoltes i conflictes bèl·lics inclosos, que tant van fer minvar les creacions d'època barroca.

l'adjuntem en l'Apèndix Documental, no sense abans subratllar-ne aquí els punts més destacats.

Un cop citades les diverses parts interessades –el fuster i la Comissió responsable del Monument, davant el notari Joan Marçal–, s'acorda l'import a pagar a Llopart, 325 lliures barcelonines « (...) *en paga i satisfaccio de tota la feyna que tinch feta per raho del Monument de dita Sta Cathedral Iglesia (...) a mes de la obligacio tenia Josep Suñer*». ⁸⁷ Per etapes, es detallen les feines realitzades, del 4 de desembre de 1735, data d'inici del seu treball, fins al 31 de març de 1736. En aquest període ell i els seus aprenents van fer: deu pilars nous per a les *brandoneres*, ⁸⁸ dos bancs per a encendre les espelmes, quatre escales noves, una peanya coberta d'argent a la cara on s'exposa l'urna amb el Sagrament i barres noves per subjectar els tapissos davant del Monument. També aprofiten materials anteriors, com per exemple vint-i-nou pilars vells i quatre bancs, que han d'adobar i reparar-ne les esquerdes (dels quals no s'indica el lloc de procedència). Pel que fa a la fusta emprada, la d'alber és la usada «*per lligar los ternals dalt del simbori*», ⁸⁹ en les parts visibles, mentre que la de pi és l'escollida «*per los traveso dels tablados de fer las plantas de la formacio de las pesas de dit Monument*», ⁹⁰ és a dir amb funcions de caire més estructural. La llista de materials inclou «*aiguacuyt per tañir y adobar dits Pilans y Barandoleras*», és a dir, una barreja de cartílegs de pells de diversos animals amb aigua bullida, ⁹¹ usada en la impressió de la fusta per protegir-la abans de la seva dauradura, a més de cinc fulls de paper d'argent per embellir les parts vistes més rellevants, ⁹² i «*cinquanta claus dobles, quatre cents cinquanta claus dinals, sis cents maials, vuyt cents setanta y cinch claus de quatre, y set cents de sis*», ⁹³ necessaris per a acoblar les estructures del Monument.

Del 4 de novembre de 1737 fins al 6 de març de 1738, el document

83. ACB, *Llibres d'Obra*, «Documentació annexa», 1728-1743, sense foliar. (17 d'abril de 1735).

84. ACB, *Llibre d'Obra*, 1735-1737, f. 79, (30 d'abril de 1736). Compte per valor de 87 ll. i 4 s. de fer i desfer el Monument. / Ídem. recollit a *Llibres d'Obra* «Documentació annexa», 1728-1743, sense foliar. Els anys 1738, 1739, 1740 i 1741 rep 31 ll. i 4 s. per la mateixa feina. Els treballs esmentats també queden reflectits en els Albarans de l'Obra. / ACB, *Albarans de l'Obra*, 1735-1737, f. 55 (30 d'abril de 1736). *Albarans de l'Obra*, 1737-1739, f. 53 (26 d'abril de 1738), f. 53 (21 de maig de 1738), f. 53 (5 d'abril de 1739). Sembla que el mateix Francisco Llopart era el responsable del muntatge del Monument precedent perquè rebé diners a tal efecte (abril de 1734) (ACB, *Albarans de l'Obra*, 1733-1735, f. 55v.).

85. CALVO RUATA I LOZANO LÓPEZ, «Los Monumentos...», *op. cit.*, p. 134.

continua precisant els treballs obrats per Francisco Llopart i el seu taller. Una vegada construïda la «carcassa» de l'obra, es diu: «*se trevallaren vuitanta y dos Jornals de fadri y quaranta y cinch de apranent per fer los vestidors de la perspectiva de dintre del Monument clavar la tela a dits bastidors*». ⁹⁴ Aquí es refereix a les teles amb perspectives que van ser abonades a Viladomat el 1738. ⁹⁵ I continua el text: «*[de] forrar los Archs, y boltas de tela ab ayguacuyt, falcar las esquerdas y oberturas ab fusta, y pastas, per dexaro ben unit antes quel dorador no ho doras*». És a dir, la feina del fuster consisteix a preparar les peces perquè els dauradors Pere Rigalt i Agustí Viladomat puguin dur a terme la seva policromia. Com veiem, aleshores la dauradura encara s'estava duent a terme. I de les perspectives afegeix: «*y formar los dos tablados ab sis capitells ahont se assentan los bastidors de dita prespectiva*», els bastidors devien ser els que aguantaven les dues pintures de la *Santa Cena* i el *Lavatori* ja mencionades. El text és detallat en el mode com es disposen i utilitzen els materials. Es parla de quatre grans peces per a fer la part frontal del Monument, unides per fustes d'àlber. Es mencionen «*tablados y capitells*». Les teles amb perspectives estaven encolades a bastidors en els arcs i les voltes i per això van emprar-se «*set mil sinch cents gavarrots*», és a dir claus (!). De tot plegat l'època, detalla els imports per la feina de mà d'obra i els materials, que pugen 231 lliures i 16 sous. ⁹⁶

Finalment es menciona el període de temps dedicat per Francisco Llopart «*per lo asent de dita obra*», que és de vint mesos «*de dias empleats en dar las midas, y assistir en fer la trasa, y modello, de dita obra, lo anar fora al Vallès, y Llobregat, à comprar Albes fors, ferlos quadrajar, serrar y conduir per lo que faltava per fer los Archs, y voltas, fer las plantas, perfil lligaso, per la formacio, y unio de las pesas de dit Monument*». ⁹⁷ És a dir, es parla de la seva participació en el procés creatiu del Monument,

86. ACB, Fons Notarial 942, Joan MARÇAL, *Manual d'actes* de 1739-1745, 16 d'agost de 1740, f. 142-144.

87. ACB, Fons Notarial 942, Joan MARÇAL, *Manual d'actes* de 1739-1745, 16 d'agost de 1740, f. 142r.

88. La brandonera és un tipus de canelobre que és adequat pels brandons (*blandones* en castellà), és a dir una mena d'atxa de cera d'un únic ble. Josep Bracons i Clapés, «Els llums» dins de *L'Art del ferro. Rusiñol i el col·leccionisme del seu temps*, Sitges, 2007, p. 114.

89. La fusta d'àlber és la preferida pels fusters i escultors de mobiliari barroc pel fet de ser ser tova, per tant fàcil de treballar, i perquè a diferència d'altres, no pateix tant les contractures amb els contrastos d'humitat i temperatura, i costa més

en el trasllat de dades entre el *modello* i l'estructura real a escala. Per a fer tot això creiem que hagué de coordinar-se amb els escultors per a guardar un adequat ordre de proporcions. També es diu el tipus de fusta emprada, sobretot d'àlber, –tova però resistent i alhora fàcil de manipular– el seu lloc d'extracció (comarques del Vallès i Llobregat), i la feina de donar-li la forma convenient per als arcs, voltes i altres peces del Monument, degudament acoblades.

El document acota de manera precisa la feina del fuster i retrata la fàbrica del Monument pas a pas. Posa en relleu la interacció de totes les artesanies i les arts plàstiques: fusters, escultors, dauradors i pintors, col·laboren per donar la *summa artis* abans mencionada, i que acompleixi la funció per a la qual va ser ideada.

Informacions vàries (1740-1780)

Els anys següents a la redacció del text del fuster (1740) trobem informacions menors en extensió, però no per això menys importants, perquè ens ajuden a matisar i a enriquir la història del Monument. A més de treballar en el «*tablado*» de dita obra, pels volts de 1743-1745, Llopart és encarregat «*d'adobar los 3 banchs vells que serbexen per gornir [guarnir] lo frontispici de dit moniment*».⁹⁸ Segurament es tractava dels bancs emprats per a posar-hi les espelmes i la cera en homenatge al Redemptor. L'any 1761 li són pagades dotze lliures a l'escultor Ignasi Llanas i nou

d'esquerdar-se. Carles ESPINALT CASTEL, *La tècnica de l'escultura policromada a Catalunya del segle XVII*, tesi doctoral inèdita, Departament de Belles Arts, Universitat de Barcelona, 2002.

90. ACB, Fons Notarial 942, Joan MARÇAL, *Manual d'actes* de 1739-1745, 16 d'agost de 1740, f. 142v.

91. Volem agrair l'assessorament tècnic al doctor en Belles Arts Carles Espinalt Castel.

92. Com que cinc fulls de plata és una quantitat ben minsa, creiem que aquests fulls s'empraren en les parts més properes a la situació de l'urna o arca que allotjava el calze.

93. Subratllem aquí la detallada llista de totes les tipologies de claus utilitzats en el Monument. No és usual trobar en contractes d'aquesta època descripcions tan i tan acurades. ACB, Fons Notarial 942, Joan MARÇAL, *Manual d'actes* de 1739-1745, 16 d'agost de 1740, f. 143r.

94. ACB, Fons Notarial 942, Joan MARÇAL, *Manual d'actes* de 1739-1745, 16 d'agost de 1740, f. 143r.

95. ACB, Fons Notarial 941, Joan MARÇAL, *Manual d'actes* de 1737-1738, 20 febrer de 1738, f. 95v.

més al daurador Manuel Soler: «*per lo treball de Escultura, que he fet en lo peu del trono, y grada del Monument*». ⁹⁹ Dissortadament desconeixem l'abast de les actuacions per la pèrdua de peces, almenys des del punt de vista arquitectònic.

El 1762, el daurador Manuel Soler és cridat un altre cop per March Costa, prevere de la Seu perquè faci unes feines consistents en: «*dar color al Oli p lo Ciri Pasqual, p las Gradadas del Monument; per las Cartelas, y Cartrons p. los Peus dels Angels*», per les qual percep un import de dotze lliures. ¹⁰⁰ De tot plegat, no ens n'ha quedat res, potser tan sols l'acabat dels pedestals dels àngels, de tonalitat grisa, un xic diferent a la descripció donada en el contracte per a la dauradura d'Agustí Viladomat i Pere Rigalt, on s'indicava: «*lo demes de ditas figuras, ab son peu o terreno de marbre blanch com millor aparega*». ¹⁰¹ El febrer del 1763, els salomons que decoraven el Monument són reclamats per l'Audiència, fet que obliga a encarregar-ne de nous. ¹⁰² Vuit palmatòries seran fetes per l'escultor Agustí Mas, el courer Josep Font i el daurador Manuel Soler. ¹⁰³ També aleshores es decideix canviar una imatge de Crist que havia perdut la dauradura als peus del moble efimer, per una altra de nova. ¹⁰⁴ El fins aleshores fuster de la Seu, Francisco Llopart, és rellevat de les seves tasques per Narcís Pons, qui, des del 1762, apareix com a únic responsable –amb els seus ajudants o *fadrins*– per posar i desmuntar el Monument. ¹⁰⁵

Els anys 1765-1766 trobem rebuts de pagament de Josep Vinyes, canonge i protector de la il·luminació, a nom de Francisco Gomà, courer, «*per lo treball de posar y traure los salomons de Bronse de devant del monument*». ¹⁰⁶ Com ja tractarem amb més detall en l'apartat següent, aquestes eren unes estructures responsables d'aportar llum zenital, ja que normalment penjaven del sostre. Al llarg d'aquests anys (dècada del 1760-1770) trobem nombroses cites que al·ludeixen a la cera consumida davant del Monument i a les esplèndides lluminàries. S'han conservat rebuts (dècada de 1770) del capítol abonats al nou fuster Narcís Pons per fer-hi petites millores, ¹⁰⁷ així com notes adreçades al manyà (Manuel Alais) per reforçar les estructures de ferro de dit moble. ¹⁰⁸

El 1775, s'instaura a la catedral de Barcelona la Vetlla de *les Quaranta Hores* en la Setmana Santa. ¹⁰⁹ En aquest culte de llarga tradició, hi

96. ACB, Fons Notarial 942, Joan MARÇAL, *Manual d'actes* de 1739-1745, 16 d'agost de 1740, f. 143r.

97. ACB, Fons Notarial 942, Joan MARÇAL, *Manual d'actes* de 1739-1745, 16 d'agost de 1740, f. 143v.

prenien part tots els estaments socials i consistia a tenir cura del Santíssim Sagrament durant la seva exposició als fidels. Joan Amades ens diu: «*Antigament hi prenia part tota la població. Puix que ésser-hi sempre tothom no era possible, hom establia torns entre els feligresos des dels més opulents fins als més humils. La vetlla era confiada especialment a les dones. Hom assignava les que havien de fer-la en representació de cada casa, carrer o barri, segons els casos i les esglésies. Hi havia sobretot interès que hi prenguéss part tothom personalment o representat*». ¹¹⁰ A la Seu, però, sembla que la vetlla del Monument durant la nit i matí de Dijous a Divendres Sant en el rerecor, era normalment encomanada als escolans anomenats de *cota morada*. ¹¹¹

La il·luminació del Monument: els salomons i les brandoneres
(ca. 1783)

Passats uns anys, el capítol de la Seu considerà convenient dotar el Monument de més lluminositat i per això assumí les despeses de fer quatre grans *salomons* (també anomenats *salamons*). Aquests llums normalment penjaven del sostre i acostumaven a estar guarnits de diversos braços. ¹¹² Molt semblants a les aranyes, també eren fets de metall, però tenien els braços més curts. Així les coses, Baltasar Duran, de professió courer, es va comprometre a «*fer quatre salamons de llautó (...) per dita Sta Iгла Cathl per preu dita 10 ll. per cada lliura de pes de dit matal que dits salamons pesaran, i igualment acceptam de dits Iltres Srs lo Bronse que lo Molt Iltre Capítol te a 2 ll. la lliura*». ¹¹³ Entre el febrer i abril de 1784, com havia quedat convingut, li entregaren divuit arrobes de bronze vell

98. ACB, *Llibres de l'Obra*, «Documentació annexa», 1743-1783, sense foliar (feina feta entre el març de 1743 i abril de 1745). S'han trobat rebuts signats pel fuster, any rere any, per la feina d'*adobar* i desfer el Monument (sense foliar, 1746-1761). Llopart rep regularment la xifra de 31 lliures i 4 sous per posar i desfer el Monument, com queda recollit en els albarans de l'obra. ACB, *Albarans de l'Obra*, 1745-1747, (abril 1746), f. 55r i *Albarans de l'Obra*, 1759-1761 (9 d'abril de 1760 i 26 de març de 1761), f. 55r.

99. ACB, *Albarans de l'Obra*, 1759-1761 (11 de març de 1761), f. 74v.

100. ACB, *Albarans de l'Obra*, 1761-1763 (6 de maig de 1762), f. 72r.

101. BOSCH I DORICO: «El Monument de Setmana Santa...» *op. cit.*, p. 259. ACB, Fons Notarial 941, Joan Marçal, Manual d'actes de 1737-1738, 7 juny de 1737, f. 29r.

102. ACB, *Llibre de la Sibella 24*, 1761-1766 (21 de febrer de 1763), f. 134r.

103. ACB, *Albarans de l'Obra*, 1761-1763 (4 de març de 1763), f. 74.

per embellir el Monument amb els nous salomons.¹¹⁴ Aquestes peces són les que Rafael Amat i de Cortada, baró de Maldà, va descriure com: «*de llautó ab molta labòr de escultura*». ¹¹⁵ Anna Riera, en el seu estudi inèdit, va comparar-los amb els que hi havia a la veïna església de Santa Maria del Mar, més petits.¹¹⁶

Quan encara no havia passat gaire temps, el capítol catedralici inicià l'encàrrec de més lluminària. Aquest cop es pensà a fer noves brandoneres per a ésser lluides durant la litúrgia de la Setmana Santa.¹¹⁷ Com s'ha dit, el Monument posseïa una evident càrrega simbòlica i les atxes i ciris situats al seu voltant havien d'ajudar a evocar –i reforçar, si calia– el missatge transcendent de la Pasqua i la Passió de Crist Redemptor. Com alguns autors bé han afirmat: «*Las luminarias también desempeñan un papel fundamental en la puesta en escena, pues sirven para crear y jerarquizar espacios, para remarcar visualmente el centro de interés litúrgico (el arca) y, en otro sentido, para acompañar la velación de la vigilia nocturna*». ¹¹⁸ La catedral havia de lluir com la festivitat bé ho mereixia i això va portar els canonges a encomanar la realització de nous models per a les *brandoneres* de l'interior del temple.

Durant el gòtic, probablement l'interior de la catedral devia il·luminar-se amb canelobres o atxers de forja d'inspiració floral. En arribar el Renaixement segurament van continuar usant-se els mateixos, o en tot cas n'adquiriren de nous amb formes extreteres del món de l'arquitectura –amb balustres i columnes clàssiques a la manera de *candeleri*–. En l'estètica del Barroc sorgiren modalitats d'il·luminació més sofisticades. Els antics atxers esdevingueren canelobres amb llargs ciris als peus dels altars, així

104. ACB, *Llibre de la Sibella 24*, 1761-1766 (28 de febrer de 1763), f. 135r.

105. ACB, *Albarans de l'Obra*, 1761-1763 (20 d'abril de 1762), f. 55r. Els albarans següents confirmen les informacions.

106. ACB, *Llibres de l'Obra*, «Documentació annexa», 1743-1783, sense foliar (20 d'abril de 1765 i abril de 1766).

107. «*Per reseguir lo monomen, adobar algunas pesas reclabar las parts del tablado y los banchs de dit tablado y reclabar algunas telas, adobar los caballs [?] de pussar la sera a las brandoleras [per a la il·luminació] y adobar ditas brandoleras, reseguir tots los termals del monomen, fer dos coriholas nobas per ser dolentas, claus y Aiga-cuit seha emplehat per fer dita feina, bal... 5ll s.*». (Del 13 de març al 4 de juliol de 1770). ACB, *Comptes de l'Obra de la Seu*, 1744-1799, sense foliar. Dels anys 1772-1778, hi trobem rebuts molt semblants a nom de Narcís Pons, on s'especifiquen tasques consistents en el reforçament del Monument, reclavar-hi algunes peces i teles i posar-hi la cera.

108. ACB, *Comptes de l'Obra de la Seu*, 1744-1799, sense foliar (abril de 1779).

109. ACB, *Exemplaria*, VI, Juliol de 1775, f. 142v.

com brandoneres de fusta tallada i daurada que, alguns cops, eren fetes amb argent repussat i que, en la majoria dels casos, eren d'allò més treballades.¹¹⁹ En alguns textos també es parla de les anomenades *jarras de llama*, que funcionaven a la manera de recipients amb elements combustibles que produïen flames més vives i duradores.¹²⁰

En les noves brandoneres de la Seu, van treballar-hi almenys quatre artistes, però en la documentació conservada tan sols hi veiem aparèixer dos noms: el del barceloní Manuel Tramulles i el fuster del capítol, Narcís Pons.¹²¹ Cadascun va presentar diversos *modellos* mirant d'ajustar-se a les necessitats exigides i variant les mides i materials.

Recordem, tan sols de passada, que Manuel Tramulles ja havia treballat a la catedral en el llenç de *La presa del canonicat de Carles III* (1759), en les pintures del cambril de Sant Oleguer amb el seu mestre Antoni Viladomat (circa 1759), així com en el programa iconogràfic del *Túmulo de la Reina Maria Amàlia* (1761), juntament amb el seu germà. Aquest cop (cap a 1784) el tornem a veure presentant diversos models per a les brandoneres. En un d'aquests: «*las colunas que es [són] de rigurosa Arquitectura de orden compuesta ó Romana (...) imitando ser de madera de cohoba con perfiles dorados*».¹²² En un altre, la brandonera: «*imita los Jaspes del Monumento, dorando lo que le es propio*» i tenia la forma «*de piramides, himita[nt] Nogal y Olivo*».¹²³ Les diferències no eren sols estilístiques, sinó també de dimensions i cost. En les primeres, la cera tenia un pam menys d'alçada, mentre que les segones –que pels jaspis són comparades amb el Monument– tenien un preu superior, perquè en

110. Amades, *Costumari...* op. cit., p. 749.

111. ACB, *Comptes de l'Obra de la Seu, 1744-1799*, sense foliar. Els escolans de *cota morada*, anomenats així documentalment a la catedral des de la segona meitat del segle XVI, eren fàcilment reconeixibles pel to morat de les seves vestimentes i pel fet de ser els cantors polifònics per excel·lència. Acostumaven a viure amb els seus familiars i entre les seves obligacions estaven les de servir l'altar major, ajudar en les processons i assistir en altres tasques catedralícies. Rebieu la seva formació a casa d'un *mestre de lletra* que els donava una formació humana (aprendre a llegir i a escriure) i religiosa després de les seves funcions de cant matutines i els oficis nocturns. Per a més informació, vegeu: Josep M. GREGORI, *Els escolans cantors de la Seu de Barcelona 1459-1589*, dins «*Recerca Musicològica*», n. VIII, Barcelona 1988, p. 47-63.

112. Josep BRACONS, «Els llums»... op. cit., p. 114.

113. ACB, *Miscel·lània 13*, plec número 12, *Blandoleras del Monument. Salamons. Varias notas y pappers sobre el seu import*, any 1783, sense foliar.

total sumaven més canes d'altura.¹²⁴ A les dues això sí: «*puede[n] pintarse las Armas del Iltre Cabildo en sus testeras*». Les notes trobades recullen amb detall l'import de cada model en funció de les seves mides. I a més s'especifica: «*Encargandose dicho Tramullas del Pintado y Dorado como demuestran los Modellos*». A tall de resum, les propostes de Tramulles suposen un total de 251 canes de brandoneres, 928 ciris, i un increment de 116 ciris respecte els models anteriors de la catedral.¹²⁵

Per la seva banda, el fuster del capítol, Narcís Pons, va presentar dos dissenys per a les brandoneres, de més econòmic a més car. Tan sols hem trobat les descripcions d'un, on diu que ha «*pintat ab los jaspis Inseguint lo monument possat*». Proposa: «*fer dita hobra de fusta de Alba per seguret y durader dita hobra tot ben treballat con abon artifice es de balar de trenta lliuras per quiscuna cana*» i amb daurats d'or i colradures.¹²⁶ El capítol, després d'avaluar les diverses propostes presentades, i un cop pagades les 44 lliures a cada artista pels seus treballs, acabà inclinant-se per la del fuster Pons pels motius següents:

- Funcionals. La proposta de Tramulles implicava «*53 columnas demes de las que hocupaban todas las de la iglessihe (...) y asi com todas seran cobertas de fusta seran de molt mal manetx (...) Que així com ara los pilars que serbexen actualmen un homa porta un pilá ara auran de ser dos homes per cada un añadinti 53 camins nous per los 53 pilars hi bol añadir (...) se auria de menester molta mes gen (...) se auria de menester mol mes lloch*».

- Econòmics. El pressupost presentat pel fuster jugava amb uns preus més ajustats; entre altres coses, perquè les brandoneres eren menors i requerien de menys fusta d'álber, que va ser finalment l'emprada.¹²⁷

En xifres concretes, la catedral va passar de tenir 171 canes de brandoneres a dins de l'església, comptant els corredors, el claustre i el Monument,

114. ACB, *Miscel·lània 13*, plec número 12, *Blandoleras del Monument. Salamons. Varias notas y papiers sobre el seu import*, any 1783, sense foliar. En un rebut s'afirma que el senyor Saladriga, canonge, li dona bronze a Baltasar Duran per valor de 97 ll. i 10 s. (4 febrer de 1784) i 48 ll. i 18 s. (20 d'abril).

115. Rafael AMAT I DE CORTADA, baró de Maldà: *Calaix de sastre*, volum I (1769-1791), Barcelona, Curial, Institut Municipal d'Història, 1987, p. 351.

116. RIERA I MORA, Rafael Amat i de Cortada... *op. cit.*, p. 18.

117. Les dates aquí són més imprecises, però les notes i comptes són dels anys 1783-1784.

118. CALVO RUATA i LOZANO LÓPEZ, «Los Monumentos...», *op. cit.*, p. 105.

a tenir-ne 251, que també decoraven l'Altar major i el seu voltant.¹²⁸ Tot i que de forma usual molts d'aquests llums ja funcionaven per a les mises diàries, era per les diades del Corpus, Setmana Santa, canonitzacions i altres cerimònies extraordinàries que es desplegava tot l'aparell logístic lumínic. La vetlla de *les Quaranta Hores* del Monument era un moment cabdal i la llum, és clar, hi tenia un paper assenyalat; és per això que els ciris encesos durant la vetlla rebien el nom de *ciris pasquals*, perquè simbolitzaven la llum de Jesucrist ressuscitat i, a tal efecte, havien de romandre així setmanes després de la seva primera exposició.¹²⁹

Més informacions del Monument (1785-1842)

El capítol catedralici acostumava a reunir-se cada setmana per a tractar qüestions relatives al bon manteniment i administració de la Seu. Els assumptes de debat d'aquestes trobades quedaven aplegats en les Resolucions Capitulars, font de gran interès per a nosaltres car esdevé el testimoniatge escrit de la història quotidiana del temple. En la sessió ordinària del 16 de desembre de l'any 1785, es torna a mencionar quelcom nou de la il·luminació. Aquest cop perquè els quatre nous salomons eren de molt de pes (disset arroves) i, segons els obrers de l'edifici, costaven massa de muntar.¹³⁰ L'onze de setembre del 1786, el mestre de música de la Seu reclama el pagament de mensualitats endarrerides i per haver tocat davant el Monument.¹³¹ Això ens porta a parlar —encara que només sigui de passada— del protagonisme que també la música gaudia en dita cerimònia. Després de la consagració del calze durant la missa, i acompanyant

119. Josep BRACONS, «Els llums»... *op. cit.*, p. 115-116.

120. Vegeu com a exemple el cas del túmul efímer erigit en ocasió de les exèquies reials de la reina Maria Amàlia de Saxònia (1761). *Reales exequias que a su Augusta Soberana Dª Maria Amalia de Saxonia Reina de España consagró el rendido amor y gratitud de la muy ilustre ciudad de Barcelona en los días 23, y 24 de Abril de 1761*. Barcelona: en la Imprenta de Maria Teresa Vendréll, y Teixidó, 1761.

121. Ens referim al plec de notes abans citat. ACB, *Miscel·lània 13*, plec 12, *Blandoleras del Monument. Salomons. Varias notas y pappers sobre el seu import*, any 1783.

122. ACB, *Miscel·lània 13*, plec 12, *Blandoleras del Monument. Salomons. Varias notas y pappers sobre el seu import*, any 1783, sense foliar. Apèndix Documental.

123. *Ibidem*.

124. Suposem que l'escala a la qual aquí es fa referència és la *cana dextre*, consistent en una unitat de mesura habitual en la tradició constructiva catalana des del segle IX, que equival a uns 280 centímetres aproximadament.

la processó religiosa que el portava fins al Monument, s'acostumava a fer un senzill acompanyament musical coral que atorgués solemnitat a l'acte. Normalment s'escollia la forma del *motet*, tema religiós o profà que uns cops a *capella*, altres amb prima instrumentació, era adient per a recitar parts cantades de l'Evangeli.¹³² La música, doncs, ajudava a reforçar el ritual de translació de l'Eucaristia i atorgava el grau de majestuositat que l'acte bé mereixia.

El 6 de març de 1786 se li paguen a Josep Viladomat i Esmandia (1722-1786), fill del pintor Antoni Viladomat, 100 lliures per la renovació de les pintures de tela i cartró del Monument.¹³³ I poc més tard, el 6 de juliol, rep l'import de 120 lliures més «*per refer i enterament renovar les pintures que serveixen al Monument de la present església*».¹³⁴ Els llibres de resolucions capitulars de la Seu no aporten més dades a aquesta qüestió, la qual sols queda recollida als llibres d'Albarans d'aquests anys.¹³⁵

En sessió del 17 de març de 1789, el capítol de la Seu sol·licita la intervenció de més homes i diners per a posar i apagar la cera de les brandoneres noves en la Setmana Santa; també es demana que els llums del Monument s'apaguin més tard per veure'l millor.¹³⁶ L'1 d'abril, el fuster de la Seu reclama ajuda per dur a terme el desmuntatge del Monument, perquè també se'l requereix per fer el muntatge de les *fontades*, és a dir, la benedicció de les fonts per Pasqua.¹³⁷ Del 7 d'abril tenim una nova descripció del baró de Maldà, qui descriu l'aspecte de la catedral en aquests termes:

«*Dimarts Sant; quedaban yà al demati a onse horas posadas las novas blanduleras en tot lo voltant de dintre de la Iglesia Catedral a una part, y altre à dreta, y esquerra lo que son magnificas en sa hechura de bases; Columnas, y demás, que las componen, las que son de color rosa Jaspeát imitant al marbre groch; los capitells de cada columna son de primorosa escultura, y dorats, y dorada cada columna en lo asiento de las bases que son de color negro, y lo pla de cada asiento de la columna com de marmol blanch. Las blanduleras son perfiladas de or; jaspeadas ab los colors de rosa, y de color de purpura com faxas y los brochs per posarhi los blandons, primorosos y dorats. Desde la capella del*

125. ACB, *Miscel·lània 13*, plec 12, *Blandoleras del Monument. Salamons. Varias notas y papiers sobre el seu import*, any 1783, sense foliar.

126. *Ibidem*.

127. Prescindim de donar preus específics i més dades aquí que allargarien en excés aquesta qüestió. Per a més detall, vegeu l'Apèndix Documental.

*sant Cristo à la de las animas faltaban encara posarse los brochs per los blandons, y desde la capella del Sant Cristo, fins més avallet de la Sagristia yà estan posats, y blandons en ells, en las que de cerca del monument, corresponent las blanduleras al tal Sumptuós Monument, y tot cert que fa un gran cop d'ull, y més quant tot sia encés».*¹³⁸

La descripció de les brandoneres, amb jaspiats de vistosos colors i daurats com el Monument, es correspon a les obrades pel fuster Narcís Pons. Els brandons, és a dir, els panots de cera normalment cilíndrics d'un sol ble, a la manera de torxes, que s'empraven per a il·luminar l'interior del temple, es tornen a mencionar. L'efecte visual del conjunt sembla del tot impactant, segons aquest testimoni.

Resseguint les Resolucions Capitulars i la documentació annexa, els anys que van del 1798 al 1815 són força minsos en detalls. Tan sols es parla del muntatge i desmuntatge del Monument any rere any sense afegir gaires notícies més. Aquesta tasca era destinada al fuster Narcís Pons, que també era el responsable de guarnir-lo com calia.¹³⁹ Com a conseqüència d'aquestes feines, dels anys 1795 al 1800 l'obrer fa algunes reparacions: «Sean afegidas dos barras llargas de las que servexen per los domasos, del monumen lo qual las trencaren per la funcio, de la congregacio, de Sr Bisbe Llusse, sean reforsat ab unas llatas y sean adovat algunas parts del teblado de dit monomen per aver los derrotados las fustas y claus y mans de dita feina (...)».¹⁴⁰

Per a la sessió ordinària del 8 de març del 1836 sabem que va estar a punt de no erigir-se el Monument per motius econòmics, però l'entrada d'alguns ingressos a l'últim moment va fer que pogués muntar-se la fàbrica, però no en el rerecor com fins aleshores era usual, sinó a l'Altar Major i amb menys despeses.¹⁴¹ Les vetlles van fer-se amb tota normalitat.¹⁴² No hem pogut determinar les causes d'aquest desajust econòmic, però no seria d'estranyar que fos deguda a la delicada situació viscuda arran de la recent desamortització dels béns eclesiàstics engegada per l'aleshores ministre d'Hisenda progressista Juan Álvarez Mendizábal (1836).¹⁴³

128. ACB, *Miscel·lània 13*, plec 12, *Blandoleras del Monument. Salamons. Varias notas y papers sobre el seu import*, any 1783, sense foliar.

129. Josep BRACONS, «Els llums»..., *op. cit.*, p. 112.

130. ACB, *Resolucions Capitulars*, 1785-1789, 16 de desembre de 1785, f. 3r. També: 23 de gener de 1786, f. 7v i 8r.

131. ACB, *Resolucions Capitulars*, 1785-1789, 11 de setembre de 1786, f. 62v.

Passats uns anys, les actes del capítol del 1840 i 1841 ens diuen que es fa el Monument de Setmana Santa com els anys anteriors (hem de suposar que al rerecor). L'any següent, es sol·licita que es facin les celebracions «*ab tota Pompa i Majestad*». La Seu no disposa de fons suficient, fet que obliga a la Diputació a avançar uns ingressos.¹⁴⁴ Malauradament no hem pogut explicar les raons d'aquestes solemnes celebracions; i més encara tenint en compte la fràgil i penosa situació a què s'hagué d'enfrontar la capital catalana després dels bombardeigs soferts per ordre del general Espartero (1842-1843).¹⁴⁵

Reparacions i afegits al Monument (1850-1863)

En les Actes Capitulars de l'any 1850, el Capítol nomena una Comissió per a la supervisió de l'estat del Monument i per si cal reparar-ne algunes peces.¹⁴⁶ Amb data del primer de gener del 1851 trobem una nota signada per Joseph Armada, fuster, «*de arreglar el Monument de varias pesas rompudas ... 50 duros. / Per encarna y deura de nou los quatre angels de los soculs ... a 16 duros un ... 64 duros. / Per varias cordas q^e faltan ... 12 duros / el plantarlo sera lo preu se te tarifat com los de mes años [sic.] / Mes el plantarlo sera precis un mes antes per poderlo ben asegura*».¹⁴⁷ Nota que és confirmada en la sessió ordinària del 20 de gener i pressupost que és acceptat pel Capítol.¹⁴⁸ L'interès d'aquesta nota rau en l'especificació del nombre d'àngels, quatre, que estaven al sòcol, és a dir, en el primer pis del Monument. Cap dels contractes anteriors ens donava cap idea del nombre

132. DD.AA., *Enciclopedia Temática Sopena: Música y Danza*, Barcelona, Ramon Sopena, 1982, p. 700. Els autors Calvo Ruata i Lozano López, en el seu article dels Monuments de Setmana Santa a Aragó citen textos on aquesta és la forma musical usada. CALVO RUATA i LOZANO LÓPEZ, «Los Monumentos...», *op. cit.*, p. 100.

133. Santiago ALCOLEA I GIL, «La pintura en Barcelona durante el siglo XVIII», a *Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona*, volum XIV (1959-60), II, Ayuntamiento de Barcelona, p. 193. També: ALCOLEA, *Viladomat, op. cit.* p. 140.

134. *Ibidem*.

135. ACB, *Albarans de l'Obra*, 1784-1786, f. 58r (6 de març de 1786) i *Albarans de l'Obra*, 1786-1788, f. 57r (6 de juliol de 1786).

136. ACB, *Resolucions Capitulars*, 1785-1789, 17 de març de 1789, f. 322v. També s'han trobat notes de muntar i desmuntar el Monument i posar-hi les brandoneres, fins el 1800 a: ACB, *Llibres d'Obra*, «Documentació annexa», 1784-1800, sense foliar.

137. ACB, *Resolucions Capitulars*, 1785-1789, 1 d'abril de 1789, f. 324v.

d'àngels; tan sols comptàvem amb la breu descripció: «*de las figuras se doraran los ribets de las boras del ropatge, las ales dels àngels ...*». ¹⁴⁹

Podem fer-nos una idea aproximada de la disposició dels quatre àngels al Monument, si ho comparem amb el projecte del retaule major de l'església de Sant Felip Neri de Barcelona (Nicolau Traver, ca. 1807, GDG MNAC, n. 635/D), obra que també servia de Monument de Setmana Santa. La comparació no és gratuïta, perquè el baró de Maldà parlant d'aquesta peça afirmà: «... *que dit retaule lo passaba a treballar un tal mestre Nicolau (...) havent tret alguns modelos per lo de Sant Felip Neri y si un a hechura com és lo sumptuós y magnífich Monument de la Iglésia Cathedral, que lo retaule nou servirà de monument, sols trayent del nincho del mitg lo Sant Christo, per col·locar-si la urna...*». ¹⁵⁰

Tornant a la nota del fuster, Joseph Armada s'encarrega tant de la dau-radura, com de refer algunes peces trencades (sense especificar) així com de l'assentament de la fàbrica. Les actes dels anys següents no diuen res del Monument, fins el 1857, quan el Capítol mana col·locar-ne un de petit. ¹⁵¹ Per primer cop es menciona l'existència d'una altra fàbrica efímera de menors dimensions. Tot i que no podem explicar-ne les causes, podia molt bé respondre a motius econòmics o funcionals. En les nostres indagacions no hem trobat informació de cap altre Monument, a més de l'aquí estudiat. Els anys següents es demana posar l'obra –i no es detalla ben bé quina– a l'altar major. ¹⁵² Els comentaris no van acompanyats de cap explicació dels motius del canvi, ni les coses que implicà en relació a la mobilitat d'altres obres, o les modificacions litúrgiques en les misses, etc. El que sí sabem és que l'accés al Monument no era del tot satisfactori, perquè el març del 1859 es creà una Comissió per a resoldre els problemes d'accessibilitat a l'obra. ¹⁵³ Com a resultat d'això es decidí construir unes escales que garantitzessin la integritat física del diaca oficiant de la missa en el seu trasllat del calze sagrat, després de la missa, a l'arca del Monument. ¹⁵⁴

138. Joan Ramon TRIADÓ i Xavier BARRAL I ALTET, *Art de Catalunya. Ars Cataloniae, V: Arquitectura religiosa moderna i contemporània*, Barcelona, L'Isard, 1999, p. 133. Dos dies més tard, el 9 d'abril, Dijous Sant: «*moltíssima [gent] en la iglesia catedral, per adorar al Ssm (alabat sia per sempre) en lo monument i veure encesos los blandons en les blandoleres noves en tot el voltant de la Seu, a dos files, que ab la il·luminació del monument, salamons i barandilla, tot estava d'allò més majestuós*». Rafael AMAT I DE CORTADA, *Baró de Maldà: Calaix de sastre*, vol. I (1769-1791), Barcelona, Curial, Institut Municipal d'Història, 1987, p. 211.

139. ACB, *Llibres d'Obra*, «Documentació annexa», 1784-1800, sense foliar. S'ha trobat una nota, sense datar, on es diu que Narcís Pons el 1815 encara era l'encarregat de fer i desfer el Monument.

Com abans s'ha dit, la missa del Dijous Sant pretén rememorar l'Última Cena de Jesús; quan el cos de Crist pren forma en l'Hòstia que, primer és consagrada i, després, el dia de Divendres Sant, és administrada i simbolitza la mort del Salvador. En aquest acte es produïa la unió entre dos elements simbòlics cabdals: l'Eucaristia –que rep un nou impuls arrel del Concili de Trento, en tant que s'accepta la *Transubstantació* del cos i sang de Crist amb el pa i el vi consagrat– i la Crucifixió del Senyor.¹⁵⁵ El lapse que va des de la consagració i salvaguardament del calze al Monument, fins al repartiment als fidels al dia següent, recrea els darrers instants de la vida de Crist. Aquest ritual primigeni, emperò, anà incorporant nous simbolismes, fins al punt que en època moderna, la similitud d'accions de: «*guardar y extraer la hostia se han considerado [també] como sinónimas de «enterrar» y «desenterrar» el Cuerpo de Cristo*».¹⁵⁶ Pel que fa a la missa de Dijous Sant, un cop consagrada la Forma a l'Altar Major, l'oficiant la duia processionalment, i amb tota sumptuositat, fins al Monument; on tan sols les altes esferes eclesiàstiques tenien autorització expressa per a dipositar-la dins el sagrari, el qual normalment s'elevava uns pocs metres per a fer-ne ressaltar la importància. Mentrestant, el públic assistent presenciava la litúrgia amb actitud contemplativa i participava només com a espectador en l'acte.¹⁵⁷ Després de romandre en l'arca durant prop d'un dia, el Divendres Sant el ritual es refeia a l'inversa: es treia el calze, es

140. A més de tornar a clavar les teles, posar claus i cordes, es fan quatre barres noves «*per sostenir las gradas de plata de dit munomen*». ACB, *Comptes de l'Obra de la Seu*, 1744-1799, sense foliar. (Del 3 de desembre de 1795 fins al 4 de juny del 1796). Els anys següents (1796-1797) continuà fent-hi millores, per a reparar el desgast de les peces. «*Sea receguít lo monumen ancola y clava algunas pesas y telas adova los cavalls escolas y escusiadasy reclava y reforsa, las barras dels draps i demes...*». ACB, *Llibres d'Obra*, «Documentació annexa», 1784-1800, sense foliar. Entre el 28 desembre de 1797 i el 26 de juny de 1798. A tal efecte va rebre 1 lliura i 16 sous. També hem trobat una nota semblant del 1800.

141. ACB, *Actes Capitulars*, 1833-1838, 8 i 17 de març de 1836, f. 153.

142. ACB, *Actes Capitulars*, 1833-1838, s/d 1836, f. 225r.

143. Entre altres coses, la desamortització de Mendizábal decretà la supressió dels convents masculins i la confiscació dels béns eclesiàstics. Aquest fet, sumat a les enceses guerres carlines al Principat i les anomenades «bullangues», és a dir, les revoltes urbanes, que en alguns casos implicaren la crema de convents, són prova fefaent de la complicada situació economicopolítica de la Revolució Liberal (1834-1844).

144. ACB, *Actes Capitulars*, 1838-1844, 11 de març de 1842, f. 169r. En les actes de l'any següent consta que la Diputació els havia avançat la quantitat de 1.000 duros. ACB, *Actes Capitulars*, 1838-1844, 19 de març de 1842, f. 171r.

portava un altre cop a l'Altar Major i es celebrava la missa, on la sagrada forma es repartia entre el poble assistent. Aquesta senzillera cerimònia podia estar sotmesa a lleugeres modificacions, però a les catedrals és on es feia amb més riquesa i suntuositat. A tal efecte, la il·luminació (ciris, canellobres, brandoneres), la vestimenta, la indumentària complementària del Monument i/o del temple (cortinatges, tapissos, pal·lis per a les autoritats eclesiàstiques), la música, etc., havien de posar-se al servei d'una posada en escena meditada, però per sobre de tot espectacular.

Tornant a la sol·licitud per a la construcció d'una escala pel Monument, un cop creada la Comissió, es demanava l'assessorament d'un arquitecte, i després de presentar un disseny: «*el Ylmo Cabildo lo ha aprobado, encargado a los SS. Obreros, á quienes incumbe la execucion de esta obra, que procuren se haga con la mayor economía posible, sin faltar el decoro que corresponde á una obra de esta naturaleza*».¹⁵⁸

Els darrers anys (1864-1876). La destrucció del Monument

Entre el 1864 i el 1869, les úniques dades sobre el Monument que es troben a les Actes Capitulars ens parlen de la foscor que oferia aquesta construcció durant la Setmana Santa.¹⁵⁹ En el Llibre de Comptes de l'obra de la Seu dels anys 1869-1871, hi ha un aplec de fulls solts que inclouen uns pagaments fets a nom de José Suñé (curiosament el mateix nom i cognom que els insignes escultors, creadors de la fàbrica estudiada), fuster de la catedral: «*Por colocar el monumento y todo sus accesorios junto con el Pulpito q se coloca al coro*», pel qual va rebre 18 ducats.¹⁶⁰ I un any més tard, un altre: «*Per posar y treurer el monument ab tot sos accesoris descontar el treball de posar todas las palmatorias*», que indica 16 ducats més.¹⁶¹ José Suñé esdevé un altre dels fusters d'ofici que treballaren a la catedral i el seu nom passa a afegir-se als abans mencionats: Francisco

145. Tampoc no hi ha motius reals que expliquin aquestes «pomposes» festes, perquè l'única figura, la reina Maria Cristina de Borbó, abdicà el 12 d'octubre del 1840, se n'anà a Marsella i deixà al seu lloc el progressista i popular general Espartero.

146. ACB, *Actes Capitulars*, 1844-1853, 2 d'agost de 1850, f. 239r.

147. ACB, *Actes Capitulars*, 1844-1853, 1 de gener de 1851, f. 256.

148. ACB, *Actes Capitulars*, 1844-1853, 20 de gener de 1851, f. 257v.

149. ACB, Fons Notarial 941, Joan MARÇAL, *Manual d'actes de 1737-1738*, 7 de juny de 1737, f. 29r-31r. BOSCH I DORICO: «El Monument de Setmana Santa...» *op. cit.*, p. 259.

Llopart, Narcís Pons i Josep Armada.

El 1871, es torna a esmentar quelcom sobre la lluminària necessària per a vestir i fer lluir les formes del Monument, quan es diu que es possin ciris sobre les baranes, palmatòries, salomons petits i música com era habitual.¹⁶² Sembla que la foscor del Monument es soluciona els anys següents, perquè el 1872 un devot fa una ofrena de 1.000 rals per a la cera de la Setmana Santa, xifra que és doblada per l'Ajuntament de la ciutat poc més tard.¹⁶³

El 1872 esdevé una data significativa en relació al final del Monument. Un esdeveniment occurrut aquell any, i que *a priori* no tenia gaire relació amb l'obra efimera, serà clau per a explicar els darrers usos del nostre Monument, fins la seva desaparició. El 24 de gener del 1872 es convoca una Junta extraordinària a la Sala Capitular de la Seu amb la presència del prevere Josep Morgades per la recent mort del Sr. Puiguriguer, antic responsable de la Casa de Canonges. El motiu de la trobada és «*tratar de la casa vacante por muerte del Sr. Puiguriguer y todo lo demas relativo á ella, y que todos los Ss. habian quedado enterados*». ¹⁶⁴ L'òbit de l'antic ocupant de l'immoble obligà a plantejar una reorganització dels usos i funcions de diversos espais que canviarien immediatament. Així, i com clarament s'indica en l'acta de la reunió: «*despues de un maduro examen, se acordó, como acuerdo interino, en razon de las circunstancias especiales en que nos encontramos, que los bajos de la casa en cuestion se destinen para almacen de muebles de esta Sta Basilica*». ¹⁶⁵

La Canonja, també coneguda com Pia Almoïna, era un edifici annex a la catedral que, entre altres coses, acomplia una doble funció: era el lloc de residència i habitatge dels canonges, però també era l'indret des d'on diàriament es lliuraven centenars d'àpats i aliments a les classes més pobres i desfavorides de la societat. L'aleshores prevere de la Seu, Josep Morgades, volia destinar els baixos de l'edifici a magatzem dels mobles de la catedral i, tan bon punt va morir el seu antic propietari, ordenà fer-hi el trasllat. Tanmateix dos mesos després (18 març del 1872), el Llibre

150. DD.AA., Marià CARBONELL, *La Col·lecció Raimon Casellas. Dibuixos i gravats del Barroc al Modernisme del MNAC*, catàleg de l'exposició, MNAC, Barcelona, 1992, p. 128.

151. ACB, *Actes Capitulars*, 1854-1858, 3 de març de 1857, f. 266v.

152. ACB, *Actes Capitulars*, 1854-1858, 2 de març de 1858, f. 331r. *Actes Capitulars*, 1859-1863, març de 1859, f. 392r.

153. ACB, *Actes Capitulars*, 1859-1863, març de 1859, f. 396r.

154. ACB, *Actes Capitulars*, 1859-1863, 28 de març de 1860, f. 449v.

155. CALVO RUATA i LOZANO LÓPEZ, «Los Monumentos...», *op. cit.*, p. 97.

d'Actes de la Seu recull una queixa del nou propietari de la Canonja, el Sr. Serra, el qual es negava a acceptar el trasllat i demanava que tots els objectes allà dipositats es portessin a un altre lloc.¹⁶⁶ La resposta no es fa esperar, i cinc dies més tard, el prevere de la Seu acordava treure almenys alguns dels mobles (no sense amagar el seu desgat);¹⁶⁷ els del Monument es traslladaren als baixos del Palau del Bisbe, molt a prop.¹⁶⁸ En un dels comentaris entre el Capítol i el nou propietari, es dedueix que les queixes venien justificades pel desig del Sr. Serra de dur a terme unes obres de millora als baixos de la Canonja.¹⁶⁹ Les disputes entre propietari i Capítol eren causades pels drets legals de les respectives propietats i els seus límits imprecisos. La documentació consultada no ajuda gaire a esclarir aquest assumpte, però sí que és molt més precisa en un punt que ens interessa molt més: la destinació del mobiliari.

Des de l'abril del 1872, els mobles i peces del Monument es trobaven al Palau Episcopal. Un cop fetes les reformes a la Casa de Canonges: «*Acordóse que desde luego se desocupe la Canonja colocandose los muebles en los bajos del Palacio del Sr. Obispo aceptando con gusto el ofrecimiento del Sr. Economo de la Mitra haciendose una regurosa clasicacion por los SS. Obreros de los muebles que hayan de conservarse ó venderse*».¹⁷⁰ Aquestes instruccions són importants perquè signifiquen que el Capítol atorgava plena autoritat als obrers de la Seu per decidir la destinació de les peces servades en funció del seu estat de conservació. (Apèndix documental).

Continuant amb les darreres informacions aplegades, el 1873 un devot dona 50 duros per a la llum del Monument.¹⁷¹ L'any següent, les Actes del Capítol recullen la incertesa i els dubtes sobre si es podran dur a terme les festes de Setmana Santa amb la normalitat d'altres anys. Aquest neguit es justifica pels aires de canvi que la Barcelona del moment respirava, sobretot després de la caiguda de la República (gener de 1874), l'agitada activitat obrera (amb la dissolució de la Primera Internacional) i també arran de l'encesa i encara activa Tercera Guerra Carlista (1874), que implicà el triomf de la causa monàrquica borbònica i la pujada al tron d'Alfons XII.¹⁷² Pels comptes d'obra, sabem que el fuster José Suñé va cobrar 20 ducats l'abril: «*Por colocar el monumento en la Sna Santa colocando al*

156. *Ibidem*.

157. Noteu com hem parlat en pretèrit perquè el mode com avui es fa aquest acte de gran dignitat, dista de la teatralitat i gestualitat assolida en l'època barroca.

158. ACB, *Actes Capitulars*, 1859-1863, 3 de març de 1863, f. 664r.

*mismo tiempo el tablado de Sta Eulalia, todas las esteras a los ventanales, poner y quitar el Pulpito del coro, tapar el Sto Cristo de la capila de Sn Olegario, poner todas las blandoneras ala parte exterior del presviterio, poner 6 salamones mas al Altar mayor, subir todas las palmatorias al cuarto del campanario colocar la cera, cambiar despues la de los candelabros y despues quitarlo todo y colocarlo a sus respectivos puestos».*¹⁷³

Ell mateix seria el responsable els anys següents de: «*colocar y despues endresar el monument per la Setmana Santa junt ab tot lo demes corresponent*». ¹⁷⁴ Pel que fa a les comandes de ciris i espelmes per la Setmana Santa, es continuen fent.¹⁷⁵

El 1876, la catedral està immersa en un període de gran activitat constructiva;¹⁷⁶ obres que entre altres capelles, afectaren la del Sant Crist de Lepant, on s'estava duent a terme la construcció del seu nou altar; i restauracions com la de la Torre del Rellotge (també dita del *Seny* o de *les Hores*), que era supervisada pel mestre d'obres Josep Oriol Mestres. Com a conseqüència d'aquestes reformes, la imatge d'alguns espais no va quedar del tot adequada per a la devoció. En la sessió ordinària del Capítol celebrada el 7 de febrer de 1876 es parla del: «*mal efecto que producen en algunas capillas de los claustros los utensilios de limpieza y muebles antiguos hacinados en ellas*», i per això «*se propuso que se viesen aquellos objetos que podrian depositarse en la Canonja*». ¹⁷⁷ La nova menció de l'edifici de Canonja indicava que, un cop acabades les obres fetes allà,¹⁷⁸ l'indret tornà a funcionar com a magatzem (per tant sembla que quedaren «polides» les diferències entre les parts anteriors). El mes de març, el fuster Suñé va ser cridat: «*Per desembrasar la cocheria de casa del Sr. Bisbe, trasladar todas las columnas y demes del monument vell y conduhiro tot al magatzem de la canonja / Per desocupar el magatzem del carré del Bisbe, treurer tot lo del nou, y aconduhiro a la de Canonja / Per partir en dos pesas las gradas grans de dit monumen nou y reforsarlas*». ¹⁷⁹

A mode de resum, el 1872 els obrers reben l'autorització per fer una «*regurosa clasificacion (...) de los muebles que hayan de conservarse*

159. ACB, *Actes Capitulars*, 1864-1869, març de 1864, f. 18. Informació que és repetida del 1865 al 1869.

160. ACB, *Compte de l'Obra de la Seu*, 1869-1871, 9 d'abril de 1869, f. 180.

161. ACB, *Compte de l'Obra de la Seu*, 1869-1871, 29 d'abril de 1870.

162. ACB, *Actes Capitulars*, 1870-1878, 7 de març de 1871, f. 55v i 56r.

163. ACB, *Actes Capitulars*, 1870-1878, 27 de febrer de 1872, f. 110; 5 de març de 1872, f. 111.

164. ACB, *Actes Capitulars*, 1870-1878, 24 de gener de 1872, f. 105.

ó venderse» en el trasllat de peces cap al Palau Episcopal. No és difícil imaginar que aleshores segurament es devien llençar algunes parts del nostre Monument; en tot cas, no totes, perquè el març del 1876 encara es mencionen unes columnes «del monument vell» en el trasllat cap a la Canonja. Així, per exemple, sembla que les primeres perspectives que Antoni Viladomat pintà per al Monument s'aprofitaren per a decorar, encara que fos temporalment, la capella de Sant Oleguer. Bonaventura Ribas (1903), recollint la notícia d'Antoni Bofarull (1855), diu: «*De Antonio Viladomat se conservan en el interior del retablo de San Olegario, dos lienzos del monumento de la Semana Santa, que hasta muy modernamente se colocó en el trascoro, el cual había ideado el mismo Viladomat, y otro lienzo con la Cena del Señor*». ¹⁸⁰ Però no sabem fins quan van estar-se allà ni tampoc l'indret exacte on eren situades. Miralpeix els dona per desapareguts. ¹⁸¹ A part d'aquesta menció, enlloc més es cita res reconeixible de l'obra: ni àngels, ni virtuts, ni teles, ni arcs, etc. ¹⁸² L'especificació d'un nou Monument, indica que l'anterior ja feia un cert temps que estava fora d'ús (potser des del 1872). Dos motius podrien explicar aquesta substitució:

– *Causas funcionals*. Perquè després d'haver estat en funcionament durant uns cent quaranta anys, és lògic que el deteriorament d'algunes parts forçés la seva partició i reaprofitament. És possible que algunes parts es reutilitzessin en altres obres, cosa que fa impossible la seva reconstrucció ideal. El nostre Monument va patir reparacions, dauradures i afegits, que van perllongar força la seva vida, sobretot tenint en compte la seva condició d'obra efímera.

– *Raons estètiques*. Ja s'ha incidit en l'incipient «canvi de moda»

165. ACB, *Actes Capitulars*, 1870-1878, 24 de gener de 1872, f. 105. També s'acordà que: «*que la tienda de la calle de la Piedad se ceda por ahora al Maestro de Capilla con las condiciones que tenga à bien imponer el Ilmo Cabildo y que el Sr. Capitular que este de turno para la eleccion de casa pueda obter por el primer piso y por el segundo, si este no les bastare, pero con la condicion en este caso de pagar por el alquiler que les señale el Ilmo Cabildo*».

166. ACB, *Actes Capitulars*, 1870-1878, 18 de març de 1872, f. 113r.

167. «*Se acordó que se le ofrezca desocupar el almacen por todo el mes de Abril sin que se entienda por esto reconocerle en nada su pretendido derecho sobre el citado edificio*». ACB, *Actes Capitulars*, 1870-1878, 23 de març de 1872, f. 113v.

168. ACB, *Actes Capitulars*, 1870-1878, 3 d'abril del 1872, f. 114r.

169. «*(...) se acordo que desde luego se procediese al arreglo de los bajos de la casa que ocupa el Sr. Serra*». ACB, *Actes Capitulars*, 1870-1878, 3 d'abril de 1872, f. 114r.

que la Seu estava vivint en el darrer terç del segle XIX, sobretot arran de les noves mirades cap al passat, resumides sota termes com *revival* i que donaren lloc a «etiquetes» estilístiques com: neoclàssic, neogòtic, etc. La substitució de l'antic Monument pel nou, respon a un canvi d'estil, a una predilecció i acceptació declarada per les formes més «modernes». No ha d'estranyar-nos aquesta renovació. En el cas de l'obra estudiada, es demana als obrers que siguin ells els responsables de decidir què val la pena de conservar o de vendre. D'aquest moment, també a la Seu, tenim un testimoni que resulta poc afortunat i que pot servir-nos d'exemple per copsar l'actitud uns cops «poc respectuosa» envers determinades obres del passat; l'agost del 1878 el Capítol demana desocupar el magatzem de la Canonja i el trifori «*de efectos inútiles (...) dándoles el destino que crean conveniente*»;¹⁸³ no ha de passar gaire temps, l'octubre del mateix any, perquè ells mateixos s'adonessin que: «*Se ha destruido alguna parte de la construccion antigua (...) que está en perfecta armonia con la construccion total del templo*», acte que es qualifica textualment de «*profanación del arte*».¹⁸⁴ Per a evitar mals més grans, el Capítol nomena Josep Oriol Mesres, encarregat de la Comissió artística i, per tant, responsable de vetllar en qüestions d'aquest àmbit. Dit això, entenem i podem arribar a compartir les paraules de Fontanals del Castillo (1877) que afirmava: «*¡Qué lástima que por no apreciarla bastante [referint-se al nostre Monument] se haya destruido recientemente!*»;¹⁸⁵ opinió que guarda certa semblança amb el lament expressat pel Capítol. En tots dos casos s'al·ludeix a obres perdudes.

IV. EL *MODELLO* DEL MONUMENT DE SETMANA SANTA DE LA CATEDRAL DE BARCELONA

Origen del dibuix. La col·lecció de Raimon Casellas

Abans que es portés a terme la reveladora troballa de les escultures del Monument –la qual tractarem en el proper apartat–, l'únic testimoni gràfic

170. ACB, *Actes Capitulars*, 1870-1878, 24 d'abril de 1872, f. 124v.

171. ACB, *Actes Capitulars*, 1870-1878, 28 d'abril de 1873, f. 161v.

172. Informació cercada a *Hiperenciclopèdia. Enciclopèdia Catalana. GREC*. (22 de febrer de 2009): <http://www.grec.net/cgi-bin/ggcc01cl.pgm?USUARI=&SESSIO=&PG-MORI=A&NDCHEC=0600111>

173. ACB, *Comptes de l'Obra de la Seu*, 1871-1874, 18 d'abril de 1874, compte n. 27. El 1873 també el fuster va fer semblants operacions: compte n. 20.

que teníem d'aquesta obra era el dibuix conservat al Gabinet de Dibuixos i Gravats del Museu Nacional d'Art de Catalunya (número d'inventari 4.220) (figura 1).¹⁸⁶ Des de bon principi, aquest disseny va identificar-se com el *modelo* que, l'agost del 1734, algú del qual no sabem el nom presentà al capítol catedralici a mode de referència per a la construcció del moble de Setmana Santa.¹⁸⁷ Aquesta identificació va ser feta i reafirmada per dos personatges: el crític d'art Joaquín Fontanals del Castillo (1842-1894) i el col·leccionista, escriptor i estudiós Raimon Casellas (1855-1910), els quals no solament estudiaren monogràficament l'obra de Viladomat en diversos textos,¹⁸⁸ sinó que tingueren notícia de diversos testimonis visuals directes que observaren dita construcció erigida dins la catedral barcelonina.

Fontanals del Castillo deia del Monument el 1877 (i interessa comparar la descripció amb el dibuix):

*«del monumento de Semana Santa, que hasta pocos años ha se expuso anualmente, merece recordarse, que era una obra arquitectónica de perspectiva colosal y magnífica, tan habilmente concebida como ejecutada, digna del famoso discípulo de Bibbiena, y tan llena de grandiosos efectos é imponentes masas y detalles, como de fantasía atrevida, severa y magestuosa. Era una máquina colosal en que el buen gusto del decorador y del pintor escenógrafo brillaba tanto como la severidad y buen gusto del arquitecto, y donde no se sabia que preferir si la esplendidez de los detalles ó la magestad del conjunto. ¡Qué lástima que por no apreciarla bastante se haya destruido recientemente!».*¹⁸⁹

Al principi del segle passat, Raimon Casellas afirmà:

174. ACB, *Comptes de l'Obra de la Seu*, 1874-1879, 14 d'abril de 1875, s/f.

175. ACB, *Actes Capitulars*, 1870-1878, 30 de novembre de 1874, f. 187r; 1 de març de 1875, f. 198v.

176. De mica en mica va obrant-se a la Seu un canvi estètic evident i un cert aire *revival* tal com es veurà en les obres per acabar la façana neogòtica, dutes a terme pels arquitectes Josep Oriol Mestre i August Font i Carreres. L'altar de la capella del Sant Crist també és fruit d'aquesta mirada al passat, en aquest cas, però, amb un enfocament classicista.

177. ACB, *Actes Capitulars*, 1870-1878, 7 de febrer de 1876, f. 241v.

178. Les reformes van ser fetes pel mestre d'obres Miquel Manegat. ACB, *Actes Capitulars*, 1870-1878, 28 de juny de 1876, f. 257v.

179. ACB, *Comptes de l'Obra de la Seu*, 1874-1879, 18 de març de 1876, f. 101v. Rebé en total 28 ducats i 24 reials.

«Es clar que avuy, ab l'elevat fervor que conscientment sentim per les arts del goticisme, trobaríem que'l monument ideat pel nostre pintor dissona, com un refilet dins del cant plà, de la sublim arquitectura de la Seu. Però l'estètica del segle XVIII era cos ben diferenta de la dels nostres dies. Y adossat el monument com diu que anava a la porta principal del temple, donant de cara al fons del absis, la tradició ha arribat fins a nosaltres de que causava admirable efecte». I recull una opinió de tres insignes pasejants que, fent visita a la catedral observaren aquella obra: «Tal era encara l'opinió que havem sentit de llavis del mestre D. Lluís Rigalt, del pintor D. Joseph Mirabent y del acadèmic y publicista de Belles Arts Sr. Martí y Cardeñas, qui, a la primera meitat del segle XIX, havien vist el monument instalat durant els dies de Dijous y Divendres Sants. Segons el dir d'aquells artistes, oferia magnífich aspecte'l monument, ab la seva part central, avençada y corporia, ocupant el mig de la portada, y les parts laterals y reculades, figurades en perspectiva, arribant fins a les capelles del Baptisteri y de la Puríssima».¹⁹⁰

La comparació entre el dibuix conservat i les descripcions donades del Monument, són força coincidents, si bé lamentablement els autors divaguen més en valoracions de caire general (com ara la ubicació del moble, entre la portada i el rerecor de la Seu) que en aspectes puntuals que podrien revelar-nos més detalls de l'obra. Abans de passar a estudiar l'arquitectura del dibuix i les fonts que possiblement li serviren de model i influències, tractarem la història d'aquest croquis; és a dir, de les vicissituds que el portaren de servir de *modello* a la catedral, a passar a una col·lecció

180. Antoni de BOFARULL, *Guia-Cicerone de Barcelona*, Imp. de Fomento, Barcelona, 1855, p. 69 i 70. També: ACB, *Llegat de notas históricas de la Catedral fet pel M. R. Canonge Bonaventura Ribas*: 1903. Plec 10, Pinturas, p. 20.

181. Francesc MIRALPEIX, *El pintor Antoni Viladomat... op. cit.*, p. 1.051-2. Únicament hem trobat en les Actes Capitulars de l'any 1862 una sol·licitud perquè es treguin les pintures amb perspectives de la capella de sant Oleguer sobre l'urna del sant; però malgrat que semblen les del Monument, no sabem què hi podien fer en aquella capella mentre el Monument encara estava en funcionament. Potser les tenien allà exposades quan no estaven clavades a la fàbrica efimera. ACB, *Actes Capitulars*, 1859-1863, 9 de desembre de 1862, f. 646r.

182. De fet, els anys 1877-1878, quan es parla de la Setmana Santa tan sols és per a dir: «*Que las fiestas de Semana Santa (...) tenga lugar como el año pasado*», sense esmentar res del nou monument que es feia servir. ACB, *Actes Capitulars*, 1870-1878, 2 d'abril de 1878, f. 330r.

privada (la del crític literari i artístic Raimon Casellas) i, finalment, al preuat inventari de dibuixos arquitectònics del Museu Nacional de Montjuïc.

Per Casellas sabem que a la mort d'Antoni Viladomat († 1755), els seus dibuixos (entre els quals hi havia d'haver el del nostre Monument de Setmana Santa) passaren a mans de llur fill Josep Viladomat i Esmandia (1726-1786) i al deixeble Manel Tramulles (1715-1791). A les acaballes del segle XVIII, el director de l'Escola de Llotja, Pere Pau Muntanya (1749-1803), unificà ambdues parts en una de sola amb el propòsit d'emprar les valuoses peces en les lliçons de dibuix del centre. Ara bé, a la mort de l'acadèmic, els dibuixos encara no havien estat usats amb aquesta finalitat i, novament, es tornaren a disgregar en diverses col·leccions. La majoria d'obres però, quedaren aplegades en la col·lecció artística del metge i col·leccionista Joan Ramon Campaner, qui, a tal efecte, confeccionà un gran àlbum amb tots els reculls de dissenys, croquis i dibuixos del mestre Viladomat.¹⁹¹ La resta d'obres, es reuniren en la col·lecció privada del pintor i acadèmic de Llotja Pau Rigalt (1778-1845); posteriorment passaren a les mans del seu fill, l'escenògraf i paisatgista romàntic Lluís Rigalt (1814-1894), i un cop mort aquest, al seu descendent, el també pintor, Agustí Rigalt (1846-1899). Després, els dibuixos de la família Rigalt van ser adquirits pel crític de Belles Arts i apassionat col·leccionista, Raimon Casellas (1855-1910), qui completà així la seva col·lecció, perquè pocs anys abans, el 1891, comprà als hereus del Dr. Campaner (mort el 1876), els Valls, el gran aplec de dibuixos (l'àlbum) de Viladomat. És així com, a la fi, les obres propietat de Viladomat tornaren a quedar reunides en unes úniques mans, les de l'especialista Casellas, si bé, com el mateix autor afirmava, hi havia algunes peces que no aconseguí compilar perquè eren en poder de la família Cardeñas.¹⁹²

La completa col·lecció de dibuixos de Casellas era formada per més de 4.000 obres (!), que anaven del segle XVII al XIX, amb una doble finalitat, tant d'estudi històric, com evidentment amb uns criteris i gustos estètics ben definits; darrera d'aquesta tasca recopiladora ingent, també es pretenia completar alguns buits notables que la historiografia de l'època encara no havia estudiat, i que, gràcies a l'interès i la dedicació de Casellas, van acabar recuperant-se i revaloritzant-se posteriorment. Estem parlant de períodes tan menyspreats i poc valorats fins no fa pas gaire, com l'època barroca i el neoclassicisme.¹⁹³ En el cas concret de Viladomat, l'aportació de Casellas

183. ACB, *Actes Capitulars*, 1870-1878, 12 d'agost de 1878, f. 351r.

184. ACB, *Actes Capitulars*, 1870-1878, 30 d'octubre de 1878, f. 359.

185. J. FONTANALS DEL CASTILLO, *Antonio Viladomat... op. cit.*, p. 219.

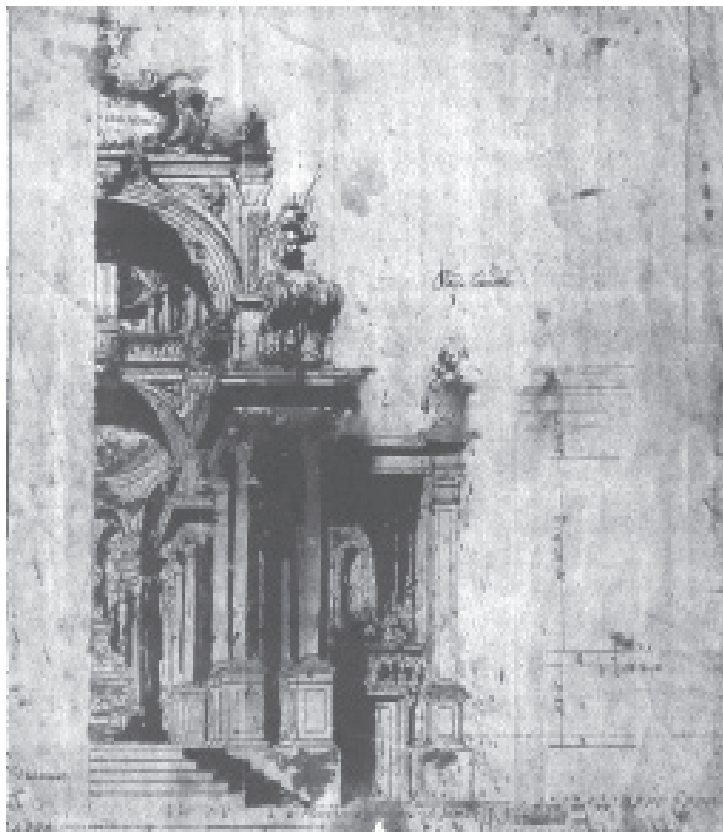

Figura 1. Dibuix del Monument de Setmana Santa de la catedral de Barcelona (1735).

Tradicionalment atribuït a Antoni Viladomat i Manalt (Ploma, sèpia, sobre paper. 269 x 243 mm).

Gabinet de Dibuixos i Gravats, MNAC, núm. inv. 4.220

no es limità a la catalogació de les seves obres, sinó a l'estudi de la peça en sí i la seva època (amb uns criteris que disten força dels d'avui, però que han de ser valorats com una primera i valuosa aproximació a l'art i el gust del Set-cents). Com Bassegoda ha indicat, «*el mèrit de Casellas rau en haver estat el primer en copsar l'insubstituïble valor històric dels*

186. BOSCH I DORICO, «El Monument de Setmana Santa...» *op. cit.*, p. 253-260.

*dibuixos antics. O per ser més exactes, va ser el primer en estudiar-lo, el primer en donar-los a conèixer mitjançant exposicions i publicacions».*¹⁹⁴ De fet, la seva, no era una col·lecció privada i tancada, perquè prou sovint cedí les peces a artistes contemporanis, galeries, exposicions¹⁹⁵ i entitats culturals, com el Centre Excursionista de Catalunya.

Una de les persones que més va iniciar i incitar Raimon Casellas en l'apreci i el col·leccionisme de peces d'època immediatament anterior, va ser el pintor i bon amic Lluís Rigalt, qui, entre altres dibuixos, aplegà el croquis del Monument de la catedral, i el cedí per a una exposició de l'Associació Artística Arqueològica Barcelonesa (abans que passés a les mans de Casellas). D'aquesta mostra, celebrada a Martorell, es publicà un petit catàleg amb l'eloqüent i expressiu títol: *Album Heliogràfico de la Exposición de dibujos autógrafos de artistas fallecidos y de vistas de edificios ó monumentos que ya no existen celebrada en Setiembre de 1882 por la Asociación Artística Arqueológica Barcelonesa*. Entre els artistes traspassats, el catàleg menciona Viladomat, de qui es diu: «*Suyo es también el proyecto perspectivo para el Monumento de nuestra catedral, de lo más vigoroso y ajustado en calidad de diseño, sin traspasar los límites de un simple croquis; probablemente tan fácilmente sentido como diestramente ejecutado*».¹⁹⁶ Casellas, doncs, continuà la tasca divulgativa del seu amic, cedint aquest i altres nombrosos dibuixos per a exposicions i fomentant el seu coneixement, com ja hem dit.

A la mort de Casellas, la Junta de Museus va adquirir el 1911 la seva extensa col·lecció de dibuixos, formada per 4.166 peces i 320 gravats, la qual constitueix un dels *corpus* d'obra gràfica més important de la Secció

187. «... *Joseph Sunyer major y Joseph Sunyer son fill degan seguir les proporcions o midas del modello que se ha format per dit Monument nou...*». *Íbidem*, p. 257. També ACB, Fons Notarial 940, Francesc RIFÓS, *Manual d'actes de 1733-1736*, 5 de febrer de 1735, f. 93r-95v.

188. J. FONTANALS DEL CASTILLO, *Antonio Viladomat. El artista olvidado y maestro de la escuela de pintura catalana del siglo XVIII. Su época, su vida, sus obras y sus discípulos*, Barcelona, Establecimiento Tipográfico de C. Verdaguer, 1877. J. FONTANALS DEL CASTILLO, *Un recuerdo de Antonio Viladomat, el pintor olvidado y maestro catalán del siglo XVIII*, Barcelona, Establecimiento Tipográfico de Narciso Ramírez y Cia, 1872. Raimond CASELLAS, «Orígens del renaixement barceloní», a *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, I, 1907, p. 43-75. R. CASELLAS, «Els últims barrochs de Barcelona. I: A manera de prefaci», a *Empori*, I (1907), p. 17-24. «II: Mirada retrospectiva», a *Empori*, I, (1907), p. 89-96; i «III: Els plets den Viladomat», a *Empori*, II (1908), p. 169-180.

189. J. FONTANALS, *Antonio Viladomat... op. cit.*, p. 219.

de Gravats del museu (i no cal dir, una de les més riques i variades mostres de l'art català dels segles XVII, XVIII i XIX). Un cop inventariats i catalogats, s'han comptat més de 60 dibuixos de la sèrie d'Antoni Viladomat, entre croquis, estudis de figures i estudis arquitectònics, fets a ploma i a llapis. Aquests, sumats a peces d'altres artistes com els Tramulles, Flaugier, Muntanya, Traver, Planella, Rigalt, Rodés, Lorenzale, Mercadé, Vayreda, etc., transformen la col·lecció Casellas en una de les més completes i variades. *«La compra de la Col·lecció Casellas va representar un canvi quantitatiu i qualitatiu en la història d'un fons [el del Gabinet de Dibuixos i Gravats del MNAC] que, fins llavors, s'havia alimentat d'aportacions sincopades i esporàdiques d'altres col·leccions particulars»*.¹⁹⁷

Estudi del modello

D'uns anys ençà s'està posant en relleu la importància que l'art del dibuix juga en la creació artística. No és aquest el lloc escaient per tractar l'abast d'aquesta qüestió, però sí creiem necessari apuntar que, tal com farien més endavant les acadèmies d'art, el domini de la tècnica i la disciplina del dibuix és un factor *sine quanon* per assolir un cert grau de mestratge artístic (parlem de les arts plàstiques). Pel que fa estrictament al nostre Monument, hem vist com el capítol demana als escultors Sunyer, pare i fill, que segueixin el disseny del croquis a mode de referència per la seva feina. No és aquest acte un fet aïllat, en la retaulística barroca d'època, les grans peces d'altar acostumaven a erigir-se d'acord a traces o models que normalment l'artista presentava prèviament al client, abans del seu treball manual. Altres cops –com el cas que ens ateny–, era el mateix mecenes qui, partint d'un disseny preexistent, facilitava als escultors i fusters el model perquè s'adequés al seu gust (i de passada, s'estalviés sorpreses inesperades no establertes en el contracte).¹⁹⁸ El projecte restava en mans dels escultors fins que, un cop acabada l'obra, es tornava al seu autor, que podia reaprofitar-lo en futurs encàrrecs.¹⁹⁹ Algunes vegades, però, quan l'obra era d'una certa complexitat, les traces podien passar a mans dels dauradors, ja que, com diu Miralpeix: *«la traça els servia de guia per al posterior muntatge de les peces, com si es tractés d'una fotografia»*, fet que potser ajudaria a explicar perquè s'han conservat tan poques traces.²⁰⁰

Usualment eren els mateixos escultors els que, amb més o menys

190. R. CASELLAS, «Orígens del renaixement barceloní»... *op. cit.*, p. 60.

habilitat, feien la traça de la futura obra, però en alguns casos concrets s'encarregava a un pintor aquesta tasca. Wittkower ens parla de com a l'Itàlia de finals del XVII i principis del XVIII, comencen a donar-se mostres d'aquest fet;²⁰¹ apunta l'autor que, al darrera d'aquesta col·laboració interdisciplinària entre pintors i escultors, hi havia un assumpte de més pes, la revalorització del *bozzetto*, l'esbós o croquis en sí mateix. Durant el Renaixement el dibuix era el mitjà per a aconseguir un resultat eficaç en l'obra final, era un procés intermedi, preparatori. En els segles següents la situació no va variar substancialment però alguns artistes *progressistes* del segle XVIII començaren a «reivindicar» la força i la immeditesa de l'esbós, com un element d'expressivitat artística, com una «veritat sorgida de l'ànima».²⁰² Va ser d'aquesta manera com l'esbós, considerat «més autèntic» i sense estar sotmès als fermes lligams d'altres disciplines, anà assolint un estatus com mai fins aleshores se li havia atorgat. Les diferències entre aquestes obres i les altres radicaven, entre altres coses, en el grau d'acabament, ja que els esbossos es caracteritzaven per la ràpida execució i la sensació d'obra «no del tot completa» que necessitava de la nova sensibilitat de l'observador per a acabar de «construir-la» mentalment. Esmentem això perquè el *modello* emprat en l'obra de la catedral té alguns d'aquests trets propis dels esbossos; la traçada a la ploma és llarga, nerviosa, però molt precisa; hi ha un intel·ligent contrast de zones ombrívoles i clares; les figures es dibuixen amb pinzellades enèrgiques, esbossades; s'inclouen anotacions amb referències de proporcions i punts discontinus marcant els punts de fuga a l'horitzó; i sobretot, el dibuix tan sols mostra la meitat dreta de l'estructura. Això darrer no és estrany, perquè

191. Val a dir aquí que és possible que, entre totes les obres autògrafes, també hi hagués altres creacions gràfiques atresorades pel mateix Viladomat, però no necessàriament seves.

192. En tot cas devien ser poques peces perquè, malgrat les vicissituds i els més de 150 anys transcorreguts entre la mort d'Antoni Viladomat i l'aplec de totes les obres en la Col·lecció Casellas (principis del segle XX), s'havia assolit gairebé la quasi completa unitat del conjunt. A més a més, Casellas aconseguí alguns Viladomats més del lot de dibuixos de l'escenògraf i pintor Josep Planella i Coromina (1804-1890). A CASELLAS, «Orígens del renaixement barceloní...», *op. cit.*, p. 53-54. També: Jordi CASTELLANOS, *Raimon Casellas i el Modernisme*, vol. II, Curial, Edicions Catalanes, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1983, p. 163-164. Finalment: Bonaventura BASSEGODA I HUGAS, «Casellas col·leccionista. Petita història d'una col·lecció», dins de *La Col·lecció Raimon Casellas. Dibuixos i gravats del Barroc al Modernisme del MNAC*, Museu Nacional d'art de Catalunya, catàleg de l'exposició, Barcelona, 1992, p. 78.

amb la meitat de l'obra dissenyada i, tenint en compte la perfecta simetria, l'autor s'estalviava la necessitat de dibuixar-la sencera. No s'ha d'oblidar que el grau de perfeccionament d'un dibuix depèn de la funcionalitat per la qual ha estat expressament creat. No es treballa de la mateixa manera per convèncer uns comitents amb un disseny (i potser garantir-se un encàrrec), que fent un ràpid esbós a tall d'eina de treball individual.²⁰³

Un cop explicades breument unes bases sobre el dibuix i el sentit dels models, passem a centrar-nos en el croquis del Monument. El dibuix és una ploma amb lleugers tocs d'aiguada sèpia sobre un paper verjurat de reduïdes dimensions (269 x 243 mm). Mostra l'aspecte arquitectònic que havia de tenir l'altar dedicat al Sant Sagrament dins la catedral, posant més èmfasi en l'aspecte arquitectònic que als detalls decoratius i escultòrics (única-ment perfilats i esbossats). La fàbrica és entesa com un temple circular amb cúpula, precedit per unes columnates a la manera d'atri descobert, un espai central dedicat al sagrari, precedit per unes escales, i un tancament a base d'un gran arc triomfal que fa de coronament. Estructuralment, en alçada, pot dividir-se en dos cossos: l'inferior és format per alts pedestals que fan de base a un seguit de feixos de columnes, pilastres corínties a diferents profunditats i l'entaulament; el superior començaria a l'alçada de dit entaulament i mostra arcades, galeries amb balustrades, voltes i cimeres, mènsules (*carteles*) d'entortolligades volutes que eleven figures i, a dalt de tot, al cimaci, una cornisa amb un decorat floró (*escut*) i motius vegetals. El Monument és del tipus *de nau profunda* (o perspectiu, com s'ha dit) i assoleix una certa distància i profunditat espacial; darrera del Sagrament, hom aprecia quelcom semblant a un deambulatori d'arcs peraltats que dóna la volta i que centralitza la cúpula (*de mitja taronja*) apuntada en el dibuix sobre l'arca sacramental. El croquis és ric en propostes. La cercada fantasia, la grandiloqüència i ampul·lositat, sumat als efectes de clarobscur i aquest *inacabament enigmàtic* d'algunes zones, fan d'aquesta, una peça ben suggestiva i interessant.²⁰⁴ «*Difícilment trobaríem, entre els dibuixos*

193. Malgrat això és ben palesa en els escrits de Casellas la seva animadversió a tot allò que fos barroc decoratiu i la seva clara preferència per les formes més clàssiques i pures.

194. BASSEGODA, «Casellas col·leccionista...», *op. cit.*, p. 76.

195. A tall d'exemple: la *Quarta Exposició General de Belles Arts* celebrada a l'Ajuntament de Barcelona el 1898, la monogràfica d'*Antoni Viladomat* a Vilanova i la Geltrú el 1907, o l'*Exposició de Retrats* de l'any 1910, per posar només tres casos. Per a informació més detallada, vegeu: CASTELLANOS, *Raimon Casellas i el Modernisme...*, *op. cit.*, p. 165-166.

*arquitectònics d'artistes peninsulars coetanis d'Antoni Viladomat, exemples d'unes qualitats semblants a les que fàcilment s'observen en aquest croquis», s'ha dit. I també: «Aquest croquis sembla un treball plenament original que demostra uns coneixements de perspectiva i una capacitat d'expressió gràfica de molt alt nivell. Segueix esquemes plenament barrocs (...) amb un gran respecte per les proporcions clàssiques».*²⁰⁵

Passem a comentar alguns trets singulars del *modelo*. Una de les característiques que més crida l'atenció és la seva coherència estilística, la solidesa del plantejament i la posada en funcionament d'un llenguatge arquitectònic d'arrels clàssiques al servei d'una escenografia tardo-barroca molt al gust de l'època. Aquest sentit teatral de la peça no ha estat passat per alt en alguns estudis que sovint han citat el dibuix en tractar d'escenografia.²⁰⁶ Hom aprecia en aquesta peça sintonies italianes (*bibienesques* i de Pozzo) i propostes que combinen elements originaris del món clàssic (columnes corínties, arcs de mig punt, arcs de triomf), amb solucions més modernes, com per exemple les cornises de volada desmesurada, la construcció de grans perspectives i la concepció d'una grandiositat molt escenogràfica.

Un dels elements que més s'ha posat en relleu és l'ús de l'orde corinti seguint el cànon de proporcions creat per Ferdinando Galli Bibiena (1657-1743) al seu tractat *L'architettura civile* (Parma, 1711), i que consistia en la posada en funcionament del mòdul dividit en setze parts –tant a l'orde corinti, el jònic com el compost–.²⁰⁷ En el dibuix, no només s'hi observa una escala de proporcions situada a la dreta d'una pilastra coríntia, sinó que es llegeix sobre una figura «*Orde Corintio*», sota l'escala de números en horitzontal, «*al modul se dibideix ab 16 parts*» i «*Cana*» a l'angle inferior dret. Es veu clarament que qui havia realitzat aquest dibuix ho havia fet pensant a aplicar el sistema de proporcions *bibienesc*. Les anotacions en català, devien ser clarificadores per tal que els escultors i fusters que havien de construir l'obra seguissin l'ordre de proporcions formulat en la traça.

196. *Album Heliográfico de la Exposición de dibujos autógrafos de artistas fallecidos y de vistas de edificios ó monumentos que ya no existen celebrada en Setiembre de 1882 por la Asociación Artístico Arqueológica Barcelonesa*, Barcelona, Imprenta de Luis Tasso y Serra, 1883, p. 15. Volem agrair a Albert Martí Palau que ens deixés un exemplar d'aquest rar volum per a la nostra recerca.

197. DD.AA., *Museu Nacional d'Art de Catalunya. Guia*, MNAC, Barcelona, 2004, p. 311.

Problemàtica atribució

No hi ha dubte que una de les qüestions que ha despertat més interrogants en l'anàlisi d'aquesta traça és la problemàtica atribució al pintor Antoni Viladomat. A l'angle inferior esquerre del dibuix, avui hom hi pot llegir: «*Viladomat*», però es tracta d'una anotació posterior apòcrifa que va ser afegida per algun dels col·leccionistes que va posseir la peça.²⁰⁸ La historiografia tradicional ha estat molt clara, només l'insigne pintor barceloní podia ser l'autor material de dit dibuix: «*demostració dels coneixements que en les ordenances, sino clàssiques, renaixentes, tenia en Viladomat*».²⁰⁹ El primer a rebatre aquesta atribució va ser Francesc Miralpeix qui, en la seva tesi doctoral qüestionà la seva intervenció.²¹⁰ També nosaltres volem sumar-nos-hi, ja que creiem que no hi ha arguments prou sòlids que justifiquin la seva participació en aquesta traça. A més de reforçar les afirmacions de Miralpeix, volem apuntar la idea que probablement es tracti d'una obra d'influència italiana (tant en la seva concepció ideològica com en la seva execució formal).

Per a explicar els motius que ens porten a asseverar aquesta afirmació hem de anar uns anys enrere, al principi del segle XVIII. Per tots és ben coneguda la vinguda dels grans artistes italians, els Bibiena (Ferdinando i els seus joves fills Giuseppe i Antonio) juntament amb el napolità Andrea Vaccaro i l'alemany Conrad Rodulf amb motiu de l'estada a Barcelona de l'arxiduc Carles d'Àustria, el qual instal·là aquí la seva cort el 1706. El refinat gust del pretendent al tron, amb gran interès per la cultura, implicà, entre altres coses, la dinamització de l'activitat artística a la ciutat, fet que s'accentuà encara més amb les seves esposalles amb Isabel Cristina de Brunswick (celebrades a la parròquia de Santa Maria del Mar el 1708). Fruit d'aquestes noces i dels anys d'estada a Barcelona, la ciutat experimentà una transformació que, en l'aspecte plàstic, seria visible amb les

198. Pérez ens dona alguns exemples de desavinences en retaules barcelonins i gironins a: AURORA PÉREZ SANTAMARIA, *Escultura barroca a Catalunya. Els tallers de Barcelona i Vic (1680-1730 ca.)*. *Projecció a Girona*, Virgili i Pagès, Lleida, 1988, p. 30-32.

199. Cèsar MARTINELL, «Las viejas trazas», a *Butlletí de la Biblioteca-Museu de Balaguer*, Vilanova i la Geltrú, 1954, p. 32-34.

200. MIRALPEIX, *El pintor Antoni Viladomat... op. cit.*, p. 73.

201. Rudolf WITTKOWER, *Arte y arquitectura en Italia 1600-1750*, Càtedra, Madrid, (1958), 1999, p. 366-367.

202. *Ibidem*, p. 367.

escenografies teatrals muntades amb motiu dels espectacles operístics (a l'edifici de Llotja, obra de Ferdinando Bibiena) i sobretot en la decoració pictòrica de l'església de Sant Miquel (1710), on Galli Bibiena comptà amb la col·laboració de Viladomat.²¹¹ Però la marxa sobtada de l'arxiduc l'any 1711 per suplir el tron vacant d'Àustria posà punt i final a aquestes influències forànies directes.

Sempre s'ha parlat de la profunda petjada que el madur i consolidat Bibiena (de cinquanta anys) deixà en el jove pintor local Viladomat (en la trentena) al llarg dels quasi quatre anys que van del 1708 al 1711. S'ha posat molt d'èmfasi en el mestratge que el bolonyès exercí sobre el català: sobretot pel que fa als secrets d'aplicació de les lleis de la perspectiva,²¹² de les nocions d'arquitectura, i fins i tot de les tècniques pictòriques (perfeccionament de la pintura a l'oli i al tremp). Ara bé, una atenta mirada a les obres sorgides dels pincells de Viladomat en els anys posteriors a la seva relació amb Bibiena no ens permet dilucidar amb tanta claretat l'assimilació i la comprensió d'aquestes ensenyances. Al respecte d'això, Miralpeix posa exemples molt esclaridors (i que tot seguit exposem perquè resulten escaients per a determinar la participació del barceloní en la traça del Monument).

L'any 1748, s'encomana a Viladomat que faci unes correccions d'unes pintures dissenyades per Manuel Vinyals en el presbiteri de Santa Maria del Pi. L'encàrrec consistia en la posada en pràctica de pintures de *quadratura*, és a dir, de recreacions arquitectòniques. Tot i que s'hi aprecien ressons del bolonyès Bibiena (extensió de grans pedestals amb columnes clàssiques, perspectives multifocals), el resultat final dista molt de ser «òptim» per a un deixeble avantatjat. «*Els lligams figuratius i compositius de l'obra del pintor [Viladomat] amb l'estètica de Bibiena pogues vegades assoleixen quotes qualitatives a l'alçada de la modernitat de l'art de l'italià*».²¹³ En les seves composicions, Bibiena centra l'atenció en l'aspecte arquitectònic; en Viladomat, en canvi, són ben poques les obres on el protagonisme recaigui en l'arquitectura,²¹⁴ i, quan es dóna el cas, aquesta només assoleix el *rol* de ser el context espacial per a situar unes figures en un lloc concret. Tenim algunes excepcions, dues pintures, *La piscina probàtica* i *l'Expulsió dels mercaders* (ca. 1714-1730, Museu d'Art de Girona) atribuïdes a Viladomat,

203. Per a més informació d'aquest caire i exemples concrets peninsulars, recomanem: Ana ARANDA BERNAL, «Trazas, diseños y estampas. El repertorio gráfico de la catedral de Sevilla como instrumento artístico», a *XV Congrés Nacional d'Història de l'Art*, Actes del CEHA, Palma, octubre 2004, p. 246-255.

mostren arquitectures imponents i colossals on l'eco *bibienesc* millor es pot percebre. A l'ordre corinti, els alts pedestals, cal afegir-hi les elaborades construccions arquitectòniques, de perspectives més agosarades. En ambdós casos, però, el resultat estètic dista d'ésser satisfactori, s'aprecia una certa dificultat en l'acabament dels arcs peraltats (no del tot ben perfilats, i gairebé rebaixats), així com en els punts de fuga insinuats en les files de columnes. El treball dubitatiu i un pèl matusser ens fa pensar més en un pintor que parteix de models d'estampes que no pas d'un deixeble del gran pintor, arquitecte i escenògraf Bibiena.²¹⁵

Una anàlisi acurada del croquis del Monument ens permet apreciar una gran desimboltura, una ràpida execució, com també destresa en la posada en funcionament de les lleis de la perspectiva, a més d'una notable coneixença dels principis d'arquitectura. El mode com s'han aplicat les taques de color, marcant zones a l'ombra i il·luminades, l'escorç modern i valent d'alguna de les figures (com la de dalt, que sosté una Creu) i la seguretat i fermesa com estan traçades les línies de fuga sobre el centre de la construcció (i en tots els entaulaments i cornises sobre les columnes) ens inclinen a pensar que el *modello* no només no és obra de cap pintor d'aquí, sinó que ha de tractar-se d'un disseny forani, probablement d'un italià.

Tenim més arguments que ens serveixen per a descartar la suposada autoria de Viladomat. Si, com s'ha mantingut sempre, la relació entre el barceloní i el bolonyès Bibiena va ser tan estreta, ens preguntem: com és que a la mort d'Antoni Viladomat en el seu inventari de béns cedits al seu fill Josep no hi figura per enlloc cap tractat de l'italià?²¹⁶ Si bé és cert que Bibiena acabà la redacció del seu text *L'Architettura civile* el 1711 a Parma (poc després de deixar Barcelona), ¿no és lògic pensar que el deixeble podria estar interessat a adquirir l'obra del seu admirat amic? Encara més: si l'empremta de Bibiena va ser tan forta, com és que les pintures arquitectòniques conservades del català són tan escasses? No neguem que la presència de Bibiena no motivés el nostre pintor, que copsà la fantàstica imaginació de l'escenògraf i arquitecte, que perfeccionà la tècnica al tremp,

204. «*Obra d'un impuls compositiu i d'una dinàmica espacial desconeguts a Catalunya. Pedestals, arcades, esveltes columnes corinties, escalinates, balustrades, estàtues, cúpules, absis, capitells lobulats amb garlandes vegetals, cornises, formen un tot orgànic de plens i buits que combina vitalitat i solidesa i perfecte rigor constructiu*». Isidre BRAVO, *L'escenografia catalana*, Diputació de Barcelona, Barcelona, 1986, p. 32.

205. ALCOLEA, *Viladomat, op. cit.*, p. 140.

206. GONZÁLEZ ROMÁN, «El artista escenógrafo...» *op. cit.*, p. 220. També: BRAVO, *L'escenografia catalana... op. cit.*, p. 32-33.

que aportà un enriquiment de la seva paleta i que admirà la grandesa dels efectes de perspectiva aplicats a innovadores composicions; però creiem que l'assimilació dels principis de perspectiva i les concrecions arquitectòniques només foren captades de manera superficial pel nostre artista, sense assimilar del tot el concepte i només agafant «la carcassa», és a dir, l'aspecte extern, no pas la *idea o concetto*. Només d'aquesta manera podem explicar les llacunes en algunes de les seves obres.²¹⁷

Un altre fet ens porta a negar l'autoria de Viladomat de la traça. Ceán, que va ser un dels primers a recollir la biografia del pintor català (la publicació del seu *Diccionario* és a Madrid el 1800), no menciona enlloc que l'artista de Barcelona fes cap dibuix per a la catedral. Tan sols esmenta que mostrà progressos en el presbiteri de l'església de Jonqueres (on aprengué de Bibiena), en una traça que va fer per a un retaule a la mateixa vila i «*en dos monumentos de semana santa, que pintó al temple para los carmelitas descalzos de Barcelona, y para los de la villa de Reus*».²¹⁸ Al final, en el catàleg d'obres per a la Seu, només cita Viladomat per «*dos perspectivas del monumento de la semana santa la cena del Señor y el lavatorio de los pies con figuras del tamaño natural*».²¹⁹ Aquestes són les dues teles per les quals percebé 300 lliures del Capítol. ¿No resulta estrany que Ceán s'oblidi d'incloure el nom de Viladomat, si ell hagués dissenyat el *modello* del Monument de Pasqua? ¿I més encara quan cita altres monuments creats per ell?

El binomi Viladomat-Bibiena ha estat llargament apuntat, però creiem que també caldria parlar de la influència del pintor i arquitecte Andrea Pozzo (1642-1709) qui, amb el seu divulgadíssim tractat *Perspectiva*

207. «*Che per far l'ordine corinthio, il modulo si divide in parti 16*». I la suma de les diferents parts (pedestal, columna i entaulament) havien de sumar 32 mòduls. Vitruvi era partidari, en canvi, d'un sistema de divisió en 18 parts; fórmula que també és aplicada per Vignola en 18 parts. Casellas, «Orígens del renaixement barceloní», *op. cit.*, p. 64.

208. Recordem que ni al contracte per a l'escultura, ni al de dauradura, ni a cap època apareix el nom de Viladomat.

209. CASELLAS, «Orígens del renaixement barceloní»..., *op. cit.*, p. 60. Des de Fontanals del Castillo, passant per Casellas, Gasol, Martinell, fins a Bosch i Dorico (tots els documents específics es citen en la bibliografia per no allargar en excés aquí la nostra cita). Santiago Alcolea és l'únic autor que no relaciona la traça amb el Monument de Setmana Santa per a la catedral, pel fet que no veu aparèixer en cap de les fonts d'arxiu el nom de Viladomat. No creiem que això eximeixi que el *modello* fos usat com a croquis del monument a la Seu. Alcolea, *Viladomat*, *op. cit.* p. 139-140.

pictorum et architectorum (Roma, 1693-1700),²²⁰ plantejà solucions molt properes a les del Monument.²²¹ De fet, el «*gust asserenat, pulcre y sobri, tan distanciat de les magnificències intrincades com de les enfàtiques apoteosis (...) d'en Bibiena*»,²²² que Casellas veu en el dibuix atribuït a Viladomat és molt més afí als dissenys executats pel frare jesuïta Andrea Pozzo. En diverses de les estampes del seu tractat copsem similituds amb la traça estudiada: semblant aspecte general, igual claretat expositiva, ús d'arcs de triomf, pedestals, aplicació de l'ordre corinti, escalinates, balustrades, jocs de sortints i entrants en les cornisamentes, coronaments, etc. Dos punts resulten especialment idèntics: el major depurament decoratiu (menys gust per l'ornament i atenuament del barroc que és més exaltat en les obres de Bibiena²²³) i la predilecció per una perspectiva centralitzada (a diferència de les perspectives multifocals del de Bolonya, que jugava més amb els punts de fuga en angle). En aquests trets, les semblances hi són gairebé tocants.

Arribats aquí és obligat preguntar-se de quina manera podia arribar a Barcelona el tractat de Pozzo, i com va influir la nostra plàstica. El grau de difusió de determinades fonts (tractats, llibres, estampes) al llarg de l'època barroca al nostre país és una tasca important que encara falta per fer i que, a dia d'avui, pot reservar-nos moltes sorpreses, però no és aquest l'objectiu principal del nostre estudi;²²⁴ en tot cas ens interessa posar en relleu que mentre l'arxiduc Carles era Barcelona, vingueren a la ciutat altres artistes, entre els quals cal citar l'alemany Conrad Rudolf († 1732), qui romangué a Espanya del 1707 al 1713. Artista aquí encara força desconegut, Ceán Bermúdez detalla que era un escultor nascut a Alemanya, però que de seguida viatjà per França i d'allà a Itàlia, «*donde pudo haber estudiado las obras del Bernino, pues decia ser su discípulo. Despues vino á Madrid, y contraxo amistad con Raymundo Capuz, que le aconsejó fuese a Valencia (...) logró executar la fachada principal de la catedral (...) Habiendo pasado por Valencia el archiduque Carlos con motivo de la guerra de sucesion, le nombró su escultor de cámara y le llevó a Barcelona*».²²⁵ Després, el germànic se n'anà cap a Viena, on treballà en

210. MIRALPEIX, *El pintor Antoni Viladomat... op. cit.*, p. 71-74.

211. Col·laboració bastant més limitada del que podria semblar, segons Miralpeix. Sigui com sigui, la destrucció de l'església de Sant Miquel el 1868 per l'ampliació de la Casa de la Ciutat no ens permet determinar l'abast de les feines. *Ibidem*, p. 68-69.

212. Entre altres coses, Fernando Galli Bibiena va fer-se famós per les

el taller de l'escultor del Tirol Peter Strudel, fins la seva mort el 1732.²²⁶ No coneixem gaire les activitats que li foren encomanades com a artista de càmera a la ciutat comtal, però sí sabem que exercí gran influx en la carrera del jove escultor i arquitecte Pere Costa i Cases (1693-1761).²²⁷ «*Pedro Costa y Viladomat aprendieron de Conrado aquél cúmulo de impresiones y de tradiciones de arte que habia recogido en sus viajes y en el estudio de sus modelos*».²²⁸ La seva obra arquitectònica més coneguda a Espanya, la façana barroca de la catedral de València, guarda referències amb l'obra de Guarino Guarini, i també s'han vist ecos del tractat de Pozzo, obra que aleshores ja devia estar en circulació a València (potser també coneguda a Barcelona?).²²⁹

En tot cas, és inqüestionable afirmar que la coincidència els anys 1707-1711 (fins 1713 en el cas de Rodulf) a Barcelona d'aquests quatre artistes: Galli Bibiena (amb els seus fills), Antoni Viladomat, Conrad Rodulf i Pere Costa, va ser d'allò més fèrtil per a la nostra plàstica, perquè implicà l'entrada d'un *corrent italianitzant* que renovà i enriquí el nostre mercat artístic fins que la guerra dinàstica per la Successió tancà bruscament aquestes portes.²³⁰ No disposem encara de prou informació per a concretar el límit de les influències entre aquests artistes, però creiem escaient utilitzar el terme *contaminació artística* per referir-nos a aquesta atmosfera propícia a l'intercanvi, a les interferències mútues entre artistes d'orígens diferents, a la receptivitat, i en fi, a la difusió d'idees.²³¹ Només així podem entendre

escenografies creuades i girades, que permetien perspectives en diverses direccions, anomenades *scene ad angolo* o *vedute per angolo*, i que mostraven espais tancats (patis o *cortiles*) amb reiteracions arquitectòniques que produïen la sensació d'infinitat espacial. Publicà dos tractats, el primer i més conegut *L'architettura civile preparata sú la geometria, e ridotta alle prospettive: considerazione pratiche* (Parma, 1711, ed. Paolo Monti), i el segon, *Direzioni della prospettiva teorica corrispondenti a quelle dell'architettura istruzione a' giovani studenti di pittura, e architettura...* (Bologna, 1725, ed. Lelio dalla Volpe. Reedicions els anys, 1745, 1753, 1777). Deixà nombrosos projectes i esbossos sense acabar. El seu fill, Giuseppe Galli (1696-1756), perpetuà la tasca del pare, aplicant perspectives teatrals i escenogràfiques sagrades, com per exemple de monuments de Setmana Santa, que mostrà en el seu text *Architetture e prospettive* (1740) i en dibuixos. L'altre fill, Antonio Galli (1700-1774), és conegut per la construcció de teatres a Itàlia. Informació extreta de Universitat de Navarra, Escola d'arquitectura, Joaquin LLORDA, *Los Galli da Bibiena* (consultada en juliol del 2007): <<http://www.unav.es/.../barrocos-bibienna-familia.htm>>

213. MIRALPEIX, *El pintor Antoni Viladomat... op. cit.*, p. 71.

214. Potser l'obra més coneguda és *El baptisme de Sant Francesc*, (ca. 1729-1733), MNAC, on hi ha un fons arquitectònic grandiloqüent, però on s'han trobat models en estampes d'Aegidius Sadeler II i Cornelis Cort. *Ibidem*, p. 441.

que Pere Costa passés a ser el primer, en paraules de Céan, «*que abandonó en aquel país la gresca Churriguera en los adornos*»,²³² per esdevenir després el primer acadèmic del Principat en ser nomenat membre de la Reial Acadèmia de San Fernando el 1754.

Explicat aquest punt, només ens falta acabar de determinar el difícil problema de l'autoria. Segons el nostre parer, el disseny no és obra de cap artista català; compartim amb Miralpeix la idea que no té res a veure amb l'estil i el gust de Viladomat, ja que si l'hagués dibuixat, trobaríem el seu nom en els llibres capitulars de la Seu (i també hauria estat recollit per Céan, ben informat dels treballs a la catedral). Però tampoc creiem que correspongui a Pere Costa,²³³ com l'autor anterior ha apuntat; estilísticament, cap dels projectes conservats (no només el dibuix del projecte del presbiteri de la catedral de Girona [1752], sinó també el gravat del túmul erigit en honor a Felip V a la Universitat de Cervera [1746], per posar altre exemple) guarda semblances amb la traça del Monument. En aquests dissenys, hi veiem pedestals, columnes corínties i ús d'un llenguatge clàssic, però no és gaire difícil asseverar que no es tracta de la mateixa mà. La destresa, soltura i *facilità* del *modello* del Monument no l'apreciem en cap dels nostres artistes locals. Seria entrar en conjectures difícils de demostrar, però *grosso modo* tenim dues hipòtesis:

1) La primera, i més probable, és que potser es tractava d'un dibuix propietat del gran dels Bibiena –qui aleshores devia estar preparant la redacció del seu tractat–, el qual dibuix regalà al jove Viladomat per tal que l'estudiés i que aquest pintor el retingué fins el 1735 (quan el presentà com a croquis, però no pas com a obra seva). Les anotacions en català als marges amb referències de proporcions²³⁴ potser eren indicacions que el mateix Viladomat apuntà per tal que els escultors tinguessin en compte les mides i guardessin les proporcions en la fàbrica del moble. Fontanals del Castillo va dir en la biografia del pintor: «*Viladomat apuntó de Bibiena muchos rasgos artísticos, y guardó tal vez consigo alguno de los dibujos*

215. Miralpeix dóna solidesa a aquest argument perquè acompanya el seu estudi amb un dibuix atribuït a Giacomo Pavia (1699 - ca. 1750, a la Reial Acadèmia de San Fernando) de semblants característiques al de Viladomat, però amb punts de fuga, arcs i perspectives ben recreades, que disten de les del català. *Ibidem*, p. 696.

216. De fet, només hi figura un únic llibre d'arquitectura, el tractat d'ornaments de Hans VREDEMAN DE VRIES (1526-1606): *Architectura Oder Bauung der Antiquen auss dem Vitruvius...* (Anvers, 1577-1581). *Ibidem*, p. 70. També: Dora WIEBENSON, *Los tratados de arquitectura. De Alberti a Ledoux*, Herman Blume, Madrid, (1982), 1988, p. 170.

*del decorador boloñés».*²³⁵

2) L'altra línia, l'apunta el mateix Casellas quan afirma que «*Per arrencarnos del llot en que viviem [el Barroc que, com gairebé sempre, en paraules de Casellas no surt gaire ben parat] va caldre que vingués en Viladomat, ensinistrat ab universals coneixements, fossin lliçons del Bibbiena o estudis d'altres tractadistes*».²³⁶ Potser si posem més pes al fet que a Catalunya ja devia circular algun tractat de Pozzo, podrem explicar les moltes semblances amb la traça catedralícia. Rodulf, deixeble de Bernini i Guarini, podria tenir algun exemplar que degué deixar a Costa, Viladomat i/o al mateix Bibbiena. Potser el dibuix és obra de Bibbiena, que trobà la inspiració en alguna estampa del llibre de Pozzo (o potser era obra d'algun dels seus fills, Giuseppe, que aleshores tenia poc més de vint anys). No ho sabem. És massa conjecturar. En tot cas, caldria esbrinar els límits d'aquesta influència *pozziana* a l'època.²³⁷

Concloem afirmant que el disseny, ben perfilat i acabat, és una obra d'aires italians. Coincideix amb l'estil de Galli Bibbiena pel fet de posar en pràctica el sistema de setze parts del mòdul de l'ordre corinti, per posar balustrades amforiformes (també usades pel bolonyès)²³⁸ i per alguns detalls puntuals com ara les mènsules de grans volutes amb garlandes penjants. Comparteix amb les estampes de Pozzo la composició general, la sobrietat decorativa (més depurada que en Bibbiena), la simetria del conjunt i la perspectiva emfasitzada, però amb una tendència més gran cap a la centralitat.

V. EL DESCOBRIMENT DE LES ESCULTURES DE L'ANTIC MONUMENT DE SETMANA SANTA

El títol donat a aquest apartat coincideix amb la nostra comunicació

217. Manllevem aquí el comentari que Miralpeix fa de les pintures *La piscina probàtica* i *l'Expulsió dels mercaders*, on s'aprecien: «*errors impropis d'algú que va conèixer-lo*» ja que semblen peces més pròpies d'un copista «*que no pas d'un Viladomat que coneix de primera mà i –comprèn!– els principis que regeixen l'art de la perspectiva multifocal*». MIRALPEIX, *El pintor Antoni Viladomat... op. cit.*, p. 71.

218. Juan Agustín CEÁN BERMÚDEZ: *Diccionario histórico de los más ilustres profesores de las Bellas Artes en España*, pròleg de Miguel Morán Turina, Madrid, Istmo, Akal, Col. Fuentes de Arte 17, (1800), 2001, vol. V, p. 237.

219. *Íbidem*, p. 239.

presentada al Congrés Internacional de Múrcia: *Imagen y Apariencia*, celebrat a la Facultat de Lletres el 2008.²³⁹ En aquell breu estudi vàrem tenir ocasió de presentar les evidències que relacionen la troballa de vuit grans escultures com les úniques restes conservades de l'antic Monument de la catedral (1735). Ja aleshores vàrem explicar els detalls d'aquest important descobriment i vàrem justificar els motius que ens van portar a identificar-les amb aquesta obra efímera presumiblement perduda; creiem que no vindrà de més recordar els punts més importants de la nostra comunicació, per, a continuació, centrar-nos en la descripció de les peces i, finalment, cercar altres models d'influència i paral·lelismes amb obres coetànies. Abans d'això, però, comencem pels detalls d'aquesta sorprenent i enriquidora troballa.

Fa ja més d'un any, mentre fèiem el nostre treball de recerca a l'Arxiu de la Catedral, vàrem tenir ocasió d'accedir a la Torre del Rellotge, també anomenada *Torre del Seny i de les Hores*. Atès que el nostre tema d'estudi eren les obres barroques de la Seu, especialment retaules, vàrem voler comprovar si se n'havia pogut conservar alguna peça o fragment. La catedral, com s'ha dit, no sols és el centre religiós més important de la ciutat, també és un dels edificis que representa més bé el nostre patrimoni artístic. És clar que bona part dels fons artístics de la Seu poden gaudir-se en una visita al temple; l'edifici és ple de capelles, ornades amb retaules; el claustre, la sagristia, la cripta de Santa Eulàlia, el cadiram del cor, el mateix museu de la catedral, etc. Però més enllà d'aquestes obres visibles, la Seu atesora en els seus fons peces que, per motius d'espai, funcionalitat o d'altres, no són del tot conegudes pel visitant forani. Moltes d'aquestes obres són identificades, se'n coneix l'origen i procedència i estan degudament catalogades, però n'hi ha d'altres, sobretot fragmentades, de les quals no se sap gairebé res.

220. Definit per J. Bérchez y M. Gómez com: «auténtico best-seller de la cultura artística y sobre todo arquitectónica del siglo XVIII». (BOSCH, *Alba daurada... op. cit.*, p. 43).

221. De nou Miralpeix no ha anat pas desencaminat amb aquestes relacions que també nosaltres trobem sospitosament semblants. MIRALPEIX, *El pintor Antoni Viladomat... op. cit.*, p. 74-75.

222. Casellas, «Orígens del renaixement barceloní»... *op. cit.*, p. 61.

223. Així, s'ha dit de l'estil de Viladomat que: «La utilització senzilla i sòbria que en fa el diferencien (...) de Bibiena, autor d'unes escenografies molt complicades, bé que Casellas insisteix en la influència d'aquest sobre el català». Castellanos, *Raimon Casellas i el Modernisme...*, *op. cit.*, p. 172. També nosaltres atenuem les influències de Galli Bibiena sobre Viladomat.

Quan entràrem a la *Torre del Seny*, sabíem que l'espai funcionava a la manera de «magatzem», sobretot per les obres que encara avui dia continuen executant-se al teulat i façana de la catedral.²⁴⁰ Però el que no ens imaginàvem pas era topar-nos amb les peces allí guardades: un seguit d'escultures empolsegades de grans proporcions que van cridar poderosament la nostra atenció. Entre els diversos objectes, ens vàrem fixar en especial en un grup de vuit figures d'aparença angelical de majestuosos dimensions. Les peces, de gestos expressius, elegants i actituds declamatòries, ens van semblar d'època barroca, però d'entrada no les vàrem relacionar amb cap dels retaules barrocs existents o desapareguts estudiats per nosaltres.²⁴¹ Aquest fet ens portà a considerar-les: bé com com un fragment de retaule forani de la Seu, bé com les restes d'algun altre tipus de construcció religiosa. La lectura, aleshores, de l'article de Joan Bosch i Carles Dorico sobre l'antic Monument de Setmana Santa de la catedral,²⁴² ens va fer decantar per la segona hipòtesi, és a dir, a identificar dites talles com les descrites per aquests autors en els textos contractuals. Però com que encara estàvem en el terreny de les conjeitures, miràrem de donar la màxima solidesa a aquesta hipòtesi i, de seguida, vàrem iniciar una minuciosa recerca de les fonts capitulars de l'Arxiu de la Catedral centrant-nos especialment en la reconstrucció de la història de l'antic Monument de Pasqua (tal com s'ha pogut anar llegint en els apartats anteriors).

224. No fa gaire, el doctor Bosch exposava en el catàleg de l'exposició *Alba daurada*, la manca d'arguments que avui tenim els historiadors de l'art quan estudiem l'art català dels anys 1720-1730 per a explicar les transformacions i modificacions retaulístiques que s'operaren i que implicaren una major depuració estètica i sobrietat en els retaules. Si bé formalment s'han definit aquests canvis, encara no s'han raonat les causes conceptuals (així no és vàlid ni correcte emprar el terme «acadèmic» per definir-les, ja que, entre altres coses, a casa nostra encara no s'ha creat aquesta institució). Potser podem trobar una resposta si pensem en les influències del corrent internacional del Barroc tardà (i aquí els noms de Galli Bibiena i Pozzo tornen a aparèixer). BOSCH, *Alba daurada...* op. cit., p. 43.

225. CEÁN BERMÚDEZ, *Diccionario...* op. cit., p. 223-224.

226. MIRALPEIX, *El pintor Antoni Viladomat...* op. cit., p. 75. Nota al marge n. 117. Consultada la pàgina web de la Catedral de València. Estudi de Joaquín Berchez i Arturo Zaragoza (juliol 2009):

<http://www.cult.gva.es/gcv/catedral/estudio.htm>

227. No fa gaire, Carles Dorico ha trobat una referència a Rudolf en un plec de documentació a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. Pau Costa entregà al seu col·laborador i escultor Joan Coll dues mans de fusta d'arboç fetes per Rodolfo. Carles DORICO *et alii*, *Alba daurada...* op. cit., p. 280.

228. FONTANALS DEL CASTILLO, *Antonio Viladomat...* op. cit., p. 102.

Tot seguit detallem els punts que ens porten a identificar les escultures trobades amb l'antic Monument de la Setmana Santa (1735), tal com ho vàrem esbossar en la nostra comunicació l'any 2008.

Motius documentals: els contractes

A diferència d'alguns retaules de la catedral dels qual no sembla haver-se conservat la documentació que serveixi per a identificar-los, l'Arxiu de la Catedral ha preservat els contractes de fàbrica de l'antic Monument per a la Setmana Santa. Descoberts el 1992 i publicats per Bosch i Dorico, aquests textos contractuals ens aporten algunes dades de primer ordre de l'obra. Detallarem a continuació les parts del text que més ens interessin per comparar-les amb les peces trobades.

Als escultors Josep Sunyer i Raurell i el seu fill Josep Sunyer i Fontanelles, se'ls sol·licita que s'encarreguin de fer els elements estructurals de

229. Malgrat que sigui conjecturar, creiem que l'estudi de les biblioteques d'alguns d'aquests artistes ens poden revelar algunes sorpreses. Martinell trobà referències dels tractats *Architettura civile* de Bibiena (1711) i d'*Elementos de toda la arquitectura civil* de Christian Rieger (1763) en els béns de Lluís Bonifàs i Massó (1730-1786). Són del tot encertades les afirmacions de Bosch: «*Hi ha molta feina per fer en aquest terreny. Cal acarar els retaules conservats o coneguts d'aquesta etapa [segle XVIII] amb les làmines dels tractats siscentistes i setcentistes per comprovar-ne les relacions o desmentir-les (...) Especialment, s'haurà d'acarar la retaulística setcentista amb les il·lustracions del tractat d'Andrea Pozzo (1642-1709) Perspectiva Pictorum et architectorum (1693-1700), un bon punt de partida per explorar els fonaments dels nostres dissenyadors de retaules o les fonts d'inspiració de llurs solucions*». Joan BOSCH I BALLBONA, «L'art del retaule: els recursos inventius» a *L'època del barroc i els Bonifàs*, Actes de les Jornades d'història de l'art a Catalunya, Valls, 1, 2 i 3 de juny de 2006, Barcelona 2007, p. 192-193.

230. Dorico i Miralpeix han apuntat que Pere Costa hagué de prolongar el contacte amb Ferdinando Galli Bibiena més enllà de la seva marxa. (BOSCH, *Alba daurada... op. cit.*, p. 43). I nosaltres hi afegim: ¿i què és el monument de Setmana Santa de la catedral de Barcelona, sinó una mostra més d'aquesta sintonia italianitzant que està arrelada al Principat pels volts de les dècades 1710-1730?

231. En aquest sentit, creiem que la comparació entre aquests quatre artistes no dista gaire de la que va produir-se gairebé dos segles enrera al Principat amb l'anomenada «Escola del Camp» de Tarragona, on a les personalitats d'artistes com Jaume Amigó o Pere Blai, cal sumar-hi l'influx del pintor lombard Pietro Paolo da Montalbergo, qui amb els seus models italians, va fer el paper de difusor de l'art renaixentista a casa nostra (a través de tractats i estampes, com Vignola i Serlio) i influí alguns pintors, com el cas d'Isaac Hermes. Carme NARVÁEZ CASES, «El conoci-

l'obra (cornises, columnes i arcs) amb coordinació amb el fuster Francisco Llopart, però el document no indica el nombre exacte de talles; només se'ls recorda que *«degan seguir las proporcions o midas del modelo que se ha format per dit Monument nou (...) encara que no ho ensenye lo modelo o trassa que se ha fet»*.²⁴³ La traça, doncs, és únicament emprada com una referència arquitectònica, com una idea aproximada de l'aspecte global, amb unes proporcions ben definides, però no ens aporta informació vàlida en allò que es refereix a les estàtues.

De la talla, se'n diu: *«deuran treballar las figuras dexantlas amb perfecció y ben acabadas, les quals deuran estovar perquè sien ben lleugeres per lo maneig de ellas»*.²⁴⁴ Les escultures trobades no són especialment lleugeres, però tampoc no són obres massisses i feixugues; malgrat l'aparatositat de les seves dimensions són peces movibles que poden transportar bé un parell d'operaris.

Força més informació ens dóna el contracte per a la policromia (que recau en Agustí Viladomat i Pere Rigalt) quan es diu: *«degan dorarse tots los trofeos de la Passió (...) / Item se doraran tots los rams de les flors y cartela de sota la fe / Item de las figuras se doraran los ribets de las boras del ropatge, las ales dels àngels, los Improperis de la Passió que aportan lo calser y creu de la fe, la ancora de la Esperança y lo demes de ditas figuras, ab son peu o terreno de marbre blanch com millor aparega»*.²⁴⁵

Un cop d'ull a les vuit escultures trobades (*figura 2*) ens mostra moltíssimes coincidències. La gerra i safata que una de les figures té a les mans al·ludeixen al lavatori dels peus de Crist als apòstols i està completament daurada; com també passa amb l'àncora, als peus de la al·legoria de l'Esperança, o també amb el mantell de la Verònica, completament daurat, que un àngel gràcilment mostra a l'espectador amb el dibuix de la faç del

miento teórico y la práctica del diseño arquitectónico en el estamento eclesiástico hispánico de época moderna», a *XV Congrés Nacional d'Història de l'Art*, actes del congrés, Palma, octubre 2004, p. 417-425.

232. Ceán aplica molts cops el terme *churriguerisme*, malgrat no ser l'idoni en aquest cas per referir-se a l'ornamentació barroca, allunyada de l'anhelat classicisme que propugna. CEÁN, *Diccionario... op. cit.*, vol. I, p. 366.

233. Encara que Nicolau Travé afirmés que Pere Costa era el seu autor, només aquesta opinió –potser feta més tard– no és determinant per a atribuir a l'acadèmic de San Fernando l'obra, ja que, com diem, guarda diferències d'estil i la seva grafia, ben coneguda arran de la seva afeció a l'heràldica (va ser autor del *Nobiliari català*), no es correspon amb la del nostre dibuix. BOSCH I DORICO, *El Monument... op. cit.*, p. 256. També: MIRALPEIX, *El pintor Antoni Viladomat... op. cit.*, p. 73-74.

Redemptor; aquestes dauradures es devien repetir en la resta d'escultures, que portaven altres objectes i atributs al·lusius a la Passió de Crist (llances, columnes, creus, etc.), i que han acabat perdent-se o trencant-se. Les ales dels àngels també eren daurades, però no s'han conservat; avui solament s'observen uns petits orificis rectangulars a les parts posteriors de les escultures, on es devien ancorar. Ni les flors, ni les cartel·les tampoc ens han arribat, però les vores de la roba dels àngels i les Virtuts estan polidament acabades amb delicades dauradures de pa d'or, tal com el contracte especifica. No tenim calze, ni cap Creu que es refereixin a la Fe cristiana (possiblement perduts, juntament amb alguns membres i braços mig trencats), però una atenta mirada als peus de les estàtues ens deixa veure que les talles es recolzen sobre petits pedestals blanquinosos, imitant el marbre i donant un aire eteri, semblant a petits núvols. Algunes bases avui estan bastant fosques a causa de la brutícia i els més de dos segles transcorreguts, però en la part posterior de les talles, potser perquè estan més protegides, s'hi aprecien tons blanquinosos, d'igual efecte que els marbres que tan sovint els nostres dauradors barrocs imitaven.

Raons estilístiques

Tractarem l'estudi formal en detall de les escultures en el següent apartat. Direm aquí, únicament, que formalment les vuit talles trobades s'adscriuen a la manera de ressoldre escultures de *cos rodó* de Josep Sunyer i Raurell i del seu fill. Les figures angelicals no són les d'uns infants angelets sinó

234. Observem a l'angle inferior esquerre una referència a la «Cana». Aquesta era una unitat de mesura habitual en la tradició de la construcció catalana (equival a uns 280 centímetres).

235. FONTANALS DEL CASTILLO: *Antonio Viladomat... op. cit.*, p. 97. Algunes fonts destaquen que Galli Bibiena deixà un gran nombre d'esbossos i projectes sense acabar, i que no inclogué en els seus tractats. Universidad de Navarra, Escuela de arquitectura, Joaquín LLORDA, *Los Galli da Bibiena* (consultada el juliol del 2007):

<http://www.unav.es/.../barrocos-bibiena-familia.htm>

236. CASELLAS, «Orígens del renaixement barceloní»... *op. cit.*, p. 68.

237. Com diu Bosch sobre la influència de l'obra de Pozzo aquí a Catalunya: «*Tanmateix, en aquest moment només ens consten un parell de casos, i molt tardans, inspirats per la invenció del jesuïta romà a l'altar de Sant Ignasi de l'església de San Ignazio de Roma: el de Sant Jaume i el de la Verge del Pilar de la Seu Nova de Lleida, de Juan Adán. I aquest lligam s'explica per un tràmit directe, ja que l'aragonès el veïè i l'estudià durant l'estada a la Ciutat Eterna*». Per fortuna, en els darrers anys estan sorgint arguments reforçats que apunten que l'obra de Pozzo influí aquí força abans. No només el monument de Setmana Santa n'és bona prova, sinó

que corresponen a les d'uns joves, d'aspecte quasi adolescents, de talla estilitzada, amb actituds declamatòries i de gran expressivitat, molt en la línia d'altres obres dels Sunyer i el seu taller, com els àngels de l'església de Cotlliure (1698-1701), els situats al cambril del retaule major de l'ermita de Font-Romeu de Bula d'Amunt a la Cerdanya (1704-1707), els del retaule de Sant Joan Baptista de Prada (1713), els de Santa Maria d'Igualada (1718) o els que hom veu a l'altar del sant Àngel Custodi de l'església de Santa Maria a Cervera (1731-1734), per posar uns pocs exemples.²⁴⁶ El grau de llibertat que traspuen les seves figures, elegants i majestoses, sumat al *canon* dels rostres, amb nasos prominents, cabells llargs i rinxolats i ulls ametllats s'adiuen perfectament a les cares que el mestre manresà mostrà en altres obres.

Motius històrics

Malgrat que el terme «històric» aquí no resulti del tot propi, és el que hem trobat més adient per explicar el possible origen de les peces fins la seva descoberta. Darrerament, Teresa Avellí ha estat qui més ha estudiat les obres de la prolífica nissaga dels Sunyer.²⁴⁷ Josep Sunyer és un dels grans artífexs de l'escultura tardo-barroca al nostre país, amb una obra nombrosa i dispersa pel territori. Les seves primeres creacions es situen a la zona de la Catalunya Nord, però podem seguir el seu rastre en altres comarques, com el Bages, Osona i el Barcelonès. A la capital, Barcelona, només s'hi han documentat dos treballs seus: les decoracions realitzades a l'avantcapella del Roser, al convent dominic de Santa Caterina Màrtir a Barcelona (1735-1739) (obra destruïda, desapareguda juntament amb el convent),²⁴⁸ i l'encàrrec del Monument de Setmana Santa a la catedral

que caldria sumar-hi l'altar de Sant Felip Neri de Barcelona (estudiat amb detall per Miralpeix). El mateix autor apunta que el pintor Gallart degué conèixer l'obra de Pozzo. A la catedral de Barcelona, nosaltres hi veiem *ecos pozzians* a l'altar de les Ànimes (de Joan Gallart i Marià Montanyà, 1709-1739). BOSCH, «L'art del retaule...» *op. cit.*, p. 193.

238. Per a més informació d'aquesta qüestió, vegeu: CASELLAS, «Orígens del renaixement barceloní»... *op. cit.*, p. 61.

239. Santi MERCADER SAAVEDRA, *Descubiertas las esculturas del antiguo Monumento de Semana Santa de la catedral de Barcelona (1735)*, Actes del Congrés celebrat a la Facultat de Lletres de la Universitat de Múrcia, 19-21 de novembre del 2008. Vegeu: <http://www.um.es/estudios/cursos/imagenyapariencia/>

(1735). No pot descartar-se que els Sunyer treballassin en alguna altra obra per ara no documentada, perquè la seva estada a la ciutat va ser prou llarga, del 1734 al 1739; no sols se'ls situa per aquestes obres fetes, sinó perquè es conserva documentació a l'Arxiu de Protocols que els menciona com a membres adscrits dins del Gremi d'Escultors de la ciutat;²⁴⁹ també se'ls cita en el llibre del cadastre per la tinença de casa i botiga al carrer d'en Fonollar a Barcelona.²⁵⁰ No tornem a veure citat el nom de Josep Sunyer i Raurell en cap altra obra fins novembre del 1745, quan signa el contracte per a la fàbrica del retaule de Sant Pere de la Seu a Manresa, fet que ha portat alguns estudiosos a allargar l'etapa barcelonina del 1734 al 1745, a tot estirar.²⁵¹ Per ara, emperò, sols podem parlar de les obres de Santa Caterina i de la Seu com a úniques mostres del seu talent a la ciutat. Josep Sunyer no treballà en cap dels retaules de la catedral. ¿Com podem justificar el descobriment de les estàtues, si no eren aquestes les que formaven part de l'antic Monument de Setmana Santa de la catedral? Quines dades més necessitem per a justificar la troballa? Creiem que hem donat arguments prou sòlids per a mantenir la nostra afirmació.

DESCRIPCIÓ DE LES ESCULTURES

Des de l'any 2009, les vuit escultures de l'antic Monument es troben al Museu Secció de Sant Sever, de la Catedral de Barcelona i a la Pia Almoina. Allà poden apreciar-se amb detall i és per això que recomanem una visita que permeti el gaudi estètic d'aquestes belles peces. Tot seguit en farem unes descripcions de caràcter general, però incidint solament en alguns detalls molt singulars.

Les estàtues trobades són de grans dimensions –superen els dos metres d'alçada–, i són d'allò més majestuosos i expressives. Amb gestos declamatoris i dinàmics, són figures convulses, de gran vitalitat interior. Com Bosch ha dit referint-se a l'estil *sunyerià*, les seves escultures sovint mostren «gests obertament declamatoris, traspuen convulsió o força interior. Els cossos es vitalitzen, les vestimentes s'inflamen» i les tipologies d'imatges

240. La primera visita va fer-se el febrer del 2007.

241. Vegeu el nostre treball per a l'obtenció del Diploma d'Estudis Avançats (DEA): Santi MERCADER SAAVEDRA, *Els retaules barrocs de la catedral de Barcelona. Estudi tipològic, històric i iconogràfic*, dins la matèria: *L'Art català: 1700-1808*, dirigida per J. R. Triadó, Universitat de Barcelona, 2006.

242. BOSCH I DORICO, «El Monument de Setmana Santa...» *op. cit.*, p. 253-260.

semblen estar immerses en una mena de moviment perpetu que les acosta als transports místics, i actituds pròximes a l'èxtasi. Són obres «*que cerquen interpel·lar directament el fidel d'una manera sensorial*».²⁵² Les vuit escultures del Monument destaquen per la seva elegància. De cànons estilitzats i llargues extremitats, són estàtues expressives i comunicatives, especialment en el gest. Com bé explica Avellí, Sunyer «*servint-se de recursos dramàtics, com ara la gesticulació o la virtualitat expressiva dels drapejats, assolirà una escultura monumental*».²⁵³ En efecte, les estàtues de la catedral mostren solemnitat, no sols per les seves dimensions, sinó per una mena d'impuls que sembla dotar-les de certa heroïcitat.²⁵⁴

Aquest sentit èpic i sumptuós s'assoleix de ple en els gestos i en les vestimentes. No tant en els rostres, els quals, per norma general, responen a uns cànons preestablerts i són de factura semblant i característica. Segons hem tingut ocasió de comprovar i analitzar amb detall, les cares dels àngels són properes a les faccions d'altres figures angelicals del mestre manresà (vegeu els àngels del retaule major de Santa Maria d'Igualada, obra de Sunyer i Jacint Morató, començada el 1718). S'hi destaquen els ulls ametllats, ben delimitats, els nassos lleument prominents i els cabells llargs, ondulats, amb profusió de rinxols. Per a reafirmar la nostra impressió, hem volgut contrastar l'opinió amb la d'un especialista: el Dr. Carles Espinalt, expert en talla i policromia barroca i gran coneixedor de la plàstica moderna al nostre país,²⁵⁵ qui després d'una minuciosa observació i estudi de les peces ha confirmat la nostra intuïció. En efecte, aquestes talles denoten l'habilitat de Sunyer com a hàbil tallista, esplèndid escultor i mestre en la realització d'estàtues de cos rodó.²⁵⁶ Tant els rostres, com els cossos, amb actituds una mica teatralitzades, s'adscriuen a la *manera de fer* de Sunyer i el seu taller. El marcat plec de les robes, com empeses pel vent, el tractament de les figures, ideades de forma grandiloqüent, els seus rostres i la capacitat comunicativa, ben expressiva, ens permet situar-les en l'estela de l'alt barroc català en sintonia amb l'escultura romana, i per tant, atribuïbles a Josep Sunyer i Raurell.²⁵⁷

De l'anàlisi de les estàtues, es desprenen dues tipologies de figures: els àngels i les figures al·legòriques o Virtuts Teològals.

243. BOSCH I DORICO: «El Monument de Setmana Santa...» *op. cit.*, p. 257. ACB, Fons Notarial 940, Francesc Rifós, Manual d'actes de 1733-1736, 5 febrero de 1735, f. 93r.

244. *Ibidem*.

Àngels

N'hem identificat fins a cinc, els quals devien sostenir atributs relatius a la Passió de Crist.²⁵⁸ Quatre àngels són figures dretes que han conservat el seu pedestal, mentre que l'altre és una escultura sense suport, força malmesa, que devia subjectar-se per la part posterior a l'estructura del Monument.

Els àngels es reconeixen per diversos trets. No cal dir que les ales són un dels elements més característics. Tot i que les peces trobades no les conserven, avui és fàcil veure a les espatlles uns orificis rectangulars on devien anclar-se les ales en origen. Mig vestits, amb teles blanques i les vores de la draperia daurades, ensenyen les cames i mostren la meitat superior del cos, de musculatura atlètica, amb braços i colls estilitzats. Les llargues cabelleres negres ondulades, que gairebé cauen per l'esquena, atorguen a les peces una elegància més accentuada. Quant a les actituds, varien en cada cas, alguns miren cap avall, mentre altres dirigeixen l'esguard cap al cel. Tècnicament les figures tenen policromades les carns a l'oli amb tonalitats suaus, les robes són pintades de blanc, mentre les vores són colrades amb or fi.

1) *Àngel amb el mantell de la Verònica*. Aquesta elegant figura desplega obert el mantell daurat de la Verònica cap a un costat, mentre amb els peus sembla avançar en una altra direcció.²⁵⁹ El mantell és un dels atributs que ens remet a la Passió del Senyor i una de les relíquies preuades pels fidels. La faç de Crist hi és pintada a l'oli amb colors foscos i mostra el rostre trist del Senyor banyat en sang i a causa de la corona d'espines. De la seva banda, l'àngel que, té les cames en lleuger *contrapposto* i la posició del cap, inclinat, com mirant a la seva esquerra, atorga a la figura una sensació de moviment i d'instabilitat molt pròpia d'altres talles de l'escultor. En la part posterior del pedestal, s'hi ha trobat una inscripció «O», que podria ser una referència deixada pels dauradors als fusters pel seu muntatge (una indicació perquè la peça fos emplaçada en el lloc escaient del Monument). Aquesta és una de les millors figures conservades.

2) *Àngel*. Aquesta escultura ha perdut un braç i no du cap atribut identificatiu. Per la gestualitat oberta i el braç dret aixecat, no és difícil imaginar que probablement aferrés una llança (fet que ens remetria a la

245. BOSCH I DORICO: «El Monument de Setmana Santa...» *op. cit.*, p. 259. ACB, Fons Notarial 941, Joan Marçal, Manual d'actes de 1737-1738, 7 junio de 1737, f. 29r.

figura de Longinos) o una columna (al·ludint a la flagel·lació). Per la resta, la peça guarda semblances amb el cànon emprat en altres àngels. Ensenya les cames i la poderosa musculatura, i mostra un gest desimbolt i una actitud declamatorià ben expressiva. Els desperfectes més visibles afecten el braç esquerre, a més li manquen dos dits de la mà i té faltes en els dits d'ambdós peus. Té esquerdes i alguns cops que han ocasionat pèrdues en la policromia de les cames. Un dels trets més remarcables d'aquesta figura és l'habilitat mostrada per l'escultor en les nervioses i agitades draperies del mantell, força rebregades i angulades. Com en el cas de l'anterior, el pedestal té al revers una inicial «O» que devia servir per a col·locar l'estàtua en l'indret escaient del moble efímer.

3) *Àngel amb gerro i palangana*. Aquest àngel, juntament amb el del mantell, són els dos millors conservats i potser els més reeixits plàsticament. Mentre, d'una banda, dirigeix l'esguard cap avall i tendeix a tòrcer el cos cap a la dreta, de l'altra, subjecta la safata i el gerro, desplaçats a l'esquerra de l'eix de simetria. Es tracta d'una de les figures de gestos més elegants i naturals. El gerro al·ludeix a la redempció pel baptisme,²⁶⁰ mentre que la palangana es refereix a l'escena del lavatori dels peus de Crist als deixebles. Com indica el contracte, s'han daurat «*los Improperis de la Passió*». Els trets fisonòmics de l'àngel són semblants als anteriors. En la part de darrera del pedestal hom llegeix la inicial «S», la qual devia ser útil per a la seva ubicació.

4) *Àngel*. L'últim àngel dret, té alguns desperfectes. No té el braç dret i tant l'esquerre com els peus presenten faltes. Suposem que la figura devia portar un objecte llarg i vertical car la posició de la mà enlaire sembla idònia per subjectar una llança, columna o la creu de la Fe, tal com indica el contracte de dauradura. Compositivament, és una de les talles que mostra major moviment cap endavant. Frontalment, sembla estàtica, però de perfil, l'estàtua està en ple procés de caminar. És d'assenyalar el mode

246. També podríem afegir aquí el tabernacle de la capella del Santíssim a la Seu de Manresa, obra acabada més tard (*circa* 1775), destruïda el 1936, i feta en alabastre, però amb àngels ben dinàmics i elegants.

247. Vegeu l'interessant article de Teresa AVELLÍ CASADEMONT, «Els retaules del taller dels Sunyer a l'església de Sant Martí de Joc» a *Locus Amoenus*, n. 6, 2002-2003, Universitat Autònoma de Barcelona, p. 271-292. Esperem que la seva futura tesi doctoral ajudi a donar una imatge el màxim de completa d'un dels nostres grans escultors alt barrocs.

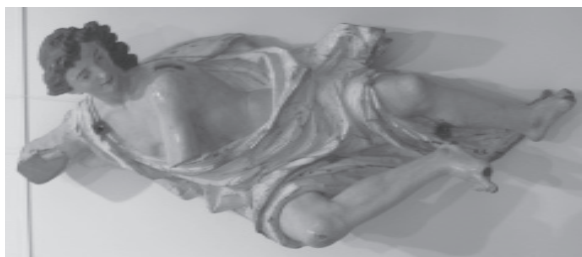
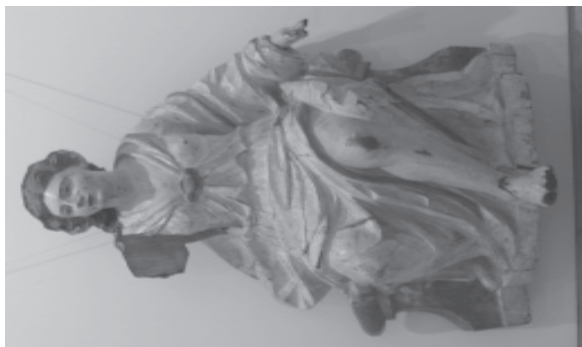
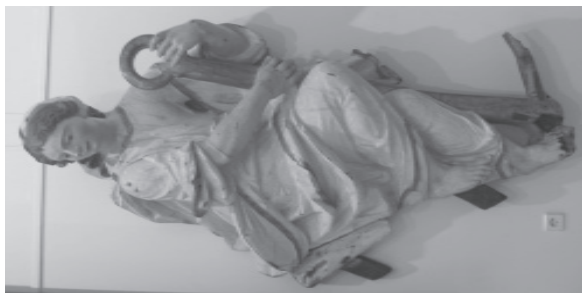

Figura 2. Imatge de les vuit escultures descobertes, obra de Josep Sunyer i Raurell i el seu fill, i daurades per Agustí Viladomat i Pere Rigalt (1735-1738) actualment exposades al Museu Secció Sant Sever de la Catedral de Barcelona i a la Pia Almoina. En el Monument, devien estar emplaçades en dos nivells:

A) Sòcol, quatre àngels (els dos centrals encara conserven els atributs: mantell de la Verònica i safata amb gerro, mentre que els de les bandes estan més malmesos); B) Segon pis (d'esquerra a dreta): La Caritat, Àngel sense atribut identificatiu, la Fe (?) i l'Esperança.

com Sunyer atorga majestuositat a la figura, gràcies al dinamisme de la roba, que és empesa per un cop de vent de gran teatralitat. Com en el cas de l'anterior, en el revers del pedestal es llegeix la lletra «S».

5) *Àngel*. És una de les estàtues més deteriorades. Li manquen dos braços i els peus tenen molts dits trencats. Creiem que la figura devia anar ben bé al centre del Monument i quedar subjectada per la part posterior, car no disposa de base o pedestal. Com els altres àngels també mostra un forat a l'esquena on estaven les ales. Els cabells, ulls, el nas ens remetent a les peces anteriors, però la policromia és lleument més clara, no s'hi aprecien les tonalitats rosàcies de la pell dels altres; tampoc les vores de la roba són tan daurades com les dels àngels anteriors.²⁶¹ No sabem quin instrument duia aquesta figura, però sembla que era un objecte vertical, quelcom semblant a una columna, o creu, tal com indica la posició dels avantbraços. No ens ha estat possible observar cap inscripció al seu darrera.

Virtuts Teològals

S'hi reconeixen la figura al·legòrica de l'Esperança (amb la gran àncora) i la Caritat (dona amb dues criatures); la figura de la Fe de la qual parla el contracte potser s'encarna en la talla mig asseguda (avui sense Creu i calze), tot i que no podem descartar que es tracti d'alguna altra escultura avui perduda. En total, les Virtuts conservades són tres peces.

Les Virtuts Teològals—Fe, Esperança i Caritat—queden personificades en tres de les estàtues del Monument. La doctrina cristiana plasma en aquestes tres virtuts els fonaments que tot bon creient ha de seguir per acostar-se a Déu. Les virtuts vénen a representar l'adequació de la voluntat a uns principis ètics i morals, com a fonament i objectiu de la conducta humana.²⁶² La seva presència en el Monument de Setmana Santa, doncs,

248. J. M. GASOL, *Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona*, vol. VI, 1948, Barcelona, p. 405.

249. GASOL, *Anales y Boletín... op. cit.*, p. 406.

250. AVELLÍ, «Els retaules del taller dels Sunyer...», *op. cit.*, p. 275, nota 19.

251. Gasol, *Anales y Boletín... op. cit.*, p. 406. Per Avellí sabem, però, que el 1740 treballava al claustre del monestir de Solsona. <http://ca.wikipedia.org/wiki/Josep_Sunyer> (Consulta feta el maig del 2009). Per cert, Josep Sunyer i Fontanelles, fill seu, va morir el 1736, poc després d'acabar l'obra de la Seu i mentre col·laborava en la del convent de Santa Caterina. Alguns historiadors han confós l'òbit del fill amb el del pare, que ja era prou gran, perquè tenia 63 anys. Vegeu BOSCH I DORICO, «El Monument...» *op. cit.*, p. 255.

queda plenament justificada per la importància cabdal que aquestes virtuts tenen en la configuració d'un model o patró a seguir pels creients. La fàbrica efímera no només guarda la Sagrada Forma, també incorpora un complex sistema de símbols que tant serveixen per a homenatjar els darrers instants de la vida de Crist, com per proclamar i enaltir els principis morals de la doctrina cristiana. Tot seguit concretem l'aspecte de les figures.

1) *La Caritat*. Aquesta virtut és descrita per Cesare Ripa com una dona vestida de vermell que a la mà dreta té un cor ardent i amb l'esquerra aguanta un nen abraçat.²⁶³ El color vermell es justifica perquè al·ludeix a la sang de Crist. El cor ardent representa l'afecte pur cap a Déu i totes les criatures. Finalment, el nen té presència visible per la sentència de Crist: «*Quod uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis*» («El que fas a un dels meus petits, a mi m'ho fas»). Sant Mateu 25,40).²⁶⁴ Altres cops, però, tal com el mateix Ripa afirma, es prefereix mostrar-la alletant a un petit mentre és acompanyada d'altres dos nens. La figura del Monument només segueix en part aquestes premisses; es tracta d'una figura femenina mig recolzada, guarnida amb vestimentes clares i les vores de la roba estan filetejades amb or. Amb el braç esquerre aguanta la criatura que està alletant mentre a baix, un infant l'abraça tendrament. No s'hi usa el color vermell i es prescindeix del tercer nen, però conceptualment l'escultor capta l'afecte entre les figures i l'actitud protectora de la mare envers els infants.

Segons l'iconògraf James Hall, des de la primera meitat del segle XIV, la imatge de la matrona donant aliment als infants es va anar fent més freqüent a l'hora de representar la Caritat, potser traient la iconografia de la *Virgo Lactans*.²⁶⁵ Aquest és el model que es té com a referent en la nostra imatge. A diferència de la majoria de les figures descrites fins ara, aquesta no és una escultura exempta sinó que és un alt relleu escultòric que havia d'ésser subjectat per la part posterior a l'estructura arquitectònica del Monument. Les figures devien estar encabides dins un espai limitat, perquè es prescindeix de mostrar algunes parts: així, la dona no té braç dret, i l'infant més jove que l'acompanya a baix només ensenya el cap i un braç. S'hi veu una semblança estilística amb la resta de les imatges (cabells llargs i rinxolats, nassos prominents), si bé la policromia és una mica més clara.

252. Joan BOSCH I BALLBONA, *Els tallers d'escultura al Bages del segle XVII*, Caixa de Manresa, 1990, Manresa, p. 235.

253. AVELLÍ, «Els retaules del taller dels Sunyer...», *op. cit.*, p. 282.

254. MERCADER, «Descubiertas las esculturas...», *op. cit.*, sense foliar.

2) *L'Esperança*. L'atribut més identificatiu d'aquesta virtut teològica és l'àncrea que la figura sosté entre els braços i que gairebé li fa de pedestal per fer-la encara més visible. La talla guarda semblances tipològiques amb la figura de la Caritat; és probable que anés emplaçada buscant diàleg de correspondències i alternances amb ella, sobretot per la posició descentrada del cap en relació amb el cos (la Caritat mira a l'esquerra i l'Esperança a la dreta). Com en el cas de la Caritat, es tracta d'una figura d'alt relleu, exempta, que sembla ideada per a estar encabida dins una fornícula. Tot i que els Sunyer prescindiren d'alguns trets característics definits per Ripa (se l'havia de mostrar vestida de groc, en referència a l'Aurora, i amb un arbre florit al cap²⁶⁶), la seva creació segueix el mode de representació tradicional. L'àncrea és el principal objecte identificatiu; el seu ús prové de la cita de l'apòstol Sant Pau, que de l'Esperança afirmà: «*Ens acollim a ella com una segura i ferma àncora a l'ànima*» (Hebreus, 6:19).

Malgrat que una mica malmesa en els dits dels peus, la figura està en força bon estat de conservació i tornem a trobar-hi trets descrits en les anteriors peces: fesomies amb atributs exagerats, nassos llargs, celles perfilades, ulls ametllats, cabells ondulats i formes dinàmiques. S'ha posat cura en les robes rebregades, que marquen més l'anatomia i, en la posició

255. Des d'aquí no sols li volem regraciar la seva gentil ajuda i predisposició, sinó també els seus savis suggeriments. Vegeu Carles ESPINALT CASTEL, *La tècnica de l'escultura policromada a Catalunya en el segle XVII*, tesi doctoral inèdita, Departament de Belles Arts, Universitat de Barcelona, 2002. Darrerament ha col·laborat en el catàleg: *Alba daurada. L'art del retaule a Catalunya: 1600-1792 circa*, Joan BOSCH I BALLBONA (dir. i ed.), catàleg de l'exposició del Museu d'Art de Girona, 2006.

256. De fet, Cèsar Martinell en va dir: «*La seva escultura és de qualitat molt superior a la composició arquitectònica, que es presenta sense una concepció personal i més aviat com un pretext per a donar lloc a la col·locació d'estàtues i relleus, en una fuga d'imaginació pròpia de l'època. Les imatges són inspirades d'expressió i de moviment, algunes les fa amb l'actitud melodramàtica que reclamava aquell moment artístic, però sempre dins d'un ritme intel·ligent i elegant, perfectament resoltes d'anatomia i composició de ropatges*». MARTINELL, *Arquitectura i escultura...* op. cit., p. 128.

257. Grandiloqüència en les figures que, en paraules de Joan Bosch: «*que a nosaltres, tres-cents anys després, ens semblen més aviat esbravats, i que en mans de retaulers menys competents i en retaules menys dignes de memòria devien resultar francament decebedors*». BOSCH, *Alba daurada...*, op. cit., p. 41.

258. En general, tots els monuments escullen escenes al·lusives a la Passió de Crist i la seva exaltació. CALVO RUATA I LOZANO LÓPEZ, «Los Monumentos...», op. cit., p. 130.

de les cames, i tampoc no s'ha descuidat la delicada expressió de les mans. La policromia és semblant a l'aplicada en la figura de la Caritat, però les galtes són lleument més acolorides.

3) *La Fe (?)* Aquesta és la figura de més difícil identificació. De fet, si no fos per les breus indicacions del contracte, no gosaríem posar-li un nom, perquè no ha conservat cap atribut característic. També pot donar-se el cas que sigui una altra virtut no mencionada en el text, i que la Fe en realitat s'hagués perdut, però entrar en aquest terreny seria conjecturar. Tenint en compte que només s'han trobat aquestes vuit imatges i que hem pogut identificar-les, creiem que de totes, aquesta és la que més s'acosta a la Fe. El contracte de la policromia tan sols diu: «*Item se doraran tots los rams de les flors y cartela de sota la fe*», i poc després, «*Item de las figuras se doraran los ribets de las boras del ropatge, las ales dels àngels, los Improperis de la Passió que aportan lo calser y creu de la fe...*».

Ripa en la seva *Iconologia*, defineix la Fe en els termes següents: «*Dona dreta sobre una peanya i vestida de blanc. Amb l'esquerra sostindrà una creu i amb la dreta un calze*».²⁶⁷ La posició dempeus es justifica per a fer accions que li corresponen dins d'una determinada litúrgia; la creu representa la creença en la crucifixió de Crist, mentre que el calze té a veure amb el sagrament de l'altar. Una observació minuciosa a la figura no ens permet apreciar gaires d'aquests trets. L'estàtua, vestida amb robes clares i lluint un vistós fermall daurat, es troba asseguda en un còmode tron. El braç dret és del tot inexistent, per un trencament que deixa veure les vetes de la fusta emprada. El braç esquerre s'ha conservat, però en el seu acabament la figura ha perdut tots els dits de la mà. Passa el mateix amb la cama que s'avança cap a l'espectador. La policromia es troba deteriorada en força punts, segurament a causa dels cops rebuts, tal com s'aprecia bé en el turmell, el genoll esquerre i algunes zones del rostre i el coll. Amb tot i les evidents pèrdues, i seguint les descripcions donades en el contracte, no és difícil imaginar el braç esquerre aguantant a terra una creu de la Fe, mentre el dret devia aixecar un calze, fent referència a l'Eucaristia. Les mancances ens impedeixen donar consistència a aquesta

259. Hom coneix la història del mantell. Verònica era cosidora i havia de treballar en uns vestits que li havien encarregat per la Pasqua, però deixà la feina quan sentí la cridòria i el bullici de gent que acompanyava Crist en el seu llarg camí al Calvari. Popularment s'explica que pogué acostar-se-li i eixugar-li la cara, fet que deixà els trets fisonòmics del Salvador impresos en el mantell. AMADES, *Costumari català...*, op. cit., p. 800.

imatge i ens obliga a entrar en el sempre dificultós i esmunyedís camí de les hipòtesis, però que creiem aquí justificades i raonades.

Pel que fa a l'estil, aquesta estàtua és com les altres Virtuts: figures que anaven acoblades per la part de darrera a la fàbrica efímera. No és ben bé exempta, sinó que va ser feta i pensada per ésser vista frontalment i des d'un punt de vista baix. De totes les estàtues, aquesta és la més estàtica. La seva posició en el tron obligava a aquesta serenitat, que només s'anima una mica per la posició del cap i la seva mirada. Per la resta, la policromia és clara a la pell, més rosada als llavis i galtes i fosca als cabells. Les robes amaguen l'anatomia (no veiem un peu), però és fàcil de reconèixer-hi la torsió del genoll dret. És una figura massissa, rotunda, però també majestuosa i expressiva, tal com es suggereix pel gest obert de la boca, com a punt de parlar.

JOSEP SUNYER I RAURELL

El nom de Josep Sunyer i Raurell (1673-1751) se l'acostuma a citar, juntament amb el de l'escultor Pau Costa (1665-1726), com un dels grans imatgers catalans que anaren abandonant el salomonisme propi de finals del Sis-cents per les columnes de fust llis, més sobries i tendint cap a un major classicisme. Sense abandonar, en els seus primers projectes, les formes reticulades de plafons amb relleus, en els retaules posteriors aquests escultors anaren decantant-se cap a una centralització més marcada que donava més èmfasi al cos principal davant la pèrdua d'importància de les andanes laterals.²⁶⁸ Paral·lelament a aquest procés estructural, les escultures que fins aleshores poblaven les fornícules, van anar lentament però progressiva ocupant més protagonisme, alliberant-se de les seves capelletes i atancant-se decididament cap a l'espectador. En paraules de Joan Bosch: "*Les figures de cos rodó i de mida gairebé natural feren un pas endavant i s'aproximaren a la nau, gràcies a recursos gestuals més grandiloqüents*".²⁶⁹ Aquest decidit pas endavant que en la nostra retaulística es produeix cap a la segona dècada del segle XVIII, també marcarà la tipologia de les escultures *sunyerianes* dels anys següents. Filant més prim, podem dir que no podríem explicar les escultures del Monument de Setmana Santa estudiat si abans no tinguéssim en compte aquest gradual procés d'«independència» assolit per l'escultura en les, fins aleshores, predominants estructures arquitectòniques. Creiem necessari fer aquests

260. CALVO RUATA i LOZANO LÓPEZ, «Los Monumentos...», *op. cit.*, p. 130.

comentaris previs sobre els retaules per poder situar millor en el context les obres estudiades.

En l'apartat anterior ja han quedat definits molts dels trets estilístics de Josep Sunyer; a continuació hi afegirem alguns detalls més que han de ser posats en relleu, per bé que tampoc pretenem dedicar-li aquí un estudi monogràfic.²⁷⁰ En els llibres dedicats a l'escultura catalana d'època moderna, el nom de Josep Sunyer i Raurell hi acostuma a aparèixer en els capítols dedicats als darrers estadis del Barroc.²⁷¹ La seva llarga trajectòria com a escultor –seixanta-nou anys de carrera– li va permetre evolucionar del *salomonisme* de finals del Set-cents, a l'alt Barroc d'influència italianitzant del primer quart del XVIII.

Fill d'una nissaga d'escultors barcelonins instal·lats a Manresa, Josep Sunyer i Raurell va néixer el 1673 i aviat es familiaritzà amb l'ofici patern, ja que rebé instruccions del seu pare, Josep Sunyer I († ca. 1682) i del seu avi, Pau Sunyer († 1694). Això, sumat als lligams, primer professionals i, després personals amb la famosa nissaga dels Grau,²⁷² va ser determinant en la continuació del taller familiar.²⁷³ La seva primera obra, a Puigcerdà, data del 1691, i el 1696 el jove escultor té ocasió de constituir el que serà el seu sòlid i prolífic taller, instal·lat primer a la zona de la Catalunya Nord. Membre del Col·legi de Pintors, Escultors, Dauradors i Brodadors de Perpinyà des del 1698 fins al 1714, va rebre moltíssims encàrrecs de parròquies i esglésies a la zona del Conflent i l'Alta Cerdanya, però és difícil seguir les seves passes en les línies que aquí tracem. Assenyalem, això sí, els retaules majors de Prada (1697-1699), el de Cotlliure (1698-1701), el de Llivia (1700-1704) i el del santuari de Font-Romeu (ca. 1704). Com bé apunta Teresa Avellí, poden incloure's en aquesta llista d'obres algunes més (tot i que no disposem dels contractes). Així passa amb els retaules de Sant Galderic, de Prada; el del Sant Sagrament de Cotlliure (1699); el de Sant Llorenç d'Òpol (1707) i els de l'església de Sant Martí de Joc (entre Perpinyà i Conflent, ca. 1710), entre d'altres.²⁷⁴ Després d'haver desenvolupat la seva activitat durant prop de vint anys a la zona dels Pirineus, Josep Sunyer i el seu taller²⁷⁵ treballaren a altres comarques del Principat com el Bages, Osona i el Barcelonès.

261. A vegades, el fet d'haver policromat les peces amb uns dies de diferència i amb unes relacions de pigments dissolts lleugerament diferents, provocava aquestes petites alteracions en els matisos (i el seu pitjor estat de conservació també hi ha influït).

262. *Diccionario de la Lengua Española*, Real Academia Española, Volum II, Madrid, 1992, p. 2.095.

De nou a Manresa, Josep Sunyer es dedicà a la reddecoració de les capelles de la Seu de Manresa, destruïdes en la Guerra de Successió. A més del seu taller, Josep Sunyer comptà amb la col·laboració del seu germà, Pau Sunyer (II), i la del seu amic Jacint Morató i Soler (1683-1736), amb qui compartí l'autoria d'una de les obres més cèlebres del Barroc català: el retaule major de la parròquia de Santa Maria d'Igualada (1718-1729). També amb ell treballà a Vic en el retaule de Santa Clara (1721; destruït durant la Guerra Civil de 1936-1939), i de nou a Manresa, en el de l'Àngel Custodi (1723; perdut). La seva feina a la Cova de Sant Ignasi de Manresa (1720-1729), evidencia la prolífica participació del mestre i el seu taller arreu del territori. La tercera dècada del segle XVIII el portà a la ciutat comtal, on, com s'ha dit, treballà en el convent de Santa Caterina i en el Monument de la catedral amb el seu fill, Josep Sunyer i Fontanelles († 1736). El 1740 se'l troba a Solsona, treballant en un retaule de dita vila. Poc després contracta el retaule de l'església de Sant Pere, a Manresa (1745). Morí el 1751, a l'edat de 88 anys, al seu domicili, al carrer de Valldaura. Va ser enterrat al convent de Sant Domènec de la seva vila natal.²⁷⁶

LES ESCULTURES DEL MONUMENT I L'ESTIL *SUNYERIA*

*«Des de la dècada dels vuitanta [del segle XVII] treballaven al país un seguit de mestres que manifestaven el coneixement del llenguatge de l'alt Barroc de temàtica religiosa [...] començant per Joan Roig I i Joan Roig II, Andreu Sala o Lluís Bonifàs, el besavi. La seva, i després la d'autors com Llätzer Tramulles II, Pau Costa o Josep Sunyer i Raurell, indica l'ús més o menys decidit d'un nou codi figuratiu, renovat de recursos que emfasitzen l'efecte comunicatiu de l'escultura i fan més persuasiu i efectista el missatge dels retaules. La seva és una plàstica altbarroca, tant pel que fa a la voluntat de dotar el culte de sumptuositat [...] com per la recerca d'estratègies persuasives envers els espectadors».*²⁷⁷ Hem recollit textualment aquests mots de Joan Bosch perquè defineixen amb

263. Cesare RIPA, *Iconologia*, Akal, 2 vols., Madrid, (Roma, 1603), 1987, p. 161-163.

264. Míriam FLÒ FORNER, *El conjunt funerari de Sant Oleguer de la Catedral de Barcelona*, tesina de llicenciatura d'Història de l'Art (inèdita), Universitat de Barcelona, juny 2000, p. 85.

265. *Ibidem*, p. 86. Flò recull l'opinió de James HALL, *Diccionario de temas y símbolos artísticos*, Madrid, Alianza, 1994, p. 88.

tota precisió el context on cal situar la figura de Josep Sunyer en la plàstica catalana de l'època.

Les seves escultures, grandiloqüents i expressives –en els gestos, en els angulats drapajats o en les boques entreobertes– s'adscriuen dins l'alt Barroc romà²⁷⁸ –salvant les distàncies– en la línia de grans noms de l'escultura com Gian Lorenzo Bernini (1598-1660), Alessandro Algardi (1595-1654), François Duquesnoy (1597-1643) o Ercole Ferrata (1610-1685). És clar que la manera com el nostre escultor rebé aquestes influències no va ser pas per via directa, perquè mai no va estar a Itàlia, sinó mitjançant el món de les estampes que circulaven amb força difusió i que no era difícil trobar en els tallers dels mestres i imatgers de més renom.²⁷⁹ Bona part de les talles esculpides sobre fusta i alabastre de Sunyer és deutora de la imatgeria romana del segle XVII, però no exclusivament; també s'hi han vist reminiscències en les pintures del conegut normand Nicolas Poussin (1594-1665) a l'hora de resoldre composicions complexes,²⁸⁰ de Pietro da Cortona (1596-1669), o del gravador holandès Cornelis Cort (1533-1578).²⁸¹ En alguns casos concrets es poden trobar transcripcions força fidels, però altres cops Sunyer sap extreure l'*atmosfera* de les estampes que li és útil per aconseguir l'efecte desitjat d'acord amb les necessitats cercades. Com a gran mestre imatger que era, sap treure profit d'aquelles parts que més l'interessen, però no cau en la còpia i mostra clarament la seva destresa i innegable habilitat. Com bé diu Avellí, «*sapigué materialitzar amb un alè iconogràfic adequat –solemne i vigorós– [...] [assolint gran] sintonia amb la cultura berniniana*».²⁸²

Volem assenyalar, en aquest punt, una observació que els estudiosos de l'art Barroc català i, en especial, els que han parlat de Sunyer, fins ara encara no han tractat, però que creiem necessari remarcar: es tracta de la semblança estilística que, en general, tenen les seves obres amb les escultures d'alguns dels nuclis centreeuropeus del primer terç i primera meitat del segle XVIII. Quan donem un cop d'ull a les obres de centres tan actius com els austríacs o els germànics (sobretot la zona de Baviera, sud de l'Alemanya actual) en aquelles dates properes ja al Rococó, hi apreciem coincidències en l'aspecte formal i, sobretot, en l'expressivitat de les figures (semblants cànons allargats, semblant dinamisme i volgudes *deformacions* als rostres per tal d'assolir una més abrandada comunicació amb l'espectador) amb les estàtues de Sunyer. Posant noms i cognoms, podríem veure aquest joc de relacions si les comparem amb les obres d'es-

266. RIPA, *op. cit.*, p. 354.

cultors de la talla d'Egid Quirim Asam (1692-1750);²⁸³ Johann Paul Egell (1691-1752); dels estucs gairebé coetanis de Joseph Anton Feuchtmayr (1696-1770); de Johann Joseph Christian (1707-1777) o del bavarès ja més tardà Franz Ignaz Günther (1725-1775).²⁸⁴ Dit això, no afirmem pas que el manresà devia conèixer aquests mestres –ni que fos per via indirecta–, tan sols volem subratllar com, en aquest cas, l'univers artístic de l'artista català no estava gaire lluny de les creacions escultòriques d'avantguarda d'altres nuclis europeus. Sunyer s'integra plenament dins d'aquest *clima artístic* de l'alt Barroc i, en certa manera, arriba a semblants solucions d'aires rococos una mica *avant-la-lettre*.²⁸⁵

Les vuit escultures del Monument de Setmana Santa mostren característiques típicament *sunyerianes*. Són comunicatives i expressives en les actituds perquè, per sobre de tot, volen interpel·lar els espectadors; són dinàmiques i convulses d'acord amb la imatge triomfal i victoriosa que l'església catòlica proclama, passats els primers anys de la Contrareforma. Segueixen aquest llenguatge exaltat, teatral que pretén commoure els afectes dels fidels, tot enarborant les virtuts de bons cristians i recordant els episodis crucials de la Passió del Senyor.²⁸⁶ Una comparació amb altres figures angelicals sorgides del cisell de Sunyer ens permetrà reafirmar aquestes semblances.

Prenent com a exemple els joves àngels ceroferraris del retaule major de Santa Maria d'Igualada (1718-1729), hi apreciem trets idèntics als del Monument: robes en moviment, plecs marcats que deixen entreveure anatomies estilitzades, braços i cames enlaire, caps lleugerament tombats, rostres de cànons semblants, ulls ametllats, nassos prominents, pòmuls ossuts, cabelleres llargues i ondulades. A la parròquia de l'Anoia, Sunyer prescindeix de posar les ales dels àngels. Els petits angelets que giravolten entre la lluna als peus de la Immaculada d'Igualada parteixen del mateix esquema fisonòmic als rostres que els dos infants que acompanyen la figura al·legòrica de la Caritat: semblants cabells ondulats, galtes, orelles, nassos, etc.

El retaule major de Sant Pere de Prada (1697-1699) té àngels amb un aspecte semblant als del Monument catedralici. En un dels relleus es mostra *l'alliberament de Sant Pere*, i s'hi s'observa una figura angelical que respira aquest aire heroic i sumptuós de les estàtues *sunyerianes*, amb més majestuositat, si és possible, per les ales emplomades i policromades. L'àtic del mateix retaule és ple d'àngels músics amb gestos agitats i carre-

267. RIPA, *op. cit.*, p. 401.

gats d'aquest vigor espiritual tan afí a la Contrareforma.

Pel que fa referència als àngels que duen els atributs de la Passió, podem trobar algun exemple interessant si comparem l'obra estudiada amb l'altar-tabernacle que decorava la capella del Santíssim Sagrament a la Seu de Manresa (ca. 1715; destruït el 1936).²⁸⁷ Els àngels manresans són més rígids, sobretot perquè són d'alabastre, enfront de l'habitual fusta del Monument barceloní. Per la resta, les fotografies antigues d'aquesta obra ens permeten veure figures que cerquen varietat de posicions i que tenen un ritme d'alternança (subjecten creus, columnes i altres atributs de Crist). Són àngels adolescents, amb llargs cabells, ambigus, guarnits amb ampul·looses teles empeses pel vent.

Podríem posar més exemples per tal d'il·lustrar que l'autor de les figures del Monument és Josep Sunyer i Raurell, però creiem que en el terreny estilístic ja ha quedat prou demostrat. Allò que ara per ara no resulta tan fàcil de fer és fixar el límit de les actuacions entre el pare i el fill. Josep Sunyer i Raurell *patentà* –si se'm permet l'expressió– un estil personal, expressiu, que ja hem definit i que, en bona mesura, el seu taller seguí amb varietat de solucions (amb resultats no sempre tan excelsos). L'ombra del pare va ser llarga. Aquest fet, lligat a la manca d'informació que tenim sobre el seu fill, Josep Sunyer i Fontanelles, dificulta molt l'atribució de les talles a l'un o a l'altre.²⁸⁸ No disposem de prous elements de judici per a determinar possibles diferències. És molt probable que l'estil del fill seguís la manera de fer paterna. En tot cas, la mort prematura del jove (el 1736, a una edat incerta, però que devia voltar els 40 anys)²⁸⁹ i el fet de treballar conjuntament amb el seu pare ha diluït la seva empremta personal. Creiem que seria un error pretendre atribuir avui les figures més «fluïxes» al fill (justificant-ho amb la seva experiència més curta) i deixar les més reeixides per al patriarca, perquè, com sabem, tot sovint la producció d'un mateix artista mai és linial i sempre està subjecta a variacions de tota mena difícils d'explicar.

MODELS I INFLUÈNCIES DEL MONUMENT

268. Vegeu com a exemples el retaule major de Santa Maria d'Igualada (1718-1736), de Jacint Morató i Josep Sunyer i Raurell, i el de Cadaqués (1723-1727) de Pau Costa i Joan Torras.

269. BOSCH, *Alba daurada...*, *op. cit.*, p. 41

270. Teresa Avellí i Casademont estudiarà amb més profunditat la figura de Sunyer i tots els membres de la nissaga en la seva futura tesi doctoral.

En l'apartat anterior ja hem incidit en la manera com l'art romà i francès del segle XVII influí la plàstica *sunyeriana*, sobretot gràcies a les estampes. Centrant-nos específicament en les vuit escultures trobades del Monument, hem buscat models que poguessin servir de referència directa. Dissortadament, no hem trobat cap gravat que íntegrament hagués pogut servir d'inspiració a Josep Sunyer Raurell. Creiem que aquestes figures són el resultat del bon ofici de tallista de l'escultor manresà, que tant dominava la tècnica de cisellatge sobre fusta, com posseïa la capacitat inventiva i comunicativa al servei d'un missatge evangelitzador. És clar que les figures s'inclouen dins d'allò que podem anomenar *figures de repertori*, és a dir, en paraules de Joan Bosch sobre Sunyer: «una utilització mecànica de les tipologies i els models, una gesticulació abrandada que, a vegades, no es correspon amb un perspicaç estudi psicològic»,²⁹⁰ però que en el nostre particular cas veiem ben plasmades i reeixides.

Tot i això, no podem descartar que Sunyer partís d'algunes estampes a l'hora de fer les vuit figures, però en tot cas la influència no devia pas ser directa, sinó circumstancial, quelcom semblant a un *eco* llunyà, una certa sintonia. Els àngels fets pel taller de Bernini al Ponte Sant'Angelo a Roma (ca. 1670; Lazzaro Morelli, Giulio Cartari, Paolo Naldini, Cosimo Fancelli, Antonio Giorgetti i Girolamo Lucenti, entre altres) tenen una tipologia que, conceptualment, coincideix amb l'emprada pels catalans en el Monument catedralici, si bé només s'hi han trobat semblances tipològiques (dinamisme, cames lleugeraments avançades, extremitats allargades, drapejats moguts i atributs de la Passió). És ben probable que Sunyer conegués aquestes obres per gravats, tal com quedà de manifest pels seus àngels del tabernacle de la Seu de Manresa.

La figura que potser guarda més semblances és la de l'àngel que sosté

271. MARTINELL, *Arquitectura i escultura*, op. cit., p. 125-128. Triadó, *Història de l'art català*, op. cit., p. 174. Triadó, *Ars Cataloniae...*, op. cit., p. 91.

272. Es casà en primeres núpcies amb Teresa Grau, neboda de l'escultor Francesc Grau. Sunyer va completar el seu aprenentatge sota la tutela de Francesc Grau i el mestratge de Lluís Generes. AVELLÍ, «Els retaules del taller dels Sunyer...», op. cit., p. 275. També es pot trobar informació a la xarxa:

⟨http://ca.wikipedia.org/wiki/Josep_Sunyer⟩ (Consulta feta el juny del 2009).

273. Per Avellí sabem, entre altres coses, que va heretar del seu avi les eines d'escultor, així com bastants traces i gravats que degueren ser-li de gran utilitat en les seves obres. AVELLÍ, «Els retaules del taller dels Sunyer...», op. cit., p. 276, nota 24.

274. Per a una informació molt més detallada, vegeu: AVELLÍ, «Els retaules del taller dels Sunyer...», op. cit., p. 278.

el sudari de la Verònica amb la faç del Creador, esculpida per Cosimo Fancelli (1620-1688) cap a 1668-1669, amb una gestualitat i actitud no gaire distinta de la del jove àngel de la catedral. La influència de Bernini sobre Sunyer és evident. Del napolità, el nostre escultor en beurrà la gestualitat expressiva, la teatralitat dels gestos, l'estilització de les proporcions i l'abrandada elegància formal. De fet, l'ombra *berniniana* arribà als nostres escultors gràcies a l'abundant circulació d'estampes, i no és gaire difícil traçar un recorregut que ens porti de les obres d'Andreu Sala als Morató; dels Sunyer als Costa; dels Bonifaç a Salvador Gurri, per esmentar uns pocs noms importants.²⁹¹ Bernini deixà una prolífica i activa escola al seu darrere;²⁹² entre els hereus del seu inici, en destaquem l'italià Giuseppe Mazzuoli (1644-1725), qui en els àngels que sostenen el cimbori de l'església de Sant Martino a Siena (cap a 1700), hi plasmà trets i actituds que no disten gaire de les pròpiament *sunyerianes*. El manresà degué tenir a l'abast estampes com aquestes, vistes les coincidències formals i de fons entre l'obra de Siena i els àngels d'Igualada (per bé que els d'aquí són treballats en fusta).

En l'extens i variat catàleg de gravadors que Sunyer podia consultar –des de Cornelius Cort (1533-1578) a Agostino Carracci, passant per Pietro del Po (1616-1692), Teresa del Po (1646-1713) i altres mencionats–, volem afegir-hi el nom de Jan Sadeler I (1550-1600), artista de Brussel·les, qui en la sèrie d'estampes de les *Virtuts victorioses sobre els vicis* (ca. 1579) representà figures al·legòriques assegudes amb gestos expressius i elegants que recorden vagament la nostra figura de la Fe (mancada de creu i de braç).²⁹³ No és una lectura directa, però sí propera, i potser Sunyer tenia al seu taller aquests models, vistes les semblances en la posició de cames, braços, rostre i actitud.

A continuació passem a comentar les obres, coetànies i posteriors, que reberen alguna influència del Monument efímer estudiat. La primera pista ens la dóna el citat baró de Maldà qui, parlant del retaule major de l'església de Sant Felip Neri de Barcelona, digué: «... *que dit retaule lo passaba a treballar un tal mestre Nicolau [...] havent tret alguns modelos per lo de Sant Felip Neri y si un a hechura com és lo sumptuós y magnífich Monument de la Iglésia Cathedral, que lo retaule nou servirà de*

275. En el taller de Josep Sunyer van formar-se altres escultors i aprenenents; Joan Xambó hi entra el 1697; Pere Navarre, el 1703; i Josep Bordas, el 1710. *Ibidem*, p. 277.

276. AVELLÍ, «Els retaules del taller dels Sunyer...», *op. cit.*, p. 275. També: <http://ca.wikipedia.org/wiki/Josep_Sunyer> (Consulta feta el juny del 2009).

*monument... ».*²⁹⁴ És a dir, Nicolau Traver, escultor, tingué com a referent l'obra de la catedral a l'hora de dissenyar el moble de l'oratori veí, que tant havia de funcionar d'altar litúrgic com de Monument de Setmana Santa. Des del punt de vista figuratiu, ambdues peces guarden estretes relacions. Les escultures del Monument de la Seu s'inscriuen dins del llenguatge alt Barroc, propi de mitjan del Set-cents (1735); les de Sant Felip Neri són talles de reminiscències barroques i *berminianes*, però ja palesen un gir cap a un llenguatge més fred i proper a la corrent academicista (recordem que l'Escola Gratuïta de Dibuix de Barcelona es funda el 1775 i Traver esculpeix els àngels cap al 1807).²⁹⁵

És cert que les de Sunyer són figures de caràcter efímer que no restaven esposades de manera permanent a la Seu, però creiem que la concepció formal i el seu influx és més que evident quan les comparem amb els àngels que duen atributs de la Passió de Sant Felip Neri. Les robes, l'estilització de les figures, ensenyant braços i cames en moviment, com les de Sunyer, busquen interpel·lar l'espectador amb una gestualitat directa i comunicativa. És ben probable que els quatre àngels de cos rodó del Monument es comunicessin i s'emplacessin de manera semblant als que ara veiem quan visitem la parròquia de Sant Felip. Més de setanta anys separen les dues obres, hom hi observa diferències d'estil, sobretot en la manera de resoldre els rostres i en la diferent concepció de la policromia, però l'esperit latent darrera d'aquests conjunts són gairebé coincidents. Encara que l'Acadèmia feia anys que funcionava, l'esperit religiós de les imatges barroques no s'esborrà d'avui per demà i encara pervisqué durant ben entrat el segle

277. BOSCH, *Alba daurada...*, op. cit., p. 52.

278. Diu Wittkower: «*Lo que distingue al Barroco de las épocas más primitivas e incluso al alto Barroco es que el espectador es estimulado a participar activamente en las manifestaciones sobrenaturales del arte místico más que a mirarlo «desde fuera»*». Rudolf WITTKOWER, *Arte y arquitectura en Italia 1600-1750*, Madrid, Cátedra, 1999, p. 139.

279. Recordem que, com hem dit, a la mort del seu avi Pau, Josep Sunyer heretà una bona col·lecció de gravats que, de ben segur, li van ser de gran utilitat en el temps per a resoldre problemes compositius o elaborar figures *de repertori*. AVELLÍ, «Els retaules del taller dels Sunyer...», op. cit., p. 276.

280. Vegeu el cas dels relleus dels Sants Sagraments del retaule d'Espirà de Conflent, on Sunyer seguí les estampes de Duguet sobre les pintures de Poussin. *Ibidem*, p. 285. També: AVELLÍ, *Alba daurada*, op. cit., p. 238-243.

281. En aquesta llista, hi podriem afegir obres d'altres escultors italians que degué conèixer indirectament, via estampes, com les figures dels sants del Vaticà de Pierre Legros, Carlo Monaldi, Giuseppe Rusconi, Pietro Bracci, etc. AVELLÍ, *Alba daurada*, op. cit., p. 259.

XIX. Traver potser tingué accés a les estampes de Bernini que van fer-se del Pont Sant'Angelo, però nosaltres creiem que abans devia haver vist en primera persona els àngels del Monument dels Sunyer.

En la figura 2, els hem col·locat com, segons el nostre parer, creiem que havien d'anar situats. Hem tingut com a referent, al sòcol, els quatre àngels de Sant Felip Neri, i hem tingut en compte la gestualitat marcada de braços i mirades. A més, ens hem guiat també per la nota del contracte de policromia a càrrec d'Agustí Viladomat i Pere Rigalt (1737), de dorar: «*las quatre cartelas*»,²⁹⁶ i la del fuster Joseph Armada (1851): «*Per encarna y deura de nou los quatre angels de los soculs*». ²⁹⁷

Els àngels amb els atributs desapareguts (potser llances amb l'esponja, columnes?) estaven als extrems; al centre, esquerra, es deuria situar el del mantell de la Verònica, i a la dreta hi devia haver el que aguanta el gerro i la safata. És una llàstima que les ales no s'hagin conservat, perquè ajudarien a l'hora de determinar les posicions finals de les estàtues. Pel que fa a la resta de talles, la col·locació és bastant més problemàtica. Creiem que devien situar-se més a dalt, en un segon nivell, acompanyant l'«*Arch principal*». De nou la comparativa amb el Monument-altar de Sant Felip Neri ens ajuda a fer-nos-en una idea. El cos superior d'aquesta obra està acabat amb una parella d'àngels oposats que emmarquen una pintura de l'*Anunciació*, i a l'àtic, un gran escut amb garlandes florals és aguantat per dos petits angelets.

En el cas del Monument de la catedral, les dues voltes estaven decorades amb les teles en perspectiva fetes per Antoni Viladomat (*Santa Cena i Lavatori*), però sembla que hi havia més predomini de l'escultura que a Sant Felip. Acompanyant les pintures, i també a tocar del cimaci amb l'escut i la corona, devien estar situades les talles al·lusives a les Virtuts Teològals i els àngels restants. Com ja hem vist, aquestes no són figures exemptes, sinó que són alts relleus pensats per a ésser repenjats o subjectats a estructures arquitectòniques. La gestualitat de les figures, en mirades i sobretot en la posició de braços i caps –malgrat la falta d'atributs i membres– ha estat la

282. AVELLÍ, «Els retaules del taller dels Sunyer...», *op. cit.*, p. 284.

283. Egid Quirin Asam va rebre influència de Bernini en el seu viatge d'estudis a Roma. ROLF TOMAN (ed.) *et al.*, *El Barroco. Arquitectura, escultura, pintura*, Ullmann & Könemann, Colònia 2007, p. 338.

284. ROLF TOMAN (ed.), *op. cit. supra*, p. 330-351.

285. TRIADÓ: «*L'arquitectura va quedar inserida en un conjunt unitari de gran força plàstica, que va fer de Sunyer un precursor de les fórmules del rococó*». TRIADÓ, *Ars Cataloniae... op. cit.*, p. 93.

nostra guia a seguir per plantejar la disposició del segon pis.

La posició dels rostres mirant cap avall indiquen l'elevada alçada de la majoria de les figures. La Caritat mira a la dreta, actitud oposada a l'Esperança que, sostenint l'àncora, dirigeix l'esguard cap a l'esquerra. Al centre, hi hauria d'haver la Fe, la Virtut Teològica més important i la que, per tant, ocupa un lloc preferent (asseguda en un tron, dirigeix la mirada a l'horitzó). Tan sols ens ha arribat un àngel (se'l reconeix per l'orifici de les ales a l'esquena), que havia d'emplaçar-se al costat esquerre de la Fe, com flanquejant-la; ara bé, aquesta composició resta desequilibrada, no és simètrica, cosa que ens porta a plantejar-nos si potser antigament hi havia hagut una altra figura angelical, semblant a l'anterior, que cerqués un diàleg de moviments oposats i que afegís compensació formal (i que, per tant, no ens hauria arribat). És entrar en un terreny imprecís, i més tenint en compte els escassos detalls trobats als contractes, per això tan sols volem limitar-nos a apuntar aquí la hipòtesi, sense entrar a fer-hi més valoracions.

Un dels Monuments de Setmana Santa d'època barroca més ben conservats és el del Monestir de Santa Teresa de Vic²⁹⁸ (1750), realitzat per l'escultor Carles Morató (1721-1780). El conjunt es troba en el mateix indret on va ser pensat (en una capelleta inserida dins la paret, al costat de l'Epístola dins l'església). De mides més humils, té l'estructura d'una cúpula alçada sobre grups de quatre columnes, disposades de manera que produeixen sensació de profunditat; al centre es situa un altar amb una graderia que aixeca l'urna-sagrari, per a la Sagrada Forma; dos angelets en genuflexió flanquegen l'urna i la volta es tanca decorada amb caps d'àngels en un cel de núvols. Comparteix amb el de la Seu semblant llenguatge formal: columnes suportant les voltes el·líptiques, les cornises trencades, els arcs de mig punt, l'urna-sagrari sobre unes grades i l'existència de talles amb àngels. Però no té la sumptuositat ni la grandiositat del temple catedralici de Barcelona. Això sí, en tots dos casos es segueix el model de Monument de *nau profunda*.²⁹⁹

Un altre Monument que ha entrat en relació amb la nostra obra d'estudi

286. L'escultura, en paraules de Victor Stoichita: «*tenía la misión de establecer un contacto más directo con el espectador [...] no tenemos porqué extrañarnos, entonces, cuando en ciertos textos sagrados de la época [siglos XVII-XVIII] damos con testimonios de que, en los ambientes eclesiásticos, la escultura era más apreciada que la pintura*», per la major veracitat i la capacitat de commoure a l'espectador fent-li reviure la vida de sants o personatges sagrats. Victor I. STOICHITA, *El ojo místico. Pintura y visión religiosa en el Siglo de Oro español*, Madrid, Alianza, 1996, p. 68.

és el conjunt per a la Setmana Santa de l'església de Nostra Senyora de Tura (Olot), realitzat per Joan Carles Panyó i Figaró (1755-1840). Pintor i decorador mataroní, deixeble de Tramulles i format a l'Escola de Belles Arts de Barcelona, Panyó és conegut perquè va ser el primer director de l'Escola de Dibuix d'Olot.³⁰⁰ També mostrà certes aptituds per a l'arquitectura, tal com ens deixà entreveure al campanar de l'església de Tura i al temple d'«El Noguera» a Segueró. La seva és una biografia que encara resta per escriure i que guarda molts punts foscos.³⁰¹ El seu Monument de Setmana Santa de l'església de Tura va perdre's en el foc de la Guerra Civil el 1936 (com gairebé tot el temple, inclòs el campanar). Tot i això, disposem de prou informació gràfica i documental per dedicar-li unes línies.

Dins el vessant arquitectònic de Panyó, el Monument de Tura s'insereix en la trajectòria de les obres fetes per *l'architecte decorador*, en paraules de Vayreda (una mica diferent de les obres d'*architecte constructor*, més pròpies d'un arquitecte pròpiament dit, que no pas d'un pintor/decorador).³⁰² En una data incerta, però que ronda l'any 1803, Panyó es posà a treballar en la construcció del Monument Pasqual a l'església olotina; com en el cas de l'obra barcelonina, es tractava de fer una fàbrica desmuntable que, any rere any, s'exhibís en el punt més visible del temple, el presbiteri, davant l'altar major. En paraules de Vayreda, que veié el Monument abans del 1932: «*ofereix, en la seva concepció general una gran semblança amb el que pintà Antoni Viladomat per a la Seu de Barcelona [...] de tota manera, cal recordar que ens trobem en un segle de distància [corregim, són menys de 70 anys (1735 i ca. 1803)], la qual cosa justifica el seu academicisme i la supressió absoluta de tots els elements de gust barroc*».³⁰³

Formalment, el Monument de Tura constava d'un gran arc de triomf bastit sobre unes columnes corínties, rematat en les cantonades de les cor-

287. És molt probable que en aquest cas Sunyer partís de models berlinians passats a estampes, com per exemple els àngels del pont Sant'Angelo (1669-1674). *Ibidem*, p. 259.

288. Com ja hem dit, Bosch i Dorico, varen confondre el fill amb el pare. BOSCH I DORICO: «El Monument de Setmana Santa...», *op. cit.*, p. 255.

289. Teresa Avellí ja esclarirà alguns punts foscos de la biografia dels Sunyer. Tenint en compte que Josep Sunyer i Raurell es casà per primer cop amb Teresa Grau en la darrera dècada del segle XVII, i que fruit d'aquest matrimoni va néixer Josep Sunyer i Fontanelles, aquest degué morir amb prop de quaranta anys el 1736.

nises per un seguit d'escultures al·legòriques exemptes. Aquesta estructura imponent, minsament decorada, donava entrada a una nau, dividida en dos trams i coberta per unes cúpules sobre triangles esfèrics. En la zona inferior, sobre el sòcol i una graderia, es situava l'urna-sagrari, aixecada per una mena de pòrtic acabat amb una balustrada i amb figures ornamentals. Com bé indica Vayreda, el conjunt arquitectònic «és d'un gust italià molt pur». Potser resultava un pèl efectista, però respirava un aire escenogràfic en consonància amb la fredor pròpia de l'estil del seu temps.³⁰⁴ L'autor també apunta referències italianes, tal com la possible influència d'Andrea Pozzo (només cal dir que el llibre *Perspectiva et Architectorum* constava entre les fonts de l'inventari que Panyó posseïa); de Ferdinand Galli-Bibiena (per l'arquitectura desbordant, fantàstica i de gran volada) i, fins i tot, del pintor Giovanni Battista Tiepolo (pels escorços de les figures que desafortunadament tan poc es veuen en la imatge antiga). El joc de relacions entre l'obra catedralícia i la de Tura és ben estret. Les diferències tan sols radiquen en la menor profusió decorativa de la segona (portant per exemple a la supressió de teles pintades imitant perspectives, i fent desaparèixer grans escuts, peanyes, mènsules, medallons i formes entortolligades, més propis de l'alt Barroc que no pas de l'estil *academicista* de Panyó). Fins i tot el mataroní sembla aplicar fil per randa el cànon de proporcions de la columna coríntia que Viladomat aprengué del seu *mestre* bolonyès Galli-Bibiena, aixecada sobre alts pedestals.³⁰⁵ No sabem fins a quin punt Panyó s'inspirà en el Monument de la Seu per a fer el moble de Tura, el que sí sabem és que el resultat final s'emmarca dins d'aquest ambient d'*aires* tardobarrocs, que tan bé s'il·lustra en la tractadística d'autors com Pozzo i Bibiena, i que resulta tan afí amb l'obra aquí estudiada.

DARRERES QÜESTIONS I CONCLUSIONS

La documentació sobre els Monuments de Setmana Santa és escassa i encara resta molta feina per fer. Per exemple, Ainaud parla de les fàbriques efímeres pasquals de les esglésies barcelonines dels Sant Just i Pastor (1667) i de la parròquia de Sant Miquel Arcàngel (1689),³⁰⁶ però no en sabem res de l'aspecte que tenien.³⁰⁷ Entrat ja el Set-cents, els germans Tramulles van fer-ne un a Sant Pere de les Puelles (obra de Manuel), mentre que Francesc n'erigí un altre a l'església de San Joan, de l'orde de

290. BOSCH, *Els tallers d'escultura... op. cit.*, p. 235.

Sant Joan de Jerusalem a Barcelona (1773).³⁰⁸ Moltes d'aquestes peces s'han perdut. D'altres potser es guarden mig fragmentades en sagristies i en magatzems bo i esperant que algun dia s'exposin al públic. Algunes mostres han sobreviscut el pas del temps. Podem citar el Monument de Setmana Santa de l'església de Santa Eulàlia d'Erill-la-Vall a la Vall de Boí (Alta Ribagorça) obra del segle XVIII, però d'una tipologia pictòrica i una aparença popular que s'allunya molt del nostre moble estudiat. Un altre exemple semblant el tindriem amb el Monument efímer de l'església parroquial de Santa Maria, Segueró (Garrotxa), obra d'autor desconegut i del 1747 que desplega la iconografia al voltant de la Passió de Crist fent ús de fustes i teles pintades al tremp.³⁰⁹

Els Monuments de Setmana Santa plantegen una gran varietat de propostes en els aspectes formal i simbòlic, i més encara tenint en compte que eren creacions que normalment havien d'adaptar-se no sols a les distintes possibilitats econòmiques dels temples, sinó als seus limitats espais interiors. Podríem afegir una llarga llista de Monuments d'arreu de l'Estat espanyol, alguns amb semblances puntuals amb el nostre, que servirien per a evidenciar models i influències fora de Catalunya, però creiem que desbordarien la intenció primera del nostre estudi; en tot cas remetem el lector interessat en la matèria a la nostra tesi doctoral, actualment en curs, on tractarem aquesta qüestió amb més espai del que aquí disposem.³¹⁰ Hem volgut aportar el màxim d'informació possible per a entendre l'interessant cas del Monument barceloní, per això hem cercat als arxius, hem consultat els documents capitulars, hem anat a les fonts gràfiques i, fins i tot, hem tingut la sort d'analitzar i *palpar* de ben a prop les restes escultòriques d'aquesta obra «perduda», i avui parcialment recuperada. A tall d'epíleg resumim els aspectes més destacables de l'obra estudiada:

– El Monument de la catedral de Barcelona (1735) era una de les grans obres efímeres d'època barroca al Principat. Sembla que va partir del

291. Una altra cosa és la suposada relació *berniniana* d'escultors més propers a l'Acadèmicisme que a l'alt Barroc, tal com Bosch bé ha apuntat. De fet, les obres de Juan Adán, Carles Salas i Jaume Padró, són en estil i cronologia, més acadèmiques que barroques. BOSCH, *Alba daurada... op. cit.*, p. 57.

292. Altres noms reeixits d'escultors amb l'aura berniniana són Algardi, Duquesnoy, Ferrata, Bracci, etc. «Josep Sunyer i Raurell manipulava gravats tan dispars com ara els de Cornelis Cort i Johan Sadeler combinats amb els produïts a partir d'obres de François Duquesnoy, Federico Barocci, Pietro da Cortona, Annibali Carracci, etc». AVELLÍ, *Alba daurada... op. cit.*, p. 243.

293. Vegeu: *The Illustrated Bartsch*, 70, part 3, fig. 495 i 499.

modello anònim conservat (GDG MNAC, n. 1.420), estava decorat amb figures escultòriques dels Sunyer, tenia acoblades teles amb perspectives de Viladomat, estava daurat d'or i jaspis de colors, i restava il·luminat amb salomons i centenars de ciris en el rerecor de la Seu. Causava un efecte impactant i impressionant com bé descrigueren alguns testimonis. L'obra guarnia el temple i commovia l'ànima dels fidels que volien retre homenatge a la mort del Senyor.

– Desgastat i destruït parcialment pels volts del 1872-1876, va restar desaparegut fins l'any 2007, quan, per causes fortuïtes, van trobar-se i identificar-se a la Seu les vuit talles que havien format part de tan insigne fàbrica.³¹¹ No ens ha quedat res de la seva estructura arquitectònica, ni tampoc tenim rastre de les teles que Antoni Viladomat (i després el seu fill Josep) pintà per cobrir les voltes, tan sols s'han descobert vuit figures escultòriques,³¹² àngels i virtuts teològals, atribuïdes a Josep Sunyer i Raurell i al seu fill. Les peces foren daurades, segons indicacions dels contractes, pels mestres Agustí Viladomat i Pere Rigalt.

– La trobada d'aquestes talles és excepcional per diverses raons: Primerament pel fet de ser d'època barroca. Com ja s'ha comentat, al nostre país les obres d'aquest període desaparegueren, sobretot en ocasió dels violents esdeveniments dels segles XIX i XX, i foren menystingudes i quedaren relegades a un paper secundari. També resulta extraordinari que, passats més de 270 anys, s'hagin conservat peces d'una obra efímera, més sotmeses que altres, a patir desgastaments i trencaments, tal com la majoria de les talles encara testimonien amb cicatrius i amputaments visibles.

– Encara resulta més valuosa la trobada, si pensem que no s'ha conservat dins la Seu cap moble escultòric de gairebé mitjan segle XVIII (allò que sovint hem anomenat *alt Barroc*). Efectivament, tot i que alguns dels retaules figurin datats genèricament com del «segle XVIII» (el del Pilar, per exemple), aquest caldria situar-lo cap a les primeres dècades de la centúria; igualment, entre l'altar de la Glorificació de la Verge (1709,

294. DD. AA., Marià CARBONELL, *La Col·lecció Raimon Casellas... op. cit.*, p. 128.

295. L'atribució a Traver davant Salvador Gurri ha quedat del tot definida per Mariona FERNÁNDEZ BANQUÉ, *Salvador Gurri i Coromines (1749-1819), un escultor d'entre segles*, tesi doctoral inèdita, Universitat de Barcelona, 2004, p. 545 i ss.

fàbrica i 1739, dauradura) i el retaule dels Sants Pau i Sant Gaietà (1770; ja d'aires clàssics), hi ha un buit considerable de més de cinquanta anys, que almenys ara, queda plàsticament omplert i representat.

– Als punts anteriors, cal sumar-hi el més personalista, centrat en els escultors Sunyer (pare i fill). De fet, les figures de la catedral són les úniques peces atribuïdes a ells de la seva *etapa barcelonina*, que, com s'ha dit, comprèn els anys 1734-1739 (per bé que algunes fonts allarguen massa l'estada, fins el 1745). Destruïda la decoració de l'avantcapella del Roser al convent de Santa Caterina, aquestes han esdevingut les úniques mostres de la seva habilitat com a tallistes conservades a la ciutat comtal. La trobada, per tant, ajuda a enriquir el llarguíssim i prolífic catàleg d'obres de Josep Sunyer i Raurell i, per extensió, del seu actiu taller.

APÈNDIX DOCUMENTAL

1

Contracte per a l'escultura del Monument de Setmana Santa de la catedral, entre el Capítol i els escultors Josep Sunyer i Raurell i Josep Sunyer i Fontanelles. 5 de febrer de 1735

ACB, Fons Notarial 940, Francesc Rifós, *Manual d'actes* de 1733-1736, 5 de febrer de 1735, f. 93r-95v; Bosch i Ballbona, Joan i Carles Dorico, «El Monument de Setmana Santa de la Catedral de Barcelona, de 1735» a *D'Art*, números 17/18: Art, Bellesa i Coneixement, Universitat de Barcelona, 1992, p. 257-258.

Die quinta mensis februarii anno a nativitate domini millessimo septingentesimo trigessimio quinto. Barne.

Per quant lo Molt Iltre Capítol dela Sta Cathedral Iгла de Barna per lo Major Culto Divino, y lustre de la Iгла, desitja se fabrique un Sumptuos Monument, e Nou aparato de Monument en dita Sta Iglesia; y lo desempeño de esta obra se haze confiat a Joseph Sunyer escultor; perço sobre la construccio

296. BOSCH I DORICO: «El Monument de Setmana Santa...» *op. cit.*, p. 259. / ACB, Fons Notarial 941, Joan MARÇAL, *Manual d'actes* de 1737-1738, 7 de juny de 1737, f. 29r-31r.

297. ACB, *Actes Capitulars*, 1844-1853, 1 de gener de 1851, f. 256.

de dit Monument o son aparato per y entre los Iltres y Molt Reverents Srs. D. Benet Desbach, Dr. Fco Roldós, Joan Pau Fontrodona y Dn Salvador de Clariana, pres [preveres] y cages [canonges] de dita Sta Iгла, y comissaris del Molt Iltre Capítol de ella, a fi y efecte nomenatsy deputats de una part, y dit Joseph Sunyer escultor de la ciutat de Manresa actualment habitant en Barna [al marge: y Joseph Sunyer també escultor son fill] de part altre; se han acordats y firmats los pactes següents.

Primo que dit Joseph Sunyer [*al marge*: major y Joseph Sunyer son fill] degan seguir las proporcions o midas del modello que se ha format per dit Monument, fent las vasas, y cornisas ben bocelladas tant dels pedestals, com dels remates en lo millor modo, y art, que demana dita obra resaltantlas y voltantlas peraque fasse lo millor perfil, que sie possible, y axi mateix degan dexar ben bocelladas las impostas dels Archs y voltas.

Item que dits Sunyer degan formar la talla que necessita dita obra, dexant-la ben feta y perfeccionada, encara que no ho ensenye lo modello o trassa que se ha fet.

Item deuran treballar las figuras dexantlas ab perfeccio y ben acabadas, las quals deuràn estovar perquè sien ben lleugeres per lo maneig de ellas.

Item que degan dexar tovas les columnes, cornisas y archs de las voltas en lo modo que ho puga suportar la obra.

Item que si durant lo treball de dita obra y fabrica se regoneixeran algunas circumstancies per sa millor perfecció y acert degan executarles dits Sunyer sens tenir accio de pretendrer millora alguna.

Item per a que dita obra se logre ab lo gasto y modo mes sumptuós ques desitja concorrera Francisco Llopart fuster del Molt Iltre Capítol per a que ell y dits pare y fill Sunyer reflexen lo que compendran més propi per lo acertat embelliment de dita obra, y per que reste ben feta y acabada.

Item es pactat que per part del Molt Iltre Capítol se dega suministrar a dits Sunyer tota la fusta hauran menester per dita obra, tota la ferramenta de perns, caragols y planxes, y alguns vents si seran necessaris per la fortificacio de la matexa obra. Quedant a carrech y compte de dits pare y fill Sunyer tot lo demás gasto a saber mans, aygua cuit y claus de tovas especies, que seran menester per dita obra.

Item conclusa la refferida obra del monument degan dits Sunyer pararla o assentarla en lo puesto ahont annualment ha de servir.

Item es pactat que per tota la feyna sobreexpressada y treball y gastos que

298. El monestir és de l'orde de les Carmelites Descalces i va ser fundat per santa Teresa de Jesús el 24 d'agost de l'any 1562.

299. CALVO RUATA i LOZANO LÓPEZ, «Los Monumentos...», *op. cit.*, p. 106.

300. Triadó, *Història de l'art català... op. cit.*, p. 216 i 241.

301. Començà treballant com a daurador a Berga i donà classes de dibuix a

deu obrar y soportar dits Joseph Sunyer major y Joseph Sunyer son fill, dega lo Molt Iltre Capítol pagarlos la quantitat de Dos Mil y Dos centes lliures barnes a saber és: 550 lliures y des de luego 550 lliures y encontinent que sie treballada la tercera part de dita obra 550 lliures, y quant dita fabrica estarà treballada en dos terceras parts, y les restants 550 lliures y despues de ésser conclosa dita obra segons lo sobre pactat y examinada y reconeguda a la satisfaccio del Molt Iltre Capítol.

Item que dits Sunyer degan tenir conclosa dita obra de vuy fins al die de Nadal primer vinent fi del corrent any 1735...

2

Contracte per a la dauradura del Monument de Setmana Santa de la catedral, entre el Capítol i els mestres Agustí Viladomat i Pere Rigalt. 7 de juny de 1737

ACB, Fons Notarial 941, Joan Marçal, *Manual d'actes de 1737-1738*, 7 de juny de 1737, f. 29-31; Bosch i Ballbona, Joan i Carles Dorico, «El Monument de Setmana Santa de la Catedral de Barcelona, de 1735» a *D'Art*, números 17/18: Art, Bellesa i Coneixement, Universitat de Barcelona, 1992, p. 258-260).

[*Al marge*: Pactes del concert sobre lo dorar lo Monument de la present iglesia. Vide apoca de 20 de febrer 1738 de la paga del compliment de est concert y de 300 lliures per cost de pintar les perspectives.]

Die septima mensis junii anno a nativitate domini 1737 Barchinone.

Girona. Es traslladà a Barcelona i a Reus, on pintà dues teles per al santuari de la Misericòrdia. Panyó va ser un dels màxims representants del Neoclassicisme a Catalunya. Treballà a esglésies i cases pairals, en decoracions pictòriques i dissenys, a Olot, Girona, Vallfogona, Segueró i Colomers, entre altres zones. Informació trobada el 4 de juliol del 2009 a: <<http://www.enciclopedia.cat/>>. Per a més informació de Panyó, vegeu: Ramon GRABOLOSEA, *Joan Carles Panyó. Primer director de les escoles de dibuix d'Olot i Girona*, Diputació provincial, Girona 1976.

302. R. VAYREDA, «Joan Carles Panyó, la seva vida, la seva obra i el seu temps», a *Butlletí dels Museus d'Art de Barcelona*, volum II, Junta de Museus, Barcelona, 1932, p. 245.

303. *Íbidem*, p. 246.

Per quant lo Molt Iltre Capítol de la Sta Iglia Cathedral de la Seu de Barna mogut de sa devoció al culto divino, y per Major lustre de la Iglesia ha deliberat que se dore y jaspee la fusta o aparato que novament se ha fabricat per lo Monument de dita Iglesia, y que comensà a servir en la funció del 1736 y perquè esta obra se execute ab lo degut lluïment y acert se ha servit fer comissió als Illustes y Molts reverents Srs Dr. Benet de Cartellà y Desbach y Dn Francisco Roldós canonges de dits Sta Iglia ab resolucio de *[en blanc]* de *[en blanc]* a fi de dirigir y convenir lo modo y circumstancies de la referida obra y firmar la escriptura del concert y pactas segons comprendran mes convenients. Y havent conferit y premeditat aquellas y procurat lo medi més util y menos gasto, hajen acordat los pactes y modo que baix se explicaran ab los officials avall nomenadors als quals confian lo desempenyo de esta obra. Per ço per y entre los dits Senyors Dn Benet de Cartellà y Desbach y Dn Francesc de Roldós canonges y Comissaris del Molt iltre Capítol y en nom y com a tenints poder de ell, de una part y Agustí Viladomat, y Pere Rigalt doradors ciutadans de Barna de altra acerca de la expressada obra de dorar y jaspear lo aparato de dit Monument se ha convingut y firmats los capitols y pactes següents.

1. Primo es convingut y pactat entre ditas parts que en lo peu o pedestal degan dorarse tots los trofeos de la Passió, talla y flors tant de la Balustrada de las escalas y poms com de las cartelas, las mitjes cañas de la guarnició dels pedestals, y de las escalas, y així mateix se degan dorar los bordons de ditas escals y també las quatre cartelas han de ésser totas doradas y de la cornisa de dit padestral se dorarà la goleta de dalt, y un perfil de part del mitg y lo collarino.

2. Item de les columnes y pilastres se doraran las basas, los capitells, totas las copadas, y bordons dels recalats de ditas pilastras.

3. Item se doraran totas las copadas y bordons dels grahons de la tarima de sobre lo tablado a correspondencia de la escala gran.

4. Item de la cornisa de sobre les columnes se ha de dorar la goleta del canell de dalt ab son bordó, y la mitja canya de la sota corona y part de la

304. VAYREDA, «Joan Carles Panyó...» *op. cit.*, p. 246. Vegeu també Esther GARCÍA PORTUGUÉS, «Una aproximació als models de temàtica religiosa a la Catalunya del final del segle XVIII i l'inici del XIX, d'acord amb les premisses estètiques defensades per José Nicolás de Azara (1730-1804)», a *L'època del barroc i els Bonifàs*, Actes de les Jornades d'història de l'art a Catalunya, Valls, 1, 2 i 3 de juny de 2006, Barcelona 2007, p. 294.

305. Parlem del mòdul que Bibiena aplica a l'orde corinti, on la columna passa a dividir-se en setze parts i que de manera tan eloqüent escriu Raimon Casellas en el seu estudi «Orígens del renaixement barceloní», a *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, I, 1907, p. 62-67. Tot i que la publicació d'*Architettura civile* és un pèl tardana (1711), Viladomat coneguè de primera mà les formulacions de Bibiena fruit de les seves col·laboracions durant l'estada de l'Arxiduc Carles a Barcelona (1708).

alquitraba y les dos carteles.

5. Item del Arch principal se dorara la goleta del cantell de dalt y lo bordó y copada y bordó de baix y las copadas del gruix de dit arch.

6. Item dels dos archs dels costats se doraran lo bordó de dalt y lo bordó y copada de baix.

7. Item se dorarà tot lo escut de les Armes.

8. Item de la cornisa del socollet se dorarà lo bordó y collerino las copadas de la guarnició de dit socollet.

9. Item de les pilastres de la segona andana se doraran totes les mitjes canyas dels racalats, tota la talla dels capitells y cartelas.

10. Item la petxina de sobre lo escut se dorarà tota.

11. Item se doraran tots los rams de les flors y cartela de sota la fe.

12. Item de la ultima cornisa se ha de dorar la goleta de dalt lo bordó de sota corona y part de la alquitrava o correspondencia de la altra.

13. Item de las figuras se doraran los ribets de les boras del ropatge, las ales dels àngels, los Improperis de la Passió que aportan lo calser y creu de la fe, la ancora de la Esperança y lo demes de ditas figuras, ab son peu o terreno de marbre blanch com millor aparega.

14. Item dels rachs y voltas de dit Monument se doraran totes las copadas de archs i recalats y las cornisas de la mitja taronja y cupula y las rosas o claus.

15. Item si se faran de desobre dels dos archs de la frenta los costats, dos tarjas de relleu se dauran dorar y en cas nos farian se dauran fer a dit campé de desobre dit arch alguna cosa dorada corresponent, y així mateix en los carcanyols de les voltes de dins del Monument.

16. Item tot lo demes de dit Monument se ha de fer ben jaspeat de diferents colors, ben brunyit y preparat conforme requerirà dita obra.

17. Item que tota dita obra així lo dotat com jaspeat dega esser ab la major perfeccio segons art de bon dorador y demana la estructura de dit Monument y que dega esser conclosa de vuy a mitja quaresma del any proxim vinent 1738.

18. Item que finida dita obra o be mentres se treballarà, y sempre que lo

306. AINAUD I ESCUDERO, «Arquitectura efímera...», *op. cit.*, p. 416.

307. Alcolea afirma que José Vives va percebre la quantitat de 93 lliures i 4 sous per la realització del Monument de l'església de Sant Miquel Arcàngel (1689). SANTIAGO ALCOLEA, «La pintura en Barcelona...», *op. cit.*, p. 153.

308. *Ibidem*, p. 180.

309. Aquesta peça, restaurada l'any 2000, resta exposada de manera permanent en una de les capelles a dita església. *Memòria d'activitats del Centre de Restauració de Béns Mobles de Catalunya 1997-2002*, Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, Barcelona 2004, p. 26 i 27.

310. Santi MERCADER SAAVEDRA, *La catedral de Barcelona en l'època del barroc: plàstica i arquitectura*, Departament d'Història de l'Art Modern, Universitat de Barcelona, codirigida per la doctora Silvia Canalda i Llobet i Joan Ramon Triadó.

Molt lltre Capítol voldrà pugà ferla regoneixer per los officials de son gust a fi que lo capítol quede satisfet de ella y pugà fer esmenar qualsevol defecte que se reparàs.

[Segueixen els pactes econòmics per un valor de 2100 lliures, les clausules notariales i les signatures.]

3

Menció (època) a Antoni Viladomat per valor de 300 lliures dels seus treballs al Monument. 20 de febrer de 1738

ACB, Fons Notarial 941, Joan Marçal, Manual d'actes de 1737-1738, 20 febrer 1738, f. 95v.

(...) Antonio Viladomat en paga y satisfaccio de las mans y treball de haver pintat las prerspectivas, y las telas de las voltas del dit Monument (...) [segueix text en llatí que no guarda relació amb el text anterior].

4

Contracte de Francisco Llopart, fuster de la Seu per les seves feines al Monument de Setmana Santa. 6 d'agost de 1740

311. Després de la nostra trobada de les peces i l'inici de la recerca documental (febrer del 2007), primer vàrem comptar amb l'ajuda i l'ull experimentat del doctor Carles Espinalt i Castel, qui va esperonar-nos a continuar aquesta línia. Passats uns mesos (novembre), vàrem tornar a la *Torre de les Hores* amb el doctor Joan Ramon Triadó i el conservador del patrimoni de la Seu i director de l'Arxiu Diocesà, mossèn Martí Bonet, i es prengué la determinació de traslladar les figures a un lloc més segur per tal de protegir-les. Passat un temps, les peces varen ser sotmeses a una restauració preventiva (inici 2009), feta per les restauradores Mariana Kahlo i Anna Ordóñez, les quals van tornar-les-hi part de l'esplendor daurat amagat sota tanta pols. Actualment les talles estan al Museu de la Catedral de Barcelona, Secció Sant Sever, i a la Pia Almoina, i ocupen un lloc preferent dins l'exposició intitulada «*Memòria del Barroc. Tresors de la Catedral i del Museu Diocesà de Barcelona*», encara que no figurin en el catàleg de la mostra a causa de la seva recent incorporació.

312. Tot i que, com hem dit, no es pot descartar que hi hagués més figures actualment il·localitzables.

ACB, Fons Notarial 942, Joan Marçal, *Manual d'actes* de 1739-1745, 6 d'agost de 1740, f. 142-144.

Ego Franciscus Llopart Lignitaver Barna civis, Gratis et ex mea certa scientia confiteor et in veritate recognosco vobis Admodum Iltri Capitulo Sta Cathedralis Eccla Barna licet absenti et pro vobis Iltribus Dnis Dn Gasparí de Bastero, et liedo, decano, et Dri Franco Roldós canonicis dicta Sta Eccla, et commissarys per vos ad hunc efectum nominatis, pntibus, quod modo Infro dedistis, et solvistis mihi, et confiteor me, á vobis habuisse et recepisse, tercentum diginti quinque libras Barses et sunt scilicet ducentum libra, en paga i satisfaccio de tota la feyna que tinch feta per raho del Monument de dita Sta Cathedral Iglesia la qual feyna importa dos centas trenta una lliura setse sous, com apar del compte que avall se incertará lo qual compte per medi de dits Srs commissaris queda ajustat a las referidas dos centas lliuras y las restants cent vint y cinch son en satisfaccio de altres treballs concernents a la fabrica de dit Monument fets per mi, y expressats en un paper apart, los quals treballs per los mateixos Srs commissaris se han ajustat y convingut a las mencionadas cent vint y cinch lliuras que juntas las dos partidas importan las ditas trescentas vint y cinch, las quals se pagan en virtud de la resolucio presa per lo Molt Iltre Capitol en vint i nou de Juliol prop passat; Y dels dits treballs, y gastos consta en lo compte, y paper següents = Compte de la feyna tinch feta per lo Molt Iltre Capitol de mon ofici de fuster per lo Monument nou, a mes de la obligacio tenia Josep Suñer de orde dels Molt Iltres Senyors Dn Benet Desbach, y del Sr Dn y Canonge Francisco Roldós, com a commissaris de dita obra es lo següent.

Primo de desde quatre de Desembre mil sets trenta y cinch, fins als trenta y hu de Mars de mil sets trenta y sis per cent sexanta y sis Jornals de fadrí, y vuytanta y un de aprenent que treballa con per fer deu Pilans nous de las Blandoleras, posar plintas, y capitells a vint i nou de dits Pilans bells, adobar molta part de las barandoleras, fer dos Banchs nous de ansendrer los siris a ditas Barandoleras, adobarne quatre dels Bells dels dits banchs que si feren creveras novas, y la major part dels graons; fer quatre escalas novas que ser vexen per parar y desaparar lo Monument, fer una Peyanya coberta de paper plateyat per alsar la cara del Monument, fer dos barras novas, y compondrer las altrás per posar los draps emperials ques posan al enfron de dit Monument y fer una caixa ab sos repartiments per posar los perns que serbexen per la lligasó de unio de dit Monument, que arraho de dotse sous Jornal de fadrí y

a vuyt sous Jornal d'aprenent valen ... 132 ll.

Item per dos bigas de Pi que servien per los traveso dels tablados de fer las plantas de la formacio de las pesas de dit Monument y un quadrat de Alba per lligar los ternals dalt del simbori valen ... 3 ll i 8 s.

Item per vint y vuyt lliuras de campetxo, dos lliuras A[*il·legible*], set lliuras y aiguacuyt per tañir y adobar dits Pilans y Barandoleras, y cinch fulls de paper plateyat, de dos sous la lliura de campetxo y vinti tres sous lliura de ayguacuyt, y dos sous full de paper plateyat val ... 4 ll 12 s.

Item per cinquanta claus dobles, quatre cents cinquanta claus dinals, sis cents maials, vuyt cents setanta y cinch claus de quatre, y set cents de sis que a dotze sous lo cent dels dobles, sis sous lo cent dels dinals, quatre sous lo cent de mayals, dos sous lo cent dels de quatre, y dos sous lo cent dels de sis valen ... 4 ll i 16 s.

Item de quatre de Novembre de mil sett cents trenta y set fins als vint y cis de Mars de mil setcents trenta y vuyt se trevallaren vuitanta y dos Jornals de fadrí y quaranta y cinch de apranent per fer los vestidors de la prespectiva de dintre del Monument clavar la tela a dits bastidors, forrar los Archs, y boltas de tela ab ayguacuyt, faltar las esquerdas y oberturas ab fusta, y pastas, per dexaro ben unit antes quel dorador no ho doras, partir las pesas del Enfront de dit Monument, componenti los travesos per la fortificacio, y formar los dos tablados ab sis capitells ahont se assentan los bastidors de dita prespectiva que a dotse sous Jornal de fadrí, y vuyt sous Jornal de apranent valen ... 67 ll 4 s.

Item per una pesa de Alba que se feren dos peses mitg pertidas, per unir les quatre peses del Enfront de dit Monument val ... 2 ll 10 s.

Item per tres arrobas, y set lliuras y aiguacuyt que se emplearen per ancolar las telas dels archs y voltas arraho de tres lliuras onze sous la arroba val ... 11 ll 12 s.

Item per set mil sinch cents gavarrots per clavar la tela a dits bastidors de la prespectiva, cent claus dobles, dos cents cinquanta dinals, tres cents mayals, quatre cents de quatre, y dos cents cinquanta de sis, que han servit per fer dits servidors, tablados, y capitells, ahont se posan los dits bastidors, y per los trabesos que se añadiren a las quatre pesas del Enfront, per la fortificacio que arraho de vuyt sous lo [il·legible] dels gabarrots, dotse sous, lo cent dels claus dobles, sis sous lo cent dels claus dinals, quatre sous lo cent dels mayals, dos sous, y sis lo cent dels de quatre, y dos sous lo cent dels de sis valen ... 3 ll 14 s.

Suma tot lo sobre expressat ... 231 ll 16 s.

Aixi es Francisco Llopart, fuster A mes del compte tinch entregat de bastretas, y Jornals de la meva gent de orde del Molt Iltre Capitol com consta

en lo acte de assiento que firma obligacio Joseph Suñer escultor, per fer lo Monument en poder de Joseph Fontana, Notari, se li posa en obligacio en dit acte de assiento agues de executar per fer dita obra lo que fora dirigit per Francisco Llopart, alo que me empleí, i desbatlli per lo asent de dita obra desde dotse de Juliol de mil settcents trenta y quatre, fins lo Mars de mil settcents trenta y sis, que discoregueren vint mesos, y dias, a lo que me ocupi en dit termini de temps de dita obra, de dias empleats en dar las midas, y asistir en fer la trasa, y modello, de dita obra, lo anar fora al Vallés, y Llobregat, á comprar Albes fors, ferlos quadrajar, serrar y conducir per lo que faltava per fer los Archs, y voltas, fer las plantas, perfil lligaso, per la formacio, y unio de las pesas de dit Monument, que ludico poc mes o menos foran, dos cents vuytanta y sinch, á dos cents noranta dias de mon treball que a raho del que sia ben vist lo dia a V. S.

Modus vero solutionis dictarum tercentum viginti quinque librarum...

5

Informació vària sobre el disseny de les brandoneres pel Monument. Propostes de Manel Tramulles i Narcís Pons.

ACB, Miscel·lània 13, plec 12, *Blandoleras del Monument. Salamons. Varias notas y papers sobre el seu import* (1783), sense foliar.

Los dos modelos que se presentan, son á la misma altura de las antiguas brandoleras. La distancia que ay entre coluna y coluna, puede ser mas ó menos. El de las columnas que es de rigurosa Arquitectura de orden compuesta ó Romana, en lo pintado hay dos proyectos; uno imitando ser de madera de cohoba con perfiles dorados, el otro imita los Jaspes del Monumento, dorando lo que le es propio. Las Jarras que sirven de candeleros pueden tener labores de entalle, pero lo echarian á perder con la solicitud de la cera perdida, las que trabajan en poner y quitar la maquina. El que consta de piramides, himita

Nogal y Olivo, á este podria añadirse mucha escultura, y en uno y otro puede pintarse las Armas del Illre Cabildo en sus testeras.

En el de rigurosa Arquitectura la cera tiene un palmo menos de altura, quedando la luz igual á las del día, y la parte que imita el monumento de ocho en ocho cirios se gana uno.

Pintado y dorado (de coladura) el que imita los Jaspes del Monumento, puesto en su lugar, poco mas ù menos suma coluna con dos canas de cornisa su coste ... 60 ll.

La parte que imita madera de cohoba una coluna con dos canas cornisa ... 52 ll.

El de Piramides como se presenta una Piramide con dos canas cornisa ... 33 ll.

Y echandole perfiles de coladura que pide hacerse algunas molduras mas ... 45 ll.

Pide Tramullas que haviendose de hazer la obra sea atendido el executor de los modelos á la mitad en la obra, ó a la union con el Maestro Carpintero del Muy Illre cabildo, a los precios que se rematara el ajuste. Encargandose dicho Tramullas del Pintado y Dorado como demuestran los Modellos, sin poco ni mucho de Iesos.

Los quatro Artistas que han concurrido en trabajar los Modellos quedan ajustados en 44 ll. por sus trabajos: Aziendose la obra como se propone no deben contarse.

Son 251 Canas de Brandoleras.

Son 928 los cirios que arden ganando uno de ocho en ocho.

Se ganan 116 cirios salbo error.»

[Nota i descripció de l'import de cada brandonera]

Nota delo Import per cana delas Brandoleras.

Item Projectar fer en la Iglessihe y Catedral de la presen siudad de Barna so hes Insiguin lo Modelo ha fet Narcís Pons Oficial de dit Illre Capítol.

Lo projecte seha tret del presen es ál seguen

Fusta mans adornos de talla o treball de escolto brochs claus y aiguacin, incluhinti la ferramenta de maña y com tambe lo del mestre de cassas per adobar alguns forats hespatllats y Juntament modarse alguns forats per no benir avariats y com també deurat de hor y pintat ab los jaspis Inseguint lo monument possat en lo puesto destinat de dita Iglesihe No habense de possar una pila acada trenta de pilastre com serbexen actualment corretjin alguns que no tenen aparihats atenen fer dita hobra de fusta de Alba per seguretat y durader dita hobra tot ben treballat con abon artifice es de balor de trenta

lliuras per quiscuna cana.

Ab las matexas expresadas del dit acepsiho així com expressa deurat de hor fento de colredura es de balor de bin y duhas lliuras deu sous per quiscuna cana.»

[A continuació es detallen els pressupostos dels models proposats per dos autors, d'una banda Manel Tramulles –que fa tres models, anant de més cars a més econòmics– i Narcís Pons, que en fa dos].

Nota del Balor del Modelo de las Brandoleras he fet Jo Narcís Pons per la Catedral de Barna so hes tant de mans com de materials y juntamen per los plans y quarculacihons son estats nesaris es de balor de trenta sinch lliuras reserban dexanto en mans de V. N. lo que ben bist los sihe. Narcís Pons, fuster.»

Nota y relacih de las dificultats henquanto en los modelos del Sr. Manuhel Tremuyes, so hes fentlas a la dispossiho suha fenlas a la llergaria que conte a 16 pams quiscuna trobo que sehan de añadir en tot lo cos de la Iglessihe per las canas de brandoleras segons planta son 53 columnas demes demes de las que hocupaban totas las de la iglessihe (...) y asi com totas seran cobertas de fusta seran de molt mal manetx ho transport y albertint en birtut del gran tropell hi ha lo divendres sant ho veuen V. S. (...) Que així com ara los pilars que serbexen actualmen un homa porta un pilá ara auran de ser dos homes per cada un añadinti 53 camins nous per los 53 pilars hi bol añadir y juntamen ab las brandoleras (...) també se aurían de fer cassi la mitat de camins mes que no se fan (...) se auria de menester molta mes gen (...) se auria de menester mol mes lloch».

6

Litigi amb el propietari de l'edifici de la Canonja, el Sr. Serra i el Capítol catedralici, per la desocupació de mobles al magatzem de l'edifici esmentat. Ordenació dels mobles –entre ells el Monument–, que passa a guardar-se al Palau Episcopal. Classificació de les peces que han de conservar-se o vendre's. Passats pocs anys, trasllat de les peces del Palau del Bisbe a la Canonja. 1872-1878

ACB, Actes Capitulars 1870-1878, 24 gener 1872, f. 105.

[Sessió extraordinària sobre l'ús que es donarà als baixos de la casa de Canonja per la mort del seu anterior propietari (magatzem de mobles)]

Sesion extraordinaria del dia 24 de Enero de 1872, celebrada en la Sala Capitular, despues de Nona estando presentes los siguientes (...)

Con permiso del Ilmo Cabildo entro el Vicesecretario y dio cuenta de que de orden del Sr. Presidente habia citado á todos los Ss. capitulares para sesion extraordinaria en esta hora al objeto de tratar de la casa vacante por muerte del Sr. Puiguriguer y todo lo demas relativo á ella, y que todos los Ss. habian quedado enterados.

Diose cuenta enseguida de una comunicacion del Sr. Tintorer delegando su voz y voto, en todo lo relativo á la sesion de hoy al Sr. Penitenciario.

Y habiendo el Sr. Presidente, que lo es tambien de la comision nombrada al efecto, dado cuenta del dictamen de la misma, oidas algunas esplicaciones del Sr. Codina individuo de la comision y despues de un maduro examen, se acordó, como acuerdo interino, en razon de las circunstancias especiales en que nos encontramos, que los bajos de la casa en cuestion se destinen para almacen de muebles de esta Sra Basilica; que la tienda de la calle de la Piedad se ceda por ahora al Maestro de Capilla con las condiciones que tenga á bien imponer el Ilmo Cabildo y que el Sr. Capitular que este de turno para la eleccion de casa pueda obter por el primer piso y por el segundo, si este no les bastare, pero con la condicion en este caso de pagar por el alquiler que les señale el Ilmo Cabildo, comisionando para este efecto a los Srs. Arciprioste y Doctoral los cuales al proponerlo deberan hacerse cargo de la contribucion que paga la casa, condiciones de los pisos, etc etc.

Los Srs Villaronga, Costas, Polo, de Palau, Bauluz y Tintorer quedaron escusados de asistir a la sesion.

Y no habiendo mas asuntos de que tratar se levanto la sesion.

José Morgades y Gili, Pbre.

[Després de les queixes del propietari per tal que treguin els mobles (18 març, 1872), el Capítol, en primera instància, es nega a treure'ls]

ACB, Actes Capitulars 1870-1878, 23 de març 1872, f. 113v

(...) de acuerdo con el Ilmo Cabildo reclamacion pendiente sobre nulidad de venta del edificio llamado la Canonja, no queria sacar los muebles custodiados en ella, se negaba á dejar sacar los necesarios para el monumento á menos que se le prometiese de una manera formal, sacarlos todos dentro de un breve plazo, en vista de la perentoriedad del tiempo, de la imposibilidad de improvisar otro monumento (...) se acordó que se le ofrezca desocupar el almacen por todo el mes de Abril sin que se entienda por esto reconocerle en nada su

pretendido derecho sobre el citado edificio. José Morgadas y Gili, Pbre.

[Sessió a la Sala capitular, on es dóna l'ordre del trasllat dels mobles del Monument a la Canonja]

ACB, Actes Capitulars 1870-1878, 13 d'abril 1872, f. 114r

Parlamento del dia 3 de Abril de 1872 en la Sala Capitular post nonam

El Sr. Arciprioste reunio parlamento para dar cuenta al Ilmo Cabildo de que habiendo hablado al comprador de la Canoja se habia conformado en que se sacasen los muebles para el monumento con tal que durante todo el mes de Abril se le desocupe por completo todo el local que actualmente ocupa el Ilmo Cabildo: se quedo enterado con la misma salvedad de la sesion y se acordo que desde luego se procediese al arreglo de los bajos de la casa que ocupa el Sr. Serra habiendo ofrecido el Sr. Penitenciario los bajos del Palacio del Sr. Obispo por si no cabian en los primeros.

Jose Morgadas y Gili, Pbre

[Desocupació de la Canonja i classificació dels béns mobles al nou emplaçament, el Palau del Bisbe]

ACB, Actes Capitulars 1870-1878, 22 d'abril 1872, f. 124v

Acordóse que desde luego se desocupe la Canonja colocandose los muebles en los bajos del Palacio del Sr. Obispo aceptando con gusto el ofrecimiento del Sr. Economo de la Mitra haciendose una regurosa clasificacion por los SS. Obreros de los muebles que hayan de conservarse ó venderse.

[Compte de les feines fetes pel fuster Josep Sunyer i Miró, entre les quals el muntatge del Monument]

(ACB, Comptes de l'Obra de la Seu, 1874-1879, compte n. 27, 18 abril 1874, sense foliar)

Por colocar el monumento en la Sna Santa colocando al mismo tiempo el tablado de Sta Eulalia, todas las esteras a los ventanales, poner y quitar el Pulpito del coro, tapar el Sto Cristo de la capila de Sn Olegario, poner todas las blandoneras ala parte exterior del presviterio, poner 6 salamones mas al

Altar mayor, subir todas las palmatorias al cuarto del campanario, colocar la cera, cambiar después la de los candelabros y después quitarlo todo y colocarlo a sus respectivos puestos ... 20 ducats.

[En sessió ordinària es sol·licita la neteja a la zona del claustre i el trasllat d'algunes peces a la Canonja, un cop esmenades i «polides» les diferències d'anys anteriors]

(ACB, Actes Capitulars 1870-1878, 7 de febrer 1876, f. 241v)

(...) mal efecto que producen en algunas capillas de los claustros los utensilios de limpieza y muebles antiguos hacinados en ellas (...) propuso que se viesen aquellos objetos que podrian depositarse en la Canonja» [a més es parla de posar-hi cortines per tapar les peces que no es traslladin].

[Compte de la feina de traslladar les peces de l'antic Monument, del Palau del Bisbe a la Canonja, per part de Josep Sunyer i Miró]

ACB, Comptes de l'Obra de la Seu, 1874-1879, 18 març 1876, f. 101

Per desembrasar la cocheria de casa del Sr. Bisbe, trasladar totas las columnas y demes del monument vell y conduhiro tot al magatzem de la canonja son 5 jornals de 6 miñons y 3 de un altre que son junts ... 23 ducats 2 reials.

Per desocupar el magatzem del carré del Bisbe, treurer tot lo del nou, y aconduhiro a la de Canonja ... 3 ducats 10 reials.

Per partir en dos pesas las gradas grans de dit monumen nou y reforsarlas ... 2 ducats 12 reials.

[Finalment, permís del Capítol als obrers per desempallegar-se de tots aquells objectes que creguin convenient. Creiem que degueren llençar-se les parts menys aprofitables del Monument, i se'n salvaren les millors peces]

ACB, Actes Capitulars 1870-1878, 12 d'octubre 1878, f. 351r

(...) Que se desocupe de efectos inutiles el almacen de la Canonja y el Triforio dandoles el destino que crean conveniente.

ACTES DELS ÚLTIMS CAPÍTOLS GENERALS
DELS BENEDICTINS CLAUSTRALS DE CATALUNYA
I ARAGÓ-NAVARRA (1819-1831)

ERNEST ZARAGOZA PASCUAL

Per a escriure la nostra *Història de la Congregació Benedictina Claustral Tarraconense y Cesaraugustana (1215-1835)*¹ vàrem recollir en fotocòpia molta documentació de diversos arxius de Catalunya i de Madrid, que hem guardat en el nostre arxiu particular. Entre aquesta documentació hi ha les actes dels quatre darrers capítols generals de l'esmentada Congregació Benedictina Claustral Tarraconense i Cesaraugustana, que se celebraren al monestir-col·legi de Sant Pau del Camp de Barcelona els anys 1819, 1825

1. E. ZARAGOZA PASCUAL, *Història de la Congregació Benedictina Claustral Tarraconense y Cesaraugustana (1215-1835)*, Col. Scripta et Documenta, vol. 67, Montserrat, 2004, 415 pàgs. En aquesta obra, hi podeu veure la llista dels abats presidents per Catalunya i per Aragó, els monjos y abats que foren bisbes i escriptors, així com una breu història amb bibliografia abundant de les abadies capitolars i principals priorats que formaven part de la Congregació Claustral fins el 1835, que també podreu trobar menys extensament a E. ZARAGOZA PASCUAL *Catàleg dels monestirs catalans*, Col. Scripta et Documenta, vol. 55, Montserrat, 1997, 261 p. Els abaciologis dels monestirs, amb notícies biobibliogràfiques dels monjos que foren abats o priors, podreu trobar-les a E. ZARAGOZA PASCUAL, *Abaciologi benedictí de la Tarraconense*, Col. Biblioteca Històrica de la Biblioteca Balmesiana, Serie II, vol. XXX, Barcelona, 2002, 430 pàgs.

i 1831 i el que se celebrà en igual data de 1828 a Montsó.

La primera acta, que aquí presentem i transcrivim, és del capítol general celebrat el 3 de maig de 1819. Fou copiada a Barcelona el 24 del mateix mes i any, per mà de fra Pau de Francolí, secretari general de la Congregació i del capítol general. La segona acta és del capítol general celebrat el 3 de maig de 1825, escrita per fra Josep Jordana d'Areny, secretari de la Congregació i del capítol general i datada a Barcelona el 12 de maig de 1825. Aquest mateix secretari, el 8 de maig de 1828, escriví també la tercera acta, la del capítol general del 3 del mateix mes i any celebrat a la col·legiata de Santa Maria del Romeral de Montsó. La quarta i última acta és la del capítol general de Sant Pau del Camp de Barcelona el 3 de maig de 1831, últim capítol general que celebrà la Congregació Benedictina Claustral abans de l'exclaustració general de 1835. És una còpia feta i autoritzada pel secretari del capítol, fra Ramon de Mena, el 13 del mateix mes i any.

Aquestes quatre actes les trobarem a l'Arxiu Històric Nacional, de Madrid, Secció de Clero secular i regular, Lligall 2451-2452, procedents de l'abadia aragonesa de Sant Joan de la Penya. Les transcrivim aquí tal com foren escrites, sense canviar res, llevat de l'accentuació ortogràfica per a fer més planera la seva lectura. Les notícies que ens donen són prou interessants per a conèixer les disposicions acordades, les eleccions dels càrrecs d'abats presidents, visitadors, definidors, tesorers, confessors dels tres monestirs de monges benedictines del Principat, oradors dels futurs capítols generals i secretaris generals i dels capítols generals, de les dues províncies, Tarraconense i Cesaraugustana, que formaven la Congregació Benedictina Claustral. Aquestes actes complementen la documentació inèdita de la Congregació d'aquest mateix període que nosaltres mateixos vam publicar fa anys.²

Esperem que les notícies que subministren aquestes actes siguin profitoses per als historiadors del monacat benedictí català i aragonès del primer terç del segle XIX.

APÈNDIX DOCUMENTAL

1

2. E. ZARAGOZA PASCUAL, *Estado de los monasterios benedictinos catalanes y aragoneses en 1835*, a *Studia Monastica*, vol. 34 (Montserrat 1992) pp. 79-138.

Acta del capítol general celebrat a Barcelona el 3 de maig de 1819.

AHN, Clero, Lligall 2451-2452 (Còpia).

Disposiciones y decretos comunes del sagrado capítulo general de la Ylma. Congregación Benedictina Claustral Tarraconense y Cesaraugustana, celebrado en el año de 1819, con expresión de los particulares expedidos para el Real Monasterio de San Juan de la Peña.

Se congregó dicho sagrado capítulo en la sala capitular del Pontificio y Real Colegio de San Pablo del Campo de la ciudad de Barcelona el día tres de maio del expresado año y duraron sus sesiones hasta el día diez y seis del mismo mes, en que se concluyó y disgregó.

Fue tenido, reconocido y proclamado legítimo por los M[uy]. Il[ustr]es. S[ñ]ores abades presentes y por los apoderados de los ausentes y del M. Ile. Sor. Prior de Meyá y por los respectivos síndicos de todos los monasterios.

Encargó los sufragios y oraciones de estilo y con el orden dispuesto en el título 9º capº 1º, párrafo 2º de nuestras sagradas constituciones.

Habiéndose observado que alguno de los poderes que presentaron los respectivos síndicos era manuscrito, contra lo expresamente dispuesto por el sagrado capítulo general celebrado en el año mil ochocientos; que en otros habían firmado de puño propio los testigos, y que en otros ni estaban las firmas en el lugar correspondiente, ni según el formulario que se remitió a todos los M. Iles. Sores. Abades y Cabildos de la Congregación, a consecuencia de la resolución tomada por el que se celebró en mil ochocientos diez y seis; acordó por punto general que en adelante así los Señores Abades que por causas justas y razonables no puedan asistir, como los cabildos monasteriales se arreglen en un todo a las insinuadas resoluciones de los dos dichos anteriores sagrados capítulos generales, y a los formularios que últimamente se les enviaron; que no continúen en sus procuras otras firmas que las que se expresan en aquellos, y que los que no tengan exemplares impresos los pidan a la secretaría general de la Congregación, y encargó mui particularmente a los síndicos que han presentado poderes con los enunciados defectos, que los avisen a sus respectivos principales, para su inteligencia, gobierno y debida enmienda en los sucesivo.

Elegió canónicamente en Presidentes de la Congregación para el presente trienio a los M. Iles. Sores. Dn. Fr. Benito de Olmera y Desprat, abad del Real Monasterio de San Estevan de Bañolas, Dn. Fr. Jaime de Llanza y de Valls, abad del Real de Santa María de Amer y a Dn. Fr. Demetrio Meavilla, Prior de Salvatierra, en el Real de San Juan de la Peña.

En atención a que a falta de señores abades quedó elegido en éste y en el pasado capítulo un señor monge en Presidente de Aragón, procedió el sagrado capítulo a la declaración de cómo debía portarse la Congregación si en se-

mejantes circunstancias acontecía la muerte del que hubiese sido elgido en el capítulo general, estando tan solo prevenido en las constituciones que recaiga el espinoso cargo de la Presidencia en el abad más antiguo de la respectiva Provincia en que falleciesen durante el trienio los Señores Presidentes elegidos en el capítulo general y resolvió con unanimidad de dictámenes y acordó en forma de ley, que si por desgracia faltasen los presidentes de Cataluña y no hubiese abad alguno en la Provincia en quien pudiese recaer la presidencia y vacase igualmente el prioprato de Meyá, cuio obtentor en el expresado caso quedaría revestido de la cualidad de Presidente en virtud de la concordia firmada con la Congregación a los nueve de noviembre de mil setecientos noventa y siete, deban todos los monasterios de dicho Principado reconocer hasta la nueva celebración del capítulo como único Presidente y superior de la Congregación al señor abad o monge del Reino de Aragón que hubiese sido elegido en el capítulo general, observándose puntual y exactamente lo mismo por los monasterios del expresado Reino siempre que hallándose en las enunciadas circunstancias falleciese el Presidente que por el mismo hubiese nombrado el capítulo general, los que deberán precisamente y asimismo mirar y reputar como único superior de la Congregación al Señor Presidente o Presidentes de Cataluña, que hubiesen sido elegidos en el anterior capítulo general.

Loó y aprobó la visita del Real Monasterio de San Juan de la Peña; y en atención a que por el decreto de la del Priorato de San Miguel de Fluvia se enteró el sagrado capítulo general de la loable práctica que observan en el mismo los señores visitadores relativa a cantar en su cementerio, después de verificado el reconocimiento de los altares, un responso en sufragio de los difuntos, acordó que se observe igualmente tan religiosa costumbre en todas las visitas de los demás monasterios y prioratos, y que a consecuencia de esta resolución se cante en adelante dicho responso en sufragio de nuestros hermanos difuntos en los respectivos cementerios o yglesias de los expresados monasterios y prioratos de la Congregación.

Asimismo mandó que se abstengan los M. Iles. Sores. Presidentes de hacer las visitas de los monasterios, caso de estar impedidos o faltar los señores visitadores elegidos en el capítulo general, siempre que el señor monge convisitador sea individuo del (monasterio) que lo fueren dichos M. Iles. Sores. Presidentes, en cuyo caso deberan precisamente éstos nombrar algún señor abad y en defecto de abades algún señor monge de la propia provincia para realizarlas, declarando ser éste el verdadero espíritu de las constituciones de la Congregación, cuando en su título 8º, capº 7º, parrafo 2º disponen que en la circunstancia expresada puedan los mismos señores Presidentes nombrar visitador o encargarse de verificar por sí mismos la visita de los monasterios de su respectiva provincia.

Dispensó por esta vez el estatuto particular de este monasterio de San Juan de la Peña, permitiéndole que pueda vestir la cogulla y admitir para una

de sus mongías vacantes al sacerdote que ha salido a su pretensión, aunque pase de los cuarenta años de edad.

Mejor instruído de la conducta y procedimiento de Dn. Fr. Mariano de Lagrava, mandó que la sentencia proferida por su superior ordinario, que obtiene el estado de cosa juzgada, se cumpla y execute en todas sus partes, menos en la tocante a su residencia *penitentiae causa* en el monasterio de San Victorián; y revocando en el modo dicho el decreto que por un solo efecto de su benignidad y clemencia dio el pasado capítulo general, le declaró inhábil con arreglo a la misma sentencia para obtener los beneficios o dignidades regulares de este su monasteio y de los demás de la Congregación.

En atención a la poca uniformidad que se observó en las súplicas que se presentaron, ordenó conformándose con el estilo y práctica de los tribunales eclesiásticos, que en lo sucesivo no se admitan las que siendo sobre asunto de justicia o que pueda tener trascendencia a actos litigiosos y judiciales, no se presenten en papel del real sello, pero sí las que perteneciendo a asuntos meramente gratuitos viniesen en papel común.

A consecuencia de las reflexiones de los señores zeladores de constituciones, encargó a todos los superiores que con su poderoso exemplo y vigilante zelo procuren que se siga en el puntual debido cumplimiento de las constituciones y demás estatutos de la Congregación. Y habiendo enseguida el M. Y. S. Abad Presidente exhortado con las más enérgicas expresiones a todos los preladados de la Congregación que tienen territorio separado con jurisdicción *vere nullius* a que no se presten a admitir en sus respectivos territorios como benévolo receptores, a los religiosos que solicitan la secularización, quedó resuelto con indecible gusto y casi por general aclamación que en las actas capitulares se hiciese circunstanciada mención de este exhorto.

Concedió la gracia de la hermandad entera y con la mutua obligación de todos los sufragios acostumbrados a Dn. Eudaldo de Rocafiguera, beneficiado de la yglesia de San Pedro de Ripoll y al Rvdo. Antonio Vidal, beneficiado y organista de la monasterial de Camprodón y la extendió igualmente a todos los beneficiados que en calidad de tales en el día residen y por tiempo residirán en las respectivas yglesias de nuestros monasterios, con la expresa empero condición de que quedarán excluidos de la misma hermandad desde el día que se trasladen a otra yglesia que no sea de la misma Congregación, debiendo en este caso para gozar de dicha gracia impetrarla de nuevo del sagrado capítulo general.

Eligió canónicamente en visitadores al M. Y. Sr. Dn. Fr. Rafael de Parrella, abad de los Reales Monasterios de San Pedro de la Portella y de San Pablo del Campo, y a Dn. Fr. Luis de Fluviá, paborde mayor y vicario general del Real de San Cugat; y de Aragón a Dn. Fr. Vicente de Antonio, Prior de Campo y vicario general en el Real de San Victorián, y a Dn. Fr. Joaquín Romanos, monje del Real de San Juan de la Peña.

Nombró definidores a los M. Iles. Sores. Dn. Fr. Andrés de Casaus, abad del Real de San Cugat, Dn. Fr. Fausto de Part, abad del Real de Galligans, Dn. Fr. Alexandro de Salinas, abbad de Gerri, Dn. Fr. José Viladecans, abad del Real de San Pedro de Rodas; y a los Rdos. Sores. Dn. fr. Luciano de Regás, camarero en el Real de Bañolas, Dr. Fr. José de Tort, sacristán del Real de Besalú, Dn. Fr. Lorenzo Mallo, camarero en el Real de Amer, Dn. Fr. Juan de Llanza, cabiscol del Real de Ripoll, Dr. Fr. Pedro Màrtir de Olzinellas, despensero maior en el mismo, Dn. Fr. Ygnacio Desvilar, prior en el Real de San Cugat, Dn. Fr. Juan de Zafont, monge del mismo, y Dn. Fr. Pablo de Francolí, camarero en el Real de Ripoll.

Destinó para confesores de las señoras monjas de San Pedro de las Puellas a Dn. Fr. Felipe de Baldrich, despensero menor en el monasterio de Ripoll, de las de San Daniel a Dn. Fr. Juan Martín, paborde de Palau en el de San Cugat; y para las de San Antón y Santa Clara a Dn. Fr. José de Borrell, limosnero en el dicho de Ripoll.

Comisionó para el sermón del primer día del sagrado capítulo general próximo venidero a Dn. Fr. Juan de Zafont; para el del segundo día a Dn. Fr. José González, prior de San Justo en el Real Monasterio de San Victorián; y para la oración fúnebre latina a Dn. Fr. Felipe de Baldrich.

Nombró tesorero de la Congregación en Cataluña al mismo Dn. Fr. Felipe de Baldrich; y en Aragón a Dn. Fr. José Elpón, monge en el Real de San Victorián, procurador general de la misma en Barcelona a Dn. Fr. Juan de Massot, enfermero en el Real de San Pedro de Rodas; y agente de ella en Madrid a Dn. Donato Arranza de Santillana.

Acordó la continuación del pago del tallo de religión ordinario y la imposición del extraordinario siempre que el sagrado definitorio o los M. Iles. Sores. Presidentes la consideren necesaria.

Finalmente señaló para la celebración del futuro sagrado capítulo general el día tres de maio del año mil ocho cientos veinte y dos, y se reservaron para sí los M. Iles. Sores. Abades Presidentes las dos primeras misas pontificales y se encargó la tercera al M. Y. Sor. Visitador de Cataluña.

Y para que a todo lo dicho se dé entera fe y crédito, doi el presente testimonio firmado de mi mano y sellado con el sello común de la Congregación que está a mi cargo, en Barcelona, a los veinte y quatro de maio del año mil ochocientos diez y nueve.

(Firmado) Fr. Pablo de Francolí y de Maris, secretario de la Congregación y su capítulo general.

Acta del capítol general celebrat a Barcelona el 3 de maig de 1825.

AHN, Clero, Lligall 2451-2452 (Còpia).

Disposiciones y decretos comunes del sagrado capítulo general de 1825, con expresión de los particulares expedidos para el Real Monasterio de San Juan de la Peña.

Se congregó el sagrado capítulo general de Congregación Benedictina Claustral Tarraconense y Cesaraugustana, en Barcelona, en el Real Monasterio de San Pablo del Campo el día tres de maio de dicho año y duraron sus sesiones hasta el día onze del mismo mes, en que se concluyó y disgregó.

Fue tenido, reconocido y proclamado legítimo por el Illmo. y Revmo. Sor. Dn. Fr. Jaime de Llanza y de Valls, abad del real Monasterio de Santa María de Amer, Presidente y por los ilustrísimos señores abades presentes y por los apoderados de los ausentes y por los respectivos síndicos de todos los monasterios de la Congregación.

Encargó los sufragios y oraciones según estilo y con el orden dispuesto en nuestras sagradas constituciones en el tít. 9 cap. 7, párrafo 2; y el Illmo. Sr. Abad Presidente comprehendió en el número de los hermanos difuntos a nuestro Ssmo. Padre Pío Séptimo por haber sido hijo de la Religión del Padre San Benito; y al cristianísimo Rey Luis XVIII por lo lucho que le deben todos nuestros monasterios y la España entera.

Elegió canónicamente en Presidentes de la Congregación para el presente trienio a los Illmos. Sores. Dn. Fr. Rafael de Parrela y de Vivet, abad de los Reales Monasterios de San Pedro de la Portella y de San Pablo del Campo; a Dn. Fr. Fausto de Prat y de Moret, abad del Real de San Pedro de Galligans, y a Dn. Fr. Miguel Otín, abad del real de San Victorián.

Loó y aprobó la visita del Real Monasterio de San Juan de la Peña.

En vista de que se encontraron defectos, aunque no substanciales en alguna de las procuraas que han presentado los apoderados, acordó que se todos los monasterios se arreglen en un todo a los formularios que se les dirigieron, y caso de que se les haian extraviado, que los pidan al secretario de la Congregación.

En la sesión séptima se mandó y estableció por ley inviolable, que en adelante no puedan pedirse ni por los Illmos. Sores Abades ni por los monasterios la suspensión de ninguna provisión tanto de abadías como de oficios, sin previo consentimiento del sagrado capítulo general.

En la misma sesión se acordó también por indicación de los Illmos. Sores. Zeladores de Constituciones, que se prevenga a todos los prelados de los monasterios zelen con toda escrupulosidad la observancia de aquéllas.

Elegió canónicamente en visitadores al M. Y. Sr. Dn. Fr. Benito de Olmera y Desprat, abad del Real Monasterio de San Estevan de Bañolas, y a Dn. Fr. Roque de Olzinellas, dignidad de enfermero del Real de Santa María de Ripoll;

y de Aragón, a Dn. Fr. Lino Matías Picado Franco, abad del Real de San Juan de la Peña, prelado Asistente al Sacro Solio Pontificio, y a Dn. Fr. Josep González, prior de San Justo, del Real de San Victorián.

Nombró definidores generales a los Muy Iles. Sores. Abades de los Reales Monasterios de San Estevan de Bañolas, de San Salvador de Breda, de Santa María de Amer y de San Pedro de Camprodón; y a los Rvdos. Sores. Dn. Fr. Ignacio de Zafont, camarero del Real de San Cugat del Vallés, Dn. Fr. Ramón Dau, bibliotecario del Real Colegio de San Pablo, Dn. Fr. Ignacio Aulí, prior y limosnero del Real de San Pedro de Camprodón, Dn. Fr. Francisco de Plandolit, refitolero del Real de Santa María de Ripoll, Dn. Fr. Ramón de Mena, camarero del Real de San Pedro de Rodas, Dn. Fr. Domingo Corominas, prior, vicario general y camarero del Real de San Estevan de Bañolas, Dn. Fr. Ignacio Sayol, prior de Garriguella y sacristán del Real de Santa María de Amer, Dn. Fr. Juan de Llanza, cabiscol del Real de Ripoll, Dn. Fr. Pedro Màrtir de Olzinellas, despensero maior en el mismo, y a Dn. Fr. José Jordana de Areny, sacristán del Real de Santa María de Gerri.

Destinó para confesores de monjas, para San Pedro de las Puellas a Dn. Fr. Juan de Zafont, catedrático en sagrada teología del Real Colegio de San Pablo; para San Antón y Santa Clara, a Dn. Fr. Josef Seguer, Pavorde del Real de San Salvador de Breda; y para San Daniel, a Dn. Fr. Josef Puig, limosnero del Real de San Pedro de Rodas.

Para predicadores en el próximo futuro sagrado capítulo, para el primer día, a Dn. Fr. Eudaldo Pasqual, pietero y prior del Real de San Pedro de Besalú; para el segundo día a Dn. Fr. Lorenzo Casbas, monge del Real de San Juan de la Peña; y para el tercer día y oración fúnebre en idioma castellano a Dn. Fr. Ramón de Casanovas, sacristán de Serrateix.

Para tesoreros, en Cataluña al mismo Dn. Fr. Antonio de Rocafiguera, paborde de Aja del Real de Santa María de Ripoll; y en Aragón, a Dn. Fr. José Elpón, prior de claustro del Real de San Victorián.

Para procurador general de la Congregación en Barcelona a Dn. Fr. Pablo de Francolí y de Maris, camarero del Real de Santa María de Ripoll.

Acordó el continuarse el pago del tallo ordinario de Religión y del noviciado.

Finalmente para la celebración del próximo futuro sagrado capítulo general se señaló el día tres del mes de maio del año mil ochocientos veinte y ocho, en la villa de Monzón, en el Reino de Aragón, o en aquella otra población que los Illmos. Sores. Abades Presidentes juzguen y determinen por más conveniente, dentro del mismo Reino.

Y para que a todas las dichas cosas se dé entera fe y crédito, hago la presente certificación y doi el presente testimonio, firmado de mi propia mano y sellado con el sello común de la Congregación que está a mi cargo. Dado en Barcelona, oy día doze del mes de maio del año mil ochocientos veinte y cinco.

(Firmado) Fr. Josep Jordana de Areny, secretario de la Congregación y del Capítulo General.

3

Acta del capítol general celebrat a Montsó el 3 de maig de 1828.

AHN, Clero, Lligall 2451-2452 (Còpia).

Disposiciones y decretos comunes del sagrado capítulo general de la Ylma. Congregación Benedictina Claustral Tarraconense y Cesaraugustana, celebrado en el año de mil ochocientos veinte y ocho, con expresión de los particulares expedidos para el Real Monasterio de San Juan de la Peña.

Se congregó dicho sagrado capítulo en la sala capitular de la Ynsigne Colegial Yglesia de santa María del Romeral, de la villa de Monzón, en el Reino de Aragón, el día tres de maio del expresado año y duraron sus sesiones hasta el día ocho del mismo mes, en que se concluyó y disgregó.

Fue tenido y proclamado legítimo (capítulo) por los M. Y. Sres. abades presentes y por los apoderados de los ausentes, por el M. Y. S. Prior de Meyá, y por los respectivos síndicos de todos los monasterios.

Encargó los sufragios y oraciones de estilo y con el orden dispuesto en el título 9º capº 1º, párrafo 2º de nuestras sagradas constituciones.

Elegió canónicamente en Presidentes de la Congregación para el presente trienio a los Muy Iles. Sores. Dn. Fr. Melchor de Rocabrúna y de Taberner, abad del Real Monasterio de San Pedro de Besalú; a Dn. Fr. Miquel Alexo de Sabater, abad del Real de Santa María de la O; y a Dn. Fr. José de Ferrer, abad del Real de San Pedro de Rodas.

Loó y aprobó el sagrado capítulo general la santa visita de este Real Monasterio (de San Juan de la Peña).

Elegió canónicamente en visitadores de cataluña al M. Y. S. abad del Real Monasterio de San Pablo del Campo, de Barcelona y a Dn. Fr. Juan de Zafont, despensero del Real de San Cugat del Vallés; y de Aragón, al M. Y. S. abad del Real de San Victorián y a Dn. Fr. Lorenzo de Casbas, del Real de San Juan de la Peña.

Nombró definidores a los M. Y. S. abades de los Reales Monasterios de San Pablo del Campo, de San Pedro de Galligans, de San Cugat del Vallés y de Santa María de Gerri; y a los Rdos. Señores Dn. Fr. Estevan Clarella, pietero del Real de San Pedro de Rodas, Dn. Fr. Ramón de Marlés, pavorde del Panadés, del Real de San Cugat; Dn. Fr. Juan Bolós, prior de Palera, del Real de San Pedro de Besalú, Dn. Fr. Eudaldo de Pasqual, prior y candelero del

mismo; Dn. Fr. Tomás Cendra, prior y sacristán maior del Real de Gerri; Dn. Fr. Ramón Casanovas del Real de San Estevan de Bañolas, Dn. Fr. Francisco de Aulí, del Real de San Pedro de Camprodón y a Dn. Fr. Josef Jordana de Areny, secretario general de la Congregación.

Destinó para confesores de las señoras monjas de San Pedro de las Puellas a Dn. Fr. Ignacio de Zafont, camarero del Real de San Cugat; de las de San Antón y Santa Clara, a Dn. Fr. Ygnacio Sayols, prior de Garriguella del Real de Amer; y para las de San Daniel, a Dn. Fr. Joaquín de Ros, obrero del Real monasterio de San Pedro de Rodas.

Nombró tesoreros de la Congregación, para Cataluña a Dn. Fr. Juan de Zafont, catedrático del colegio de an Pablo; y en Aragón, a Dn. Fr. Juan Puy, del Real de la O; y para procurador general de la misma en Barcelona a Dn. Fr. Pablo de Francolí, camarero del Real de Santa María de Ripoll.

Señaló para oradors del futuro sagrado capítulo general, para el primer sermón, a Dn. Fr. Juan Bolós, catedrático del colegio; para el segundo día a Dn. Fr. Pasqual Ara, del Real de San Juan de la Peña; y para la oración fúnebre latina a Dn. Fr. Juan de Zafont, catedrático del dicho colegio.

Acordó la continuación del pago del tallo ordinario de Religión y la imposición del extraordinario siempre que el sagrado definitorio en unión del M. Y. S. Abad Presidente lo juzgue necesario.

Finalmente señaló para la celebración del futuro sagrado capítulo general el día tres de maio del año mil ochocientos treinta y uno en el Real Monasterio de San Pablo de Barcelona.

Y para que a todo lo dicho se dé entera fe y crédito, doi el presente testimonio, firmado de mi propia mano y sellado con el sello común de la Congregación que está a mi cargo. Monzón, ocho de maio del año mil ochocientos veinte y ocho. Debe variarse en los oradores y ponerse en primer lugar el que va en tercero y en el tercero el que va en primero. Así lo apruebo.

(Firmado) Fr. Josep Jordana de Areny, secretario del Capítulo General.

Acta del capítol general celebrat a Barcelona el 3 de maig de 1831.

AHN, Clero, Lligall 2451-2452 (Còpia).

Disposiciones y decretos comunes del sagrado capítulo general de la Ylma. Congregación Benedictina Claustral Tarraconense y Cesaraugustana, celebrado en el año de mil ochocientos treinta y uno, con expresión de los particulares expedidos para el Real Monasterio de S. Juan de la Peña.

Se congregó dicho sagrado capítulo en la sala capitular del Real Monas-

terio de San Pablo del Campo, de la ciudad de Barcelona, el día tres de maio del expresado año, y duró hasta el diez del mismo mes, en que se concluyó y disgregó.

Fue tenido y proclamado legítimo por los M. Y. Sres. abades presentes, por los apoderados de los ausentes, por el M. Y. S. Prior de Meyá, y por los respectivos síndicos de todos los monasterios.

Encargó los sufragios y oraciones de estilo y con el orden dispuesto en el título 9º capº 1º, párrafo 2º de nuestras sagradas constituciones.

Eligió canónicamente en Presidentes de la Congregación para el presente trienio a los Muy Iles. Señores D. F. Benito de Olmera, abad del Real Monasterio de San Estevan de Bañolas, D. F. José González, abad electo de San Victorián por el Reyno de Aragón, D. F. Rafael de Parrella, abad del Real de S. Pedro de la Portella y de S. Pablo del Campo, copresidente de Cataluña.

Loó y aprobó la santa visita de este Real Monasterio de San Juan de la Peña.

Eligió canónicamente en visitadores de Cataluña al M. Y. S. D. F. Josef de Jordana de Areny, abad de Santa María de Serrateix, y al Rdo. Sor. Dr. D. F. Joaquín de Ros, dignidad de Obrero del Real Monasterio de S. Pedro de Rodas; y para visitadores de los monasterios de Aragón y Navarra al M. Y. S. D. F. Miguel Alejo de Sabater, abad del Real de Santa María de la O, y al Rdo. Sor. D. F. Pascual Ara, prior de Ruesta, del Real de S. Juan de la Peña.

Nombró definidores para el presente trienio a los M. Y. S. abades de S. Pedro de Besalú, de S. Pedro de Rodas, de S. Salvador de Breda y de Santa María de Serrateix, y a los Rdos. Señores D. F. Joaquín de Noguer, pietero del Real Monasterio de S. Pedro de Besalú, D. F. Francisco de Viñals, monge del Real de S. Cugat del Vallés, D. F. Domingo Güell, sacristán mayor del Real de San Pedro de Rodas, D. F. Josef Pujols, monge del Real de la Portella, D. F. Segismundo Coma, prior y sacristán mayor del Real de Breda, D. F. Josef Vallobera, monge del Real de Bañolas, D. F. Josef Puig, limosnero del Real de S. Pedro de Rodas y D. F. Ramón de Mena, camarero del mismo, en calidad de secretario.

Señaló para confesores de los tres monasterios de religiosas de Cataluña, a D. F. Ramón de Marlés, paborde del Panadés del Real Monasterio de S. Cugat del Vallés para el de San Pedro de las Puellas; a D. F. Gaudencio de Puig, dispensero del Real de Bañolas para el de Santa Clara; y a D. F. Luis de Fluvià, paborde mayor del Real de S. Cugat y prior de S. Pablo, para el Real de San Daniel, de Gerona.

Eligió para predicadores del prócsimo futuro sagrado capítulo general, para el sermón del primer pontifical a D. F. Francisco de Viñals, monge del Real Monasterio de S. Cugat del Vallés; para el del segundo a D. F. Gregorio Escués, monge del Real de S. Juan de la Peña y director de las señoras religiosas del Real de Jaca y para la oración fúnebre latina del tercero a D. F. Ramón de Mena, camarero del Real de S. Pedro de Rodas.

Nombró tesoreros de la Congregación, para Cataluña a D. F. Juan de Zafont, dispensero mayor del Real Monasterio de S. Cugat del Vallés y catedrático del Pontificio y Real Colegio de S. Pablo; para Aragón, a D. F. Antonio Mir, sacristán mayor del Real de la O; y para procurador general de la misma en Barcelona a D. F. Pablo de Francolí, camarero del Real de Ripoll.

Acordó la continuación del pago del tallo ordinario de Religión para los dos primeros años del trienio, y la imposición del extraordinario para el tercero.

Dijo el Ilmo. Sor. Abad Presidente que celebraría el primer pontifical en el futuro capítulo general el M. Y. S. Abad de Bañolas, Presidente antiquior; el segundo, el M. Y. S. Abad electo de S. Victorián; y se reservó su señoría para sí la celebración del tercero.

Prohibió a los M. Y. Sres. Abades ausentarse de sus monasterios y permitir a los señores monges que estén fuera de ellos en tiempo de la santa visita, sin un motivo justo y relevante.

Declaró ser la asistencia a los actos generales de conclusiones verdadera sesión capitular, y que deben en consecuencia asistir a ellos todos los M. I. Sres. Abades presentes, prior de Meyà, apoderados de Sres. Abades ausentes y todos los de los monasterios, debiendo en caso de no asistir avisar previamente a Ilmo. Sor. Presidente del motivo por el cual no asisten, según se acostumbra en las demás sesiones capitulares.

Prohibió a todos los cabildos de los monasterios (incluso el de Amer) admitir en calidad de simple monge y más aun en la de prebendado u oficial al prior del Coll de Osor, D. F. Juan Font, esclaustrado del Orden de Sto. Domingo, en caso de querer separarse de su priorato.

Prohibió también a los M. Y. Sores. Abades Presidentes presentes y venideros el proveer en dicho D. F. Juan Font ninguno de los prioratos, cuya provisión y nombramiento es peculiar de la Presidencia y el darle testimoniales.

Prohibió formalmente para siempre a todos los M. I. Sres. Abades, Prior de Meyà y cabildos de los monasterios así de monges como de monjas, el dar poderes a dicho D. F. Juan Font para asistir en clase de apoderado suyo a los sagrados capítulos generales.

Finalmente señaló para la celebración del futuro sagrado capítulo general el día tres de maio del año mil ochocientos treinta y cuatro en el Real Monasterio de S. Pablo de Barcelona.

Y para que a todo lo dicho se dé entera fe y crédito, doi el presente testimonio, firmado de mi mano y sellado con el sello común de la Congregación, que está a mi cargo. Barcelona, trece de mayo de mil ochocientos treinta y uno.

(Firmado) F. Ramón de Mena, secretario del sagrado capítulo general.

LOS ÚLTIMOS OBISPOS DE LA MONARQUÍA (1922-1931)

Vicente CÁRCEL ORTÍ

SEGUNDA PARTE

PROVISIONES NORMALES DE DIÓCESIS

1. INTRODUCCIÓN

En el artículo anterior¹ traté los siguientes casos de nombramientos episcopales conflictivos:

- Provisión de Toledo en 1922 con el cardenal Reig y gestiones para impedir el nombramiento del cardenal Benlloch.

- El nombramiento de Manuel Lago González, arzobispo de Santiago de Compostela en 1923.

- La situación de la diócesis de Tortosa y el nombramiento de Félix Bilbao en 1924 como auxiliar del obispo Pedro Rocamora, en 1924.

- El asesinato del cardenal Soldevila, arzobispo de Zaragoza, en 1923, y el nombramiento del sucesor, Rigoberto Doménech, en 1924.

- El nombramiento de José Miralles, obispo coadjutor de Barcelona en 1925.

1. «Los últimos obispos de la Monarquía (1922-1931)»: *Analecta Sacra Tarraconensia* 83 (2010) 31-484.

- El nombramiento y renuncia de José Solé Mercadé, obispo auxiliar de Madrid en 1926.
- Los conflictos del cardenal Vidal con el Gobierno y con el obispo de Barcelona, y proyecto fracasado de trasladar a Vidal a Burgos en 1926.
- El polémico nombramiento de Isidro Gomá, destinado a Tarazona en 1927.
- El traslado del obispo de Barcelona, José Miralles, a Mallorca en 1930.
- El nombramiento del Patriarca de la Indias, Vicario Castrense y Ordinario Palatino.

El presente artículo se refiere a los que podríamos llamar nombramientos episcopales normales, es decir, provisiones de diócesis que no plantearon excesivos problemas. La prueba más evidente de que estos nombramientos no encontraron dificultades particulares está en el hecho de que mientras los despachos del nuncio son cada vez más amplios, extensos y detallados, las respuestas de la Secretaría de Estado se limitan a un breve telegrama cifrado del cardenal Gasparri comunicando la aprobación pontificia del nombramiento, sin ulteriores comentarios. Sin embargo, hubo algunos casos en los que las negociaciones previas al nombramiento se complicaron, bien por los cambios de gobierno, bien por falta de entendimiento entre la nunciatura y los ministros, que presentaron candidatos inaceptables para la Santa Sede, como veremos en su momento. La intervención del rey Alfonso XIII era casi siempre puramente formal y se limitaba a la firma del correspondiente decreto de nombramiento; decreto que era comunicado con un despacho en el que ni siquiera ponía el monarca la firma de su propia mano, ya que se usaba una estampillada que decía «Yo el Rey»;² dicho despacho, firmado también por el ministro de Gracia y Justicia, era transmitido a la Secretaría de Estado por medio del embajador ante la Santa Sede como acto final de la «Real Presentación» oficial de la Corona.

La Secretaría de la Sagrada Congregación de Asuntos Eclesiásticos Extraordinarios completaba las formalidades previas al nombramiento pontificio del nuevo obispo preguntando a la Sagrada Congregación del Santo Oficio si había algo en contra del mismo, que pudiera impedir su promoción al episcopado,³ y este dicasterio respondía inmediatamente

2. Véase en mi artículo anterior el modelo usado habitualmente: *Analecta Sacra Tarraconensia* 83 (2010) 42-43.

usando siempre el mismo formulario.⁴

Los despachos íntegros del nuncio figuran en el apéndice documental, mientras que los telegramas de la Secretaría de Estado los he colocado en las notas al pie de página porque son, generalmente muy breves, algunos apenas de tres palabras. Así, por ejemplo, el nombramiento de Segura para arzobispo de Toledo en 1927, le fue comunicado a Tedeschini con un cifrado que decía escuetamente: «Santo Padre accetta». Y después se procedía a completar la documentación previa a la publicación del nombramiento.

A este propósito hay que recordar cuanto dije en el artículo anterior sobre las indiscreciones en los nombramientos episcopales, porque algunos eclesiásticos las cometieron con frecuencia. De este argumento habló Tedeschini en varias ocasiones, y en un extenso despacho de 1928 se refirió a las numerosas que se habían verificado desde su llegada a Madrid en 1921 hasta aquella fecha. Para evitar este grave inconveniente propuso que se adoptara en España el mismo método usado en Italia por la Sagrada Congregación Consistorial, de tal modo que se mantuviera la reserva.⁵ Y, a partir de mediados de 1928, comenzó Tedeschini a usar en sus consultas a los informadores los formularios preparados por dicha Congregación, con preguntas muy detalladas sobre la vida y costumbres del candidato, así como sobre su dignidad e idoneidad para el ejercicio del ministerio episcopal. Al enviarle dicho formulario o cuestionario, la Secretaría de

3. El formulario usado era siempre el mismo; cito el del obispo auxiliar de Valencia en 1930: «Dalla Segreteria della Sacra Congregazione degli Affari Ecclesiastici Straordinari. N.º. 3973/30. Dal Vaticano, 16 dicembre 1930. Ill.mo e R.mo Monsig. Assessore del S. Ufficio. È in vista di essere promosso alla dignità vescovile il Rev. Francesco Saverio Lauzurica Torralba, Canonico della Cattedrale di Valenza. In conformità della risoluzione presa dagli E.mi Signori Cardinali Inquisitori Generali, il dì 11 Maggio 1892, ed approvata dal Santo Padre, si rende di ciò consapevole Monsignor Assessore del Sant'Ufficio, perché voglia significare, colla maggiore possibile sollecitudine, se da parte di codesta Suprema nulla siavi in contrario sul conto del candidato. Il sottoscritto profitta dell'occasione per riaffermarsi con sensi di ben distinta stima Di V.S.Ill.ma e R.ma» (AES, *Spagna 667, fasc. 58, f. 68*, impresa).

4. «Suprema Sacra Congregazione del Santo Offizio. Dal Palazzo del S. Offizio 22 Dicembre 1930. Al Ill.mo e Revmo. Signore Monsignor Giuseppe Pizzardo, Arciv. tit. di Nicea, Segretario della S.C. degli Affari Ecclesiastici Straordinari. Ill.mo e Revmo. Signore, in risposta al pregiato foglio di V.S.Ill.ma. e Rvma in data del 16 c.m., N. 3973/30 mi reco a premura di parteciparle che presso questa Suprema S. Congregazione nulla risulta a carico del Rev. Francesco Saverio Lauzurica Torralba. Con sensi di distinta considerazione mi confermo della S.V. Ill.ma e Rev.ma Dev.mo N. Canali, As.» (AES, *Spagna 667, fasc. 58, f. 69*, impresa).

Estado le recordó que dichas informaciones quedaban vinculadas al llamado secreto del Santo Oficio, que imponía sanciones gravísimas contra los transgresores y, en concreto, la pena de la excomunión, reservada personalmente al Santo Padre.⁶

El apéndice documental está dividido en dos partes, en la primera están los despachos y cartas más importante enviados por la Nunciatura de Madrid (firmados generalmente por el nuncio Tedeschini, pero, en alguna ocasión por el secretario, Antonio Guerinoni) a la Secretaría de Estado (generalmente al cardenal Gasparri, pero también alguna vez al secretario de Asuntos Extraordinarios, monseñor Borgongini Duca) y en la segunda parte están las ocho actas de la Congregación plenaria de Asuntos Extraordinarios,⁷ que examinó candidaturas al episcopado y provisiones de diócesis. De dos de ellas, me he ocupado en el artículo anterior (Santiago de Compostela⁸ y Zaragoza),⁹ pero me ha parecido oportuno incluirlas ahora, porque no las había publicado anteriormente y, de este modo, todas ellas quedan recogidas en el presente artículo. Son textos muy importantes porque ayudan a comprender cómo la Santa Sede gestionó algunos nombramientos y con cuanta libertad se expresaron los cardenales miembros de dicha Congregación en el secreto de su reunión, ya que, además de tratar del asunto concreto al que cada sesión se refiere, es decir la provisión de una diócesis, aparecen también comentarios que se refieren a cuestiones generales e los nombramientos episcopales, y, en particular, a los frecuentes traslados de una diócesis a otra. Demuestran estos documentos las frecuentes tensiones existentes entre la Santa Sede y el Gobierno español, tanto con motivo de las negociaciones para algunos nombramientos episcopales, como también para los nombramientos de tres auditores del tribunal de la Rota, que fueron obispos (Muniz y Pérez Platero) o no llegaron a serlo (Morán Ramos).

5. Despacho n.º 2965, de Tedeschini a Gasparri, del 15 de enero de 1928 (Documento 6 del artículo anterior: *Analecta Sacra Tarraconensia* 83, 2010, 196-198).

6. Despacho n.º 379/28 de Gasparri a Tedeschini, del 1 de marzo de 1928 (AES, *Spagna* 742, fasc. 90, ff. 8-8v, minuta manuscrita).

7. Sobre la actividad de este dicasterio cf. el estudio de R. REGOLI, «Il ruolo della Sacra Congregazione degli Affari Ecclesiastici Straordinari durante il pontificato di Pio XI», en PONTIFICIO COMITATO DI SCIENZE STORICHE, *La sollecitudine ecclesiale di Pio XI. Alla luce delle nuove fonti archivistiche*. Atti del Convegno Internazionale di Studio. Città del Vaticano, 26-28 febbraio 1909. A cura di Cosimo Semeraro, Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 2010, pp. 183-229.

8. Acta de la sesión n.º 1258 (*Documento* 95).

9. Actas de las sesiones n.º 1275 (*Documento* 98) y n.º 1277 (*Documento* 99).

2. CRONOLOGÍA DE LOS NOMBRAMIENTOS EPISCOPALES
DESDE 1922 HASTA 1931¹⁰

1922

1. ORIHUELA († Ramón Plaza Blanco, 12 noviembre 1921): *Francisco Javier Irastorza Loínaz*, obispo titular de Dora y prior de las Ordenes militares en Ciudad Real (27 junio).

2. GERONA († Francisco de Paula Mas Oliver, 19 abril 1920): *Gabriel Llopart Jaume*, obispo de Tenerife (27 junio).

3. GUADIX († Timoteo Hernández Mulas, 20 marzo 1921: *Ángel Marquina Corrales*, obispo de Canarias (6 septiembre).

4. SANTIAGO DE COMPOSTELA (aux.): *Justo Rivas Fernández*, canónigo de la catedral de Santiago de Compostela, preconizado obispo titular de Priene y auxiliar del cardenal Martín de Herrera y de la Iglesia, arzobispo de Santiago de Compostela (22 septiembre).

5. TOLEDO* († Enrique Almaraz Santos, 23 enero 1922): *Enrique Reig Casanova*, cardenal arzobispo de Valencia (11 diciembre).

6. VALENCIA (tr. de Enrique Reig Casanova a Toledo, cf. n.º 5): *Prudencio Melo Alcalde*, obispo de Madrid-Alcalá (14 diciembre).

7. MADRID-ALCALÁ (tr. de Prudencio Melo Alcalde a Valencia, cf. n.º 6): *Leopoldo Eijo Garay*, obispo de Vitoria (14 diciembre).

8. VITORIA (tr. de Leopoldo Eijo Garay a Madrid-Alcalá, cf. n.º 7): *Zacarías Martínez Núñez*, obispo de Huesca (14 diciembre).

9. HUESCA (tr. de Zacarías Martínez Núñez a Vitoria, cf. n.º 8): *Mateo Colom Canals*, obispo titular de Andrapo y auxiliar del fallecido cardenal Almaraz, arzobispo de Toledo (14 diciembre).

10. CANARIAS (tr. de Ángel Marquina Corrales a Guadix, cf. n.º 3): *Miguel Serra Sucarrats*, vicario general de Tarragona (14 diciembre).

10. Indico con un * los nombramientos estudiados en el artículo anterior.

11. CIUDAD REAL (Prel.) (tr. de Francisco Javier Irastorza Loinaz a Orihuela, cf. n.º 1): *Narciso Estenaga Echeverría*, deán de Toledo, preconizado obispo titular de Dora y prior de las Ordenes militares (14 diciembre).

1 9 2 3

12. SANTIAGO DE COMPOSTELA* († cardenal José María Martín de Herrera y de la Iglesia, 8 diciembre 1922): *Manuel Lago González*, obispo de Tuy (24 julio).

13. PATRIARCA DE LAS INDIAS OCCIDENTALES, PEO.CAPELLÁN MAYOR DEL REY Y VICARIO GENERAL CASTRENSE († Jaime Cardona Tur, que era también obispo titular de Sión, 4 enero 1923): *Julián de Diego García-Alcolea*, obispo de Salamanca (27 julio).

14. TOLEDO (Aux.): *Rafael Balanzá Navarro*, canónigo de la catedral de Valencia, nombrado obispo titular de Quersoneso y auxiliar del cardenal Reig, arzobispo de Toledo (13 agosto).

15. SALAMANCA (tr. de Julián de Diego y García-Alcolea a Patriarca de las Indias, cf. n.º 13): *Ángel Regueras López*, obispo de Plasencia (26 octubre).

16. PAMPLONA († José López Mendoza y García, 31 enero 1923): *Mateo Múgica Urrestarazu*, obispo de Osma (26 octubre).

17. TUY (tr. de Manuel Lago González a Santiago de Compostela, cf. n.º 12): *Manuel María Vidal Boullón*, obispo titular de Birta y administrador apostólico de Ciudad Rodrigo (27 octubre).

1924

18. TORTOSA* (Aux.): *Félix Bilbao Ugarriza*, canónigo de Valencia, nombrado obispo titular de Zarai y auxiliar del obispo de Tortosa, Pedro Rocamora (23 septiembre).

19. ZARAGOZA* († cardenal Juan Soldevila Romero, 4 junio 1923): *Rigoberto Doménech Valls*, obispo de Mallorca e Ibiza (18 diciembre).

20. OSMA (tr. de Mateo Múgica Urrestarazu a Pamplona, cf. n.º 16): *Miguel de los Santos Díaz Gómara*, obispo titular de Tagora y auxiliar

del fallecido cardenal Soldevila, arzobispo de Zaragoza (18 diciembre).

21. PLASENCIA (tr. de Ángel Regueras López a Salamanca, cf. nº. 15): *Justo Rivas Fernández*, obispo titular de Priene auxiliar del fallecido cardenal Martín de Herrera, arzobispo de Santiago de Compostela (18 diciembre).

22. TENERIFE (tr. de Gabriel Llompart Jaume a Gerona, nº. 2): *Albino González Menéndez-Reigada*, O.P. (18 diciembre).

23. CIUDAD RODRIGO (A.A.) (tr. de Manuel María Vidal Boullón a Tuy, nº. 17): *Silverio Velasco Pérez*, canónigo penitenciario de la catedral de Osmá, preconizado obispo titular de Ticelia y nombrado administrador apostólico (18 diciembre).

1 9 2 5

24. MALLORCA (tr. de Rigoberto Doménech Valls a Zaragoza, cf. nº. 19): *Gabriel Llompart y Jaume Santandreu*, obispo de Gerona (20 abril).

25. PALENCIA († Ramón Barberá Boada, 12 septiembre 1924): *Agustín Parrado García*, arcediano de la catedral de Salamanca (20 mayo).

26. BARCELONA* (Coadj. c.d.s): *José Miralles Sbert*, obispo de Lérida, nombrado obispo titular de Corico y coadjutor con derecho de sucesión del obispo de Barcelona Ramón Guillamet Coma (3 julio). Le sucedió el 14 abril de 1926, cuando falleció dicho obispo.

27. MADRID* (Aux.): *José Solé Mercadé*, auditor-asesor del tribunal de la Rota de la Rota de Madrid, nombrado obispo titular de Citro y auxiliar del obispo de Madrid-Alcalá, Leopoldo Eijo Garay, el 29 agosto. Antes de recibir la consagración episcopal presentó la renuncia, que le fue aceptada por el Santo Padre.

28. SANTIAGO DE COMPOSTELA († Manuel Lago Fernández, 18 marzo 1925): *Julián de Diego García-Alcolea*, patriarca de las Indias Occidentales y vicario general castrense (8 octubre).

29. PATRIARCA DE LAS INDIAS OCCIDENTALES, PEO.CAPELLÁN MAYOR DE S.M. EL REY Y VICARIO GENERAL CASTRENSE* (tr. de Julián de Diego García-Alcolea a Santiago de Compostela, cf. nº. 28): *Francisco Muñoz*

Izquierdo, obispo de Vic (14 diciembre).

30. SALAMANCA († Ángel Requeras López, 28 diciembre 1924): *Francisco Frutos Valiente*, obispo de Jaca (14 diciembre).

31. TORTOSA († Pedro Rocamora García, 20 enero 1925): *Félix Bilbao Ugarriza*, obispo titular de Zarai y administrador apostólico de Tortosa (14 diciembre).

32. GERONA (tr. de Gabriel Llompart Jaume a Mallorca, cfr. n.º. 24): *José Vila Martínez*, canónigo doctoral de la catedral de Valencia y vice-canciller de la Universidad Pontificia (14 diciembre).

33. GRANADA (AUX.): *Manuel Medina Olmos*, canónigo de la colegiata del Sacro Monte de Granada, nombrado obispo titular de Amorio y auxiliar del cardenal Casanova Marzol, arzobispo de Granada (14 diciembre).

1 9 2 6

34. BURGOS († cardenal Juan Benlloch Vivó, 14 febrero 1926): *Pedro Segura Sáenz*, obispo de Coria (20 diciembre).

35. JACA (tr. de Francisco Frutos Valiente a Salamanca, cf. n.º. 30): *Juan Villar Sanz*, canónigo magistral de la catedral de Granada (20 diciembre).

36. LÉRIDA (tr. de José Miralles Sbert a coadjutor c.d.s. de Barcelona, cf. n.º. 26): *Manuel Irurita Almandoz*, canónigo de la catedral de Valencia (20 diciembre).

1 9 2 7

37. TARAZONA* († de Isidro Badía Serradell, 1 octubre 1926): *Isidro Gomá Tomás*, canónigo de la catedral de Tarragona (20 junio).

38. VIC (tr. de Francisco Martínez Izquierdo a Patriarca de las Indias, cf. n.º. 29): *Juan Perelló Pou*, ex superior general de los Misioneros de los Sagrados Corazones de Mallorca (20 junio).

39. CALAHORRA Y LA CALZADA: *Fidel García Martínez*, obispo titular

de Ippo y administrador apostólico de las mismas diócesis (7 septiembre).

40. BARBASTRO (A.A.) († Emilio Jiménez Pérez, 21 octubre 1926): *Nicanor Mutiloa Irurita*, C.SS R., nombrado obispo titular de Gerápolis y administrador apostólico (17 noviembre).

41. TOLEDO († del cardenal Enrique Reig Casanova, 25 agosto 1927): *Pedro Segura Sáenz*, cardenal arzobispo de Burgos (19 diciembre).

42. SANTIAGO DE COMPOSTELA († de Julián de Diego y García-Alcolea, 16 enero 1927: *Zacarías Martínez Núñez*, O.S.A., obispo de Vitoria (19 diciembre).

43. CORIA (tr. de Pedro Segura Sáenz a Burgos, cf. n.º. 33): *Dionisio Moreno Barrio*, parroco de Santa Marina de León (19 diciembre).

1928

44. IBIZA (A.A.): *Salvio Huix Miralpeix*, superior del Oratorio de Vic, nombrado obispo titular de Selimbria y administrador apostólico (16 febrero).

45. LUGO (renuncia de Plácido Ángel Rey-Lemos y nombramiento de arzobispo titular de Pelusio, 30 julio 1927): *Rafael Balanzá Navarro*, obispo titular de Quersoneso y auxiliar del fallecido cardenal Reig, arzobispo de Toledo (2 marzo).

46. VITORIA (tr. de Zacarías Martínez Núñez a Santiago de Compostela, cf. n.º. 42): *Mateo Múgica Urrestarazu*, obispo de Pamplona (10 marzo).

47. PAMPLONA (tr. de Mateo Múgica Urrestarazu a Vitoria, cfr. n.º. 46): *Tomás Muniz Pablos*, auditor de la Rota de Madrid (10 marzo).

48. MENORCA (Coadj. c.d.s.): *Antonio Cardona Riera*, canónigo de la catedral de Ibiza, nombrado obispo titular de Quersoneso y coadjutor con derecho de sucesión del obispo de Menorca, Juan Torres Rivas (10 marzo).

49. BURGOS (tr. de Pedro Segura Sáenz a Toledo, cfr. n.º. 41): *Manuel de Castro Alonso*, obispo de Segovia (21 mayo).

50. GUADIX(† Ángel Marquina Corrales, 1 enero 1928): *Manuel Medina Olmos*, obispo titular de Amorío y auxiliar del cardenal Casanova,

arzobispo de Granada (2 octubre).

51. SANTANDER († Juan Plaza García, 10 julio 1927): *José Eguino Treco*, párroco de Irún (San Sebastian) (2 octubre).

52. TOLEDO (Aux.): *Feliciano Rocha Pizarro*, deán de la catedral de Coria, nombrado obispo titular de Aretusa y auxiliar del cardenal Segura, arzobispo de Toledo (9 noviembre).

1 9 2 9

53. STIÓN* (Obispo titular, vacante desde la muerte de Jaime Cardona Tur, cf. n.º. 53): *Ramón Pérez Rodríguez*, obispo de Badajoz, pro-capellán mayor del Rey y vicario castrense (7 enero).

54. ZAMORA († Antonio Álvaro Ballano, 31 diciembre 1927): *Manuel Arce Ochotorena*, vicario general de Pamplona (5 febrero).

55. SEGOVIA (tr. de Manuel de Castro Alonso a Burgos, cf. n.º. 49): *Luciano Pérez Platero*, auditor del Tribunal de la Rota de Madrid (5 febrero).

56. CIUDAD RODRIGO (A.A.) († Silverio Velasco Pérez, 4 diciembre 1927): *Manuel López Arana*, canónigo de la catedral de Santander y provisor del obispado, nombrado obispo titular de Curio y administrador apostólico (5 febrero).

57. GRANADA (Aux.): *Lino Rodrigo Ruesca*, canónigo de Granada y canciller de la curia, nombrado obispo titular de Tabora y auxiliar del cardenal Casanova, arzobispo de Granada (1 mayo).

1 9 3 0

58. TUY († Manuel María Vidal y Boullón, 26 enero 1929): *Antonio García García*, canónigo penitenciario de la catedral de Málaga (5 febrero).

59. MALLORCA* († Gabriel Llompart y Jaume, 9 diciembre 1928): *José Miralles Sbert*, obispo de Barcelona, nombrado con el título arzobispal *ad personam* de Beroe (13 marzo).

60. BARCELONA (tr. de José Miralles a Mallorca, cf. n.º. 59): *Manuel Irurita Almandoz*, obispo de Lérida (13 marzo).

61. BADAJOZ (tr. de Ramón Pérez Rodríguez a pro-capellán mayor del Rey y vicario general castrense, cf. nº. 53): *José María Alcaraz Alenda*, canónigo penitenciario de Orihuela (13 marzo).

62. PATRIARCA DE LAS INDIAS OCCIDENTALES* († Francisco Martínez Izquierdo, 12 abril 1930), *Ramón Pérez Rodríguez*, obispo titular de Sión, Pro-Capellán Mayor del Rey y Vicario Castrense (30 de junio).

1 9 3 1

63. VALENCIA (Aux.): *Francisco Javier Lauzurica Torralba*, canónigo doctoral de Valencia, nombrado obispo titular de Siniando y auxiliar de Prudencio Melo, arzobispo de Valencia (20 febrero).

3. LIBERTAD LIMITADA DE LA SANTA SEDE PARA NOMBRAR OBISPOS EN ESPAÑA

Uno de los mayores problemas relacionados con los nombramientos de obispos en España, quizá el mayor, fue el referente a las intromisiones del Estado en ellos. Poco después de su llegada a Madrid, el nuncio Tedeschini denunció a la Secretaría de Estado este abuso intolerable aprovechando los comentarios de la prensa católica al discurso pronunciado por Benedicto XV en su alocución consistorial de noviembre de 1921. El diario *El debate* descendió a detalles concretos llamando la atención de sus lectores sobre los nuevos concordatos que estipularía la Santa Sede con los Estados civiles, en los que deberían quedar incólumes e intactas la libertad y la libertad de la Iglesia.

El pensamiento del periódico, expuesto en un artículo titulado *Palabra del Papa. De Un pleito secular*, publicado el 1 de diciembre de 1921, se centró en los concordatos antiguos, pues este era el caso del concordato vigente en España desde 1851, en virtud del cual se hicieron gravísimas concesiones a los reyes de España para la provisión de las diócesis, y se pidió el cese del Patronato regio, privilegio verdaderamente absurdo en aquellas fechas porque de hecho no era ejercido personalmente por el rey sino por los gobiernos y, en no pocas ocasiones, por gobiernos hostiles a la Iglesia.

Esta opinión le pareció a Tedeschini digna de atención y la indicó al cardenal Gasparri como signo de las nuevas aspiraciones de los católicos

españoles contrarias al regalismo de otros tiempos. A esta transformación de las conciencias favorable a la Santa Sede concurrió el hecho gravísimo, sabido y reprobado por todos de que quien de hecho presentaba los candidatos a las sedes vacantes no solo no era el rey y ni siquiera el gobierno, sino un personaje político o su esposa; estos eran quienes proponían e imponían un candidato determinado que el gobierno aceptaba. Una prueba reciente de esta afirmación podía encontrarse en las propuestas hechas para las diócesis de Gerona y Canarias en 1921. Según aseguraron al nuncio, el nuevo obispo de Almería, Bernardo Martínez Noval, había sido propuesto por María del Carmen Barrenechea, viuda del Eduardo Dato (1856-1921)¹¹. Para que no quedara duda de su intervención en el nombramiento del mencionado obispo, esta señora fue madrina de su consagración episcopal.

Todo esto no quería decir que los obispos, propuestos de esta forma, no fueran personas dignísimas; sin embargo, no podían tolerarse estos hechos porque la intervención directa o indirecta de señoras o de políticos era una costumbre diametralmente opuesta al uso constante de la Santa Sede, así como al espíritu y a la letra del concordato vigente. Además, esta forma de actuar minaba la dignidad del obispo, limitaba su credibilidad y la confianza de su clero y fieles y le impedía ejercer su ministerio con la libertad necesaria.¹²

4. LOS VICARIOS CAPITULARES

Muchas diócesis, vacantes por fallecimiento o traslado del obispo, quedaban temporalmente encomendadas a un vicario capitular, elegido por el cabildo catedralicio. Sin embargo, al nuncio Tedeschini no le convenía esta figura por los inconvenientes que creaba y en varias ocasiones propuso que se evitara. Con la experiencia adquirida sobre los asuntos eclesiásticos, después de los primeros años de estancia en España, Tedeschini llegó a la certeza moral de que, salvo rarísimas excepciones, la elección y el gobierno de un vicario capitular provocaban escándalo entre los fieles a causa de las luchas, indisciplina y sospechas del clero, y eran un verdadero desastre para la administración de la diócesis.

Del mismo parecer fueron los Metropolitanos, quienes durante las conferencias celebradas en Madrid del 12 al 16 de diciembre de 1923, bajo

11. Este abogado y político del partido conservador, varias veces ministro y presidente del Gobierno, fue asesinado por unos militantes anarquistas el 8 de marzo de 1921 en la Puerta de Alcalá, de Madrid.

la presidencia del cardenal primado, Enrique Reig, arzobispo de Toledo, llegaron a la siguiente conclusión:

«La consideración de los frecuentes trastornos y hondas perturbaciones que se producen en el gobierno de las diócesis, cuando el ejercicio de la jurisdicción eclesiástica recae en los Vicarios Capitulares, Sede Vacante, obliga a los Metropolitanos a resolver de común acuerdo que se dirijan preces a Su Santidad, por conducto de Su Majestad el Rey o del Directorio, impetrando que cuando queda vacante una diócesis, no obstante lo consignado en el Concordato de 1851, pase la jurisdicción al Obispo auxiliar, donde lo hubiere o, en su defecto, al Prelado más próximo, o al sacerdote que designe la Santa Sede».¹³

El nuncio volvió a afrontar este tema a principios de 1924, a raíz de una petición que recibió de los obispos de Ciudad Rodrigo y de Plasencia y poco después de todo el episcopado de la provincia eclesiástica de Granada. El arzobispo Casanova Marzol se dirigió al nuncio pidiéndole que buscara la forma de prevenir los daños provocados a las diócesis con la elección de vicarios capitulares.

Era verdad que la eventual abolición de los vicarios capitulares sería una excepción al derecho común; pero era también cierto que no podrían evitarse los abusos lamentados mientras los cabildos españoles estuvieran formados por canónigos que, en gran parte, si no exclusivamente, debían su prebenda a la protección de los políticos, y mientras estuvieran en vigor el derecho de presentación regia y los complejos trámites burocráticos; porque con mucha frecuencia las diócesis, tras la muerte o el traslado del obispo, quedaban vacantes varios meses y, a veces, varios años, y los cabildos, al elegir al vicario daban con frecuencia escándalo público a causa de sus divisiones y discordias internas, y el gobierno del vicario capitular –aunque fuera una persona digna– era siempre un desastre a causa de transacciones, compromisos, incompetencia e indisciplina¹⁴.

La Congregación de Asuntos Eclesiásticos Extraordinarios se reunió en sesión plenaria el 7 de febrero de 1924 para examinar esta cuestión, junto con la de la apertura de nuevas casas religiosas en España. El car-

12. Despacho nº. 238 de Tedeschini a Gasparri, Madrid 14 diciembre 1921 (ASV, *Arch. Nunz. Madrid 857*, ff. 397-398v, minuta autógrafa de Guerinoni, corregida por Tedeschini).

denal Vannutelli defendió que debía dejarse la ley tal y como estaba en el derecho canónico, sin hacer excepciones odiosas para España. El cardenal De Lai reconoció que la elección del vicario capitular provocaba muchos inconvenientes, pero esto ocurría en todas partes y dependía de la formación del cabildo; por ello, el nuncio debería avisar a la Santa Sede cuando conociera la existencia de canónigos, cuya eventual elección provocaría divisiones; y, para evitar este inconveniente, lo mejor sería actuar caso por caso, sin adoptar una normativa generalizada. Para el cardenal Vico, que había sido nuncio en Madrid desde 1907 hasta 1913, las elecciones de vicarios capitulares no eran muy frecuentes, ya que solo se daban en caso de muerte del obispo. En la mayoría de los traslados de obispos, se llegaba a un acuerdo entre la Santa Sede y el Gobierno para que el obispo trasladado marchara a su nueva diócesis el mismo día en que entraba el nuevo al sucesor. En cualquier caso no era favorable a derogar el derecho común. Al cardenal Ragonesi, que también había sido nuncio en Madrid desde 1913 hasta 1921, le parecía enorme que en un país católico como España se propusiera emanar un decreto que ofendería a todos los cabildos de la nación. En los casos particulares en los que se previeran dificultades, el nuncio podría intervenir enviando un telegrama, cosa que él había hecho en alguna ocasión, ordenado a un cabildo la suspensión de la elección del vicario capitular porque era necesario avisar previamente a la Santa Sede. Para el cardenal Merry del Val, la causa de los desórdenes, más que en la elección de los vicarios estaba en la excesiva lentitud con que el Gobierno retrasaba los nombramientos de obispos. Por ello, propuso que el Nuncio, aprovechando la deliberación de los Metropolitanos, hiciera presente al Gobierno la necesidad de acelerar los nombramientos. Tampoco el cardenal Gasparri era favorable a derogar el derecho común para toda España y prefería intervenir en casos particulares, dando la necesaria dispensa de acuerdo con el Gobierno. A Gasparri le pareció óptima la propuesta del Merry del Val de aprovechar esta ocasión para decirle al Gobierno que la verdadera fuente de los inconvenientes deplorados justamente por los obispos era su lentitud en la provisión de las diócesis vacantes y, al mismo tiempo, para exhortarlo a poner remedio a esta situación. Para algunos

13. Despacho n.º 1286 de Tedeschini a De Lai, adjunto a la Ponencia de la sesión n.º 1271 de la S.C. de AA.EE.EE. (*Documento 97*). Cf. también mi edición de las *Actas de las Conferencias de Metropolitanos Españoles (1921-1965)* (Madrid, Biblioteca de Autores Cristianos, 1994), p. 180.

14. Despacho n.º 1244, de Tedeschini a Gasparri del 3 diciembre 1924, adjunto n.º 2 a la Ponencia de la sesión n.º 1271 de la S.C. de AA.EE.EE (*Documento 97*).

cardenales no era necesario el entendimiento previo con el Gobierno para no permitir la elección del vicario capitular, ya que la Santa Sede podía nombrar libremente un administrador apostólico, sin necesidad de negociar con el Gobierno.¹⁵

En conclusión, los cardenales se percataron de la gravedad del asunto y de la necesidad de evitar los males lamentados, pero no consideraron oportuno adoptar la sugerencia hecha por los Metropolitanos en la mencionada Conferencia de diciembre, porque se derogaría el derecho común que afectaría al prestigio de todos los cabildos catedralicios. No quedaba, por consiguiente, otra solución, que intervenir caso por caso, nombrando, cuando la circunstancias los exigieran, un administrador apostólico. El comunicar esta resolución a Tedeschini, el cardenal Gasparri le pidió también que tratara de acelerar los trámites burocráticos para los nombramientos de obispos, invitando al Gobierno a hacerlos con mayor rapidez.¹⁶

Tedeschini se dio por enterado del parecer de los cardenales contrario a su propuesta y aseguró que cumpliría fielmente cuanto se le decía, informando caso por caso; pero observó que no le sería posible hacerlo en los casos de fallecimiento del obispo, porque antes de que pudiera comenzar las gestiones, el cabildo ya habría elegido al vicario. Tedeschini insistió diciendo que no era necesario darle publicidad a una eventual decisión de la Santa Sede, porque sería interpretado como un deshonor para el cabildo si se le privaba del derecho de elegir al vicario capitular. Pero había también cabildos que pedían el nombramiento de un administrador apostólico porque temían provocar escándalos debidos a sus profundas e insuperables divisiones internas.

Una de las causas de esta situación radicaba en el hecho de que como la mayoría de ellos no eran oriundos de la diócesis y pensaban en traslados y promociones, que conseguían gracias a recomendaciones políticas, resultaba que el cabildo era la entidad menos apta para gobernar la diócesis, y solo los intereses personales de cada canónigo les unía o desunía en la elección del vicario capitular. Y aun en el caso de que el vicario estuviese poco tiempo al frente de su cargo, su simple elección habría causado malestar al manifestar divisiones en el cabildo y en el clero diocesano así como provocar escándalo entre los fieles. Algunas veces, además del daño causado por la elección en sí misma había que añadir el que provocaba el desgobierno de la diócesis durante varios meses o años.

15. Véanse los pareceres de los cardenales en el acta de la sesión n.º. 1271 (*Documento 97*).

Esta dolorosa situación se agravaba ulteriormente a causa de los impedimentos puestos por la burocracia española a la provisión de las diócesis. Tedeschini prometió que insistiría, como siempre había hecho, hasta la inoportunidad, de palabra y por escrito, para agilizar el envío de los procesos canónicos al embajador ante la Santa Sede, el retiro de las bulas y su entrega al interesado; pero temía conseguir bien poca cosa, porque todos seguirían actuando como en el pasado: el Ministerio de Estado imputaría la culpa del retraso al de Gracia y Justicia; este lamentaría la falta de la “consignación”, después intervendría el agente de preces y más tarde dirían que no habían terminado la traducción de las bulas, que el Consejo de Estado no había podido reunirse para examinarlas, etc. etc. Pero, además de estos retrasos, exclusivamente burocráticos, había otros, ciertamente más graves debidos al privilegio de presentación que tenía la Corona.

Tedeschini recordó el caso de la provisión da la diócesis de Tenerife, que tardó dos años y medio en resolverse porque de algunos candidatos pudo impedir la presentación oficial; pero fueron presentados otros cinco candidatos, todos ellos rechazados por la Santa Sede. Estas presentaciones requerían naturalmente mucho tiempo, porque el nuncio no podía escribir a la Secretaría de Estado hasta que no conseguía informaciones reservadas del candidato, y el Gobierno no siempre tenía preparado otro candidato, cuando se le comunicaba una negativa.

Estas gestiones entre la Nunciatura y el Gobierno, delicadísimas y muy laboriosas en sí mismas, resultaban todavía más largas y difíciles a causa de los frecuentes cambios de los ministros de Gracia y Justicia, porque todos llegaban completamente profanos en la materia de los nombramientos episcopales y con llevaban una lista candidatos que por compromisos políticos querían hacer triunfar a toda costa, aunque se tratase de personas no idóneas a la dignidad y al ministerio episcopal.

Esto había ocurrido con los pasados gobiernos políticos, pero seguía ocurriendo, por desgracia, durante el Directorio militar, del que, a pesar de las delicadas recomendaciones e insistencias hechas directamente por el nuncio o a través de obispos influyentes al general Primo de Rivera o a sus ministros, sin embargo no había podido conseguir nada hasta aquel momento (marzo de 1924) sobre las cuatro diócesis vacantes –Tenerife, Plasencia, Osma e Zaragoza– nada más que repetidas promesas no mantenidas; ya que el Gobierno quería buscarle un puesto a un obispo bien visto por los

16. Despacho nº. 27628 (*Documento 22*).

militares y muy recomendado por el mismo Presidente del Directorio, es decir el canónigo Miguel Juliá¹⁷, a quien la Santa Sede había rechazado.

«Si pudiéramos obtener que fuera eliminada toda ingerencia política en los nombramientos episcopales, dijo Tedeschini; sobre todo si se pudiera obtener que la Corona escogiera los candidatos seleccionados por la Junta eclesiástica y no por los políticos, en este caso la presentación y aceptación de los candidatos sería más rápida».¹⁸

Cuando surgían divisiones en los cabildos, la nunciatura, debidamente informada procedía a nombrar administrador apostólico al obispo saliente. Así ocurrió, por ejemplo en Jaca en 1926, cuando el obispo Frutos Valiente fue trasladado a Salamanca. Él mismo pidió al nuncio que no se eligiera vicario capitular ya que la división en el cabildo era tan fuerte, que se agravaría todavía más y difícilmente podría el elegido gobernar la diócesis.¹⁹

En 1930, tras haber sido preconizado obispo de Barcelona, el obispo de Lérida, Manuel Irurita, escribió al nuncio: «Me dicen de Lérida que temen fundadamente luchas enconadas, escándalos y otros inconvenientes, sobre todo en orden al Concurso general a Curatos que se está celebrando, si se ha de proceder a la elección del vicario capitular, haciéndose necesario el nombramiento de administrador apostólico.²⁰ Se lo comunico en descargo de mi conciencia».²¹ Tedeschini informó a la Santa Sede²² y el cardenal Pacelli le autorizó a nombrar administrador apostólico al mismo Irurita.²³ A su vez, el obispo Miralles, antes de su traslado a Mallorca, fue nombrado administrador apostólico de Barcelona para evitar la elección del vicario capitular por un cabildo que estaba muy dividido por motivos políticos²⁴.

Muy significativa es la carta que el deán de Mondoñedo, Bonifacio F. Ahuja Martínez, envió al nuncio a raíz del fallecimiento del obispo Juan José Solís Fernández el 24 de febrero de 1931: «Según acabo e tener el sentimiento de comunicar a V.E. por telefonema, nuestro anciano Señor Obispo –82 años– ha entregado su alma a Dios, a las 4 de la tarde, después de haber recibido los santos sacramentos. Y ahora, a pesar de mi insignificancia, ruego a V.E. me permita decirle algo que necesito decirle, para descargar mi conciencia. Conozco la vida íntima de no pocos Cabildos de España. Capitulares tan sacerdotes, que es decir tan dignos, como los de Mondoñedo, ninguno. Pero mi anhelo de la mayor gloria de Dios, del provecho espiritual de la diócesis y de la paz en el seno de este cabildo, me obligan a rogarle se digne V.E. disponer las cosas de forma que nombrado administrador apostólico el Sr. Obispo de Lugo, más cercano a Mondoñedo, que la mayor parte de las poblaciones importantes de esta diócesis: Ferrol, Santa Marta, etc. Ni de vista siquiera conozco a dicho señor obispos. Pero

después de los muchos años que esta diócesis tuvo la ancianidad de un prelado, el cual es de justicia decir que hizo y trabajó cuando pudo, es de conciencia también rogar a V.E. intervenga para que empuñe las riendas de esta diócesis una mano sólidamente acreditada y experta. Los intereses de Nuestro Jesús lo exigen»²⁵. También en este caso, Tedeschini informó a la Santa Sede²⁶ y se le autorizó a nombrar al obispo de Lugo, Rafael Balanzá, administrador apostólico de Mondoñedo.²⁷

El cardenal Segura fue nombrado administrador apostólico de Burgos al ser trasladado a Toledo porque el superior general de los Operarios diocesanos, Benjamín Miñana, le dijo al nuncio: «Y ahora me espanta solo el pensar que pueda haber otra vacante en Burgos y sea de nuevo vicario capitular el que lo ha sido tan desastrosamente en la vacante última y, según me dicen, es casi seguro que lo será, si hay vacante. ¿No habría medio de evitarlo?».²⁸

Cito ahora un caso significativo sobre la situación de un vicario capitular que no quiso ejercer el cargo. El de la pequeña diócesis Tudela le dijo al nuevo obispo de Tarazona, Isidro Gomá, que estaba «ya cansado de luchar y que no se vé con ánimo de gobernar aquello por más tiempo. En verdad que las referencias que de él tengo –dijo Gomá Tedeschini– distan de ser buenas; tan poco como las que me había dado ya el Sr. Arzobispo de Zaragoza cuando le visité al posesionarme de esta Sede. La costumbre

17. Sobre las insistencias del gobierno para nombrar obispo al canónigo Miguel Juliá véanse los despachos n.º 1369 (*Documento 23*), n.º 3025 (*Documento 66*), n.º 3100 (*Documento 67*).

18. Despacho n.º 1387 (*Documento 24*).

19. Despacho n.º 2221 (*Documento 43*).

20. También el provisor y vicario general obispado de Lérida escribió al nuncio diciéndole: «En carta del 5, el hasta ahora Obispo de Lérida me dice: "El Sr. Nuncio espera que V. será elegido Vicario Capitular y que el concurso continuará en los mismos términos que hasta el presente". Permítame, Excmo. Sr., que le diga si hay elección de Vicario Capitular no seré el elegido. Recuerde que hace unos meses en la elección de lectoral, con los tres votos y todo del Prelado, hubo empate; sin esos tres votos la derrota es segura y en los actuales momentos, un cambio de personal en el gobierno de la diócesis es de consecuencias incalculables. Pendiente el concurso a curatos, en el que hay que hacer dos o tres propuestas aun; sin haberse procedido todavía al nombramiento de ecónomos para las parroquias vacantes; no designados en la hora actual los que han de suceder a los coadjutores promovidos a párrocos, tiene la diócesis planteado un problema que será de difícil solución al que conozca uno por uno todos los sacerdotes del Obispado, pero la solución ha de ser difícilísima si el llamado a darla es persona desconocedora del personal. No creo pertinente entrar en consideraciones de otro orden, pero las hay y muy graves para el presente y porvenir del Obispado de Lérida y acaso para el de Barcelona también» (Carta a Tedeschini, Lérida, 7 mayo 1930, ASV, *Arch. Nunz. Madrid 856, ff. 619-619v*).

dice que se nombra administrador apostólico de Tudela al obispo de Tarazona así que este se posesiona. A veces, como sucedió con el Sr. Ozcoidi, q.e.p.d., se ha dado aquella diócesis en administración antes de la toma de posesión de este residencial. Creo inútil decirle a V.E. que por derecho concordado Tudela es diócesis reducida que se adjudicó en administración, por el Concordato de 1851, al obispo de Pamplona. de hecho, por razones geográficas e históricas muy atendibles, se dio siempre la administración a los obispos de Tarazona. Quedo absolutamente a sus órdenes».²⁹

5. NOMBRAMIENTOS DE OBISPOS AUXILIARES

Para los nombramientos de obispos auxiliares la Secretaría de Estado seguía un procedimiento basado en el concordato de 1851, art. 5 estableció: «En los casos en que para el mejor servicio de alguna diócesis sea necesario un obispo auxiliar, se proveerá a esta necesidad en la forma canónica acostumbrada».³⁰ Por consiguiente, no se hizo referencia en él a ningún acuerdo con el Gobierno. Sin embargo, éste trató en varias ocasiones de entrometerse en los nombramientos de los auxiliares, con el pretexto de que dichos obispos recibían una dotación económica del Estado.

Por lo que respecta a los primeros años del siglo xx, en 1908, al cardenal Aguirre, arzobispo de Burgos, se le concedió un auxiliar en la persona del arcediano de Calahorra, Manuel San Román Elena, precisamente para que le ayudara en la administración apostólica de la diócesis riojana, escogido de entre tres candidatos.³¹ Este nombramiento fue hecho con presentación real, por lo que la Santa Sede protestó enérgicamente.³² Tres años más tarde volvió a repetirse el incidente. En 1911 el cardenal Martín de Herrera, arzobispo de Santiago de Compostela, pidió un obispo auxiliar, que le fue concedido en la persona de Ramiro Fernández Valbuena, presentado formalmente por el Gobierno. La Santa Sede protestó de nuevo

21. Carta de Irurita a Tedeschino, Madfrid, 4 mayo 1930 (ASV, *Arch. Nunz. Madrid* 856, f. 610).

22. «Vescovo Lerida, che in questi giorni prenderà possesso Barcellona, espone convenienza evitare elezione Vicario capitolare Lerida e nominare Amministratore Apostolico. Se Santo Padre degnasi approvare, prego V.E. darmene comunicazione telegrafica» (Telegrama cifrado n.º. 169 de Tedeschini a Pacelli, del 7 mayo 1930, *Ibid.* f. 618).

23. «Ricevuto cifrato n.º. 140 (*sic*, pero es n.º. 169). V.S.I. è autorizzata nominare Amministratore Apostolica» (Telegrama cifrado n.º. 30 de Pacelli a Tedeschini, del 9 mayo 1939, *Ibid.*, f. 618).

24. Despacho n.º. 4140 (*Documento* 86).

25. ASV, *Arch. Nunz. Madrid* 856, ff. 623-623v.

contra la ingerencia indebida de la autoridad civil en dicho nombramiento.³³ El Gobierno se defendió diciendo que en los inmediatos precedentes no había existido protesta alguna de la Santa Sede, lo cual no era cierto como acabamos de ver.

Para resolver estos conflictos, el nuncio Vico presentó el 6 de noviembre de 1911 al ministro de Gracia y Justicia, José Canalejas, una fórmula reguladora de los nombramientos de obispos auxiliares, redactada en estos términos: «Admitido que toca a la Santa Sede el juicio sobre la conveniencia de dar obispo auxiliar a un prelado diocesano, y elegir la persona apta para este cargo; no obstante, teniendo en cuenta las benévolas disposiciones del Gobierno de contribuir, como de hecho contribuye, a la decorosa sustentación de los obispos auxiliares que ocurra nombrar en las diócesis del Reino, Su Santidad, antes de proceder al nombramiento de cada uno de ellos, por conducto del Nuncio Apostólico o, en su ausencia, del embajador de S. M. Católica, pondrá en conocimiento del Gobierno el nombre del candidato, con el fin de cerciorarse de que, por parte de él, no hay obstáculo a su nombramiento, evitándose así que éste recaiga en persona ingrata a la Corona».³⁴ Esta fórmula había sido adoptada también en Baviera en 1910 y el Gobierno español la aceptó el 12 de enero de 1912.³⁵

Sin embargo, en agosto de 1913 el encargado de negocios de España ante la Santa Sede comunicó a la Secretaría de Estado la presentación real (*Cédula real*) de Antonio Álvaro Ballano para obispo auxiliar del cardenal Aguirre, arzobispo de Toledo. Merry del Val ordenó inmediatamente al nuncio Ragonesi que protestara formalmente ante el Gobierno ya que la Santa Sede no podía aceptar este procedimiento.³⁶ El nuncio se entrevistó con el Jefe de Sección del ministerio de Gracia y Justicia para aclarar el equívoco,³⁷ aunque no lo consiguió. El hecho volvía a repetirse por

26. «Dean Capitolo Mondoñedo mi espone convenienza che quella diocesi, governata tanti anni da vescovo buono, ma vecchio, no si lasci ora al Capitolo, ma sia affidata ad un Amministratore Apostolico, che potrebbe essere il vicino vescovo di Lugo. Trovando ragionevole osservazione, mi permetto elevarla al Sovrano giudizio» (Telegrama cifrado n.º. 184 de Tedeschini a Pacelli, del 26 febrero 1931, *Ibid.*, f. 627).

27. «Ricevuto cifrato n.º. 184. Confermo mio cifrato 22» (Telegrama cifrado n.º. 53 de Pacelli a Tedeschini del 28 febrero 1931, *Ibid.* f. 626).

28. Carta unida al despacho n.º. 2897, de Tedeschini a Gasparri, del 15 de diciembre de 1927 (AES, *Spagna* 739, fasc. 88, f. 66-67).

29. Carta de Gomá a Tedeschini, Tarazona 1 diciembre 1927 (ASV, *Arch. Nunz. Madrid* 856, ff. 400-400v).

tercera vez en los últimos cinco años y era una demostración del espíritu regalista que inspiraba la política religiosa del Gobierno y del deseo de controlar todos los nombramientos episcopales, comprendidos los obispos auxiliares. Pero la Santa Sede no estaba dispuesta a tolerar este abuso y dio instrucciones al nuncio para que entregara una nota formal,³⁸ que fue redactada en estos términos:

«Señor Ministro: Grande ha sido la sorpresa de la Sede Apostólica al conocer que en la Embajada de S.M.C. cerca del Vaticano se había recibido una Real Cédula «presentando al M. I. S. D. Alvaro Ballano para el oficio y dignidad de Obispo Auxiliar de la Archidiócesis de Toledo», como si se tratase de uno de los cargos residenciales sobre los que la Corona merecidamente ejercer el Regio Patronato.

Tal equivocación se repite ya por tercera vez, en menos de cinco años, a pesar de haber asegurado el Señor Embajador, y aun el mismo señor Ministro de Estado, que no se repetiría en lo sucesivo.

Hay que distinguir cuidadosamente entre el derecho de *presentar* candidatos para diócesis vacantes y la costumbre introducida por la Santa Sede de pedir al Soberano su grata aquiescencia. Como el Gobierno español provee a la dotación de los Obispos Auxiliares, el Santo Padre no procede a su nombramiento, sin demandar previamente a S.M.C. si los candidatos son personas gratas a la Corona. Pero esta costumbre no puede dar ocasión ni pretexto para ejercitar el privilegio de *presentación*, sin contrariar a la doctrina canónica, a la letra y espíritu del Concordato y a la práctica constante de la Santa Sede. Es principio de Derecho Canónico, universalmente reconocido, que el privilegio que gozan los soberanos de presentar para las sedes

30. El concordato puede verse en *La Iglesia en la España contemporánea (1808-1975)*, vol. V de la *Historia de la Iglesia en España*, dirigida por R. García-Villoslada, Madrid, La Editorial Católica, 1979, pp. 719-730. Sobre las observaciones del nuncio Brunelli, que negoció este concordato, cf. mi artículo «El nuncio Brunelli y el Concordato de 1851»: *Anales Valentinus* 1 (1975) 79-198, 309-377.

31. Los otros candidatos fueron Antonio Oñate, abad de la Colegiata de Logroño, y Jesús Cortón, chantre de Burgos. Cf. despacho n.º 37 de Vico a Merry del Val, Madrid 7 marzo 1908 (*ASV Arch. Nunz. Madrid* 699/3, ff. 54-54v, 83-83v). La carta del cardenal Aguirre al Papa agradeciéndole el auxiliar está en *ASV, Segr. Stato* 1908, rúbr. 249, fasc. 1, f. 201.

32. Despacho n.º 30989 de Merry del Val a Vico, Vaticano 5 julio 1908 (*ASV, Arch. Nunz. Madrid* 699/3, ff. 87-87v).

33. Despacho n.º 742 de Vico a Merry del Val, El Escorial 25 agosto 1911 (*ASV, Arch. Nunz. Madrid* 699/3, f. 348).

vacantes de sus naciones, no se extiende al nombramiento de los obispos auxiliares». ³⁹

El cardenal Merry del Val aprobó el contenido de esta nota «sia quanto alla sostanza sia quanto alla forma». Pero hizo algunas observaciones sobre el uso del término *coadjutor*, aplicado al obispo auxiliar y el de *in partibus infidelium*, que no se usaba desde el pontificado de León XIII. Merry aconsejó a Ragonesi que de momento no entregara la nota porque quizá se había tratado de un simple error burocrático. ⁴⁰

Accediendo a la sugerencia de Merry del Val el nuncio no entregó dicha nota en el ministerio sino que se limitó a hablar con el Jefe de la sección eclesiástica del ministerio de Gracia y Justicia, quien le aseguró de nuevo que habían sido corregidas las fórmulas para los obispos auxiliares y que dicha corrección había sido comunicada al ministro de Estado, para que a su vez informara a la Santa Sede, de forma que no se repitiera el equívoco. ⁴¹

Desde mediados del siglo XIX hasta 1921 fueron asignados obispos auxiliares a los cardenales que eran arzobispos de diversas sedes metropolitanas, ⁴² con la única excepción de Manuel González García, arcipreste de Huelva, preconizado obispo titular de Olimpo y auxiliar del obispo Juan Muñoz Herrera, el 6 de diciembre de 1915.

Pero durante el pontificado de Pío XI, hasta la proclamación de la Segunda República, también se concedieron obispos auxiliares a obispos diocesanos, por razones muy especiales. Estos fueron los casos de Félix Bilbao Ugarriza, canónigo de Valencia, nombrado obispo titular de Zarai y auxiliar del obispo de Tortosa, Pedro Rocamora, nombrado el 23 de septiembre de 1924; ⁴³ José Solé Mercadé, auditor-asesor del tribunal de la Rota de Madrid, nombrado obispo titular de Citro y auxiliar del obispo de Madrid-Alcalá, Leopoldo Eijo Garay, el 29 agosto de 1926; pero antes de recibir la consagración episcopal presentó la renuncia, que le fue aceptada por el Papa, ⁴⁴ y del de Francisco Javier Lauzurica Torralba, canónigo

34. La documentación relativa a la negociación de este acuerdo está en *ASV, Arch. Nunz. Marid 699, fasc. 3* y en *Segr. Stato 1912, rúbr. 249, fasc. 1, ff. 26ss*. Existe también una copia en *AES III Período, Spagna 457a*. Lo publicó en parte N. TIBAU, «Precisiones históricas sobre el nombramiento de obispos auxiliares en España y fuera de España»: *Revista Española de Derecho Canónico* 30 (1974) 553-565.

35. Carta del ministro de Gracia y Justicia, José Canalejas al nuncio Vico, de 12 de enero de 1912 (*ASV, Arch. Nunz. Madrid 699/3, ff. 317-318*).

36. Telegrama cifrado de Merry del Val a Ragonesi, Vaticano 7 agosto 1913 (*ASV, Segr. Stato 1914, rúbr. 249, fasc. 5, f. 84*).

37. Telegrama de Ragonesi a Merry, San Sebastián, 14 agosto 1913 (*Ibid. f. 85*).

doctoral de Valencia, nombrado obispo titular de Siniando y auxiliar de Prudencio Melo, arzobispo de Valencia, el 20 de febrero de 1931, como veremos al final de este trabajo.

Cuando Tedeschini llegó a Madrid en 1921, las negociaciones entre la Santa Sede y el Gobierno español para los nombramientos de obispos auxiliares seguían siendo reguladas por el citado acuerdo en 1912, en virtud del cual a la Iglesia se le reconocía plena libertad para juzgar sobre la conveniencia de conceder un auxiliar y también sobre la elección del candidato. Sin embargo, la Santa Sede, teniendo en cuenta que el Gobierno debía contribuir a la dotación económica del obispo, consultaba previamente con el fin de cerciorarse de que por parte del Gobierno no había obstáculo a su nombramiento, evitándose así que este recayera en persona no grata a la Corona.

La sección primera de la Secretaría de Estado, que era la de Asuntos Extraordinarios, comunicaba a la S.C. Consistorial que el Papa, acogiendo la propuesta del rey de España, había nombrado al obispo auxiliar y solicitaba la asignación del correspondiente título episcopal. Así se hizo el 20 de mayo de 1921 con Jaime Viladrich, auxiliar del cardenal Benloch en Burgos, y el 21 de julio el mismo año con Mateo Colom Canals, auxiliar del cardenal Almaraz en Toledo.⁴⁵

Este procedimiento se aplicó en los años sucesivos⁴⁶ y estuvo en vigor hasta la República de 1931, cuando la Santa Sede quedó enteramente libre para los nombramientos episcopales, y fue entonces cuando la Secretaría de Estado pasó a la S.C. Consistorial la competencia para los nombramientos de los obispos auxiliares, ya que no era necesaria negociación alguna con el gobierno republicano.⁴⁷

6. JUSTO RIVAS, AUXILIAR DE SANTIAGO EN 1922

38. Despacho n. 66155 de Merry del Val a Ragonesi, Vaticano 22 agosto 1913 (*Ibid.* ff. 76-79).

39. Y continuaba diciendo: «Para no cansar tejiendo el catálogo de canonistas que enseñan esta doctrina, basta citar al nada sospechoso escritor D. Joaquín Aguirre, quien en su «Curso de Disciplina Eclesiástica» (Madrid 1848, libro I, parte 3a, tít. 1º, sección 3a, parágrafo 148) afirma terminantemente que la autoridad real no tiene respecto de los Obispos Auxiliares facultad de presentar. En efecto, el Real Patronato de S.M.C. da derecho a la *presentación* sólo para los Obispos y Arzobispos *que vacan en los reinos de España*, y ni las bulas de Urbano II, Alejandro VI y Adriano VI, que se citan como fundamento de aquel privilegio, ni el Concordato de 1753 que lo confirmó, lo extienden al nombramiento de Obispos Auxiliares. Estos Obispos,

La diócesis de Orihuela, Gerona y Guadix fueron las primeras cubiertas al principio del pontificado de Pío XI, pero las gestiones para los

lejos de ser asignados a ninguna diócesis o archidiócesis de España, son coadjutores personales del Prelado que los necesite; de tal suerte que cesan cuanto éste cesa. Las sedes, de que son titulares, se hallan *in partibus infidelium*, y por consiguiente, son iglesias de las cuales el rey de España no es patrono. El nombramiento para ellas es, pues, evidentemente una de las causas mayores reservadas al Sumo Pontífice, sin presentación por parte de la Corona. Por eso, al ajustarse el nuevo Concordato de 1851, en el artículo 5, se dispuso que: «en los casos en que para el mejor servicio de algunas diócesis sea necesario el nombramiento de un obispo *auxiliar*, se proveerá a esta necesidad en la forma canónica acostumbrada»; y según nota de 7 de agosto de 1850, dirigida por Mons. Brunelli, nuncio a la sazón, al señor Ministro de Estado, aparece ya convenido que dicho artículo había de interpretarse «en la *inteligencia* de que por lo que se refiere a obispos auxiliares no tiene lugar ni el nombramiento ni la presentación Regia de los sujetos». Bien sabe ese respetable Ministerio que cuantas veces se han enviado Cédulas de presentación para Obispos Auxiliares otras tantas la Santa Sede, desaprobándolas, las ha retenido como no enviadas o no recibidas, con manifiesto reconocimiento del derecho pontificio por parte del Gobierno. Tantos y tan claros argumentos no se ocultaron a la penetración del señor Canalejas, entonces presidente y ministro de Gracia y Justicia, quien, de acuerdo con mi predecesor, Emmo. Cardenal Vico, zanjó para siempre la cuestión, mediante la Real Orden de 12 de enero de 1912, que dice: «Admitido que toca a la Santa Sede el juicio sobre la conveniencia de dar Obispo auxiliar a un prelado diocesano y *elegir la persona* apta a este cargo; no obstante, teniendo en cuenta las benévolas disposiciones del Gobierno en contribuir, como de hecho contribuye, a la decorosa sustentación de los obispos auxiliares que ocurra nombrar en las diócesis del reino, Su Santidad, antes de proceder al nombramiento de cada uno de ellos, por conducto del Nuncio Apostólico o, en su ausencia, del Embajador de S.M.C., pondrá en conocimiento del Gobierno el nombre del candidato con el fin de cerciorarse de que por parte de él no hay obstáculo a su nombramiento, evitando así que recaiga en persona no grata a la Corona». Después de cuanto acabo de exponer no se comprende cómo a los pocos meses de dictada esta fórmula se ha podido expedir una Real Cédula *presentando* al Obispo Auxiliar de Toledo, si no es por equivocación de los encargados de tramitar el relativo expediente, según lo declaró con noble sinceridad el dignísimo Jefe de la Sección de Asuntos Eclesiásticos de ese Ministerio. Y como la causa del error ha sido sin duda que en los negociados correspondientes no ha quedado huella ni de las seguridades verbales dadas una vez por el señor Embajador, y otra por el señor Ministro de Estado, ni de la citada comunicación oficial del señor Canalejas, resulta que si no se adopta una determinación que conste por escrito en los respectivos ministerios, el caso se repetirá todavía y obligará a la Santa Sede a repetir sus formales protestas. De ellas se abstiene ahora por especial consideración al Gobierno de S.M.C. y a los funcionarios que de buena fe se han equivocado; pero no puede menos de solicitar positivas garantías, como efectivamente las solicita por mi conducto a fin de que no se renueve semejante error sino que se proceda en conformidad con la doctrina canónica, con las disposiciones del Concordato y con la fórmula recientemente convenida. No dudo,

nombramientos de los respectivos obispos se hicieron al final del pontificado de Benedicto XV. Sin embargo, el primer nombramiento de un obispo español del pontificado de Pío XI fue el del auxiliar de Santiago de Compostela en 1922.

El 3 de marzo de 1922, tras el fallecimiento en Santiago de Compos-

pues que V.E. en su claro entendimiento tomará las determinaciones prácticas, necesarias y oportunas al caso y en esta confianza con sentimientos de ...» (ASV, *Ibid.* ff. 120-123v. Esta minuta fue enviada a Roma con el despacho n. 115, San Sebastián, 19 septiembre 1913 (*Ibid.* f. 118).

40. «Primeramente, dov' Ella dice che *esos Obispos (auxiliares), lejos de ser asignados a ninguna diócesis o archidiócesis de España, son coadjutores personales del Prelado que los necesite; de tal suerte que cesan cuando éste cesa*, pur affermando V. S. una cosa sostanzialmente esatta, potrebbe tuttavia dar pretesto al Governo di trarne la conseguenza che gli competerebbe il diritto di presentazione, quando i Coadiutori (anche *sine iure successione*) fossero dati alla persona non di un determinato Vescovo, ma di qualsiasi Vescovo che regga la diocesi, ovvero, come suol dirsi, alla sede stessa (nel qual caso, contemplato dai canonisti e dallo stesso schema del futuro Codice canonico, l'ufficio di coadiutore è stabile e perdura anche *sede vacante*). Ora è chiaro che la Santa Sede non potrebbe riconoscere ed ammettere quel diritto di presentazione, per le ragioni ben note alla S.V. E' vero che forse in Spagna non esistono, di fatto, attualmente tali coadiutori dati per la diocesi stessa -come si hanno invece in altri paesi-; mi sembra nondimeno pericoloso insinuarne al Governo comunque l'idea. Per le anzidette considerazioni, crederei quindi più prudente di non proporre nella Nota un argomento, il quale (sebbene concludente come ragione *a fortiori*, nel caso appunto di ausiliari dati soltanto alla persona di un determinato Vescovo e cessanti collo spirare dell'ufficio di questo), può tuttavia, anche lentamente, prestarsi a malintesi e dar luogo a false e dannose deduzioni. Noto, in secondo luogo, l'espressione *las sedes, de que son titulares, se hallan «in partibus infidelium»*, e mi richiamo alla s.m. di Leone XIII, il quale stabilì che questi Vescovi si chiamassero semplicemente *titolari*, perché parecchie di quelle sedi, come V.S. sa perfettamente, già fin d'allora (e molto più adesso) non si trovano più sotto la dominazione degl'infedeli, ma bensì, ad esempio, in Grecia, in Rumania, ecc. Rilevati questi particolari, null'altro troverei da notare nel suo diligente ed accurato lavoro. Mi domando soltanto, se non convenga forse meglio (per non dar forma troppo insistente e solenne alle rimostranze contro quel che sembra essere stato effettivamente un semplice errore burocratico, e per non entrare inopportuno in discussioni dottrinali), di trattenerne per ora la Nota, nell'attesa che il Ministro voglia far constare, in modo positivo, sincero e duraturo, le sue scuse per l'accaduto e le rette sue disposizioni al riguardo. Potrebbe V. S., ad esempio, suggerire al Ministero d'inviarle un ufficio di rettifica; oppure assicurarsi che nella rispettiva sezione del medesimo siansi veramente corrette le formule per i vescovi ausiliari; ovvero escogitare e proporre qualche altro opportuno espediente, in virtù del quale la Santa Sede possa avere la morale certezza che il deplorato incidente non avrà più a ripetersi in avvenire. Naturalmente, qualora non fosse possibile adottare nessuno dei suddetti espedienti,

tela del obispo auxiliar del cardenal Martín de Herrera, Ramiro Fernández Valbuena, era urgente nombrar un nuevo auxiliar porque el cardenal, ultranonenario, enfermo desde hacía varios años y casi ciego, estaba rodeado de familiares que permitían que se le acercaran solamente personas gratas a él y que refirieran lo que a ellos les gustaba. El auxiliar fallecido había cumplido 75 años, y aunque hubiese querido no habría podido desempeñar su ministerio con eficacia en el gobierno de la archidiócesis. El benemérito cardenal Martín de Herrera se apresuró a solicitar otro auxiliar, indicando en primer lugar como candidato al canónigo doctoral de la catedral compostelana, Ángel Amor Ruibal.⁴⁸ Pero, aunque los primeros informes recogidos sobre su persona fueron óptimos, sin embargo Tedeschi-

converrà che V.S. invii la Nota, dopo di averne dato previo avviso al Ministro» (Despacho n. 66778, del 30 de septiembre de 1913, del Merry del Val a Ragonesi, *Ibid.*, ff. 124-125v). La minuta de este despacho fue redactada por Mons. Eugenio Pacelli, el futuro papa Pío XII, que entonces era pro-secretario de la S. Congregación de AA.EE.EE.

41. Despacho nº. 156 de Ragonesi a Merry del Val, Madrid 24 noviembre 1913 (*ASV, Arch. Nunz. Madrid 717/1, f. 335*, minuta; *Segr. Stato 1914, rubr. 249, fasc. 6, ff. 123-124*, original).

42. Francisco de Sales Crespo Bautista, canónigo penitenciario de Toledo, preconizado obispo titular de Archis y auxiliar del cardenal Alameda (23 diciembre 1861).

Calixto Castrillo Ornedo, sacerdote de Burgos, vicario general de Valencia y dignidad tesorero de su catedral, preconizado obispo titular de Doliche y auxiliar del cardenal Tarancón, arzobispo de Sevilla (23 diciembre 1861).

Ciriaco María Sancha Hervás, sacerdote de Osma, canónigo penitenciario de Santiago de Cuba, secretario del arzobispado y profesor del seminario, preconizado obispo titular de Areópolis y auxiliar del cardenal Moreno, arzobispo de Toledo (28 enero 1876).

Manuel María González Sánchez, sacerdote de Sevilla, canónigo penitenciario de su metropolitana, catedrático y rector del seminario, preconizado obispo titular de Zela y auxiliar del cardenal De la Lastra, arzobispo de Sevilla (28 enero 1876).

Jacinto María Cervera Cervera, sacerdote de Valencia, canónigo de la catedral de Zaragoza, preconizado obispo titular de Hipsópolis y auxiliar del cardenal García Gil, arzobispo de Zaragoza (13 diciembre 1880).

Marcelo Spinola Maestre, sacerdote de Cádiz, preconizado obispo titular de Milo y auxiliar del cardenal Lluch, arzobispo de Sevilla (13 diciembre 1880).

Juan Francisco Bux Loras, sacerdote de Zaragoza, preconizado obispo titular de Magida y auxiliar del cardenal Moreno, arzobispo de Toledo (27 marzo 1882).

Tomás Cámara Castro, O.S.A. profesor del colegio de Valladolid para las misiones de Filipinas, preconizado obispo titular de Trajanópolis y auxiliar del cardenal Moreno, arzobispo de Toledo (9 agosto 1883).

Vicente Alda Sancho, arcediano de la catedral de Zaragoza y vicario general del arzobispado, preconizado obispo titular Derbe y auxiliar del cardenal Benavides, arzobispo de Zaragoza (7 junio 1886).

ni tuvo que desistir de esta candidatura y le pidió al cardenal otro nombre, ya que sabía que Amor Ruibal no habría aceptado el nombramiento, pues

Valeriano Menéndez Conde, de la diócesis de Oviedo, canónigo magistral de Santiago de Compostela, preconizado obispo titular de Tamasso y auxiliar del cardenal Payá, arzobispo de Toledo (25 noviembre 1887).

Mariano Supervía Lostale, arcediano de Zaragoza, preconizado obispo titular de Europa y auxiliar del cardenal Benavides, arzobispo de Zaragoza (1 junio 1888).

José Ramón Quesada Gascón, sacerdote de Ciudad Real, nombrado obispo titular de Domiciópolis y auxiliar del cardenal Monescillo, arzobispo de Toledo (18 mayo 1894).

Mariano Ciudad Olmos, canónigo penitenciario de Valladolid, nombrado obispo titular de Archelaida y auxiliar del cardenal Cascajares, arzobispo de Valladolid (19 abril 1897).

Juan José Laguarda Fenollera, provisor y vicario general de Toledo, preconizado obispo titular de Ticiópolis y nombrado auxiliar del cardenal Sancha, arzobispo de Toledo (19 junio 1899).

Ricardo Cortés Cullell, canónigo penitenciario de la catedral de Barcelona, preconizado obispo titular de Eudoxia y auxiliar del cardenal Casañas, obispo de Barcelona (25 junio 1903).

Isidro Badía Serradell, sacerdote de Urgel, preconizado obispo titular de Ascalona y auxiliar del cardenal Sancha, arzobispo de Toledo (25 junio 1903).

Francisco García López, vicario general de Valencia, preconizado titular de Lorima y auxiliar del card. Herrero y Espinosa de los Monteros, arzobispo de Valencia (12 noviembre 1903).

Severo Araujo Silva, magistral de Santiago, preconizado obispo titular de Temne y auxiliar del cardenal Martín de Herrera y de la Iglesia, arzobispo de Santiago de Compostela (28 abril 1906).

Prudencio Melo Alcalde, canónigo doctoral de Burgos, preconizado obispo titular de Olimpo y auxiliar del card. Sancha, arzobispo de Toledo (19 diciembre 1907).

Manuel San Román Elena, obispo titular de Milasso y antiguo auxiliar del card. Aguirre, arzobispo de Burgos (24 junio 1908).

Ramiro Fernández Valbuena, canónigo penitenciario de Toledo, nombrado obispo titular de Scilli y auxiliar del cardenal Martín de Herrera y de la Iglesia, arzobispo de Santiago de Compostela (7 julio 1911).

Antonio Álvaro Ballano, preconizado obispo titular de Apolonia y auxiliar del cardenal Aguirre, arzobispo de Toledo (18 julio 1913).

Juan Bautista Luis Pérez, canónigo de Valencia, preconizado obispo titular de Dorilea y auxiliar del cardenal Guisasaola, arzobispo de Toledo (22 febrero 1915).

Pedro Segura Sáenz, canónigo doctoral de Valladolid, preconizado obispo titular de Apolonia y auxiliar del cardenal José María de Cos y Macho (14 marzo 1916).

Miguel de los Santos Díaz Gómara, preconizado obispo titular de Tagora y auxiliar del cardenal Juan Soldevila Romero (8 julio 1920).

Jaime Viladrich Gaspar, vicario general de Urgel, obispo titular de Tricomía y auxiliar del cardenal Benlloch, arzobispo de Burgos (13 junio 1921).

Mateo Colom Canal, O.S.A., obispo titular de Andrapa y auxiliar del cardenal Enrique Almaraz Santos, arzobispo de Toledo (29 julio 1921).

así lo había manifestado por escrito al mismo nuncio aduciendo razones de salud, porque sufría de una enfermedad incurable, que padecía desde hacía tiempo.

El segundo candidato fue el también canónigo compostelano Justo Rivas Fernández, que tenía 48 años de edad y llevaba 22 de sacerdote. En su diócesis nativa de Mondoñedo fue párroco y además profesor de teología dogmática del Seminario, provisor y vicario general de la diócesis. En Santiago de Compostela, de cuya catedral era canónico desde 1919 enseñó derecho canónico nel Seminario Conciliar, y en las dos diócesis se dedicó mucho a las confesiones, a la predicación y a la acción católica. El cardenal-arzobispo de Santiago dijo que era un “sacerdote distinto in scienza, virtú e zelo, e di tutta sua fiducia”. Todos los demás obispos y eclesiásticos que informaron sobre él al nuncio dieron referencias muy positivas y, por ello, recomendó su nombramiento y pidió que se le comunicara la eventual aprobación antes de iniciar las gestiones con el Gobierno.⁴⁹

Cuando aun no había recibido Tedeschini la carta del cardenal Martín de Herrera sobre su deseo de que se le diera como auxiliar al canónigo Rivas Fernández, los periódicos anunciaron públicamente la propuesta de dicho canónigo para auxiliar de Santiago, publicando su biografía; mientras que el nuncio, nada podía decir sobre el asunto, porque, cumpliendo con su deber, había comenzado a recoger las acostumbradas informaciones para la Santa Sede, todas ellas *sub secreto pontificio*. «¿No es ésta una comedia?», decía Tedeschini, comentando las frecuentes indiscreciones que se producían con motivo de los nombramiento de obispos.⁵⁰ Pero, Tedeschini retrasó el envío de los informes porque recibió de un ex-ministro provincial de los franciscanos una acusación grave contra Rivas Fernández, que resulto ser una invención procedente de un sacerdote y recogida con ligereza por un ex-provincial. Se trataba, pues, de una calumnia, que no solo no tenía fundamento alguno, sino que afortunadamente no llegó a tener publicidad, pues quedó limitada en los reducidos ámbitos de sus artífices. Por ello, juzgaba Tedeschini que la Santa Sede no debía tomarla en consideración.⁵¹ Y, efectivamente, el Papa aceptó la propuesta, pero se le dijo a Tedeschini que si el gobierno manifestaba alguna oposición o

43. Véase el artículo anterior en *Analecta Sacra Tarraconensia* 83 (2010) 100-107.

44. *Ibid.*, 127-129.

45. Apunte de la S.C. de AA.EE.EE. (AES, *Spagna* 667, fasc. 58, ff. 36-37).

46. El 29 de agosto de 1925 la S.C. Consistorial, con motivo de la comunicación que se le hizo del nombramiento de José Solé Mercadé para auxiliar de Madrid (nombramiento retirado después al descubrirse informes negativos sobre el candidato)

reserva al nombramiento de un obispo auxiliar, se le recordara el acuerdo concordado de 1912, que regulaba esta materia.⁵² Tedeschini respondió diciendo que por parte del Gobierno no había surgido dificultad alguna, por lo que no había sido necesario presentar una eventual nota de protesta.⁵³

Surgieron después algunas cuestiones burocráticas relacionadas con este nombramiento, ya que se trataba de un obispo auxiliar en el que no intervenía el Gobierno en base al acuerdo de 1912;⁵⁴ pero pudieron ser superadas todas estas dificultades, ya que el Gobierno no se opuso ni al candidato ni al procedimiento seguido para su nombramiento, por lo que Tedeschini le hizo el correspondiente proceso canónico que envió a Roma.⁵⁵ Si bien antes de la publicación del nombramiento hubo una cierta complicación burocrática, porque el Gobierno le daba una asignación de 10.000 pesetas anuales y por ello quería tener noticias previa del nombramiento.⁵⁶

Este nombramiento fue el primero de un obispo auxiliar hecho en tiempos de Pío XI y, aunque en su negociación previa no intervino oficialmente el Gobierno, porque, en virtud del mencionado acuerdo de 1912, a la Iglesia se le reconocía plena libertad para decidir sobre la conveniencia de conceder un auxiliar y sobre la elección del candidato, sin embargo, teniendo en cuenta que el Gobierno debía contribuir a la dotación económica del prelado, la Santa Sede pidió el «*nihil obstat*» político para cerciorarse de

preguntó a la Secretaría de Estado si en las bulas de los auxiliares se debía usar la fórmula *ad praesentationem* o bien *accedente consensu serenissimi*, como se había usado anteriormente, y la respuesta fue *servetur solitum*. (Apunte de la S.C. de AA.EE.EE., AES, *Spagna* 667, fasc. 58, ff. 36-37).

47. En apunte autógrafo de Tardini, relativo al nombramiento del obispo auxiliar de Tarragona, Manuel Borrás Ferré, «Spagna. Ausiliare del Card. Vidal, Arciv. di Tarragona. Il Card. Vidal dice di aver chiesto *da tempo* un ausiliare nella persona di Mons. Borraz (*sic*) Ferre suo vicario generale e decano metropolitano. Mons. Nunzio non informa se il Cardinale abbia bisogno di un ausiliare; ma forse si sottintende, perché i Cardinali diocesani ne sono sempre provvisti. Circa il candidato il Nunzio afferma che è buon sacerdote, ma di capacità limitate; di modo che non potrebbe essere nominato vescovo residenziale, come avviene usualmente per gli ausiliari spagnuoli, quando muoia il loro vescovo. Nell'Archivio non vi sono precedenti. Ritengo che la questione sia di competenza della S.C. Concistoriale. Gli ausiliari di Spagna erano gli unici, la cui nomina veniva fatta dalla S.C. degli AA.EE.SS., perché anche per essi si doveva trattare col Governo. Ora tale ragione non sussiste più, anzi le nomine di un ausiliare non hanno nemmeno lontana relazione con le leggi spagnuole o con la situazione politico-religiosa, perciò non pare che per nessun motivo spetti alla Segreteria di Stato. Trasmettere alla Concistoriale, 28-7-33» (AES, *Spagna* 667, fasc. 58, ff. 80-80v).

que no había obstáculo al nombramiento, evitándose así que este recayera en persona no grata a la Corona.⁵⁷ Una vez tomada la decisión por el Papa, la Congregación de Asuntos Eclesiásticos Extraordinarios la comunicaba a la Sagrada Consistorial⁵⁸ y se publicaba.

Sin embargo, Justo Rivas no llegó a ejercer como obispo auxiliar, porque habiendo fallecido el cardenal Martín de Herrera el 8 de diciembre de 1922, fue elegido vicario capitular. Posteriormente recibió la consagración episcopal y fue nombrado obispo de Plasencia, como veremos más adelante.

48. Ángel Amor Ruibal nació en Porrans (Pontevedra) el 11 de marzo de 1869 y falleció en Santiago de Compostela, el 4 de noviembre de 1930. Hijo de una familia acomodada, su aldea natal pertenecía a la parroquia de San Verísimo de Barros (Pontevedra). A los diez años ingresó en el seminario conciliar de Santiago de Compostela, en el que permaneció hasta su ordenación sacerdotal en 1895, en cuyo año obtuvo también el doctorado en teología y la licenciatura en derecho. Marchó entonces a Roma como alumno del Pontificio Colegio Español de San José y estudió filosofía junto al profesor De Mandato, árabe y siríaco con el orientalista Gismondi y derecho canónico y romano. Vuelto a España, en el otoño de 1897, se incorporó a la universidad pontificia de Santiago, para explicar la asignatura de propedéutica teológica, cátedra que desempeñó por sólo un curso, ya que con toda probabilidad la novedad de sus ideas movieron al arzobispo compostelano, cardenal Martín de Herrera a trasladarlo a la facultad de derecho, donde explicó derecho canónico hasta su muerte. Su vida transcurrió, pues, casi sin excepción en el ambiente recoleto de Santiago, entregado a los quehaceres universitarios y diocesanos -desde 1905 perteneció al cabildo catedralicio en calidad de canónigo doctoral-, pero sobre todo a una fecunda labor de investigación que habría de cristalizar en múltiples y voluminosas obras, algunas de las cuales quedaron inéditas. En 1922, a raíz del fallecimiento del obispo auxiliar de Santiago, Ramiro Fernández Valbuena, el mencionado cardenal lo pidió como obispo auxiliar, pero el nuncio Tedeschini no secundó esta petición por dos razones, primera porque el mismo Amor Ruibal no estaba dispuesto a aceptar el nombramiento y así lo había manifestado por escrito al propio nuncio, y en segundo lugar porque no habría podido cumplir con sus obligaciones episcopales debido a una enfermedad grave e incurable, que padecía desde hacía tiempo. En 1928 el nuncio Tedeschini lo presentó como candidato para auditor-asesor de la nunciatura, para ocupar la vacante de José Solé Mercadé, porque era sacerdote conocido y estimado en toda España por su dotes intelectuales y su prestigio, por sus numerosas publicaciones y experiencia en el gobierno de Santiago de Compostela. Pero fue excluido por motivos de salud. Espíritu introvertido, bien dotado para la reflexión, lúcido y penetrante, su figura presenta los perfiles del auténtico hombre de ciencia, ajeno a los intereses políticos de su tiempo y aun a cualquier género de notoriedad o halago social que lo movieron de ordinario a rehusar su participación en actos académicos y a colaborar en diarios y revistas, pese a lo cual el prestigio que le proporcionaron sus libros atrajeron sobre sí diversos honores como los de miembro correspondiente de la Real Academia Española y de la de Ciencias Morales y Políticas, académico de honor de la Real Academia de Galicia; miembro de la «Reale Società degl'Intellettuali» (Roma-Catania) y de la «Altorientalische Gesellschaft» de Berlín, entre otros. Aten-

7. PROVISIONES EN VALENCIA, MADRID-ALCALÁ Y VITORIA EN 1922

Con el traslado del cardenal Reig a Toledo, quedó vacante la archidiócesis de Valencia, que fue cubierta con el traslado de Prudencio Melo, obispo de Madrid-Alcalá; mientras que a la capital de España fue destinado Leopoldo Eijo, obispo de Vitoria. Y a esta diócesis fue enviado el obispo de Huesca, Zacarías Martínez. Estos tres nombramientos se hicieron rápidamente y sin dificultad alguna, mediante un simple intercambio de telegramas cifrados entre el Tedeschini⁵⁹ y Gasparri en la segunda mitad del mes de abril de 1922.⁶⁰ La presentación regia de Melo para arzobispo de Valencia está fechada el 12 de junio de 1922;⁶¹ la de Eijo para Madrid, el 27 de mayo de 1922⁶² y la de Martínez para Vitoria el 9 de noviembre de 1922.⁶³ Martínez era un religioso agustino, oriundo de la diócesis de Osma.

Tedeschini hubiera preferido para Vitoria al obispo de Osma, el vasco Mateo Múgica, pero el Gobierno no lo aceptó, a pesar de la defensa que hizo de él, acusado de ser «bizcainarra»; acusación que, a juicio del obispo de Madrid, no solo no tenía fundamento alguno, sino que más bien era lo contrario, ya que Múgica daba continuamente pruebas de españolismo. En sus conversaciones con el presidente del Gobierno y con el ministro de Gracia y Justicia Tedeschini insistió e que Vitoria debería tener un obispo natural de la tierra y que conociera la lengua vasca. Pero encontró la resistencia, que prefirió no seguir insistiendo. «El Señor Ministro, que es un buen católico, me ha dicho que el Gobierno tiene mucho miedo a que un obispo vasco o que conozca bien el vasco, se dejado en la provincias vascongadas. *E con la paura, purtroppo non si ragiona!*». Tedeschini no quiso insistir sobre la candidatura de Múgica para no dar la impresión de

diendo a la naturaleza y cronología de sus escritos, cabe distinguir cuatro fases o etapas en su producción - la filológica, la canónica, la teológica y la filosófica - que presentan profundas dependencias entre sí, subordinadas todas ellas a la permanente búsqueda de Dios y al esclarecimiento racional de su obra: el cosmos. Pero donde Amor Ruibal mostró su auténtica vocación intelectual fue en el ámbito filosófico-teológico, al que dedicó su obra *Los problemas fundamentales de la Filosofía y del Dogma* y desde cuya perspectiva adquirió unidad la totalidad de su labor científica, incluidos los aspectos filológico y jurídico. Cf. mi *Diccionario de sacerdotes diocesanos españoles del siglo XX* (Madrid, BAC, 2006), pp. 135-137.

49. Despacho nº. 548 (*Documento 1*).

que la Santa Sede era favorable al la «bizcaitarrismo» contra España y, además, porque si se rechazaba a Zacarías Martínez, el Gobierno podría presentar otros candidato con menos cualidades, pero ciertamente extraño a su diócesis. Por ello, aconsejó que, *pro bono pacis*, la candidatura de Martínez fuese aceptaba, pero declarando por escrito al Gobierno que en futuro la Santa Sede no aceptaría la propuesta de un sujeto que, salvadas las legítimas exigencia políticas del Gobierno, no reuniera las cualidades generalmente y justamente exigidas por la Santa Sede para el mejor ejercicio del ministerio episcopal.⁶⁴

La noticia del nombramiento de Zacarías Martínez para Vitoria fue adelantada por la prensa el 1 de junio de 1922 en estos términos: «*Nuevo Obispo*. El Gobierno ha hecho la presentación del nuevo obispo de la diócesis de Vitoria, Don Zacarías Martínez que ostentaba el mismo cargo en la de Huesca y que sustituirá a Don Leopoldo Eijo Garay».

50. Despacho nº. 551, del 19 de marzo de 1922, publicado en el artículo anterior: *Analecta Sacra Tarraconensia* 83 (2010) 193-194.

51. Despacho nº. 621 (*Documento 2*).

52. «Mi sono regolarmente pervenuti i Rapporti della S.V.Illma. e Rvma. nn. 548, 551 e 621, rispettivamente in data 19 maggio e 24 giugno, u.s., riguardanti la nomina dell'Ausiliare di santiago. Il santo Padre, in vista delle ottime informazioni raccolte dalla S.V., si è degnato di accettare il candidato proposto dall'Eminentissimo Sig. Cardinale Herrera nella persona del can. D. Giusto Rivas Fernández. Ove, per altro, cotesto Governo, quando sarà interrogato al riguardo dalla S.V. - rinnovasse le difficoltà che già pose per la nomina dell'Ausiliare di Tortosa (come mi riferiva con rapporto n. 483 del 19 aprile u.s. [*Analecta Sacra Tarraconensia* 83 (2010) 233-234], Ella non mancherà di fargli opportunamente notare che, con Nota concordata in data 19 gennaio 1912 (trasmessa a questa Segreteria dall'E.mo Card. Vico con rapporto n. 847 del 20 gennaio 1912) cotesto Ministro di Grazia e Giustizia riconosceva che la nomina degli Ausiliari spetta unicamente alla Santa Sede la quale, però, prima di proceder alla relativa nomina avrebbe interrogato il Governo soltanto «con el fin de cerciorarse de que por parte de él no hay osbtáculo a su nombramiento evitándose así que este recaiga en persona no grata a la Corona». Da ciò apparisce evidente che la ragione addotta da cotesto Governo per opporsi ala nomina del canonico Serra che, cioè, l'Ausiliare è scelto e nominato dalla Santa Sede senz'alcun intervento della Corona, non può in nessun modo essere accettata perché –essendo una risposta d'indole generale la quale si potrebbe ripetere ad ogni nomina di ausiliare– equivarrebbe a togliere per sempre alla Santa Sede un diritto che lo stesso Governo spagnuolo ha riconosciuto appartenere liberamente. Quanto poi alle indiscrezioni che - come Ella mi riferisce - così spesso commettono costì nei riguardi delle nomine vescovili, la S.V. non mancherà di richiamare in proposito l'attenzione di cotesto Governo, facendogli opportunamente osservare quanto tali indiscrezioni siano danno se e deplorevoli» (Despacho nº. 5924, de Gasparri a Tedeschini, del 15 de julio de 1922, AES, *Spagna 646, fasc. 47, ff. 9-10v*).

La publicación de esta noticia, aunque no era oficial sino oficiosa, provocó numerosas protestas de las autoridades vascas a la nunciatura, porque querían un obispo que por lo menos conociera la lengua vasca. Esta indiscreción, según Tedeschini, procedía del Gobierno, y por ello quiso presentar una protesta, no solo oral, sino también escrita, para que quedara en los archivos ministeriales un documento de desaprobación de sistemas, que quizá eran solamente fruto de ligereza y de incompetencia, pero tenían la apariencia y el valor de verdaderos chantajes contra la Santa Sede, a la que le quitaban toda libertad de decisión, y a la cual demostraban tener en poca cuenta y faltarle de respeto.⁶⁵

8. MATEO COLOM CANALS, OBISPO DE HUESCA EN 1922

En la visita de despedida que el 20 de julio de 1922 hizo Tedeschini al Presidente del Gobierno, José Sánchez Guerra, este le habló de las propuestas que, de acuerdo con el Rey, había hecho para cuatro sedes vacantes:

Huesca, el padre Mateo Colom y Canals, agustino;

Canarias, el canónigo Miguel Serra Sucarrats, de Tarragona;

Tenerife, el párroco de San Ginés de Madrid, Bonifacio Sedeño de Oro, y

Ciudad Real, el deán de Toledo, Narciso Esténaga; previniéndole que sobre este asunto le habría escrito el ministro de Gracia y Justicia una car-

53. Despacho n.º 686, documento 20 del artículo anterior: *Analecta Sacra Tarracoen-sia* 83 (2010) 235-236.

54. Despacho n.º 772 (*Documento 7*).

55. «Facendo seguito al mio rispettoso rapporto del 31 luglio u.s., num. 686, mi reco a doverosa premura di trasmettere all'Eminenza Vostra Rev.ma, qui unito, il processo canonico compilato in questa Nunziatura sulle qualità del Rev.mo Signor Don Giusto Rivas Fernández, Canonico della Metropolitana di Santiago di Compostella, che l'Augusto Pontefice si è degnato mostrarsi benevolmente disposto a promuovere ad una sede titolare ed a nominare ausiliare dell'E.mo Signor Cardinale Martín de Herrera, Arcivescovo di Compostela. Nel pregare rispettosamente l'Eminenza Vostra di voler ordinare che la spedizione delle relative bolle sia possibilmente sollecita, onde il novello ausiliare possa ricevere quanto prima la consecrazione episcopale e dedicare l'opera sua al bene di quella importante e bisognosa archidiocesi, mi chino...» (Despacho n.º 717 de Tedeschini a Gasparri, Madrid, 5 septiembre 1922, AES, *Spagna 646, fasc. 47, f. 13*).

56. Despacho n.º 772 (*Documento 6*).

57. Esta práctica había sido usada en 1921 para los nombramientos de Jaime Vi-ladrich, como auxiliar del cardenal Benlloch en Burgos, y de Mateo Colom Canals, auxiliar del cardenal Almaraz en Toledo. Y lo sería en los años sucesivos: en 1924

ta, que llegó tres días más tarde a la nunciatura y confirmó efectivamente todo lo anterior.

Para Huesca, se propuso al agustino Mateo Colom y Canals, que había sido auxiliar del cardenal Almaraz en Toledo y comisario general interino de la Bula de la Santa Cruzada, porque el Gobierno consideraba ya vacante dicha diócesis, en cuanto estaba seguro de que el obispo oscense, Zacarías Martínez sería trasladado a Vitoria.⁶⁶ Este nombramiento era necesario porque el padre Colom no podía volver a Toledo y debía cesar en el cargo de comisario interino de la Cruzada cuando el cardenal Reig, nuevo primado, tomara posesión de la sede primada de Toledo. Por ello fue destinado a Huesca sin dificultad alguna, ya que el papa aprobó inmediatamente la propuesta. Su nombramiento fue, como dijo Tedeschini, obligado por la *«necessità di dargli un nuovo posto, che non può essere che una diocesi»*. La Santa Sede conocía bien a Colom, de modo particular lo conocía el predecesor de Tedeschini, Ragonesi, y también él.⁶⁷ Colom fue presentado por el rey para la diócesis de Huesca el 27 de diciembre de 1922.⁶⁸

9. MIGUEL SERRA SUCARRATS, OBISPO DE CANARIAS EN 1922

Al ser trasladado a Guadix el obispo de Canarias, Ángel Marquina

para el nombramiento de Rafael Balanzá, auxiliar del cardenal Reig en Toledo; en 1926 para el de Manuel Medina, auxiliar de Granada; en 1928 para el de Feliciano Rocha Pizarro, auxiliar de Toledo; en 1929 para Lino Rodrigo, auxiliar de Granada, y en 1931 para Javier Lauzurica, auxiliar de Valencia.

58. Con un oficio escrito en el que se decía: «La Santità di Nostro Signore, accogliendo la proposta di Sua Maestà Cattolica, si è degnata di nominare come Vescovo Ausiliare di ... y Reverendo ...» (Nota de archivo *Circa la competenza della Segreteria di Stato nelle nomine dei Vescovi Ausiliari*, AES, *Spagna* 667, *fasc. 58*, ff. 36-37).

59. «Governo mi ha proposto ufficialmente Arcivescovo Valenza per Toledo, Vescovo Madrid per Valenza e Vescovo Vittoria per Madrid. Sapendo pensiero Santa Sede per il primo, prego istruzioni sugli altri due» (Telegrama cifrado n.º 21 del 13 abril 1922, AES, *Spagna* 637, *fasc. 32*, f. 11).

60. «Ricevuto Cifrado N.º 21. Santo Padre si è degnato accettare triplice proposta. V.S. Ill.ma è autorizzata procedere compilazione atti relativi processi canonici» (Telegrama Cifrado n.º 37 de Gasparri a Tedeschini, Vaticano, 20 abril 1922, AES, *Spagna* 637, *fasc. 32*, f. 12).

61. AES, *Spagna* 637, *fasc. 32*, f. 25.

62. AES, *Spagna* 640, *fasc. 33*, f. 98.

Corrales, quedó vacante la diócesis insular para la cual el Gobierno presentó al arcipreste de la catedral de Madrid, Luis Pérez Estévez, que había sido secretario del obispo de Madrid-Alcalá, José María Salvador y Barrera, y le acompañó como tal cuando dicho obispo fue trasladado a Valencia como arzobispo en 1917 y con él permaneció hasta su muerte, si bien mantuvo la canonjía que tenía en Madrid. Su nombramiento para Canarias fue recomendado a la Santa Sede en 1920 por el nuncio Ragonesi. Entretanto, llegó el cambio en la nunciatura y el nuevo representante pontificio, Federico Tedeschini, presentó las informaciones que había recibido de diversas personas que conocían bien al candidato y, como solía ocurrir en estos casos, unos hacían grandes elogios de su persona y cualidades sacerdotales y humanas, y otros expresaban graves reservas. Dadas las dificultades existentes para recoger informaciones sobre los candidatos al episcopado por la lentitud con que las personas interrogadas respondían al nuncio, no le fue posible a Tedeschini, hasta el 25 de julio de 1921, referir sobre el citado Pérez Estévez. En las noticias recibidas, tanto del obispo de Madrid, Prudencio Melo, como del cardenal primado, Enrique Almaraz, y de los superiores de los jesuitas y de los claretianos de Madrid, se decía que Pérez Estévez tenía una afición desordenada al juego y sobre todo al juego con apuestas, que ascendían a veces a varios miles de pesetas. Todo esto era público y notorio, y aunque era un sacerdote muy inteligente, culto, discreto y prudente, sin embargo, no se distinguía por su celo ni por su amor al trabajo y al ministerio sagrado. Favorables al candidato fueron otros sacerdotes madrileños, entre los cuales el auditor del tribunal de la Rota, Santiago Monreal, y el decano de los párrocos de la capital de España, Antonio Calvo Maestre. Pero, a pesar de los elogios que estos hicieron, Tedeschini quedó impresionado por los informes negativos que le dio el obispo de Madrid.⁶⁹ Y como el nuncio no supo pronunciarse sobre el candidato y dejó la última palabra a la Santa Sede, que decidió rechazarlo, Pérez Estévez no volvió a ser candidato episcopal.⁷⁰

Pocos días antes del fallecimiento de Benedicto XVI presentó Tedeschini la candidatura del benedictino Leandro Pérez Quirantes para el obispado de Canarias, pero tampoco fue aceptada porque el mismo nuncio no dio informes favorables sobre él.⁷¹

Por fin, para Canarias se propuso a Miguel Serra Sucarrats, que en un primer momento debía haber ido de auxiliar a Tortosa, pero luego se prefirió

63. AES, *Spagna 644, fasc. 46, f. 38.*

64. Despacho n.º. 645 (*Documento 3*).

esperar la dimisión del anciano obispo Rocamora. De Serra Sucarrats se había ocupado ampliamente Tedeschini en su despacho del 30 marzo de 1922, número 428⁷², cuando fue propuesto para auxiliar de obispo de Tortosa, Pedro Rocamora. El Gobierno, en un primer momento, fue favorable a la idea de dar un auxiliar a dicho obispo, pero después prefirió que por el bien de la diócesis tortosina se obtuviera la dimisión del ultra nonagenario Rocamora. Entre tanto, a causa de algunas deplorables indiscreciones, se hizo público en Tortosa el nombramiento de Serra para auxiliar. Y como eran muchos los interesados en que Tortosa continuara en el anormal estado en que se encontraba el gobierno diocesano, se creó un ambiente de frialdad y de hostilidad al canónigo Serra, que muy difícilmente hubiera podido desarrollar en Tortosa un provechoso ministerio pastoral.

El mismo cardenal Vidal y Barraquer le dijo al nuncio que, ante tal situación, no era oportuno que Serra fuera destinado a Tortosa ni como auxiliar, ni como administrador, ni como obispo. Por ello, Tedeschini, lo sugirió al Gobierno para alguna diócesis vacante; y el Gobierno, aceptando la sugerencia, lo propuso para la diócesis de Canarias.⁷³ Serra fue presentado por el rey el 16 de enero de 1923.⁷⁴ En la redacción de las bulas hubo un error en el segundo apellido y por ello Guerinoni pidió a Borgongini Duca que lo corrigiera.⁷⁵

10. NARCISO DE ESTÉNAGA, OBISPO-PRIOR DE CIUDAD REAL EN 1922

Para Ciudad Real, vacante por el traslado del obispo Irastorza a Orihuela, el rey pensó en Narciso de Esténaga, deán de Toledo, perteneciente a una familia noble, cualidad que se requería para ser obispo prior de las Órdenes Militares. Pero además estaba considerado noble de mente y de corazón y muy culto y preparado, como demostró siendo secretario de cámara del cardenal Guisasola durante su pontificado toledano. Tenía unos 40 años y había publicado varios estudios importantes de historia local. Mucho lo elogió el obispo de Madrid-Alcalá, Melo, que lo conocía desde hacía tiempo, lo mismo que el obispo de Oviedo, Juan Bautista Luis Pérez, que había sido auxiliar de Guisasola y había tratado a Esténaga de cerca. Y aunque algunos informantes dieron noticias menos favorables, sin embargo el nuncio propuso esperar algún tiempo para que se disiparan

65. Despacho nº. 621 (*Documento 2*).

66. De Mateo Colom habló el nuncio en el despacho nº. 645 (*Documento 3*).

las dudas que habían surgido sobre su conducta y poder presentarlo más adelante como candidato idóneo para Ciudad Real.⁷⁶

Así fue, ya que los informes recogidos por el nuncio fueron muy buenos y el superior de los Jesuitas de Toledo, Carlos Martínez, los resumió diciendo: «Desde luego es opinión general que dicho señor es persona de buenas costumbres, de virtud sólida y nadie ha osado jamás poner mácula en su honor ni atribuirle ningún mal ejemplo. Lleva una vida recogida, consagrada de lleno al estudio, y vive en el Colegio donde se educó, fundado por un Sr. Canónigo de esta Metropolitana para formar cristianamente y con limosnas a jóvenes pobres, huérfanos de padre y madre. Lo único que yo ignoro de él en este punto es si practica ciertos detalles y delicadezas, que son el hornato (*sic*) de la piedad, v.g. tener director espiritual, visitar habitualmente el SSmo. Sacramento donde se halla expuesto; pero esto puede ser muy bien pura ignorancia mía, nacida de su vida de recogimiento y de mi aversión natural a indagar vidas ajenas. En la doctrina brillaba aún más que en la piedad. Sobre poseer una sólida formación filosófica y teológica, en materia de historia eclesiástica, artística, civil, así moderna como antigua, es una verdadera eminencia. Posee una extraordinaria facilidad de palabra, unida a gran brillantez de forma; y cuando habla, especialmente en discursos, arrebatada con su elocuencia. En cuanto a sus dotes de gobierno poco puedo decir ni en pro ni en contra. Sus facultades equilibradas y su habitual sobriedad y dominio de sus pasiones hablan en su favor; aunque no falten quienes encuentran reprehensible su conducta en la elección última de Vicario Capitular sede vacante. Yo solo advierto, que los que tachan su conducta de interesada son sus adversarios, los cuales también hicieron cuanto pudieron para que triunfara su partido; que en la elección hecha después de la muerte del Emmo. Sr. Guisasola hasta renunció al derecho que tenía de poder ser elegido; que si nos atenemos a los hechos realizados por dicho Sr. Deán en orden a su propio triunfo o al de su candidato, el Sr. Vicario actual, en los hechos, digo, que son la verdadera piedra de toque de la moralidad de una persona, yo no encuentro ninguno reprobado por el derecho, es verdad, clara como la luz del mediodía, que en los miembros del Cabildo hay una tristísima y muy honda división; pero de esta división todos se lamentan y nadie se cree culpable, porque todo aseguran que hacen todo lo posible para atraer a los adversarios».⁷⁷ Esténaga fue presentado por el rey el 4 de enero de 1923.⁷⁸

67. Despacho nº. 690 (*Documento 4*).

68. AES, *Spagna 650, fasc. 51, f. 91*.

A principios de 1931 se pensó en Esténaga para Madrid, si Eijo Garay era trasladado a Santiago.⁷⁹ Pero estos nombramientos no se hicieron.

11. JULIÁN DE DIEGO, PATRIARCA DE LAS INDIAS OCCIDENTALES,
PRO-CAPELLÁN MAYOR DEL REY Y VICARIO GENERAL CASTRENSE EN 1923

Tras el fallecimiento de Jaime Cardona Tur, que era también obispo titular de Sión, quedaron vacantes los cargos de patriarca de las Indias Occidentales, pro-capellán mayor del rey y vicario general castrense. Candidato de Alfonso XIII para cubrirlos todos ellos fue el auditor del Tribunal de la Rota de Madrid, preceptor de la Familia Real y rector de la capilla real, Francisco Javier Vales Failde⁸⁰. Sacerdote culto, escritor, abogado, de distinguidas maneras, catedrático del seminario y ex provisor del obispado de Madrid, era bienquisto de la Casa Real, y por ende con sobrado mérito para sustituir al fallecido Cardona como obispo de Sión. Todos esperaban, empezando por los reyes, que la contestación de Roma fuera afirmativa. Y lo fue, con la sola diferencia que en vez de responder con la promoción de Vales Failde al episcopado, respondió con el nombramiento de prelado doméstico de Su Santidad a favor del mismo. Esta resolución pontificia, por inesperada, debió clavársele en el alma al rector de Palacio. A los pocos días, fue Jueves Santo, y Vales Failde actuó en los santos oficios de la Capilla Real ante toda la Corte, y con tal nerviosismo y desasosiego, que al final de los mismos, la reina mandó llamar, y le dijo: «Don Javier, usted está enfermo. Vaya a casa y acuéstese». Al día siguiente, mañana tibia de Viernes Santo, la Corte e invitados esperaban en la Capilla el comienzo de los divinos oficios. El rector había de officiar también y no llegaba. Hízose larga la demora. Se envió urgentemente un

69. «Visto che altre persone, serie e prudenti, non risparmano elogi al Pérez, io, pur facendo comprendere qual'è il mio pensiero, non oso assumermi in proposito una diretta responsabilità» (Despacho n.º 75/19 de Tedeschini a Gasparri, Madrid, 25 julio 1921 (AES, *Spagna* 624, fasc. 29, f. 14-14v).

70. La documentación sobre Luis Pérez Estévez, arcipreste de la catedral de Madrid está en ASV, *Arch. Nunz. Madrid* 940, ff. 328-351, pero no es consultable.

71. El sacerdote Francisco López Jáuregui de Ávila estuvo complicado con el P. Leandro Quirantes, OSB, de Madrid, en un asunto de revelaciones en el Monasterio de El Tiemblo (AES, *Spagna* 761, fasc. 99, ff. 32-42).

72. Citado en mi artículo anterior: *Analecta Sacra Tarraconensia* 83 (2010) 228-230.

emisario a su domicilio de la calle de la Princesa. Éste tornó rápidamente a Palacio, diciendo: «Don Javier no puede venir, ni podrá jamás...» Y era, que aquel sacerdote, fino, tímido y circunspecto en demasía, en un momento de locura, no pudiendo superar la tormenta desatada en su corazón sigilosamente ambicioso, en el amanecer violáceo de aquel Viernes Santo, se había quitado la vida. Disgusto, tremendo disgusto en Palacio. Corrió rauda la noticia por la villa y corte. Y a los pocos años, un escritor sectario, Ovejero –que luego había de convertirse a la Iglesia–, se aprovechaba del suceso para escribir una novela, calumniadora y mal intencionada, que el general Primo de Rivera mandó recoger, no bien salieran de las prensas y aparecieran en los escaparates de las librerías, los primeros ejemplares de la misma». ⁸¹

Vales Failde falleció en Madrid el 30 de marzo de 1923 y al día siguiente Tedeschini comunicó a Gasparri su trágica muerte y presentó la candidatura del obispo de Salamanca, Julián de Diego y García-Alcolea para sustituirle en los mismos cargos, recomendado, por encargo expreso del rey, que el nombramiento se hiciera rápidamente para evitar rivalidades y comentarios. ⁸² La preconización de Julián de Diego debía haberse hecho

73. Despacho n.º. 690 (*Documento 4*).

74. AES, *Spagna 624, fasc. 29, ff. 6-6v.*

75. «Nella redazione delle Bolle Apostoliche per la preconizzazione e consacrazione episcopale del nuovo Vescovo di Canarie si è verificata una alterazione nel cognome materno. Il nome del Prelato infatti e “Michele Serra y Sucarrats”. Invece tutte le Bolle scrivono “Michele Serra y Surracats”. L’errore stato scoperto appena ora, poichè appena ora le Bolle sono state ritirate dal Ministero degli Esteri. Ora quantunque sia evidente che si tratta di semplice errore materiale del amanuense, errore che non impedisce certamente la consacrazione episcopale, si teme però che per la presa di possesso della diocesi, qualche capitolaro sarà ben felice di poter fare qualche obbiezione. D’altra parte, siccome la consacrazione e la presa di possesso sono imminenti –così mi si dice– non c’è il tempo di inviare le Bolle alla Cancelleria affinché con identica mano ed inchiostro si faccia la correzione. Il nuovo Vescovo perciò mi ha pregato di voler avvertire la Santa Sede dell’errore materiale occorso e di autorizzare intanto con un biglietto della Nunziatura la correzione nella lettura delle Bolle, in attesa che la correzione materiale nelle Bolle stesse possa essere fatta più tardi quando cioè si possa fare l’invio delle Bolle alla Cancelleria. Visto il Can. 47 lo non avrei nessuna difficoltà di dare un rescrittino in cui si dica che “en las bulas etc. por error material del amanuense se ha escrito Surracats en lugar de Sucarrats; por consiguiente se declara que cuantas veces ocurre en dichas Bulas el apellido Surracats, él vale siempre por Sucarrats”, o qualche cosa di simile. Per mia tranquillità, però, gradirei un cenno telegrafico di nulla osta della Segreteria di Stato» (Despacho particular, sin número, de Guerinoni a Borgongini Duca, Madrid 17 agosto 1923, AES, *Spagna 624, fasc. 29, ff. 8-9*, original mecanografiado).

en el consistorio del 25 de mayo de 1923, pero el Papa decidió suspenderla⁸³ porque le parecía una anomalía la unión del título episcopal de Sión con el de patriarca de las Indias occidentales.⁸⁴ Posteriormente, Julián de Diego fue nombrado asistente al Solio pontificio.⁸⁵

12. RAFAEL BALANZÁ, AUXILIAR DE TOLEDO EN 1923

En febrero de 1923, mucho antes de tomar posesión de la sede primada, el cardenal Reig, arzobispo de Valencia y preconizado de Toledo, pidió que su provisor, Rafael Balanzá Navarro, fuese nombrado obispo auxiliar. El candidato tenía entonces 43 años, era doctor en teología y derecho canónico, profesor de esta última materia en la Universidad Pontificia de Valencia y canónigo de la catedral metropolitana. Antes de transmitir a Roma la petición de Reig, el nuncio recogió informes de personas que conocían bien a Balanzá, entre ellos el obispo de Vic, Francisco Martínez Izquierdo, que le conocía desde que fue vicerrector del seminario de Valencia, y los dio muy favorables, si bien observó que tenía un carácter seco y gozaba de poca simpatía entre el clero valenciano, sorprendido con el nombramiento de provisor que le hizo Reig porque no estaba considerado en la opinión general como persona valiosa y parecía poco dotado de cualidades para el gobierno diocesano. Esta misma opinión tenía de Balanzá el canónigo Sanz, de Tarragona, que conocía a Balanzá por ser también valenciano. Sin embargo, informaron favorablemente el obispo de Cádiz, Marcial López Criado, que había conocido a Balanzá en Valencia, y el obispo de Mallorca, Rigoberto Doménech, así como los superiores de los jesuitas y dominicos de Valencia, y también Félix Bilbao, que había sido secretario del cardenal Guisasaola.⁸⁶ Pero surgieron algunas dificultades por parte de la Santa Sede, que fueron muy pronto superadas, ya que se referían al carácter un tanto severo del candidato y a algunos hechos, que

76. Despacho n.º 690 (*Documento 4*). Este despacho fue leído por Pío XI, quien tomó las siguientes decisiones, que fueron anotadas por el secretario de Asuntos Extraordinarios, Mons. Borgongini Duca, en el ángulo superior derecho de la primera página de dicho despacho de la siguiente forma: «Udienza del 16-IX-922. Per i primi due il S. Padre è favorevole; per il terzo è contrario; per il quarto suggerisce di ritardare alquanto secondo il voto del Nunzio. F.B.D.» (AES, *Spagna 650, fasc. 51, f. 83*). Los primeros dos eran Colom candidato para Huesca y Serra para Canarias; el tercero era Sedeño de Oro no aceptado para Tenerife, y el cuarto era Esténaga para Ciudad Real.

el cardenal Reig consideró exagerados y contradictorios con la conducta observada por Balanzá en los tres años que había estado con el cardenal en Valencia; por lo que insistió en el nombramiento que fue hecho el 27 de julio de 1923, después que el nuncio apoyó la petición y consiguió el «nihil obstat» del Gobierno.⁸⁷ El decreto del rey sobre el nombramiento de Balanzá como obispo auxiliar de Toledo fue firmado el 29 de octubre de 1923.⁸⁸ La Secretaría de Estado hizo la correspondiente comunicación a la S.C. Consistorial el 5 de febrero de 1924.⁸⁹ Al ser nombrado obispo auxiliar, Balanzá renunció a su canojía en la catedral de Valencia.⁹⁰ En 1927, Balanzá fue trasladado a Lugo.⁹¹

13. SANTIAGO MONREAL, OBLIGADO A RENUNCIAR A LA DIÓCESIS DE PAMPLONA EN 1923

Candidato para Pamplona fue propuesto por el Gobierno a finales de febrero de 1923 el auditor de la nunciatura, Santiago Monreal Oliver.⁹² La propuesta fue enviada por telegrama a Roma por el secretario de la Nunciatura, Antonio Guerinoni, en ausencia del nuncio Tedeschini,⁹³ que se hallaba en Italia, a causa de la muerte de su madre.⁹⁴ La personalidad de Monreal fue ampliamente documentada por Guerinoni en un extenso despacho.⁹⁵ A propuesta del nuncio Ragonesi, en 1919 fue nombrado auditor del tribunal de la Sagrada Rota Romana, pero no llegó a tomar posesión de este ministerio porque el gobierno español no la hizo efectiva, por no querer satisfacer la cantidad de diez mil pesetas, que había establecido para dicho cargo. Entre tanto, habiendo quedado vacante una plaza en el tribunal de la Rota de la nunciatura de Madrid, por fallecimiento del auditor Francisco Ruiz de Valasco, el Gobierno lo presentó y la Santa Sede lo aceptó, y de este modo fue designado auditor de dicho tribunal en febrero de 1920, ministerio que desempeñó hasta la supresión del mismo durante

77. Despacho n.º 690 (*Documento 4*).

78. AES, *Spagna* 651, *fasc. 52*, ff. 3-3v.

79. «In suo luogo [se refiere a Múgica, que se opuso al traslado de Vitoria a Madrid] il Governo propone ora Mgr. Narciso Esténaga Echevarría, vescovo titolare di Dora, priore degli Ordini Militari trasferendolo da Ciudad Real alla Capitale. Su questa proposta nulla ho a ridire, perché Monsignor Esténaga è un degnissimo prelado dal quale vi è da attendere per Madrid un episcopato fattivo. Quindi se la Santa Sede crederà di trasferire Monsignor Eijo, sono di sommo avviso che Monsignor Esténaga possa essere un buon successore» (Despacho n.º 4885 de Tedeschini a Pacelli, Madrid, 26 enero 1931, AES, *Spagna* 779, *fasc. 114*, ff. 5-16).

80. Su segundo apellido aparece a veces como Faile. La documentación sobre Vales Failde está en ASV, *Arch. Nunz. Madrid* 941, ff. 128-161, pero no es consultable.

la Segunda República. En 1923 fue nombrado rector de San Andrés de los Flamencos y ese mismo año fue candidato para la diócesis de Pamplona.

La candidatura de Monreal fue examinada por los cardenales miembros de la S.C. de Asuntos Extraordinarios, en la sesión celebrada el 22 de abril de 1923,⁹⁶ pero no llegó a prosperar por diversas razones, entre ellas, porque Monreal desconocía la lengua vasca y, además, porque no había unanimidad entre los informadores sobre sus cualidades sacerdotales y humanas para ser obispo. Sobre él fueron interpelados también los cardenales Vico y Ragonesi, antiguos nuncios en España, quienes consideraron inoportuno su nombramiento, por lo que se le sugirió que renunciase espontáneamente a la presentación que el Gobierno había hecho, ya que no estaba dispuesto a aceptar el nombramiento de obispo.⁹⁷ Tedeschini cumplió fielmente cuando se le había dicho y consiguió que Santiago Monreal renunciara al episcopado sin dificultad alguna, pues él mismo percibía las que entrañaba su nombramiento, cuya publicación se retrasaba excesivamente y, se decidió a ello, cuando recibió una carta personal del cardenal Vico, que le aconsejó presentar la renuncia.⁹⁸ Pero como su presentación se había hecho pública, tanto él como el ministro Romanones enviaron un comunicado a la prensa para hacer pública su «renuncia espontánea».⁹⁹ Las personas inteligentes captaron que algo había pasado, pero para la gente en general, este gesto fue visto como una demostración de humildad del renunciante. En cualquier caso, Monreal mostró adhesión incondicional a la Santa Sede y a su representante en España y se puso completamente en sus manos y, por ello, tras la simple indicación que se le hizo desde Roma, no tuvo inconveniente alguno en renunciar ante el Gobierno a los eventuales derechos que le podían corresponder tras la propuesta formal que se le había hecho.¹⁰⁰

14. MATEO MÚGICA, OBISPO DE PAMPLONA EN 1923

Tedeschini y Romanones trataron de las provisiones de Pamplona, Salamanca y Tuy, con los obispos, respectivamente de Osma (Música), Plasencia (Regueras) y administrador apostólico de Ciudad Rodrigo (Vidal Boullón). Tenía prisa el ministro en que la Santa Sede respondiera antes

81. Cf. mi *Diccionario de sacerdotes diocesanos españoles*, pp. 1169-1170.

82. «Per successore Mons. Cardona quale Vescovo di Sion con annesso Patriarca Indie Occidentali Cappellano Maggiore Palatino e Vicario castrense Su Maestà domenica passata mi propose Monsignor Vales Parroco Palazzo, ritenuto universalmente ottimo augurio, malgrado non fosse accetto durante Nunziatura Vico per un

del 20 de mayo de 1923, porque ese día dejaba el ministerio de Gracia y Justicia para pasar a presidir el Senado.¹⁰¹ Los tres fueron recomendados por Tedeschini como candidatos excelentes. Múgica, oriundo de Vitoria, estaba considerado como óptimo obispo por santidad de vida y celo pastoral, así como buen conocedor de los usos y costumbres de Pamplona. En Osma había trabajado mucho y la diócesis quedaba pequeña para él. En 1922 se intentó trasladarle a Vitoria, pero fue imposible a causa de la oposición de la Liga Monárquica local, que lo acusaba de un infundado nacionalismo, del que el Gobierno no dijo una palabra. Por ello Tedeschini propuso su traslado, ya que Pamplona necesitaba un obispo enérgico y preparado, lleno de iniciativas de santidad y apostolado, en lugar de un obispo nuevo, que podía saber de todo menos de ejercer acertadamente su ministerio, como por desgracia ocurría con muchos de los candidatos propuestos por

vescovato. Mentre io eseguiro opportune indagini improvvisa pazzia ha causato all' infelice candidato morte violenta che ha impresionato Corte città. Sua Maestà propone per detti Offici Vescovo Salamanca, ma prega risposta sollecitissima e raccomanda anche costì massima segretezza per evitare rivalità e dicerie. Ritenendo accettabile proposta, prego V.E.R. comunicarmi al più presto parere Santo Padre» (Telegrama cifrado n.º. 55 de Tedeschini a Gasparri, del 31 de marzo de 1923, AES, *Spagna 660, fasc. 54, f. 45*).

83. Véase la «Nota d'archivo» del 24 de mayo de 1923, que dice que el despacho n.º. 1015 de Tedeschini a Gasparri, del 10 de mayo de 1923, sobre el proceso canónico del obispo de Sion ha sido enviado a la S.C. Consistorial (AES, *Spagna 660, fasc. 54, f. 47*). En la misma página está la Nota del secretario de la S.C. Consistorial al secretario de la S.C. de Asuntos Eclesiásticos Extraordinarios, del 24 de mayo de 1923, diciéndole que ha sido suspendida la preconización de Julián de Diego para el consistorio de mañana.

84. El cardenal Gaetano de Lai, secretario de la S.C. Consistorial, comunicó a Tedeschini la siguiente decisión del Papa. «Non si credette opportuno proporre in concistoro la traslazione di Monsignor Julián de Diego y García Alcolea dalla Chiesa Cattedrale di Salamanca alla sede vescovile titolare di Sion, a cui è annesso il titolo di Patriarca delle Indie Occidentali perché destava una certa impressione il fatto della congiunzione di un titolo Patriarcale nelle Indie Occidentali con un Vescovato titolare suffraganeo nell' Asia minore. Questa anomalia fu rilevata anche dal Santo Padre, il quale troverebbe giusto che il Vescovo di Salamanca fosse elevato al Patriarcato delle Indie Occidentali con gli ufficii annessi di Pro-Cappellano Maggiore del Re e di Pro-Vicario Castrense, ma lasciando a parte il titolo di Sion. Prima di attuare la cosa, la S.V. Rev.ma ne faccia costà rilevare la giustezza e la ragionevolezza, e mi scriva in proposito» (Copia de la carta de De Lai a Tedeschini, del 19 de junio de 1923, *Ibid. 48*). La respuesta a esta carta no está en AES y en *Arch. Nunz. Madrid* no se puede consultar.

85. ASV, *Arch. Nunz. Madrid 909, ff. 203-211*.

el Gobierno.¹⁰² Los tres candidatos fueron aprobados por el Papa.¹⁰³ La presentación de Múgica fue firmada por rey, del 1 de agosto de 1923.¹⁰⁴

15. ÁNGEL REGUERAS, OBISPO DE SALAMANCA EN 1923

A la diócesis de Salamanca fue destinado el obispo de Plasencia, Ángel Regueras, que llevaba ya ocho años en dicha diócesis y era muy estimado por su celo y por su actividad en la Acción Católica.¹⁰⁵ Los obispos consultados por el nuncio confirmaron que el traslado a Salamanca era un acierto, aunque Regueras gozaba de poca salud. Romanones hubiera preferido al obispo de Sigüenza, Eustaquio Nieto Martín, pero Tedeschini consiguió deshacerle la idea, ya que consideraba al obispo de Sigüenza como un «fracasado», porque había dado mal resultado. Se basaba ese juicio en que su promoción episcopal se había debido a la protección política del mismo Romanones, quien sabía que la Santa Sede lo había aceptado como gesto de condescendencia hacia su persona, aun sabiendo que el candidato no reunía todas las condiciones debidas. La presentación oficial de Regueras fue firmada por el rey, del 1 de agosto de 1923,¹⁰⁶ pero su pontificado salmantino fue muy breve, pues falleció el 28 de diciembre de 1924.

16. MANUEL MARÍA VIDAL BOULLON, OBISPO DE TUY EN 1923

Para Tuy el conde de Romanones propuso al administrador apostólico de Ciudad Rodrigo, donde Manuel María Vidal Boullón llevaba casi ocho años. Diócesis paupérrima y pequeña, estaba considerada un «limbo» y el interesado quiso ir a Tuy, de donde era oriundo. Vidal Estaba considerado como un buen obispo y, por todo ello, Tedeschini pidió la aprobación,¹⁰⁷ que fue concedida para los tres, como ya se ha dicho. La presentación oficial de Vidal Boullón fue firmada por el rey el 1 de agosto de 1923.¹⁰⁸

86. Despacho nº. 1038 (*Documento 15*).

87. Despacho nº. 1120 (*Documento 18*).

88. AES, *Spagna 667, fasc. 58, ff. 3-3v*.

89. Apunte de la S.C. de AA.EE.EE. (*Ibid.*, ff. 36-37).

90. Telegrama cifrado nº. 88 de Gasparri a Guerinoni, del 21 septiembre 1923, pidiéndole que informe sobre este asunto (AES, *Spagna 667, fasc. 57, f. 85*) y cifrado de Guerinoni a Gasparri, del 23 septiembre 1923, diciendo que Balanzá no conservará la canonjía de Valencia (*Ibid. f. 86*).

91. Despacho nº. 2762 (*Documento 63*).

17. INTENTO DE NOMBRAR UN OBISPO AUXILIAR PARA CEUTA EN 1923

A mediados de 1923 intentó la nunciatura una semirestauración de la diócesis de Ceuta, suprimida a raíz del concordato de 1851 y unida a Cádiz, concediéndole un obispo auxiliar que residiría en la ciudad africana.¹⁰⁹ El mismo Tedeschini presentó como candidato para dicha diócesis al sacerdote, Julián Díaz Valdeparea,¹¹⁰ capellán castrense, del que envió un amplio y bien documentado informe favorable; con este nombramiento

92. Nació en Buñuel (Navarra) el 25 de julio de 1879 y murió en Madrid, el 27 de agosto de 1963. Después de haber hecho los estudios eclesiásticos en el seminario de Tarazona, fue ordenado sacerdote el 20 de diciembre de 1902 en dicha ciudad, de cuyo seminario fue nombrado inmediatamente profesor, desempeñando esta cátedra hasta 1906. Después obtuvo los grados académicos de licenciado en teología y doctor en derecho canónico por la universidad pontificia de Zaragoza. En 1906 pasó a la diócesis de Madrid, donde fue nombrado prefecto de disciplina del seminario y profesor del mismo; al principio enseñó latín y más tarde decretales. En 1907 fue nombrado capellán del tribunal de la Rota, con la obligación de asistir al nuncio Antonio Vico como oficial tercero de la abreviatura de la nunciatura. Destacó como canonista de confianza del nuncio para asuntos delicados, por lo que fue nombrado fiscal del mismo tribunal. En octubre de 1911 opositó a una canonjía en la catedral de Madrid y ganó la prebenda y en diciembre de 1913 fue nombrado rector del seminario madrileño, vacante por promoción de su anterior rector, Antonio Senso Lázaro, al obispado de Astorga. En 1915 fue promovido a los ministerios de provisor y vicario general de la diócesis de Tarazona y más tarde ejerció los mismos cargos en la de Madrid-Alcalá, siendo nombrado canónigo de la catedral. A propuesta del nuncio Ragonesi, en 1919 fue nombrado auditor del tribunal de la Sagrada Rota Romana, pero no llegó a tomar posesión de este ministerio porque el gobierno español no la hizo efectiva, por no querer satisfacer la cantidad de diez mil pesetas, que había establecido para dicho cargo. Entre tanto, habiendo quedado vacante una plaza en el tribunal de la Rota de la nunciatura de Madrid, por fallecimiento del auditor Francisco Ruiz de Valasco, el Gobierno lo presentó y la Santa Sede lo aceptó, y de este modo fue designado auditor de dicho tribunal en febrero de 1920, ministerio que desempeñó hasta la supresión del mismo durante la Segunda República. En 1923 fue nombrado rector de San Andrés de los Flamencos. El 6 de abril de 1948, al restaurarse el tribunal de la Rota, volvió a él como decano. Su sobrino, José María Bueno Monreal, fue cardenal arzobispo de Sevilla. Cf. mi *Diccionario de sacerdotes diocesanos españoles*, pp. 798-799. La documentación Santiago Monreal Oliver, auditor del Tribunal de la Rota, está en ASV, *Arch. Nunz. Madrid 940*, ff. 161-214, pero no es consultable.

93. «Governo propone per diocesi Pamplona sacerdote Monreal, Uditore Rota, di cui trattano dispacci V.E.R. 88191 e B.1854. Prego parlarne con Mgr. Nunzio e interpellare Cardinali Vico e Ragonesi. Segue rapporto» (Cifrado nº. 51, de Guerinoni a Gasparri, Madrid 2 marzo 1923 (AES, *Spagna 659, fasc. 54, f. 3*).

pretendía el nuncio dar un reconocimiento al clero castrense en unos de sus miembros de mayor prestigio.¹¹¹ La Santa Sede se mostró dispuesta a aceptarlo ya que no había razones canónicas para excluirlo; sin embargo, per hubiera preferido otro candidato más idóneo,¹¹² pero, habiendo cambiado la situación política tras el golpe militar de septiembre 1923 y la toma del poder por el Directorio Militar, este nombramiento no se hizo porque el nuncio no pudo continuar las negociaciones iniciadas con el gobierno anterior, y Díaz Valdepareas fue nombrado segundo auditor supernumerario del Tribunal de la Rota.¹¹³

18. JUSTO RIVAS FERNÁNDEZ, OBISPO DE PLASENCIA, Y MIGUEL DE LOS SANTOS DÍAZ GÓMARA, DE OSMA, EN 1924

En marzo de 1924 el Directorio Militar propuso para obispo de Plasencia a Justo Rivas Fernández, y para obispo de Osma, a Miguel de los Santos Díaz Gómara, que había sido auxiliar del cardenal Soldevila, arzobispo de Zaragoza, asesinado el 4 de junio de 1923. En realidad, se trataba de dos candidatos que el nuncio Tedeschini había sugerido al Gobierno anterior y que habían sido aceptados en líneas generales desde el mes de julio de 1923. Rivas había sido nombrado auxiliar del cardenal Martín de Herrera el 22 de septiembre de 1922, pero, habiendo fallecido dicho cardenal el día 8 de diciembre de 1922, antes de que llegaran las bulas del auxiliar, este no había podido recibir la consagración episcopal¹¹⁴ y, sucesivamente, fue elegido vicario capitular de Santiago de Compostela. Habiendo manifestado buenas aptitudes para el gobierno, era de esperar que sería un buen obispo de Plasencia. Lo mismo cabía esperar del candidato para Osma, ya que

94. En ASV, *Arch. Nunz. Madrid* 778, ff. 417-477, están las cartas y telegramas de pésame por la muerte de la madre del Nuncio, Rosa Serani Tedeschini, ocurrida el 14 de febrero de 1923 en Antrodoco (Rieti-Italia); por este motivo el nuncio se ausentó de Madrid del 11 de febrero al 8 de marzo de 1923.

95. Despacho n.º 958 (*Documento 10*).

96. Ponencia de la sesión n.º 1261 (*Documento 96*).

97. «Mi affretto a significare a V.S.III.ma e Rma. che gli E.mi Padri della S. Congregazione deli AA. EE. SS, nell' Adunanza particolare del 22 c.m. hanno sottoposto a diligete esame la proposta fatta da codesto Governo per la Diocesi di Pamplona; ed, in base alle informazioni da Lei fornite, hanno preso la decisione, che ora Le comunico, dopo essere stata pienamente approvata dal Santo Padre: La candidatura del Sacerdote Don Santiago Monreal no può essere in alcun modo accettata dalla Santa Sede. Tuttavia non è opportuno che la Nunziatura dia tale comunicazione al Governo; ma V.S. induca lo stesso candidato a declinare la dignità vescovile, offertagli, esponendo, con lettera diretta al Conte di Romanones, le ragioni che egli

Díaz Gómara era auxiliar de Zaragoza desde 1920 y había dado pruebas de «quello spirito apostolico romano» y de la piedad y humildad con que actuó junto al cardenal Soldevila y, posteriormente, junto con el vicario capitular de Zaragoza. Por ello estos nombramientos se hicieron sin dificultad alguna.¹¹⁵ El rey firmó el 21 de noviembre de 1921 los decretos de presentación de Rivas para Plasencia¹¹⁶ y de Díaz Gómara para Osma.¹¹⁷

19. CANDIDATOS PARA LA DIÓCESIS DE TENERIFE Y NOMBRAMIENTO DEL DOMINICO ALBINO GONZÁLEZ EN 1924

Primer candidato del Gobierno para Tenerife, vacante por el traslado de Llompart a Gerona, fue el sacerdote Bonifacio Sedeño de Oro,¹¹⁸ regente de la parroquia de San Ginés en Madrid, que no fue considerado idóneo para el episcopado, no solo por falta de suficientes virtudes sacerdotales, de dotes de gobierno y de doctrina, sino también por su falta de salud. El jesuita Luis Cagiano de Azevedo, hermano del cardenal Octavio, dijo

stimerà più opportune ed efficaci. E ciò non sarà difficile ottenre dal Sacerdote Monreal, avendo egli affermato in una lettera da lui inviata recentemente all'E.mo Card. Vico che, «yo adhiriendo incondicionalmente a la Santa Sede y a su representante en España, me pongo completamente en sus manos, y si mi propuesta contraría de cualquier modo los planes de la Santa Sede, una simple indicación que se me haga, será suficiente para que yo renuncie en manos del Gobierno los derechos que me puedan competir por la propuesta; avitando así a la Santa Sede y al Nuncio el rechazar una propuesta; lo que, como sabe V. Emcia., siempre es una contrariedad». Ciò fatto, V.S., in un secondo tempo, chiami il sacerdote Monreal e gli farà comprendere come la condizione di sacerdote e la sua funzione du Uditore della Rota di Madrid, non permettono che egli continui a ritenere presso di sè, la ex-religiosa. Infine V.S. in una opportuna occasione faccia comprendere al ministro Romanones e comunque ai membri del Governo che i nomi dei presentati alle sedi Vescovili non siano resi pubblici prima che siano dalla S. Sede accettati» (Despacho n.º. 16846, de Gasparri a Tedeschini, del 25 abril 1923, AES, *Spagna 659, fasc. 54, ff. 9-9v*).

98. Despacho n.º. 1275 de Tedeschini a Gasparri, del 31 diciembre 1923 (*Ibid.*, ff. 21-22).

99. Cf. Apunte manuscrito sobre el nombramiento de Santiago Monreal para obispo de Pamplona, hecho público por Romanones (*Ibid.* f. 25).

100. «Mi giunse a suo tempo il venerato Dispaccio dell'Eminenza Vostra Rev. ma del 25 Aprile p.p. N.º. 16846, relativo al sacerdote Don Santiago Monreal, già proposto per la sede vescovile di Pamplona. Attenendomi alle sapienti istruzioni contenute nel sopraccitato Dispaccio, non diedi nessuna comunicazione al Governo circa la decisione della Santa Sede: ma feci in modo che lo stesso D. Santiago inviase una lettera al Ministro di Grazia e Giustizia per annunziargli che non si sentiva di accettare il

expresamente que Sedeño: «No goza de gran estima entre el clero, y en general no parece animado de verdadero espíritu eclesiástico. Yo no sé si como obispo tendría el espíritu de Dios y celo por la salvación de las almas». Y el Patriarca de las Indias, Cardona, dijo que «se trata de un buen sacerdote, que en el lugar en donde está podrá hacer mucho bien, pero que, humanamente hablando, no debe ser elevado a la dignidad episcopal no teniendo cualidades suficientes». Según el claretiano José Dueso: «Mi parecer es que la mitra le ha de venir muy ancha, sobre todo dada su es-

governo di Pamplona, che ringraziava della fiducia in lui riposta e che pregava che si considerasse come ritirata la proposta della sua persona, poiché era irrevocabile la sua decisione di non accettare quell'alto ufficio. E la cosa non fu difficile, poiché Don Santiago, che già stava preoccupato del lungo ritardo con cui si rispondeva alla proposta governativa, che evidentemente non era senza timori, già preannunziatagli quasi ufficialmente da una letterina del Cardinale Vico, che lo consigliava di rinunciare, non esitò a preparare la sua rinuncia. E siccome la fatta proposta era pubblica, Don Santiago Monreal e Ministro di Grazia e Giustizia si affrettarono ad inviare alla stampa un comunicato per far pubblica anche la rinuncia. Il Ministro de Grazia e Giustizia, che era il Conte di Romanones, e le persone intelligenti capirono subito la portata ed il significato della «spontanea rinuncia»; ma il pubblico grosso ci vide una prova dell'umiltà del rinunziatario. Tutto questo alla fine dello scorso Aprile. Rimaneva l'esecuzione dell'ultima parte delle istruzioni dell'Eminenza Vostra, ciò che dovevo fare in un secondo tempo, quando fosse tutto tranquillo. Non avendo potuto, per varie circostanze, eseguire ciò prima che Don Santiago partisse per le vacanze, l'ho chiamato al suo ritorno e gli ho detto che la sua condizione di sacerdote e di Uditore della Rota non gli permetteva di tenere presso di sè una ex-religiosa. Il sacerdote Monreal ascoltò l'ammonizione con religiosa umiltà dichiarandomi che egli non ha mai avuto altra ambizione che quella di fare la volontà dei suoi Superiori, e che perciò licenzierà la professoressa delle sue nipoti. Passati alcuni giorni il Sac. Monreal mi scrisse ripetendomi i suoi sentimenti di obbedienza e di adesione alla Santa Sede e pregandomi di concedergli un certo spazio di tempo per mandar via la professoressa, onde dar modo a questa di cercarsi un posto. Mi ha pregato inoltre di elevare alla Santa Sede la sua protesta contro quanti abbiano osato intessere calunnie circa la sua condotta e quella della professoressa, la quale ultima non è mai stata vera religiosa, avendo soltanto appartenuto ad un pio istituto che ancora non era approvato, e dal quale –dice egli– uscì spontaneamente per mancanza di vocazione. Termina la sua lettera nei seguenti termini: «Bendigo a la Providencia que me libró de una carga demasiado pesada para mis fuerzas: pero protesto una y mil veces de que he sido objeto de una vil calumnia, fomentada por dar oídos a émulos y envidiosos, que nada persiguen sino mi deshonor. Conozco el origen y desarrollo de la calumnia, y perdono de todo corazón a los calumniadores y a quien los amparó». Mi chino al bacio ...» (Despacho n.º 1275 de Tedeschini a Gasparri, del 31 diciembre 1923, *Ibid.*, ff. 21-22).

101. «Mi trovo in dovere di giustificare la mancata risposta al telegramma cifrato n.º 75, che l'E.mo Superiore mi inviò il primo corrente per invitarmi a ripetere i nomi

casa salud, que le ha impedido presentarse al concurso parroquial último por imposibilidad de estudiar, por cuyo motivo ya en el concurso anterior apenas logró y una puntuación modestísima para la aprobación». ¹¹⁹ Por su parte, el secretario de la nunciatura, Antonio Guerinoni, envió el 4 de agosto de 1922, una carta confidencial al secretario de la Congregación de Asuntos Eclesiásticos Extraordinarios, Mons. Borgongini Duca, en la que especificó las acusaciones contra Sedeño. ¹²⁰

Segundo candidato gubernativo para Tenerife fue el chantre de Zamora, Eduardo Leal Lecea, ¹²¹ presentado en diciembre de 1922 al nuncio Tedeschini por el ministro de Gracia y Justicia, Ordóñez, el mismo día que éste cesó como ministro. Leal era un candidato episcopal del que se había hablado en anteriores ocasiones, y había figurado en la lista de probables candidatos al episcopado, que el ministro Sánchez Guerra presentó al nuncio en mayo de 1922; de él se había hablado también en 1920, durante el gobierno conservador de Allendesalazar, si bien parece ser que entonces fue rechazado por el nuncio Ragonesi, debido a que era muy joven, pues apenas tenía treinta y seis años. Pero Tedeschini, antes

dei candidati delle proposte fatte dal Governo per le sedi vescovili. Detto telegramma, che venne depositato presso cotesto ufficio telegrafico alle ore 11 del primo maggio non giunse a questa Nunziatura che la mattina del giorno cinque. Contro simile ritardo, assolutamente inesplicabile, mi affrettai a protestare a questo Direttore Generale delle Poste e Telegrafi. Egli fece subito un'inchiesta e gli risultò che il telegramma depositato a Roma nell'Ufficio telegrafico il primo maggio alle ore 11 non partì dall'Italia che la sera del 4 alle ore 20,27. Nel frattempo l'E.mo Superiore avrà ricevuto il mio rispettosos Rapporto n°. 1000 [*Documento 13*] del 28 aprile e spedito da qui la mattina del 29, in cui spiegavo largamente la proposta governativa che si riferisce alle diocesi di Pamplona, Salamanca e Tuy, per le quali si propongono rispettivamente i Vescovi di Osma, Plasencia e Ciudad Rodrigo. Ella voglia scusare la risposta al cifrato suddetto, che atteso il ritardo con cui mi giunse ed il Rapporto inviato nel frattempo si rendeva inutile. Raccomandandomi da ultimo che la risposta al suddettomi sia mandata per tempo, in modo che io la riceva prima del 20 corrente, giorno in cui il Conte de Romanones, attuale Ministro di Grazia e Giustizia, cessa in quel Ministero per passare alla Presidenza del Senato» (Despacho n°. 1009 de Tedeschini a Pizzardo, del 9 mayo 1923, AES, *Spagna*, 659, fasc. 54, ff. 28-28v).

102. Despacho n°. 1000 (*Documento 13*).

103. «Ricevuto Rapporto N. 1000. Santo Padre si è degnato accettare proposta Mons. Múgica per Pamplona, Mons. Regueras per Salamanca, Mons. Vidal Bouillón (*sic*) per Tuy. V.S. è autorizzata compiere relativi atti compreso processo canonico» (Telegrama cifrado n°. 78 de Gasparri a Tedeschini, del 15 mayo 1923, AES, *Spagna* 659, fasc. 54, f. 30).

104. AES, *Spagna* 659, fasc. 54, f. 34.

de presentarlo de nuevo a la Santa Sede, pidió informes reservados a los obispos de la provincia eclesiástica de Valladolid, a la que pertenecía la diócesis de Zamora, así como al obispo de Coria, Pedro Segura, que había sido auxiliar de Valladolid, y al obispo de Vitoria, en cuya diócesis nació Leal. También preguntó al rector del seminario de Zamora y al superior de los Claretianos de la misma ciudad. Todos coincidieron en dar informes negativos¹²² y Leal fue rechazado por el Papa.¹²³

En enero de 1923 el Gobierno presentó como tercer candidato al deán de Cádiz, Francisco Peiró Peiró,¹²⁴ pero esta candidatura tampoco prosperó debido a los informes negativos que el nuncio recogió sobre su persona, que fueron peores que los de Leal¹²⁵ y tampoco fue aceptado por la Santa Sede, pues estaba considerado doctrinalmente muy avanzado y algunos le acusaban de ser demasiado atrevido en sus afirmaciones, si bien todos le reconocían buena preparación intelectual y solidez doctrinal, aunque un tanto superficial en algunos aspectos, sobre todo al tratar de las relaciones entre el culto católico y los cultos paganos, manifestadas durante una conferencia pública, editada en 1917, afirmaciones a las que tuvo que rectificar por imposición del obispo de Cádiz. Fue apartado de la enseñanza en el seminario porque no disimulaba su espíritu antirromano y porque ironizaba sobre el obispo y los canónigos, suscitando habladurías entre sus alumnos. Con motivo de un concurso a un beneficio eclesiástico, creyendo que habían sido lesionados sus derechos, en lugar de presentar recurso a la autoridad eclesiástica, se desató contra ella a través de la prensa. Aunque gozaba de fama de buen orador, sin embargo se le achacaba falta de auténtico espíritu sacerdotal y, por todo ello, la Santa Sede no consideró oportuna su candidatura y fue rechazado.¹²⁶

De este modo se pasó a otro candidato. El 30 de enero de 1923 por la tarde, el Conde de Romanones, Ministro de Gracia y Justicia, fue personalmente a la nunciatura para presentar la candidatura del canónigo magistral de Madrid, Enrique Vázquez Camarasa,¹²⁷ para la diócesis de Tenerife, vista la negativa del candidato anterior. De esto había ya hablado el ministro con el obispo de Madrid-Alcalá, quien le había sido que la candidatura de Vázquez Camarasa encontraría dificultades en la nunciatura, y, a pesar de ello, el mismo Romanones le dijo al interesado que lo proponía para

105. Despacho nº. 1000 (*Documento 13*).

106. AES, *Spagna 662, fasc. 55, f. 38*.

107. Despacho nº. 1000 (*Documento 13*).

108. AES, *Spagna 663, fasc. 55, f. 53*.

obispo. Tedeschini no quiso discutir con el ministro y le dijo sencillamente que propusiera otro candidato porque Vázquez Camarasa no podía ser obispo de ninguna manera.

Romanones se molestó por esta negativa y porque consideraba que

109. Despacho nº. 1074 (*Documento 16*).

110. Nació en Cartavio (Oviedo) el 7 de enero de 1868 y murió en Madrid el 29 de enero de 1951. Cursó los estudios de latín y humanidades en el instituto de Casariego de Tapia; los estudios eclesiásticos de filosofía y teología en el seminario conciliar de Oviedo y el derecho canónico en el seminario del arzobispado de Santiago de Cuba, licenciándose después en derecho canónico en la universidad pontificia de Santiago de Santiago de Compostela. También cursó tres años de árabe en las academias oficiales de Ceuta y Melilla y practicó esta lengua en los bajalatos de Tetuán y Tánger, pensionado por el ministerio de la Guerra. Después de haber ejercido el ministerio sacerdotal durante dos años en una parroquia de la diócesis de Oviedo, fue director y profesor de la academia particular de derecho de esta ciudad durante cinco años y durante otros diez dirigió la «Escuela de lenguas vivas», de Oviedo. En 1895 ingresó, mediante oposición, en el Cuerpo Eclesiástico del Ejército con el grado de capellán primero, participando en las campañas de Cuba y Marruecos, en las que obtuvo varias condecoraciones. Fundó las cocinas económicas de La Habana y Santiago de Cuba durante la guerra, así como la escuela de lenguas vivas de Oviedo. Defendió pleitos ante el Tribunal de la Rota y ante la Sala Tercera del Tribunal Supremo de Justicia. Fue fiscal del Tribunal Eclesiástico de la Tenencia Vicaría de la Primera Región Militar y de la Jurisdicción de Marina en Madrid, así como párroco de la Aeronáutica militar hasta 1924, en que fue nombrado segundo auditor supernumerario del Tribunal de la Rota de la Nunciatura Apostólica de Madrid, pasando a ser auditor en mayo de 1928, para ocupar la vacante producida por el nombramiento de Tomás Muniz Pablos como obispo de Pamplona. Fue un sacerdote muy culto, ejemplar y estudioso, experto en legislación eclesiástica castrense y muy estimado en los ambientes militares. Fue considerado una de las figuras más prestigiosas del clero castrense de su tiempo, que trabajó en estrecho contacto con el patriarca de las Indias y vicario general castrense, José Cardona Tur, para mejorar el nivel intelectual y moral de los capellanes militares. A principios de los años veinte la nunciatura comenzó las gestiones para nombrarlo obispo auxiliar de Ceuta, pero tras el golpe militar del general Primo de Rivera, al nuncio no le pareció oportuno continuar dichas gestiones y prefirió quedárselo en la Rota de la nunciatura en espera del momento oportuno para presentarlo como candidato a una diócesis, porque lo recomendaron personalmente al nuncio los generales Barrera y Martínez Anido, que eran, respectivamente, capitán general de Cataluña y subsecretario del ministerio de la Gobernación, y estaban considerados por el nuncio Tedeschini como los dos generales más rectos e inteligentes de España. Durante el gobierno de Primo de Rivera fue miembro de la Asamblea Nacional, así como presidente de la Real Sociedad Geográfica, llevando a cabo estudios e investigaciones de suma eficacia para la demarcación del territorio de la soberanía española en Santa Cruz de Mar Pequeña. Especialista en árabe vulgar, fue fundador y director de la *Revista Eclesiástica Castrense*, y fundó y dirigió también *Ceuta Comercial*, habiendo colaborado en varias revistas científicas. Fue asesor eclesiástico de la sección de Santa Sede y vocal de la comisión de Asuntos

la Santa Sede se oponía sistemáticamente a los candidatos del Gobierno. Tedeschini negó todo esto y entonces el ministro propuso a Juan Aguilar Jiménez,¹²⁸ doctoral de Madrid, haciendo grandes elogios de él, si bien Tedeschini advirtió que entre tantos elogios había algo de misterioso y contradictorio. También Romanones se dio cuenta de ello y consciente de que la Santa Sede no lo aceptaría, propuso en su lugar a Juan Zaragüeta¹²⁹ y si este tampoco pasaba, a Gregorio Sancho Pradilla, considerado, según el ministro, como uno de los mejores sacerdotes de Madrid, destacados por su inteligencia y prestigio. Sancho Pradilla, profesor de Sagrada Escritura del seminario madrileño, era un eclesiástico que reunía buenas cualidades tanto por su preparación intelectual como por su espíritu sacerdotal, sin embargo

Concordatarios del Ministerio de Asuntos Exteriores. Cf. mi *Diccionario de sacerdotes diocesanos españoles*, pp. 385-386.

111. Despacho n.º. 1075 (*Documento 17*).

112. «Ho ricevuto i rapporti della S.V. Ill.ma e Rev.ma n.º. 1074 e 1075, ambedue in data 1º luglio e relativi alla nomina dell' Ausiliare per Ceuta. La ringrazio delle copiose ed accurate informazioni che mi ha fatto sia sulle condizioni di Ceuta sia sulla persona del sacerdote Diaz Valdepires. Da quanto V.S. mi espone sembra non doversi escludere la persona del Valdepires e che possa essere preso in considerazione per la nomina ad Ausiliare di Ceuta. Se però Vostra Signoria avesse da proporre qualche altro candidato, che Ella ritenesse più idoneo per tale officio voglia farmelo conoscere affinché la Santa Sede possa emettere la sua definitiva decisione» (Despacho n.º. 20372 de Gasparri a Tedeschini, del 26 de julio de 1923, AES, *Spagna 667, fasc. 57, ff. 80-80v*).

113. «Si annunzia con carattere ufficiale che Sua Maestà il Re si è degnata di nominare Primo Uditore Suprannumerario del Supremo Tribunale della Rota di Madrid il Revmo. Sr. Don Tommaso Muniz, e Secondo Uditore Suprannumerario del medesimo Tribunale il Revmo. Sr. Don Giuliano Diaz Valdepires [...]. Del Revmo D. Giuliano Diaz Valdepires parla amplamente il mio rispettoso Rapporto del 1º Luglio 1923 N.º-1075. Rispondendo a quel Rapporto l' Eminenza Vostra si degnava comunicarmi con venerato Dispaccio del 26 Luglio N.º. 20372: “sembrare non doversi escludere che la persona del Valdepires possa essere presa in considerazione per la nomina ad Ausiliare per Ceuta”. Attese le mutate condizioni politiche io non ho potuto continuare le pratiche per la nomina di un Vescovo Ausiliare in Ceuta. E tuttavia il Sac. Diaz Valdepires starà benissimo anche in questa Rota, fin che non si presentino, se pur si presenteranno, altre occasioni per il progetto di Ceuta. Egli mi è raccomandato specialmente dal Generale Barrera e dal Generale Martínez Anido, forse i due Generali più retti e più intelligenti di Spagna; il primo è Capitano Generale della Catalogna ed il secondo è Sottosegretario del Ministero degli Interni (Gobernación). Trattasi perciò di un elemento specialmente grato ai militari, tra i quali gode, e meritamente, di molto prestigio. Sacerdote buono, esemplare, studioso e particolarmente versato nella legislazione ecclesiastica castrense, disimpegnando da vari anni l' Ufficio di fiscale

algunos informadores difundieron noticias poco favorables al candidato, que Tedeschini transmitió puntualmente a la Santa Sede.¹³⁰ Gasparri aprobó la conducta de Tedeschini al rechazar tanto a Vázquez Camarasa como a Aguilar y de los otros dos no se habló para nada nunca más.¹³¹

Zaragüeta había sido presentado en 1913 por el Gobierno para el obispado de Badajoz en una lista de candidatos para la provisión de diversas diócesis vacantes que debía hacerse conjuntamente. Antes de transmitir esta relación a Roma, el encargado de negocios de la nunciatura dijo tanto al jefe del Gobierno, Romanones, como al ministro de Justicia que los candidatos le parecían en su mayoría inaceptables. Pero no obstante esto pidió informaciones sobre algunos de ellos para poder comunicarlas a la Santa Sede. Zaragüeta, que era entonces vicerrector del seminario de Madrid y capellán real, no fue aceptado porque era muy joven —tenía apenas 30 años— y poseía muy poca experiencia sacerdotal, aunque la nunciatura estimaba que podría ser tomado en consideración más adelante. Según el cardenal Vico, antiguo nuncio en España, Zaragüeta era demasiado joven y aunque tenía buena formación filosófica no daba buen resultado como profesor del seminario de Madrid. Nada había que decir de su conducta, aunque su espíritu sacerdotal no parecía responder plenamente a las cualidades pastorales de un obispo, pues era mucho mayor su inclinación al estudio y a la cátedra que al ministerio sacerdotal directo. Apoyaba su

del Tribunale Castrense. Questa sua competenza specifica è da tenere in conto in una maniera speciale e sarà di utilità alla Rota, alla quale sono molte le cause matrimonial che vengono in appello dal Tribunale privilegiato castrense, ed è bene perciò che una delle giurisdizioni privilegiate vi sia rappresentata. La nomina poi del Valdepareas ad Uditore della Rota sarà anche un premio al ora laborioso e benemerito clero castrense ed un tributo alla memoria del compianto Mgr. Cardona, Patriarca delle Indie e Vicario Generale Castrense, che stimava molto il Valdepareas e molto si adoperò per il miglioramento intellettuale e morale del suo clero. In attesa perciò di conoscere le benevole disposizioni pontificie circa questi due candidati, mi onoro, chinandomi al bacio della sacra porpora, riaffermarmi coi sensi della più profonda venerazione di Vostra Eminenza Revma.» (Despacho n.º. 1485 de Tedeschini a Gasparri, del 5 de mayo de 1924, AES, *Spagna* 632, fasc. 29, ff. 48-49v., original mecanografiado).

114. La recibió de manos del nuncio Tedeschini en Santiago de Compostela, el 25 de julio de 1925 en Santiago de Compostela, asistido el nuncio por los obispos de Mondoñedo y Lugo, Juan José Solís Fernández y Plácido Ángel Rey Lemos, respectivamente (L. DE ECHEVERRÍA, *Episcopologio español contemporáneo (1868-1985). Datos biográficos y genealogía episcopal de los 585 Obispos nacidos o consagrados en España entre el 1 de enero de 1868 y el 31 de diciembre de 1985* (Acta Salmanticensia. Derecho, 45) (Salamanca 1986), p. 87. Cf. también ASV, *Arch. Nunz. Madrid* 787, ff. 517-602.

promoción al episcopado la anciana duquesa de Bailén, muy escuchada en la Corte, pero su candidatura no volvió a ser tomado en consideración.¹³²

Por último, a principios de abril de 1923, el Gobierno propuso como candidato para Tenerife al padre Albino González Menéndez-Reigada, dominico, de 42 años, natural de Corias (Asturias), que procedía de una familia muy humilde pero muy religiosa. Desde niño había ingresado en la Orden de Santo Domingo donde hizo todos los estudios de humanidades y filosofía, vistió el hábito a los 15 años y a los 17 hizo la profesión religiosa. En el Colegio dominicano de Salamanca estudió la teología y obtuvo el título de lector; se doctoró en Filosofía y letras en la Universidad Salmantina con premio extraordinario, que le permitió acceder a una beca para ampliar estudios en Alemania e Italia. Vuelto a España fue nombrado director de la revista *La Ciencia Tomista*, donde estuvo poco tiempo porque muy pronto se dedicó a la predicación sagrada, ya que poseía buenas dotes oratorias. Fue superior de la casa de los dominicos de Madrid y desde allí continuó sus ministerios de confesor y predicador, siendo considerado como uno de los más estimados de toda España y uno de los directores espirituales más buscados por los conventos y por la aristocracia. Tedeschini recogió óptimas informaciones de este candidato, tanto de los superiores de la Orden, que alababan su piedad y espíritu religioso, su discreción y prudencia, trato afable, cultura eclesiástica, celo por las almas y adhesión a la Santa Sede y al magisterio pontificio. Tedeschini recomendó su nombramiento¹³³ y, entretanto, se produjo el golpe militar de Primo de Rivera. Sin embargo, este nombramiento quedó en suspenso, porque el Gobierno le pidió al nuncio que esperara hasta encontrar otros dos candidatos para las diócesis de Plasencia y Osma, que entonces estaban vacantes, y proceder seguidamente en pleno acuerdo entre el Gobierno y la Santa Sede para cubrir las tres vacantes al mismo tiempo.¹³⁴ Solamente un año más tarde, en abril de 1924 el Director Militar retomó la candidatura del P. Menéndez-Reigada y lo presentó formalmente para obispo de Tenerife y su nombramiento quedó aprobado definitivamente¹³⁵ y el nuncio fue

115. Despacho n.º. 1422 (*Documento 25*).

116. AES, *Spagna 678, fasc. 62, f. 81*.

117. *Ibid.* f. 86.

118. Falleció en Madrid en 1941. Cf. mi *Diccionario de sacerdotes diocesanos españoles*, p. 1079.

119. Despacho n.º. 690 (*Documento 4*).

120. «Ieri mandai a Mgr. Nunzio, fra l'altro, due rapporti; l'uno riguardante le proposte governative per le diocesi di Huesca, Canarie, Tenerife e Ciudad Real; l'altro

autorizado a iniciar el correspondiente proceso canónico.¹³⁶ El rey firmó su presentación oficial el 21 de noviembre de 1924.¹³⁷ El mismo nuncio le confirió la consagración episcopal.¹³⁸

riguardante il nulla osta dello stesso Governo per la nomina di D. Giusto Rivas Fernández ad Ausiliare dell'Arcivesco di Compostela. Quanto el primo gradirei che la risposta della Santa Sede fosse sollecita, almeno per quanto riguarda Tenerife, e ne dò la ragione. Uno dei candidati, cioè quello per Tenerife, penso che non sarà accettato dalla Santa Sede. E' un parroco elegante di Madrid, poco stimato dal clero. Ho assunto quelle informazioni che mi è stato possibile in questi giorni, in cui vescovi e religiosi lasciano Madrid per le vacanze estive. Però, prima che io iniziassi le indagini, già si sapeva per Madrid che D. Bonifacio Sedeño de Oro, questo è il suo nome, era stato proposto per Vescovo, e si aggiungeva che la proposta era stata portata a Roma dal Nunzio, e già si fanno le felicitazioni al nuovo Vescovo. Ora è bene che simile canzonatura duri il minor tempo possibile onde D. Sedeño possa continuare a fare almeno il parroco col rispetto dei suoi parrocchiani. Da qui il mio desiderio che se la risposta, come immagino, sarà negativa, sia sollecita» (AES, *Spagna 650, fasc. 51, ff. 88-89*).

121. Eduardo Mariano Leal Lecea (Bilbao, 17 enero 1884 - Enecuri, Vizcaya, 25 septiembre 1936), hizo los estudios eclesiásticos en el seminario conciliar de Santo Domingo de Osma y en la universidad pontificia de Toledo, obteniendo las mejores calificaciones, y en ella consiguió el doctorado en teología. Fue ordenado sacerdote en 1907 por el obispo de Vitoria. En abril de 1920 ganó por unanimidad de votos la canonjía magistral de la catedral de Zamora, de la que tomó posesión el 23 de junio del mismo año. En la diócesis de Zamora desempeñó diversos ministerios, tales como vocal del consejo de vigilancia, relator del primer congreso nacional catequístico de Valladolid, rector del seminario, profesor de religión en las Escuelas Normales de Zamora, profesor supernumerario del instituto nacional, examinador prosinodal, juez de tres concursos generales a parroquias, director del fomento de vocaciones eclesiásticas, consiliario de disciplina, chantre de la catedral desde el 5 de febrero de 1919, delegado diocesano en el primer congreso de educación católica, celebrado en Madrid el año 1924 y delegado también en la semana y congreso ascético de Valladolid, celebrado el mismo año; vocal de la junta provincial de primera enseñanza en Zamora y profesor de oratoria sagrada y pedagogía catequística en el seminario. En diciembre 1922 fue presentado al nuncio Tedeschini como candidato para la diócesis de Tenerife por el ministro de Gracia y Justicia, Ordóñez, el mismo día que éste cesó como ministro, pues Leal era un candidato episcopal del que se había hablado en anteriores ocasiones, y había figurado en la lista de probables candidatos al episcopado que el ministro Sánchez Guerra presentó al nuncio en mayo de 1922, y de él se había hablado también en 1920, durante el gobierno conservador de Allendesalazar, si bien parece ser que entonces fue rechazado por el nuncio Ragonesi, debido a que muy joven, pues apenas tenía treinta y seis años. Tedeschini seguía considerándolo demasiado joven para el episcopado y como, por otra parte, los informes recogidos sobre su vida y conducta no acaban de ser plenamente satisfactorios, prefirió dejar caer su candidatura, que no volvió a ser presentada por los gobiernos sucesivos. El 11 de junio de 1929, tomó posesión del deanato de la catedral de Plasencia, y meses

20. SILVERIO VELASCO, ADMINISTRADOR APOSTÓLICO DE CIUDAD RODRIGO, EN 1924

La provisión de Ciudad Rodrigo correspondía libremente a la Santa Sede, sin intervención alguna del Gobierno, ya que se trataba de una administración apostólica, cuyo último titular, Vidal y Boullón, había sido trasladado a Tuy, diócesis de la que tomó posesión a primeros de abril de 1924. Según confesión confidencial de dicho obispo al nuncio, en Ciudad Rodrigo no era necesario un obispo que tuviera grandes iniciativas ni doctrina extraordinaria, sino sencillamente un obispo santo y muy piadoso. Compartía este mismo criterio el superior local de los Claretianos, considerado como un hombre de Dios. En efecto, aquella pequeña y pobre diócesis, no tenía capacidad para grandes empresas y busca en su administrador apostólico un pastor santo.

No resultaba fácil encontrar un buen candidato para ella, debido a que a muchos sacerdotes les faltaba espíritu de abnegación apostólica y, además, porque las influencias políticas y las ambiciones personales afectaban in-

más tarde se le confiaron las cátedras de arqueología y oratoria sagrada en el seminario diocesano. Poco después fue nombrado vocal del consejo de administración de la Caja de Ahorros y confesor ordinario y extraordinario de diferentes comunidades religiosas. Fue también camarero secreto supernumerario de S. S. A todas sus actividades unió una intensa vida de piedad y oración, fuente de todas ellas. Fue muy emprendedor y destacó como polemista desde la prensa. Al comenzar la persecución religiosa fue detenido y martirizado por los milicianos republicanos. Su cadáver fue hallado en la carretera de Enecuri (Bilbao) con la cabeza traspasada por un balazo. Cf. mi *Diccionario de sacerdotes*, pp. 672-673. La documentación sobre Leal Lecea, chantre de la catedral de Zamora está en ASV, *Arch. Nunz. Madrid 940*, ff. 63-115), pero no es consultable.

122. Despacho n.º. 827 (*Documento 7*). Hay una nota manuscrita en el margen superior derecho que dice: «Non si accetta» (AES, *Spagna 652, fasc. 52, ff. 15-16*).

123. «Ho ricevuto il Rapporto del 16 c.m., N.º. 828, in cui V.S.Ill.ma e Rvma. mi informa della proposta fatta, a nome del Governo, dal Signor Ordóñez, per la provvista della diocesi di Tenerife nella persona del Rev. Don Eduardo Leal y Lecea, Chantre della Diocesi di Zamora. Al riguardo devo significare a V.S.Rma, che, in seguito alle informazioni date sul detto sacerdote, la Santità Sua non può accettare tale proposta. Rimetto quindi al di Lei tatto e prudenza il portare a cognizione del Governo, tali intenzioni della Santa Sede, e, approfittando...» (Despacho n.º. 11753, de Gasparri a Tedeschini, Vaticano, 29 diciembre 1922, AES, *Spagna 652, fasc. 52, f. 11*).

124. La documentación sobre la candidatura de Peiró para obispo está en ASV, *Arch. Nunz. Madrid 940*, ff. 352-397, pero no es consultable.

cluso a los que estaban considerados como los mejores. Confesaba abiertamente Tedeschini al cardenal Gasparri que los sacerdotes que generalmente le inspiraban mayor confianza eran los procedentes del Pontificio Colegio Español de Roma y los que se habían formado en Seminario Pontificio de Comillas, porque gozaban de un prestigio superior al de los restantes seminarios diocesanos españoles, no solamente porque escogían a candidatos selectos, sino también porque los de Roma vivían bajo la mirada atenta del Papa, y los de Comillas tenían superiores de reconocida competencia como eran los jesuitas. Por ello, el nuncio buscó entre los ex-alumnos de estos dos centros al candidato que reuniera cualidades de doctrina y de buen gobierno, a la vez que santidad de vida, y escogió a Silverio Velasco, sacerdote de Osma, donde ejercía los ministerios de canónigo penitenciario y rector del seminario diocesano. Había figurado en los primeros puestos en una lista de «sacerdotes que por sus virtudes probadas, por su celo y por su ciencia eclesiástica, podrían ser promovidos al Episcopado»; lista que le entregó al nuncio el padre Mostaza, S.J., que había sido profesor de Comillas y entonces lo era de la Gregoriana. Refiriéndose a Velasco, el P. Mostaza añadía este juicio: «Es verdaderamente humilde y apostólico, de gran fervor y santidad». Compartía este mismo juicio el P. García, rector de Comillas. Para completar el expediente, pidió Tedeschini ulteriores informes a varias personas: al arzobispo de Santiago de Compostela, José Lago Fernández, que había sido obispo de Osma entre 1910 y 1917, y a Mateo Múgica, obispo de Pamplona, que había sido obispo de Osma, desde

125. Despacho nº. 853 (*Documento 8*).

126. «Ricevuto Rapporto Nº. 863. Tutto considerato, Santo Padre non reputa opportuno accettare candidatura Rvdo. Francesco Peiró sede Tenerife. Interesse V.S.I. mettersi d'intesa previamente col Governo circa persona altro candidato accettabile» (Telegrama cifrado nº. 69 de Gasparri a Tedeschini, del 21 enero 1923 (*AES, Spagna 652, fasc. 52. f. 14*)).

127. Nació en Almendralejo (Badajoz), el 9 de marzo de 1880 y murió en Burdeos (Francia) el 7 de abril de 1946. Fue ordenado sacerdote en 1907, después de haber hecho los estudios eclesiásticos en el seminario de Badajoz. Después consiguió la licenciatura en teología por la universidad pontificia de Comillas con las más altas calificaciones, destacando como un alumno tan brillante que, antes de recibir la ordenación sacerdotal, impartió clases de latín en el seminario de su diócesis pacense, y siguió haciéndolo tras su ordenación. En 1911 hizo oposiciones a la canonjía magistral de la catedral de Astorga, prebenda que obtuvo tras reñida lucha, y en dicha diócesis fue secretario de cámara durante el pontificado del obispo Antonio Senso Lázaro, así como profesor de oratoria sagrada del seminario y miembro del consejo de vigilancia sobre el modernismo. Llegó a Madrid en 1914, tras haber ganado una brillantes oposiciones, convocadas por el obispo, José María Salvador y Barrera, que anhelaba encontrar un magistral que estuviera a la altura de la capital de España.

1918 hasta 1924, así como al superior de los jesuitas de Burgos, al de los claretianos de Aranda de Duero, ciudad natal de Velasco, y al guardián de los franciscanos de Soria. El arzobispo de Santiago dijo que Velasco era «sacerdote de vida inmaculada, humildísimo y piadosísimo; posee vastos conocimientos en lenguas clásicas y en filosofía y teología, y conoce muy bien las demás ramas de la cultura eclesiástica y no pocas de la profana. Es de carácter digno, sin engreimiento, dócil ante los Superiores y atento con los súbditos. Sin alcanzar un grado de talento extraordinario, excede no poco de la medianía. Su laboriosidad le ha colocado con justicia entre los primeros sacerdotes de aquella diócesis. Tal vez ha sido un poco rígido en

Tras haber ganado la prebenda de canónigo magistral, fue nombrado catedrático del seminario diocesano, y poco después el rey le nombró capellán de honor y predicador de la Real Capilla. En 1923 le confió la Santa Sede, por conducto del cardenal Van Rossum, prefecto de la Sagrada Congregación de Propaganda Fide, la reorganización de la Obra de la Propagación de la Fe en España, nombrándole director pontificio de la misma. Pero destacó sobre todo como excelente orador sagrado que ilustró los púlpitos principales de España, con oratoria siempre nutrida de doctrina teológica y fiel a los principios de la Iglesia. También gozó de muy buena fama por sus virtudes sacerdotales y por ello mismo fue considerado digno de ser promovido al ministerio episcopal, hasta el extremo de que en 1935 los obispos de la provincia eclesiástica de Toledo lo indicaron por unanimidad a la Santa Sede como candidato idóneo para el episcopado, teniendo en cuenta que había sido presentado por el Gobierno para la diócesis de Tenerife en 1923, si bien su nombramiento nunca llegó a efectuarse. En el declive de su vida, colaboró con los republicanos que sitiaban el Alcázar de Toledo, entrando como emisario de ellos en una tarde de septiembre del año 1936 en aquel recinto lleno de soldados nacionales, para decirles que se rindieran. Fue autorizado por el Gobierno republicano para entrar en dicha fortaleza para oficiar una misa, escuchar varias confesiones, dar la comunión y celebrar un bautizo que habían solicitado los sitiados al teniente coronel republicano Vicente Rojo Lluch, circunstancia que éste aprovechó para solicitar del coronel Moscardó Ituarte pusiese en libertad a las mujeres y niños que se hallaban en el recinto, pero esta gestión no dio resultado positivo. Invitado por los asediados a quedarse con ellos, preferió salir del recinto, tapados los ojos con una benda, como había entrado. Más tarde reconocería en conversación con Casimiro Morcillo, que fue arzobispo de Madrid-Alcalá, este gesto que confirmaba su colaboración con el Gobierno de la República, que perseguía a la Iglesia y asesinaba a los sacerdotes y católicos. Los republicanos le premiaron luego tal servicio, colocándolo sano y salvo en la frontera de Francia. Pero al terminar la guerra no pudo volver a España, refugiándose en Burdeos, donde murió atendido espiritualmente por Manuel Mendiola, sacerdote vasco exiliado. Sin embargo, tuvo el gesto de retractarse de palabra y por escrito siempre que se le presentaba ocasión, de aquel su proceder. El obispo de Madrid le respetó la canonjía magistral hasta su muerte, aunque nunca más volvió a ocupar el púlpito de la catedral matritense. Cf. mi *Diccionario de sacerdotes diocesanos españoles*, pp. 1178-1180.

los primeros años de su estancia en el Seminario; pero después, sin ceder en lo que no debía, ha usado de moderación y prudencia verdaderamente cristianas. Es orador que ajusta sus sermones a las normas prescritas y solo predica el Evangelio. Mi humilde opinión por tanto es que merece ser elevado a la dignidad episcopal y que en ella dará gloria a Dios Nuestro Señor y hará grandes beneficios a las almas de sus fieles».

Y el obispo Múgica, de Pamplona, afirmaba que se trataba de una sa-

128. Fue abogado, canonista eminente y catedrático de instituciones canónicas. Fue provisor de la diócesis de Madrid-Alcalá, y en tiempo de *El Cencerro* y *El Motín* y otras manifestaciones de anticlericalismo, ocupó con gran eficacia la presidencia de la Liga Nacional de Defensa del Clero, organismo creado para perseguir las ofensas al clero, y sufragar los gastos que originaban las acciones ante los tribunales. Esta fue fundada en 1911 y se extendió muy pronto por toda España en tiempos en los que era frecuentes los ataques a la Iglesia y a los sacerdotes por parte de sectores anticlericales muy radicales y hostiles al clero. Pudo terminar su brillante carrera, lleno de glorioso prestigio, y por azares de su vida privada, terminó en el oscuro anonimato, debido a que tuvo que abandonar la curia de Madrid, a causa de algunos escritos suyos, que fueron criticados por la prensa católica y considerados lamentables por la misma Santa Sede, por lo que no fue aceptada su candidatura para el ministerio de auditor del tribunal de la Rota de la nunciatura apostólica de Madrid. Cf. mi *Diccionario de sacerdotes diocesanos españoles*, pp. 79.

129. Nació en Orio (Guipúzcoa) el 26 de enero de 1883 y murió en San Sebastián, el 22 de diciembre de 1974). Hijo de un médico, estudió el bachillerato con los marianistas de San Sebastián y, terminado éste, pasó al seminario conciliar de Vitoria. Se doctoró en teología en el pontificio de Zaragoza y, al mismo tiempo, obtuvo la licenciatura de derecho en la facultad de la universidad zaragozana. En 1905 se trasladó a la universidad de Lovaina (Bélgica), en cuyo instituto superior de filosofía obtuvo la licenciatura y el doctorado con las más altas calificaciones. El cardenal Mercier -del cual fue uno de los discípulos predilectos y vinculado él en la renovación teológica- le ordenó presbítero en 1907. Regresó a España y en 1908 se hizo cargo de la cátedra de filosofía superior creada en el seminario conciliar de Madrid hasta 1917. Sucesivamente fue vicerrector, prefecto de estudios y rector del mismo seminario. Se incorporó a la diócesis madrileña, junto con Miguel Asín Palacios*, cuando imperaba la represión del modernismo. Fue una figura nueva y muy destacada del clero español porque fue, sin duda, el primer sacerdote español que se presentó como un intelectual moderno, pensador recio, filósofo, literato formado en Lovaina y de allí regresó a España para ser modelo de intelectuales católicos, y dar lustre, con su ciencia y con su vida sacerdotal, al clero diocesano. El obispo Salvador y Barrera le llevó al seminario matritense, creando para él la cátedra de filosofía superior, que luego había de desempeñar brillantemente durante varios lustros. Fue también profesor numerario de religión y moral en la escuela superior del magisterio y, posteriormente, de derecho y economía social en el mismo centro docente. Luego se le nombró catedrático de la facultad de filosofía de la universidad central, en su sección de pedagogía. Después fue catedrático de psicología de la misma universidad, y desde

cerdote «intachable, de gran piedad, exacto cumplidor de sus deberes, de solida virtud, y de indiscutible prestigio y buena fama, dentro y fuera de la diócesis de Osma. Que esas cualidades tuyas fueron la principal causa de que yo le nombrara rector del Seminario Conciliar de Osma, cargo que ha desempeñado a toda mi satisfacción durante mi pontificado en Osma. Que posee copioso caudal de ciencias eclesiásticas y de auxiliares de estas, conociendo al detalle el derecho canónico y decoran su frente varias borlas de Doctor y Maestro. Que es de carácter apacible, algo tímido para resolver, discreto, prudente y paciente. Por todo lo cual cree el que suscribe que es capaz y de ser agraciado con la dignidad y oficio de Obispo». Muy favorables fueron también los otros informadores, aunque con algunas matizaciones sobre el carácter del candidato, que Tedeschini supo explicarle al cardenal Gasparri,¹³⁹ quien comunicó al nuncio que el Papa había aprobado al candidato¹⁴⁰. Surgió sin embargo una dificultad por parte del general Primo de Rivera, presidente del Directorio Militar, que Tedeschini consiguió superar¹⁴¹ y por ello el nombramiento pudo hacerse, si bien su estancia en Ciudad Rodrigo fue breve, porque falleció inesperadamente el 4 de diciembre de 1927, «con una muerte precoce, edificantissima e mai abbastanza lagrimata», dijo el nuncio,¹⁴² que hizo un gran elogio de la labor pastoral desarrollada por Velasco en tan poco tiempo.¹⁴³

Velasco había tratado de impedir su nombramiento aduciendo razones de salud y falta de preparación intelectual, «indispensable sobre todo en estos tiempos y en vísperas acaso de un Concilio Ecuménico». Decía que tenía un talento mediocre, falto de elocuencia natural y premioso de

1932 hasta su jubilación en 1953 catedrático de psicología racional y encargado de la cátedra de metafísica. Cf. mi *Diccionario de sacerdotes diocesanos*, pp. 235-237. La documentación sobre Juan Zaragüeta, profesor del Instituto Superior de Magisterio, de Madrid, está en ASV, *Arch. Nunz. Madrid* 941, ff. 175-177, pero no es consultable.

130. Despacho n.º 991 (*Documento 12*).

131. En Madrid, tras haber ganado la prebenda de canónigo magistral, Vázquez Camarasa fue nombrado catedrático del seminario diocesano, y poco después el rey le nombró capellán de honor y predicador de la Real Capilla. En 1923 le confió la Santa Sede, por conducto del cardenal Van Rossum, prefecto de la Sagrada Congregación de Propaganda Fide, la reorganización de la Obra de la Propagación de la Fe en España, nombrándole director pontificio de la misma (ASV, *Arch. Nunz. Madrid* 819, ff. 330-339). La documentación sobre la candidatura episcopal de Enrique Vázquez Camarasa y Juan Aguilar Jiménez, canónigos magistral y doctoral, respectivamente, de la catedral de Madrid, está en ASV, *Arch. Nunz. Madrid* 938, ff. 269-277, pero no es consultable.

palabra y «tan escaso de memoria que, en un sermón tuvo necesidad de sacar el papel para terminarle. Carece pues de la superioridad del genio y del talento». Aducía también falta de virtud, «pues ha decaído bastante de su antiguo espíritu de piedad y mortificación estando por tanto muy lejos de la superioridad más que ninguna otra necesaria de la bondad de la vida».¹⁴⁴ Pero todas estas dificultades fueron rebatidas por Múgica.¹⁴⁵ Velasco recibió la consagración episcopal de manos del nuncio Tedeschini en Valladolid.¹⁴⁶

21. GABRIEL LLOMPART, OBISPO DE MALLORCA EN 1925

El Marqués de Magaz, Presidente interino del Directorio Militar, en la conversación que mantuvo con Tedeschini el 18 de diciembre de 1924, propuso oficialmente, en nombre del Gobierno, el traslado de Gabriel Llompart y Jaume, obispo de Gerona, a la diócesis de Mallorca, vacante por la promoción del obispo Rigoberto Doménech a la sede metropolitana de Zaragoza. Llompart había comenzado su episcopado en Tenerife, y el Directorio deseaba su traslado porque no se había mostrado suficientemente enérgico contra los catalanistas separatistas, y, en general, porque carecía de la suficiente fuerza de voluntad y de decisión necesarias en la importante y difícil diócesis de Gerona. Tedeschini no se opuso al nombramiento porque consideraba a Llompart digno para ir a Mallorca y también para no provocar nuevos incidentes con el Gobierno, cada vez que se negociaba un nombramiento, e incluso para hacerle ver que la Santa Sede no se oponía por principio a sus propuestas y que las aceptaba con gusto cuando las veía razonables y no contraria a los intereses de las almas y de la Iglesia.¹⁴⁷ El rey firmó el decreto de presentación de Llompart para la diócesis de Mallorca el 21 de enero de 1925.¹⁴⁸

22. AGUSTÍN PARRADO, OBISPO DE PALENCIA, Y JOSÉ VILA, OBISPO DE GERONA, EN 1925

Para la provisión de las diócesis de Palencia y Gerona, la Junta Delegada del Real Patronato propuso al Directorio Militar a finales de 1924 cuatro candidatos, de los que fueron elegidos Agustín Parrado García, arcediano de Salamanca, para Palencia, y José Vila Martínez, doctoral de Valencia,

132. Despacho nº. 82 de Solari a Merry del Val, Madrid 16 febrero 1913 (ASV, *Segr. Stato 1914, rubr. 249, fasc. 4, ff. 87-87v*).

133. Despacho nº. 963 (*Documento 11*).

134. Despacho nº. 991 (*Documento 12*).

para Gerona. Sus nombramientos fueron hechos sin dificultad porque Tedeschini los recomendó a la Santa Sede como los mejores candidatos que podían encontrarse en aquellos momentos, ya que uno de ellos era castellano e iba bien para Palencia, mientras que el valenciano Vila era el más indicado para Gerona, aunque inicialmente se opuso resolutamente al nombramiento, pero después lo dejó en manos del nuncio.¹⁴⁹

Parrado había sido presentado unánimemente por la Junta Delegada del Real Patronato y recomendado también a la nunciatura por el fallecido obispo de Salamanca, Frutos Valiente. Todos los informes que Tedeschini pudo recoger sobre su persona fueron ampliamente favorables y el Patriarca de las Indias los resumió diciendo: «Conozco al M.I. Don Agustín Parrado desde el año 1902. Era él entonces Vice-Rector de la Universidad Pontificia de Valladolid y yo Secretario de aquel Arzobispado. El Sr. Parrado distinguíase, a pesar de su juventud, por su vida retirada, dedicada al estudio y al cumplimiento de sus deberes. Dos años después, al ser yo elevado a la dignidad episcopal con destino a la diócesis de Astorga, le elegí mi Secretario de Cámara en atención a su piedad solida y a sus dotes de prudencia: y en los 19 años que ha servido este cargo en Astorga y en Salamanca viviendo siempre en mi compañía, he comprobado su fidelidad nunca desmentida y sus altas cualidades de gobierno. Como además lleva veinte años no interrumpidos ocupado en asuntos eclesiásticos, cuenta con esa larga experiencia que tanto auxilia en el ejercicio del cargo episcopal y es garantía de acierto. Por todo eso, creo que será hoy uno de los más preparados para ocuparse en el gobierno de una diócesis si la Santa Sede, en su alta sabiduría, estimase oportuno confiárselo».¹⁵⁰

Sobre el nombramiento de Vila, Tedeschini envió el 26 de febrero de 1925 al cardenal Vidal un carta «sub secreto pontificio», en la que le decía: «Para Gerona está propuesto el Sr. Vila de Valencia. Este señor quería rehusar el cargo; y yo hice todo lo posible para substituirle con un catalán, según los deseos de Vuestra Eminencia. Pero, lejos de concederlo, el Gobierno quería proponer, en substitución del Sr. Vila a un señor de

135. Despacho n.º. 1448 (*Documento 28*).

136. Despacho n.º. 16362 de Gasparri a Tedeschini, del 17 de abril de 1923 (AES, *Spagna 652, fasc. 52, f. 19*).

137. AES, *Spagna 652, fasc. 52, f. 23*.

138. Consagrado el 19 de julio de 1925 en la catedral de San Isidro, de Madrid, asistido el nuncio por los obispos de Madrid-Alcalá y Almería, Leopoldo Eijo Garay y Bernardo Martínez Noval, OSA, respectivamente (L. DE ECHEVERRÍA, *o. c.*, p. 87). Cf. también ASV, *Arch, Madrid 788, ff. 433-573*.

Castilla. En vista de eso, me apresuré a sostener el nombre del Sr. Vila, quien por lo menos, siendo valenciano, es conocedor de la lengua del país; y no había rehusado definitivamente, antes por el contrario, escribe ahora haberlo pensado mejor y haber tomado la decisión de aceptar. Así el Sr. Vila continúa como candidato para Gerona».¹⁵¹

Los informes que Tedeschini recogió sobre Vila fueron excelentes. El superior de los Padres Redentoristas de Valencia, trazó el retrato más elogioso sobre este candidato: «Es un sacerdote verdaderamente santo. Goza de esta reputación en Valencia entre el Clero y el pueblo. Y lo que es más, en su propio pueblo natal, Benavites, donde he estado predicando, he podido observar que se le tiene una especial veneración. Muchos en Valencia se extrañaban de que no haya sido aun propuesto para la dignidad episcopal, de la cual se le considera dignísimo. Goza de la fama de hombre doctísimo, no solo en Derecho, sino en todas las ciencias eclesiásticas: y su juicio tiene gran peso en todo cuanto se le consulta. Como Canciller de la Universidad Pontificia y Visitador de todos los Conventos de Religiosas ha demostrado durante muchos años ser hombre de prudencia y tener dotes de gobierno... Únicamente se dice contra él que es algo rígido y austero en su trato. Pero se nota también que no es menos austero consigo mismo. Es quizá consecuencia de su celo por la observación de todo lo que es ley. Yo, sin embargo, tengo que decir que, habiéndole tratado bastante, jamás he notado en él ese defecto o exceso, sino una muy grande bondad y amabilidad. Creo delante de Dios que seria un buen Obispo y que, colocado en una diócesis en que hubiera bastante que corregir, acabaría con los abusos pronto y bien. Es todo un carácter y hombre de una conciencia rectísima e inflexible».¹⁵² A pesar de la oposición inicial de Vila, aceptó el nombramiento tras las insistencias que le hizo Tedeschini por encargo expreso de Gasparri.¹⁵³

Los nombramientos de Parrado y Vila se hicieron sin dificultad alguna porque Tedeschini quiso satisfacer los deseos del Gobierno que los había presentado y, además, porque eran dos de los mejores candidatos que había podido encontrar el Episcopado en toda España, y, al menos por cuanto se refería a Vila, era difícilísimo encontrar candidatos para las diócesis catalanas, en las que se requería un conocimiento especial de la lengua catalana y, más todavía, que tuvieran la cualidad de no estar implicados en las cuestiones, entonces más ardientes que nunca, de la política local.¹⁵⁴ El decreto de presentación de Vila para la diócesis de Gerona fue firmado por el rey el 5 de junio de 1925.¹⁵⁵

23. SOBRE LA POSIBILIDAD DE NOMBRAR OBISPO COADJUTORES CON DERECHO A SUCESIÓN

Este asunto fue tratado en la Congregación Plenaria de Asuntos Eclesiásticos Extraordinarios del 18 enero de 1925¹⁵⁶ a raíz de la propuesta de dar al obispo Guillamet, de Barcelona, un auxiliar que fuera ya obispo y tuviera un cierto prestigio, de tal forma que pudiera ser de hecho, aunque no de derecho, un coadjutor con futura sucesión. Si no era así, resultaría muy difícil encontrar un obispo que se resignara a dejar su propia diócesis, en la que gozaba de una dotación mínima de 20.000 pesetas, a la que había que añadir otros eventuales ingresos, para quedar reducido a simple auxiliar, con una dotación de apenas 10.000 pesetas, ejerciendo un ministerio subalterno y sin saber con certeza cuál sería su futuro.

El asunto planteó una serie de cuestiones concordatarias y económicas y de ellas discutieron los cardenales en la mencionada Plenaria, tras haber leído atentamente el amplio despacho n.º. 1707 de Tedeschini, del 29 de

139. Despacho n.º. 1432 (*Documento 26*). Múgica tuvo que defender a Velasco de algunas críticas que le hizo Juan Gómez, vicario capitular de Osma (ASV, *Arch. Nunz. Madrid 856*, ff. 54-69).

140. «Ricevuto Rapporto 1432 Santo Padre si è degnato promuovere dignità vescovile sacerdote Silverio Velasco destinando diocesi Ciudad Rodrigo. V.S.Ill.ma è autorizzata procedere compilazione atti relativi» (Telegrama cifrado n.º. 102 de Gasparri a Tedeschini, del 10 mayo 1924, ASV, *Arch. Nunz. Madrid 856*, f. 91).

141. «Appena ricevuto il venerato cifrato dell' Eminenza Vostra Rev.ma del 10 maggio p.p. N.º. 104, mi reco a doverosa premura di interpellare confidenzialmente il Presidente del Direttorio se da parte del Governo c'era qualche difficoltà alla nomina del Rvdmo. D. Silverio Velasco Pérez, Canonico Penitenziere della Cattedrale di Osma, ad Amministratore Apostolico con carattere vescovile della diocesi di Ciudad Rodrigo. Il Presidente, il quale, o voleva che la diocesi di Ciudad Rodrigo venisse provvista simultaneamente a quella di Saragozza, oppure, ciò che è più verosimile, non voleva dare il suo consenso per l'Amministratore Apostolico proposto dalla Santa Sede prima che la Santa Sede medesima avesse accettato il candidato per Saragozza, non si decise mai a rispondere né in un senso né nell'altro, alle insistenze che gli feci circa il Velasco. Finalmente, subentrata all'ira, che Vostra Eminenza sa, la riflessione, s'accorse che giuocava un giuoco impossibile, e il 21 ottobre mi fece sapere che da parte del Governo non esiste alcun inconveniente alla nomina del Can. Velasco ad Amministratore Apostolico di Ciudad Rodrigo ed alla sua promozione alla dignità vescovile. Mi affrettai perciò a redigere il consueto processo canonico, che mi reco a doverosa premura di inviare qui unito, per gli opportuni effetti, all'Eminenza Vostra. Prego infine Vostra Eminenza voglia disporre che mi sia comunicato opportunamente il titolo vescovile che Sua Santità si sarà degnata assegnare a Mgr. Velasco onde la Nunziatura possa procedere conforme alla consuetudine, alla nomina di lui ad

diciembre de 1924.¹⁵⁷ Diez días más tarde, el 8 de enero de 1925, el nuncio amplió su información en despacho dirigido a Borgongini Duca, explicándole la conversación mantenida con el presidente interino del Director, Magaz, quien le dijo que el ministro de Gracia y Justicia no era contrario a la introducción de los obispos coadjutores, pero que como se trataba de una figura no prevista en el Concordato, sería necesaria una negociación previa con el Gobierno antes de cada nombramiento. Tedeschini no se opuso a esto, pero precisó las condiciones que deberían verificarse.¹⁵⁸

Por acuerdo unánime, aprobado por el Papa, al nuncio se le autorizó a proceder al nombramiento de un obispo coadjutor para Barcelona, teniendo en cuenta cuatro puntos fundamentales: 1º. Que competía exclusivamente a la Santa Sede, el juicio con la conveniencia de dar a un obispo diocesano un obispo coadjutor con futura sucesión. 2º. El nombramiento del coadjutor debía haberse en conformidad con lo establecido por el Código de Derecho Canónico. 3º. La Santa Sede no recusaba que la presentación por parte del rey se anticipara a cuanto la Santa Sede misma hubiera decidido al proceder al nombramiento de coadjutor. 4º. A los obispos coadjutores correspondería la misma dotación de los obispos auxiliares.¹⁵⁹ El cardenal Gasparri insistió

Amministratore Apostolico di Ciudad Rodrigo» (Despacho n.º 1671 de Tedeschini a Gasparri, Madrid, 10 noviembre 1924, ASV, *Arch. Nunz. Madrid* 856, ff. 104-105, minuta autógrafa de Guerinoni).

142. Despacho n.º 2939 (*Documento 64*).

143. «Si chiudeva così inaspettatamente ed in breve volger di tempo il ministero di questo santo vescovo, che, nominato da poco più di due anni, aveva molto lavorato e molto edificato la diocesi a lui affidata, così da lasciare nei suoi figli un grande desiderio di sé; desiderio che se non può disgraziatamente essere del tutto soddisfatto, lo potrà essere in parte dando ancora alla diocesi di Ciudad Rodrigo un prelado che rispecchi le virtù di Mons. Velasco e ne continui l'opera apostolica» (Despacho n.º 2939, *documento 64*).

144. Carta de Velasco a Tedeschini, del 22 marzo 1924 (ASV, *Arch. Nunz. Madrid* ff. 92-93v).

145. «Mgr. Múgica, Vescovo di Pamplona, e recente vescovo di Osma, stato ieri, 22 maggio, in Nunziatura, ha ribattuto, prima che fossero scritte, tutte queste difficoltà. 23-5-934. +F.T.». Nota marginal autógrafa de Tedeschini en la carta anterior (*Ibid.*, f. 92).

146. Consagrado el 3 de mayo de 1925, en la iglesia parroquial de Santa María, de Aranda de Duero (diócesis de Osma, provincia de Burgos), lugar natal del nuevo obispo. Actuaron de co-consagrantes el obispo de Coria, Pedro Segura Sáenz, y el titular de Ippo y administrador apostólico de Calahorra y La Calzada, Fidel García Martínez (L. DE ECHEVERRÍA, *o.c.* p. 87. Cf. también ASV, *Arch. Nunz. Madrid* 787, ff. 431-472).

en que el juicio sobre nombramientos de obispo coadjutores con derecho de sucesión correspondía exclusivamente a la Santa Sede.¹⁶⁰

El 17 de octubre de 1925 Tedeschini entregó a Borgongini Duca, con su parecer favorable la fórmula corregida por el Consejo de Estado relativa a un decreto que debería concordarse sobre los nombramientos de obispos coadjutores,¹⁶¹ sobre la que pedía la aprobación de la Santa Sede.¹⁶² Gasparri la concedió sin hacer comentario alguno.¹⁶³

Por parte del Gobierno no surgieron dificultades y el decreto concordado, firmado por el rey el 6 de noviembre de 1925, le fue comunicado el nuncio redactado en los siguientes términos:

«Excmo. Señor. Con fecha 6 del actual ha sido expedido por S.M. el siguiente Real decreto: A propuesta del Jefe interino de Gobierno, Presidente del Directorio Militar y de acuerdo con este, con el Consejo de Estado y con el Muy Revdo. Nuncio Apostólico, vengo a decretar lo siguiente.

Artículo 1º. En aquellos casos en que para el mejor servicio de alguna diócesis el Concordato previene el nombramiento de obispo auxiliar, si circunstancias excepcionales y el bien espiritual de la Iglesia, a juicio de la Santa Sede aconsejaren concederle el derecho de sucesión, se procederá al nombramiento de Obispo Coadjutor *cum jure successionis*, a tenor de lo que dispone el Código de Derecho canónico, canon 350, párrafo 2º y canon 355; mas en este caso, para que no sufra detrimento el derecho de Patronato de S.M. Católica, la presentación de persona apta para el cargo corresponderá a la Corona de la misma manera que si se tratara de proveer una sede vacante; entendiéndose que cuando se haya provisto a la necesidad de una diócesis, dándole obispo auxiliar, no podrá cambiarse este carácter por el de coadjutor *cum jure successionis* sin la previa presentación de la Corona.

Artículo 2º. Para no gravar el Presupuesto, los obispos coadjutores con derecho de sucesión tendrán la misma dotación que los obispos auxiliares.

Dado en Palacio, a 6 de noviembre de 1925.

Alfonso.

El Presidente interino del Gobierno, Antonio Magaz y Pers.

147. Despacho nº. 1732 (*Documento 31*).

148. AES, *Spagna 686, fasc. 68, f. 8*.

149. Despacho nº. 1869 (*Documento 34*).

Lo que de Real Orden traslado a V.E. para su conocimiento y efectos consiguientes.

Dios guarde a V.E. muchos años.

Madrid 13 de noviembre de 1925.

El Subsecretario Encargado del Ministerio, Francisco García Goyena». ¹⁶⁴

24. PROVISIÓN DE SANTIAGO DE COMPOSTELA CON EL PATRIARCA DE LAS INDIAS, JULIÁN DE DIEGO, Y NOMBRAMIENTO DE FRANCISCO MUÑOZ IZQUIERDO NUEVO PATRIARCA, EN 1925

El Directorio Militar quiso presentar al obispo de Vic, Francisco Muñoz Izquierdo, para Santiago, pero desistió tras la intervención de Tedeschini ante el marqués de Magaz, aduciendo como razón la reciente y grave enfermedad que dicho obispo había sufrido¹⁶⁵. Entre ambos se negoció la posibilidad de que el patriarca de las Indias, Julián de Diego, fuese a Santiago y Muñoz Izquierdo al patriarcado de las Indias. Pero este nombramiento había que negociarlo con Primo de Rivera y con el mismo rey. Lo cual demostraba el gran interés que tenían las autoridades estatales por el obispo de Vic, y Tedeschini estaba dispuesto a aceptar la propuesta, ya que Julián de Diego, que había sido obispo de Astorga y de Salamanca, «pur non essendo un *gran* prelado, è però molto buono, zelante e devoto alla Santa Sede». Pero también valoró el pro y el contra del traslado de Muñoz Izquierdo a Madrid, con el título de patriarca de las Indias, porque esto provocaría una nueva vacante en las diócesis catalanas, tan difíciles de proveer, y por otra, de conseguir sacar de Vic a Muñoz Izquierdo, que tenía allí muy poco prestigio. En Madrid el patriarca de las Indias tenía muy poco que hacer, y su tarea se limitaba a la capilla de la Corte y al Ejército, donde tenía sus principales, por no decir únicos, admiradores. La propuesta gubernativa oficial para ambas combinaciones la recibió el nuncio el 5 de mayo de 1925 y la Santa Sede la aceptó.¹⁶⁶ El decreto del rey sobre el nombramiento de Julián de Diego fue firmado el 20 de junio de 1925¹⁶⁷ y su preconización por el Papa tuvo lugar el 8 de octubre de 1925;

150. Despacho n.º 1745 (*Documento* 32).

151. Está en AES, *Spagna* 685, *fasc.* 66, *f.* 69, en el fascículo de correspondencia personal entre Vidal y Tedeschini, que Vidal le envió a Borgongini Duca el 2 de marzo de 1925.

pero tuvo un pontificado muy breve, pues falleció el 16 de enero de 1927.

25. FRANCISCO FRUTOS VALIENTE, OBISPO DE SALAMANCA EN 1925

El obispo de Jaca, Francisco Frutos Valiente, fue presentado por Primo de Rivera para la prestigiosa diócesis salmantina, vacante por el fallecimiento del obispo Ángel Regueras López y su nombramiento no tuvo dificultad alguna, ya que el nuncio dio excelentes informes del candidato, considerado como uno de los mejores obispos de España a pesar de ser muy joven, pues contaba con 42 años, y tenía fama de ser muy piadoso, trabajador incansable, óptimo orador y, sobre todo, auténtico pastor de almas.¹⁶⁸ Por ello, fue aprobado inmediatamente su traslado de Jaca a Salamanca.¹⁶⁹ Pero tuvo un pontificado breve, pues murió el 24 de febrero de 1933, sin haber cumplido los cincuenta años. Al dar la noticia de su fallecimiento, Tedeschini dijo de él que era «uno dei più degni e santi prelati di questa tribolata Nazione».¹⁷⁰

26. EL BEATO MÁRTIR MANUEL MEDINA OLMOS, CANDIDATO PARA LÉRIDA, NOMBRADO OBISPO AUXILIAR DE GRANADA EN 1925

El arzobispo de Granada, Vicente Casanova Marzol, deseaba desde hacía tiempo un obispo auxiliar y, aun antes de su elevación al cardenalato, en el consistorio del 30 de marzo de 1925, el Directorio Militar se mostró dispuesto a tomar en consideración la petición. Casanova presentó como candidato al canónigo del Sacro Monte de Granada, Manuel Medina Olmos, ignorando que este mismo había sido propuesto por el Gobierno para la diócesis de Lérida. Tedeschini nada dijo a Casanova de este asunto porque dicha propuesta solucionaba el problema de Lérida, para cubrir la vacante provocada por el traslado del obispo ilerdense José Miralles a Barcelona, como coadjutor del obispo de la Ciudad Condal, Ramón Guillamet. La

152. Despacho n°. 1745 (*Documento 32*).

153. «Inoltre voglia la S.V. insistere presso il can. Vila perché accetti nomina Vescovo Gerona» (Cifrado n°. 40 de Gasparri a Tedeschini, Vaticano, 14 mayo 1925 (AES, *Spagna 666, fasc. 57, f. 21*)).

154. En la parte superior de la primera página del despacho original n°. 1745 aparece la frase: «Affirmative ad utrumque», sin firma.

candidatura episcopal de Medina había sido indicada por la Junta Delegada del Real Patronato y de él había recogido el nuncio buenos informes.

El obispo de Málaga, aunque personalmente le había tratado muy poco, sin embargo tenía «de él muy buena impresión por la fama de que goza en Granada y por haber sido el amigo íntimo, consejero, director espiritual y ahora sucesor del venerando D. Andrés Manjón. Es autor también de varias obras didácticas y de propaganda, y sacerdote de muy afable trato y buen espíritu eclesiástico». A juicio de obispo de Guadix, Medina era «muy apto y digno de ser elevado a la dignidad y cargo de Obispo por sus virtudes, ciencia y dotes de gobierno que le han conquistado excelente reputación pública». Para el rector del Seminario Mayor de Granada: «D. Manuel Medina Olmos es sacerdote ejemplar, virtuoso y varón de celo apostólico. En la actualidad dirige las escuelas fundadas por nuestro inolvidable D. Manjón, del que fue confesor. Es predicador evangélico, muy competente en ciencias eclesiásticas y correcto escritor. Es uno de los sacerdotes más estimados en esta ciudad. Siempre desempeñó con gran acierto cuantos asuntos le confiaron sus Superiores; actualmente prepara el próximo Congreso Catequístico en esta diócesis». Según el superior de los Redentoristas de Granada: «D. Manuel Medina pasa en la opinión pública por uno de los sacerdotes más dignos de Granada: es varón recto, seriamente virtuoso y sabio, dotado de egregias dotes de gobierno, de que más de una vez ha dado gallardas pruebas en el Sacro Monte. Lo creo episcopable y me parece que daría días de gloria a la Iglesia de Jesucristo en su pontificado». Y al superior de los Jesuitas de Granada, aunque le había tratado muy poco, le parecía «persona buena y competente para el cargo, es ilustrado. La gente le estima».

Solamente dio una nota discordante el obispo de Badajoz, Ramón Pérez Rodríguez, que había sido canónigo de la catedral de Granada, pues dijo de él: «Goza de muy buena reputación y es tenido como sacerdote de virtud sólida y competencia científica nada común. Por sus modales y carácter algo afeminado quizá dejaría algo que desear como hombre de gobierno». Esta última afirmación, a juicio del nuncio, podía producir una impresión desfavorable, pero no afectaba para nada a la buena opinión que se tenía de Medina.

Tedeschini consiguió evitar que Medina fuera destinado a Lérida,

155. AES, *Spagna 687, fasc. 68, f. 43.*

156. Ponencia de la Sesión nº. 1280 (*Documento 100*).

157. *Documento 30.*

158. Despacho nº. 1750 (*Documento 33*).

porque su nombramiento habría sido mal recibido, ya que provenía de Andalucía y desconocía por completo la lengua catalana, necesaria para ser un buen obispo en Cataluña, tal y como observaba el cardenal Vidal y Barraquer, para quien «La Iglesia debe ser y aparecer libre, sobre todo en la provisión de altos cargos y nunca ir del brazo del Estado o de un partido o Dictador, para ayudar o parecer que ayuda el desarrollo de determinada política que un pueblo o gran parte del mismo considera contraria a respetables intereses y aspiraciones no reprobadas por la moral ni por el derecho. Hoy se sabe y se dice por los Gobernantes que no quieren ni un Obispo catalán en Cataluña, para que de esta manera se presten más fácilmente a la predicación y a la enseñanza de la doctrina cristiana en la lengua castellana; esto es cosa política y contraria a los intereses de las almas. No favorece tampoco a la Nación, pues al cesar la dictadura habrá una reacción muy fuerte que ahondará las diferencias entre Castilla y Cataluña, y la Iglesia podría actuar de conciliadora al conservar su prestigio inmaculado ante el pueblo. Para ello ha de mantenerse alejada de los *separatistas* y de los *separadores*. No conviene tampoco al Rey, pues aquí en Cataluña se cree que favorece la política contra la región y que su criterio es el de presentar Obispos castellanos; por esto ha perdido muchísimas simpatías, y nosotros vemos con disgusto, sin poder evitarlo, como muchas personas buenísimas y de comunión diaria hablan de la república como de la cosa más natural del mundo. El Rey debe ser padre de todas las regiones y amarlas todas por igual, por esto es rey. Se hace un agravio a todo el clero catalán, no queriendo encontrar un sacerdote

159. *Documento 101.*

160. «V.S. è autorizzata trattare per Vescovi Coadiutori futura successione conformemente principi da Lei esposti Rapporto 8 gennaio diretto a Mons. Borgongini insistendo particolarmente che spetta esclusivamente S. Sede giudicare convenienza dare coadiutore a un prelato» (Telegrama cifrado nº. 24 de Gasparri a Tedeschini, del 22 enero 1925, AES, *Spagna 666, fasc. 57, f. 8*).

161. Nota autógrafa de Tedeschini a lápiz (ASV, *Arch. Nunz. Madrid 860, f. 720*).

162. Apunte de Borgongini Duca del 17 de octubre de 1925 (AES, *Spagna 667, fasc. 58, f. 7*).

163. «Ho preso in attento esame la formula che la Signoria Vostra Ill.ma e Rev.ma mi rimetteva il 17 corr. m., formula corretta da codesto Consiglio di Stato circa il decreto da concordare, a proposito dei Vescovi Coadiutori con successione, e gliene do la mia approvazione. Tanto comunico alla S.V.Ill.ma per sua intelligenza e norma» (Despacho nº. 47380 de Gasparri a Tedeschini, del 25 octubre 1928, *Ibid., f. 9, minuta*; ASV, *Arch. Nunz. Madrid 860, f. 715, original*).

de cualidades para ser Obispo de su región. Considero mal menor hoy día, dejar de proveer las Sedes por una temporada larga, antes que ceder a imposiciones con miras exclusivamente políticas». ¹⁷¹

Medina fue presentado como auxiliar de Granada por el cardenal Casanova Marzol, como ya se ha dicho. ¹⁷² Tedeschini refirió sus gestiones para desviar la atención del Gobierno sobre Medina y evitar que fuera presentado para Lérida. ¹⁷³ Por ello, consideraba que Medina era idóneo para gobernar una diócesis y «a fortiori» para auxiliar, y recomendó su nombramiento, que fue aprobado por el Papa. ¹⁷⁴ Medina fue nombrado obispo auxiliar de Granada ¹⁷⁵ y en 1928 de Guadix.

Tedeschini aprovechó las informaciones recogidas sobre Medina para hablar del fallecido canónigo del Sacro Monte de Granada, Andrés Manjón, fundador de las escuelas del Ave María, definido como «una gloria della Chiesa e della nazione spagnola». ¹⁷⁶

27. PEDRO SEGURA, OBISPO DE BURGOS EN 1926

Con la muerte repentina del cardenal Benlloch, ocurrida en Madrid el 14 de febrero de 1926, Tedeschini se planteó inmediatamente la provisión de la archidiócesis de Burgos y quiso romper con una vieja tradición, formada con carácter casi inderogable, no tanto por la malicia de los hombres cuanto por la fuerza de las circunstancias político-eclesiásticas, en virtud de la cual algunas diócesis aparecían como el paso obligado para llegar a una sede arzobispal. Quiso el nuncio acabar con la llamada «carrera prelatía», que sabía mucho de humano, de mundano y de política, y se propuso buscar candidatos idóneos. Por ello, para la provisión de Burgos pensó en el obispo de Coria, Pedro Segura Sáenz, considerado el «apóstol de las Hurdes». Al fracasar los intentos del Gobierno para trasladar a Burgos al arzobispo de Tarragona, cardenal Vidal y Barraquer, el mismo Gobierno apoyó esta candidatura y presentó oficialmente a Segura para Burgos por las meritorias circunstancias que concurrían en su persona ¹⁷⁷ y el Papa lo aceptó inmediatamente sin oponer dificultad alguna ¹⁷⁸ La Santa Sede se opuso tajantemente a la propuesta de traslado de Vidal a Burgos, a pesar de las insistencias del Gobierno ¹⁷⁹ y el rey firmó el decreto

164. ASV, *Arch. Nunz. Madrid 860*, ff. 719-719v, *original*; AES, *Spagna 667*, *fasc. 58*, f. 7.

165. Cf. el documento 81 del artículo anterior, que reproduce el despacho n.º 1916

correspondiente al nombramiento de Segura para Burgos,¹⁸⁰ fechado el 23 de septiembre de 1926.¹⁸¹

28. INTENTOS FRACASADOS DE NOMBRAR OBISPOS DE JACA A AGUSTÍN RODRÍGUEZ Y A JUAN FRANCISCO MORÁN

La diócesis de Jaca quedó vacante en 1925 por el traslado de Francisco Frutos Valiente a Salamanca, y el primer candidato que Tedeschini indicó a la Santa Sede para cubrir la pequeña diócesis aragonesa fue el canónigo lectoral de Toledo, Agustín Rodríguez Rodríguez.¹⁸² Este nombre le había sido presentado por escrito, junto con otros candidatos para diversas diócesis, por el general Primo de Rivera, presidente del Directorio Militar.

Rodríguez había sido propuesto al Gobierno por la Junta Eclesiástica del Real Patronato, compuesta entonces por el cardenal de Toledo, el arzobispo de Valladolid, el obispo de Pamplona y el difunto obispo de Salamanca. Todos ellos habían considerado que Rodríguez era idóneo y digno del episcopado. A pesar de ello, quiso Tedeschini ampliar las informaciones preguntando al rector del seminario de Toledo y a otros eclesiásticos que confirmaron los informes favorables. Solo el obispo auxiliar de Toledo se mostró más bien desfavorable porque dijo que Rodríguez: “Es sacerdote de claro talento, extensa cultura, una regular virtud y goza de buena fama publica. Muestra ser de conciencia algo ancha. Es aficionado al juego, y por las tardes se dedica a él en unión de varios sacerdotes, amigos suyos, que se reúnen en su casa con este objeto. Tal es el concepto que tengo formado del Sr. Rodríguez en los diez meses que hace le conozco”. Sin embargo, Tedeschini no dio peso a este juicio y recomendó la candidatura de Rodríguez,¹⁸³ que fue aceptado por la Santa Sede.¹⁸⁴ Sin embargo, Rodríguez

de Tedeschini a Gasparri, del 5 de mayo de 1925 (*Analecta Sacra Tarraconensia* 83, 2010, 431-432), sobre la propuesta de trasladar a Santiago al obispo de Vic (AES, *Spagna* 692, fasc. 70, ff. 77-78). Con el telegrama cifrado n.º 95 Tedeschini dijo a Gasparri que el Gobierno lo proponía (*Ibid.* f. 75). Y con el cifrado n.º 139, del 27 de abril, Gasparri le dijo a Tedeschini que hiciera todo lo posible para que el Gobierno retirase la candidatura de Muñoz Izquierdo, ya que la Santa Sede no lo aceptaría y, además, porque dicho obispo sufría una enfermedad mental (*Ibid.* f. 76).

166. Despacho n.º. 1916 (*Documento 81*) del artículo anterior: *Analecta Sacra Tarraconensia* 83 (2010) 401-402.

167. AES, *Spagna* 692, fasc. 70, f. 82.

se sentía muy dubitativo y escrupuloso, por lo que no se consideraba apto para el gobierno de una diócesis. Aunque al nuncio le parecieron poco consistentes estas razones, le aconsejó que hablara con el obispo auxiliar de Toledo, Rafael Balanzá, en ausencia del cardenal primado, Enrique Reig; pero él siguió manteniendo su negativa y no quiso aceptar de ninguna forma, diciéndole claramente al nuncio que le era «de todo punto imposible aceptar» y, ante sus insistencias le escribió una carta para reafirmar: «mi conciencia me impone como deber ineludible el mantener en toda su firmeza la resolución que V.E. ya conoce».¹⁸⁵ El nuncio dijo a Gasparri que no era oportuno imponerle el episcopado en virtud de obediencia, en vista de lo cual el Papa no quiso insistir.¹⁸⁶

El 9 de julio del mismo año 1925, Primo de Rivera propuso al nuncio el nombramiento del canónigo y provisor de Madrid, Juan Francisco Morán Ramos,¹⁸⁷ e indicó como candidato idóneo para cubrir la diócesis de Vic, que quedaría vacante por el traslado del obispo Muñoz Izquierdo al patriarcado de las Indias, al sacerdote Tomás Muniz y Pablos, auditor del Tribunal de la Rota de Madrid. Tedeschini manifestó que no había dificultad alguna para aceptar al primero, mientras que para el segundo surgirían dificultades porque estaba por medio la «cuestión catalana»,¹⁸⁸ como veremos más adelante.

168. Despacho n.º 1869 (*Documento 34*).

169. «Ricevuto Rapporto 1869 del 9 marzo. Dopo maturo esame Santa Sede non è contraria proposta di Mons. Francesco Frutos Valiente, ora Vescovo di Jaca, a Vescovo di Salamanca; del Rev. D. Agostino Rodríguez y Rodríguez, canonico della Metropolitana di Toledo, a Vescovo di Jaca; di Mons. Felice Bilbao, a Vescovo di Tortosa. Inoltre voglia la S.V. insistere presso il can. Vila perché accetti nomina Vescovo Gerona» (Cifrado n.º 40 de Gasparri a Tedeschini, Vaticano, 14 mayo 1925 (AES, *Spagna 666, fasc. 57, f. 21*)).

170. «Ineffabile è stato il bonus odor Christi lasciato dalla vita intemerata, dallo zelo e dalle opere buone del compianto Vescovo. Salamanca tutta per questa morte si è vestita di lutto e i funerali si sono cambiati in una celebrazione delle virtù e della carità dell'estinto, che pei suoi figli morì così povero da non lasciare più di 300 pesetas. Compiego un articolo del giornale "El Siglo Futuro" sulla figura di Mgr. Frutos Valiente, che è ben degna di essere conosciuta, anche fuori della Spagna. Una vita come quella del defunto Vescovo di Salamanca rianima a speranza fra tante tribolazioni, perché si pensa che è impossibile che il Signore lasci senza effetto tanti atti di virtù e tanta carità di un Vescovo fatto davvero secondo il Cuore di Dio. A lato di tanto splendore di carità merita poi di essere segnalata, come virtù in grado eminente, l'adesione di quel Prelato alla Santa Sede; adesione che egli non tralasciava di fare patente» (Despacho n.º 5963, Madrid, 10 febrero 1933; AES, *Spagna 662, fasc. 55, ff. 45-45v, original*).

La Nunciatura recogió algunos informes incompletos sobre Morán, que fueron remitidos a Roma por el secretario de la misma, Antonio Guerinoni, en espera de que los completase en su momento el nuncio,¹⁸⁹ pero su nombramiento no llegó a realizarse, porque estando Tedeschini en Roma, se entrevistó con Borgongini Duca y le explicó que no podía hacerse el nombramiento de Morán porque había pertenecido al grupo de la Democracia Cristiana y también porque tenía algunas reservas sobre los informes recogidos por Guerinoni.¹⁹⁰

Entre tanto, el director de diario integrista *El Siglo Futuro*, Manuel Senante, intervino directamente para impedir el nombramiento de Morán porque pertenecía al mencionado grupo, y escribió dos cartas, una al cardenal Ragonesi, antiguo nuncio en España, y otra al padre Manuel José Cerdá,¹⁹¹ antiguo prepósito general de los Teatinos. Ragonesi transmitió la carta a Borgongini Duca, diciéndole que Senante era «ottimo ed illuminato cattolico» y que su opinión sobre Morán era «purtroppo fondata».¹⁹² En su carta autógrafa a Ragonesi, Senante le decía: «Mi respetable Sr. Cardenal. Cuando me disponía a escribir a S.E. reiterándole mi agradecimiento por todas las bondadosas atenciones con que me distingue siempre pone también la pluma en mis manos otro asunto grave. Ayer me dijeron que iba a ser nombrado obispo de Jaca el Sr. Morán, actual provisor de Madrid. Este señor es del Grupo de la Democracia Cristiana, compañeros del Severino Aznar y de Arboleya, cuyas doctrinas seguramente comparte. Dejo a la consideración de S.E. el afecto que esto hará en España y como Aznar, Arboleya y los demócratas lo estimarían como triunfo suyo y se considerarán autorizados para defender y propagar sus errónea doctrinas. Cuántos daños se seguirían de esto bien lo comprenderá V.E., por lo cual creo que si se pudiera impedir, sería gran obra del servicio de Dios».¹⁹³

En el mismo tono acusatorio, si bien más dura y explícita fue la carta de Senante a Cerdá:

«Reverendo padre: Corre por aquí el rumor de que D. Juan Francisco Morán, actual Provisor de Madrid, va a ser nombrado Obispo de Jaca. Como este señor pertenece al Grupo de la Democracia Cristiana y participa de sus tendencias peligrosas, excuso decirle el desastroso efecto que este nombramiento causarían y los daños que de él podrían seguirse.

Este Grupo de la Democracia Cristiana publicó en 1920 un Manifiesto lleno de doctrinas errónea, peligrosas y simpatizantes con el socialismo, calcadas sobre las condenas de *Le Sillon*,¹⁹⁴ acerca de las

cuales llamé la atención de la Santa Sede en dos exposiciones que tuve el honor de dirigirle. Pues bien, aquel manifiesto lo firmaba, entre otros, el Sr. Morán.

A este se refiere el Sr. Aznar, Presidente del Grupo de la Democracia Cristiana, en su discurso de ingreso en la Academia de Ciencia Morales diciendo que el Sr. Morán en un proyecto presentado al estudio y discusión del Grupo de la Democracia Cristiana, al que pertenece, pide con palabras que cita el Sr. Aznar y coincidiendo con la organización socialista, determinadas expropiaciones de la propiedad privada, que son de marcada tendencia socialista y de aquella a que indudablemente se refiere la Encíclica *Ubi Arcano*.

A este Grupo de la Democracia Cristiana pertenece el Sr. Arboleya de cuyos atrevimientos puede dar fe el Sr. Cardenal Primado.

El nombramiento del Sr. Morán lo reputaría como un triunfo ese Grupo de la Democracia Cristiana y por eso ha trabajado tanto para que el Sr. Morán fuese obispo, Me consta que el Sr. Aznar se lo pidió al Sr. Cardenal primado para Auxiliar suyo y aquel no acogió la propuesta de que me habló como un atrevimiento de los del Grupo.

Por todo esto comprenderá Vd. el daño y el peligro grandísimo que esto representa para España y para la causa de la verdad, pues con él cobrarían aliento los grupistas y más y más se propagarían las errónea tendencias que defiende sobre la propiedad y sobre organizaciones obreras.

Por eso pido a Dios que ilumine a los que han de hacer el nombramiento y ruego Vd. llame la atención de quien proceda sobre la extraordinaria gravedad del caso.

Seguramente que la propuesta, si la hay, se deberá a los grupistas que habrán interesado al Directorio, que en absoluto desconoce estos asuntos e ignora lo que es el Grupo de la democracia Cristiana.

No creo que el alto personaje tenga interés en el asunto.

Dios le pague cuanto haga en este grave asunto en el que bien sabe Vd, que solo me mueve el deseo de la gloria de Dios y el de evitar que cundan en España tendencias perniciosas, por desgracia muy extendidas.

Mis saludos al R.P. General¹⁹⁵ y a la comunidad y Vd. no olvide en sus oraciones a su afmo en Cristo q.s.m.b. Manuel Senante». ¹⁹⁶

171. Despacho nº. 1869 (*Documento 34*).

172. Despacho nº. 1878 (*Documento 35*).

Con todos estos datos en manos de la Secretaría de Estado era imposible que prosperara la candidatura de Morán para Jaca y, por ello, fue definitivamente rechazado¹⁷⁷.

29. JUAN VILLAR, OBISPO DE JACA EN 1926

Como Francisco Frutos Valiente estaba a punto de recibir las bulas para ir a Salamanca, pidió al nuncio ser nombrado administrador apostólico de Jaca, ya que el cabildo catedralicio estaba dividido y difícilmente habría podido encontrar un canónigo capaz de gobernar la sede vacante¹⁷⁸. La Santa Sede le concedió a Tedeschini la facultad para nombrar a Frutos Valiente administrador apostólico de Jaca.¹⁷⁹

Tras varias gestiones, Jaca fue cubierta en 1926 con Juan Villar Sanz, vicario general de la archidiócesis de Granada y dignidad de maestrescuela de la misma metropolitana, que figuraba en la lista de los candidatos aprobados por la Junta Delegada del Real Patronato Eclesiástico; además, su nombre había sido indicado varias veces al nuncio por el cardenal arzobispo de Granada, Vicente Casanova, que hizo de él amplios elogios.

El obispo de Almería dio el mejor informe: «Ejerció en esta diócesis los cargos de secretario, si no me equivoco, y el de provisor y vicario general durante el pontificado de mi antecesor, el actual arzobispo de Granada, y al venir yo aquí ya le había llevado dicho Sr. Arzobispo. En Granada continúa con los mismos cargos de provisor y de vicario general, según con las personas a quienes se hable así le juzgan. Yo creo que es un sacerdote sobrio en todos sus actos. Instruido en ciencias eclesiásticas, muy trabajador y de muy buena conducta. Sus condiciones para la dirección y el gobierno de un obispado no las conozco, pero dice mucho en su favor el que el Sr.

173. Despacho n.º. 1869 (*Documento 34*).

174. Despacho n.º. 2015 (*Documento 37*).

175. «Ricevuto Rapporto 1878. Santo Padre si è degnato accogliere quanto propone V.S. circa nomina sacerdote Emanuele Medina Olmos a vescovo ausiliare Granata» (Telegrama cifrado n.º. 135 de Gasparri a Tedeschini, del 7 abril 1925 (AES, *Spagna 666, fasc. 56, f. 6*).

176. Despacho n.º. 1869 (*Documento 34*).

177. Despacho n.º. 2255 (*Documento 47*).

178. «Ricevuto rapporto 2255. Santo Padre accetta candidato» (Telegrama cifrado n.º. 174 de Gasparri a Tedeschini, del 21 abril 1926, AES, *Spagna 714, fasc. 80, f. 72*).

Arzobispo de Granada continúe depositando en él toda su confianza. Si por alguien de aquí se dijo de él que era algo duro y riguroso, la dureza y el rigorismo los imponen las circunstancias».

El rector del Seminario, que era también arcipreste de la Catedral, aseguraba que Villar era un «sacerdote ejemplar, virtuoso, competente en ciencias eclesiásticas; aunque no se le reconocen dotes de gobierno ni acierto en los consejos a nuestro dignísimo y venerado Sr. Arzobispo, Prelado rectísimo, de santa energía y apostólico celo». Sin embargo, habiendo hecho las investigaciones pertinentes, el nuncio comprobó que estas acusaciones carecían de fundamento;²⁰⁰ por ello, fue aprobado por el Papa²⁰¹ y el nombramiento se hizo normalmente y el rey firmó el correspondiente decreto el 27 de mayo de 1926.²⁰²

30. MANUEL IRURITA, OBISPO DE LÉRIDA EN 1926

179. «Avendo Governo fatta presentazione ed essendo già interventuta accettazione Santa Sede non è possibile mutare provvista Burgos tanto più che accettazione Santa Sede è nota pubblico e interessato» (Telegrama cifrado n.º 180 de Gasparri a Tedeschini, del 17 mayo 1926, *Ibid.* f. 80).

180. «Sua Maestà ha firmato oggi decreto nomina Mons. Segura ad Arcivescovo Burgos» (Telegrama abierto de Tedeschini a Gasparri del 15 septiembre 1926, *Ibid.*, f. 93).

181. *Ibid.* f. 99.

182. Nacido en Morgovejo (León) el 13 de abril de 1883, estudió latín en la preceptoría de su pueblo natal, fundada por su tío Anselmo. En 1896 pasó al seminario de Valderas (León), cursando los tres años de filosofía, y en 1899 pasó al de Toledo, en donde era rector Ramiro Fernández Valbuena, futuro obispo auxiliar de Santiago de Compostela. Debido a sus excelentes cualidades intelectuales y, a pesar de ser extradiocesano, fue destinado a ampliar estudios en la Universidad Gregoriana de Roma, como alumno del pontificio colegio español de San José de San José. Cursó cuatro años de teología, tres de derecho canónico y dos de ampliación de filosofía, habiendo obtenido el doctorado en las tres facultades con las máximas calificaciones. Al mismo tiempo, aprovechó su estancia en Roma para hacer cursos de italiano, francés, alemán, hebreo, griego y siríaco. Ordenado de presbítero en Roma, en julio de 1906, quedó incardinado en la archidiócesis primada de Toledo y nombrado profesor de arqueología sagrada y crítica bíblica en el seminario de Toledo, así como suplente general de profesores del mismo. También fue nombrado capellán del convento de San Pablo, de Toledo (1906), ecónomo de Villacañas (1907), profesor de historia eclesiástica y de teología (1910). En 1911 ganó una canonjía en la catedral primada y en 1912 fue nombrado lectoral y profesor de Sagrada Escritura del seminario. Posteriormente fue director del colegio de Doncellas Nobles, del hospital llamado de Afuera, provisor de la archidiócesis y delegado general capellanías, y censor de la editorial Cialp. Destacó por su intensa actividad literaria y científica tanto en la cá-

La diócesis de Lérida, vacante desde 1925 por el traslado de su obispo, José Miralles Sbert, a Barcelona en calidad de coadjutor del anciano y enfermo obispo Guillaumet, planteó problemas a la hora de nombrar al sucesor. Como ya se ha dicho, quería el Gobierno destinar a dicha sede al canónigo de Granada, Manuel Medina Olmos, pero se evitó este nombramiento porque el cardenal Casanova, arzobispo de la metrópoli granadina, lo pidió como auxiliar y le fue concedido. El problema de Lérida era diverso del de las restantes diócesis catalanas pues una buena parte de su territorio pertenecía a las provincias aragonesas de Zaragoza y Huesca, en las cuales se habla castellano. Como el Gobierno no aceptaba los candidatos catalanes presentados por la Junta Delegada del Real Patronato –uno de ellos era Viladrich y el otro Gomá– consiguió que la designación recayese sobre el canónigo de Valencia, Manuel Irurita Almandoz, que figuraba entre los primeros candidatos episcopales; no era catalán y tampoco valenciano, pues era oriundo de la provincia de Navarra, pero se encontraba en Valencia desde hacía más de 25 años, había dado

tedra como escribiendo en periódicos y revistas; fue excelente orador sagrado y consejero de los cardenales primados, que le encomendaron asuntos de gran importancia, pues le reputaban como muy culto en ciencias sagradas y profanas, muy buen administrador, ejemplar en su conducta y muy bien conceptualado entre los sacerdotes y pueblo. Convirtió el periódico *El Castellano* de semanal en diario y cedió la propiedad a la diócesis. Fue fundador y director de la revista ilustrada *Inmaculada*. Como director del colegio de Doncellas Nobles hizo programas muy útiles para la enseñanza y, el día antes de ser llevado a la cárcel, terminó a las dos de la madrugada una cartilla para que las niñas aprendieran a leer. Reunía condiciones excepcionales de todo orden y por ello fue presentado como candidato al episcopado por varios obispos que le conocían personalmente desde su juventud, le habían tratado íntimamente y sabían de ciencia cierta y personal que era un sacerdote de ciencia, competente, bondadoso y hábil para realizar cuanto se le ofreciera. En 1935 los obispos de la provincia eclesial de Toledo lo presentaron por unanimidad a la Santa Sede como idóneo para gobernar una diócesis. A su dirección se debió la reconstrucción típicamente mudéjar del salón de concilios del palacio arzobispal y el proyecto arquitectónico del monumento erigido al Sagrado Corazón de Jesús cabe la basílica de Santa Leocadia. También se debe a su investigación el hallazgo de la escultura del Greco, titulada Jesucristo Resucitado. Al estallar la revolución de 1936 pudo salvarse, pero quiso correr la suerte de sus compañeros, siendo asesinado el 23 de julio cerca del Paseo de Tránsito con otros muchos sacerdotes y seglares católicos, entre ellos, el deán José Polo Benito. Cf. mi *Diccionario de sacerdotes diocesanos españoles*, pp. 984-985. La documentación sobre Agustín Rodríguez Rodríguez, canónigo doctoral de la catedral de Toledo, propuesto para obispo de Jaca, que no aceptó el nombramiento, está en ASV, *Arch. Nunz. Madrid 940*, ff. 596-638, pero no es consultable.

misiones continuas en los pueblos, y por ello se presumía que, aunque no hablara el catalán, lo comprendía suficientemente, habida cuenta, afirmaba Tedeschini, de la «affinità strettissima che esiste tra il valenziano ed il catalano, e specialmente tra il catalano di Lérida, del quale il valenziano mi si assicura che è una variante».

Afortunadamente el Gobierno, olvidándose de los candidatos castellanos, propuso para la diócesis vacante de Lérida a Irurita, que ya había sido propuesto para obispo por la Junta Delegada del Real Patronato desde finales de 1924; y también le había sido sugerido al nuncio como buen candidato episcopal por el obispo de Tortosa, Félix Bilbao, por el de Salamanca, Francisco Frutos Valiente, y por el de Cádiz, Marcial López Criado. Pero quien hizo de él los mayores elogios fue el arzobispo Melo, de Valencia. Igualmente informaron favorablemente otros eclesiásticos, entre ellos el superior de los Redentoristas de Valencia, que emitió el siguiente juicio: «Nadie podrá negar que D. Manuel Irurita es hombre de Dios, no solo un santo sino un apóstol. Predicador apostólico e incansable, encuentra sus delicias en predicar ejercicios y misiones; y

183. Despacho nº. 1972 (*Documento 36*).

184. Telegrama Cifrado nº. 40, de Gasparri a Tedeschini, del 15 de mayo de 1925 (AES, *Spagna 690, fasc. 69, f. 42*). Citado en la nota 165.

185. Despacho nº. 1972 (*Documento 36*).

186. «Santo Padre non intende insistere perché candidato accetti» (Telegrama cifrado nº. 148, de Gasparri a Tedeschini, del 19 junio 1925 (AES, *Spagna 690, fasc. 69, f. 48*). En 1933 se pensó en Agustín Rodríguez para cubrir la archidiócesis primada de Toledo, vacante por la renuncia del cardenal Segura, lo cual demuestra que estaba considerado como uno de los sacerdotes de mayor prestigio del clero español.

187. Nació en Manzano (Salamanca) en 1872 y murió en Madrid el 30 de enero de 1943. Fue ordenado sacerdote en 1901 en Salamanca, tras haber conseguido los títulos de doctor en teología y derecho canónico en la universidad salmantina. Fue profesor y vicerrector del colegio de Calatrava, de Salamanca y ganó por oposición una canonjía en la catedral de Coria, en la que más tarde opositó a la doctoral, prebenda que también consiguió. A Madrid llegó tras haber ganado por oposición una canonjía en 1913 y en la capital de España fue delegado de capellanías del obispado desde 1914; consiliario general de la Confederación Nacional Católico Agraria entre 1915-21; profesor de sociología en el seminario de Madrid desde 1916; consiliario de hacienda del mismo seminario desde 1918; capellán de la capilla real desde 1922; consiliario durante muchos años de la Acción Católica de la Mujer; provisor y teniente vicario general del obispado de Madrid desde 1923 y vicario general del obispado desde 1926. También fue deán de la catedral desde 1934. Sacerdote muy laborioso, fue el alma de la Acción Católica de la diócesis. En julio de 1920 fue uno de los sacerdotes, que junto con los sacerdotes Maximiliano Arboleya, Daniel García Hughes y otros sacerdotes y seglares, firmaron el *Manifiesto del Grupo de la Demo-*

el trato espiritual corresponde a su celo y a su gran piedad. Es el alma de muchas asociaciones piadosas y, por decaída que esté una de estas asociaciones, se levanta en cuanto D. Manuel Irurita se encarga de ella. Es hombre sencillo, humilde, dulce y afable, trabajador, desinteresado, de una fe y de una caridad a toda prueba. Tiene don de gentes: todos le quieren y estiman. Su ciencia, sin ser extraordinaria, es suficientísima. Su reputación general es de hombre santo, piadoso y sobremanera celoso de la gloria de Dios y de la salvación de las almas». Por ello Tedeschini lo recomendó como un óptimo candidato para Lérida y pidió a Gasparri que lo presentara al Santo Padre.²⁰³ Y así se hizo.²⁰⁴ El decreto del rey fue firmado el 27 de mayo de 1926.²⁰⁵ Irurita recibió la consagración episcopal de manos del nuncio Tedeschini.²⁰⁶

31. JAIME VILADRICH NO LLEGÓ A SER NOMBRADO OBISPO DE VIC EN

cracia Cristiana, que tantas polémicas suscitó con el diario integrista *El Siglo Futuro*. En 1929 fue nombrado auditor supernumerario del tribunal de la Rota de Madrid, en sustitución de Luciano Pérez Platero, nombrado obispo de Segovia, pero no aceptó el nombramiento y renunció a él, debido a un incidente diplomático provocado por una irregularidad burocrática cometida por parte del Gobierno al hacer el nombramiento, irregularidad que la Santa Sede interpretó como violación de sus derechos, por lo que a Morán se le aconsejó que renunciara. En 1935 los obispos de la provincia eclesiástica de Toledo lo presentaron por unanimidad a la Santa Sede como candidato idóneo para el episcopado. Al estallar la guerra civil se encontraba en su casa de Manzano, en Salamanca y, desde el primer momento, pudo ponerse en contacto con el obispo Eijo Garay, que había conseguido huir hasta Galicia, pocas horas antes de estallar la revolución, y fijar su residencia en Vigo, su ciudad natal. Desde allí comenzó a reorganizar la diócesis con la ayuda de Morán, que desarrolló una gran actividad pastoral, especialmente en la primera fase de la guerra civil y pudo incorporarse a sus funciones de vicario al poco de ser recobrada la libertad religiosa en la zona sudoeste de Madrid, pudiendo establecerse en Navalcarnero, sede oficial momentánea de la curia diocesana. Víctima durante la persecución religiosa republicana de grandes sufrimientos físicos y morales, hubo de retirarse para atender su quebrantada salud al Orfelinato de San Ramón (La Prosperidad), donde murió rodeado de sus familiares, sacerdotes y religiosas de los Ángeles Custodios. Cf. mi *Diccionario de sacerdotes diocesanos españoles*, pp. 810-811. La documentación sobre Juan Francisco Morán Ramos, canónigo de la catedral de Madrid, propuesto para el episcopado, está en ASV, *Arch. Nunz. Madrid 941, ff. 215-264*, pero no es consultable.

188. Despacho n.º. 2099 (*Documento 38*).

189. Despacho n.º. 2046 (*Documento 40*).

190. Apunte autógrafo de Borgongini Duca: «Giovedì 30.9.25. È venuto in Segreteria Mons. Tedeschini. Mons. Segretario gli fece presente le difficoltà proposte

1925

Cuando el obispo de Vic, Francisco Muñoz Izquierdo, fue nombrado patriarca de las Indias, siguió durante algún tiempo gobernando la diócesis de Vic como administrador apostólico porque, según el nuncio, podía hacerlo desde Madrid, sin dificultades, gracias al vicario general, Jaime Serra y Jordi, que era un canónigo muy estimado.²⁰⁷ Efectivamente, Serra había sido nombrado vicario general de la diócesis vicense por el obispo Morgades en 1882 y desempeñó este ministerio hasta su martirio, el 13 de agosto de 1936, es decir durante 54 años.²⁰⁸ La Santa Sede accedió a la

all'E.mo Vico circa il candidato Morán per Jaca, accusato di seguire dottrine democratiche condannate della Chiesa, o almeno di appartenere ad un gruppo che è stato causa di disordini in molte diocesi per le tendenze ultrademocratiche. Mons. Tedeschini ha risposto che se la Santa Sede trova difficoltà in tale materia, egli non insiste e farà capire al Direttore che la Santa Sede non vuole Morán. Le informazioni inviate da Mons. Guerinoni non sono senza qualche riserva» (AES, *Spagna 690, fasc. 70, f. 6*).

191. Miguel José Cerdá Grau (Algaida, Mallorca, 17 noviembre 1858 - Son Espanyolet, Mallorca, 5 junio 1935) en 1880 ingresó en la Congregación de San Alfonso Maria de Ligorio y en 1882 fue nombrado superior de los congregantes que residían en Palma de Mallorca. El 10 de marzo de 1883 recibió las órdenes sagradas y celebró su primera misa en el Colegio de la Pureza. El 7 de octubre del año siguiente compró la casa solariega del General Antonio Barceló, que se convirtió en residencia para seminaristas que cursaban estudios, en calidad de externos, en el Seminario conciliar. En 1886 fue nombrado superior general de la Congregación y el 22 de diciembre de este mismo año profesor de Latinidad en el Seminario de Palma. Una cátedra que regentó varios años y que le permite leer en la inauguración del curso 1891-92 un discurso sobre la utilidad del estudio del latín y del griego. De acuerdo a las Constituciones aprobadas el 8 de diciembre de 1890 por el obispo de la diócesis, el 6 enero 1891 emitió los votos religiosos y fue reelegido superior general del Instituto, un cargo que desempeñará hasta 1900. En 1906 publicó la *Guía del Congregante* y, en 1909, se convirtió en el alma de la restauración de la Orden de S. Cayetano en la Iglesia. Profesó solemnemente el instituto teatino en manos de san Pío X el 2 de febrero de 1910 y regresó a Mallorca con el cargo de primer provincial de los CC. RR. en las Islas Baleares. El 5 de diciembre de 1916 fue nombrado por Benedicto XV prepósito general de la Orden, para convertirse así en el primer prepósito General de los CC. RR. Teatinos no italiano. Gobernó la Orden hasta el mes de febrero de 1923 y regresó a Son Espanyolet, donde se desarrolló la última etapa de su vida. Sus restos se veneran en la iglesia "Santa María, Madre de Dios", de los teatinos, de Palma de Mallorca, encerrados en un honorífico sepulcro.

192. Carta «riservata confidenziale» de Ragonesi a Borgongini Duca del 24 agosto 1925 (AES, *Spagna 690, fasc. 69, ff. 49-50*).

propuesta de Tedeschini y Muñoz Izquierdo fue administrador apostólico de Vic hasta la toma de posesión del sucesor²⁰⁹. Primer candidato del Gobierno para la diócesis vicense fue el auditor del Tribunal de la Rota de la Nunciatura, Tomás Muniz Pablos: pero al nuncio no le pareció acertada esta candidatura porque Muniz no era catalán y, tanto para Tedeschini como para la Santa Sede, los obispos de la diócesis de Cataluña debían conocer la lengua catalana; sin embargo el Gobierno era tan irremovible sobre este punto, que no estaba descartada la posibilidad de que se originara un serio conflicto.²¹⁰ Para evitarlo, el mismo Tedeschini, aprovechando su estancia en Roma a finales del mes de agosto de 1925, entregó una carta personal a Borgongini Duca explicándole la gravedad de la cuestión que se plantearía si el Papa aprobada el nombramiento de Muniz, porque el Gobierno lo consideraría como una provocación abierta en un tema considerado esencial para el Directorio militar, ya que sería interpretado como un gesto de oposición abierta a su discutida política anticatalanista. Por ello, sugirió que se suspendiera la aprobación de Muniz, alegando como razón de peso que llevaba poco tiempo de auditor de la Rota y no era posible sustituirlo rápidamente; y entre tanto podría buscarse otro candidato aceptado por ambas partes.²¹¹ Por ello, se pensó en el catalán Jaime Viladrich Gaspar, obispo auxiliar de Burgos, de quien Tedeschini dio buenos informes,²¹² pero la Secretaría de Estado le pidió que los ampliara y, si resultaban favorables, podría el mismo nuncio comunicar al Gobierno la aceptación de la Santa Sede²¹³. Tedeschini cumplió puntualmente el encargo y, como todos los informadores elogiaron las cualidades de Viladrich y su idoneidad para la diócesis de Vic, el nuncio comunicó oficialmente el nombramiento al Gobierno.

Según el obispo de Barcelona, José Miralles: «La diócesis de Vich es enteramente catalana, y parece bien vaya a ella un catalán de quien nunca se ha hablado como de afecto a política y que no puede ser sospechoso al Gobierno de S.M. ni a los feligreses de aquel obispado. Necesita (la diócesis de Vich) a un Pastor diestro en el régimen eclesiástico, y, aunque no conozco personalmente al Excmo. Sr. Viladrich, por haber sido yo

193. La carta terminaba diciendo: «Mucho deseo que no le molesten con exceso los calores, Aquí el verano va siendo bastante soportable. Reiterando a S.E. mi gratitud por todas sus bondades, sabe que puede disponer de su muy devoto y afectísimo servidor que pide su bendición y b.l.S.P. de S.E. Manuel Senante» (*Ibid.*, f. 51-51).

194. Publicado en mi artículo sobre «Benedicto XV y el catolicismo social español»: *Analecta Sacra Tarraconensia* 63-64 (1990) 7-152.

obispo de Lérida tuvo que tratar asuntos con el Provisor (Vicario Generale) del entonces Obispo de Urgel, Dr. Benlloch, y puedo dar fe de que (Viladrich) reemplazaba con ventaja a su Prelado (Benlloch), casi siempre canónicamente ausente; como por referencia me consta de haber hecho lo propio en la archidiócesis de Burgos. Y avezada (la diócesis de Vich) al largo régimen del severo Dr. Torras y Bages, verá con gusto y no sin provecho, el gobierno de un Pastor que, por ser de carácter serio, y hasta dicen que algo seco, contrastará con el voluble, informal y vehemente del último pontificado (Mgr. Muñoz Izquierdo, actualmente Patriarca de las Indias)». ²¹⁴

Gasparri aprobó cuanto el nuncio había hecho y quedó a la espera de que el Gobierno comunicara a la Secretaría de Estado la presentación oficial con el fin de impartir las órdenes correspondientes a la S.C. Consistorial relativas al traslado. ²¹⁵ Pero Viladrich falleció el 20 de septiembre de 1926, ²¹⁶ sin haber llegado a formalizarse su nombramiento, si bien Tedeschini dijo que había sido nombrado obispo de Vic en el último consistorio. ²¹⁷ Viladrich hubiera sido un buen obispo de Vic, porque además de ser oriundo de la diócesis de Solsona, había sido colaborador del cardenal Benlloch cuando éste fue administrador apostólico de dicha diócesis y más tarde cuando fue trasladado a Urgel. Es decir que desde 1901 hasta 1919 había sido vicario general de Solsona y Urgel, y más tarde pasó a Burgos con el mismo cargo.

32. INTERVENCIÓN DEL CARDENAL REIG EN LA «CUESTIÓN CATALANA»

Durante el Directorio militar de Primo de Rivera volvió entonces a plantearse de nuevo la cuestión «*delicata e spinosissima*» de la provisión de las diócesis catalanas, que fue uno de los mayores problemas que lo enfrentaron con la Santa Sede debido a que el Gobierno de Madrid no quería destinar en ellas eclesiásticos catalanes por considerar que el clero

195. Bartolomé Caldentey Bauzá (Felanitx, Mallorca, 28 noviembre 1878 - Roma, 11 enero 1938), fue prepósito general de los teatinos desde 1913 hasta su muerte en 1938. Fue candidato a la diócesis de Mallorca. Cf. despacho n.º 3890 de Tedeschini a Gasparri, del 3 de mayo de 1929 (AES, *Spagna* 758, *fasc.* 97, *ff.* 52-59, original mecanografiado). Documento 70 del artículo anterior: *Analecta Sacra Tarraconensia* 83 (2010) 406-413. Cf. también despacho n.º 4759 (*Documento* 92).

196. Carta de Senante a Cerdá, Madrid 3 septiembre 1925 (AES, *Spagna* 90, *fasc.* 69, *ff.* 58-59v, mecanografiada).

local era en su mayoría de tendencia separatista. La Santa Sede, por su parte, era de opinión contraria; por ello, no fue aceptada la designación de Tomás Muniz para Vic, pero antes de tomarla en consideración, el cardenal Gasparri confió al cardenal Reig la delicada misión de resolver la cuestión de principio de los nombramientos de candidatos catalanes para las diócesis de Cataluña. Reig debería hacer sus gestiones directamente con el rey y con el Gobierno, prescindiendo del nuncio. La carta que Gasparri dirigió a Reig el 31 de octubre de 1925 es un documento fundamental para entender la firme actitud de la Santa Sede a propósito de los nombramientos de obispos catalanes en Cataluña. Dicha carta fue redacta casi íntegramente por el mismo Gasparri; después la revisó el cardenal Vico y, posteriormente, se redactó el texto definitivo.²¹⁸

De la lectura de esta carta se deduce que la Santa Sede no sólo compartía las aspiraciones legítimas de los catalanes sino que se oponía enérgicamente a las pretensiones del Gobierno de no enviar a Cataluña obispos naturales de aquella región. Es más, la Santa Sede prefería que a Cataluña fueran designados obispos catalanes, siempre que reunieran las cualidades exigidas por los sagrados cánones. Se deduce además que la Santa Sede prefirió encomendar esta delicada misión al primado Reig, cuyo prestigio era indiscutible en aquellas fechas, y dejar, de momento, al nuncio Tedeschini, al margen del problema.

En esta carta aludía al cardenal Gasparri al discurso dirigido por Pío

197. «A riguardo della presentazione fatta per il tramite della S.V. Revma. del Canonico Moran per la diocesi di Jaca, sono a significarle che il Santo Padre, ponderate tutte le circostanze, non crede di poter accettare tale proposta, ed occorre quindi che la stessa S.V. preghi Vostra Mestà Cattolica a fare il nome di altro ecclesiastico per la nominata sede di Jaca» (Despacho nº. 47354 de Gasparri a Tedeschini, del 26 de julio de 1925, *Ibid. f. 7A*). Esta decisión fue confirmada tres meses más tarde: «In seguito ai colloqui avuti con la S.V. Ill.ma e Revma., sono a significarle che, per le ragioni esposte, la Santa Sede non potrebbe accettare, qualora fosse ufficialmente presentata, la candidatura Moran per la diocesi di Jaca» [e che quindi la stessa S.V. può invitare cotesto Governo di S.M. Cattolica a far conoscere altro candidato, *tachado en la minuta*] (Despacho nº. 47354, del 31 octubre 1925, *Ibid., f. 8*). Posteriormente, Morán fue candidato para el cargo de auditor del Tribunal de la Rota de la Nunciatura Apostólica de Madrid, pero su nombramiento provocó un serio conflicto diplomático que documento en el estudio sobre «La Rota española y el Directorio militar. Conflictos diplomáticos con la Santa Sede entre 1921 y 1930»: *Revista Española de Derecho Canónico* (en prensa).

198. Despacho nº. 2221 (*Documento 43*).

199. Despacho cifrado nº. 171 de Gasparri a Tedeschini, del 11 marzo 1926 (AES, *Spagna 690, fasc. 70, f. 36*).

XI a 600 peregrinos catalanes, que formaban parte de un grupo organizado por *El Correo Catalán*, a quienes el Papa bendijo y habló en términos que fueron interpretadas como una respuesta indirecta a las pretensiones separatistas de algunos catalanes, que introdujeron en el Vaticano banderas e insignias catalanas, pues el Papa, que ya en anteriores discursos había bendecido efusivamente al rey Alfonso XIII y a la familia real,²¹⁹ así como al ejército y a las autoridades civiles, había aprovechado la presencia del nutrido grupo de catalanes para reafirmar el principio de la unidad del Estado español. En Roma se comentaba que si los catalanes había ido a ver al Papa «*per suonare, sono rimasti suonati*» y, usando una imagen taurina, añadían que Pío XI había puesto a los catalanes una banderilla magistral.²²⁰

Además de ser cardenal primado de España, Reig, que había sido obispo de Barcelona, conocía la «cuestión catalana», y aunque no era catalán —pues había nacido en Valencia— ni «catalanista», sin embargo siempre respetó los legítimos derechos del regionalismo y las justas reivindicaciones de los autonomistas moderados, pero se opuso enérgicamente a los excesos del separatismo más radical y exaltado. También se opuso Reig a la política del Gobierno en materia de nombramientos episcopales, como demuestra su recomendación al nuncio Ragonesi en 1917 para que fuese nombrado obispo el prestigioso profesor de Filosofía del Seminario de Barcelona, Luis Carreras Mas²²¹ y, en plena dictadura propuso la candidatura de otro catalán, el canónigo de Tarragona, Isidro Gomá y Tomás, quien años antes había sido presentado por el Gobierno y no aceptado por la Santa Sede, debido a las muchas reservas que sobre su persona y actuación sacerdotal manifestó el cardenal Vidal y Barraquer.²²²

Tedeschini anticipó la respuesta de Reig comunicando a Gasparri que el Gobierno amenazaba con graves consecuencias si la Santa Sede mantenía su actitud favorable a los nombramientos de obispos catalanes, porque la consideraba opuesta a la política gubernativa en Cataluña y acusaba al propio nuncio de ser el que la fomentaba.²²³

Reig cumplió la misión que Gasparri le había confiado y en dos largas cartas, escritas en Madrid el 20 de noviembre y el 9 de diciembre de 1925, informó al secretario de Estado sobre el resultado de sus gestiones y, en particular, sobre sus entrevistas con el rey y con el general Primo de Rivera.

200. Despacho n.º 2243 (*Documento 46*).

201. «Santo Padre acoglie proposta Governo per Jaca» (Telegrama cifrado n.º 176 de Gasparri a Tedeschini, del 22 abril 1926, AES, *Spagna 690, fasc. 70, f. 45*).

202. *Ibid.* f. 47.

En la primera de dichas cartas decía:

«Emmo. y Rvdmo. Señor mío:

Recibí con algún retraso la venerada carta de Vuestra Emcia. N.º 48.937, de fecha 31 de Octubre, en la que me honraba con el encargo de tratar con Su Majestad el Rey y con el Gobierno, la cuestión relativa a la provisión de Sedes de Cataluña.

El día 21 del actual traté detenidamente con Su Majestad el Rey de este asunto, exponiéndole que la Santa Sede, muy fundadamente, no podría admitir, en el caso de que existiese, el principio que parece adoptado por el actual Gobierno, de no presentar nunca para la Diócesis vacantes de Cataluña ningún eclesiástico catalán. A las razones que Vuestra Emcia. Revdma. exponía en su venerado escrito añadí la de desconocimiento del idioma, como en el presente caso del Dr. Muniz, presentado para la Diócesis de Vic, por ser ésta una de las más refractarias al idioma castellano.

Su Majestad el Rey: *Primero*, negó terminantemente que por su parte hubiese tal propósito o designio de no presentar nunca ningún catalán para Cataluña; *Segundo*, añadió que si en alguna de las últimas provisiones de Sedes se ha presentado a no catalanes, ha sido porque estando muy exacerbados los ánimos en estos momentos, las exigencias e imposiciones de los exaltados, si se enviase un catalán, no le dejarían libertad para gobernar, so pena de contrariarles y romper con ellos; *Tercero*, que si por razón de idioma se creía conveniente no designar al Sr. Muniz para Vic, podría éste ir a Lérida, que tiene parte de la Diócesis aragonesa y parte catalana, y enviarse a Vic un catalán que mereciera absoluta confianza, si es que lo hay. Me añadió que debía ir a hablar con el Presidente interino del Directorio; que él anunciaría a éste mi visita, aquel día por la tarde, como así lo hizo. Además me expresó cuán agradecido estaba a Su Santidad por la manera como había hablado siempre de él en los discursos pronunciados a las distintas peregrinaciones españolas, incluso a la de catalanes.

De todo dí cuenta detallada al Sr. Nuncio, y con él acordamos que iría cuanto antes a ver al Sr. Presidente interino. Así lo hice el día 24. Le referí la conversación tenida con el Rey; lo que la Santa Sede deseaba y apoyábamos decididamente el Sr. Nuncio y yo. La actitud del Sr. Presidente fue ésta: Se extrañó grandemente de que la Santa Sede hubiera llegado a creer que el Gobierno tenía el propósito que se le atribuía, de no presentar nunca ningún catalán para Sedes de

203. Despacho n.º. 2242 (*Documento 45*).

Cataluña; añadió que él podía sospechar de la aclaración que en este punto pedía la Santa Sede, el que por parte de ésta había inclinación al principio contrario, esto es, que a Cataluña sólo deben ir catalanes. Procuré desvanecerle tal suposición.

En cuanto al cambio de presentación del Sr. Muniz para Lérida y presentación de un catalán de plena confianza para Vic, dijo que el Gobierno tenía hecha, meses ha, por conducto del Sr. Nuncio, la del Sr. Muniz para Vic, y que mientras el Sr. Nuncio no rechazara tal propuesta, no consentía se tratara de cambio alguno.

Se atrevió a exponerme sospechas de que elementos separatistas de Cataluña influían en el Vaticano, lo que desmentí en absoluto. Se lamentó de que, lejos de facilitar las provisiones de las Sedes vacantes con la Junta Delegada del Real Patronato, que para este fin creó el Gobierno, se venga haciendo, por el contrario, cada vez más difícil, rechazando los candidatos que la Junta presenta al Gobierno.

También de todo ésto di cuenta al Sr. Nuncio, quien fue llamado aquel mismo día por el Presidente. De la pretensión de éste de que se le dé copia de la carta de Vuestra Emncia. Rvdma., creo le habrá

204. «Santo Padre autorizza V.E. a procedere per nomina Can. Irurita Almandoz a Vescovo Lérida» (Telegrama cifrado de Gasparri a Tedeschini, del 16 abril 1926, AES, *Spagna* 691, fasc. 70, f. 61).

205. AES, *Spagna* 691, fasc. 70, f. 69.

206. Consagrado el 25 de marzo de 1927 en la catedral de Pamplona, asistido el nuncio por el arzobispo de Valencia, Prudencio Melo Alcalde, y por el obispo de Vitoria, Mateo Múgica Urrestarazu (L. DE ECHEVERRÍA, *o.c.*, p. 87). Cf. también ASV, *Arch. Nunz. Madrid* 788, ff. 1-18.

207. Despacho n.º 2122 de Tedeschini a Gasparri, publicado en el documento 82 de mi artículo anterior: *Analecta Sacra Tarraconensia* 83 (2010) 432-433.

208. Jaime Serra Jordi (Igalada, Barcelona, 26 abril 1847 - San Martín de Riudeperas, Barcelona, 13 agosto 1936), hijo único de padres humildes, pero muy cristianos, a los nueve años ingresó en el seminario de Vic, donde cursó toda la carrera eclesiástica, siendo ordenado sacerdote en septiembre de 1870. Pasó a estudiar derecho civil y canónico en la universidad de Barcelona. En 1876 obtuvo un beneficio en Igualada. En 1880 fue nombrado vicario general de Urgel por el obispo Casañas. En 1882 el obispo Morgades le nombró vicario general de Vic, ministerio que desempeñó hasta su martirio, o sea por espacio de 54 años. Además, en 1884 obtuvo por oposición la canonjía doctoral de la catedral vicense; en 1896 fue nombrado chantre, y en 1898, la reina regente le confirió la dignidad de deán de la misma catedral. Por ese tiempo fue propuesto para obispo de Solsona, dignidad que rehusó por amor a su querido obispado de Vic. Entre tantas cosas que fueron objeto de su actividad y celo merece destacarse la obra de las Hermanitas de los Pobres, cuya casa de Vic se debe casi totalmente a sus trabajos y cuidados. Presidiendo la primera asamblea diocesana de las Jóvenes de A. C. en el teatro del Orfeón Vigatá y previendo la tremenda perse-

telegrafiado ya el Sr Nuncio.

Se dio cuenta el Sr. Presidente interino de que tanto Su Majestad el Rey, como yo, tratábamos de aprovechar la ausencia del General Primo de Rivera, (que debe llegar a Madrid pasado mañana), para resolver este asunto. Pero dijo que no pondría mano en él y lo reservaría para el regreso del General.

Siento no haber obtenido mejores resultados, que respondiesen a mis vivísimos deseos de servir siempre y por encima de todo a la Santa Sede.

Con sentimientos de la más profunda veneración y respeto, le beso las manos y me reitero e Vuestra Emcncia. Rvdmo. humildísimo y devotísimo seg. servidor † E. Card. Reig». ²²⁴

Y la segunda carta decía:

«Emmo. y Rvdmo. Señor mío ossqmo.:

Continuando mi carta anterior sobre el encargo recibido, relativo a la designación de Obispos para las Sedes de Cataluña, paso a dar cuenta a Vuestra Emcncia. Revdma. de lo siguiente:

Regresó a Madrid el General Primo de Rivera, Presidente del Directorio, el día 30. El día 2 le escribí desde Toledo, donde he estado

cución religiosa que se aproximaba sobre el suelo hispano, anunció días terribles para la Iglesia, de los cuales «surgirá más bella y lozana, como oro probado en el crisol». Esto lo decía el 28 de junio de 1936, con gran emoción y elocuencia. Al estallar la revolución de 1936 permaneció oculto en su domicilio de Casa Rocafiguera, de Vic, hasta que unos milicianos fueron a saquearlo, quemando los muebles y papeles públicamente en la plaza mayor. Aquel día se presentó él mismo al Comité. En la cárcel sufrió lo indecible por las pésimas condiciones en que fue colocado. Unos días después, el 13 de agosto de 1936, fue llevado, juntamente con el Dr. José Bisbal y una religiosa, a San Martín de Riudeperas, donde fueron asesinados. Su cadáver, enterrado en el cementerio de San Martín, fue en el año 1939, solemnemente trasladado a Igualada y colocado junto a los de sus padres. Cf. mi *Diccionario de sacerdotes diocesanos españoles*, pp. 1090-1091.

209. «Ricevuto rapporto 2122. Santo Padre accorda V.S. Ill.ma e Rev.ma facoltà nominare Amministratore Apstolico Vich, Mgr. Muñoz, secondo forma in uso» (Telegrama cifrado n.º. 161, de Gasparri a Tedeschini, Vaticano, 21 diciembre 1925, AES, *Spagna 704*, fasc. 77, f. 19).

210. Despacho n.º. 2099 (*Documento 38*).

211. «Mi pregio inviarLe il qui unito rapporto N.º. 2099 [*Documento 40*] per l'E. mo Superiore, sulla nomina dei nuovi Vescovi di Jaca e di Vich. Per la prima sede è proposto Don Francesco Morán, la cui nomina non presenta difficoltà. Per Vich il

hasta hoy, pidiéndole que me oyera antes de formar concepto por las impresiones que le pudiera haber transmitido el Presidente interino del Directorio con motivo de mi última entrevista con él. El día 3 se planteó la crisis, que se resolvió con la formación del nuevo Ministerio, cesando el Directorio, y por lo mismo el Presidente interino, General

Governo fa il nome di D. Tommaso Muniz, Uditore della Rota di Madrid; e questa proposta fa risorgere l'antica questione, se in Catalogna siano da inviare vescovi catalani (dico catalani, e neppure per sogno catalanisti) o meno. Il Directorio militare, fedele alla sua politica di spagnolizzare su tutti i modi Catalogna, non solo non vuole mandarvi nessun vescovo che sia nato in Catalogna, ma non la intenzione di cedere, temendo che qualsiasi concessione sia un *claudicare*. Io ho chiamato più volte nei miei rapporti l'attenzione della Santa Sede su questa grave e delicatissima questione; e non ho tralasciato di parlarne anche a Sua Santità nell'udienza di oggi, trovando il Santo Padre dissenziente del modo di pensare del Governo in questa pretesa, che farebbe apparire i vescovi più come rappresentanti ed inviati del Governo, che della Chiesa e dello Spirito santo, e deciso, ad ogni modo, a *dégager*, come si è espressa Sua Santità, *les responsabilités*. Prego perciò lei di fare esaminare il caso con particolare cura. Le conseguenze potranno essere serie. Si tratta di dissintire pubblicamente dal Governo in un punto sostanziale, per esso, e delicatissimo dalla tanta discussa politica catalana. Se Sua Santità prendesse la risoluzione di non approvare la candidatura del Muniz, allora, se si volesse soltanto temporeggiare (come ho fatto io finora deliberatamente) si potrebbe rispondere che, essendo il Muniz Uditore di Rota da appena un anno, e presentando la nomina d'altro Uditore molte difficoltà, la Santa sede non stima opportuno cambiarlo tanto presto, ed invita perciò a proporre altro candidato. Così si guadagnerebbe qualche mese. ma se invece si ritiene di dover affrontare subito la questione e dare senza ambagi la negativa, allora io pregherei lei di considerare se non sarebbe meglio che tal negativa, invece di essere data dal Nunzio, fosse data dal Cardinal Reig, Arcivescovo di Toledo e Primate di Spagna. La ragione si è che il Nunzio, o meglio, la Segreteria di Stato, nel concetto di Primo de Rivera, sono tenuti come non conformi colla politica del Governo in Catalogna. Ricorda lei come interpretò Primo de Rivera la negativa del trasferimento del Vescovo i Vich all'arcivescovado di Saragozza? Quindi la decisione della Santa Sede sarebbe sospettata di filocatalanismo; sospetto che bisogna evitare per quanto è possibile. Se invece la eventuale negativa passasse pel tramite del Cardinale Reig, il quale è spagnolo e ha tanto sofferto in Catalogna per la causa spagnola, non vi potrebbe aver luogo a sospetti, massime se si raccomandasse al Card. Reig si consigliare, come di per sé e come già ha fatto altre volte, al Governo di desistere dal suo proposito e di accettare per colà un catalano, scelto naturalmente tra quelli che meritino ogni fiducia per il loro provato e sano spagnolismo» (Carta sin número de Tedeschini a Borgongini Duca, Roma, 30 agosto 1925, *Ibid.*, ff. 64-65, original autógrafa).

212. Despacho n.º 2241 (*Documento 44*).

213. «Ricevuto rapporto n.º 2241. Riguardo candidatura Mons. Viladrich y Gaspar V.S. assuma ulteriori informazioni circa sua idoneità diocesi Vich. Se risulteranno favorevoli V.S. è autorizzata comunicare Governo accettazione Santa Sede» (Telegrama cifrado n.º 173 de Gasparrà a Tedeschini, Vaticano, 16 abril 1926, *Ibid.*, f. 23).

Magaz. Como el 6 era Domingo y estamos en Adviento y ayer fue día de la Inmaculada Concepción, no debí salir de Toledo. He venido esta mañana e inmediatamente me he presentado al General Presidente del Gobierno. Al referirle la entrevista con el Marqués de Magaz, de que di cuenta en mi anterior carta, y hablarle del encargo que Vuestra Emcia. Rvdma. me había hecho de parte de Su Santidad, me dijo:

Que el Gobierno se proponía combatir el separatismo, y que para ello creía conveniente enviar allí Obispos procedentes de otras regiones, que ofrecían mas seguridades por lo que se refiere a no consentir nada que contribuya a quebrantar la unidad de España; que la dificultad que yo oponía para algunas diócesis, por el desconocimiento de la lengua catalana, única que hablaba el pueblo, no existía, puesto que podían muy bien los nombrados Obispos aprenderla lo suficiente para entenderse con la gente del país.

Al decirle yo que esto no era fácil, me contestó que no era criterio absoluto suyo el no presentar para Obispo ningún catalán para Cataluña, y que si se encontrara un sacerdote digno, que no tuviera ideas o aficiones separatistas, aunque fuera catalán, no tendría ningún inconveniente en presentarlo para alguna diócesis de Cataluña. En vista de esto le propuse a D. Isidro Gomá, Arcediano de la Catedral de Tarragona, sobre el cual tenía yo ya la conformidad del Sr. Nuncio, y se manifestó conforme y tomó nota, para escribir al Sr. Cardenal de Tarragona, dándole alguna satisfacción a propósito de un escrito que le dirigió hace poco más de un mes y que le debió ser molesto, y además le pediría informes del Sr. Gomá para Obispo de Vic (Cataluña).

Estuvo el Presidente muy comedido y muy considerado y razonable. Hablamos de la exigencia del Marqués de Magaz, que había pedido la carta de Vuestra Emcia. Rvdma. o copia de la misma, y me

214. Despacho nº. 2268 (*Documento 48*).

215. «Ho regolarmente ricevuto il rapporto della S.V. Illma. e Revma. N°. 2268, in data 29 aprile 1926, concernente la provvista della diocesi di Vich. Nel ringraziarLa per le notizie fornitemi, sono in attesa che da cotesto Governo mi venga comunicata la presentazione ufficiale per impartire alla Concistoriale gli ordini relativi alla traslazione di Mons. Viladrich alla suddetta diocesi» (Despacho nº. 1095/26 de Gasparri a Tedeschini, del 12 de mayo de 1926, AES, *Spagna 704, fasc. 77, f. 27*).

216. Con telegrama del Tedeschini comunicó la muerte de Viladrich, obispo electo de Vic (AES, *Spagna 704, fasc. 77, f. 29*).

217. Sin embargo, en el último consistorio, celebrado en el mes de junio de 1926, no aparece el nombramiento de Viladrich, y en AAS (1926) p. 400, consta su muerte el 25 de septiembre, como obispo titular de Tricomia.

dijo que él no necesitaba verla, que le bastaba el que yo le dijera el contenido de la misma.

Celebro poderle comunicar estas noticias, quedando con ello cumplido el encargo que se sirvió hacerme.

De Vuestra Eminencia Revdma. con el mayor respeto dvtmo. y humilde seguro servidor que le besa las manos E. Card. Reig Arzobispo de Toledo».²²⁵

33. JUAN PERELLÓ, OBISPO DE VIC EN 1927, TRAS LARGA Y COMPLEJA NEGOCIACIÓN

La diócesis de Vic no fue fácil de cubrir debido, en parte al retraso provocado por el encargo dado al cardenal Reig para conseguir el nombramiento de obispos catalanes. El cardenal insistió de nuevo para que a Vic fuera destinado un obispo catalán y recomendó a los canónigos Gomá y Rial,²²⁶ ambos de Tarragona, reconocidos unánimemente como idóneos para el Episcopado. Pero ninguno de ellos fue aceptado por el Gobierno, porque aumentaban las dificultades gubernativas al ver por todas partes peligros de catalanismo. Se pensó entonces en trasladar al obispo de Avila, Enrique Pla y Deniel, también catalán, que no fue aceptado por otras razones.

Tanto el cardenal Reig como el cardenal Vicente Casanova, arzobispo de Granada, y otros preladados, secundando las indicaciones del nuncio, no dejaron de someter delicadamente a la atención del Presidente del Consejo la necesidad de presentar para Vic a un eclesiástico de la región, conocedor de la lengua y de las costumbres catalanas, También el Gobierno, que inicialmente había aceptado a Gomá, habiendo recibido más tarde informaciones sobre la posibilidad de que tuviera tendencias catalanistas,

218. «Monsignor Nunzio Apostolico in Spagna ha portato a cognizione della Santa Sede come cotesto Governo abbia fatto il nome di Monsignor Munez (*sic*), Uditore della S. Rota di Madrid per la Sede vacante di Vich; ma la Santa Sede, prima di prendere in esame tale presentazione, ritiene necessario sia risoluta una questione di principio della più alta importanza; e desidera che tale questione sia trattata presso il Governo, anziché dal proprio Nunzio, dall'Eminenza Vostra Rev.ma la quale, per le Sue esimie qualità, è sì bene accetto a Sua Maestà e al Suo Governo. Alla Santa Sede sono infatti pervenute informazioni, le quali farebbero credere che l'attuale Governo Spagnolo abbia adottato il principio o regola generale di non presentar mai per le diocesi vacanti di Catalogna alcun ecclesiastico catalano neppure dei più insospettabili; ed in applicazione di tale principio fu presentato Monsignor Munez

ciertamente infundadas y exageradas, procedentes de elementos laicos y especialmente del Gobernador Civil de Barcelona y del Capitán General

(sic). Ora la Santa Sede non vuole entrare a giudicare se la linea seguita dal Governo nel campo politico in Catalogna sia per riuscire di utilità agli interessi della Spagna e della Corona, ma non può assolutamente ammettere tale principio e prega Vostra Eminenza di far riconoscere la gravità e la giustizia delle ragioni che muovono la Santa Sede, dissipando ogni eventuale contrarietà. Non occorre che io ricordi all'Eminenza Vostra come, nella provvista delle diocesi vacanti, debba unicamente tenersi presente questa regola: scegliere il candidato il quale, tutto ben considerato, apparisca il più idoneo a governare la diocesi vacante. Da questa regola non sono punto esclusi gli ecclesiastici della regione nella quale trovasi la diocesi vacante, i quali, anzi, possono *ceteris paribus* essere più idonei degli altri, conoscendo meglio i bisogni, i costumi, l'indole dei fedeli della vacante diocesi. Questa regola è prescritta dal Codice canonico, promulgato in Spagna, nel can. 331, par. 1, n. 4, ove si legge che il candidato debba essere: 'bonis moribus, pietate, animarum zelo, prudentia, ceterisque dotibus praeditus, quae ipsum aptum efficiant ad gubernandam dioecesim de qua agitur», senza veruna esclusione dei candidati della regione. Questa regola fu ricordata dal Sommo Pontefice Benedetto XV nell'enciclica *Maximum illud* del 30 Novembre 1919, circa la Propagazione della Fede cattolica, ove dicesi espressamente che nessuna regione, nessuna stirpe è esclusa dall'Episcopato, cioè dall'aver i propri pastori scelti tra i figli della sua gente e della sua terra: 'nam ut Ecclesia catholica est... ita consentaneum est ex unaquaque gente, sacrorum administros existere quos divinae legis magistros viaeque ad salutem duces sequantur populares sui'. Lo stesso principio riaffermò il Santo Padre Pio XI, gloriosamente regnante, nella Lettera Apostolica del 5 Aprile 1923, scritta in occasione dell'ampliamento di un seminario per i giovani negri, dichiarando esplicitamente, «oportere ut unicuique stirpi vel genti sui sint sacerdotes qui cum ea ortu ac ingenio, sensibus studisque coharreant». Che se tale necessità e la regola che ne deriva fu richiamata con espressioni così decise per dare anche alle popolazioni meno civili e quasi del tutto sprovviste di soggetti idonei all'episcopato. Pastori usciti dal loro seno, non è chi non veda quanto giustamente la Santa Sede esiga che il principio stesso sia rispettato nei riguardi di regioni ove abbondano ecclesiastici degni dell'Episcopato; e tale principio è implicitamente confermato dal Concordato vigente tra la Santa Sede e la Spagna, nel quale nessuna limitazione è posta alla scelta dei candidati da presentare. Ora il venir meno alla citata regola, adottando proprio per la provvista delle diocesi di Catalogna odiose esclusioni riuscirebbe troppo doloroso al popolo catalano e non solo di un danno incalcolabile delle anime, ma anche assai più allo stesso Governo poichè, rafforzerebbe il partito a lui contrario e farebbe ritenere vessatorie ad inique anche le misure più moderate e più giuste che il Governo stesso prendesse per tutelare l'incolumità e l'unità della Patria. D'altra parte è notissimo a tutti quanto corretta sia l'attitudine assunta dalla Santa Sede nella questione catalana. Basterà rimettere a Vostra Eminenza l'esemplare *dell'Osservatore Romano* con il discorso tenuto dal Santo Padre al pellegrinaggio del Correo Catalano: discorso assai chiaro e nel quale, del resto, Sua Santità non ha fatto che ripetere pubblicamente quanto in altre occasioni

de Cataluña, llegó a la conclusión que no podía ser propuesto un catalán para la diócesis de Vic. Por eso se pensó en el religioso mallorquín Juan Perelló, superior general de la Congregación diocesana de los Sagrados Corazones de Mallorca y profesor del seminario diocesano de Mallorca, reputado como religioso ejemplar, hombre de vasta cultura y profunda espiritualidad, ajeno a las pasiones políticas y a las luchas regionalistas.

De él hicieron grandes elogios y lo habían propuesto espontáneamente para el Episcopado el arzobispo de Zaragoza, Rigoberto Doménech, que había sido precedentemente obispo de Mallorca, el obispo de Huesca, Mateo Colom Canals, oriundo de Mallorca y el obispo de Mallorca, así como otros prelados y eclesiásticos, como puede verse en el amplio despacho que Tedeschini envió a Gasparri el 22 de noviembre de 1926. El obispo de Barcelona, José Miralles, que era oriundo de Mallorca, dijo de Perelló: «Desde que le conocí, le he visto ejemplarísimo en sólida virtud, de la cual le considero maestro. Nunca he podido descubrir en él el más mínimo defecto. La opinión pública de que goza es idéntica a este juicio mío. Creo que si se hiciera un plebiscito de hombres virtuosos de Mallorca, el P. Perelló alcanzaría el mayor número de sufragios. Sus dotes de gobierno le han merecido la elección y reelecciones unánimes en su cargo de Superior General. Es modelo de prudencia, de discreción y de aquella afabilidad que deja entrever siembre al superior digno, austero y de firme independencia. Le considero

aveva detto perché fosse riferito in Catalogna. Per queste ragioni il Sommo Pontefice prega Vostra Eminenza perché voglia proporre all'alta considerazione di Sua Maestà Cattolica quanto le ho esposto, aggiungendo che il Santo Padre non intende con ciò in alcun modo di incoraggiare il clero che si discosta dalle istruzioni della Santa Sede, ma solo di porre a capo delle diocesi di Catalogna degli ecclesiastici catalani i quali pur essendo di piena idoneità canonica siano di indiscussa lealtà verso le istituzioni. Profitto della presente circostanza per esprimere all'Eminenza Vostra i sensi della mia profonda venerazione con cui baciandole umilissimamente le mani mi professo di Vostra Eminenza Rev.ma Umil.mo Dev.mo Servitor vero P. Card. Gasparri» (Copia mecanografiada de la carta n.º. 48037 de Gasparri a Reig, del 31 octubre 1925, AES, *Spagna 690, fasc. 70, ff. 19-23*; minuta manuscrita de esta carta, *Ibid.* ff. 10-14; minuta autógrafa de Gasparri de la misma carta, *Ibid.* ff. 16-17).

219. Sobre las relaciones del Papa con el Rey cf. mi artículo «Pío XI e Alfonso XIII, re di Spagna»: *La Papaupaté contemporaine (xixe-xxe siècles) - Il Papato contemporaneo (secoli XIX-XX)*. Hommage au chanoine Roger Aubert, professeur émérite à l'Université catholique de Louvain, pour ses 95 ans. Edité par J.P. Delville et M. Jacov, Louvain-la-Neuve, Collège Érasme - Città del Vaticano, Archivio Segreto Vaticano, 2009, pp. 377-393.

220. «Sapendo bene trattarsi di uomini che con chiarezza di idee e rettitudine di

pues digno de cualquier elevado cargo eclesiástico, y, en concreto, de la promoción a la dignidad y oficio de Obispo».²²⁷

Mientras se hacían las gestiones previas al nombramiento del nuevo obispo, los arciprestes de la diócesis de Vic enviaron una súplica al Papa, pidiendo un obispo santo y sabio.²²⁸

El anteriormente mencionado vicario general de Vic, Jaime Serra, escribió el 8 de noviembre de 1926 la siguiente carta personal al padre Pedro Vidal, S.J., profesor de Derecho Canónico de la Pontificia Universidad Gregoriana:

«Mi apreciado Padre en Jesús: permítame que moleste otra vez

sentimenti propugnano le giuste autonomie e gli interessi regionali non dimenticando la parola da Dio stesso pronunciata: Ogni regno in sè diviso sarà desolato». Estos peregrinos fueron recibidos, junto con otros españoles procedentes de Tierra Santa, por Pío XI con motivo del Año Santo. Cfr. *L'Osservatore Romano*, n. 237 (19.871), del 12-13 octubre 1925.

221. Luis Carreras Mas (Sabadell, Barcelona, 1884 - Barcelona, 7 marzo 1955) después de haber hecho los estudios eclesiásticos en el seminario de Barcelona y, tras su ordenación sacerdotal, fue profesor de filosofía de dicho seminario, así como capellán y profesor del religión del distinguido colegio de Loreto, en el cual estaba excluida la lengua catalana. Sacerdote muy conocido y estimado en Barcelona por su cultura y probidad, y por su especial devoción a la Santa Sede y al Papa, fue presentado en 1917, cuando apenas contaba con 33 años, como candidato al episcopado por el obispo de Barcelona, Enrique Reig Casanova, que dio de él muy buenos informes. En marzo de 1923 fue nombrado por la Santa Sede chantre de la catedral de Barcelona, para ocupar la vacante provocada por la muerte de su titular, Cayetano Barraquer Roviralta, tío del cardenal Vidal y Barraquer, acaecida el 31 de diciembre de 1922, pero tuvo que renunciar a dicha dignidad, sin haber llegado a tomar posesión de ella, tanto por las presiones del cardenal Vidal, que se opuso terminantemente a que Carreras fuera canónigo de Barcelona, como por las posteriores presiones del gobierno del Directorio militar de Primo de Rivera, que también le acusó de catalanismo, aunque Carreras nunca tuvo estridencias ni comprometió su ministerio sacerdotal por sus ideas políticas. El nuncio Tedeschini le conoció personalmente durante el verano de 1923 y sacó de él muy buena impresión, como sacerdote serio, de criterio y espíritu romano. Carreras fue discípulo predilecto del obispo de Vic, Torras y Bages, y considerado como su continuador más fiel e ideal, así como seguidor de la doctrina de Balmes, procurando mantenerse siempre en el terreno de los principios doctrinales, sin entrar en debates políticos concretos; defendió siempre un regionalismo no exclusivista ni separatista. Por ello, fue víctima de un clima de delaciones y hostilidades, nacidos precisamente en los ámbitos clericales catalanes, y promovidos por un sacerdote suspenso *a divinis* por su conducta inmoral, quienes lanzaban acusaciones infundadas y calumnias contra cuantos no participaban de su

su atención aunque sea abusando de su reconocida benevolencia. Me obliga a ello el bien espiritual de esta diócesis, cuyo clero, como yo, anhela vivamente la elección de un buen Pastor, que le rija y estimule en el ejercicio de su ministerio. Estaba esta diócesis plenamente confiada de que sería nombrado un catalán para ocupar la sede vacante; y este parece era el propósito así del Sr. Nuncio como del Sr. Cardenal de Toledo; pero últimamente se han recibido noticias que acusan un cambio de criterio y aun se rumorea que será propuesto un sacerdote que no es de este país, y de antecedentes poco favorables. Todo esto ha llevado la inquietud y alarma al digno clero, decidiéndose, para evitarlo, a acudir a Su Santidad en súplica de un obispo santo y sabio, que conozca la lengua y necesidades del país, atraiga al clero regular, reciba con benignidad a las religiosas y levante el prestigio de la autoridad episcopal, hoy por desgracia bastante decaído. Este objeto

ideas extremistas. Carreras promovió y apoyó diversas asociaciones de acción cristiana y cultural con su ardiente oratoria, con su influjo personal, con sus consejos y orientaciones y con su participación directa en algunas de ellas, como consiliario de la Academia de Sabadell, cuando aconsejó a los católicos que participaran en las elecciones, orientándolos no en sentido político sino en sentido católico-social, como puede verse en las alocuciones públicas que dirigió a dicha Academia en los años 1921, 1922 y 1923. Y en esto no hizo más que seguir las orientaciones del fundador de la misma, el célebre polemista Félix Sardá y Salvany, y siempre de acuerdo con las normas específicas dadas por san Pío X para la acción católico-social de los españoles. También fue Carreras uno de los pioneros del movimiento litúrgico en Cataluña, que tuvo su centro en la abadía de Montserrat. Viajó por Austria y Alemania conferenciando con los más distinguidos profesores, visitando centros de estudios y cultura y, estudiando la vida religiosa de dichos países. Tuvo una destacada actuación durante la Segunda República como consejero del cardenal Vidal, arzobispo de Tarragona, para asuntos político-religiosos, mientras se preparaba y discutía el proyecto de Constitución, en el verano y otoño de 1931. Cf. mi *Diccionario de sacerdotes diocesanos españoles*, pp. 307-309.

222. Cf. mi artículo anterior en *Analecta Sacra Tarraconensia* 83 (2010) 153-165.

223. «Cardinale Primate ha esposto lettera V.E.R. numero 48037 al Re, e Le sembra siasi lasciato convincere, e al Presidente interino Marchese Magaz dimostrandosi contrarissimo specialmente con me perché propositi Santa Sede si oppongono politica Governo e favoriscono catalani, come Governo afferma notarsi da qualche tempo. Marchese chiede copia lettera per riferirla Primo de Rivera che giungerà domenica; ma prima di consegnarla Cardinale attende per mio mezzo istruzioni V.E.R. Marchese prevede le più gravi conseguenze» (Telegrama cifrado n.º. 102 de Tedeschini a Gasparri, del 25 noviembre 1925, AES, *Spagna 690, fasc. 70, ff. 15*).

tiene la solicitud adjunta, firmada por los Arciprestes del obispado, quienes me la han entregado por si me parece bien cursarla, en lo que me parece no hay inconveniente, redactada como está en términos discretos y respetuosos; pero no fiando en mi criterio, me permito y me tomo la libertad de transmitirla a V.R. dejando al suyo, más ilustrado, elevarla o no al Augusto Pontífice. Perdone mi atrevimiento, en gracias de los deseos del mejor bien espiritual de esta diócesis que animan a quien es de V.R. afmo. y adicto s.s. que le aprecia *in Jesu Corde*, Jaime Serra, P.».²²⁹

En lugar de transmitir la mencionada súplica a la Secretaría de Estado, el P. Vidal prefirió enviarla al cardenal De Lai, secretario de la S.C. Consistorial, para informarle sobre la situación de la diócesis vicense, pero sin entrometerse en el nombramiento del nuevo obispo, que no era asunto de su competencia. Vidal elogiaba la vitalidad de la diócesis y del clero, a la vez que lamentaba la inquietud provocada por el pontificado anterior y agravada por el largo período de sede vacante.²³⁰ Sin embargo, el asesor de dicha Congregación, Raffaello Rossi, la hizo llegar a Borgongini Duca. Antes de expedir el nombramiento, la Secretaría de Estado recordó a la S.C. Consistorial que en la bula correspondiente se tuviera en cuenta que la diócesis de Vic estaba vacante por la promoción del obispo anterior, Francisco Muñoz Izquierdo, al patriarcado de las Indias.²³¹ El decreto del rey presentando a Perelló para Vic fue firmado el 25 febrero 1928.²³² Perelló recibió la consagración episcopal de manos del nuncio Tedeschini.²³³

34. EL OBISPO FIDEL GARCÍA Y LA PLENA RESTAURACIÓN DE LA DIÓCESIS DE CALAHORRA Y LA CALZADA EN 1927

En 1926 comenzaron las gestiones para la provisión definitiva de la diócesis de Calahorra con un obispo propio, pues hasta entonces había tenido un administrador apostólico. En virtud del artículo 5º del Concordato de 1851 la sede episcopal de Calahorra y La Calzada debía trasladarse «cuando se halle todo dispuesto al efecto y se estime oportuno» de Calahorra a Logroño, así como la de Orihuela debía trasladarse a Alicante y la de Segorbe a Castellón de la Plana. Las primeras gestiones para ejecutar este proyecto habían comenzado en 1891, pero fueron tantas las dificultades surgidas entonces que se prefirió dejar la sede vacante y nombrar administrador apostólico de la misma al arzobispo de Burgos. Más tarde, en 1911, se nombró un administrador apostólico con carácter

episcopal, residente en Calahorra, pero se trató de una situación anormal e insostenible²³⁴, que pudo resolverse en 1927, con el nombramiento de Fidel García Martínez como obispo propio.²³⁵ El rey firmo el correspondiente decreto de presentación el 29 de marzo de 1927.²³⁶

35. NICANOR MUTILOA, ADMINISTRADOR APOSTÓLICO DE BARBASTRO, EN 1927

En octubre de 1926 falleció el obispo Emilio Jiménez, administrador apostólico de Barbastro. Su sucesor fue el P. Nicanor Mutiloa, Redentorista, que reunía buenas cualidades, resumidas por el Padre Gamarra, antiguo superior de la Iglesia Pontificia de la Nunciatura, diciendo que: «el muy Reverendo P. Nicanor Mutiloa, por lo que mira a la virtud la tiene muy notable y probada. Humilde, abnegado, profundamente piadoso, de un espíritu de sacrificio más que ordinario y muy sobrenatural en todo su proceder. Creo sin vacilar que, en punto a las virtudes, nada dejaría que desear para el cumplimiento de los oficios episcopales. En cuanto a “ciencia” creo sinceramente que posee la indispensable, pero no más. Aunque es de buena inteligencia, las circunstancias de su vida no le han permitido dedicarse especialmente a cultivar de un modo especial también la ciencia. Los estudios fundamentales los hizo bien y explica teología moral durante tres años. Por lo que respecta a dotes de gobierno es muy prudente, suave, amabilísimo, enemigo de toda estridencia; lo cual le ha servido para ganarse en todos cargos el amor de sus súbditos, además de haber sido siempre el primero en dar ejemplo y tomar para sí lo más humilde y trabajoso. La reputación de santo religioso de que goza en cuantos le conocen es bien sabida. Finalmente es mi parecer que el Padre Mutiloa en cualquier cargo no será nunca de los que brillen con ruido y aparato externo. sino de los que hacen el bien serena, oculta, suave y eficazmente. No tiene condiciones para predicar, por lo cual rara vez lo ha hecho y con poco éxito. Su más elocuente predicación es el ejemplo. Únicamente debe advertirse que para hacerle admitir cualquier cargo fuera de la Congregación se ha de tropezar con un obstáculo no fácil de vencer. Ni el mismo Padre General tiene autoridad para imponernos tan terrible sacrificio».²³⁷

Aunque este nombramiento se hizo sin dificultades porque no intervino en él el Gobierno al tratarse de un administrador apostólico, sin embargo la

224. AES, *Spagna 690, fasc. 70, ff. 32-32v.*

Secretaría de Estado le pidió a Tedeschini que se informara para saber si el Gobierno tenía alguna dificultad al respecto.²³⁸ El Gobierno no se opuso al nombramiento,²³⁹ sin embargo, antes de publicarlo oficialmente, se le pidió al nuncio que interrogara al superior general de los Redentoristas, P. Murray, para saber si había algún impedimento.²⁴⁰ Éste hizo una observación sobre la salud del candidato²⁴¹, que para Tedeschini no parecía atendible, y lo único que lamentó fue perderlo como religioso.²⁴²

Sin embargo, el padre Mutiloa pidió al mismo P. Murray que interviniera ante el Papa para impedir su nombramiento, porque no se consideraba apto para el episcopado.²⁴³ El P. Murray visitó el 20 de octubre al secretario de la S.C. de Asuntos Extraordinario, Borgongini Duca, para comunicarle que el P. Mutiloa no aceptaba el episcopado y le entregó copia de la carta que había recibido del interesado y en la que le explicaba las razones de negativa, si bien añadía, que solo obedecería «*salvo precepto d'ubbidienza al Santo Padre*». Mons. Borgongini le respondió de palabra: «*Si deve obbedire alla volontà del Santo Padre*».²⁴⁴

Para reforzar su petición, Murray envió, desde su Curia generalicia de Via Merulana, a Borgongini una extensa carta en francés en la que le llamó su atención sobre el aviso que la nunciatura había dado oficiosamente al P. Mutiloa relativa a la propuesta de nombramiento episcopal para Barbastro. Le dijo, además, que a principios de año, antes de los nombramientos trienales de su Congregación, el nuncio le había pedido que no diera algún cargo al P. Mutiloa porque la Santa Sede deseaba servirse de él. Murray le aseguró al nuncio que estaba sometido al Papa, pero que, por el bien de la provincia española de su Congregación, creía que debía mantener en su cargo al P. Mutiloa. Le recordó además que por la regla, aprobada por Benedicto XIV, los redentoristas estaban obligados por voto «*ad non praetendendum, sive directe, sive indirecte, ad cuiuscumque generis dignitates, beneficia et officia extra Congregationem; imo oblata sit, recusare tenebuntur iisque renuntiare, nisi forte a Summo Pontifice aut Rectore Maiore ad ea, formali praecepto obedientiae obligati fuerint*». Esta obligación se recordaba también en la fórmula de la profesión religiosa. Por otra parte, las Constituciones, escritas por San Alfonso María de Ligorio, o por lo menos ante él, establecía: «*Rectorem Maiorem non posse inconscientia obligare aliquem Congregatum ad acceptandum Episcopatum quod si Rectore Maiore formale praeceptum acceptandi Episcopatus datur, Congregati arbitrio erit illum acceptare si velit, sed ad acceptandum numquam tenetur*». Murray afirmaba que por su parte nunca impondría un precepto formal a uno de los religiosos sobre

este asunto. Y en cuanto a los sentimientos personales del P. Mutiloa le dijo que podía juzgarlos por sí mismo leyendo la carta que el interesado le había enviado. Añadió que su salud no era robusta y que si había podido soportar las fatigas de su cargo de provincial, no sabía si podría afrontar las del episcopado. Además, su vista era débil y no era necesario insistir en que no tenía preparación alguna para el ministerio episcopal. Por último, declaraba que dejaría un gran vacío en la provincia redentorista en plena expansión y que gobernaba con gran sabiduría. Uniendo sus oraciones a las de Borgongini, repitió que se sometía absolutamente a las órdenes de Su Santidad, pero le pedía que comunicara todo esto al Papa para que lo tomase en consideración. Terminaba diciéndole que si conseguía lo que le pedía, habría hecho un gran servicio a los redentoristas, uno más de los muchos que le había hecho y por lo que le quedarían muy agradecidos.²⁴⁵

Mutiloa fue nombrado administrador apostólico de Barbastro con el título episcopal de Gerapoli²⁴⁶ y el nombramiento se hizo público el 24 de

225. *Ibid.*, f. 33.

226. Salvador Rial Lloveras (Tarrasa, Barcelona, 1887 - Tarragona, 1 diciembre 1953) estudió en el seminario de Barcelona, del cual fue profesor de latín, griego, teología dogmática, historia eclesiástica y otras materias. Ordenado sacerdote en 1900, se doctoró en teología en la universidad pontificia de Tarragona. Ejerció el ministerio en la diócesis de Barcelona como coadjutor en las parroquias de San Andrés de Llavaneras, Olesa de Montserrat y Santa María de Villafranca del Panadés, así como economo de El Bruch y de San Juan y San José de Mataró, y en todas ellas dejó huella profunda de su ministerio, hasta que en 1915 fue nombrado canónigo de la catedral y secretario de cámara y gobierno de la diócesis de Gerona por el obispo Francisco de Paula Mas y, al fallecer éste, quedó como vicario general y gobernador eclesiástico. En 1918 ganó por oposición una canonjía en la catedral gerundense, dirigió el boletín eclesiástico y fue el primer director del *Full parroquial* de aquella diócesis. En 1921 pasó a la diócesis de Tarragona como canónigo penitenciario, prebenda que ganó tras reñidas oposiciones, y profesor y prefecto de estudios del seminario, así como visitador de religiosas y consiliario de la junta archidiocesana de Acción Católica de la provincia eclesiástica. En 1935 fue presentado a la Santa Sede como candidato idóneo para el episcopado por los obispos de la provincia eclesiástica de Tarragona. Al comenzar la persecución religiosa de 1936 estuvo a punto de ser asesinado por los republicanos, pues permaneció diez meses detenido en el vapor-prisión «Río Segre» en el puerto de Tarragona. Cuando la persecución religiosa se fue mitigando, fue juzgado y absuelto, y el cardenal Vidal, ausente de la diócesis al haber conseguido escapar de la persecución en 1936 e imposibilitado más tarde a regresar a España por la prohibición de las autoridades militares, lo nombró vicario general en 1937, y la Santa Sede le encomendó el gobierno de las diócesis de Lérida y Tortosa, en calidad de administrador apostólico, consiguiendo mantener buenas relaciones con las autoridades republicanas y las de la Generalitat de Cataluña, a pesar de las difíciles circunstancias. Por ello trató con mucha prudencia de desarrollar una acción pastoral,

noviembre de 1927.²⁴⁷ Mutiloa fue consagrado por el nuncio Tedeschini²⁴⁸ y pudo impartir la bendición papal,²⁴⁹ que había solicitado su superior

que resultaba prácticamente imposible debido a que continuaba la persecución, seguían las ejecuciones de sacerdotes y las cárceles permanecían repletas de clérigos y seglares católicos, razón por la cual el cardenal Vidal nunca quiso regresar a su diócesis, a pesar de las insistencias del ministro Irujo, que pretendía de esta forma demostrar una normalidad religiosa que nunca existió de hecho en la zona republicana. A finales de 1938 viajó a París y a Roma para entrevistarse con el cardenal Vidal e informar a la secretaría de Estado del Vaticano de la situación religiosa de Cataluña. Llevó también una carta del ministro Álvarez del Vayo al cardenal Pacelli, que garantizaba la libertad religiosa y proponía la normalización de relaciones diplomáticas, pero se trataba de una calara maniobra propagandista de un gobierno agonizante y buscaba medios de subsistencia en el extranjero, cuando el final de la guerra era cada vez más inminente por el veredicto irrefutable de las armas. Cuando el Ejército nacional entró en Tarragona quedó detenido durante algunos días por las autoridades militares, pero fue puesto inmediatamente en libertad y después pudo continuar ejerciendo su ejemplar ministerio como vicario general. El 19 de enero de 1939 se apresuró a escribirle al cardenal Pacelli - que apenas un mes y medio más tarde sería elegido papa con el nombre de Pío XII - estas palabras: «Gracias al Señor esta ciudad y archidiócesis han sido felizmente liberadas por el glorioso Ejército español, y ha renacido a nueva vida religiosa, patriótica y social, con el intenso entusiasmo de todo el pueblo». A la muerte del cardenal Vidal en 1943, en el exilio, la Santa Sede le nombró administrador apostólico de Tarragona y ejerció esta misión hasta que el 9 de octubre de 1944 tomó posesión del nuevo arzobispo, Manuel Arce Ochotorena, que le nombró gobernador eclesiástico *sede plena*. Desempeñó la vicaría general en los años difíciles en que tuvo lugar la reconstrucción espiritual y material de la archidiócesis tarraconense, gravemente afectada por la persecución religiosa, que provocó el martirio de casi dos centenares de sacerdotes diocesanos, incluido el obispo auxiliar, Manuel Borrás Ferré. Fue presidente de la junta de misiones de la provincia eclesiástica tarraconense, en cuyo cargo realizó una ingente labor. El 18 de julio de 1952 el general Franco le concedió la encomienda de la Orden de Alfonso X el Sabio. Las insignias de la misma, que le fueron ofrecidas por el consejo provincial de Falange, le fueron impuestas por el ministro de Educación Nacional, Joaquín Ruiz Jiménez, el 3 de octubre de 1953, y este fue el último acto público al que pudo asistir, ya que un ataque de apoplejía le afectó por completo a su salud, ya bastante deteriorada desde 1944, pues una grave enfermedad a los ojos le había obligado a retirarse de la vida activa, aunque siguió predicando, pronunciando habitualmente la homilía en la misa de once en la parroquia de San Francisco, administrando los sacramentos y demostrando gran celo pastoral, pues siempre fue un sacerdote muy ejemplar, un trabajador infatigable y un gran amante de la historia, cultura y tradiciones de su diócesis. En la nota necrológica publicada en el BO Tarragona se lee: «Pocos sacerdotes habrán descendido al sepulcro en este siglo a los que deba tantos desvelos la archidiócesis tarraconense, puesta más de una vez, y alguna de ellas en circunstancias difficilísimas, en sus prudentes manos sacerdotales». Cf. mi *Diccionario de sacerdotes diocesanos españoles*, pp. 948-949.

general.²⁵⁰

36. PEDRO SEGURA, ARZOBISPO PRIMADO DE TOLEDO EN 1927

Tras el fallecimiento del cardenal primado, Enrique Reig Casanova,²⁵¹ a Toledo fue destinado el arzobispo de Burgos, Pedro Segura Sáenz, recomendado por el Gobierno. Tedeschini comunicó a la Santa Sede la propuesta gubernativa,²⁵² que fue aceptada inmediatamente.²⁵³ El nuncio dijo que Alfonso XIII personalmente recomendaba este nombramiento y explicó las razones del mismo, que se hizo sin dificultad alguna.²⁵⁴

Tedeschini consideraba a Segura como «*il Prelato più santo, più competente, più addetto alla Santa Sede che conti la Spagna, e che quindi questi porterà la sede Toletana a santità ed a gloria, per Dio e per la Chiesa, e per le anime*».²⁵⁵ Las gestiones burocráticas posteriores se completaron con toda normalidad,²⁵⁶ el rey firmó el decreto de nombramiento el 31 de octubre y el despacho de presentación el 14 de noviembre de 1927²⁵⁷ y el embajador Magaz lo transmitió a la Secretaría de Estado²⁵⁸ junto con otros documentos.²⁵⁹

37. ZACARÍAS MARTÍNEZ, SUCESOR DE JULIÁN DE DIEGO EN SANTIAGO EN 1927

Sucesor de García-Alcolea, fallecido el 16 de enero de 1927, en Santiago de Compostela fue el agustino Zacarías Martínez, obispo de Vitoria. Tedeschini no se opuso a su candidatura porque lo consideraba digno, culto y elocuente, pero objetó que era uno de esos prelados que no ocultaba sus aspiraciones a conseguir promociones en la «carrera episcopal», incluso hasta alcanzar el cardenalato; uno de esos obispos que, según expresión literal del nuncio, debía «*correre e correre, come qui si usa, fino ad una sede ritenuta per cardinalizia*». Zacarías Martínez había sido nombrado obispo de Huesca en diciembre de 1918 y fue trasladado a Vitoria cuatro años más tarde, en 1922. Pasados otros cinco años se le promovió a Santiago de Compostela.²⁶⁰ Este nombramiento se hizo enseguida,²⁶¹ porque Tedeschini no consiguió encontrar un candidato mejor.²⁶² El decreto de presentación del rey fue firmado el 7 de junio de 1927.²⁶³

227. Despacho n.º. 2404 (*Documento 52*).

38. DONISIO MORENO, OBISPO DE CORIA EN 1927

El Gobierno presentó en marzo de 1927 para obispo de Coria, vacante por el traslado a Burgos de Pedro Segura Sáenz, a Dionisio Moreno y Barrio, arcipreste parroquial de Santa Marina la Real, de León, que había sido aprobado por la Junta Delegada del Real Patronato y de él poseía Tedeschini las mejores referencias. El obispo de León dijo de él que era: «Sacerdote de buen espíritu, celoso y ejemplar en su conducta. Como párroco trabaja y gran celo en su ministerio y procura el aseo y limpieza del templo. En los domingos y días festivos tiene siempre la predicación parroquial y la catequesis con especial atractivo para los niños. Asiste bien a los enfermos; es asiduo en el confesonario. Prudente en el régimen de la parroquia, mereciendo el aprecio y respeto de sus feligreses, y cada mes publica una hoja parroquial para la feligresía: se lleva bien con los coadyutores, y con el clero de la diócesis, como arcipreste. Es adorador nocturno activo y Presidente de honor de la Conferencia de Señoras de S. Vicente de Paúl. Durante varios años desempeñó una cátedra de Filosofía en este

228. «Beatissime Pater, infrascripti Archipresbyteri seu Vicarii Foranei, nomine proprio, necnon parrochorum sui districtus, dioecesis Vicensis in provintia Ecclesiastica Tarraconensi, ad Beatitudinis Vestrae pedes humillime provoluti, exponunt: Morte subita raptio Ilmo. D.D. Iacobo Viladrich ad praefatam dioecesim recenter electo, qui semper quidem, nunc vero maxime, attentis rerum adiunctis, omnino appareat et Clero et populo tamquam vera efigies Boni Pastoris, solius vices gerens *Principis Pastorum et Episcopi animarum*; nos qui licet immerito parochi ministerio fungentes, nostrorum necessitates subditorum experimur et sensum intimum cognoscimus, enixe afflagitare et iterum atque iterum supplicare cogimur, ut iuxta sententiam Coelestini PP. I: «Nullus detur invitis Episcopus», sed huic christianae plebi talis praeficiatur, qualis ab Apostolo describitur; qui regimen animarum dumtaxat curet, qui linguam nostratrem mores, indolem apprime noverit; qui forma factus gregis ex animo, nos omnes et clerum et populum, amorem Christi Regis praesertim doceat, ita nempe ut *Pax Christi in regno Christi* in tota dioecesi floreat et vigeat. Vici, mense Octobri 1926. Ioannes Subirana, Presbyter, Parochus almae Cathedralis Basilicae; Raymundus Pladelasala, Pbter., Archipresbyter de Torelló; Petrus Persamon, Pbter., Archipresbyter Modiliani (*sic*); Michael Serra et Sunyer, Pbter., Archipresbyter de Abbatissis; Bernardus Fargas, Pbter., Archipresbyter Rivipollensis; Iosephus Roca, Pbter., Archipresbyter de Sacalm; Raimundus Lleopart, Pbter., Archipresbyter de Olost; Petrus Ferrás, Pbter., Archipresbyter de Calaf; Franciscus X. Esquerra, Pbter., Archipresbyter Acqualatae; Antonius Serra, Pbter., Archipresbyter Sanctae Columbae de Queralt; Iosephus Codina, Pbter., Parochus de la Piedad-Vich; Michael Pla, Parochus Ecclesiae B.M.V. a Monte Carmelo, Civitatis Minorissae» (*sic*) (AES, *Spagna 719, fasc. 81, ff. 66-66v*, original).

Seminario Conciliar, en la que cesó por haber sido nombrado párroco y fiscal eclesiástico, cargos que desempeña actualmente a satisfacción de sus Superiores. (No se mencionan sus méritos literarios, porque constan en las adjuntas testimoniales). Como examinador y censor de oficio se le ocupa en esto resultando que lleva una vida de trabajo y continua ocupación. Es de buen carácter, sumiso siempre al lado de sus superiores; por lo que le consideramos adornado de dotes de prudencia, pureza de doctrina, inocencia de vida, virtud y ciencia que se requieren para la alta dignidad y oficio de obispo, añadiendo que suele hacer con todos los años los ejercicios espirituales».

También para el mismo Segura, que era administrador apostólico de Coria,²⁶⁴ Moreno Barrio era el candidato ideal para sucederle en la diócesis cauriense²⁶⁵ y el Papa lo aprobó inmediatamente.²⁶⁶ El decreto de presentación del rey lleva la fecha de 13 de mayo de 1927.²⁶⁷ Moreno fue consagrado en Comillas por el nuncio Tedeschini el 11 de marzo de 1927.²⁶⁸

39. NOMBRAMIENTO DEL PADRE HUIX ADMINISTRADOR APOSTÓLICO DE IBIZA

Habiendo decidido el gobierno, en virtud de un Real Decreto de 19 de agosto de 1927, restaurar la diócesis de Ibiza,²⁶⁹ que debía haber sido suprimida en virtud del concordato de 1851, el Papa determinó constituir-la en administración apostólica con carácter episcopal en el titular de la misma. Tedeschini se apresuró a buscar un candidato idóneo y este fue el oratoriano Salvio Huix Miralpeix, sobre el cual envió a la Secretaría de

229. Carta de Jaime Serra al P. Pedro Vidal, S.J., Vic, 8 noviembre 1926 (*Ibid.* ff. 64-64v, original autógrafa).

230. «Eminenza Reverendissima, dopo aver pensata la cosa attentamente alla presenza di Dio, mi è parso di inviare a Vostra Eminenza Rev.ma, a mero titolo d'informazione l'annessa lettera del Vicario Generale di Vich e la supplica dei Vicari Foranei di detta diocesi che l'accompagna. Vostra Eminenza ben deve conoscere quel Vicario generale, che quell'importante ufficio con generale soddisfazione disimpegna nella diocesi di Vich da ben più di trent'anni e conosce perfettamente le persone e lo stato della diocesi. È questa senza dubbio una delle migliori di Spagna, con molte vocazioni religiose, abbondante clero e questo bene e saldamente formato tanto per ciò che riguarda l'istruzione nelle discipline ecclesiastiche quanto nel rispetto dello spirito ecclesiastico. Vi è stato là una abbastanza generale inquietudine durante il Pontificato passato, e la lunga durata della vacanza non l'ha cancellata e perdura il timore che non sia loro assegnato un Vescovo santo, che è il grande e comune desiderio. La morte di Mgr. Jaime Viladrich (Ausiliare di Burgos) ch'era stato designato per la Sede di Vich, in cui il clero di questa diocesi aveva creduto di trovare un santo e zelante Pastore, ha colpito tutto il clero di un senso di dolore e di sconforto, accresciuto

Estado un despacho muy favorable,²⁷⁰ con informes que había comenzado a recoger un año antes. Uno de los primeros interrogados por el nuncio fue el cardenal Vidal, arzobispo de Tarragona, que le respondió diciendo que se trataba de un religiosoc

«a quien solo conozco de referencia y, por tanto, he tenido que valerme de personas prudentes y discretas para poder complacerle. En lo referente a piedad, fama y costumbres, merece en concepto de todos los informantes, nota excelente; lo propio que en lo que mira a la ciencia requerida. Andan, empero algo desacordes en lo que se refiere a discreción, prudencia y carácter. Dotado de estas cualidades le consideran tres de los preguntados, falto de ellas, el cuarto, quien dice “que ha decaído mucho la Congregación Mariana que dirige; exacerbó por su brusquedad y falta de táctica, los incidentes de la Coronación de la Imagen de la Virgen de la Gleva, que causaron conflictos y discordias entre los católicos de la comarca; se le ha notado una constante e indiscreta adulación de todos los actos del Sr. Obispo

ora dal rumore, che, a quanto mi disse il Vicario Generale, si è sparso, che si tratta di mandare là persona di non tanto buoni antecedenti. Non ho creduto di inviare lettera e supplica direttamente alla Segreteria di Stato, per parermi ciò una intromissione dalla mia parte, che non mi appartiene affatto e della quale sono ben lontano, non essendo mia intenzione altra, che di trasmettere ciò che mi è stato affidato a mero titolo d'informazione, e a questo fine mi pareva dovermi rivolgere a Vostra Eminenza. Baciando la S. Porpora, profitto l'incontro per professarmi col senso della più alta stima di Vostra Eminenza Rev.ma infimo devotissimo servo in G.C., Pietro Vidal, S.J., Roma, 14 nov. 1926» (*Ibid.*, ff. 63-63v, original autógrafa)

231. Nota nº. 1827/27, del 18 junio 1927 (*Ibid.*, f. 80). De esta nota se deduce que la designación de Jaime Viladrich, obispo auxiliar de Burgos, para la diócesis de Vic no llegó a ser canónicamente efectiva debido a su muerte repentina. Rossi escribió a Borgongini Duca pidiéndole explicaciones sobre si la Congregación de los Sagrados Corazones de Mallorca, de la que era superior general del P. Perelló, era de derecho diocesano, ya que había otras dos Congregaciones del mismo nombre: los llamados Sacerdotes de los SS. CC. de Picpus (*Società dei Sacri Cuori*), fundada en 1800 y aprobada en 1817, que tenía su sede en el *Palazzo di San Calisto*, de Roma, junto a la basilica de Santa Maria in Trastevere, y la *Congregazione dei Sacri Cuori*, fundada en 1833 y aprobada en 1846, que tenía su sede en vía in Publicolis, 48. (Tarjeta personal del 15 junio 1928 (*Ibid.* f. 82). Cf. *Anuario Pontificio 1927*, pp. 437 y 441.

232. *Ibid.*, f. 83.

233. En Palma de Mallorca, el 25 de julio de 1927, asistido el nuncio por el obispo de Mallorca, Gabriel Llompert, y el de Barcelona, José Miralles (L. DE ECHEVERRÍA, o.c., p. 89).

Muñoz, por medio de la prensa y en especial de las publicaciones de la Congregación; sin llegar a político militante, tiene indiscreciones de un carlismo anacrónico anti-regionalista que le crea lamentables enemistades”. Si quiere pediré ampliación de informes. A mí me parece que reunían mejores condiciones los Canónigos de esta Metropolitana que se habían indicado, pero antes de aceptar personas de fuera del país y en especial valencianas, con las cuales no puede haber compenetración, como la experiencia ha demostrado, yo me quedaría con el religioso indicado, a pesar de que los regulares resultan casi siempre hombres incompletos para el Gobierno de las diócesis. El Dr. Viladrich (q.d.g.g.) había sido un gran acierto; todos le esperaban con ansia; con él suman tres los Obispos catalanes que han fallecido este año; le encarezco la conveniencia de que sean propuestos para las Sedes vacantes algunos de esta región».²⁷¹

Otro de los informadores fue el P. Maciá, director del Colegio de San José de Vich, a quien pidió que ampliara los informes ya dados, proporcionándole noticias precisas acerca de la salud física del «benemérito religioso». «Ha llegado, en efecto, a mi conocimiento –decía Tedeschini– la noticia de que el P. Huix, después de la coronación de la Virgen de la Gleba, padeció una grave enfermedad con violentos ataques que hicieron temer por su vida. Parece además que actualmente padezca una afección cardíaca, que algunas veces lo impide acompañar la Comunidad durante la hora de oración de la mañana en la Iglesia, y le ha obligado a buscarse alguien que le ayude en la tarea de dirigir las Congregaciones Marianas. Le ruego quiera averiguar, reservadamente, lo que haya de cierto en estas noticias, diciéndome además, coram Domino, cual es el estado actual de su salud y proporcionándome cuantos informes cree conveniente».²⁷²

Huix fue aprobado por el Papa²⁷³ y Tedeschini le comunicó inmediatamente el nombramiento a través del obispo de Vic, Juan Perelló.²⁷⁴ Huix respondió «confundido y, más que confundido anonadado, ante la

274. Despacho n.º 2406 (*Documento 53*).

275. La S.C. Consistorial pidió noticias a la Secretaría de Estado sobre la restauración del régimen normal de la diócesis (Oficio n.º. 630 de Rossi a Gasparri, del 7 septiembre 1927, AES, *Spagna 723, fasc. 82, f. 52*) y se le respondió enviándole el despacho n.º. 2406 de Tedeschini (documento 55), que contenía las informaciones solicitadas (Oficio n.º. 2551/27 de Gasparri a Rossi, del 16 septiembre 1927, *Ibid. f. 53*).

276. *Ibid.*, f. 48.

insospechada cuanto inmerecida distinción con que acaba de favorecerme el Santo Padre. No puedo menos de expresar por medio de estas líneas que a V.E.R dirijo, mi profunda gratitud a su benevolencia y mi adhesión inquebrantable a su persona y autoridad augustas. Y si bien, atendida mi insuficiencia, considero harto pesada la carga que me impone, confío en Dios Ntro. Señor que tan a menudo se complace en escoger para sus obras los instrumentos más débiles e inútiles, me ha de dar fuerzas para llevarla y gracia abundante para trabajar con fruto en la santificación de las almas».²⁷⁵

La S.C. Consistorial le asignó el título de Selimbria a la vez que autorizó al nuncio para que redactara el decreto de nombramiento, haciendo mención en el mismo de las facultades delegadas por dicho dicasterio, como se había hecho en casos análogos.²⁷⁶

Huix fue consagrado en Barcelona por el nuncio Tedeschini.²⁷⁷

40. RENUNCA DEL OBISPO DE LUGO, PLÁCIDO ÁNGEL REY-LEMONS, Y NOMBRAMIENTO DEL SUCESOR, RAFAEL BALANZA, EN 1927

Lugo quedó vacante por la renuncia del obispo Plácido Ángel Rey Lemos, presentada personalmente al Papa²⁷⁸ y aceptada el 31 de julio de 1927.²⁷⁹ Gasparri pidió al nuncio que se interesara ante el Gobierno de la futura situación económica del obispo dimisionario,²⁸⁰ pero, al no recibir respuesta, insistió en su petición al secretario de la nunciatura, que ejercía las funciones de encargado de negocios, en ausencia de Tedeschini,

237. Despacho n.º 2666 (*Documento 56*).

238. «Riferendomi al Rapporto di Vostra Eccellenza Reverendissima n.º 2666 del 17 luglio scorso, mi reco a premura di significarle che il Santo Padre è disposto ad accettare la persona del Rev. P. Nicanore Mutiloa per l'ufficio di Amministratore Apostolico di Barbastro. Pertanto V. E., conformemente alla pratica fin qui usata (fuori d'ogni impegno concordatario) nelle nomine degli Amministratori Apostolici, voglia informarsi se contro tale persona vi siano difficoltà da parte del Governo» (Despacho n.º 2218 de Gasparri a Tedeschini, Vaticano 25 agosto 1927, AES, *Spagna 733, fasc. 87, f. 16*).

239. Despacho n.º 2734 de Tedeschini a Gasparri, Madrid 18 noviembre 1927 (*Ibid.*, f. 32).

240. «Ricevuto rapporto n.º 2734. Prima di scrivere Concistoriale per avere titolo Vescovile per Padre Mutiloa, voglia significarmi se ha già interrogato Congregazione redentoristi per sapere se nulla osta promozione» (Telegrama cifrado n.º 224 de Gasparri a Tedeschini, de octubre 1927, AES, *Spagna 733, fasc. 87, f. 20*).

241. «Ho ricevuto pochi giorni fa la Sua Pregiat.ma del 9 corr. Ringrazio di cuore l'Eccellenza Vostra Revma delle informazioni che si è degnata mandarmi. Sentiremmo intensamente la perdita del P. Mutiloa, se la S. Sede ce lo togliesse. Spero tuttavia che cotesta si convincerà ch'egli, per la sua assai debole salute, non è

que había marchado a Roma.²⁸¹ Este comunicó tres días más tarde que el Gobierno no puso objeción alguna²⁸² y, además, confirmó por escrito la aceptación de la dimisión del obispo y la concesión de una pensión.²⁸³ Al obispo dimisionario se le nombró administrador apostólico *ad tempus*²⁸⁴ de la diócesis lucense, aunque en realidad lo fue hasta el 30 de septiembre del mismo año,²⁸⁵ y se le concedió el título arzobispal de Pelusio.²⁸⁶ El

adatto a lavorar molto fuori della nostra Congregazione. Invece, rimanendovi dentro, egli potrà fare assai molto per noi, e quindi togliercelo sarebbe una grande perdita per noi, senza gran guadagno forse per la S. Sede. Detto ciò, posso però assicurare Vostra Eccellenza che siamo di essa S. Sede figli obbedientissimi, e che siamo pronti a sottometerci volentieri a qualsiasi suo comando. Tuttavia, siccome avevamo già stabilito di lasciare il P. Mutiloa nel suo officio di Provinciale, ed essendo ormai impossibile procurarci in tempo le necessarie informazioni per la scelta di un nuovo candidato, rinominiamo il P. Mutiloa Provinciale. Ma qualora la S. Sede resolvesse di prenderlo, egli sarà del tutto libero di andarsene, appena Essa lo vorrà; giacché nel frattempo avremo agio a studiare la questione del suo successore, e potremo aver pronto qualcuno che eventualmente possa sostituirlo. In fine mi preme di ringraziare sentitamente Vostra Eccellenza della Sua grade bontà nel darmi queste informazioni: esse rimarranno strettamente segrete: soli a saperne saranno i miei consultori e segretari, i quali non si permetteranno di certo nessunissima indiscrezione. Non ne dirò niente ai nostri Padri Spagnuoli, neppure al P. Mutiloa stesso» (Carta de Murray a Tedeschini, Roma, 24 abril 1927, ASV, *Arch. Nunz. Madrid 856, f. 347*).

242. «Ricevuto Cifrado n.º 224. Scrisi fino dall'Aprile per parlar al padre generale Redentoristi sulla prossima promozione del Padre Mutiloa, ed egli, fatta osservazione sulla salute del candidato, che però mi risulta non attendibile, mostrò solo rammarico perderlo» (Telegrama n.º 128 de Tedeschini a Gasparri, Madrid, 23 octubre 1927, AES, *Spagna 733, fasc. 87, f. 20*).

243. «J.M.J.A.T. Provincial de los Redentoristas. Madrid (10). Manuel Silvela, 12. P.D. Reverendísimo Padre: Acabo de legar de hablar con el Sr. Nuncio que me llamó y fue para darme la más inesperada noticia. ¡El Santo Padre quiere que sea el P. Mutiloa Administrador Apostólico de la diócesis de Barbastro!. Me dijo que Su Paternidad sabía algo que le dijo antes de los nombramientos. Aun no salgo de mi asombro, y no sé lo qué decir. Todo lo que dijo S. Alfonso y mucho más se me ocurre decir. S. Alfonso decía por humildad lo que decía servidor: soy un ignorante completo para ese cargo y desconozco por entero todo lo que a Episcopado se refiere. Mi salud no es muy fuerte. Tengo poca vista, etc. etc. Para poder aceptar necesito que Su Santidad sepa todo eso. Y si a pesar de todo me lo manda lo aceptaré aunque con una repugnancia casi invencible. Transeat ... sed non mea voluntas sed tua fiat. Haga cuanto pueda, mi Rev.mo Padre, para disuadir a Su Santidad el que lo mande. Se lo pido por el Corazón Eucarístico de nuestra Madre del P. Socorro y por San Alfonso. Ruegue a Su Santidad me conceda el favor inmenso de no mandarme tomar esa carga. Tres días por semana ofreceré dos horas cilicio por Su Santidad en reconocimiento a este favor que le pido aparte de otras oraciones y sacrificios. Al Vicario de Jesús en la tierra no me quiero oponer, pero vuelvo a rogar que cambie de voluntad y que sea la suya

candidato escogido para sucederle fue el obispo auxiliar del fallecido cardenal Reig en Toledo, Rafael Balanzá Navarro, quien, a pesar de no poseer grandes cualidades,²⁸⁷ fue aprobado por la Santa Sede. Pío XI comunicó personalmente su decisión al mismo Tedeschini durante la audiencia que le concedió el 11 de octubre²⁸⁸ y, posteriormente, la Secretaría de Estado confirmó la aprobación pontificia.²⁸⁹ El decreto de presentación del rey lleva la fecha del 22 de noviembre de 1927.²⁹⁰

41. MATEO MÚGICA, OBISPO DE VITORIA EN 1928

De Mateo Múgica, cuando era obispo de Osma, habló por vez primera Tedeschini como candidato para la diócesis de Vitoria en 1922²⁹¹ e insistió por considerarlo digno, si bien fue preferido el agustino Zacarías Martínez.²⁹² Por ello, Múgica permaneció en Osma hasta que en 1923 fue trasladado a Pamplona.²⁹³ Pero, cuatro años más tarde, al quedar vacante Vitoria por el traslado de Zacarías Martínez a Santiago de Compostela, Múgica pasó a regir la diócesis vitoriana, gracias a que el nuncio consiguió superar las dificultades puestas inicialmente por el Gobierno.²⁹⁴ El decreto del rey sobre la presentación de Múgica fue firmado el 6 de enero de 1928.²⁹⁵

El 3 de enero de 1931 Múgica escribió una extensa carta en latín a Pío XI diciéndole que el Gobierno le había propuesto el traslado a la diócesis de Madrid porque el obispo de la capital de España, Leopoldo Eijo Garay, sería nombrado Patriarca de las Indias, y explicando las razones por las que no quiso aceptar la iniciativa gubernativa de traslado, ya que la consideraba una tarea superior a sus fuerzas y, además, porque consideraba que debía

ahora dejarme en la Congregación de cocinero, per portero, de cualquier cosa las más ínfimas dentro de mi amado instituto. Se lo suplico de rodillas. No imponiéndome Su Santidad la carga ya sé que su paternidad por lo que me quiere se verá muy contento ¡A ver si me lo consigue! Antes de ir a ver a Su Santidad para comunicarle esto que le digo, rece ante el cuadro del P. Socorro y ante el Sagrario y S. Alfonso que la entrevista tenga el resultado que vivamente deseo, vivísimamente anhelo. Benedicite Rev.me Pater, Nicanor Mutiloa» (Carta, sin fecha, de Mutiloa a Murray, *Ibid.*, f. 24, copia mecanografiada). Pero en un telegrama que Mutiloa envió a Murray el 6 de noviembre de 1927 le preguntó si había recibido su carta del 22 de octubre, porque urgía contestación (*Ibid.* f. 25).

244. *Ibid.*, f. 22.

permanecer en Vitoria por el bien de la importante diócesis vasca.²⁹⁶ Esta carta la hizo llegar Múgica a Pío XI, acompañada de un tarjeta autógrafa dirigida a Pacelli, pidiéndole que la pusiera en manos del Papa.²⁹⁷ Otra carta semejante, pero más breve, la envió el 9 de enero al cardenal secretario de Estado,²⁹⁸ y para documentar la propuesta que el Gobierno le había hecho, Múgica adjuntó copia de la carta del ministro de Gracia y Justicia, Joaquín de Montes Jovellar, en la que lamentaba que no hubiera aceptado la propuesta de traslado.²⁹⁹ Tedeschini confirmó que, efectivamente, el Gobierno había pensado en el traslado de Múgica a Madrid, pero que el interesado se había opuesto tajantemente.³⁰⁰

En la Secretaría de Estado quedaron sorprendidos del contenido de la mencionada carta y, antes de responder al obispo, se le pidieron informes al nuncio. Todo pareció ser un equívoco porque la Secretaría de Estado no sabía nada de este asunto, que además no podía ser realidad porque pocos meses antes había sido nombrado el Patriarca de las Indias, Ramón Pérez Rodríguez. Además, la promoción al patriarcado competía únicamente a la Santa Sede, sin intervención alguna del Gobierno, y tampoco se comprendía cómo un ministro preguntaba a un obispo si estaba dispuesto a ir a una diócesis que no estaba vacante o estaba presuntamente próxima a quedar vacante.³⁰¹

42. TOMÁS MUÑIZ, OBISPO DE PAMPLONA EN 1928

245. Carta de Murray a Borgongini Duca, Roma, 29 octubre 1927 (*Ibid.* 23-23v).

246. Oficio de De Lai a Gasparri, del 17 de noviembre de 1927 (*Ibid.*, f. 28) y despacho n.º 3217/27 de Gasparri a Tedeschini, del 24 noviembre 1927 (*Ibid.* f. 34).

247. «S.C. Concistoriale Le ha inviato data 17 Nov. autorizzazione nominare Amministratore Apostolico Barbastro. V.E. mi telegrafi quando Osservatore Romano potrà pubblicare nomina» (Telegrama cifrado n.º 231 de Gasparri a Tedeschini, del 21 noviembre 1927, *Ibid.* f. 30). «Ricevuto cifrato n.º 231. Ieri giunta autorizzazione Concistoriale ed oggi fatta nomina Amministratore Apostolico Barbastro, la quale può essere pubblicata Osservatore Roma» (Telegrama cifrado n.º 129 de Tedeschini a Gasparri, del 23 noviembre 1927, *Ibid.* f. 36).

248. Consagrado el 29 de enero de 1928 en el santuario de la Virgen del Perpetuo Socorro, de Madrid, asistido el nuncio por los obispos de Madrid-Alcalá y Lérida, Leopoldo Eijo Garay y Manuel Irurita Almandoz, respectivamente (L. DE ECHEVERRÍA, *o.c.*, p. 90).

249. «Voglia comunicare Mons. Mutiloa che Santo Padre gli concede implorata facoltà impartire una vice benedizione papale consuete condizioni in Chiese Oratori diocesi Barbastro e Chiese Oratori redentoristi Suore e Oblate Redentoriste» (Telegrama de Gasparri a Tedeschini, del 28 enero 1928, *Ibid.* 37).

250. «Beatissime Pater, Superior Generalis et Rector Maior Congregationis SS.mi

Tomás Muniz Pablos era auditor del Tribunal de la Rota de la Nunciatura cuando el Gobierno quiso presentarlo como candidato para la diócesis de Vic, pero Tedeschini trató desde el primer momento de impedir este nombramiento porque Muniz no era catalán y, por ello, escribió una carta personal a Borgongini Duca explicándole los inconvenientes de este nombramiento y le pidió que estudiara con mucha atención el asunto porque era muy delicado debido a la suspicacia de Primo de Rivera, para quien tanto la nunciatura como la Secretaría de Estado se oponían a la política del Gobierno en el tema de los nombramientos episcopales en Cataluña, y pidió que mediara en el asunto el cardenal Reig.³⁰²

En una larga conversación mantenida con el Marqués de Magaz, presidente interino del Directorio Militar, a propósito de la provisión de las

Redemptoris, ad pedes Sanctitatis Vestrae prostratus, humiliter exponit, quae sequuntur:

Superior Provinciae Hispanicae nostrae Congregationis, Episcopus nominatus Hieropolitanus et Administrator Apostolicus Barbastrensis, qui die 29 huius mensis consecrabitur, vehementer desiderat a Sanctitate Vestra ex speciali Apostolica benevolentia facultatem obtinere benedictionem Papalem cum indulgentia plenaria impertiendi: 1º in ecclesiis vel oratoriis nostris et in iis Monialium Redemptoristarum necnon et Sororum Oblatarum nostrae Congregationis, semel omnibus adstantibus; 2º in oppido Barbastrensi, et in oratoriis Religiosorum, Monialium et Sororum, atque in ecclesiis paroecialibus suae iurisdictionis. Cum autem praedictus Superior per decem fere annos Provinciae in dissitis regionibus propagatae, atque multis fervore vigentibus fidelium confraternitatibus magno animarum zelo et summa cum laude praefuerit, Orator omnibus precibus Sanctitatem Vestram orat, ut praedictam facultatem clarissimo huic et zelantissimo viro concedere dignetur. Pro qua gratia...» (*Ibid.*, f. 38).

251. Telegrama de Crespi a Gasparri del 15 agosto 1927 comunicando la muerte de Reig (AES, *Spagna 735, fasc. 87, f. 81*).

252. «Ho ottenuto dal Governo proposta arcivescovo Burgos per sede primaziale Toledo. Prego V.E.R. se accondiscende di comunicarmi telegraficamente risposta Santa Sede» (Telegrama cifrado nº. 127 de Tedeschini a Gasparri, Madrid 21 octubre 1927, AES, *Spagna 735, fasc. 87, f. 82*).

253. «Ricevuto Cifrato Nº. 127. Santo Padre accetta» (Telegrama cifrado nº. 225 de Gasparri a Tedeschini, del 24 octubre 1927, AES, *Spagna 735, fasc. 87, f. 84*).

254. «Ho regolarmente ricevuti i rapporti della Eccellenza Vostra Reverendissima NN. 2761 e 2770, rispettivamente in data 27 ottobre e 3 novembre 1927, nei quali Ella mi riferiva circa la provvista dell'Arcidiocesi di Toledo. Resta inteso che appena mi saranno pervenuti i relativi documenti, mi farò premura di ordinare la spedizione degli atti di nomina» (Despacho nº. 2984 de Gasparri a Tedeschini, del 18 de noviembre de 1927 (AES, *Spagna 935, fasc. 87, f. 88*).

diócesis catalanas y de la actitud de la Santa Sede ante la cuestión catalana, al nuncio le costó convencerle de la inoportunidad del nombramiento de Muniz;³⁰³ pero, al final, lo consiguió y Muniz fue destinado a Pamplona como sucesor de Múgica, que había sido trasladado a Vitoria. De él informaron muy bien varios preladados, y su compañero en el Tribunal de la Rota, Miguel Castillo, dijo: «la ciencia del Sr. Muniz es completa en materias eclesiásticas en general y en Derecho Canónico en particular, como lo tiene demostrado en las muchas obras que tiene publicadas, que le han dado fama en toda España; con respecto a sus dotes de gobierno he de hablar por referencias, pues desempeñó en la diócesis de León los cargos de Provisor y Vicario General y Rector de aquel Seminario, y tanto a aquel su Prelado, ya difunto, como a otras personas de dicha diócesis pude escuchar grandes alabanzas de les dotes y excelentes cualidades que adornaban al Señor Muniz en el desempeño de tales cargos, quedando como quedaba muchas veces encargado del gobierno de la Diócesis. De su reputación pública, de su moralidad y costumbres, nunca oí decir cosa alguna que pudiera perjudicar a su buen nombre y costumbres sacerdotales, antes bien le tengo y considero como digno y ejemplar sacerdote y por lo tanto muy merecedor y apto en orden a la dignidad y oficio de obispo. Este es el juicio mío personal que me merece el Sr. Muniz y que someto a V.E.R. sin otra mira que la gloria de Dios y el bien y honor de la Santa Iglesia».³⁰⁴ El Papa aceptó la propuesta³⁰⁵ y el nombramiento se hizo tras haber aclarado la referencia que debería hacerse en el texto de las bulas

255. Despacho nº. 2761 (*Documento 61*).

256. Despacho nº. 2770, de Tedeschini a Gasparri, del 3 noviembre 1927 (AES, *Spagna 735, fasc. 87, f. 90*).

257. *Ibid.*, f. 95.

258. Carta de Magaz a Gasparri, del 16 diciembre 1927 (*Ibid. f. 93*).

259. Carta del Agente General de Preces al Embajador, del 6 diciembre 1927 en la que le envía un pliego de documentos sobre el nombramiento de Segura, «con los poderes y pliegos de informaciones recibidos en la Nunciatura, rogando a V.E. su más pronto curso» (*Ibid. f. 97*); carta del negociado de Cultos y asuntos generales de la Dirección General de Justicia, del 16 diciembre 1927, sobre los mismo (*Ibid. f. 98*) y el Instrumento notarial público, de la Notaría Eclesiástica de Alonso de Prado de Madrid, sobre el nombramiento de Segura (*Ibid. ff. 99-100*).

260. Despacho nº. 2468 (*Documento 55*).

261. «Ricevuto Rapporto 2468. Qualora non sia possibile ottenere presentazione candidato migliore Santo Padre accetta presentazione di Monsignor Martinez» (Telegrama cifrada nº. 207, de Gasparri a Tedeschini, del 26 de abril de 1927, AES, *Spagna 729, fasc. 85, f. 42A*).

a la diócesis de Tudela, de la cual no se hablaba en el relativo proceso canónico.³⁰⁶ Tedeschini aclaró la duda diciendo que aunque el Concordato de 1851 hablaba de la unión de Tudela con Pamplona, esta nunca se había hecho efectivo y, desde 1858, tras la muerte del último obispo tudelense, la diócesis había sido administrada unas veces por el obispo de Tarazona y otras por el arzobispo de Zaragoza. Opinaba el nuncio que la situación debía dejarse inalterada, ya que el último obispo de Tarazona, Gomá, había sido nombrado administrador apostólico de Tudela.³⁰⁷ Por consiguiente, la Secretaría de Estado consideró que dicha fórmula podía quedar invariada y la explicó al cardenal Perosi, pro-secretario de la S. Congregación Consistorial, repitiendo casi textualmente el contenido del telegrama de Tedeschini.³⁰⁸ El decreto de presentación del rey fue firmado el 7 enero 1928.³⁰⁹ Muniz recibió la consagración episcopal de manos del nuncio Tedeschini.³¹⁰

43. ANTONIO CARDONA, COADJUTOR CON DERECHO A SUCESIÓN DE MENORCA EN 1928

El 15 de enero de 1926 el sacerdote de Menorca, Pedro Sintés Vanrell, dirigió una carta al cardenal Gasparri exponiéndole el lamentable estado de abandono en que se encontraba la pequeña diócesis insular, a causa de la ancianidad y enfermedad del obispo Juan Torres Ribas, que había nacido en Ibiza en 1844 y era obispo de Menorca desde 1902. Aunque era

262. «Ho l'onore di comunicare a Vostra Em.za Reverendissima che, con mio officio del 24 corrente, ho partecipato a questo Governo che il Santo Padre si è degnato di accettare Mons. Zaccaria Martínez y Núñez, Vescovo di Vitoria, per la vacante sede arcivescovile di San Giacomo di Compostella. In conseguenza di tal comunicazione, oggi è stato firmato, per essere subito pubblicato nella Gazzetta Ufficiale del Regno, il Real Decreto di nomina del detto Prelato. In questa circostanza vorrei poter dire a Vostra Em.za che vi fosse qualche speranza per la realizzazione di quanto mi esprimeva l'Em.za Vostra nel suo venerato cifrato 207. Indubbiamente, qualora, anche la minore speranza vi fosse stata di ottenere una candidatura migliore, io avrei lavorato a tale scopo con tutte le mie forze. Se non che, come già si deduceva dallo spirito del mio rapporto, non solo non vi era da sperare la presentazione di un candidato migliore, ma, posto che si facessero difficoltà sul nome del proposto, vi era troppo da temere che venissero fuori candidature ancora meno buone, le quali, affacciateci già sull'orizzonte, io aveva potuto fortunatamente far deviare» (Despacho n.º 2575 de Tedeschini a Gasparri, Madrid, 30 mayo 1927, AES, *Spagna 729, fasc. 85, ff. 38-38v*).

263. *Ibid.* f. 44.

dignísimo bajo muchos conceptos,

«pero actualmente del todo inútil y hasta perjudicial por causa de la total ceguera que padece desde dos años ha. Y digo “hasta perjudicial” porque como no quiere se enteren de su estado de completa inutilidad física, finge enterarse y estar al tanto de toda la diócesis, y esta es nuestra mayor desgracia, ya que sus familiares (los encargados de leerle las cartas y documentos) muy bien se cuidan de ocultarle cuanto pueda disgustarle, y convendría supiera para aplicar el oportuno remedio, pagándolo así la pobre diócesis; me consta se han recibido cartas y documentos y el pobre solo sabe lo contrario de lo que en ellas se decía. ¿Es lícito, Emmo. Sr., tanto abandono? ¿Es lícito permitir se extinga la fe de toda una diócesis porque su inútil pastor no quiere retirarse, alegando como única causa tener mucha familia que alimentar, no preocupándole lo más mínimo el bien espiritual de sus humildes ovejas? Esto cuanto a Prelado, porque en cuanto a su persona privada mucho más fatales son las consecuen-

264. «Il 2 del prossimo febbraio Mgr. Segura, Vescovo di Coria, prenderà possesso dell'Arcivescovo di Burgos. Da qualche buon ecclesiastico di Coria sono stato informato che la elezione del Vicario Capitolare potrebbe essere di pregiudizio a quella diocesi, che l'ottimo Mgr. Segura lascia in condizioni invidiabili. Interrogato, questi mi ha ripetuto che il pericolo esiste realmente, sia perché nel Capitolo vi è un gruppo di malcontenti, puniti da lui per condotta, e che potrebbero far eleggere un Vicario compiacente; sia molto più perché le molte, moltissime e fiorentissime opere sociali, benefiche e culturali, fondate dal Vescovo, correrebbero assoluto pericolo, se dimani fosse un semplice Vicario capitolare, e non di intera fiducia, a capo della diocesi. Sono stato in quella regione nella metà di novembre, e so che le cose stanno come dice il Vescovo. Laonde sono di subordinato parere che convenga impedire l'elezione del Vicario capitolare e conferire a Mgr. Segura l'Amministrazione Apostolica. Se Vostra Eminenza approva il mio rispettoso parere, la prego telegrafandomi per tempo; mentre io in attesa delle superiori decisioni, che saranno ad ogni modo e con ogni venerazione eseguire, mi inchino al bacio ... (Despacho n.º 3448 de Tedeschini a Gasparri, Madrid, 17 enero 1927, *Spagna 724, fasc. 82, ff. 59-59v*). Gasparri respondió el 24 de enero concediéndole facultades para que lo nombrara (*Ibid.*, f. 61).

265. Despacho n.º 2455 (*Documento 54*).

266. «Ricevuto Rapporto n.º 2455 del 15 u.s. Santo Padre disposto accogliere presentazione rev. D. Dionisio Moreno y Arrio per la diocesi di Coria» (Telegrama cifrado n.º 202 de Gasparri a Tedeschini, Vaticano, 7 abril 1927 (AES, *Spagna 724, fasc. 82, f. 73*).

267. *Ibid.*, f. 79.

268. Consagrado el 11 de marzo de 1928 en la iglesia de la Universidad Pontificia de Comillas (Santander), asistido el nuncio por los obispos de León y de Calahorra y

cias que de ello se han seguido. Casi sospecho si su cabeza estará destornillada! Como llevo dicho, dos años ha está del todo privado de la vista; pues bien, Emmo. Sr., en todo este espacio de tiempo, ni una sola vez ha comulgado, ni ha mandado celebrar la Santa Misa en su oratorio, para así dar ejemplo del cumplimiento del precepto de oír misa los domingos y fiestas. Y como todo esto lo sabe toda la diócesis, ¡saque V. Eminencia las consecuencias! Nuestra diócesis cuenta con unos cien sacerdotes; número más que suficiente para sus espirituales exigencias; pues ello no obstante, la mitad de ellos binan todos los domingos y días de fiesta, dándose incluso el escándalo de, en Mahón, binar un sacerdote para que una señora tullida o paralítica tenga misa en su casa, y el no menos escandaloso caso de facultar a sacerdotes para binar todos los días de la semana. Bien dijo una vez ante una reunión de jefes militares, que cuando en Roma les conceden facultades para 10, los obispos, se tomaban la facultad para 100 o para 1.000; dos años y medio ha no ha conferido órdenes sagradas, habiendo varios ordenandos que lo esperan como el pan nuestro de cada día, y no pueden pasar a otra diócesis por carecer de recursos; como también ser cierto que dos años ha las parroquias de la diócesis no pueden celebrar las funciones del Sábado santo por no tener los Santos óleos en tal día, y el haber prohibido terminantemente que bajo ningún pretexto llamen a otro Prelado para conferir órdenes o celebrar pontifical, como tenía en proyecto la Vela Nocturna de Mahón».³¹¹

La Calzada, José Álvarez Miranda y Fidel García Martínez, respectivamente (L. DE ECHEVERRÍA, *o.c.*, p. 90). Cf. también ASV, *Arch. Nunz. Madrid* 788, ff. 150-153.

269. Sobre las gestiones para la institución de la Administración Apostólica de Ibiza véanse el despacho n.º 712, del 21 de agosto de 1922, con el que Tedeschini transmitió a Gasparri una súplica del vicario capitular de Ibiza, Vicente Serra, relativa al capital que debería destinarse a la administración apostólica de dicha diócesis (ASV, *Arch. Nunz. Madrid* 849, ff. 224-227v; la repuesta Gasparri con el despacho n.º 9205, del 19 de octubre de 1922 (*Ibid.* f. 228; el despacho n.º 2403 de Tedeschini a Gasparri, del 19 de noviembre de 1926, sobre la creación de una Administración Apostólica en Ibiza (*Ibid.*, ff. 278-278v) y el despacho n.º 2712 (24 agosto 1927) con el que Tedeschini comunicó a Gasparri la publicación de la Real Orden del 19 de agosto de 1927, relativa a la erección de la administración apostólica de Ibiza, con carácter episcopal y anunció el envío del despacho n.º 2713 (*Documento 61*) sobre el candidato para administrador apostólico (*Ibid.* 302). También se conserva la correspondencia epistolar entre el nuncio y el vicario capitular, Vicente Serra, sobre el capital destinado a la nueva administración apostólica (*Ibid.* ff. 304-323).

270. Despacho n.º 2713 (*Documento 59*).

También Tedeschini, a principios de 1926, informó al cardenal Gasparri describiendo la deplorable situación de la diócesis minoricense, debida al grave estado de salud del obispo, ultraoctogenario y completamente ciego, sin posibilidad alguna de recuperación de la vista. Dos eran las posibles soluciones: darle un obispo coadjutor con derecho de sucesión o invitarle a presentar su renuncia y nombrar un obispo nuevo. En cualquiera de los dos casos debía preceder la presentación gubernativa, que requería mucho tiempo debido a la complejidad de las gestiones burocráticas previas a cualquier nombramiento episcopal.³¹² La Santa Sede prefirió la primera solución³¹³ y el nuncio propuso como candidato idóneo al canónigo-secretario de la diócesis de Ibiza, Antonio Cardona Riera, considerado como «sacerdote de acrisolada virtud y sólida ciencia, que tiene excelentes dotes de gobierno y goza de una reputación pública inmejorable». Los obispos y eclesiásticos consultados le dieron al nuncio buenos informes de Cardona. Sin embargo, el vicario capitular de Ibiza, puso de relieve también algunos aspectos negativos de su persona, que no influyeron para el nombramiento. Dijo que Cardona: «No es ciertamente hombre de talento eminente, pero ha sido y es muy estudioso y gracias a su laboriosidad incansable ha adquirido sólida formación en las ciencias eclesiásticas. Conoce bien la Sagrada Teología y los Sagrados Cánones, y es buen apologeta, siendo además excelente maestro de espíritu. Si me preguntara si tiene talla de Obispo, tal vez, considerando el concepto que tengo formado de cuan alta debe ser esa talla dudaría si debiera afirmar o no que llegase a la medida; pero si se me pregunta qué resultado juzgo daría como Obispo, puesto al frente de una diócesis, no muy extensa y de no muy difícil gobierno contestaría sin titubear que el resultado, a mi humilde parecer, sería excelente. No sé si es oportuno añadir una circunstancia acerca de la cual ciertamente no me pregunta V.E. Revma. pero que quizá no estaría mal tenerla presente».³¹⁴ Ante este informe favorable la Secretaría de Estado autorizó a Tedeschini a iniciar la gestiones con el Gobierno en favor de Cardona.³¹⁵ El obispo Torres, por su parte, escribió al Papa agradeciéndole el nombramiento del coadjutor.³¹⁶ El decreto de presentación del rey fue firmado el 15 de diciembre de 1927.³¹⁷

Un año más tarde Tedeschini informó a Gasparri sobre el lamentable estado de la diócesis de Menorca y la situación real del obispo coadjutor,

271. Carta de Vidal a Tedeschini, Tarragona, 5 octubre 1926 (ASV, *Arch. Nunz. Madrid* 856, ff. 232-232v).

272. Carta de Tedeschini al P. Pedro Maciá, Madrid, 27 noviembre 1926 (*Ibid.* f. 263).

Antonio Cardona, que apenas podía ejercer su ministerio por los obstáculos que le ponían las personas que atendían al anciano obispo de la diócesis Torres Rivas, y solicitó instrucciones para decirle al obispo coadjutor cómo debería comportarse y qué tareas podría realizar.³¹⁸ Acogiendo la sugerencia del nuncio, la Secretaría de Estado envió el 7 de enero de 1929 una carta al obispo Torres Rivas diciéndole que habían llegado a la Santa Sede noticias sobre algunos abusos que se verificaban en la diócesis de Menorca y que, para tratar de corregirlos, era necesario que el obispo coadjutor comenzara la visita pastoral con todas las facultades necesarias para realizarla. Copia de esta carta le fue remitida a Tedeschini el mismo día, para su conocimiento.³¹⁹

44. MANUEL DE CASTRO, ARZOBISPO DE BURGOS EN 1928

Vacante la sede metropolitana de Burgos por el traslado a Toledo de Pedro Segura, su sucesor fue el obispo de Segovia, Manuel de Castro Alonso, candidato del Gobierno, si bien el nuncio hubiera preferido, en su lugar,

273. «Ricevuti rapporti 7212 e 7313, Santo Padre si è degnato promuovere dignità vescovile Padre Huix Miralpeix destinandolo Amministratore Apostolico Ibiza, V.S. è autorizzata procedere atti relativi» (Telegrama cifrado n. 223 de Gasparri a Tedeschini, ASV, *Arch. Nunz. Madrid 856, f. 269*).

274. Carta de Tedeschini a Huix, del 26 octubre 1927 (*Ibid.*, f. 278).

275. Carta de Huix a Tedeschini, Vich 2 noviembre 1927 (*Ibid.*, ff. 275-275v).

276. Carta n.º. 105/28 del cardenal Perosi, pro-secretario de la S.C. Consistorial, a Tedeschini, del 20 febrero 1928 (*Ibid.*, f. 280). Con el telegrama n.º. 243 de Gasparri a Tedeschini, del 24 febrero 1928, Gasparri comunicó también la concesión del título de Selimbria (*Ibid.* f. 282). Copia del decreto de está esta *Ibid.* f. 283.

277. Consagrado el 15 de abril de 1928 en la catedral de Barcelona, asistido el nuncio por los obispos de Barcelona, José Miralles Sbert y Juan Perelló Pou, obispo de Vic, respectivamente (L. DE ECHEVERRÍA, *o. c.*, p. 90).

278. «L'Eminenza V. Rev.ma mi ha consegnato l'atto col quale Mgr. Plácido Rey-Lemos, Vescovo di Lugo, ha rinunziato alla diocesi nelle mani del S. Padre. Dopo quello che V.E. mi ha detto, mi faccio premura confermarLe, per assicurazione del S. Padre, che l'accenno alla missione che la Santità Sua avrebbe manifestato voler affidare al suddetto Prelato non implica che la medesima missione o qualunque altra venga più realmente affidata: vi ha rinunziato lo stesso Mgr. Lemos e ieri sera in udienza il S. Padre confermò che di tale missione non si parla più. Ma poiché, di fatto, in principio il S. Padre, nella sua benevolenza, si mostrò disposto ad affidarla a Mgr. Lemos, questi ora vi fa allusione al solo scopo di colorire la sua rinunzia. Secondo le disposizioni della Santità Sua, occorre di dare comunicazione della rinunzia al Governo Spagnolo, pel tramite dell'Ecc.mo

a los obispos de Oviedo, Juan Bautista Luis Pérez, o de Badajoz, Ramón Pérez Rodríguez. «Las cosas ideales y perfectas son muy difíciles de hacer en esta materia –comentó Tedeschini–, dadas las normas aquí vigentes para los nombramientos de obispos». Al nuncio no le pareció el candidato ideal por razones que explicó debidamente, en particular, porque a Castro Alonso le faltaba energía para gobernar un sede tan importante, pero no tuvo más remedio que aceptarlo, para no crear ulteriores conflictos con el Gobierno, que pretendía premiarle al obispo de Segovia sus méritos en el campo civil.³²⁰

También la Santa Sede hubiera preferido para Burgos un candidato mejor, pero como no había motivos canónicos suficientes para rechazar a Castro Alonso, su presentación fue aceptada por el Papa. Muy diversa

Nunzio a Madrid, il quale dovrà anche interessarsi per la pensione che, a detta di Mgr. Lemos, quel Governo passa ai Vescovi rinunziatari nella misura di 10 o 12 mila pesetas anue. Una volta assicurati che il Governo ha ricevuto la comunicazione e non ha mosso difficoltà, si potrebbe fare la pubblicazione della rinunzia sull'*Osservatore Romano*, e si avrebbe a ciò il beneplacito del S. Padre. Ma Mgr. Lemos manifesta il desiderio che tale pubblicazione si ometta, sia perché - egli dice - non sarebbe facile trovare la «formula», sia perché sarà sufficiente quella pubblicazione che egli farà in diocesi. Poiché effettivamente la pubblicazione sull'*Osservatore* non avrà grande interesse, nel caso specifico, e basterà quella che si farà in *Acta Ap. Sedis*, V.E. potrà, se crede, ottenere dal S. Padre che della pubblicazione in parola si faccia a meno. Prego infine l'E.V. a volersi compiacere di dare le opportune disposizioni perché a questa S.C. sia comunicata, appena verrà, la risposta della Nunziatura, affinché, ove nulla osti, questa medesima S.C. possa procedere *ad ulteriora*, cioè alla spedizione del biglietto e del decreto di assegnazione di un titolo arcivescovile in favore di Mgr. Lemos e a dare all'Eccmo. Nunzio le istruzioni opportune circa il ritorno a Lugo di detto Mgr. e circa il governo della diocesi. Mgr. Lemos si trattiene a Roma in attesa che tutte le pratiche siano compite (*sic*). Al bacio della S. Porpora mi professo con venerazione di Vostra Emza. Revma. Ummo. Devmo. Obbmo. Serv. † Fr. Raffaello C. Arciv. di Tessalon. Asses.» (Carta n°. 432/27, del 30 de julio de 1927, al cardenal Gasparri, AES, *Spagna 734, fasc. 87, f. 43*).

279. En ASV, *Arch. Nunz. Madrid 857, ff. 54-113*, está la documentación relacionada con la investigación sobre la conducta de dicho obispo.

280. «Mgr. Rey Lemos Vescovo Lugo ha rinunziato diocesi nelle mani del Santo Padre. V.S. ne dia comunicazione al Governo e si interessi per la pensione che a detta di Mgr. Lemos Governo passa ai Vescovi rinunziatari nella misura de 10 o 12 mila pesetas anue. Dopo aver fatto tale comunicazione me ne telegrafi» (Telegrama cifrado n°. 216 de Gasparri a Tedeschini, del 31 julio 1927, *Ibid.*, f. 45).

281. «Facendo seguito mio cifrato 216 circa dimissioni Lugo, dicami telegraficamente se ha fatto comunicazione Governo e che cosa questo ha risposto, avendomi questo Ambasciatore domandato informazioni» (Telegrama cifrado n°. 219 de Gasparri a Crespi, del 19 agosto 1927, *Ibid.* f. 46).

hubiera sido la situación si el Gobierno o el Rey hubieran pretendido el nombramiento cardenalicio del arzobispo de Burgos. Sobre este particular, Gasparri dio amplias explicaciones,³²¹ que el nuncio agradeció informando al mismo tiempo sobre los inconvenientes que podría tener una eventual elevación al cardenalato del nuevo arzobispo de Burgos.³²² Gasparri insistió en que Castro Alonso no sería elevado al cardenalato aunque el Gobierno

282. «Oggi ho comunicato Governo dimissioni Vescovo Lugo pregandolo sistemare pensione. Ministro non fece obiezioni e promise rispondere subito mia comunicazione scritta. Appena ricevuta risposta, invierò rapporto» (Telegrama cifrado n.º 125 de Crespi a Gasparri, del 22 agosto 1927, *Ibid.*, f. 50).

283. «Avendo Governo confermata per iscritto accettazione dimissioni e concesso pensione Vescovo Lugo, prego V.E.R. dirmi se posso comunicarlo Vescovo perché inizi pratiche pensione che deve fare direttamente» (Telegrama cifrado n.º 126 de Crespi a Gasparri, del 25 agosto 1927, *Ibid.*, f. 51).

284. «Ricevuto cifrato n.º 126. Vescovo Lugo già avvisato da S.C. Concistoriale. Per norma V.S. La prevengo che medesimo Vescovo è stato incaricato Amministrazione Diocesi Lugo *ad tempus*» (Telegrama cifrado n.º 221 de Gasparri a Crespi, del 27 agosto 1927, *Ibid.*, f. 52).

285. «Comunicai subito a Mons. Rey Lemos, - di cui il S. Padre aveva accettato la rinuncia alla Chiesa Cattedrale di Lugo fino dal 31 luglio u.s., - quanto V.S.Revma. mi riferì a voce sabato scorso: cioè che in linea ~di massima non vi sarebbero state difficoltà da parte della competente Autorità civile per la concessione della pensione: ch'egli stesso però -Mons. Lemos- avrebbe dovuto fare le pratiche opportune. Oggi Mons. Lemos è venuto in Segreteria e a viva voce mi ha dato riscontro alla comunicazione. Sta bene che si interesserà personalmente per la pensione. A giorni, tornerà a Lugo, per la sistemazione delle sue cose, col titolo arcivescovile di Pelusio e con funzioni di Amministratore Apostolico da esercitarsi non oltre il 30 settembre p.v., ma per questo prego V.S. Revma. conferma al S. Padre, il Quale aveva già benignamente concesso che Mons. Lemos continuasse a governare la diocesi, come Amministratore, fino al 21 agosto, se invece di trattenersi tanto in Roma, fosse subito partito dopo fatta la rinuncia. Del resto Mons. Lemos assicura che per più ragioni ben prima del 30 settembre lascerà il Governo. Per accordi già presi coll'E.mo Sig. Card. Segretario di Stato, della rinuncia e dell'assegnazione del nuovo titolo non si farà pubblicità alcuna sui giornali: la nuova provvista sarà inserita in *Acta Apostolicae Sedis* nel numero di Ottobre, e ciò per dar tempo a Mons. Lemos di dare per il primo l'annuncio alla diocesi. Se il Santo Padre si degnerà approvare quanto sopra e se altre difficoltà non occorreranno, V.S. potrà disporre perché alla Nunziatura di Madrid sia telegrafato in cifra nei termini seguenti: «Mons. Lemos già Vescovo Lugo nominato Arcivescovo Pelusio torna diocesi sistemazione affari con facoltà Amministratore Apostolico fino trenta settembre. Stop. Appena lascerà provvedasi governo diocesi modi consueti». Con sensi di ben distinto ossequio mi confermo della S.V. Revma. devmo. servo † Fr. Raffaello C. Arciv. di Tessalon. Asses.» (Carta n.º 432/27, del 29 de agosto de 1927, a Mons. Francesco Borgongini-Duca, Segretario de la S.C. de AA.EE. SS, AES, *Spagna 734, fasc. 87, ff. 54-55*) En la primera página del original de esta carta hay una nota autógrafa de Borgongini que dice: «Riferito S. Padre, 30-VIII-27».

insistiera en ello.³²³

Entre tanto, Tedeschini envió a la Secretaría de Estado una carta del director general de la Hermandad de Sacerdotes Operarios diocesanos, Benjamín Miñana, en la que se quejaba de que la archidiócesis de Burgos quedase de nuevo vacante por el traslado del arzobispo Pedro Segura a Toledo, por los daños que podía causar el vicario capitular.³²⁴ Por ello, Segura fue nombrado administrador apostólico de la sede metropolitana burgalesa.³²⁵ El decreto de presentación del rey fue firmado el 18 de febrero de 1928.³²⁶

45. MANUEL MEDINA, OBISPO DE GUADIX EN 1928

El obispo auxiliar de Granada, Manuel Medina Olmos, fue nombrado obispo de Guadix en 1928. Esta diócesis estaba vacante por el fallecimiento del obispo Ángel Marquina Corrales, ocurrida el 4 de enero del mismo año.³²⁷ El cardenal Casanova, arzobispo de Granada, no tuvo inconveniente alguno en el traslado de su auxiliar, cuyo nombramiento pudo hacerse fácilmente porque el Gobierno lo había propuesto como candidato³²⁸ y el Papa lo aceptó enseguida.³²⁹ El nombramiento se publicó en la *Gaceta de Madrid* el 13 de junio de 1928³³⁰ y tres días más tarde firmó el rey el

286. «Facendo seguito mio cifrato n°. 221 Le significo che Mons. Lemos nominato Arcivescovo Pelusio torna Diocesi sistemazione affari con facoltà Amministratore Apostolico fino 30 settembre. Appena lascierà provvedasi governo Diocesi modo consueto. Tutto ciò resti segreto fino pubblicazione che farà S.C. Concistoriale momento opportuno su Acta Ap. Sedis» (Despacho cifrado n°. 222 de Gasparri a Crespi, del 30 agosto 1927, *Ibid.* f. 56).

287. Despacho n°. 2762 (*Documento 62*).

288. «Provvista di Lugo. Il 2 Novembre 1927 con cifrato n. 229 fu telegrato (*sic*) a Mons. Nunzio che il Santo Padre confermava ciò che egli aveva detto nell'udienza dell'undici ottobre, che era cioè disposto ad accettare la candidatura di Mons. Balanzá y Navarro» (Apunte de la Secretaría de Estado, AES, *Spagna 734, fasc. 87, f. 65*).

289. «Ricevuto rapporto 2762 provvista Lugo. Santo Padre conferma approvazione già data» (Telegrama cifrado n°. 229 de Gasparri a Tedeschini, del 2 de noviembre de 1927 (*Ibid.* f. 60)).

290. *Ibid.* f. 70.

291. Despacho n°. 549, publicado en el documento 1 del artículo anterior: *Analecta Sacra Tarraconensia* 83 (2010) 185-188.

292. Despacho n°. 645 (*Documento 3*).

293. Despacho n°. 1000 (*Documento 13*).

correspondiente decreto.³³¹

46. JOSÉ EGUINO, OBISPO DE SANTANDER EN 1928

El párroco de Irún (diócesis de Vitoria), José Eguino, fue propuesto como candidato idóneo para el episcopado porque todos los informantes interrogados por el nuncio dieron pareceres muy favorables. El cardenal Segura, que había sido compañero suyo de estudios en Comillas, dijo textualmente: «Creo ingenuamente, que en conciencia *et coram Deo* D. José Eguino Trecu, sería

294. Despacho nº. 2682 (*Documento 57*).

295. AES, *Spagna 732, fasc. 86, f. 74*.

296. «JHS. Beatissime Pater, Matthaeus Múgica Urrestarazu, Episcopus Victoriensis in Hispania, ad Sanctitatis Vestrae pedes humilimo devotionis obsequio provolutus, haec, quae par est reverentia et filiali cum fiducia Paternitati Vestrae coram Domino audet exponere.

Ad Oxomensem Ecclesiam anno 1918 promotus inde ad Pampilonensem anno 1924 translatus fui eamque ad dimidium usque anni 1923 rexi, in quo huius Victoriensis Sedis -ex praecipuis Hispaniae Episcopalibus Sedibus, sicut Pampilonensis- possessionem coepi.

Paucis vero abhinc diebus epistolam accepi ab Excellentissimo Regis Hispaniae Ministro Gratiae et Iustitiae, cum ecclesiastica negotia cum Sancta Sede concordata incumbunt, in qua Gubernii propositum mihi significabat me Sanctitati Vestrae nominandi pro Matritenti-Complutensi Sede, quae proxime vacatura existimatur, si, videlicet, Beatitudo Vestra iuxta Gubernii optata, Excmm. Dnum. Eijo Garay, nunc Matritensem Episcopum ad Patriarchatum Indiarum Occidentalium evehere dignabitur.

Quoniam vero praedictus Catholici Regis Minister in memoratis litteris assensum tali nominationi ex me quaerebat, re mature coram Domino perpensa, sine ulla haesitatione negativum prorsus eidem respondum missi, simulque Revmo. Sanctitatis Vestrae in Hispania Nuntio litteras dedi quibus de huiusmodi epistola missoque responso, sicut et de motivis negativae responsionis eundem certiore faciebam.

Liceat etiam mihi, Sanctissime Pater, pro vehementi constantique quo moveor conscientiae stimulo ut nihil intentatum relinquam ad talem translationem, licet valde honorificam, quantum ex me est, aufugiendam, a Beatitudine Vestra instanter simul et humiliter enixeque petere ut, si ita coram Domino expedire Sanctitas Vestra iudicaverit, nullatenus velit meam a Victorien. ad Matritensem Ecclesiam canonicam translationem decernere. Firmissime etenim mihi persuasum habeo, Pater Beatissime, huic translationi, meo quidem iudicio quod, quo par est obsequio, illuminato Sanctitatis Vestrae devotissime subijcio, utriusque dioecesis bonum evidentem obviare.

Ex una etenim parte impari prorsus me sentio ad Matritensem dioecesim -quae singularibus circumdata est difficultatibus- prout decet regendam; et talem, Beatissime Pater, huic translationi in me exterior aversionem, quam vincere nullatenus

un obispo excelente, que ganaría para Jesucristo muchas almas y edificaría a la Santa Iglesia *verbo et exemplo*». Para el obispo de Vitoria y arzobispo

possum, ut libentissime, citra Apostolicum Vestrum mandatum, vellem potius sine ulla manere sede quod ad Matritensem regimen taliter mihi repugnans transferri.

Ex alia vero, ni totus fallor, plura sunt quae, Deo sic misericorditer disponente, meam in hanc Victorien. Ecclesia permansionem commendare mihi videntur. Frequentissima etiam fuit in eadem toto hoc vigesimo saeculo Episcopum translatio non sine magno ipsius detrimento. Sextus enim ego sum qui hoc saeculo regit hanc dioecesim, quae aliunde, sive fidelium, parochiarum, conventuum piarum associationum et christianorum operum numero, sive religiosa vita valde intensa, inter praecipua Hispaniae dioeceses sine dubio est computanda.

Deinde speciales ad huius dioecesis regimen, ego ipse, Deo opitulante, invenire gaudeo. Natus enim, educatus et per plures annos in eadem canonicatu potitus, imo et in eiusdem Curia pluribus functus muneribus, quae inter Cancellarii et Vicarii generalis substituti, singularem habeo rerum et personarum ad eandem spectantium cognitionem, et praesertim vernaculae Vasconum lingua quam non tantum utilem sed et necessariam pro maiori fidelium bono in Victorien. Episcopo censeo.

Sincere deinde coram Domini fateri debeo universum dioecesis clerum et populum suum Episcopum non modo debita veneratione, sed et filiali etiam affectu prosequi, cuius rei optimum recensque testimonium ex tota dioecesi accepi occasione iniuriarum quas libelli periodici Ecclesiae notorie inimici adversus me protulerunt eo quod, privata nominatione inutiliter facta, bibliothecam quamdam publice damnaverim in qua pessimi libri pertinaciter retinebantur et vel ipsis pueris et iuvenibus legendi tradebantur.

Nec omittendum duco, Sanctissime Pater, plures esse in Virgariae populo -licet alii et meliores quidem prout par est suo Episcopo adhaereant- qui, etiam ex Ecclesia filiis, vere sunt mihi inimici eo quod -iuxta mihi datam normam ab Emmo. Dno. Card. Vico, S. Rituum Congregationi Praefecto cum ad hanc Dioecesim fuit promotus- nullatenus permittere potui ut inter divina officia, etiam extraliturgica, quidquam proferretur quod contradiceret his quae saepe et manifeste eadem S. Rituum C.(sic) decreverat circa patriam et cognomen S. Martini ab Ascensione, de quo iam augusto mense proxime elapso litteras etiam Sanctitatis Vestrae dare ausus sum; imo et quod Virgariensium causae fautores publicae et saepe propositum suum panderit pro viribus curandi ut ex hac dioecesi, licet honorifice, quantocius transferat. Quae cum ita sint non poterit non fieri, Sanctissime Domine, ut mea ex hac ad aliam dioecesim in his adiunctis translatio ipsi tali suo proposito et curae ovantes attribuant, eisque in rebellionis quo moventur spiritu, cum animarum scandalo et damno confirmentur.

Et haec quidem, sunt, Beatissime Pater, sed praecipue quae de me dixi invincibile aversione ad Matriensem difficilimam Sedem translationis quae cum Sanctitate Vestrae communicare coram Domino constitui, tamquam devotissimus filius qui in fidelium omnium, maximeque Episcoporum, amantissimo Patre solatium et auxilium quaerit in angustiis quibus illum constituit Gubernii Nuntium de talis nominationis ad Matritensem Sedem Sanctitati Vestrae faciendae proposito.

Sanctitas vero Vestra quod magis opportunum Eidem in Domini videbitur

electo de Santiago de Compostela, Zacarías Martínez, «los datos e informes que tengo acerca de las virtudes, ciencia, dotes de gobierno y reputación pública del Sr. Párroco (ecónomo) de Irún, Don José Eguino y Trecu, no pueden ser mejores, ni más excelentes». Más explícito fue el obispo de Madrid-Alcalá, Eijo Garay, antiguo obispo de Vitoria, para quien Eguino reunía «las prendas necesarias para ser muy buen obispo. Tanto por su edad (46 años), como por sus virtudes sacerdotales de las que durante mi pontificado en la diócesis de Vitoria le ví dar siempre excelente ejemplo;

ecernet, ego autem nunc et semper devotissimi filii obsequia Paternitati Vestrae libenti animo praestabo. Et Deus, etc. Victoriae, 3 ianuarii 1931, † Matthaues, Episcopus Victoriensis» (Carta original mecanografiada, AES, *Spagna* 732, *fasc.* 86, *ff.* 87-89).

297. *Ibid.* f. 86.

298. «Victoriae in Hispania, 9 ianuarii 1931. Eminentissime Princeps, Paucis abhinc diebus Eminentiae Vestrae litteras mittere ausus sum, quibus SS.mo Domino Nostro filiali cum fiducia rationes exponere curabam, cur propositis Hispaniae Gubernii de mea Sanctae Sedi pro Matritensi Sede nominatione consensum dare non potueram.

Pergratum vero nunc mihi accidit Eminentiae Vestrae significare Hispanicum Gubernium iam a talis nominationis faciendae proposito recessisse, ut constat ex epistola ad me per Excmm. Ministrum Gratiae et Iustitiae datas cuius exemplar adnexum Eminentiae Vestrae mitto, eandem humiliter rogans ut de his Sanctissimum Dominum certiore facere velit.

Sincere doleo, Eminentissime Domine, me hac de causa Summo Pontifici Vestraeque Eminentiae molestiam inutiliter intulisse. Sit vero pro utriusque benevolentia, venia mihi, qui in angustiis constitutus eram eo quod vehementer timerem ne Gubernium, me etiam dissentiente, in suo proposito perseveraret.

Digneris, Princes Eminentissime, sensa accipere devotissime venerationis quibus et sum et permanere gaudeo Eminentiae Vestrae addictissimus in Domino servus verus, † Matthaues, Episcopus Victoriensis. Emmo. Dno. Eugenio Card. Pacelli, a Secreti Status Suae Sanctitatis» (*Ibid.*, *ff.* 91-91v).

299. «Ministro de Gracia y Justicia. Particular. Madrid 7 de enero de 1931. Excmo. Sr. Obispo de Vitoria. Mi respetado Sr. Obispo y distinguido amigo: Respetando, como es natural, su resolución, he sentido mucho no aceptar su traslado a la diócesis de Madrid-Alcalá donde estimo hubiera prestado señalados servicios, pero quedo muy reconocido a su amable carta. Reciba su Ilma. mi respetuosos saludo reiterándome a su disposición afmo a. y s.s. q.b.s.a.p. Joaquín de Montes Jovellar» (*Ibid.*, f. 93).

300. «Per la sede di Madrid è esatto, come ho detto, che si era pensato a Mgr. Múgica, vescovo di Vitoria; ma questi non solo oppose un rifiuto alla offerta, ma scrisse a me e a quanti ha potuto per scongiurare la proposta, e malgrado le mie assicurazioni, è voluto giungere fino al Santo Padre» (Despacho n.º. 4885 de Tedeschini a Pacelli, Madrid, 26 enero 1931, AES, *Spagna* 779, *fasc.* 114, *ff.* 5-16). Publicado íntegro en mi artículo anterior: *Analecta Sacra Tarraconensis* 83 (2010) 465-474.

así como por su apacibilidad de carácter junta con energía para ejercer la autoridad, y su actividad infatigable; por su adhesión y perfecta sumisión a sus prelados; por los apostólicos trabajos que ha realizado en Irún en los diez años que allí lleva de ecónomo; por su competencia en las ciencias eclesiásticas (es doctor); por la fineza y delicadeza de su trato, y por la excelente reputación de que disfruta; le creo en excelentes condiciones para ser obispo». Para el obispo de Pamplona, y electo de Vitoria, Mateo Múgica, la reputación pública del Sr. Eguino era «inmejorable positivamente» y, por ello, lo consideraba «digno de ser promovido a la dignidad episcopal». Otro antiguo compañero suyo en Comillas, el obispo de Calahorra, Fidel García Martínez, dijo: «Le he tenido y tengo por sacerdote piadoso, de sólida virtud y de celo; bastante bien impuesto en las ciencias eclesiásticas; de carácter equilibrado; prudente y atractivo a la vez, por lo que juzgo que habría de gobernar con acierto una diócesis sobretodo si esta no fuere de grandes compromisos, y que haría un buen obispo». En este mismo sentido se manifestaron otros sacerdotes y religiosos interpelados por Tedeschini, quien propuso la candidatura de Eguino para poder ser destinado a cualquier diócesis, ya que también la Junta Delegada del Real Patronato lo había propuesto.³³²

Tras haber presentado las candidaturas de Arce y Eguino, considerados «preclari sacerdoti», Tedeschini concluyó su extenso despacho diciendo que no se le pidieran otros nombres de posibles episcopables por las grandes dificultades que encontraba para hallarlos sobre todo entre el clero secular.³³³

En un primer momento se pensó destinar a Eguino a Sigüenza,³³⁴ si el obispo de esta diócesis, Eustaquio Nieto Martín, era trasladado a Zamora.³³⁵ Pero, al no producirse este cambio, Eguino fue presentado por el Gobierno para Santander³³⁶ y nombrado por el Papa sin dificultad alguna.³³⁷ El decreto de presentación del rey fue firmado el 16 de junio de 1928.³³⁸ Eguino recibió la consagración episcopal de manos del nuncio Tedeschini en Irún.³³⁹

47. FELICIANO ROCHA, AUXILIAR DE TOLEDO EN 1928

301. Apunte de la Secretaría de Estado (AES, *Spagna* 732, *fasc.* 86, *f.* 84).

302. *Documento* 39.

303. Despacho nº. 2098 (*Documento* 41).

El último domingo de junio de 1928, Rafael Balanzá Navarro, que había sido obispo auxiliar del cardenal Reig en Toledo, fue destinado a la diócesis de Lugo. Por ello, el nuevo primado, cardenal Segura, pidió un obispo auxiliar y presentó como candidato al deán de Coria, Feliciano Rocha Pizarro, porque lo consideraba «sacerdote dignísimo, que reúne preclaras cualidades para desempeñar fructíferamente el cargo episcopal». Estas informaciones favorables, como era de esperar, fueron confirmadas por las personas interpeladas por el nuncio, en concreto por los tres obispos extremeños de Badajoz, Plasencia y Coria, así como por otros religiosos que conocían al candidato. Solamente hubo un parecer discordante del director espiritual del Seminario de Coria, un religioso claretiano, para quien Rocha Pizarro, «no parece reunir las condiciones que sobre todo en estos tiempos, deben requerirse para la altísima dignidad episcopal», porque «no se ha señalado en particular por ninguna actividad de apostolado, tiende al favoritismo, es algo duro de juicio, poco generoso»; además, era «considerado como *minus habens* para tan alta dignidad. Es verdad que es estudioso y hasta tenaz en el trabajo, amigo de adquirir libros, pero oigo de sus discípulos que jamás ha explicado una lección, que todo el tiempo de la clase lo invierte en tomar a los alumnos la lección al pie de la letra. En esto están conformes todos, lo mismo profesores que alumnos. Además hace años que no predica ni una plática: oigo decir que ha tomado miedo al púlpito. Su conversación conforme he podido notar denota escasa cultura y menos ciencia positiva». Con respecto a las dotes de gobierno, se decía de él que «en la resolución de asuntos tiende a meterse en un callejón sin salida». En cuanto a su reputación pública, Rocha estaba considerado un buen eclesiástico en moralidad, pero daba la sensación de hombre casi gastado para las empresas apostólicas que la complejidad de la vida episcopal llevaba consigo. También eran elementos negativos su edad, pues contaba

304. Despacho n.º 2744 (*Documento 60*).

305. «Ricevuto rapporto n.º 2744. S. Padre è disposto accettare candidatura Mons. Muniz Pablos per Pamplona» (Telegrama cifrado n.º 230 de Gasparri Tedeschini, Vaticano 12 noviembre 1927, AES, *Spagna 738, fasc. 88, f. 37*).

306. «Sacra C. Concistoriale desidera sapere se possa restare invariata formula usata redazione Bolle Pamplona: «Catedralis ecclesia Pampilonensis cui altera Tudelensis ecclesia adiuncta extat»; unione di cui non parla relativo processo canonico. Prego rispondere telegraficamente» (Telegrama cifrado n.º 245 de Gasparri Tedeschini a Gasparri, Vaticano 22 marzo 1928, AES, *Spagna 738, fasc. 88, f. 52*).

307. Telegrama cifrado n.º 133 de Tedeschini a Gasparri, Madrid 24 marzo 1928 (AES, *Spagna 738, fasc. 88, f. 50*).

con 59 años, su salud no era muy robusta y estaba casi sordo de un oído.

Para verificar la autenticidad de estas informaciones, Tedeschini interrogó nuevamente al obispo de Coria, quien deshizo una a una todas las imputaciones lanzadas contra Rocha por el director espiritual del seminario cauriense, advirtiéndole que «el ambiente que debe reinar entre los PP. del Seminario de Coria creo que es de alguna hostilidad hacia este Sr. Deán, porque como ejecutor de las órdenes del Sr. Segura, ha tenido que llamarles al orden en varias ocasiones, tanto en relación con los gastos excesivos que querían hacer realizando mejoras innecesarias y sobre las fuerzas económicas de la diócesis, como en la tendencia a rehuir el trabajo escolar que, según el convenio, debían compartir con los sacerdotes seculares. De ese ambiente me parece que nace toda esa animosidad que a primera vista se destaca de la carta; no porque esté escrita con idea de perjudicar y exagerar intencionadamente las cosas, sino porque están vistas a través de un cristal coloreado».³⁴⁰ Una vez aclaradas estas dudas, Rocha fue nombrado obispo auxiliar de Toledo,³⁴¹ con el título de Aretusa³⁴² y recibió la consagración de manos de Tedeschini.³⁴³

48. MANUEL ARCE, OBISPO DE ZAMORA EN 1929

Inicialmente, Manuel Arce Ochotorena fue tomado en consideración como candidato ideal para la administración apostólica de Ciudad Rodrigo, vacante por la prematura muerte del obispo Silverio Velasco Pérez.

308. «La Diocesi Tudela della quale Concordato dice «unietur Pampilonesi» non fu di fatto mai unita Pamplona, ma dal 1858 in cui morì Vescovo proprio fu data in Amministrazione Apostolica quasi sempre al Vescovo di Tarazona e alcune volte all'Arcivescovo di Saragozza. Se malgrado tutto questo le formule delle Bolle Pamplona dal Concordato in poi menzionano sempre l'unione con la diocesi di Tudela, credo che la formula debba continuare invariata, sebbene si tratti di un'unione che forse si farà in futuro e che da settant'anni è stata abitualmente compromessa, tanto che anche quest'anno il Vescovo di Tarazona è stato nominato Amministratore Apostolico Tudela. Per questo motivo nel processo canonico per la provvista di Pamplona non è stata menzionata la diocesi di Tudela» (Carta n°. 871/28 de Gasparri a Perosi, del 28 de marzo de 1928, *Ibid.* f. 51).

309. *Ibid.*, f. 43.

310. Consagrado el 3 de junio de 1928 en la parroquia de la Inmaculada Concepción, de Madrid, asistido el nuncio por los obispos de Jaén y Málaga, Manuel Basulto Jiménez y beato Manuel González García, respectivamente (L. DE ECHEVERRÍA, *o.c.*, p. 90).

Su carácter tranquilo y apacible era muy apropiado para gobernar una diócesis pequeña. Poseía además un excelente expediente académico, pues era doctor en filosofía, en teología y en derecho canónico, y había hecho también estudios de abogado. El Padre Wernz, S.J. célebre canonista, le dio el premio de honor en la Gregoriana de Roma. Había sido profesor de filosofía y de derecho canónico en el Seminario Conciliar de Pamplona y era canónigo doctoral de la catedral. A la muerte de fray José López de Mendoza, obispo de Pamplona, el cabildo catedralicio le eligió vicario capitular, y al hacerse cargo de dicha diócesis el nuevo obispo, Múgica, lo nombró vicario general y provisor. «Por su seriedad, por su competencia y práctica en las Congregaciones romanas, por su incansable laboriosidad, por su exquisita madurez de observación y juicio, es para mi auxiliar y vicario de perfectísima garantía y confianza. Ilustre en vida y doctrina, predica bien y se exprese siempre muy bien». Sin embargo, el cardenal Ilundáin recogió una serie de acusaciones contra Arce, que el nuncio consiguió disipar, y por ello recomendó su nombramiento e insistió para que fue destinado a Ciudad Rodrigo como administrador apostólico.³⁴⁴ La Secretaría de Estado decidió someter el nombramiento de Arce a la Congregación de Cardenales de Asuntos Eclesiásticos Extraordinarios y para ello pidió ulteriores informes a Tedeschini con el fin de aclarar las dudas que habían suscitado tanto el cardenal Ilundain como el superior de los jesuitas de Pamplona.³⁴⁵

Tedeschini cumplió cuanto se le había pedido ampliando las informaciones sobre Arce para disipar todas las posibles dudas sobre su conducta sacerdotal³⁴⁶ y el Papa, acogiendo el parecer favorable de la Congregación de Cardenales,³⁴⁷ se mostró dispuesto al nombramiento.³⁴⁸ Todo parecía resuelto, pero Arce no aceptó el episcopado aduciendo como motivos su precario estado de salud y la edad avanzada de su madre, que vivía con él.

«Después de cinco días de luchas –le dijo al nuncio–, angustias y perplejidades perdura en toda su intensidad la fuerte sacudida que produjo la inesperada noticia referente a los planes de V.E. en orden a mi persona. Siguiendo las indicaciones de V.E. expuse a mi madre el proyecto que verbalmente me comunicó en la Nunciatura, y en realidad de verdad mi madre anciana de 92 años, enferma y achacosa no tiene fuerzas físicas para el traslado que me propuso V. Excelencia. He consultado el caso con 2 médicos de familia, y ambos me

311. AES, *Spagna* 706, *fasc.* 77, *ff.* 43-45.

contestan unánimemente que no es posible me acompañe mi madre. A esta dificultad se allega la enfermedad crónica de mi estómago que con fundamento estimo me ha de incapacitar para los trabajos del ministerio episcopal. Y sobre todas estas razones que pueden vencerse y deben vencerse, existe para mí otra que me atormenta y punza como espina mi alma en todos los momentos de mi existencia. Internamente y en el fondo de mi conciencia me siento *positivamente* indigno para la alteza del oficio episcopal. Revolviendo los recuerdos de mi pasada vida, siento remordimientos de faltas que no encuadran ni se compaginan con la dignidad episcopal. Por todo lo cual, después de testimoniar a V.E. el sentimiento de mi más profunda gratitud por las atenciones inmerecidas que ha tenido conmigo. Ruego a V.E. con toda mi alma, con todas mis fuerzas, con lágrimas en los ojos, con todo mi ser, aparte de mi esta distinción, me libre de tanto honor, que en último término pudiera redundar en desprestigio y desdoro de la dignidad episcopal. Regreso a Pamplona porque no tengo fuerzas para comparecer a la presencia de V. Excelencia».³⁴⁹

Informado de la situación, el Papa le pidió expresamente a Tedeschini que disipara las dudas de Arce, animándole para que aceptara el nombramiento.³⁵⁰ Las dificultades de Arce quedaron superadas, porque aceptó de buen grado cuanto la Santa Sede le había pedido,³⁵¹ pero en lugar de ir a Ciudad Rodrigo fue destinado a Zamora.³⁵²

Esta diócesis había quedado vacante el 31 de diciembre de 1927 por fallecimiento del obispo Antonio Álvaro Ballano. El Gobierno había propuesto, con carta del ministro de Gracia y Justicia del 26 de marzo de 1928, el traslado a Zamora de Eustaquio Nieto Martín, que era obispo de Sigüenza desde 1916. Tedeschini no encontró motivos para oponerse al traslado; es más, lo aconsejó por el bien de Nieto, que deseaba el cambio.³⁵³ Sin embargo, la Secretaría de Estado quiso conocer los motivos de este

312. Despacho nº. 2177 (*Documento 42*).

313. «Ricevuto Rapporto nº. 2177 del 28 gennaio. Santo Padre disposto concedere coadiutore vescovo di Minorca. V.S. può subito incominciare relative pratiche» (Telegrama cifrado nº. 170 de Gasparri a Tedeschini, Vaticano 5 febrero 1926, AES, *Spagna 706, fasc. 77, f. 51*).

314. Despacho nº. 2696 (*Documento 58*).

315. «Ricevuto Rapp. 2696. Sua Santità L' autorizza ad iniziare pratiche col Governo in favore del candidato Antonio Cardona» (Telegrama cifrado nº. 220 de Gasparri a Tedeschini, Vaticano, 25 agosto 1926, AES, *Spagna 706, fasc. 77, f. 59*).

316. Carta del 17 de septiembre de 1927 (*Ibid.*, ff. 71-71v).

317. *Ibid.*, f. 84.

traslado, dado que Nieto había sido nombrado obispo de Sigüenza como gesto de máxima condescendencia hacia el Gobierno.³⁵⁴ Tedeschini respondió diciendo que Nieto había sido un excelente párroco de Nuestra Señora de la Concepción, considerada como la mejor parroquia de Madrid, y que como obispos había dado buen resultado, «senza infamia e senza lode, come anche altri». El Gobierno lo había propuesto otras veces para traslados a sedes más importantes, por ejemplo, a Santander. Sin embargo, dado que las insistencias gubernativas no eran excesivas, Tedeschini estaba dispuesto a dejarlo donde estaba, sin volver a presentarlo para otras diócesis.³⁵⁵ La propuesta de este traslado no fue acogida por los cardenales miembros de la Congregación, que suscitaron la cuestión de principio sobre los traslados de obispos vinculados a otra diócesis y sacaron a relucir un antiguo voto redactado por el cardenal Rampolla,³⁵⁶ que trataba esta materia, para que se tuviera en cuenta.³⁵⁷ El Papa aprobó esta decisión y a Tedeschini le fue enviada copia de dicho voto para que lo tuviera en cuenta.³⁵⁸ El nuncio le confirió la consagración episcopal a Arce.³⁵⁹

49. LUCIANO PÉREZ PLATERO, OBISPO DE SEGOVIA EN 1929

Candidato para la diócesis Segovia fue presentado por el Gobierno y recomendado por Tedeschini el auditor de la Rota, Luciano Pérez Platero. Según la costumbre del tiempo, antes de que el Rey hiciera, según el privilegio concordatario, la presentación oficial de los candidatos a las diócesis vacantes, el Gobierno comunicaba al nuncio el nombre del eclesiástico que quería presentar, para saber si era aceptado por la Santa Sede. Con motivo de la provisión de Segovia, el Gobierno comunicó al nuncio la candidatura

318. Despacho n.º. 3601 (*Documento 78*).

319. Despacho n.º. 2713/28 de Gasparri a Tedeschini, Vaticano, 7 enero 1929. Se hace referencia a esta carta con el siguiente despacho: «Con il venerato dispaccio dell' Eminenza Vostra Reverendissima, distinto dal n.º. 2713/28 ho avuto l'onore di ricevere la copia della comunicazione diretta da Vostra Eminenza a Mons. Vescovo di Menorca in seguito al mio ossequente rapporto n.º. 3601, del 24 u.s. Il provvedimento preso dalla Santa Sede di indicare a Mons. Antonio (*sic*, pero es Juan) Torres Ribas che disponga l'immediato inizio della Visita Pastorale e dia all'uopo a Mons. Cardona, Vescovo Coadiutore, le facoltà necessarie, è a mio umile giudizio, il più opportuno che potesse prendersi, e il solo che può apportare efficaci rimedi ai mali che affliggono la diocesi e far sì che il Vescovo Coadiutore possa svolgere quella reale azione per la quale dal Santo Padre è stato benevolmente concesso al Vescovo di Menorca» (Despacho n.º. 3706 de Tedeschini a Gasparri, Madrid 16 enero 1929, AES, *Spagna 706, fasc. 77, f. 88*).

de Pérez Platero, del cual existían precedentes en la S.C. de AA.EE.EE., relativos a su nombramiento como auditor supernumerario del Tribunal de la Rota de Madrid. También para los nombramientos de algunos puestos de dicho Tribunal el Gobierno tenía el privilegio de presentación, que no debía ejercerse nunca si antes no estaba seguro de que el candidato sería aceptado por la Santa Sede. Sin embargo, con motivo del nombramiento de Pérez Platero ocurrió que el nuncio, al comunicarle el Gobierno que tenía intención de nombrarlo auditor supernumerario, respondió diciendo que vería si ello era posible porque temía que el candidato no tuviera suficiente experiencia sobre los tribunales eclesiástico. Pero, mientras Tedeschini recogía las informaciones, el mismo Pérez Platero, sin que nadie se lo hubiera pedido, envió al nuncio un documento para demostrar que no le faltaba práctica judicial, ya que había ocupado algunos cargos que trataban cuestiones jurídicas. No faltaron tampoco recomendaciones en favor del

320. Despacho n.º 2869 (*Documento 63*).

321. «Ho ricevuto il rapporto della Eccellenza Vostra Reverendissima N.º 2869, in data 2 dicembre 1927, nel quale Ella mi riferiva circa la provvista dell'Archidiocesi di Burgos. Come richiedeva l'importanza dell'argomento, ho portato tutta la mia attenzione su quanto Ella mi ha scritto in merito e non ho mancato di riferirne al Santo Padre. Sono dolente che, a quanto Ella mi scrive, non sia possibile insistere maggiormente, perché all'E.mo Sig. Cardinale Segura venga dato un degno successore, come richiederebbero le necessità spirituali dell'Archidiocesi di Burgos. Non essendo, però, nella candidatura di Mons. Castro gli estremi per rifiutare la presentazione, il Santo Padre non la rifiuta. Una buona ragione per rifiutarla avrebbe potuto essere l'uso di elevare alla dignità cardinalizia il Prelato; perché senza dubbio in tali casi il Santo Padre avrebbe potuto essere veramente esigente circa le doti del candidato. Ma è stato constatato, dopo un accurato esame dei precedenti storici, che non vi è uso costante di elevare alla Porpora gli Arcivescovi di Burgos. Infatti nel secolo XVI Burgos ebbe soli 4 Cardinali: López de Mendoza (1529), Álvarez (1539), Mendoza (1550) e Pauco (*sic*, pero es Pacheco) (1567). Nel 1600 ebbe il Cardinale Zapata e poi non ne ebbe più fino al 1849. Dopo il qual tempo solo due furono Cardinali Arcivescovi di Toledo, il De Lafuente (*sic*, pero es de la Puente) e il Card. Benloch. Ad ogni modo e per ogni buon fine Ella nel significare al Governo la risposta circa la candidatura in parola, faccia notare espressamente che non sarà possibile parlare della elevazione al cardinalato del candidato Mons. Castro» (Despacho n.º 3498/27 de Gasparri a Tedeschini, del 9 dicembre 1927, AES, *Spagna 739, fasc. 88, ff. 63-63v*, minuta manoscritta).

322. Despacho n.º 2960 (*Documento 65*).

323. «Ho regolarmente ricevuto il rapporto della Eccellenza Vostra Reverendissima N.º 2960, in data 9 Gennaio 1928, che reca ad oggetto «Provvista di Burgos». Nessun dubbio che dovrà essere fatta la comunicazione che Mons. Castro non verrà elevato alla dignità cardinalizia, qualora ne venga fatta domanda o anche qualche accenno. Pensi V.E. se detta comunicazione sia più opportuno farla ora o

candidato e incluso un hermano suyo jesuita escribió a otros jesuita, amigo de la nunciatura, insistiendo en el nombramiento de su hermano. Ocurrió, además, que antes de que el nuncio comunicara al Gobierno el pensamiento de la Santa Sede, la Gaceta oficial del 16 de junio de 1926 publicó el decreto real de nombramiento de Pérez Platero, fechado el 14 del mismo mes; este decreto fue comunicado por el Gobierno al nuncio con una nota del 16 de junio, llevada a la nunciatura el 25 del mismo mes. Sin embargo, no era la primera vez que esto ocurría; por ello el nuncio hizo las protestas debidas y recibió del Gobierno excusas verbales, junto con una fuerte recomendación para que se tomara en consideración el nombramiento de Pérez Platero, porque la publicación en la Gaceta se había hecho con la mejor buena fe.³⁶⁰ Tras comunicar este incidente a la Secretaria de Estado, el cardenal Gasparri respondió al nuncio diciéndole que el Papa se veía obligado a no aceptar la presentación de Pérez Platero hasta que el Gobierno no hubiese dado sólida seguridad de que el derecho de la Santa Sede sería en adelante respetado rigurosamente.³⁶¹ Sucesivamente, el 17 de julio de 1926, el Gobierno dio

allora» (Despacho n.º 218/28 de Gasparri a Tedeschini, Vaticano, 3 febrero 1928, AES, *Spagna 739, fasc. 88, f. 72*).

324. «Colegio de Vocaciones Eclesiástica de San José. Tortosa. Excmo. Mons. Nuncio Apostólico en Madrid. Mi venerado y muy amado Monseñor: ¿Me perdonará V.E. un nuevo atrevimiento?. Confío que sí. No me mueve más que mi gran bien para toda la diócesis de Burgos y en especial para nuestros dos Seminarios de allí. El nombramiento del santo Mons. Segura para la sede de Toledo me llenó de consuelo por lo que se refiere a Toledo, pero me causó tristeza por lo que pierde Burgos. Y ahora me espanta solo el pensar que pueda haber otra vacante en Burgos y sea de nuevo vicario capitular el que lo ha sido tan desastrosamente en la vacante última y, según me dicen, es casi seguro que lo será, si hay vacante. ¿No habría medio de evitarlo? Muy de corazón suplico a V.E. que atienda a esta necesidad, quedando Mons. Segura Ad. Ap. (*sic*) de Burgos hasta que el nuevo Arzobispo tome posesión de aquella diócesis. Y si he dicho algún «disparate» perdóneme, enviándome la penitencia que crea he merecido. Pidiendo su bendición se repite afectísimo s.s. l.b.s.a.p. Benjamín Miñana» (Carta unida al despacho n.º 2897, de Tedeschini a Gasparri, del 15 de diciembre de 1927, AES, *Spagna 739, fasc. 88, f. 66-67*).

325. «Ricevuto rapp. n.º 2897, 15 corr. V.E. è autorizzata far pratiche e decreto nomina Card. Segura Amministratore Apostolico Burgos fino che futuro Arcivescovo prenda possesso archidiocesi» (Telegrama cifrado n.º 236 de Gasparri a Tedeschini, Vaticano, 26 diciembre 1927, AES, *Spagna 739, fasc. 88, f. 64*).

326. *Ibid. f., 79*.

327. Con un telegrama abierto Tedeschini comunico a la Secretaría de Estado, el 5 de enero de 1928: «Ieri è morto Mons. Marquina Corrales, Vescovo Guadix» (AES, *Spagna 740, fasc. 89, f. 3*).

explicaciones que fueron aceptadas por la Santa Sede, y el 21 de octubre se le dijo al nuncio que podía considerarse cerrado el incidente;³⁶² posteriormente fue expedido el breve de nombramiento de Pérez Platero para auditor de la Rota.³⁶³

No había pasado todavía dos años de aquello cuando el nuncio comunicó que el Gobierno tenía intención de presentar a Pérez Platero para la diócesis de Segovia³⁶⁴ y aprovechó la ocasión para añadir nuevas informaciones sobre el candidato, que completaron las anteriores. La Secretaría de Estado respondió el 9 de julio de 1926 diciéndole al nuncio que el Papa no se atrevía a aprobarlo porque le parecían insuficientes las informaciones dadas y pedía que las ampliara,³⁶⁵ ya que los datos que había dado de él precedentemente se referían al nombramiento de auditor de la Rota.³⁶⁶

Entre tanto, mientras entre Madrid y el Vaticano se cruzaban estas cartas, el cabildo catedralicio de Segovia pidió por unanimidad al nuncio que el anterior obispo, Manuel de Castro, trasladado a Burgos, fuese nombrado administrador apostólico de la diócesis para que pudiera seguir ocupándose de las mayores obras que él mismo había emprendido: la restauración de la Orden de San Jerónimo en el Monasterio del Parral y la publicación del catálogo de los incunables, códices y libros raros del archivo de la catedral. Con esta petición, los canónigos querían dar también una prueba de estima, devoción y gratitud a su prelado. Tedeschini recomendó la petición de los capitulares,³⁶⁷ firmada por el deán, Juan Gómez, y el secretario, Aurelio del Pino,³⁶⁸ futuro obispo de Lérida.³⁶⁹ Gasparri respondió diciendo que el Papa accedía a cuanto se pedía.³⁷⁰

Tedeschini amplió y precisó las informaciones sobre Pérez Platero con un nuevo despacho, que envió el 18 de octubre de 1928³⁷¹ y un mes más tarde se reunió la Plenaria de la S.C. de Asuntos Eclesiásticos Extraordinarios, que examinó su candidatura para obispo de Segovia;³⁷² los cardenales la recomendaron y el Papa la aprobó el mismo día.³⁷³ Al día siguiente se le comunicó la decisión al nuncio,³⁷⁴ quien le confirió la consagración episcopal.³⁷⁵ El decreto de presentación del rey lleva la fecha

328. Despacho n.º 3146 (*Documento 71*).

329. «Ricevuto rapporto n.º 3146. S. Padre disposto trasferire Mons. Medina Olmos a Guadix» (Telegrama cifrado n.º 247 de Gasparri a Tedeschini, del 13 abril 1928, AES, *Spagna 740, fasc. 89, f. 7*).

330. Despacho n.º 3299, de Tedeschini a Gasparri, del 13 de junio de 1928, sobre la publicación del decreto de Medina Olmos para auxiliar de Granada y de Eguino Trecu para Santander (AES, *Spagna 740, fasc. 89, f. 9*).

331. *Ibid.*, f. 13.

del 10 diciembre 1928.³⁷⁶

50. DIFICULTADES PARA NOMBRAR A MANUEL LÓPEZ ARANA ADMINISTRADOR APOSTÓLICO DE CIUDAD RODRIGO EN 1929

Para la administración apostólica de Ciudad Rodrigo se pensó primero en Manuel Arce Ochotorena, que no aceptó,³⁷⁷ como hemos visto anteriormente, y la candidatura pasó al doctoral de la catedral de Santander y provisor del obispado, Manuel López Arana, quien tampoco quiso aceptar tras haber hablado personalmente con el nuncio para exponerle las razones de su negativa; razones que puso por escrito «advirtiendo previamente ser estas manifestaciones tan íntimas, que a nadie en el fuero externo se las comunicaría, si no fuera necesario exponerlas». Afirmaba López Arana que tenía por herencia fisiológica una debilidad nerviosa acrecentada por el intenso trabajo mental puesto al servicio de la Iglesia desde hacía muchos años, que era la causa de cierta pusilanimidad y de algunas ideas fijas incompatibles con el cargo del episcopado. Ya cuando recibió las sagradas órdenes por los años 1906-1907 tuvo mucha indecisión para recibirlas, atemorizado por las graves obligaciones del cargo parroquial; y luego de recibidas, padeció escrúpulos sobre la validez de alguna ordenación. «Si ahora –decía– hubiera de recibir la consagración episcopal, los temores producidos por la responsabilidad de cargo tan eminente se agrandarían; y

332. Despacho n.º 3110 (*Documento 68*).

333. «Dopo la proposta di questi due preclari sacerdoti, prego l'Eminenza Vostra di dispensarmi dal fare altri nomi, perché non mi sarebbe facile. Già in altre occasioni ebbi motivo di lamentare la scarsezza di candidati, specialmente fra il clero secolare. Con mesi di lavoro e con persistenti investigazioni, sono ora riuscito a mettere insieme giusto giusto tanti nomi, quante sono le diocesi vacanti. Se altri nomi si volessero, potrei certo io, e potrebbero i Vescovi di Spagna sottomettere alla Santa Sede lunghe liste, ma bisognerebbe poi scartarli tutti, chi per una ragione e chi per un'altra, come ho dovuto fare io, costretto a limitarmi ai nomi che ho proposto al Governo e nei quali mi sono convinto che per ragioni assolute e per ragioni di confronto, non esistevano i demeriti della facile turba dei candidati ed esistono invece veri meriti» (Despacho n.º 3110, *documento 68*).

334. El Papa decidió que la eventual provisión de Sigüenza fuera estudiada al mismo tiempo que la de Ciudad Rodrigo por la comisión de cardenales (Telegrama cifrado n.º 249 de Gasparri a Tedeschini, del 13 abril 1928 (AES, *Spagna 745, fasc. 91, f. 6*). Cf. también el acta de la sesión 1310 (*Documento 101*).

335. Despacho n.º 3148 (*Documento 71*).

336. «Governo presenta per Santander sacerdote Eguino Parroco Irún del quale

los escrúpulos sobre la validez de la consagración episcopal y de las órdenes y sacramentos que yo confiriera, habrían de ser una pesadilla constante». Consideraba la debilidad nerviosa incompatible con el cargo episcopal, pero, añadía, «el poco espíritu de amor a Dios, el cual si es necesario a todos los fieles, lo es en mayor grado para quien por aquel Orden queda constituido en estado supremo de ejercer constantemente la perfección cristiana». ³⁷⁸ El Papa aprobó al nombramiento, si el Santo Oficio daba el *nihil obstat*. ³⁷⁹ Gasparri lo comunicó a Tedeschini, ³⁸⁰ y Arce agradeció que el nuncio se hubiera fijado en su humilde persona para ministerio tan elevado; pero en virtud de lo expuesto le suplicó encarecidamente que desistiera de proponerle al Papa para elevarle a una jerarquía, «a la que la Providencia ordinaria de Dios ciertamente no me llama». ³⁸¹ No convencieron estas razones a la Santa Sede porque si López Arana había podido desempeñar durante tantos años cargos importantes, también podría seguir cumpliéndolos. En cualquier caso, se le pidió a Tedeschini que ampliara las informaciones ³⁸² y, tras sus insistencias personales, se consiguió que López Arana aceptara el nombramiento ³⁸³ y se le dio el título episcopal de Curio. ³⁸⁴ El Gobierno no puso dificultad alguna a este nombramiento, ³⁸⁵ que pudo publicarse. ³⁸⁶ López Arana fue consagrado obispo por Tedeschini. ³⁸⁷

51. LINO RODRIGO, AUXILIAR DE GRANADA EN 1929

El cardenal Casanova, arzobispo de Granada, valiéndose del derecho concordatario concedido a los cardenales, pidió en 1929 que se le diera un sucesor a su auxiliar, Manuel Medina Olmos, trasladado un año antes a Guadix, para poder atender a la cura pastoral de la archidiócesis grana-

parla Rapporto N. 3148 [*Documento 71*]. Trattandosi di soggetto degno, prego V.E.R. comunicarmi al più presto decisione» (Telegrama cifrado n.º 139 de Tedeschini a Gasparri, del 26 mayo 1928, AES, *Spagna 747, fasc. 91, f. 53*).

337. «Ricevuto cifrato n. 139. S. Padre è disposto nominare Rev. Eguino Trecu Vescovo Santander» (Telegrama cifrado n.º 256 de Gasparri a Tedeschini, del 29 mayo 1928, AES, *Spagna 747, fasc. 91, f. 54*).

338. *Ibid.*, f. 55.

339. Consagrado el 13 de enero de 1929 en la parroquia de Nuestra Señora del Juncal, de Irún (diócesis de Vitoria, provincia de Guipúzcoa), asistido el nuncio por los obispos de Vitoria y de Calahorra y la Calzada, Mateo Múgica Urrestarazu y Fidel García Martínez, respectivamente (L. DE ECHEVERRÍA, *o.c. p. 91*). Cf. también ASV, *Arch. Nunz. Madrid 788, ff. 213-258*.

dina con mayor eficacia, habida cuenta de su edad avanzada. Tras haber indicado al nuncio algunos nombres que no fueron aceptados, el cardenal presentó como candidatos preferidos a dos canónigos de su catedral: Lino Rodrigo Ruesca y Francisco Cavero Tormo. Por razones de oportunidad, Tedeschini se fijó en el primero de ellos porque quería dejar al segundo para una próxima provisión de diócesis.

Lino Rodrigo, doctorado en Filosofía y Teología por la Universidad Gregoriana y en Derecho Canónico por la Pontificia Universidad de Granada, era canciller de la curia metropolitana granadina y maestrescuela de la catedral. De él recogió Tedeschini numerosos informes de varios obispos, todos ellos unánimemente favorable al candidato.

También solicitó el parecer de los cardenales Vico y Ragonesi, antiguos nuncios en España. Vico recordaba muy bien a Lino Rodrigo, porque había sido capellán de la nunciatura y de él había conservado muy buena impresión, aunque no pensó en él para obispo, porque todavía era muy joven. Ragonesi lo consideró siempre como sacerdote piadoso, modesto, humilde, instruido, discreto, prudente y adicto de modo especial a la Santa Sede, pero no se atrevió a decir si poseía los requisitos indispensables para gobernar una diócesis, si bien confiaba en la rectitud del cardenal Casanova, que lo había propuesto, y no tuvo dificultad alguna en subscribir la petición.³⁸⁸ Por ello, su nombramiento se hizo sin dificultad alguna³⁸⁹ y se le asignó el título de Tabbora.³⁹⁰

52. ANTONIO GARCÍA, OBISPO DE TUY EN 1930

El 26 de enero de 1929 falleció el obispo de Tuy, Manuel Vidal Bouillon, y el Gobierno presentó al canónigo Antonio García y García, penitenciario de la catedral de Málaga, para cubrir la vacante. Este sacerdote era conocido por Tedeschini, que lo había

~~tratado personalmente, tanto por~~ los cargos importantes que había

341. «Ricevuto rapporto 3381. Santo Padre accoglie quanto propone V.E.R. circa nomina sacerdote Feliciano Rocha Pizarro Vescovo ausiliare Toledo (Telegrama cifrado n.º 264 de Gasparri a Tedeschini, del 28 julio 1928, AES, *Spagna 667, fasc. 58, f. 20*).

342. «Ricevuto rapporti n.º 3453 e 3519. Santo Padre ha conferio Mons. Rocha Pizarro titolo Vescovile Aretusa» (Telegrama cifrado n.º 271 de Gasparri a Tedeschini, del 19 noviembre 1928, AES, *Spagna 667, fasc. 58, f. 31*).

343. Consagrado el 17 de marzo de 1929 en la catedral de Toledo, asistido el nuncio por los obispos de Plasencia y Coria, Justo Rivas Fernández y Dionisio Moreno Barrio, respectivamente (L. DE ECHEVERRÍA, *o.c.*, p. 91).

ocupado, como por los numerosos informes que había ido recogiendo sobre su persona de varios obispos, que lo consideraron candidato idóneo. Sin embargo, el obispo de Madrid-Alcalá, Leopoldo Eijo, de quien Antonio García había sido vicario general, remitió a la nunciatura un amplio informe completamente negativo, debido, sin duda alguna, a criterios diferentes y métodos de gobierno opuestos, que muy pronto crearon un disidio tan insanable entre el obispo de Madrid y su vicario general, que Antonio García tuvo que retirarse del cargo apenas un año más tarde.

Tedeschini se vio obligado a ampliar y profundizar estas informaciones, interrogando a otros obispos y eclesiásticos, y todos ellos coincidieron en considerar a García como candidato digno e idóneo. Además, trató de disipar todas las dudas explicando debidamente, en un amplísimo despacho, las tensiones existentes entre Eijo y García, que no impidieron su promoción al episcopado, ya que se trataba de un candidato de la nunciatura y no solo del Gobierno. Por otra parte, Tedeschini aprovechó esta circunstancia para censurar la información negativa de Eijo, porque, a su juicio, procedía de un obispo que dejaba mucho que desear en el gobierno de la importante diócesis de la capital de España.³⁹¹ El Papa aceptó sin dificultad alguna la candidatura de Antonio García para la diócesis de Tuy.³⁹² El decreto de presentación del rey está fechado el 4 de noviembre de 1929.³⁹³ Recibió la consagración episcopal en Málaga de manos del nuncio Tedeschini.³⁹⁴

53. MANUEL IRURITA, OBISPO DE BARCELONA EN 1930

El obispo de Lérida, Manuel Irurita Almandoz, fue el candidato escogido por el nuncio para obispo de Barcelona en 1929, como sucesor de José Miralles, trasladado a Mallorca. Por tratarse de asunto tan importante, Tedeschini se entrevistó el 1 de diciembre de 1929 con el general Primo de Rivera, marqués de Estella, tras haber negociado previamente el nombramiento con el ministro de Gracia y Justicia, que consideraba a Irurita un «*egregio e santo Prelato*», que respondía exactamente a las

344. Despacho n.º 2939 (*Documento 64*).

345. «Ricevuto rapporto n.º 2939. Dovendosi sottoporre nomina Amministratore Apostolico Ciudad Rodrigo Congregazione Emmi. Cardinali, interesse V.E. chiedere ulteriori informazioni su Mons. Arce specialmente riguardo appunti e voci fatti rilevare da Superiore Gesuiti e Cardinale Siviglia. Voglia inoltre propormi anche altri candidati» (Telegrama cifrado n.º 239 de Gasparri a Tedeschini, Vaticano 31 enero 1928, AES, *Spagna 741, fasc. 89, f. 28*).

346. Despacho n.º 3110 (*Documento 68*).

necesidades del momento en aquella grandísima y atormentada diócesis, tras la desacertada gestión del obispo Miralles, debida, en primer lugar, a su discutida actitud sobre la «cuestión catalana», que no respondió a los intereses de la Iglesia y provocó daños a la vida religiosa y a la concordia entre los católicos; en segundo lugar, por la carencia de espíritu pastoral, manifestada en una dureza no apostólica ni caritativa, que no era compensada por su laboriosidad solo y absolutamente burocrática, y por sus cualidades intelectuales; y, en tercer lugar, por la falta de espíritu sacerdotal y episcopal, que hicieron antipático, frío y estéril su ministerio, incluso en los momentos en que era más conveniente olvidarse de otros asuntos y dedicarse de lleno a las almas.

Irurita parecía el obispo más indicado para ocupar la sede episcopal barcelonesa, no sólo porque poseía las cualidades que le faltaban a Miralles sino también por muchas otras. Por cuanto se refería al primer punto, es decir la «cuestión catalana», Irurita era capaz de mantener la conducta equilibrada que un obispo debía observar en circunstancias semejantes; inteligente, de criterio recto, muy discreto y prudente, siendo ya obispo de Lérida, conocía plenamente no solo la «cuestión catalana», sino también el pensamiento de la Santa Sede al respecto y, a juicio de Tedeschini, durante la visita apostólica de 1928,³⁹⁵ había sido el obispo que mejor supo plantear la complejidad de la situación, comprender las deficiencias y sugerir los remedios más acertados. Estaba, pues, en condiciones de poder moverse con serenidad, imparcialidad e independencia entre los varios partidos y las diversas tendencias que agitaban la vida religiosa de la diócesis barcelonesa, porque no era oriundo de Cataluña sino de Navarra.

Con respecto al segundo punto, Irurita estaba considerado como un verdadero padre y un verdadero apóstol. El cardenal de Tarragona, Vidal y Barraquer, lo consideraba un santo y así lo dijo expresamente al nuncio, que también tenía la misma opinión de Irurita. Tedeschini consiguió vencer a Primo de Rivera³⁹⁶ y el traslado de Irurita de Lérida a Barcelona

347. Acta de la sesión nº. 1310 (*Documento 101*).

348. «Ricevuto rapporto nº. 3110. Santo Padre sentito parere Emmi. Padri è disposto nominare Mons. Arce Ochotorena Vescovo titolare Amministratore Apostolico Ciudad Rodrigo. V.E. è quindi autorizzata informarsi, conforme pratica extra-concordataria, se non vi siano difficoltà da parte Governo e procedere poi atti relativi. Per provvista Zamora e Sigüenza aspetto risposta mio cifrato nº. 248. Ad ogni modo La prevengo che EE. Padri hanno deciso si richiami attenzione Sua Maestà Cattolica e Governo contro abuso traslazioni vescovili» (Telegrama cifrado nº. 239 de Gasparri a Tedeschini, Vaticano 31 enero 1928, AES, *Spagna 741, fasc. 89, f. 48*).

pudo hacerse rápidamente.³⁹⁷ Pero hasta que tomó posesión de la diócesis siguió gobernándola como administrador apostólico su predecesor Miralles, trasladado a Mallorca.³⁹⁸ Tedeschini sugirió esta solución para evitar la elección de un vicario capitular, debido a la división política existente entre los canónigos, que habría podido ocasionar daños mayores en una situación difícilísima como era la de Barcelona.³⁹⁹ El decreto del rey sobre el nombramiento de Irurita a Barcelona lleva fecha del 18 de enero de 1930.⁴⁰⁰

54. JOSÉ MARÍA ALCARAZ, OBISPO DE BADAJOZ EN 1930

La diócesis de Badajoz quedó vacante en enero de 1929 por el traslado a la sede titular de Sión de Ramón Pérez Rodríguez, destinado a los cargos de Vicario General Castrense y Pro-Capellán Mayor de Su Majestad, si bien fue administrador apostólico de la diócesis pacense hasta la toma de posesión del sucesor.⁴⁰¹ Cinco años antes, este obispo había intentado dimitir y escribió el 7 de noviembre de 1924 al cardenal Gasparri desde la

349. Carta de Arce a Tedeschini, escrita desde el Hotel Roma de Madrid, el 3 junio 1928 (ASV, *Arch. Nunz. Madrid 856*, ff. 477-478v).

350. «Ho riferito al Santo Padre quanto Vostra Eccellenza Reverendissima mi ha scritto nel suo rapporto n. 3312, del 17 Giugno 1928 circa la provvista di Ciudad Rodrigo. Il Santo Padre, dopo aver ponderato come si conviene le ragioni esposte da Mons. Arce [per non accettare la dignità episcopale, *tachado en la minuta*] mi ha ordinato di incaricare l'E.V. di trasmettere a Mons. Arce le seguenti parole che Egli stesso mi ha dettato: «Il Papa La prega di fare questa carità alla Santa Chiesa, pur provvedendo ai doveri della pietà filiale; al quale intento se provvidenze e spese anche speciali divenissero necessarie il S. Padre è dispostissimo ad aiutare». Profitto dell'occasione...» (Despacho n.º 1512/28 de Gasparri a Tedeschini, Vaticano, 26 junio 1928, AES, *Spagna 741*, fasc. 89, f. 68, minuta manuscrita; ASV, *Arch. Nunz. Madrid 856*, f. 533, original).

351. Despacho n.º 3444 (*Documento 76*).

352. «Mi è pervenuto il rapporto dell'Eccellenza Vostra Rev.ma n.º 3444, in data 31 luglio 1928 concernente Mgr. Arce. Le significo che il Santo Padre, essendosi degnato di accogliere il suggerimento dell'Eccellenza Vostra è disposto a nominare Mgr. Arce Vescovo di Zamora. Riguardo poi alla provvista di Ciudad Rodrigo Le farò prossimamente avere istruzioni» (Despacho n.º 2223/28 de Gasparri a Tedeschini, del 8 de octubre de 1928, AES, *Spagna 744*, fasc. 90, f. 79, minuta manuscrita). En una *Nota d'Archivio* se lee: «Mons. Arce pur avendo dichiarato di essere disposto ad accettare l'Amministrazione Apostolica di Ciudad Rodrigo, si credette opportuno di nominarlo Vescovo di Zamora. Per Ciudad Rodrigo il candidato è Manuel López Arana» (AES, *Spagna 741*, fasc. 89, f. 97).

353. Despacho n.º 3209 (*Documento 72*).

Cartuja de Nuestra Señora de Montalegre (Barcelona), para comunicarle que llevaba ya un año pensando en renunciar al episcopado porque no se considera digno de ejercerlo y porque quería ingresar en una orden religiosa. Pero, antes de tomar la decisión definitiva, pidió al Secretario de Estado que comunicase su deseo al Papa y que le indicase el procedimiento canónico que debía seguir para hacer efectiva la renuncia.⁴⁰² El cardenal preguntó al nuncio si era conveniente acceder a la petición del obispo⁴⁰³ y Tedeschini, tras haber escuchado al arzobispo de Sevilla, Eustaquio Ilundain, que conocía bien al obispo de Badajoz, respondió diciendo que convenía que siguiera al frente de la diócesis pacense.⁴⁰⁴ Inmediatamente, Gasparri respondió al obispo diciéndole que el Papa le invitaba a proseguir en el ejercicio de su ministerio episcopal y le recordó que debía siempre confiar en las especiales gracias divinas, unidas al mismo, para superar las inevitables dificultades, «*che così alto e delicato ufficio presenta*».⁴⁰⁵

A propósito de las relaciones entre el arzobispo de Sevilla y el obispo de Badajoz, es oportuno recordar un episodio que afectó al primero de ellos. En 1924 el cardenal Gasparri preguntó al nuncio si era cierto que Ilundain sufría enagenación mental, pues había sido acusado de ello en un escrito

354. «Ricevuto rapporto. n. 3147. V.E. mi faccia conoscere motivi proposto trasferimento a Zamora di Mons. Nieto che per «massima condiscendenza verso Governo», fu nel 1916 nominato Vescovo Sigüenza. Confronti cifrato Nunziatura 13 febbraio 1916» (Telegrama cifrado n.º. 248 de Gasparri a Tedeschini, del 13 abril 1928, AES, *Spagna 744, fasc. 90, f. 49*),

355. Despacho 3444 (*Documento 76*).

356. *Documento 104*.

357. Acta de la sesión n.º. 1310 (*Documento 101*).

358. «Ho ricevuto il Rapporto dell' Eccellenza Vostra Rev.ma n.º. 3029, del 26 maggio 1928, concernente la proposta di cotesto Governo circa la traslazione di Mgr. Nieto a Zamora. Le significo a questo riguardo che gli E.mi Padri della S.C. degli AA.EE.SS., avendo esaminato la proposta, furono del parere di non accoglierla, e, anzi che si debba opportunamente sollevare la questione di principio circa la presentazione alle sedi vacanti di Prelati legati da vincoli con altra diocesi. A tale scopo gli E.mi Padri suggerirono di riassumere un antico voto del Cardinale Rampolla che tratta della materia affinché venga portato a conoscenza di chi è di dovere. Avendo il Santo Padre approvato tale decisione mi affretto ad inviarLe qui acclusa copia di detto voto, e profitto ...» (Despacho n.º. 1339/28 de Gasparri a Tedeschini, del 2 junio 1928, AES, *Spagna 744, fasc. 90, ff. 75-75v*, minuta manuscrita).

359. Consagrado el 16 de junio de 1929 en la catedral de Pamplona, asistido el nuncio por los obispos de Pamplona y Vitoria, Tomás Muniz Pablos y Mateo Múgica Urrestarazu, respectivamente (L. DE ECHEVERRÍA, *o.c.*, p. 91).

anónimo de un jesuita. Tedeschini explicó que el arzobispo de Sevilla era muy bueno, fiel cumplidor de las normas canónicas, de carácter rígido y exigente debido a su temperamento navarro, que chocaba con el carácter andaluz, parecido al napolitano, por lo que cuando el arzobispo tomaba una decisión que algunos no compartían, decían «está loco»; pero esta era una forma pintoresca de hablar, que no se refería a una enfermedad mental. El nuncio adujo los testimonios del cardenal Almaraz, arzobispo de Toledo, que lo había sido anteriormente de Sevilla, y del mencionado obispo de Badajoz, Ramón Pérez Rodríguez, que conocían bien a Ilundáin.⁴⁰⁶

Para cubrir la diócesis de Badajoz el Gobierno presentó en vía confidencial, según la costumbre, a Francisco Cavero Tormo, canónigo de Granada y rector del Seminario, a quien el cardenal Casanova, arzobispo de la archidiócesis granadina, había indicado como posible candidato para obispo auxiliar, si bien el elegido fue Lino Rodrigo Ruesca,⁴⁰⁷ como ya se ha dicho. El Papa quiso conocer el parecer de los cardenales de la S.C. de AA.EE.EE.⁴⁰⁸ y también se le pidieron a Tedeschini nuevos informes, porque surgieron algunas dudas sobre la salud del candidato y sobre la posibilidad de que se divulgaran algunas habladurías sobre su conducta.⁴⁰⁹ Tedeschini respondió tratando de aclarar las dudas de la Santa Sede;⁴¹⁰ pero sus explicaciones no convencieron del todo porque no respondió adecuadamente al fundamento que podían tener las habladurías que corrían a cuenta de Cavero.⁴¹¹

Por todo esto, el Papa no consideró oportuno el nombramiento de Cavero en aquel momento,⁴¹² y la designación recayó en el otro candidato, que fue José Alcaraz Alenda, canónigo penitenciario de la catedral de Orihuela.⁴¹³ Su nombre le era bien conocido a Tedeschini porque hacía ya tiempo que había recogido informes, tanto antes como después que la Junta Delegada del Real Patronato lo propusiera al Gobierno para una sede episcopal. El obispo saliente de Badajoz, Ramón Pérez Rodríguez, también se mostró favorable al candidato, considerándolo no solo digno de la dignidad episcopal, sino muy idóneo para la diócesis pacense.

El nuncio completó el expediente interrogando al obispo electo de Tuy, Antonio García García, al canónigo doctoral de la Catedral de Orihuela, José García Goldárez, que era secretario de Tribunal de la Rota de la Nunciatura, al P. Juan Bautista Juan, S.J. superior de la Casa de la Compañía de Jesús, de Orihuela, a Benjamín Miñana, Operario Diocesano y primer rector del Pontificio Colegio Español de Roma, y a Manuel Senante, di-

360. Despacho nº. 2312 (*Documento 49*).

rector del periódico integrista *El Siglo Futuro*. Todos ellos dieron informes favorables de Alcaraz, cuyo nombramiento se hizo sin dificultad alguna.⁴¹⁴

El 13 de enero de 1930 fueron firmados por Alfonso XIII los reales decretos relativos a los nombramientos episcopales de Irurita para Barcelona y de Alcaraz para Badajoz.⁴¹⁵ Pero el decreto original del rey lleva la fecha de 18 de enero de 1930.⁴¹⁶ Estos fueron los últimos obispos de la monarquía. Alcaraz recibió la consagración episcopal en Orihuela de manos del nuncio Tedeschini.⁴¹⁷

55. FRANCISCO JAVIER LAUZURICA, OBISPO AUXILIAR DE VALENCIA EN 1931

El último nombramiento de un obispo hecho pocas semanas antes de la proclamación de la Segunda República fue el del auxiliar de Valencia, Francisco Javier Lauzurica Torralba. Lo había pedido el arzobispo Pruden-

361. «Eccellenza Reverendissima, mi è regolarmente pervenuto l'importante rapporto dell'Eccellenza Vostra Rev.ma n°. 2312 del 3 corr., con il relativo allegato. La Santa Sede, tenendo conto del parere favorevole espresso dall'Eccellenza Vostra, non sarebbe stata aliena di nominare Uditore di codesta Sacra Rota il Sac. Pérez Platero, se non si fosse verificato l'incidente della pubblicazione della nomina governativa pubblicata su la Gazzetta Ufficiale. Tale incidente è stato reso assai più grave per essersi già verificato nel 1924, e le spiegazioni date in iscritto da cotesto Signor Ministro di Stato non possono ritenersi esaurienti. Perciò il Santo Padre Si vede costretto a non accogliere la menzionata pubblicazione fino a che cotesto Governo non avrà dato solide assicurazioni che il diritto della Santa Sede sarà in avvenire regolarmente rispettato» (Despacho n°. 1648/26 de Gasparri a Tedeschini, del 9 julio 1926, AES, *Spagna 713, fasc. 80, ff. 50-50v*, minuta manuscrita).

362. «In riscontro al pregiato rapporto dell'Eccellenza Vostra Revma n°. 2375 del 9 corr., circa la nomina di Mons. Pérez Platero a Uditore di Rota, sono a significarLe che l'E.V. può considerare chiuso l'incidente verificatosi in occasione della menzionata nomina» (Despacho n°. 2428/26 de Gasparri a Tedeschini, del 21 octubre 1926, AES, *Spagna 713, fac. 80, f. 60*).

363. Oficio n°. 2428/26 de Gasparri a Spada, secretario de la Cancillería de Breves Apostólicos, del 4 noviembre 1926, diciéndole que prepare el Breve para Pérez Platero (AES, *Spagna 713, fasc. 80, f. 63*, minuta).

364. Despacho n°. 3270 (*Documento 73*).

365. «Ho ricevuto il rapporto della Eccellenza Vostra Reverendissima N°. 3270, in data 6 giugno u.s., concernente la candidatura di Mons. Luciano Pérez Platero per vescovo di Segovia. Non ho mancato di riferire in merito al Santo Padre, al Quale ho fatto pure presente le informazioni che V.E. mi aveva date sul medesimo ecclesiastico con il rapporto N°. 2312, in occasione della sua candidatura ad Uditore di Rota. Il

cio Melo, que comenzaba a tener achaques debido a la edad, para poder atender mejor a las necesidades de la importante archidiócesis valentina. Las referencias positivas sobre el candidato que Melo dió a Tedeschini, fueron confirmadas y ampliadas por los obispos de Barcelona, Manuel Irurita, de Gerona, José Vila, de Tortosa, Félix Bilbao, y de Lugo, Rafael Balanzá. Los cuatro conocían a Lauzurica, que era canónigo doctoral de Valencia, bien por su vinculación con el cabildo metropolitano valentino o por referencias directas de su persona. También interrogó el nuncio al rector del Seminario de Valencia, Nicolás David, a los superiores de los Jesuitas y de los Redentoristas de dicha ciudad, al rector de la Universidad Pontificia de Comillas, donde Lauzurica había hecho los estudios, así como a los jesuitas Calvo y Solá, S.J., profesores de la misma Universidad y, por último, al P. Miguel Mostaza S.J., profesor de Derecho Canónico de la

Santo Padre, pur non avendo trovato nelle informazioni riferitemi dall'E.V. motivi per rifiutare la candidatura in parola, le ha però trovate non del tutto rassicuranti per una definitiva accettazione. Le informazioni, infatti, del rapporto N°. 2312 riguardano piuttosto l'idoneità del candidato come Uditore di Rota, ma nulla dicono circa le sue doti di governo; né su questi dati si hanno sufficienti testimonianze nel rapporto N°. 3270, *dove il più autorevole informatore, il Cardinale Primate, apparisce estremamente circospetto* [esta frase en cursiva está añadida a mano por Gasparri en la minuta]. Il santo Padre desidererebbe essere maggiormente assicurato circa quell'appunto che viene ripetuto da diversi informatori riguardo all'attaccamento di Mons. Platero al proprio giudizio. Sua Santità ha, infine, rilevato ciò che fu detto dal cardinale di Toledo sulle pressioni politiche esercitate in favore della candidatura di Mons. Platero. Come ben ricorda l'E.V. il modo con cui avvenne la *pubblicazione della* [añadido de Gasparri en la minuta] nomina di Mons. Platero ad Uditore della Rota fa sospettare che veramente non siano estranee tali pressioni, che forse si ripetono nel presente caso, *e gettano un poco di ombra sul candidato* [añadido de Gasparri]. Interesse quindi V.E. a voler assumere ulteriori ed esaurienti informazioni sui sopraccennati appunti, affinché il Santo Padre possa avere tutti gli elementi necessari per addivenire ad una decisione» (Despacho n°. 1465/28 de Gasparri a Tedeschini, Vaticano 9 julio 1928, AES, *Spagna 749, fasc. 92, ff. 29-30*).

366. Despacho n°. 2312 (*Documento 49*).

367. «Il Reverendissimo Capitolo della Cattedrale di Segovia mi ha diretto una rispettosa supplica con la quale invoca l'interessamento di questa Nunziatura perché Monsignor Manuel de Castro Alonso, Vescovo di detta Diocesi, ed eletto Arcivescovo di Burgos, sia nominato Amministratore Apostolico di Segovia quando dovrà abbandonare la sua attuale sede. Le ragioni addotte dai sullodati Capitolari sono queste. Essi stimano che sia necessario che Monsignor de Castro continui ad occuparsi personalmente delle sue maggiori opere in Segovia, e cioè della restaurazione del Monastero del Parral e della sistemazione del Museo sorto per sua cura nella Cattedrale. Aggiungono poi i Signori Capitolari che con questa domanda intendono

Universidad Gregoriana de Roma y antiguo maestro del candidato. Todos ellos fueron unánimemente favorables y Tedeschini no tuvo inconveniente alguno en recomendar el nombramiento.

El P. Mostaza, además del informe favorable sobre Lauzurica, añadió el siguiente comentario laudatorio: «Debo advertir que durante todos sus estudios y ahora, a pesar de dominar mucho el nacionalismo vasco en su

dare una prova di stima e devozione e un segno della loro gratitudine al loro Prelato. Anch'io sono di avviso che il non prolungare di qualche poco la Amministrazione diocesana di Monsignor de Castro risulterà di pericolo, e forse di danno per quelle due principali sue Opere: la restaurazione dell'Ordine Geronimiano del Monastero del Parral e la pubblicazione del Catalogo degli incunaboli e libri rari dell'archivio Cattedrale: e pertanto mi permetto di elevare il voto del Capitolo alla Em.za Vostra, in attesa delle venerate disposizioni che il Santo Padre pel bene di quella Chiesa crederà di prendere» (Despacho nº. 3368 de Tedeschini a Gasparri, Madrid 4 julio 1928, AES, *Spagna 740, fasc. 92, ff. 31-31v*).

368. «Cabildo Catedral de Segovia. Excmo. y Revmo. Sr. Nuncio Apostólico. El Cabildo Catedral de Segovia a V.E. Revma. con el mayor respeto expone: que juzgando altamente beneficiosa para los intereses generales de esta Diócesis la gestión pastoral del Excmo. y Revmo. Sr. D. Manuel de Castro Alonso, Obispo de la misma y Arzobispo preconizado de Burgos y que su continuación en el régimen de este Obispado es imperiosamente reclamada por ciertas obras e instituciones, que necesitan su dirección e impulso para su desarrollo y afianzamiento, como por ejemplo, la restauración de la Orden Jerónima y del Monasterio del Parral en el que esta se encuentra y la publicación de los Catálogos de Incunables libros raros y Códices del Archivo catedral, por no citar otras, empresas de la mayor importancia que sin el decidido apoyo y eficaz protección del Dr. Castro quedarían expuestas a mil contingencias y peligros: y deseando al mismo tiempo ofrecer al esclarecido Prelado una solemne prueba de respeto y veneración a su Sda. persona y de profunda gratitud a su fecunda labor, la Corporación Capitular en sesión extraordinaria de veinte del corriente mes acordó con perfecta unanimidad y sincero aplauso de los capitulares solicitar de Vuestra E. Revma la gracia de que el Dr. Castro Alonso continúe rigiendo los destinos espirituales de esta Diócesis en calidad de Administrador Apostólico hasta que se posesione de ella el futuro Prelado y en cumplimiento de este acuerdo suplican a V.E. Rev.ma se digne otorgar la gracia mencionada. Lo que espera alcanzar de V.E. Revma cuya vida guarde Dios muchos años. Segovia, veintitrés de junio de mil novecientos veintiocho. B.E.A.P. de V.E. Revma, Juan Gómez, Deán. Aurelio de Pino, Secretario» (AES, *Spagna 749, fasc. 92, ff. 33-33v*).

369. Despacho nº. 3368 de Tedeschini a Gasparri, Madrid 4 julio 1928 (AES, *Spagna 749, fasc. 92, ff. 33-33v*, original mecanografiado).

370. Despacho nº. 1655/28 de Gasparri a Tedeschini, Vaticano 24 julio 1928 (AAEISS, *Spagna 749, fasc. 92, f. 34*, minuta).

371. Despacho nº. 3476 (*Documento 77*).

país y en bastantes de sus compañeros, el Sr. Lauzurica siempre mostró superioridad de criterio en materias políticas, situándose en el plano superior de los principios católicos, de los intereses de la Iglesia y del amor sincero a la gran patria común España, sin descender a las pequñeces y particularismos de las banderías políticas. Ese espíritu elevado y tranquilo de D. Francisco Lauzurica me ha llamado mucho la atención en los años que le he venido tratando así en Comillas durante su larga carrera eclesiástica, como después en las frecuentes veces que con él me he comunicado. Siempre he advertido en él un alto y recto criterio, buen espíritu eclesiástico, modestia y serenidad de ánimo, y gran dominio de sí con bondadoso optimismo y anchura de corazón».⁴¹⁸ El nombramiento fue aprobado por el Papa⁴¹⁹ y a Lauzurica se le asignó el título episcopal de Siniando.⁴²⁰

56. RENUNCIA DEL OBISPO DE CARTAGENA, VICENTE ALONSO SALGADO, Y PROPUESTA DE NOMBRAMIENTO DE MANUEL LÓPEZ ARANA, QUE NO LLEGÓ A SER EFECTIVO

El anciano obispo de Cartagena, Vicente Alonso Salgado, que contaba 85 años de edad y estaba enfermo, presentó su renuncia al gobierno pastoral de la diócesis en carta dirigida al Papa el 22 de noviembre de 1929.⁴²¹ Tedeschini pidió que se le aceptara⁴²² y así se hizo porque el Papa quiso manifestarle su gratitud por el ministerio desarrollado con tanta ejemplaridad.⁴²³ El nuncio acogió muy favorablemente esta propuesta como signo de reconocimiento a un venerable prelado, que había ejercido el ministerio episcopal durante 35 años, primero en Astorga y después en Cartagena, y consideró que merecía la distinción honorífica.⁴²⁴ Pero la asignación del título arzobispal sufrió un ligero retraso porque la carta del Gasparri con

372. Acta de la sesión nº. 1314 (*Documento 102*).

373. Cf. apunte autógrafo de Borgongini Duca diciendo que los cardenales habían escogido a Pérez Platero y el Papa lo había aprobado ((AES, *Spagna 749, fasc. 92, f. 41*).

374. «Ricevuto rapporto 3476 Emmi. Padri dopo maturo esame hanno scelto Mons. Platero per Segovia e S. Padre udienza stesso giorno 18 corrente ha approvato. Gasparri» (Cifrado nº. 270 de Gasparri a Tedeschini, Vaticano 19 noviembre 1928, *Ibid. f. 42*).

375. Consagrado el 9 de junio de 1929 en la catedral de Segovia, asistido el nuncio por los obispos titular de Dora y prelado de Ciudad Real y por el de Calahorra y la Calzada, Narciso de Esténaga Echevarría y Fidel García Martínez, respectivamente (L. DE ECHEVERRÍA, *o.c.*, p. 91).

376. AES, *Spagna 749, fasc. 92, f. 60*.

377. Despacho nº. 3312 (*Documento 74*).

que lo pedía al cardenal Perosi, secretario de la S.C. Consistorial, fechada el 11 de enero de 1930,⁴²⁵ llegó a dicho dicasterio un mes más tarde.⁴²⁶ La Secretaría de Estado documentó que dicha carta había sido llevada a mano el mismo día 11 de enero a la habitación del cardenal Perosi y entregada al camarero, que, según la costumbre, firmó el relativo recibo.⁴²⁷ El 6 de febrero se le comunicó a Tedeschini que al obispo de Cartagena se le había dado el título de arzobispo de Soteropolis,⁴²⁸ pero al día siguiente Tedeschini pidió que se suspendiera la publicación hasta que se ultimaran las gestiones con el Gobierno.⁴²⁹ La documentación de la Secretaría de Estado se interrumpe en esta fecha y no vuelve a retormarse hasta el 15 de septiembre del mismo año 1930 cuando Tedeschini comunicó que el candidato para suceder a Alonso Salgado en Cartagena era el administrador apostólico de Ciudad Rodrigo, Manuel López Arana.⁴³⁰ El Papa estaba dispuesto a aceptarlo,⁴³¹ pero el nombramiento no llegó a ser efectivo porque la negociación entre el nuncio y el Gobierno quedó pendiente y después vino la República; quizá por ello no se hizo público el nombramiento de Alonso Salgado como arzobispo titular y cuando falleció era todavía obispo de Cartagena.⁴³²

378. Carta de López Arana a Tedeschini, del 5 diciembre 1928, adjunta al despacho nº. 3628 (*Documento 79*).

379. «Provvista dell'Amministrazione Apostolica di Ciudad Rodrigo. Nuovo candidato canonico Manuel López Arana in sostituzione di Mons. Arce che il Governo spagnuolo propone per Zamora. Ex Aud. Ss.mi die 10-X-28. Pro gratia se il S.O. risponde nihil obstat. F. Borgingini» (AES, *Spagna 744. fasc. 90, f. 80*).

380. «Le significo che riguardo alla provvista di Ciudad Rodrigo, il Santo Padre ha accolto la proposta dell'Eccellenza Vostra Reverendissima. Quando, per ciò, sarà stata decisa la presentazione di Mons. Arce a Vescovo di Zamora, V.E. resta autorizzata informarsi, conforme alla pratica extra-concordataria, se non vi siano difficoltà da parte del Governo, per la nomina del Rev. Lopez Arana ad Amministratore Apstolico di Ciudad Rodrigo con carattere episcopale. Ottenuta la risposta favorevole proceda ai relativi atti» (Despacho nº. 2277/28 de Gasparri a Tedeschini, Vaticano 12 octubre 1928, AES, *Spagna 741, fasc. 89, f. 73, minuta manuscrita*).

381. Carta de López Arana a Tedeschini, del 5 diciembre 1928, adjunta al despacho nº. 3628 (*Documento 79*).

382. «Da quanto Ella mi ha scritto risulterebbe che la malattia accusata da Mons. López, non essendogli stata di impedimento per esercitare con zelo e frutto il ministero sacerdotale, non gli sarà nemmeno di ostacolo per compiere i doveri pastorali di Vescovo. Ad ogni modo prima di prendere una decisione converrà che V.E. procuri di assumere ulteriori notizie al riguardo e proponga al confessore di Mons. López, nel quale questi ha piena fiducia, le precedenti mie osservazioni» (Despacho nº. 2267/28 de Gasparri a Tedeschini, Vaticano 28 diciembre 1928, AES, *Spagna 741, fasc. 89, f. 79, minuta; ASV, Arch. Nunz. Madrid 856, f. 551, original*).

57. GESTIONES PARA NOMBRAR OBISPO DE LÉRIDA AL ADMINISTRADOR APOSTÓLICO DE IBIZ, SALVIO HUIX MIRALPEIX

Para suceder a Irurita en Lérida, Tedeschini propuso al administrador apostólico de Ibiza, Salvio Huix Miralpeix, quien sin ser catalanista, era catalán oriundo de Vic y el Gobierno lo aceptó sin dificultad alguna.⁴³³ De este modo se podía comenzar a resolver la situación económica de las administraciones apostólicas, ya que existían cuatro diócesis que debían haber sido suprimidas en virtud del Concordato de 1851: Ciudad Rodrigo, Barbastro, Ibiza y Solsona. Sin embargo, los fieles de estas diócesis no se resignaron a la supresión y ofrecieron un capital para sostener a un administrador apostólico con carácter episcopal. Pero en 1930 dichos capitales no eran suficientes para el decoroso mantenimiento de las diócesis, a excepción de Solsona. Tedeschini, en lugar de intentar conseguir un aumento de los capitales, propuso que los administradores apostólicos fuesen trasladados a otras diócesis, cuando la ocasión resultara oportuna, y que se suspendiera el nombramiento de los sucesores, dejando el gobierno de dichas diócesis al vicario general o a otros vicario nombrado por el obispo de la diócesis cercana, a la cual, según el concordato, debería unirse.⁴³⁴ Así, según el nuncio, comprenderían los fieles que para tener un obispo propio era necesario mejorar las condiciones económicas para mantener

383. Despacho n.º 3713 (*Documento 80*).

384. «Amministratore Apostolico Ciudad Rodrigo nominato Vescovo titolare Curio» (Telegrama cifrado n.º 283 de Gasparri a Tedeschini, del 24 febrero 1929, AES, *Spagna 741, fasc. 89 f. 91*).

385. «In rispettosa risposta al venerato ciftato del 18 p.p., distinto dal n.º. 253, mi reco a premura di comunicare all'Eminenza Vostra che con lettera in data di ieri, questo signor Ministro di Grazia e Giustizia, mi ha partecipato che da parte del Governo non vi è nessuna difficoltà per la nomina di Mons. Arce Ochotorena ad Amministratore Apostolico di Ciudad Rodrigo. Nulla osta pertanto ora alla pubblicazione di detta nomina alla quale confido seguirà prontamente la spedizione delle bolle» (Despacho n.º. 3223 de Tedeschini a Gasparri, Madrid 26 mayo 1928, ASV, *Arch. Nunz. Madrid 856, f. 486*, minuta; AES *Spagna 741, fasc. 89, f. 60*, original).

386. «Ricevuto rapporto n.º. 3223. Prima spedire bolle Ciudad Rodrigo attendo consueto processo canonico. Se però urge pubblicazione nomina mi telegrafi» (Telegrama cifrado n.º. 259 de Gasparri a Tedeschini, del 4 junio 1928, AES, *Spagna 741, fasc. 89, f. 62*).

387. Consagrado el 10 de marzo de 1929 en la catedral de Santander, asistido el nuncio por los obispos de Salamanca y Santander, Francisco Frutos Valiente y José Eguino Trecu, respectivamente (L. DE ECHEVERRÍA, *o.c.*, p. 91).

al prelado y a su curia episcopal.⁴³⁵ El Papa aprobó la propuesta de Tedeschini precisando que cuando dichas diócesis quedaran vacantes, sería encomendadas al obispo de la diócesis a la que, en virtud del Concordato, deberían quedar unidas, y que este la gobernaría por medio de un vicario general especial, que debería residir en la diócesis en vías de supresión.⁴³⁶ Pero esta propuesta nunca llegó a realizarse y las cuatro mencionadas administraciones apostólicas volvieron progresivamente a la normalidad en los años cincuenta y han tenido obispo propio hasta nuestros días.⁴³⁷

59. NOMBRAMIENTO INICIADOS, PERO INACABADOS POR LA ÚLTIMA CRISIS DE GOBIERNO ANTES DE LA REPÚBLICA

Tras el final de la Directorio Militar a causa de la dimisión del general Primo de Rivera, el 31 de enero de 1930, quedó formado el nuevo gobierno, presidido por el general Dámaso Berenguer, que se reservó también las carteras de Asuntos Exteriores y del Ejército, mientras que la de Gracia y Justicia fue confiada a José de Estrada.⁴³⁸ Pero este gobierno duró poco más de un año, porque el 18 de febrero de 1931, tras la dimisión de Berenguer, quedó formado el nuevo gobierno, que fue el último de la monarquía, presidido por el capitán general de la Armada, Juan Bautista Aznar Cabans. En el nuevo gobierno, la cartera de Estado o Asuntos Exteriores fue encomendada al conde Romanones, mientras que la de Gracia y Justicia lo fue al marqués de Alhucemas, Manuel García Prieto.⁴³⁹

Varios meses antes del final de la monarquía, entre noviembre de 1930 y febrero de 1931, Tedeschini comenzó a negociar con el gobierno de Berenguer la provisión de las diócesis de Plasencia, Canarias y Ciudad Rodrigo. Primer candidato para la diócesis extremeña fue el obispo de Canarias, Miguel Serra Sucarrats,⁴⁴⁰ pero más tarde fue propuesto el canónigo de Burgos, Alejandro Saldaña.⁴⁴¹ Candidato para Canarias fue el religioso mallorquín, Bartolomé Caldentey⁴⁴² y para la administración

388. Despacho n.º 3828 (*Documento 81*).

389. «Ricevuto rapporto n. 3828. Santo Padre accetta proposta Cardinal Arcivescovo Granada concedendogli Mons. Rodrigo Huesca (*sic*) come ausiliare e nominandolo Vescovo titolare Tabbora. V.E. mi significhi quando nomina può essere pubblicata» (Telegrama cifrado n.º 286, de Gasparri a Tedeschini, del 11 junio 1929, AES, *Spagna 667*, fasc. 58, f. 45).

390. Carta n.º 251/29 de Perosi a Gasparri, del 7 mayo 1929, comunicando el título de Tabbora para Lino Rodrigo (*Ibid.* f. 50).

apostólica de Ciudad Rodrigo se pensó en el capuchino fray Alfonso María de Escalante, Casimiro Cubillos Vega,⁴⁴³ pero esta candidatura no fue aprobada en Roma.⁴⁴⁴ La Embajada de España se interesó por la candidatura del P. Escalante, pero se le comunicó oralmente que no podía ser tomado en consideración.⁴⁴⁵

El Papa declaró que estaba dispuesto a aceptar los cuatro candidatos propuestos por Tedeschini el 15 de noviembre de 1930, es decir, López Arana para Cartagena, Huix Miralpeix para Lérida, Serra Sucarrats para Plasencia y Caldentey para Canarias. Pero ninguno de estos nombramientos llegó a realizarse, porque las gestiones realizadas por el nuncio con el Gobierno quedaron interrumpidas a raíz de crisis ministerial de febrero de 1931.

El 26 de enero de 1931 Tedeschini envió un extenso despacho a Pacelli⁴⁴⁶ en el que dijo que, habiendo declarado la Santa Sede que no se podía aceptar la candidatura del P. Alfonso María de Escalante, esperaba alguna represalia por parte del nuevo Gobierno, ya que parecía que no estaba dispuesto a mantener los acuerdos confidenciales tomados precedentemente sobre la provisión de algunas diócesis, quería proponer nuevos candidatos y dejar vacantes algunas diócesis. Al informar sobre las nuevas propuestas gubernativas, Tedeschini destacó dos hechos muy importantes: 1º. La falta de secreto sobre las candidaturas, que ponía al nuncio en grandes apuros y dañaba a los interesados, y 2ª, el renacimiento del espíritu regalista más extremo, en virtud del cual el Gobierno al presentar los candidatos rechazaba cualquier entendimiento previo con la Nunciatura porque la consideraba una intromisión indebida.

La razón aducida por el Gobierno para justificar la interrupción de las negociaciones fue la siguiente: «dada la importancia del cargo a proveer, tiene que producirse una amplia combinación episcopal, y ello ha hecho pensar en lo que más conveniente sería —confiado en que S.S. prestará al hecho toda su benevolencia— el prescindir de la propuesta formulada a V. Excia el 10 de Noviembre, que no ha sido publicada y permanece secreta,

391. Despacho nº. 4013 (*Documento 84*).

392. «Santa Padre disposto accettare nomina Vescovo Tuy» (Telegrama cifrado nº. 10 de Gasparri a Tedeschini, del 21 septiembre 1929, AES, *Spagna 760, fasc. 99, f. 17*).

393. *Ibid.* f. 25.

394. Consagrado el 25 de mayo de 1930 en la catedral de Málaga, asistido el nuncio por los obispos de Salamanca y Málaga, Francisco Frutos Valiente y beato Manuel González García, respectivamente (L. DE ECHEVERRÍA, *o.c.*, p. 92). Cf. también ASV, *Arch. Nunz. Madrid 788, ff. 377-413*.

y con las vacantes que figuraban en ella, con la del Arzobispado indicado y sus derivaciones, formular una nueva y única propuesta. Nos estimula también el haber hecho figurar en la propuesta de Noviembre a persona cuyas condiciones no ponemos en duda, pero la cual reside hace muchos años fuera de España lo que ha originado dudas y recelos acerca del conocimiento que pudiese tener de las necesidades espirituales de una diócesis, quien tanto tiempo vive alejado de España».⁴⁴⁷

La provisión de diócesis se convirtió en aquellos momentos en una intrincada y confusa cuestión, que podemos dividir en tres partes para tratar de entenderla correctamente: a) nuevas propuestas gubernativas; b) mantenimiento de la propuestas precedentes y c) cambio de las propuestas precedentes.

A. Nuevas propuestas gubernativas.

Provisión de la archidiócesis de Granada vacante por la muerte del cardenal Casanova. El Gobierno propuso a Ramón Pérez Rodríguez, Patriarca de las Indias, Pro-Capellán Mayor de Su Majestad y Vicario castrense, nombrado Patriarca en junio de 1930 y en 1929 para los otros cargos.

Las observaciones del nuncio favorables a esta candidatura eran que se trataba de un eclesiástico digno que lo haría muy bien porque era oriundo de Granada. Sin embargo, Tedeschini se oponía a este nombramiento porque el eventual traslado de Pérez a Granada supondría alejarlo de los cargos delicadísimos y llenos de responsabilidad que entonces ocupaba, ya que como vicario castrense había comenzado a extirpar gravísimos y antiguos abusos resistiendo con admirable valentía a las intromisiones de las autoridades militares. El nuncio había informado sobre la deplorable situación en que se encontraba la asistencia espiritual del Ejército y celebró en 1929 el nombramiento de Pérez Rodríguez porque lo consideraba la persona capaz de reformar dicha situación. Igualmente, su conducta era un buen ejemplo en el mundo fastuoso y profano de la Corte como Pro-capellán Mayor. Por ello, resultaría muy difícil sustituirlo y había que evitar que su

395. R. CORTS I BLAY, «La visita apostòlica de 1928 del Nunci Tedeschini a Barcelona. Un intent de repressió d'una pastoral en català»: *Analecta Sacra Tarraconensia* 81 (2008) 197-603, y «L'informe final de la visita apostòlica de 1928 del Nunci Tedeschini a Catalunya»: *Ibid.*, 83 (2010) 485-757.

396. «Proprio pochi giorni fa, prendendo occasione da una relazione che il Cardinale Arcivescovo di Tarragona mi faceva di una predicazione sentita in detta metropoli da Mgr. Irurita, io domandai all'Eminentissimo che cosa gli sembrava di tal vescovo; e noti Vostra Em.za che si tratta di un vescovo non catalano e per ciò che

sucesor fuera el obispo de Madrid-Alcalá, Leopoldo Eijo Garay. El 7 de marzo la Secretaría de Estado escribió al nuncio pidiéndole que persuadiera al almirante Aznar, jefe del Gobierno, para que retirara esta propuesta.⁴⁴⁸

Provisión del Patriarcado de las Indias, al cual iban unidos la Capellanía Mayor de la Corte y la Vicaría Castrense. Si la Santa Sede aceptaba el traslado de Pérez Rodríguez a Granada, el Gobierno propondría la promoción a Patriarca del obispo Eijo Garay. Sin embargo, Tedeschini se opuso firmemente a este nombramiento porque lo consideraba una autocandidatura promovida por un prelado que deseaba vivir en la Corte, que era ambiciosísimo, de carácter frívolo y ligero, de una locuacidad exhuberante e imprudente, que hablaba mal de la Nunciatura y estaba sometido incondicionalmente a los deseos de la Corte, donde ciertamente no llevaría el *bonus odor Christi*, y, además, sería incapaz de oponerse a las intromisiones de las autoridades militares en la atención espiritual del Ejército. Tedeschini no se explicaba como Eijo había conseguido ser obispo, ya que su arzobispo, el Cardenal Martín de Herrera y de la Iglesia, de Santiago de Compostela, cuando se le pidieron informes, respondió diciendo que se le dispensara de darlos; y el superior de los jesuitas de Madrid, P. Torres,

non dovrebbe, a priori, essere grato al Cardinale. E questi mi rispose: E' un santo! Risposta questa che autorizza a credere che nella diocesi di Barcellona egli starebbe, contrariamente a ciò che si è verificato con Mgr. Miralles, in perfetta armonia coll'Emo Metropolitanano e col gruppo di vescovi che partecipano alle sue note tendenze» (Despacho n.º. 4141, *documento 89*).

397. «Ho regolarmente ricevuto il rapporto dell'Eccellenza Vostra Reverendissima N.º. 4141, in data 2 dicembre 1929, concernente la provvista della Diocesi di Barcellona e non ho mancato di riferire in merito al Santo Padre. Sono ora a significarle che Sua Santità L'autorizza a far sapere a cotesto Governo che egli è disposto a trasferire Mons. Manuel Irurita Almandoz della Diocesi di Lerida a quella di Barcellona. Profitto...» (Despacho n.º. 2958 de Gasparri a Gasparri, del 18 de diciembre de 1929, AES, *Spagna 767, fasc. . ff.*)

398. «Mi sono regolarmente pervenuti i rapporti dell'Eccellenza Vostra reverendissima nn. 4140 e 4145, rispettivamente in data 3 e 5 dicembre c.a. concernenti la traslazione di Mons. Miralles da Barcellona a Mallorca. Mentre mi compiaccio vivamente con l'E.V. per il felice esito della delicata pratica, le significo che il Santo Padre, accogliendo il di lei suggerimento, l'autorizza a nominare Mons. Miralles Amministratore Apostolico della Diocesi di Barcellona, quando sarà vacante» (Despacho n.º. 2957 de Gasparri a Tedeschini, del 18 dicembre 1929, AES, *Spagna 767, fasc. 105, f. 6*).

399. Despacho n.º. 4140 (*Documento 86*).

400. AES, *Spagna 767, fasc. 105, f. 16*.

401. Telegrama cifrado n.º. 278 de Gasparri a Tedeschi del 16 enero 1929 (AES, *Spagna 755, fasc. 95, f. 71*).

dijo de él que era una deshonra del Colegio Español de Roma, donde ambos habían estudiado. El mismo nuncio declaró que se había equivocado cuando lo propuso a la Santa Sede para trasladarlo de Vitoria a Madrid.

Tres fueron las propuestas que formuló el nuncio sobre Eijo Garay:

1º. Inaceptable para Patriarca de las Indias y oficios anejos.

2º. Oportunidad de sacarlo de Madrid para dejar tranquila a la Nunciatura, contra la cual Eijo hacía todos los desaires que podía y la atormentaba con sus continuas ambiciones de «subir en el escalafón» y porque, según palabras del nuncio, «no se podía luchar contra él porque era un hueso duro de roer».

3º. Proponerlo, por consiguiente, para Granada, porque si estaba en Madrid también podría estar en Granada, que era archidiócesis de categoría inferior y además se conseguiría alejarlo de la capital de España para que no estuviera cerca de la Nunciatura haciéndole creer que se le daba una promoción porque se le nombraba arzobispo metropolitano, mientras que en Madrid era simplemente un obispo sufragáneo de Toledo.

Provisión de Madrid. Si la Santa Sede aceptaba la promoción de Eijo a Granada, el Gobierno propondría para Madrid al obispo-prelado de Ciudad Real, Narciso Esténaga, consideraba buen candidato por el nuncio.

Con respecto a las otras candidaturas ya aprobadas, no veía Tedeschini motivo alguno para cambiarlas. Sin embargo, si el Gobierno insistía en algunas de ellas sería conveniente evitar un conflicto.

B. Propuesta de candidatura mantenida por el Gobierno

Provisión de Lérida vacante desde 1929 por el trasladado de Irurita a Barcelona. El Gobierno anterior propuso al administrador apostólico de Ibiza, Salvio Huix Miralpeix, que fue aceptado por el santa Sede el 10 de diciembre de 1930. Y el nuevo gobierno confirmó esta candidatura, por lo que no hubo problema alguno.

C. Candidaturas que el Gobierno anterior ya había propuesto y la

402. AES, *Spagna* 602, *fasc.* 23, *f.* 2.

403. Telegrama cifrado nº. 115, de Gasparri a Tedeschini, del 13 noviembre 1924 (*Ibid.* *f.* 3).

404. Telegrama cifrado nº. 84 de Tedeschini a Gasparri (*Ibid.* *f.* 4).

405. Carta nº. 36363 de Gasparri a Pérez Rodríguez, del 27 de noviembre de 1924 (*Ibid.* *f.* 5).

406. Despacho nº. 1717, de Tedeschini a Gasparri, del 9 de diciembre de 1924 (AES, *Spagna* 607, *fasc.* 23, *ff.* 10-15)

Santa Sede había aceptado, y que el nuevo Gobierno quería modificar.

El Gobierno justificaba estos cambios porque se había producido la sede vacante de Granada, de modo que se hacía necesaria una «nueva y amplia combinación episcopal» y consideraba que nada impedía que se hicieran estos cambios porque las candidaturas precedentes eran secretas. Sin embargo, Tedeschini dijo que esto era un simple pretexto, porque la aceptación de las candidaturas por parte de la Santa Sede se había hecho el 27 de noviembre y Granada había quedado vacante el 23 de octubre. Se puede añadir para sufragar las tesis del nuncio que no todos, sino más bien muy pocos de los cambios propuestos por el Gobierno tenían relación con la provisión de Granada.

Provisión de Cartagena. En diciembre de 1929 había sido aceptada la dimisión del obispo Alonso Salgado, al que se le había dado el título arzobispal de Soterópolis. Pero su publicación había quedado en suspenso en espera de la presentación del sucesor, que fue el administrador apostólico de Ciudad Rodrigo, López Arana, ya concordada con el Gobierno anterior y aprobada por el Papa en diciembre de 1930; pero el nuevo Gobierno retiró esta candidatura y no propuso de momento otra; mientras,

407. Despacho n.º. 4008 (*Documento 83*).

408. Acta de la sesión n.º. 1318 (*Documento 103*).

409. «S.C. AA.EE.SS. desidera ulteriori informazioni circa stato salute Rev. Cavero Torro proposto Badajoz; come pure circa chiacchiera accennata da Vicario Generale Cartagena e possibilità che essa abbia divulgarsi se candidato messo in vista come vescovo» (Telegrama cifrado n.º. 1 de Gasparri a Tedeschini, del 8 julio 1929, AES, *Spagna 755, fasc. 95, f. 82*).

410. Despacho n.º. 4116 (*Documentos 85*).

411. Estas observaciones están indicadas en un apunte de la Secretaría de Estado (n.º. 2018/29) (AES, *Spagna 755, fasc. 95, f. 100*).

412. «Ho regolarmente ricevuto il rapporto dell'Eccellenza Vostra Reverendissima N.º. 4008, del 31 agosto 1929, concernente la provvista di Badajoz. Il Santo Padre, al quale ho riferito in merito, tutto ben considerato ritiene che i difetti fisici del rev. cavero siano non poco disdicevoli in un Prelato, tanto più che deve ragionevolmente temere che essi si aggraverranno con gli anni. D'altra parte, Sua Santità non vede il motivo per cui si possa passare sopra agli accennati difetti non essendovi nel candidato speciali doti né mancando ecclesiastici spagnuoli idonei all'episcopato. Sono quindi ad interessare l'E.V.R. ad adoperarsi perchè il Governo non voglia insistere sulla candidatura proposta, e intanto profitto...» (Despacho n.º. 2018/29, del 16 septiembre 1929, AES, *Spagna 755, fasc. 75, f. 102*). Cavero fue nombrado obispo de Orense en 1945.

413. «Ricevuto rapporto N. 4116. S. Padre disposto accettare candidatura rev. Giuseppe Alcaraz Alenda per Badajoz» (Telegrama cifrado n.º. 17, del 17 de diciembre de 1929, AES, *Spagna 755, fasc. 98, f. 8*).

podía decirse que la diócesis estaba vacante de hecho por la enfermedad del obispo Alonso Salgado, que había cumplido 85 años y no estaba en condiciones de seguir gobernando.

Provisión de la diócesis de Plasencia, vacante desde el 16 de julio de 1929. El Gobierno propuso el traslado del obispo de Canarias, Miguel Serra Sucarrats, y la Santa Sede lo aceptó en noviembre de 1930. Sin embargo, el nuevo Gobierno propuso la candidatura del canónico de Burgos, Alejandro Saldaña, desconocido por el nuncio y del que estaba comenzando a recibir informes, si bien ya podía adelantar que tenía 63 años y estaba algo enfermo. Después amplió los informes y dijo, que tras la caída del Gobierno Berenguer (14 febrero 1931) esta candidatura había perdido fuerza.⁴⁴⁹

Provisión de Canarias. Habiendo sido aceptado el traslado del obispo Serra Sucarrats a Plasencia, el Gobierno había propuesto la candidatura del superior general de los teatinos, P. Bartolomé Caldentey, y la Santa Sede lo había aceptado. Sin embargo, el nuevo Gobierno retiró dicha candidatura diciendo que como el P. Caldentey llevaba mucho tiempo viviendo en Roma, le consideraba casi italiano y por ello poco conocedor de las cosas de España. El P. Caldentey había sido presentado para obispo de Mallorca y él había aceptado porque en dicha diócesis había memorias e intereses de su orden. Después se pensó en trasladar a Mallorca al obispo de Barcelona, José Miralles, y Caldentey fue propuesto para Canarias, diócesis que él habría aceptado de mala gana. Por ello el nuncio propuso que se abandonara candidatura para contentar tanto al Gobierno como al mismo interesado, no insistiendo más en ella. El Gobierno prefería en este caso enviar a Canarias al obispo auxiliar de Granada, Lino Rodrigo, sobre el cual Tedeschini no manifestó su opinión.

Provisión de Ciudad Real. Esta diócesis quedaría eventualmente va-

414. Despacho n.º 4116 (*Documento 85*).

415. «Ho l'onore di comunicare a Vostra Em.za che in data di ieri è stato firmato il Real Decreto col quale è stato nominato alla Sede di Barcellona Mgr. Manuel Irurita y Almandoz, Vescovo di Lerida. Nello stesso giorno è stato pure firmato il Decreto col quale il Rev.mo Canonico José Alcaraz Alenda, penitenziere della Cattedraie di Orihuela, è stato nominato alla Sede Vescovile di Badajoz» (Despacho n.º 4428 de Tedeschini a Gasparri, Madrid, 14 enero 1930, AES, *Spagna 767, fasc. 105, f. 13*).

416. AES, *Spagna 755, fasc. 96, f. 18*.

417. Consagrado el 20 de julio de 1930 en la iglesia de San Agustín de Orihuela, asistido el nuncio por los obispos de Orihuela y de Madrid-Alcalá, Frabscisco Javier de Irastorza Loinaz y Leopoldo Eijo Garay, respectivamente (L. DE ECHEVERRÍA, *o.c.*, p. 92). Cf. también ASV, *Arch. Nunz. Madrid 788, ff. 414-432*.

cante si el obispo-prior, Narciso Esténaga, era trasladado a Madrid. Para esta diócesis el Gobierno propuso al obispo de Canarias, Serra Sucarrats, que ya había sido propuesto para Plasencia, como se ha dicho. Tampoco sobre esta propuesta expresó su parecer el nuncio.

Opinión del Nuncio sobre los cambios de candidaturas propuestas por el nuevo Gobierno.

En el mencionado despacho n.º. 4885 Tedeschini presentó una cuestión prejudicial y preguntó si el Gobierno tenía el derecho de retirar las propuestas ya hechas, aunque solo confidencialmente, y aprobadas por la Santa Sede. Citó un caso semejante ocurrido en 1923, con motivo del nombramiento del arzobispo de Santiago de Compostela, Manuel Lago, y en dicha ocasión la Secretaría de Estado respondió diciendo que no se admitían cambios.

Nada impedía que se pudiera seguir el parecer del Nuncio sobre este punto; pero, estrictamente hablando, no se podía negar al Gobierno el derecho de retroceder de las propuestas confidenciales hechas por el Gobierno anterior, aunque fueron aceptadas por la Santa Sede. Según el parecer de la Secretaría de Estado, estos acuerdos preliminares eran muy oportunos, pero no parecía que constituyeran una obligación que el nuevo Gobierno estaba obligado a mantener.

Por consiguiente, se propuso responder al nuncio diciéndole que la Santa Sede no estaba dispuesta a nombrar arzobispo de Granada al Patriarca de las Indias; que estaba dispuesta a promover al obispo de Madrid a la sede metropolitana de Granada y a trasladar a Esténaga de Ciudad Real a Madrid; así como a no insistir sobre la candidatura del P. Caldentey para la diócesis de Canarias. Sin embargo, el cardenal Pacelli decidió suspender el estudio de la compleja cuestión hasta que el nuncio comunicara las propósitos del nuevo Gobierno⁴⁵⁰ y el Patriarca de las Indias siguió en su cargo hasta que en 1933 fue nombrado obispo de Cádiz.

60. CANDIDATOS NO APROBADOS POR MOTIVOS DIVERSOS

418. Despacho n.º. 4780 (*Documento 93*).

419. «Santo Padre si degna assegnare a Mons. Arcivescovo di Valencia ausiliare Rev. Lauzurica» (Telegrama cifrado n.º. 51, de Pacelli a Tedeschini, del 29 diciembre 1930, AES, *Spagna 667, fasc. 58, f. 70*).

420. «A Mons. Lauzurica assegnato titolo vescovile Siniando» (Telegrama cifrado n.º. 55 de Pacelli a Tedeschini, del 2 marzo 1931, *Ibid.*, f. 77).

El Gobierno del Directorio Militar tuvo mucho interés en nombrar obispo al deán de Plasencia, Miguel Juliá Vilaplana, de quien el nuncio recogió informes muy negativos.⁴⁵¹ Sin embargo, el general Primo de Rivera, jefe del Gobierno, insistió reiteradamente para promoverle al episcopado y Tedeschini amplió las informaciones precedentes, que confirmaron la impresión negativa, para que la Santa Sede pudiera juzgar sobre su idoneidad.⁴⁵² La negativa de la Santa Sede irritó al presidente del Gobierno, que consideraba a Juliá un sacerdote dignísimo y merecedor del episcopado,⁴⁵³ e insistió para que fuese nombrado obispo; pero Gasparri comunicó a Tedeschini que el Papa no lo consideraba apto para la dignidad

421. «Beatissime Pater, Vincentius Alonso Salgado, Dei patientia ac Beatitudinis Vestrae benignitate, episcopus Carthaginensis, in Hispania, ad Sanctitatis Vestrae pedes humiliter provolutus, in conscientia et coram Domino, necessitate physica ac etiam morali compulsus, omnimodam separationem ac dimissionem suae dioecesis supplicat ac defert. Etenim: impletis jam octoginta quinque annis meae aetatis et triginta quinque mei Episcopatus; fracto animo minutisque physice viribus ob diutissima rheumata insidiosamque (ut dicunt) diabetem, ex quibus laboro; ideoque ab indispensabili totius Dioecesis latissimae Pastoralis Visitatione caeterisque muneribus episcopalibus fideliter obeundis omnino impar, Sanctitatem Vestram iterum iterumque humiliter deprecor ut mihi ad Religionem Calasancianam redire, et ibi postremis his vitae meae diebus, omissiones, errores fragilitateque, in munere episcopali obeundo commissas, mihi Dei misericordiam lugere liceat. Hanc exptatam gratiam expectans, Sanctitatis Vestrae pedes humillime deosculatur in Christo servus. Murciae 22 novembris 1929. † Vincentius, Episcopus Carthaginensis» (AES, *Spagna 766, fasc. 104, f. 86*).

422. «Compio il dovere di trasmettere qui compiegata all'Em.za Vostra Rev.ma la rinuncia di Mgr Vicente Alonso Salgado, delle Scuole Pie, alla Diocesi di Cartagena. Mgr. Salgado dopo una vita esemplare come religioso e dopo trentacinque anni di ministero episcopale, durante il quale tanto in Astorga, diocesi di sua prima nomina, come in Cartagena risplendette per le sue virtù, per la santa rigidezza della vita e per il suo zelo, giunto a ottantacinque anni, ed afflitto, oltre che dagli incomodi della vecchiaia, anche da qualche malattia, da parecchio tempo aveva mostrato il desiderio di ritirarsi dalla attività della vita pastorale, per raccogliersi e prepararsi a terminare la sua edificante vita in una casa delle Scuole Pie, Ordine Religioso al quale egli appartiene. Dopo conversazioni e carteggio durati per qualche anno, oggi egli mi rimette la formale rinuncia, pregandomi di elevarla al Trono dell'Augusto Pontefice; ed io con vero dispiacere compio il suo desiderio, non potendo disconoscere che le ragioni addotte per il suo accoglimento sono gravi e meritevoli pertanto di essere sottoposte alle sovrane decisioni del Santo Padre» (Despacho nº. 4129 de Tedeschini a Gasparri, Madrid 27 noviembre 1929, *Ibid. ff. 84-84v*). En la prima página de este despacho consta las siguiente nota manuscrita que expresa el deseo de Papa de elevarlo a la dignidad arzobispal, si se le aceptaba la renuncia: «Mente. Si potrebbe fare Arcivescovo?».

episcopal⁴⁵⁴ y le ordenó que el cardenal Segura dijera al presidente Primo de Rivera que no insistiera sobre Juliá porque el Papa mantenía su firme decisión de no aceptarlo para el episcopado.⁴⁵⁵ Segura cumplió el encargo recibido y Primo de Rivera no se limitó a escribir a Tedeschini diciéndole: «De mi conversación con el Señor Cardenal Primado he salido convencido respecto a lo del Padre Juliá, sin que me revele secreto alguno, con solo hacerme saber que no se le juzga con carácter y ciencia teológica para tan alta disitinción. Mi juicio es falible y más en casos de esta naturaleza y jamás pongo empeño en nada que no creo justo». Tedeschini celebró vivamente con con estas «belle parole» se cerraba un asunto que desde hacía más de cuatro años le preocupaba porque podía provocar conflictos y disgustos, como había ocurrido en muchas otras ocasiones «*per simili impuntature*».⁴⁵⁶

Tampoco fueron promovidos al episcopado el auditor de la Rota madri-

423. «Acclusa al rapporto della Eccellenza Vostra Reverendissima N°. 4129, del 27 novembre 1929, mi è pervenuta la supplica con la quale Mons. Vicente Alonso Salgado presenta le dimissioni da Vescovo di Cartagena. Mi sono rectao a premura di riferire in merito al Santo Padre, il Quale sia pure con dispiacere, si è degnato di accogliere il desiderio dell'egregio Prelato accettandone la rinuncia alla Diocesi. Desidera però il Santo Padre dare un segno di riconoscimento a Mons. Alonso Salgado per la zelante attività apostolica dimostrata nei lunghi anni del Suo ministero episcopale, elevandolo, per esempio alla dignità di Arcivescovo titolare. Voglia quindi l'E.V. manifestarmi il suo parere al riguardo e intanto mi valgo...» (Despacho n°. 2911/29 de Gasparri a Tedeschini, del 12 diciembre 1929, *Ibid.*, f. 87).

424. «In risposta al venerato Dispaccio N°. 2911/29 col quale l'Em.za Vostra Rev.ma si degnava invitarmi ad esprimere il mio umile parere sul benevolo proposito del Santo Padre di conferire un titolo Arcivescovile a Mgr Vicente Alonso Salgado, Vescovo di Cartagena, le cui dimissioni sono state accettate dall'Augusto Pontefice, mi è grato partecipare all'Em.za Vostra che ritengo Mgr Alonso Salgado più che meritevole della distinzione con la quale il Santo Padre intende onorarlo nel momento in cui il degno Prelato abbandonerà la diocesi di Cartagena ed il ministero pastorale attivo, nel quale per tanti anni ha dato luminosissimi esempi di santità, di dottrina e di operosità. L'atto benevolo del Santo Padre sarà accolto con soddisfazione dai diocesani di Cartagena e dalla Spagna intera, e sarà di grande e giusta consolazione a Mgr Salgado nell'atto di separarsi dai suoi amati figli» (Despacho n°. 4177 de Tedeschini a Gasparri, Madrid 17 diciembre 1929, *Ibid.*, ff. 88-88v).

425. Oficio n°. 66/30 (*Ibid.* f. 90).

426. Carta n°. 83/30 de Rossi a Pizzardo, del 6 febrero 1930 (*Ibid.* f. 95).

427. Carta n°. 380 de Pizzardo a Perosi, del 8 febrero 1930 (*Ibid.* f. 97).

428. «Mons. Vescovo Cartagena promosso Arcivescovo Soterolopi» (Telegrama cifrado n°. 20 de Gasparri a Tedeschini, *Ibid.* f. 92).

leña, Ramón Guerra Cortés⁴⁵⁷ y el religioso claretiano y consejero canonista de la nunciatura, Juan Postíus Sala,⁴⁵⁸ de quienes informó Tedeschini en un largo despacho en el que habló mal del primero y bien de segundo, adjuntando la documentación que apoyaba sus afirmaciones.⁴⁵⁹ En 1923 el conde de Romanones quiso presentar a Guerra Cortés como candidato para las diócesis de Plasencia o de Osma, y el nuncio Tedeschini recomendó, aunque sin gran entusiasmo, su nombramiento porque era un eclesiástico que reunía cualidades, y además destacaba como buen orador y reconocido confesor y director espiritual. Pero no fue nombrado obispo porque algunos informadores dieron noticias tan negativas sobre su vida y conducta, que la Santa Sede prefirió no proceder al nombramiento. También el P. Postíus fue candidato al episcopado recomendado por el conde de Romanones y el Gobierno, por medio de Ministro de Gracia y Justicia, lo propuso para una de las sedes episcopales vacantes o que quedarían vacantes –si la Santa Sede daba su consentimiento– con el traslado de los obispos de Plasencia y de Osma y del Administrador Apostólico de Ciudad Rodrigo.

Pero el cardenal Gasparri se limitó a decir que no podían ser aceptadas las propuestas de estos dos candidatos recomendados por Romanones.⁴⁶⁰

En un coloquio que Tedeschini tuvo con Romanones el 21 de abril de 1923, este le presentó al nuncio una lista de nombres para facilitar la selección de candidatos al episcopado. Sin embargo, el 26 de abril por la tarde le escribió poniéndole el nombre del obispo de Plasencia para Salamanca y otros nombres para las cuatro diócesis que entonces estaban vacantes –Pamplona, Tuy, Tenerife y ahora Plasencia– eran cinco nombres, entre los cuales estaban el P. Albino González, O.P., ya aprobado; el sacerdote Santiago Monreal, que había renunciado al episcopado después del consejo que se le dio por parte del cardenal Vico, y que él aceptó con muy buen espíritu; el sacerdote Gregorio Sancho Pradilla, y los ya mencionados, Ramón Guerra Cortés, auditor de la Rota, y el Padre Postíus,

429. «Ricevuto cifrato n.º 10. Prego sospendere pubblicazione Arcivescovo Soteroli fino siano ultimate pratiche col Governo il che prossimamente ageverolerò» (Telegrama cifrado n.º 161 de Tedeschini a Gasparri, del 7 febrero 1930, *Ibid.* f. 98).

430. Despacho n.º 4756 (*Documento 89*).

431. «Ricevuti rapporti N. 4756, 4757, 4758 e 4759. Santo Padre disposto accettare candidature proposte» (Telegrama cifrado n.º 45 de Pacelli a Tedeschini, del 27 de noviembre de 1930, AES, *Spagna 766, fasc. 104, f. 99*).

432. Falleció el 6 de octubre de 1931 siendo obispo de Cartagena; el título arzobispal no aparece en la noticia de su muerte publicada en *AAS 23 (1931) 456*. Cf. también ASV, *Arch. Nunz. Madrid 942, ff. 1-9*.

433. Despacho n.º 4757 (*Documento 90*).

claretiano. Entre los candidatos, Romanones habló también del obispo de Osma (Múgica) para Pamplona y del obispo de Ciudad Rodrigo para Tuy, sede que el mismo interesado había pedido.⁴⁶¹

Poco antes de abandonar el ministerio de Gracia y Justicia, Romanones, que fue nombrado presidente del Senado el 20 de mayo de 1923, pidió confidencialmente al nuncio que no dejara en manos de su sucesor —que probablemente sería hostil a la Santa Sede en las cuestiones eclesiásticas—, la provisión de las cuatro citadas diócesis vacantes, que ya había negociado él mismo, es decir, Tenerife, Pamplona, Tuy y Salamanca. Romanones había tenido en suspenso el nombramiento del padre Albino González Menéndez-Reigada para Tenerife porque quería darle una diócesis de mayor categoría. Al mismo, tiempo propuso al canónigo lectoral de Madrid, Gregorio Sancho Pradilla, del que ya le había hablado anteriormente. Tedeschini dijo que se trataba ciertamente de un eclesiástico prestigioso entre el clero madrileño por su piedad y cultura y que podía ser un buen obispo. Sancho Pradilla, profesor de Sagrada Escritura del seminario madrileño, era un eclesiástico que reunía buenas cualidades tanto por su preparación intelectual como por su espíritu sacerdotal, sin embargo hubo informadores que difundieron noticias poco favorables al candidato y que Tedeschini transmitió puntualmente a la Santa Sede, por lo que su nombramiento nunca se hizo.⁴⁶² Estos datos fueron suficientes para que Sancho Pradilla no fuera nombrado obispo.⁴⁶³

Otro candidato que no llegó a ser tomado en consideración para el episcopado fue el franciscano Juan Pagazaurtundúa, porque tenía ya más de 70 años de edad.⁴⁶⁴ La Secretaría de Estado había recibido una carta, sin fecha, firmada por José Martínez de Abaria y remitida a la S.C. Consisto-

434. El artículo 5º del Concordato de 1851 estableció que la diócesis de Albarracín quedara unida a la de Teruel, la de Barbastro a la de Huesca, la de Ceuta a la de Cádiz, la de Ciudad Rodrigo a la de Salamanca, la de Ibiza a la de Mallorca, la de Solsona a la de Vich, la de Tenerife a la de Canarias y la de Tudela a la de Pamplona (A. MERCATI, *Raccolta di Concordati*, I, p. 772).

435. Despacho nº. 4281 (*Documento 88*).

436. Despacho nº. 1187/30 de Gasparri a Tedeschini, del 11 abril 1930 (AES, *Spagna 771, fasc. 106, f. 9*).

437. El 25 de noviembre de 1945 fue nombrado obispo de Solsona Vicente Enrique y Tarancón. El 10 de octubre de 1949 fue nombrado obispo de Ciudad Rodrigo Jesús Enciso Viana. El 2 de febrero de 1950 fue nombrado obispo de Barbastro Arturo Tabera Araóz, obispo titular de Lirbe, que era administrador apostólico de la misma diócesis desde el 18 de febrero de 1946. En la misma fecha fue nombrado obispo de Ibiza Antonio Cardona Riera, obispo titular de Messene y administrador apostólico de Ibiza desde 1935.

rial,⁴⁶⁵ que a su vez la transmitió a Borgongini Duca.⁴⁶⁶ La Secretaría de Estado la hizo llegar a su vez a Tedeschini para que la tuviera en cuenta.⁴⁶⁷

438. Carta de Berenguer a Tedeschini del 31 enero 1930 (ASV, *Arch. Nunz. Madrid 831, f. 134*).

439. Carta de Romanones a Tedeschini del 18 de febrero de 1931 (*Ibid. f. 17*).

440. Despacho n.º. 4758 (*Documento 91*).

441. La documentación sobre Alejandro Saldaña del Val, arcediano de la catedral de Burgos está en ASV, *Arch. Nunz. Madrid 941, ff. 202-235*, no es consultable.

442. Despacho n.º. 4759 (*Documento 92*).

443. La documentación sobre Alfonso María de Escalante, O.F.M.Cap. está en *Arch. Nunz. Madrid 939, ff. 99-118*, pero no es consultable.

444. «Ricevuto Rapporto n.º. 4776. Attese informazioni non si vede come canbdidatura Escalante si possa accettare» (Telegrama cifrado n.º. 48 de Gasparri a Tedeschini, del 17 de diciembre de 1930 (AES, *Spagna 666, fasc. 57, f. 56*).

445. «Domanda dell' Ambasciatore di Spagna circa la nomina a Vescovo del P. Alfonso Maria de Escalante. Avendo ricevuto le informazioni, già copiose tanto per la qualità degli informatori quanto per la ampiezza delle notizie, la Santa Sede deve dichiarare che non potrebbe promuovere all'Episcopato il detto religioso. Comunicato a voce da Mons. Borgia all'Ambasciata di Spagna presso la Santa Sede il giorno 4 genn. 1931» (Apunte de la Secretaría de Estado (*Ibid. 667, fasc. 57, f. 57*).

446. «Come è noto all'Em.za Vostra Rev.ma il Santo Padre, in seguito alle difficili condizioni finanziarie di alcune Amministrazioni Apostoliche di questa Nazione, rette da un Prelato insignito della dignità Vescovile, ha trasferito alla Sede di Cartagena Mgr. López Arana, attuale Amministratore Apostolico di Ciudad Rodrigo, col proposito di lasciare vacante questa sede ed affidarla a un Vicario Generale dipendente dal Vescovo della diocesi alla quale detta Amministrazione Apostolica dovrebbe essere unita, secondo le norme concordatarie. Se non che questo Governo, e particolarmente il Capo di esso, Signor Generale Berenguer, nel presentare i candidati alle altre sedi vacanti, già accettati dal Santo Padre, si è mostrato sommamente interessato a far elevare all'episcopato il Rev. Padre Alfonso M^a. de Escalante, dei Minori Cappuccini della Provincia di Castilla, e chiede che, in mancanza di altre sedi vacanti, sia destinato a quella di Ciudad Rodrigo, dove, data la sua qualità di membro di un Ordine mendicante, potrebbe vivere anche con un bilancio ridotto. A dire il vero, il Ministro di Grazia e Giustizia, parlandomi a nome del Presidente, voleva proporre il Padre Alfonso per una delle sedi, oltre ogni dire più importanti, provviste nelle ultime presentazioni, cioè o per Cartagena, o per Plasencia, o per altra, pur di vedere promosso il detto Padre Alfonso; ma io che già conoscevo qualche cosa sul detto Padre, procurai sviare le molte e continue insistenze sul di lui nome; e così per via di esclusione, arrivammo a non lasciar disponibile se non quella che dovrebbe essere la vacante di Ciudad Rodrigo. Questa, come è ben noto, non è di competenza del Governo, ma della Santa Sede; ma il Signor Ministro, in buona fede certamente, e senza che la sezione ecclesiastica del Ministero se ne sia accorta, lo ha proposto per detta sede. Prima di rispondergli che la proposta per Ciudad Rodrigo non spetta al Governo, ma è di esclusiva competenza della Santa Sede, io ho preferito che la Santa Sede decida sull'accettazione, o meno, del detto Padre come Vescovo; dopo di che, se la Santa Sede lo accetta, allora si vedrà se convenga dargli altra diocesi, perché, siccome il Governo lo vuole ad ogni costo Vescovo, se troverà che sono provviste le Sedi di Cartagena, Plasencia, Lérida e Canarie, lo imporrà certamente per la prossima risultante della nomina del nuovo Arcivescovo di Granada; o si vedrà se, dato che è un figlio del Poverello di Assisi, non sia bene nominare lui per Ciudad Rodrigo. Se poi il P. Alfonso risultasse non idoneo all'Episcopato, allora la questione sarebbe sciolta di per sé. Avendo adunque promesso, sia al Signor Ministro di Grazia e Giustizia, sia allo stesso Signor Presidente dei Consiglio, di elevare all'Augusto esame di Sua Santità, il nome e le qualità del Padre Alfonso M^a. de Escalante, ho avuto cura di raccogliere le necessarie informazioni. Per queste mi sono rivolto ai Superiori e membri dell'Ordine al quale il Padre Alfonso M^a. de Escalante appartiene, ed ho interrogato il Rev. Padre Melchor de Benisa, Generale dei Minori Cappuccini, il Padre Felix M^a. de Vegamián, Provinciale, e gli antecessori dello

stesso nel Provincialato di Castilla, Padre Mariano de Vega e Padre Jerónimo de Fitero [...].

Mi sembra che le informazioni dei suddetti Padri sieno così complete che non abbisognino di essere ampliate e quindi mi permetto di pregare Vostra Rev.ma di volerle elevare all'Augusto Trono del Santo Padre, unitamente al desiderio espresso da questo Governo. E in ordine a questo, reputo mio dovere non occultare che il nome del Padre Alfonso va a procurare, se non alla Santa Sede, certamente al Nunzio, un nuovo, e, credo immeritato dispiacere. Già fin dal mese di Luglio p.p. il Generale Berenguer mi chiese per favore che intercedessi presso i Superiori dei Cappuccini, affinché un Padre, amico suo e della sua famiglia, e che era stato confessore della sua defunta Signora, e non so se anche della sua vivente madre, fosse trasferito da La Coruña a Madrid. Il Generale mi dette una nota: si trattava del P. Alfonso. Io chiamai il P. Provinciale, e gli esposi il desiderio del Signor Presidente, senza però far le minime pressioni. Il Provinciale mi rispose che se io proprio lo volevo, si sarebbe trasferito il P. Alfonso; ma al tempo stesso mi manifestò gli inconvenienti che il fatto presentava, secondo le regole e gli usi dell'Ordine. Io non credetti far nulla e la cosa rimase lì. Se non che ora il Presidente non si contenta più col desiderare che il P. Alfonso venga a Madrid: egli lo vuole Vescovo. E lo vuole Vescovo con tanto impegno, che il Signor Ministro di Grazia e Giustizia lo voleva collocare in qualsiasi diocesi, pur di farlo Vescovo. E quando or sono pochi giorni, io mi permisi dire al Ministro che non era il caso di insistere tanto in un nome perché poteva anche avvenire che quel nome non fosse accetto, il Ministro mi rispose: Veda di farlo accettare; altrimenti io temo che tutta la combinazione fatta recentemente vada a monte. Io presi la cosa come una minaccia che il Ministro avesse esagerato. Ma l'altro ieri, 4 dicembre, essendomi recato dal Presidente a felicitarlo per lo scampato attentato del giorno innanzi, egli mi disse che se non risultava approvato il P. Alfonso, si sarebbe inibito circa tutte le altre nomine Vescovili; vale a dire che non avrebbe dato corso a nessuna nomina ed avrebbe aspettato di affidare tutto alle nuove Cortes. Io non volli osservare quello che, a proposito della proposta dell'Arcivescovo di Valladolid giustissimamente ed abilissimamente osservò la S. Congregazione degli AA.EE. SS. nel dicembre del 1923: e mi limitai a dirgli sorridendo che ero sicuro che egli, da buon cattolico avrebbe rispettato ciò che facesse il Papa, tanto più che giudice della idoneità delle persone all'Episcopato è il Papa, e non possono esserlo i secolari, per quanto buoni cattolici. Ma il Presidente, mostrando chiaramente che il buon giudizio sulla idoneità di un candidato all'Episcopato lo può avere anche lui, mi soggiunse: "Ah!, io rispetto certamente ciò che il Papa dice, e taccio; ma da governante come sono, io so che il potere mi viene da Dio, e perciò io mi servo di esso in quanto mi è possibile. Io, se il P. Alfonso non è accettato, mi inibirò circa tutte le altre provviste di diocesi. Io non manifesto mai propositi, ma se li manifesto, li compio"» (AES, *Spagna 666, fasc. 57, ff. 45-55*).

447. Despacho nº. 4932 (*Documento 95*).

448. Apunte de la Secretaria de la S.C. de AA.EE.SS. (AES, *Spagna* 779, *fasc.* 114, *ff.* 18-21v).

449. «Facendo seguito al mio ossequente rapporto N°. 4885 del 26 u.s. gennaio mi reco a premura di riferire alla Em.za Vostra le informazioni giunte a questa Nunziatura sul Rev.do Alessandro Saldaña, Canonico della Cattedrale di Burgos che il Governo di Sua Maestà Cattolica, riformando una sua precedente deliberazione, ha presentato per la sede vescovile di Plasencia, e che io ora trasmetto alla Santa Sede senza pregiudizio della questione di principio trattata nell'antiorie citato rapporto, e che può rendere inutile questa ulteriore presentazione. Ho interrogato circa il candidato l'Emo Cardinale di Toledo che lo ebbe come Segretario della Curia quando era Ordinario di Burgos, Monsignor Arcivescovo di Burgos, Monsignor Arcivescovo di Valenza originario di Burgos e legato al Can. Saldaña da antiche relazioni di famiglia, il Rev.mo Don Ramón Guerra, Uditore di questo Supremo Tribunale della Rota, già collega del candidato quando faceva parte del Capitolo di Alcalá de Henares, il Rev.do Casimiro Carranza, Arcidiacono della cattedrale di Zamora; i Rettori dei Seminarii maggiore e minore di Burgos, e il Padre Preposito degli Oratoriani di Alcalá de Henares. Avevo anche interrogato i Superiori degli Istituti religiosi che hanno case in Burgos, e cioè il Superiore dei Gesuiti, quelli dei Carmelitani e dei Certosini; ma questi mi hanno risposto di non conoscere il candidato o per non aver mai trattato con lui o per il poco tempo daché hanno residenza in Burgos. [...] Come Vostra Em.za vedrà, in queste informazioni *sunt bona mixta malis*, però si potrebbe dire che

prevalgono le cose buone. Ma è da osservare che sopra la questione delle qualità morali del candidato prevale il fatto della sua età e delle sue condizioni di salute. Il Saldaña infatti ha già sessantatré anni, ed è evidente che questa età non è la più a proposito per incominciare un così alto e così laborioso ministero come l'Episcopale. Potrebbero bastare le forze, malgrado l'età avanzata, quando la tarda virilità del candidato fosse vigorosa; ma invece si deve constatare che nel Saldaña il peso degli anni è aggravato da quello di malattie che hanno lasciato in lui uno stato di infermità cronica, che non gli permette neppure l'esatto adempimento dei suoi doveri di canonico. In base a ciò l'Arcivescovo di Burgos, che è l'Ordinario del Saldaña, si esprime come sopra he riferito, in maniera concisa sí; ma chiara e decisiva. Mgr. Arcivescovo di Valenza, al quale ho chiesto particolari in proposito, ampliando le informazioni scritte, mi ha detto a voce che il Saldaña ha avuto quattro broncopolmoniti; che l'anno scorso, trovandosi egli prima di Quaresima in Valenza, volle tornare a Burgos, per assistere al coro durante la Quaresima; ma appena arrivato a Burgos dovette rinchiuersi in casa fino a Giugno, senza poter andare in coro, per una affezione bronchiale che lo afflisce per tutto quel tempo. Lo stesso Cardinale Arcivescovo di Toledo conosce lo state di salute precario del candidato, maigrado asserisca nelle sue informazioni che "es de bastante buena salud". Infatti mi riferiva il sullodato arcivescovo di Valenza che il Cardinale Segura, quando era a Burgos, a lui, cioè all'Arcivescovo, disse: "Non possiamo pensare a Saldaña, per ragione della salute". Ora invece ha detto a Mgr. Melo: "La salute? alle volte si vede che il Signore sostiene. Così quando uno è eletto Papa, lo è malgrado la salute". Vostra Em.za vedrà nel suo alto criterio se la illazione corre. Le condizioni fisiche del Saldaña sono poi aggravate dalla sua riluttanza ad accettare la dignità per la quale è stato proposto. Infatti egli è assolutamente risoluto a non accettare una diocesi, e in questo senso scriveva or sono pochi giorni al suo amico arcivescovo di Valenza la lettera di cui mi onoro compiegare copia. Aggiungerò in ultimo che con la caduta del Ministero Berenguer la proposta del Governo ha perduto molto del suo interesse. Infatti mi consta che chi insisteva per questa nomina, era soprattutto la Signora del Signor Montes Jovellar, Ministro fino ad ora di Grazia e Giustizia, la quale ha parlato apertamente al Saldaña, e quando il marito era sottosegretario a Gobernación, andava dicendo: "No Sottosegretario, ma Ministro, per far fare vescovo Don Alessandro". Con le informazioni riferite e con queste osservazioni parmi che l'Em.za Vostra Rev.ma possa avere dati sufficienti per il caso in cui la candidatura in parola fosse presa in considerazione dalla Santa Sede, malgrado la precedente presentazione fatta dal Governo per la sede di Plasencia in favore di Mgr. Serra, vescovo di Canarias» (Despacho n°. 4912, de Tedeschini a Pacelli, del 20 febrero 1931, AES, *Spagna 776, fasc. 107, ff. 5-13v*).

450. «Mi è regolarmente pervenuto il rapporto della Eccellenza Vostra Reverendissima n°. 4885, in data 26 Gennaio 1931, concernente diverse proposte governative circa la provvista di alcune diocesi. Attesa la presente crisi governativa, ho creduto di sospendere lo studio circa le proposte candidature, fino a quando V.E. m'informerà dei propositi in merito del nuovo Governo» (Despacho n°. 450/31, del 20 febrero 1931, de Pacelli a Tedeschini, AES, *Spagna 779, fasc. 114, f. 17*, minuta manuscrita).

451. Despachos n°. 1369 (*Documento 23*).

452. Despacho n°. 3025 (*Documento 66*).

453. Despacho n°. 1442 de Tedeschini a Gasparri, del 5 de abril de 1924, relativo a la visita hecha al Presidente del Directorio (*Documento 28*). La documentación sobre Miguel Juliá Vilaplana, canónigo de Plasencia, está en ASV, *Arch. Nunz. Madrid 939, ff. 611-663*, pero no es consultable.

454. Despacho n°. 28155 de Gasparri a Tedeschini, del 9 de marzo de 1924 (AES, *Spagna 666, fasc. 56, f. 74*).

455. Despacho n°. 491/28, de Gasparri a Tedeschini, del 24 marzo 1928 (AES, *Spagna 666, fasc. 56, f. 33*).

456. Despacho nº. 3100 (*Documento 67*). Miguel Juliá Vilaplana nació en Alcoy, el 19 de septiembre de 1868 y fue martirizado en Rotglá Corbera (Valencia), el 10 de septiembre de 1936. Cursó sus estudios sacerdotales en el Seminario Conciliar Central de Valencia, ordenándose de presbítero en Segorbe en el año 1892. Fue destinado como capellán del Hospital a su ciudad natal, Alcoy. Más tarde estuvo de vicario en la iglesia de San Agustín, de la misma. Fue canónigo de Segorbe, chantre de Teruel, canónigo de Tarragona, deán de Plasencia, deán de León y deán de Segorbe. A causa de haber suprimido el Gobierno de la República la subvención de Culto y Clero, tuvo que regresar a su ciudad natal, donde permaneció alrededor de unos dos años antes de estallar la guerra civil. Ya en plena revolución y cuando bajaba de la Font-Roja, donde iba todos los veranos, al pasar por delante del domicilio social de las Juventudes Socialistas (sito en lo que hoy es Avenida de José Antonio), fue hecho preso. Gracias a las diligencias de un sobrino suyo pudo recobrar aún ese mismo día la libertad. Esto ocurrió en el mes de agosto. Después se escondió, y tal vez a consecuencia de las privaciones y trastornos sufridos perdió algo la razón. Por este motivo tuvo que salir de su escondite para cuidar su salud. A principios del mes de noviembre fue preso de nuevo y encerrado en la «checa» instalada en la iglesia de las Madres Esclavas. Tres o cuatro días duró su encarcelamiento, hasta el día 10. En la noche del 10 al 11, en la carretera de Rotglá-Corbera, junto al puente del barranco de la Caña fue asesinado. Su cuerpo se halla enterrado en el cementerio de Alcoy. Poseía el título de predicador de SS. MM., siendo orador muy elocuente. Había sido familiar del cardenal Sancha. Se doctoró en Sagrada Teología en Valencia, y en Derecho Canónico en Toledo. Fue gran escritor e inspirado poeta; el himno de la V.O.T. del Carmen, que se canta en Alcoy, tiene por autor de su letra a este virtuoso sacerdote. Prueba de sus relevantes cualidades literarias es el que el Ayuntamiento de Alcoy le nombró cronista de la Ciudad. Fue devoto de la Virgen de los Lirios de la Fuente-Roja, y entusiasta propagador de esta devoción. Cf. mi libro *Obispos y sacerdotes valencianos de los siglos XIX y XX. Diccionario histórico* (Valencia, Edicep, 2010, pp. 549-550).

457. Nació en Barráx (Albacete) en 1862 y fue asesinado en Madrid en 1936. En 1875 ingresó en el seminario conciliar central de Toledo, diócesis a la que pertenecía entonces su pueblo natal, y cursó, como alumno interno, toda la carrera eclesiástica,

hasta que en 1884 fue ordenado de presbítero. Cuando estudiaba tercero de teología fue nombrado pasante y regente de cátedras de latinidad, filosofía y teología y presidió, por delegación del rector, algunas academias generales de teología. El 27 de julio de 1885 fue nombrado coadjutor de la parroquia de El Carpio de Tajo, cuando dicha población se vio afectada por la epidemia de cólera, circunstancia ésta en la que demostró su espíritu sacerdotal atendiendo a los enfermos y moribundos. En 1886 fue nombrado capellán y poco después director espiritual de las religiosas carmelitas de Villarrobledo, en cuya población destacó también como predicador y promotor de obras sociales. El 1 de octubre del mismo año fue nombrado director espiritual del seminario conciliar de San Ildefonso, de Toledo. Sucesivamente se graduó en derecho canónico y teología, consiguiendo los correspondientes doctorados. Durante el curso 1886-1887 fue profesor de teología dogmática en el mismo seminario. Opositó a curatos en 1886 y obtuvo la parroquia de San Juan, de Yébenes, a la que renunció por haber obtenido otro beneficio incompatible con el de párroco; éste fue el de beneficiado curado mozárabe de Santa Justa y Rufina, en la catedral primada, ministerio que desempeñó durante diez años. En 1897 opositó a la canonjía magistral de la catedral de León, junto con cartorce aspirantes, siendo aprobados sus ejercicios, aunque no obtuvo la prebenda. El 10 de enero de 1898 fue nombrado examinador sinodal del arzobispado de Toledo y profesor de decretales del seminario central primado, a la vez que se le encargaron también las asignaturas de procedimientos eclesiásticos y práctica forense, cátedras que desempeñó hasta que en 1901 tomó posesión de la abadía de la iglesia magistral de Alcalá de Henares, prebenda que consiguió tras brillantes oposiciones, y que llevaba consigo la rectoría de la parroquia de San Pedro Apóstol, en la que trabajó activamente promoviendo diversas asociaciones religiosas. En 1900 fue nombrado por la reina regente capellán de honor y predicador de S.M., habiendo predicado en la real capilla en diversas ocasiones por designación de la reina. En 1905 fue nombrado por el rey Alfonso XIII deán de Orense, diócesis en la que desempeñó también los ministerios de gobernador eclesiásticos durante las ausencias del obispo, así como de provisor y vicario general sustituto del obispado. En 1907 fue nombrado por el rey deán del cabildo metropolitano de Toledo, donde fue vicario capitular desde la muerte del cardenal Aguirre en 1913, hasta la toma de posesión del cardenal Guisasaola en 1914, quien le nombró gobernador eclesiástico sede plena y además provisor y vicario general del arzobispado y delegado general de capellanías del mismo. En 1916 fue nombrado auditor del tribunal de la Rota de la nunciatura apostólica de Madrid y ejerció su ministerio hasta que el mismo nuncio lo propuso para decano en 1932 después de la jubilación de José Fernández Montaña, pero tampoco este nombramiento llegó a ser efectivo debido a la supresión de dicho tribunal por el gobierno de la Segunda República. Destacó como sacerdote culto, experto en el gobierno diocesano, en la predicación sagrada y en la confesión. Fue martirizado durante la persecución religiosa republicana. Cf. mi *Diccionario de sacerdotes diocesanos españoles*, pp. 590-591.

458. Nació en Berga (Barcelona), el 8 de julio de 1876. En 1888 empezó sus

estudios como postulante claretiano y el 25 de julio de 1892 profesó en la Congregación de los Misioneros Hijos del Inmaculado Corazón de María, fundada por San Antonio María Claret. En 1900 fue ordenado de presbítero y en 1903 fue nombrado profesor de Derecho en Santo Domingo de la Calzada. En 1907, viviendo ya en Madrid, funda la revista “*Ilustración del Clero*”. En 1908 fue nombrado director espiritual del Seminario de Madrid—Alcalá y promotor de los Congresos Marianos Internacionales. En 1918 fue designado procurador de las Misiones de Fernando Poo. En 1922 fue elegido consultor general 2º de la Congregación claretiana, sí como director de “El Iris de Paz” y de “*Ilustración del Clero*”. En 1922 dejó definitivamente la dirección espiritual del Seminario de Madrid. Publicó *El Código Canónico aplicado a España, en forma de instituciones*, que llegó a tener una 5ª edición en 1926 por la Editorial El Corazón de María. En 1930 fue elegido subdirector General de la Congregación. En 1931, como presidente de la Comisión de Religiosos organiza el Secretariado Nacional de Istitutos Religiosos (S.E.N.I.R). También fue nombrado consultor de la Congregación de Religiosos. En 1934 fue procurador general ante la Santa Sede y postulador general de las causas de beatificación de la Congregación. Fue colaborador del nuncio Tedeschini, quien le llamó «ottimo canonista ed abile lavoratore» y como tal redactó un memorial sobre el dictámen para la reforma constitucional presentada a las Cortes (diciembre 1935). El 7 de enero de 1932, encabezó las firmas del *Expuesto de los religiosos al Presidente del Gobierno*, Manuel Azaña. Intervino en la elaboración del *Modus vivendi* de 1935. A petición suya, el Nuncio protestó al Ministro de la Gobernación por los vejámenes hechos en Zafra y Almendralejo a los Misioneros Hijos del Corazón de María. Al estallar la guerra fue encarcelado y liberado gracias a la intervención personal de Mons. Sericano, a quien fue entregado el 3 de octubre por el mismo Gobierno, que lo llevó escoltado por cuatro guardias, hasta el palacio de la Nunciatura. Murió en Solsona el 3 de agosto de 1952. Cfr. Tomás Luis PUJADAS, *El Padre Postíus: un hombre para la Iglesia* (Claret, Barcelona, 1981) y mi artículo «La Nunciatura de Madrid durante la Guerra Civil (1936-1939)»: *Archivum Historiae Pontificiae* 46 (2008) 163-356.

459. Despacho nº. 1010 (*Documento 14*).

460. Despacho nº. 18674 de Gasparri a Tedeschini, Vaticano 14 junio 1923 (AES, *Spagna 666, fasc. 56, ff. 57-57v*). La documentación sobre Ramón Guerra Cortés, auditor del Tribunal de la Rota, y Juan Postíus, C.M.F. está en ASV, *Arch. Nunz. Madrid 939, ff. 178-213*, pero no es consultable.

461. Despacho nº. 1010 (*Documento 14*).

462. Despacho n.º 991 (*Documento 12*).

463. Con despacho n.º 20039 de Gasparri a Tedeschini, Vaticano 13 julio 1923, se le comunicó que, teniendo en cuenta cuanto le había dicho sobre Sancho Pradilla en el despacho n.º 991, del 25 de abril anterior (*Documento 12*), «la Santa Sede non può accettarlo per una sede vescovile» (AES, *Spagna 666, fasc. 56, f. 61*). La documentación sobre Gregorio Sancho Pradilla, canónigo lectoral de la catedral de Madrid, está en ASV, *Arch. Nunz. Madrid 941, ff. 672ss*, pero no es consultable.

464. «In doverosa risposta al venerato Dispaccio N. 1174/28 col quale l'Em.za Vostra Rev.ma. mi comunica esser giunta alla Sacra Congregazione Consistoriale una lettera a firma José Martínez de Abaria, nella quale si assicura esser voce comune che, per pressioni dell' Ordinario di Ciudad Real, si cerchi di elevare alla dignità episcopale il Reverendo Padre Pagazartundua, mi reco a premura di significare all'Em.za Vostra Rev. ma che di detto Padre ho notizie diffuse e più equanimi di quelle del Signor Martínez. Nessuna presione fu mai fatta dall' Ordinario di Ciudad Real o da altri per la elevazione alla dignità episcopale del sullodato Padre: il suo nome fu fatto da più di un Prelato con quello di altri candidati quando chiesi il nome di sacerdoti degni dell' episcopato, e le diligenze fatte confermarono la buona fama di cui gode. Se non si è creduto poi di presentarlo per una sede episcopale, la unica ragione è stata la età avanzata del Padre che ha oltrepassato i settantanni» (Despacho n.º 3241, de Tedeschini a Gasparri, del 30 de mayo de 1928, AES, *Spagna 666, fasc. 57, ff. 43-43v*).

465. «Emmo. Sr.: Un alto deber de conciencia me obliga a dirigirme a V.E. Rma. Soy español, y por razón del cargo social que desempeño estoy enterado de todo el movimiento eclesiástico de España así como de las necesidades de la Iglesia en mi patria. Es cierto que vela por ellas el Excmo. Sr. Nuncio, persona dotada de buenas prendas, pero me temo que no siempre le informen de la verdad de las cosas o le informen personas apasionadas en ellas. Es voz corriente en los centros eclesiásticos que se trata de hacer obispo al franciscano P. Juan Pagazarutundua, elevándolo a la dignidad episcopal y aun se dice que merced a la presión de otro amigo suyo, el Sr.

Obispo de Ciudad Real; y la gente eclesiástica se pregunta cómo es posible que un hombre tan anciano como el P. Pagazaurtundua (exponiendo a la diócesis que se le diese a graves perjuicios espirituales) y además un religiosos como este que entró de Hermano lego en la Orden, que no pudo jamás estudiar la carrera sacerdotal (por lo cual se le dispensó de los estudios ordinarios) y que, además se le dispensó inclusive del tiempo preciso para poder profesar, es decir que no tiene absolutamente ningún fundamento de cultura eclesiástica; la gente, digo, se pregunta cómo es posible que no elijan mejores Prelados para la Iglesia española. Todo cuanto digo es cierto y público, y para comprobarlo no tiene V.E. más que mandar abrir una información exigiendo los testimonios de ello a la misma Orden que tendrá noticia de ello seguramente. Por creerlo un deber de conciencia, como hijo de la Iglesia, lo comunico a V.E. para que esté enterado de ello, José Martínez de Abaria». *Ibid.* f. 38.

466. *Ibid.*, f. 40.

467. Despacho nº. 1174/28 de Gasparri a Tedeschini, del 9 de mayo de 1928 (*Ibid.* f. 41). La documentación sobre Juan de Pagasartundúa, O.F.M., guardián del convento de Orihuela, está en ASV, *Arch. Nunz. Madrid 940*, ff. 484-574, pero no es consultable.

APÉNDICE DOCUMENTAL

DOCUMENTO 1

DESPACHO NÚM. 548 DE TEDESCHINI A GASPARRI

Informes sobre el canónigo Justo Rivas Fernández, candidato para obispo auxiliar de Santiago de Compostela.

AES, IV Período, *Spagna 646, fasc. 47, ff. 3-5v*, original mecanografiado.

Madrid 19 mayo 1922.

Come ebbi l'onore di comunicare telegraficamente all'Eminenza Vostra Rev.ma il 3 marzo u.s. moriva a Santiago di Compostella Monsignor Ramiro Fernández Valbuena, Ausiliare dell'E.mo Cardinale Giuseppe Martín de Herrera, Arcivescovo di quell'importante archidiocesi.

Non è facile descrivere in quali condizioni necessariamente si trovi questa archidiocesi, retta da un Arcivescovo quasi novantenne, infermo da vari anni e quasi cieco, circondato da famigliari che gli introducono solo le persone che gradiscono e gli riferiscono solo quello che vogliono.

L'Ausiliare defunto era certamente persona superiore per bontà e dottrina, ma aveva anche lui i suoi 75 anni di età e, anche se avesse voluto, non avrebbe potuto certo agire di sua iniziativa nel governo della diocesi.

Provvedere sufficientemente è quasi impossibile. finché il Signore conserverà in vita il benemerito ed E.mo Cardinale Arcivescovo.

Questi però si è affrettato a chiedere un Ausiliare, facendomi prima il nome di Don Angelo Amor Ruibal, Canonico Dottorale di quella Metropolitana. Le poche informazioni avute a suo riguardo erano ottime; ma ho dovuto desistere e pregare l'E.mo Martín de Herrera a fare un altro nome, essendomi risultato che il Rev. D. Amor Ruibal anzitutto non avrebbe accettato, come mi scrisse egli stesso, e in secondo luogo non avrebbe potuto adempiere gli uffici di Vescovo, attesa una grave e incurabile infermità.

Il Cardinale Arcivescovo allora mi ha pregato di segnalare all'Augusto Pontefice il nome del sacerdote Don Giusto Rivas Fernández, parimenti Canonico della Metropolitana di Santiago.

Questo sacerdote ha 48 anni di età e 22 di sacerdozio. Di buon ingegno, si è sempre distinto negli studi ecclesiastici e nelle opere del sacro ministero. Nella sua nativa diocesi di Mondoñedo attese come parroco alla cura d'anime, disimpegnando in pari tempo l'ufficio di professore in Seminario, e quindi

quello di Provvisore e Vicario Generale della Diocesi. Nel Seminario di Mondoñedo insegnò principalmente teologia dogmatica. A Santiago, dove è canonico dal 1919 insegna diritto canonico nel Seminario Conciliare; nelle due diocesi si è dedicato molto alle confessioni, alla predicazione e alla azione cattolica.

L'Emo Cardinale Arcivescovo di Santiago lo dice "sacerdote distinto in scienza, virtù e zelo, e di tutta sua fiducia".

Il Vescovo di Mondoñedo afferma che il Sac. Rivas Fernández era un parroco zelante e molto stimato dai suoi parrocchiani; insegnò diligentemente teologia dogmatica per 13 anni con profitto degli alunni, disimpegnò l'ufficio di fiscale ecclesiastico della diocesi, difendendo sempre i diritti della Chiesa e seguendo tutte le indicazioni del Vescovo. Inattaccabile nei suoi costumi, molto amante dello studio specialmente del diritto canonico, di carattere fermo ma in pari tempo affabile. Conchiude dichiarandolo idoneo per la dignità e l'ufficio di Vescovo.

Il Vescovo di Orense non lo conosce personalmente, ma, secondo informazioni fededegne, lo ritiene un sacerdote esemplarissimo, molto zelante, dotto e prudente, e atto, pertanto, per la dignità di Vescovo.

Il Vescovo di Tuy è parimenti favorevole alla sua promozione alla dignità vescovile e ne loda "i costumi e la vita sacerdotale, il talento più che mediocre, le cognizioni non comuni e l'amore allo studio", pur non conoscendolo personalmente. Dice che "gode fama di buon canonista, e in Santiago è rispettato per la sua onestà, condotta, la sua scienza e il suo buon carattere".

Il Vescovo di Vittoria, che parimenti ha trattato poco col Sac. Rivas Fernández, dice però che "tutte le referenze che ha di lui, da molto tempo, sono molto buone, come di sacerdote esemplare, serio e degno, buon teologo e *cumplidor de sus deberes*".

Il Superiore dei Gesuiti di Coruña, pur affermando di non conoscerlo di persona, dice però di aver "referenze molto buone del suo sapere e delle sue virtù fin da quando fu professore, parroco e canonico di Mondoñedo".

Anche il Superiore dei Gesuiti di Santiago dà le stesse favorevoli informazioni intorno alla dottrina, allo zelo e ai buoni costumi del Can. Fernández Rivas, solo aggiungendo di lui "quantunque sia forse troppo buono".

Il Rettore del Seminario Centrale di Santiago, che conosce molto bene il Rivas Fernández per averlo avuto per un anno alunno in Seminario e per averlo ora come professore di diritto canonico lo dice "sacerdote di vita e costumi esemplari, molto costante nello studio, buon teologo, buon canonista, prudente e amico della pace vera. Non è oratore brillante, ma è ascoltato sempre con attenzione e con gusto, poiché la sua oratoria è solida, evangelica, conforme alle norme della Santa Sede".

Il Rettore poi del Seminario di Mondoñedo, che lo conosce fin da piccolo e molto intimamente, tributa parimenti ampie lodi sia alla virtù sacerdotale come alla scienza specialmente giuridica del can. Rivas Fernández, lo dice

“molto prudente e di spirito conciliatore senza cessare per questo di compiere integralmente i doveri del suo stato”.

Anche il Superiore dei Padri Passionisti di Mondoñedo mi scrive di non aver mai sentito nulla contro il Can. Rivas Fernández, al contrario in Mondoñedo è molto stimato specialmente per il buon ricordo che ha lasciato nella parrocchia e in Seminario tra i fedeli. Aggiunge che due anni or sono fece gli esercizi nella casa dei Passionisti e lasciò l'impressione che li facesse con fervore dimostrando di essere un sacerdote virtuoso.

Attese tutte queste informazioni autorevoli e concordi a me sembra di poter trasmettere la supplica che per mio mezzo l'E.mo Cardinale Arcivescovo di Santiago intende elevare al Trono dell'Augusto Pontefice perché voglia degnarsi di nominargli un Ausiliare nella persona di Don Giusto Rivas Fernández.

Al Governo non ho ancora fatto parola sembrandomi prima opportuno conoscere il pensiero del Santo Padre. Perciò, qualora Sua Santità credesse di accogliere la supplica dell'E.mo Cardinale Martin de Herrera, prego l'Eminenza Vostra di volermene prevenire onde possa informarne il Governo e sentire se ha obiezioni di fare sul nome del sac. Giusto Rivas Fernández.

DOCUMENTO 2

DESPACHO NÚM. 621 DE TEDESCHINI A GASPARRI

Acusación grave contra el candidato para obispo auxiliar de Santiago de Compostela, Justo Rivas Fernández.

AES, IV Período, *Spagna 646, fasc. 47, ff. 7-8*, original mecanografiado.

Madrid, 24 junio 1922.

Ho dovuto ritardare di un mese e più l'invio dell'unito Rapporto 548, poiché all'ultimo momento, mi era giunta da parte di un ex-Ministro Provinciale dei Francescani una accusa piuttosto grave contro la condotta del candidato Don Giusto Rivas Fernández.

Fatte, peraltro, diligenti indagini, mi è risultato trattarsi di una mera invenzione, partita, pare, da un sacerdote e raccolta con leggerezza da un ex-provinciale.

Il sacerdote, avendo perduto una causa col Vescovo di Mondoñedo ed avendo appellato al Metropolitano (Santiago), teme che D. Giusto Rivas, se sarà nominato ausiliare di Santiago, confermerà la sentenza di Mondoñedo.

Siccome poi la causa riguarda una Congregazione del Terz'Ordine Francescano, l'ex-Provinciale ha creduto dover appoggiare la calunnia, mosso dall'identico timore.

La calunnia, non solo non ha alcun fondamento, ma fortunatamente non ha avuto neppure pubblicità veruna, essendo rimasta nella breve cerchia dei suoi artefici.

Perciò credo con tutta coscienza che la Santa Sede non debba prenderla in considerazione.

Col rapporto 548 ho dovuto necessariamente sospendere l'invio anche del Rapporto 551, che ora parimenti accludo, riguardante le indiscrezioni che si verificano qui nelle pratiche relative alla presentazione dei candidati all'Episcopato.

A conferma di quanto è detto nel suddetto Rapporto 551 circa le indiscrezioni, mi permetto segnalare all'Eminenza Vostra che il primo corrente i giornali pubblicavano il seguente comunicato:

“Nuevo Obispo. El Gobierno ha hecho la presentación del nuevo obispo de la diócesis de Vitoria, Don Zacarías Martínez que ostentaba el mismo cargo en la de Huesca y que sustituirá a Don Leopoldo Eijo Garay”.

Tralascio di rilevare che questa pubblicazione, di intonazione officiosa se non ufficiale, ha guadagnato alla Nunziatura numerose proteste delle autorità vasche, che vogliono per vescovo uno che almeno conosca la lingua vasca.

Solo mi permetto pregare l'Eminenza Vostra di volermi indicare se, qualora si ripetessero in avvenire analoghe indiscrezioni, le quali non possono avere per autore se non lo stesso Governo, io possono fare una protesta, non solo orale, ma anche scritta, affinché rimanga in quegli Archivi un documento della disapprovazione di sistemi, che forse sono il frutto soltanto di leggerezza e di incompetenza, ma che hanno tutta l'aria e il valore di veri ricatti contro la Santa Sede, alla quale tolgono ogni libertà di decisione, e della quale mostrano di tenere così poco conto e rispetto.

DOCUMENTO 3

DESPACHO NÚM. 645 DE TEDESCHINI A GASPARRI

Sobre las gestiones para provisión de la diócesis de Vitoria y los dos candidatos Mateo Múgica y Zacarías Martínez.

AES, IV Período, *Spagna 644, fasc. 46, ff. 32-34v*, original mecano-grafiado.

Madrid, 9 julio 1922.

Temo di abusare della indulgente bontà dell'Eminenza Vostra Rev.ma permettendomi di ritornare sulla questione riguardante la provvista della diocesi di Vittoria, che risulterà vacante con la traslazione di Mgr. Eijo a Madrid.

Come ebbi occasione di comunicare con rispettoso rapporto del 19 maggio u.s., n°. 549, il Governo presenta per Vittoria lo attuale Vescovo di Huesca, Mgr. Zaccaria Martínez.

Il lungo silenzio della Santa Sede non ha diminuito nel Governo la volontà di insistere per la traslazione di questo agostiniano. Anche in una intervista che ho avuto giorni or sono col Presidente del Consiglio e col Ministro di Grazia e Giustizia ho visto che tanto l'uno come l'altro considerano la cosa come fatta, cioè a dire che di Mgr. Múgica non si deva neppure parlare, e che il nuovo Vescovo di Vittoria è Mgr. Martínez.

Liberato poi il discorso dalle questioni personali riguardanti Mgr. Múgica e Mgr. Martínez, ho ripetuto al Signor Ministro che il criterio generale ed assoluto seguito dalla Santa Sede nella provvista delle diocesi è il bene spirituale delle diocesi stesse. Questo bene richiede che il Vescovo conosca la lingua dei suoi fedeli e sia disposto a lavorare con tutte le proprie energie e sempre, esclusivamente per la santificazione delle anime nella sua diocesi.

Per questo la Santa Sede seguirà il Governo ogni qualvolta si tratti di escludere dall'Episcopato o dal governo delle diocesi ogni politicante per quanto dotto e santo che sia; e conseguentemente non potrà essere soddisfatta quando, per ragioni politiche, diocesi importanti siano affidate a Prelati che non possono comunicare direttamente coi propri fedeli, ma devono servirsi di interpreti, e che non sono disposti a lavorare con tutto l'entusiasmo sapendo che tra qualche anno saranno promossi ad una diocesi più importante, più ricca... verso il Cardinalato.

Ma, naturalmente, io, non avendo ricevuto alcuna istruzioni dalla Santa Sede, non ho potuto manifestare o lasciare intravedere opposizione veruna della Santa Sede alla persona di Monsignor Zaccaria Martínez.

Non ho però tralasciato di dire chiaramente al Signor Ministro che io personalmente non comprendo l'insistenza del Governo nel non voler dare a Vittoria per Vescovo uno che sia figlio della diocesi o che almeno ne conosca la lingua, e che non pensi ad ulteriori promozioni.

La dibattuta questione bizcaitarra si avvierebbe naturalmente alla soluzione quando il popolo potesse vedere che il Governo centrale cessa dalla sua attitudine di ostinata e generale opposizione.

Il popolo vasco ha mostrato in mille modi di desiderare un Vescovo vasco o conoscitore del vasco, e se vedrà soddisfatto questo legittimo desiderio, si sentirà legato a Madrid da vincoli di speciale riconoscenza.

Anche a prescindere poi dal Vescovo di Osma, nella Spagna non mancano fortunatamente ecclesiastici che possano governare Vittoria e rispondere ai desideri del popolo.

D'altra parte al nuovo Vescovo si potrebbero dare istruzioni opportune anche per la questione politica; e la voce del Vescovo non straniero sarebbe la più autorevole per compiere soavemente l'unione, oggi resa impossibile dalla attitudine irragionevolmente ostile del Governo.

Il Gabinetto Sánchez Guerra ha trascinato attentamente la vita fino ad ora, perché nessun partito contrario ha voluto farlo cadere. Ora si parla insistentemente di crisi: le questioni di Tangeri e specialmente della guerra marocchina ne sarebbero la causa o almeno il pretesto.

Sembra però impossibile che l'eventuale nuovo Governo sia costituito dai regionalisti: gli unici che potrebbero cambiare politica su questo punto.

Quindi, si cambi o no il Governo, gradirei che l'Eminenza Vostra volesse darmi qualche risposta circa la provvista di Vittoria.

Pronto a dare una negativa, se così decide la Santa Sede, alla candidatura Martínez, non devo però tacere essere ormai mia persuasione – dopo vari colloqui avuti con persone politiche – che col non accettare Mgr. Martínez, forse ora si inizierebbe una opposizione inutile e dannosa.

Inutile, poiché il Governo non vuol comprendere la opportunità, la necessità di un Vescovo vasco o conoscitore del vasco per Vittoria, e, scartato Mgr. Martínez, bisognerebbe accettare altro avente forse meno doti di Mgr. Martínez, ma certo affatto straniero alla diocesi.

Dannosa, poiché il Governo immaginerebbe che la Santa Sede si schiera a favore del bizcarrismo contro la Spagna.

Quindi, a meno che la Santa Sede non voglia iniziare su questo punto un periodo di conflitto, implorerei, che pur accettando, *pro bono pacis*, la candidatura di Mgr. Martínez, io fossi autorizzato a dichiarare per iscritto al Governo che nell'avvenire la Santa Sede non potrebbe gradire la proposta di un soggetto, il quale, salve le legittime esigenze politiche del Governo, non riunisca le qualità generalmente e giustamente richieste dalla Santa Sede per il miglior disimpegno del ministero episcopale.

Per altro, ho il dovere di aggiungere che con l'accennare alla fissazione del Governo e al mio modo di giudicare in materia, io non intendo influire affatto sulla decisione della Santa Sede, che incontrerà nella Nunziatura la più devota esecuzione e il più sincero e generoso sostegno.

DOCUMENTO 4

DESPACHO NÚM. 690 DE TEDESCHINI A GASPARRI

Gestiones sobre los nombramientos episcopales de Huesca, Canarias, Tenerife y Ciudad Real.

AES, IV Período, *Spagna 650, fasc. 51, ff. 83-85v*, original mecano-grafiado.

Madrid, 3 agosto 1922.

Nella visita di congedo, che il 20 luglio scorso feci al Presidente del Consiglio dei Ministri, questi parlò delle proposte che il Governo, d'accordo con Sua Maestà, intendeva fare per le sedi vescovili vacanti, e precisamente per Huesca proponeva Mgr. Colón, per le Canarie (Las Palmas) il Can. Serra di Tarragona, per Tenerife il Parroco di San Ginés di Madrid, e per il Priorato di Ciudad Real il Decano di Toledo, prevenendomi che sull'argomento mi avrebbe scritto il Ministro di Grazia e Giustizia.

La lettera del Signor Ministro venne tre giorni dopo e conferma esattamente quanto mi aveva annunziato il Presidente del Consiglio.

Huesca

Come l'Eminenza Vostra Rev.ma avrà già rilevato, e come d'altra parte io aveva indicato nel mio rispettoso Rapporto del 9 luglio u.s., Numero 645, il Governo considera già fuori discussione la traslazione di Mgr. Zaccaria Martínez da Huesca a Vittoria, Poiché già sta trattando del successore.

E il successore proposto è un altro agostiniano, Monsignor Mateo Colón y Canals, Vescovo titolare di Andrapa, già Ausiliare di Toledo e attualmente Commissario Generale interino della Bolla della Santa Crociata.

E' fuori di dubbio che gli non può ritornare a Toledo; e siccome, d'altra parte, il suo ufficio di Commissario interino deve cessare con la presa di possesso che il nuovo Primate farà di Toledo, s'impone la necessità di dargli un nuovo posto, che non può essere che una diocesi.

La Santa Sede conosce bene Mgr. Colón; in modo particolare lo conosce l'E.mo mio Predecessore, ed anche io ho avuto occasione di apprezzarlo, e, tutto considerato, credo che tanto a Huesca quanto in altra diocesi potrà fare bene.

E dico questo, bene inteso, per quanto la diocesi di Huesca sarà vacante.

Canarie

Per questa diocesi, che vacerà con la traslazione di Mgr. Marquina a Guadix, il Governo propone il Rev.mo D. Michele Serra, canonico e Vicario

generale di Tarragona.

Di lui tratta ampiamente il mio rispettoso Rapporto del 30 marzo u.s., Numero 428.

E' il sacerdote che io proposi a che il Santo Padre si compiacque accettare per Ausiliare del Vescovo di Tortosa.

Il Governo, come è noto all'Eminenza Vostra, mentre prima era favorevole all'idea di dare un ausiliare al vescovo di Tortosa, poi credette inadeguato il provvedimento preferendo che per il bene della diocesi si ottengano de dimissioni del più che novantenne Mgr. Rocamora.

Nel frattempo, per causa di alcune indiscrezioni non mai abbastanza deplorate, si è annunziato in Tortosa pubblicamente l'avvenuta nomina del Can. Serra ad ausiliare di Mgr. Rocamora. Ed, è doloroso il dirlo, quanti hanno interesse a che in Tortosa continui l'attuale anormale stato di cose, hanno creato tale un ambiente di freddezza e di ostilità al Can. Serra, che egli ben difficilmente potrebbe in Tortosa dispiegare un proficuo ministero pastorale.

Lo stesso Emmo. Sr. Cardinal Vidal y Barraquer, arcivescovo di Tarragona, mi ha dichiarato non essere il più opportuno, almeno per ora, inviare il Can. Serra, né come Ausiliare, né come Amministratore, né come Vescovo.

Io perciò l'ho suggerito al Governo per alcuna diocesi vacante; ed il Governo, accettando il mio suggerimento, lo propone para la diocesi di Canarie.

Tenerife

Per questa diocesi, che vacherà con la traslazione di Mgr. Llompart a Gerona, il Governo propone un sacerdote della diocesi di Madrid, il Rev. D. Bonifacio Sedeño de Oro, reggente della parrocchia di San Ginés in Madrid.

Non conosco personalmente questo sacerdote, né mai ho sentito parlarne come di un probabile candidato all'Episcopato. Le informazioni però che ho potuto avere sul suo conto non sono pienamente favorevoli.

Il superiore della residenza dei Padri Gesuiti di Madrid si è scusato dal dare informazioni dicendo che, nel breve tempo dacché si trova in Madrid, non ancora un anno, né ha trattato personalmente né ha sentito parlare del rev. Sedeño de Oro.

Mgr. Colón, Vescovo titolare di Andrapa, scrive di conoscere da oltre nove anni D. Sedeño de Oro, ma non a fondo avendo trattato con lui poche volte. Da quanto però ha sentito dire da altri lo ritiene "degnissimo di essere collocato al governo di una diocesi. D. Sedeño –continua Mgr. Colón– lavorò molto per il miglioramento morale di un suburbio di Madrid quando era parroco de la Almudena, ha pubblicato alcuni lavori di carattere ascetico-letterario di bastante valore; il suo carattere è dolce, attraente e di esemplare bontà, gode di buona fama, e mi consta che professa speciale devozione e venerazione

alla Santa Sede Apostolica”.

Il P. Montaña, decano degli Uditori di questa Rota, scrive di ritenere “per buono e molto zelante, diligente e morale il sacerdote suddetto. Spiega dal pulpito il Vangelo ai fedeli tutte le domeniche, tiene catechismo ai fanciulli, e ben ordinato il culto e il servizio parrocchiale. Della competenza morale, teologica e scientifica nulla posso dire: mai l’ho sentito predicare o parlare in giunte accademiche. Nemmeno l’ho trattato intimamente, non conosco quindi il suo carattere, le sue virtù, la sua prudenza, però nulla si parla in contrario”.

Il Rettore del seminario de Madrid dice che, secondo il suo giudizio, “è persona di eccellente tratto sociale, di buone doti di governo e esecutore dei suoi doveri parrocchiali. Quanto alla solidità della sua pietà e della sua dottrina non posso dare testimonianza, per mancanza di dati sufficienti, però lo credo superficiale in ambo i termini (pietà e dottrina). E’ pubblico e notorio che si ha immischiato in negozi di amministrazione poco puliti e sospettosi, dando il proprio nome per l’acquisto di finche (beni immobili) urbane di bastante valore in questa capitale, comprati con danaro di suoi parenti, però di dubbiosa origine, per cui questi (i parenti) non si azzardarono a far pubblica la loro possessione. Questo si è ripetuto in casi analoghi. Riassumendo: il mio giudizio è che detto sacerdote sia uomo più sociale (di società) che apostolico”.

Il P. Cagiano de Azevedo, che trovasi a Madrid da cinquant’anni, redentorista, e fratello del omonimo cardinale, dice di trattarsi di un sacerdote che è andato avanti più per favoritismo ed intrighi che per meriti propri, che non ha scienza ecclesiastica soda né spirito sacerdotale vero, e che è stimato poco dal clero madrilegno. Unisco copia della lettera (Allegato I).

Mgr. Patriarca delle Indie e Vescovo di Sion si è dolorosamente sorpreso quando ha inteso il nome di D. Sedeño de Oro come di un candidato all’Episcopato. Crede che la proposta si debba a secolari protettori ed ammiratori di D. Sedeño, ma affatto ignari di ciò che deve essere un Vescovo. Trattasi, infatti, secondo Mgr. Patriarca (ne accludo copia della lettera, Allegato II), di un buon sacerdote, alquanto ricercato nel tratto, ma che non ha attitudini per l’Episcopato.

Mgr. Vescovo di Madrid, a voce, a detto trattarsi di un sacerdote non cattivo e neppure negligente nell’adempimento dei suoi doveri parrocchiali, ma alquanto leggero, di cultura ecclesiastica meno che mediocre, in generale poco stimato dagli altri sacerdoti di Madrid, dove l’eventuale annunzio della nomina di Sedeño a vescovo farebbe cattiva impressione, anche perché, non si sa come, il clero madrilegno è venuto a conoscenza che D. Sedeño negli attuali concorsi generali alle parrocchie vacanti ha ottenuto pochissimi voti, e perciò si direbbe che, non avendo potuto essere parroco, l’Infante Don Fernando, suo principale protettore. Io ha fatto vescovo. Aggiunse di non ricordare bene, ma di credere che ci debba essere qualche altro precedente poco favorevole circa il sacerdote suddetto. Ciò disse il 21 luglio u.s., promettendo di dare di tutta una

sollecita comunicazione scritta. Il 24 luglio venne pregato per iscritto di fornire le promesse informazioni, ma la lettera di risposta non è ancora giunta alla Nunziatura: di essa trasmetterò immediatamente copia all'Eminenza Vostra.

A breve commento della informazioni sopra riportate, credo mio dovere di coscienza aggiungere che gli affari poco puliti accennati dal Rettore del Seminario di Madrid sono principalmente due, secondo quanto il medesimo Rettore mi ha detto a voce.

I°. Nella costruzione di una casa rettorale la parrocchia rimase con moto deficit e il maestro di opere con molto... danaro Il maestro di opere era un parente di D. Sedeño, e col danaro comprò una casa, intestandola al nome di D. Sedeño.

II°. Ultimamente un cognato di D. Sedeño, dal Marocco, dove trovavasi come ufficiale dell'Esercito, ritornò con una somma ingente di pesetas –si parla di milioni!– Por ovvi motivi non desiderava che si sapesse che aveva ... guadagnato tanto danaro nel Marocco, né tanto meno che se ne investigassero le origini. A questo fine col danaro si comprarono case (pare due) in Madrid, che figurano al nome di D. Sedeño. Il Rettore del seminario mi aggiunge che si parla anche di altri affarucci del genere, sempre per coprire alcun sospettoso acquisto dei parenti. E la testimonianza del rettore ha tanto più valore in questa materia, in quanto che egli è stato parroco del paese della famiglia di Don Sedeño, conosce le persone e sa ciò che i vicini dicono delle medesime.

Può essere –come diceva lo stesso rettore– che, esaminando i fatti alla stregua del diritto, in tutti questi affari non vi sia colpa da parte di Don Sedeño, ma è certo che i sospetti pubblici e le dicerie a che i fatti medesimi hanno dato luogo non raccomandano punto D. Sedeño per l'Episcopato.

Ho creduto mio dovere riferire anche queste dichiarazioni orali rilasciando all'alto giudizio dell'Eminenza Vostra il vagliarle nel loro giusto valore.

Un sacerdote che conosce molto bene D. Sedeño è anche il Rev. P. Giuseppe Dueso, dei Missionari Figli dell'Immacolato Cuore di Maria, che fino ad alcuni anni or sono è stato direttore spirituale del seminario di Madrid. Egli con lettera ci oggi di cui accludo copia (Allegato III), dichiara che D. Sedeño de Oro è inetto all'Episcopato, non solo per mancanza di sufficiente virtù sacerdotali, di doti di governo e di dottrina, ma anche per mancanza di salute.

Ciudad Real

A questo priorato che vaccherà per la traslazione di Mgr. Irastorza a Orihuela, Sua Maestà il Re bramerebbe nominare il Rev.mo Signor D. Narciso Esténaga, decano del Capitolo Metropolitano di Toledo.

Il decano Esténaga è figlio di operai; ma dicono che è figlio di operai, e questo è uno dei requisiti per l'ufficio di Priore degli Ordini Militari.

Ma, oltre la nobiltà del sangue, il Can. Esténaga ha nobili doti di mente e

di cuore, ed è considerato come sacerdote pio e molto dotto.

Per quasi tutto il pontificato del compianto Cardinale Guisasola egli ne è stato il segretario di Camera e Governo.

Ha una quarantina d'anni, ed ha pubblicato studi di storia ecclesiastica locale molto importanti.

Il Vescovo di Madrid, che lo conosce personalmente da molto tempo, me ne ha fatto più volte ampi elogi sotto ogni riguardo.

Il Vescovo di Oviedo, che, essendo stato ausiliare del Cardinale Guisasola, lo ha trattato intimamente scrive che "Don Narciso de Esténaga possiede pienamente le virtù sacerdotali ed eccellenti doti e qualità di Governo".

Il Superiore dei Maristi di Toledo, pur non avendo trattato personalmente con D. Narciso de Esténaga, dice che "gode della fama di essere persona di molta virtù e pietà, e per di più di una dottrina poco ordinaria".

Il rettore del seminario di Toledo mi scrive che Don Esténaga, quando era alunno del seminario (allora l'attuale Rettore era Vice-Rettore) "meritò il miglior concetto per le sue virtù, talento e prudenza, e per il suo spirito e formazione sacerdotale. Al ritornare - continua il Rettore - or sono cinque mesi a questa archidiocesi, dopo dodici anni di assenza, ho potuto osservare con spirituale compiacimento che il Signor Esténaga non ha demeritato di quel concetto, che anzi, se è possibile, si è accresciuto il suo prestigio sacerdotale come di uomo di governo e di prudenza nei negozi ecclesiastici, di pietà e di virtù solide, di lettere e di scienze ecclesiastiche".

Ottime sono le informazioni che circa i costumi, la pietà, la dottrina, la prudenza di Don Esténaga dà il Superiore dei gesuiti di Toledo, la cui lettera, per essere piuttosto ampia, mi permetto trascrivere in allegato (Allegato 2).

In questa lettera si accenna anche alla scandalose lotte che si sono dovute deplorare nelle elezioni del Vicario Capitolare di Toledo dopo la morte del Cardinale Almaraz.

Non è facile stabilire se e quale responsabilità vi abbia avuto il Decano, che figurava capo del partito contrario al partito capitanato dal fratello del defunto Cardinale Almaraz, e sostenuto naturalmente, da Monsignor Colón, Ausiliare del compianto Cardinale, come ebbi a riferire in altro rapporto.

Certo che gli incidenti non hanno giovato alla pienezza della reputazione dell'Esténaga sotto l'aspetto di uomo di governo. Anche io ne fui impressionato, e non mancai di chiamare su questi incidenti e sulle, voglio dire, pretese responsabilità dell'Esténaga l'attenzione dei suoi tenaci protettori, el Re ed il suo segretario particolare Don Emilio Torres. Anzi, per meglio chiarire le cose e per procedere con più lealtà, feci parlare con Don Emilio Torres (dietro desiderio di costui) Mgr. Colón, e, dopo tal colloquio, il Torres mi confessò di essere anch'egli persuaso che un paio di anni di attesa non avrebbe fatto male al giovane Esténaga, ed anzi lo avrebbe meglio preparato al governo di una diocesi, con vantaggio suo e della Chiesa.

Sono rimaste le cose in questa intesa per molti mesi, fino a che nel luglio ho sentito ripetermi da varie autorevoli parti che il Re voleva ad ogni costo la promozione dell'Esténaga, e che, visto ciò, i protettori minori tornavano ad insistere. Io dal mio canto ho ripetuto e ripeto ciò che ho sempre detto; dell'Esténaga ho buonissimo concetto, quantunque sia persuaso che ha qualche difetto di prudenza e di governo, non sostanziale, e che perciò si potrà correggere. Se dunque il Re volesse, io non mi opporrei a tale candidatura, perché sostanzialmente non reputerei inidoneo l'Esténaga. Ed il Re ed il ministro e gli altri protettori insistono.

Considerato perciò che, se i difetti dell'Esténaga esistono, non si tratta certo di difetti che ledano la sostanza delle qualità di un candidato, io, pur essendo d'avviso che per l'Esténaga sarebbe un bene aspettare qualche anno, non mi oppongo alla sua promozione, ed io ho fiducia che, tutto considerato, riuscirà a far bene. Lo propongo per tanto per la sede di Ciudad Real, se così piace all'alto senno del Santo Padre.

Mi chino al bacio...

DOCUMENTO 5

DESPACHO CONFIDENCIAL DE GUERINONI A BORGONGINI DUCA

Sobre las provisiones episcopales de las diócesis de Huesca, Canarias, Tenerife y Ciudad Real.

AES, IV Período, *Spagna 650, fasc. 51, ff. 88-89*, original mecanografiado..

Madrid, 4 agosto 1922

Ieri mandai a Mgr. Nunzio, fra l'altro, due rapporti: l'uno riguardante le proposte governative per le diocesi di Huesca, Canarie, Tenerife e Ciudad Real; l'altro riguardante il nulla osta dello stesso Governo per la nomina di D. Giusto Rivas Fernández ad Ausiliare dell'Arcivescovo di Compostela.

Quanto al primo gradirei che la risposta della Santa Sede fosse sollecita, almeno per quanto riguarda Tenerife, e ne do la ragione. Uno dei candidati, cioè quello per Tenerife, penso che non sarà accettato dalla Santa Sede. E' un parroco elegante di Madrid, poco stimato dal clero. Ho assunto quelle informazioni che mi è stato possibile in questi giorni, in cui vescovi e religiosi lasciano Madrid per le vacanze estive. Però, prima che iniziassi le indagini, già si sapeva per Madrid che D. Bonifazio Sedeño de Oro, questo è il suo nome, era

stato proposto per Vescovo, e si aggiungeva che la proposta era stata portata a Roma dal Nunzio, e già si fanno le felicitazioni al nuovo Vescovo. Ora è bene che simile canzonatura duri il minor tempo possibile, onde D. Sedeño possa continuare a fare almeno il parroco col rispetto dei suoi parrocchiani. Da qui il mio desiderio che, se la risposta, come immagino, è negativa, sia sollecita.

Degli altri candidati: due sono già stato accettati, anzi proposti dalla santa Sede: Mgr. Colon, Vescovo tit. di Andrapa e già Ausiliare di Toledo, ora proposta per Huesca; il Can. Serra accettato per ausiliare di Tortosa ed ora proposto per Canarie.

Il quarto, D. Narciso de Esténaga, Decano di Toledo, proposto per Ciudad Real, è sacerdote di doti eccezionali, e Mgr. Nunzio, pur desiderando che si aspettasse ancora qualche tempo onde far dimenticare le lotte delle ultime elezioni del Vicario capitolare di Toledo, ha tuttavia detto al governo che contro D. Esténaga non vi sono difficoltà essenziali.

Quanto al nulla osta governativo per la nomina dell'ausiliare di Santiago di Compostella mi permetto chiederle un favore.

Il Ministro di Grazia e Giustizia, dopo di avermi comunicato che da parte del Governo non vi è ostacolo, etc. continua —traduco letteralmente: “La prego che opportunamente voglia comunicarmi la nomina, affine di spedire il corrispondente decreto di beneplacito, secondo il convenuto tra ambe potestà e poter dare alle gestioni precise (necessarie) per ottenere le Bolle collative la tramitazione usata da antico”.

Ora, io ho cercato in questo archivio, ma non ho trovato nessuna comunicazione di nomine di Ausiliari al Governo (veramente non ho trovato neppure alcuna traccia di domanda di nulla osta previa alla nomina).

Dalla Gazzetta ufficiale rilevo che il decreto di beneplacito per l'attuale ausiliare di Zaragoza era concepito nei seguenti termini: “Vengo en dar mi beneplácito al nombramiento hecho por Su Santidad en favor de Don etc. para la dignidad y cargo de Obispo Auxiliar de N.N. con la dotación anual de diez mil pesetas” (*è il Re che parla*, manoscritto de Tedeschini, añadido).

Quanto alla tramitazione per il ritiro delle Bolle so solo che le Bolle vengono ritirate dall'*agente de preces* del Ministero di Stato per cura e conto del Governo, e dietro procura dell'eletto Vescovo. Trattasi quindi di cosa indipendente della Nunziatura.

Tutto considerato, peraltro, visto che si tratta di questioni burocratiche-finanziarie, tutte a favore del vescovo eletto, avrei pensato di comunicare la nomina dell'ausiliare quando ne trasmetterò il processo canonico a codesta Segreteria di Stato (poiché mi sembra quasi inutile comunicare la nomina dopo che la hanno annunziata gli *Acta Apostolicae Sedis*, come ha fatto l'anno scorso Mgr. Nunzio per Mgr. Colon; né mi sembra bene accontentarsi della domanda confidenziale del nulla osta, poiché questa ha il carattere di qualche cosa di confidenziale e che precede la nomina definitiva.

In questo caso Ella vedrà se convenga che il Dispaccio con cui la Segreteria di Stato trasmette il processo canonico alla Concistoriale porti la data del rapporto della Nunziatura, che sarà identica alla data della comunicazione al Governo.

Se c'è qualche cosa in contrario, la prego di farmelo indicare, onde, non potendo fare bene nelle cose grandi, non abbia almeno ad errare nelle cose piccole.

Mi rincresce di averla disturbata; ed Ella sia tanto buona di permettermi che le rinnovi coi più rispettosi saluti l'augurio di buona salute e di sempre ottimo successo.

DOCUMENTO 6

DESPACHO NÚM. 772 DE TEDESCHINI A GASPARRI

Sobre algunas cuestiones burocráticas y económicas relacionadas con el nombramiento del obispo auxiliar de Santiago, Justo Rivas Fernández.

AES, IV Período, *Spagna 646, fasc. 47, ff. 18-19*, original mecano-grafiado.

Madrid, 12 noviembre 1922.

Ringrazio l'Eminenza Vostra Rev.ma del suo venerato telegramma del 10 corrente, N. 52, con cui si è degnata annunziarmi che il processo canonico per la nomina del Vescovo Ausiliare di Santiago di Compostela venne inviato alla Sacra Congregazione Concistoriale fin dal 16 settembre con preghiera di procedere alla sollecita spedizione delle relative Bolle Apostoliche.

Mi sono affrettato a darne comunicazione a questo Governo, onde disponga per il ritiro delle Bolle e per l'assegno delle annue diecimila pesetas a favore del nuovo ausiliare.

A questo proposito mi permetto sottoporre alla benevola attenzione dell'Eminenza Vostra un mio sommesso desiderio.

La nomina dei Vescovi Ausiliari nella Spagna –come in tutte le altre nazioni– è fatta liberamente dalla Santa Sede, senza alcuna intromissione del Governo.

Soltanto, in virtù di un accordo del 1912, prima di procedere alla nomina definitiva, la Santa Sede, per mezzo della Nunziatura, domanda confidenzialmente al Governo se abbia qualche difficoltà contro il nome del candidato.

Questa interpellazione, che è confidenziale e previa alla nomina, non ha e

non può avere il valore di una comunicazione ufficiale della avvenuta nomina.

Ora il Governo desidera conoscere ufficialmente la avvenuta nomina, e cioè per due motivi: 1°, per dare le opportune disposizioni affinché l'Ambasciata ritiri le Bolle a spese del Governo; 2°, per dare le opportune disposizioni affinché al nuovo ausiliare siano assegnate diecimila pesetas annue.

Il Governo me ne parlò l'anno scorso in occasione della nomina dell'ausiliare di Toledo; è tornato a parlarne quest'anno.

Siccome la nomina esce dalla Concistoriale, l'anno scorso credetti bene dirgermi a quella Sacra Congregazione; ma non ebbi la fortuna di farmi comprendere, poiché l'avvenuta nomina la seppi solo dagli *Acta Apostolicae Sedis*, quando era una irrisione comunicarla al Governo.

Me permetto perciò molestare l'Eminenza Vostra pregandola di voler disporre che, per l'avvenire, la Segreteria di Stato, una volta che abbia trovato regolari i processi canonici e li trasmetta alla Sacra Congregazione Concistoriale comunicando la nomina pontificia e ordinando la compilazione delle Bolle Apostoliche, voglia in pori avvertirne anche la Nunziatura, che subito scriverà al Governo.

Chiedendole venia di questa sommessa preghiera che mi sono permesso rivolgere all'Eminenza Vostra, mi chino al bacio...

DOCUMENTO 7

DESPACHO NÚM. 827 DE TEDESCHINI A GASPARRI

Informe negativo sobre el chantre de Zamora, Eduardo Leal Lecea, candidato gubernativo para la diócesis de Tenerife.

AES, IV Período, *Spagna 652, fasc. 52, ff. 15-16*, original mecanografiado.

Madrid, 16 diciembre 1922.

Il Signor Ordóñez, la sera stessa in cui lasciò il Ministero di Grazia e Giustizia, a nome del Governo, mi propose per la diocesi di Tenerife il Rev. mo Signor D. Eduardo Leal y Lecea, Chantre della diocesi di Zamora.

Il nome di questo sacerdote figurava anche nella lista di probabili candidati per l'Episcopato mostratami lo scorso Maggio dal Signor Sánchez Guerra; e vedo che di lui si parlò anche nel 1920 durante il Governo conservatore Allendesalazar: anzi pare che allora, l'Emo mio Predecessore lo abbia ricusato

perché troppo-giovane. Non aveva infatti che 36 anni.

Prima di trasmettere all'Eminenza Vostra simile proposta, credetti opportuno assumere con la dovuta segretezza qualche informazione.

All'uopo interpellai i Vescovi della provincia ecclesiastica di Valladolid, a cui appartiene Zamora, più il Vescovo di Coria che fu Ausiliare di Valladolid ed il Vescovo di Vittoria nella cui diocesi ebbe i natali il candidato. Interpellai anche il Rettore del Seminario di Zamora ed il Superiore del Figli del Cuore I. di Maria della stessa città.

Ora, questi interpellati nelle loro risposte sono concordi nel dire che il sacerdote suddetto è alquanto leggero di carattere, vanitoso e mondano nel vestire. Gli manca l'ornamento delle virtù sacerdotali e non mostra avere un grande spirito di pietà.

A ciò si aggiunge anche che, passeggiando per la città, non gli dispiace di alzare gli occhi verso le finestre o pare che diriga sguardi "algo atrevidos a las señoras". Di lui si ricordano alcune merende tra amici sacerdoti abbastanza... allegri, ma non convenienti. Sembra di cultura più che ordinaria, ed è stato professore in Seminario ed anche prefetto degli studi. Ma, in fatto di cultura, gli capitò una disgrazia.

Un giorno fece in Cattedrale una bella predica davanti a numeroso e scelto uditorio. Tutti a lodare la predica; finché un sacerdote poco ... caritatevole ebbe la cattiva idea di far vedere un libro, stampato da molto tempo e il cui autore non era il Canonico Leal, ma nel quale vi stava stampata, parola per parola, la lodata predicata del Canonico Leal. Il libro fece il giro per i caffè della città.

Ha solo trentotto anni, se non dispiace all'Eminenza Vostra, ho pensato di rispondere al Governo non più con un dilata, che, se vero, può essere stato occasionato in passato dal desiderio di non entrare nel merito e di evitare per allora la questione ma piuttosto pregandolo senz'altro che proponga altri candidati, non avendo la Santa Sede creduto di accettare quello in parola.

DOCUMENTO 8

DESPACHO NÚM. 853 DE TEDESCHINI A GASPARRI

Informes negativos sobre el deán de Cádiz, Francisco Peiró, nuevo candidato gubernativo para Tenerife.

AES, IV Período, *Spagna 652, fasc. 52, ff. 12-13*, original mecano-grafiado.

Madrid, 12 enero 1923.

Ho l'onore di comunicare all'Eminenza Vostra Rev.ma che il Governo, vistosi ricusare il Chantre di Zamora - Don Eduardo Leal y Leal, che aveva proposto per la diocesi di Tenerife (cf. dispaccio del 29 dicembre p.p., n.º. 11753), mi ha segnalato per la medesima diocesi il Decano della Cattedrale di Cadice, Don Francesco Peiró y Peiró.

Purtroppo, però, le informazioni che ricevo di questo ecclesiastico sono peggiori di quelle che comunicai circa il Chantre di Zamora.

Di cultura superficiale, anziché solida e sicura sebbene brillante, il Can. Peiró sembra abbia l'unica preoccupazione di non passare per antiquato e retrogrado, fino a far dubitare alcune volte della sua ortodossia. Il defunto vescovo di Cadice, nel 1917, lo obbligò a rettificare pubblicamente alcune frasi, abbastanza ardite, riguardanti certe evoluzioni delle religioni e certe procedenze del culto cattolico dal culto pagano, che il Can. Peiró aveva pronunziato in una conferenza e dato alle pubbliche stampe senza l'imprimatur dell'Ordinario.

Carattere orgoglioso e indisciplinato, ha lasciato poco buon ricordo anche presso professori secolari nei centri di studio dove egli compì la sua carriera.

Abbastanza furbo per sapere opportunamente simulare adesione alla Santa Sede, obbedienza al Vescovo e rispetto ai colleghi del Capitolo, è stato dispensato dall'insegnare in Seminario perché il suo ironico sorriso riusciva anti-romano. Sembra facile a parlare male del Vescovo e a suscitare pettegolezzi nel Capitolo.

In occasione di un Concorso ad un beneficio ecclesiastico, credendosi leso nei suoi diritti, anziché ricorrere all'autorità ecclesiastica per le vie legali, si scagliò contro di essa a mezzo della pubblica stampa.

Coltivatore delle visite e delle relazioni di società, non sembra abbia molto spirito ecclesiastico.

Predica con gradevole eloquio, ma senza unzione.

Qualcuno è giunto perfino a sospettare della sua moralità per certi viaggi all'estero fatti in compagnia di una signora.

Dei Vescovi che ho interpellato —e sono cinque— nessuno lo ritiene degno e idoneo per l'Episcopato: certa la sua eventuale promozione non farebbe buona impressione.

Ciò posto sarei del sommo parere di rispondere al Governo con un altro no, il quarto, circa la provvista di Tenerife, ma dovendo ciò essere a nome della Santa Sede, rimango in attesa delle venerande istruzioni dell'Eminenza

Vostra, e chinandomi al bacio..

DOCUMENTO 9

DESPACHO NÚM. 920 DE GUERINONI A GASPARRI

Informe sobre Santiago Monreal Oliver, auditor del Tribunal de la Rota de Madrid, candidato para obispo de Pamplona.

AES, IV Período, *Spagna 659, fasc. 54, ff. 5-6v*, original mecanografiado. Impreso también en la Ponencia de abril 1923: *Spagna. Provvista della diocesi di Pamplona*, pp. 9-11.

Madrid, 1 marzo 1923.

Facendo seguito al mio cifrato odierno N. 51, ho l'onore di comunicare all'Eminenza Vostra Rev.ma che il Sig. Conte de Romanones, Ministro di Grazia e Giustizia, a nome del Governo, il 27 febbraio p.p. scrisse a questa Nunziatura proponendo per la vacante diocesi di Pamplona il Rev.do Don Santiago Monreal y Oliver, Uditore del Supremo Tribunale di questa Rota.

Questo sacerdote ha 44 anni di età e 22 di sacerdozio.

E' nativo di Buñuel, diocesi di Tarazona, provincia di Navarra, al confine con la diocesi di Pamplona. Licenciato in S. Teologia e Dottore in Diritto Canonico, insegnò prima latino e poi filosofia nel Seminario diocesano. Dal Seminario di Tarazona passò, nel 1905, a quello di Madrid come professore. Pochi mesi dopo l'E.mo Cardinale Vico lo nominò Cappellano di questa Rota, ufficiale della Abbreviatura e fiscale supplente del Tribunale Rotale. Dietro concorso, nel 1911 venne nominato Canonico della Cattedrale di Madrid; nel 1913 Rettore del Seminario di Madrid, e nel 1916 Provvisore e Vicario Generale della diocesi di Madrid.

Nel 1919 l'Em.mo Signor Cardinale Ragonesi lo proponeva per l'uditore spagnolo del Supremo Tribunale della Sacra Romana Rota, ed il Santo Padre lo nominava Prelato Uditore con venerato biglietto dell'Eminenza Vostra del 28 febbraio 1919, N. 88191. E, un anno dopo, non avendo il Monreal, per colpa del ... *presupuesto*, potuto venire a Roma, Sua Santità, con venerato dispaccio dell'Eminenza Vostra del 4 febbraio 1920 N.B. 1854, si compiaceva accettarlo per Uditore della Rota di questa Nunziatura.

Da questo breve riassunto risulta che due personaggi, che possono informare esattamente circa le doti di D. Santiago Monreal, sono gli Em.mi

Cardinali Vico e Ragonesi.

Ciò non ostante, interpretando il pensiero di Mons. Nunzio, credetti bene dirigermi intanto, per informazioni segrete, ai Vescovi di Madrid, Tarazona ed Astorga, al Cardinale Reig ed al decano di questi Uditori, che devono conoscere bene il Monreal avendolo trattato personalmente per vario tempo.

Ed era mio pensiero presentare le varie informazioni, che si ottenessero, a Mons. Nunzio, affinché egli, dopo di averle completate con altre e specialmente col suo parere, ne riferisse all'Eminenza Vostra.

Se non ché, un fatto nuovo mi ha costretto a telegrafare oggi all'Eminenza Vostra e a farle seguire subito questo umile le Rapporto. Ed è che questa mattina mi si è presentato lo stesso D. Santiago Monreal, tutto trasfigurato in volto tanto, che ho avuto l'impressione di una disgrazia. E mi ha detto che ieri sera il Conte de Romanones gli domanda se era conosciuto in Nunziatura. Ed avendogli risposto di sì dal Cardinale Vico a Mons. Tedeschini —«Ebbero— riprese il Conte ciò mi fa molto piacere. Vada quindi subito in mio nome dall'Uditore per dirgli che telegrafi subito a Mons. Nunzio affinché si adoperi personalmente presso la Santa Sede per ottenere il più sollecitamente possibile l'accettazione della proposta ufficiale e scritta, che a nome del Governo ho fatto scrivendo ieri alla Nunziatura proponendo per la vacante diocesi di Pamplona il nome di D. Santiago Monreal y Oliver».

Così presso a poco deve aver detto il Conte.

Il Sac. Monreal mi parve veramente addolorato per la fatta proposta e per la fatta manifestazione. Alle sue obiezioni il Conte avrebbe risposto che il Governo ha voluto scegliere per Pamplona un sacerdote che, pur non essendo della diocesi, è però della provincia di Pamplona (Navarra), del quale si hanno buone informazioni, e che, d'altra parte, è conosciuto dalla Santa Sede. E sembrava che a queste sue confidenze il Conte de Romanones volesse dare il valore di un voglio vedere se anche questa volta la Nunziatura lascia passare mesi senza rispondere o risponde negativamente.

Io ho procurato di calmare e di nascondere: ho detto cioè che né Mgr. Nunzio né il Ministro non mi parlarono mai di simile proposta. La lettera del Ministro, se era diretta a Mons. Nunzio, io molto facilmente averla mandata al medesimo senza aprirla: dispiacendomi di non poter telegrafare a Mons. Nunzio di simile argomento perché avrei dovuto farlo per telegramma *aperto* etc.

Mi permetterò aggiungere all'Eminenza Vostra circa questa impazienza del Conte de Romanones, che anche un redattore del *Debate*, giorni fa, mi disse che il Conte, parlando con lui di questioni religioso-politiche, ebbe uno scatto quasi per dire che alle diocesi non si può ormai provvedere più, poiché la Nunziatura o non risponde o risponde negativamente.

Mi affretterò a trasmettere all'Eminenza Vostra le risposte che mi giungeranno dai Prelati che ho interpellato circa il Sac. Monreal: e chiedendo perdono a Vostra Eminenza se ho creduto dover anticipare queste mie povere

notizie circa un argomento tanto delicato e trattato con tanta leggerezza da questi uomini di Governo, mi chino al bacio ecc.

DOCUMENTO 10

DESPACHO NÚM. 958 DE TEDESCHINI A GASPARRI

Nuevos informes sobre Santiago Monreal, candidato para obispo de Pamplona.

AES, IV Período, *Spagna 659, fasc. 54, ff. 7-8*, original mecanografiado. Impreso también en la Ponencia de abril 1923. *Spagna. Provvista della diocesi di Pamplona, pp. 20-21.*

Madrid, 4 abril 1923.

Era mio desiderio comunicare con la maggior sollecitudine all'Eminenza Vostra Rev.ma le informazioni che avrei potuto assumere intorno al Rev.mo D. Santiago Monreal y Oliver, Uditore di questa Rota, il quale —come già venne indicato con Rapporto del 1º marzo p.p., N.º. 920— é stato proposto dal Governo per la vacante sede vescovile di Pamplona. Ma ho dovuto ritardare fino ad ora per la necessità in cui mi sono trovato di chiarire alcune cose.

Poiché mentre tutti riconoscono in Monreal scienza ecclesiastica e doti di governo piú che sufficienti, il Vescovo di Madrid a voce ed il Rettore del Seminario di Madrid, per iscritto, dicono di non aver visto nel candidato quello spirito di pietá, di abnegazione e di zelo, che sarebbero da desiderare in un Vescovo. Dice infatti il Vescovo di Madrid che Monreal, quando visse in Seminario, non prendeva quasi mai parte agli atti comuni di pietá.

Oltre questo appunto se ne fa un altro a Monreal.

Me ne parlò il Vescovo di Madrid, poi me ne fece cenno il Cardinale Reig, quindi ricevetti una lettera dall'Arciprete parroco di Murchante, provincia di Navarra e diocesi di Tudela, e finalmente, di nuovo, il Vescovo di Madrid, che avevo autorizzato a fare una investigazione segreta in proposito a mezzo del Delegato Vescovile delle Suore, sacerdote di molta prudenza e virtù.

L'accusa si riduce a questo: Don Santiago Monreal, quattro o cinque anni fa, essendo cappellano delle cosiddette «Angeliche» aveva eccessiva familiarità con la Superiora della Casa; si prestò a che detta Superiora locale non obbedisse alla Superiora Generale; destituita da Superiora della Casa, l'aiutò ad uscire dall'Istituto. Egli stesso diede le dimissioni da cappellano e mise su

casa a sé ricevendovi, in qualità di istitutrice delle sue nipoti, la ex-religiosa e ex-superiora, la quale così continua a convivere con D. Santiago Monreal.

Il fatto ha dato luogo a dicerie tutt'altro che benevole ed è tutt'altro che occulto, eccetto però la grave circostanza denunziata in fine dell'informazione del Vescovo di Madrid, che mi permetto accludere in originale aggiungendo anche la lettera dell'Arciprete di Murchante.

Solo osservo che la ex-religiosa è conosciuta in Pamplona, e che la diocesi di Pamplona è una delle più importanti di Spagna ed insieme una delle più profondamente religiose ed austere, che certo non tollererebbe un minimo sospetto nel suo vescovo.

Mi spiace assai che la proposta di Don Santiago Monreal sia cosa pubblica a Roma ed in tutta la Spagna: difatti alcuni Religiosi spagnoli residenti in Roma hanno scritto alla Spagna parlando della proposta come di cosa notoria, ed i giornali di qui hanno pubblicato senz'altro la nomina del nuovo Vescovo di Pamplona facendo ampi elogi del sacerdote Monreal, il quale naturalmente riceve felicitazione da tutte le parti.

Non mi è difficile prevedere la risposta della Santa Sede; date però le circostanze, prego l'Eminenza Vostra di volermela comunicare telegraficamente affinché io possa, senza ritardo, portarla opportunamente a notizia del Governo.

DOCUMENTO 11

DESPACHO NÚM. 963 DE TEDESCHINI A GASPARRI

El dominico Albino González Menéndez-Reigada, nuevo candidato gubernativo para obispo de Tenerife.

AES, IV Período, *Spagna 652, fasc. 52, ff. 17-18*, original mecano-grafiado.

Madrid, 7 abril 1923.

Ho l'onore do comunicare all'Eminenza Vostra Rev.ma che il Governo propone per la vacante diocesi di Tenerife il Rev. Padre Albino González Menéndez Reigada, dell'Ordine dei Padri Predicatori.

Viene da famiglia di condizione molto umile, ma di una religiosità esemplare. Ha 42 anni di età e nacque in Corias, borgata della diocesi di Oviedo, nelle Asturie.

Egli, il Padre Albino, entrò da piccolo nel collegio locale dei Domenicani, dove compì gli studi ginnasiali, liceali e filosofici.

A 15 vestì l'abito e a 17 fece la professione.

Nel Collegio domenicano di Salamanca studiò teologia, ricevendo il titolo di Lettore- Quindi frequentò quella Università laureandosi in Filosofia e Lettere e ricevendo come premio straordinario della stessa Università una borsa di studio all'estero mediante la quale poté fare un viaggio in Germania ed in Italia per allargare e completare i suoi studi.

Ritornato in patria venne dai superiori nominato Direttore della importante rivista "La Ciencia Tomista", e vi rimase pare poco poiché, conosciute le sue doti oratorie, lo dedicarono alla sacra predicazione. Quindi venne nominato superiore della Casa domenicana di Madrid; ed ora attende alla predicazione ed alla confessione, essendo uno dei predicatori più stimati di Spagna ed uno dei direttori di spirito più ricercati dai conventi e dalla aristocrazia.

Le informazioni, che ho avuto a suo riguardo, sono ottime sotto ogni aspetto.

I superiori dell'Ordine, e più precisamente l'ex-padre provinciale, non hanno avuto nulla contro di lui, e ne lodano la pietà, l'amore alla regola ed alla cella, la discrezione e la prudenza, il tratto affabile quantunque dignitoso, la scienza ecclesiastica e lo zelo delle anime, la devozione alla Santa Sede ed agli insegnamenti pontifici.

Monsignor Nozaleda, Arcivescovo titolare di Petra, lo dice dotto nelle discipline ecclesiastiche, ottimo predicatore, molto ricercato per esercizi spirituali delle comunità religiose.

Il Padre Antonio Naval, già Vicario generale dei Missionari Figli del Cuore Immacolato di Maria e religioso di molta prudenza, mi scrive che secondo informazioni fidedegne, si tratta di un religioso molto dotto, molto pio, che si distingue per il suo zelo nel predicare, nel dare esercizi spirituali e nel confessare, avendo sotto la sua direzione molte persone dell'alta aristocrazia ed altre di virtù straordinaria. E conchiude: "Per questi dati e per il suo buon tratto, discrezione ed amabilità è ritenuto come uomo di governo e di consiglio. Per la sua pietà ed osservanza è considerato come uomo tutto di Dio. Credo quindi che possa essere idoneo per reggere degnamente una diocesi spagnola".

Il Vescovo di Madrid, che già conosceva il P. Albino e che lo stimava molto, fece alcune investigazioni e me ne manifesta il risultato scrivendomi che "dalle indagini che potuto praticare risulta pienamente confermato il giudizio che sempre ho avuto di detto religioso: cioè che per la sua scienza, prudenza e virtù può prestare eminenti servigi alla Chiesa nell'Episcopato, come ora li presta nella religione. Sembrami quindi che la sua elezione sarà acertadísima bajo todos los conceptos".

Ciò posto, prego l'Eminenza Vostra Rev.ma di voler presentare a Sua Santità il nome del padre Albino per la sede vescovile di Tenerife.

E qualora, come spero, Sua Santità si compiaccia accettare benevolmente

questo candidato, gradirei sommamente che la risposta mi venisse comunicata telegraficamente, onde poter in qualche modo temperare la irritazione che stanno producendo nel Governo le continue negative, specialmente l'ultima.

DOCUMENTO 12

DESPACHO NÚM. 991 DE TEDESCHINI A GASPARRI

Nuevas candidatos para sedes episcopales: el dominico Albino González Menéndez-Reigada y el canónigo lectoral de Madrid, Gregorio Sancho Pradilla.

AES, IV Período, *Spagna 666, fasc. 56, ff. 47-47Av*, original mecano-grafiado.

Madrid, 25 abril 1923.

Il Signor Conte de Romanones, Ministro di Grazia e Giustizia, mi ha comunicato confidenzialmente che il 20 del prossimo maggio egli cesserà di essere ministro per essere nominato Presidente del Senato. E mi ha espresso il desiderio di non lasciare al suo ignoto e forse religiosamente ostile successore, nessuna sede vescovile da provvedere.

Le sedi vacanti, o che si prevedono vacanti per quel giorno, sono oltre Tenerife, Pamplona, Tuy e Salamanca, le sedi che vacheranno se ad alcune di queste verrà trasferito qualche vescovo.

Tra le vacanti pongo anche Tenerife poiché, quantunque il Governo abbia già proposto e la Santa Sede accettato per quella diocesi il Rev. Padre Albino González Menéndez Reigada, domenicano, pure si vorrebbe tenere sospeso il nome del P. Albino onde vedere se nella combinazione generale si possa trovare per lui una diocesi più adatta e forse più importante.

Un altro candidato che ora propone il Conte de Romanones è il Rev. D. Gregorio Sancho Pradilla, di cui il signor Ministro mi aveva parlato di sfuggita nello scorso gennaio senza però darmene formale proposta (cf. Rapporto del 31 gennaio p.p., n.º. 895).

Questo sacerdote è professore di sacra Scrittura nel seminario di Madrid e Canonico Lettorale di questa Cattedrale.

Le informazioni che ho avuto a suo riguardo concordano in questo, che si tratta di un ecclesiastico di ottimo ingenio, di solida cultura e di molta pietà. Non ha atteso a uffici in cui abbia potuto manifestare doti di governo; pero, in generale, le persone che ho interrogato suppongo che, attesa la sua pietà viva, la sua scienza soda e sicura, la sua discrezione e prudenza, il Sac. Pradilla

possa essere persona di governo.

Tuttavia contro questo sacerdote si fanno i seguenti appunti:

1. Avrebbe un eccessivo impegno di fare economie, tanto da essere giunto al punto di pregare qualche seminarista di fargli da barbiere e di correre al Coro affannosamente ogni qualvolta vi siano distribuzioni *inter praesentes*.

2. Viceversa, creerebbe ogni possibile pretesto per dispensarsi dall'assistere al Coro, tanto che nei giorni di vacanza della scuola sarebbe giunto a riunire –contro ogni regola– tre o quattro dei suoi alunni, sia pure già vestiti di cotta, in qualche angolo del Seminario e parlar loro per pochi minuti della materia delle sue lezioni, onde pretendere poi dimostrare che aveva fatto scuola e che perciò era libero dal Coro.

3. Specialmente in Seminario avrebbe altresì l'opinione di gastronomo. Non si sa che abbia mai commesso veri eccessi nel mangiare o nel bere; tuttavia dicesi che gli piace mangiar molto e bene; ama farsi invitare a pranzo da questa o quella famiglia signorile; non nasconde questa sua debolezza e parla con ingenuità puerile delle delicate pietanze da gustare in questa o quella casa.

4. Di lui si è ricordato anche che alcuni anni fa aveva certa familiarità sospettosa con una giovane, sorella di un sacerdote amico. Con molta frequenza andava a trovare questa giovane in sua casa la mattina, quando il sacerdote amico si trovava in chiesa ed i genitori della giovane stavano ancora a letto. Questa giovane confezionava i vestiti di Don Gregorio S. Pradilla, gli faceva perfino la tonsura, ne era anche penitente, e le confessioni era frequenti ed abbastanza lunghe.

Queste frequenti visite furtive e questa familiarità eccessiva erano cose pubbliche e non bene commentate. Ciò sarebbe avvenuto alcuni anni fa ed oggi la cosa sarebbe quasi dimenticata, poiché pare che questa familiarità non esista più.

Non ho potuto ottenere più precisi particolari.

Il Vescovo di Madrid mi ha confermato più volte a voce tutte queste informazioni ma, non ostante le mie più vive insistenze, non mi ha ancora scritta una riga in proposito.

Tutto sottomesso al giudizio della Santa Sede, facendo l'unica preghiera che la decisione della Santa Sede mi sia comunicata il più sollecitamente possibile per le ragioni sopraccennate.

DOCUMENTO 13

DESPACHO NÚM. 1000 DE TEDESCHINI A GASPARRI

Gestiones para cubrir las diócesis vacantes de Pamplona, con Mateo

Música, obispo de Osmá; Salamanca, con Ángel Regueras, obispo de Plasencia, y Tuy con Manuel María Vidal Boullón, administrador apostólico de Ciudad Rodrigo.

AES, IV Período, *Spagna 659, fasc. 54, ff. 27-28*, original mecano-grafiado.

Madrid, 28 abril 1923.

Facendo seguito al mio cifrato di oggi N°. 56, ho l'onore di comunicare all'Eminenza Vostra che il Signor Conte de Romanones, in un colloquio avuto con lui il 21 aprile corrente, mi aveva fatto capire che, per facilitare alla Santa Sede la provvista delle diocesi vacanti, mi avrebbe proposto una lista di candidati in cui si sarebbe potuto scegliere facilmente.

Invece, la sera del 26 corrente mi scrisse proponendomi il vescovo di Plasencia per Salamanca e per le quattro diocesi vacanti, cioè Pamplona, Tuy, Tenerife ed ora Plasencia cinque soli nomi, tra cui il P. Albino già accettato, il Sac. Monreal... rinunziatario in seguito ad un avviso caritatevole del Card. Vico, il Sac. Pradilla del quale ho già scritto, Don Ramón Guerra, Uditore di questa Rota, ed il P. Postius, dei Figli del Cuore Immacolato di Maria, dei quali due parlerò appena avrò messo insieme le opportune informazioni.

Nel colloquio, il Conte mi aveva fatto capire che tra i candidati avrebbe messo anche il Vescovo di Osmá ed il Vescovo di Ciudad Rodrigo: il primo, in linea subordinata, per Pamplona, ed il secondo per Tuy, sede domandata dal medesimo.

In seguito a tale lettera ieri sera andai dal Conte per parlargli della rinuncia di Monreal, e per fargli capire che sarà difficile avere una risposta definitiva circa i rimanenti candidati per il 20 maggio.

Ed avendomi il Conte domandato come si potrebbe fare per provvedere subito almeno alle più importanti di queste diocesi, io gli ho risposto che forse ciò si potrebbe ottenere col trasferire a dette diocesi qualche Vescovo, che abbia dato buone prove in diocesi più secondarie. Ciò ho detto, non perché io sia favorevole alla traslazione dei Vescovi; tutt'altro, ma perché desideravo che il Conte ritornasse sul precedente colloquio e mi parlasse cioè del Vescovo di Osmá per Pamplona e del Vescovo di Ciudad Rodrigo per Tuy.

Difatti il Conte mi propose subito i detti Vescovi per le sopraindicate diocesi.

Monsignor Música, Vescovo di Osmá, è un prelado veramente ottimo per la santità e per lo zelo. Egli è oriundo della diocesi di Vittoria, dove ha sempre vissuto; perciò conosce perfettamente gli usi ed i costumi della vicina diocesi di Pamplona. Ad Osmá si trova da cinque anni e vi ha restaurato la disciplina ecclesiastica che trovò molto dimessa. Tutti dicono che Osmá è troppo piccola

per il suo zelo. L'anno scorso era mio desiderio che fosse trasferito a Vittoria. Essendo stato ciò impossibile per le mene della locale Lega Monarchica, che pretese accusarlo di inesistente nazionalismo e che non ammise ragioni, penso che dal momento che tali assurde difficoltà oggi non vengano affacciate né dal Governo né da altri, sarebbe buona cosa approfittare dell'occasione ed accogliere la proposta del Conte di Romanones, trasferendo Mgr. Múgica a Pamplona, diocesi che ha bisogno di un Vescovo energico, pieno di iniziative e tutto santità ed apostolato, in vece di un eventuale novellino, che tutto sappia fare fuorché il Vescovo, come sono, disgraziatamente, tutte le proposte dei nuovi soggetti formulate finora dal Romanones.

Monsignor Regueras trovasi a Plasencia da quasi otto anni. Studiò a Roma ed è pieno di spirito romano. E' molto stimato per il suo zelo e per la sua attività nell'Azione Cattolica. I Vescovi a cui ho domandato parere mi dissero che la sua traslazione a Salamanca sarebbe accolta bene, poiché non si potrebbe desiderare di meglio. Unica difficoltà, la salute, che non è troppo buona; ma è da sperare che a Salamanca sarà migliore; ad ogni modo, la salute, quantunque non sia solida, non gli impedisce di fare il Vescovo con lode.

Veramente il Conte de Romanones voleva proporre per Salamanca il Vescovo di Sigüenza; ma fortunatamente sono arrivato a distoglierlo da simile idea. Il Vescovo di Sigüenza ha "fracasado", come dicesi qui, e non ha fatto buona riuscita perché la sua promozione all'Episcopato la deve esclusivamente alla protezione politica del Conte de Romanones: il quale del resto non ignora che, se nel momento della sua promozione la Santa Sede si degnò di accettare il Vescovo di Sigüenza, ciò fu soltanto per non scontentare lui, Romanones, e che in eventuali future proposte la Santa Sede non lo contenterà certamente.

Per Tuy il Conte propone l'Amministratore Apostolico di Ciudad Rodrigo. Per la provvista di Ciudad Rodrigo non ha luogo la presentazione della Corona. L'attuale titolare di quella diocesi è Mgr. Vidal Bouillón (*sic*), vescovo da otto anni. La diocesi è poverissima, e l'attuale amministratore ben merita di essere liberato da quel limbo e di essere promosso a Tuy, dove farà molto bene non solo perché si tratta di un vescovo buono, ma anche perché egli conosce bene quella regione dalla quale è oriundo.

Prego perciò l'Eminenza Vostra di voler raccomandare alla benevolenza pontificia la traslazione dei tre suddetti vescovi e di comunicarmene l'accettazione il più presto possibile, onde mi sia dato procurare di ottenere qualche buon candidato anche per la vacanti che risulterebbero, di Plasencia cioè, e di Osma, essendo Ciudad Rodrigo si libera elezione della Santa Sede.

DOCUMENTO 14

DESPACHO NÚM. 1010 DE TEDESCHINI A GASPARRI

Informes sobre Ramón Guerra Cortés, auditor del Tribunal de la Rota de Madrid, y el claretiano P. Postius, candidatos al episcopado.

AES, IV Período, *Spagna 666, fasc. 56, ff. 48-50*, original mecano-grafiado.

Madrid, 9 mayo 1923.

Riferendomi al mio rispettoso rapporto del 28 aprile p.p. N° 1000, mi reco a doverosa premura di comunicare all'Eminenza Vostra Rev.ma le informazioni, che ho potuto ottenere intorno a Monsignor Raimondo Guerra y Cortés, Uditore del Supremo Tribunale di questa Rota, ed intorno al Rev. Padre Giovanni Postius, consultore Generale della Congregazione dei Missionari Figli del Cuore Immacolato di Maria, che il Governo, a mezzo del Ministro di Grazia e Giustizia, propone per una delle sedi vescovili vacanti o che risulteranno vacanti –se la Santa Sede darà il suo assenso– con la traslazione dei Vescovi di Plasencia e di Osma e dell'Amministratore Apostolico di Ciudad Rodrigo.

Raimondo Guerra Cortés.

Di questo ecclesiastico parla favorevolmente l'Emo mio Predecessore nel Rapporto N° 827, del 7 agosto 1916. In seguito a dette informazioni l'Eminenza Vostra con Dispaccio del 20 dello stesso mese N° 19610 si compiaceva accettarlo per Uditore della Rota di questa Nunziatura.

Prima di essere Uditore della Rota fu parroco nella diocesi di Toledo, poi Abate della Chiesa Collegiata di Alcalá, quindi Decano del Capitolo Cattedrale di Orense, e finalmente Decano del Capitolo Metropolitano di Toledo, dove fu anche Vicario capitolare dalla morte del Card. Aguirre alla presa di possesso del Cardinale Guisasaola.

Le informazioni che ho potuto assumere concordano nel lodare la sua scienza più che ordinaria, la sua bontà di carattere, la sua prudenza e discrezione.

Nel governo inclina più alla indulgenza che al rigore. Egli però ha mostrato di conoscersi e perciò, quando era Vicario Capitolare di Toledo, pur governando con molta amabilità, nominò per suo segretario un Canonico di grande erudizione o prestigio e di molto rigore affinché la indulgenza a dell'uno fosse compensata dalla severità dell'altro.

Il Sac. Guerra Cortés è anche un buon predicatore, è assiduo al Confessionale ed è di molta pietà.

Contro lui si fanno alcuni appunti, e precisamente

1°. Monsignor Esténaga, Vescovo Priore di Ciudad Real, dice che nel sacerdote Guerra aveva notato una certa doppiezza, nel senso che e' facile a lodare una persona che gli stia presente, e poi qualche volta ne parla male quando gli sia assente. Dice anche che "una cosa con que empañaba sus buenas prendas, era cierta facilidad en referir chistes, cuentos o sucedidos de carácter algo más que libre y aún sucio: y esto con sus propios términos, como quien relata una cosa". Certo ciò faceva solo tra *compañeros*, ma de la importancia de esto no se daba él gran cuenta y hasta lo refería con cierta naturalidad".

2°. Un Padre Gesuita mi ha confidato che il Sac. Guerra avrebbe mostrato desiderio di giungere all'Episcopato e "si è condotto con alcuna libertà nel tratto con giovani di diverso sesso".

3°. Il Vescovo di Madrid conferma ed aggrava tutte queste cose l'unita lettera, che contiene particolari e giudizi molto sfavorevoli.

Padre Giovanni Postius.

Le informazioni circa questo religioso sono molto buone.

Nella Congregazione gode di grande stima e ne è consultore. E' colto, specialmente nelle scienze giuridiche, ed ha pubblicato anche opere di pregio. E' molto amante dello studio ed è un lavoratore instancabile per tutte le opere dell'azione cattolica e missionaria. A lui si deve la organizzazione di vari Congressi. Queste sue attività esteriori e scientifiche non lo impediscono di attendere alle opere di pietà e del sacro ministero. Per molti anni e fino a pochi mesi fa fu Direttore spirituale e confessore del Seminario di Madrid.

Il Padre Provinciale dei Gesuiti mi scrive circa il P. Postius che: "a todos ha gustado su manera de proceder y ha producido muy buena impresión su trato sin que se haya notado nada que desmerezca ser nombrado Obispo".

Circa però il suo officio di direttore e confessore dei Seminaristi il Rettore del Seminario mi fa parecchi appunti come l'Eminenza Vostra potrà rilevare dall'unita lettera.

Osservo che il Rettore mi aveva fatto gli stessi appunti l'anno scorso

quando non si pensava affatto all'Episcopato, ma si studiava invece il modo di sostituire convenientemente il P. Postius con altro religioso nell'ufficio suddetto.

Anche il Vescovo di Madrid, nei suoi colloqui, mi aveva confermato le cose scritte ora dal retore.

Contro la sua condotta morale non ho sentito nessuna voce: tutti invece parlano bene.

Il Vescovo di Madrid ritiene che il Postius "desempeñará acertadamente el ministerio episcopal".

Io non ho nulla contro questo religioso, che conosco bene ed apprezzo molto per la sua attività e per il suo zelo.

Per essere sincero però dirò che l'attività di questo religioso, forse perché eccessiva, non è sempre ordinata e da luogo a confusioni: e ricorderò anche che fu il P. Postius a pubblicare, prima nel 1919 e poi nel 1921, alcuni articoli circa la questione religiosa nel Marocco, dando occasione a critiche ed a campagne contro la Santa Sede. A me, che lo rimproverai, il P. Postius disse che egli aveva scritto per ispirazione del Re e che non aveva avuto nessuna intenzione di molestare la Santa Sede: i suoi lamenti erano solo contro la Francia.

Credo che questo incidente, qualunque sia il suo valore, si possa scusare in P. Postius in quanto spagnolo. L'ho voluto però accennare all'Eminenza Vostra affinché la Santa Sede abbia tutti gli elementi di giudizio circa la sua idoneità all'Episcopato.

Manca che io le accenni che i Missionari dell'Immacolato Cuore di Maria, ai quali appartiene il P. Postius, hanno, almeno così mi si dice, il giuramento di non accettare dignità; ed effettivamente essi non contano in Europa nessun Vescovo e solo ne hanno uno in Colombia. Ma checché sia di ciò, io mi augurerei che attesa la enorme scarsezza di candidati all'Episcopato e le immense difficoltà con cui ogni giorno sto qui combattendo, la Santa Sede sciogliesse il Padre Postius de tale vincolo, pur dichiarando che il caso non deve creare precedenti a danno dello spirito di umiltà della prelodata Congregazione.

Gradirò che la risposta mi sia comunicata con qualche sollecitudine poiché questo Governo, e specialmente il Conte de Romanones, è impaziente.

DOCUMENTO 15

DESPACHO NÚM. 1038 DE TEDESCHINI A GASPARRI

Informes sobre el canónigo de Valencia, Rafael Balanzá Navarro, candidato para obispo auxiliar de Toledo pedido por el cardenal primado, Enrique Reig.

AES, IV Período, *Spagna 667, fasc. 57, ff. 63-66*, original mecanografiado.

Madrid, 5 junio 1923.

L'E.mo Signor Cardinale Reig, Arcivescovo di Valenza e preconizzato Arcivescovo di Toledo, al principio dello scorso febbraio mi parlò del desiderio vivissimo che egli aveva di domandare alle benevolenza pontificia un Ausiliare per quando prenderà possesso della vastissima archidiocesi di Toledo.

E nel marzo mi scriveva confermandomi questo suo desiderio e pregandomi di elevare al Trono dell'Augusto Pontefice la sua supplica e di indicare in pari tempo per l'ufficio di duo Vescovo Ausiliare (sono parole del Card. Reig) "il Rev.mo Signor D. Raffaele Balanzá Navarro, di 43 anni di età, dottore in sacra Teologia e Diritto Canonico, Provvisore di questa Archidiocesi (Valenza), professore di Diritto Canonico in Seminario, e Canonico della Metropolitana, che considero sotto tutti i riguardi degno ed atto per la dignità vescovile e per l'ufficio di mio Ausiliare in Toledo".

Prima di trasmettere simile supplica, ho creduto opportuno assumere riservatamente le necessarie informazioni intorno al Canonico.

Il Vescovo di Vich, che conosce il Can. Balanzá quando questi era alunno ed egli vicerettore del seminario di Valenza, mi scrive che il Can. Balanzá fece la sua carriera con esito abbastanza brillante, e si distinse per la sua condotta esemplare. Anche da sacerdote è stato esemplare per la sua condotta, amante dello studio «quantunque –continua il Vescovo di Vich– non sia ritenuto come uomo di molto valore. Non so se abbia doti di governo, non avendo avuto occasione di trattarlo come Provvisore». E termina dicendo che «quanto l'Arcivescovo lo nominò Provvisore e poi canonico, queste nomine causarono non poca sorpresa ne clero, o perché non riconosceva in lui titoli sufficienti, o perché il Can. balanzá, per il suo carattere seco, non conquista ne ha, in generale, simpatie».

Il Cardinale Arcivescovo di Tarragona non conosce personalmente il Can. Balanzá: mi scrive però che il Can. Sanz, che è canonico di Tarragona

e conosce il Provvisore di Balanzá per essere egli di Valenza, lo ritiene «sacerdote esemplare, di intaccabile condotta morale, di scienza sufficiente, ma che per il suo carattere non ha le simpatie del clero, mancandogli, per riunire doti di governo, prudenza e discrezione. Mi citò due casi, in uno dei quali pregiudicò la fondazione di un legato pio per aver rivelato il segreto con cui voleva realizzarlo il fondatore; e nell'altro caso, essendo stato calunniato un sacerdote, il citato Provvisore scrisse una lettera al calunniatore dicendogli che aveva ripreso severamente detto sacerdote; e questa lettera corse di mano in mano nel paese».

Se si eccettuano però queste informazioni del Vescovo di Vich e dell'Arcivescovo di Tarragona –una delle quali, quella del Cardinal Vidal, ha ben poco valore, riducendosi a ciò che ha detto un sacerdote di Valenza, canonico in Tarragona– tutte le altre informazioni che ho avuto sul conto del Canonico Balanzá sono pienamente favorevoli.

Il Vescovo di Cadice mi scrive di conoscere il Can. Balanzá fin da quando era seminarista, e «fin d'allora aveva fama di alunno distinto per la sua pietà, per la sua applicazione e per il suo buon profitto». Il Vescovo di Cadice si assentò da Valenza nel 1906, e da questa data in poi «non so nulla - dice - di scienza propria, circa la pietà ed i costumi del Can. Balanzá; ma per informazioni di persone che meritano intero credito posso assicurare che il Can. Balanzá è tenuto in Valenza per un sacerdote adornato delle virtù, della scienza e delle doti di governo, che si richiedono in un buon Vescovo».

Più esplicito è il Vescovo di Maiorca, ci cui ho molta stima. Egli mi scrive che: «la sua condotta fu esemplarissima fin dalla sua fanciullezza. Fu mio alunno in metafisica e in dogmatica, ed era un modello. Più tardi, essendo io Rettore del Seminario, lo ebbi Prefetto di disciplina e non solo mi assecondò in tutto, non ostante il penosissimo ed improbo lavoro di vigilanza e di ispezione per selezionare i più virtuosi, ma il suo criterio soprannaturale circa questo punto delicato meritò sempre la mia approvazione e giammai si differenziò da ciò che io sosteneva. E si noti che io allora era ritenuto per severo e rigoroso; però si ebbe per risultato una larga serie di sacerdoti buonissimi a lavoratori. E' uomo di talento; ottenne sempre le migliori note ed i migliori premi. Lo proposi al cardinale Guisasaola per Professore di Diritto Canonico, che continua ad insegnare anche oggi. In queste materie è versatissimo. Pubblicò alcune opere come “La potestà dei Vescovi secondo il Codice” e “La Bolla della Santa Crociata”, e tutti gli anni pubblica una serie di articoli sopra questioni canoniche nella “Guida Ecclesiastica di Valenza”, sebbene la sua modestia lo abbia indotto a occultare il suo nome. E' modesto, ritirato, senza vanità né presunzione; e le sue norme sono la gloria di Dio, il bene della Chiesa, la salvezza delle anime. Durante il tempo che esercitò l'ufficio di Prefetto di disciplina si distinse per il suo tatto e prudenza e per la sua fermezza, non priva di dolcezza, ma che non retrocede in materia di coscienza. Non predica quasi

mai. Non è oratore o per lo meno non si è esercitato in tale ministero. Non credo che ciò sia una difficoltà grave per uno che è uso a parlare tutti i giorni dalla cattedra. Conchiudendo mi sembra *acertadísima* la sua designazione per Vescovo e credo che offra garanzie serie di un Governo utile alla Chiesa e vantaggiosi per le anime».

Il Vescovo di Maiorca lasciò la direzione del Seminario di Valenza or sono sette anni.

L'attuale Rettore mi scrive che «il Can. Balanzá è sacerdote di specchiata virtù e di riconosciute attitudini nella sua carriera; e questo è il concetto che si ha di lui in diocesi. Gli assunti importanti in cui è intervenuto, ed il fatto con cui disimpegna il suo importante ufficio in Curia, dimostrano che ha doti di governo».

Il Superiore dei Padri Gesuiti di Valenza dice che «secondo informazioni del tutto sicure, il Can. Balanzá è sacerdote onesto, pio, esemplare, assiduo allo studio ed al lavoro, per cui disimpegna con generale soddisfazione il suo ufficio di Provvisore della diocesi e si è fatta una meritata riputazione di dotto. La prudenza e la discrezione nel disimpegno di questo ufficio sembrami essere una buona garanzia delle sue attitudini di governo».

Il Superiore dei Padri Domenicani di Valenza mi scrive che detto sacerdote «gode fama di sacerdote esemplare e virtuoso, senza che io abbia in contrario prova o sospetto alcuno. Più note mi sono le sue doti scientifiche, avendo con lui formato parte del Tribunale di Diritto in questo seminario. La sua cultura generale ecclesiastica è brillante nell'ordine morale e giuridico. La serietà, non esente da simpatia, lo accompagna nel tratto. E' sereno e prudente nella soluzione degli affari, per la cui impostazione e compenetrazione gode di speciale perspicacia. ha quindi eccellenti doti di governo e, secondo il mio modesto parere, potrà essere un buon Vescovo della Nostra Santa Madre Chiesa».

Il rev.mo D. Felice Bilbao, già segretario del cardinale Guisasola in Valenza ed ora Canonico di quella Metropolitana, mi conferma pienamente le virtù e la scienza del canonico Balanzá. Lo dice semplice ed amabile con tutti, nessuno parla male di lui e nessuno neppure vanta le sue grandi imprese, poiché il lavoro del Can. Balanzá è stato in gran parte anonimo, ed egli ha sempre procurato di passare inosservato. Gli Arcivescovi di Valenza Guisasola, Barrera e Reig lo hanno stimato molto ed hanno mostrato tutti di avere fiducia in lui».

Se a queste notizie si aggiunge il parere autorevole del Card. Reig, che lo ha scelto per suo ausiliare, credo non rimanga dubbio intorno alla virtù, alla cultura ecclesiastica ed alle doti di governo del Can. Raffaele Balanzá Navarro, che per ciò mi permetto indicare all'Eminenza Vostra con preghiera di voler elevare e raccomandare all'Augusto Pontefice la supplica del Card. Reig, che, cioè, gli sia concesso, per quando andrà a Toledo, un Vescovo Ausiliare nella persona del canonico suddetto.

Se il Santo Padre si compiace accogliere benevolmente la supplica del

card. reig, gradirei che si mantenesse al riguardo l'opportuno segreto finché io, autorizzato dall'Eminenza Vostra, abbia iniziato ed espletato con questo Governo le relative pratiche concordatarie, che potrebbero incontrare gravi difficoltà con intempestive divulgazioni.

DOCUMENTO 16

DESPACHO NÚM. 1074 DE TEDESCHINI A GASPARRI

Informa sobre el estado de la diócesis de Ceuta.

AES, IV Período, *Spagna 667, fasc. 57, ff. 70-73*, original mecano-grafiado.

Madrid, 1 julio 1923.

Tra le diocesi di Spagna che aspettano ancora una sistemazione v'è quella di Ceuta.

Piccola città collocata sopra un promontorio africano di fronte a Gibilterra, con a sinistra Tangeri ed alle spalle il Marocco, essa è separata dalla penisola Iberica dallo stretto di Gibilterra

Come diocesi è antica e vanta una storia gloriosa, tanto che enumera tra i suoi Vescovi, Cardinali illustri e Prelati che si attribuirono perfino il titolo di Primati delle Chiese d'Africa.

Durante le trattative per il vigente Concordato il Governo spagnolo propose e voleva che questa diocesi —che pare trovavasi vacante da tempo— venisse soppressa ed unita a Cadice.

Il Cardinale Antonelli l'11 ottobre del 1850 scriveva in proposito al Rappresentante Pontificio in Madrid: “Il Santo Padre ... fece qualche osservazione sulla riunione della Chiesa de Ceuta a quella di Cadice, ed anche di quella di Tenerife a quella di Canarias, a motivo del lungo tratto di mare da cui sono divise, e particolarmente in rapporto alla prima, quella cioè di Ceuta, notò altre gravi ragioni per cui vivamente bramerebbe che quel Vescovado si conservasse. Che se anche ciò nelle attuali circostanze non si possa ottenere da codesto Governo, almeno converrebbe fin d'ora assicurare che nelle suddette due isole (?) si deputasse un Vescovo Ausiliare”.

Il Concordato con l'Art. 5º tentò di conciliare le pretensioni del Governo ed i desideri del Santo Padre, stabilendo che “la diocesi di Ceuta rimarrà unita a quella di Cadice e quella di Tenerife a quella di Canarias... In Ceuta

Tenerife si stabiliranno fin d'ora Vescovi Ausiliari”.

D'allora in poi la Nunziatura si è sempre adoperata per la conservazione della diocesi di Ceuta. Nello stesso senso, per evidenti ragioni di interessi spirituali e materiali, hanno sempre lavorato anche le Autorità di Ceuta.

Tenerife, come è noto: riuscì a far ripristinare il suo Vescovato, ed ora e una sede come le altre.

Ma la povera Ceuta non è ancora stata unita a Cadice, come voleva il Governo, non ha avuto ancora un Vescovo proprio, come desiderava la Santa Sede, e neppure ha ancora avuto Vescovo Ausiliare come proponeva, a titolo di estremo rimedio, Pio IX e sanciva il Concordato. Ma è stata retta, ora da un Vicario Capitolare ed ora dal Vescovo di Cadice col titolo di Amministratore Apostolico; eccetto tuttavia nel 1876 e nel 1877, rispettivamente sotto la Nunziatura del Cardinale Simeoni e l'interinato di Monsignor Rampolla, poiché in quelle due epoche si poté nominare a Ceuta un Amministratore *proprio*, e precisamente, nel 1876, Monsignor Infante, il quale dopo tre mesi di Amministrazione venne elevato alla dignità vescovile col titolo di Claudiopoli, ma appena consacrato Vescovo venne traslato a Tenerife; e nel 1877 Monsignor Pozuelo, parimenti nominato Vescovo titolare di Antipatro, ma che, pur avendo preso possesso della Amministrazione di Ceuta, non mi risulta che sia stato consacrato né mi consta altro di lui.

Ora il Governo mi ha manifestato il desiderio che, in esecuzione di quanto stabilisce il Concordato, sia nominato per Ceuta un Vescovo Ausiliare.

In Ceuta vi è il Palazzo Vescovile senza mobilio, vi è la chiesa Cattedrale con capitolo composto di dieci canonici ed il Decano (Dignità), vi sono due parrocchie ed alcuni oratori o cappelle (cinque), ed in tutto una ventina di sacerdoti. Non mi risulta che vi siano comunità religiose e collegi cattolici.

Gli abitanti, secondo l'ultimo censo (31 dicembre 1920) sono oltre trentacinque mila: ma formano un qualche cosa di eterogeneo. Le donne costituiscono solo un quarto della popolazione, gli altri tre quarti sono formati da uomini, di cui molti militari ed individui noti ai Tribunali.

Questo conglomerato di gente si divide in cattolici, ebrei e mussulmani. I cattolici sono la grande maggioranza numerica, ma nella condotta nonché emulare la santità dei primi cristiani, alcuni si distinguerebbero poco dagli ebrei atei o dagli altri *quorum deus venter est*. In Ceuta v'è la libertà dei culti, e gli ebrei hanno la loro sinagoga e i musulmani la loro moschea.

Il campo di lavoro non è vasto, ma è difficile assai.

Il clero locale, sottratto alla vigilanza del Vescovo, lavora poco, e meno è corrisposto. Come in ogni piccolo centro lontano dal mondo civile, in Ceuta domina l'anarchia o tiranneggia l'autorità, specialmente militare.

Oltre che a queste difficoltà, il Vescovo che vada a Ceuta dovrà lottare anche contro le difficoltà economiche, poiché non potrà disporre che del tenue assegno governativo diecimila pesetas annuali, nulle o quasi nulle essendo le

offerte dei fedeli e le cosiddette entrate della Curia.

Attualmente Ceuta è amministrata dal Vescovo di Cadice. Però da Cadice a Ceuta vi sono parecchie ore di mare, che non sempre si può attraversare a causa delle continue tempeste che infuriano nello stretto di Gibilterra.

A me sembra che un Vescovo istruito e santo, che risieda in Ceuta, sia l'unico mezzo per impedire che sparisca la fede da quella città, che si vorrebbe considerare ancora come la sentinella avanzata della civiltà verso il mussulmano Marocco.

Di questo parere è pure il Vescovo di Cadice, che attribuisce alla mancanza di Vescovo residenziale la situazione religiosamente deficientissima di Ceuta, e mi scrive: "Estimo de suma conveniencia que allí resida un Superior eclesiástico investido con el carácter sagrado de Obispo: mas aún, lo creo cada día más necesario a partir de la Conferencia de Algeciras, pues Ceuta está llamada a desempeñar un papel importante en el estrecho y litoral norte africano. La antigüedad e historia de la Sede Septense es prueba de ello". Aggiunge che il Vescovo di Cadice è costretto a disimpegnare la Amministrazione Apostolica per mezzo di un Vicario Generale, e non è facile trovare soggetti adatti. E conchiude: "Por todo ello, es mi pobre opinión que se dé forma de derecho al estado actual de hecho, esto es que la diócesis de Ceuta se restablezca separándola de esta de Cádiz".

Sarebbe, questo ultimo, l'ideale, alla cui attuazione si potrà forse giungere incominciando col nominarvi un Vescovo Ausiliare.

L'Arcivescovo di Siviglia, che ho interpellato in proposito, mi scrive essere anch'egli pienamente favorevole alla nomina di un Vescovo Ausiliare in Ceuta. Anzi, egli crede che converrebbe alzare il prestigio di lui estendendogli la giurisdizione su tutte le piazze spagnole del Nort Africa, lasciando il resto del Marocco al Vicario Apostolico del Marocco.

E' anche questa una questione che ha la sua importanza e che potrà essere risolta col tempo, qualora se ne ponga la base nominando ora l'Ausiliare di Ceuta.

Il Ministro di Grazia e Giustizia, come ho detto, mi ha appunto manifestato il desiderio che si mandi a Ceuta un Vescovo Ausiliare, e mi ha anche fatto il nome di un sacerdote che secondo il Governo potrebbe adempiere bene questo ufficio.

Trattasi del Sacerdote Valdepareas di cui parlo nell'unito rapporto: ecclesiastico che ha le sue doti, conosce alquanto cose di Ceuta e ispano-africane ed è stimato specialmente dall'elemento militare, appartenendo egli al Clero castrense.

Non è però l'ideale, potendosi pretendere qualche cosa di meglio, specialmente trattandosi di una provvista in cui non può aver luogo la presentazione regia, ma deve bastare il beneplacito della Corona come in tutte le nomine dei Vescovi Ausiliari e degli Amministratori Apostolici.

Prima pero di dire al Governo che in questo caso non ha luogo la presentazione e che perciò la Santa Sede si riserva di scegliere liberamente il candidato e di nominarlo previo il nulla osta governativo, prego l'Eminenza Vostra di volermi manifestare il pensiero della Santa Sede sia circa la questione di Ceuta in genere, sia circa la designazione del Sac. Valdepires, sempre escludendone però la vera e formale presentazione.

DOCUMENTO 17

DESPACHO NÚM. 1075 DE TEDESCHINI A GASPARRI

Sobre la candidatura episcopal de Julián Díaz Valdepires, auditor del Tribunal de la Rota de Madrid, para auxiliar de Ceuta.

AES, IV Período, *Spagna 667, fasc. 57, ff. 74-78*, original mecanografiado.

Madrid, 1 julio 1923.

Facendo seguito al mio rispettoso Rapporto odierno N° 1074, ho l'onore di comunicare all'Eminenza Vostra Rev.ma le informazioni, che ho potuto raccogliere sul conto del Sac. Giuliano Díaz-Valdepires. È oriundo della diocesi di Oviedo, ed ha 54 anni di età.

Nel 1895, cioè quando aveva 25 anni, lasciò la diocesi ed entrò, mediante concorso, nel clero castrense, dove ora è fiscale del Tribunale Ecclesiastico Castrense.

L'attuale Vescovo di Oviedo non lo conosce personalmente.

Avendo però fatto cadere opportunamente il discorso su questo soggetto tra gli antichi compagni di Seminario e di ministero del Valdepires, ricevette l'impressione che questi non hanno una grande stima. Mi scrive infatti di aver saputo da essi che: "La sua formazione ecclesiastica non è molto solida, senza dubbio per aver fatto gran parte dei suoi studi in qualità di esterno del Seminario. Di un'opera che ha pubblicato sopra Pratica parrocchiale mi dissero che sapeva di mancanza di originalità(!). Essendo cappellano castrense si procedette contro di lui a causa di una sua conferenza sopra l'isterismo, e gli furono ritirate le licenze ministeriali dal provvisore, che era allora l'attuale vescovo di Plasencia, il quale certamente potrà dare migliori notizie".

Interpellai, quindi, il vescovo di Plasencia, che mi risponde: "La sua scienza mi sembra più svariata che profonda, e forse più profana che sacra;

ma, atteso la sua carriera ed i suoi gradi, sufficiente.

Nulla mi consta contro la sua condotta, quantunque lo tengo per un pochetto mondano e presuntuoso, assorbito più in occupazioni e lavori profani, che nel ministero ecclesiastico.

Quanto alle altre qualità e doti di governo non l'ho mai visto in condizioni di mostrare se le possiede o se manchi di esse; però, a giudicare dal suo carattere e da alcun atto pubblico che non edificò i buoni e rivelò mancanza di prudenza, temo che si trovi deficiente in questo aspetto.

Né devo omettere che l'opinione a mio giudizio generale in quell'epoca ed in quella regione (Asturie) non autorizzerebbe sperare la sua elevazione all'Episcopato.

Queste mie notizie, e, conseguentemente, queste mie informazioni si riferiscono alla sua gioventù ed ai suoi primi anni di sacerdozio e, di cappellania castrense; poi non ho potuto seguirlo da vicino, e quando semplicemente l'ho visto, l'ho trovato corretto in tutto”.

Avendo avuto occasione di vedere il vescovo di Plasencia, gli domandai quali fossero propriamente gli atti pubblici poco edificanti compiuti dal Valdepires nella sua giovinezza; e mi ha risposto che il Valdepires nei primi anni di cappellano militare, trovandosi in Oviedo, frequentava medici, farmacisti, avvocati, etc, che dicevano che Santa Teresa era una isterica. Il Valdepires naturalmente voleva convincerli che stavano in errore, e difendeva la soprannaturalità delle visioni di Santa Teresa; ed a questo fine accettò di tener loro una conferenza sull'isterismo. Il semplice fatto di aver tenuto tale conferenza su Santa Teresa e l'isterismo dispiacque ai buoni ed vicario generale della diocesi (cioè l'attuale vescovo di Plasencia) lo chiamò, gli tolse le facoltà nelle chiese soggette alla Curia e gli impose otto giorni di esercizi spirituali. Il Valdepires credette ingiusto il castigo ed incompetente l'autorità che glielo imponeva; si rifiutò di fare gli esercizi, e continuò a celebrare in cappelle di giurisdizione castrense. Si interpose il vescovo di Sion, e, di fatto, dell'ordine della Curia non si fece più conto.

Poco soddisfatto io di questi schiarimenti, e sapendo che il Valdepires ebbe una causa in questa Rota, ne ha fatto riassumere la posizione e ho trovato che a giudizio della Autorità Castrense –che fece una inchiesta– la conferenza non aveva nulla di sconveniente. Il vescovo di Oviedo ne era stato avvisato un mese prima dallo stesso Valdepires; l'uditorio era formato in massima parte da persone istruite e di buoni sentimenti, invitate quasi tutte personalmente; l'argomento era di dimostrare che i miracoli di Lourdes e le rivelazioni di Santa Teresa non erano dovuti all'isterismo, malattia che si trova raramente tra le persone oneste ed abbonda invece tra le persone di mala vita. La conferenza produsse buona impressione tra gli Uditori.

Secondo risulta dal processo il vicario generale venne certamente informato male; ad ogni modo, se avesse creduto che nella conferenza vi era qualche

cosa di punibile, avrebbe dovuto denunciare il Valdeparea al suo Ordinario, cioè al Vicario Generale Castrense, e non imporre lui, pubblicamente, una pena tanto grave, senza istruire un processo e senza neppure sentire lo stesso Valdeparea, che avrebbe potuto dare spiegazioni.

La causa finì alla Rota di questa Nunziatura, che trattò l'assunto sotto l'aspetto della competenza, prescindendosi affatto dalla conferenza; ed il primo febbraio del 1905 il Valdeparea otteneva sentenza pienamente favorevole.

Si tratta quindi di cose abbastanza vecchie, ormai dimenticate da tutti, e nelle quali, ciò che più importa, è molto discutibile la pretesa colpa del Valdeparea.

26 anni or sono, come ho detto, il Valdeparea lasciò la diocesi per entrare nel clero castrense. Gli esami per tale ammissione sono molti rigorosi; ed il Valdeparea ottenne buoni punti.

Mi si dice che il defunto Monsignor Cardona, Patriarca delle Indie e Vicario Castrense, buon conoscitore dei suoi cappellani e di ottimo spirito, ne avesse stima.

Il Can. Roselló, sacerdote pio e confidente di Mgr. Cardona, di cui era segretario ed ora è esecutore testamentario, mi scrive che il Valdeparea: "è riputato come buon canonista e nelle cause in cui egli è intervenuto come fiscale della giurisdizione castrense in Madrid ha dato prova di conoscere bene le scienze ecclesiastiche. Dal 1895 è cappellano dell'Esercito, ed è fama che in tutti gli uffici che ha disimpegnato, ha esercitato il ministero parrocchiale (castrense) con grande zelo, prudenza e dignità sacerdotale; qualità che presuppongono doti di governo per la dignità vescovile ed il governo di una diocesi. Gode ed è considerato come sacerdote di buona fama e costumi".

Il Sac. Delfín Salgado, sostituto del Vicario Generale Castrense e, durante la vacanza (dalla morte cioè di Mgr. Cardona alla presa di possesso del nuovo Vicario Castrense Mgr. de Diego), incaricato della giurisdizione castrense, mi dice: "Le notizie che in coscienza posso dare del Rev. D. Giuliano Díaz Valdeparea, grazie a Dio, sono tutte favorevoli. Giammai giunsero ai miei orecchi neppure velati sospetti di mancanza di decoro ecclesiastico, di cui è zelantissimo. Osservante fedele dei suoi doveri castrensi, lo si vide sempre in prima linea promuovere nei centri militari tutto ciò che possa ridondare a favore della moralità e della cultura dell'Esercito. Propagandista attivo di ogni idea sana e feconda, con la parola e con la penna lotta animato da un ottimismo instancabile. È buon moralista e buon teologo e per di più versato nella scienza del Diritto, come lo accreditano i voti fiscali che molte volte hanno fatto onore al Tribunale Castrense. È di tratto affabile, di carattere buono e, se non erro, riunisce qualità sufficientissime per reggere e governare.

Il Rev. Padre Antonio Naval, già vicario generale della Congregazione dei Missionari Figli del Cuore Immacolato di Maria e religioso di molta prudenza, mi da parimenti buone informazioni; e, dopo di avermi accennato che

il Can. Roselló può informare con più precisione sopra l'assunto, mi scrive: "Soltanto mi permetto chiamare l'attenzione di V.E. sopra alcune circostanze che concorrono nel Valdepires. È la figura più saliente del clero castrense, clero che fino a pochi anni fa godeva di poco prestigio nella Spagna, ma che, grazie allo zelo del defunto Mgr. Cardona, Patriarca delle Indie, è oggi sanato. La elevazione del Valdepires ad una sede vescovile finirebbe per accreditare questo clero, onorerebbe Mgr. Cardona, e sarebbe un nuovo stimolo perché entri nella giurisdizione castrense persone di valore e di zelo. A questo si aggiunge la intelligenza privilegiata del Valdepires e la sua riconosciuta rettitudine, che lo fanno meritevole di qualche distinzione. Si aggiunge altresì il prestigio che il Valdepires gode tra i militari, compresi i generali che lo apprezzano e lo rispettano.

Non mi si occulta continua il P. Naval –che v'ha in lui qualche cosa di sfavorevole: l'aver tenuto una lite col defunto Vescovo di Oviedo–, che si risolvette nella Rota favorevolmente al Sac. Valdepires ed ebbe l'appoggio di Mgr. Cardona -, suppone sempre uno spirito *algo litigioso* (E la lite di cui sopra, istituita in sua difesa dal Valdepires). Il vivere con lusso in un hotel; cosa non vista bene dal clero. L'essere poco conosciuto tra il clero non castrense non lascia di essere un'altra difficoltà perché sia ben ricevuto in una diocesi".

Il P. Provinciale dei Gesuiti di Madrid, dopo di aver sentito alcuni Padri prudenti, mi dice che "nulla può affermare né in pro né in contro, poiché i Padri lo hanno trattato molto poco, e non hanno sentito cosa degna di essere tenuta in conto".

Mgr. Cervera, Vicario Apostolico del Marocco, mi scrive che non lo conosce a fondo, ma aggiunge: "È un sacerdote studioso delle cose ecclesiastiche del Marocco. No ho mai sentito parlar male della sua condotta morale e religiosa... Si notava in certo desiderio di notorietà... Si mostrò molto addetto alle nostre Missioni; con me osservò ogni sorta di attenzioni e considerazioni. Lo credo molto istruito, però non posso dire nulla delle sue virtù e delle sue doti di governo, poiché non l'ho trattato a fondo quando risiedette qui in Tangeri".

Il vescovo di Cadice interpellò il parroco di Algeciras, dove risiedette il Valdepires dal 1916 al 1917, e ricevette l'assicurazione che in quegli anni attese all'assistenza spirituale dei militari, non si udì mai nulla contro la sua condotta e mostrò di possedere abbastanza cultura.

L'arcivescovo di Siviglia mi scrive di non conoscerlo neppure di vista, ma dice però che, avendo domandato informazioni, ha avuto l'impressione che si tratta di sacerdote alquanto vano e di poco prestigio.

La Nunziatura non ha trovato nulla contro questo sacerdote, che credo sia conosciuto dagli Emmi. Signori Cardinali Vico e Ragonesi, i quali sarebbe bene venissero sentiti in proposito dall'Eminenza Vostra.

È da notare che l'ambiente militare che il Valdepires frequenta, l'abitare in un albergo e non aver nessuno trovato nulla da ridire sulla sua condotta,

l'essere anzi tutti unanimi nel lodare la dignità ed il decoro sacerdotale del suo comportamento sacerdotale, fanno supporre in lui virtù non comune. la dottrina è in lui sufficiente, come non difetta di doti di governo. Gode di molto prestigio nell'Esercito, ed è ben visto e stimato da ottimi Generali; il che non sarebbe senza vantaggio in Ceuta dove predomina l'elemento militare.

L'accusa di vanità che gli fanno alcuni, come le informazioni non completamente favorevoli dei vescovi di Oviedo e di Plasencia si riferiscono a tempi ben lontani, e, forse, nelle loro origini, vale a dire nelle disposizioni d'animo dei compagni di sacerdozio e di seminario del Valdeparès che hanno informato quel Prelato, non sono scevre di qualche sentimento di invidia.

Mi duole che in questo candidato governativo concorrano questi difetti. Rimetto per altro tutto il giudizio che egli possa meritare, all'alto senno di Vostra Eminenza, oltre che al sapientissimo criterio di Sua Santità, le Quali vorranno tenere in conto le anomalità della sede di Ceuta, rimasta priva per tanti del promesso ausiliare, i pericoli dell'ambiente, quasi esclusivamente militare, di colà, il pro ed il contra del candidato e del Clero Castrense; e mi ordineranno quindi la risposta che tutto considerato si debba dare al Ministro di Grazia e Giustizia.

DOCUMENTO 18

DESPACHO NÚM. 1120 DE TEDESCHINI A GASPARRI

Nuevos informes sobre Rafael Balanzá, candidato para obispo auxiliar de Toledo.

AES, IV Período, *Spagna 667, fasc. 57, ff. 81-87*, original mecano-grafiado.

Madrid, 29 julio 1923.

Ebbi l'onore di ricevere a suo tempo il venerato cifrato dell'Eminenza Vostra Rev.ma del 25 giugno p.p. N.º. 81, relativo alla nomina dell'Ausiliare di Toledo.

Mi recai a premura di manifestare riservatamente all'E.mo cardinale Reig le obiezioni che sono state fatte contro il nome del Sac. Raffaele Balanzá Navarro, occultandone naturalmente la provenienza.

L'E.mo Cardinale Primate si riservò di riflettere alcuni giorni e poi mi fece sapere che, dopo di aver esaminato attentamente ogni cosa davanti a Dio,

persiste nella sua rispettosa domanda di avere per ausiliare il Can. Balanzá. “Gli appunti mossi contro di lui –mi scriveva– riguardano principalmente il carattere alquanto severo e due fatti che denoterebbero mancanza di prudenza. Ora, io ho vissuto tre anni col Canonico Balanzá e posso dire che v’è esagerazione in ciò che si riferisce al carattere. dei due fatti, poi, io non ho mai sentito parlare. Ad ogni modo, se veri, sono contraddetti dei tre ultimi anni in cui lo ho avuto presso di me come Provvisore. Nel disimpegno dell’ufficio di Provvisore come nel disimpegno di altri assunti che io gli ho affidato, ha mostrato sempre ed in tutto prudenza squisita”.

Viste le insistenze e le spiegazioni del cardinale Reig, ho dato seguito alle pratiche ed ottenuto il nulla osta del Governo; ho compilato il consueto processo canonico, che mi onoro trasmettere qui unito all’Eminenza Vostra affinché si possa procedere alla spedizione delle relative Bolle.

DOCUMENTO 19

DESPACHO NÚM. 1114 DE TEDESCHINI A GASPARRI

Provisión de las diócesis de Tenerife, Plasencia, Osma, Zaragoza y Ciudad Rodrigo.

AES, IV Período, *Spagna 666, fasc. 56, ff. 62-62v*, original mecano-grafiado.

Madrid, 26 julio 1923.

Nell’intervista che ebbi col Ministro di Grazia e Giustizia si è parlato ella provvista delle diocesi vacanti. Queste sono: Tenerife, Plasencia, Osma, Zaragoza e Ciudad Rodrigo.

Ciudad Rodrigo, essendo retta da un semplice Amministratore Apostolico, non è oggetto della presentazione governativa.

Per Zaragoza il Ministro mi disse che il Governo non aveva ancora preso una decisione. I candidati da lui preferiti sarebbero il Vescovo di Mallorca, il Vescovo di Vich ed il Vescovo di Córdoba.

Io mi sono limitato a dire che a Zaragoza è necessario un Vescovo pi-issimo, e, pur lodando in generale i tre candidati, ho fatto speciali elogi del Vescovo di Maiorca, la cui santità e prudenza sono note in Spagna.

Non voglio dire se anche quegli altri due Vescovi sarebbero idonei, ma credo che se il Governo, liberandosi dalle pressioni che diocesi abbia, si decidesse a proporre il Vescovo di Maiorca, che è il candidato preferito dal Ministro di

Grazia e Giustizia, Zaragoza sarebbe provveduta nel miglior modo possibile.

Per le altre tre diocesi vacanti ho ricordato al Ministro che già v'è un candidato proposto dal Conte de Romanones ed accettato dalla Santa Sede, il P. Albino González Menéndez Reigada (cfr. cifrato 73) e poi vi sono due Vescovi Ausiliari senza Ausiliato, cioè l'Ausiliare di Santiago di Compostella e l'Ausiliare di Zaragoza, insinuandogli delicatamente come i suoi Predecessori nel Ministero abbiano sempre avuto la lodevole usanza di proporre tali Vescovi Ausiliari per una delle prime sedi residenziali vacanti.

Al Ministro è piaciuto il suggerimento e ha preso nota dei nomi dicendomi che proporrà per Plasencia il P. Albino, per Osma l'Ausiliare di Santiago e per Tenerife l'Ausiliare di Zaragoza, che è il più giovane dei tre.

Nel riservarmi di comunicare all'Eminenza Vostra le proposte ufficiali, onde ottenerne il beneplacito pontificio, mi chino al bacio della sacra porpora e mi onoro professarmi...

DOCUMENTO 20

DESPACHO PARTICULAR, SIN NÚMERO, DE GUERINONI A BONGONGINI
DUCA

Pide correcciones y aclaraciones sobre algunos documentos episcopales.

AES, IV Período, *Spagna 624, fasc. 29, ff. 8-9*, original mecanografiado.

Madrid, 17 agosto 1923.

So di molestare, perciò prego subito l'Eccellenza Vostra di perdonarmi, e permettermi che le esponga brevemente i seguenti desideri:

1°. Nella redazione delle Bolle Apostoliche per la preconizzazione e consacrazione episcopale del nuovo Vescovo di Canarie si è verificata una alterazione nel cognome materno. Il nome del Prelato infatti è "Michele Serra y Sucarrats". Invece tutte le Bolle scrivono "Michele Serra y Surracats". L'errore stato scoperto appena ora, poiché appena ora le Bolle sono state ritirate dal Ministero degli Esteri.

Ora quantunque sia evidente che si tratta di semplice errore materiale del amanuense, errore che non impedisce certamente la consacrazione episcopale, si teme però che per la presa di possesso della diocesi, qualche capitolare sarà ben felice di poter fare qualche obbiezione.

D'altra parte, siccome la consacrazione e la presa di possesso sono imminenti –così mi si dice– non c'è il tempo di inviare le Bolle alla Cancelleria affinché con identica mano ed inchiostro si faccia la correzione.

Il nuovo Vescovo perciò mi ha pregato di voler avvertire la Santa Sede

dell'errore materiale occorso e di autorizzare intanto con un biglietto della Nunziatura la correzione nella lettura delle Bolle, in attesa che la correzione materiale nelle Bolle stesse possa, essere fatta più tardi quando cioè si possa fare l'invio delle Bolle alla Cancelleria.

Visto il Can. 47 lo non avrei nessuna difficoltà di dare un rescrittino in cui si dica che "en las bulas etc. por error material del amanuense se ha escrito Surracats en lugar de Sucarrats; por consiguiente se declara que cuantas veces ocurre en dichas Bulas el apellido Surracats, él vale siempre por Sucarrats", o qualche cosa di simile.

Per mia tranquillità, però, gradirei un cenno telegrafico di nulla osta della Segreteria di Stato.

2°. Ai primi di questo mese con Rapporto N°. 1120, del 29 luglio di Mgr. Nunzio è stato trasmesso il processo canonico dell'Ausiliare di Toledo. Se non v'è nulla in contrario gradirei che Segreteria o Concistoriale mi comunicassero l'avvenuta nomina per comunicarla al Governo secondo quanto si espose a lungo l'anno scorso in ordine alla nomina dell'Ausiliare di Santiago di Compostela.

3°. Gradirei anche un cenno circa il dubbio che espongo nell'ultimo appunto. Non è materia degli AA.EE.SS. Se sapessi che Tardini stà tuttora in officio, lo avrei mandato direttamente a lui come a professore di morale e a mio alto consigliere ed amico. Se Tardini è assente prego l'Eccellenza Vostra, che è ben competente in materia, di farmi rispondere da un altro minutante. Si tratta di un caso pietosissimo.

4°. Nell'ultima visita che il Nunzio ha fatto a questo Ministro di Stato il Ministro gli ha detto che in queste vacanze tratterà del viaggio di Alfonso a Roma. In caso io mi limiterò a trasmettere i desideri del Governo. Per evitare però inutili telegrammi e fare o procurar di far in modo fin da principio che i desideri del Governo siano vicini ai desideri della Segreteria di Stato, non sarebbe possibile sapere prima se da parte della Santa Sede c'è qualche cosa di speciale a riguardo di questo ideato viaggio?.

Su questo punto, però, non intendo insistere affatto, anche perché, se non mi inganno, il viaggio non pare imminente. Qui v'è abbastanza pessimismo. Tutto o quasi tutto per causa del Marocco. Non è escluso che per i primi di ottobre si abbia una crisi: per lo meno si avranno giorni abbastanza difficili per il Governo. Lei però so che io non sono profeta; stutt' altro!.

DOCUMENTO 21

DESPACHO NÚM. 1272 DE TEDESCHINI A GASPARRI

Gestiones para la provisión de varias diócesis vacantes: Zaragoza, Pla-

sencia, Burgo de Osma, Tenerife y Ciudad Rodrigo.

AES, IV Período, *Spagna 666, fasc. 57, ff. 65-66A*, original mecanografiado. Impreso también en la *Positio Gennaio 1924*, pp. 24-27.

Madrid, 5 enero 1924.

Visto che il Governo non mi parlava mai della provvista delle sedi vescovili vacanti, il 28 dicembre scorso mi recai dal Presidente del Direttorio Militare per ricordargli le diocesi che attualmente sono vacanti, e per comunicargli al medesimo tempo a quale punto erano rimaste le trattative in proposito.

Gli dissi, cioè, che vi sono da provvedere Zaragoza, Plasencia, Burgo de Osma, Tenerife e Ciudad Rodrigo.

Quest'ultima è di libera provvisione della Santa Sede, trattandosi di un semplice Amministratore Apostolico.

Per una delle sedi di Plasencia, Burgo de Osma e Tenerife, il Governo anteriore aveva proposto il P. Albino González Menéndez Reigada, domenicano, che venne accettato dalla Santa Sede; e si proponeva di presentare per le altre due, Mgr. Giusto Rivas Fernández e Mgr. Díaz y Gámara, rispettivamente Ausiliari di Santiago e di Zaragoza, che sono rimasti senza ausiliato.

Il Presidente del Direttorio, pur riservandosi di parlarne con Sua Maestà e di scrivermi in proposito, mi disse che egli ben volentieri faceva sue le proposte suddette, e, salvo sempre il beneplacito del Re, avrebbe proposto Mgr. Rivas per Plasencia, Mgr. Díaz per Osma ed il Padre Albino per Tenerife.

La distribuzione, tutto considerato, sembra accettabile.

Quindi io passai a parlare di Saragozza, ricordando come l'anteriore Governo avesse tre candidati per quella sede Metropolitana, cioè: i Vescovi di Mallorca, di Córdoba e di Vich, e come il preferito dal Governo fosse il Vescovo di Mallorca.

Il Presidente si affrettò a dirmi che però il Vescovo di Vich ha meriti molto superiori, e mi manifestò, ciò che io avevo udito dire tante volte dalla bocca di militari e politicanti, che il candidato del Direttorio per Zaragoza è il Vescovo di Vich, pur riservandosi di ricevere, prima di fare la proposta, gli ordini di Sua Maestà.

I meriti del Vescovo di Vich, sono meriti politici: quel Vescovo, pur trovandosi nel centro della Catalogna, sarebbe un Vescovo spagnolissimo. Da qui il desiderio del Direttorio, decisamente anticatalanista, di dargli una promozione.

Se però dal campo del patriottismo si passa al campo religioso, mi sembra che il Vescovo di Vich non sia una grande figura di Vescovo.

Egli in Vich ebbe la disgrazia di succedere ad un Vescovo dotto, austero, santo: Mgr. Torras y Bages; e fece subito la figura di un Vescovo in miniatura, ed alquanto leggero ed ambizioso.

Solo ricorderò un episodio: il Rettore del Collegio Spagnolo di Roma mi comunicò l'anno scorso che il Vescovo di Vich aveva sospeso l'invio di un alunno, protestando mancanza di fondi.

Egli me lo diceva perché si rimediasse, ma mi pregava in pari tempo di non far passi fino ad una sua indicazione.

Questa indicazione non venne più: sicché io, nella passata estate, trovandomi in Roma, chiesi al Rettore come fosse finita la questione di Vich. “Bene, –mi rispose–, ha inviato di nuovo il suo alunno”. “Ed i fondi, –feci io– li ha trovati?”. “Ah! non è questione di fondi. Mi consta che la Curia ha più di un milione di pesetas; ma egli non voleva mandare più chierici al Collegio spagnolo, perché credeva che il Collegio si fosse opposto alla sua traslazione a Vittoria”.

Ciò mostra quale è il suo spirito.

Ciò non ostante, per non affidarmi in questione tanto delicata al mio solo parere ed ai giudizi tante volte sentiti da persone non costituite in dignità, ho chiesto riservatamente al Cardinale di Tarragona che mi manifestasse *coram Domino* la sua opinione circa detto Vescovo in vista di una sua eventuale promozione, non dicendogli che si tratta dell'importante sede metropolitana di Zaragoza.

E dal Cardinale di Tarragona ricevo ora la risposta, che mi onoro accludere in copia. Essa purtroppo conferma quanto io sapeva ed aveva udito dire in proposito.

Soltanto ripeterò all'Eminenza Vostra che, se in tutte le diocesi è necessario un Vescovo pio, dotto, apostolico, ciò è maggiormente necessario in Zaragoza, donde ho ricevuto tante preghiere di mandarvi un Prelato pio e santo.

Per questo motivo io avevo suggerito all'antico Governo il nome dei Vescovi di Mallorca, di Lugo e di Barbastro, tutti e tre eccellenti, appartati dalla politica, di ottimo spirito e molto zelanti: ed avevo avuto la soddisfazione che il Governo scegliesse il migliore, quello di Mallorca.

Conseguentemente penso che il Vescovo di Vich in Zaragoza farebbe cattiva riuscita, come farebbe cattiva riuscita in Zaragoza il Vescovo di Córdoba, che temo che sarebbe il candidato del Governo qualora si giungesse non far presentare il Vescovo di Vich.

Non nasconderò all'Eminenza Vostra che il Nunzio si trova nell'impossibilità di dare suggerimenti efficaci e confidenziali al Direttorio in questa materia, poiché: prima di tutto, il Direttorio, che si trova sotto l'incubo del problema catalano, non ragiona quando si tratta di cose o di persone che abbiano relazione con Catalogna: poi, perché meno dei passati loquaci Governi politici saprebbe mantenere il segreto: infine, perché non solo molti Governi credono proprio che il Vescovo di Vich sia il *non plus ultra*, e che per il bene della patria debba essere promosso, ma anche il Re è di questo parere. Comprenderà dunque Vostra Eminenza che il Nunzio deve stare molto attento a

non dare parere veruno contro un Vescovo, il quale lo saprebbe subito, e si farebbe passa presso tutti questi signori come una vittima del Nunzio.

Perciò prego caldamente l'Eminenza Vostra di volermi impartire al riguardo opportune istruzioni, onde in quel qualsiasi atteggiamento che io debba prendere abbia la certezza di interpretare il pensiero della Santa Sede e possa altresì, in caso, valermi del nome e dell'autorità della Santa Sede medesima.

DOCUMENTO 22

DESPACHO NÚM. 27628 DE GASPARRI A TEDESCHINI

Le comunica la decisión tomada por los Cardenales miembros de la S. C. de Asuntos Eclesiásticos Extraordinarios sobre las fundaciones de nuevas casas religiosas y la elección de vicarios capitulares.

ASV, Arch. Nunz. Madrid 857, ff. 278-279, original mecanografiado.
AES, IV Período, Spagna 675, fasc. 62, ff. 11-12, minuta manuscrita.

Vaticano, 20 febrero 1924.

Le due questioni prospettate dalla S.V.Illma e Rev.ma nei suoi Rapporti NN. 1236 e 1244, in data, rispettivamente, del 27 novembre e del 2 dicembre del passato anno, sono state esaminate in una particolare Adunanza della Sacra Congregazione degli Affari Ecclesiastici Straordinari.

Gli Eminentissimi Padri si sono resi conto della gravità degli inconvenienti da Lei così opportunamente denunziati circa l'apertura di Case religiose e circa l'elezione dei Vicari Capitolari. Essi hanno vivamente deplorato tali inconvenienti ed hanno riconosciuto la necessità di rimediare per quanto è possibile.

Per ciò che riguarda, però, le Case religiose, gli Emi. Padri, prima di prendere un generale provvedimento, desiderano che V.E. determini quante volte e specialmente per colpa di quali Istituti si è verificato l'abuso. Occorrerebbe pure che Ella rimettesse a questa Segreteria copia della circolare fatta su questo argomento dal suo Emo. predecessore, il Signor Cardinale Ragonesi.

Quanto agli inconvenienti relativi all'elezione dei Vicari Capitolari, gli Emi. Padri non hanno ritenuto opportuno adottare il suggerimento proposto da cotesti Metropolitani nella Conferenza dello scorso dicembre, poiché si verrebbe in una Nazione cattolica come la Spagna, a derogare al diritto comune ed a menomare il prestigio di tutti cotesti Capitoli Cattedrali. Non resta, quindi, che provvedere nei casi particolari, nominando, quando le circostanze lo richieggono,

gano, un Amministratore Apostolico. Qualora, pertanto, nel rendersi vacante una diocesi, V.E. abbia fondato motivo di temere inconvenienti nell'elezione del Vicario Capitolare, sarà sua cura informarne, con la diligenza di cui ha dato sempre prova, questa Segreteria di Stato, per gli opportuni provvedimenti.

Devo aggiungere che, secondo hanno osservato gli stessi Emi Padri, gli inconvenienti lamentati nel Governo dei Vicari Capitolari sono anche dovuti agli indugi che vengono frapposti dalla burocrazia spagnuola alla provvista delle Sedi vacanti e alla spedizione degli Atti relativi alla nomina dei Vescovi. V.S., pertanto, vorrà su ciò richiamare l'attenzione di cotesto Governo, prendendo motivo dalla deliberazione dei Metropolitanì, cui Ella accenna nel suo Rapporto N. 1286, del 10 gennaio scorso, diretto all'Emo Signor Cardinale De Lai. V.E. non mancherà in tale occasione d'insistere affinché, in questo momento di restaurazione generale in Spagna, si pensi anche a rendere più sollecita la provvista delle Sedi.

DOCUMENTO 23

DESPACHO NÚM. 1369 DE TEDESCHINI A GASPARRI

Informes negativos sobre el deán de Plasencia, Miguel Juliá Vilaplana, candidato episcopal recomendado por el Gobierno.

AES, IV Período, *Spagna 666, fasc. 56, ff. 72-72v*, original mecano-grafiado.

Madrid, 25 febrero 1924.

L'Eccmo. Signor Presidente del Direttorio Militare lo scorso gennaio mi propose per Vescovo il Rev.mo. D. Michele Juliá Vilaplana, Decano del Capitolo Cattedrale di Plasencia, del quale, a voce e per iscritto, mi elogiò i meriti eccezionali e la vastissima cultura.

Assunsi le opportune informazioni, e mi risultò quanto segue: Trattasi di un sacerdote oriundo della Diocesi di Valenza, dove esercitò per alcun tempo il ministero sacerdotale; quindi venne nominato canonico di Teruel; da Teruel venne promosso dignità di Tarragona, e da Tarragona passò a Decano di Plasencia. Avrà un 55 anni. Le sue nomine e promozioni le deve esclusivamente ai politici di ceppo liberale.

Il Cardinale Sancha, quando era Arcivescovo di Valenza, lo nominò suo cappellano, ma fu costretto a licenziarlo subito.

Nel suo paese nativo si pose contro l'Arciprete ed a favore di Canalejas. Si distingue nel giuoco; è mondano, vanitoso, leggero, intrigante ed irrequieto. Coll'attuale Presidente del Direttorio fece alcune scampagnate o escursioni campestri. Tre anni or sono soffrì una forte neurastenia, che confinava quasi collo squilibrio mentale. Ora pare completamente guarito. Nessuno del Vescovi che ho interrogato (Cardinale di Toledo, Cardinale di Tarragona, Arcivescovo di Valenza, Vescovo di Teruel, Vescovo di Plasencia) dà un parere pienamente favorevole; alcuni anzi sono apertamente contrari.

Quantunque io non dubiti del pensiero della Santa Sede, gradirò che l'Eminenza Vostra Rev.ma abbia la bontà di comunicarmi in proposito la decisione superiore, onde possa dare una risposta autorevole al Signor Presidente del Direttorio.

DOCUMENTO 24

DESPACHO NÚM. 1387 DE TEDESCHINI A GASPARRI

Sobre las fundaciones de nuevas casas religiosas y la elección de vicarios capitulares.

AES, IV Período, *Spagna 675, fasc. 62, ff. 13-16v*, original mecano-grafiado.

ASV, *Arch. Nunz. Madrid 857, ff. 281-286*, minuta autógrafa de Guerimoni, con añadidos y correcciones autógrafas de Tedeschini.

Madrid, 7 marzo 1924.

Mi è regolarmente giunto il venerato Dispaccio dell'Eminenza Vostra Rev.ma del 20 Febbraio p.p. N°. 27628, relativo alle decisioni degli Eminentissimi Padri componenti la Sacra Congregazione degli Affari Ecclesiastici Straordinari in ordine agli inconvenienti che occorrono nelle fondazioni di case religiose e nelle elezioni di Vicari Capitolari sede vacante.

Case Religiose

Ossequente ai venerati desideri degli Em.i Padri, mi reco a doverosa premura di inviare copia (Allegato 1°) della circolare riservata che l'Emo mio Predecessore il 2 Febbraio del 1915 inviò agli Ordinari di Spagna per comunicar loro che continuava in vigore la circolare del 30 Dicembre 1912 (Allegato 2°) dell'Emo. Cardinale Primate: continuava cioè - fino a nuovo

ordine - la necessità della espressa autorizzazione pontificia per la fondazione di case religiose in Spagna, anche se di voti semplici.

Con egual precisione vorrei rispondere anche per ciò che riguarda l'altro desiderio, di determinare cioè "quante volte e specialmente per colpa di quali istituti si è verificato l'abuso" di aprire nuove case prima che giungesse il permesso della Santa Sede.

Ma con mio rammarico devo manifestare all'Eminenza Vostra che non posso scendere a particolari, poiché il mio elenco sarebbe certamente incompleto, avendo il più delle volte conosciuto solo casualmente che la casa che si domandava di poter fondare, già funzionava di fatto.

Così ultimamente, e proprio dopo che io scrissi all'Eminenza Vostra quel mio Rapporto, mi è risultato che per lo meno tre case delle Figlie della Carità della provincia francese, per autorizzare la fondazione delle quali stavo facendo le consuete pratiche, già funzionavano da mesi e mesi. Così un'altra dei Piccoli Fratelli di Maria, che non ho ancora autorizzato, funziona da due anni nella diocesi di Pamplona. Così una Casa di Benedettini in Madrid stette funzionando per circa sette anni senza il regolare permesso, che con le dovute scuse ottennero l'anno scorso. Così anche i Salesiani - a quanto mi è stato riferito ora - hanno in Madrid una casa che funziona da oltre un anno col semplice permesso orale del Vescovo.

In generale posso dire che questi casi sono relativamente frequenti e non sono esclusivi di questa o di quella diocesi, di questa o di quella Congregazione.

Per l'avvenire, se l'Eminenza Vostra lo desidera, non mancherò di tener nota e di segnalare i singoli casi: e se lo desidera, potrò fare maggiori ricerche in archivio per il passato quantunque sia cosa questa che poche volte risulta dall'archivio.

Vicari Capitolari

Ho preso atto del parere contrario che gli Emmi. Padri hanno emesso alla supplica che i Metropolitan spagnoli avevano deliberato di elevare sommessamente alla Santa Sede.

Non so se tale supplica sia stata inoltrata o meno, poiché come sa l'Eminenza Vostra, doveva essere trasmessa alla Santa Sede per il tramite del Governo spagnolo.

Eseguito quanto gli stessi Emmi. Padri hanno accordato, nel rendersi vacante una diocesi non mancherò di informare volta per volta la Santa Sede degli inconvenienti che con fondato motivo si debbano temere, se si procede alla elezione del Vicario Capitolare.

Non sfuggirà però all'Eminenza Vostra che ciò io potrò fare soltanto quando la vacanza sia preveduta, come avviene nelle traslazioni; ma in generale mi sarà impossibile, quando la vacanza è causata da morte. Prima infatti che io abbia la notizia della morte dell'Ordinario, abbia assunte notizie precise ed imparziali circa gli umori del Capitolo ed abbia scritto alla Segreteria di

Stato, il Capitolo avrà già incominciato a dare il triste spettacolo di lotte e di divisioni, di patti e di compromessi, di scandali in una parola, ed avrà già eletto il suo Vicario.

Ed a proposito del Capitoli, non si può certo non ammettere che un provvedimento generale e pubblico che li inabiliti a procedere all'elezione del Vicario Capitolare sede vacante non è certo cosa che faccia loro onore. Però, prima di tutto non sarebbe necessario circondare il provvedimento di solennità e neppure di pubblicità, essendo all'uopo sufficiente che ne sia informato ed investito il Rappresentante del Santo Padre: ed in secondo luogo riesce di maggior disonore al Capitolo il procedere all'elezione scandalizzando l'intera diocesi, che l'astenersi dall'elezione perché la Santa Sede ha provveduto a nominare interinalmente un Amministratore Apostolico.

Mi consta che qualche volta sono gli stessi Capitoli che chiedono l'Amministratore Apostolico, appunto perché temono di disonorarsi col procedere ad elezioni del Vicario Capitolare e col rendere palesi in tale occasione le profonde ed irreducibili divisioni esistenti fra loro.

Non è che tutti i Capitolari siano cattivi: tutt'altro. Ma siccome in generale la maggioranza dei Capitolari non sono oriundi della diocesi e non hanno affetto alla diocesi, anche perché stanno lavorando sempre per traslazioni e promozioni: e per di più, senza appartenere, come amo credere, a partiti politici, stanno per dover di gratitudine per questo o quel politico, da cui hanno avuto il canonicato e sperano la promozione; ne risulta che il Capitolo è in generale l'entità meno atta a governare la diocesi, e solo l'interesse personale dei singoli Capitolari li unisce o disunisce nella scelta del Vicario Capitolare.

Anche, quindi se il Vicario Capitolare dovesse rimanere in carica pochi giorni, la sua elezione avrebbe già sempre compiuto il non piccolo male di determinare e manifestare divisioni nel Capitolo e nel clero diocesano e di scandalizzare i fedeli.

Alcune volte, però, al danno dell'elezione in se stessa deve aggiungere il male dello sgoverno del Vicario Capitolare, che rimane a capo della diocesi anni ed anni.

Perciò con molta ragione gli Emmi. Padri hanno osservato che anche il fatto degli indugi che la burocrazia spagnola frappone alla provvista delle diocesi viene ad aggravare questa condizione di cose già tanto dolorosa e scandalosa dell'elezione dei Vicari Capitolari.

Io, come ho fatto sempre fino all'importunità, continuerò ad insistere a voce e per iscritto che si renda più agile e più sollecito e più pronto l'invio del processo canonico all'Ambasciatore, il ritiro delle Bolle, ed il loro recapito agli interessati; ma temo che conseguirò ben poca cosa, poiché come hanno fatto in passato così, anche per l'avvenire, il Ministero di Stato imputerà la colpa al Ministero di Grazia e Giustizia, questo lamenterà la mancanza della "consignación" e poi c'è l'agente de preces, poi non è ancora terminata la

traduzione delle Bolle, poi il Consiglio di Stato non ha potuto riunirsi per esaminarle, etc. etc.

Ma oltre questi indugi, esclusivamente burocratici, ve ne sono altri, e forse più gravi che sono dovuti al privilegio di presentazione che ha la Corona.

Per limitarmi ad un caso solo, e cioè alla diocesi di Tenerife attualmente vacante, ricorderò all'Eminenza Vostra che sono due anni e due mesi che si sta cercando un candidato per quella diocesi ed ancora non è stato possibile trovarlo. Il primo Gennaio 1922 veniva decretata la traslazione di Monsignor Llompart, Vescovo di Tenerife, a Gerona (la quale era vacante, per morte del suo Vescovo fin dall'Aprile del 1920 – ed ebbe durante la vacanza, due elezioni di Vicari Capitolari, poiché il primo morì nel 1922 prima che prendesse possesso il nuovo Vescovo); e dal primo Gennaio 1922 incominciò la litania di proposte di candidati da parte del Governo. Di alcuni potei impedire la presentazione ufficiale: ma altri cinque candidati, per lo meno, vennero presentati l'un dopo l'altro ufficialmente e giustamente scartati tutti dalla Santa Sede. In tali presentazioni si consuma naturalmente molto tempo, poiché io non posso scrivere all'Eminenza Vostra prima di aver assunto informazioni riservate, ed autorevoli, ed il Governo non sempre, quando gli comunico una negativa, ha pronto un nuovo candidato.

Tali gestioni della Nunziatura col Governo, delicatissime e laboriose in se stesse, sono rese ancor più difficili e lunghe per il frequente cambiarsi di Ministri di Grazia e Giustizia, dove tutti giungono completamente profani in materia di nomine vescovili e tutti con una fila di candidati che per compromessi politici vogliono far trionfare ad ogni costo, quantunque trattasi di persone non idonee alla dignità ed all'ufficio vescovile.

Ciò avveniva coi passati governi politici, ed avviene purtroppo anche con l'attuale Direttorio, dal quale, non ostante le più delicate raccomandazioni ed insistenze, che io gli ho fatto direttamente e gli ho fatto giungere per mezzo di ottimi ed influenti Prelati, pure fino ad oggi non ho potuto ottenere su quattro diocesi vacanti (Tenerife, Plasencia, Osma e Zaragoza) niente di concreto e solo promesse, ripetutissime sì, ma mal mantenute, oltre a vari progetti per provvedere Zaragoza e fare il posto ad un Vescovo ben visto ai militari. Un candidato, è vero, per una qualunque delle sedi vacanti, me lo ha proposto e caldamente raccomandato anche il Presidente del Direttorio, cioè il Can. Juliá; ma suppongo la risposta della Santa Sede, che non può essere che negativa.

In questo doloroso stato di cose penso che si dovrebbe recare qualche rimedio il decreto di costituzione di una Giunta ecclesiastica per la provvista de "cargos eclesiásticos", di cui Le parlai in altri rapporti e che anche ieri il Sottosegretario di Grazia e Giustizia (al quale feci in proposito le più vive ed insistenti preghiere) mi assicuro che era stato già corretto e redatto nel senso che comprenda anche le nomine vescovili. Ma uscirà poi questo decreto? Tanto è il mio timore che una cosa tanto buona incontri qualche scoglio, che

non lo credo se proprio non lo vedo.

Se potremo ottenere che sia eliminata l'ingerenza politica nelle nomine vescovili, se potremo cioè ottenere che la Corona per le sue presentazioni voglia scegliere i candidati solo tra i nomi suggeriti dalla Giunta ecclesiastica, e non dai politici, è ovvio sperare che la presentazione e l'accettazione dei candidati sarà cosa ben più spedita. Ed allora i ritardi saranno ridotti agli indugi strettamente burocratici, che non mancherò di curare che siano eliminati anch'essi, specialmente insistendo perché nel bilancio del Ministero di Grazia e Giustizia vi sia anche un piccolo assegno annuale per le tasse delle Bolle Vescovili.

DOCUMENTO 25

DESPACHO NÚM. 1422 DE TEDESCHINI A GASPARRI

Informa sobre las candidaturas de Justo Rivas Fernández, obispo auxiliar de Santiago de Compostela, para obispo de Plasencia, y de Miguel de los Santos Díaz Gómara, auxiliar de Zaragoza, para obispo de Osma.

AES, IV Período, *Spagna 678, fasc. 62, ff. 77-77v*, original mecano-grafiado.

Madrid, 22 marzo 1924.

Ho l'onore di comunicare all'Eminenza Vostra Rev.ma. che il Direttorio Militare propone per la diocesi di Plasencia Monsignor Giusto Rivas Fernández, Vicario Capitolare di Santiago di Compostela e già eletto Ausiliare del defunto Cardinale Arcivescovo di Compostella, e per la diocesi di Osma Monsignor Michele Díaz y Gómara, Vescovo titolare di Tagora e già Ausiliare del defunto Cardinale Arcivescovo di Zaragoza.

Si tratta di due candidati, che io avevo suggerito già all'antico Governo, e che erano stati da quello accettati, in linea generale, fin dallo scorso luglio.

Monsignor Giusto Rivas Fernández venne nominato Ausiliare del defunto Cardinale di Compostella il 22 settembre 1922 e gli venne assegnato il titolo vescovile di Priene. Ma, essendo morto il Cardinale Herrera prima che giungessero le Bolle dell'ausiliare, questi non ricevette la consacrazione episcopale e venne eletto ad unanimità Vicario Capitolare di Compostella. Nel disimpegno di questo delicato ufficio ha dato prova di aver buone doti di Governo; perciò spero che a Plasencia, per la quale lo propone ora il Direttorio, farà bene.

Per Osma il Direttorio propone l'ex-ausiliare di Zaragoza Mgr. Michele

dei Santi Díaz y Gómara, al quale nel luglio del 1920 la Santa Sede assegnò il titolo Vescovile di Tagora.

Anche di questo giovane prelado (non ha ancora 39 anni) ho buone informazioni e tutto fa credere che governerà la diocesi con quello spirito apostolico romano e con quella pietà ed umiltà cui ha dato chiare prove al lato del Cardinale Soldevila ed anche con l'attuale Vicario Capitolare di Zaragoza.

Nel pregare l'Eminenza Vostra di volermi manifestare il pensiero della Santa Sede sopra queste due proposte, e di volermi autorizzare, in caso, a procedere agli atti relativi, mi chino...

DOCUMENTO 26

DESPACHO NÚM. 1432 DE TEDESCHINI A GASPARRI

Informe sobre el canónigo penitenciario de Osmá, Silverio Velasco, candidato para administrador apostólico de la diócesis de Ciudad Rodrigo.

AES, IV Período, *Spagna 672, fasc. 61, ff. 14-18*, original mecano-grafiado.

ASV, *Arch. Nunz. Madrid 856, ff. 84-87v*, minuta manuscrita.

Madrid, 1 abril 1924.

Da molti mesi sto cercando un candidato per la diocesi di Ciudad Rodrigo, la cui provvista spetta liberamente alla Santa Sede, trattandosi di una diocesi retta da semplice Amministratore Apostolico.

L'attuale Amministratore Apostolico, Mgr. Vidal y Boullon, buon

Prelato, che tra alcuni giorni prenderà possesso di Tuy, rispondendo a mie domande, mi manifestò che in Ciudad Rodrigo non è necessario un Prelato di grandi iniziative e di straordinaria dottrina, ma richiedesi un vescovo santo e di molta pietà. Lo stesso mi ha ampiamente confermato il Superiore locale della Congregazione dei Figli del Cuore immacolato di Maria, e che mi ha fatto l'impressione di un uomo di Dio. Quella piccola e povera diocesi, infatti, mentre non può avere la potenzialità per opere grandi, ricerca nell'Amministratore Apostolico il Pastore santo.

Non ignora l'Eminenza Vostra le difficoltà gravissime che si incontrano in Ispagna nella ricerca di Candidati vescovili, causa specialmente dello spirito, non certo di abnegazione apostolica, che l'influenza politica e le ambizioni divenute connaturali, alimentano anche in quei che sembrano i migliori.

Tra i vari sacerdoti spagnoli, ciò non ostante, mi ispirano generalmente maggior fiducia quelli che escono dal Collegio Spagnolo di Roma e dal Pontificio Seminario di Comillas, che godono di un primato sui vari seminari di Spagna, sia perché accolgono solamente alunni scelti, sia perché sono diretti, quello di Roma sotto gli sguardi stessi del Papa, e quello di Comillas da Superiori di riconosciuta competenza, quali i Padri della benemerita Compagnia di Gesù.

Conseguentemente, tra gli ex-alunni dei suddetti due centri di educazione, io ho creduto bene fare di preferenza le mie ricerche, ispirandole per altro al criteri di trovare un sacerdote, dotto e pratico di governo, ma specialmente santo.

Tali ricerche finirono nell'ex-alunno di Comillas, Don Silverio Velasco, sacerdote della diocesi di Osma, dove disimpegna l'ufficio di Canonico Penitenziere e di Rettore del Seminario diocesano.

Egli figura tra i primi nomi di una lista di "sacerdoti che per le loro provate virtù, per il loro zelo e per la loro scienza ecclesiastica potrebbero essere promossi all'Episcopato"; lista che mi consegnò due anni or sono il Padre Mostaza, S.J., ora Professore dell'Università Gregoriana. Il Padre Mostaza aggiungeva al nome del Velasco queste lodi: "Uomo veramente umile e apostolico, di grande fervore e santità".

Avendo lo scorso febbraio chiesto al Rettore del Pontificio Seminario di Comillas, il Gesuita P. García, di cui ho grande stima, una lista di episcopabili (senza naturalmente fargli il nome del Velasco) il P. García mi rispose: "Per le loro virtù, scienza ecclesiastica e per il loro prestigio potrebbero già governare una diocesi i seguenti sacerdoti, formati in questo Seminario-Università Pontificia;

1°. Illmo. Sr. D. Silverio Velasco, Canonico Penitenziere di Osma e Rettore del Seminario. E poi seguivano altri nomi.

Credetti allora il caso di assumere informazioni concrete circa questo sacerdote, e mi rivolsi all'uopo all'Arcivescovo di Santiago di Compostella (che dal 1910 al 1917 fu Vescovo di Osma), ai Vescovi di Pamplona (che

governò Osma dal 1918 fino a pochi giorni or sono), al Superiore dei Gesuiti di Burgos, al Superiore dei Figli del Cuore Immacolato di Maria di Aranda di Duero, città natale del Velasco, e al Guardiano dei Francescani di Soria.

L'Arcivescovo di Compostella mi scrive: "Don Silverio Velasco es natural de Aranda de Duero, diócesis de Osma, e hizo los estudios de la carrera eclesiástica en el Seminario de Comillas.

Cuando llegué a Osma, en 1910, le encontré coadjutor y preceptor de latín en la villa de Roa, y aquel mismo año le nombré profesor del Seminario. Nunca, ni una sola vez, tuve que llamarle la atención por ningún motivo en los siete años de mi estancia en aquella diócesis. Al contrario, su conducta ejemplarísima, su fidelidad en el cumplimiento de sus deberes, su piedad acendrada y su celo infatigable me obligaron a fijarme en él para llevarle al Cabildo Catedral, y en el mismo día en que hube de cesar en el gobierno de aquella diócesis vi con gran satisfacción que era elegido canónigo penitenciario después de notables oposiciones.

Poco antes había leído, en una solemnidad del Seminario de Comillas, un discurso admirable acerca del régimen del los establecimientos donde se educan los aspirantes al sacerdocio y poco después le nombró rector de su Seminario mi dignísimo sucesor en la sede de Osma, el Excmo. Sr. Múgica.

El Sr. Velasco es sacerdote de vida inmaculada, humildísimo y piadosísimo; posee vastos conocimientos en lenguas clásicas y en filosofía y teología, y conoce muy bien las demás ramas de la cultura eclesiástica y no pocas de la profana. Es de carácter digno, sin engreimiento, dócil ante los Superiores y atento con los súbditos.

Sin alcanzar un grado de talento extraordinario, excede no poco de la medianía. Su laboriosidad le ha colocado con justicia entre los primeros sacerdotes de aquella diócesis.

Tal vez ha sido un poco rígido en los primeros años de su estancia en el Seminario; pero después, sin ceder en lo que no debía, ha usado de moderación y prudencia verdaderamente cristianas.

Es orador que ajusta sus sermones a las normas prescritas y solo predica el Evangelio.

Mi humilde opinión por tanto es que merece ser elevado a la dignidad episcopal y que en ella dará gloria a Dios Nuestro Señor y hará grandes beneficios a las almas de sus fieles".

2º. Il Vescovo di Pamplona mi assicura che trattasi di sacerdote "intachable, de gran piedad, exacto cumplidor de sus deberes, de solida virtud, y de indiscutible prestigio y buena fama, dentro y fuera de la diócesis de Osma.

Que esas cualidades tuyas fueron la principal causa de que yo le nombrara rector del Seminario Conciliar de Osma, cargo que ha desempeñado a toda mi satisfacción durante mi pontificado en Osma.

Que posee copioso caudal de ciencias eclesiásticas y de auxiliares de

estas, conociendo al detalle el derecho canónico y decoran su frente varias borlas de Doctor y Maestro.

Que es de carácter apacible, algo tímido para resolver, discreto, prudente y paciente.

Por todo lo cual cree el que suscribe que es capaz y de ser agraciado con la dignidad y oficio de Obispo”.

Con altra lettera lo stesso Vescovo di Pamplona mi scrive: “Don Silverio Velasco gode di tale riputazione nella diocesi di Osma, che in tutta la medesima non v’ha un solo capitolaro, un solo sacerdote, un solo religioso che ne goda maggiore. I sacerdoti lo consultano per i casi difficili ... Il Capitolo e lo stesso Vicario Capitolare hanno sempre ricorso a lui, quando v’era la necessità di risolvere, redattare, consultare gravi assunti ecclesiastici e canonici... Nessuno mai, né ecclesiastico, né laico, ha posto dei “ma al suo buon nome”.

Il Superiore dei Gesuiti di Burgos mi scrive che conosce personalmente il Can. Velasco, che ha convissuto con lui nel Seminario di Osma quasi un mese e che ha un concetto molto favorevole circa le virtù, la scienza, le doti di governo e la pubblica riputazione del candidato in ordine all’Episcopato.

Parimenti del tutto favorevole è il giudizio del Superiore dei Figli del Cuore Immacolato di María di Aranda de Duero, che mi dice di averlo trattato con alcuna intimità e di essere sempre rimasto compiaciuto del suo spirito di pietà sacerdotale e del suo amore allo studio. Mi aggiunge che non ha mai udito lamento alcuno contro di lui e che pensa che la sua promozione all’Episcopato sarà di grande profitto spirituale.

Il Guardiano dei Francescani di Soria, parimenti nella diocesi di Osma, mi scrive: “Conozco personalmente al Sr. Penitenciario y Rector del Seminario de Osma, M.I.Sr.D. Silverio Velasco, y todo lo que respecto de él diga a Vuestra Excelencia son observaciones más particulares, y como tales debe recibirlas, sin darles más alcance ni más valor que el menguado de mi criterio expuesto más que ninguno al error.

Es un sacerdote el citado Rector de Osma, ejemplar que, sin poseer dotes extraordinarias de ninguna especie, reúne un equilibrio envidiable de ciencia y de virtud. Su aplicación esmerada a las ciencias morales no ha mermado en nada su espíritu en orden a la virtud que se manifiesta en él por una amabilidad encantadora y una humildad que cautiva.

De su porte exterior modesto se deduce que es hombre de oración, y esto, a mi juicio, es una garantía muy grande para los consabidos fines. De su piedad y virtud hablan bien hasta sus compañeros de Cabildo.

De su reputación publica solo le diré –porque dice bastante– que en Osma le cuentan entre los sacerdotes místicos.

Su talento, que no pasa de ordinario, lo ha cultivado con esmero, y en cuestiones morales tiene autoridad, aunque no siempre le hagan justicia sus compañeros, debido sin duda a que no le reconocen talento extraordinario.

No le faltan suavidad en las formas ni prudencia en las resoluciones, pero, a mi entender, le sobra pusilanimidad para los tiempos actuales, y su timidez natural y su indecisión acaso fueran en momentos un obstáculo para el buen desempeño del cargo de Obispo.

Este es a mi juicio el unico inconveniente que podría frustrar sus buenos deseos’.

Lasciando da parte la contradizione, almeno apparente, in cui cade questo Guardiano col dire che il Velasco “non ha un talento straordinario, ma lo ha coltivato con esmero e che fa autorità nelle questioni morali”, l’unico appunto che si al Canonico Velasco è “un pò di timidezza nel decidere” come dice il Vescovo di Pamplona, o “pusillanimità”, come scrive lo stesso Guardiano dei Francescani, dando però a questa parola il senso di ‘timidezza naturale e indecisione”.

Penso però che tale difetto, se è vero, non abbia molta importanza.

Prima di tutto non è stato notato dagli altri informatori; in secondo luogo il Vescovo di Pamplona, che lo ha notato e ne ha perciò tenuto canto, finisce per esprimere un parere pienamente favorevole alla sua promozione all’Episcopato.

A ciò potrei aggiungere che un pò di timidezza nel decidere, in un subordinato, come è stato finora il Can. Velasco, invece di pusillanimità può essere docilità e venerazione ai superiori, senza il cui consentimento non si vogliono prendere disposizioni di qualche importanza.

Tale timidezza perciò cesserebbe quando il Velasco non fosse più un semplice Rettore di Seminario ma fosse egli stesso il Vescovo della diocesi.

Tutto considerato, perciò, mi è sembrato poter segnalare alla benevola attenzione dell’Eminenza Vostra il nome del Sacerdote Silverio Velasco, Penitenziere di Osma e Rettore del locale Seminario diocesano, affinché sia tenuto presente per la provvista della diocesi ora vacante di Ciudad Rodrigo.

Nel pregare poi l’Eminenza Vostra di volermi manifestare il pensiero della Santa Sede in proposito e in caso autorizzarmi a procedere alla compilazione dei relativi atti, mi chino al bacio...

DOCUMENTO 27

DESPACHO NÚM. 1442 DE TEDESCHINI A GASPARRI

Informa sobre una conversación con el General Primo de Rivera, Presidente del Directorio Militar, relativa a los nombramientos de obispos.

AES, IV Período, *Spagna 680, fasc. 63, ff. 43-46*, original mecanogra-

fiado. Impreso también en la Positio de mayo de 1924, pp. 17-21.

Madrid, 3 abril 1924.

Stamattina ho visitato il Presidente del Direttorio Militare per raccomandargli varie questioni.

Prima di tutto l'ho pregato di voler affrettare la presentazione di due Uditori di Rota, che da oltre un anno sono vacanti in questo Supremo Tribunale. «Il Sacro Tribunale, gli ho detto come altre volte, non può più funzionare nella sua normalità, perché mancano i Prelati per comporre i turni delle varie Sale, e due Prelati sono inabilitati; io perciò ho dovuto nominare provvisoriamente qualche bravo sacerdote dei clero di Madrid perché supplisse tale deficienza e rendesse possibile il funzionamento del Tribunale.

Gli ho suggerito anche due nomi, che tutto considerato, mi sembrano i migliori fra gli infiniti concorrenti, e che so essere di gradimento, almeno uno, del Direttorio stesso.

Il Presidente ne ha preso nota e mi ha fatto buone promesse.

Poi gli ho raccomandato la vecchissima questione della contribuzione territoriale imposta anticoncordatariamente sulle Comunità Religiose. Ed anche in questo il Presidente mi ha dato buone promesse, assicurandomi che tutto sarà risolto con la compilazione dei nuovi *Presupuestos*, o legge di contributi. Mi ha anzi letto una formula contenuta nelle istruzioni da lui passate al Ministero de Hacienda, e che a me é sembrata insufficiente o per lo meno poco chiara: e glielo ho fatto notare, ricevendo le solite promesse che tutto si sarebbe aggiustato.

Quindi gli ho raccomandato i desideri della Santa Sede circa l'eventuale riconoscimento da parte della Spagna dei Soviets di Russia, lasciandogli anche un pro-memoria e facendogli le più vive preghiere che avevo già fatto immediatamente, appena ricevuto u telegramma, al Sottosegretario di Stato.

Ho procurato altresì di conoscere l'attuale pensiero del Direttorio circa la questione catalana nell'ordine ecclesiastico, onde, in caso, pregarlo di volermi esporre in concreto i suoi *desiderata*; ma non ho potuto ottenere nulla di preciso. L'impressione, che ne ho avuta, è che il Direttorio non mostra di conoscere dove termini il regionalismo e dove incominci il separatismo. Nei primi mesi i signori del Direttorio parvero confondere col separatismo condannabile anche il regionalismo buono, cui sembravano ritenere contrario allo spirito nazionale. Ora l'unico cambio che hanno fatto consiste nell'essersi persuasi che questo era troppo; ma non sono tuttavia arrivati a chiarezza di idee, e perciò non amano pronunciarsi.

Di queste ed altre questioni abbiamo parlato; ma non con la diffusione con la quale il Presidente mi ha intrattenuto su altra cosa; il suo risentimento, cioè, perché nell'ultimo Concistoro non é stato nominato nessun Cardinale

Spagnolo, e perché la Santa Sede non ha accettato per Vescovo il Deán del Capitolo Cattedrale di Plasencia, Don Michele Juliá Vilaplana, candidato suo personale.

Ho procurato di spiegare e giustificare l'uno e l'altro fatto: ma tutto inutilmente.

Per il Concistoro gli ho spiegato come la Spagna abbia manifestato il suo desiderio troppo tardi, cioè il 13 marzo, quando non era più possibile accoglierlo senza alterare il già predisposto Concistoro del 24 marzo. I Cardinali, aggiunti, la Spagna li potrà avere in un Concistoro prossimo.

Inutile dire che a tale spiegazione e a tale delicata promessa il Presidente non si è acquietato affatto, ma ha continuato a lamentare che la Spagna, il Direttorio, il Re fanno tanto per la Religione, sono andati a Roma, hanno formulato espressamente i loro desideri circa i Cardinali di lingua spagnola, attendono con ogni premura, con ogni sacrificio ai desideri della Santa Sede a favore delle Comunità Religiose, nelle proposte vescovili, nella questione russa etc., etc. ... ; la Santa Sede invece contesta alla Spagna perfino il privilegio, goduto sempre, di avere cinque Cardinali.

Ho replicato che ciò non è affatto vero, poiché i Cardinali spagnoli, se non sono stati nominati nel Concistoro passato —e cioè perché il desiderio è stato espresso troppo tardi— lo potranno essere in un Concistoro prossimo. Gli ho accennato altresì le grazie singolarissime che la Santa Sede concede alla Spagna; gli ho ricordato l'appoggio che l'Episcopato ha dato al Direttorio.... Il Presidente ha voluto cogliermi qui per dirmi che in ciò che si riferisce all'atteggiamento dell'Episcopato spagnolo non ha che vedere la Santa Sede. Ho dovuto perciò spiegargli come la Chiesa si estende a tutto il mondo per mezzo dell'Episcopato, e che l'Episcopato, si chiami spagnolo o francese, non fa nulla contro le indicazioni della Santa Sede, che anzi, specialmente quando opera collettivamente, è, e deve essere considerato come la continuazione e l'applicazione della Santa Sede medesima, e che è anticattolico ed assurdo volere separare l'Episcopato dalla Santa Sede.

Ciò però, che più amareggiava il Presidente era il rifiuto del Juliá. «Un sacerdote —mi diceva— che io conosco personalmente, che ho sentito predicare, che ho sentito elogiare anche da Vescovi! Scriverò a Vescovi e vedrà come tutti me daranno buone informazioni! Anzi voglio che lei stesso lo conosca, lo farò venire in Nunziatura, vedrà che ecclesiastico eccellente...! La mancata accettazione è anche una mancanza di riguardo a me, poiché l'ho proposto io ed è la mia prima proposta.... Questo rifiuto ha dispiaciuto molto anche a Sua Maestà.... ». E così di seguito per quasi tutta l'udienza, che durò circa un'ora.

Non è valsa né l'assicurazione che la Santa Sede in queste deliberazioni mira soltanto al bene delle anime, che vi mira naturalmente con criteri tutto speciali e perciò forse differenti da quelli dei Governi, che non ha mai nessuna intenzione di contrariare il Governo, e molto meno la persona del Presidente

dei Direttorio, che anzi sarebbe ben lieta di poter accedere ai desideri del medesimo e fa sempre tutto il possibile per compiacerlo.

Non é valso neppure l'accenno che gli ho dato delle negative che, durante la mia Nunziatura, hanno ricevuto i precedenti Governi circa proposte vescovili. «Lo stesso Conte de Romanones –gli ho detto– nei pochi mesi che é stato a Grazia e Giustizia, si é visto rifiutare per cinque volte le prime proposte che fece. Anche lui un giorno mi disse che credeva trattarsi di una questione personale tra la Santa Sede e lui; ma poi, alle mie spiegazioni, si é ricreduto subito ed ha potuto vedere che la Santa Sede non ricusava sistematicamente candidati perché proposti da questo o da quel Ministero, ma solo perché non li giudicava idonei alla sede per la quale venivano proposti. La non accettazione doversi quindi imputare, non già ad animosità verso i proponenti o a semplice mancanza di benevolenza: ma solo a diversità, di criterio».

Il Presidente del Direttorio ha continuato nei suoi lamenti, come se fosse stato ferito personalmente e quasi volesse una soddisfazione personale.

Questo piccolo incidente forse non valeva la pena che fosse comunicato all'Eminenza Vostra; ma ho creduto poterglielo indicare poiché anch'esso dice, e chiaramente, la chiaramente e l'appassionamento di questi signori quando si mettono in questioni ecclesiastiche, e la difficoltà in cui viene a trovarsi il Nunzio, il quale, da una parte non può dir male del candidato ruscato, poiché un'ora dopo lo saprebbe tutta la Spagna (qui non v'è segreto); e d'altra parte deve giustificare decisioni superiori che sono interpretate tanto sinistramente ed appassionatamente da persone che hanno l'autorità suprema, si credono grandemente benemerite e non vogliono persuadersi di essere profani in questioni ecclesiastiche.

Mi sono altresì mosso ad accennare a questo episodio, affinché l'Eminenza Vostra possa tener conto anche delle osservazioni, che il medesimo suggerisce, specialmente nell'esame dell'unito Rapporto N.º 1441, dove, trasmettendo la proposta di Zaragoza, compio il mio dovere di dare imparziali ed oggettive informazioni circa il candidato proposto.

Mi chino, ecc.

P.S. - Firmato questo Rapporto ho ricevuto il venerato cifrato N.º 102 [La promozione di due soli cardinali americani nell'ultimo concistoro ha provocato lagnanze sulla pubblica stampa di Francia, Spagna ed alcune Repubbliche Sudamericane, la quale ha accennato propri rappresentanti diplomatici di poca attività presso la S. Sede. V.S. faccia subito conoscere a chi di dovere che tale ristretta promozione fu dovuta a ragioni gravi delle quali la Santa Sede deve tener conto a che tale accusa è completamente infondata. Lo stesso Governo brasiliano lo ha riconosciuto in un articolo autorizzato del "Jornal de Commercio" di Rio Janeiro], relativo a commenti della stampa a seguito dell'ultimo Concistoro. Come avrà potuto osservare l'Eminenza Vostra, io ho già parlato della cosa col Presidente del Direttorio; come già da prima ne avevo parlato

con lo stesso Re, giustificando l'operato della Santa Sede. Non mancherò di servirmi delle spiegazioni contenute nel telegramma, quante volte l'occasione o l'opportunità lo consiglino.

DOCUMENTO 28

DESPACHO NÚM. 1448 DE TEDESCHINI A GASPARRI

Nombramiento del dominico Albino González Menéndez-Reigada como obispo de Tenerife

AES, IV Período, *Spagna, 652, fasc. 52, ff. 20-20v*, original mecanografiado.

Madrid, 8 abril 1924.

Ho l'onore di comunicare a Vostra Eminenza Rev.ma che il Direttorio Militare mi ha proposto per la vacante diocesi di Tenerife il Rev. Padre Albino González Menéndez-Reigada, religioso dell'Ordine Domenicano.

Si tratta di un candidato dell'antico Governo, già noto all'Eminenza Vostra.

Del Padre Albino, infatti, parla il mio rispettoso Rapporto dei 7 Aprile 1923 N°. 963, a cui l'Eminenza Vostra si degnava rispondere con cifrato N°. 73 del 17 Aprile, dicendomi che il Santo Padre lo accettava per Tenerife e mi autorizzava a procedere al relativi atti, compreso il processo canonico.

Come ben ricorda l'Eminenza Vostra, essendosi il Governo affrettato a pregarmi di sospendere la provvista di Tenerife in attesa di trovare altri due Candidati per le altre due diocesi allora vacanti di Plasencia e di Osma e quindi procedere, d'accordo Governo e Santa Sede, ad assegnare ai tre quella Diocesi che sarebbe sembrata la più adeguata alle attitudini di ciascuno, non si poté far nulla per la nomina del Padre Albino.

Ora il Direttorio è tornato all'antica proposta e spero che la Santa Sede non avrà difficoltà di confermarmi la risposta già datami, accettando per Tenerife il prelodato Padre Albino.

In attesa perciò di una benevola risposta dell'Eminenza Vostra, mi chino al bacio della sacra porpora e mi onoro professarmi con profonda venerazione

DOCUMENTO 29

DESPACHO NÚM. 1628 DE TEDESCHINI A GASPARRI

Nuevas noticias sobre los nombramientos episcopales.

AES, IV Período, *Spagna 666, fasc. 56, ff. 75-76*, original mecanografiado.

Madrid, 30 septiembre 1924

A breve commentario del mio cifrato di ieri sera N°. 80 mi onoro comunicare all' Eminenza Vostra Rev.ma i seguenti dati:

Il Presidente del Direttorio militare, Generale Primo de Rivera, da qualche settimana si trova nel Marocco dirigendo ed incoraggiando la lotta contro i mori ribelli.

A Madrid funge da Presidente interino del Direttorio il Contrammiraglio Marchese de Magaz, un signore che è animato dalle migliori disposizioni per risolvere felicemente la vertenza prodottasi nella provvista di Saragozza.

Il Marchese di Magaz scrisse al Cardinale Reig, Arcivescovo di Toledo, esponendogli il desiderio di conferire con lui circa nomine vescovili.

Il Cardinale venne ieri stesso a Madrid e la sera fu ricevuto dal Presidente interino, il quale, espostogli lo stato della questione, gli confidò come finalmente avesse ottenuto dal Generale Primo de Rivera la autorizzazione di tentare la soluzione della nota vertenza mediante la seguente proposta "trasferire l' Arcivescovo di Granata a Saragozza ed il Vescovo di Vich a Granata".

La proposta così formulata è del Presidente del Direttorio Generale Primo de Rivera, il quale insiste tenacemente per una promozione del Vescovo di Vich. Il Marchese di Magaz, tuttavia, prima di presentare tale proposta alla Santa Sede, ha voluto sentire il parere del Cardinale Primate: terminò, perciò, pregando il Cardinale di dirgli con tutta confidenza e libertà il suo parere.

Il Cardinale Reig, fatte alcune osservazioni sulla poca opportunità di insistere così subito su Vich, sia pure per una sede che si trova in condizioni molto differenti da quelle di Saragozza, prese tempo per riflettere tranquillamente sulla questione e dare così un parere che non fosse il frutto solo della prima impressione.

Venne perciò subito a pregarmi di telegrafare all' Eminenza Vostra, onde conoscere riservatamente il pensiero della Santa Sede.

"Se la Santa sede –mi diceva il Cardinale Reig– è disposta a prendere in benevola considerazione la traslazione dell' Arcivescovo di Granada a Saragozza e quella del Vescovo di Vich a Granata, io darò parere favorevole: se invece la Santa Sede fosse contraria, io vorrei risparmiare alla Santa Sede medesima il dolore di dare una nuova negativa e mi assumerei io tutta la responsabilità e l' odiosità di dire di no al Direttorio militare.

Naturalmente, in ambedue i casi, il Cardinale Reig risponderà in nome esclusivamente proprio, personale e privato, senza accennare affatto alla Santa Sede e senza comunque far sospettare di essere stato ispirato.

DOCUMENTO 30

DESPACHO NÚM. 1707 DE TEDESCHINI A GASPARRI

Sobre el nombramiento de un obispo auxiliar o coadjutor para Barcelona. Oportunidad de introducir el nombramiento de coadjutores con derecho de sucesión y candidatos propuestos por el obispo de Barcelona al Gobierno.

AES, IV Período, *Spagna 666, fasc. 57, ff. 2-6*, original mecanografiado. *Spagna 685*, copia impressa in la Ponencia de enero de 1925. *Ausiliare per Barcellona*, pp. 7-13.

Madrid, 29 dicembre 1924

Ho ricevuto il venerato Dispaccio dell'Eminenza Vostra Rev.ma del 27 novembre p. p. n. 36361, riguardante il governa della diocesi di Barcellona.

Già avevo avuto occasione di intrattenermi in proposito con l'Emo Signor Cardinale Vidal, giunto da Roma a Madrid alla fine di novembre per assistere alle consuete conferenze dei Metropolitani.

L'Em.mo Cardinale Vidal mi aveva manifestato che il pensiero della Santa Sede era di dare a Mons. Guillaumet, attuale Vescovo di Barcellona, un Ausiliare, che però fosse già vescovo e godesse di prestigio, tanto da essere, almeno di fatto, se non fosse possibile anche di nome, un vero Coadiutore con diritto di futura successione. Senza tale diritto, d'altra parte, sarebbe impossibile trovare un vescovo spagnolo che si rassegnasse a lasciare la sua diocesi (dove il minimo assegnato alla mensa è di ventimila pesetas oltre gli incerti) per ridursi a fare da subalterno con la qualifica di semplice ausiliare e con sole diecimila pesetas all'anno, e con la sicurezza di rimanere, da un giorno all'altro, campato nell'aria.

Il Cardinale Vidal mi parlò, come fece a Vostra Eminenza, anche del Vescovo di Urgel, come di ottimo candidato che riunirebbe le condizioni necessarie; e mi disse che sarebbe stato bene che io stesso mi fossi recato a Barcellona per parlarne a Mons. Guillaumet e persuaderlo ad accettare questo benevolo progetto pontificio.

Quanto al mio viaggio a Barcellona, io, ignorando che tale fosse il pensiero

dell'Eminenza Vostra, e stimando che si trattasse soltanto di una opinione personale del Cardinale Vidal, gli risposi che non mi sembrava né necessario né prudente; oltreché, infatti, la cosa poteva essere fatta benissimo da altri, per esempio dallo stesso Cardinale Vidal, il mio viaggio, senza una ragione di carattere ostensibile, avrebbe richiamato soverchiamente l'attenzione del pubblico, con quei commenti e quelle conseguenze che è facile supporre in un ambiente agitato ed agitatore, come è Barcellona e la Catalogna.

Lo pregai perciò che lui stesso, come antico amico e, più ancora, come Metropolitano e come cardinale, che per giunta ha trattato della cosa direttamente e proprio in questi ultimi giorni con l'Eminenza Vostra e col Santo Padre, ritornando da Madrid a Tarragona, passasse per Barcellona, visitasse il vescovo e gli facesse le opportune manifestazioni.

Il Cardinale, al quale, secondo il solito, pare che poco piacciono gli incarichi molesti, cercò di ricusarsi, o, per lo meno, di cambiare discorso e di rimandare la trattazione della cosa ad altro tempo.

Ma io, considerando che ben difficilmente avrei potuto trovare altra occasione così propizia per soluzionare infine felicemente questa lunga, grave e delicata questione (è da un anno che Re e Governo mi insistono sempre per le dimissioni e la sostituzione di Mons. Guillaumet, e rimproverano la Santa Sede di non averli contentati), e considerando altresì che, posto che l'Ausiliare debba essere il successore dell'attuale Vescovo, occorreva ottenere che la designazione dell'Ausiliare stesso avvenisse con un accordo speciale col Governo, affinché questo, mediante un suo intervento, vedesse non pregiudicati i privilegi della Corona, mi recai subito dal Presidente interino del Direttorio per esporgli il nuovo progetto del Santo Padre circa Barcellona —un Vescovo Ausiliare che fosse già Vescovo di qualche diocesi spagnola, che avesse prestigio e che dovesse poi essere, a suo tempo, Vescovo di Barcellona—, e per fargli vedere che, per quanto dipende da me, io nella provvista di quella importantissima diocesi non voglio perdere tempo ed ho il proposito di procedere di pieno accordo fino a riconoscere che, per il carattere di futura successione, debbo sentire il Governo nella scelta del candidato.

Il Marchese di Magaz trovò buona l'idea, e ragionevole e deferente il procedimento: ma mi fece subito le due osservazioni o domande alle quali io stesso ed a bello studio lo incamminava; come, cioè, assicurar la futura nomina a Vescovo di Barcellona, posto che il Ministero di Grazia e Giustizia non ha amato finora, come io gli esponevo, concedere Coadiutori Vescovili con diritto di futura successione: e poi dove trovare tale candidato già Vescovo, che accetti di andare ad aiutare il Vescovo di Barcellona, e che sia di gradimento, come è indispensabile, del Vescovo stesso.

Gli risposi che, a mio parere, per ciò che riguarda la futura successione bisognerebbe insistere perché il Ministero di Grazia e Giustizia desista dalla sua negativa abituale; e che quanto al candidato, il quale, in vista appunto di tale

futura successione, doveva essere anche di pieno gradimento di Sua Maestà e del Santo Padre, il Governo aveva ora una eccellente occasione, interpellando i Metropolitani, e specialmente il Cardinale Vidal, che trovavansi tutti in Madrid.

Il Marchese di Magaz accettò subito; si riservò naturalmente di parlarne con Sua Maestà; ed il giorno seguente chiamò il Cardinale Vidal per esporgli il progetto, per parlargli di qualche nome di candidati, e per incaricarlo (naturalmente avevo suggerito anche questo, con la necessaria delicatezza) di fare subito le opportune pratiche con Mons. Guillamet, scegliendo con lui due o tre nomi di gradimento del Vescovo, da sottoporsi poi alla Santa Sede ed a Sua Maestà.

Il Cardinale Vidal non ebbe difficoltà di accettare: fece il nome del Vescovo di Urgel e si riservò di scrivere, appena conchiusa qualche cosa col Vescovo di Barcellona.

Il Cardinale, per quanto era da lui, avrebbe voluto rimandare le cose alle calende greche; ma quando venne in Nunziatura per prendere in proposito più concreti accordi e scambiare impressioni, riconobbe che questa, per l'urgenza, per l'importanza e per la delicatezza della cosa, era la soluzione migliore, messa a portata di mano, nelle circostanze del momento, dalla Divina Provvidenza.

Rimanemmo quindi che egli, che partì da Madrid il primo corrente, avrebbe visitato subito il Vescovo di Barcellona e poi, secondo ciò che avrebbe potuto combinare, avrebbe scritto subito al Presidente del Direttorio ed a me, proponendomi i nomi concertati con Monsignor Vescovo di Barcellona.

I giorni passarono; io nel frattempo, sospettando quello, che poi ho visto che sta avvenendo, tastai il terreno circa la questione generale del Coadiutore con futura successione, ed ho dovuto comprovare che, sia perché si tratta di cosa nuova in Ispagna e della quale il Concordato non parla, sia anche perché qui non si comprende bene il suo significato, effettivamente incontra gravi difficoltà negli elementi burocratici, come le incontrò due anni fa quando si trattò di dare un ausiliare al Vescovo di Tortosa.

Laonde per non fare passi in falso e per evitare eventuali futuri incidenti o consigliati al Marchese di Magaz di sentire, oltre il Ministero di Grazia e Giustizia, anche il Consiglio di Stato.

Nel frattempo io prego l'Eminenza Vostra di volermi indicare se posso continuare ad insistere affinché si introduca anche in Ispagna ciò che, secondo il Codice di Diritto Canonico, è pratica comune nelle altre nazioni, la nomina cioè del Coadiutore con futura successione; e, in caso, in che modo si possa conciliare tale nomina coi diritti di presentazione che la Corona di Spagna ha per i Vescovi residenziali, e col diritto di nomina che è riservato alla Santa Sede quando si tratta di Ausiliari, e col silenzio del Concordato.

Secondo il mio sommesso parere, in Ispagna, come da per tutto si danno frequenti casi in cui è, non solo utile, ma indispensabile che si dia ad un Vescovo un Coadiutore con futura successione.

Infatti, quello che più preme è provvedere efficacemente al Governo delle diocesi quando un Vescovo è impossibilitato. Nell'evenienza di malattia del Vescovo, l'Ausiliare, quantunque in certi casi straordinarii possa essere munito dalla Santa Sede di facoltà speciali, non potrebbe mai fare opera vallevole, perché non avrebbe la sicurezza di continuare in quel posto anche in caso di decesso del Vescovo Ausiliato: né il clero ed il popolo darebbero peso ed importanza alle sue decisioni, sempre per la precarietà del suo incarico. Queste ragioni, generali per ogni diocesi e per ogni nazione, si rafforzano in Ispagna per il fatto che qui le vacanze vescovili sono sempre assai lunghe e veramente disastrose.

Sarebbe quindi, sempre a mio subordinato modo di vedere, una cosa provvidenziale che si potesse giungere anche in Ispagna ad introdurre la nomina finora mai esistita, dei Vescovi Coadiutori con futura successione. Certo la burocrazia che qui impera, e che, come da per tutto, è cieca, consuetudinaria ed irragionevole, deve suscitare le sue difficoltà. Ma io spero che, permettendolo la Santa Sede, le insistenze ed i ragionamenti che la Nunziatura si proporrebbe di fare, finirebbero per avere ragione delle opposizioni, le quali sono più di forma che di sostanza.

Io perciò, per il bene di queste diocesi, imploro da Vostra Eminenza l'autorizzazione a fare i passi necessari per somigliante riforma. Ma perché essa non susciti a priori un ostacolo invincibile, penso sia d'uopo che la Santa Sede dichiari al Governo che, quantunque secondo il Concordato, le nomine degli Ausiliari spettino alla Santa Sede e nn vi abbia niente che vedere il Real Patronato, tuttavia, visto che si tratta di dare ad un Vescovo non già un semplice Ausiliare, bensì un Coadiutore con futura successione e che con ciò il Real Patronato verrebbe a perdere il diritto di presentare il titolare della diocesi al momento della morte del Vescovo impossibilitato, la Santa Sede consente che il Re eserciti *nunc pro tunc* mediante la presentazione del Coadiutore, il diritto concordatario, che dovrebbe esercitare a suo tempo quando morisse il Coadiuto. Ed è giusto che al Re non si tolga l'esercizio di questo diritto, come d'altra parte, nessun danno ne verrebbe alla Chiesa; ed anzi la Chiesa, dal fatto che il Re esercita *nunc pro tunc* il diritto di presentazione, risentirebbe nel governo delle diocesi il vantaggio di veder assicurato innanzi tempo una scelta che, colle attuali norme, deve risultare buona e che eviterebbe le sempre lunghe e perniciose vacanti.

Nel caso particolare poi di Barcellona, posto che si insista nell'idea che l'Ausiliare sia uno che è già Vescovo, è particolarmente necessario che gli si dia il diritto di futura successione, poiché, a parte la efficacia del suo ministero, in caso contrario sarebbe troppo gravoso e troppo umiliante per uno che sia già Vescovo residenziale, lasciare la sua diocesi per ridursi a fare oggi l'Ausiliare e rimanere domani - alla morte cioè dell'Ausiliato - senza niente.

Tornando ora alle gestioni dell'Emo Signor Cardinale di Tarragona, vengo a sapere che egli parlò, alla fine, col Vescovo di Barcellona, e che questi

gradirebbe che il Vescovo, che deve essergli assegnato come aiuto, venisse scelto tra i seguenti Prelati, citati in ordine di preferenza: Vescovo di Canarie, Vescovo di Urgel, Vescovo di Lérida.

Il giovane Vescovo di Canarie è l'antico Vicario Generale di Tarragona, e perciò credo che la preferenza non sia del Vescovo di Barcellona, ma bensì del Cardinale Vidal, il quale non ricorda che tale preferenza la espose anche a me, prima che pensasse a parlare col Vescovo di Barcellona.

Si tratta di una buona persona: ma Mons. Serra è stato nominato Vescovo soltanto da due anni, ed ha preso possesso della diocesi soltanto da un anno. Nelle Isole Canarie egli non sta volentieri, perché sta lontano dalla Spagna; ed a questo si deve forse se il Cardinale Vidal, che lo fece fare Vescovo, ora lo ha fatto mettere in prima linea dal povero Vescovo di Barcellona, il quale certamente non può darsi esatto conto della cosa.

Il secondo candidato, il Vescovo di Urgel, è un buon soggetto; è Vescovo da cinque anni ed ha il vantaggio di aver esercitato l'ufficio di Vicario Generale proprio in Barcellona. Egli è anche barcellonese.

Egualemente buon soggetto è il terzo candidato, il Vescovo di Lérida.

Penso adunque che se il Governo proporrà il secondo o il terzo dei candidati, si provvederà bene a quella importante diocesi, e senza gli inconvenienti che presenterebbe la nomina del primo.

In attesa di conoscere il venerato pensiero dell'Eminenza Vostra circa la soluzione di questa questione, che diventa sempre più urgente e ... delicata, mi chino...

DOCUMENTO 31

DESPACHO NÚM. 1732 DE TEDESCHINI A GASPARRI

Propuesta de trasladar a Mallorca al obispo de Gerona, Gabriel Llompart.

AES, IV Período, *Spagna 686, fasc. 68, ff. 3-3v*, original mecanografiado.

Madrid, 19 dicembre 1924

Il Signor Marchese di Magaz, Presidente interino del Direttorio Militare, nella conversazione che ebbi con lui ieri sera, mi propose ufficialmente, a nome del Governo, la traslazione di Mgr. Gabriele Llompart y Jaume, Vescovo di Gerona, alla diocesi di Maiorca, che viene a rimanere vacante con la promozione del Vescovo di Maiorca ad Arcivescovo di Saragozza.

Monsignor Llompart, che è ben noto alla Santa Sede e che ha retto in poco tempo le diocesi di Tenerife e di Gerona, è oriundo della diocesi di Maiorca; conosce perciò molto bene le cose di quella diocesi.

Il Direttorio desidera la sua traslazione perché non si sarebbe mostrato sufficientemente energico contro i catalanisti separatisti, ed, in generale, perché non manifesterebbe quella forza di volontà e di decisione che sarebbe necessaria nella importante e difficile diocesi di Gerona.

Checché sia di questi apprezzamenti, credo che Mgr. Llompart, che è certo un piissimo Vescovo, abbia tutte le doti e le qualità necessarie per reggere con profitto la diocesi di Maiorca, nelle isole Baleari; e credo altresì che egli vi andrebbe volentieri, essendo quella la sua isola natia.

D'altra parte mi sembra non male né inopportuno che la Santa Sede, evitando che si faccia sorgere un incidente per ogni provvista Vescovile, faccia vedere che, salvo il bene delle anime, essa non si oppone alle proposte del Governo, e così prende in benevola confederazione anche questa, la quale, tutto considerato, non sembra contraria ai sacri interessi della Chiesa.

Nel pregare pertanto l'Eminenza Vostra di volermi comunicare se la Santa Sede accetta questa proposta, mi chino al bacio della sacra porpora...

DOCUMENTO 32

DESPACHO NÚM. 1745 DE TEDESCHINI A GASPARRI¹

Informes sobre el arcediano de Salamanca, Agustín Parrado, candidato para obispo de Palencia, y del canónigo doctoral de Valencia, José Vila, para obispo de Gerona.

AES, IV Período, *Spagna 687, fasc. 68, ff. 22-26*, original mecanografiado.

Madrid 3 enero 1925.

Attualmente trovasi vacante nella Spagna –oltre la diocesi di Salamanca per la morte dolorosa di Mgr. Regueras avvenuta il 28 dicembre p.p.– la diocesi di Palencia; e presto dovrà vacare altresì la diocesi di Gerona, dovendo quel Vescovo essere trasferito a Maiorca.

Per la provvista di queste due diocesi di Palencia e di Gerona la “Giunta delegata del Real Patronato” ha proposto al Direttorio quattro candidati: ed il Direttorio si è degnato scegliere tra essi quei due che, tutto considerato, sembravano i migliori, per proporli ufficialmente alla Santa Sede.

I due prescelti sono il Rev.mo Don Agostino Parrado y García, ‘Arcediano’

della Cattedrale di Salamanca e Segretario Vescovile della medesima diocesi, ed il Rev.mo Don Giuseppe Vila y Martínez, Canonico Dottorale della Metropolitana di Valenza, Prefetto degli Studi del Seminario e Vice-Cancelliere della Università Pontificia della stessa archidiocesi.

Il primo, che ha vissuto sempre in Castiglia, è proposto per Palencia; il secondo, che é valenziano di origine e perciò conosce il catalano, viene proposto per Gerona.

1°

Il Canonico Agostino Parrado y García, accettato unanimemente dalla Giunta Delegata, venne proposto a questa Nunziatura dal piissimo ed ora defunto Vescovo di Salamanca; e le informazioni che ho di lui sono ottime:

Il Patriarca delle Indie mi scrive: “Conozco al M.I. Don Agustín Parrado desde el año 1902. Era él entonces Vice-Rector de la Universidad Pontificia de Valladolid y yo Secretario de aquel Arzobispado. El Sr. Parrado distinguíase, a pesar de su juventud, por su vida retirada, dedicada al estudio y al cumplimiento de sus deberes. Dos años después, al ser yo elevado a la dignidad episcopal con destino a la diocesis de Astorga, le elegí mi Secretario de Cámara en atención a su piedad solida y a sus dotes de prudencia: y en los 19 años que ha servido este cargo en Astorga y en Salamanca viviendo siempre en mi compañía, he comprobado su fidelidad nunca desmentida y sus altas cualidades de gobierno. Como además lleva veinte años no interrumpidos ocupado en asuntos eclesiásticos, cuenta con esa larga experiencia que tanto auxilia en el ejercicio del cargo episcopal y es garantía de acierto. Por todo eso, creo que será hoy uno de los más preparados para ocuparse en el gobierno de una diocesis si la Santa Sede, en su alta sabiduría, estimase oportuno confiárselo”.

Il Provvisore e facente funzioni di Vicario Generale di Madrid, oriundo di Salamanca, mi dice che il Can. Parrado “es un sacerdote verdaderamente ejemplar. Sus dotes de gobierno, que juzgo excelentes, he podido apreciarlas en su difícil cargo de Secretario de Cámara de mi diócesis natal de Salamanca, por donde voy con frecuencia y donde públicamente se le reputa, dicho en términos corrientes, como episcopable. No he tenido ocasión de apreciar personalmente su ciencia fuera de una vez y en una sola materia y difícil, en la cual le encontré perfectamente enterado. Pero, dado el cargo de Secretario de Cámara que tanto tiempo y tan acertadamente ha desempeñado y la reputación publica que goza, no me cabe duda de que tiene la suficiente, por lo menos, para ejercer dignamente el oficio episcopal”.

Il Direttore Spirituale del Seminario di Salamanca mi conferma che “goza en la opinión pública el concepto de sacerdote ejemplar, hombre de autoridad y competencia científica, según pide su cargo. La gestión acertada que viene realizando como Secretario de Cámara y Gobierno de esta diocesis, su presti-

gio entre los Sres. Capitulares y el celo discreto, prudente y activo que viene desplegando, autorizan y fundamentan tal opinión. Es miembro del Claustro de Doctores en Sagrada Teología en este Seminario. Le considero muy completo para promover la gloria de Dios revestido de la alta dignidad episcopal”.

Il Superiore dei Padri Gesuiti di Salamanca crede che si tratti di un “eclesiástico digno y grave y de buenas cualidades para la dignidad y cargo de Obispo. *Ex auditu*, tengo de él las mejores referencias y nada tengo oído en contrario contra su saber, prudencia y honestidad de vida”.

Il Superiore del Padri Agostiniani della medesima città mi scrive: “Considero a Don Agustín Parrado como un varón virtuoso, celoso, caritativo, prudente, de trato afable, con las buenas dotes de gobierno y la ciencia teológica y jurídica suficientes para el buen desempeño del cargo episcopal. En cuanto a su reputación pública está muy bien conceptuado por sus buenas costumbres, vida recogida y piadosa, espíritu fervoroso, amor al trabajo, celo por la salud de las almas y por el bien del Clero y finalmente por su buena preparacion y claro y recto juicio para resolver las cuestiones en el gobierno de la diocesis que suelen presentarse”.

2º

Il Canonico Giuseppe Vila y Martínez venne proposto alla Giunta Delegata dagli Arcivescovi di Siviglia e di Valenza e a tale proposta si unì il Cardinale Arcivescovo di Toledo. Essa pure meritò l’approvazione unanime della Giunta.

Le informazioni che ho ottenuto circa il medesimo sono, in generale, molto favorevoli, quantunque qualcuno –e particolarmente il Vescovo Ausillare di Tortosa– abbia accennato a qualche difficoltà di carattere, come l’Eminenza Vostra potrà vedere dalle seguenti citazioni:

Il Vescovo di Maiorca, che fu Rettore del Seminario di Valenza ed è oriundo della medesima archidiocesi ed ora è stato nominato Arcivescovo di Saragozza, mi scrive: “Don José Vila Martínez es varón virtuosísimo, trabajador incansable y de mucho celo por la gloria de Dios. En la capital levantina dirige e impulsa muchas asociaciones piadosas y obras católicas. Tiene gran talento y una vasta cultura eclesiástica: buen latinista, versadísimo en Derecho Canónico, cuya cátedra regenta más de veinte años, excelente predicador y teólogo. Conoce bien el arte de gobernar, es prudente, aunque por carácter y temperamento impulsivo. Sin embargo creo que en esta parte se ha moderado bastante desde algunos años, y la responsabilidad misma del cargo le serviría de contrapeso, como he podido observar ahora desempeñando la Prefectura de Estudios del Seminario. La reputación publica no puede ser mejor. Todos reconocen en él un sacerdote intachable, ejemplar y abnegado”.

Il Vescovo di Segorbe, parimenti valenziano: “Juzgo al M.I.Sr.D. José Vila competentísimo por su ciencia y acrisolada virtud para la dignidad episcopal,

y en cuanto a sus dotes de gobierno tan solo he oído decir que su carácter es un poco duro y tenaz”.

L’Ausiliare di Toledo, anche lui valenziano: “Es un sacerdote de solida virtudes, muy piadoso, de conciencia recta y carácter entero, gran cultura general y eclesiástica, sobresaliendo en Derecho Canónico y Sagrada Teología; es celoso, trabajador y muy hábil en la dirección y gobierno de obras y entidades. Su reputación publica es excelente. Por todo lo cual, a mi juicio, es apto para el oficio y dignidad de Obispo”.

Il Rettore del Seminario di Valenza: “Ha sido siempre sacerdote ejemplar, de significada virtud, celo y probadas aptitudes, y creo ser este mismo el concepto general en que en toda la diócesis se le tiene. De su ciencia y dotes de gobierno tiene bien demostrado el poseerlas por su acertado desempeño en los cargos y delicadas comisiones, que ya de años le vienen confiando los Prelados Diocesanos”.

Il Superiore dei Gesuiti di Valenza: “Es sacerdote de virtud solida e intachable, de ciencia eclesiástica muy aventajada, de pública reputación indiscutible; en cuanto a sus dotes de gobierno debo advertir que se le tiene por austero, severo e inflexible en su dictamen; lo cual no me consta por datos concretos de mi observación personal”.

Il Superiore dei Padri Redentoristi, sempre della città di Valenza: “Es un sacerdote verdaderamente santo. Goza de esta reputación en Valencia entre el Clero y el pueblo. Y lo que es mas, en su propio pueblo natal, Benavites, donde he estado predicando, he podido observar que se le tiene una especial veneración... Muchos en Valencia se extrañaban de que no haya sido aun propuesto para la dignidad episcopal, de la cual se le considera dignísimo. Goza de la fama de hombre doctísimo, no solo en Derecho, sino en todas las ciencias eclesiásticas: y su juicio tiene gran peso en todo cuanto se le consulta. Como Canciller de la Universidad Pontificia y Visitador de todos los Conventos de Religiosas ha demostrado durante muchos años ser hombre de prudencia y tener dotes de gobierno... Únicamente se dice contra él que es algo rígido y austero en su trato. Pero se nota también que no es menos austero consigo mismo. Es quizá consecuencia de su celo por la observación de todo lo que es ley. Yo, sin embargo, tengo que decir que, habiéndole tratado bastante, jamás he notado en él ese defecto o exceso, sino una muy grande bondad y amabilidad. Creo delante de Dios que sería un buen Obispo y que, colocado en una diócesis en que hubiera bastante que corregir, acabaría con los abusos pronto y bien. Es todo un carácter y hombre de una conciencia rectísima e inflexible”.

L’Ausiliare di Tortosa, invece, dopo di avermi detto: “Tengo al Sr. Vila por persona de solida piedad, manifestada en su intervención abnegada y constante en muchas asociaciones piadosas y de celo; de actividad notable, con empeño decidido y ferviente de cumplir las piadosas obligaciones que se impone. Téngole también por hombre de estudio y de extensa cultura teológica

y jurídica. Es de costumbres austeras, un tantico inclinado a la rigidez, y goza por todas estas circunstancias de muy buen nombre y concepto entre la gente buena” - appunta la questione del carattere con queste parole: “Su temperamento es bilioso y su genio algo fuerte y extremado en la manifestación de sus impresiones. También le he hallado algunas veces indeciso y fluctuante en sus juicios. Estas ultimas cualidades y alguna tendencia a formar camarillas y capitanear grupo, ponen un poco de sombra a las demás buenas prendas que indudablemente le adornan. Tiene 58 años de edad, y, acaso, representa algo más por hallarse delgado y como envejecido.”

Ora, questa asprezza o rigidezza di carattere, che il novello Ausiliare di Tortosa ha voluta notare nel Can. Vila, anche prescindendo che da altri viene negata, o attenuata, o per lo meno rimandata a tempi passati, credo che non sia una vera difficoltà specialmente se si tiene in conto che malgrado questo asserito difetto, il Vila è tenuto in universale estimazione e non dicono nulla contro di lui né l'attuale suo Arcivescovo, Mgr. Melo, che pure, per il carattere suo personale di eccessiva dolcezza, sarebbe portato a rilevarlo, né l'Arcivescovo precedente all'attuale e che è lo stesso Primate di Spagna, i quali hanno avuto campo di ben conoscere il Vila: e lungi dall'averne concetto non che eccellente, si nono creduti in dovere di proporlo per Vescovo.

È da tenere anche in conto che il preteso difetto di rigidezza, se esiste, non cadrebbe male sul carattere serio e poco espansivo del popolo di Gerona, per il cui governo viene proposto il Can. Vila.

Meno valore ancora deve tenere la “alguna tendencia a formar camarilla”, scoperta dallo stesso Ausiliare, posto che né gli Arcivescovi che si sono succeduti in Valenza, né gli altri Prelati, Canonici e religiosi della stessa città ne fanno parola.

D'altra parte non bisogna dimenticare che questi due candidati sono dei migliori che ha potuto trovare in tutta la Spagna lo stesso Episcopato spagnolo, e che, almeno per ciò che concerne il Vila, è difficilissimo trovare candidati per le diocesi catalane, nelle quali si richiede la speciale conoscenza della lingua del paese e, molto più, la qualità di non essere implicati nelle questioni, ora più che mai ardenti, della politica locale.

Perciò è da augurare che il desiderio del Governo, il quale propone per la diocesi di Palencia il Rev.mo D. Agostino Parrado y García e per la diocesi di Gerona il Rev.mo D. Giuseppe Vila y Martínez, possa essere favorevolmente accolto dalla Santa Sede.

DOCUMENTO 33

DESPACHO NÚM. 1750 DE TEDESCHINI A BORGONGINI DUCA

Sobre los nombramientos de obispos coadjutores.

AES, IV Período, *Spagna 666, fasc. 57, ff. 9-10*, original mecanografiado.

Madrid, 8 enero 1925.

Facendo seguito al mio rispettoso Rapporto N°. 1707, del 29 dicembre p.p. che mi sono permesso inviare per il tramite dell'Eccellenza Vostra Rev. ma all'E.mo Superiore il 2 corrente, credo doveroso ed utile comunicare all'Eccellenza Vostra che stasera il Presidente interino del Direttorio mi ha chiamato per parlarmi della questione di principio, prospettata nel sopracitato Rapporto le nomine cioè di Coadiutori con futura successione in Ispagna.

Egli mi ha detto che il Ministero di Grazia e Giustizia, in seguito alle mie spiegazioni, non si mostra più tanto ostile alla introduzione delle nomine in questione. Soltanto opina che tali nomine non siano previste del Concordato e non si possa quindi a divenire ad esse senza che prima si faccia in materia una nuova disposizione concordata, udito il Consiglio di Stato.

Ho replicato che veramente a me sembra che nel Concordato c'è già quanto basti per il caso, senza dire che il Codice di Diritto Canonico è in Ispagna legge del Regno, ma che nondimeno io non sono alieno dall'iniziare pratiche, se così piacerà alla Santa Sede, per addivenire alla redazione di una disposizione concordata esplicita.

All'uopo mi affretto a sottoporre la cosa all'Eccellenza Vostra pregandola di volermi indicare se posso inviare una nota al Consiglio di Stato, come è desiderio del Signor Presidente del Direttorio e come richiede il Ministero di Grazia e Giustizia allo scopo di fra pronunziare il Consiglio di Stato su tale questione e di preparare quindi, d'accordo col Governo, un progetto di articolo da sottoporsi poi alla approvazione della Santa Sede.

In tale progetto io penserei si dovessero porre esplicitamente i seguenti principi;

1. Nota autógrafa: "Affirmative ad utrumque".

Compete esclusivamente alla Santa Sede il giudizio sopra la convenienza di dare ad un Prelato diocesano un Vescovo Coadiutore con diritto di futura successione.

La nomina del Coadiutore con diritto di futura successione si farà in conformità di ciò che in materia stabilisce il Codice di Diritto Canonico.

Siccome però con queste nomine viene esclusa la vacanza della sede quando cessi il Prelato diocesano e perciò non potrà allora la Corona esercitare il suo privilegio, la Santa Sede non ricusa che la presentazione, che in virtù dei privilegi apostolici concessi a Sua Maestà Cattolica dovrebbe aver luogo dopo avvenuta le vacanza canonica, sia invece anticipata a quando la Santa Sede abbia risolto di procedere ella nomina del Coadiutore.

I Vescovi Coadiutori avranno la medesima dotazione (pts. 10.000) dei Vescovi Ausiliari.

In linea generale questi principi sono accettati non solo del Presidente interino, ma anche –almeno sembra– del Ministero di Grazia e Giustizia, che ha fatto solo alcune difficoltà sulla spettanza alla Santa Sede del diritto di giudicare della opportunità di dare ad un Vescovo non l'Ausiliare ma il Coadiutore con successione: difficoltà che paiono eliminate.

Inutile dire che, se verrà il beneplacito della Santa Sede, farò tutto il possibile perché siano accettati anche dal Consiglio di Stato e si arrivi quindi ad una redazione chiara ed esplicita che non lasci dubbi per l'avvenire e che possa meritare l'approvazione della Santa Sede, alla quale, ripeto, dovrà essere sottomesso il testo prima che sia definitivo.

Le circostanze sono non sfavorevoli: la cosa oltretutto utile, è urgente, poiché, come mi ha detto il Presidente anche questa sera, è suo desiderio di procedere a Barcellona nel senso desiderato della Santa Sede risolvendo prima questa questione di principio.

Nel pregare l'Eccellenza Vostra di voler dare di tutto ciò comunicazione all'Emo. Superiore e di favorirmi poi, con la possibile sollecitudine, le opportune istruzioni, mi è grato raffermarmi coi sensi della più distinta e sincera stima...

DOCUMENTO 34

DESPACHO NÚM. 1869 DE TEDESCHINI A GASPARRI

Provisión de las diócesis vacantes de Salamanca (Francisco Frutos Valiente), Tortosa (Félix Bilbao Ugarriza), coadjutor de Barcelona (José Miralles Sbert), Jaca (Agustín Rodríguez) y Lérida (Manuel Medina Olmos). Elogia la obra y la figura de Andrés Manjón. Dificultades para la provisión de las diócesis catalanas con candidatos catalanes. El caso del valenciano José Vila, candidato para Gerona.

AES, IV Período, Spagna 666, fasc. 57, ff. 11-20, original mecano-grafiado.

Madrid, 9 Marzo 1925.

Il Signor Presidente del Direttorio Militare, Generale Primo de Rivera, in una conferenza che ho celebrato con lui qualche tempo fa, mi ha fatto le seguenti proposte vescovili, che poi mi ha confermato per iscritto.

1°. Per la diocesi di Salamanca, vacante per la morte di Mgr. Regueras, propone l'attuale Vescovo di Jaca, Monsignor Francesco Frutos Valiente.

E' Vescovo dal 1920. E' giovane ancora, avendo quarantadue anni, ma uno del Vescovi più distinti di Spagna, piissimo, lavoratore indefesso, ottimo oratore, e, soprattutto, vero apostolo che cerca solo le cose di Dio e la salvezza delle anime.

In Salamanca, città degli studi, saprà tener alto il prestigio dell'autorità vescovile, ed è da credere vi farà buona riuscita, come è lecito arguire dal bene grande che questo buon Vescovo ha compiuto in Jaca.

2°. Per la diocesi di Tortosa, vacante per la morte di Mgr. Rocamora, propone l'attuale Amministratore Apostolico della stessa Tortosa, Monsignor Felice Bilbao y Ugarriza, Vescovo tit. di Zarai.

Tortosa è territorialmente divisa tra le regioni catalana e valenziana, e vi si parla il catalano ed il castigliano.

Monsignor Bilbao è vasco di origine, conosce il valenziano e perciò stesso comprende il catalano. Egli è stato ben ricevuto, prima come Ausiliare e poi come Amministratore Apostolico di Tortosa: ed è da sperare che sarà ben ricevuto anche come Vescovo. D'altra parte ha doti eccellenti di pietà, di scienza e di governo. La diocesi non ha sollevato, nei confronti di Monsignor Bilbao, la questione politica regionale, molto spinosa; sembra quindi bene che neppure la Santa Sede sollevi tale questione ed accetti senz'altro la

proposta governativa.

3°. Per Barcellona, che non è vacante, ma è governata da Mgr. Guillamet, da oltre un anno infermo, propone come Coadiutore con futura successione l'attuale Vescovo di Lérida, Monsignor Giuseppe Miralles Sbert.

Tutto considerato credo che sia un buon candidato: dotto, attivo ed anche con esperienza di governo ecclesiastico, poiché regge la difficile diocesi di Lérida da oltre dieci anni. E' maiorchino di origine, conosce perciò perfettamente il catalano, e, se non erro, non ha contra di sé né la pregiudiziale dei catalanisti né quella degli anticatalanisti. Ebbe, è vero, a soffrire gli attacchi dei catalanisti. In occasione della opposizione che egli fece alle associazioni dei *Pomells*. Ma da un pezzo non si sente dire più nulla, e d'altronde, il Vescovo aveva ragioni da vendere.

E' poi da tener presente che egli è uno del tre proposti dallo stesso Vescovo di Barcellona (oltre Mgr. Miralles, aveva proposto il Vescovo di Canarie, prelado nuovo e giovane, e il Vescovo di Urgel, ritenuto dal Direttorio come catalanista).

Ho tardato a dare comunicazione di questa e delle altre proposte, perché desideravo sapere se Mgr. Miralles fosse contento almeno rassegnato a lasciare Lérida per andare a fare il Coadiutore del Vescovo di Barcellona: ed ho avuto all'uopo un carteggio con lui e poi anche una conversazione: e quantunque non possa ancora dire l'ultima parola sulla accettazione da parte di Mgr. Guillamet, delle condizioni da lui poste, posso però dire che Mgr. Miralles accetta.

4°. Per la diocesi di Jaca, che rimarrebbe vacante nell'ipotesi che il Santo Padre si degnasse trasferire a Salamanca Monsignor Frutos Valiente, propone il Rev. D. Agostino Rodríguez y Rodríguez, Canonico Lettorale della Metropolitana di Toledo.

Il Can. Rodriguez venne proposto al Governo dalla Giunta Ecclesiastica delegata del Real Patronato, composta allora dal Cardinale di Toledo, dall'Arcivescovo di Valladolid, dal Vescovo di Pamplona e dal Vescovo di Salamanca, ora defunto, i quali avevano ritenuto il Rodríguez idoneo e degno dell'Episcopato. Alla Giunta venne proposto dal defunto Vescovo di Salamanca, di cui era ben nota la rettitudine, la prudenza e l'amore alla Chiesa.

Ciò non ostante io ho assunto, come di consueto, informazioni confidenziali e riservate, rivolgendomi al Rettore del Seminario di Toledo, al Superiore dei Gesuiti di Toledo, ad un sacerdote toledano che conosco personalmente e che merita fiducia, al Vescovo di Huesca, che fu Ausiliare di Toledo, al Vescovo Priore degli Ordini Militari che fu Deán del Capitolo toledano, ed all'attuale Ausiliare di Toledo:

a) Il Rettore del Seminario di Toledo mi rispose:

“He conocido y tratado, primero en el Pontificio Colegio Español de Roma y después aquí en Toledo al M.I.Sr. Agustín Rodríguez, y si en Roma me pareció muy piadoso y distinguido, después, en Toledo, lo he estimado y

estimo como sacerdote meritísimo y digno del mayor aprecio por las grandes virtudes y talentos que el Señor le ha concedido y él ha sabido consagrar con activa y loable perseverancia al servicio de Dios y defensa y gloria de la Santa Iglesia. De sentimientos, convicciones y costumbres perfectamente sacerdotales y de conciencia delicada, cumple con sus deberes con exactitud y escrupulosidad. Es piadoso y modesto, amante del retiro e del estudio, activo y celoso en cuantos ministerios y obras de acción católica le ha colocado la Providencia o su caridad le ha sugerido. Devotísimo a la Santa Sede, la ama con filial amor y la defiende con sabiduría, celo y firmeza. Finalmente es de temperamento equilibrado y juicio sólido, seguro y maduro, y amante de lo justo y de lo bueno, con prudencia y santa fortaleza. En el orden científico, así eclesiástico como profano, habrá pocos en España que le aventajen. Es Doctor en filosofía por la Academia de Sto. Tomás de Roma, en teología y derecho por la Universidad Gregoriana, y un excelente y erudito escriturista. Conocedor de las lenguas bíblicas, del francés, italiano, inglés y alemán, sigue con celo y provecho el movimiento literario moderno, así en el orden histórico y arqueológico, como en el litúrgico, apologético, escriturístico. Finalmente es buen predicador, escritor brillante y excelente polemista. Lo estimo dotado de condiciones no comunes de gobierno no y creo que ha de dar en el Episcopado mucha gloria a Dios y a la Santa Iglesia”.

b) Così il sacerdote Giovanni Carrillo, cappellano della Cattedrale, molto pio e prudente, che lo conosco personalmente, mi dice che il Canonico Lettorale: “Es considerado como sacerdote virtuoso y sabio ... Ha escrito un libro sobre la Misa, ha refutado errores, ha dirigido el periódico de Toledo –*El Castellano*–. Es orador, sabe muchos idiomas modernos y orientales, y ha dado conferencias en Toledo sobre diversos asuntos siendo siempre elogiadísimo por todos. Es piadoso, y se puede afirmar con certeza, pues nunca se dice nada de él.

c) Il Superiore dei Gesuiti di Toledo, pur facendo notare che non ricorda di aver visto il Can. Dottorale assistere ai ritiri mensili che egli predica in Toledo da quattro anni, mi dà questa elogiosa informazione: “Vive habitualmente en el edificio aquí llamado Hospital de afuera, en compañía de su padre y de una hermana, personas muy piadosas, de comunión diaria, y que visten con la sencillez de unos pobres aldeanos. Respecto a la piedad de D. Agustín no tengo otro dato positivo que el de haber hecho una vez los Stos. Ejercicios bajo mi dirección con gran recogimiento y humildad. La ausencia de ulteriores datos fácilmente se puede explicar teniendo en cuenta que vive lejos de nuestra iglesia y que tiene donde vive sacerdotes con quienes puede dirigirse. La virtud que en él sobresale es la prudencia, con cuyo auxilio ha llegado a conseguir el no tener enemigos –al menos que yo sepa– en medio de las grandes rivalidades que existen en el Cabildo Catedral. En las ciencias filosóficas, teológicas y escriturísticas raya a gran altura. Predica admirablemente en cuanto al fondo y

a la forma: en los discursos admira a los oyentes y en el arte de la pintura y de la palabra es eminente. Ha desempeñado numerosos e importantísimos cargos en la diócesis, y todos los ha desempeñado a satisfacción de todos. Según mi pobre sentir, persona que reúna un conjunto de tantas y tan elevadas prendas, propias de un Obispo, sin que esas prendas sean desdoradas por ningún defecto manifiesto y culminante, no es fácil encontrar”.

d) Il Vescovo di Huesca: “Durante el corto tiempo de mi estancia en Toledo aprecié en D. Agustín Rodríguez, Lectoral etc. notables cualidades de seriedad sacerdotal, de sólida instrucción en materias eclesiásticas y de recto sentido práctico. No llegó a mi noticia nada que pudiese empañar su buena reputación. Cuanto a su piedad y celo nada puedo manifestar, ni en pro ni en contra, por no haber tenido ocasiones de observar tales dotes”.

e) Il Vescovo Priore degli Ordini Militari (Ciudad Real): “El Sr. Rodríguez es generalmente estimado en aquella ciudad (Toledo) como sacerdote de buenas costumbres y reputación, muy trabajador y culto. Con respecto a sus dotes de gobierno, aun no ha desempeñado cargo alguno inmediatamente anejo al gobierno de las diócesis: pero de nada tengo conocimiento que pueda inducir a la presunción en contrario de sus condiciones de gobierno”.

f) L’Ausiliare di Toledo, invece, si mostra piuttosto sfavorevole, poiché mi dice: “Es sacerdote de claro talento, extensa cultura, una regular virtud y goza de buena fama publica. Muestra ser de conciencia algo ancha. Es aficionado al juego, y por las tardes se dedica a él en unión de varios sacerdotes, amigos suyos, que se reúnen en su casa con este objeto. Tal es el concepto que tengo formado del Sr. Rodríguez en los diez meses que hace le conozco”.

Ma penso che, se fosse esatto questo giudizio dell’Ausiliare (il quale conosce il candidato da soli dieci mesi) il Cardinale di Toledo non avrebbe accettato nella Giunta siffatta proposta, né il Rettore del Seminario, e molto meno il Superiore del Padri Gesuiti avrebbero fatto gli elogi sopra riportati.

5°. Per Lérida, che rimarrebbe vacante con la progettata traslazione di Mgr. Miralles a Coadiutore di Barcellona, propone il Rev. D. Manuel Medina Olmos, Canonico del Sacro Monte di Granata.

Anche questo sacerdote venne proposto al Governo —ma, come sempre, senza indicazione di diocesi— dalla Giunta Ecclesiastica delegata del Real Patronato.

Di Lui ho le seguenti informazioni:

a) Il Vescovo di Málaga: “Personalmente he tratado muy poco a este sacerdote: sin embargo tengo de él muy buena impresión por la fama de que goza en Granada y por haber sido el amigo íntimo, consejero, director espiritual y ahora sucesor del venerando D. Andrés Manjón. Es autor también de varias obras didácticas y de propaganda, y sacerdote de muy afable trato y buen espíritu eclesiástico”.

b) Il Vescovo di Guadix: “A mi juicio, es muy apto y digno de ser elevado

a la dignidad y cargo de Obispo por sus virtudes, ciencia y dotes de gobierno que le han conquistado excelente reputación pública”.

c) Il Rettore del Seminario Maggiore di Granata e Canonico di quella Metropolitana: “D. Manuel Medina Olmos es sacerdote ejemplar, virtuoso y varón de celo apostólico. En la actualidad dirige las escuelas fundadas por nuestro inolvidable D. Manjón, del que fue confesor. Es predicador evangélico, muy competente en ciencias eclesiásticas y correcto escritor. Es unos de los sacerdotes más estimados en esta ciudad. Siempre desempeñó con gran acierto cuantos asuntos le confiaron sus Superiores; actualmente prepara el próximo Congreso Catequístico en esta diócesis”.

a) Il Superiore del Padri Redentoristi di Granata: “D. Manuel Medina pasa en la opinión pública por uno de los sacerdotes más dignos de Granada: es varón recto, seriamente virtuoso y sabio, dotado de egregias dotes de gobierno, de que más de una vez ha dado gallardas pruebas en el Sacro Monte. Lo creo episcopable y me parece que daría días de gloria a la Iglesia de Jesucristo en su pontificado”.

e) Il Superiore dei Gesuiti di Granata, pur dicendomi di aver trattato molto poco il Can. Medina Olmos, me ne dá però buone informazioni: “Me parece persona buena y competente para el cargo, es ilustrado. La gente le estima”.

f) Il Vescovo di Badajoz, che fu Canonico della Cattedrale di Granata: “Goza de muy buena reputación y es tenido como sacerdote de virtud sólida y competencia científica nada común. Por sus modales y carácter algo afeminado quizá dejaría algo que desear como hombre de gobierno”.

Questo ultimo inciso può produrre una impressione sfavorevole. Ma forse la Santa Sede rifletterà che, nonché valere menomamente in tutti gli altri informatori, che neppure lo menzionano, questo difetto, se veramente esiste, non ha influito neppure sul giudizio dell’ottimo Vescovo di Badajoz, che ha creduto di notarlo: e di fatti, come ho detto sopra, egli dice che gode di molto buona riputazione ed è considerato come sacerdote di solida virtù.

In queste informazioni ricorre più volte il nome del Canonico Andrea Manjón. Ora, come sa l’Eminenza Vostra, il Sac. Andrea Manjón, Canonico del Sacro Monte, morto due anni or sono, è una gloria della Chiesa e della nazione spagnola.

Egli fondò le scuole cosiddette dell’“Ave Maria”, destinate ai bambini poveri; inventò un sistema pedagogico tutto suo particolare, e consacrò tutta la sua vita sacerdotale all’educazione dei bambini poveri, circondato sempre da tale aureola di santità che credo stiano già raccogliendo le prove per il processo canonico della sua beatificazione.

Le scuole dell’“Ave Maria” sano diffuse in molte regioni di Spagna, sono molto apprezzate da tutti e fanno un bene immenso nell’ordine religioso e nell’ordine educativo didattico.

Da questi brevi cenni é facile dedurre come il nome del Can. Manjón,

venerato in tutta la Spagna, renda cara anche la persona di colui che fu il collaboratore ed il direttore spirituale di una anima tanto grande e che ne ora il successore nella direzione delle scuole, cioè il Can. Emanuele Medina Olmos. E non v'ha dubbio che la promozione di questo canonico all'Episcopato ridonderebbe in cuore anche dell'opera manjoniana.

Il Can. Medina Olmos viene proposto per Lérida.

Come è noto questa diocesi appartiene, almeno per la metà del suo territorio, alla regione catalana, dove naturalmente si parla il catalano, che è da presumere sia ignorato dal candidato, che è vissuto sempre in Granata.

Ciò mi obbliga a sottoporre alla benevola attenzione dell'Eminenza Vostra le seguente osservazioni.

Con le recenti ed attuali proposte governative si provvedono di fatto, due diocesi esclusivamente catalane (Barcelona e Gerona) e due diocesi in parte catalane ed in parte non catalane (Tortosa e Lérida).

Come ho detto, tutto fa sperare che Mgr. Bilbao in Tortosa e Monsignor Miralles in Barcellona saranno accolti abbastanza favorevolmente.

Si può dire altrettanto delle diocesi di Gerona e di Lérida?

Parlo di nuovo di Gerona poiché il Rev. Giuseppe Vila y Martínez, valenziano, proposto già dal Governo per Gerona ed accettato dalla Santa Sede (cf. cifrato N°. 122 del 14 gennaio) non si è ancora deciso a dare il suo consentimento. Dapprima ricusava risolutamente, ed adesso ha finito per rimettere la decisione nelle mie mani.

Ora la situazione è la seguente:

I catalani, e non i catalanisti soltanto, vogliono che a Catalogna siano dati Vescovi catalani: il Direttorio Militare invece non vuole assolutamente che alle diocesi di Catalogna vengano preposti Vescovi catalani. Le ragioni che lo ho esposto al Sr. Presidente del Direttorio per mostrargli quello che a me sembra un errore in tale tattica, non lo hanno smosso affatto.

Un catalano, mi diceva il Presidente, in Catalogna? Non posso assolutamente: altrimenti i catalani diranno che *claudicamos*. La Chiesa, soggiungeva Primo de Rivera, è internazionale; quindi si può nominare un Vescovo di dove che sia. E' vero, rispondeva io: ciò è innegabile, ed è perfettamente cattolico e canonico. Ma se la Chiesa ha il diritto di mandare chi vuole, non le si può negare il diritto di mandare chi è più opportuno: ed in questi momenti di pressione politica penso che non debba dare a vedere che manda non chi sembra più indicato ad essa, ma chi più lo sembra al governo.

Il Vescovo, in tali condizioni, apparirebbe più come l'inviato del Direttorio che come l'inviato della Chiesa.

Niente: Il Generale Primo de Rivera non sentiva osservazioni.

E dire che non gli feci l'osservazione della lingua, che un Vescovo non catalano o che non sia almeno valenziano o delle isole Baleari non comprende!. Parlargli della lingua era come parlare della corda in casa dell'impiccato: per-

ché per il Direttorio la lingua è la causa o per lo meno il pretesto e l'occasione di tutto! In conformità con questo programma il Direttorio invia in Catalogna anche pubblici ufficiali ed autorità che non sappiano il catalano onde i catalani siano obbligati ad usare il castigliano.

Purtroppo la Giunta delegata non ha ancora proposto nessun candidato catalano poiché i due che essa indicava li ho dovuti sconsigliare io, non sembrandomi essi idonei. Ma, anche se avesse presentato ottimi candidati catalani, il Governo li avrebbe proposti forse per altre diocesi di Spagna, ma *mai* per le diocesi di Catalogna.

Quindi ci troviamo forzatamente davanti a questo dilemma: o si accede alle esigenze del Direttorio ed avremo lo scontento in Catalogna o si cerca di accontentare questa regione in cosa pur tanto giusta e buona, ed avremo le ire del Direttorio. Non c'è via di mezzo.

Ora il Canonico Vila ed il Canonico Medina sono certamente due buoni candidati. Il primo, che dovrebbe andare a Gerona, conosce anche il catalano: il secondo, proposto per Lérida, è circondato dal prestigio e dall'aureola di santità del compianto canonico Manjón. Ma nessuno dei due è catalano, e ciò basta perché debbano incontrare opposizione.

Tale pericolo non è stato né previsto né mi è stato menomamente segnalato dal Cardinale Primate, che pure è Presidente della Giunta delegata: e non lo ha né previsto né segnalato forse perché crede, in buona fede, che o non esista o non sia tanto grave, o, infine, meriti di essere combattuto. Egli è valenziano e fu Vescovo di Barcellona, dove ebbe a soffrire l'indicibile da parte dei catalanisti, e da dove dovette andarsene, felice di cambiare con Valenza che gli fu provvidenzialmente offerta.

Anche il Marchese di Comillas, col quale parlai giorni or sono, e che è catalano, crede che certamente sarebbero meglio accolti Vescovi catalani, ma che non saranno combattuti dall'elemento sano quei Vescovi che, pur non essendo catalani di origine, non siano anticatalani di spirito.

Parimenti il P. Beniamino Miñana mi manifesta: “Primero, que, según mi humilde parecer, puede muy bien desempeñar el cargo de Obispo de Gerona un Prelado que conozca la lengua catalana sin ser catalano: y no son de temer dificultades políticas que en otros tiempos pudieran haber surgido de entre algunos catalanistas extremados. Segundo: el cargo de Obispo de Lérida puede desempeñarlo un Prelado que no hable la lengua catalana, como lo desempeñó el antecesor del actual. El Obispado de Lérida puede compararse al de Tortosa y actualmente se está viendo el aplauso general con que ha sido recibido en Tortosa y toda su diocesis el Administrador Apostólico, Sr. Bilbao, siendo general, sin distinción de clase, el deseo de que dicho Ilmo Sr. quede definitivamente rigiendo la diocesis”.

Ma, malgrado tutto ciò, l'esistenza del pericolo mi è stata esposta senza ambagi dal Cardinale di Tarragona alcuni giorni or sono, quando egli ignorava

la proposta di Vila per Gerona ed io non pensavo che Medina Olmos sarebbe stato proposto per Lérída.

Egli diceva:

"A. a) Es evidente que el Prelado para cumplir bien y con prontitud su ministerio debe conocer profundamente el idioma, las costumbres, el modo de ser y aun las personas de su diócesis, de lo contrario perderá mucho tiempo antes no se oriente, deberá fiarse de los otros, y nunca podrá tener íntima comunicación con el pueblo confiado a su cuidado, que no gusta valerse de intermediarios o intérpretes para denuncias, cosas delicadas y de conciencia. b) La Iglesia debe ser y aparecer libre, sobre todo en la provisión de altos cargos y nunca ir del brazo del Estado o de un partido o Dictador, para ayudar o parecer que ayuda el desarrollo de determinada política que un pueblo o gran parte del mismo considera contraria a respetables intereses y aspiraciones no reprobadas por la moral ni por el derecho. c) Hoy se sabe y se dice por los Gobernantes que no quieren ni un Obispo catalán en Cataluña, para que de esta manera se presten más fácilmente a la predicación y a la enseñanza de la doctrina cristiana en la lengua castellana; esto es cosa política y contraria a los intereses de las almas.

B. No favorece tampoco a la Nación, pues al cesar la dictadura habrá una reacción muy fuerte que ahondará las diferencias entre Castilla y Cataluña, y la Iglesia podría actuar de conciliadora al conservar su prestigio immaculado ante el pueblo. Para ello ha de mantenerse alejada de los *separatistas* y de los *separadores*.

C. No conviene tampoco al Rey, pues aquí en Cataluña se cree que favorece la política contra la región y que su criterio es el de presentar Obispos castellanos; por esto ha perdido muchísimas simpatías, y nosotros vemos con disgusto, sin poder evitarlo, como muchas personas buenísimas y de comunión diaria hablan de la república como de la cosa más natural del mundo. El Rey debe ser padre de todas las regiones y amarlas todas por igual, por esto es rey. Se hace un agravio a todo el clero catalán, no queriendo encontrar un sacerdote de cualidades para ser Obispo de su región.

Considero mal menor hoy día, dejar de proveer las Sedes por una temporada larga, antes que ceder a imposiciones con miras exclusivamente políticas".

Con lui concorda lo spirito pubblico di Catalogna, che si manifesta a voce ed in iscritto ad ogni occasione.

Secondo il mio sommosso parere el Marchese di Comillas e gli altri che pensano che questi Vescovi non catalani non saranno male ricevuti, giudicano e parlano secondo il buon senso assoluto e secondo lo stretto diritto della Chiesa. Gli altri invece, pur non negando alla Chiesa questo verissimo diritto, parlano secondo lo stato della passione politica in grandissima parte del pubblico: parlano cioè il linguaggio della realtà, della quale la Santa Sede, per la maggiore efficacia dei suoi provvedimenti, tiene sempre conto.

Io credo perciò che effettivamente, se non la nomina di Vila per Gerona, certo quella di Medina Olmos per Lérida sarà ricevuta male in Catalogna, e, come sopra ho detto, il Vescovo castigliano sarà considerato più come un emissario del Governo che come eletto della Santa Sede: e la Santa Sede e molto più la Nunziatura saranno considerate come dominate dal Direttorio e come strumenti della sua politica.

Come accennai sopra, il Can. Vila, indeciso se accettare o meno la Mitra di Gerona, ha finito col rimettere ogni cosa nelle mie mani. Io ho tirato le cose per le lunghe, appunto per vedere se potevo far sostituire il Vila, valenziano, con un buon candidato catalano. Ma quando, nel colloquio col Presidente, ho visto che Primo de Rivera, interpretando come una mancata accettazione la dilazione del Can. Vila, mi proponeva per Gerona, non già un catalano, ma addirittura uno che di catalano non sa neppure una parola (Il Can. Rodríguez di Toledo che poi propose per Jaca) io, visto il pericolo, mi affrettai a dichiarargli che il Can. Vila non aveva ricusato, anzi era disposto ad accettare: solo desiderava alcun tempo ancora per una soluzione definitiva, che tutto lascia sperare —dicevo— possa essere favorevole.

Dinanzi a questo proposito del Direttorio, pensavo fra me, meglio il Can. Vila, quantunque non catalano ma che è valenziano, conosce la lingua ed ha a suo vantaggio molti precedenti di valenziani nominati a diocesi di Catalogna, anzi che un altro che non sia né catalano, né valenziano, né conosca la lingua del paese.

Quanto a Lérida la cosa, come ho detto, è più grave, e non ha le attenuanti ed i precedenti che valgono per Gerona.

Per Lérida il Governo propone senz'altro uno di Granada, ottima persona certamente, ma che non è del paese catalano, non conosce la lingua ed ha tutta l'apparenza, come è in realtà, di essere emissario del Governo, per i fini del Governo, in opposizione completa con le aspirazioni, giuste o non giuste non voglio dirlo, del paese, al quale è destinato. Conseguenza inevitabile sarà che, pur nel caso in cui sia rispettato per l'ufficio e per la veste che porta, il suo ministero non avrà l'efficacia che dovrebbe avere: la sua opera e la sua parola saranno sospettate di stare al servizio di una causa né patriottica né popolare: ed alla prima occasione, massime se non agirà con tutta la possibile prudenza, sarà oggetto di opposizione, di persecuzione, di disgusti. Niente poi dico dell'impressione che si avrà nel paese riguardo la Santa Sede. La Santa Sede, si dirà, può mandare, è vero, chi meglio crede: però suole di fatto mandare chi meglio risponde alle condizioni locali: mai e poi mai suole permettere che le sue nomine siano fondatamente considerate come strumento e mezzo di qualsiasi politica.

Questo penseranno, non certo gli elementi sani e ragionevoli, come sono il Marchese de Comillas e il P. Miñana, né gli elementi che anche in Catalogna militano per la madre patria, che è la Spagna: ma lo diranno certo le masse,

che ben si sa a quali idee colà si ispirino: ed è chiaro che non conviene minare il prestigio e la considerazione della Santa Sede.

In vista di ciò, la prudenza, salvo superiore e migliore consiglio, suggerirebbe di non accedere, almeno per ora, alla proposta del nome del Canonico Olmos.

Se non che con tale negativa la Santa Sede ritornerebbe allo stato di guerra dell'anno scorso: e questo stato di guerra suscitato per pretesti politici una seconda volta, farebbe vedere che con l'attuale Governo di Spagna, che pure ha al suo attivo tante benemerienze civili e religiose, la Chiesa non può stare in pace, e le conseguenze non si sà quali possano essere.

Io adunque, nel mio sommesso modo di vedere, opinerei in altro modo. Sarei cioè del subordinato parere di lasciare Lérida senza nuovo Vescovo e di continuarla sotto le cure dell'attuale Prelato, destinato a Coadiutore con futura successione di Barcellona, con la qualifica di Amministratore Apostolico di Lérida *ad nutum Sanctae Sedis*.

Il Vescovo di Lérida, da me interpellato con la dovuta riserva sia del segreto sia della competente decisione del Santo Padre, si è mostrato molto favorevole, e mi ha assicurato che egli, sia perché la diocesi é ben incamminata, sia perché ha un buon vicario generale, sia infine perché la vicinanza permette di andarvi anche con frequenza da Barcellona, potrebbe benissimo continuare a reggere Lérida dal nuovo ufficio che Sua Santità si degnasse affidargli in Barcellona.

Con tale misura si provvederebbe bene a Lérida, si eviterebbe il sorgere di una questione scottante e pericolosa, ed il Governo non riceverebbe una vera negativa, ma piuttosto un *dilata*, che, penso, non offenderebbe.

In seguito il tempo e le circostanze darebbero consiglio.

In attesa di conoscere le auguste decisioni del Vicario di Cristo su tutti i temi sopra descritti, e specialmente sulla accettazione definitiva del Can. Vila per Gerona e sulla nomina del Vescovo di Lérida ad Amministratore Apostolico della medesima, mi chino al bacio...

APUNTE DE LA SECRETARÍA DE LA S C. DE AA.EE.EE. SOBRE
EL DESPACHO ANTERIOR

AES, IV Período, *Spagna 666, fasc. 57, ff. 22-22v*, original mecanografiado.

9 mayo 1925

Nel rapporto n. 1869 del 9 marzo u.c. Mons. Tedeschini parla della provvista delle seguenti sedi:

1. SALAMANCA il governo propone l'attuale vescovo di Jaca, Mons.

Valiente, il quale, secondo quanto riferisce Mons. Tedeschini è ottima persona.

2. Per JACA, che resterebbe vacante, il governo propone il can. Rodríguez, che Mons. Tedeschini giudica capace.

3. Per TORTOSA il governo propone l'attuale Amministratore Apostolico, Mons. Bilbao, che Mons. Tedeschini giudica molto favorevolmente.

4. Fino a questo punto non c'è nessuna difficoltà; le difficoltà nascevano per BARCELONA, perché, in un primo tempo il governo proponeva come ausiliare di Barcellona il vescovo di Lérida. Sarebbe così rimasta vacante la diocesi di Lérida e per essa il governo voleva il can. Medina, il quale non sarebbe stato bene accetto alla parte catalana della diocesi. Tale difficoltà è però superata perché Mons. Tedeschini ha proposto di nominare il vescovo di Lérida amministratore di Barcellona senza lasciar Lérida. Anzi in questo senso è stato già telegrafato a Mons. Tedeschini.

5. Per GERONA già si provvede, a suo tempo, nella persona del can. Vila; costui è stato indeciso prima di accettare, ora per ha dichiarato di essere pronto a fare quanto dirà Mons. Nunzio. Quest'ultimo vorrebbe che accettasse.

Da tutto l'insieme non sembra necessaria una Ponzenza, perché NON C'È NESSUNA QUESTIONE DA DECIDERE. Basterebbe autorizzare Mons. Tedeschini a procedere per i numeri 1, 2, 3 e ad insistere per il n. 5.

Hay una nota autógrafa de Borgongini Duca que dice: 9.5.25. Sua Eminenza ha ordinato di eseguire.

DOCUMENTO 35

DESPACHO NÚM. 1878 DE TEDESCHINI A GASPARRI

Informe sobre el canónigo del Sacro Monte, Manuel Medina Olmos, candidato para obispo auxiliar de Granada.

AES, IV Período, *Spagna 695, fasc. 72, ff. 3-4*, original mecanografiado.

Madrid, 24 marzo 1925.

Da qualche tempo l'ottimo e venerando Arcivescovo di Granata mi prega di ottenergli un ausiliare onde poter attendere meglio al governo della sua diocesi.

Il Direttorio Militare, prima ancora che si conoscesse la prossima promozione di quell'Arcivescovo alla Sacra Porpora, non si mostrava alieno dal

prendere in benevola considerazione tale desiderio.

Incoraggiato da tali benevole disposizioni, Mgr. Casanova mi fece anche il nome di un candidato che, se nulla osta, desidererebbe poter proporre sommessamente a Sua Santità per suo ausiliare; ed è il sacerdote Emmanuele Medina Olmos, Canonico del Sacro Monte di Granata.

Non sapeva, naturalmente, Mgr. Arcivescovo di Granata che il Can. Medina Olmos era stato già proposto dal Governo per la diocesi di Lérida, né io ho creduto opportuno di indicarglielo, poiché a me sembra che con questa spontanea richiesta l'Arcivescovo di Granata venga a facilitare la soluzione che io proponevo sommessamente nel rispettoso Rapporto N.º. 1869 del 9 corrente, dove, dopo di aver comunicato le ultime proposte governative e di aver fornite ampie informazioni circa le doti personali del Can. Medina Olmos e circa la difficile situazione della questione catalana, mi permettevo indicare che per ciò che riguarda la diocesi di Lérida forse converrebbe rispondere, per ora, con un *dilata* ed affidare questa diocesi in Amministrazione Apostolica a Mgr. Miralles (supposto che venga trasferito a Barcellona), in attesa che tempi migliori permettano di far proporre per la Catalana Lérida un candidato catalano o che al meno conosca il catalano.

Il Can. Medina Olmos, che a mio subordinato parere è idoneo per reggere una diocesi non catalana, *a fortiori* è idoneo per Ausiliare di Granata, di cui conosce persone, usi e costumi.

Perciò, se il Santo Padre si compiace dare al nuovo Cardinale Arcivescovo di Granata un ausiliare nella persona del Can. Medina Olmos, io dirò a Mgr. Arcivescovo che lui stesso lo chieda al Direttorio; e così non ci sarà più bisogno neppure di rispondere con un *dilata* poiché il candidato governativo verrebbe destinato altrove di accordo con lo stesso Governo, e la fatta proposta per Lérida rimarrebbe così annullata senza stridenza veruna.

DOCUMENTO 36

DESPACHO NÚM. 1972 DE TEDESCHINI A GASPARRI²

El canónigo lectoral de Toledo, Agustín Rodríguez, candidato para la diócesis de Jaca, no acepta el nombramiento.

AES, IV Período, *Spagna 690, fasc. 69, ff. 44-45*, original mecano-grafiado.

Madrid, 13 junio 1925.

Con venerato cifrato del 15 Maggio p.p. N°. 140 l'Eminenza Vostra Rev. ma si degnava comunicarmi che la Santa Sede non contraria alla proposta governativa del sacerdote D. Agostino Rodríguez y Rodríguez, Canonico Lettorale della Metropolitana di Toledo, per la sede vescovile di Jaca, di cui era parola nel mio rispettoso Rapporto del 9 marzo N°. 1869.

Ne diedi subito notizia confidenziale allo stesso interessato, affinché questi mi desse la sua accettazione. Ma il Can. Agostino Rodríguez si affrettò a rispondermi che gli era “de todo punto imposible aceptar”.

Lo chiamai in Nunziatura e sostenni con lui una lunga conferenza. Egli mi espose varie difficoltà, tra cui la principale quella di essere molto esposto alle angustie del dubbio e dello scrupolo, forse a causa, diceva egli, di qualche deficienza nella direzione spirituale da lui ricevuta: ciò lo renderebbe inadatto alla cura d'anime e molto di più all'ufficio di Vescovo.

Non avendo io potuto convincerlo del poco valore delle sue difficoltà, lo consigliai di confidarsi col Vescovo Ausiliare di Toledo, in assenza del Cardinale Arcivescovo. Speravo, fra l'altro, che col decorrere del giorni ragionasse con più serenità.

Il Can. Rodríguez parlò infatti coll'Ausiliare, che lo consigliò di accettare, ma egli, invece si confermò di più nella sua prima decisione, e mi scrisse “mi conciencia me impone como deber ineludible el mantener en toda su firmeza la resolución que V.E. ya conoce”.

Pregai lo stesso Ausiliare di volermi dire il suo parere; e ricevo la lettera, che qui acchiudo in copia.

Quantunque a me sembri che non sia il caso di imporre come per forza, ossia in virtù di un vero comando, l'accettazione della dignità e l'ufficio episcopale a chi assolutamente non li vuole ed è disposto perfino a venire personalmente a Roma per declinarli ho creduto doveroso esporre la cosa all'Eminenza Vostra con preghiera di volermi manifestare il suo alto parere e darmi le opportune istruzioni in proposito.

DOCUMENTO 37

DESPACHO NÚM. 2015 DE TEDESCHINI A GASPARRI

Gestiones para que Manuel Medina Olmos se anombro obispo auxiliar de Granada.

AES, IV Período, *Spagna 695, fasc. 72, ff. 8-9*, original mecanogra-

fiado.

Loyola, 31 julio 1925.

Ebbi l'onore di ricevere a suo tempo il venerato cifrato dell'Eminenza Vostra Rev.ma, del 7 aprile p.p., N.º. 135, con cui l'Eminenza Vostra si degnava comunicarmi che Sua Santità si era compiaciuta dare benevola accoglienza ad una proposta da me sommessamente avanzata per conseguire che senza stridenze col Governo non venisse proposto alla diocesi di Lérida il Sac. Emmanuele Medina Olmos, di Granada.

Attesa, cioè, la convenienza di dare un Ausiliare all'Emo. Signor Cardinale Arcivescovo di Granada, ed atteso il desiderio espresso dallo stesso Emmo. che per tale ufficio venisse prescelto dal Santo Padre il Sac. Medina Olmos, sacerdote degnissimo ed idoneo non solo ad ausiliare di Granada, ma altresì a reggere una diocesi che non sia catalana, proponevo che, qualora il Santo Padre si compiacesse dare un ausiliare nella persona del Can. Medina Olmos all'Emo. Signor Cardinale Arcivescovo di Granada, questi venisse consigliato confidenzialmente a chiedere lui tale candidato al Governo prima di tutto, onde, se il Governo accoglieva il suo desiderio, venisse di fatto annullata la presentazione che il Governo stesso aveva fatto del Can. Medina Olmos per la diocesi di Lérida.

Comunicai a voce e riservatamente le benevole disposizioni pontificie all'Emo. Card.

Casanova y Marzol e gli manifestai, altresì, come stessero le cose col Governo e quali passi egli avrebbe potuto dare in proposito col Presidente del Direttorio, suo amico personale, per una felice soluzione della questione.

Il Cardinale Casanova mi si mostrò molto riconoscente per la benevolenza pontificia e mi promise che avrebbe parlato opportunamente al Direttorio, pur aspettando e procurando che si aprisse intanto una via anche al suo vicario generale, episcopabile anche lui, ma non adatto per Granada, dove però, se venisse posposto al Can. Olmos, perderebbe autorità e prestigio.

Passarono così dei mesi. Il vicario generale D. Giovanni Villar Sanz, figura tra i primi candidati, indicati al Governo dalla Giunta Delegata del Real Patronato; perciò è possibile che venga presentato per qualche diocesi che eventualmente rimanga vacante (per Jaca, l'unica diocesi non catalana ora vacante, il Governo ha già proposto altro Candidato).

Il Presidente del Direttorio poi il 9 corrente ha scritto al Cardinale Casanova che "attesa la sua avanzata età e le condizioni topografiche della diocesi, il Governo non trova inconveniente veruno che Vostra Eminenza domandi a Sua Santità la nomina di un vescovo ausiliare nella persona di D. Manuele Medina Olmos".

E' giunto perciò il momento che la Nunziatura stessa inizi le opportune

pratiche confidenziali presso il Governo per ottenere il nulla osta alla nomina dell'ausiliare suddetto; ed appena tutto sarà favorevolmente preparato procederò ai consueti atti canonici, che rimetterò a suo tempo a Vostra Eminenza per la spedizione delle relative Bolle.

Con piacere colgo il presente incontro per chinarmi al bacio della sacra porpora...

DOCUMENTO 38

DESPACHO NÚM. 2099 DE TEDESCHINI A GASPARRI

Sobre la candidatura de Juan Francisco Morán Ramos para obispo de Jaca y de Tomás Muniz Pablos para obispo de Vich, y los problemas que causan al actitud del Gobierno que no quiere obispos catalanes para Cataluña.

AES, IV Período, *Spagna 690, fasc. 69, ff. 62-63*, original mecano-grafiado.

Loyola, 2 agosto 1925.

Ho l'onore di porre in conoscimento dell'Eminenza Vostra Rev.ma che il Presidente del Direttorio Militare, con lettera del 9 luglio p.p., ha proposto per la sede vescovile di Jaca, che vacherà per la traslazione di Mgr. Frutos Valiente a Salamanca, il Sac. D. Giovanni Francesco Morán y Ramos, Canonico e Provvisore di Madrid, e per la sede vescovile di Vich, che vacherà per il trasferimento di Mgr. Muñoz Izquierdo al Patriarcato delle Indie, il sacerdote D. Tommaso Muniz y Pablos, Uditore del Tribunale della Rota di Madrid.

Mentre per il primo dei candidati. nel subordinato parere della Nunziatura, non vi sono difficoltà, nel secondo invece le difficoltà sono gravissime, non certo per la persona, che è degna dell'Episcopato, ma per non essere il Muniz catalano. Si ripresenta cioè qui la ben nota questione, sulla quale ho trattato in numerosi rapporti, se alle sedi di Catalogna sia il caso di inviare vescovi catalani, ovvero se sia assolutamente da escludere in essi ogni origine catalana. Il Governo attuale, come è noto a V.E., tiene per principio che non si debba mai mandare in Catalogna un vescovo catalano, neppure dei più insospettabili di catalanismo. La ragione invece esige l'opposto, prescindendo è più del catalanismo. La Santa Sede ha più volte manifestato il parere che, come altrove, così in Catalogna sia opportuno inviare vescovi catalani, e che ad ogni modo, questi non debbansi escludere *a priori*; e cioè non tanto per riguardo alla suscettibilità di quel popolo, quanto perché nei Vescovi, per ben governare richiede il conoscimento della lingua del paese. Il Governo non intende cedere

sul suo punto di vista; ed occorre saperlo bene, non occultandosi neppure la possibilità che possa di qui originarsi un conflitto dei più seri.

DOCUMENTO 39

CARTA SIN NÚMERO DE TEDESCHINI A BORGONGINI DUCA

Sobre la forma de evitar el nombramiento de Muniz Pablos para obispo de Vic, por debido a la cuestión catalana.

AES, IV Período, *Spagna 690, fasc. 69, ff. 64-65*, original mecano-grafiado.

Roma, 30 agosto 1925.

Mi pregio inviarLe il qui unito rapporto N°. 2099 per l'E.mo Superiore, sulla nomina dei nuovi Vescovi di Jaca e di Vich. Per la prima sede è proposto Don Francesco Morán, la cui nomina non presenta difficoltà. Per Vich il Governo fa il nome di D. Tommaso Muniz, Uditore della Rota di Madrid; e questa proposta fa risorgere l'antica questione, se in Catalogna siano da inviare vescovi catalani (dico catalani, e neppure per sogno catalanisti) o meno. Il Direttorio militare, fedele alla sua politica di spagnolizzare su tutti i modi Catalogna, non solo non vuole mandarvi nessun vescovo che sia nato in Catalogna, ma non la intenzione di cedere, temendo che qualsiasi concessione sia un *claudicare*.

Io ho chiamato più volte nei miei rapporti l'attenzione della Santa Sede su questa grave e delicatissima questione; e non ho tralasciato di parlarne anche a Sua Santità nell'udienza di oggi, trovando il Santo Padre dissenziente del modo di pensare del Governo in questa pretesa, che farebbe apparire i vescovi più come rappresentanti ed inviati del Governo, che della Chiesa e dello Spirito santo, e deciso, ad ogni modo, a *dégager*, come si è espressa Sua Santità, *les responsabilités*.

Prego perciò lei di fare esaminare il caso con particolare cura. Le conseguenze potranno essere serie. Si tratta di dissentire pubblicamente dal Governo in un punto sostanziale, per esso, e delicatissimo dalla tanto discussa politica catalana.

Se Sua Santità prendesse la risoluzione di non approvare la candidatura del Muniz, allora, se si volesse soltanto temporeggiare (come ho fatto io finora deliberatamente) si potrebbe rispondere che, essendo il Muniz Uditore di Rota da appena un anno, e presentando la nomina d'altro Uditore molte difficoltà, la Santa sede non stima opportuno cambiarlo tanto presto, ed invita perciò a

proporre altro candidato. Così si guadagnerebbe qualche mese. ma se invece si ritiene di dover affrontare subito la questione e dare senza ambagi la negativa, allora io pregherei lei di considerare se non sarebbe meglio che tal negativa, invece di essere data dal Nunzio, fosse data dal Cardinal Reig, Arcivescovo di Toledo e Primate di Spagna. La ragione si è che il Nunzio, o meglio, la Segreteria di Stato, nel concetto di Primo de Rivera, sono tenuti come non conformi colla politica del Governo in Catalogna. Ricorda lei come interpretò Primo de Rivera la negativa del trasferimento del Vescovo i Vich all'arcivescovado di Saragozza? Quindi la decisione della Santa Sede sarebbe sospettata di filocatalanismo; sospetto che bisogna evitare per quanto è possibile. Se invece la eventuale negativa passasse pel tramite del Cardinale Reig, il quale è spagnolo eh ha tanto sofferto in Catalogna per la causa spagnola, non vi potrebbe aver luogo a sospetti, massime se si raccomandasse al Card. Reig di consigliare, come di per sé e come già ha fatto altre volte, al Governo di desistere dal suo proposito e di accettare per colà un catalano, scelto naturalmente tra quelli che meritino ogni fiducia per il loro provato e sano spagnolismo.

DOCUMENTO 40

DESPACHO NÚM. 2046 DE GUERINONI A GASPARRI

El canónigo de Madrid Juan Francisco Morán Ramos propuesto como candidato para la diócesis de Jaca.

AES, IV Período, *Spagna 690, fasc. 70, ff. 2-4v*, original mecanografiado.

Madrid, 15 septiembre 1925.

In ossequio alle venerate istruzioni che l'Eminenza Vostra Rev.ma si è degnata impartirmi con telegramma di ieri, N°. 155, mi reco a doverosa premura di comunicarLe le seguenti notizie.

Il dispaccio N°. 45549 del 26 agosto giunse a questa Nunziatura il 6 settembre corrente, e lo stesso giorno venne inviato a Monsignor Nunzio in Roma, che, credo, aveva il proposito di trattare questo argomento personalmente con il Santo Padre e con l'Eminenza Vostra, insieme alla questione della provvista della diocesi di Vich (Catalogna).

Effettivamente il Direttorio, fin dallo scorso luglio propose per la diocesi di Jaca il Can. Giovanni Francesco Morán y Ramos, Canonico della Cattedrale

di Madrid, professore di sociologia nel Seminario diocesano e Provvisore, o Ufficiale della Curia Vescovile di questa stessa città.

Egli figura nella prima lista di candidati che la “Giunta Delegata del Real Patronato Ecclesiastico”, composta dal Cardinale Arcivescovo di Toledo, dall’Arcivescovo di Valladolid e dai Vescovi di Salamanca (ora defunto) e di Pamplona, considerò degni di essere promossi all’Episcopato e di essere, come tali, segnalati al Governo.

Monsignor Nunzio fece subito alcune indagini riservate circa la virtù, la scienza e le doti di governo del Can. Morán, ed ottenne le seguenti risposte:

1. Da Monsignor de Diego y García Alcolea, già Vescovo di Salamanca, quindi Patriarca delle Indie ed ora trasferito alla arcidiocesi di Compostella: “Conozco hace muchos años a D. Juan Francisco Morán, y por referencias de personas que lo han conocido desde sus primeros años y por haber visitado su pueblo de naturaleza al girar la Visita Pastoral del Obispado de Salamanca y haber conocido en dicho pueblo a personas de su familia, mis informes acerca de su carácter y moralidad alcanzan toda su vida. Entre las noticias que a mi han llegado ninguna hay que sea contraria a su probidad y honradez; hizo sus estudios con mucho aprovechamiento y, después que ascendió al sacerdocio, desempeñó con prudencia y celo varios cargos que se le confiaron así en Salamanca como en Coria, donde obtuvo una canonjía de oposición. Le conceptúo como sacerdote piadoso y prudente, y estimo que reúne condiciones para regir con acierto una diócesis si llega a confiársele.»

2. Da Monsignor Parrado, allora Arcidiacono della Cattedrale di Salamanca ed attualmente Vescovo di Palencia: “Muy poco, y no de propia cosecha, es lo que puedo informar a V.E. acerca del M.I.Sr.D, Francisco Morán. Salió el Sr. Morán de esta diócesis antes de mi venida a ella, y solo he hablado con dicho Señor contadas veces, y estas en visita. Voy pues a cumplir con el deber de manifestar a V. E. (excuso decir que como si hubiera de hacerlo ante el Tribunal de Dios) esto poco, que no es mío, sino recibido de oídas, antes de ahora, de Capitulares de esta Catedral, los cuales tienen motivos para conocerle a fondo. El Sr. Morán, a juicio de los indicados capitulares, es sacerdote *qui quaerit quae sua sunt... non quae sursum, sed quae super terram*; hizo en este Seminario los estudios de su carrera con aprovechamiento, mas sin destacarse entre los compañeros; en esta diócesis, de la cual salió hace bastantes años, no ejerció cargo alguno en que pudiera acreditar sus dotes de gobierno; finalmente contra su buena vida y costumbres nunca se ha dicho ni oído nada. ¿Influirá en este juicio la envidia, o cosa que se le parezca, por la prosperidad que parece haber acompañado al Sr. Moran?. Mi humilde opinión es que sí, que influye en efecto, algo por lo menos; somos los hombres tan ... hombres”.

3. Dal P. Antonio Naval, venerando religioso del Figli del Cuore Immacolato di Maria, residente in Madrid: “Después de haberlo pensado mucho

2. Nota autógrafa superior sin firma: “Il Santo Padre non intende insistere”.

delante de Dios, contesto diciéndole que conozco de antiguo al M.I.Sr.D. Francisco Morán, que siempre lo he tenido por persona de gran talento, muy instruido en ciencias eclesiásticas, en cuestiones sociales, que además es de conducta intachable y con celo y prudencia para el Gobierno. A esto se añade que es tenido en buen concepto en cuantos le conocen, gozando de óptima reputación. Por todo lo dicho creo que será un excelente obispo si llega a ser puesto al frente de una diócesis’.

4. Dal Provvisore, o Ufficiale della curia vescovile di Vittoria, D. Jesús Echeverría, che fino a due o tre anni fa fu Provvisore della Curia Vescovile di Madrid: “Nada me consta contra la buena vida y costumbres sacerdotales del M.I.Sr. Morán le creo sacerdote virtuoso, porque le he visto formar parte de la Unión Apostólica y presidirla en Madrid, y, el pertenecer y laborar por la conservación y acrecentamiento de esa meritísima institución, algo dice en pro del buen espíritu de un sacerdote. Por lo que hace a su ciencia lo tengo por competente en ciencias eclesiásticas. Se formó en el Seminario de Salamanca cuando lo dirigían los RR.PP. Jesuitas y en aquel centro la formación científica y moral de los jóvenes era muy buena. Opositó a la canonjía doctoral de Coria y a la canonjía que ocupa en la catedral de Madrid, siendo agraciado en ambas ocasiones con la prebenda. Se ha especializado en las cuestiones sociales, y ha tomado parte en la acción social católica, dirigiendo la acción social católica de la mujer en la Corte. Ha escrito también sobre cuestiones sociales en revistas, aunque yo no he examinado esos escritos. Cúmpleme advertir que creo ha pertenecido, y no sé si aun pertenece, al grupo de la Democracia Cristiana, cuyas orientaciones han dado lugar a controversias. No he podido apreciar sus dotes de gobierno. La fama de que goza en general creo sea buena. Debo sin embargo decir en descargo de mi conciencia que he oído afirmar a alguna persona respetable que es ambicioso, pero a mi personalmente no me consta de tal defecto”.

5. Dal Sac. Raffaele García Tuñón, Rettore del Seminario di Madrid, Assistente Ecclesiastico o Consigliere della Confederazione Nazionale Cattolico–Agraria, sacerdote molto pio e candidato anche lui all’Episcopato: “Conozco al Sr. Morán desde hace cerca de treinta años, por haber sido condiscípulo mío durante los estudios de Sda. Teología y Derecho Canónico en Salamanca. Posee, a mi corto juicio, suficiente ciencia, virtud y aun dotes de gobierno para la dignidad y oficio Episcopal. Es piadoso, prudente y de muy buenas costumbres. Ha dirigido varias obras sociales y espirituales: Liga del Clero, Secretariado y Confederación N. C. Agraria, Unión Apostólica etc. y cooperado en otras muchas, aunque no con mucha eficacia por aquello de “Pluribus intentus...”. En cuanto a su reputación, creo goza de bastante prestigio en general. No falta sin embargo un sector de opinión que le tacha: 1º. De ambicioso e interesado en el acaparamiento de cargos. Aunque algún fundamento tenga esta opinión, estimo que no es falta tan notable que sea

causa de público desprestigio. 2°. De su adhesión al Grupo Democrático Social. Creo que la adhesión es más al Grupo que a todas sus doctrinas. Por lo que a mi toca no he hallado nunca motivo para dudar de ortodoxia, y al tratar algunas veces de las orientaciones sociales, como profesor que es de sociología en este Seminario, he podido observar su conformidad y deseo de seguir en todo las normas pontificias, y discrepar de algunos del Grupo en sus apreciaciones respecto a la aplicación de las mismas. En resumen de lo expuesto y según mi pobre criterio, creo que el Sr. Morán es competente y digno para desempeñar decorosamente el ministerio episcopal”.

Ignoro se Monsignor Nunzio avesse in animo di interpellare qualche altra persona, ed altresí ignoro qual giudizio concreto egli abbia circa le doti del Can. Morán.

Perciò prego l’Eminenza Vostra di voler considerare come incomplete le informazioni contenute in questo Rapporto, che spero sarà a suo tempo completato da S.E. Monsignor Nunzio.

DOCUMENTO 41

DESPACHO NÚM. 2098 DE TEDESCHINI A GASPARRI

Informa sobre la conversación mantenida con el Marqués de Magaz, Presidente interino del Directorio Militar, a propósito de la provisión de las diócesis catalanas y de la actitud de la Santa Sede ante la cuestión catalana.

AES, IV Período, *Spagna 690, fasc. 70, ff. 25-30*, original mecanografiado.

Madrid, 26 noviembre 1925.

Mi è giunto regolarmente il venerato Dispaccio dell’Eminenza Vostra Rev. ma del 3 novembre corrente N°—48051, con copia della lettera inviata all’Emo Signor Cardinale Reig y Casanova, Arcivescovo di Toledo, riguardante la provvista delle sedi vacanti in Catalogna.

L’Emo Cardinale Primate ricevette tale lettera trovandosi in Toledo, e non poté compiere la sua missione che in questi giorni.

Si presentò dunque il Cardinale Reig a Sua Maestà il Re, e gli manifestò il pensiero dell’Augusto Pontefice sopra la questione in parola.

Il Re dapprima volle vedervi una mossa combinata tra Nunziatura e Se-

greteria di Stato, all'insaputa del Santo Padre; ma quando il Cardinale Reig gli assicurò che si trattava proprio del Santo Padre, depose la resistenza e giunse anzi a concertare col Cardinale Primate il nome del nuovo candidato per Vich, che potrebbe essere, se non si oppone il Governo, il Can. Gomá.

Ciò posto, il Cardinale Reig andò a visitare il Marchese di Magaz, Presidente Interino del Direttorio (il Marchese de Estella è in viaggio di ritorno dal Marocco e giungerà a Madrid domenica) per comunicare anche a lui l'incarico avuto dalla Santa Sede ed il colloquio avuto con Sua Maestà, ed spianare così il cammino ad un soluzione.

Ma il Marchese di Magaz ricevette duramente il Cardinale Primate.

Non era ancora uscito il Cardinale Reig dalla Presidenza che il Marchese di Magaz mi telefonava dicendomi che desiderava vedermi e segnalandomi per la visita le dodici di ieri mercoledì.

Mi recai dal Presidente interino all'ora indicata, e sostenemmo una conversazione di un'ora e tre quarti, quasi esclusivamente sul tema della provvista delle diocesi catalane.

Come l'Eminenza Vostra comprende, io non posso riferire qui minutamente un così lungo colloquio.

Esso nella forma si mantenne sempre nei limiti della correzione e vorrei dire della cordialità; ma viceversa fu acre nella sostanza.

Il Marchese di Magaz incominciò col negare che il Direttorio abbia adottato il principio di non presentare soggetti catalani per le diocesi catalane. Ed io replicai che il Presidente del Direttorio ha detto proprio a me e più volte che il Direttorio non può presentare catalani per le diocesi catalane, poiché sarebbe un "claudicar". Ma non c'era bisogno che lo dicesse: i fatti hanno finora comprovato tale dichiarazione presidenziale. Ad ogni modo –soggiunsi– il Direttorio ha subito un modo molto facile per rettificarmi: proporre un catalano per Vich.

Il Marchese di Magaz non volle affatto convincersi, e passò a sostenere che non è necessario che il Vescovo, per conoscere l'idioma catalano, sia catalano. Ed io dissi subito che, checché sia della possibilità, il fatto sta che il sacerdote Muniz, proposto dal Governo per Vich, né è della regione catalana, né conosce il catalano, come tutti credono e dicono, compreso il Cardinale Reig.

E Magaz ad insistere che neppure è necessario che il Vescovo sappia il catalano, poiché in Catalogna tutti parlano castigliano. Replicai che, oltre tanti altri, il Cardinale Reig, del cui spagnolismo nessuno può dubitare, e che conosce le condizioni di Catalogna poiché è stato Vescovo di Barcellona, afferma tutto il contrario.

Riprese che lo stesso idioma catalano è così facile e chiaro che tutti, anche i non catalani, lo comprendono: io, disse, lo posso assicurare poiché sono catalano di Barcellona. Ma lo gli ricorda l'ultimo incidente provocato contro il Cardinale di Tarragona da alcuni ufficiali dell'Esercito di cui uno,

l'autore, trovasi in Catalogna da quattro anni ed ha per moglie una catalana, il Capitano Rodriguez: ebbene egli confuse il latino col catalano e finì col dichiarare che si propone studiare di proposito il catalano, se non altro perché "se mi insultano in catalano per la via, io lo sappia".

E siccome Magaz voleva proprio farmi accettare per buono l'argomento che il Governo manda indistintamente in Catalogna Governatori e Delegati di Hacienda di qualsiasi regione, e che anche il Vescovo se mai può avere per intermediario il parroco, gli spiega come il Vescovo deve mettersi in contatto diretto non solo col parroco, ma anche coi fedeli, e compenetrarsi con questi come il padre coi figli, e che l'esempio dei funzionari governativi non quadra.

Passò quindi a lamentare che la presentazione di un catalano per una diocesi catalana rappresenterebbe una grande vittoria dei catalanisti contro il Direttorio; che la Santa Sede si mostra da qualche tempo accessibile ai maneggi catalanisti; che i catalani sono potuti entrare in Vaticano a bandiere spiegate, etc. etc.

Nessuna vittoria gli risposi io; o quando mai, non vittoria di catalanisti o di altri, ma bensì applicazione di un principio generale quanto la Chiesa, ed antico quanto la Chiesa, ed inculcato dal Codice di Diritto Canonico, che è legge anche in Spagna. Non sono quindi i maneggi dei catalanisti che porterebbero a questo risultato, ma la libera e sovrana iniziativa dello stesso Santo Padre, il quale né direttamente, né per mezzo delle Congregazioni si mostra accessibile ai catalanisti, ma raccoglie le necessarie informazioni da tutte le parti, ed elegge egli stesso i Vescovi con conoscenza propria e diretta, preoccupandosi solo delle necessità spirituali dei fedeli, e della maniera più idonea di soddisfarle, salvo sempre il dovuto rispetto alle legittime autorità.

Così ha operato ogni Pontefice in ogni tempo, specialmente lo hanno fatto i Sommi Pontefici Benedetto XV di sa.ma. e l'attuale Pontefice gloriosamente regnante, in questi ultimi anni dopo la guerra, massime nei riguardi di tante regioni e di tante nuove nazioni, nelle quali o ha cambiato o ha soppresso o ha creato vescovati e circoscrizioni ecclesiastiche in omaggio esclusivamente al principio sopra esposto, senza lasciarsi spaventare da proteste e lamenti di interessati in altro senso, che però ora sono da per tutto persuasi e calmati.

Questo assunto, aggiunti più esplicitamente, per quanto riguarda la Spagna l'attuale Sommo Pontefice ha inculcato a me personalmente, non oggi, ma fin dai tempi dei passati Governi, quando trattavasi di provvedere la diocesi di Vittoria, prima cioè dell'avvento del Direttorio. Fu allora che il Ministro di Grazia e Giustizia Signor Ordóñez mi dichiarò che non si poteva pensare in un vascondago per la provvista di Vittoria; e ricordo che il Santo Padre prese occasione per parlarmi a lungo della cosa, e dirmi che Egli aveva un'opinione totalmente contraria: essere cioè necessario scegliere per Vescovo un candidato della regione, affinché possa essere in tutto, specie nella lingua, il vero padre della diocesi; cosa che poi non si mandò ad effetto per una condiscendenza

della Santa Sede, della quale era però meritevole Monsignor Zaccaria Martínez.

Che i catalani, soggiunti, siano entrati con le insegne catalane in Vaticano è una cosa che lo ignoro, e non solamente io, ma forse tutti, e gli stessi Svizzeri, in Vaticano; ma anche se fosse vera, non avrebbe importanza veruna, poiché col continuo viavai di pellegrini, tutti con medaglie, insegne, stendardi, bandiere, che entrano ed escono dal Vaticano, non si può pretendere che le Guardie Svizzere, che stanno alla porta possano fermare le automobili e distinguere e proibire le insegne catalane che hanno gli stessi colon della bandiera spagnola

Ad ogni modo, continuai, i catalani *se andarono per suonare, sono rimasti sonati*; poiché il Santo Padre, mentre ha tenuto per tutti i pellegrinaggi spagnoli discorsi eloquentissimi, nei quali ha dedicato elogi speciali al Regno di Spagna, alla Monarchia di Spagna e più specialmente a Sua Maestà il Re Alfonso XIII e alla sua augusta Famiglia, cui ha benedetto effusivamente, come ha benedetto all'esercito, ai suoi capi, ed ai moderatori della cosa pubblica, ha avuto l'abilità, studiamente opportuna e felice, di approfittare proprio di quella tanto temuta peregrinazione catalana per farle sapientissime riflessioni imperniate nel testo evangelico "ogni Regno in sé diviso sarà desolato", e per concludere che, volendo benedire in un sol tratto, vale a dire in ciò che fosse il simbolo dell'unità nazionale, tutta la Spagna, benediceva il Re, che si era mostrato figlio così devoto della Santa Sede, e tutta la Reale Famiglia. Una *banderilla* ha posta ai catalani il Santo Padre –mi dicevano al Collegio Spagnolo– veramente magistrale!

Non starò a riferire l'interruzione che mi fece il Marchese: il Capo de Nazione, cioè, diceva egli, il Conte di Barcellona nell'intenzione dei Catalani. No, replicai, non il Conte di Barcellona nella segreta intenzione di chicchessia: ma chiaramente il Re Alfonso, Sovrano del Regno Cattolico di Spagna; di questo ha parlato, fino all'inverosimile, il Sommo Pontefice, facendo impossibile ogni equivoco ed ogni mira segreta.

Gli feci poscia comprendere, quanto infondato ed ingiurioso siano il sospetto e l'accusa che la Santa Sede –comunque si chiami la Curia Romana– sia contraria all'unità spagnola, alla monarchia spagnola, al governo spagnolo, e favorisca le mene separatiste. E gli ricordai come quando il Direttorio mi domandò il trasferimento del vescovo di Gerona a Maiorca, non perché separatista, perché questo è assurdo in ogni Vescovo, ma perché troppo debole contro i separatisti, io dichiarai che il Direttorio certamente era ingannato nel giudicare i sentimenti patriottici di quel Vescovo, ma che ad ogni modo la Santa Sede, perché non vedeva in ciò grave inconveniente spirituale, e d'altra parte aveva il consenso del Vescovo, accedeva immediatamente e senza la minima difficoltà al desiderio del Direttorio. Ed il Direttorio ebbe poi agio di riconoscere dietro le prove che io gli offersi, che la Santa Sede aveva ragione, e che per ben tre volte il Direttorio era stato tratto in inganno dal Governatore di Gerona nelle sue denunce contro quel buon Vescovo: e tanto se ne convin-

se che lo stesso Primo de Rivera, la terza volta che io gli sottomisi le prove dell'errore, per non ripetere dell'inganno, di quel Governatore, mi promise che dentro 15 giorni gli avrebbe chiesto le dimissioni; promessa questa che ha tardato sei mesi, ma infine è stata mantenuta!

D'altra parte, domandavo io al Marchese di Magaz, che pericoli vede il Direttorio nella presentazione di un catalano quando è lo stesso Direttorio che lo può scegliere fra gli ecclesiastici di sua maggiore fiducia?

Ed allora il Marchese di Magaz, che già nel decorso della conversazione aveva accennato più volte al *diritto di presentazione*, incominciò a lamentare acerbamente che tale diritto si riduce a niente, posto che la Santa Sede ricusa sempre i candidati governativi fino a quando non si giunge al candidato suo; e lamentò che non si corrispondesse affatto al gesto del Direttorio che ha costituito una Giunta ecclesiastica del Real Patronato, e si arrivasse a ricusare perfino i candidati della Giunta.

Replicai che la Santa Sede è riconoscentissima per la creazione della Giunta, e che tale creazione era ed è un atto di alta politica, avendo con ciò il Direttorio posto fine ai maneggi dei partiti che volevano influire nelle presentazioni ecclesiastiche, ed alle incompetenze in materia, le quali sono proprie di tutti i secolari, e lo stesso Governo attuale ne ha fatto lodevole confessione quando ha deciso la creazione della Giunta. Gli esposi che proprio in questi giorni una rivista francese, 'Les Études', parlando del Direttorio spagnolo, encomia la creazione della Giunta come un atto non di *debolezza* ma di *prudenza*. Che ad ogni modo la Giunta è un organo di assessoramento del Governo, e che la risoluzione definitiva nelle elezioni vescovili, sia circa le qualità personali del candidato sia circa la sua idoneità per la diocesi particolare, è riservata alla persona del Santo Padre, assistita dallo Spirito Santo, e che perciò le risoluzioni del Santo Padre sono degne di ogni adesione e venerazione da parte di tutti, della Giunta, della Nunziatura e del Governo.

E dopo di avergli detto molte altre cose sopra questo argomento, conchiusi che il Santo Padre, quando ni ricusa qualche candidato, fa in definitiva gli interessi della Chiesa, e, conseguentemente, nel nostro caso, della Spagna, alla quale, facendo uso dei doni speciali che Iddio ed il posto Suo Augusto gli assicurano, vuol dare Vescovi veramente degni e certo superiori a quelli che le autorità umane penserebbero. Il Santo Padre, quindi, quando ricusa, e lo fa sempre con malto rincrescimento, merita non le critiche, ma la gratitudine della nazione.

Sembra incredibile, ma è purtroppo vero; il Marchese di Magaz non ha accettato nessuna spiegazione; non si è arreso a nessuna ragione. Ha finito col dire: Spero che Ella possa convincere Primo de Rivera. Io me ne sto in disparte poiché è arrivato lui, io cesso, e questa volta per sempre, di essere Presidente interino. Ma prevedo le conseguenze più gravi. – Quali? gli dissi io?– Tutte; tutte possono entrare nelle parole che ho detto.

Come vede, è sempre la minaccia della rottura che si affaccia su questo orizzonte, dove io la sto mirando e sopportando almeno per la terza volta.

E pensare, Eminenza, che il Marchese di Magaz passa per il più equilibrato e sereno dei membri del Direttorio! Immagini perciò l'Eminenza Vostra come il Direttorio deve essere accecato nella questione catalana, e quanto difficile sia trattare con esso di cose connesse con la questione catalana!

Più difficile poi, e direi quasi impossibile è trattare di tale argomento col Presidente Primo de Rivera, il quale ha persino dichiarato che non si deve neppure più parlare di *regione*!

Tanto per finire, aggiungerò che il Marchese di Magaz fece una sfuriata tremenda contro cotesto Ambasciatore, che non farebbe niente, non rappresenterebbe niente, non sarebbe ascoltato affatto, non se ne farebbe caso affatto. "Io non comprendo –diceva– come possa stare un giorno di più a Roma. Se stesse nelle mie mani, lo richiamerei immediatamente e se fossi nei suoi panni, darei subito le dimissioni".

Come ho detto, il colloquio durò un'ora e tre quarti.

Ci lasciammo molto amichevolmente, ma ciascuno con le proprie idee, cioè senza aver conchiuso nulla.

Volesse il cielo che il Direttorio, rientrando in se stesso e ripensando con serenità le altissime ed evidenti ragioni che assistono la Santa Sede, non si azzardi a recare dispiaceri al Santo Padre per una questione che sarebbe già sciolta con la semplice presentazione di altro candidato!.

DOCUMENTO 42

DESPACHO NÚM. 2177 DE TEDESCHINI A GASPARRI

Informa sobre el grave estado de salud del obispo de Menorca, Juan Torres Ribas, y sobre la situación de la diócesis.

AES, IV Período, *Spagna 706, fasc. 77, ff. 47-50*, original mecano-grafiado.

Madrid, 28 enero 1926.

A parecchie ore di piroscrafo da Barcellona trovasi la diocesi di Menorca, che abbraccia l'isola omonima, la quale è, tra le isole Baleari, la più lontana dalla penisola Iberica.

Da qualche tempo la mia attenzione è stata chiamata sopra il Governo di questa diocesi, che lascerebbe molto a desiderare.

Tutti mi hanno sempre detto che il Vescovo di Menorca è un santo Prela-

to: ma ha 81 anni compiuti, e, per di più, dall'agosto 1924, è completamente cieco, e non v'è speranza alcuna che possa riacquistare la vista.

La cecità completa, la vecchiaia, gli acciacchi che sogliono accompagnare l'una e l'altra, le infermità gravi—fino a ricevere il Santo Viatico— che sostenne in questi ultimi anni; tutto ciò, unito alla bontà del suo cuore, che lo muove a pensare bene di tutti e a fidarsi di tutti, fa sì che il governo e l'amministrazione della diocesi siano caduti nelle mani irresponsabili di alcune persone che circondano il venerando Prelato.

Attesa la difficoltà di informarmi direttamente dello stato delle cose, pregai Monsignor Arcivescovo di Saragozza di procurarmi notizie esatte. Ed egli, che fino all'anno scorso è stato vescovo di Maiorca, poteva conoscere cose e persone. E, di fatti, Monsignor Arcivescovo corrispose fedelmente al mio desiderio.

Incominciò con l'assicurarmi della cecità completa ed incurabile del povero Monsignor Vescovo di Menorca. Quindi mi trasmise le notizie che poté avere da superiori di Comunità Religiose e da ecclesiastici di piena fiducia.

Dalle informazioni raccolte dal prelodato Monsignor Arcivescovo risulta che il venerando Vescovo di Menorca non è più in grado di governare la diocesi, e che è urgente provvedere.

Difatti, secondo le informazioni suddette, sebbene Monsignor Vescovo conservi il pieno uso delle facoltà mentali, nondimeno, siccome non può né leggere né scrivere, arriva a sapere soltanto quello che gli dicono il segretario ed il vicario generale, e può comandare appena per il tramite degli stessi segretario e vicario generale. Nelle nomine e nella distribuzione degli uffici ecclesiastici si lamenta certa parzialità. Nel clero si nota indisciplinazione e nei fedeli rilassatezza; tutti sanno che il Vescovo non esiste che di nome. Il Vescovo d'altra parte, sia per la sua bontà, sia forse anche perché, per non amareggiarlo, nessuno gli dice il male che succede in diocesi, giudica ogni cosa con molto ottimismo.

Il Segretario pare che sia quegli che faccia e disfaccia tutto, a nome naturalmente del Vescovo.

Il Vescovo è poverissimo e vive poveramente, non si sa se perché dia tutto in elemosine o perché i parenti lo sfruttino.

Nulla ho potuto sapere circa l'amministrazione dei beni diocesani: ma l'esperienza mi insegna che, quando il Vescovo non interviene personalmente, l'amministrazione diocesana va malissimo.

Me ne hanno dato una prova recente le due diocesi di Tortosa e di Barcellona.

Il defunto Vescovo di Tortosa, che era molto anziano, ma non era cieco, lasciava l'amministrazione al suo segretario. Non si notò mai nessun disordine grave: ma l'anno scorso, quando morì il Vescovo, e l'Amministratore Apostolico, che dopo tante riluttanze del Vescovo si era giunti a nominare con la qualifica di ausiliare, si fece carico dell'amministrazione, si notò un

disfalco di oltre un milione di pesetas. Più di settecento mila appartenevano al Seminario, e le altre trecento mila appartenevano a certe suore di clausura. Che era successo? Il segretario, fin dal 1914 aveva negoziato i titoli appartenenti al Seminario ed alle Suore, ed aveva perduto tutto! ciò non ostante nessuno se ne accorse, anche perché quel segretario poté –Dio sa a mezzo di quali imbrogli– pagare sempre tutti gli interessi degli sfumati titoli.

A Barcellona l’Eminenza Vostra sa come stavano le cose.

Monsignor Guillamet, che ancora vive ma che ormai è tutto paralizzato e non può pronunciare parola né rendersi conto di nulla, si era ridotto in condizioni in cui, ragionevolmente parlando, si doveva credere che non potesse amministrare; l’amministrazione la tenevano effettivamente il maggiordomo ed il segretario. Il Vescovo Coadiutore, che dopo tanto mio insistere fu al fine nominato e vi andò lo scorso ottobre, nominò subito una commissione amministrativa. I disordini che si sono scoperti e che si vanno scoprendo sono grandi. Vi erano notai di Curia che, con poche ore di lavoro diario, venivano a prendere più del Vescovo! Ed intanto neppure si curavano di inviare alla Santa Sede le offerte raccolte in diocesi per l’Abolizione della Schiavitù e per i Luoghi Santi, che erano ancora giacenti in Curia ad incominciare dal 1922.

E perché Vostra Eminenza abbia una prova di più della audacia di questi cosiddetti maggiordomi dei Vescovi, le racconterò come il maggiordomo di Monsignor Guillamet, il principale responsabile dei disordini amministrativi di Barcellona, anche oggi, quando tutto il mondo sa che Monsignor Guillamet è assolutamente incapace ad ogni atto di governo e che non capisce più nulla, quando tutto il mondo sa che nello stesso palazzo episcopale da quattro mesi vi è il Vescovo Coadiutore con pieni poteri, ha ancora il coraggio di aprire lui, maggiordomo, le lettere ufficiali dirette al Vescovo di Barcellona, non escluse quelle che provengono dalle Sacre Congregazioni Romane e perfino dal Santo Ufficio! E poi, una volta che le ha lette ed ha visto di che si tratta e forse ha finto di darne relazione a Mgr. Guillamet, le passa al Vescovo Coadiutore o al Vicario Generale!

Soltanto ora ho avuto comunicazione di questo intollerabile abuso, e, naturalmente, ho subito scritto al suddetto maggiordomo intimandogli di non aprire più nessuna lettera ufficiale diretta a Monsignor Vescovo, ma di consegnarle tutte al Vescovo Coadiutore.

Ritornando a Menorca sono di sommo parere essere necessario che si pensi subito al successore di Monsignor Torres Ribas.

Ciò si potrebbe conseguire per due vie:

- a) col dare a Monsignor Torres Ribas, Vescovo di Menorca, un Coadiutore con futura successione;
- b) col provocarne le dimissioni e nominare senz’altro il nuovo Vescovo di Menorca.

In ambedue i casi deve intervenire la presentazione governativa; perciò

in ambedue i casi le pratiche sono lunghe, e senza forse più lunghe sono nella nomina di un nuovo vescovo poiché la presentazione governativa in questo caso dovrebbe aspettare la presentazione ed accettazione delle dimissioni dell'antico vescovo ed inoltre la presa di possesso del nuovo vescovo, per la solennità di cui suole essere qui circondata, è causa di ulteriori ritardi.

Economicamente parlando, il Governo deve dare diecimila pesetas annuali in ambedue i casi, con la sola differenza che, se si nomina il coadiutore, le dà al coadiutore, e, se si nomina il nuovo vescovo, le dà al vescovo dimissionario.

Ora, il vescovo dimissionario, che nel caso nostro è un Prelato poverissimo ed infermo, con sole diecimila pesetas non può vivere, e sarebbe proprio necessario pregare il Santo Padre che gli assegnasse una pensione vitalizia sugli introiti della Curia.

Neppure il coadiutore può vivere con diecimila pesetas. Tuttavia, è molto facile trovare chi vada a fare da coadiutore, con sole diecimila pesetas, ma anche con la certezza, più o meno prossima, di un sostanziale miglioramento: mentre non è facile, oltreché non è caritatevole, obbligare un povero vecchio a fare un taglio nelle sue abitudini ed a trascorrere nelle strettezze il resto della vita. Non è poi da dimenticare che al coadiutore si può dare agevolmente una partecipazione sugli introiti di Curia, e con ciò la sua situazione economica diventa abbastanza buona.

Quanto a giurisdizione, è evidente che il nuovo prelado che vada a Menorca, sia egli vescovo diocesano o si chiami semplicemente coadiutore, deve subito farsi carico di tutto il governo della diocesi, consultandosi il coadiutore in caso di coadiutore.

Soprattutto è evidente che la concessione del coadiutore riuscirebbe una misura di carità e di benevolenza, eviterebbe alla Santa Sede il dolore di dover invitare un venerando e santo vescovo a dimettersi come inutile e risparmierebbe allo stesso prelado la pena e l'umiliazione di dover ritirarsi dalla sua diocesi.

Esposti così i vantaggi e gli svantaggi che ci possono essere sia nella provocazione delle dimissioni e conseguente nomina di un nuovo vescovo, sia nella nomina di un coadiutore con futura successione, mi onoro sottomettere rispettosamente alla benevola attenzione dell'Eminenza Vostra l'umile preghiera di voler esaminare se e quali provvedimenti convenga prendere riguardo a Monsignor Vescovo di Menorca ed a favore della stessa diocesi di Menorca, attesa l'impossibilità di governare in cui trovasi Monsignor Vescovo per la sua età, per la sua cecità, per le sue infermità e per la sua eccessiva bontà d'animo, ed attese le condizioni, ogni giorno più anormali, in cui si trova la diocesi per la mancanza di governo e per la conseguente indisciplinazione e rilassatezza nella vita sacerdotale e cristiana.

Nel pregarla infine di volermi impartire opportune istruzioni in proposito, mi chino al bacio...

DOCUMENTO 43

DESPACHO NÚM. 2221 DE TEDESCHINI A GASPARRI³*Administrador apostólico para la diócesis de Jaca.*

AES, IV Período, *Spagna 690, fasc. 69, ff. 34-35*, original mecano-grafiado.

Madrid, 4 marzo 1926.

Oggi è venuto a visitarmi Monsignor Frutos Valiente, Vescovo di Jaca e preconizzato Vescovo di Salamanca, il quale mi ha comunicato che ha ricevuto le Bolle e che perciò sta preparandosi per prendere possesso della diocesi di Salamanca.

Mi ha quindi parlato della diocesi, che lascia, di Jaca, e mi ha pregato di intervenire perché non si proceda ivi alla elezione di un Vicario Capitolare.

Il Capitolo, infatti, è diviso: l'elezione acuirebbe tale divisione, e l'electo ben difficilmente avrebbe capacità e modo per governare rettamente.

Ciò che più preoccupa questo buon vescovo è la sorte del Seminario di Jaca.

Come è noto all'Eminenza Vostra, il Seminario di Jaca venne distrutto totalmente da un incendio, non sono ancora due anni.

Quantunque la diocesi sia poverissima, pure il Vescovo poté non solo riunire il necessario per un nuovo Seminario, ma riuscì a costruirlo di fatto, tanto che lo inaugurò solennemente domenica scorsa.

L'ubicazione moralmente e fisicamente salubre, la distribuzione delle parti conforme i requisiti canonici e la resistenza dell'edificio lo fanno essere un eccellente Seminario.

Ma, naturalmente, vi sono ancora dei particolari materiali da finire, e, so-

prattutto, occorre appoggiare e guidare la parte direttrice, personale, vivente, nel seminario, che incomincia ora a funzionare.

Il vescovo ha nominato un buon rettore, il quale, appunto perché buono, non ha le simpatie di tutti i capitolari. Molto buono è anche il direttore spirituale. Ma questi correrebbero il pericolo di essere rimossi dal Vicario Capitolare, il quale andrebbe a nominarvi due suoi partigiani; forniti non di altro che del desiderio di dimorare in una buona casa.

Se ciò si verificasse, il danno morale del nuovo Seminario, che è costato al vescovo tanti sacrifici, sarebbe immenso; e dopo una sì eroica e così pronta ricostruzione, bisognerebbe pensare, dice il vescovo, che si è fatto il Seminario materiale ma si è distrutto il morale.

Queste considerazioni espresse da persona così degna di fede e di appoggio, come è

Monsignor Frutos Valiente, mi inducono a credere che veramente sia il caso di nominare per Jaca un Amministratore Apostolico nella persona stessa dell'antico vescovo, nel persona cioè del prelodato Monsignor Frutos Valiente.

Nel sottoporre quindi il caso alla benevola attenzione dell'Eminenza Vostra Rev.ma, la prego di volermi comunicare, per telegrafo, le facoltà necessarie ed opportune onde possa estendere la nomina nella forma in uso in questa Nunziatura.

DOCUMENTO 44

DESPACHO NÚM. 2241 DE TEDESCHINI A GASPARRI

Informa sobre Jaime Viladrich Gaspar, obispo auxiliar de Burgos, candidato para obispo de Vich.

AES, IV Período, *Spagna 704, fasc. 77, ff. 21-22v*, original mecano-grafiado.

Madrid, 3 abril 1926.

Come ebbi l'onore di riferire all'Eminenza Vostra Rev.ma con rispettoso rapporto del 26 novembre 1925, N°. 2098, l'antico Direttorio Militare fece la peggiore accoglienza al passo fatto dalla Santa Sede presso di esso a mezzo dell'Emmo. Signor Card. Reig, in seguito alla lettera del 31 ottobre N°. 48037, diretta al medesimo Cardinale Primate, nella quale, mentre implicitamente si negava il Pontificio consenso alla proposta di Monsignore Tommaso Muniz Pablos, Uditore di questa Rota, per vescovo della diocesi di Vich, vacante per la

promozione di Mgr. Muñoz Izquierdo al Patriarcato delle Indie Occidentali, si dichiarava che non si poteva convenire nel proposto del Governo di escludere per la provvista delle diocesi di Catalogna ogni candidato catalano, e si riaffermava la norma della Santa Sede di voler proporre ad ogni regione Vescovi che ne conoscano lingua e costumi, cioè, per quanto è possibile, regionali.

Fortunatamente però, dopo le sfuriate di cui è parola nel sopraccitato rapporto e dopo che il Direttorio venne sostituito dall'attuale Governo, le Autorità e, per esse, il Generale Primo di Rivera non si mostrarono più tanto ostinate nel non voler presentare se non soggetti castigliani per le diocesi catalane.

Ciò non ostante il Governo ricusò i due sacerdoti catalani che proponeva la Giunta, e li ricusò sotto il pretesto che erano catalanisti - separatisti, cioè, antispannolisti, pretesto destituito da ogni fondamento, sia perché le informazioni, che io ho, concordano nel presentare i due candidati in parola come lontani da ogni attività politica e lontanissimi poi da ogni tendenza catalanista, sia specialmente perché i due venivano presentati uno dal Patriarca delle Indie e l'altro dal Cardinale Arcivescovo di Toledo che, come tutti sanno, sono stati Vescovi il primo di Vich e l'altro di Barcellona, ma sono spagnolissimi oltre ogni dire.

Visto che così non si approdava a nulla e che i candidati catalani, che la Giunta Delegata del Real Patronato proponeva ed erano accettati dalla Santa Sede, venivano demoliti dalle solite fantastiche accuse di separatismo (contro il qual pericolo vi sarebbe soltanto il rimedio del segreto sulle proposte, il quale rimedio mi sono dovuto convincere che qui è assurdo anche per parte del Clero, perché appena si ricevono le domande di informazioni della Nunziatura, malgrado che siano accompagnate da tanto di *sub secreto pontificio*, subito la cosa si risà), cercai di studiare la maniera di dare infine un qualche buon Vescovo alle diocesi vacanti e di non pregiudicare al tempo stesso il principio difeso dalla Santa Sede.

Suggerii adunque e feci suggerire anche da altri per Vich il nome di Mgr. Giacomo Viladrich y Gaspar, Vescovo titolare di Tricomia. Questi fu già ausiliare del defunto Cardinale di Burgos ed è ora Vicario Capitolare di Burgos; ma io lo suggerii anche prima del 14 febbraio p.p. quando cioè non si poteva pensare che in quella data l'ausiliare sarebbe rimasto senza il suo ausiliato Emo. Benlloch, e perciò sarebbe stato disponibile per qualche diocesi. Mi ero, cioè risolto a pregare il compianto Cardinale a cedere il suo ausiliare per il maggior bene della Chiesa: e sono sicuro che il povero Cardinale Benlloch, che era di animo generoso, lo avrebbe ceduto volentieri.

Il nome piacque a Primo di Rivera e, dopo varie conferenze e ripetute promesse che mi avrebbe presentato Mgr. Viladrich per Vich, finalmente si è deciso a farmi ufficialmente, per il tramite del Ministero di Grazia e Giustizia, la presentazione convenuta.

Vich, come è noto all'Eminenza Vostra, è diocesi puramente catalana,

ed ha quindi assolutamente bisogno, come le due altre diocesi di Urgel e di Solsona, di un Vescovo che conosca e parli il catalano.

Fortunatamente, Monsignor Viladrich è catalano di origine, appartenendo alla diocesi di Solsona. Fu professore, parroco, fiscale e segretario vescovile in Solsona; poi dal 1901 stette sempre col defunto Cardinale Benlloch, prima come suo Vicario Generale in Solsona (1901-1907), poi come suo Vicario Generale in Urgel (1907-1919), quindi come suo Vicario Generale e Vescovo Ausiliare in Burgos.

Ha 61 anni di età, ma ha ancora energie sufficienti per reggere bene una diocesi. D'altra parte merita una promozione anche perché, in caso contrario, quando si provvederà la diocesi di Burgos, egli rimarrebbe senza ufficio veruno.

Prego perciò l'Eminenza Vostra di voler presentare al Santo Padre questa proposta governativa di Monsignor Giacomo Viladrich y Gaspar, Vescovo titolare di Tricomia, per la vacante diocesi di Vich, e di volermi poi comunicare la superiore decisione pontificia, onde possa rispondere al Governo ed, in caso, iniziare il consueto processo canonico.

DOCUMENTO 45

DESPACHO NÚM. 2242 DE TEDESCHINI A GASPARRI

Manuel Irurita Almandoz, candidato para obispo de Lérida.

AES, IV Período, *Spagna 691, fasc. 70, ff. 62-64v*, original mecano-grafiado.

Madrid, 9 abril 1926.

Come ricorderà l'Eminenza Vostra Rev.ma. il Governo aveva proposto per Lérida, vacante per il trasferimento di Mgr. Miralles a Vescovo Coadiutore di Barcellona e titolare di Cizio, il Canonico Medina Olmos, di Granada: fortunatamente però si potette evitare che il Governo insistesse in tale progetto per essersi nel frattempo convenuto coll'Emmo. Signor Cardinale Arcivescovo di Granada che chiedesse egli per suo Ausiliare lo stesso Canonico Medina Olmos.

Per questa diocesi, secondo il mio umile parere, che mi è stato confermato da competenti Prelati, non è assolutamente indispensabile che il Vescovo sia catalano, ma è però convenientissimo che il Vescovo comprenda il catalano.

La diocesi infatti é divisa, quasi per metà, tra Catalogna e Aragón: parte

cioè del suo territorio appartiene alla provincia di Lérida (catalana) e parte alle provincie di Zaragoza e di Huesca (aragonesa). Nella prima si parla catalano e nelle altre si parla castigliano.

Visto che il Governo, come ho accennato nel Rapporto N°. 2241, non vuole accettare di presentare i due candidati catalani proposti dalla Giunta Ecclesiastica del Real Patronato, ho fatto in modo che la sua attenzione si fissasse sopra un canonico di Valenza, Don Emmanuele Irurita Almandoz, che figura tra i primi candidati vescovili; non è catalano e neppure valenziano, poiché è oriundo della provincia di Navarra, ma si trova in Valenza da oltre 25 anni, dà missioni continue nei paesi, ed è perciò da presumere che, anche se non parla il catalano, lo deve comprendere sufficientemente, attesa la affinità strettissima che esiste tra il valenziano ed il catalano, e specialmente tra il catalano di Lérida, del quale il valenziano mi si assicura che è una variante.

Fortunatamente il Governo, accettando la insinuazione ed il mezzo termine in parola dimenticando i suoi candidati castigliani, mi propone ora per la vacante diocesi di Lérida il suddetto Canonico di Valenza Don Emmanuele Irurita Almandoz.

Questi mi venne proposto dalla Giunta Delegata del Real Patronato fin dalla fine del 1924; ed anche In questi giorni mi è stato suggerito come buon candidato vescovile dal Vescovo di Tortosa, dal Vescovo di Salamanca e dal Vescovo di Cadice, e, fra gli altri, me ne ha fatto i più grandi elogi l'Arcivescovo di Valenza.

Ha 50 anni di eta.

Di lui ho avuto le seguenti informazioni:

1°. Dall'Arcivescovo di Zaragoza, che fu Rettore del Seminario di Valenza ed è oriundo della medesima archidiocesi: "Todo el mundo reconoce sus virtudes, señaladamente su actividad pasmosa y las obras de celo que promueve. Su cultura y talento son bastante inferiores a los de Don José Vila (il nuovo Vescovo di Gerona); pero ha estudiado mucho estos últimos años y posee su caudal nada escaso de conocimientos. Me parece que es bastante competente para ejercer con dignidad el cargo; predica bien. Muy prudente y mesurado en sus actos, equilibrado, sin pujos de amor propio, su gobierno quizá rectilíneo se distinguirá por una calculada ponderación. Que yo sepa, no tiene enemigos; su conducta, su obediencia pronta a los prelados y superiores y su fama intachable le colocan en el número de los mejores sacerdotes, teniéndolos sobresalientes aquella insigne archidiócesis (Valenza)".

2°. Dal Vescovo di Segorbe, parimenti valenziano: "El M.I.Sr.D. Manuel Irurita, Canónigo de Valencia, es a mi juicio de bastante capacidad, y sobre todo de un celo que lo distingue entre el clero de aquella diócesis, por lo que es generalmente estimado. Respecto a sus dotes de gobierno, nada puedo decir porque no ha desempeñado cargos en que estas hayan podido apreciarse; pero si lo creo muy prudente".

3°. Dall'Ausiliare di Toledo, anche lui valenziano: "Il Canonico Irurita "es muy piadoso, instruido en las ciencias eclesiásticas, activo en las obras de celo, y muestra poseer dotes de discreción y prudencia muy estimables. Goza de buena reputación, le juzgo apto para el oficio y dignidad de Obispo".

4°. Dal Vescovo di Tortosa: "Tengo al Sr. Irurita por sacerdote piadosísimo y de oración y de celo ardiente y activo. Es notable orador con excelente voz y estilo, que revela lectura asidua de nuestros grandes místicos del siglo de Oro. Le tengo por muy formado en filosofía y sagrada teología y por muy estudioso. Es temperamento ardiente, decidido, de constitución vigorosa y de excelente salud. Es trabajador acérrimo. Se ha dedicado con ardor a dar misiones en los pueblos con notable aprovechamiento de las gentes y con gran desinterés y sacrificio. Acaso ha brillado más como propagandista que como organizador, pero es discreto y entendido. Un poquito como de falta de suavidad y cortesanía, que en algunas ocasiones en el trato social podría poner ligera sombra al lado de las excelentes cualidades antes dichas, pero aun esto, templado por su virtud, que considero sólida y de buena ley".

5°. Dal rettore del Seminario di Valenza: Il Canonico Irurita "es en mi humilde concepto, y creo lo sea general entre todos los que le conocen, es de sacerdote virtuoso, de aptitudes y probado celo en el sagrado ministerio, en especial de la predicación. La ciencia y dotes de gobierno ha dado prueba de poseerlas en el desempeño por varios años de cátedras en este Seminario como también en la dirección de asociaciones y asuntos religiosos que le han sido confiados".

6°. Dal Superiore del Padri Gesuiti di Valenza: "Don Manuel Irurita es sacerdote reputado en la opinión pública como sujeto de virtud eximia, de intensa vida sobrenatural y celo incansable en procurar la salvación de las almas, enamorado del Sagrado Corazón de Jesús; no tengo más datos de su ciencia que el haber enseñado la sagrada teología en el Seminario Conciliar y haber sido incorporado recientemente al Claustro de Doctores de la Universidad Pontificia; su carácter franco y trato bondadoso creo han de hacerle apto para el gobierno sobre todo por que su humildad conciliará voluntades".

Egualemente favorevole è il Superiore dei Redentoristi di Valenza, che mi scrive: "Nadie podrá negar que D. Manuel Irurita es hombre de Dios, no solo un santo sino un apóstol. Predicador apostólico e incansable, encuentra sus delicias en predicar ejercicios y misiones; y el trato espiritual corresponde a su celo y a su gran piedad. Es el alma de muchas asociaciones piadosas y, por decaída que esté una de estas asociaciones, se levanta en cuanto D. Manuel Irurita se encarga de ella. Es hombre sencillo, humilde, dulce y afable, trabajador, desinteresado, de una fe y de una caridad a toda prueba. Tiene don de gentes: todos le quieren y estiman. Su ciencia, sin ser extraordinaria, es suficientísima. Su reputación general es de hombre santo, piadoso y sobremanera celoso de la gloria de Dios y de la salvación de las almas".

Sembrandomi perciò che si tratti di un ottimo candidato, che potrà fare del bene nella diocesi di Léerida, prego l'Eminenza Vostra di voler presentare al Santo Padre anche questa proposta governativa e comunicarmi poi che cosa possa rispondere al Governo.

DOCUMENTO 46

DESPACHO NÚM. 2243 DE TEDESCHINI A GASPARRI

Informa sobre Juan Villar Sanz, vicario general de Granada, candidato para obispo de Jaca.

AES, IV Período, *Spagna 690, fasc. 70, ff. 38-40v*, original mecano-grafiado.

Madrid, 10 abril 1926.

Ho l'onore di comunicare a Vostra Eminenza Rev.ma che il Governo di Sua Maestà Cattolica, dopo l'esclusione del sacerdote proposto anteriormente, propone ora per la diocesi di Jaca, vacante per il trasferimento di Monsignor Frutos Valiente a Salamanca, il Rev.mo Sig. D. Giovanni Villar y Sanz, Vicario Generale della archidiocesi di Granata e dignità di Maestrescuela della medesima Metropolitana.

Jaca è una delle diocesi meno importanti di Spagna, con 150 piccole parrocchie sparse sopra una zona montagnosa della provincia di Huesca, e con un numero di anime che arriva complessivamente a 72.000. Non vi sono speciali difficoltà di lingua.

Il candidato proposto dal Governo è persona che ha una lunga pratica di governo, essendo vicario generale del piissimo Cardinale Arcivescovo di Granata da molti anni, e cioè dal 1907 in Almería, e poi dal 1921 in Granata.

Innanzi tutto egli figura nella lista dei candidati approvati dalla Giunta Delegata del Real Patronato Ecclesiástico; inoltre anche in questi stessi giorni il suo nome mi è stato raccomandato, non solo dal Cardinale Arcivescovo di Granata, che me ne ha fatto più e più volte amplissimi elogi, ma anche dai Vescovi di Guadix e di Barbastro.

Le notizie poi segrete che ho potuto avere a suo riguardo sono le seguenti:

1º. Il Vescovo di Almería: "Ejerció en esta diócesis los cargos de secretario, si no me equivoco, y el de provisor y vicario general durante el pontificado de mi antecesor, el actual arzobispo de Granada, y al venir yo aquí ya le había

llevado dicho Sr. Arzobispo. En Granada continúa con los mismos cargos de provisor y de vicario general, según con las personas a quienes se hable así le juzgan. Yo creo que es un sacerdote sobrio en todos sus actos. Instruido en ciencias eclesiásticas, muy trabajador y de muy buena conducta. Sus condiciones para la dirección y el gobierno de un obispado no las conozco, pero dice mucho en su favor el que el Sr. Arzobispo de Granada continúe depositando en él toda su confianza. Si por alguien de aquí se dijo de él que era algo duro y riguroso, la dureza y el rigorismo los imponen las circunstancias”.

2º. Il Vescovo di Guadix: “Estoy edificado de su gravedad, prudencia y buen carácter; y por la reputación con que desempeña sus difíciles cargos revela buena preparación para el Episcopado”.

3º. Il Vescovo di Málaga: “Aunque le he tratado poco, he apreciado en él buenas dotes de prudencia, discreto, amable, conecedor de los sagrados canones y de toda la confianza de su prelado, a quien ayuda con laboriosidad y lealtad edificantes”.

4º Il Vescovo di Badajoz: “Este señor (Villar y Sanz) está reputado como sacerdote de buena vida y costumbres y suficiente competencia científica. En el cargo que viene desempeñando ha demostrado no carecer de dotes de gobierno. Por ministerios episcopales debe vivir más desprendido de la familia propia”.

Il vescovo di Badajoz era vicario capitolare di Granata all’arrivo dell’attuale Cardinale Arcivescovo, e in questo suo giudizio si nota un’eco di un certo appassionamento che contro il vicario generale v’è in Granata.

5º. Così, il Superiore dei Redentoristi di Granata, dopo di avermi detto che “Don Juan Villar es un sacerdote recto, virtuoso y ejemplar y goza de muy buena reputación pública”, aggiunge: “Respecto a sus dotes de ciencia y gobierno no parece descuellan tanto, aunque nada positivo en contra me parece se podrá alegar. Creo es la opinión general de Granada...”.

6º. Così, il Superiore dei Gesuiti di Granata mi scrive: “Me parece hombre de bien ... pero no goza de simpatías en Granada pues muy rara vez le he oído alabar y en cambio sí criticarle, aunque nunca de malas costumbres!”.

7º. Così, il Rettore del Seminario, che è anche arciprete della Cattedrale, mi assicura che: “Es sacerdote ejemplar, virtuoso, competente en ciencias eclesiásticas”; *ma* “no se le reconocen dotes de gobierno ni acierto en los consejos a nuestro dignísimo y venerado Sr. Arzobispo, Prelado rectísimo, de santa energía y apostólico celo”.

Fatte però indagini in proposito mi è risultato che queste accuse non hanno fondamento. Così, per esempio, l’attaccamento del Can. Villar alla famiglia si riduce al fatto che tiene con sé una sorella anziana, inferma e quasi cieca. I fratelli risiedono in Barcellona ed in Zaragoza, e in questi ultimi diciotto anni si saranno visti tre o quattro volte. I fratelli non sono mai andati a Granata a

3. Nota marginal autógrafa: “Spedito cifrato l’11-III-26. S.P. accorda facultà richieste per nomina Amm. Apostolico”.

visitare il fratello canonico. Aveva questi con sé anche una nipote e permise che entrasse nel noviziato delle Dame del Sacro Cuore, avendo manifestato vocazione religiosa.

Il *malumore* poi di parte del clero granadino contro il vicario generale si deve a un fatto semplicissimo. Le cose di Granata andavano tutt'altro che bene. Il Cardinale Arcivescovo le volle rimediare ed il vicario generale, servitore fedelissimo e leale del suo arcivescovo, si prese sopra di sé le odiosità dei giustamente colpiti dalla misure arcivescovili. Tra i colpiti vi sono canonici della Cattedrale, canonici del Sacro Monte, parroci, ex-religiosi, gente usa alle conventicole di politicanti ed ai caffè; elementi molto appropriati per far guerra al Cardinale Arcivescovo colpendo il suo braccio destro, cioè il vicario generale. Lo stesso rettore del Seminario ed arciprete della cattedrale fa risalire al Villar *los consejos al dignísimo y venerado Arzobispo*; mentre il cardinale confessa che precisamente nella questione più scottante, quella del Capitolo del Sacro Monte, ha agito di sua propria iniziativa, senza affatto consultare il vicario.

Credo perciò che queste accuse non meritino di essere tenute in conto, o, meglio, che si risolvano a lode dello stesso Can. Giovanni Villar y Sanz, Vicario Generale di Granata.

Perciò, basandomi sulle testimonianze sopra riferite principalmente sul giudizio e sui ripetuti elogi che del Villar fa il degnissimo Cardinale Arcivescovo di Granata per l'esperienza diretta e quasi ventenne che ha del candidato, non esito a trasmettere all'Eminenza Vostra la proposta governativa di questo benemerito ecclesiastico per la sede vescovile di Jaca.

Aggiungerò solo, per maggior conoscimento della Santa Sede, che l'Emo Cardinale Arcivescovo di Granata, quando pensò di domandare un ausiliare, fermò dapprima la sua scelta e la sua proposta sul candidato in parola. Ma il *malumore* regnante in Granata contro costui indusse la Nunziatura a consigliare all'Emo Porporato che per aiuto del ministero pastorale nella stessa città ed archidiocesi di Granata scegliesse altra persona: e la scelta cadde allora sul Canonico Medina Olmos. Ma il Cardinale da allora in poi è venuto dicendomi che lo raccomanda sempre più, per fuori di Granata; e ben si capisce la situazione creata al vicario generale dalla nomina di Monsignor Medina Olmos, col quale però egli si è condotto benissimo.

In attesa delle venerate istruzioni dell'Eminenza Vostra, mi chino al bacio...

DOCUMENTO 47

DESPACHO NÚM. 2255 DE TEDESCHINI A GASPARRI

El obispo de Coria, Pedro Segura, candidato para arzobispo de Burgos.

AES, IV Período, *Spagna 714, fasc. 80, ff. 68-70v*, original mecano-grafiado.

Madrid, 16 abril 1926.

Con la morte dell'Emo Signor Cardinale Benlloch y Vivó, avvenuta inopinatamente in Madrid il 14 del passato febbraio, si è posta la questione della provvista della archidiocesi di Burgos.

Due pensieri mi hanno guidato nel preparare la soluzione di tale importante provvista:

1°. Rompere con la tradizione inveterata, formatasi con carattere quasi direi inderogabile, non tanto per malizia degli uomini quanto per forza delle circostanze politico-ecclesiastiche, che alcune diocesi apparissero come il passaggio obbligato per giungere ad una sede arcivescovile: rompere con la cosiddetta "Carriera prelatizia", che sapeva tanto di umano e di mondano e di politica e fare che risplendesse anche in Ispagna la pratica generale della Chiesa di scegliere per le diocesi, e più per le archidiocesi, i Prelati che fossero idonei per reggerle, senza badare se avessero prima governato determinate diocesi considerate politicamente importanti, se avessero cioè fatto una determinata carriera.

2°. Fare in modo che nel successore del defunto Cardinale Benlloch y Vivó brillassero in modo speciale le virtù di uno zelo apostolico e di un amore alle anime ed alla Chiesa, a tutta prova.

La tradizione, a cui ho accennato nel primo punto, era il frutto delle nefaste influenze politiche che motivavano e confezionavano le proposte governative per le sedi vescovili; prescindevano esse dalle doti sacerdotali del candidato e tenevano conto unicamente delle sue qualità sociali (letterarie ed oratorie), patriottiche e politiche, vere o supposte.

Estirpare perfino l'ombra di siffatte usanze è cosa, non solo opportuna, ma assolutamente necessaria.

La ragione del secondo punto era dettata dall'opera pastorale del compianto Cardinale Benlloch, il quale, come è noto all'Eminenza Vostra e come deve risultare da vari miei Rapporti che si conservano in cotesti archivi (per esempio: ultima provvista di Toledo e viaggio del Cardinale Benlloch in America) aveva bellissime qualità di ingegno, di parola, di cuore, ma non mostrava di preoccuparsi e di occuparsi troppo della diocesi; viveva anzi molto distanziato dallo spirito serio e pio del popolo di Burgos, e faceva (mi sia permessa la frase) non il pastore delle anime, ma il gran signore, e sopra tutto, il gran servitore della patria. Aveva poi nelle opere e più nelle parole

(quantunque, lo riconosco, inconsciamente per essere egli in certe cose quasi fanciullo, o come dicono qui un *niño grande*) tali atti e tali espressioni che, impropri in un secolare e più in un prete, e, facile immaginarlo, infinitamente più in un Vescovo ed in un Cardinale, suscitavano ammirazione e scandalo.

Per ristabilire l'equilibrio e per ridare ai fedeli della archidiocesi di Burgos, e un po' di tutta la Spagna la sensazione di ciò che è e deve essere un prelato occorreva scegliere tra i molti eccellenti Vescovi spagnoli uno che fosse tutto zelo, tutto virtù, tutto spirito, tutto amore alla Chiesa ed alle anime: un apostolo, un santo, quantunque fosse sprovvisto di quella brillantezza umana e sociale che tanto decisivo influsso ha esercitato in passato.

Mi è sembrato subito che tale candidato ideale poteva essere Monsignor Vescovo di Coria.

Coria è una diocesi che non figura nella carriera: l'attuale Vescovo poi di Coria è, secondo la voce generale, un apostolo e un santo, e per ciò, l'uomo più nascosto e più schivo di pubblicità.

Apostolo instancabile, ha percorso tutti i paesi della sua diocesi dando sacre missioni aiutato da un gruppo di buoni religiosi; ha visitato, evangelizzato e civilizzato la regione, celebre per il completo abbandono civile e religioso e per il suo isolamento, detta *de las Hurdes*; ha fomentato in ogni parrocchia l'insegnamento del catechismo e istituito fervorose associazioni eucaristiche; ha riacceso lo zelo del clero diocesano: in una parola, si è mostrato un Vescovo secondo il Cuore di Gesù, che, non ostante la sua poca salute, lavora moltissimo e benissimo, e cerca in tutto esclusivamente la gloria di Dio ed il bene delle anime.

Prima però di mettere avanti il nome di questo ottimo Prelato volli sentire l'Emo Cardinale Arcivescovo di Toledo, alla cui provincia ecclesiastica appartiene Coria; ed il Cardinale Reig non solo mi fece grandissimi elogi della attività e della santità di Monsignor Vescovo di Coria, ma mi assicurò che veramente é degnissimo di essere promosso ed è assai idoneo per Burgos.

Fra i dati che ho appreso dalla bocca del Cardinale Reig v'è il seguente. L'anno scorso Monsignor Vescovo di Coria lo pregò come suo metropolitano di voler ricevere il voto, che voleva emettere nelle sue mani di non cercare mai né permettere mai che altri cercassero la sua uscita da Coria per essere trasferito a diocesi umanamente più vantaggiosa o più in vista. Il Cardinale Reig volle esimersi delicatamente dal ricevere tale solenne promessa, ma egli continuò ad insistere. Ciò indica di che spirito sia animato il Vescovo di Coria.

Come circostanza, che per la Santa Sede sarà certo molto eloquente, mi sia permesso di aggiungere che il Vescovo di Coria è l'unico che ha risposto bene al desiderio della Chiesa anche in ciò che riguarda la celebrazione dell'anniversario della Coronazione del Santo Padre.

Ho pensato perciò di farlo presentare per Burgos.

Effettivamente, in un colloquio che ho avuto col Generale Primo de Ri-

vera, Presidente del Consiglio, ho fatto cadere il discorso sulla sede vacante di Burgos ed ho messo innanzi il nome del Vescovo di Coria.

L'indicazione non é dispiaciuta a Primo de Rivera, quantunque egli avesse per la mente qualche altro candidato. Mi ha assicurato che ne avrebbe parlato al Re.

Alcuni giorni dopo ho visto il Ministro di Grazia e Giustizia. Anche lui aveva un suo candidato, ma già era giunto a lui da parte del Presidente il nome di Coria; di modo che, avendone lo fatti speciali elogi e parlatogli in particolare delle necessità della importante diocesi di Burgos, egli ne ha preso nota di buon grado.

Il dado era gettato: ormai non mi rimaneva che affidare la cosa al Signore: così ho fatto, e non invano. Effettivamente ieri sera ha ricevuto la proposta ufficiale del Governo, il quale, "in attenzione al bene della Chiesa e dello Stato e alle meritorie circostanze che si verificano in Monsignor Pietro Segura Sáenz, Vescovo di Coria", lo propone per la Chiesa Arcivescovile di Burgos.

La cosa mi reca tanta soddisfazione che perfino ho paura che il Governo, mosso da contrari interessi, possa ritornare sulla fatta proposta e tentare di presentare altra persona.

Perciò, prego l'Eminenza Vostra di voler disporre che, qualora il Santo Padre si degni accettare Monsignor Segura Sáenz, Vescovo di Coria, per l'archidiocesi di Burgos, tale sovrana decisione mi sia comunicata telegraficamente, e sia così chiusa la via al pericolo di cambiamenti.

DOCUMENTO 48

DESPACHO NÚM. 2268 DE TEDESCHINI A GASPARRI

Jaime Viladrich Gaspar, obispo auxiliar de Burgos, propuesto para obispo de Vich.

AES, IV Período, *Spagna 704, fasc. 77, ff. 25-26*, original mecano-grafiado.

Madrid, 29 abril 1926.

Ricevetti a suo tempo il venerato cifrato dell'Eminenza Vostra Rev.ma. del 16 corrente N°. 173, con cui l'Eminenza Vostra mi invitava ad assumere ulteriori informazioni circa l'idoneità di Mgr. Viladrich per la diocesi di Vich, e mi autorizzava a comunicare al Governo l'accettazione della Santa Sede qualora tali informazioni risultassero favorevoli.

I venticinque anni durante i quali Mgr. Viladrich ha ricoperto l'ufficio di Vicario Generale del compianto Cardinale Benlloch successivamente nelle diocesi di Solsona, Urgel e Burgos, la fiducia che in lui riposero i Capitoli

di Urgel e di Burgos eleggendolo Vicario Capitolare nelle vacanze delle due diocesi rispettive, le buone informazioni che ho sempre ricevuto da tutti circa la prudenza e le altre doti di governo di Mgr. Viladrich, e, soprattutto, il fatto che le tre diocesi suddette non hanno troppo sofferto durante l'episcopato del defunto Cardinale Benlloch, mi davano la piena convinzione che l'attuale Vicario Capitolare di Burgos e Vescovo titolare di Tricomia è idoneo per reggere la diocesi di Vich.

Questa mia convinzione era tanto forte che perfino non pensai di accennare all'idoneità ecclesiastica di Mgr. Viladrich nel mio rispettoso rapporto del 5 aprile N°. 2241, nel quale mi accontentai di accennare solo all'idoneità politica, dicendo cioè che si trattava di una persona catalana, ma che ha sempre vissuto lontano da ogni intriga e da ogni appassionamento di politica catalanista o anticatalanista.

Sono perciò lieto che il cifrato dell'Eminenza Vostra mi abbia dato l'occasione di completare quel mio rapporto e di dire esplicitamente che, secondo il mio sommesso parere, Mgr. Viladrich, Vescovo titolare di Tricomia, è idoneo sotto ogni aspetto per la diocesi di Vich.

Questo parere, che, per essere mio, avrebbe ben poco valore, mi è stato confermato ampiamente dal Vescovo di Barcellona, dall'Arcivescovo di Valenza e dal Cardinale Arcivescovo di Toledo, ai quali mi sono rivolto con la necessaria delicatezza appena ricevuto il cifrato più volte sopraindicato.

Il Vescovo di Barcellona infatti, mi scrive: "La diócesis de Vich es enteramente catalana, y parece bien vaya a ella un catalán de quien nunca se ha hablado como de afecto a política y que no puede ser sospechoso al Gobierno de S.M. ni a los feligreses de aquel obispado. Necesita (la diócesis de Vich) a un Pastor diestro en el régimen eclesiástico, y, aunque no conozco personalmente al Excmo. Sr. Viladrich, por haber sido yo obispo de Lérida tuve que tratar asuntos con el Provisor (Vicario Generale) del entonces Obispo de Urgel, Dr. Benlloch, y puedo dar fe de que (Viladrich) reemplazaba con ventaja a su Prelado (Benlloch), casi siempre canónicamente ausente; como por referencia me consta de haber hecho lo propio en la archidiócesis de Burgos. Y avezada (la diócesis de Vich) al largo régimen del severo Dr. Torras y Bages, verá con gusto y no sin provecho, el gobierno de un Pastor que, por ser de carácter serio, y hasta dicen que algo seco, contrastará con el voluble, informal y vehemente del último pontificado (cioè, Mgr. Muñoz Izquierdo, actualmente Patriarca delle Indie)".

L'Arcivescovo di Valenza, che è di Burgos e sta in relazioni strette con persone di Burgos e conosce personalmente Mgr. Viladrich, me ne fa grandi elogi dicendomi che si tratta di "un Prelado dotado de notables prendas y virtudes, singularmente de una gran prudencia y discreción y muy alejado en toda ocasión de ciertos apasionamientos tan comunes desgraciadamente por la región en que nació (Catalogna)".

Il Cardinale di Toledo, infine, che conosce le condizioni della diocesi di Vich e conosce altresì le doti che adornano Mgr. Viladrich, scrive: “encuentro muy justo, muy procedente y ventajoso, además para los intereses patrios, que el Ilmo.Sr.D. Jaime Viladrich sea promovido a la diocesis de Vich”.

In seguito a tali informazioni, io, valendomi della benevola autorizzazione datami dall’Eminenza Vostra col sullodato cifrato, ho comunicato ufficialmente al Governo che la Santa Sede accetta per Vich Mgr. Viladrich y Gaspar, attualmente Vescovo titolare di Tricomia e Vicario Capitolare di Burgos.

Nel rendere di ciò intesa l’Eminenza Vostra, mi chino al bacio...

DOCUMENTO 49

DESPACHO NÚM. 2312 DE TEDESCHINI A GASPARRI

Informa sobre la candidatura de Luciano Pérez Platero para auditor del Tribunal de la Rota de la Nunciatura Apostólica de Madrid.

AES, IV Período, *Spagna 713, fasc. 80, ff. 44-47*, original mecanografiado; *Spagna 749*, impresso en la Ponencia. *Spagna. Provvista di Segovia. Novembre 1928*, pp. 9-13.

Madrid, 3 julio 1926.

Appena giuntomi il venerato cifrato dell’Eminenza Vostra Rev.ma del 21 aprile p.p. N°. 175, mi recai a doverosa premura di comunicare ufficialmente al Signor Ministro di Stato la risposta della Santa Sede circa la candidatura del Canonico D. Diego Tortosa per il posto di Uditore del Supremo Tribunale della Rota di questa Nunziatura.

La risposta negativa non causò sorpresa negli ambienti governativi. Il Ministro di Stato, perciò, incominciò subito a parlarmi di altri candidati, senza però concretarmi nessun nome: ed io non mancai di prevenirlo che possedevo una lunga lista di nomi, tra i quali ve ne erano di eccellenti.

Il Ministro mi rispose che volentieri avrebbe preso conoscenza di tali nomi, e che li avremmo esaminati assieme per metterci d’accordo sul migliore.

Invece non fece più nulla e verso la fine di maggio si limitò a dirmi che aveva prescelto per Uditore della Rota il Sac. D. Luciano Pérez Platero,

Canonico della Cattedrale di Calahorra; e ciò perché costui era uno dei pochissimi tra i pretendenti che avesse, oltre i gradi ecclesiastici, anche la licenza in Diritto Civile della Università governativa di Salamanca.

Mi limitai ad osservare che non tenevo presenti i meriti del Canonico Pérez Platero ed ignoravo se al vantaggio del titolo civile egli aggiungesse quello della pratica della procedura canonica, poiché non sembra conveniente, dicevo, che uno sia elevato a giudice del Tribunale Supremo senza prima aver esercitato nei Tribunali inferiori.

Ad istanza perciò del Ministro dissi che mi sarei informato meglio onde vedere se questo candidato poteva essere presentato senza difficoltà alla Santa Sede.

Assunsi, di fatto, informazioni rivolgendomi al Vescovo di Calahorra, al Vescovo di Santander, che stette prima in Calahorra, ed al Rettore del Seminario di Comillas, dove il Pérez Platero studiò diritto canonico ed ottenne la laurea con la nota “nemine discrepante”.

Le informazioni risultarono favorevoli, poiché il Vescovo di Calahorra mi assicura che si tratta di sacerdote “no solo de intachable conducta moral, sino de gran espíritu sacerdotal y muy adicto a la Autoridad Eclesiástica...”; e quello di Santander dice “che ha la competencia jurídica y la práctica de procedimientos eclesiásticos necesarios para el desempeño del cargo de Auditor del Supremo Tribunal de la Rota”. Il Rettore poi di Comillas, pur dicendo che lo conosce poco poiché visse in quel Seminario solo due anni e poi ha mantenuto poche relazioni con esso, pure dichiara che dai libri risulta che studiò il Diritto Canonico “con buen aprovechamiento”.

Allo stesso Rettore io feci chiedere tempo addietro una lista di antichi alunni che potessero figurare come buoni candidati per la Rota. Egli non vi incluse il Pérez Platero: e disse al Padre Fuster che non l’aveva incluso perché non riputava stesse all’altezza degli altri inclusi nella nota. Ma forse, più che questa ragione, avrà influito il fatto che il Pérez Platero, dopo uscito dal Seminario di Comillas non ha mantenuto relazioni coi Superiori, i quali perciò possono ora dire di conoscerlo poco.

Nel frattempo lo stesso Canonico Pérez Platero, a cui forse il Ministro di Stato manifestò il dubbio da me avanzato circa la sua pratica nei Tribunali Ecclesiastici, mi fece inviare un documento da cui risulta che il Segretario della “Delegazione di Cappellanie” che funziona spesse volte in forma di Tribunale, che è stato giudice speciale in una causa di privazione di beneficio, e che ha supplito una volta tre mesi e tre altre volte sei mesi ciascuna il Vicario Generale e Giudice Ecclesiastico, o Provvisore, della diocesi di Calahorra.

Ha poco più di 44 anni di età, studiò filosofia e teologia nel Seminario di Pamplona, fece quindi due anni di perfezionamento nella Università Ecclesiastica di Salamanca dove si licenziò e si laureò in sacra teologia. Passò quindi a Comillas, dove studiò due anni il Diritto Canonico e si laureò nel

medesimo. Finalmente si iscrisse nell'Università civile di Salamanca licenziandosi in Legge.

Da sacerdote prese parte a molti concorsi e sempre con esito soddisfacente, insegnò teologia dogmatica e lavorò nella Curia nella forma detta sopra.

Dal complesso a me parve che il Canonico Pérez Platero, pur non essendo l'ideale per Uditore di Rota, a causa specialmente della sua poca pratica nella procedura ecclesiastica, pare un candidato non indegno di essere preso in considerazione.

Al Ministro di Stato, perciò, che la sera del 14 giugno mi inviò il suo Segretario per sapere l'esito delle mie indagini, io risposi che, pur non essendo quegli il migliore dei vari pretendenti, tuttavia, visto che il Governo aveva grande impegno in quel nome, lo prevedeva, come idea mia particolare, che la Santa Sede non lo avrebbe rifiutato.

Aspettavo quindi la proposta: ma con mia sorpresa vedo che la Gazzetta Ufficiale del 16 giugno 1926 pubblica un R. D. concepito nei seguenti termini: "Para la plaza de segundo Auditor supernumerario, que existe vacante en el Supremo Tribunal de la Rota de la Nunciatura, vengo en nombrar a D. Luciano Pérez Platero, Canónigo de la S.I. Catedral de Calahorra. Dado en Palacio a 14 de Junio de 1926. - Alfonso. - José de Yanguas Messía, Ministro de Estado", il quale Ministro di Stato me ne ha dato poi comunicazione ufficiale con Nota del 19 giugno, portatami il 25 dello stesso mese.

Mi recai subito dallo stesso Ministro per manifestargli la mia sorpresa e per protestare di siffatto modo di procedere. Gli lessi il dispaccio dell'Eminenza Vostra del 14 maggio 1924 N°. 30721 relativo ai due ultimi Uditori, Muniz e Valdepires, nominati anche essi prima di essere proposti alla Santa Sede, e che Sua Santità si degnò accettare a condizione che ciò non dovesse costituire un precedente per le nomine future.

Il Ministro, che non conosceva l'incidente del 1924 e del quale pare non vi sia ricordo nel Ministero perché l'affare venne trattato con la Presidenza del Direttorio Militare: che non conosceva neppure la tramitazione delle nomine degli Uditori e che credeva che per quanto riguarda il Can. Pérez Platero tutto stesse in regola, mi espresse anche lui il suo rammarico per l'accaduto, mi assicurò che mi avrebbe scritto una lettera di scusa e che avrebbe fatto prendere nota perché non si ripettesse più simile cosa, e mi pregò di scusarlo presso l'Eminenza Vostra e di pregare Sua Santità di voler prendere in benevola considerazione il nome del Can. Pérez Platero e di dar corso alla sua nomina, poiché la pubblicazione della Gazzetta avvenne nella più completa buona fede.

Ricevo ora la promessa lettera, la quale è lungi dall'essere esplicita come furono le dichiarazioni orali del Signor Ministro.

La comunico tuttavia in copia all'Eminenza Vostra, e la prego di volermi manifestare la risoluzione della Santa Sede circa la proposta del Can. Luciano Pérez Platero e le eventuali istruzioni superiori circa il nuovo incidente della

nomina regia con relativa pubblicazione nella Gazzetta ufficiale prima di aver interpellato Sua Santità e di averne ottenuto il sovrano beneplacito.

Il motivo per cui non mi sono mostrato sostanzialmente contrario alla candidatura Pérez Platero è perché, avendo visto che nel Ministero incominciavano a lamentarsi per il rilievo che io faceva a causa della poca pratica di Tribunali Ecclesiastici che ha questo candidato, e giungevano a sospettare che con continui rifiuti volessi imporre ad ogni costo i miei candidati anche nella Rota, come dicono che la Santa Sede faccia coi candidati vescovili, io dissi chiaro che, se uso rigore, è solo perché mi preme il prestigio ed il buon andamento della Rota, ma che, intransigente quando si tratta di Vescovi, la Santa Sede non lo è egualmente in nomine di minor conto, quale è quella di Uditore di Rota, sempre che nel candidato alla Rota concorrano almeno i requisiti sostanziali. Questo è ciò che accade nel candidato Pérez Platero; ha virtù e scienza sufficienti; gli manca però la vena pratica del procedimenti ecclesiastici, ed ascende al Supremo Tribunale quasi senza essere passato per i gradi inferiori. Ma, d'altra parte, vale la pena, per ciò solo, di suscitare un conflitto, quando tanti ne devo sostenere per le nomine vescovili? Credo di no: e perciò stimo prudente cedere in questo punto, nel quale cedere si può. Alla fin dei conti, se non vogliono i migliori sotto ogni aspetto il che forma l'ideale della Santa Sede, avranno quelli che si meritano e che le raccomandazioni comportano: e raccomandazioni in favore del candidato non hanno scarseggiato, tanto, che perfino un membro della Compagnia di Gesù, fratello di lui, ha scritto e riscritto a un altro Padre Gesuita amico della Nunziatura, insistendo per tale nomina.

DOCUMENTO UNIDO AL DESPACHO NÚM. 2312

AES, IV Período, *Spagna 713, fasc. 80, f. 48*, copia mecanografiada.

El Ministro de Estado

Particular

Madrid, 28 de junio 1926

Su Excelencia Monseñor Federico Tedeschini.

Señor Nuncio y respetado amigo:

Me he informado de los antecedentes relativos a la provisión de la Auditoría vacante en el Tribunal de la Rota, según tuve el honor de anunciar a V.E. al tener el gusto de saludarlo en este Ministerio.

Efectivamente, la provisión de la anterior vacante, para cubrir la cual fue designado el Sr. Muniz, se tramitó en la Presidencia, sin que en este Departamento existan detalles relativos a dicha tramitación.

Por lo que a la intervención del Ministerio de Estado concierne, tengo la honra de manifestar a V. E. que ha de seguir observando las normas tradicionales establecidas, que tan adecuadamente responden a la cordialidad de relaciones entre ambas Potestades, y a los sentimientos inveterados de España respecto a la Santa Sede.

Al complacerme en participarlo así a V. E. me es muy grato saludarlo atentamente y repetirme de V. E. afmo. amigo y seguro servidor q.b.s.a.p.

J. Yanguas.

DOCUMENTO 50

DESPACHO NÚM. 2359 DE TEDESCHINI A GASPARRI

Nombramiento del obispo de Coria, Pedro Segura Sáenz, como arzobispo de Burgos.

AES, IV Período, *Spagna 714, fasc. 80, ff. 95-95v*, original mecanografiado.

Madrid, 16 septiembre 1926.

Facendo seguito al mio telegramma di ieri sera ho l'onore di confermare all'Eminenza Vostra Rev.ma che tra i vari decreti firmati ieri da Sua Maestà in San Sebastián vi è la nomina di Monsignor Pietro Segura y Sáenz, Vescovo di Coria, ad Arcivescovo di Burgos.

Come ricorderà l'Eminenza Vostra, questo Prelato venne presentato ed accettato fin dallo scorso aprile; ma il Presidente del Consiglio dei Ministri ha trattenuto per quattro mesi e mezzo il real decreto di nomina, sperando di poter sostituire Monsignor segura col Cardinale Vidal.

Non accennerò ai vari incidenti che occorsero per questo motivo, né alle insistenze che la Nunziatura fece al Governo per ottenere che, posto che era completamente inutile sperare che la Santa Sede accettasse di trasferire a Burgos il Cardinale Arcivescovo di Tarragona, desse corso alla nomina del Vescovo di Coria ad Arcivescovo di Burgos.

Conseguenza della mia conversazione tenuta il 13 corrente con Primo de Rivera, e della quale é parola nel mio rispettoso Rapporto N°. 2358 del 13 corrente, frutto della speciale benevolenza, che il Santo Padre ha verso la Spagna, e prova dei devoti sentimenti del Presidente del Consiglio e di tutto il Governo verso la Santa Sede e la firma regia finalmente apposta al decreto

suddetto, il quale viene così a chiudere una pagina della storia dolorosa che ha amareggiato la Santa Sede nei passati mesi.

Nell'assicurare l'Eminenza Vostra che procedo subito alla compilazione del consueto processo canonico, mi chino al bacio della sacra porpora e col sensi della più profonda venerazione...

DOCUMENTO 51

DESPACHO NÚM. 2375 DE TEDESCHINI A GASPARRI

Informa sobre el incidente burocrático ocurrido en el nombramiento de Luciano Pérez Platero como auditor supernumerario del Tribunal de la Rota de la Nunciatura.

AES, IV Período, *Spagna 713, fasc. 80, ff. 56-59v*, original mecano-grafiado.

Madrid, 9 octubre 1926.

In riscontro al venerato Dispaccio dell'Eminenza Vostra Rev.ma del 9 settembre p.p. N°. 2106/26, ho l'onore di comunicare a Vostra Eminenza che fin dal 16 luglio io comunicai al Ministro di Stato il contenuto del Dispaccio del 9 luglio N°. 2106/26, relativo alla nomina del Canonico Luciano Pérez Platero ad Uditore della Rota di questa Nunziatura. Gli dissi cioè, che la Santa Sede non sarebbe stata aliena dal procedere alla nomina suddetta se non fosse stata prevenuta dalla nomina regia pubblicata sulla Gazzetta Ufficiale. Gli aggiunsi che le spiegazioni datemi in iscritto dal Ministro non erano sembrate sufficienti. Lo pregavo quindi di volermi scrivere altra lettera in cui si assicurasse esplicitamente che il diritto della Santa Sede sarebbe in avvenire rigorosamente osservato.

Il Ministro, spiacentissimo dell'incidente, mi assicurò che mi avrebbe scritto la desiderata lettera.

Questa venne subito, ma, come potrà osservare l'Eminenza Vostra dalla copia che mi onoro inviarle (Allegato unico), non tanto esplicita come io avrei desiderato.

Ad ogni modo il Ministro assicura in sostanza che per l'avvenire, prima di sottoporre il decreto di nomina alla firma reale, si aspetterà che la Santa Sede abbia dato il suo benplacito per il tramite della Nunziatura.

Attribuisce poi l'origine dell'incidente attuale ad una falsa interpretazione o apprezzazione di una mia risposta orale data al Capo Gabinetto Diplomatico del Ministero degli Esteri.

Io dissi soltanto, quando il Capo di Gabinetto venne ad interrogarmi, che

prevedo che la Santa Sede, tutto considerato, non avrebbe fatto difficoltà. Evidentemente questa risposta supponeva che si facesse alla Santa Sede la solita proposta, alla quale la Santa Sede, secondo che io diceva di presumere, avrebbe eventualmente potuto rispondere in senso affermativo. Invece, la manifestazione confidenziale mia del futuro e presunto nulla osta della Santa Sede venne interpretato, e certamente in buona fede, come il beneplacito confidenziale della Santa Sede a che il Governo presentasse ufficialmente a Sua Santità il candidato in parola.

Ridotto a questi termini l'incidente, oserei pregare l'Eminenza Vostra di volerlo dare per terminato, posto che si tratta di un semplice errore di apprezzazione e che il principio della necessità del previo beneplacito pontificio rimane intatto.

A conferma di tutto ciò potrei addurre che, malgrado che, come è logico, nella maggioranza dei casi di simili nomine si sia richiesto ed aspettato da parte del Governo il beneplacito pontificio, tuttavia alcuni dei miei Predecessori, e tra questi lo stesso Cardinale Rampolla, in casi ben peggiori che l'attuale (poiché in essi il Governo aveva proceduto alla nomina ufficiale senza dire nulla né alla Santa Sede né alla Nunziatura) si limitarono ad una rimostranza platonica e procedettero senz'altro alla consueta presentazione confidenziale alla Santa Sede, senza neppure dire che il candidato, che proponevano a nome del Governo, aveva già nelle sue mani la nomina reale.

Nel pregare perciò l'Eminenza Vostra di volermi autorizzare a comunicare l'accettazione pontificia al Signor Ministro di Stato, mi chino al bacio della sacra porpora e coi sensi della più profonda venerazione mi onoro professarmi...

DOCUMENTO ADJUNTO AL DESPACHO NÚM. 2375

Madrid, 17 Julio de 1926.

Su Excelencia

Monseñor Federico Tedeschini.

Señor Nuncio y querido amigo:

Después de tener él gusto de recibir ayer mañana su visita en este Ministerio, he vuelto a examinar una vez más el expediente del nombramiento de Auditor supernumerario del Tribunal de la Rota de la Nunciatura del Doctor Don Luciano Pérez Platero, así como antecedentes de casos similares archivados en este Departamento.

Lo mismo en los casos que tengo a la vista, se esperó en el presente a que la Nunciatura manifestara su conformidad inicial. Esta conformidad entendimos deducirla de los términos en que V. E. se sirvió expresarse al tratar del asunto: por si así no fuera, agradecería a V. E. la comunicara por escrito. Su respuesta constaría así en el expediente, al igual de lo que en casos similares se hizo.

Como verá V.E. se trata de un matiz de forma dentro de la práctica inveterada a la cual me referí al escribir a V. E. anteriormente, y en cuya observancia ulterior no ha de haber, como es natural, falta de continuidad por parte de este Ministerio.

Me complazco en manifestárselo así teniendo presente todo el interés especial con que V.E. ha tratado este asunto en particular.

Aprovecho esta oportunidad para reiterar a V. E. las seguridades de mi más alta consideración

José de Yanguas.

DOCUMENTO 52

DESPACHO NÚM. 2404 DE TEDESCHINI A GASPARRI

Provisión de la diócesis de Vic con el nombramiento del P. Juan Perelló Pou.

AES, IV Período, *Spagna 719, fasc. 81, ff. 69-73*, original mecanografiado.

Madrid, 22 noviembre 1926.

Con la morte avvenuta il 20 settembre p.p. di Mgr. Giacomo Viladrich Gaspar, Vescovo titolare di Tricomia, nominato nell' ultimo Concistoro Vescovo di Vich, si pose di nuovo sul tappeto la questione delicata e spinosissima della provvista di diocesi catalane.

Quantunque l'Emo. Cardinale Reig, Arcivescovo di Toledo, come Presidente della Giunta Delegata del Real Patronato Ecclesiastico e antico Vescovo di Barcellona e l'Emo. Cardinale di Granata e altri Prelati, assecondando le mie indicazioni, non mancassero di sottoporre delicatamente all'attenzione del Presidente del Consiglio la necessità di presentare per Vich un ecclesiastico della regione, appagato sì dalla politica, ma conoscitore della lingua e degli usi catalani, facendo principalmente i nomi del Can. Gomá e del Can. Rial, ambedue di Tarragona, e riconosciuti unanimemente come idonei per l'Episcopato, pure il Governo, che dapprima aveva senz'altro accettato il Gomá, avendo poi ricevuto circa la possibilità di tendenze catalaniste di costui informazioni, certamente infondate e esagerate, da elementi laici e specialmente dal Governatore Civile di Barcellona e dal Capitano Generale di Catalogna, ha finito per non voler affatto proporre un catalano per la diocesi di Vich.

Visto allora che era più facile far trasferire a Vich uno che fosse già Vescovo, tentai di farvi trasferire l'ottimo Vescovo di Ávila, che è catalano, o qualche altro Prelato conoscitore del Catalano; ma circa il primo incontrai l'opposizione assoluta del Governo e circa gli altri si presentarono difficoltà d'altro genere, che non è il caso di accennare.

Dopo lunghe riflessioni, mi è sembrato che un sacerdote di Maiorca potrebbe benissimo reggere, anche per ragioni di lingua, una diocesi catalana. Infatti, come è risaputo, il dialetto maiorchino, non si differenzia quasi in nulla dall'idioma catalano; ed in Maiorca abbiamo avuto e abbiamo ancora, insigni letterati che scrissero e scrivono in catalano.

Fortunatamente tra il Clero maiorchino avevo già trovato un buon candidato, che tenevo preparato affine di proporlo direttamente alla Santa Sede per la prossima provvista della diocesi di Ibiza, alla quale si dovrà destinare dalla Santa Sede stessa e non dal Governo un Amministratore Apostolico.

Si tratta del sacerdote Giovanni Perelló, Superiore Generale della Congregazione diocesana dei Sacri Cuori.

Ne parlai col Ministro di Grazia e Giustizia e col Presidente del Consiglio; ed il Governo, senza neppure interpellare questa volta le autorità governative locali, si affrettò ad accettare la mia indicazione e a propormi per la diocesi di Vich proprio il sacerdote Perelló.

Di lui mi fecero grandi elogi e me lo proposero spontaneamente per l'Episcopato l'Arcivescovo di Zaragoza, che è stato prima Vescovo di Maiorca, il Vescovo di Huesca, che è oriundo di Maiorca ed il Vescovo di Maiorca.

1º. Il Vescovo di Barcellona, oriundo anche lui di Maiorca, da me interpellato, mi scrive: "El Revmo. P. Juan Perelló, natural de la villa Santa María, en la diócesis de Mallorca, fue discípulo mío de Metafísica y Filosofía Moral en aquel Seminario, cuando, para ayudarse en sus estudios, ejercía de practicante en la farmacia de D. Juan Sureda Rodríguez; y más tarde lo fue del curso teológico de Sacramentos y Novísimos, cuando había ya ingresado en la Congregación diocesana de los Sagrados Corazones, fundada por el P. Joaquín Rosselló, de pleno acuerdo con el Excmo. Sr. Dr. D. Jacinto M^a. Cervera y Cervera, el obispo mallorquín que tuvo de secretario y luego de vicario general al hoy cardenal-arzobispo de Toledo, Emo. y Revmo. Sr. Dr. D. Enrique Reig. De los numerosos alumnos que en mis diez años de profesorado tuve, el joven Perelló y el actual Lectoral de Mallorca fueron los dos más aventajados, haciéndoseme difícil decir quién excedía a quien. Desde entonces, nunca ha abandonado el cultivo de las ciencias sagradas, y desde años antes de mi elevación a la plenitud del sacerdocio continúa desempeñando con lucimientos la cátedra de Teología Moral del propio Seminario. Con esto dicho se está cuales son sus méritos científicos.

Desde que le conocí, le he visto ejemplarísimo en sólida virtud, de la cual le considero maestro. Nunca he podido descubrir en él el más mínimo

defecto. La opinión pública de que goza es idéntica a este juicio mío. Creo que si se hiciera un plebiscito de hombres virtuosos de Mallorca, el P. Perelló alcanzaría el mayor número de sufragios.

Sus dotes de gobierno le han merecido la elección y reelecciones unánimes en su cargo de Superior General. Es modelo de prudencia, de discreción y de aquella afabilidad que deja entrever siembre al superior digno, austero y de firme independencia.

Le considero pues digno de cualquier elevado cargo eclesiástico, y, en concreto, de la promoción a la dignidad y oficio de Obispo”.

2º. Il Cardinale Arcivescovo di Toledo mi scrive: ”Juzgo al Rev.do P. Juan Perelló, Superior General de la Congregación de los SS. Corazones y profesor de teología moral en el Seminario de Mallorca, con todas las condiciones de virtud, ciencia, prestigio, prudencia y trato de gentes, para el cargo de obispo en general, y singularmente de obispo coadjutor del de Menorca, con derecho de futura sucesión. Conozco al P. Perelló desde antes de su ordenación de presbítero, y constantemente he tenido comunicación con él y trato de asuntos delicados y de importancia, y he podido apreciar siempre su elevación de juicio y su ponderación de procedimientos”.

3º. Il Vicario Capitolare di Ibiza mi dichiara: “Le conozco personalmente y algo he tratado con él, aunque pocas veces por no haber estado él nunca en Ibiza y visitar yo con poca frecuencia la isla de Mallorca, pero he oído hada de él varias veces, siempre con grandísimo elogio. El concepto que en virtud de esto tengo de él formado es que es sacerdote de sólida virtud, rígido observante de la disciplina eclesiástica y religiosa; que es profundo en conocimientos de la ciencias eclesiásticas, principalmente de la teología moral, de que desempeña o ha desempeñado la cátedra en el seminario, siendo considerado (según creo) como el primer moralista de Mallorca; y que posee grandes dotes de gobierno, como lo indica el estar gobernando hace varios años su Congregación como superior general (y creo que también como superior local de la Casa de Palma) con gran satisfacción de sus Religiosos y de los Sres. Obispos de Mallorca. El actual Sr. Arzobispo de Zaragoza me consta que tenía en él gran confianza.... En resumen creo que el Revmo. P. Juan Perelló es reputado en Mallorca por uno de los sacerdotes por todo concepto más preclaro de la diócesis. y esta es también mi humilde opinión”.

4º. Il Rettore del Seminario di Mallorca: “Juzgo al Revmo P. Juan Perelló persona muy estimable por su ejemplarísima virtud, por sus conocimientos demostrados en el cargo de profesor de teología moral y por sus dotes de gobierno, acreditadas en el largo régimen de su Congregación. Por todo lo cual y por la pública reputación de que goza le considero apto el oficio y dignidad de Obispo”.

5º. Il Direttore spirituale dello stesso Seminario mi assicura che: “Es indiscutiblemente, a mi humilde entender, la persona de más relieve moral,

en todo el clero mallorquín. De sus virtudes no sé cual he de decir que más se destaca: si su humildad característica y su modestia, si su espíritu de oración y penitencia, si su prudencia o su celo por la Iglesia y por las almas: todas parecen ser en él las principales. Por eso la reputación de que goza en Mallorca es de que el P. Perelló es un santo. Tocante a su ciencia no sé que decirle. Es un talento. Fue siempre alumno meritísimo de toda su carrera. Actualmente es la primera autoridad en moral, cuya asignatura explica en el seminario hace ya casi unos veinte años. Por lo demás no creo que tenga estudios superiores ni grados de ninguna clase. Y en cuanto a sus dotes de gobierno, el estado floreciente de su Congregación, que dirige desde la muerte de su santo fundador, en 1909, y que es en nuestra isla un semillero de apóstoles y horno de santidad, hace todo su elogio”.

6°. Egualmente piena di elogi è l'informazione che mi dà il deán della Cattedrale di Mallorca e antico professore del Perelló, di cui dice: “Tengo las mejores impresiones ... y le considero adornado de todas las virtudes, ciencia, dotes de gobierno y reputación pública que caben en un religioso ejemplarísimo y en un superior general de una congregación tan acendrada y edificante como la de los SS. Corazones”.

7°. Análoga è l'informazione dell'arciprete della stessa Cattedrale ed antico direttore spirituale del Seminario, giungendomi a dire che il P. Perelló “brilla por sus virtudes y ciencias sagradas hasta el punto de pasar entre nosotros como religioso modelo y hombre de consulta ... Descuellan en él piedad y humildad, fijeza de principios, integridad de doctrina y prudencia, base esta del don de gentes, que también posee, y de otras virtudes”.

8°. In identici termini mi scrive il P. Gesuita di Mallorca Miguel Alcover dicendomi che: “Es eminente en perfección y virtudes cristianas, gran siervo de Dios e inmune de salpicaduras mundanas ... En ciencias eclesiásticas es sobresaliente, sabiendo hermanar la humildad con el estudio.... El continuo ejercicio del cargo de superior por muchos años y la satisfacción y docilidad con que siempre fue obedecido, es una garantía de que conoce los resortes para saber hacerse amar y obedecer. Goza de reputación de varón apostólico, que ante todo busca el reino de Dios...”.

Per tutte queste unanime favorevoli informazioni e per altre, egualmente favorevoli tutte, ma che non trascivo per non allungare di troppo questo rapporto, avevo già formato il proposito -come ho detto- di riservarmi il P. Perelló per proporlo lo stesso alla Santa Sede quale Amministratore Apostolico di Ibiza, al duplice scopo di ben provvedere questa sede fin dalla prima restaurazione della Amministrazione Apostolica da tanti anni sospesa, e di far fare buona figura alla Santa Sede in una provvista nella quale tutta l'iniziativa è della santa Sede stessa e nulla ha che vedere il Real Patronato. Nondimeno, in vista delle difficoltà che offre ora specialmente la provvista delle diocesi catalane ed in particolar modo questa di Vich, ho pensato che dovessi fare il sacrificio

di questo candidato, affidandomi alla provvidenza per la provvista di Ibiza; e col parere anche, e del tutto entusiasta, del Cardinale Arcivescovo di Toledo, prevedo che egli, uomo di Dio, alieno affatto alla politica, non discusso da nessun partito e dato tutto all'apostolato, e che inoltre conosce, parla e scrive il catalano, potrà, con la grazia di Dio, reggere benissimo anche la diocesi di Vich, non troppo estesa, fornita di un clero numeroso ed ottimo, esuberante di vita cristiana, catalana ma non intaccata, almeno in proporzioni gravi, da lotte e da divisioni politiche, guardata, però, da tutti come imagine di Catalogna.

Trasmetto pertanto all'Eminenza Vostra la proposta del P. Giovanni Perelló per la vacante diocesi di Vich; ed in attesa di conoscere la risposta che possa dare al Governo e che, ad evitare possibili indiscrezioni di qui, e le conseguenti difficoltà, supplicherai mi fosse data per telegrafo, mi chino al bacio ...

DOCUMENTO 53

DESPACHO NÚM. 2406 DE TEDESCHINI A GASPARRI

Provisión definitiva de la diócesis de Calahorra con un obispo propio, pues hasta entonces había tenido un administrador apostólico.

AES, IV Período, *Spagna 723, fasc. 82, ff. 43-44v*, original mecano-grafiado.

Madrid, 22 noviembre 1926.

In virtù dell'articolo 5° del vigente Concordato la sede vescovile di Calahorra y La Calzada dovrebbe trasferirsi “cuando se halle todo dispuesto al efecto y se estime oportuno” da Calahorra a Logroño, come quella di Orihuela dovrebbe trasferirsi ad Alicante e quella di Segorbe a Castellón de la Plana.

Questa disposizione rispondeva al desiderio di far coincidere la sede vescovile con la capitale civile della provincia.

Non mi consta si siano fatti tentativi seri per la traslazione delle sedi di Orihuela e di Segorbe. Si fecero invece per quanto riguarda Calahorra, ma con esito infelicissimo, poiché quando nel 1891 il Governo o, meglio, il Deputato di Logroño, volle che Monsignor Menéndez Conde, Vescovo eletto allora per Calahorra, si stabilisse in Logroño, si scatenarono tali difficoltà che il nuovo Vescovo non potette neppure prendere possesso della diocesi. Questa perciò venne retta da un Vicario Capitolare, finché nel 1899 venne affidata in Amministrazione Apostolica all'Arcivescovo di Burgos e dal 1909 venne

affidata ad un Amministratore Apostolico con residenza nella stessa Calahorra. Il quale dal 1913 ha sempre avuto carattere Vescovile. Tale è anche l'attuale nella persona di Monsignor Fedele García Martínez, Vescovo titolare di Ippo.

Ora, questa situazione è del tutto anormale ed insostenibile.

Il Concordato, infatti, prevede soltanto la traslazione della sede, ma non la soppressione della diocesi. La diocesi, d'altra parte, è stata retta tranquillamente da Vescovo proprio residenziale anche dopo il Concordato e in modo regolare, fino al 1891, cioè per circa 40 anni. Le diocesi di Segorbe e di Orihuela, che si trovano in identiche condizioni giuridiche alla diocesi di Calahorra, hanno sempre avuto ed hanno tuttora un Vescovo proprio residenziale. Pur non essendosi, non dico effettuato, ma neppure tentato il trasferimento della sede.

Ciò era logico, non avendo niente che vedere la questione accidentale ed accessoria della sede del Vescovo con la esistenza giuridica del medesimo.

Malgrado ciò soltanto la diocesi di Calahorra, che eguaglia in antichità e supera in estensione territoriale le diocesi di Segorbe e di Orihuela, si trova giuridicamente vacante da ormai 35 anni; e ciò soltanto per colpa delle animosità e dei disordini promossi un 35 anni or sono tra gli abitanti di Logroño e di Calahorra, quando si volle effettuare il trasferimento della sede.

Ora, fortunatamente, le circostanze sono del tutto cambiate: nessuno più crede ad una possibilità della traslazione della sede, e l'intera diocesi, senza distinzione di paesi e di città, desidera avere un Vescovo proprio, non soltanto di fatto, come lo ha ora, ma anche di diritto, cioè riconosciuto dal Concordato.

Io non mancai di raccomandare più volte al Governo questi unanimi desideri della diocesi di Calahorra e di insistere perché si regolasse senza ulteriori ritardi una situazione canonica irragionevole ed anormale, che non ha nessuna giustificazione e nessuna scusa.

Alla fine il Governo ha creduto essere giunto il momento di adottare una soluzione; e, grazie a Dio, una risoluzione tale che è la più ovvia ed anche la migliore sotto ogni aspetto.

Il Governo infatti, facendosi carico dei desideri della diocesi e delle insistenti raccomandazioni della Nunziatura, ha deliberato considerare la diocesi di Calahorra e La Calzada alla stregua delle altre diocesi di Spagna, e di provvederla quindi di Vescovo che non stia, come fino ad ora, in condizioni di inferiorità dinanzi ai suoi confratelli per essere solo Amministratore Apostolico, ma che sia riconosciuto dal Concordato e dal Governo, come gli altri, e sia quindi come gli altri, presentato e nominato, e ne goda poscia eguali diritti.

Consequentemente il Governo ha deciso di propormi per Vescovo della vacante diocesi di Calahorra e La Calzada lo stesso Monsignor Fedele García Martínez, Vescovo titolare di Ippo e dal 1921 Amministratore Apostolico di Calahorra e La Calzada.

E' questi un Prelato eccellente sotto ogni rapporto; onde io prego l'Eminenza Vostra di volermi autorizzare ad accettare a nome della Santa Sede la

proposta governativa, affine di poter procedere alla compilazione del consueto processo canonico per la provvista della diocesi suddetta nella persona degnissima del suo Amministratore Apostolico.

DOCUMENTO 54

DESPACHO NÚM. 2455 DE TEDESCHINI A GASPARRI⁴

Dionisio Moreno Barrio, candidato para obispo de Coria.

AES, IV Período, *Spagna 724, fasc. 82, ff. 67-70v*, original mecano-grafiado.

Madrid, 15 marzo 1927

Ho l'onore di comunicare a Vostra Eminenza Rev.ma che il Governo mi ha proposto il Sac. D. Dionisio Moreno y Barrio, Arciprete parrocchiale di Santa Marina la Real nella città di León, per la diocesi di Coria, la quale è rimasta vacante per la promozione di Mgr. Pietro Segura y Sáenz alla Sede arcivescovile di Burgos.

Del Sac. Moreno, proposto al Governo dalla "Giunta Delegata del Real Patronato Ecclesiastico" ho le migliori referenze.

E' nativo di Barriosuso, diocesi di León, ed ha 47 anni di età. Si educò nel Pontificio Seminario di Comillas distinguendosi fra i suoi condiscepoli per pietà, senno e cultura, e laureandosi in filosofia, teologia e diritto canonico.

Finiti gli studi e ritornato in diocesi, si guadagnò subito la fiducia del Vescovo che gli conferì una delle principali parrocchie, e lo nominò, per alcun tempo, professore in Seminario, quindi fiscale del Tribunale diocesano, esaminatore prosinodale, segretario della Giunta direttiva delle conferenze morali, membro del Consiglio di disciplina del Seminario e membro del Consiglio diocesano di amministrazione dei beni ecclesiastici, confessore ordinario e straordinario di varie Comunità Religiose e direttore o membro di varie associazioni della città.

1) Di lui mi scrive il Vescovo di León: "Sacerdote de buen espíritu, celoso y ejemplar en su conducta. Como párroco trabaja y gran celo en su ministerio y procura el aseo y limpieza del templo. En los domingos y días festivos tiene siempre la predicación parroquial y la catequesis con especial atractivo para los niños. Asiste bien a los enfermos; es asiduo en el confesonario. Prudente en el régimen de la parroquia, mereciendo el aprecio y respeto de sus feligreses, y cada mes publica una hoja parroquial para la feligresía: se lleva bien con

los coadjutores, y con el clero de la diócesis, como arcipreste. Es adorador nocturno activo y Presidente de honor de la Conferencia de Señoras de S. Vicente de Paul.

Durante varios años desempeñó una cátedra de Filosofía en este Seminario Conciliar, en la que cesó por haber sido nombrado párroco y fiscal eclesiástico, cargos que desempeña actualmente a satisfacción de sus Superiores. (No se mencionan sus méritos literarios, porque constan en las adjuntas testimoniales). Como examinador y censor de oficio se le ocupa en esto resultando que lleva una vida de trabajo y continua ocupación.

Es de buen carácter, sumiso siempre al lado de sus superiores; por lo que le consideramos adornado de dotes de prudencia, pureza de doctrina, inocencia de vida, virtud y ciencia que se requieren para la alta dignidad y oficio de obispo, añadiendo que suele hacer con todos los años los ejercicios espirituales”.

2) Monsignor Vescovo Amministratore Apostolico di Ciudad Rodrigo mi scrive: ”Le conocí en el Seminario de Comillas durante los catorce años de mi carrera, durante los años de latín, humanidades y filosofía, como alumno que era de le clase inmediatamente superior a la mía, el año siguiente como profesor mío de matemáticas superiores, y los años siguientes como condiscípulo.

El mero hecho de haberlo considerado los superiores el único apto para explicar la clase de matemáticas superiores cuando aun era discípulo de filosofía, dice mucho en favor de su talento y de su ciencia, lo mismo que el haber obtenido la primera censura del concurso parroquial y parroquia en la capital de la diócesis casi recién salido del Seminario. En Comillas, hasta que se juntó en la clase con el actual Obispo A.A. de Calahorra, pasaba por el primero, con la particularidad de que su talento se manifestó igualmente dispuesto para toda clase de asignaturas, ostentándose completamente equilibrado.

El mismo equilibrio que en su talento, mostró continuamente en su moralidad. Pasaba entre nosotros por uno de los seminaristas más serios, formales y disciplinados, sobresaliendo sobre todo por su ecuanimidad, espíritu de orden y laboriosidad.

Respecto de las dotes de gobierno no puedo informar tan a ciencia cierta, por no conocer las que ahora haya demostrado en el gobierno de la parroquia: pero ya he hecho notar que una de las cosas en que en el Seminario se distinguió fue por su espíritu de orden; talento organizador, que junto con su gravedad, calma y ecuanimidad en el trato y agilidad en el aprovechamiento del tiempo, no pueden menos de contribuir mucho al buen gobierno. De su buen gobierno en su parroquia de León tengo muy buenas referencias: y no es pequeña cualidad que lo revela, la gran estabilidad en sus cargos: así como el tenerlos repartidos entre la Curia, Seminario y Ministerio parroquial pone en su mano valiosos elementos de acierto de gobierno episcopal.

Finalmente en su reputación publica tengo también los mejores informes: y una buena prueba de ella es el aprecio que siguen haciendo del los PP. Je-

suitas, y las buenas relaciones que él continúa conservando en el Seminario”.

3) Monsignor Vescovo di Calahorra, premesso che le sue informazioni e perciò anche i suoi giudizi si riferiscono piuttosto alla vita di Seminario, dove lo ebbe per condiscipulo, mi da le seguenti notizie: “Virtudes.- Sin que pueda afirmar nada propiamente extraordinario, le tengo por muy buen sacerdote y sólidamente piadoso. En particular, pude advertir, en más de una ocasión, su fidelidad a la oración y demás actos de piedad.

Ciencia – Doctor en las tres facultades de Filosofía, Teología y Derecho Canónico, con una carrera hecha toda ella con las mejores notas, distinguiéndose siempre entre los primeros o como el primero de la clase, su competencia puede estimarse como muy buena. Para la predicación tiene voz algo apagada o escasa, si bien la creo suficiente.

Dotes de gobierno - Aun cuando no haya alcanzado a verlas puestas a prueba, ya que el cargo de Fiscal Eclesiástico que viene desempeñando hace años es poco a propósito para ello y su gestión en la parroquia me es insuficientemente conocida, juzgo, dado su carácter y cualidades, que gobernará bien una diócesis. Es prudente, equilibrado; tiene talento práctico, organizador, cuidadoso del detalle, siendo, tal vez, a propósito para una diócesis en la que haya de desarrollarse labor de esta especie, que para otra necesitada de grandes iniciativas o amplitud de miras exigidas por problemas nuevos o de conjunto.

Reputación pública - La creo muy buena y desde luego, por lo que hace a su moralidad, intachable.”

4) Monsignor Arcivescovo di Burgos, pure lui condiscipulo del Sac. Moreno, mi dichiara: “Conozco íntimamente al Sr. Moreno Barrio por haber convivido con él durante todos los años de la vida de Seminario, en el Pontificio de Comillas.

Sacerdote de vida ejemplar y sumamente piadoso. Su singular prudencia le ha hecho merecer dentro y fuera del Seminario cargos de confianza en los que ha demostrado buenas dotes de gobierno.

Es sacerdote muy competente en todas las ramas del saber sagrado, por haber hecho sus estudios con especial aprovechamiento y haberse distinguido siempre por su aplicación.

Se le puede presentar como modelo de exactitud en el cumplimiento del deber y de orden en todas sus cosas.

Estas cualidades relevantes suplen ventajosísimamente los insignificantes defectos de voz, presentación y tal vez de trato de gentes que alguien con criterio, a mi juicio, superficial pudiera achacarle.

Siempre le he tenido por uno de los alumnos mas completos salidos del Seminario de Comillas.

No le tengo por capaz de grandes iniciativas: pero sí por aptísimo para ser un obispo que pueda regir con provecho una diócesis.

5) Monsignor Vescovo di Oviedo mi assicura che, in base a notizie che egli

ha potuto avere da persone dotte e prudenti, il Sac. Moreno “es de buena vida y costumbres, sólidamente formado en ciencia y virtudes eclesiásticas. Los cargos que ejerce de fiscal eclesiástico y párroco los desempeña con acierto y celo, fructuosamente, de modo que su elección para el cargo consabido ofrece grandes garantías de acierto”.

6) Egualmente favorevoli sono le informazioni che del sac. Moreno mi forniscono il Vescovo dimissionario di Oviedo Mgr. Baztán, il Decano del Capitolo Cattedrale di León, l’arciprete di Benavente, il Superiore dei PP. Cappuccini di León e specialmente gli antichi Superiori (Gesuiti) del Seminario Pontificio di Comillas.

7) L’unico che mi appunta qualche cosa in contro è stato il Vescovo di Astorga. Ma prima di tutto questo Prelato mi ha dichiarato che non conosce personalmente il Sac. Moreno, e mi ha avvertito che la sua opinione “por ser personal mía, puede ser equivocada y carecer de real y objetivo valor.” In secondo luogo i due fatti su cui si basava tale opinione, e che possono avere l’apparenza l’uno di extralimitazione parrocchiale (il battesimo di un bambino extradiocesano) e l’altro di consigli, forse giusti in teoria, ma inopportuni in pratica, dati ad un confessore di suore, dopo una diligente indagine sono risultati privi di qualsiasi valore.

Non ho mancato di chiedere a Mgr. Arcivescovo di Burgos che mi indicasse chi ritenesse più idoneo tra i vari candidati Vescovili per reggere la diocesi che egli ha lasciata vacante; e Mgr. Segura mi ha fatto senz’altro il nome del Sac. Dionisio Moreno y Barrio, del quale spera che continuerà l’opera veramente apostolica e di reale rigenerazione che quel distintissimo Prelato ha iniziato e condotto molto avanti nella diocesi di Coria.

Perciò ben volentieri trasmetto all’Eminenza Vostra la proposta governativa a favore del sacerdote suddetto per Vescovo di Coria, e la prego di volermi indicare quale risposta possa dare al Governo per varie ragioni gradirò una risposta telegrafica.

DOCUMENTO 55

DESPACHO NÚM. 2468 DE TEDESCHINI A GASPARRI

Provisión de la archidiócesis de Santiago de Compostela.

AES, IV Período, *Spagna 729, fasc. 85, ff. 41-42*, original mecano-grafiado.

Madrid, 8 abril 1927.

Per la morte del compianto Mons. Alcolea, avvenuta il 16 del p.p. gennaio, è rimasta vacante la sede arcivescovile di Santiago di Compostella, della cui provvista mi sono subito occupato.

Per prevenire i soliti maneggi, fui subito a visitare il Capo del Governo, e procurai insinuargli i nomi del due migliori candidati che attualmente vi siano nell'Episcopato Spagnuolo, cioè i nomi del Vescovo di Ávila e del Vescovo di Oviedo. Fare il nome del Vescovo di Ávila fu come mostrare al diavolo l'acqua Santa. È nato a Barcellona, e quantunque non si occupasse assolutamente mai di politica ed attenda solo ed esclusivamente alla sua diocesi, non se ne deve neppure parlare. Fortuna che nessuno ha mai saputo niente di questo Incidente!

Mi restrinsi allora al Vescovo di Oviedo, che a me pare veramente il più degno sia per l'operosità che mostra nella sua vasta ed importante diocesi, sia per la sua cultura, sia, e molto più, per l'appoggio straordinario che da all'azione cattolica e specialmente all'azione giovanile, distanziandosi in ciò immensamente dagli altri suoi Confratelli. Non pago di aver fatto io tal nome, nulla ho omesso perché anche da altri autorevoli personaggi si ripettesse l'indicazione e si mostrasse così al Governo la convergenza in questo giudizio; tra gli altri ne ha parlato al Presidente lo stesso Cardinale Primate, ma disgraziatamente questo Governo, che prima pareva volersi ispirare unicamente al meglio, si ispira ora ai propri criteri, i quali naturalmente non sono né saranno mai quelli della Nunziatura e della Santa Sede. Il Governo adunque preferì il nome di un Prelato che evidentemente gode di predilezioni negli ambienti governativi, e cioè Mons. Remigio Gandásegui, Arcivescovo di Valladolid, di cui si proponeva la traslazione a Santiago, per nominare poi a Valladolid Mons. Eijo, vescovo di Madrid, poco o nulla accetto nella Capitale.

Dinanzi a questa proposta ricordai opportunamente la storia della proposta stessa nel 1922, e l'accoglienza dignitosa ed energica che la Santa Sede le fece, con gran risentimento del Marchese di Alhucemas, allora Presidente del Consiglio; e mi limitai a dire che se volevano io non avrei avuto difficoltà di *trasmettere* la proposta, lasciando al Governo la cura di vedere se gli conveniva o meno, come anche se conveniva al prelodato Mgr. Arcivescovo, di chiamare su tale persona, e sui precedenti della medesima nel 1922, l'attenzione della Santa Sede. È bastato questo perché il Governo abbandonasse la sua idea; ed allora mi ha proposto il nome di Monsignor Zaccaria Martínez O.S.A., vescovo di Vitoria.

Questo Prelato appartiene al numero di quelli che, per la persona e per la sede dove ora si trova, devono correre e correre, come qui si usa, fino ad una sede ritenuta per cardinalizia. Fu nominato a Huesca nel dicembre 1918, e fu trasferito a Vittoria nel dicembre del 1922. È peraltro un vescovo degno, colto, eloquente, ed io non ho obiezioni da fare contro di lui, se si eccettui

la maniera con cui ha trattato un affare della S. Congregazione dei Seminari riguardo al beni del cosiddetto Seminario de Aguirre, nel quale assunto egli dimostrò tal leggerezza da comunicare agli interessati, rivendicanti per se quei beni ecclesiastici, le istruzioni riservate della S. Congregazione e della Nunziatura, rendendo con ciò vano lo sforzo del Sacro Dicastero per salvare qualche parte dei detti beni. Ma all'infuori di questo fatto, il vescovo di Vittoria si presenta, grazie al Cielo, se non come il candidato ideale, come un buon candidato, e perciò io ho fiducia che, tenendo presente che qui in Ispagna più che altrove, per colpa soprattutto del Concordato, l'ottimo è nemico del bene, il Santo Padre si degerà di accettarlo.

DOCUMENTO 56

DESPACHO NÚM. 2666 DE TEDESCHINI A GASPARRI

Provisión de la diócesis de Barbastro con el nombramiento del P. Nicanor Mutiloa, Redentorista, como obispo administrador apostólico de la misma.

AES, IV Período, *Spagna 733, fasc. 87, ff. 10-13*, original mecano-grafiado.

ASV, *Arch. Nunz. Madrid 856, ff. 351-352v*, minuta manuscrita.

Madrid, 17 julio 1927

Dalla fine dello scorso ottobre è rimasta vacante la diocesi di Barbastro per la morte del compianto Monsignor Emilio Jiménez Pérez che di quella diocesi era Amministratore Apostolico. La morte di questo Prelato ha lasciato un grande vuoto in Barbastro, e quei fedeli ricordando le virtù del loro defunto Ordinario, attendono con vivo desiderio che un altro Pastore, fatto secondo il Cuore di Dio, vada a continuarne le nobili e sante tradizioni. E, grazie al Cielo, questa volta la Santa Sede ha tutta la opportunità di soddisfare l'attesa di quei diocesani perché, trattandosi di Amministrazione Apostolica, e non di Vescovato residenziale, non è legata alla proposta della Corona, ma ha piena libertà di scelta.

Liberò pertanto da preoccupazioni politiche o di altro genere, e solo intento al bene delle anime, ho cercato chi potesse degnamente occupare quella sede; e mi è sembrato di poter fissarmi su di un candidato di piena soddisfazione e col quale ho avuto a trattare più volte personalmente: il Padre Nicanore Mutiloa, Provinciale dei Redentoristi e Superiore perciò dei Religiosi che officiano la Chiesa Pontificia.

Delle qualità del suddetto Padre, specialmente della sua pietà, ho avute

sempre le migliori impressioni, sia nel trattarlo, sia nelle referenze del Padri sopradetti. Non ho mancato per altro di fare le diligenze che si sogliono instruire per i candidati all'Episcopato: ed ecco per norma della Santa Sede quanto mi è risultato.

“P. L'Arcivescovo di Burgos che conosce molto bene il Mutiloa, dà le seguenti informazioni:

Cumpliendo agradecido con los deferentes deseos de Vuestra Excelencia Revma. sin tomar nota del contenido de esta carta consigno in conciencia *et coram Deo*” los informes confidenciales reservados y completos sobre el R.P. Nicanor Mutiloa, Provincial de los Redentoristas, en orden a la dignidad y oficio de Obispo.

1. Motivo de conocimiento del R.P. Mutiloa. Conozco al R.P. Mutiloa desde hace unos once años mientras ha desempeñado los cargos de Maestro de Novicios, Rector del Convento de la Nava del Rey y Provincial y le he tratado con frecuencia e intimidad durante este tiempo, de suerte que los informes son de ciencia propia y, en cuanto cabe, ciertos.

2. Virtudes del Padre Mutiloa. Por mi mismo he podido comprobar que posee el R.P. Mutiloa las virtudes sacerdotales en grado nada común. Le he siempre tenido por un verdadero “homo Dei”. Es religioso de oración, humilde, caritativo, abnegado, celoso, observantísimo.

3. Ciencia del R.P. Mutiloa. Le juzgo fundadamente hombre de consejo por sus conocimientos salidos en las ciencias eclesiásticas. No es ciertamente orador brillante, ni un sabio eminente pero posee en perfección los estudios todos que integran la formación sacerdotal, siendo, según su vocación, un excelente misionero y un confesor completo, cuya dirección es muy estimada.

4. Dotes de Gobierno del P. Mutiloa. En las dotes de gobierno ha desollado notablemente el R.P. Mutiloa según lo ha acreditado con hechos en los tan difíciles cargos de Maestro de Novicios, de P. Rector y de P. Provincial. A una prudencia, de todos cuantos le tratan de cerca conocida, une una suavidad que le hace amable y una firmeza que le hace respetable. Es emprendedor sin temeridad, como lo ha comprobado el auge de la Provincia Española de P.P. Redentoristas durante el sexenio en que la ha regida.

5. Reputación pública del R.P. Mutiloa. La reputación pública de que goza el R.P. Mutiloa así entre religiosos de su Congregación, como entre los de fuera que le tratan y en el pueblo que ha experimentado su celo, es excelente; siendo unánimemente tenido por religioso extraordinariamente observante y virtuoso.

6. Mi parecer sobre el P. Mutiloa en orden a la dignidad y oficio de obispo. Juzgo *in conscientia et coram Deo* que el R.P. Nicanor Mutiloa sería un excelente obispo, capaz de regir con singular acierto y abundante fruto de las almas cualquiera Diócesis, y que su Episcopado habría de proporcionar grandes consuelos a la Santa Madre Iglesia.

II. Il Padre Luigi Azevedo, fratello dell'Emmo. Azevedo, di santa memoria, scrive quanto appresso:

“Agradeciendo a V.E.Rvma. el honor que me hace al dignarse preguntar mi humilde parecer acerca de los méritos y virtudes del M.R. Padre Nicanor Mutiloa en orden a la dignidad episcopal, cúpleme manifestar lo siguiente:

1. Virtudes. El Padre es virtuosísimo, hombre de oración interior, muy mortificado, muy caritativo; se desvive por los enfermos, llegando siendo Provincial, a pasar toda la noche asistiendo a un enfermo, y esto no una vez, sino muchas, cuidándolos como si fuera simple enfermero. Es un santo varón. No repara en trabajos, es muy servicial, sumamente humilde, muy paciente y longánime. No es de los que tratan de producirse y hacerse valer, porque parece ser la misma virtud de la humildad. En fin está adornado de todas las virtudes, y es muy celoso de la observancia regular.

2. Ciencia. No digo yo que sea hombre de talento extraordinario, pero lo tiene más que suficiente para revestir, con decoro la dignidad episcopal. Sus conferencias a la Comunidad son admirables. No quiere esto decir que tenga dotes oratorias extraordinarias como de acción, voz, etc. lo cual en el fondo me parece de poca importancia. Es buen canonista, teólogo y moralista y admirable confesor.

3. Dotes de gobierno. El Padre tiene sobresalientes dotes de gobierno y muchísima prudencia. Es muy ecuánime, muy justo, nunca se le ve irritado, ni impaciente, no se apresura en las resoluciones, piensa mucho los asuntos y antes de resolverse los encomienda mucho a Dios. Muchas veces parece lento en la resolución de los negocios, pero no es lentitud, sino reflexión y deseo de acertar. Es muy complaciente y bondadoso ‘con’ todos, todos en la Provincia le estiman y quieren. Desde que profesó ha tenido siempre cargos de dirección: al principio como Maestro de Novicios, luego como Prefecto de estudiantes internos, más tarde fue Rector y por fin provincial, cargo que desempeña actualmente, tres veces seguidas reelegido y lleva ya nueve años en dicho oficio. A pesar de que parece calmoso en los asuntos es muy emprendedor, fundando casas sin recursos. En una palabra tiene grandísimas dotes de gobierno y es muy entendido en toda clase de negocios y muy práctico en sus resoluciones.

4. Reputación pública. La tiene muy grande. No solo dentro del instituto, sino también los seglares le aprecian y consultan mucho. Creo que dentro y fuera de la Congregación caería muy bien su elección. Dentro lo sentiríamos mucho porque nos lo quitarían; pero para el bien de las almas y de la Iglesia sería cosa, según me parece, muy acertada.

Si se llegase a la elección estoy convencidísimo de que no aceptaría; habría que rogarle mucho para que aceptara, más aún sería necesario imponérselo por obediencia, no solo por sus sentimientos personales, sino principalmente porque según la Regla ha hecho votos de no aceptar dignidad alguna fuera

del Instituto.”

III°. Della Congregazione dei Redentoristi ho interrogato anche un altro egregio soggetto, il Padre Gamarra, già Superiore della Chiesa Pontificia, ed egli dichiara ciò che segue:

“En cumplimiento del encargo que me hace V.E.Rev.ma diré que el muy Reverendo P. Nicanor Mutiloa, por lo que mira a la virtud la tiene muy notable y probada. Humilde, abnegado, profundamente piadoso, de un espíritu de sacrificio más que ordinario y muy sobrenatural en todo su proceder. Creo sin vacilar que, en punto a las virtudes, nada dejaría que desear para el cumplimiento de los oficios episcopales.

En cuanto a “ciencia” creo sinceramente que posee la indispensable, pero no más. Aunque es de buena inteligencia, las circunstancias de su vida no le han permitido dedicarse especialmente a cultivar de un modo especial también la ciencia. Los estudios fundamentales los hizo bien y explica teología moral durante tres años.

Por lo que respecta a dotes de gobierno es muy prudente, suave, amabilísimo, enemigo de toda estridencia; lo cual le ha servido para ganarse en todos cargos el amor de sus súbditos, además de haber sido siempre el primero en dar ejemplo y tomar para sí lo más humilde y trabajoso.

La reputación de santo religioso de que goza en cuantos le conocen es bien sabida.

Finalmente es mi parecer que el Padre Mutiloa en cualquier cargo no será nunca de los que brillen con ruido y aparato externo. sino de los que hacen el bien serena, oculta, suave y eficazmente. No tiene condiciones para predicar, por lo cual rara vez lo ha hecho y con poco éxito. Su más elocuente predicación es el ejemplo.

Únicamente debe advertirse que para hacerle admitir cualquier cargo fuera de la Congregación se ha de tropezar con un obstáculo no fácil de vencer. Ni el mismo Padre General tiene autoridad para imponernos tan terrible sacrificio.

Sono questi i testimoni di autorità che conoscono bene il P. Mutiloa. Ho interrogato anche altri; ma come suole accadere quando si tratta di religiosi di vita molto spirituale, hanno dichiarato di non conoscerlo, malgrado che chi per una ragione, chi per un'altra, era da credere che lo conoscessero.

Così ad esempio ho interrogato

IV°. il Vescovo di Madrid, il quale tutto faceva credere che non di sconoscesse un Provinciale che sta da anni nella sue diocesi e la cui comunità

4. Hay una nota en el ángulo superior derecho del despacho que dice: «24-III-27. Sua Eminenza ordina che si risponda affirmative. Prima però si senta il S.O.» (Santo Ufficio).

più in vista, quella della Chiesa Pontificia, sta a un paio di metri dal Palazzo Vescovile. Ebbene, egli non solo dichiara che non conosce il P. Mutiloa, ma che neppure ne ha mai sentito parlare.

V°. Anche l'Arcivescovo di Valencia mi dice che, data la sua vita nascosta, il Padre Mutiloa è poco conosciuto, però soggiunge: "Sin embargo de esto puedo asegurar que en los asuntos que con él traté durante mi estancia en Madrid, alguno de ellos bastante grave, y ahora en Valencia, he encontrado siempre en él un varón muy prudente y discreto, y aunque tal vez por humildad es persona de muy pocas palabras, me ha parecido siempre dotado de especiales prendas de gobierno.- Esto mismo juzgan de él las pocas personas que le conocen y le tienen por ejemplarísimo Religioso".

VI°. Ho domandato all'Arcivescovo di Valladolid, ed anch'egli, che pensavo lo conoscesse, mi risponde che non ha trattato mai con lui.

VII. Egualmente ho interrogato il Vescovo di Astorga, e questi, come suo costume, fa qualche eccezione accusandolo di poca duttilità, quantunque poi lo attribuisca al metodo rettilineo ed unilaterale della formazione ascetica del Redentoristi. In sostanza dunque non è contrario.

Tutto adunque considerato, parmi a mio sommesso giudizio, che il candidato non solo sia buono, ma ottimo, e soprattutto risponda al criterio che stimo debba qui predominare, per correggere antichi inconvenienti, di preferire soggetti non di rumore o brillantezza umana, ma di vera e solida virtù sacerdotale, non disgiunta ben inteso, dalle doti di prudenza necessarie al Governo della Chiesa. Come vede V.E. la nomina del P. Mutiloa importa anche la dispensa dal voto. In attesa del superiore giudizio di Sua Santità, m'inchino al bacio...

DOCUMENTO 57

DESPACHO NÚM. 2682 DE TEDESCHINI A GASPARRI

Provisión de la diócesis de Vitoria con Mateo Múgica Urrestarazu, obispo de Pamplona.

AES, IV Período, *Spagna 732, fasc. 86, ff. 64-65*, original mecano-grafiado.

Madrid, 21 julio 1927.

In seguito alla elezione di Monsignor Zacarías Martínez alla sede metropolitana di Santiago di Compostella, è rimasta vacante la diocesi di Vittoria,

importantissima, come è noto all'Em.za Vostra Rev.ma, sia dal punto di vista religioso per la grande pietà di quel popolo e lo sviluppo delle opere ed associazioni cattoliche, come dal punto di vista del progresso materiale, perché nella diocesi in parola sono compresi grandi centri industriali e commerciali, come Bilbao, e rinomati centri di affluenza estiva e di residenza Reale e governativa, come San Sebastiano.

Appena presentatasi la vacante, mi sono preoccupato di prendere io la iniziativa della proposta dei candidati, prima che il Governo si muovesse, perché poteva facilmente affacciarsi qualche difficoltà data la differente maniera di considerare tali cose nella mente del Governo e nella Santa Sede, e dati anche i criteri divergenti fra la Santa Sede e lo stesso Governo a motivo delle preoccupazioni regionaliste di questo. Invero mentre qui, obbedendo a criteri esclusivamente politici si vuol evitare di dare a diocesi di idioma proprio, come le provincie vasche, un Prelato che conosca il linguaggio del popolo, invece in più di una occasione il Santo Padre, con grande opportunità, mi faceva notare che il Padre deve conoscere il linguaggio dei figli.

Ora fra i Vescovi attuali solo tre parlano il vasco, e cioè i Vescovi di Orihuela, di Lérida e di Pamplona. Mi sono dovuto fermare su quest'ultimo perché il Vescovo di Orihuela non sarebbe adatto per parecchi motivi e quello di Lérida é stato nominato da pochi mesi.

Il Vescovo di Pamplona ha retto per parecchi anni con fermezza e con zelo, prima la diocesi di Osmà, e poi la attuale: e oltre presentare il vantaggio di conoscere il linguaggio vasco, il che gli darà la opportunità che il Santo Padre giustamente desidera di un contatto diretto ed intimo con il popolo, si distingue per uno zelo straordinario, tanto che per questo rispetto il Governo mi faceva su di lui qualche difficoltà e poi è anche Presidente per la Spagna della Unione Missionaria del Clero, sulla quale, specialmente in questi ultimi tempi, si sono portate le paterne sollecitudini del Santo Padre.- Già infatti ho accennato che nella diocesi di Vittoria le associazioni religiose hanno un grande sviluppo; ma fra le altre, l'Opera della Propagazione della Fede e quella che vi fiorisce più che in qualsiasi altra diocesi della Spagna. Tenuto conto che proprio in questo momento in questa nazione si tenta di organizzare detta Opera, a mio sommesso giudizio, l'invio del Vescovo di Pamplona a una diocesi di grande fervore missionario potrà servire d'incoraggiamento a quanti all'Opera si interessano e potrà dare all'eletto la opportunità di maggiori mezzi per una efficace propaganda in questa nazione dove in genere il fervore missionario è ancora debole e dove perciò la Sacra Congregazione non cessa di dirigere le sue più calde raccomandazioni ed esortazioni.

Per le suesposte ragioni ho creduto che Monsignor Matteo Múgica

Urrestarazu sia il migliore dei candidati; e dato che sul suo nome si sono potute superare le difficoltà che, come ho detto sopra il Governo aveva cominciato ad affacciare, prego l'Em.za Vostra di sottoporre la proposta alla

benevola attenzione del Santo Padre, e di comunicarmi al piú presto le Auguste Sue decisioni.

DOCUMENTO 58

DESPACHO NÚM. 2696 DE TEDESCHINI A GASPARRI⁵

Nombramiento del canónigo de Ibiza, Antonio Cardona Riera, como obispo coadjutor del obispo de Menorca, Juan Torres Rivas.

AES, IV Período, *Spagna 706, fasc. 77, ff. 53-56*, original mecanografiado.

Madrid, 18 julio 1927.

Col venerato Cifrato N° 170 del 15 febbraio 1926, l'Eminenza Vostra Reverendissima si compiacceva comunicarmi che il Santo Padre, tenendo in conto le ragioni esposte nel rapporto 2177 di questa Nunziatura, si degnava concedere un coadiutore con futura successione al cieco Monsignor Torres y Rivas, Vescovo di Menorca, e mi invitava a cominciare le pratiche relative.

In ossequio a queste istruzioni, mi sono fatta premura di eseguire le due disposizioni nel citato Cifrato contenute: la prima, cioè, ottenere che questo Governo (ancora molto mal disposto a concedere Vescovi coadiutori con futura successione, perché non arriva a comprendere l'utilità e la necessità, e teme ancora, pare impossibile!, di perdere l'iniziativa della nomina vescovile al momento della morte del Coadiuto, quantunque la eserciti *nunc pro tunc*, acconsentisse a dare al Vescovo di Menorca un tal Coadiutore: e la seconda, preparare la scelta e la proposta di un idoneo Candidato.

Sulla prima parte, solo in questi giorni, dopo cioè piú di un anno di lavoro, sono riuscito a convincere il Governo; e questa è stata la causa di tanto ritardo.

In ordine poi alla seconda parte, ho l'onore di riferire che nulla ho omesso per cercare un candidato che rispondesse alle necessità di quella diocesi, le cui lamentevoli condizioni non parmi necessario ripetere qui dopo averle esposte ampiamente nel succitato rapporto; e che in pari tempo potesse facilmente sostenere la delicata posizione di collaboratore di quel Rev.mo Ordinario senza impazienze e con discrezione. - Con questi criteri mi avvenne di fermare l'attenzione sul sacerdote Can. D. Antonio Cardona y Riera, segretario della Curia di Ibiza.

Invero questo sacerdote, essendo isolano, si troverà in un ambiente suo e non avrà i facili desideri del continente. - Inoltre il canonico Cardona è ancora giovane, e questo gli darà la pazienza necessaria per una possibile lunga attesa, perché Monsignor Torres Rivas, malgrado la età avanzata e l'incomodo della perdita della vista, ha una costituzione forte che pare consentirgli, e così

disponga Iddio, molti anni di vita.

Ho iniziate quindi lunghe diligenze sul Cardona, interrogando persone che conoscono da molto tempo il candidato o hanno frequente tratto con lui. Fra le risposte avute mi permetto di scegliere le più esaurienti, essendo forse troppo lunghe il riferirle tutte.

In primo luogo riporterò le risposte dei maggiori interessati, e cioè di Monsignor Vescovo di Menorca e del suo Vicario Generale.

Monsignor Vescovo di Menorca ha dettata questa risposta al suo Vicario Generale:

“El Señor Obispo de Menorca tiene el honor de participar a V.E. Revma. que al M.I.Sr.D. Antonio Cardona le conoce desde niño, habiéndolo tenido bajo su jurisdicción en Ibiza; que ha seguido conociéndolo y tratándolo, y que, desde niño ya, y en todo tiempo, lo ha conocido muy virtuoso; que fue siempre muy aplicado e inteligente, y esta dotado de muy buena ciencia, y si carácter es equilibrado y tiene competentes dotes de gobierno, y que todas las dichas circunstancias se le han reconocido siempre y actualmente por todo el público; y que es su parecer que puede muy bien ser elevado dicho Sr. Cardona y Riera a la dignidad episcopal”.

Il Rev.mo Canonico Sebastián Sampol de Palos, Vicario Generale, aggiunge: “Por mi parte puedo participar a V.E.Rev.ma que, siendo Doctoral de Ibiza, en el curso académico de 1906 a 1907 en las asignaturas de Instituciones canónicas, tuve por alumno al Sr. D. Cardona, habiendo sido estudiante aprovechado y revelando ya entonces muy buen espíritu eclesiástico. Después de 18 años de ausencia de aquella diócesis, carezco de noticias directas; pero he oído decir alguna vez a una señora, sobrina del Sr. Obispo, ser actualmente el Sr. Cardona el director del movimiento religioso en Ibiza”.

L’Arcivescovo di Zaragoza scrive: “Me dicen que el M.I. Lic. D. Antonio Cardona y Riera, actual secretario del Vicariato de Ibiza, reúne las condiciones debidas para el cargo y tendrá actualmente unos 40 años. Si no conviene que él gobernara Ibiza, quizás podría pasar a Menorca y siendo compatriota del Sr. Torres, sería quizá mejor recibido.

Monsignor Vescovo di Maiorca brevemente ma decisamente risponde: “Las noticias que tengo del Sr. Antonio Cardona son excelentes, de sacerdote celoso, ilustrado y muy piadoso. Hace años viene trabajando allí y comunicándose conmigo como Director de la Obra de las Tres Marías”.

Monsignor Vescovo di Mallorca informa: “Tengo del Sr. Don Antonio Cardona muy buenas referencias, por las cuales me consta que es tenido por sacerdote ejemplar, de dotes de virtud, ciencia, celo y de gobierno que ha ido demostrando en el cargo que diaramente desempeña, por las cuales merece y recibe el respeto y veneración de sus paisanos”.

Il Rev.mo Mons. Perelló, già Superiore Generale della Congregazione dei SS. Cuori in Palma di Mallorca e ora vescovo di Vich, mi riferisce alcune

informazioni ricevute dal Padre Rosell, della stessa Congregazione, che qui trascrivo: “Desconozco personalmente al M.I. Sr. D. Antonio Cardona por lo cual me he visto precisado a consultar personas sensatas, fidedignas. - El Sr. D. Antonio Planells, natural de Ibiza y teniente Vicario Castrense a las Baleares, me manifiesta que el Sr. Cardona es sacerdote piadoso y de bastante ciencia.- Puesto que V.E. me pide mi humilde parecer sobre el caso propuesto, le diré sencillamente, a la presencia de Dios, que considero al M.I.Sr. Cardona adornado de las cualidades necesarias para ser elevado a la dignidad episcopal”.

A sua volta il Padre Rosell, da me direttamente interrogato, fa sapere: “En cuanto a las virtudes, ciencia y reputación del M.I.Sr. Cardona creo que todo esto lo tiene bien probado y que posee más que lo suficiente para la altísima dignidad episcopal. - Por lo que mira a dotes de gobierno, no puedo contestar categóricamente porque solo dos veces he ido a la Capital de Ibiza. Además, dado el carácter del actual Vicario Capitular, no creo que puedan saberse de un modo claro las condiciones de gobierno de su secretario; pues dicho Señor no parece muy dispuesto a permitir ajenas intromisiones en el gobierno de la diócesis ni aun de sus íntimos. – Las razones en que apoyo mi parecer sobre las cualidades del M.I. Sr. Cardona son las siguientes:

1. Cada vez que he predicado en Ibiza pude ver el espíritu sacerdotal de este dignísimo Sr. Canónigo, ya por su cooperación al buen éxito de los ejercicios, ya alegrándose del fruto en las almas.

2. Conocí en distintas ocasiones su hambre y sed de tratar de espíritu, pues me buscaba para ello aprovechando los pocos momentos que tenía disponibles; bien pude conocer que era hombre de oración y de sagrario.

3. Además supe que era muy buen director espiritual y que casi todas las personas devotas y sólidamente cristianas se confesaban con él.

4. También dice algo en su favor el dato siguiente: Nuestra Congregación se dedica a dar misiones, y en el centenario de la Propagación de la Fe, resolvimos fundar en Mallorca una hojita para animar a todas las personas devotas a trabajar en la salvación de todas las almas, y dicho Señor la pidió inmediatamente, propagándola como si fuese propia.

5. El mismo Señor Cardona, con otro canónigo de Ibiza, se me han ofrecido para acompañarme como misioneros y, dado su buen espíritu, he aceptado su ofrecimiento. Dios mediante en el próximo mes de septiembre, daremos misiones. Si V.E. me hubiere pedido los informes después de estos trabajos apostólicos y de haberle tratado de cerca, tal vez hubiera podido darle datos más ciertos e inequívocos”.

Ritornando dalla missione di Ibiza, lo stesso Padre mi conferma sostanzialmente le informazioni precedenti.

In ultimo trascrivo qui la risposta che parmi molto significativa dello stesso vicario capitolare di Ibiza: “En contestación a su carta de 22 del actual, me es grato manifestar a S.E.Rvma que el M.I.Sr.Don Antonio Cardona y Riera,

Cuando se produjo aquí la última vacante de Vicario Capitular, por dimisión de don Bartolomé Ribas, Deán, en diciembre de 1919, el primero que fue elegido por el Cabildo fue el mismo Sr. Cardona y Riera; pero él se negó terminantemente a aceptar, y por más instancias, ruegos que le hicieron los canónigos, no pudimos conseguir que aceptara, alegando él, como razón de su inflexible negativa, que cuando dejó de ser cura, hizo el propósito inquebrantable de no volver a desempeñar cargo pastoral y deseaba cumplirlo. Y solo en vista de esta decisión suya terminante, se procedió a nueva elección”.

Informazioni favorevoli ho pure ricevuto dai Padri della Compagnia di Mallorca. Solo il Can. Rafael Rosell, ora defunto, pur ammettendo le belle doti di pietà e la bella fama del Candidato, manifesta qualche “timore” circa la sua scienza.

Ed essendo questa la unica e superficiali eccezione fatta da una persona che solo la fonda su di un timore, e basandomi soprattutto sui motivi esposti a principio, sono di subordinato parere che questo Candidato possa essere proposto alla benevola considerazione del Santo Padre.

In attesa pertanto delle decisioni dello stesso Augusto Pontefice, mi chiono...

DOCUMENTO 59

DESPACHO NÚM. 2713 DE TEDESCHINI A GASPARRI

Informa sobre el P. Salvio Huix Miralpeix, Oratoriano, candidato para obispo administrador apostólico de Ibiza.

ASV, Arch. Nunz. Madrid 856, ff. 257-261v, minuta mecanografiada, con añadidos y correcciones autógrafos de Tedeschini.

Roma, 24 agosto 1927.

Come ebbi l'onore di comunicare a codesta Segreteria di Stato col mio rispettoso rapporto N. 2712, questo Governo ha pubblicato il Real Decreto

col quale si erige un'Amministrazione Apostolica nella Diocesi di Ibiza, eccezionalmente retta da un Vicario Capitolare dal giorno della morte dell'ultimo Vescovo eletto prima della stipulazione del Concordato.

Dovendosi ora provvedere a questa sede mi è grato comunicare all'Emza Vostra che durante le lunghe trattative non ho tralasciato di pensare a possibili candidati, e fra questi mi pare di dovere ora preferire, per sottoporlo alla benevola considerazione dell'Augusto Pontefice, il Padre Salvio Huix Miralpeix, Preposito dell'Oratorio di Vich, nato 49 anni addietro in Santa Margherita di Vellors, Diocesi di Vich, Provincia di Gerona.

Oltre le sue qualità personali mi indussero a fermarmi sopra questo nome ragioni speciali.

Innanzitutto, pur rispondendo al desiderio dei Catalani di avere Vescovi della loro regione P. Huix non è tuttavia un regionalista, anzi ai più significati regionalisti, ed allo stesso Emmo. Cardinale Arcivescovo di Tarragona, sembra un antiregionalista. Si tratta poi di un religioso e pertanto più facilmente si adatterà all'umile ambiente isolano di Ibiza, composto nella massima parte di gente modesta, e non si sentirà assillato dal desiderio di essere trasferito ad altre sedi per una di quelle corse verso l'alto che qui sono spesso una facile tentazione.

Per avere notizie sicure circa la virtù, scienza, fama e doti di governo del candidato, ho interrogato una dozzina di persone che si può dire siano state unanimi nel rispondere favorevolmente, perché solo due degli informatori e fra i meno autorevoli si mostrarono contrari. Uno di essi presenta un esposto pieno di contraddizioni, e l'altro ammette tutte le buone qualità del candidato per poi mostrarsi contrario pur non adducendo nessuna ragione.

L'Emmo. Signor Cardinale Vidal dice di conoscere il candidato solo per referenze, e riporta il parere di persone da lui consultate che non dicono cose interessanti. Al fine Sua Eminenza conclude per suo conto affermando che piuttosto che scegliere un non catalano e specialmente un valenziano: «me quedaria con el religioso indicado, a pesar, aggiunge, de que los regulares resultan casi siempre hombres incompletos para el gobierno de la diócesis».

Il Vescovo di Barcellona risponde di non conoscere il candidato, ma che, avendo chiesto informazioni a persone che potevano darle sicure, le ebbe favorevoli. E compiega un lungo e veramente entusiasta esposto del Canonico Casadevall, Segretario della Curia di Vich. - Riferisco qui gran parte delle informazioni del Casadevall anche perché contengono notizie biografiche del candidato.

«Salvio Huix y Miralpeix nació el 22 de diciembre del año 1877. Fue bautizado al día siguiente de nacido y recibió el presbiterado de manos del Ilmo. Sr. D. Tomás y Bagés (*sic*) [José Torras y Bages] en 19 de septiembre de 1903. Ingresó en el Oratorio de Vich en 1907 y fue elegido Preósito de la Casa, no recuerdo bien, pero hará unos tres o cuatro años.s

Ciencia. Cursó la carrera eclesiástica en el Seminario de Vich, ganando todos los años y en todas las asignaturas la certificación de *meritissimus*, y defendió conclusiones públicas de Filosofía y Teología dogmática. Yo le tengo hombre de talento claro, penetrante, comprensivo, y así es tenido entre el Clero. Lleva publicados dos libros, si bien ocultando su nombre, el uno es la biografía del P. Pedro Bach, y el otro la biografía de la Madre Teresa Saits, fundadora en Vich del Instituto de Hermanas Felipe-Nerías. Son además suyos un devocionario, titulado "Semana Eucarística" y otro opúsculo titulado "El Congregante mariano de la Purificación y Sant Joseph", llenos ambos de piadosa unción.

En julio de 1905 opositó a la cátedra de Ética y Metafísica del Seminario. El Ilmo. Sr. Tomás le escogió para dar cada año un ciclo de conferencias de Teología ascético-místico a los seminaristas internos: y convertidas estas en asignatura de la facultad de Teología, a él fue confiada la cátedra que regenta todavía. Forma parte del cuerpo de Censores de Oficio de la diócesis: es examinador pro-sinodal de la misma.

Virtudes. Es verdaderamente un eclesiástico ejemplarísimo en el sentido propio y absoluto valor de la palabra. Sobre las virtudes comunes a todo sacerdote, que posee en alto grado, puedo constatar que es hombre de mucha oración y de continua presencia de Dios: operario infatigable en la viña del Señor: de entrañas de caridad y misericordia de padre: de inflamado celo para la santificación de las almas: humilde, abnegado, paciente y sufrido en la adversidad y constante y firme en el bien. Yo le reconozco todo un carácter espiritual, y un digno discípulo de San Felipe Neri, cuyo ideal y sola preocupación consiste en vivir la vida del Santo Fundador del Oratorio. Yo le he visto tomarse para solaz de sus diarias obligaciones y múltiples quehaceres, el visitar y asistir espiritualmente a los enfermos: y sé que ha robado horas al descanso de la noche, para dedicarlas a las más humildes tareas de las Congregaciones marianas que dirige.- Resulta además en él una particular inalterabilidad de espíritu: afable y sonriente tanto en los sucesos prósperos como en los adversos, manifiesta que vive aquella paz interior, que no se logra sino a costa del propio vencimiento. Cumpliendo la voluntad del Prelado, tomó la dirección de la Congregación de jóvenes de María Inmaculada y San Luis Gonzaga: y con su celo y laboriosidad elevóla al poco tiempo a un grado de prosperidad jamás alcanzado. Fundó además la Revista mensual "Tota Pulchra", que es el órgano de las Congregaciones marianas de la ciudad y comarca. Por su calidad de Preósito del Oratorio es el presidente de la Caridad Cristiana de esta ciudad y él en persona se al que ha cuestado por ellos, se ha valido de cuantos medios han estado a su alcance para una más viva actuación de ese servicio cristiano del dolor, y e sus manos se han triplicado los bonos y los socorros a los pobres que sufren.

Dotes de gobierno. En cuanto a las dotes de gobierno, a mi modo de ver,

bien las patentizan los estados florecientes de las Congregaciones confiadas a su cuidado. Se distingue por su formalidad, método y orden en todas sus cosas; es suave y amable en el trato, respetuoso con todos, medita bien los negocios antes de emprenderlos, sabe tomar consejo para llevarlos a cabo, y cuando reflexionando todo, toma un acuerdo, es firme para mantenerlo- Los mismos Padres del oratorio demuestran haber visto en él excelentes dotes de gobierno, por cuanto siendo costumbre establecida en la Casa el elegir Prepósito al que llevaba entre ellos más años de oratoriano para él rompieron por primera vez esa observancia consuetudinaria y le colocaron al frente de la Congregación.

Pública reputación. Muy grande y sumamente favorable es la que goza. Los prelados de la diócesis han querido siempre que fuese el confesor de sus seminaristas; el clero le conceptúa un valor espiritual, que hacer honor a su clase; su nombre se pronuncia con respeto; los congregantes marianos le aprecian como a un padre y sé que muchos son los individuos de vida desarreglada y alejados de toda práctica cristiana, que al llegarles la hora de la muerte, sólo a él se han confiado, movidos únicamente por la gran reputación de buen sacerdote y amigo de las almas que le devora, y por el *bonus odor Christi* que despidе ... y yo le tengo por un santo».

Mons. Francesco Muñoz Izquierdo, patriarca de las Indias, fornisce le seguenti informazioni:

«Conozco al P. Salvio Huix Miralpeix, Presbítero del Oratorio de S. Felipe Neri de Vich desde el año 1916 en que me posesioné de aquella Diócesis, en cuyo Seminario hizo sus estudios con brillantez. Después de ejercer algún tiempo el cargo de coadjutor entró en el Oratorio de Vich distinguiéndose en las obras de celo de confesionario y visita de enfermos siendo muy pronto tenido como un excelente director de espíritus. Estuvo siempre al lado de su Prelado cooperando con todo su entusiasmo en el ministerio de la salvación de las almas. Es profesor de Teología Ascético-Mística en el Seminario Conciliar, Censor de Oficio, Examinador Prosinodal y ha sido Vocal del Tribunal en el último Concurso a Curatos. Es Director de la Congregación Mariana de S. Luis Gonzaga cautivándose de un modo extraordinario la estimación de los jóvenes. Se ha distinguido siempre por su devoción a la Sma. Virgen y mucho trabajó por la Coronación Canónica de Ntra. Sra. de la Gleva, Patrona de Vich y su Comarca.

Es de carácter bondadoso y sencillo y muy querido de cuantos le tratan, pudiendo asegurar a Su. Excía. Rev.ma de que goza de la mejor reputación dentro y fuera de la Ciudad. Es Prepósito del Oratorio de S. Felipe de Vich por reelección y me consta están contentos de su actuación.

Ya que V.Excía.Rev.ma. me distingue indicándome le manifieste mi parecer en orden a la dignidad y oficio de Obispo, he de expresarle con humildad que lo considero digno».

El can. Jaime Serra, Vicario generale di Vich, scrive: «Sacerdote de vida

ejemplar, cuyas virtudes resplandecen en todas las actas de su sagrado ministerio; dotado de un carácter de bondad que atrae a cuantos se le acercan; lleno de celo por la gloria de Dios y de la Iglesia, que sabe inyectar con su palabra llena de suavidad y dulzura.

Versado en las ciencias eclesiásticas. Es a menudo consultado sobre cuestiones de moral. Dota de un gran fondo de caridad, cuya virtud practica en todas sus formas apaciguando discordias de familia, procurándose medios de aliviar a las infortunadas, visitando a los enfermos, dando saludables consejos a los que se le acercan haciéndose asequible a todos y atrayendo con su carácter bondadoso aun a los desafectos a la religión, puede, puede asegurarse de él que no tiene enemigo alguno.

Yo creo que tiene excelentes cualidades para obispo; todas la que exige San Pablo: sabio, celoso, caritativo, prudente y discreto. Un obispo que sea hombre de Dios y de la Iglesia, de grandes orientaciones, de celo fervoroso, de ejemplaridad constante; es lo que desea el clero de Vich: estas dotes posee, a mi entender, el P. Huix.

¿Será obstáculo para su nombramiento el ser catalán? Es tal la animadversión que los enemigos de Cataluña han inspirado a los poderes públicos, que todo es de temer. Por si así fuere, aseguro con toda la fuerza de la verdad que, al referido sacerdote ni a ninguno de la diócesis, aventaja nadie en amor a la patria ni en afecto a la dinastía reinante. Nunca, ni durante el pontificado del Dr. Muñoz, se ha tenido de amonestar siquiera un solo sacerdote de este obispado; faltaría a la verdad quien sostuviera lo contrario. El clero de Vich, sin excepción, considera el desafecto a la patria como una ceguera, como una locura, como un crimen».

El Can Lladó, della catedral de Vich afferma:

«En cuanto a virtud. reconozco en el P. Huix las virtudes sacerdotales que deben resplandecer en un obispos, distinguiéndose por una actividad y celo incansable en la propagación del bien.

En cuanto a ciencia. Por su talento y aplicación durante la carrera es suficientemente docto en ciencias eclesiásticas, como sacerdote y como prepósito de la Congregación del Oratorio. Pero no ha tenido formación científica especial, sino solo la elemental del seminario; no posee ningún grado académico, ni ha dado muestras de aquella superior cultura que parece propia de un obispo, de modo que en el orden científico no es sacerdote notable.

En cuanto a dotes de gobierno. Su reelección en la prepositura supone que los PP. del oratorio le reconocen dotes de gobierno. En la dirección de las Congregaciones Marianas ha demostrado en general poseer prudencia y tacto. Pero, a mi modo de ver, como temperamento de acción es demasiado absorbente y además absoluto en sus opiniones y puntos de vista, que mantiene a veces con terquedad excesiva, aun ante los superiores. Y esto le ha restado bastantes simpatía.

En cuanto a su reputación pública. Es la de un sacerdote ejemplar. Con todo me parece que su nombramiento se obispo causaría extrañeza, y si se tratase de nombrarle obispo de esta diócesis de Vich, creo sinceramente que su nombramiento sería recibido con evidente disgusto por un sector importante de fieles, que, como los demás, deben tener desde el primer momento confianza en su pastor, o por lo menos no deben tener desconfianza en él».

Il Padre Pietro Macia, dell'Oratorio, informa:

«El P. Salvio Huix reúne excelentes cualidades para ser un digno obispo. es de sólida piedad y probada virtud, de carácter simpático y palabra convincente, de actividad y constancia extraordinarias en lo que emprende para la gloria de Dios y bien de las almas. Es hijo de padres cristianísimos y todos los de su familia son católico ejemplarísimos. Durante la carrera eclesiástica obtuvo las mejores calificaciones y se granjeó el aprecio de los catedráticos y superiores.

Al tercer año de sacerdote ingresó en el Oratorio de S. Felipe, cuyo principal ministerio es el confesonario y la predicación sencilla, acomodada a todas las inteligencias, de la divina palabra, motivo por el cual el P. Huix se ha dedicado, casi exclusivamente, al estudio de la Teología moral y ascética; posee no obstante, conocimientos teológicos poco comunes.

El llorado obispo Sr. Torras y Bages le encargó las confesiones semanales de ascética y mística en el seminario. El actual Administrador Apostólico le nombró director de Los Luises y más tarde, preside la Junta de la Confederación de las Asociaciones Católicas, cuyos cargos ha ejercido con rectitud y acierto, dando en ello pruebas de dotes de gobierno; aunque, en este, es mi parecer, tal vez sea demasiado indulgente y se familiarice más de lo justo con

con los que trata y para contestar a unos y otros, se vea, con mucha frecuencia, obligado a dejar cosas de mayor importancia.

Respecto a la reputación pública no creo que haya quien le supere; es la mayor y mejor de la ciudad y en toda la diócesis. Creo que sería un buen obispos y sería dichos ala diócesis que tuviera la suerte de tenerle por pastor.

Este es mi pobre parecer, tal vez interesado e insuficiente, porque hará unos 20 años que vivimos juntos en la misma comunidad, he sido su superior, ahora él lo es mío, y, aunque indigno, soy su director espiritual».

Ho interrogato anche il Superiore dei Francescani, il Superiore dei Gesuiti di Manresa e tutti mi hanno confermato le notizie avute.

Il Padre Cirillo Montana, Misionario dei Figli del Cuore Immacolato di Maria accenna a piccolezze, come p.e. che il Padre Huix ha, secondo lui, prevenzioni contro la vita mística: che in qualche occasione si è mostrato troppo credulo ecc. Ma finisce poi per scrivere: «En general (il Padre Huix) goza de muy buen prestigio ante el clero diocesano y es tenido creo con razón, por sacerdote ilustrado celoso, ejemplar. También goza de muy buena reputación pública, no hablándose mezclado en cuestiones políticas y permaneciendo

ajeno a banderías partidistas, de modo que es muy bien visto de todos, y entre el clero pasa por sabio y prudente, siendo muy consultado». E accennate alle surriferite picolezze e a uno screzio di poco conto col Vicario Generale (di cui ho riportato il favorevolissimo giudizio) conclude: «Esto no obstante creo que si se trata de nombrarle Obispo de esta Diócesis, sería muy bien recibido su nombramiento en toda ella y podría hacer un gran bien en la misma».

Dopo così sicure e molteplici informazioni, attinte alle fonti più autorevoli, ed ispirandomi anche in questo caso al criterio che ho creduto bene costantemente seguire, di scegliere cioè più che altro uomini di vera e solida virtù, e di riconosciuto apostolato, mi pare di poter presentare con animo tranquillo il Padre Huix pen la risorgente sede di Ibiza, i cui abitanti attendono con impazienza il nuovo Pastore.

Pregando pertanto Vostra Eminenza Rev.ma, se lo crede opportuno, di elevare al benevolo esame del Santo Padre la presente proposta, e in attesa delle definitive disposizioni, m'inchino al bacio della Sacra Porpora e con sensi di alto di rispetto ml confermo...

DOCUMENTO 60

DESPACHO NÚM. 2744 DE TEDESCHINI A GASPARRI

Provisión de la diócesis de Pamplona con Tomás Muniz Pablos⁶

AES, IV Período, *Spagna 738, fasc. 88, ff. 35-36v*, original mecano-grafiado.

Madrid, 21 octubre 1927.

Per la traslazione di Monsignor Matteo Mújica (*sic*) alla sede di Vitoria é rimasta vacante la diocesi di Pamplona per la quale questo Governo presenta il Revmo. Monsignor Tomás Muniz Pablos. Il nome di questo candidato non riuscirà certamente nuovo all'Em.za Vostra Rev.ma trattandosi di un noto cultore di quelle scienze giuridiche nelle quali l'Em.za Vostra è sommo Maestro, e anche perché del Muniz ebbi a scrivere a codesta Segreteria di Stato nel mio rispettoso rapporto N°. 1485 del 4 maggio 1924, quando il sullodato Signore

5. En el ángulo superior derecho hay una nota autógrafa de Gasparri: Ud. 23-VIII-27. Approvato. Sentire il S.O.».

venne meritamente nominato Uditore di questo Supremo Tribunale della Rota.

Nato il 20 gennaio 1874, il Muniz compì brillantemente gli studi sacerdotali nel seminario di Sevilla laureandosi in Filosofia, Teologia e Diritto canonico. Fu professore nella Università Pontificia di Sevilla, poi rettore e professore nel seminario di León; nel 1910 passò al Seminario di Jaén essendo anche nominato arciprete di quella Cattedrale. In tutte le suddette diocesi ebbe importantissimi incarichi ufficiali ed extraufficiali, tanto che si potrebbe dire che non vi sia carica curiale che il Muniz non abbia occupato.

Parecchie opere di diritto da lui pubblica in diversi tempi gli dettero fama cospicua fra i canonisti; mi permetto di ricordare qui le principali: *Procedimientos eclesiásticos* (3 volumi) - *Derecho Capitular* - *Derecho Parroquial*, etc.

Trattandosi di persona così conosciuta e che ha quotidiano contatto con questa Nunziatura, non ho creduto necessario fare soverchie diligenze, tanto più che le prime risposte avute non facevano che confermare quanto da tutti si sa circa la pietà, scienza e doti di governo di questo degno sacerdote.

Mi limiterò pertanto a trascrivere i brevi ma esaurienti giudizi del compianto Cardinale Enrico Reig, dell'attuale Cardinale Arcivescovo di Sevilla, diocesi di origine del Muniz, del Vescovo di Jaén, Prelato del Muniz quando fu nominato Uditore, e di un Uditore di questo Supremo Tribunale della Rota.

Il compianto Cardinale Reig scrive: “En contestación a sus atentas letras N. 1808 ... me complace en comunicarle que tengo conceptuado a Don Tomas Muniz Pabios, Auditor de la Rota de esa Nunciatura, por sacerdote de virtudes, ciencia, dotes de gobierno, de excelente reputación pública, tales que le hacen merecedor de la dignidad y cargo de Obispo, de tal manera que tenía resuelto estos días proponérselo a V.E.

L'Emmo Signor Cardinale Ilundáin, Arcivescovo di Sevilla nota: “Tengo la satisfacción de manifestar a V.E. que, según las referencias que en varias ocasiones se me han hecho, el Sr. D. Tomás Muniz Pablos, Auditor de la Rota de esa Nunciatura, es sacerdote virtuoso, sabio en ciencias canónicas, muy bien reputado en esta diócesis de Sevilla donde nació y aunque de sus dotes de gobierno nada sé, presumo que por la edad y demás cualidades que le adornan, es de esperar que ha de saber gobernar una diócesis. En suma: me parece que sería buen obispo con la gracia de Dios”.

Monsignor Vescovo di Jaén, último Ordinario del Muniz dichiara: “La fama pública acredita al Sr. D. Tomas Muniz Pablos como hombre de mérito en ciencia y virtud y en el tiempo que aquí vivió le encontré siempre respetuoso en la autoridad de su Prelado y dispuesto siempre al servicio de la Iglesia; creo firmemente que en mayores empresas brillarán aun más sus talentos y virtudes”.

Monsignor Miguel Castillo, Uditore di questo Supremo Tribunale della Rota scrive: “Tengo la honra de contestar la respetable carta de V.E.R. fecha 18 del corriente, en la que tiene a bien pedirme informes, confidencial y reservadamente acerca de las virtudes, ciencia, dotes de gobierno y reputación

pública de Don Tomás Muniz Pablos, Auditor de la Rota de esta Nunciatura. Y cumpliendo, en conciencia tan delicado encargo, creo poder asegurar que la ciencia del Sr. Muniz es completa en materias eclesiásticas en general y en Derecho Canónico en particular, como lo tiene demostrado en las muchas obras que tiene publicadas, que le han dado fama en toda España; con respeto a sus dotes de gobierno he de hablar por referencias, pues desempeñó en la diócesis de León los cargos de Provisor y Vicario General y Rector de aquel Seminario, y tanto a aquel su Prelado, ya difunto, como a otras personas de dicha diócesis pude escuchar grandes alabanzas de les dotes y excelentes cualidades que adornaban al Señor Muniz en el desempeño de tales cargos, quedando como quedaba muchas veces encargado del gobierno de la Diócesis. - De su reputación pública, de su moralidad y costumbres, nunca oí decir cosa alguna que pudiera perjudicar a su buen nombre y costumbres sacerdotales, antes bien le tengo y considero como digno y ejemplar sacerdote y por lo tanto muy merecedor y apto en orden a la dignidad y oficio de obispo. Este es el juicio mío personal que me merece el Sr. Muniz y que someto a V.E.R. sin otra mira que la gloria de Dios y el bien y honor de la Santa Iglesia.”

Dinnanzi a così larga fama e favorevoli attestazioni credo di poter pregare con tranquilla coscienza l’Em.za Vostra Rev.ma di elevare al Trono dell’Augusto Pontefice la proposta di questo Governo, la cui accettazione, a mio sommessimo giudizio non solo darà un degno Vescovo alla diocesi di Pamplona, ma una illustrazione all’Episcopato Spagnuolo.

DOCUMENTO 61

DESPACHO NÚM. 2761 DE TEDESCHINI A GASPARRI

Provisión de la sede primada Toledo con el arzobispo de Burgos, Pedro Segura Sáenz.

AES, IV Período, *Spagna 735, fasc. 87, ff. 86-87*, original mecanografiado.

Madrid, 27 octubre 1927.

Appena di ritorno in questa Capitale mia prima cura fu di trattare l’importantissimo affare della provvista della sede primaziale di Toledo, della quale già avevo avuto l’onore di parlare con il Santo Padre e con l’Em.za Vostra Rev.ma.

A questo fine mesi una udienza al Presidente del Consiglio il quale

si affrettò a concedemela invitando ad essa anche il Ministro di Grazia e Giustizia. Nella conversazione non scoprii subito il punto al quale –secondo gli accordi presi– dovevo arrivare per il bene della Chiesa. Così quando dal Signor Primo de Rivera mi si prospettò la già conosciuta candidatura dell’Emmo. Card. Ilundáin, non solo non feci obiezioni, ma mi unì alle meritate lodi che i due uomini di Stato avevano per il loro candidato. Attesi però che accennassero essi stessi alle difficoltà inerenti a tale proposta (che si concretavano nella età già alquanto avanzata e più che nella età, nella malferma salute dell’Emmo. Porporato, il quale da qualche anno osserva rigoroso regime, ha avuto poi anche in questo ultimo mese una grave malattia di cui ha parlato tutta la stampa, e ha esposto inoltre al Ministro di Grazia e Giustizia la sua riluttanza ad accettare perché sente scemare ogni anno di più le sue forze) per notare che ormai era tempo di pensare per Toledo a un Prelato giovane perché gli Arcivescovi anziani, sempre fin qui nominati avevano finito necessariamente per soccombere sotto il peso delle gravissime cure che sono annesse alla sede primaziale, per modo che da anni ed anni la sede di Toledo si può considerare come praticamente vacante.

I due ministri convennero in questo criterio: ma osservarono che ora non sarebbe stato facile trovare un nome a proposito perché alcuni degli altri attuali arcivescovi dovevano escludersi per la età avanzata, altri per malattia, ed altri per ragioni diverse, comprendendo fra questi ultimi l’Arcivescovo di Burgos perché la sua nomina è molto recente. Io che stava in attesa proprio di questo nome, profittai allora dell’occasione, e presi ad illustrare questa possibile candidatura cominciando col mettere innanzi le ovvie difficoltà che essa offriva, ma terminando coll’espone i vantaggi. Difficoltà, diceva io, primieramente perché è meno di un anno che egli è stato nominato a Burgos, cosa questa che, senza gravissimi motivi, la Santa Sede non suole lasciare passare; e difficoltà, se si vuole, per le ancora recenti lotte che quel degnissimo Arcivescovo ha dovuto sostenere contro l’elemento militare e contro molti inveterati abusi di colà: il che potrebbe far credere a qualcuno che si trasferisca per non aver fatto buona prova. Vantaggi, d’altra parte, perché si avrebbe alla fine un arcivescovo di giovane età, un santo, un doto, una persona di carattere, un fatigatore instancabile, ed, aggiungevo io, nel mio interno, un Prelato di incomparabile devozione verso la Santa Sede e verso la Sacra Persona del Vicario di Gesù Cristo.

Dinnanzi a questi vantaggi, osservava io la difficoltà della sua recente nomina cade senz’altro essendovi esuberanti ragioni perché la Santa Sede faccia una eccezione alla regola. Quanto poi all’altra difficoltà, essa può far presa solo in qualche elemento indisciplinato ed ignorante: poiché è risaputo da tutti, e specialmente dal Governo che lo ha apertamente appoggiato, e dalla Casa Reale che lo ha altamente lodato, che le difficoltà sostenute dall’Arcivescovo di Burgos in questi ultimi mesi, sono tutte a sua immensa lode,

perché rappresentano le tribolazioni che un buon Prelato deve sopportare per far trionfare lo spirito di Cristo. Egli infatti ha difeso contro il Governatore militare di Burgos la dottrina cattolica, de costui maltrattata con il favore dei suoi dipendenti: ha preso provvedimenti per la disciplina de] Clero circa i teatri, con la insofferenza dei discoli, da lui messi a posto, ma col plauso del buoni; ha infine obbligato al rispetto dell'autorità un celebre predicatore Carmelitano, soffocando con la sua fermezza tutte le malsane simpatie che questi godeva nel pubblico, massime delle signore. Tutto cose adunque che altamente lo raccomandano.

Conseguenza di questa conversazione fu che tanto il Presidente del Consiglio, quanto il Ministro di Grazia e Giustizia furono ben lieti di fermarsi sul nome di Monsignor Segura per la vacante di Toledo ed il giorno seguente il Ministro me ne fece la proposta formale per iscritto.

Credo così che la Primaziale di questa nazione, importante per se stessa e anche più per gli uffici ad essa annessi, avrà il Prelato più santo più competente, più addetto alla Santa Sede che conti la Spagna, e che quindi questi porterà la sede Toletana a santità ed a gloria, per Dio e per la Chiesa, e per le anime.

DOCUMENTO 62

DESPACHO NÚM. 2762 DE TEDESCHINI A GASPARRI

Provisión de la diócesis de Lugo con Rafael Balanzá Navarro, obispo auxiliar de Toledo.

AES, IV Período, *Spagna 734, fasc. 87, ff. 58-58v*, original mecano-grafiado.

Madrid, 26 octubre 1927.

Come già prevedevo ed esponevo nella udienza che il giorno undici del corrente mese si degnava concedermi il Santo Padre, questo Governo presenta per la sede di Lugo Mgr. Rafael Balanzá y Navarro, Vescovo titolare di Chersoneso e già Ausiliare del compianto Cardinale Reig.

Questo prelato, quantunque non eccella per doti straordinarie, tuttavia non manca delle qualità che sono essenziali in un Vescovo; e credo che, oltre alle condizioni di bontà e di pietà unisca anche buon conoscimento delle cose di Curia. Quindi, tutto considerato, non è un candidato che si possa rifiutare.

D'altronde si è soliti in questa nazione di nominare per una delle prime

diocesi vacanti i vescovi titolari, quando questi abbiano cesato dal loro ufficio di ausiliari: e se ciò non si facesse per una o per altra diocesi, il pubblico rimarrebbe ammirato.

Prego pertanto Vostra Emirezza a voler di nuovo sottomettere tale proposta a Sua Santità; ed io confido che anche ora il Santo Padre si degnerà, come nell'accennata udiienza, accordare la Sua Augusta approvazione, massime in vista del bene che la bontà e la pietà di Mgr. Balanzá potranno fare nella diocesi di Lugo.

In attesa intanto delle decisioni che Vostra Em.za vorrà comunicarmi, m'inchino al bacio....

DOCUMENTO 63

DESPACHO NÚM. 2869 DE TEDESCHINI A GASPARRI

Provisión de la archidiócesis de Burgos con Manuel de Castro Alonso, obispo de Segovia.

AES, IV Período, *Spagna 739, fasc. 88, ff. 59-61*, original mecano-grafiado.

Madrid, 2 diciembre 1927.

Con la elevazione di Monsignor Pietro Segura y Sáenz alla Sede Primaziale di Toledo è rimasta vacante l'Archidiocesi di Burgos per la quale lo aveva già pensato a un candidato che dava sicuro affidamento di continuare la nobile, santa e restauratrice azione apostolica iniziata dall'attuale egregio Prelato.

Ma cose ideali e perfette è molto difficile fare in questa materia, date le norme che reggono qui per le nomine del Vescovi; e ne ho avuto una nuova e non gradita conferma nella mia ultima visita al Ministro di Grazia e Giustizia. Qualche giorno prima, e precisamente in occasione del mio ritorno dal viaggio al Marocco, dove sono stato a chiudere la solenne Commemorazione del Centenario Franciscano, fatta con grande esemplarità da quel fiorente Terz'Ordine, e dove le Autorità tutte, il Clero ed il popolo, ma in particolare quel valoroso Esercito che ora gode la soddisfazione della pace, gareggiarono nel prestare ogni ossequio al Rappresentante Pontificio. Il Ministro di Grazia e Giustizia era venuto a trovarmi in Nunziatura, e mi aveva parlato della provvista di Burgos. Io scartai ogni nome meno che opportuno; e da ultimo il Ministro mi domandò: Chi crede idoneo per tale sede? I Vescovi di Oviedo e

di Badajoz, risposi io. E fra i due chi preferisce? Date le condizioni peculiari di Burgos, preferirei il Vescovo di Oviedo. Va bene, mi disse: farò questi nomi al Presidente del Consiglio.

Invece, appena il Ministro mi vide nella visita del 20 corrente, mi prevenne che avrebbe dovuto dirmi e con rincrescimento cosa che supponeva a me non del tutto gradita, e cioè che il Governo pensava di presentare per la sede di Burgos Monsignor Manuel de Castro Alonso. Vescovo di Segovia.

Questo nome mi ha pasto in una situazione che devo qui sperimentare molto spesso; e cioè che, mentre per una parte la candidatura Governativa non può soddisfarmi, non rappresentando l'ideale mio e della Chiesa, per altra parte non presenta nessun motivo per un categorico rifiuto.

Invero anche nel caso di Monsignor De Castro la Santa Sede non trova l'ideale, massime per la Archidiocesi di Burgos. Burgos, e Vostra Eminenza non lo ignora, è stata per vari anni in mano del defunto e compianto Cardinale Benlloch; e questi, sia detto con ogni venerazione pel defunto, e con pace per l'anima sua, non poteva governare con meno fermezza episcopale. Era necessario neutralizzare gli effetti e la Provvidenza manda a Burgos Monsignor Segura, ora destinato alla Sede Primaziale di Toledo. Monsignor Segura in pochi mesi ha ristabilito l'ordine e la disciplina in quelle popolazioni che sono tra le migliori della Spagna, e fra quel Clero, che aveva soltanto il difetto, ad esso non imputabile, di non sentire la mano del governante. Ora Monsignor Segura se ne va, e quello che per Burgos ci vorrebbe sarebbe un altro Monsignor Segura. Un altro Monsignor Segura, proprio, non si trova; ma io avevo suggerito nomi che non disdicevano. Disgraziatamente qui abbiamo le mani legate; la Corona, o meglio il Governo hanno, ed usano, il loro diritto. Tornando a Monsignor Castro, il suo principale difetto è la sua grande bontà; tanto buono che tutti l'adorano. Ma sarà egli energico quanto necessario per continuare l'opera di Monsignor Segura? Ho motivo di dubitarne, anche per l'età che è nel 65 anni. Ma d'altra parte nessuno può negare che Monsignor Castro rappresenti in sostanze un buon nome. Egli è un antico professore di Teologia, promosso all'Episcopato nel 1913. Della sua amministrazione in Jaca, prima, e poscia in Segovia nulla di notevole io conosco né in un senso, né nell'altro; solo in questi ultimi anni l'ho visto distinguersi ed essere lodato da tutta la Spagna per tre cose di rilievo: la prima la restituzione dell'antico Ordine Spagnuolo de *los Jerónimos*, col consenso della Santa Sede, e nell'anticchissimo Monastero del Parral in Segovia, il qual Monastero per le premure del Vescovo va ora a restaurarsi a spese di benefattori e del Governo. Questa restituzione monastica è costata coraggio, perseveranza e fede; ed è giusto riconoscerne tutto il merito a Monsignor Castro, sebbene sia azzardato fare pronostici per l'avvenire. - La seconda è la proclamazione fatta dalla Santa Sede di San Giovanni della Croce a Dottore della Chiesa: impresa questa che fu concepita da Monsignor Castro. E per la benevola degnazione del Sommo Pontefice e

della Sua Congregazione dei Riti fu condotta a termine con tutta felicità. E la terza, quantunque di minore importanza, e anch'essa relativa a San Giovanni della Croce. Di questo insigne Santo, che fu l'apprezzato confessore di Santa Teresa e che qui in Ispagna, sia per questa ragione, come per i suoi alti pregi letterari e mistici, gode grande venerazione, riposava il corpo in umile sepolcro nella stesa Segovia. Il Vescovo in occasione delle feste centenarie del nuovo Santo Dottore, si propose di dare a quelle preziose reliquie un pi degno riposo; e principalmente per cura di lui si è fatta un'urna che è una meraviglia, e in questa urna sono state solennemente riposte nel passato ottobre, alla presenza di molti Vescovi e dei Rappresentanti della Casa Reale e del Governo. Tutto questo, unito ai meriti teologici di Monsignor Castro, fa di lui una figura non comune. Ma malgrado tutto questo, io credo che il Vescovo di Segovia non avrebbe mai richiamato l'attenzione del Governo se non vi fosse stato un fatto di ben diversa indole e che suscitava l'interesse del Generale Primo de Rivera.

All'Eminenza Vostra sano ben note le vicende della insurrezione degli artiglieri nel settembre dello scorso anno, quando per un momento si temette che la Nazione dovesse giungere a giornate di sangue ed a lotte fratricide. Il centro del movimento era appunto la Accademia di Artiglieria in Segovia, dove i ribelli si erano asserragliati, decisi ad una azione di vita o di morte. Il Governo da parte sua aveva già fatto puntare i cannoni e preparare gli areoplani per bombardare e radere al suolo l'edificio dell'Accademia. In quella occasione il Vescovo di Segovia fu al suo posto con la parole di Padre e di Pastore pacifico; e fu grazie alla sua accorta e serena ed affettuosa azione se si riuscì ad evitare una strage e a ricondurre la calma.

E' perciò ben naturale che il Governo e segnatamente il Generale Primo de Rivera non abbiano dimenticato questo atto e cerchino ora di mostrare e Monsignor Castro in maniera singolare la propria riconoscenza.

Riassumendo dunque, io sono dell'umile e subordinato parere che Monsignor Castro, pur non rappresentando l'ideale per l'Archidiocesi di Burgos, dove sarebbe di mestieri una mano ferma ed energica, rappresenta una candidatura che non si potrebbe categoricamente rifiutare; rifiutata la quale, potrebbe prodursene un'altra anche meno ideale, dato che il Governo, il quale ha ceduto tanto provvidenzialmente per la provviste di Toledo, resiste ora a suggerimenti migliori e persegue con insistenza il proposito di dare a Burgos con un candidato proprio, un soggetto che ha pel Governo un merito civile non comune e che perciò il Governo vuole premiare.

Parmi quindi il caso che, se Vostra Eminenza nella sua alta saggezza non giudica altrimenti si possa sottoporre all'Augusto esame del Santo Padre la proposta di questo Governo; ed io intanto in attesa delle Sovrane decisioni, m'inchino al bacio...

DOCUMENTO 64

DESPACHO NÚM. 2939 DE TEDESCHINI A GASPARRI

Sobre la candidatura episcopal de Manuel Arce Ochotorena.

AES, IV Período, *Spagna 741, fasc. 89, ff. 21-27*, impresso en la *Positio* de la Plenaria de la S.C. de AA.EE.SS. abril 1928, pp. 9-19.

ASV, *Arch. Nunz. Madrid 856, ff. 528-529v*, minuta manuscrita.

Madrid, 31 diciembre 1927.

Come ebbi ad annunciare all'Eminenza Vostra con mio rispettoso telegramma, il giorno 4 del corrente mese, con una morte precoce, edificantissima e mai abbastanza lagrimata, rendeva la sua bell'anima a Dio Monsignor Silverio Velasco Pérez, Vescovo titolare di Tielia e Amministratore Apostolico di Ciudad Rodrigo. Si chiudeva così inaspettatamente ed in breve volger di tempo il ministero di questo santo vescovo, che, nominato da poco più di due anni, aveva molto lavorato e molto edificato la diocesi a lui affidata, così da lasciare nei suoi figli un grande desiderio di sé; desiderio che se non può disgraziatamente essere del tutto soddisfatto, lo potrà essere in parte dando ancora alla diocesi di Ciudad Rodrigo un prelado che rispecchi le virtù di Mons. Velasco e ne continui l'opera apostolica.

Questo compito fortunatamente potrà essere facilitato alla Santa Sede perché la nomina in parola non è legata alle norme concordatarie, trattandosi di diocesi soppressa dal Concordato e affidata ad un amministratore apostolico con carattere vescovile.

E perché più facile, spedita e sicura sia la decisione dell'Augusto Pontefice, mi permetto di sottomettere all'altissimo Suo esame un nome che da parecchio tempo tengo dinnanzi, e circa il quale sono venuto raccogliendo autorevoli informazioni: quello del Rev.mo Monsignor Manuel Arce Ochotorena, Protonotario Apostolico "ad instar participantium", Vicario Generale e Provvisore della diocesi di Pamplona.

In un tempo in cui in modo particolarissimo dedicai i miei sforzi alla ben difficile ricerca di sacerdoti degni di esser eventualmente elevati all'episcopato, due degnissimi Prelati, quello di Saragozza e quello di Pamplona, mi fecero la proposta del Rev.mo Mons. Arce Ochotorena.

Monsignor Vescovo di Pamplona, eletto ora Vescovo di Vittoria, mi scriveva fin dal febbraio 1926:

«Tengo el honor de presentar a S. Excia. la siguiente lista de sacerdotes que, a mi juicio, serían muy ejemplares prelados. En la diócesis de Pamplona,

uno solo, pero cabal y perfecto: el M.I.Sr.D. Manuel Arce Ochotorena, ilustre en vida y doctrina.

Su espíritu de fe y de piedad es acrisolado; para robustecerlo, aparte de los ejercicios espirituales que practica con regularidad, se retira con frecuencia a casas de religiosos para dedicarse a Dios plenamente en un par de días.

Su carácter tranquilo y apacible es muy propio para gobernar la grey cristiana.

Es tres veces doctor: en filosofía, en teología y en derecho canónico; tiene hechos los estudios de abogado. El reverendo Padre Wernz le dió el premio de honor en Roma. Ha sido profesor de filosofía y de derecho canónico en el Seminario Conciliar.

Es canónigo doctoral de la Santa Iglesia Catedral. A la muerte del Excmo. Sr. D. Fray José López de Mendoza, Obispo de Pamplona, el Cabildo Catedral le eligió Vicario Capitular.

Al hacerme yo cargo de esta diócesis le nombré mi Vicario General y Provisor. Por su seriedad, por su competencia y práctica en las Congregaciones romanas, por su incansable laboriosidad, por su exquisita madurez de observación y juicio, es para mi auxiliar y vicario de perfectísima garantía y confianza. Ilustre en vida y doctrina, predica bien y se exprese siempre muy bien.

Por todo lo cual creo firmemente que, promovido al episcopado, haría gran honor a la Santa Iglesia de Dios”.

In questo anno poi lo stesso Prelato spontaneamente soggiungeva:

«Como hay varias vacantes de sedes considero oportuno comunicar a Su Excia. que mi Vicario y Provisor, el Sr.D. Manuel Arce, Protonotario Apostólico, Doctoral de la Santa Iglesia Catedral, decorado con varios doctorados, varón de sobresalientes virtudes, ciencia, experiencia, prudencia, perfecto equilibrio de carácter, incansable trabajador, que predica, etc. etc. Ha mejorado de salud de tal manera que está como nunca, y puede por tanto Su Excia confiarle una buena sede.

Pocos eclesiásticos hay en toda España tan bien preparados como Arce para tan pesada y difícil carga”.

Mi permetto di richiamare l'attenzione dell'Eminenza Vostra Rev. ma sulle informazioni che Mons. Múgica y Urrestarazu dà circa la salute del candidato, perché, come vedrà l'Eminenza Vostra Rev.ma, da qualche informatore si affaccia il dubbio che il Rev.mo Monsignor Arce abbia una salute insufficiente al grande lavoro apostolico di un vescovo; cosa che non solo è smentita dal Rev.mo Vescovo di Pamplona, ma anche dal lavoro che, come Vicario Generale, e per altri numerosi uffici compie il candidato.

Monsignor Arcivescovo di Zaragoza brevemente, ma esaurientemente dice: « ... me atrevo a proponer para el Episcopado al Muy Ilustre Sr. Dr. D. Manuel Arce Ochotorena, Doctoral de la Catedral, Provisor y Vicario General de la Diócesis de Pamplona. Es Doctor en Filosofía, Teología y Derecho

Canónico. Nació en 1882: tiene pues ahora (1926) cuarenta y cuatro años; es de Pamplona. Me aseguran que es muy piadoso, muy trabajador y que tiene buen carácter para gobernar.

Il Rev.mo Padre Nicanore Mutiloa, C.SS.R., preconizzato vescovo titolare di Geropoli e nominato Amministratore Apostolico di Barbastro, e nativo della diocesi di Pamplona, mi scrive:

«1. Conozco hechos que revelan virtudes de D. Manuel Arce, contra las que por otra parte nada conozco.

2. Indubitablemente posee ciencia competentísima de lo que tengo también algunas pruebas.

3. De su gestión de Provisor no he oído queja alguna, y creo ser esto garantía de sus dotes de gobierno.

4. El número primero contesta a lo que se me requiere sobre su reputación.

Muchas veces me he dicho interiormente antes de este requerimiento: A este Señor no harán obispo, porque quizá no tenga salud. Creo efectivamente que no tiene mucha”.

Il Superiore dei Gesuiti di Pamplona non dà informazioni meno favorevoli delle precedenti. Se nota qualche difetto, è solo perché riferisce parole o impressioni di altri, circa le cui riserve e accuse verrà opportuno parlare alla fine di questo sommesso rapporto.

«... el Muy Ilustre Sr. Don Manuel Arce Ochotorena, Vicario General del Obispado de Pamplona, posee las virtudes necesarias para desempeñar dignamente el cargo episcopal.

Asimismo se halla adornado de la ciencia sagrada, especialmente canónica, para poder ejercer con la debida competencia el pastoral oficio.

Es algo delicado de salud, pero muy laborioso, pudiendo por si mismo desempeñar en la actualidad las muchas cargas que sobre él pesan.

He oído alguna vez a persona grave que se deja llevar algo de la pasión en asuntos que al gobierno se refieren.

En general goza de buena reputación pública, aunque no faltan quienes le motejan de poco sincero; mi humilde parecer es que merece la dignidad y oficio episcopal”.

Proseguendo nelle indagini, a indicazione del sullodato Padre Mutiloa, ho interrogato il Superiore dei Redentoristi di Pamplona, il quale così mi ha risposto:

«Por haber residido en esta Ciudad por espacio de catorce años y por haber tratado personalmente a D. Manuel Arce y Ochotorena, juzgo poder afirmar que este señor ha sido siempre de conducta intachable, mostrándose en sus conversaciones y en su conducta como hombre virtuoso. Sólo admiré en prueba de ello un hecho. Siendo visitado en cierta ocasión por dos señoritas

6. En los documentos aparece con la ñ de *Muñiz* pero era *Muniz*.

de la buena sociedad de Pamplona y presentándose ellas vestidas no con la modestia que era de desear, no quiso él sentarse, y cortés, pero dignamente las despidió diciéndole que no era conveniente que un sacerdote recibiera una visita en semejantes condiciones, lección que produjo efecto saludable.

Respecto a su ciencia baste decir que es uno de los sacerdotes más ilustrados del clero y en ciencias eclesiásticas, sobretodo en Derecho Canónico, una de las primeras figuras de la diócesis.

Pruébanlo varios informes jurídicos que redactó por encargo del actual Excmo. y Rev.mo Obispo de esta diócesis y su predecesor, con justicia muy celebrados.

Ha manifestado dotes de gobierno como Vicario Capitular primero y después como Vicario General.

Está reputado como uno de los miembros más dignos del clero diocesano.

Mi humilde opinión es que es digno de ser elevado al cargo y dignidad episcopal”.

Finalmente transcribo qui le informazioni dell'E.mo Signor Card. Ilundain, Arcivescovo di Sevilla, il quale raccoglie tutte le accuse contro il Rev.mo Mons. Arce, concludendo tuttavia che questi non solo ha le qualità per essere vescovo, ma un buon vescovo. Scrive adunque quel E.mo Signor Carlinale:

«1.º Que el Sr. Manuel Arce, Vicario General de la diócesis de Pamplona, es sacerdote docto y virtuoso y que, al parecer, reúne dotes de gobierno, según lo demostró durante el tiempo que fue Vicario Capitular en la vacante que precedió al pontificado del actual Sr. Obispo. Su reputación es buena. Sin embargo, acaso sería oportuno informarse de personas que residan en aquella diócesis y hayan sido compañeros suyos. Digo esto porque alguna vez he oído al actual párroco de San Lorenzo de la ciudad de Pamplona insinuar que el Sr. Arce fue aficionado a distracciones algo disipadas para un sacerdote fervoroso.

2.º Mi parecer es el siguiente: Si el Sr. Arce ha de ser elegido para el sublime oficio episcopal conviene que sea advertido de la necesidad que el obispo tiene de prescindir de todo apasionamiento en sus medidas de gobierno y resoluciones. Digo esto, porque parece que no siempre ha procedido en el ejercicio de su cargo con la pureza de rectitud y con la libertad de espíritu propias del ministerio pastoral. Sobre esto, mejor que yo podrán informar su Rev.mo Sr. Obispo y algunos párrocos de la ciudad de Pamplona, pues como yo estoy ausente de dicho pueblo y no me ocupo de asuntos de aquella diócesis, tan sabiamente regida por el Rev.mo Sr. Obispo, solamente tengo algunas impresiones de referencias:

3.º Salvo lo que de las precedentes indicaciones pueda resultar, por lo demás paréceme que el Sr. D. Manuel Arce podrá ser buen obispo en diócesis que no sea muy laboriosa por razón de la visita pastoral, no sea que con trabajo penoso de viajes y jornadas muy molestas se resintiese su salud que me parece es algo delicada”.

Era naturale che questa lettera mi sorprendesse dopo le sicure informazioni del Vescovo Diocesano, e che non mi lasciasse tranquillo.

Pertanto, senza dire da dove io avevo attinto le notizie, sottomisi a Mons. Vescovo di Pamplona le accuse contro Mons. Arce, e Mons. Múgica, poiché gli accusatori del

Sr. Arce devono essere ben pochi, comprese subito, come vedrà l'Eminenza Vostra Rev.ma che le osservazioni dovevano venire dall'E.mo Ilundain, che a sua volta doveva avere raccolte, come difatti era, dal non autorevole parroco di S. Lorenzo.

Mi permetto di riferire qui le decise ed esaurienti parole di Mons. Vescovo di Pamplona.

«Agradeciendo, ante todo, a Su Excia. Reverendísima la prueba de confianza que me da al pedirme amplíe informes, a pesar de que eran favorables los que antes envié, en orden al Sr. D. Manuel Arce; comprendiendo también perfectamente que Su Excelencia, haciendo honor a su notoria piedad y al cargo altísimo que tan dignamente desempeña, quiera ponderar y aquilatar hasta el extremo las cualidades de idoneidad que puedan o no reunirse en sujetos indicados para el oficio y dignidad episcopales, paso a manifestar a V. Excelencia lo que sigue:

A) El Sr. Arce fue aficionado a distracciones algo disipadas para un sacerdote?.

En conciencia y debidamente informado tengo que contestar que no fue aficionado a tales distracciones. No ha podido ser más edificante, en estos cuatro años que trabaja conmigo en el doble alto cargo de Vicario General y Oficial; y en esto me remito de nuevo a mis informes anteriores: los hago además extensivos al tiempo en que fue Vicario Capitular de esta diócesis. Retrocediendo a fechas anteriores: ordenado de sacerdote el Sr. Arce, Profesor y Capitular, he sabido que los jueves y domingos y algunos días festivos, se reunía con otros sacerdotes, respetados y estimados en la ciudad por su vida, laboriosidad y conducta en casa del párroco de la Catedral, para jugar al tresillo con puestas moderadas. ¿Se referirá a ese rato de solaz el Rev.mo Párroco de San Lorenzo? No habiendo ni un solo rastro ni resquicio de falta de fervor en el Sr. Arce, parece que la acusación gira alrededor de esa supuesta falta.

Pero yo, que ignoro en absoluto todo juego en cartas y barajas, y que por tanto puedo hablar sin asomo de parcialidad, pregunto: ¿es lícito acusar de falta de fervor sacerdotal a un sacerdote como el Sr. Arce que en ese mismo tiempo estudiaba mucho, enseñaba bien en el Seminario, era esclavo de unos diez o doce jóvenes de buenas familias de la ciudad a los que preparaba en su propia casa brillantemente para carreras mayores de Universidad, cumplía bien con todos los deberes de capitular, y si jugaba al tresillo lo hacía en los días indicados, siempre con sacerdotes, en horas libres, por la tarde y retirándose todos al anochecer a sus respectivos domicilios? Dije jugaba, porque al ser

elegido Vicario Capitular y después nombrado Vicario General dejó de ir a esa pequeña reunión.

B) 2ª Acusación del Párroco de San Lorenzo: “Que el Sr. Arce no ha procedido siempre en el ejercicio de su cargo con pureza de rectitud etc. Ni yo, ni los que conocen bien al Sr. Arce, los que lo tratan de cerca le creen capaz de faltar a sabiendas a su conciencia y por tanto de gobernar sin rectitud, sin pureza de rectitud, aunque diga lo contrario el Párroco de San Lorenzo. Además: ¿como se puede demostrar que un gobernante no procede en sus actos con pureza de rectitud?”

c) 3ª. Acusación: El Sr. Arce no ha procedido siempre con la libertad de espíritu propia del ministerio pastoral.

Sospecho y creo que eso se refiere a lo que voy a explicar ahora exteriormente.

Había en esta Curia –sigue en ella– un procurador eclesiástico sacerdote, compañero del Sr. Arce: se llama D. Fermín Juambe.

Este Señor le tenía casi secuestrado al difunto Sr. Obispo, q.e.p.d.: se presentaba en el Palacio para la 7 de la mañana, a preguntar al prelado como había descansado etc. etc.; le acompañaba casi todo el día, jugaba al tresillo con el Sr. Obispo; conseguía del mismo determinados cargos y nombramientos para sus clientes favoritos y el Prelado le confiaba las llaves de sus secretos, de los departamentos, sumarios que contienen objetos de valor etc. etc.; si *non imperio*, por lo menos *prece*, gobernaba y manejaba el procurador al obispo; y no faltarían personas que dijeran que el Sr. Juambe gobernaba la diócesis.

Falleció el Rev.do Prelado, fue elegido Vicario Capitular el Sr. Arce, y como el Sr. Juambe era compañero y amigo del Vicario Capitular, de ahí que algunos, entre ellos el Párroco de S. Lorenzo, pensaron que Juambe ejercía o ejercería presión o influencia en el Vicario Capitular.

Los que así opinaban apelaron a toda clase de medios, anónimos, cartas subscriptas por sus autores, conversaciones para imponerme *a mi mismo*—cuando vine aquí— amigos suyos para vicario general etc..., pero fue tan repugnante a mi carácter aquella campaña que nombré libremente al que mejor me pareció al actual vicario general, Sr. Arce, y aunque cerrando las puertas de mi piso y habitaciones al Sr. Juambe, y haciendo comprender a los sacerdotes, en el Seminario que había terminado el régimen de favor que disfrutó Juambe en el gobierno de mi venerable antecesor, el Excmo P. López, q.e.p.d.

Seguramente, la acusación del Párroco de San Lorenzo se refiere a la gestión del Sr. Arce, como Vicario Capitular; pero sin negar que el Vicario Capitular había complacido al compañero y al amigo alguna vez y en cosas lícitas y honestas; abogan en favor de la libertad de espíritu –para gobernar– del Sr. Arce frases que yo he oído a muy dignos capitulares: “pondría la mano en el fuego... a que no se ha torcido la conciencia de Arce, ni por Juambe, ni por nadie“.

Antes de terminar creo un deber de conciencia hacer constar qué fuerza e importancia se debe dar a lo que diga el Párroco de San Lorenzo, cuando habla del Sr. Arce. Su testimonio es recusable. Durante el Vicariato de dicho señor tuvo el párroco de San Lorenzo algunos encuentros con su superior jerárquico: este le impuso justísimamente su criterio y autoridad y el párroco tiene al Sr. Arce marcada antipatía. Un caso evidente. A pretexto de que en una de las rogativas generales de la Iglesia a la que asisten todas las parroquias de la ciudad, desde tiempo inmemorable insultó en la catedral al mencionado párroco un empleado de la catedral, el párroco se negó a concurrir con su clero a otra rogativa general, viéndose obligado el Vicario Capitular a obrar con la energía que aquella rebelión demandaba.

Otros casos. En más de una ocasión, ya en mi tiempo, el párroco de San Lorenzo por no tratar con el Sr. Provisor asuntos que siempre se despachen en el Provisorado –asuntos matrimoniales etc. etc.– ha solido acudir directamente a mi, viéndome obligado yo a enseñarle que proceda como los demás, y que acuda al Provisorado por no haber causa para que él prescinda de lo que, como el Vicario General y el Oficial son superiores al párroco con jurisdicción y autoridad ordinarias.

El Sr. párroco de San Lorenzo no es ningún varón perfecto para que al formular sus juicios sobre personas que le son antipáticas pueda abstraerse de sus interiores sentimientos: su carácter nervioso con algunos ribetes de díscolo, sin ser rebelde; su poca finura y corrección molestan más de una vez a los superiores; a mi mismo me ha molestado en algunas ocasiones, a pesar de que me consta que el párroco dice que ahora “las cosas de esta diócesis van bien“.

Mas como ese señor párroco es trabajador, aunque no muy organizador, y ha hermoseado la Parroquia de S. Lorenzo que, según frase del Eminentísimo Señor Cardenal de Sevilla –oriundo de esa parroquia– estaba antes muy abandonada; como su Eminencia no está siempre aquí, Su Eminencia no ve los defectos que tiene el párroco, y quizá sea ese santo y por mi muy amado cardenal el que se haga eco de las afirmaciones del párroco en orden al Sr. Arce.

Si el Sr. Cardenal y el párroco hubieron de tratar como prelado y súbdito, creo sinceramente una de estas dos cosas: o los dos habrían de cambiar de carácter, o no faltarían rozamientos.

He ahí, Excmo Señor, expuestos con santa libertad y franqueza mis puntos de vista en el asunto secreto que me confió.

Por lo demás quiero hacer constar que yo no tengo empeño ni interés personal en que se promueva al episcopado al Sr. D. Manuel Arce: cargado con el peso enorme del episcopado no podrá jamás estar ni vivir tan bien como ahora. Besa etc.

Messa così in chiaro ogni cosa non mi è parso più necessario prolungare le diligenze. Il Rev.mo Mons. Arce Ochotorena, a mio sommessimo giudizio, appare degno per le sue virtù, per il suo zelo, per la sua scienza e per la pratica

degli affari di succedere al rimpianto Amministratore Apostolico di Ciudad Rodrigo. Egli, come il defunto Mons. Velasco è in età fiorente e speriamo che se il Santo Padre si degnerà elevarlo all'onore dell'Episcopato, Dio gli conceda quel lungo e fruttuoso ministero episcopale che i suoi anni e le sue doti gli consentono.

In attesa di quelle diposizioni che il Santo Padre si degnerà prendere per il bene della vedovata diocesi, mi inchino...

DOCUMENTO 65

DESPACHO NÚM. 2960 DE TEDESCHINI A GASPARRI

Sobre los inconvenientes que podría tener una eventual elevación al cardenalato del nuevo arzobispo de Burgos, Manuel de Castro Alonso.

AES, IV Período, *Spagna 739, fasc. 88, ff. 69-71*, original mecano-grafiado.

Madrid, 9 enero 1928

Ho avuto l'onore di ricevere il venerato dispaccio di Vostra Eminenza Reverendissima N.º. 3498/27 del 27 p.p. dicembre, relativo alla candidatura governativa di Monsignor Castro, Vescovo di Segovia, per la sede Arcivescovile di Burgos; e mentre con soddisfazione da esso apprendo l'accettazione che, in massima, il Santo Padre dà sul nome di detto Prelato, vedo con vero compiacimento che la proposta del Governo ha richiamato e meritato una attenzione speciale ed uno studio veramente particolareggiato della Segreteria di Stato sopra gli usi della Archidiocesi di Burgos in ordine a promozioni cardinalizie.

Mi dispongo pertanto a dire al Governo, in una delle prossime interviste, le quali dovranno essere molte e non facili a motivo delle numerose e gravi vacanti ultimamente verificatesi, la nuova del Pontificio beneplacito, la quale

non potrà non giungere molto grata, dal momento che ripetute volte il Ministro di Grazia e Giustizia mi ha detto per incarico del Capo del Governo che questi è disposto a transigere su altre proposte fattemi per coprire la sede di Santander, teneva il massimo impegno nel vedere accolta la proposta di Burgos.

Dovendo peraltro accompagnare tale annunzio colla dichiarazione, che mi si ordina di fare espressamente, che non sarà possibile parlare della elevazione al Cardinalato del candidato Monsignor Castro, ho visto prima pensare attentamente sulla commissione che mi si da, e mi sono anche consigliato con persone prudenti.

Tanto a me, come ad altri, si sono presentate riflessioni che prego Vostra Em.za permettermi di sottomettere al suo alto esame, non già, ben si intende, colla assurda pretensione di trovare a ridire sui sapienti ordini che emanano dalla venerabile Segreteria di Stato, ma soltanto col proposito di procurare, anche se ne è il caso, con un umile parere, il maggiore bene della Santa Sede e della Chiesa in questa Nazione, e di evitare urti che non siano necessari, e che, trattandosi di Governo Dittatoriale, non sarebbe poi facile di soavizzare.

Secondo l'umile parere suaccennato, parrebbe non essere cosa di vera necessità l'andare a dire ora al Governo che non sarà possibile parlare della elevazione al Cardinalato del Prelato Monsignor Castro. Prima di tutto, in fatti, tale sentenza per la gravità intrinseca, per l'amor proprio spagnuolo in qualsiasi materia e più ancora per la suscettibilità peculiare della Spagna in simili questioni, sarebbe tanto sinistramente accolta, da far perdere anche il buon effetto della accettazione della candidatura

In secondo luogo, si riflette che l'attuale veneratissimo Pontefice ha iniziato nel rivendicare e nel riservare esclusivamente alla Sua Augusta Persona tutto ciò che si riferisca a nomine Cardinalizie; una condotta di tanto e così giusto rigore che Governi e Re sembrano aver compreso che non solo non si può parlare più di loro pretesi diritti, ma neppure si accettano più le loro anche rispettose e sommesse preghiere. Dato tale eccellente sistema, che mentre rispecchia il vero aspetto canonico del cardinalato, previene ed esclude ogni estranea inframmettenza nel maggiore dei sacri diritti della Chiesa, quale è quello che è ordinato alla libera elezione pontificia, apparisce quasi superflua la dichiarazione di cui parliamo; basterebbe quindi che il Santo Padre non fissasse nell'avvenire la sua personale e privativa attenzione sulla persona di Monsignor Castro; o, se di tale promozione fosse dal Governo richiesto o pregato, che non ascoltasse allora, la richiesta, la proposta o la preghiera; e Monsignor Castro non sarebbe cardinale, senza la grave comminazione d'ora, e senza il malumore che essa non mancherebbe di suscitare per ora e per poi, non solo nel Governo, ma nello stesso Monsignor Castro, il quale, stia pur tranquilla Vostra Em.za, lo saprebbe subito, e con lui lo saprebbe immediatamente tutta la Spagna, dandosene la colpa e la odiosità soltanto al Nunzio, che per giunta sarebbe accusato di fare a Monsignor Castro due

parti in commedia, poiché tutti ricordano e possono leggere sui giornali le parole di elogio che il Nunzio diresse meritissimamente a Mgr. Castro il 10 luglio dell'anno scorso in occasione della restituzione dell'Ordine de los Jerónimos, dovuta a Monsignor Castro.

In terzo luogo consenta l'Em.za Vostra che le aggiunga un'altra riflessione, la quale vorrei proprio non fosse male intesa, e fosse considerata soltanto quale è in se medesima; come una manifestazione cioè di filiale sincerità; la sincerità che debbo a Vostra Em.za ed alla Santa Sede, e che può benissimo in questa circostanza essere errata (e se lo è, fin da adesso la ritratto) mi porta a confessare che l'impressione che vedo aver fatto in Roma il mio rispettoso Rapporto, come altresì quella che ha prodotto nel mio animo l'ordine che mi si è dato nel riguardi di Monsignor Castro, sono state quelle di un ordine rettilissimo, sì, e degno di ogni elogio e di ogni ammirazione nella intenzione e nei principi che lo hanno ispirato; ma alquanto superiore alle preposizioni che la cosa ha in se nella mente dello scrivente.

Monsignor Castro, come risulta dal mio ossequiente rapporto, è un prelato per moltissimi aspetti eccellente. E' ben vero che è troppo soave di carattere, che non promette di essere della tempra del Cardinale Segura; che non dà garanzia che la disciplina santamente rigorosa, instaurata dall'Eminentissimo Cardinale Segura in Burgos, sarà continuata; ma non ha altri addebiti. Temo pertanto che il Governo e il Candidato non capirebbero la portata della sentenza che ora si detta: e più ancora temo che, se in qualche aspetto arrivassero a capirla, direbbero subito che tanti e tanti altri, anche più deboli di lui, ed anzi autori indiscutibili della indisciplinazione introdottasi in Burgos, come il compianto Cardinale Benlloch, hanno avuto quello che ora, e coll'aggravante del *nunc pro tunc*, si dichiara che non sarà mai dato a Monsignor Castro.

Salvo adunque *superiore et, certissime, meliore iudicio*, parrebbe bastevole non fare a suo tempo Cardinale Monsignor Castro, se il Santo Padre nel suo supremo e venerato giudizio non sarà dell'avviso di dargli sì alta prova di benevolenza e di considerazione; e per il momento non suscitare una questione ed un vespaio la cui necessità assoluta non consta: *quieta non movere*, in altri termini, il che è perfettamente conciliabile con la realizzazione, a suo tempo, delle giustissime e sapientissime decisioni della Santa Sede.

Tutte queste rispettosissime osservazioni, le quali, se non sono fondate io, come ho detto, fin da ora ritratto e tengo per non scritte, lo sottometto con sincerità di figlio al Superiore criterio che deve essermi in tutto norma inderogabile; e nella attesa di un cenno che mi confermi o meno la comunicazione che io abbia a dare al Governo, mi inchino al bacio...

DOCUMENTO 66

DESPACHO NÚM. 3025 DE TEDESCHINI A GASPARRI

Informa sobre las nuevas insistencias del general Primo de Rivera, jefe del Gobierno, para promover al episcopado al deán de Plasencia, Miguel Juliá Vilaplana, del que ofrece nuevas informaciones muy negativas, para que la Santa Sede pueda juzgar sobre su idoneidad,

AES, IV Período, *Spagna 666, fasc. 57, ff. 26-31*, mecanografiado original.

Madrid, 8 febrero 1928.

Come ricorderà Vostra Eminenza Rev.ma questo Presidente del Consiglio, Generale Primo de Rivera, fin dai primi mesi dalla sua ascesa al potere proponeva come candidato per una sede Vescovile il Rev.mo Canonico Michele Juliá Vilaplana, Decano del Capitolo di Plasencia, persona che egli diceva di aver conosciuta ed apprezzata quando trovavasi come Capitano Generale in Valenza. – Fatte le solite accurate diligenze io elevavo questa proposta all'esame della Santa Sede col sommessimo rapporto n. 1369 del 25 Febbraio 1924, in seguito al quale Vostra Eminenza Rev.ma con Dispaccio distinto dal n. 28155 del 9 marzo successivo, mi comunicava che “la Santa Sede non riteneva il Vilaplana atto alla dignità Vescovile”. Con officio di questa Nunziatura io comunicai subito questa Pontificia decisione al sullodato Signor Presidente, ed ebbi la illusione che dinnanzi al chiaro responso della Santa Sede, il Generale Marchese di Estella si acquietasse e deponesse ogni idea. Ma né al ora, né poscia, fu così. Il Generale, malgrado la decisa negativa, non ristette dall'insistere nella sua proposta, e vi insiste oggi più che mai nonostante il lungo tempo trascorso dall'insuccesso delle sue pratiche.

Oltre infatti a non avere mai cessato dal farmi richiesta di tale promozione ogni qual volta si trattasse di nomine Vescovili: oltre a farmene domanda o almeno allusione in quante circostanze gli venissero opportune: oltre ad

avermelo fatto fare dal Ministro di Grazia e Giustizia varie volte, nel passato Gennaio si è deciso a fare dei nuovi passi, che mostrano fino a qual punto egli si sia ingolfato nell'idea di vedere elevato all'Episcopato il Sacerdote Juliá Vilaplana, e come non riesca a persuadersi che questo *Santo*, come egli dice, non giunga ad essere Vescovo. Il primo passo è una lettera che ha scritto a me, e di cui Vostra Eminenza troverà qui compiegata una copia. Basterà a Vostra Eminenza leggere tale lettera per vedere l'impegno del Presidente, e quasi il sentimento che vi pone di amor proprio nel appuntarla con questa nomina! Ed alla lettera fece seguito pochi giorni dopo un'apostrofe che sullo stesso tema il Marchese di Estella mi diresse in un pubblico banchetto nell'Hotel Ritz, festeggiandosi il partente Ambasciatore di Argentina. Dinnanzi a tutti egli non si peritò di lamentarsi fortemente perché non potesse vedere nominato neppure un Vescovo, ed in una persona così degna e così santa! - Io dallo stesso mio posto della tavola procurai calmarlo, e credo che potei calmarlo soltanto quando gli promisi che per attenzione verso di lui avrei sottoposto di nuovo il nome del Juliá alla considerazione della Santa Sede, felice per mia parte se la medesima trovasse gli elementi necessari per cambiar giudizio e far cosa grata al Presidente.

Il secondo passo, in relazione di idee e di tempo col primo, è stato un'altra lettera che il Presidente ha scritto al Cardinale Primate, rinnovando gli stessi forti lamenti, ed aggiungendo in tono di sconforto che *ya se vé que el Nuncio no desea complacerme*. Dunque la questione ora diventa per lui personale: è il Nunzio che non vuole compiacere il Presidente. Tutti questi lamenti il Presidente li ha poi ripetuti a voce al prelodato Eminentissimo, e questi che non sapeva nulla, è venuto a dirmelo convinto per altra parte che se il Juliá non passava, era per buonissime ragioni, e non per malvolere del Nunzio.— All'Eminentissimo Primate io mostrai i documenti che già avevo e gli promisi quelli che mi preparavo a richiedere, affinché egli se ne servisse parlando col Presidente.

Avendo adunque io dovuto promettere a costui che avrei ripreso il esame la sua proposta e l'avrei elevata ancora una volta all'alto esame della Santa Sede: questo mi permetto di fare con il presente sommesso rapporto, che non ha certamente lo scopo di far modificare le alte e giuste determinazioni prese dalla Santa Sede nel 1924, perché, come prevedevo, nessun elemento nuovo e favorevole è risultato dalle diligenze, che, come vedrà l'Eminenza Vostra, ho ripreso non tutta la maggiore ampiezza possibile. In base ad esse la Santa Sede potrà facilmente dare una conclusione a questo fastidiosissimo affare, che oltre ad essere tanto lungo e spiacevole in sé, minaccia anche di degenerare a mio esclusivo danno in una specie di puntiglio da parte mia, come se per me non fosse infinitamente più facile e più grato il dire di sì, che il dire e il sostenere il no. - E se la conclusione sarà, come non può esser dubbio, la stessa dell'anno 1924, io prego sommessamente, ma vivamente l'Eminenza

Vostra di farla pervenire al Signor Presidente del Consiglio non a mezzo di questa Nunziatura, ma a mezzo dell'Eminentissimo Signor Cardinale Primate, che, come ho detto, è stato personalmente interessato a questa proposta dallo stesso Generale Primo de Rivera, o anche del Signor Ambasciatore.

E sarebbe anche opportuno, a mio sommesso avviso, che la Santa Sede osservasse particolarmente allo stesso Presidente che la risposta negativa è dovuta esclusivamente all'esame obiettivo della cosa, conforme è risultata dal processo Canonico antico e da quello che per abbondanza di benevolenza si è instruito espressamente per la seconda volta: e non è dovuto per nulla alle supposte sfavorevoli disposizioni del Nunzio, che in questo affare, come negli altri, ha messo tutta la buona volontà, tanto più grande in quanto si trattava di cosa desiderata dal Presidente, e che anzi ha sperimentato un vero dispiacere nel constatare che la conclusione di esso non fosse quale, non solo il Signor Presidente, ma tutti desideravamo.

Tralasciando ogni osservazione, che per altra parte Vostra Eminenza potrà trovare nel mio citato rapporto 1369, trascrivo qui le informazioni ricevute in risposta alle diligenze che in questo caso ho fatte più numerose che in qualsiasi altro, quantunque non si trattasse di proposta nuova, ma di una ripresa in esame.

L'Eminentissimo Signor Cardinal Vidal y Barraquer, Arcivescovo di Tarragona, dove il Juliá è stato canonico dice che nulla ha da aggiungere alle informazioni già date nel 1924 che erano le seguenti: '... se conceptúa inepta a la persona de referencia (il Juliá) para el cargo que indica. Es ligero, impulsivo. hace poco que tuvo una neurastenia (mi assicurano che di questa malattia ora è guarito) que le afectó algo la cabeza, sin gravedad, ni dotes de gobierno, falto completamente de experiencia y práctica en la administración eclesiástica. Cuando estaba aquí se susurraba algo de su falta de seriedad con una profesora de la Normal. Por recomendación el Sr. Canalejas le nombró canónigo de Teruel, permutando más tarde con un Capitular de Tarragona. pidió luego con insistencia al diputado Sr. Salvatella le ascendiese, quien le hizo nombrar Deán de Plasencia y actualmente se supone tendrá mucho interés el Presidente del Directorio, íntimo amigo del indicado señor, con quien había celebrado alguna comilona, excursión o gira campestre no de la seriedad o gravedad que corresponde a un sacerdote. Al encargarse del Gobierno el General Primo de Rivera, se esperaba ya que harían ambos lo posible para el nombramiento”.

Monsignor Arcivescovo di Zaragoza scrive: “... vida y conducta del M.I.Sr. D. Miguel Juliá Vilaplana, deán de Plasencia:

1. *Conducta*. Prescindiendo de que en sus mocedades frecuentaba demasiado la casa de un excelente católico, que tenía una hija muy buena, soltera entonces, de veintitantos años, pues no creo hubiera nada de culpable, más que algo de murmuración pública a la que daba pábulo el visiteo hecho bastante a menudo. Me refiero principalmente a su actuación política. Carlista

primero, para llegar a ser Canónigo se hizo Canalejista, y es público en Alcoy y escandalizó mucho que en las elecciones trabajara en favor de aquel jefe del anticlericalismo en elecciones antes y después de la exaltación de aquel Señor a la jefatura del Gobierno. Más aun, sus hostilidades y desacuerdos con el Sr. Cura de Santa María, D. Juan Escrivá, con este motivo se hicieron públicos y resonantes y duraron largos años. El Sr. Escrivá puede proporcionar detalles que yo no recuerdo. En estas tareas electorales le acompañaba un Sacerdote alcoyano, Sr. Blanes, Canónigo de Lugo, me parece, que salió completamente desacreditado a causa de un desfalco de 200,000 mil pesetas en que eran víctimas personas piadosas. Le creo además de espíritu mundano, y me decían hace pocos años (tres o cuatro) que cuando va a predicar a los pueblos se entretiene jugando gran parte del día.

2. *Ciencia*. Tiene regular talento y cultura literaria. Pero se ha dedicado a la predicación y desconoce el Derecho canónico, sabe poco latín y no mucha teología.

3. *Dotes de Gobierno*. No ha desempeñado cargo público y no ha podido demostrarlas. No me parece que las tiene por ser bastante sencillo y algo impetuoso.

4. *Fama publica*. Por lo dicho ya puede suponer cual es. En todas partes donde ha estado, en Valencia, en Segorbe, Teruel, Tarragona y Plasencia conocen su historia. Tal es mi pobre parecer que subordinó en un todo al de V.E.Rv.ma. ... Me faltaba decir que el Sr. Canalejas durante esa época del año 4 al 15 hacía en Alcoy *campana antirreligiosa* por lo cual las personas católicas y piadosas o formaban bloque en contra o si no tenían fuerzas suficientes se abstenían en general de votarle”.

El Reverendo Parroco Don Juan Escrivá di cui parla Monsignor Arcivescovo di Zaragoza ed anche lui da me interrogato, ha risposto brevemente così: “... sintiéndolo mucho he de manifestar a V. E que el interesado, a mi pobre parecer, no posee virtudes notables, ciencia solo suficiente, y su reputación pública bastante quebrantada”.

Monsignor Arcivescovo di Valencia nota: “No conozco personalmente al sujeto en cuestión (il Juliá). Pero de los antecedentes que he podido comprobar y de los informes que he recibido resulta unánimemente que es reputado por ser sacerdote mundano, vanidoso, ligero, intrigante e inquieto. – El Sr. Sancha, Arzobispo de esta Diócesis hasta fin del siglo pasado, prendado de su despejo, le eligió para Capellán suyo. Pronto vio sus defectos y le despidió muy disgustado, ya en Toledo.

Se le confió entonces algún servicio parroquial el Alcoy su pueblo natal. Allí dio mucho que hablar en todos los sentidos y sobre todo se significó como amigo de los políticos más avanzados enemigos del Sr. Arcipreste, y favorecedor de la política liberal del Sr. Canalejas, la cual sirvió ciegamente.

Por influencia de este político fue nombrado canónigo de Segorbe, digni-

dad de Teruel, y por permutas sucesivas ha llegado a ser Deán de Plasencia. Es muy aficionado al juego de naipes, hasta al punto de que cuando va a predicar por los pueblos, lo cual hace con alguna frecuencia, según dicen, se levanta de la mesa de juego para salir al púlpito. Le favorecen mucho los políticos de Alcoy que siguen al Conde de Romanones. Sé por conducto muy fidedigno que en casa de uno de ellos, el Marqués de San Jorge, se constituyó el Sr. Cardenal Benloch en protector de este Sacerdote prometiéndole que antes de dos años le haría Obispos”.

Monsignor Vescovo di Plasencia informa: “1. El M.I.Sr.D. Miguel Juliá Vilaplana es sacerdote de buena vida y costumbres, sin que haya ni oído ni observado cosa en contrario.

2. Es además sacerdote competente, laborioso y robusto, razón por la cual desempeña una Cátedra en nuestro Seminario Conciliar y predica a varias funciones religiosas de esta Ciudad

3. Como particular y como Deán y Patrono del Colegio “La Constancia”, guarda toda clase de atenciones y consideraciones con el Prelado, por lo cual le vivimos agradecido y le distinguimos.

Esto por lo que toca a los informes confidenciales, reservados y completos.

Respecto a mi parecer acerca de sus virtudes, ciencia, dotes de gobierno y reputación pública en orden a la dignidad y oficio de Obispo, debo decir no obstante *in verbo sacerdotis*, que es sacerdote de *virtud*, pero de ciencia *no suficiente*, al menos en Cánones, para lo que se indica, y que, por su temperamento *impetuoso*, *carece de dotes* de gobierno. Porque, pasada la primera impresión, se debilita la fuerza de su voluntad y deja sin ejecutar los acuerdos del Cabildo, condonando multas impuestas, etc. etc. Precisamente por eso, en una de las últimas sesiones, vacilaban los M.I. Sres. Capitulares sobre acordar o no imponerle un voto de censura; absteniéndose, al fin de hacerlo por consideración, pero tratándole con dureza. Y lo que es más de lamentar, esto trasciende a los empleados de la Catedral y, mediante estos, al público, que por ello le considera como un hombre *sin carácter y sin voluntad*”.

El Vescovo di Teruel, che è una delle città dove è stato canonico il Juliá, scrive: “... el Sr. Juliá, a juicio mío durante su estancia en esta diócesis, si bien nada pudo asegurarse de inmoral en sus costumbres, tampoco se destacó por sus virtudes, y se consideró como un sacerdote de vida ordinaria; reveló ciencia en la predicación a la que se dedicó principalmente por estipendio. Nunca pude apreciar sus dotes de gobierno por no haberle encargado comisión alguna en cuyo ejercicio se tuviera ocasión de comprobarlas, y no haberse dedicado al confesionario, ni haber sido director ni presidente de asociación alguna religiosa; parecía algo apasionado en sus juicios. Finalmente, como ya he indicado, nada puedo decir contra su fama y reputación”.

Monsignor Vescovo di Segorbe, dove Juliá ha fatto un'altra tappa, sempre come canonico, nota brevemente: “...apenas conozco personalmente al Muy

Ilustre Sr. D. Miguel Vilaplana, Deán de Plasencia. por no haberle visto más que una o dos veces; pero por lo que he oído del tiempo que estuvo aquí, como Canónigo de esta Catedral, siempre estuvo reputado como muy buen sacerdote”.

Monsignor Vescovo di Lérida comunica: “... me complazco en manifestarle que carezco de datos y no me es fácil adquirirlos sobre el M.I.Sr. D. Miguel Juliá Vilaplana, Deán de Plasencia, en orden a la dignidad y oficio de Obispo.

Solo me consta que fue canónigo de Teruel, por influencia del famoso político Sr. Canalejas, según dicen, y después canónigo de Tarragona por permuta. Esos cambios y andanzas no parecen notas favorables. Además no sé que haya brillado por sus obras de celo, ni manifestado dotes de gobierno. Parece que causaría alguna extrañeza su promoción entre los buenos sacerdotes, que le conocen si bien nada me consta contra su probidad y buena conducta”.

Monsignor Rafael Balanzá, Vescovo titolare di Chersoneso e preconizzato Vescovo di Lugo, risponde: “No conozco personalmente, ni tengo noticias recientes del Sr. D. Miguel Juliá Vilaplana, de Alcoy, provincia de Alicante y diócesis de Valencia, que actualmente es Deán de Plasencia. Salo sé que, hace muchos años, cuando él aun no era canónigo, se hizo canalejista, es decir, se mostró pública y reiteradamente partidario de D. José Canalejas, jefe entonces del partido liberal, y autor de la llamada Ley del Candado, contra las órdenes religiosas. Los trabajos del Sr. Juliá en pro del canalejismo causaron enorme escándalo a los fieles. Más tarde Canalejas consiguió al Sr. Julia una canongía en Segorbe”.

Finalmente ecco le informazioni che da il Rettore del Seminario di Plasencia, che scrive: “Me es muy grato poder comunicar a V. Excia. los informes pedidos acerca de la persona del Sr. D. Miguel Juliá Vilaplana, Deán de esta Sta. Iglesia Catedral de Plasencia, ya que en parte me son conocidas sus cualidades, por las relaciones que con él me unen.

Es sacerdote digno y de vida ordenada y recogida. Algo impetuoso por carácter, a veces salen mal paradas la prudencia, la longanimidad y la paciencia. Gusta de las distinciones y busca los honores.

Es instruido y culto, mas sin relieve en las ciencias eclesiásticas.

En el ejercicio de su cargo como Deán es débil en corregir defectos y abusos, así como en ejecutar las disposiciones o resoluciones adoptadas: no se revelan dotes de gobierno en la dirección del Cabildo, de lo que frecuentemente se lamentan los Señores Capitulares.

Está reputado buen sacerdote mas algo ligero de condición, impulsivo y ávido de honores”.

Queste informazioni mi sembrano più che sufficienti perché la Santa Sede possa non solo decidere se il Juliá Vilaplana sia o non sia veramente quel santo degno dell’Episcopato che instancabilmente il Signor Presidente del Consiglio raccomanda ed innalza, me anche per avere gli elementi su cui

basare la necessaria risposta al Presidente del Governo.

Mentre io pertanto resto in attesa delle alte disposizioni della Santa Sede, mi inchino al bacio della Sacra Porpora...

DOCUMENTO 67

DESPACHO NÚM. 3100 DE TEDESCHINI A GASPARRI

De nuevo sobre el canónigo Miguel Juliá Vilaplana, candidato para obispo.

AES, IV Período, *Spagna 666, fasc. 57, ff. 35-35v*, mecanografiado original.

Madrid, 2 marzo 1928.

Facendo seguito al mio ossequente rapporto n°. 3025 ed in rispettosa risposta al venerato Dispaccio dell'Eminenza Vostra n. 491/28 circa la insistente proposta governativa della candidatura del Canonico Juliá Vilaplana a una sede Vescovile, mi è grato comunicare all'Eminenza Vostra Rev.ma che, secondo le sue istruzioni ho fatto comunicare dal Cardinale Primate al Signor Presidente la nuova negativa della Santa Sede. Questi trovavasi nelle disposizioni di animo ben note a Vostra Eminenza, e che possono anche meglio essere fotografate da questa circostanza, che cioè quando, or è circa un mese, il Ministro di Grazia e Giustizia, presi gli accordi con ne, gli parlò delle nuove numerose provviste di Vescovati attualmente vacanti, il Presidente le trovò accettabili, ma soggiunse subito: "Sta bene: però di tutto questo torneremo a parlare quando venga da Roma la risposta per il Canonico Juliá". – Non ostante il Presidente, come toccato dalla grazia divina, all'annuncio datogli della decisione della Santa Sede, non ha reagito menomamente, e mi ha subito scritto una lettera che altamente lo onora e che quindi trascrivo qui con molto piacere:

"De mi conversación con el Señor Cardenal Primado he salido convencido respecto a lo del Padre Juliá, sin que me revele secreto alguno, con solo hacerme saber que no se le juzga con carácter y ciencia teológica para tan alta disitinción. Mi juicio es falible y más en casos de esta naturaleza y jamás pongo empeño en nada que no creo justo".

Vivamente lieto che con queste belle parole si chiuda un affare che da più di quattro anni mi impensieriva e che poteva trarre per la Santa Sede conflitti e dispiaceri, come è avvenuto tante altre volte per simili impuntature, colgo l'occasione per chinarmi con venerazione al bacio della Sacra Porpora ...

DOCUMENTO 68

DESPACHO NÚM. 3110 DE TEDESCHINI A GASPARRI

Sobre las candidaturas episcopales de Manuel Arce Ochotorena y José Eguino Trecu.

AES, IV Período, *Spagna 741, fasc. 89, ff. 30-43*, original mecanografiado; impreso también en la *Positio* de la Plenaria de la S.C. de AA.EE. SS. de abril de 1928, pp. 20-41.

ASV, *Arch. Nunz. Madrid 856, ff. 492-496v*, minuta manuscrita.

Madrid, 8 marzo 1928.

In rispettosa risposta al venerato cifrato dell'Eminenza Vostra Rev.ma, numero 239 riguardante la provvista dell'Amministrazione Apostolica di Ciudad Rodrigo, reputo prima di tutto mio dovere sottomettere con ogni ossequio all'alta considerazione di Vostra Eminenza, alcune osservazioni sulle informazioni dell'Eminentissimo Signor Cardinale Ilundain, Arcivescovo di Sevilla e del Reverendo Superiore dei Gesuiti di Pamplona.

Nella scelta del candidato da elevare all'alto giudizio del Santo Padre per Ciudad Rodrigo io mi sono lasciato guidare da quel criterio che mi è di norma nei casi in cui, come nel presente, si tratta di diocesi di libera collazione della Santa Sede: nei quali casi, cioè, per dimostrare quanto giovi la libertà della Chiesa per la elezione dei più degni, mi preoccupo di fare i migliori nomi fra i candidati proposti.

Così ho procurato fare per le recenti nomine del Padre Mutiloa per Barbastro, e per quella egualmente recente del Padre Huix per Ibiza: nomine, grazie a Dio, riuscite di universale soddisfazione.

Venendo alle informazioni dell'Eminentissimo Signor Cardinale Arcivescovo di Sevilla e del Padre Superiore dei Gesuiti, mi pare di poter affermare che esse hanno sì un grande valore quando si tratta della parte favorevole all'Arce, perché di tale parte favorevole, l'E.mo Porporato e l'altro informatore assumono intera la responsabilità, come di notizie attinte alla propria conoscenza ed alla propria esperienza: viceversa esse hanno un ben modesto valore nella parte negativa, perché le informazioni sono date come voci che corrono, e che hanno bisogno di essere controllate: e chi doveva e poteva controllarle, cioè Mons. Vescovo di Pamplona, uomo serio e

rigido, e che, come dice l'E.mo Cardinale Ilundain nelle stesse informazioni, “tan sabiamente rige aquella diócesis”, lo ha fatto con piena conoscenza e coscienza, poiché ha definito Monsignor Arce: candidato *cabal y perfecto*, il che vuol dire candidato di *cartello*.

Queste voci poi, per quanto riguarda le informazioni del Cardinale Ilundain non sono che una sola, e sappiamo di chi: del Parroco cioè di S. Lorenzo di Pamplona, come a me confessa lo stesso venerato cardinale, e come per i notorii precedenti dello stesso Parroco ha subito indovinato Mons. Vescovo di Pamplona. In queste condizioni, e data la fama del suddetto Parroco, io avrei potuto con tranquilla coscienza lasciare di chiedere ulteriori informazioni: tuttavia per maggior diligenza volli istituire una dettagliata inchiesta, e domandai spiegazioni concrete a Mons. Vescovo di Pamplona, nel quale riponeva per tale oggetto la sua fiducia lo stesso Cardinale. Il Vescovo me le ha mandate subito ed assolutamente esaurienti, come Vostra Eminenza avrà potuto vedere nel mio sommesso rapporto del 31-XII-1927.

Fuori di quello che ha udito dal suo purtroppo non autorevole informatore, il Signor Cardinale Ilundain, vivendo lontano da Pamplona da 24 anni, non sa nulla, né dei sacerdoti, né delle cose di Pamplona, e lo dice egli stesso: “no me ocupo de asuntos de aquella diócesis tan sabiamente regida por el Revmo Sr. Obispo”. Ma vi è di più: lo stesso venerando cardinale afferma che, tenendo in conto le qualità del candidato, una volta che venissero sfatate da Monsignor Vescovo le accuse mosse all'Arce, lo riterrebbe adornato di tali doti da essere non solo degno dell'Episcopato, ma «buen Obispo”.

Vengo ora al P. Gesuita. Il Rev. Padre Recalde, Superiore dei Gesuiti di Pamplona, malgrado abbia udito *persona* che dice grave, accusare il Rev. Arce di passionalità nel suo governo, per scienza propria non che bene, e di fronte alle voci di *qualche persona*, afferma che l'Arce *in generale* gode di buona riputazione e che “*merece la dignidad y oficio episcopal*”.

Una testimonianza quindi è questa molto decisa perché riguarda le affermazioni dettate dalla propria scienza, e molto pavida nella parte contraria, la cui responsabilità è addossata a quelle tante voci anonime che in un senso o nell'altro e con la leggerezza che Santa Sede non ignora e sempre stigmatizza, va correndo di bocca in bocca sempre, quando si tratta uomini di governo: ma che cadono quando di essa può arrivare a chiedere conto, come mi è accaduto nella recente nomina del coadiutore con futura successione di Mons. Vescovo di Menorca. E poi che pensar di questi rumori quando il Superiore locale dei PP. Redentoristi, nominato in questi giorni Provinciale della fiorente Provincia di Spagna, e che dice di conoscere Mons. Arce da quattordici anni, non ne fa la leggera menzione? - E conviene altresì fare rilevare che se il difetto concerne la maniera di governare è propria di Mons. Arce, chi poteva essere giudice meglio del proprio vescovo, il quale per giunta trova e rivela persino il movente della accusa nelle animosità del Parroco di San Lorenzo e nella fermezza di Monsignor Arce?

Comprendo benissimo, ed in ciò io coincido perfettamente con Vostra Eminenza, che qui ci troviamo dinnanzi alla deposizione di un Padre della Compagnia e so io quanto siano tenute in conto a Roma e quanto le tenga in conto anche io testimonianze che procedono da alta origine. Ma poiché me se ne porge la occasione mi permetta l'Eminenza Vostra di dire che, se sempre anche io ho potuto constatare quanto sia giustificato pregio speciale in cui sono tenute le informazioni della Compagnia, tuttavia durante la mia missione in questa Nazione, mi sono persuaso che per la Spagna bisogna fare una eccezione, e Vostra Eminenza non se ne meravigli. Infatti quasi sempre, allorché mi sono rivolto (e lo faccio assolutamente in ogni caso e prima di ogni altra gestione) ai Padri della benemeritissima Compagnia, mi sento visto rispondere con immensa e continua mia sorpresa, dico non conoscevano o conoscevano poco il candidato, perché o erano da poco tempo in quella residenza, o non avevano rapporti con lui. Quindi, o nessuna informazione, o informazioni superficiali. Tanto mi è risultato cioè generale e vero, che io con grande rammarico per il mancato bene della Chiesa, ho dovuto muoverne lamento alla stessa Compagnia. Il mio archivio sta a dare la prova del fondamento dei miei lamenti. Mi pare dunque, senza nondimeno volerlo assicurare, e solo intravedendo di ciò la certezza della assoluta sicurezza con cui quel degnissimo e zelantissimo Vescovo non solo ha parlato, ma ha condotto e riferito la sua inchiesta, mi pare dico che questo pure sia il caso del buon Padre Recalde, il quale in una ventina di righe, scritte frettolosamente, dice quello che sa di bene dell'Arce e riferisce quello che ha udito da qualcuno, senza preoccuparsi di approfondire le voci che corrono, senza controllarle, e senza neppure determinarle: e così colla forza solo del "si dice" risponde ad una domanda tanto grave della Nunziatura, tanto delicata per il Vicario Generale in questione, e così importante per la gloria della Chiesa e la salute delle anime.

Date sulle informazioni del Cardinale Ilundain e del Padre Recalde queste poche spiegazioni, passo ad aggiungere le ulteriori informazioni sui meriti di Monsignor Arce, che Vostra Eminenza mi ordinava di prendere.

Metto per prime quelle ufficiali dell'Episcopato Spagnuolo, chiamato, in forza del Decreto sulla *Junta Delegada del Real Patronato*, a suggerire nomi Episcopabili. - Non più in la del 26 p.p. gennaio la Giunta Delegata del Real Patronato, composta dell'Eminentissimo Signor Cardinale Primate, dell'Arcivescovo di Valladolid, e dei Vescovi di Badajoz e Pamplona, nelle liste elevate al Governo per i candidati all'Episcopato, pone l'Arce per il primo, e così si esprime: «Dr. D. Manuel Arce, Provisor y Vicario general del Obispado de Pamplona. Laureado en varios doctorados y sobresaliente en virtud, ciencia, prudencia y perfecto equilibrio». È notissimo che il Cardinale Arcivescovo di Toledo, anche prima della riunione della Giunta, era venuto in Nunziatura a pregarmi di includere nelle mie liste il nome di Monsignor

Arce, come me lo hanno suggerito non pochi altri Prelati. Per questa ragione credo opportuno notare anche che, a mio sommo parere, la presentazione di altri nomi non risolve le presenti difficoltà se non per un momento. Infatti queste non riguardano la sede in parola, ma le qualità del Rev.do Mons. Arce. Ora, dato che le buone qualità di Mons. Arce sono universalmente conosciute ed hanno favorevolmente impressionato i Prelati ed il Governo, la questione si ripresenterà fra breve ed in forma più grave, perché so che la candidatura dell'Arce verrà posta anche dal Governo, il quale si baserà sulle indicazioni dei Prelati della Giunta del Real Patronato.

Faccio seguire poi le informazioni di Monsignor Arcivescovo di Valladolid che fu maestro dell'Arce; di Monsignor Vescovo di Osma, che qualche anno addietro mi aveva fatto spontaneamente il nome dell'Arce per una sede vescovile; di Mons. Vescovo di Lérida, nato nella diocesi di Pamplona; di Mons. Pérez Platero, Uditore di quesito Supremo Tribunale della Rota, pure di Pamplona e compagno di studi del candidato, e finalmente del Rettore del Seminario della suddetta città.

Come vedrà l'Eminenza Vostra, questi nuovi e autorevoli informatori, mentre confermano le ottime qualità rilevate nelle precedenti diligenze, non fanno il minor cenno a quanto riferiscono, per averlo sentito dire, il Cardinale Arcivescovo di Sevilla e il Superiore dei Gesuiti di Pamplona, e molto meno ad altre velenose animosità del Parroco di San Lorenzo che andrò ad esporre fra poco.

Mons. Arcivescovo di Valladolid scrive: «1° ... el Sr. Arce Ochotorena, Vicario General del Obispado de Pamplona, es un sacerdote de intachable vida y costumbres, notable por su celo y piedad. 2° ... habiendo sido discípulo del que subscribe en las asignaturas de preparación para el doctorado en Teología en la Universidad Pontificia de Zaragoza puede acreditar que posee un talento claro y metódico: el cual, bien cultivado, le ha puesto en posesión de conocimientos verdaderamente sólidos en las ciencias eclesiásticas. 3° ... es de carácter ecuaníme, afable y bondadoso, que le ha permitido adquirir sin gran dificultad las dotes de gobierno de que se halla adornado. 4° ... su reputación pública es buena, sin que sepa nada en contra de ella.

Por todo lo cual estimo en conciencia que el M.I.I.Sr.Dr. Manuel Arce Ochotorena reúne las condiciones necesarias en orden a la dignidad y oficio de Obispo».

Monsignor Vescovo di Osma, dopo aver parlato delle qualità del candidato conchiude espressamente che la sua elezione sarebbe ben vista in Pamplona. Così infatti si esprime:

« ... Conozco al M.I.Sr.D. Manuel Arce Ochotorena hace treinta años, cuando él cursaba Sagrada Teología en el Seminario de Pamplona y su servidor Humanidades y Filosofía interno en aquel centro docente, como él».

Siempre me ha merecido un gran concepto. En el Colegio Español de Roma dejó excelente renombre y posteriormente en Pamplona y en toda aquella diócesis se ha granjeado excelente reputación, como sacerdote, profesor de aquel Seminario, Canónigo Doctoral, Vicario Capitular sede vacante, y actualmente Vicario General.

Le tengo por completísimo ministro del Señor, de irreprochable conducta, muy competente en todas las disciplinas eclesiásticas, avezado al gobierno diocesano: y por tanto le creo merecedor de ser elevado al Episcopado, lo cual, si se realizara, espero habrá de ser bien visto en Pamplona. - Oí decir que padecía del estómago: ignoro si su estado de salud, por este concepto, pudiera tenerse en cuenta. Como personalmente no le veo, no sé que habrá sobre el particular. Es cuanto ... etc...».

Mons. Vescovo di Lérida, brevemente ma esaurientemente, aggiunge: «... el M.I.Sr. D. Manuel Arce Ochotorena, Vicario General del Obispado de Pamplona, es sacerdote de sólida piedad, eminente en todos los ramos de ciencia eclesiástica, goza de muy buena fama y ha dado pruebas de dotes de gobierno. Por lo cual creo que posee excelentes aptitudes en orden a la dignidad y oficio de Obispo».

Mons. Pérez Platero, nota che il candidato «goza de altos predicamentos en Navarra» e scrive: «Agradeciendo a V. E. el delicado encargo que se digna confiarme, y poniendo en su ejecución el más ferviente deseo de servir con toda lealtad a la Santa Iglesia digo: Que he conocido al M.I.Sr.Dr.D. Manuel Arce Ochotorena, Doctoral de la S.I.C. de Pamplona y Vicario General de aquel Obispado, ya por haber convivido varios años en el Seminario Conciliar de Pamplona, ya por haber tenido frecuentes referencias de su persona en razón de nuestro paisanaje común y próxima residencia; debo manifestar en conciencia que dicho Señor es un sacerdote de vida piadosa, de costumbres intachables, morigerado en su porte, muy sumiso a la autoridad, muy laborioso en sus oficios, de carrera lúcida y aficionado al estudio, de temperamento apacible, de prudencia y tacto para gobernar. Creo también que goza de alto predicamento entre el clero y fieles de Navarra, sobretodo como hombre recogido, reposado y estudioso. Y si acaso es un poquito dado a la lusinga con los superiores y a la estima de honores, pero esto ni es grave, ni es manifiesto. - En definitiva lo considero apto para la dignidad y oficio de obispo, y pienso que honrará el Episcopado español con su piedad, laboriosidad, rectitud y firmeza en defender el honor de Dios y de su Iglesia».

In ultimo il Rettore del Seminario di Pamplona, come vedrà l'Eminenza Vostra, al chiudere le sue informazioni, ripetutamente insiste sulla ineccepibile fama di cui gode il candidato. Nota infatti:

«... Siendo su servidor Inspector y Profesor en este Seminario Conciliar de Pamplona, lo tuve de subordinado y discípulo al joven Don Manuel Arce y Ochotorena, por lo que le conozco de antiguo, y posteriormente he tenido ocasión de tratarlo: y puedo afirmar que dicho señor, hoy como de unos 49 años poco más o menos, es un sacerdote de buena vida, de intachables costumbres, adornado de virtudes propias de un buen sacerdote: sin que jamás haya llegado a mi noticia cosa alguna en desdoro de su moralidad. Ha vivido en esta Capital con sus padres: y muerto no ha mucho su señor padre, continúa viviendo con su madre, muy ancianita ya. - Por lo que hace a su ciencia, lo puedo afirmar, sin temor de equivocarme, es verdaderamente eminente. De mucha capacidad, buena memoria, inteligencia clarísima, tiene además el don de expresar con meridiana claridad sus clarísimas concepciones: y para remate de todo ello es aficionado al estudio, razón por la cual posee grande caudal de ciencia: y según es mi parecer no será amigo de novedades en doctrina, sino amante y seguidor de la doctrina tradicional en Nuestra Madre Iglesia. Su temperamento y carácter, por otra parte, no es de acometividades, violencias y extravagancia: sino más bien reposado y calculador; de trato caballeroso y fino; de buena y amena conversación de tal suerte, que en su manera de gobernar no se dejará arrastrar de primos movimientos e impetuosidades; ni tratará con durezas imprevistas; sino que sabrá hacerlo con mucho comedimiento; como entiendo que lo ha debido de hacer durante un año que rigió esta diócesis en calidad de Vicario Capitular, y en espacio de cuatro años, que lleva de Provisor y Vicario General, pues nada contrario a lo indicado ha llegado a mi noticia. - Por todas estas razones y por la buena reputación en que está y el mucho nombre que tiene en el país, junto con la buena fama que le es favorable, es mi humilde parecer que el M.I.Sr.D. Manuel Arce Ochotorena, Vicario General de esta diócesis de Pamplona, es digno y está muy capacitado para ocupar una silla episcopal en nuestra España».

Finalmente, perché queste laborioso diligenze riuscissero non solo complete, ma veramente esaurienti, mi sono indotto a malincuore a interrogare perfino il Parroco di San Lorenzo di Pamplona, Don Marcelo Celayeta, l'unico che in tema di accuse pretende parlare di scienza propria contro Mons. Arce. E ripeto che molto a malincuore ho interrogato detto Parroco, perché non è a parroci, e molto mono delle sue condizioni, che si suole rivolgere la Chiesa per avere un giudizio sui soggetti atti all'Episcopato. E me ne son pentito, perché ho visto chiaramente che egli aveva qualche antico conto da regolare con Mons. Arce, e che se lo ha regolato per lo passato sparlando anche col Cardinale Ilundain di Mons. Arce, lo ha anche peggio regolato in questa grave e delicatissima circostanza col dire tutto il male che può dire un nemico in opposizione a tutto il bene che dicono gli altri.

Ecco dunque quanto scrive detto signore: «Don Manuel Arce Ochotorena

es tenido como sacerdote muy versado en las ciencias eclesiásticas y en especial en el Derecho Canónico. Ese es también mi juicio sobre esto punto. - Es tenido por sacerdote ejemplar en materia de castidad. Ha vivido en esta parroquia antes de ser doctoral y algunos años después de obtenido este cargo y nada he observado en su conducta que pueda despertar la más ligera sospecha en este punto. Sus cualidades de gobierno son muy discutidas. Es algo general el acusarle de haber contribuido, juntamente con otro sacerdote Procurador del Tribunal Eclesiástico de Pamplona, al despojo que han sufrido algunas parroquias de esta diócesis en su caudal artístico, favoreciendo la acción de un determinado anticuario, contrariando el espíritu de los cánones sobre a materia y las circulares de esa Nunciatura, en especial la circulada por V. E. a los Eminentísimos Cardenales y Excelentísimos Arzobispos de España. Esto durante los últimos años del anterior obispo de esta, Excmo D. Fray José López Mendoza. Conozco un hecho concreto. Alguien falsificó la firma del Sr. Obispo para la venta de un altar en la Parroquia de Reta y se sacó el altar y se trajo a Pamplona. Constando todo esto a Don Manuel Arce, con el fin de que se cubrieran en las apariencias las disposiciones canónicas, se formó el expediente, se dió el informe por el Excmo. Cabildo Catedral y se autorizó la venta. Todo ello contrariando al sentido del Can. 534 que su Eminencia da en su citada circular. Mi juicio es que no tiene el espíritu eclesiástico que debe adornar a un Prelado de la Iglesia».

Ricevuta questa lettera del Parroco di San Lorenzo, ho creduto mio dovere trasmetterla al Rev.mo Vescovo di Pamplona, sotto segreto pontificio, perché nessuno meglio di quel Prelato poteva dire quanta verità ci fosse nei fatti esposti dal Parroco di San Lorenzo. E Monsignor Múgica così ha risposto:

«Para cumplir con el debido acatamiento el encargo que nuevamente me confía por la precedente carta, he procurado con todo secreto, pero utilizando todos los medios, contrastar lo que afirma el Sr. Párroco de S. Lorenzo, D. Marcelo Celayeta, con respecto al Sr. Arce, con la realidad de los hechos y tengo el honor de someter al superior criterio de su Excelencia Rev.ma el presente informe que es como sigue.

1.º En primer término las acusaciones contra el Sr. Arce y los hechos a que se refiere el Sr. Celayeta responden a la época en que gobernó esta diócesis mi digno predecesor Sr. José López Mendoza.

2.º Aunque varias personas en varias ocasiones me hablaron de las ventas de objetos religiosos que realizó en esta diócesis el dentista Lacarelle, secundado poderosamente por el Procurador Eclesiástico, el Sacerdote D. Fermín Jembe, ...no nombraron para nada delante de mí a Don Manuel Arce, como favorecedor de aquellos señores, ni directe, ni indirecte.

3.º Mientras el Sr. Arce vivía relativamente alejado del Palacio Episcopal en aquella época y no ejercía cargo alguno en la curia, dedicándose de lleno a su

cátedra del Seminario Conciliar, a las clases que daba en su propio domicilio y a cumplir perfectamente sus obligaciones de capitular, sin mantener además amistad o trato particular o confidencial con su Ven. Prelado; los Srs. Lacarelle y Guembe hacían alarde, muy fundado en hechos, de ser muy íntimos amigos del Sr. Obispo, tenían puerta franca y a todas horas en el Palacio Episcopal y conseguían lo que deseaban de su anciano Prelado. De D. Fermín Jueembe cuentan que para las siete de la mañana —es igual que fuera a las ocho— se presentaba a preguntar al Sr. Obispo si había dormido bien etc. y a la misma hora de la noche, era seguro encontrarle también en Palacio. En las ausencias del Prelado, al Sr. Jueembe se le confiaban las llaves del *dinero* y de documentos importantes. En estas condiciones no necesitaba Jueembe ayuda de nadie para procurar y conseguir de su Prelado los permisos necesarios para las compras que proyectase el Sr. Lacarelle.

4.º En todo caso, los responsables, si hubo despojo, los responsables ante la ley, fueron el Prelado y los compradores, aunque yo no puedo creer que el Prelado consentía las ventas, a sabiendas de que no podía consentir en ellas. Frecuentemente ocurre que, vendiendo algún objeto religioso, *que no* presta ningún servicio, se pueden remediar necesidades perentorias, y para juzgar con definitiva sentencia sobre la licitud y conveniencia de alguna venta, sería preciso conocer las circunstancias particulares que concurren en cada caso: circunstancias que suele conocer el superior e ignorar los demás.

Hechas estas aclaraciones y concretando ahora más el informe en orden al Sr. Arce, he de manifestar a Su Excelencia:

A) Que los otros cuatro párrocos de la ciudad afirman también que hubo una época en que el Sr. Arce mantenía amistad con el Sr. Lacarelle y sobre todo con el Sr. Jueembe:

B) Que ninguno de los cuatro párrocos cree que el Sr. Arce procurara o buscara beneficio alguno de las compras que realizaba el anticuario ya mencionado.

C) Que los Srs. párrocos oían hablar, en efecto, del Sr. Arce en el sentido de que su amistad con Lacarelle y Jueembe favorecía de algún modo las compras del anticuario, aunque ellos no conocían hechos concretos sobre dichas compras.

D) Que ninguno de los Srs. párrocos mencionados cree capaz al Sr. Arce de cometer una injusticia, llevar a cabo actos injustos de este género; digo de este género, porque estamos hablando de cosa concreta.

E) El Sr. Párroco de la Catedral me informa que se acercó un día al Sr. Arce para advertirle que se decía algo desfavorable a él por su amistad con Lacarelle y Jueembe y que Arce le contestó: Me tiene sin cuidado eso... son amigos, sí; pero yo no tengo arte ni parte en esas compras.

Siendo el Sr. Arce Canónigo Doctoral, he querido recibir noticias de otros canónigos Los Srs. D. Manuel Limón Castro, Chantre y Secretario de Cámara

en todo el Pontificado del Excmo. Sr. López Mendoza, y D. Luis Goñi, Maestrescuela y Secretario de Cámara en la actualidad, los dos, varones piadosos y graves, confirman la repetida amistad de Arce con el anticuario y especialmente con Juebe, pero los dos creen que por su virtud, conciencia y talento el Sr. Arce se mantenía libre de intervención y acción en aquellas compras y de un modo especial del producto de aquellas. El señor Chantre añadió que desde luego las ventas eran autorizadas por el Sr. Obispo.

Con respeto al hecho concreto, que señala D. Marcelo Celayeta he averiguado y sabido los siguientes detalles.

Para proceder a la venta del altar, es cierto que un escribiente de Juebe falsificó la firma del Sr. Obispo. D. Manuel Limón, Secretario de Cámara, entonces, supo quien cometió ese delito; lo llamó, le hizo saber la gravedad del mismo, le aconsejó que subiera a la Cámara episcopal y que pidiera humildemente perdón al prelado; el bondadoso, pero débil prelado le *perdonó todo totalmente* y... no pasó nada más.

El Prelado pidió el consentimiento del Cabildo: acompañaba al expediente de la venta no de un altar -así a secas- sino de pedazos deteriorados, o si se quiere, de un altar viejo que se caía a pedazos, el informe del arquitecto diocesano *favorable a la venta*; la comisión del Cabildo compuesta por el Señor Deán, muy amante de antigüedades y por el Señor Arce, dió cuenta al Cabildo del expediente mencionado y del informe favorable del arquitecto, y *según consta en las Actas de Sesiones Capitulares*, el Excmo. Cabildo *votó por unanimidad* en favor de la venta del Altar de Reta.

Su Excelencia Reverendísima juzgará si de un asunto que se tramitó en esa forma, y en tiempo en que Arce no intervenía en los Consejos del Palacio Episcopal se puede escribir lo que de tal hecho concreto escribe el Señor Celayeta.

Finalmente hay dos hechos ciertos que dan luz a este asunto: el primero que ya en los últimos tiempos del Prelado anterior no sostenía Arce aquella su íntima amistad con Juebe; el segundo que Arce y no otro canónigo fue *nombrado Vicario Capitalar por el Excmo. Cabildo*.

No estaría tan descalificado el Señor Arce, cuando postergando a todos los demás capitulares, incluso al que en el Pontificado del Señor López Mendoza fue Vicario General y Provisor del Obispado, le confiaron tan importante cargo.

Y no lo debió hacer tan mal en el gobierno de la diócesis, como Vicario Capitalar, cuando el Sr. Celayeta no formula acusación alguna concreta contra su gobierno y administración.

Cual haya sido su vida y proceder en los cuatro años que viene cooperando conmigo en hacer toda justicia, cumplir exactamente los cánones y hacerlos cumplir, mejorar las costumbres de los diocesanos etc. ya le tengo dicho en mis escritos anteriores.

Don Marcelo Celayeta dice al final de su carta: Mi juicio es que no tiene el espíritu eclesiástico que debe adornar a un Prelado de la Iglesia. “Acaso

suscribiría esas palabras algún amiguito suyo, o dos o tres: todos los demás sacerdotes, a mi juicio dirían todo lo contrario“».

Dopo questa esauriente risposta io ritorno, con ogni subordinazione al superiore giudizio, alla prima convinzione che mi ero fatta allorché presentai il nome dell'Arce per la sede di Ciudad Rodrigo. - Le accuse dimostratesi infondate, non mi sembra forniscano sufficiente motivo di cambiarla: per contrario le favorevoli risposte dell'Autorità competente e di tanti illustri personaggi mi confermano che per la sua virtù, per la sua dottrina, per la sue doti di governo e per la buona fama di cui gode, possa Monsignor Arce essere considerato come buon candidato. Ma se dico questo per sola coscienza, molto più e per sola coscienza, aggiungo che il mio vero parere é quello del Santo Padre, qualunque esso sia. Sottometto pertanto tutto questo mio rapporto al sicuro giudizio che la grazia dello Stato e l'Assistenza dello Spirito Santo garantiscono anche in questo a Sua Santità, già di per se tanto rassicurante nelle Sue Sovrane decisioni per le doti di prudenza e di equilibrio che la accompagnano.

Vengo ora in ossequio alle già citate veneratissime istruzioni della Eminenza Vostra Rev.ma alla proposta di un secondo candidato nella persona del Reverendo Don José Eguino Trecu, Parroco di Irún nella diocesi di Vitoria, il cui nome raccoglie unanimi consensi da parte di quanti ho interrogato.

Sua Eminenza il Cardinale Arcivescovo di Toledo scrive:

«1º...*Motivo de mi conocimiento del Rev.Sr.D. José Eguino Trecu.* Conozco a D. José Eguino Trecu, Párroco de Irún, por haberle tratado íntimamente en el Seminario Pontificio de Comillas, en el que hice con él mis estudios; y por haber continuado con él el trato sin interrupción hasta ahora.

2º. *Virtudes de D. José Eguino Trecu en orden al oficio de obispo.* Creo poder afirmar con seguridad que D. José Eguino es un sacerdote de virtud probada y sumamente ejemplar en su vida sacerdotal. Precisamente en todas partes ha sido su distintivo la virtud. Es hombre de oración, humilde, prudente, caritativo, mortificado, bondadoso de carácter y de conducta intachable. En medio de su bondad grandísima le creo con la fortaleza, necesaria para el cumplimiento de sus deberes.

3º. *Ciencia de D. José Eguino Trecu en orden al oficio de obispo.* Hizo sus estudios con aprovechamiento y demostró buen talento y mucha aplicación. Le juzgo dotado de la ciencia teológica y canónica necesaria para el buen régimen de una diócesis. Posee además formación literaria completa y buenas cualidades para la predicación sagrada.

4º. *Dotes de gobierno de D. José Eguino Trecu en orden al oficio de obispo.* En los diversos cargos que ha desempeñado en su vida sacerdotal ha demostrado buenas dotes de gobierno, ganándose las voluntades de todos con sus medidas de prudencia y su bondad ejemplar y creo que al frente de

una diócesis, se ganaría las voluntades de los sacerdotes y de los fieles. A las dotes de gobierno une una laboriosidad extraordinaria que le hace vivir exclusivamente consagrado a sus cargos. Si en la actualidad por su abstención total de contacto con el funcionamiento de curias eclesiásticas careciese de alguna de las prácticas de gobierno, su buen criterio y una corta experiencia creo le pondrá muy en pronto en disposición de resolver toda clase de asuntos.

5°. *Reputación pública de D. José Eguino Trecu en orden al oficio de obispo.* Según he podido comprobar por diversos conductos, goza D. José Eguino de una fama sin tacha de sacerdote virtuoso y nunca he oído ni incidentalmente cosa que pueda serle adversa.

6°. *Mi parecer sobre D. José Eguino Trecu en orden al oficio de obispo.* Creo ingenuamente, que precisamente por todo lo declarado anteriormente en conciencia *et coram Deo* D. José Eguino Trecu, sería un obispo excelente, que ganaría para Jesucristo muchas almas y edificaría a la Santa Iglesia *verbo et exemplo*».

Monsignor Vescovo di Vittoria, diocesi di Don Eguino, ed eletto Arcivescovo di Santiago di Compostella, nota:

“Los datos e informes que tengo acerca de las virtudes, ciencia, dotes de gobierno y reputación pública del Sr. Párroco (ecónomo) de Irún, Don José Eguino y Trecu, no pueden ser mejores, ni más excelentes».

Monsignor Vescovo di Madrid-Alcalá aggiunge: «...conozco, creo almenos de conocer, muy bien a D. José Eguino Trecu, Ecónomo de Irún (Guipúzcoa) y estoy convencido de que reúne las prendas necesarias para ser muy buen obispo. Tanto por su edad (46 años), como por sus virtudes sacerdotales de las que durante mi pontificado en la diócesis de Vitoria le ví dar siempre excelente ejemplo; así como por su apacibilidad de carácter junta con energía para ejercer la autoridad, y su actividad infatigable; por su adhesión y perfecta sumisión a sus prelados; por los apostólicos trabajos que ha realizado en Irún en los diez años que allí lleva de ecónomo; por su competencia en las ciencias eclesiásticas (es doctor); por la fineza y delicadeza de su trato, y por la excelente reputación de que disfruta; le creo en excelentes condiciones para ser obispo».

Monsignor Vescovo di Pamplona, Vescovo eletto di Vittoria dice: «...a mi humilde juicio, decoran al Doctor D. José Eguino y Trecu, Párroco de Irún, las cualidades que, para merecer la dignidad episcopal exigen los cánones 331, 336, y otros al caso concernientes.

Párroco de Irún desde el año 1917, fue anteriormente coadjutor de San Vicente, de San Sebastián (Guipuzcoa). Intachable sacerdote, piadoso, celoso por la salvación de las almas; *en clase de coadjutor* trabajó mucho por la

gloria de Dios, utilizando con éxitos espirituales positivos el confesionario, el púlpito, hojas de propaganda, dirección de alguna Congregación parroquial etc. etc. - Sus compañeros coadjutores, entre ellos un hermano mío, estimaban cordialmente al Sr. Eguino, reconocían su competencia y le favorecían siempre con alabanzas muy sinceras.

Su predicación es invariablemente evangélica y en consecuencia ajustada a los Sagrados Cánones; en castellano predica bien; en vascuence muy bien, como un académico de la lengua. Caballeros donostiarras de notoria competencia, cultura y religiosidad iban a pedir consejo a D. José Eguino: prueba palpable de que hallaban en él el varón de consejo sano, de segura prudencia. Su traslado a Irún produjo general sentimiento en la parroquia de San Vicente y se pensó en pedir instantemente al prelado la revocación del nombramiento de cura ecónomo de la expresada ciudad fronteriza.

Párroco de Irún. Sin negar que los inmediatos antecesores del Doctor Eguino hicieron grandes esfuerzos para hacer entrar en los caminos de la vida cristiana a muchos franceses, apartados de ella, es necesario reconocer que la labor del actual párroco ha sido coronada con abundantes frutos espirituales, hoy florecen a Irún la Adoración Nocturna, las Congregaciones Marianas, la Tercera Orden, los Catecismos, la vida parroquial; celébranse las solemnidades con extraordinaria pompa; se refuerza la vida parroquial con frecuentes misiones, predicaciones de oradores de nota, se atrae eficazmente a las almas por todos los medios. - Las Congregaciones marianas y las Juventudes Católicas tienen magnífica Casa-Patronato, y todos ellos nutren la cristianísima “Sociedad de los buenos amigos de Irún” fundada por el malogrado-piadosísimo Ramón Echepeaie (sic) - En todas estas santas empresas colaboran con celo laudabilísimo los beneméritos coadjutores de Irún; hablando de su párroco me dicen: es un buen padre, le queremos todos. En todo asunto importante nos reúne, expone ante nosotros su parecer y sus iniciativas, pide nuestro parecer, cambiamos impresiones, vamos siempre de común acuerdo: esto con el clero.

Con las autoridades civiles. No era Irún de las parroquias que sobresalían en religión hace unos 20 o 30 años: constituidos sus Ayuntamientos en su mayoría por republicanos –ya se sabe lo que son en España los republicanos– y rendían homenaje a su triste historia, viviendo alejados de la Iglesia, o por lo menos, asistiendo poco a ella. A pesar de la gran transformación verificada con aquella ciudad, aún quedan ejemplares de aquel partido y de aquella conducta.

Lo primero que hizo el Doctor Eguino al tomar posesión de la parroquia fue visitar a las autoridades, entre las cuales había precisamente personas poco afectas al clero; se ofreció a todos, como padre de todos; invitó después a las solemnidades y las conquistas que reportó con ese paternal proceder han seguido en aumento.

El último alcalde de aquella ciudad, el actual (no tengo noticia de que haya dejado su puesto) es de los que por apatía no cumplen siempre con los

divinos preceptos, y hablando precisamente de dicho señor me decía en Irún el mismo señor Eguino; no es malo, es fino, es caballero, simpatiza conmigo; espero convertirle del todo.

La reputación pública del Sr. Eguino es inmejorable positivamente.

Si mis informes se concretan a sus dos últimos cargos es porque yo no conocí al Rey. D. José Eguino hasta esas fechas. En consecuencia de lo expuesto, y sometiendo, como es natural y es mi deber, mi modesto juicio al elevado criterio de Su Excelencia Rev.ma, estimo y creo que el M.I.Sr.Dr. José Eguino y Trecu, Párroco de la ciudad de Irún, puede ser, es digno de ser promovido a la dignidad episcopal».

Monsignor Vescovo di Calahorra informa:

«Al Párroco de Irún, D. José Eguino, le conocí y traté durante la mayor parte de los años de su carrera eclesiástica en el Seminario de Comillas y, después de la salida de éste, he seguido teniendo de él, aunque no muy frecuentes, algunas referencias que estimo fidedignas. - Le he tenido y tengo por sacerdote piadoso, de sólida virtud y de celo; bastante bien impuesto en las ciencias eclesiásticas; de carácter equilibrado; prudente y atractivo a la vez, por lo que juzgo que habría de gobernar con acierto una diócesis sobretodo si esta no fuere de grandes compromisos, y que haría un buen obispo».

Monsignor Asunción Gurruchaga, Vicario Generale ed arciprete della cattedrale di Vitoria risponde: «... Don José Eguino, Cura Ecónomo de Irún, le conceptúo en orden a la dignidad y oficio de obispo:

1. adornado de las virtudes sacerdotales necesarias,
2. en posesión de la ciencia suficiente,
3. con las debidas dotes de gobierno y
4. con excelente reputación pública.

Por todo lo cual, es de parecer el que suscribe que ostentaría dignamente la dignidad episcopal y cumpliría con celo el oficio de tal».

Il Superiore della Compagnia di Gesù in San Sebastián scrive:

«El Sr. D. José Eguino Trecu, Párroco de Irún fue en el Seminario de Comillas alumno ejemplar, y es actualmente sacerdote digno, por su religiosidad y espíritu eclesiástico, y por el celo con que trabaja por el culto religioso y el bien de las almas. Humilde y sencillo en su porte, caritativo y social en su trato, modesto y digno en su vida, formal y diligente en el cumplimiento del deber.

Aunque tal vez no con brillantez, hizo bien sus primeros estudios del bachillerato en artes en el Colegio de Segunda Enseñanza de Orduña, y sólidamente los de Filosofía, Teología y Derecho Canónico en los Seminarios de Salamanca y Comillas. Con regular ingenio creo posee un caudal de conocimientos muy suficientes para el desempeño del cargo parroquial con decoro y discreción y aun para el oficio pastoral.

Al frente de su parroquia de Irún ha demostrado, por lo que dicen, celo, tacto y prudencia, realizando una labor altamente moralizadora y elevando en aquella el nivel y la cultura religioso-social. Acaso le falte energía de carácter, en ocasiones convenientes para el cargo pastoral; pero creo puede suplir esta deficiencia su carácter bondadoso y sacrificado.

Finalmente por su vida y actuación es querido, respetado y conceptualizado como muy buen sacerdote: y creo que su nombramiento para el Episcopado, no sólo será bien recibido sino de utilidad para la Iglesia y bien de las almas».

Il Superiore della stessa Compagnia in Comillas osserva:

«Creo poder decir en conciencia:

1.º Virtudes: ya en el Seminario, donde su servidor conoció durante cuatro años, y más tiempo uno al menos de los Padres, se distinguió (el Sr. D. Eguino) por su religiosidad y piedad como innata, y no menos por su bondad apacible y afabilidad de carácter. En su vida sacerdotal junto con esas mismas virtudes ha dado mayores muestras, que pudo dar en el Seminario, de su celo grande e industrioso por el bien de todos sus feligreses, pero en especial de la juventud masculina y no menos por las misiones de infieles.

2.º Ciencia: Sus notas aquí en el Seminario no bajan de “benemeritus“ y alternan con el “meritissimus“, y el doctorado en las tres facultades de Filosofía, Teología, Cánones lo consiguió “nemine discrepante“. Su palabra, ya hablada en el púlpito, ya escrita, suele siempre ser docta, fácil, agradable y en el púlpito no le falta cierta unción que atrae y cautiva.

3.º Dotes de gobierno: Prudente y circunspecto lo fue siempre, pero tal vez no le sobre sagacidad y perspicacia; dígase lo mismo de la energía de carácter, que, sí, la tiene y no le han faltado ocasiones en que ha mostrado mucho valor y entereza cristiana; pero una diócesis difícil acaso exigiera para ciertas ocasiones sagacidad y energía. De todos modos creemos que ha sabido regentar bien y a satisfacción de los superiores la parroquia de Irún.

En suma, nos parece podría ser muy buen prelado en una diócesis no muy difícil ni por su amplitud, ni por la calidad de los asuntos que ocurran; pero añadiremos con sencillez y confianza filial a la vez que con toda reverencia y sólo por si en algo puede ser útil a V. E.R., que tal vez sorprendiera un poco a sus compañeros, entre los cuales creemos los hay de no menores dotes y a la vez más aventajados en la ciencia».

Finalmente transcribo le informazioni del Superiore dei Passionisti di Irún:

«Don José Eguino Trecu, párroco de esta ciudad es un sacerdote de ejemplar virtud, sobresaliendo por su humildad y su caridad en socorrer a los pobres, enfermos y necesitados.

En cuanto a su ciencia es muy competente, sobresaliendo en las ciencias eclesiásticas.

Sus dotes de gobierno son tales que se hace querer de todos los sacerdotes o simples fieles no habiendo oído en el tiempo que llevo de residencia en esta ninguna queja y si muchas alabanzas de su celo por la gloria de Dios y salvación de las almas.

La reputación de que goza es de muy ejemplar y virtuoso, sin que nadie haya podido tachar su conducta como sacerdote y como párroco.

En conclusión manifiesto a V. E. mi humilde opinión de que, en orden a la dignidad episcopal, D. José Eguino Trecu habria de ser un Pastor irreprochable, santo, sabio, celoso y de mucha gloria y esplendor para el episcopado español».

Dopo la proposta di questi due preclari sacerdoti, prego l'Eminenza Vostra di dispensarmi dal fare altri nomi, perché non mi sarebbe facile. Già in altre occasioni ebbi motivo di lamentare la scarsezza di candidati, specialmente fra il clero secolare. Con mesi di lavoro e con persistenti investigazioni, sono ora riuscito a mettere insieme giusto giusto tanti nomi, quante sono le diocesi vacanti. Se altri nomi si volessero, potrei certo io, e potrebbero i Vescovi di Spagna sottomettere alla Santa Sede lunghe liste, ma bisognerebbe poi scartarli tutti, chi per una ragione e chi per un'altra, come ho dovuto fare io, costretto a limitarmi ai nomi che ho proposto al Governo e nei quali mi sono convinto che per ragioni assolute e per ragioni di confronto, non esistevano i demeriti della facile turba dei candidati ed esistono invece veri meriti.

Mi permetto di notare in ultimo che anche il nome del Reverendo Parroco Eguino è incluso nella lista della Giunta del Real Patronato, e quindi anche egli sarà presto oggetto di qualche proposta per parte dello stesso Governo e per diocesi concordataria.

In attesa delle alte decisioni dell'Augusto Pontefice, colgo la occasione ecc.

DOCUMENTO 69

DESPACHO NÚM. 3146 DE TEDESCHINI A GASPARRI

Provisión de la diócesis de Guadix con el obispo auxiliar de Granada, Manuel Medina Olmos.

AES, IV Período, *Spagna 740, fasc. 89, ff. 5-5v*, original mecanografiado.

Madrid, 28 marzo 1928.

Con suo ufficio del 26 corrente mese questo Ministro di Grazia e Giustizia propone alla Santa Sede Monsignor Manuel Medina Olmos, Vescovo titolare di Amorio e dal 1925 Ausiliare dell'Eminentissimo Cardinale Arcivescovo di Granada per la sede di Guadix, vacante per la morte di Monsignor Angel Marquina Corrales, avvenuta il 4 gennaio del corrente anno.

Delle qualità personali del candidato proposto ebbi occasione di scrivere alla Santa Sede nel mio rispettoso rapporto numero 1878 del marzo 1925: e lo zelo portato dallo stesso nel suo ministero in questi ultimi tempi non ha fatto che confermarle.

Pertanto nulla ho, per parte mia, da opporre alla proposta governativa. Mi sembra anzi che essa presenti motivi di opportunità, e, tra gli altri, oltre al fatto che, senza che ciò debba tornare a disdoro di nessuno, non si è verificata la maggior armonia fra il Cardinale Arcivescovo di Granada e lui, questo altro non trascurabile: che Monsignor Medina Olmos è nativo di Guadix e quindi conosce molto bene la diocesi dove la sua traslazione dalla vicina Granada è apparsa subito a tutti tanto naturale e provvidenziale che lo stesso Municipio di Guadix ha fatto istanza per averlo per Vescovo.

D'altronde l'Eminentissimo Cardinale Arcivescovo di Granada, mentre dichiara che lo riterrebbe volentieri, dichiara anche che non oppone la minore difficoltà alla traslazione del suo Ausiliare, per la cui successione già si sta occupando d'accordo col Governo.

Prego pertanto l'Eminenza Vostra di voler elevare all'alto esame del Santo Padre la proposta in parola, e mentre resto in attesa delle istruzioni che si degnerà inviarmi, mi è grato chinarmi al bacio della Sacra Porpora mentre con sensi di profondo rispetto mi raffermo...

DOCUMENTO 70

DESPACHO NÚM. 3147 DE TEDESCHINI A GASPARRI

Propuesta de provisión de la diócesis de Zamora con el obispo de Sigüenza, Eustaquio Nieto Martín.

AES, IV Período, *Spagna 744, fasc. 90, ff. 48-48v*, original mecano-grafiado.

Madrid, 28 marzo 1928.

Il 31 dicembre dello scorso anno decedeva santamente Monsignor Antonio Alvaro Ballano, Vescovo di Zamora. Ora, pre provvedere a questa sede, il Governo propone con lettera del Ministro di Grazia e Giustizia del 26 corrente mese, la traslazione di Monsignor Eustaquio Nieto y Martín, dal 1916 Vescovo di Sigüenza.

Non mi pare che vi siano motivi da opporre a questa traslazione, anzi, a mio sommo parere, sarebbe bene che si facesse, perché mi consta che Monsignor Nieto desidera lasciare la sua sede attuale, che per tutti, ma molto più per lui, antico parroco di una delle migliori parrocchie di Madrid, non può non risultare di alcun disagio. Forse parrà a Monsignor Nieto di lavorare con più profitto in un nuovo campo, alla stessa guisa che pare al Governo che sia il caso di approfittare a tal fine della opportunità della vacante di Zamora.

Prego pertanto l'Eminenza Vostra Reverendissima di elevare al santo Padre la suddetta proposta, mentre in attesa delle istruzioni che vorrà benevolmente darmi, profitto dell'incontro per inchinarmi ...

DOCUMENTO 71

DESPACHO NÚM. 3148 DE TEDESCHINI A GASPARRI

José Eguino, candidato para la provisión de Sigüenza.

AES, IV Período, *Spagna 745, fasc. 91, ff. 4A-4Av*, original mecanografiado, e impreso en la *Positio* de la Plenaria de la S.C. de AA.EE.SS. de abril 1928, pp. 42-43.

Madrid, 29 Marzo 1928

Insieme alla proposta di traslazione a Zamora di Monsignor Vescovo di Sigüenza, proposta che ho avuto l'onore di trasmettere, all'Eminenza Vostra Rev.ma. col mio sommo rapporto N.º 3147, questo Governo presenta per la sede di Sigüenza il Reverendo don José Eguino Trecu, Parroco di Irún, diocesi di Vitoria.

Non ha mestieri che io mi indugi nell'inviare informazioni circa questo degno sacerdote perché già ebbi occasione di farlo con mio rapporto N.º 3110 riguardante la provvista di Ciudad Rodrigo. Dal momento che lo stesso ho fatto, in linea subordinata all'altro candidato, il nome dell'Eguino per questa diocesi non concordataria, ne consegue che non posso aver nulla da obiettare alla proposta governativa. Mi permetto anzi di raccomandarne la accettazione, sempre che il Santo Padre non abbia creduto di preferire il nome del Sac. Eguino a quello di Monsignor Arce per la Amministrazione Apostolica di Ciudad Rodrigo; nel qual caso dovrei pregare il Signor Ministro di Grazia e Giustizia di proporre altro candidato; il che prevedo che farà non senza qualche contrarietà, per la singolare stima che anche egli ha del Sacerdote Eguino, per il fatto che essendo egli solito a villeggiare in Irún, consentiva parlare col maggiore elogio di quell'egregio e zelante parroco.

In questa occasione è mio dovere ricordare quello che nel mio rapporto N.º. 3110 prevedevo, cioè che il Governo non avrebbe tardato a presentare i migliori nomi della lista del Real Patronato. Quello che succede oggi per l'Eguino, succederà presto per Monsignor Arce, che ho proposto per Ciudad Rodrigo; anzi ho motivo di credere che, se il Governo non lo ha presentato per la provvista che è oggetto di questo rapporto, è stato per riservarlo a una sede più importante.

In attesa delle venerate decisioni del Santo Padre, profitto dell'incontro per chinarmi al bacio della Sacra Porpora, mentre mi ripeto con ogni miglior ossequio...

DOCUMENTO 72

DESPACHO NÚM. 3209 DE TEDESCHINI A GASPARRI

Eventual provisión de la diócesis de Zamora con el obispo de Sigüenza, Eustaquio Nieto Martín.

AES, IV Período, *Spagna 744, fasc. 90, ff. 50-51v*, original mecano-grafiado.

Madrid, 28 mayo 1928.

In risposta al venerato Cifrato distinto del numero 248 mi onoro di comunicare all'Eminenza Vostra Rev.ma che Monsignor Eustachio Nieto Fernández,

il quale per massima condiscendenza verso il Governo fu accettato dalla Santa Sede per Sigüenza nel 1916, fu eccellente parroco di N. Señora de la Concepción, che è la miglior parrocchia di Madrid, risultando poi, come Vescovo, senza infamia e senza lode, come anche altri. Il Governo lo ha già proposto più di una volta senza però farne una questione assoluta, per trasferimento a sedi importanti, come per esempio a Santander. Vista adunque la sua completa stasi in Sigüenza, dove trovasi da dodici anni; la speranza o, più che la speranza, la possibilità che in altra sede dia maggiori frutti; la opportunità, che ora soltanto si presenta, di mandarlo in diocesi di non grande importanza e di speciale interesse per lui, essendo Zamora la sua patria; la utilità infine di prevenire ulteriori presentazioni governative alle quali presumo che egli ricorrerà, essendo protetto da personaggi influenti, è sembrato conveniente, niente altro che conveniente, approfittare in suo favore della vacanza di Zamora.

Nondimeno, siccome non vi sono insistenze, e la negativa si può dare senza alcuna difficoltà, la Santa Sede può decidere con tutta la libertà possibile, e sarà poi mia premura fare in modo che non si più assolutamente più a muovere Monsignor Nieto da Sigüenza.

In attesa delle venerate istruzione che Vostra Eminenza si degnerà comunicarmi, mi chino...

DOCUMENTO 73

DESPACHO NÚM. 3270 DE TEDESCHINI A GASPARRI

Sobre el nombramiento del auditor supernumerario del Tribunal de la Rota de la Nunciatura Apostólica de Madrid, Luciano Pérez Platero, para obispo de Segovia.

AES, IV Período, *Spagna 749, fasc. 92, ff. 20-24*, original mecanografiado e impreso en la Ponencia. *Spagna. Provvista di Segovia. Novembre 1928, pp. 14-20 (Ibid).*

Madrid, 6 junio 1928.

Con la elevazione di Monsignor Manuel Castro Alonso alla sede metro-

politana di Burgos, è rimasta vacante la diocesi di Segovia per la quale questo Governo, con lettera del Ministro di Grazia e Giustizia del 25 u.s. maggio propone il Rev.mo Mons. Luciano Pérez Platero, Uditore soprannumerario di questo Supremo Tribunale della Sacra Rota.

Questo nome non riuscirà nuovo all'Eminenza Vostra, ove ricordi il mio rapporto 2312 del luglio 1926 riguardante la nomina del Platero al Tribunale della Rota e una vertenza sorta con il Governo circa la procedura seguita in quella occasione.

In detto rapporto sono già raccolte sufficienti informazioni sul candidato; e già da esse appare che, se Monsignor Pérez Platero era un candidato idoneo al posto per il quale il Governo allora lo proponeva, tuttavia maggior bene avrebbe potuto fare come Vescovo.

Molto prima che ufficialmente dai Governo, il nome del sullodato Monsignore per una sede vescovile mi è stato fatto da vari prelati.

Infatti il Vescovo Priore di Ciudad Real mi scriveva fin dal marzo 1926: «Don Luciano Perez Platero, de cincuenta años escasos, colegial de Comillas, secretario que ha sido del obispado de Calahorra, canónigo de aquella Catedral, sacerdote de gran cultura canónica, muy ponderado en todas sus cosas y con mucha preparación para gobernar. La delicadeza e me veda realzar sus prendas, que puede V.E. conocer por su propio Prelado, pues se trata de un pariente a quien estimo muy de verdad por sus excelentes cualidades».

In quella stessa epoca il Platero era proposto dal vescovo, allora Amministratore Apostolico, di Calahorra di cui ho l'onore di riferire qui appresso più recenti informazioni.

In vista di tali proposte, sul finire dello scorso anno feci speciali diligenze circa il candidato e tutte riuscirono favorevoli.

Invero l'Em.mo Cardinale Arcivescovo di Toledo, allora arcivescovo di Burgos mi scrive:

1°. «Motivo de conocimiento. - Conocí y traté a D. Luciano Pérez Platero dos años en el seminario de Comillas en el que cursó Derecho canónico en los cursos 1906 y 1907. Después no he vuelta a tener relación con él.

2°. Virtudes. - Durante su permanencia en el seminario observó buena conducta. Reveló uien canacter, notándose únicamente en él excesivo apego a su criterio propio y alguna falta de docilidad.

3°. Ciencia. - Demostró en aquellos dos años una aplicación a los estudios que puede calificarse de excesiva y tenacísima; un buen talento y llegó a dominar con perfección el Derecho Canónico, en el que se graduó con buenas notas. Esto hace suponer que su formación científica eclesiástica es completa.

4°. Dotes de gobierno. - No tengo datos para emitir juicio sobre sus dotes de gobierno, por haber perdido la relación con él desde su salida del seminario. Con todo creo que dado su carácter y sus estudios ha de ser prudente en sus determinaciones. En el seminario no se reveló como hombre de celo, porque

le absorbía completamente el estudio.

5°. Reputación Pública. - Nada he oído que sea adverso a su buena reputación. Con todo en descargo de mi conciencia he de manifestar que aproximadamente hace un año oí a un alto empleado del Ministerio de Estado, censurar acremente la provisión del cargo de Auditor hecha en favor del Sr. Pérez Platero, atribuyéndola a fuertes presiones políticas. Este alto empleado era precisamente el que había llevado este asunto, y se que...nelaba amargamente de que hubieran quedado postergados otros de indiscutibles mayores méritos. Ignoro si el Sr. Platero había o no tomado parte en estas presiones políticas que se le atribuían.

6°. Mi parecer. - No tengo los elementos completos de juicio que se requieren para emitir un parecer razonado; mas por los datos que anteceden he de manifestar que no encuentro cosa cierta que gravemente obste a que pueda ejercer el Sr. Pérez Platero el oficio episcopal».

Il Vescovo di Calahorra, nella quale città il Platero fu canonico, mi informa:

«Al Ilmo. Sr. D. Luciano Pérez Platero le conocí y traté personalmente, primero durante el estudio del Derecho Canónico en el seminario de Comillas, y últimamente desde mi entrada en esta diócesis de Calahorra, de cuya catedral fue dicho Sr. canónigo hasta ahora hace un año.

Le tengo por sacerdote sólidamente virtuoso y piadoso, suficientemente impuesto en las ciencias eclesiásticas, aunque se ha aplicado especialmente al Derecho; dotes de gobierno apenas ha tenido ocasión de demostrarlas en la práctica, pero juzgo no habrían de faltarle, dadas sus condiciones generales y su modo de ser prudente y ponderado; goza de buena reputación pública, y mi parecer es que habría de hacer un buen obispo, sobre todo en una diócesis que no fuera de mucho movimiento o trabajo».

Il Vicario Generale della stessa diocesi aggiunge:

«... que el M.I.Sr.D. Luciano Pérez Platero, a quien conocí en el seminario pontificio de Comillas cuando con él cursé el último año de Decretales, y a quien he tratado posteriormente aquí, desde el año 1922 al 1926, es sacerdote de sólida piedad; piedad que él tiene recibida de sus buenos padres, siendo su familia verdaderamente religiosa, y que él ha aumentado en su formación postfamiliar en el seminario; y ya sacerdote, la ha avalorado con sus prácticas, pues es constante en la meditación, oración y visitas al Señor, que las hacía diarias y reposadas, y en la asistencia a los actos de culto a la parroquia que aquí tenía vecina a su casa; pues le agradaba rezar el santo rosario en unión de los vecinos en el templo, cuando su anciana madre podía asistir a esta práctica como los demás feligreses; y noto esta circunstancia para hacer ver que le gustaban, según yo observaba, las cosas del servicio divino bien hechas, y procuraba inculcar este mismo espíritu en los demás. Es sacerdote

celoso de la gloria de Dios y del bien de las almas; esto lo he notado en sus conversaciones y se revelaba en las pláticas que semanalmente pronunciaba aquí en el ejercicio de los Jueves Eucarísticos, de los cuales era director. Es recogido y modesto, y sabe mortificarse y vencerse aun cuando le cueste, pues hay ocasiones en que es vehemente.

Respecto a su carrera de estudios nada tengo que decir, ya que es público el aprovechamiento con que cursó la Sagrada Teología, los Cánones y el Derecho Civil; estos conocimientos los ha aumentado con su labor posterior, predicando con toda diligencia y preparación la palabra divina, evacuando consultas jurídicas, explicando interinamente alguna cátedra y ejerciendo diferentes cargos en la Curia diocesana de este Obispado. Tiene inteligencia clara, discurre muy bien, es de memoria tenaz y de mucha voluntad para el estudio.

Posee dotes de gobierno, pues su juicio es sereno y sabe oír e informarse y tiene mucha entereza. He tenido ocasiones de aconsejarme de él y he conocido por propia experiencia su prudencia.

Según el juicio que tenía formado de él, antes de que volviéramos a unirnos aquí, después de nuestra vida de estudiantes, lo creía de juicio demasiado suyo, y que no se doblegaba fácilmente al parecer de los demás; pero en la convivencia de oficina y la de trato de amigos, he observado en él lo que acabo de decir: que sabe oír y dar la razón a los demás. He oído a...ecm que es algo austero y despegado de los demás; pero puedo afirmar porque lo conozco, que a su gravedad habitual, que es en él connatural, une un fondou noble, afectuoso y compasivo. Es también cortés y delicado en el trato social.

La fama de que aquí goza es de sacerdote verdaderamente ejemplar. Ha dejado muy buen recuerdo entre las personas piadosas pertenecientes a las obras eucarísticas de esta ciudad, con las cuales ha tenido que alternar por su cargo de director. Así mismo, las Religiosas Hermanitas de los Ancianos Desamparados de aquí, de las que ha sido confesor varios años, hacían mucho aprecio de su dirección, teniéndolo como varón de vida espiritual. He oído decir alguna vez fuera de aquí, que en algún tiempo manifestó sus ideas nacionalistas. Lo que por mi parte puedo asegurar es que en los seis años últimos que con él he vivido, no le oí una sola vez sacar este tema, aun cuando hubiera habido ocasiones en que habláramos de las costumbres, lengua y arte vascos. He oído decir varias veces a personas piadosas, que D. Luciano sería muy buen Prelado en la Iglesia de Dios. Esta opinión la tengo por merecida, y en mi humilde parecer, puede desempeñar bien tan importante cargo».

Monsignor Muniz Pablos, colega del Platero nel Tribunale della Rota ed ora vescovo di Pamplona, nota:

«... le conozco desde su venida a este Tribunal, hace próximamente un año. Cuando fue nombrado Auditor de la Rota de esta Nunciatura Apostólica era desconocido para los compañeros y procuramos indagar qué clase de

persona era, coincidiendo todos nuestros informes en que era un sacerdote de muy buenas costumbres y de mucha competencia. Después le he tratado diariamente en el Tribunal, en paseo y en visitas mutuas; y de este trato íntimo y frecuente he formado el siguiente juicio:

1º. El Sr. Pérez Platero es muy buen sacerdote, piadoso, pacífico y celoso de la gloria de Dios y bien de las almas; dedicase todas las mañanas hasta las diez a los ministerios eclesiásticos en la iglesia del Buen Suceso, donde celebra la santa misa. Nunca he hallado en él una frase, un juicio, una actitud ni una mirada que desdiga del estado eclesiástico, sino todo muy conforme con éste.

2º. Es sacerdote de muy vasta cultura; acaso abunde más en conocimientos de Filosofía, Derecho civil, Historia, Literatura y otras disciplinas, que en las puramente eclesiásticas, la Teología y el Derecho canónico, salvo en nuestro Derecho concordado en que ha hecho estudios especiales; pero aun en ellas está sólidamente formado, como lo he podido observar en discusiones pertenecientes al Tribunal y otros ajenos a él.

3º. Es un espíritu muy equilibrado y a pesar de la energía y firmeza de su carácter, idealista a veces, no se desborda nunca, y siempre sabe mantenerse en el justo medio. Es hombre de consejo y goza de don de gentes; por lo cual le juzgo muy apto para el gobierno, a lo que contribuye no poco ha afabilidad y exquisita corrección con que trata siempre a las personas.

4º. En el Tribunal apenas se dió a conocer, todos le reputamos *episcopable*; juicio en que yo me he ratificado cada vez más. No creo que sea muy conocido en Madrid, aunque no deje de darse a conocer, porque no es retraído y puedo certificar de que tiene muy buena fama entre los que le conocen.

En resumen por la pureza de su fe y de sus costumbres, por su bien formado espíritu eclesiástico, por su cultura, por su celo y alteza de miras, por su don de gentes y de consejo, me parece muy apto para el episcopado».

Monsignor José Goy, Vicario Capitolare di Santander scrive:

«Es mi parecer que el M.I.Sr.D. Luciano Pérez Platero, Auditor de la Rota, posee la virtud y la ciencia necesarias para ser un buen obispo.

Que no he tenido ocasión de apreciar sus dotes de gobierno porque no las ha ejercido en el régimen de diócesis, pero que supongo, acaso con algún fundamento, porque le conozco, que serán buenas, a juzgar por su modo de ser prudente y ecuánime.

Que la reputación de que goza es buena. Le creo piadoso, dado al estudio, serio en sus actos, acaso algo apegado al dinero no en el sentido de avaro, sino en el de tacaño en lo que el trato social requiere.

Y en resumen, mi juicio es que desempeñará bien la elevada dignidad y oficio de obispo».

Mi è parso che queste informazioni, unite a quelle che già ha la Santa

Sede, possano essere sufficienti, molto più che trattando io quotidianamente col candidato, ho potuto controllarle e trovarle ben fondate.

Sembrami pertanto di poter pregare con sicura coscienza l'Eminenza Vostra Rev.ma di elevare alla considerazione dell'Augusto Pontefice la proposta governativa per la sede di Segovia.

Mentre resto in attesa delle decisioni che Sua Santità si degnerà prendere, profitto della circostanza per inchinarmi al bacio della Sacra Porpora...

DOCUMENTO 74

DESPACHO NÚM. 3312 DE TEDESCHINI A GASPARRI⁷

Provisión de Ciudad Rodrigo con Manuel López Arana, porque Manuel Arce no acepta.

AES, IV Período, *Spagna 741, fasc. 89, ff. 64-66v*, original mecano-grafiado.

Madrid, 17 junio⁸ 1928.

Debbo tornare ancora una volta sulla provvista di Ciudad Rodrigo perché il Rev.mo Mgr Manuel Arce, che il Santo Padre si era degnato destinare a quella Sede, non si mostra disposto ad accettare la dignità episcopale.

Quando annunciai al sullodato Monsignore la Sovrana decisione di Sua Santità egli fece qualche difficoltà, sulla quale però parve non insistere. Più tardi invece, e precisamente quando Monsignor Arce venne a Madrid per la consacrazione del nuovo Vescovo di Pamplona, mi scrisse una lettera in cui dichiarava di non poter accettare la dignità episcopale, per varie ragioni, e principalmente perché non può lasciare sola, né portare con sé la madre che ha la veneranda età di 92 anni, e perché la sua salute non è adatta all'ufficio episcopale.

Comunicaì questa lettera a Mgr Vescovo di Pamplona perché vedesse se veramente si trattava di decisione irremovibile, e Monsignor Vescovo mi ha risposto che Mgr Arce persevera nella negativa subordinandola tuttavia alla obbedienza alla Chiesa. Io non mi sono sentito di spingere le cose fino al punto di invocare l'obbedienza. Crederà di farlo il Santo Padre? Io per mia parte starò a qualunque decisione il Santo Padre prenda, ed anzi prevedo quale prenderà. Certo che, pur senza sperarla, considererei una provvidenza che a Mgr. Arce si

dicesse autorevolmente di accettare, perché è tanta la penuria di buoni candidati, che il succedersi già con certa frequenza, delle rinunzie dei buoni risulta di vero danno per la Chiesa: come sperimento ora per il ritiro di Mgr Arce, che mi pone in seria situazione per provvedere alle due vacanti che restano, e specialmente a quella di Ciudad Rodrigo, come Chiesa di libera provvisione della Santa Sede. Io ne ho parlato lungamente anche con l'Emo Cardinale Primate, il quale sa come stanno le cose: ed abbiamo insieme deplorato che di tanti candidati, quanti ne propongono i vari vescovi alla nunziatura ed alla Giunta del Real Patronato, la immensa maggioranza cada nelle investigazioni che io istruisco, e così per quanti sforzi facciamo, rimaniamo sempre a corto di soggetti.- Chi sa se facendo offrire a Mgr Arce la sede di Zamora, più accessibile e alquanto più confortante, egli si deciderebbe ad accettare. Ma io non posso far nulla né presso il Governo, come sarebbe indispensabile, né presso Mgr Arce, senza che Vostra Eminenza mi tenda la sua autorevole mano: su di che le sarò sommamente grato se di degnerà di dirmi una parola.

Ad ogni modo, ed in previsione di quel che mi insegna l'esperienza (e ben vorrei in questo prenderò abbaglio) ho creduto opportuna preparare e presentare un altro idoneo candidato, che lo riservava per insinuare in suo nome al Governo onde provvedere a Zamora, visto che il candidato che il Governo forse propone e che risulta da ripetute liste della Giunta Delegata, probabilissimamente non sarà accolto dalla Santa Sede per alcuni difetti che lo accompagnano. Il candidato che proporrei per Ciudad Rodrigo è il Rev.mo Canonico Manuel López Arana, Doctoral e Provisor della Diocesi di Santander.

Nato in Medina del Pomar, archidiocesi di Burgos, il candidato ha ora circa 43 anni. Fece i primi studi ecclesiastici nel seminario di Santander, donde passò nel 1904 alla Università Gregoriana in Roma, laureandosi in Teologia e Diritto Canonico. Conseguì la laurea in Filosofia nella Accademia di San Tommaso e seguì il corso di Diritto Romano all'Apollinare.

Tornato in patria fu professore di Diritto, Apologetica ed altre materie. Fu eletto per concorso Doctoral della Cattedrale di Santander ed in seguito Provisor e Vicario Generale Presentemente è Provisor e Doctoral, e disimpegna vari altri incarichi in commissioni diocesane. Di lui scriveva il suo compianto vescovo nel 1923: "es sacerdote de buena vida y costumbres, celoso en el desempeño de muchos cargos, que desempeña muy a satisfacción Nuestra: ha observado siempre una conducta intachable".

Del Canonico Arana mi ha parlato molto bene l'E.mo Signor Cardinale Primate, che lo ha proposto al Governo per una sede vescovile. Da tempo io avevo chiesto informazioni sul suo conto e tutte mi risultarono favorevoli.

Il Vicario capitolare di Santander scrive del López Arana:

1°. Que el M.I.Sr D.Manuel López Arana por sus virtudes y por su ciencia creo sería un excelente obispo.

2°. Que me son muy conocidas sus dotes de gobierno, que son magníficas

por el claro conocimiento que tiene de los asuntos diocesanos ,la exquisita prudencia con que trata las cuestiones.

3°. Que la reputación de que goza es indudablemente superior, tanto en lo relativo a su virtud, como en lo concerniente a su ciencia.

4°. Que por todas estas razones creo poder afirmar en conciencia que su elevación a la alta dignidad y oficio de obispo, sería muy conveniente a la Iglesia.

Il Direttore spirituale del seminario di Santander riferisce:

Puedo asegurar en conciencia que oí hablar favorablemente de su ciencia y que estaba públicamente bien conceptuado”

Il Superiore degli Agostiniani di Santander nota: “Aunque el M.Iltre Sr. Provisor de esta diócesis, Sr. D. Manuel López Arana, nos honra con su amistad y ha visitado algunas veces esta casa, los datos que puedo transmitir a V.E. no pueden ser todo lo completo y detallados que quisiera para mejor servir a V.E.: si bien puedo y debo hacer constar que, en los ocho años que aquí llevo de residencia, siempre y en toda ocasión, con propios y extraños, he oído destacar la persona del Sr. López Arana como una de las figuras de más relieve en la diócesis. Modesto, humilde, enemigo de públicas exhibiciones, solo aparece en aquellos actos o asambleas que son propias del sacerdote, o donde su presencia puede ser provechosa para la Iglesia. Estudioso, erudito y, al parecer, muy versado en las disciplinas eclesiásticas, jamás he oído una sola palabra que envuelva, para él la más leve censura.

Solicitada mi opinión, bien poco autorizada, para el oficio y dignidad de Obispo, conforme en todo con la opinión pública, que parece ser unánime, encuentro en el Sr. López Arana el máximum de cualidades y dotes relevantes para tan elevado cargo: dotes y cualidades, en conjunto, no superadas por ninguno de cuantos sacerdotes conozco en esta diócesis”.

Il Rettore della Pontificia Università di Comillas scrive: ‘... he hecho alguna averiguación sobre él (López Arana) preguntando al Padre Eduardo Fernández Regatillo, quien aunque dice no haberle tratado y poder informar poco por ciencia propia, asegura. saber que es hombre de ciencia sobretodo canónica: que hizo al menos una parte de sus estudios (no sé si todos) en la Universidad Gregoriana de Roma. Es laborioso, avezado a los negocios de Curia y que en las ausencias del Sr. Vicario Capitular ha solido ser sustituto suyo.

Asegura además de oídas, que está en buen concepto ante las personas probas y prudentes. El Padre Superior de la residencia de Santander le dijo al Padre Fernández Regatillo espontáneamente en cierta ocasión, *tempore non suspecto*, hablando con elogio de él: “Es un Señor episcopable”.

IL Superiore dei Gesuiti di Santander dice: “... debo de contestar, según juzgo delante de Dios, que el M.I.Sr. D.Manuel López Arana, Provisor de esta diócesis de Santander, es por su ciencia, virtud, dotes de gobierno (de lo cual nada me consta en contrario) y excelente reputación pública y aprecio de

cuantos le tratan, y por su carácter modesto y bondadoso, digno de ser elevado a la dignidad y oficio de Obispo”.

Non essendovi nessuna voce discordante, ho creduto sufficienti queste informazioni: ed io prego l'Em.za Vostra di esaminarle ed elevarle, se lo crede opportuno, all'esame del Santo Padre, per provvedere la vacante sede di Ciudad Rodrigo, nel caso che non si credesse di autorizzarmi a dire a Mgr. Arce che accetti il compimento di quello che è la volontà di Dio pel bene della sua Santa Chiesa.

DOCUMENTO 75

DESPACHO NÚM. 3381 DE TEDESCHINI A GASPARRI

Sobre la candidatura del deán de Coria, Feliciano Rocha Pizarro, para obispo auxiliar del cardenal Segura, arzobispo de Toledo.

AES, IV Período, *Spagna 667, fasc. 58, ff. 11-14v*, original mecano-grafiado.

Madrid, 1 julio 1928.

La ultima domenica dello scorso giugno Monsignor Raffaele Balanzá y Navarro, già ausiliare del compianto cardinale Reig, predecessore dell'Eminentissimo Signor Cardinale Segura, ha lasciato la città di Toledo, dove aveva continuato a prestare la sua opera, ed ha preso possesso di Lugo: si è resa così necessaria la nomina di un altro ausiliare al sullodato Sig. Cardinale Primate.

Questi già sul finire dello scorso marzo aveva chiesto il mio interessamento facendomi a questo fine il nome del Rev.mo Canonico Feliciano Pizarro Rocha (*sic*), Decano della Cattedrale di Coria, come quello di persona degna della alta dignità e che gli sarebbe risultata accetta nella collaborazione episcopale. - Egli è “sacerdote dignísimo, così scrive l'E.mo Signor Cardinale Primate, que reúne preclaras cualidades para desempeñar fructíferamente el cargo episcopal”.

Queste favorevoli informazioni, come era da attendersi, mi sono state confermate dalle autorevoli persone alle quali mi sono rivolto per le solite diligenze, che ho ora l'onore di sottomettere all'alto esame della Eminenza Vostra Rev.ma, coi nomi dei singoli informatori.

Monsignor Vescovo di Badajoz, la cui rettitudine e prudenza di giudizio sono ben note, mi scrive:

“El M.I.Sr. D. Feliciano Rocha Pizarro, a mi juicio, es sacerdote de escla-

recido talento, sólidas virtudes, y dotado de exquisitas cualidades de gobierno, y como tal es tenido por la opinión pública, sin que a mi parecer, nada obste el que alguna determinada entidad o persona, molestas por algún acto de gobierno, como Vicario General, pudieran creerle no dotado de la prudencia debida. En cuanto a su virtud y ciencia el testimonio de todos le es favorable. Por mi parte creo que no será fácil encontrar, entre los sacerdotes, quien le supere en cualidades episcopales”.

Monsignor Vescovo di Plasencia informa:

“El Sr. Rocha Pizarro, a quien conozco personalmente por haberle saludado dos veces, es un sacerdote de buena vida e intachable conducta; de ciencia suficiente en orden a la dignidad y oficio de obispo, como se acredita con el acierto en el desempeño del cargo de provisor: tiene dotes de gobierno, una vez que viene gobernando la diócesis, sin quejas de nadie, desde que el Emo. Sr. Cardenal Primado fue administrador apostólico, y goza de buena reputación pública. Esto me consta por referencias que considero fidedignas.

Y tal es mi humilde parecer fundado en que representa ser un sacerdote ajustado y correcto. De manera que a juzgar por todo, no dudo que haría un buen obispo”.

Monsignor Vescovo di Coria nota:

“En el brevísimo espacio de tiempo que llevo en esta diócesis (entré en 25 de marzo) no es posible que me haya formado cabal concepto de la persona de D. Feliciano Rocha Pizarro. Desde luego la opinión general le es favorable en cuanto a su virtud y ciencia, sin que aquellos mismos que le miran con alguna prevención tengan absolutamente nada que decir en contra suya.

Y digo que algunos le miran con cierta prevención, porque debido a las ausencias larguísimas del anterior prelado, le tendrán por el gobernador único de la diócesis, y por sus compañeros de cabildo era reputado como instigador del apartamiento que los capitulares en su mayoría, sentían para con el Prelado. Y esta obra de procurado aislamiento (que supongo no existía en la intención) es lo único que de le han censurado sus contradictores.

En lo que se le encarga es escrupuloso: se presta, como muy pocos, a confesar y para la catequesis. En el gobierno de la diócesis, por abarcar él solo muchísimas cosas tal vez no las haya llevado todas con la deseada exactitud y amplitud”.

Il Vescovo di Coria è venuto poi a dirmi che, avendolo pensato meglio, sopprime queste riserve o difficoltà fatte alla proposta del sacerdote Rocha Pizarro, ed anzi mi ha scritto:

“El concepto que he podido formar de mi Vicario General, es perfectamente favorable: estudioso, recogido, celoso hasta ejercitarse en la catequesis con los niños, prudente y caritativo. - Entiendo que puede dar gloria a Dios en el Episcopado”.

Il Reverendo Padre Francisco Camins, Superiore dei Missionari Figli del

Cuore Immacolato di Maria, e Rettore del Seminario di Coria dice:

“Tengo la satisfacción de informar acerca del M.I.Sr Don Feliciano Rocha Pizarro, Deán de la S.I. Catedral de Coria. Las virtudes de este Ilustre Señor, su ciencia, sus dotes de gobierno, aun en orden a la dignidad de obispo, son universalmente reconocidas, siendo muy buena su reputación pública. Es de justicia que a este parecer una el mío aunque tan humilde.

He de añadir que los que no estuvieron del todo conformes con la rectitud y santo celo desplegados en esta diócesis por el hoy Emmo Sr Cardenal Primado, criticaron también duramente el gobierno de su fidelísimo Vicario General en Coria, M.I.Sr.D. Feliciano Rocha Pizarro”.

Il Superiore dei Francescani di Cáceres, Diocesi di Coria, comunica:

“Que conozco hace muchos años al M.I.Sr D.Feliciano Rocha Pizarro, Deán de la Santa Iglesia Catedral de Coria, pero que como hasta hace poco no he tenido residencia fija en esta diócesis, apenas le he tratado personalmente. Por lo tanto mis informes se refieren principalmente a lo que vengo oyendo hace ya veinticinco años, tanto a sacerdotes como a seglares. Se le tiene como sacerdote ejemplar por sus costumbres irreprochables, piedad, celo de las almas, carácter bondadoso y asequible a todos: cualidades que unidas a la prudencia y tino con que ha sabido desenvolverse en los delicados cargos que ha desempeñado en esta diócesis, le han conquistado el cariño y respeto de los buenos y aún de los descarriados, de los que, siendo párroco en esta ciudad, algunos acarreo al camino del bien. Fruto de sus trabajos en ese tiempo fue el establecimiento del Sindicato Católico de Obreros que hoy existe en esta ciudad. Por su ciencia y talento es uno de los sacerdotes que más destaca en esta diócesis.

Esta es, Excmo Señor, en breves palabras, la fama de que goza el M.I.Sr. Deán de Coria.

En mi humilde sentir le considero como muy digno y virtuoso sacerdote y por su ciencia, prudencia y experiencia en el manejo de asuntos eclesiásticos, adornado de las cualidades que el Derecho Canónico exige para ser elevado a la dignidad episcopal”.

Il Superiore dei Missionarii del Preziosissimo Sangue risponde:

“Personalmente no puedo juzgar al individuo. Pero, según referencias, en conciencia tengo que manifestarle, que el M.I.Sr. D. Feliciano Rocha sea durante todo el tiempo en que fue párroco en esta, como en el que fue Provisor en Coria, ha tenido siempre una vida ejemplar. Virtudes y ciencia, dicen, son las características suyas. Dotes de gobierno creo no le falten puesto que el Emo. Cardenal Segura le tuvo siempre consigo y estimó mucho. Sin embargo los canónigos no siempre estuvieron conformes con él; su gobierno ha sido muy criticado. ¿Acaso por envidia? Es probable”.

Un solo parere mi è risultato discorde: quello del Direttore spirituale del

Seminario di Coria, che è un religioso dei Figli del Cuore di Maria. Il parere di lui (allegato n°. 1) tanto diverso da quello degli altri e per motivi così profondamente distinti, mi sorprese. Domandai perciò al Padre Generale di quella Congregazione che opinione avesse di lui. Il Padre generale mi rispose che lo ritiene per persona *strana ed indiscreta*. - Non contento di ciò ho voluto sentire quale giudizio desse del parere di tal Padre il Vescovo di Coria: e questi mi risponde la qui unita lettera (allegato n°. 2) che distrugge il valore delle accuse, già di per sé tanto inverosimili, e tali che se anche lontanamente avessero avuto alcun fondamento, l'E.mo Signor Cardinale Primate, che tanto bene lo conosce e che nei suoi giudizi è così retto, mai avrebbe indicato il Pizarro per suo ausiliare.

Dato adunque lo stato delle informazioni pare che il giusto desiderio dell'Eminentissimo Signor Cardinale Arcivescovo di Toledo di avere una ausiliare nella persona del sullodato Canonico Feliciano Rocha Pizarro, sia ben degno di essere preso in considerazione, e perciò prego Vostra Eminenza Reverendissima, se è dello stesso parere, di elevare al Santo Padre questa sommessa proposta, mentre resto in attesa delle disposizioni che la stessa Santità Sua si degnarà di farmi comunicare.

DOCUMENTO 1º ADJUNTO AL DESPACHO NÚM 3381

Seminario de Coria, 14-5-1928

Excmo. y Revmo. Sr. Nuncio Apostólico de Su Santidad.

Excmo. y Revmo. Sr:

Sean mis primeras palabras del más respetuoso saludo y sincero ofrecimiento a la vez que expresión del sentimiento humilde de la propia confusión al verme honrado por S.E. con una prueba de confianza inmerecida.

Ante mi insuficiencia y la transcendencia del caso he procurado encomendar de veras el asunto al cielo, a la vez que en lo humano me documentaba lo mejor posible dejando pasar algún tiempo para ver más claro.

No me mueve otro interés, D.f., que el de la mejor gloria divina, y así entrando en materia responderé brevemente manifestando que en virtud de los informes recibidos conforme al tenor de la presente, el M.I. y Rdo. D. Feliciano Rocha Pizarro, Deán de esta S.I. Catedral no parece reunir las condiciones que sobre todo en estos tiempos, deben requerirse para la altísima dignidad episcopal.

En virtud: Posee ciertamente honestidad y moralidad de vida con piedad sacerdotal, obediencia, cierto celo, laboriosidad. Mas no se ha señalado en particular por ninguna actividad de apostolado, tiende al favoritismo, es algo duro de juicio, poco generoso.

En ciencia: Es considerado como *minus habens* para tan alta dignidad.

Es verdad que es estudioso y hasta tenaz en el trabajo, amigo de adquirir libros, pero oigo de sus discípulos que jamás ha explicado una lección, que todo el tiempo de la clase lo invierte en tomar a los alumnos la lección al pie de la letra. En esto están conformes todos, lo mismo profesores que alumnos. Además hace años que no predica ni una plática: oigo decir que ha tomado miedo al púlpito. Su conversación conforme he podido notar denota escasa cultura y menos ciencia positiva.

Dotes de gobierno: Por lo que he podido observar, y sobre todo oyendo a quienes sobre esta materia pueden informar, más bien le faltan. He escuchado esta frase da varios labios: “En la resolución de asuntos tiende a meterse en un callejón sin salida”. Le caracteriza en no pocas ocasiones la irresolución: en asuntos de poca monta parece salir airoso.

Reputación pública: Lo transcrito, como reflejo de mi sencillo parecer, veo coincide con la opinión general. Se le considera un buen eclesiástico en moralidad, en lo demás en orden a la dignidad episcopal, repito, como *minus habens*. Además da casi la sensación de hombre casi gastado para empresas apostólicas que la complejidad de la vida episcopal parece llevar hoy consigo: pues se halla entrado en los 59 años, su salud no es fuerte que digamos, casi sordo de un oído, etc. etc.

Aprovecho la ocasión para reiterarme de S.E. Revma afmo y s.s. q.b.s.p.a.
Cipriano Montero Escudero, C.M.F.
Director Espiritual del Seminario de Coria.

DOCUMENTO 2º ADJUNTO AL DESPACHO NÚM. 3381

Excmo Sr. Nuncio Apostólico
Madrid.

Excmo. Sr.:

El ambiente que debe reinar entre los PP. del Seminario de Coria creo que es de alguna hostilidad hacia este Sr. Deán, porque como ejecutor de las órdenes del Sr. Segura, ha tenido que llamarles al orden en varias ocasiones, tanto en relación con los datos excesivos que querían hacer realizando mejoras innecesarias y sobre las fuerzas económicas de la diócesis, como en la tendencia a rehuir el trabajo escolar que; según el convenio, debían compartir con los sacerdotes seculares.

De ese ambiente me parece que nace toda esa animosidad que a primera vista se destaca de la carta; no porque esté escrita con idea de perjudicar y exagerar intencionadamente las cosas, sino porque están vistas a través de un cristal coloreado.

De su moralidad y piedad ya lo reconoce: actividades de apostolado aquí realmente se ejercitan pocas; pero es el único canónigo que asiste a la catequesis. Lo del favoritismo es para mí una idea completamente nueva; ni

parientes, ni amigotes, ni cosa parecida; no adivino a qué se pueda referir.

Siendo como lo reconoce, estudioso y amigo de comprar libros, nadie se explicará que sea ignorante: que no tenga esa presencia actual de conocimientos de aquellos que una vez leída una cosa la retienen siempre, convenido; pero que no sea capaz de estudiar y resolver un asunto, no.

Los sermones: tienen aquí la extraña costumbre de distribuir los sermones de tabla entre las canongías de oposición; de modo que casi no pueden predicar otros; en la canongía última que vacó, (que tenía 6 sermones) he suprimido eso, para que los libres puedan también predicar algo.

De la forma de explicar sus clases no he podido averiguar nada; pero presumo que ese defecto es más general de lo que debiera, porque no han visto otra cosa.

Afirmar que en su conversación denote escasa cultura y menos ciencia positiva, es para mí un verdadero logogrifo indescifrable; me figuro que en alguna conversación no se habrá mostrado tan conocedor de la vida del P. Claret como él, y eso le habrá parecido una incultura imperdonable.

Lo de sus dotes de gobierno, es para mí segurísimo que lo ha oído a algún capitular que le tiene aversión manifiesta; que porque no se opuso manifiestamente sino con caridad, a actitudes de ostensible rebeldía y animosidad contra el antecesor en este obispado, le llaman irresoluto. El que sale airoso en los asuntos de poca monta, tiene mucho andado para salir bien en los mayores, siendo como él cauto y estudioso.

Tampoco veo por ninguna parte que su salud sea débil, ni que esté desgastado. La sordera del oído tampoco se nota, como dice que es de uno solo.

En fin, creo parcial el informe por la disposición de ánimo del informante y porque pone tan alto el ideal del episcopado, que no hay ni puede haber quien le pueda desempeñar. Y han de ser hombres los obispos, no ángeles, ni fenómenos. Ojalá hubiera para cada diócesis un S. Agustín o un S. Ambrosio; pero... dónde están?

Es lo que en conciencia y según mis conocimientos puedo manifestar a V.E.

Me es muy grato reiterarme de V.E. aff.mo s.s.

El Obispo de Coria.

DOCUMENTO 76

DESPACHO NÚM. 3444 DE TEDESCHINI A GASPARRI

Provisión de las diócesis de Zamora y Ciudad Rodrigo con Manuel Arce Ochotorena y Manuel López Arana, respectivamente.

AES, IV Período, *Spagna 744, fasc. 90, ff. 77-78*, original mecanografiado.

Madrid, 31 julio 1928.

Le paterne espressioni di sovrana bontà dell'Augusto Pontefice che Vostra Eminenza Reverendissima mi incaricava di comunicare al Rev.mo Monsignor Arce in seguito al mio rapporto 3312, sono state accolte, come era da prevedere, dal sullodato Monsignore con viva gratitudine e con totale abbandono ai desideri della Santa Sede. Pertanto, se il santo Padre non disporrà diversamente, Monsignor Arce sarà amministratore apostolico di Ciudad Rodrigo. E dico se il santo Padre non disporrà altrimenti, perché a proposito di Monsignor Arce e della sua elevazione alla dignità vescovile, mi permetto di sottoporre all'Eminenza Vostra una rispettosa e sempre subordinata proposta.

Considerata la situazione topografica della città di Ciudad Rodrigo che è di difficile accesso, e la povertà di questa diocesi, che vive del patrimonio ricostituito dai fedeli e non oltrepassante la rendita di diecimila pesetas annue, che qui è considerata come umilissima, e non dall'assegno dello Stato, che è di almeno il doppio, io mi sono convinto che veramente il disagio di Monsignor Arce per attendere ai suoi doveri filiali, tanto nel caso che la sua mamma nonagenaria rimanga in Pamplona, come nel caso –che non pare possibile–, che abbia a seguire il figlio, sarebbe assai grande e che veramente il Santo Padre potrebbe un giorno trovarsi nella necessità di dover esercitare quella carità che ha benevolmente promesso a Monsignor Arce per attendere al sovvenimento della vecchia ed inferma sua mamma.

Ora io penso che si può ovviare agli inconvenienti di Ciudad Rodrigo e si può evitare di aggiungere nuovi pesi alle paterne sollecitudini, già così provate in mille maniere, dal santo Padre, proponendo per Monsignor Arce un'altra sede più facile e più agiata. E una sede a proposito è Zamora per la quale il Santo Padre non ha accettato la proposta di questo Governo che aveva presentato Monsignor Eustaquio Nieto, Vescovo di Sigüenza.

Ho parlato di questa eventuale soluzione col Ministro di Grazia e Giustizia, e questi, convinto delle eccellenti qualità del candidato, ha subito accettato, e salvo sempre il beneplacito di Sua Santità, lo ha proposto per la suddetta sede di Zamora.

Per le suesposte molteplici e gravi ragioni, io non ho creduto di metter remore alla bontà del Signor Ministro, e perciò prego Vostra Eminenza Rev. ma di elevare questa proposta al benevolo esame del Santo Padre, il Quale, a mio sommesso giudizio, con la destinazione di Monsignor Arce alla sede di Zamora, avrà modo di premiare la pronta ubbidienza del sullodato candidato, di liberare la Santa Sede da un futuro, e non lieve, aggravio finanziario, di facilitare i compiti di una doverosa filiale pietà e finalmente di provvedere la

sede di Zamora di un Vescovo eccellente.

Per la provvista poi di Ciudad Rodrigo mi permetto di rinnovare la proposta già elevata alla Santa Sede col mio ossequente rapporto n°. 3312, nel quale, in via subordinata, dopo quello di Monsignor Arce, facevo il nome del Rev. mo Mons. Manuel López Arana, Canonico Doctoral e Provisor della diocesi di Santander.

Mentre mi è grato rinnovare questa proposta, resto in rispettosa attesa delle disposizioni che il Santo Padre per le suddette provviste si degnerà darmi comunicare.

DOCUMENTO 77

DESPACHO NÚM. 3476 DE TEDESCHINI A GASPARRI

Nombramiento de Luciano Pérez Platero como obispo de Segovia.

AES, IV Período, *Spagna 749, fasc. 92, ff. 36-40v*, original mecano-grafiado; e impresso in la Positio. *Spagna. Provvista di Segovia, novembre 1928*, pp. 21-27 (*Ibid.*).

Madrid, 18 octubre 1928.

E' stato mio dovere portare tutto il mio studio sul venerato dispaccio dell'Eminenza Vostra Rev.ma, N. 1465/28, riguardante la proposta della persona di Monsignor Luciano Pérez Platero, Uditore di questa Sacra Rota di Spagna, a Vescovo di Segovia. Il che ho fatto col maggiore piacere, tanto più perché con vera soddisfazione ho rilevato dal citato dispaccio la diligentissima attenzione e le dettagliate cure con cui Sua Santità si è fissato sui vari punti che non parevano del tutto favorevoli al candidato, e che a me hanno dato gradita occasione di approfondire meglio l'oggetto del mio rapporto. Ringrazio pertanto, innanzi tutto, il Santo Padre di avermi fatto toccare con mano, una volta di più, che i candidati all'Episcopato egli li esamina e li scruta con la sollecitudine che meritano i più delicati e più gravi affari della Chiesa; e passo a dire il mio coscienzioso, e per quanto mi è stato possibile, meditato parere circa le sagge osservazioni contenute nel pregiato dispaccio dell'Eminenza Vostra.

Come si rileva dal citato dispaccio, i dubbi del Santo Padre sono stati

originati: 1°, da ritenere insufficienti le testimonianze circa le doti di governo del candidato;

2°, dall'accusa fatta al Pérez Platero di eccessivo attaccamento al proprio giudizio; e 3°, dal sospetto di pressioni politiche in favore della promozione episcopale del medesimo. Questi dubbi provengono specialmente dalle informazioni dell'Eminentissimo Signor Cardinale Arcivescovo di Toledo.

Non si può negare che difficilmente si potrebbe ricercare in tutta la Spagna un parere più coscienzioso, più sereno, e più retto di quello dell'Em.mo Signor Cardinale Segura. Nondimeno non si può non pensare che anche l'Eminentissimo Signor Cardinale Segura, sebbene soggettivamente insospettabile, possa in qualche caso non essere oggettivamente il più rispondente alla vera e provata realtà. Ed io sono persuaso che nell'esame della persona in parola, le osservazioni dell'Em.mo Cardinale debbono essere prese con qualche discrezione, per motivi che io mi permetto di sottoporre all'alto giudizio dell'Eminenza Vostra.

Per quanto riguarda la prima accusa, di attaccamento alle proprie opinioni, l'Em.mo Cardinale certamente si riferisce a impressioni avute molti anni addietro, e precisamente alla lontana e non sempre verace epoca del Seminario, quando per due anni il Platero, già sacerdote, studiò e prese la laurea in Diritto Canonico nel Pontificio Seminario di Comillas, dove allora era alunno il Cardinale Segura, il quale, subito dopo quel ricordo aggiunge: «y después no he vuelto a tener relación con él». - Impressioni quindi lontane, e che riguardano la primissima gioventù del Platero, il quale, se è stato quello che si è facilmente da giovani, è ben mutato, come attesta persona che lo ha conosciuto in tempi recenti e che con lui è stata in relazione quotidiana nell'esercizio di un ufficio nel quale i pareri possono essere difformi facilmente, e cioè Monsignor Muniz, già collega del Pérez Platero alla Rota, ed ora vescovo di Pamplona.

Scrivono Mons. Muniz in data 29 luglio 1928: «... digo que si el M.I.Sr.D. Luciano Pérez Platero fue alguna vez demasiado apegado a su propio parecer, ha debido cambiar mucho, pues durante el tiempo en que le he conocido en el Tribunal, es cierto que exponía con independencia su juicio, pero cedía facilísimamente no sólo ante otras razones de más peso, sino también ante el criterio de mayor autoridad, de más edad o de mayor experiencia. Jamás le noté el defecto imputado que a veces se confunde con la viveza de la defensa».

Le impressioni del Cardinale Primate le ebbe in Comillas anche Mgr. Garro, Vicario Generale di Calahorra, il quale tuttavia, come ho avuto occasione di riferire nel mio sommesso rapporto N. 3270, del 6 giugno 1928, scrive: «Según el juicio que tenía formado de él, antes de que volvieramos a unírnos aquí (después de nuestra vida de estudiante) lo creía de juicio demasiado suyo, y que no se doblegaba fácilmente al parecer de los demás; pero en la convivencia de oficina, y la del trato de amigos, he observado en él, lo que acabo de decir, que sabe oír y dar la razón a los demás».

E la mia esperienza personale mi conferma pienamente nella opinione che del Platero hanno ed esprimono il Vescovo di Pamplona e il Vicario Generale di Calahorra; credo cioè che sia persona di pareri coscienziosi, dai quali quindi non può logicamente esser ignorato che con ragioni serie: il che non vuol dire che sia ostinato.

In ordine alla seconda difficoltà, concernente le doti di governo, lo stesso Em.mo Signor Cardinale dichiara che la sua riserva proviene «del haber perdido su relación con él desde su partida del Seminario». - Argomento quindi negativo. Per contrario anche qui abbiamo testimonianze positive e le abbiamo prima di tutto dal medesimo Cardinale, il quale così continua: «Con todo, dado su carácter y sus estudios ha de ser prudente en sus determinaciones». E poi le abbiamo da altre persone che lo hanno avuto a coadiutore e compagno sia nel governo di diocesi, sin nel Tribunale della Rota. Cito la testimonianza del sullodato Vicario Generale di Calahorra, ultima Diocesi nella quale è stato il Platero; il quale vicario nota, come avrà visto l'Eminenza Vostra nel primo mio rapporto, che «posee dotes de gobierno, pues su juicio es sereno y sabe oír e informarse; y tiene mucha entereza de voluntad. He tenido ocasiones de aconsejarme de él, y he conocido por propia experiencia su prudencia».

E cito altresì il testimonio del Vescovo di Pamplona, già collega di Rota del Platero: «Le creo hombre de gobierno y de consejo; de un fondo espiritual muy seleccionado; algo austero con exceso en la forma, pero bien equilibrado en el fondo... los compañeros de la Rota le juzgaron por muy digno y le calificaron de muy buen Obispo». Richiamando le anteriori informazioni non solo dell'Em.mo Cardinale, ma degli altri informatori, Vostra Eminenza ricorderà che per quanto riguarda le doti di governo, alcuni notano di non poter dare un giudizio perché mancano loro notizie che il candidato abbia avuto la esperienza del governo; riserva questa che vediamo riprodotta in tantissimi casi, quando si promuove alcun sacerdote che non ha prima ricoperti uffici di Curia; nessuno però dubita che il Platero non sia rivestito delle doti necessarie per poter ben governare.

Più facilmente delle altre cade, a mio sommeso parere, la terza accusa di pressioni politiche intervenute in questa candidatura. Siamo in questo caso più lungi che mai dal poter ritenere fondato il timore che il sospetto che Vostra Eminenza espone; il sospetto cioè che forse si ripetano nel presente caso le pressioni di allora, di quando cioè il Platero fu nominato Uditore di Rota.

Sta di fatto che la candidatura dei Platero è dovuta ad una esclusiva iniziativa mia. Né il Governo, né persona politica alcuna mai mi hanno fatto il nome del Platero neppure lontanamente, né prima della sua assunzione a questo Tribunale Supremo Rotale, né, e molto meno, ora, per proporlo come candidato ad una diocesi. Fui io stesso che insinuai questo nome al Ministero di Grazia e Giustizia, dopo che mi fu suggerito da Rev.mi Vescovi e dopo che ebbi a convincermi della idoneità del Platero alla dignità vescovile.

Vostra Eminenza Rev.ma come fondamento di infiltrazioni politiche nella promozione del Platero cita, come fa il Cardinale Primate, gli incidenti occorsi nella nomina

del Platero a giudice rotale. - Ora io posso attestare che in quegli incidenti nessuna responsabilità ebbe il Platero; e ciò dico non solo per la persuasione che di questo mi feci al tempo degli avvenimenti, ma anche per una irrefutabile prova recente.

Prima di tutto per la persuasione che mi feci allora; e difatti la condotta e l'attitudine del Platero non potette...no esser più corrette. Ricorda Vostra Eminenza come, informata e meravigliata della pubblicazione della nomina fatta soltanto unilateralmente dal Governo, la Santa Sede volle mostrarsi riservata circa la approvazione che da essa si aspettava. Il Platero, in piena buona fede, perché ignaro delle omissioni in cui era incorso il Governo, si presentò alla Nunziatura, e avendogli io detto che per la Santa Sede la nomina non esisteva, e che quindi non si considerasse nominato, egli non fece la minima osservazione, ed aspettò tranquillamente e silenziosamente che l'incidente si risolvesse, accogliendo poi con rispettosa gratitudine la decisione che il Santo Padre si degnò prendere a suo favore.

Aggiungo però anche la prova recente. Nell'ultima mia visita al Ministero di Stato nello scorso luglio, mi procurai l'occasione di parlare con l'alto funzionario a cui allude il Signor Cardinale Primate nelle sue informazioni, cioè con S.E. il Ministro Spotorno, Capo del personale diplomatico, e mi chiesi immediatamente quello che lo stesso Em.mo Signor Cardinale, con la sua grandissima bontà e carità dice di ignorare, e cioè se le sospettate pressioni politiche nella nomina del Platero a giudice rotale si dovessero all'interessato. E il sullodato funzionario, che è un ottimo cristiano, ben conosciuto alla Segreteria di Stato, mi rispose che la nomina de Platero si dovette solamente alla persuasione che il che il Ministro di allora si era fatta circa la superiorità del Platero sugli altri candidati specialmente perché investito della laurea in diritto civile, che gli altri candidati non avevano; e che nessuna pressione, e molto meno da parte dell'interessato era intervenuta nell'affare.

Del resto è notorio che nessuno ha mai né indicato, né sospettato il minor contatto o la più lieve relazione del candidato con uomini politici, come invece avviene, purtroppo, di altri colleghi Rotali del Platero. Io anzi potrei fare di più; potrei cioè spiegare a voce *quale equivoco* ha dato luogo, anche nella mente del rettilissimo Cardinale Primate, alla leggenda delle pressioni politiche

7. Nota marginal superior derecha de Gasparri: «Udienza 26.VI. 28. Il Santo Padre la prega di fare questa carità alla Santa Chiesa, pur provvedendo ai doveri della pietà filiale al quale intento se provvidenze e spese anche speciali divessero necessarie il S. Padre è dispostissimo ad aiutare».

8. En el original escrito *luglio*, pero tachado y *giugno*.

esercitate dal Platero. Ma sarebbe cosa lunga e non necessaria.

Per vieppiù penetrare ed anzi esaurire l'esame delle qualità di cui è circondato Mons. Pérez Platero, non voglio omettere un'ultima circostanza, o meglio un'altra antica... che riguardo a lui mi è stata accennata in una lettera del 4 settembre dal degnissimo Vescovo di Vitoria, Mons. Matteo Múgica. Questi mi riferisce avere udito che «antiguamente, siendo canónigo de Calahorra, algunos le tachaban de exagerado regionalista, y hasta apuntaban, aunque no sé con qué fundamento, alguna actuación suya en este sentido». - Ma in primo luogo il Vescovo stesso, che si fa eco di queste pretese antiche voci, afferma di non credervi più, perché subito aggiunge queste significative parole: «... pues ahora estuviese religado a políticos de Madrid con excesiva amistad y trato, demostraría el Señor Pérez Platero que sabe cambiar de ideas cuando estas pueden resultar perjudiciales al logro de sus aspiraciones o deseos»; aspirazioni o desiderii, che, come sa Vostra Eminenza, egli non ha tenuti. Avrebbe dunque cambiato, dice il Vescovo di Vitoria, perché la politica di oggi, alla quale si vuole affermare che egli è legato, è agli antipodi del regionalismo.

Ma che l'accusa sia del tutto infondata, e non meriti perciò neppure una difesa, massime basata su avvenuti cambiamenti del modo di pensare, lo prova il Vescovo stesso di Calahorra, nella cui diocesi il Platero è stato fino a due anni fa, ed in cui si sarebbero manifestate le sue tendenze e le sue attuazioni in senso regionalista o nazionalista. Scrive infatti quell'egregio Prelato: «Realmente nunca ha llegado a mi noticia que el Señor Pérez Platero, siendo canónigo de esta Iglesia Catedral de Calahorra, o siendo antes de la de Santo Domingo de la Calzada, haya actuado en sentido de regionalismos exagerados, ni que se le haya tachado sobre el particular; por lo mismo creo que tales actuaciones o tachas no han existido o no han tenido importancia alguna, pues, de lo contrario, no hubieran dejado de llegar a mi conocimiento».

Parmi adunque, se mal non mi appongo, che con queste dilucidazioni, che mi sembrano chiare e decisive, svaniscano quelle ombre che sulla figura del candidato potevano scorgersi; e credo che all'infuori di vaghi rumori basati su possibili giovanili atteggiamenti del Platero e su errata interpretazione del suo carattere serio e riservato, nulla rimanga che possa impedire circa il candidato un definitivo e buon giudizio, il quale, dato dall'alta sapienza del Santo Padre, e illuminato dalle luci dello Spirito Santo, sarà quello che sopra ogni modo di vedere o di pensare di persone male informate, solo risponda alla verità, alla giustizia, e al bene della Santa Chiesa.

DOCUMENTO 78

DESPACHO NÚM. 3601 DE TEDESCHINI A GASPARRI

Informa sobre el deplorable estado de la diócesis de Menorca y la situación real del obispo coadjutor, Antonio Cardona, limitado en el ejercicio de su ministerio por el obispo de la diócesis, Antonio Torres Rivas, anciano y ciego, y solicita instrucciones para decirle al obispo coadjutor cómo debe comportarse y qué tareas puede realizar.

ASV, Arch. Nunz. Madrid 862, ff. 88-91v., minuta mecanografiada, con añadidos y correcciones autógrafos de Tedeschini.

Madrid, 24 noviembre 1928.

Non è trascorso molto tempo dal giorno in cui il Santo Padre, prendendo in esame la situazione della diocesi di Menorca, Isole Baleari, la faceva oggetto delle sue paterne premure nominando Monsignor Antonio Cardona Riera, Vescovo titolare di Chersoneso, a Coadiutore con futura successione dell'Ordinario di Menorca, Monsignor Antonio Torres Rivas, che più che ottuagenario e cieco, non è in grado di provvedere al governo della diocesi.

Appena entrato in diocesi, Monsignor Vescovo Coadiutore, ha portato attenzione e studio sullo stato nel quale essa si trova; e mi ha mandato una dettagliata relazione, dichiarando che egli non può portare nessun rimedio ai gravi inconvenienti, perché Mgr. vescovo nulla gli consente di fare, accetto qualche funzione religiosa, il conferimento dei S.S. Ordini, l'amministrazione della cresima, qualche pontificale e la consacrazione dei Santi Olii, e lo esclude specialmente dagli atti di governo, considerandolo e chiamandolo *vescovo ausiliare*.

E così grave la descrizione fatto dal degno coadiutore che io reputo mio dovere di elevarla a conoscenza della Santa Sede.

Monsignor Cardona fece la sua entrata in Menorca il 25 luglio u.s., fra l'entusiasmo della popolazione che sperava di avere finalmente un pastore che potesse governare. Infatti era ben naturale pensare che il vescovo, dando conto dello stato di impossibilità in cui si trova, di reggere la diocesi, per la sua grave età e per la cecità che lo affligge, malgrado la lucidità di mente, che, grazie a Dio conserva, riversasse la responsabilità del governo sul coadiutore,

lasciandogli intera la libertà di azione e riservandosi solo di essere consultato negli affari più gravi, ai quali avrebbe potuto apportare il contributo della sua esperienza e della chiarezza della sua mente. Invece il vescovo ha fatto tutto il contrario, perché dall'arrivo del coadiutore pare che sia acuito in lui il desiderio e l'impegno di governare, a tal punto che vuol trattare e tratta personalmente anche le cose le più insignificanti, del vescovo coadiutore no fa caso alcuno in tema di affari, ed anzi, come ho etto, lo dice vescovo ausiliare, senza por mente alla differenza che stabilisce il canone 350 del Diritto Canonico fra coadiutore con futura successione, come è Mgr. Cardona, e coadiutore senza futura successione, ossia ausiliare semplicemente.

Monsignor Cardona durante i mesi decorsi dal suo ingresso ad ora, ha percorso completamente la diocesi da un capo all'altro, però senza fare la visita pastorale perché il vescovo non glielo ha permesso, e solo amministrando il sacramento della cresima. In questo modo ha potuto darsi ben conto dello stato della diocesi, che passa a descrivere.

I clero, come prima caratteristica presenta quella della indolenza e di poco amore al lavoro; e poi quella di una mediocre cultura e di deficiente virtù. tanto deficiente virtù, che pare non siano infrequenti i casi di sacerdoti sodomiti con fanciulli. Basti sapere che un sacerdote anziano, castigato per questo orribile peccato, disse allo stesso vescovo coadiutore che egli era il decimo sacerdote che aveva tenuto tratto peccaminoso con il ragazzo complice delle sue nefandezze, come gli aveva manifestato lo stesso disgraziato fanciullo.

Lo scandalo maggiore poi è quello che sta dando il Dottor Vilá, canonico cantore del Capitolo della Cattedrale e segretario della Curia. - Questi, venti anni addietro, fu nominato tutore di alcune signorine. Cominciò a tener relazione con una di esse ascoltandola in confessionario in ore improprie e quando la chiesa era deserta. Poi i due incominciarono a intendersi a segni dalle finestre, e in ultimo la signorina andò a convivere con il canonico con grandissimo scandalo della città e della diocesi, e con non piccolo disgusto della famiglia della signorina. Monsignor Cardona dice che il disastro morale prodotto da questo fatto fu ed è orribile. Monsignor vescovo fece qualche rimostranza al canonico Vilá, ma poi si arrese alle *ragioni* che il canonico allegò.

La cattedrale sta bene economicamente. Non vi è introdotto il canto gregoriano perché alcuni canonici lo avversano: né il canto gregoriano si insegna in seminario.

Il decano e un beneficiato non osservano la residenza: il primo, dal giorno in cui prese possesso, e il secondo da circa dodici anni. È da notarsi che, malgrado non abbiano indulto apostolico, tuttavia riscuotono integralmente le rendite del beneficio, eccetto le distribuzioni quotidiane.

Nella cattedrale, oltre il personale che assegna il concordato, vi sono ventidue benefici di provata istituzione che godono di un assegno di 540 pesetas annuali. Malgrado una così esigua rendita, il clero li desidera per

risiedere nella capitale dell'isola; e questo produce l'inconveniente che parte dal clero che potrebbe lavorare nelle parrocchie, non faccia altro che servire in questi benefici.

Il clero parrocchiale, salvo rare eccezioni, lascia molto a desiderare. È indolente, poco zelante e in alcuni centri non ha la istruzione che dovrebbe avere.- Risulta da tutto questo una grande decadenza nella pietà e una progressiva corruzione di costumi, fino al punto che in centri importanti come Alayor, città di 6.000 abitanti, e che fino a venticinque anni addietro ebbe una popolazione fra le più pie della diocesi, si trovino invece una cinquantina di bambini che non sono battezzati, si celebrino frequentemente funerali civili ed esista una scuola laica per bambini e bambine, che oggi però è in decadenza. Il parroco è completamente inetto. Il vescovo lo nominò venticinque anni addietro a istanza din una commissione di secolari, col titolo di *economista interino*, e così ha continuato. I suoi coadiutori, anch'essi inetti e inabili, non pensano che a soffocare le iniziative e a far naufragare progetti anche lodevolissimi di associazioni cattoliche esistenti in parrocchia.

È doveroso notare che vi sono anche parroci, ma pochi, zelanti e che lavorano molto: tra gli altri, due nella stessa capitale della diocesi e uno in Mahón. Si dice però che Mgr. vescovo vuol nominare quest'ultimo penitenziere della cattedrale, e se così sarà, ne verrà danno alle anime di quella città, che in lui avrebbero un pastore laborioso ed ancora giovane.

I coadiutori generalmente prestano poco aiuto ai parroci.

Nel seminario vi sono trentasei alunni interni, per la maggior parte ragazzetti. sembrano docili e buoni, sebbene la loro formazione sia poco solida e la loro pietà superficiale.- Questo male si è rimediato alquanto, essendosi nominato per istanza del vescovo coadiutore, un padre spirituale molto virtuoso e molto adatto. Il rettore, sebbene sia alquanto superficiale e di poca via interiore, pare che sia persona proba, e non sembra essere di ostacolo alle riforme necessarie.- Quanto alla parte economica vi fu un tempo in cui si avevano mezzi abbondanti, però seguì un periodo di mala amministrazione, durante il quale ha corso alla rovina. Oggi l'amministrazione è buona, malgrado che Mgr. vescovo non abbia mai permesso che alcun seminarista, anche di buona famiglia, pagasse integralmente la pensione.- Se si stabilisse una giusta pensione per quelli che hanno mezzi, si potrebbe vivere con maggiore comodità e pensare anche a comprare una casa di villeggiatura.

Questo è il quadro che traccia Monsignor vescovo coadiutore, e fa veramente pena che egli non possa prendere i necessari rimedi per migliorare la situazione, prima che peggiori.

Monsignor Cardona termina la sua relazione con alcune consulte.

Innanzitutto chiede se può fare da sé quelle cose che non può fare il vescovo residenziale, come indica qualche canonista, o se si deve limitare a quanto finora lo stesso vescovo gli ha permesso di fare, e cioè: amministrare il sacramento della cresima, conferire gli ordini e consacrare gli Olii Santi.

Chiede ancora Monsignor Cardona se nella prossima festa dell'Immacolata potrà dare la benedizione papale, secondo il canone 914 del Codice di Diritto Canonico, visto che il vescovo non può darla.

Questa Nunziatura si trova nella impossibilità di dare una risposta a queste domande, a motivo del contenuto del paragrafo 2° del canone 351, dove è detto: "Nisi aliud in his litteris caveatur, Coadiutor qui datur Episcopo *prorsus inhabili*, habet omnia iura ac officia episcopalia: ceteri tantum possunt quantum Episcopus eisdem commiserit".- Qui nel caso del vescovo di Menorca non sembra trattarsi di un vescovo *prorsus inhabili*; o almeno non è certo che debba considerarsi come tale. Io perciò prego l'Eminenza Vostra Rev.ma di voler prendere in esame questa situazione. non solo ponendo mente alle condizioni fisiche del Rev.mo vescovo Monsignor Torres, ma anche guardando a quelle della diocesi; ed oso anche pregarla di considerare la difficile e delicata condizione di Monsignor Cardona per l'atteggiamento che Monsignor Torres ha adottato verso di lui, mentre un gruppo di persone che circonda il prelado continua a sostenere vecchie e lamentate posizioni, contrarie agli interessi della diocesi e della Chiesa.

Se il vescovo coadiutore dovesse seguire ad essere escluso dal governo della diocesi, fallirebbe il principale fine che il Santo Padre si è proposto degnandosi di dare un vescovo coadiutore al vecchio e cieco Monsignor Torres.

DOCUMENTO 79

DESPACHO NÚM. 3628 DE TEDESCHINI A GASPARRI

El canónigo Manuel López Arana no acepta ser obispo de Ciudad Rodrigo.

AES, IV Período, *Spagna 741, fasc. 89, ff. 77-77v*, original mecano-grafiado.

ASV, *Arch. Nunz. Madrid 856, ff. 556-557v*, minuta manuscrita.

Madrid, 8 dicembre 1928.

Ricevuto il venerato dispaccio della Eminenza Vostra Reverendissima distinto dal N°. 2277/28, relativo alla provvista di Ciudad Rodrigo, ho invitato il Rev.mo Canonico López Arana, di Santander, a venire a questa Nunziatura per comunicargli le sovrane decisioni del Santo Padre.- Per l'assenza del Vicario Capitolare, Mgr. López Arana, che lo sostituisce nel governo della diocesi, si è presentato alla Nunziatura qualche tempo dopo il mio invito.

Avuta comunicazione delle benevole disposizioni di Sua Santità a suo

riguardo, se ne è mostrato commosso e grato, soggiungendo però di non ritenersi atto al ministero episcopale per una nevrastenia che lo affligge fin dal tempo in cui era studente in Roma, dandogli sofferenze che egli tiene occulte, tanto che nessuno, neppure la sua famiglia, si è accorto della sua infermità, la quale è nota solo a lui ed al Confessore. – Quella nevrastenia gli cagiona scrupoli e dubbi specialmente in atti di ministero. Nella sua stessa ordinazione sacerdotale ebbe ad sperimentare molte inquietudini per dubbi sopravvenutigli circa la sua validità. Se questo si è verificato ricevendo gli ordini sacri, mi osservava il Can. López Arana, si ripeterebbe molto più dovendoli conferire. Egli concludeva chiedendomi di presentare al Santo Padre i sensi della sua filiale riconoscenza per l'atto di benevolenza avuto a suo riguardo, ma di pregarlo al tempo stesso di esonerarlo da tale destinazione.

Ho invitato Monsignor Lopez Arana a darmi per iscritto il suo pensiero, ed egli lo ha fatto scrivendomi la unita lettera, alquanto mitigata in confronto della conversazione orale, ed io la rimetto all'Eminenza Vostra perché si degni elevarla all'alto esame del Santo Padre, mentre resto in attesa dello Sue sovrane decisioni.

Mi permetto solo di aggiungere che, andando di questo passo, e malgrado lunghe liste di candidati che suole comporre la Giunta Delegata del Real Patronato, e molto più malgrado le continue ricerche che io sto facendo di possibili candidati rischiamo di non trovare i necessari soggetti per l'episcopato. I buoni rinunziano; gli altri nella loro numerosissima maggioranza, cadono per via delle investigazioni. Dico ciò affinché dinanzi agli occhi di Sua Santità sia presente con la necessaria chiarezza la difficoltà somma di trovare non sacerdoti quali siano, più o meno idonei, ma sacerdoti sotto ogni aspetto eminenti; e, tenendo presenti queste difficoltà, veda il Santo Padre se non è il caso di non arrendersi alle ragioni, non certo destituite di peso, di Mgr Lopez Arana. E poi da por mente che questi è un elemento veramente eccellente, lodato e posto in prima linea dal degno vicario capitolare di Santander; che si lascia guidare molto dalla umiltà, e conseguentemente da timore e da diffidenza di sé; che la sua malattia la deve soltanto all'aver troppo lavorato, sia da studente, sia da sacerdote e da ufficiale di Curia, nella quale il lavoro gravava principalmente sopra le sue spalle, massime in casi difficili; che nella sua lettera attenua molto il tono che aveva tenuto nella conversazione; che infine la sua malattia non solo la ha potuto perfettamente dissimulare e nascondere dinanzi al pubblico ed ai suoi superiori e colleghi e perfino dinanzi alla sua famiglia ed al suo stesso genitore, ma la ha potuta anche dominare, tanto che non gli ha mai impedito di lavorare, quantunque gli cagioni sofferenze e lo obblighi ad usare rimedii.

Mi parrebbe adunque che sia da sperare che la malattia non gli impedisca la continuazione del lavoro neppure in altro campo, quantunque più elevato, massime con l'aiuto immancabile della grazia dello stato. Io pertanto prima di cercare per Ciudad Rodrigo altro Candidato, il quale, per essere questa

Chiesa di libera collazione della Santa Sede, è conveniente che sia veramente egregio ed ineccepibile, starò in attesa di conoscere che cosa il Divino Spirito, che sempre assiste il Vicario di Cristo, abbia ispirato al medesimo circa il Canonico López Arana; e con sensi di profonda venerazione chino al bacio della Sacra Porpora...

DOCUMENTO ADJUNTO AL DESPACHO NÚM. 3628

ASV, *Arch. Nunz. Madrid 856, ff. 558-558v*, original mecanografiada.

El Provisor del Obispado de Santander

5 de diciembre de 1928

Excmo. Sr. Don Federico Tedeschini.

Madrid.

Muy respetable Señor Nuncio:

Muy respetable Sr. Nuncio: Resumiendo por escrito algunas razones que el 27 del mes pasado expuse a V.E.E. de palabra y según las cuales parece no estoy destinado para recibir la consagración episcopal, debo manifestar a V.E. lo que sigue, advirtiéndole previamente ser estas manifestaciones tan íntimas que a nadie en el fuero externo se las comunicaría, si no fuera necesario exponerlas.

Tengo por herencia fisiológica una debilidad nerviosa –acrecentada por intenso trabajo mental puesto al servicio de la Iglesia desde hace muchos años– que es la causa de cierta pusilanimidad y de algunas ideas fijas incompatibles con el cargo del episcopado. Ya cuando hube de recibir las sagradas órdenes por los años de 1906 y 1907 tuve mucha indecisión para recibirlas, atemorizado por las graves obligaciones del cargo parroquial; y, luego de recibidas, padecí escrúpulos sobre la validez de alguna ordenación. Si ahora hubiera de recibir la consagración episcopal, los temores producidos por la responsabilidad de cargo tan eminente, se agrandarían; y los escrúpulos sobre la validez de la consagración episcopal y de las órdenes y sacramentos que yo confiriera, habrían de ser una pesadilla constante.

Según el gran místico y psicólogo español Fray Juan de los Ángeles, los escrúpulos nacen de dos principios: el primero es desordenado amor de sí mismo; el segundo, poco amor de Dios (Conquista del reino de Dios, diálogo VII, par. XIII). Por consiguiente, a la debilidad nerviosa –incompatible con el cargo episcopal–, tengo que añadir el poco espíritu de amor de Dios, el

cual si es necesario a todos los fieles, lo es en mayor grado para quien por aquel orden queda constituido en estado supremo de ejercer constantemente la perfección cristiana.

Agradezco muy de veras que V.E. se haya fijado en mi humilde persona para cargo tan elevado; pero en virtud de lo expuesto le suplico encarecidamente que desista de proponerme a Su Santidad para elevarme a una jerarquía, a la que la Providencia ordinaria de Dios ciertamente no me llama.

Con sentimientos del mayor aprecio se reitera de V.E. s.s.q.b.s. A.P.

Manuel López Arana

DOCUMENTO 80

DESPACHO NÚM. 3713 SE TEDESCHINI A GASPARRI

Informes sobre Manuel López Arana, candidato para la administración apostólica de Ciudad Rodrigo.

AES, IV Período, *Spagna 741, fasc. 89, ff. 81-85*, original mecanografiado.

ASV, *Arch. Nunz. Madrid 856, ff. 561-561v*, minuta manuscrita.

Madrid, 19 enero 1929

Seguendo le venerate istruzioni comunicatemi dall'Em.za Vostra Rev.ma col Dispaccio N°. 2767/28 relativo alla provvista di Ciudad Rodrigo, mi sono fatta premura di assumere ulteriori informazioni circa il candidato proposto, Monsignor López Arana, tenendo presente in modo particolare lo stato di salute dallo stesso allegato per declinare l'ufficio episcopale per il quale è stato proposto.

Per conseguire informazioni sicure ed esaurienti ho fatto venire a Madrid il. Confessore del Candidato, Padre Faustino Fernández, S.J., e gli ho esposte le sagge osservazioni di Vostra Eminenza. Non contento di ciò, mi sono rivolto a Monsignor José María Goy, Vicario Capitolare di Santander, persona seria ed in grado di conoscere perfettamente le condizioni psichiche e fisiche di Mons. López Arana, per averlo avuto prima come collega negli uffici di Curia, e dopo come principale collaboratore nel governo della diocesi.

Rimetto ora qui in copia le risposte del confessore e del Vicario Capitolare di Santander (allegato N°. 1 e 2).

Come Vostra Eminenza vedrà da questi documenti, tanto il Padre Fernán-

dez, come Monsignor Goy, sono persuasi che Monsignor López Arana sia in grado di disimpegnare l'ufficio e la dignità Vescovile.

Nel mio viaggio poi ad Irún per la consacrazione del Vescovo di Santander mi sono incontrato con Monsignor López Arana, ed ho avuto con lui una lunga conversazione, riferendogli le disposizioni che il Santo Padre mi aveva date riguardo a lui, e le testimonianze raccolte dalle labbra del Confessore e del Vicario Capitolare, le quali concordavano col mio parere, che cioè egli poteva benissimo accettare la missione che il Santo Padre aveva deciso confidargli.

Monsignor Lopez Arana, malgrado le mie esortazioni, non ha desistito dalle sue incertezze: mi ha osservato che il parere del confessore che lo ponevo ai suoi dubbi, non aveva il valore che noi crediamo, perché il Padre Fernández è, sì, suo Confessore, ma non suo Direttore Spirituale dopo la partenza per Roma del Padre Mostaza, non ne ha nessuno, perché in nessuno ripone la necessaria fiducia. Persistendo io nell'esortarlo ad accettare egli volle consultare me, non come Nunzio, ma come Direttore spirituale; e mi pregò di dargli il mio parere sotto questa veste. Gli risposi parermi che la volontà di Dio gli si fosse manifestata chiaramente e che a mio avviso egli doveva accettare l'ufficio episcopale. Lo avvertivo però che in questo mio parere io non mettevo nulla, assolutamente nulla, che fosse imposizione, precetto, o semplicemente desiderio o parere e null'altro; e perciò egli rimaneva libero. Monsignor López Arana si commosse, e mi parve scosso e convinto. Per ogni buon fine mi aggiunse che mi avrebbe scritte le sue decisioni definitive.

Secondo l'intesa Monsignor López Arana mi ha mandato la unita lettera (allegato N° 3) che rappresenta la sua ultima parola, e che a me non ha fatto buona impressione. Egli continua a mostrarsi riluttante, e vuole che lo gli dica per iscritto che è volontà di Dio che accetti. Ma io non mi sento di farlo; e perciò mi affretto a rimettere all'Em.za Vostra, senza nulla aggiungere, la detta lettera, rimanendo in attesa di quelle sagge decisioni che il Santo Padre, nella sua ispirata sapienza, crederà dover prendere per il bene della Diocesi di Ciudad Rodrigo, che aspetta da più di un anno, e che si trova già sotto il peso di due rinunzie.

DOCUMENTO NÚM. 1 AL DESPACHO NÚM. 3713

Isabel la Católica 12
Madrid, 10 de enero de 1929

Excelentísimo Sr. D. Federico Tedeschi
Reverendísimo Señor:

Muy humilde ha de ser mi cooperación en asunto de tanta trascendencia como es el que nos ocupa. Diré con todo lisa y llanamente mi parecer como lo siento en la presencia del Señor.

Hace muchos años que conozco al Muy Ilustre Sr. D. Manuel López Arana,

hasta hace poco provisor de la diócesis de Santander, y ahora nombrado para Vicario General en la misma diócesis.

Don Manuel López Arana es en mi concepto persona muy culta, piadoso, edificante y merecedor de toda estima y aprecio: no dudo que con su tino y prudencia ha de cumplir religiosamente la encomienda que se le confíe.

Aunque pudiera parecer algo tímido en sus resoluciones, creo que es solamente cuando se trata de asuntos propios, y por lo tanto, por delicadeza de conciencia.

Amante como es de la vida privada, humilde y sencillo en su trato íntimo, juzgo que ha de ser para mucha gloria de Dios su nombramiento para el elevado puesto que se le propone; y puedo asegurar que lo que dicho Señor alega para rehusar el Episcopado, es decir su enfermedad de neurastenia, como no le ha impedido nunca en lo pasado de cumplir sus deberes, así juzgo no le ha de impedir en lo venidero cumplir con el cargo episcopal:..., que según mi parecer, la razones, o dificultades que dicho Señor opone, provienen más bien de delicadeza de conciencia, que de otra causa cualquiera.

Aquí tiene, Excmo. Sr. cuanto se me ofrece comunicar a Su Excelencia Ilma.

De su Excelencia Reverendísima afmo. servidor
Faustino Fernández, S.J.

DOCUMENTO ADJUNTO NÚM. 2 AL DESPACHO NÚM. 3713

Obispado de Santander

Vicaria Capitular S.V

Excmo. Señor:

En cumplimiento de lo deseado por V.E. con fecha 31 de diciembre en comunicación recibida el día de hoy, debo manifestar lo que sigue:

1. Que en el día de ayer tuve la satisfacción de contestar a otro ruego de V.E. pidiendo dijera los Sacerdotes que, a mi juicio eran Episcopables, y entre ellos incluí al M.I.Sr D Manuel López Arana, Doctoral de esta S.I. Catedral y Provisor de esta Diócesis, cosa que no hubiera hecho si hubiese tenido la más ligera duda de que su salud sería un obstáculo para el desempeño del elevado cargo pastoral.

2. Que con alguna anterioridad (no recuerdo la fecha) tuve el gasto de emitir un informe, pedido por V.E. acerca de la elevación de M.I.Sr. López Arana al Oficio Episcopal, en cuyo informe, que en esas oficinas obrará, expreso mi juicio favorable tanto acerca de su virtud como de su ciencia, haciendo resaltar, si mal no recuerdo, su práctica en el régimen de diócesis, pues por más que ignoro cual sería su actuación en el Episcopado del Ilmo. Sr. Sánchez de Castro (q.e.p.d.) aunque supongo quedaría reducida a su cargo

de Provisor, dada la constitución de aquella Curia, sé muy bien que desde mi llegada a esta Diócesis con el cargo de Vicario General durante el Pontificado del Ilmo. Sr. Plaza y García, con este ultimo Prelado difunto (q.e.p.d.) y conmigo ha compartido el régimen de la Diócesis de Santander hasta el extremo de que muy pocos asuntos por graves que hayan sido, se han resuelto sin la colaboración de los tres, en cuya colaboración he podido notar las dotes de gobierno, prudencia y saber, de que ha dado muestras

3. Que durante mi Vicariato Capitular, como personalmente he dicho a V.Excia. el M.I. Sr. López Arana ha sido mi más fiel auxiliar, y que aunque antes no le conocía por sus dotes le he consultado muchos de los asuntos de esta Diócesis, habiendo coincidido siempre conmigo y habiendo encontrado en él al varón prudente, estudioso y trabajador.

4. Que durante todo este tiempo de Episcopado del Ilmo. Sr. Plaza y García y de mi Vicariato Capitular su salud ha sido muy buena, no recordando haya estado en cama nunca, o, si lo que no recuerdo, alguna vez fue, sería con enfermedad muy pasajera, lo que se puede comprobar con la puntuación del Coro de esta S.I.C., en la que es casi seguro que en esta época nunca aparezca como enfermo, o lo haya sido con enfermedad ligerísima y de escasísimos días.

De lo que si recuerdo perfectamente es de que nunca le he visitado, como enfermo, ni le he visto en cama; visita de enfermo, que en manera alguna hubiera dejado de hacer, dada la estimación que le profeso, la intimidad con que le trato en el trabajo, que conmigo ha llevado.

5. Que acaso, si él dice que no goza de salud, sea debido a su escrupulosidad en el cumplimiento del deber, que le haga creer no tiene la salud robustísima necesaria para cumplir estrictísimamente con la penosa carga de la Santa Visita Pastoral, cuyo temor es a mi juicio de todo infundado, puesto que el M.I.Sr. López Arana no tiene lesión alguna de importancia en su sano organismo, ni curativo, ni preservativo, por lo cual finalmente su asistencia, en estos ocho años al menos (y creo igual antes) a la Oficina y al Coro ha sido constante.

6. Que por todo lo dicho es mi leal parecer es que el M.I.Sr. López Arana puede desempeñar muy bien por razón de su salud el alto oficio de Obispo, para el que se le quiere destinar y que en el ha de dar mucha gloria a Dios Nuestro Señor y a la Iglesia Católica.

Me es gratísimo tener tantas ocasiones de testimoniar a V.E. mi más leal adhesión y agradecimiento por sus numerosas bondades para conmigo.

Con todo afecto reciba, Excmo. Sr. el respetuoso saludo de su afectísimo en Cristo s.s. y Capellán q.b.s.a.p.

José M^a. Goy

Santander, 9 de enero de 1929

Excmo. e Ilmo. Sr. Nuncio Apostólico de S.S. en España.

DOCUMENTO NÚM. 3 ADJUNTO AL DESPACHO NÚM. 3713

EL PROVISOR DEL OBISPADO

SANTANDER

(Sub secreto)

17 de enero de 1929.

Excmo. Sr. D. Federico Tedeschini

Madrid.

Muy respetable Sr. Nuncio:

Las razones que de palabra expuse a V.E. el 27 de noviembre del pasado año 1928, resumida después parcialmente en una carta del 5 de diciembre, creía que eran bastantes para que V.E. desistiera de proponerme que aceptara ser Administrador Apostólico de la diócesis de Ciudad Rodrigo pero la conversación que V.E. tuvo conmigo en Irún el día 13 del actual con amabilidad exquisita, que nunca agradeceré como se merece, puse de manifiesto que V.E. no desistía de su propósito.

Cuanto siento volverle a decir que bien sea por debilidad nerviosa, bien por mi poco amor de Dios, o mejor por ambas cosas juntas, padezco desde hace muchos años una obsesión que produce en mi ánimo miedo grave casi insuperable, siempre que de la validez de los Sacramentos se trata y tengo que ser sujeto activo o pasivo de los mismos, o siempre que haya de resolver con responsabilidad propia asuntos graves de orden moral. Esta obsesión permanente pone trabas a mi libertad y perturba la serenidad de ánimo tan necesaria en el desempeño de las tareas episcopales. Efectos de dicha obsesión serán las dudas sobre la validez de la consagración episcopal recibida y de los Sacramentos que administre, ya por falta de atención, ya por falta de pronunciaci3n en las formas sacramentales; y lo ser3 también la perplejidad sobre el modo de cumplir mis obligaciones o de hacer que otros cumplan las suyas. Por lo expuesto, me parece que no estoy obligado a aceptar el ser obispo. No obstante, si V.E. después de pensadas y ponderadas mis ranes juzga, como Superior mío, que es voluntad de Dios que yo acepte dicho cargo así me lo expresa por escrito; como no debo obstinarme en mi parecer, ni mucho menos contrariar la voluntad divina manifestada por medio de mi Superior, contestaría entonces diciendo: *"onus episcopale humanis humeris et meis praesertim est formidandum (sic24); sed divino auxilio fretus accepto"*.

Muy obligado a su amabilidad y atenciones para conmigo, se reitera de V.E. afmo. s.s.q.b.s.A.P. Manuel López Arana.

DOCUMENTO 81

DESPACHO NÚM. 3828 DE TEDESCHINI A GASPARRI

Lino Rodrigo Ruesca, candidato para obispo auxiliar de Granada.

AES, IV Período, *Spagna 667, fasc. 58, ff. 39-43v*, original mecano-grafiado.

Madrid, 25 marzo 1929.

L'Emmo. Signor Cardinale Casanova y Marzol, Arcivescovo di Granada, valendosi del diritto che concede il Concordato ai Cardinali, ha chiesto da tempo che sia dato un successore al suo Ausiliare, Monsignor Medina Olmos, trasferito lo scorso anno alla sede residenziale di Guadix, per poter attendere alle cure dell'Archidiocesi con più efficacia di quello che non glielo permetta la sua età avanzata.

Dopo avermi fatto qualche nome che non mi parve accettabile, l'Emo Signor Cardinale nello scorso ottobre mi presentò come candidati di suo gradimento i Rev.mi Canonici della Cattedrale di Granada Don Lino Rodrigo Huesca⁹ (*sic*) e Don Francisco Caverio Tormo.

Per ragioni di opportunità che Vostra Em.za vedrà esposte nelle informazioni dell'ottimo Vescovo di Sion, già Vescovo di Badajoz, mi sono fermato sul primo nome, tanto più che il Canonico Caverio Tormo lo tengo presente da tempo per una prossima provvista di sede residenziale, dove si troverà certamente meglio e dove potrà svolgere con più efficacia la sua azione.

Circa il Rev.mo Canonico D. Lino Rodrigo Huesca ho fatto numerose diligenze e tutte sono risultate favorevoli.

Mi reco a premura di trascrivere qui le più autorevoli, dopo aver notato che il Canonico D. Lino Rodrigo Huesca, laureato in Filosofia e Teologia nella Università Gregoriana e in Diritto Canonico nella Pontificia Università di Granada, è Cancelliere della Curia Metropolitana di quella città (e si dice anzi sia colui che più di tutti lavora in quella Curia) e Maestrescuela nella Cattedrale.

L'Emo Signor Cardinale Arcivescovo di Toledo mi scrisse che non conosce il candidato, ma che ne ha sentito far grandi elogi dal Cardinale Arcivescovo di Granada quando ebbe ad incontrarlo in quella città.

Monsignor Medina Olmos, Vescovo di Guadix e che, come ha già accennato, fino all'anno scorso è stato Ausiliare dell'Emo Cardinale Arcivescovo di Granada così mi informa:

«1°. Ignoro su (del candidato) naturaleza, y debe tener unos 40 años. Su aspecto es de hombre sano, aunque no robusto. Ignoro si padece algún achaque.

2°. Le tengo por hombre bueno y por buen sacerdote. Y esta es la opinión que conozco en todos. De su moralidad, piedad y celo no tengo observación inmediata, y lo que yo he visto le favorece mucho. Es sacerdote muy bien reputado.

3°. Ha merecido la confianza de los Prelados con quienes ha tratado. Le supongo devoto y respetuoso con la Santa Sede.

4°. Le creo de cultura general y ciencia suficiente, aunque no brilla ni se distingue, que yo sepa, en ramo alguno. Ha sido Secretario de Estudios del Seminario de Madrid, capellán de la Nunciatura, Maestrescuela y Secretario de Cámara en Almería, y hace un año que lo es también de Granada. Nada sé que le sea desfavorable en su habilidad y táctica en el desempeño de sus cargos. Se le tiene por hombre modesto, trabajador y de buen trato de gentes.

5°. Desconozco su porte y trato con las autoridades civiles; aparece como hombre recogido; pero deber ser, atento y respetuoso sin ir más allá de lo prudente.

6°. Debe ser de familia modesta; y solo sé que vive con alguna parienta muy próxima, que le rige la casa».

Monsignor Vescovo di Almería che ebbe il Canonico Rodrigo nella sua Curia e nel Capitolo della sua Cattedrale così ne parla:

«1°. No conozco el lugar de nacimiento; solo sé que es de la Coronilla de Urágón (*sic*). La edad tampoco la conozco, quizás de unos 44 años. No sé que padezca enfermedad alguna, y si no muy fuerte en su constitución física, tampoco es enfermizo, y su aspecto es sano.

2°. Es piadoso, tiene celo por el bien de las almas a mi parecer; su moralidad intachable; su carácter algo tímido, o más bien algo escrupuloso; su reputación pública excelente.

3°. Su devoción a la Santa Sede y a los Prelados indiscutible, incondicional.

4°. Versado en teología y SS. Cánones, y muy estudioso; habla y escribe con corrección. Es prudente en todas sus cosas, no se precipita al obrar. Ejerció en esta diócesis el cargo de Secretario de Cámara con mi antecesor, y en mi Pontificado todo el tiempo que estuvo aquí seis años hasta su salida para Granada. Estuvo encargado del gobierno de la Diócesis desde mi consagración hasta mi llegada, cerca de un mes, y ejerció el cargo con delicadeza. Le tuve de Prefecto de Estudios en este Seminario tanto tiempo como de Secretario de Cámara y lo desempeñó con celo e interés. Es examinador prosinodal y juez de concurso a Curatos con nombramiento mío, y los desempeñó satisfactoriamente. Muy asiduo a coro y a otros actos del culto divino, lo primero como Maestrescuela de esta S.I.Catedral, y lo segundo como sacerdote. De la Maestrescolía tomó posesión siendo Obispo de esta diócesis el Emo. y Rev. mo Cardenal Arzobispo de Granada, y entiendo que le nombró catedrático de filosofía en este Seminario, aunque no estoy muy seguro de las asignaturas

que haya explicado. De griego y de algunas otras lo fue en tiempo mío.

5°. Sus relaciones con las autoridades civiles han sido buenas, o no me consta de lo contrario; baste saber que es hombre prudente. Fue vocal de instrucción pública en este Gobierno Civil, e hizo todo lo que podía hacerse en favor de la enseñanza religiosa.

6°. Su hermana y su tía viven a su lado, son buenas y religiosas, bien reputadas y viven con relativo desahogo; pero nada puedo decir de su estado económico».

Monsignor Vescovo di Jaca dice:

«1°. Que el M.I.Sr. Don Lino Rodrigo Huesca es natural de Aguarón (Zaragoza) y, aunque no puedo precisar su edad, creo que estará incluido entre los 40 y los 45 años. Su salud aparece delicada y su aspecto físico endeble, pero en el tiempo que lo he tratado, desde el año 1918 próximamente, en Almería y después desde Granada y desde esta ciudad, no recuerdo que haya padecido enfermedad grave, ni juzgo que esa constitución física suya pueda ser obstáculo para el buen desempeño de la misión episcopal.

2°. Es piadoso, hombre de celo, laborioso y de moralidad intachable, tiene buen carácter y buena reputación entre las gentes.

3°. Siempre he visto en él devota y perfecta adhesión a la Santa Sede y a los Prelados.

4°. Está bien impuesto en la ciencia teológica, en los Cánones y en las letras. En los cargos que ha desempeñado de Secretario de Cámara, Catedrático del Seminario, Prefecto de Estudios y Canónigo ha demostrado prudencia y ser competente para la dirección y administración de personas o cosas.

5°. En cuanto yo he podido apreciar, siempre se ha conducido rectamente y respetuoso con las Autoridades Civiles.

6°. Es de familia modesta y de humilde condición, pero religiosa, según he podido apreciar en su padre que murió en Almería y en una tía suya y hermana que viven en su compañía».

Monsignor Vescovo di Badajoz, ora Vescovo di Sión e Vicario Generale Castrense, così nota in un suo primo scritto:

“1°. Que no me consta, ciertamente, el lugar de nacimiento del M.I.Sr. Don Lino Rodrigo Huesca, aunque me parece que fue Madrid. Representa como unos 55 años de edad, goza de regular salud y su aspecto físico es también regular.

2°. Es persona de solida piedad, celo apostólico, gran moralidad, buen carácter y bien reputado.

3°. Es devoto de la Santa Sede y Prelados de la Iglesia.

4°. Le considero con la ciencia teológica, canonica y literaria suficiente para el Episcopado; de gran habilidad directiva y administrativa, demostrada

en los cargos de Curia que desempeñó en Almería y en los que actualmente desempeña en Granada.

5°. Tuvo siempre buenas relaciones con las Autoridades Civiles en todos sus ordenes.

6°. Nada me consta de la condición social, religiosa y económica de su Familia».

Più tardi Monsignor Vescovo di Sion ha aggiunto il motivo che, come ho detto a principio di questo rispettosso rapporto, precipuamente mi ha fatto inclinare verso questo candidato, specialmente ricordando le precedenti difficoltà fra l'Em.mo Cardinale Casanova ed il suo antecedente Ausiliare.

Scrive adunque Monsignor Vescovo di Sion: «... el referido Sr. Don Lino Rodrigo reune condiciones para desempeñar dignamente el oficio episcopal.

Por otra parte, supuesta la organización interna, familiar del Palacio Episcopal de Granada y las antiguas y buenas relaciones de Su Eminencia el Emmo. Sr. Cardenal con Don Lino Rodrigo, entiendo que, hoy por hoy esta es la única persona que podría desempeñar el cargo de Obispo Auxiliar, en aquella diócesis, con fundadas esperanzas de una gestión provechosa para la misma».

Ho interrogato anche il Canonico Caverio Tormo, cioè l'altro candidato proposto dall'Emo Cardinale Casanova, ed egli mi ha ripetuto le stesse cose dette dai sullodati Prelati. Anche le informazioni dei Superiori degli Ordini religiosi di Granada, cioè dei Gesuiti, dei Redentoristi, degli Agostiniani Recolletti e dei Cappuccini sono unanimemente favorevoli.

In ultimo poichè il candidato, nei suoi primi anni di ministero, ha prestato servizio in questa Nunziatura, prima come cappellano e poi come ufficiale di questa Abbreviatura, ha creduto bene, malgrado il lungo tempo passato, di interrogare anche i miei Emmi. Antecessori che lo avevano avuto alle loro dipendenze e che mi hanno scritto quanto appresso.

Il compianto Cardinale Vico mi diceva: «Ricordo bene il Sac. D. Lino già Cappellano di codesta nunziatura e ne conservo ottima impressione. Ma non potrei dire in egual maniera se un giovanetto qual'era ai miei tempi poteva riunire le qualità di un Vescovo; né vi pensai».

L'Emo Cardinale Ragonesi finalmente così ha informato:

«Conobbi e trattai durante vari anni Don Lino Rodrigo Huesca, quando era cappellano di codesta Rota, e lo trovai sempre degno sacerdote: pio, modesto, umile, istruito, discreto, prudente e addetto alla Santa Sede in modo speciale. Se egli sia dotato di tutti quei requisiti, che lo rendono idoneo a ben governare una diocesi io in coscienza assicurare non lo potrei. Se la proposta partisse dall'Emmo. Arcivescovo di Granada, che io stimo grandemente per la sua sperimentata rettitudine, per il suo retto giudizio e per la perfetta conoscenza che ha del candidato, io non avrei difficoltà di sottoscriverla».

Essendo pertanto unanimemente favorevole il giudizio circa il candidato,

a mio sommessimo avviso, la proposta dell'Emo. Cardinale Arcivescovo di Granada può essere elevata alla sovrana decisione del Santo Padre, se nulla vi sarà in contrario da parte dell'Em.za Vostra Rev.ma.

DOCUMENTO 82

DESPACHO NÚM. 3882 DE TEDESCHINI A GASPARRI

Informes sobre Francisco Caveró Tormo, canónigo de Granada y rector del Seminario, candidato para obispo de Badajoz.

AES, IV Período, *Spagna 755, fasc. 95, ff. 69-69v*, original mecano-grafiado, e impresso en la Ponencia, *Spagna. Provvista de Badajoz. Giugno 1929, pp. 7-15.*

Madrid 2 mayo 1929.

Per traslazione alla sede titolare di Sión di Mgr. Ramón Pérez Rodríguez, destinato nello scorso gennaio a ricoprire le cariche di Vicario Generale Castrense e Pro-Cappellano Maggiore di Sua Maestà Cattolica, è rimasta vacante la diocesi di Badajoz.

Per questa sede il Governo presenta un candidato particolarmente gradito all'Em.mo Sig. Cardinale Primate, all'Em.mo Cardinal Casanova e al sullodato Mgr. Pérez Rodríguez, che di lui fanno i migliori elogi, e cioè il Reverendissimo Sr. Francesco Caveró Tormo, Canonico della Metropolitana di Granada e Rettore di quel Seminario.

Su questo candidato ho raccolto numerose informazioni che mi reco a dovere di trascrivere qui testualmente.

L'Em.mo Sr. Cardinale Vicente Casanova y Marzol, Arcivescovo di Granada, attuale Ordinario del Caveró, nel marzo del 1928 me lo proponeva come suo ausiliare dicendomi:

«Ya dije anteriormente a V. E. que por mi parte no tengo inconveniente en lo primero. En cuanto al sustituto, aunque D. Francisco Caveró Tormo es para mí persona gratísima, y, como tal como muy digno se la presenté al Emo. y Rev.mo Sr. Card. Primado en su última visita, hubiera yo deseado que ahora

fuese el sustituto del Ilmo. Sr. Medina Olmos, mi Sr. Vicario General, D. Jesús Mérida Pérez, doctor romano, que sin duda es algo más joven que el Sr. Cavero Tormo; pero también buen sacerdote, virtuoso e instruido.

Mas si por alguna causa que yo no conozco no fuera conveniente el nombramiento de D. Jesús Mérida Pérez, acepto muy gustoso al Sr. Don Francisco Cavero Tormo, a pesar de que me hace mucha falta como Rector del Seminario».

Poi nel dicembre successivo, a mia domanda scriveva:

«El Sr. D. Francisco Cavero Tormo, Canónigo de oposición y Rector del Seminario Pontificio es natural de la diócesis de Cartagena, no sé de qué pueblo sea oriundo, tendrá de 45 a 50 años, de buena salud y buen aspecto físico.

Se le tiene por todos como prebendado excelente, piadoso, encendido en celo por la gloria de Dios, ejercitándolo en el Seminario y fuera de él, dirigiendo algunas Congregaciones de Religiosas, predicando con frecuencia la palabra de Dios con oratoria llena de doctrina evangélica; es sacerdote de reconocida moralidad, carácter franco y sencillo, serio y agradable, según vox pública.

Es devotísimo de la Santa Sede y muy respetuoso con los Prelados.

Es Doctor en Sagrada Teología; conoce los Sagrados Cánones; compone muy bien, siendo sus sermones obras muy bien pensadas y dichas. En los cargos que le hemos conferido, se ha portado admirablemente, reconociendo todos que lleva muy bien el Seminario y la cátedra.

En sus relaciones con las autoridades es muy correcto y respetuoso, cap-tándose la voluntad de todos.

No conozco la condición religiosa, social y económica de su familia que vive lejos de Granada».

Ed in questi stessi giorni, e precisamente il 1° di maggio, il medesimo Signor Cardinale, venuto in Nunziatura, ha insistito moltissimo nel fare elogi del Cavero e nel dichiararsi altamente soddisfatto dell'opera di lui in Granada.

Monsignor Ramón Pérez Rodríguez, già Vescovo di Badajoz ed ora Vescovo titolare di Sión, Vicario Generale Castrense e Pro-Cappellano Maggiore di Palazzo informa:

«... el referido Señor, a mi juicio, por sus virtudes y ciencia, es digno de ser promovido a la dignidad episcopal. Así parece ser conceptuado por las personas que tratan íntimamente, si bien reconocen que su natural tendencia a llevar vida cómoda y en cierto modo regalada, pudiera perjudicar las demás cualidades buenas que la Providencia divina le concediera.

Como Rector del Seminario de Granada demuestra ser hombre de gobierno y a mi juicio lo sería también como Prelado».

Monsignor Vicente Alonso Salgado, Vescovo di Cartagena, già Ordinario del Cavero per molti anni, dice: «D. Francisco Cavero Tormo, Profesor varios años de Humanidades y de Filosofía en este Seminario Conciliar de San

Fulgencio de Murcia, canonista benemérito y Doctor en Sagrada Teología, de 43 años de edad, es un sacerdote prudente, ecuánime, piadoso y de ejemplar conducta social y religiosa. Durante 6 años fue celoso párroco arcipreste de Caravaca y desde hace 8 años es párroco arcipreste de la ciudad de Cartagena, donde goza de estima y muy buena reputación».

Monsignor Francesco Frutos Valiente, Vescovo di Salamanca aggiunge:

«Que conozco desde los diez años de mi edad, al M.I.Sr.D. Francisco Caveró Tormo, Canónigo de la S.I.Catedral Metropolitana de Granada. Fuimos ambos condiscípulos desde el primer curso de Humanidades en todos los estudios de la preparación sacerdotal en el Seminario Conciliar de S.Fulgencio, de Murcia. Nos hemos profesado y profesamos inalterable amistad; si bien recibido el sacerdocio, nos tratamos poco por haber pasado yo a la archidiócesis de Toledo, y él haber pertenecido a la de Murcia-Cartagena hasta hace un año próximamente.

Que en el Seminario fue un verdadero modelo por su piedad, y su aplicación que nadie superaba.

Que en la ciudad de Murcia, me consta goza de una excelentísima reputación.

Que me consta de su gran competencia, y que le tengo por muy virtuoso, humilde, recogido, casto, mortificado y de oración.

Que no tengo elementos de juicio para emitir parecer acerca de sus dotes de gobierno.

Que en la diócesis de Cartagena-Murcia, donde permaneció hasta hace cosa de un año, desempeñó los cargos de Párroco de Caravaca y de Santa María la Mayor de Cartagena, en cuyo tiempo, que fue de trece o catorce años, creo ressondió su gestión a su vida ejemplar y laboriosa; aunque de esto no tengo los elementos necesarios para informar en firme en materia de responsabilidad tan grave como la para que soy requerido.

Considero inexcusable el advertir la necesidad de tomar informes acerca de su salud (informes que yo no puedo suministrar, pues hace ocho meses que no veo al Sr. Caveró). Está hace años con gran temblor de pulso, y cuando le ví la última vez, desgraciadamente, le noté entorpecido de habla, y de una grosura extraordinaria linfática».

Sul difetto fisico accennato in questa informazione ho creduto bene di assumere informazioni precise e le ebbi da Monsignor Manuel Medina Olmos, Vescovo di Guadix e già Ausiliare dell' Arcivescovo di Granada, il quale mi ha così rassicurato: «Informando sobre los extremos que me pregunta, digo que he tratado muy poco al Sr. Caveró Tormo; que nada sabía de que tuviera temblor de pulso, ni yo se lo he notado; que en la conversación no he advertido que tenga defecto de habla; y que está grueso, pero ni obeso, ni mucho menos impedido para ministerios.

A esto añadiré que nada he oído que sea desfavorable a este Señor y en cambio he tenido referencias que le favorecen como hombre de doctrina, predicador y de discreción”.

Monsignor Juan Bautista Luis Pérez, Vescovo di Oviedo, nota brevemente ma chiaramente circa il candidato: «que es hombre de extraordinaria ciencia y virtud y de una excelente fama pública, según me consta por ciencia propia; estimando por lo tanto su promoción al episcopado como muy útil a la gloria de Dios, a los sagrados intereses de nuestra Santa Madre la Iglesia y a la salvación de las almas».

Il Superiore dei Gesuiti di Murcia, dove il Cavero fu per molti anni Arciprete della Cattedrale, informa: «Como llevo aún un mes escaso de estancia en esta ciudad no conozco ni he tratado personalmente al M.I.Sr. D. Francisco Cavero y Tormo.

Que informado de Padres Jesuitas de autoridad y respeto que lo conocen bien, y saben el concepto general que hay formado del sujeto en estas tierras, puedo afirmar a V.E. que es persona de gran capacidad intelectual, de ciencia, y virtud notorias y de prudencia en el gobierno. No parece tenga dotes de orador, y alguno cree que en alguna ocasión como Párroco no ha manifestado la suficiente energía.

Parece, pues, que en conjunto se dan de él informes muy favorables».

Il Padre spirituale del Seminario della stessa Murcia nota: « ... conozco al sacerdote D. Francisco Cavero Tormo desde joven pues fue discípulo mío en Teología Moral

y después compañero como superior en este Seminario siempre ha sido tenido por sacerdote de conducta intachable y lo juzgo virtuoso y competente en ciencias eclesiásticas teniendolo además por hombre de mucha prudencia para el gobierno».

Finalmente riferisco in ultimo le informazioni del Vicario Generale di Murcia, Monsignor Antonio Álvarez Caparrós, il quale scrive innanzi tutto «... el M.I.Sr.D. Francisco Cavero Tormo ha cumplido en esta diócesis fielmente cuantos cargos se le han confiado; lo mismo el de profesor de este Seminario, que el de la cura de almas, como párroco y arcipreste, hasta el mes de septiembre del año 1925 en que dejó de pertenecer a esta diócesis por promoción a una canongía de la S.I.M. de Granada.

Que es sacerdote de ciencia y virtud, goza de muy buena fama, tiene dotes de gobierno y lo creo apto para el ministerio de obispo».

Ma lo stesso informatore poi aggiungeva in una nota a parte: «... Cuando tengo que informar a V.E. en estos asuntos me lleno de temor grande por la responsabilidad que puedo contraer ante Nuestro Señor y por ello quiero

escribirle aparte.

Al Sr. Caveró me lo denunció una autoridad de Cartagena y una señora cuando aquel era párroco y arcipreste de allí de que tenía demasiada familiaridad con una señora sospechosa. Pruebas de ello no presentaron, pero no se si esto había empañado el prestigio y buen nombre del Sr. Caveró en Cartagena. Si hubo algo, tal vez lo sepa este Sr. Obispo a quien no puedo preguntar por no violar el sigilo. Si V.E. me autoriza, yo lo haré.

Supongo que V.E. comprenderá el sentido de esta carta, que no es otro que el de concretar el concepto de reputación pública del Sr, Caveró en lo que se refiere a Cartagena, reputación que aquí en Murcia es excelente».

Io scrissi subito all'informante che lo autorizzavo a parlare col Vescovo circa questo punto e ne ebbi in risposta un'altra lettera in cui Mons. Álvarez Caparrós mi diceva che mi avrebbe informato di presenza stando sulle mosse di partire per Madrid.

Nel nostro incontro avendomi fatto il nome del Reverendo Pedro Gambín, Parroco del Sacro Cuore in Cartagena, come persona che poteva essere bene informata in proposito, lo incaricai di sottoporlo sotto giuramento e sotto segreto a un interrogatorio munizioso.

Mi reco a dovere di trascrivere qui il risultato di tale interrogatorio.

«Comparencia de D. Pedro Gambín Pérez, Arcipreste de Cartagena. - En la Ciudad de Murcia y Sala de Audiencia de la Vicaria General del Obispado, a cuatro días del mes de junio de mil novecientos veintiocho, ante mi el infrascripto Vicario General de la diócesis, sin asistencia de notario, ni testigo alguno, por exigirlo así la índole reservada del asunto, comparece Don Pedro Gambín Pérez, Arcipreste y Párroco del S.C. de Jesús de la Ciudad de Cartagena, a fin de cumplir una comisión encomendada *sub secreto pontificio* por el Excmo. y Rev.mo Señor Nuncio de Su Santidad; y previo juramento que hizo en la forma prescrita, de decir la verdad y guardar secreto, fue requerido para que respondiese como supiera en conciencia y por la fidelidad del juramento prestado a las preguntas siguientes:

1º. Si ha ejercido la cura de almas en Cartagena o sus cercanías, durante el tiempo en que D. Francisco Caveró Tormo, ejerció el mismo ministerio en la mencionada ciudad de Cartagena; y responde, que ha ejercido su ministerio en Cartagena a la vez que también lo ejercía el precitado D. Francisco Caveró.

2º. Si el citado Señor Caveró ha gozado en general de buena y laudable fama ante los feligreses y vecinos de Cartagena, o si por el contrario, su buen nombre ha sufrido alguna vez detrimento o menoscabo ante algunos o muchos vecinos, por el trato o familiaridad con alguna persona; y responde: que oyó algun rumor referente a censuras contra D. Francisco Caveró por tener algún trato con una joven que estaba tildada de perseguir sacerdotes, pero que no le dio credito ni quiso por lo mismo preocuparse de ello, hasta que el Padre

José Bestué, Superior de los Misioneros del I.C. de María de Cartagena, fue a casa del compareciente a manifestarle los rumores desfavorables que corrían contra el Sr. Cavero, acentuados más, porque con motivo de haber marchado a Murcia este señor, desapareció también de Cartagena la joven mencionada y la malediciencia relacionaba esta desaparición con el viaje del Señor Cavero, en vista de lo cual, un sacerdote llamado Ángel Saura escribió al Sr. Cavero por encargo del P. Bestué para que regresase pronto a Cartagena en vista de los rumores que circulaban. El compareciente manifiesta, que, él no puede afirmar nada del fundamento de estos rumores. - Leída que le fue esta declaración se ratifica en ella bajo juramento que prestó nuevamente y firma en Murcia fecha at supra.

Firm.: Dr. Antonio Álvarez, Pedro Gambín».

Finalmente poiché, come fonte di informazioni la più autorevole circa il fatto in parola, si accennava da detto Parroco al Padre Bestué, C.M.F. residente in Barbastro, incaricai quell' Amministratore Apostolico di interrogare detto Padre, il quale rispondeva con la dichiarazione che ho l'onore di riferire qui integra.

«El infrascripto Misionero del Corazón de María, contestando a las preguntas de S. Excia. Rev.ma atentamente expone, aseverándolo con palabra de juramento: que realmente conozco de mi residencia en Cartagena por dos años y medio al M. Ilustre D. Francisco Cavero Tormo, Cura Arcipreste que fue en aquella ciudad y hoy canónigo de Granada; que durante todo ese tiempo que lo traté, bastante de cerca, me mereció siempre un concepto favorable por su ciencia y prudencia y por su espíritu sacerdotal; que advertí siempre en él un carácter naturalmente bondadoso y benévolo con toda clase de personas, incluso a las veces con las de diverso sexo lo cual originó que alguna vez la crítica, aunque a radio reducido no le hubiera sido tan favorable, critica en que tomó parte principal la envidia y la chismografía; que ignoro hechos que puedan afectar a la buena reputación y conducta moral del mismo y me constan actos en favor de su prestigio sacerdotal.

Este es el concepto que yo tengo formado de dicho señor canónigo y que yo expongo lealmente y con juramento».

La chiacchiera pertanto a cui per un eccessivo scrupolo ha accennato il Vicario Generale di Cartagena non hanno leso la buona, integra ed universale reputazione pubblica, e molto meno possono far dubitare della vita del candidato.

Stimo pertanto che la proposta di questo Governo per la provvista della sede di Badajoz non solo possa essere presa in considerazione, ma anche raccomandata, e quindi prego l'Eminenza Vostra Rev.ma di elevarla al Trono dell' Augusto Pontefice, mentre resto in attesa delle disposizioni che si degnerà

comunicarmi.

DOCUMENTO 83

DESPACHO NÚM. 4008 DE TEDESCHINI A GASPARRI

Sobre el canónigo Francisco Cavero Tormo candidato para obispo de Badajoz.

AES, IV Período, *Spagna 755, fasc. 95, ff. 96-99*, original mecano-grafiado.

Comillas, 31 agosto 1929.

In seguito alle premure fattemi dall'Em.za Vostra Rev.ma col venerato Cifrato distinto dal 3, mi sono recato a dovere di riassumere le diligenze circa il Rev.mo Can. Francesco Cavero Tormo, proposto da questo Governo per la sede di Badajoz a fine di avere maggiore luce sulla salute del candidato e sulla circostanza accennata dal Rev.mo Vicario Generale di Cartagena.

Ho all'uopo interrogato tre persone che potevano informarmi in modo esauriente per la perfetta conoscenza che hanno del Can. Cavero Tormo, e cioè l'Emo Signor Cardinale Vincenzo Casanova y Marzol, Arcivescovo di Granada, Monsignor Ramón Pérez Rodríguez, già Vescovo di Badajoz ed ora Vescovo di Sion e Vicario Castrense, e Mgr. Rodrigo Huesca (*sic*), nominato recentemente Ausiliare del sullodato Emo. Cardinale Arcivescovo. - Non avevo interrogato nelle mie precedenti diligenze Mgr. Rodrigo Ruesca, perciò e nel tempo in cui le condussi a termine non era stato elevato alla dignità episcopale.

Scrive adunque l'Emo Signor Cardinale Arcivescovo di Granada: "Rectifico los informes que por escrito di a V.E. en 16 de diciembre de 1928 acerca del muy digno Sr. Rectnr del Seminario Pontificio de Granada M.I.Sr.Dr.D. Francisco Cavero Tormo, Canónigo por oposición de esta Metropolitana.

Nunca jamás oí cosa contraria a su persona en punto a honestidad de vida y costumbres, ni de que nunca haya tenido relaciones sospechosas con persona alguna; antes bien es de todos cuantos le conocen y tratan muy estimado por sus virtudes.

Goza de buena salud y ahora está con su familia en Murcia con mi permiso".

Mgr. Pérez Rodríguez, che ha interesse particolare nella provvista di Badajoz, perché, come ricorderà Vostra Em.za, egli occupò quella sede fino

al dicembre scorso e di essa è tuttora Amministratore Apostolico, interrogato da me, si espresse in termini interamente favorevoli.

Mgr. Rodrigo poi mi scrisse quanto segue: «He recibido hoy una carta de V.E. en la que me ruega le informe *sub secreto Sancti Officii* sobre la salud del Canónigo Caverro Tormo, y sobre si han ocurrido alguna vez rumores desfavorables sobre su conducta en Cartagena, y si creo que al elevarlo eventualmente a la dignidad Episcopal, puedan los rumores volver a circular.

Como para mi un ruego de V.E. es un mandato, a la mayor brevedad posible, en contestación a lo que me pregunta, digo lo siguiente: 1º. He observado varias veces, que al Canónigo Caverro Torno, cuando levanta algún vaso, que contiene alimento, para llevarlo a la boca, le tiembla mucho la mano con un temblor seguido y acentuado, tanto que a veces he desviado la vista para evitar a dicho Señor la molestia, que pudiera producirle la manifestación de la impresión recibida. Ignoro la causa de este fenómeno, desde cuando le ocurre, y el alcance que tenga con respecto a su salud. 2º. No sé si han ocurrido alguna vez rumores desfavorables sobre la conducta del Sr. Caverro en Cartagena; ni nunca he oído hablar de ellos”.

Queste informazioni mi lasciarono perplesso perché non potevo vagliare la portata di questo affermato difetto. Allora chiamai il Vescovo di Sion e lo incaricai di fare indagare, anche, se fosse necessario, per mezzo di qualche medico che importanza convenisse dare alla cosa. - Egli mi disse che sarebbe andato a Granada fra qualche giorno; e data questa opportuna congiuntura, io lo pregai di parlare con Mgr. Lino Rodrigo e di assumere tutte le altre informazioni che reputasse utili. - Risultato di queste pratiche sono state le due seguenti lettere, dalle quali, come da quella dell'Emmo. Signor Cardinale Arcivescovo di Granada, si deduce: 1º. che il Caverro ha la salute buona. 2º. che la sua riputazione è al sicuro di ogni ritorno di false dicerie. 3º che il difetto fisico del tremore del polso rende malagevoli le Comunioni ed è notato dal pubblico, ma non impedisce nessun altro lavoro.

Io per altro, non volendo per coscienza pesare sulla definitiva decisione, sottometto interamente dette due lettere all'alto e saggio criterio del Santo Padre, e dell'Eminenza Vostra Rev.ma, che meglio di me potranno giudicare se si tratta di motivo sufficiente per rigettare la proposta di questo Episcopato e di questo Governo

Dice adunque Mgr. Lino Rodrigo in lettera del 27 luglio u.s.:

«El Ilmo. y Rev.mo Sr. Obispo de Sión me habló hace dos días, por disposición de S.E. Rev.ma de lo que yo había contestado a V.E. *sub secreto Sancti Officii*, sobre la salud del Can. Caverro Tormo. Me indicó el Sr. Obispo que emitiera mi juicio acerca del alcance del temblor, que yo había observado en dicho Sr. por si resultaba alguna incompatibilidad con el ejercicio de las funciones episcopales.

En aquel momento no pude contestar, y Su Ilma. me aconsejó que me valiera, con las cautelas debidas, de las ocasiones que se presentaban. Y efectivamente, aprovechando dos oportunidades he sacado como consecuencia: 1º. de que hablaba en la mía ha llamado la atención a otras personas, cuando come o bebe una cosa. 2º. Que el Sr. Cavero puede escribir, pues antes enviaba los informes, escritos de su puño y letra, de Reglamentos, novenas etc., que se le encomendaban para la censura; y mejora desde hace algún tiempo, aunque los remite escritos máquina, todos los informes que vienen a esta Curia traen su firma. 3º. Que cuando el Sr. Mayordomo del Seminario no puede decir la Santa Misa a los Seminaristas, y en alguna otra ocasión, la dice el Sr Rector, Can.Cavero, el cual da la comunión, pero dada la poca estabilidad de la mano derecha, introduce los dedos en la boca de los Seminaristas, por lo que dicho Sr. Cavero lleva al lado del Copón, mientras da la Sagrada Comunión, un purificador para limpiarse de la saliva impregnada (*sic*) de sus dedos.

Mi juicio, que someto enteramente al de V.E., es este:

Teniendo en cuenta las buenas cualidades del Sr. Cavero para la dignidad episcopal, y tomando en consideración que este Sr. tiene fuerzas físicas, pues predica, cumple sus obligaciones canonicas, y da clase de Teología Dogmática, quizás podría disimularse ese defecto, que desde luego produciría la admiración de los fieles, aconsejando al Can. Cavero, que no fume tanto, porque aunque esto le beneficie por estar grueso con un vientre bastante voluminoso, la nicotina podría perjudicarle para el temblor.”

E a sua volta Mgr. Vescovo di Sion, in lettera del 2 agosto, dice così:

«Estuve en Granada, días pasados, y hablé con Don Lino Rodrigo sobre el defecto físico de D. Francisco Cavero. Efectivamente el temblor del pulso derecho es bastante acentuado, pero no le impide para ninguno de los ministerios sacerdotales, aunque le dificulta bastante para dar la sagrada Comunión.

Yo he podido apreciar que la opinión pública no considera el referido defecto como impedimento para poder ser nombrado Obispo; y digo esto porque, cuando se hablaba en Granada de obispo auxiliar, se indicaba a D. Francisco Cavero como uno de los candidatos y conociendo, como conocen cuantos le tratan el defecto físico de referencia, nadie dijo que el podría ser obstáculo para que se le nombrara obispo.

Desde luego siendo tan frecuente, hoy, el que los Prelados sean invitados a dar Comuniones generales, para D. Francisco Cavero sería sensible o no poderlas dar o darlas con notoria dificultad. Claro que podría solucionarse la dificultad siendo ayudado por otros sacerdotes, pero los fieles apetecen siempre recibirla del prelado y no quedarían satisfechos.

No obstante lo expuesto si yo tuviera que expresar un juicio concreto sobre si D. Francisco Cavero, por el temblor del pulso de la mano derecha, deba ser excluido de la lista de sacerdotes episcopables, respondería que no».

DOCUMENTO 84

DESPACHO NÚM. 4013 DE TEDESCHINI A GASPARRI

Nombramiento de Antonio García y García como obispo de Tuy.

AES, IV Período, *Spagna 760, fasc. 99, ff. 3-14*, original mecanografiado.

Comillas, 30 agosto 1929.

Il 26 gennaio del presente anno passava a miglior vita Mgr. Manuel Vidal Bouillon (*sic*), rimanendo così vacante la sede vescovile di Tuy. - Questo Governo per provvedere ad essa presenta il nome del Rev.mo Canonico Antonio García y García, Penitenziere della Cattedrale di Málaga; sacerdote a me noto sia per averlo trattato personalmente, sia per le importanti cariche che ha occupato, e sia infine per le informazioni che su di esso sono andato da tempo raccogliendo.

Ho l'onore di trascrivere qui quanto illustri Prelati ed ecclesiastici degnissimi mi hanno scritto circa il sullodato signore.

Monsignor Arcivescovo di Valladolid informa:

«... el M.I.Sr. Don Antonio García y García, Canónigo Penitenciario de Málaga es un sacerdote de notoria piedad; adornado de sólidas virtudes; de reconocida competencia en la Sagrada Teología y Derecho Canónico; dotado de las condiciones necesarias de Gobierno y acompañado de excelente reputación pública en cuanto se refiere a la dignidad y oficio episcopal. Lo considero excelente!».

Monsignor Vescovo di Málaga nota:

«Contestando el informe con que me honra V.E. puedo asegurar que en los tres años que lleva de nuevo de residencia en esta diócesis, después de haber ejercido la Vicaría General del Obispado de Madrid, no solo no tengo el menor motivo de queja contra él, sino que estoy satisfechísimo de su proceder en todo, como sacerdote ejemplar, como cumplidor de su deberes de Catedral y de Cátedra en el Seminario y como consejero discreto y auxiliar docilísimo y utilísimo en multitud de asuntos y ministerios y avalorando todo con una vasta ciencia, con sus dotes singulares para la predicación y un gran prestigio en toda la diócesis. Por estas razones creo, en lo que *humana fragilitas nosse*

sinit, que este Sr. Penitenciario podría ser un obispo de mucho servicio para la Santa Madre Iglesia, sintiendo únicamente el vacío tan difícil de llenar que dejaría en esta diócesis su ausencia».

Monsignor Vescovo di Oviedo che come il candidato è stato alunno del Collegio Spagnuolo di Roma e pertanto può essere in grado di dare notizie sicure sul candidato riferisce:

«... el sacerdote D. Antonio García, Canónigo Penitenciario de la S. Iglesia Catedral de Málaga se distingue por una vasta cultura singularmente eclesiástica, y por una insigne piedad. Dadas sus condiciones de varón prudente y celoso del bien de las almas y su filial sumisión a nuestra Santa Madre la Iglesia, creo que al ser promovido al episcopado, daría mucha gloria a Dios seguramente, y sería un inteligente y firme defensor de los sagrados derechos de la Religión».

Monsignor Vescovo di Osma, anche esso già alunno, come il García del Collegio Spagnuolo in Roma, così ne parla:

«... he oído (del candidato) ponderar siempre sus excelentes cualidades a varios antiguos alumnos del Colegio Español de Roma, sin poder precisar los nombres de los que así le loaban. Han sido varias las ocasiones en que he oído a algunos extrañarse que no hubiera sido ya elevado a la dignidad episcopal dicho Señor Don Antonio García, pues lo reputaban como uno de los más excelentes alumnos que han pasado por el Colegio de Roma y lo conceptuaban como muy indicado para el Episcopado».

Mgr. Vescovo di Ávila, che ebbe il candidato per quattro anni suo Vicario Generale, scrive:

«En la audiencia que el 10 del corriente tuvo a bien concederme V. Excia me encargó ampliase los informes que en otras ocasiones he dado a esa Nunciatura acerca del M.I.Dr. D. Antonio García en orden a su promoción al episcopado.

Cumplimentando este encargo tengo el honor de informar que D. Antonio García y García: 1º, en cuanto a su formación eclesiástica la tiene muy completa recibida en Roma, como alumno de la Universidad Gregoriana y colegial del Colegio Español, habiéndose distinguido mucho por su aprovechamiento y habiendo obtenido el grado de doctor en las tres facultades de Filosofía, Teología y Derecho Canónico.

2º. Que le creo de buenas costumbres, de piedad sólida y dotado de espíritu sacerdotal y celo de las almas. Que conoce él sus talentos y cualidades (que en algunos órdenes son extraordinarias) y que viéndose muy apreciado y admirado

9. Lo llama *Huesca* en lugar de *Ruesca*.

por no pocos no es tal vez la humildad la virtud en que más sobresalga y sea un tanto susceptible si cree no se le trata debidamente.

3°. Que por ser Canónico Penitenciario tiene mucha experiencia del corazón humano y del fuero interno que le lleva aun en el fuero externo y de gobierno a tener muy en cuenta las debilidades humanas y el bien personal de los súbditos.

5°. Que en los cuatro años que fue Vicario General de la diócesis de Ávila, que fueron los cuatro primeros del pontificado del obispo que suscribe, le ayudó muy poderosa y eficazmente con sus consejos y con trabajo en la labor un tanto árdua y difícil, después de un pontificado en cuyo últimos años el prelado por su grande ancianidad y achaques no había podido practicar visita pastoral ni atender mucho a otros asuntos y que había sido seguido de una muy prolongada vacante.

6°. Que su resistencia para el trabajo era en el tiempo de su residencia en Ávila (ahora dice esta mejor de salud) no muy grande en cuanto a las horas de trabajo, necesitando también con frecuencia algunos días de descanso o vacaciones, ocurriendo también esto en el año en que qué Vicario General en Madrid.

7°. Que es más bien minucioso en el examen de los asuntos, procurando estudiarlos bajo todos sus aspectos, que muy rápido y expeditivo.

8°. Que en el tiempo que fue Vicario General de Ávila el prelado que suscribe tuvo siempre plenísima confianza en él, delegándole toda suerte de asuntos graves y delicados, y reconociéndole mucha prudencia y discreción. Dejó de ser Vicario General de Ávila al pedirle el Sr. Obispo de Madrid para igual cargo en la diócesis de Madrid-Alcalá, a lo cual creyó el obispo que suscribe que no le tocaba a él ni podía oponerse, mucho menos alegando el Sr. Obispo de Madrid que allí podría prestar mayores servicios y que el clima podía ser más favorable a su salud.

9°. En Ávila tuvo muchísimo prestigio tanto ante los sacerdotes como entre los seglares.

10°. Sentiría tal vez más que otros las incomodidades materiales de la visita pastoral en pueblos atrasados y mal acostumbrados.

Es humilde juicio del que suscribe que D. Antonio García y García reúne todas las cualidades que el Can. 331, par. 1 y 4 exige para la idoneidad para el Episcopado. No le cree exento de algunos defectos e imperfecciones, pero por lo que deja expuesto cree que algunas de las dotes que son de desear en un obispo las tiene en grado relevante y las demás en grado suficiente, creyendo, salvo juicio más acertado, que prestaría a la Iglesia los servicios que dentro de la imperfección humana -de la que apenas los Santos se despojan- desea y espera la Iglesia de los que promueve al Episcopado».

Il Rev. Padre Carmelo Ballester C.M., Superiore della Casa della Missione

di Via Fernández de la Hoz in Madrid e Direttore del ramo francese delle Figlie della Carità in Ispagna, che conosce molto bene il García, dice:

«... el M.I.Sr. Don Antonio García y García, Penitenciario de la S.I. Catedral de Málaga, a quien conozco desde la edad de 15 años y que me distingue con amistad íntima, de hermano, reúne ciencia eclesiástica vasta, profunda y lúcida; rectitud, prudencia y amplitud en sus juicios, equilibrio, armonía y pleno dominio de las facultades del alma, tacto, previsión y lentitud en su administración personal y cuando ha administrado como Vicario General y que goza, en fin, de bastante salud.

Además por donde ha pasado ha dejado siempre excelente reputación y en la actualidad todo Málaga, principiando por su Prelado, se hace lengua: Para alabarle por su trabajo laborioso, sus sabios consejos y su vida ejemplarísima.

Por todo lo expuesto, y por haber notado en él sincero alejamiento y repugnancia a toda dignidad, creo poder afirmar delante de Dios que el referido Dr. Antonio García y García puede desempeñar dignamente el Episcopado y dar por él mucha gloria a Dios y a la Iglesia».

Ed ora trascrivo qui la testimonianza di *Mgr. Vescovo di Madrid*, il quale ha voluto segnare la immancabile eccezione –unica eccezione– dando parere sfavorevole contro l'unanime consenso degli altri miei informatori. - Monsignor Vescovo di Madrid chiamò Mgr. García da Ávila, dove era vicario generale, per affidargli uguale carica nella sua diocesi. Criteri differenti e metodi di governo opposti, crearono presto un dissidio fra il prelado di Madrid ed il suo vicario generale che si ritirò per ciò dal suo nuovo posto dopo poco più di un anno.

Scrive adunque Mgr. Eijo:

«... el M.I.Sr. Dr. de quien se trata (il García) me es muy conocido, principalmente por haber sido mi Vicario General, conviviendo conmigo familiarmente. Antes de esa época yo le tenía por varón sin tacha, y veía en él una esperanza para nuestro Episcopado; los defectos que voy a referir los advertí durante esa época de nuestra convivencia, y muchas de las quejas que había contra él no las supe sino después que dejó el cargo, sin duda porque a muchos les faltó libertad para hablarme contra el Vicario General.

Virtudes.- Lo creo un sacerdote austero, virtuoso, recogido y edificante en su trato. Cuando convivimos se solía levantar muy tarde, y se quedaba frecuentemente, a veces semanas enteras, sin celebrar la Sta. Misa; pero nunca he creído, ni creo, que eso obedeciese más que a su quebrantadísima salud y a las noches de insomnia, o de sueños de atormentadoras pesadillas, que, según decía, pasaba.

El defecto que más le noté es el de un excesivo apego al propio juicio y un engreimiento desmedido. Era muy fácil en menospreciar a otros, aun constituidos en altas dignidades eclesiásticas. Sus formas externas eran de modestia, pero en su animo había poca humildad. Dió también muestra de

excesivo apego al dinero. Después que salió de aquí, y a pesar de que siempre, por escrito y de palabra, aún en nuestra despedida, le di extremadas pruebas de cariño, jamás ha vuelto a saludarme (aunque ha estado en Madrid) ni a dirigirme una sola letra.

Ciencia.- Brillantísima fue su carrera de estudio en Roma; le tengo por muy competente en todos los estudios eclesiásticos. Conoce muy bien el Derecho Canónico, aunque le he visto siempre más esclavo de la letra que acertado aplicador del espíritu y disposiciones de la misma.

Sin que sea notable orador, sus sermones son de doctrina y buena forma, y los dice bien.

Dotes de gobierno –. Yo estaba muy creído de que las tenía excelentes; por eso lo traje a Madrid de Vicario General; pronto vi que carecía de varias de ellas, y principalmente que no servía para una de las principales misiones nuestras: la de ejercer caritativa atracción y corrección de los caídos en faltas; su intervención los alejaba y obstinaba más; tenía formas tan autoritarias, ásperas y duras que más de un sacerdote corrigiendo me dijo con lágrimas que no quería tratar ni hablar más con él, porque llegaría a la desesperación y aún al atentado. Varias veces intervine para evitar ese daño; pero de otros casos no me enteré sino demasiado tarde, o sea cuando dejó la vicaría; entonces acudieron muchos a desahogar sus quejas; y solo entonces supe también el estancamiento enorme de asuntos, cuyos documentos guardaba en su habitación; no me imaginaba yo que estuviesen aun pendientes de su despacho muchos asuntos de los primeros meses de su gobierno. De ningún modo hay que achacar esto a falta suya de voluntad; sólo debe atribuirse a su falta de salud que no le permitía trabajar lo necesario. Su enfermedad, ya antigua en él, es de corazón; la fatiga, los insomnios y el mal humor que padecía eran la causa de todo. Lo hago constar porque creo que entre las importantes dotes que se requieren en un obispo, sobretodo para ser creado, es la salud suficiente.

Reputación pública.- La tengo por buena. Claro es que disidencias con el actual Sr. Obispo de Málaga cuando fue como obispo auxiliar de la diócesis, le desdoraron a los ojos del sector afecto al Sr. Obispo; claro también que entre muchos del clero madrileño se iba extendiendo el concepto de su dureza y autoritarismo; pero eso es ocasional o de círculo estrecho; en general creo que goza de buena reputación pública. Doy por seguro que si fuese nombrado obispo nadie se escandalizaría, y muchos aplaudirían.

Mi parecer: Yo, que he tenido ocasión de conocerle más íntimamente, no cargaría nunca con la responsabilidad de nombrarle obispo, a pesar de que hubo tiempo en que creí que debía serlo. Lo que debo decir con toda sinceridad, puestos los ojos en el Señor, y sin más deseo que el de cumplir con el deber de abrir mi ánimo de par en par a la Santa Sede y a su dignísimo representante, es que pienso de él tal como lo he expuesto; que para formar ese concepto de sus defectos he tenido que vencer el excelente aprecio en que antes le tenía y

mi viejo afecto hacia él. Así y todo, acaso esté yo en error, si bien así en lo de la salud física no cabe error; pero pudiera ser que hoy estuviese curado. Yo creo sinceramente que en la diócesis que se le encomendara padecerían los asuntos mucho estancamiento y que gran parte del clero sería desgraciado.

Pero V.E. con otros informes y con su superior criterio acertará mejor a ver lo que debe hacerse para mayor servicio de la Sta. Iglesia».

Le informazioni del Vescovo di Madrid, così diverse da quelle degli altri informatori e specialmente da quelle dell'Ordinario di Málaga, che è quello del García, e da quelle di Mgr. Vescovo di Ávila, che lo ha avuto per vicario generale per 4 anni e lo vide partire per Madrid a malincuore, mi meravigliarono, sebbene una spiegazione potessi averla nelle disposizioni di animo di Mgr. Eijo che sapevo essere diventato ostile al García per vari incidenti occorsi durante il tempo in cui questi fu suo Vicario Generale.

Ma prescindendo dagli incidenti che poterono formare il dissidio fra Vescovo e Vicario, Mgr. Pla y Deniel, Vescovo di Ávila, prelado veramente egregio, e stato anche lui alunno del Collegio Spagnuolo al tempo in cui vi erano Mgr. Eijo e Mgr. García, interrogato da me su questo particolare, ha dichiarato, dopo avermi ribaditi gli elogi del García e celebrato i servizi che gli rese in Ávila, che i caratteri di Mgr. Eijo e di Mgr. García (ed in in questo parere coincide col parere del Vescovo di Sion) non potevano combinarsi, tanto che tutti i loro compagni del Collegio Spanolo, quando seppero che Mgr. García accettava di andare come vicario generale con Mgr. Eijo dicevano: «¡Qué disparate!».

Quello che del complesso delle informazioni di Mgr. Eijo si posa dire, Vostra Eminenza potrà dedurlo da un semplice confronto con quelle unanimemente consenzienti delle altre persone interrogate e soprattutto da due risposte che, a mio giudizio, hanno un particolare valore in relazione a Mgr. Eijo.

La prima è del Padre Torres, superiore dei Gesuiti in Madrid, persona stimatissima e che conosce molto bene il García per essere stato suo condiscipolo in Roma; la seconda

del Rev. Sac. Don Lisardo Díaz, ufficiale maggiore dell'Abbreviatura della Nunziatura, già dipendente del García nella Curia di Madrid, dove fu sino all'anno scorso con pienissima soddisfazione dell'Ordinario, essendo il Díaz un degnissimo sacerdote.

Le informazioni del Padre Torres sono particolarmente importanti per riferirsi in modo speciale a quanto successe tra Mgr. Eijo e il Can. García; quelle del Rev. D. Lisardo Díaz smentiscono nella maniera più luminosa le accuse di negligenza e trascuratezza elevate da Mgr. Eijo nel suo scritto

Scriva dunque il *Rev. Padre Alfonso Torres*:

«1. Estimo que el M.I.Sr D. Antonio García tiene méritos excepcionales para ser tomado en consideración para el gobierno de una diócesis.

2. Es de Bullas (Murcia), debe tener 48 años, tiene buena salud, aunque con algún achaque y su aspecto es muy respetable.

3. Tiene todas esas cualidades (piedad, celo apostólico, moralidad, carácter y reputación publica) en grado extraordinario. Siempre deja en pos de sí grande edificación. Aunque es persona de mucha serenidad y fortaleza, tiende un poco a la blandura con los demás. Le conozco desde 28 años, y siempre he juzgado de él lo mismo.

4. Devoción a la Santa Sede y a los Prelados completa y fervorosa.

5. En el Colegio Español de Roma pasaba como el primero y era insigne en la Universidad Gregoriana. Le juzgo por uno de los sacerdotes mas llenos de ciencias eclesiásticas que he conocido Muchas veces le he pedido consejo y siempre he tenido que admirar su discreción y prudencia. Cuando fue vicario general de Madrid, tenía la misma fama. El Sr. Obispo de Madrid le puso en un trance durísimo. Yo fui testigo de lo que pasó entonces por su alma y no puedo menos de encomiar con las mayores alabanzas su humildad, su espíritu de sacrificio, su silencio, su espíritu sobrenatural y su prudencia. Aunque no conociera de él otra cosa, esto me hubiera bastado para tenerle en la mayor estima. Fue vicario general en Ávila y, por lo que he oído, dejó la misma fama excelente.

6. Prudente (relazioni con le Autorità Civili).

7. Es de familia modesta.No puedo informar bien de esto, porque solo he tratado a él».

Il Rev. D. Lisardo Díaz Hernández, riferisce:

«1. Estimo que el M.I.Sr. D. Antonio García García, Penitenciario de Málaga, merece ser tomado en consideración para el gobierno de una diócesis.

2. No sé nada más, que es oriundo de la diócesis de Cartagena, goza de buena salud y su aspecto físico es bueno.

3. Es un sacerdote piadosísimo, de gran celo apostólico, de carácter afable y de buena reputación pública.

4. Es devoto de la Santa Sede y Prelados, como he podido observar en sus conversaciones.

5. Tiene vastos conocimientos, especialmente en las ciencias eclesiásticas. He oído hablar a personas graves, que durante el cargo que desempeñó en la Curia Abulense, se distinguía por la competencia, prudencia y habilidad en el desempeño del mismo. Estas buenas cualidades las pude observar personalmente, durante el tiempo, que estuvo de vicario general en la diócesis de Madrid-Alcalá, siendo el que subscribe Oficial de la Secretaría de dicho Obispado. Sus dotes de gobierno eran excelentes, *fortiter in re et suaviter in modo*, hizo todo lo posible para la implantación del C.I.C. en la diócesis, quitando algunas corruptelas y preocupándose mucho del clero.

Dada la claridad de su inteligencia y la ciencia de que esta adornado, veía siempre las razones en pro y en contra en cualquier asunto que se le presentase, esto unido a la experiencia, hacía que sus resoluciones fuesen acertadas, procurando hermanar siempre la justicia y la caridad.

Algunas resoluciones o modo de proceder en la tramitación e asuntos, ha sentado, entre el personal de aquella Oficina, verdadera jurisprudencia.

Era exacto cumplidor de su deber; el método y orden eran dos buenísimas cualidades de que estaba adornado, y tanto al personal de la Oficina como a personas ajenas trataba siempre con gran consideración y estima.

En la distribución de cargos era justo, siendo persona muy experimentada en la tramitación de asuntos eclesiásticos».

Non contento della lettera, io domandai al Díaz Hernández se era vero che Monsignor García trascurava le cose di ufficio. Tutt'altro, mi rispose: la Curia mai andò così bene, come sotto di lui.

A queste notizie mi permetto di aggiungere anche poche parole di una lettera confidenziale ricevuta dal *Duca di Miranda, Maggiordomo maggiore di Sua Maestà*, gentiluomo perfetto, cattolico a tutta prova, che compie il suo alto ufficio presso il Re in modo ammirevole. Mi scriveva tra le altre cose il Signor Duca fin dall'ottobre 1927: «...También me hablaron en una ocasión como persona de gran virtud y ciencia del Penitenciario de Málaga. Estudió en Roma con gran brillantez y aprovechamiento y ha ocupado durante un año un cargo en el Obispado de Madrid».

Dopo tante e si chiare testimonianze io avrei potuto sentirmi tranquillo, in coscienza, di aver portato a termine il mio delicato compito di informatore. Tuttavia ho voluto condurre le indagini nn solo con diligenza, come mia abitudine e come richiedono affari così seri e così delicati, ma in modo da soddisfare anche qualsiasi scrupolo. E ho interrogato per iscritto l'Emo Cardinale Primate e Mgr. Pérez Rodríguez, Vescovo di Sion e vicario generale castrense, coi quali più di una volta mi ero trattenuto sulla proposta del Governo per la sede in parola. Ho l'onore di trascrivere qui le risposte avute, le quali hanno un valore speciale perché furono scritte dopo che in via confidenziale avevo sottoposto ad essi le informazioni del Vescovo di Madrid.

Avendo dinnanzi queste informazioni, scrive l'*Emo Signor Cardinale Arcivescovo di Toledo*:

«...Creo que esta designación (quella del García) sería un insigne acierto, dadas las relevantes cualidades de que está adornado el Sr. Penitenciario de Málaga a juicio de personas discretísimas que le conocen íntimamente.

No creo puedan obstar a esta designación los motivos que hubo para que dejase el cargo de Vicario General del Obispado de Madrid, pues estimo que fueron ajenos a su recta gestión en el cargo y que obedecieron a que se hicieron incompatibles su carácter con él del Prelado... Tales han sido los elogios que he escuchado de su conducta, dotes de gobierno, competencia y celo a personas que me merecen entero crédito».

Monsignor Pérez Rodríguez rende poi dichiarazioni di una eccezionale

importanza al fine di fissare il valore della testimonianza del vescovo accusatore, perché non si arresta solo a confermare le qualità del García, ma con grande sincerità e franchezza, passa anche alla persona del Vescovo di Madrid per spiegare come questi sia stato il solo che abbia potuto portare una nota discordante nell'unanime plebiscito a favore del candidato e mostrarsi contrario alla sua elevazione alla dignità episcopale.

Ecco le gravi parole di Mgr. Pérez Rodríguez:

«El testimonio del Rev.mo Sr. Obispo de Madrid-Alcalá, cuando se refiere a personas que han cooperado con el mismo Sr. Obispo en el gobierno de la diócesis y recae sobre cualidades o dotes de gobierno de sus cooperadores, es, a mi juicio, un testimonio recusable,

Las personas, cuando se llegan a persuadir, que tienen un talento extraordinario, corren el peligro de considerarse superiores a todos y estimar, en poco, el criterio de los demás, pareciéndoles desacertadas todas las opiniones, que no están en conformidad con la suya propia.

Las tachas que el Sr. Obispo de Madrid pone al Sr. Penitenciario de Málaga D. Antonio García, para que este sea promovido al Episcopado, me parece que tienen su fundamento en la afirmación que acabo de hacer.

Don Antonio García cooperó con el Rev.mo Sr. Obispo de Madrid, como Vicario General de la Diócesis. Eran el Obispo y él Vicario, digámoslo así, como dos lumbreras iluminando un mismo campo y se estorbaron mutuamente. Ambos tenían criterio propio y como es natural el Sr. Obispo quería que siempre prevaleciera el suyo y aunque nunca se le opusiera, formalmente, el Vicario, si venía a serle una pesada rémora y se desprendió de él, ¿Porque no tuviera condiciones de gobierno? Creo que no. ¿Porque no siguiera, ciegamente, el criterio del Sr Obispo? Esto si me parece lo cierto. Y como los reparos del Sr. Obispo de Madrid para que D. Antonio García sea promovido al Episcopado todos giran alrededor de este concepto de faltas de dotes de gobierno, ya que en virtudes le considera “sacerdote austero, virtuoso, recogido y edificante en su trato” y en cuanto a ciencia le considera muy competente en todos los estudios eclesiásticos, creo yo que los expresados reparos no deben ser obstáculo suficiente para que D. Antonio García sea promovido al Episcopado.

Por otra parte los ministerios de celo que el Sr.Dr Antonio García viene realizando en los pueblos y capital de la diócesis de Málaga, demuestran, de modo palmario, que dicho señor goza de la salud necesaria para desempeñar apostólicamente cualquier episcopado que pudiera encomendársele por la Santa Sede».

«E perché, domandai io un giorno a Mgr. Rodríguez, vi era differenza di criterio fra il Vescovo di Madrid e Mgr García?». «Perché Mgr. García, rispose egli, era di criterio più soprannaturale, e il Vescovo lo era meno; e perciò né questi si elevava fino al García, né il García discendeva fino al criterio del Vescovo».

Una breve parola mi resta da aggiungere circa la salute del García che da qualche informazione non sarebbe florida. - Ho visto parecchie volte il García e mi ha fatto una impressione ben diversa da quella di un uomo malato. Il suo aspetto è florido e vigoroso, e ad ogni modo se qualche infermità ha avuto, si è da essa rimesso, tanto che può benissimo attendere al suo ufficio e può aiutare il suo Vescovo anche in cose ad esso non pertinenti.

Ma va notato anche che la diocesi di Tuy è fra le piccole, forse la più piccola diocesi di Spagna; può essere facilmente percorsa; e la sede episcopale, sulle rive del Miño, di fronte al Portogallo in una posizione ideale, come ebbi occasione di constatare in una breve visita da me fatta a quella città, così che anche ad un vescovo di salute non eccessivamente florido, sarebbe non solo facile soddisfare ai suoi obblighi, ma anche trovare nel clima e nella residenza sanissima di Tuy una fonte di salute.

A questo punto crederei di poter dare per terminato questo diffuso rapporto e poter pregare Vostra Em.za di elevare senz'altro al Trono di Sua Santità la proposta che questo Governo fa della persona di D. Antonio García per la sede di Tuy. Perché se dicessi che questa proposta è del Governo non direi tutto; e quello che direi, sarebbe il meno importante. Effettivamente questa proposta non è del Governo di Sua Maestà, ma dell'Episcopato Spagnolo e il Governo non ha fatto che accettarla e farla sua per la fiducia che ha avuto nella prudenza dell'Episcopato. L'Episcopato è rappresentato dall'Em.mo Signor Cardinale Primate, Arcivescovo di Toledo, dall'Arcivescovo di Valladolid, dal Vescovo di Badajoz, ora di Sion, e da quello di Vitoria, componenti tutti e quattro della Giunta Delegata del Real Patronato, che ha esaminato e proposto al Ministro di Giustizia e Culto il nome del García. A tali vescovi poi sono da aggiungere quelli degli altri interrogati, cioè di Málaga, di Ávila, di Oviedo e di Osma, i quali non hanno avuto parte nella proposta, ma solo nell'approvazione. Ometto altri prelati che hanno fatto il nome del García nelle liste che e sogliono mandare alla Nunziatura. Ma quel che mi preme sottolineare è prima di tutto l'impegno che ha avuto il Primate di presentare, raccomandare e fare accettare al Governo il García, malgrado che il Governo avesse già in mano una lista ben lunga di candidati, ben inferiori però, a quanto pare, ai meriti del García. E secondariamente, l'impegno che il Primate ha avuto ed ha dimostrato sia con il Governo, sia con me, non ostante che sapesse, perché gliel'ho detto io, che il Vescovo di Madrid si era mostrato contrario e totalmente contrario. L'Emo Arcivescovo di Toledo di parola e per iscritto mi ha dichiarato che non è il caso di impressionarsi del parere del Vescovo di Madrid. Ed anzi io e lui abbiamo parlato più di una volta di ciò che vale e rappresenta, in più di un caso, il testimonia di detto Vescovo; non solo, ma io e lui abbiamo anche contemplato la possibilità di richiamare l'attenzione della Santa Sede sul modo di agire e di governare di questo Prelato, appassionato, quanto mai, nelle sue azioni e nei suoi giudizi, e di un'amministrazione diocesana che lascia molto a desiderare! Ho fra le mani un altro caso, in materia di candidati episcopabili,

similissimo all'attuale: tutti i vescovi e tutte le autorità consultate su di un candidato, stato segretario del Vescovo di Madrid, sono stati favorevolissimi; egli solo, perché si ruppe con lui, ha dato un giudizio interamente sfavorevole. È certo adunque che il giudizio del Vescovo di Madrid, quando c'è di mezzo qualche fatto che tocchi la passione, è ragionevolmente ricusabile.

DOCUMENTO 85

DESPACHO NÚM. 4116 DE TEDESCHINI A GASPARRI

José María Alcaraz Alenda, canónigo penitenciario de Badajoz, candidato para obispo de Orihuela.

AES, IV Período, *Spagna 755, fasc. 96, ff. 2-7*, original mecanografiado.

Madrid, 16 noviembre 1929.

In seguito alle venerate istruzioni impartitemi col Dispaccio distinto dal N°. 2018/29, mi sono recato a premura di portare a conoscenza di questo Governo che il Santo Padre non riteneva opportuno accettare la proposta del Rev.mo Can. Caverio Tormo per la sede vacante di Badajoz, ed ho sollecitato in pari tempo il nome di altro candidato. Questo mi è stato proposto nella persona del Rev.mo Signor Don José Alcaraz Alenda, canonico penitenziere della Cattedrale di Orihuela.

Il nome del candidato mi è molto noto perché circa lo stesso io aveva già da tempo assunto informazioni, prima e dopo che la Giunta Delegata del Real Patronato lo proponesse al Governo per una sede vescovile; e non avevo mancato di parlarne con Mgr. Ramón Pérez Rodríguez, Vescovo di Sión e già Vescovo di Badajoz, il quale si era mostrato favorevole al candidato, ritenendolo non solo degno della dignità episcopale, ma anche molto adatto per la sede in parola.

Il candidato ha circa cinquanta anni. È di Aspe, diocesi di Orihuela, ed è attualmente segretario di camera, come qui dicono, del vescovo di Orihuela, e come ho accennato, penitenziere di quella Cattedrale.

Circa di lui ho avuto esatte e sicure informazioni da Mgr. Vescovo di Orihuela, da Mgr. Antonio García García, Vescovo eletto di Tuy, dal Can. Goldáraz, Doctoral della Cattedrale di Orihuela e Segretario di questo Tribunale della Rota, del P. Juan Bautista Juan S.J. Superiore della Casa della Compagnia in

Orihuela, dal P. Benjamín Miñana, degli Operai Diocesani, e da Don Manuel Senante Direttore del «Siglo Futuro».

Il Vescovo di Orihuela così scrive:

«El referido Sr. presbítero D. José Alcaraz, Canónigo Penitenciario de esta Santa Iglesia Catedral, y a quien estimo idóneo para el cargo y oficio episcopal, es en efecto, natural de Aspe, de esta diócesis, de 52 años de edad, salud suficiente y de buen aspecto: de piedad sólida, de vida interior, celoso en los divinos ministerios que le tengo encomendados, de costumbres irreprochables, carácter ponderado y ecuánime, inclinado a la bondad y de excelente reputación; de probada fidelidad y devoción a la Santa Sede y a los Prelados; Doctor en Sagrada Teología y en Derecho Canónico por la Universidad Gregoriana, y, sin grandes vuelos científicos ni dominio de especialidad determinada, de cultura media general bastante amplia y completa, y desde luego suficiente en las disciplinas sagradas, particularmente en Sagrada Teología y Derecho Canónico. Muy prudente y discreto, inteligente y de sentido práctico, algo lento en la ejecución. En cuantos cargos le he confiado, durante mi Pontificado en esta diócesis, desde el año 1923, de Secretario Canciller, Director del Boletín Oficial, Presidente de la Junta Diocesana de la Liga del Clero, Director de las Conferencias de Señoras de S. Vicente de Paul, así como en sus obligaciones canónicas y ministerios de carácter docente y disciplinar que ha ejercido precedentemente en este Seminario Conciliar, se ha mostrado siempre celoso cumplidor de sus deberes; permanece apartado de todo partidismo y presta todo el acatamiento debido a los poderes constituidos; de familia religiosa, modesta y humilde.

Mgr. Antonio García García, Vescovo eletto di Tuy, e antico condiscipolo del candidato nel Collegio Spagnuolo in Roma risponde:

«Cumpliendo el encargo de V.E.R. consignado en la hoja adjunta, debo manifestar que conozco perfectamente al M.I.Sr.D. José Alcaraz, Penitenciario de Orihuela, pues conviví con él durante varios años en el Colegio Pontificio Español de Roma, y después no pocos años le seguí tratando en España, aunque hace ya varios que de él no tengo noticias directamente recogidas.

Creo puede afirmarse:

1) Que dicho señor merece ser tomado en consideración para el gobierno de una diócesis.

2) Es de Aspe, provincia de Alicante y diócesis de Orihuela; como de unos 50 años de edad; de buena salud y aspecto bien impresionante.

3) Todo lo que a esta pregunta puedo contestar sería elogio excelente del Sr. Alcaraz.

4) Y lo mismo la respuesta a la pregunta cuarta. (Devozione alla Santa Sede).

5) No tengo noticias de su actuación en los cargos de gobierno y administración eclesiástica; pero su larga permanencia en ellos es índice de su

competencia y laboriosidad.

6) Respecto de la sexta, nada sé (Relazioni con le Autorità civili).

7) De la familia conservo gratísima impresión, de una vez que la visité. – En resumen, tengo al M.I.Sr.D.José Alcaraz por un sacerdote muy completo, muy prudente, muy ponderado.

Il Rev.mo Canonico Goldáraz che ha potuto trattare molto col candidato nella qualità che il Goldáraz ricopriva di Provisor della Diocesi di Orihuela, comunica:

«1) Que estima que el M.I.Sr D. José M^a. Alcaraz, canónigo Penitenciario de Orihuela, es muy digno de ser tomado en consideración para el gobierno de una diócesis.

2) Su pueblo natal es Aspe, prov. Alicante; su edad poco más de 50 años; su salud física buena, con un poco de tendencia a la obesidad; su aspecto físico digno y venerable.

3) Su piedad sacerdotal es verdaderamente ejemplar, lo mismo en la celebración de la santa misa, que en el servicio coral y todo lo demás: muy amante de la exactitud en la liturgia: fue Presidente de la Unión Apostólica del Clero. Cumple fielmente con su cargo de Penitenciario, sentándose todos los días al confesonario desde hora muy temprana: muy estimado como director espiritual y confesor de Religiosas. Su carácter se distingue por la bondad, seriedad y prudencia: su moralidad es intachable y creo que jamás se ha puesto en duda en lo más mínimo: su reputación es inmejorable y se le tiene por el sacerdote más digno o uno de los más dignos de la diócesis.

4) Su devoción a la Santa Sede y a los Prelados está en perfecta armonía con su espíritu sacerdotal y con su carácter dócil por temperamento y por virtud a la autoridad.

5) Hizo gran parte de su carrera, Teología y Derecho, en Roma, en la Universidad Gregoriana, como alumno enviado por la diócesis, obteniendo los grados mayores en ambas facultades. En las demás materias es lo suficientemente culto. No tiene grandes condiciones externas de orador, pero predica con gran unción y fruto las pocas veces que lo hace por razón de sus muchas ocupaciones. Anteriormente desempeñó, desde los comienzos, de su vida sacerdotal, los cargos de profesor y vicerrector del Seminario en funciones de Rector, dejando fama de que en el tiempo de su regencia fue cuando mejor estuvo la disciplina y el espíritu del Seminario, que supo gobernar *suaviter et fortiter*: sus alumnos y súbditos antiguos le profesan un respetuoso afecto. En la actualidad, hace más de diez años según creo, es Canónigo Penitenciario por oposición; y desde el Pontificado del actual Sr. Obispo, Secretario de Cámara y Gobierno, hace seis, con satisfacción plena del Prelado y del Clero. Es minucioso y detallista en la administración; activo y constante, pero con actividad reposada.

6) Su manera de ser hace presumir que sus relaciones con las autoridades

del Estado es y será siempre prudentísimo y armonizador sin mengua de los derechos de la Iglesia.

7) En la actualidad no tiene más familia que sobrinos, todos a lo que yo sé, de ejemplar y cristiana conducta. Su familia debió de ser de clase media, muy cristiana y estimada de sus convecinos.

Il Padre Juan Bautista Juan, Superiore dei Gesuiti in Orihuela, informa:

«1) En mi humilde juicio considero y estimo que merece ser tomado en consideración para el gobierno de una diócesis, el M.I.Sr D. José Alcaraz, Penitenciario de la S.I.C.de Orihuela.

2) Es natural de la villa de Aspe, provincia de Alicante, debe tener ya muy cerca de 50 años de edad. Parece que goza de buena salud, al menos así lo indica su exterior. El aspecto físico es honesto, digno y causa respeto y veneración.

3) Es sacerdote piadoso y amante de la piedad, de buen espíritu y sanas costumbres; esparce el buen olor de Cristo. Es hombre de celo verdadero por la salvación de las almas y bien de la Iglesia; de amable carácter, severo sin ser repulsivo; goza de buena y excelente reputación pública.

4) Siempre le he visto devoto de la Sede Apostólica, y respetuoso con los Prelados.

5) En cuanto a su formación literaria quizá no es de primera, porque hizo sus estudios en este seminario de Orihuela, donde no era elevado el nivel; pero en ciencias eclesiásticas ya es otra cosa, porque estudió en la Universidad Gregoriana, y fue alumno aprovechado. Además desempeñé por varios años el cargo de Profesor de Moral en este Seminario, y creo que también de alguna otra asignatura. Fue también Rector en este centro docente. Se le considera como hombre dotado de prudencia, y el público le alaba por ejercer bien sus cargos así de penitenciario como de Canciller del Obispado.

6) Hace años que le estoy tratando, y nunca que yo sepa, ha tenido ningún rozamiento con las autoridades civiles. Es hombre que simpatiza con todos, amigo del deber y del trabajo, que no busca exhibiciones públicas, sino la vida retirada.

7) A su familia no tengo el gusto de conocerla.

Il Padre Benjamín Miñana, degli Operai Diocesani, e già direttore del Collegio Spagnuolo in Roma nota:

«1) A mi humilde juicio, y si los competentes de Orihuela aseguran que en los varios años que dicho Sr. ejerce los ministerios actuales, ha manifestado prácticamente que tiene dotes de gobierno, creo que puede ser tomado en consideración para el gobierno de una diócesis.

2) Nació en Aspe, pueblo de la provincia de Alicante y diócesis de Orihuela; tendrá aproximadamente unos 45 años; no me consta que tenga enfermedad alguna crónica, y es de aspecto físico agradable.

3-4) Todos los extremos de dichos dos números, a mi juicio son el todo

favorabilísimos.

5) Cursó con aprovechamiento en la Universidad Gregoriana siendo alumno del Colegio Español, las Facultades de Filosofía y Teología, y no recuerdo si también la de Derecho Canónico. Desde que vino de Roma siendo sacerdote, ha estado siempre en la ciudad de Orihuela, ejerciendo primero el cargo de Profesor del Seminario; fue unos años Rector de dicho establecimiento docente, Penitenciario después y Secretario de Cámara, los cuales cargos está desempeñando, creo que con agrado del Sr Obispo, y me consta que es muy apreciado en aquella ciudad y Obispado, gozando de muy buena fama.

6) Ha sido siempre devotísimo de la Santa Sede y muy respetuoso con todo lo que se refiere a los Poderes Civiles y del Estado.

7) Es de familia honradísima y de buena posición social.

Il Signor Manuel Senante, Direttore del «Siglo Futuro», nativo di Alicante, diocesi di Orihuela osserva:

«1) A mi juicio D. José Alcaraz, por lo que de él he oído decir, pues personalmente no le conozco, merece ser tomado en consideración para el gobierno de una diócesis.

2) Ignoró dónde nació, aunque creo que en la diócesis de Orihuela, y cuál sea su edad, salud y aspecto físico, pues como he dicho, no le conozco personalmente o al menos no le recuerdo.

3) Por lo que sé de varias personas, algunas graves, sin que nada haya oído decir en contrario, es varón piadoso, de mucho celo, de moralidad intachable y goza de buena reputación pública.

4) Nada me consta en contrario. Por lo que he oído decir, ha sido siempre muy adicto a su Prelado.

5) Goza fama de buen teólogo y de persona culta; he oído hablar bien de su prudencia y habilidad directiva y es muy considerado en la diócesis de Orihuela donde ha nacido y no sé si es aún Rector del Seminario y creo que ha tenido algún cargo en la Curia.

6) No me consta nada en contrario, es decir, nada sé sobre este particular.

7) Lo ignoro.

Queste informazioni unite al suffragio del Prelati che con l'Emo Cardinale Arcivescovo di Toledo, come presidente, formano la Giunta Delegata del Real Patronato, e corroborate dal parere favorevole del Rev.mo Mgr. Vescovo di Sion, Amministratore Apostolico di Badajoz, mi sembrano sufficienti per far formare alla Santa Sede un giudizio sul candidato. Prego perciò l'Em.za Vostra Rev.ma di elevare tale proposta a conoscenza del Santo Padre, perché si degni di dare la Sua sovrana decisione.

DOCUMENTO 86

DESPACHO NÚM. 4140 DE TEDESCHINI A GASPARRI

Nombramiento de administrador apostólico de Barcelona.

AES, IV Período, *Spagna 767, fasc. 105, ff. 3-3v*, original mecano-grafiado.

ASV, *Arch. Nunz. Madrid 856, f. 172*, minuta manuscrita.

Madrid, 3 dicembre 1929.

Nella imminenza della vacanza della Sede Vescovile di Barcellona per la traslazione di Mgr. Miralles a Mallorca, mi permetto di sottoporre all'alto criterio dell'Em.za Vostra Rev.ma se non sarebbe conveniente addivenire alla nomina di un Amministratore Apostolico, per evitare la elezione del Vicario Capitolare, che potrebbe riuscire particolarmente difficoltosa e forse anche dar luogo ad incidenti ed a commenti per la divisione politica che, come l'Em.za Vostra non ignora, esiste fra i canonici di quella Cattedrale.

Se Vostra Em.za crederà giustificata ed opportuna questa proposta, e se il Santo Padre si degnerà approvarla, io lascierei considerare a Vostra Em.za se non sia il caso di designare come Amministratore Apostolico lo stesso Mgr. Miralles, il quale per lo meno non introdurrà novità fino all'arrivo del nuovo Prelato; mentre nominando una persona differente è molto probabile che la situazione già tanto delicata possa peggiorare per nuove sorprese ed inquietudini.

Rimettendo per altro ogni decisione al superiore criterio dell'Augusto Pontefice, il Quale é l'unico che sappia quanto meglio convenga alla difficilissima diocesi di Barcellona, mi chino al bacio della Sacra Porpora...

DOCUMENTO 87

DESPACHO NÚM. 4141 DE TEDESCHINI A GASPARRI

El obispo de Lérida, Manuel Irurita Almandoz, candidato para obispo de Barcelona.

AES, IV Período, *Spagna 767, fasc. 105, ff. 7-9*, original mecanografiado.

Madrid 2 diciembre 1929

Riunitomi ieri mattina col Presidente del Consiglio, il Signor Marchese di Estella, e col Signor Ministro di Giustizia e Culto, ho potuto trattare e, parmi, sistemare nel miglior modo possibile l'importante e delicatissimo affare della provvista di Barcellona, vacante per la traslazione di Mgr. Miralles a Mallorca.

Per prevenire qualsiasi sorpresa mi ero intrattenuto su questo assunto col Ministro di Giustizia e Culto, ed ero riuscito ad insinuargli con la dovuta delicatezza il nome del candidato che mi pareva migliore, quello cioè di Monsignor Manuel Irurita Almandoz, Vescovo di Lérida. Sul nome di questo egregio e santo Prelato io mi ero fermato ogni volta che pensavo al modo opportuno col quale si poteva provvedere alla vacante sede di Barcellona, perché Monsignor Irurita risponde esattamente alle necessità del momento di quella grandissima e travagliata sede.

Tre motivi infatti, se mal non mi appongo, hanno contribuito a creare a Monsignor Miralles una situazione non più prorogabile in Barcellona ed a determinare il suo trasferimento a Majorca. In primo luogo il suo atteggiamento nella questione catalana: atteggiamento non rispondente agli interessi della Chiesa e dannosa alla vita religiosa e alla concordia fra i cattolici di quella regione; in secondo luogo, la mancanza di paternità, che era rimpiazzata da una durezza non apostolica, né caritativa, e che non era compensata dalla laboriosità solo ed assolutamente burocratica, e dalle qualità di intellettuale che si riconoscono in quel Prelato; in terzo luogo la mancanza di unzione sacerdotale ed episcopale che rendeva antipatico, freddo e sterile il suo ministero, anche nei momenti in cui più converrebbe dimenticarsi di essere affaccendati e ricordarsi solo che le anime, specie dei peccatori, aspettano l'olio benefico di una parola soave e di una sacra cerimonia pia e commovente.

Ora per questi tre aspetti, come del resto per molti altri, Monsignor Irurita è il rovescio della medaglia del suddetto Prelato.

Per quanto si riferisce al primo punto, e cioè alla questione catalana, Mgr. Irurita ha tutte le doti per sapere tenere quella condotta di giusto mezzo e di superiorità che conviene ad un vescovo in simili circostanze; intelligente, di criterio retto, sommamente discreto e pieno di prudenza, egli essendo Vescovo della regione, già conosce appieno la questione catalana, sa il pensiero della Santa Sede, ed anzi fu durante la mia visita apostolica dell'anno scorso il vescovo che seppe meglio infocare il problema, comprendere le deficienze e suggerire i rimedii, come Vostra Em.za potrà vedere nel mio voluminoso rapporto N°. 3043. Egli poi é in condizione di poter muoversi con serenità,

imparzialità ed indipendenza fra i vari partiti e le diverse tendenze, perché non é della regione, essendo invece nativo di Pamplona in Navarra. D'altra parte egli non difetta di una qualche conoscenza dell'idioma regionale perché appena ventenne si trasferì a Valenza, città la quale ha tanti contatti con Cataluña. Del Valenziano adunque egli non è digiuno; il che, essendo quella lingua tanto affine alla Catalana, non è a dire di quanto aiuto sia per riuscirgli.

Per quanto riguarda il secondo punto mi è grato assicurare a Vostra Em.za che Mgr. Irurita è il vero padre, il vero apostolo, la vera carità, perché è innanzi tutto e soprattutto vescovo, senza le pericolose pretese del perfetto burocratico, e senza quelle altre, non meno pericolose, dell'uomo persuaso della sua sufficienza. Proprio pochi giorni fa, prendendo occasione da una relazione che il Cardinale Arcivescovo di Tarragona mi faceva di una predicazione sentita in detta metropoli da Mgr. Irurita, io domandai all'Eminentissimo che cosa gli sembrava di tal vescovo; e noti Vostra Em.za che si tratta di un vescovo non catalano e per ciò che non dovrebbe, a priori, essere grato al Cardinale. E questi mi rispose: E' un santo! Risposta questa che autorizza a credere che nella diocesi di Barcellona egli starebbe, contrariamente a ciò che si è verificato con Mgr. Miralles, in perfetta armonia coll'Emo Metropolitanano e col gruppo di vescovi che partecipano alle sue note tendenze.

Quanto ho esposto su questo secondo punto fornisce già la risposta al terzo. Mgr Irurita possiede la soavità e la carità del padre, e tutta, in maniera singolare, l'unzione del missionario. La prima volta che la mia attenzione fu richiamata su di lui, fu perché era missionario, e zelantissimo missionario. Entrato in diocesi egli non restrinse il suo ministero agli atti ufficiali, ma sempre è guida al suo popolo in ogni opera di pietà. Risuscitò parecchie tradizioni di devozione popolare, e, per citare una, si fece apostolo di quella del Rosario dell'Aurora. Questa pratica devota, tanto propria della Spagna, era caduta in disuso; ma ora ogni domenica, all'alba, il vescovo raccoglie i fedeli che percorrono le vie della città, recitando e cantando con commovente solennità, la preghiera mariana.

Quando, con la persuasione delle eccellenti doti che Mgr. Irurita riunisce per Barcellona, ne parlai per la prima volta al Signor Ministro di Giustizia e Culto, questi mostrò di inclinarsi verso altri Prelati, per altro eccellentissimi: mi accennò per esempio al Vescovo di Osma, poi a quello di Salamanca, a quello di Calahorra, e quindi a quello di Tortosa. Feci presente al Signor Ministro le difficoltà o anche solo le inopportunità che io ravvisavo in tali egregi nomi; ed il Ministro si riservò di riflettere. Ma ieri, quando stavamo per entrare nel gabinetto del Presidente del Consiglio, mi disse subito che si era convinto che veramente il candidato preferibile per Barcellona era Mgr. Irurita.

La conversazione col Signor Presidente incominciò con la ricerca di nomi per la sede vacante, ma ripetute le mie ragioni in favore del Vescovo di Lérida, questi fu accettato, ed infatti nello stesso pomeriggio di ieri ricevevo la lettera del Ministro di Giustizia e Culto con la quale questo Governo di S.M. Cattolica

propone la nomina di detto Prelato alla sede di Barcellona.

Per le ragioni suesposte io prego l'Em.za Vostra di voler benevolmente elevare la proposta governativa al Trono dell'Augusto Pontefice; e se nel suo alto criterio il Santo Padre troverà giusti i motivi che la hanno suggerita, pregherei l'Em.za Vostra a darmene la più sollecita comunicazione.

DOCUMENTO 88

DESPACHO NÚM. 4281 DE TEDESCHINI A GASPARRI

Situación financiera de las administraciones apostólicas en España.

AES, IV Período, *Spagna 771, fasc. 106, ff. 3-6*, original mecano-grafiado.

Madrid, 7 marzo 1930.

Come è noto all'Em.za Vostra Rev.ma, fra le diocesi soppresse in virtù dell'articolo 5 del Concordato del 1851 vi erano quelle di Ciudad Rodrigo, Barbastro, Ibiza e Solsona, che dovevano essere unite rispettivamente alle diocesi di Salamanca, Huesca, Mallorca e Vich. Però, malgrado gli accordi concordatarii, non si venne mai alla pubblicazione della Bolla di soppressione; e le diocesi suddette furono unite *aeque principaliter*, conservando curia, cattedrale, capitolo, seminario ecc., sotto la giurisdizione degli Ordinarii di dette diocesi, i quali, invece di assumere l'ulteriore titolo vescovile delle nuove diocesi unite, ebbero il titolo di Amministratori Apostolici e nominavano per esse un Vicario Generale "ad hoc" nelle diocesi incorporate.

Si dispose altresì nel Concordato che le Chiese Cattedrali di dette diocesi sarebbero ridotte a Collegiate, e che si conserverebbe anche il Seminario, fino a che il Governo ed i Vescovi di comune accordo li considerassero utili.

Peraltro gli abitanti delle diocesi soppresse non si rassegnarono alla dolorosa diminuzione e cominciarono ad instare per il ristabilimento delle sedi. Non vi era però nei bilanci dello Stato il necessario assegno; e allora le popolazioni pensarono ad un rimedio: offrire cioè esse stesse un capitale, coll'interesse del quale si provvedesse alla dotazione del Vescovo.

Con questo mezzo le insistenze delle popolazioni ottennero effetto; e si nominarono per le suaccennate diocesi i nuovi Vescovi, colla sola differenza che questi non furono nominati come Vescovi del luogo, ma come Amministratori Apostolici.

Così cominciarono quelle diocesi una vita nuova. Se non ché, i capitali approntati, per la loro esiguità non solo non giunsero mai a dare una rendita uguale a quella assegnata dal Governo ai Vescovi delle diocesi concordatarie, ma neppure una rendita sufficiente ad una vita appena decorosa. La rendita offerta fu di diecimila pesetas; ma questa fu, direi quasi, nominale; e difatti cominciò ben presto a scemare. Sono da aggiungere a tale meschina somma dove un piccolo cespite e dove un altro: in totale, una mensa addirittura irrisoria per un Vescovo e per una Curia, specie dopo gli svalutamenti del valore acquisitivo della moneta prodotti dalla guerra.

L'unica sede che sta bene, è quella di Solsona dove le rendite ascendono a pesetas 25.365,00. L'Amministratore Apostolico di Ciudad Rodrigo non ha invece che 12.963,00 pesetas; quello di Barbastro 12.963,00; quello di Ibiza 14.828,00: assegni veramente poveri, specialmente se si pone mente che il Prelato non deve da essi trarre solo l'*unde decenter vivere* per sé, ma anche le spese del personale di Curia, di Segreteria, del basso servizio, dei viaggi per la visita pastorale ecc. – È chiaro che tutto questo non si può fare con somme così limitate, e perciò non è da meravigliarsi se in dette Amministrazioni Apostoliche si è venuta creando una situazione finanziaria insostenibile. Infatti l'ottimo Monsignor López Arana, nuovo Amministratore Apostolico di Ciudad Rodrigo, appena passati pochi mesi dalla sua presa di possesso, scrive che, se finora ha potuto rimediare alle esigenze sue e della diocesi, è stato solo consumando i risparmi che egli aveva accumulato prima di essere Vescovo. A sua volta l'egregio Mgr. Huix, Amministratore Apostolico di Ibiza, mi scrive ogni tratto per dirmi che va avanti facendo debiti. Mgr. Mutiloa, Amministratore Apostolico di Barbastro, è obbligato anch'egli a condurre una vita delle più modeste, alla quale per fortuna è abituato, essendo religioso, ma anche egli dichiara che la sua situazione finanziaria è angustiosa.

Ho sempre risposto a questi buonissimi Prelati con parole di fiducia nella Provvidenza; ma io credo che sia venuto il momento di prendere anche qualche misura, come il caso richiede, radicale; perché, come ho detto, la situazione si è fatta insostenibile e lo sarà ogni giorno più.

Per non adottare da un giorno all'altro un rimedio troppo brusco, parrebbero che il provvedimento più adeguato possa consistere in questo: approfittare cioè delle future vacanze delle diocesi normali di Spagna per trasferirvi i sullodati Amministratori Apostolici, che ne sono tutti ben meritevoli; e lasciare poi le loro Amministrazioni senza successore. – Conseguentemente le Amministrazioni Apostoliche suddette dovrebbero continuare a reggersi o con un Vicario Capitolare, come per molto tempo si è fatto con la diocesi di Ibiza, ovvero con il metodo seguito nel periodo che corse dal Concordato alla concessione di tali Amministrazioni Apostoliche con carattere vescovile, cioè con Vicarii Generali speciali.

Quando le popolazioni verranno che non si manda loro un Vescovo, com-

prenderanno troppo facilmente, essendo più che notorio il grave inconveniente in parola, la causa del loro danno, e capiranno che se davvero vogliono un vescovo, devono prima sistemare una volta per sempre la situazione finanziaria della loro diocesi, aumentando fino alla quantità richiesta dai tempi il capitale necessario.

Questa soluzione delle presenti difficoltà, che a parer mio e di persone sagge e competenti è la più semplice e la più efficace, i mi permetto di sottomettere all'alto esame dell'Em.za Vostra Rev.ma. Che se Vostra Em.za non fosse dello stesso parere, io sarò egualmente lieto di applicare quegli altri mezzi che il saggio criterio dell'Em.za Vostra vorrà indicarmi come più adatti a salvare questa triste situazione, la quale così non può continuare, e deve assolutamente essere risolta, anche per la pietà che ispirano questi poveri Amministratori Apostolici, obbligati a mille sacrifici e mortificazioni.

DOCUMENTO 89

DESPACHO NÚM. 4756 DE TEDESCHINI A GASPARRI

Manuel López Arana propuesto para Cartagena.

AES, IV Período, *Spagna 766, fasc. 104, ff. 93-03v*, original mecanografiado.

Madrid, 15 noviembre 1930

Per la rinunzia di Mgr. Vicente Alonso Salgado, accettata dalla Santa Sede nel Dicembre dello scorso anno, è rimasta vacante la sede Vescovile di Cartagena; ed io, tenendo presenti le istruzioni impartitemi dall'Em.za Vostra Rev.ma col venerato dispaccio distinto dal n°. 1187/30 dell'11 aprile dello scorso anno mi sono fatta premura di inclinare questo Governo a presentare per detta sede uno degli Amministratori Apostolici, che per mancanza dell'*unde decenter vivere*, non riescono a sostenersi nelle diocesi ad essi affidate. – Dietro mia indicazione adunque, questo Governo ha presentato per la sede di Cartagena Mgr. Manuel López Arana, Vescovo titolare di Curio ed Amministratore Apostolico di Ciudad Rodrigo, la cui nomina mi permetto raccomandare, trattandosi

di un Prelato che in quasi due anni di governo episcopale ha ben confermato di possedere quelle belle doti che ho avuto l'onore di portare a conoscenza della Santa Sede col mio ossequente rapporto n°. 3312 del 17 giugno 1928. Zelante, attivo, intelligente e sommamente pio e coscienzioso, Mgr López Arana, che conta inoltre nel suo attivo una vasta esperienza di governo diocesano acquistata in Santander, dove egli era l'anima della Curia, e possiede non comune cultura giuridica e generale, promette, colla grazia di Dio, di riuscire un eccellente Pastore, e di reggere fruttuosamente ed edificatamente la importantissima diocesi di Cartagena.

Nella speranza che questa sommissa proposta possa essere benevolmente accolta dal Santo Padre, resto in attesa delle istruzioni che Vostra Em.za si degnierà comunicarmi, ed inchinato al bacio della Sacra Porpora ...

DOCUMENTO 90

DESPACHO NÚM. 4757 DE TEDESCHINI A GASPARRI

Provisión de la diócesis de Lérida con el obispo de Ibiza, Salvio Huix Miralpeix.

AES, IV Período, *Spagna 773, fasc. 106, ff. 36-38v*, original mecano-grafiado.

Madrid, 15 noviembre 1930.

In seguito alla traslazione di Mgr Manuel Irurita y Almandoz alla sede di Barcellona, rimase vacante nel dicembre dello scorso anno la diocesi di Lérida. Anche per questa provvista ho tenuto presenti le istruzioni impartitemi dall'Em.za Vostra Rev.ma col venerato dispaccio distinto dal N°. 1187/30 dell'11 aprile dello scorso anno relativo sia alle ristrettezze in cui si trovano gli Amministratori Apostolici con carattere vescovile, sia alla convenienza di trasferire questi ad altra sede e di lasciare dette diocesi scoperte per qualche tempo affinché i fedeli si inducano a provvedere al loro Prelato quanto è necessario per il conveniente sostentamento. In condizioni finanziarie assai più difficili che ognuno degli altri suoi colleghi si trova Mgr. Salvio Huix Miralpeix, Amministratore Apostolico di Ibiza, il quale anche pochi giorni

addietro mi scriveva la lettera di cui unisco copia (Allegato n.º 1).

Dopo di avere quindi lottato per tutto questo anno con questo Governo, il quale proprio per la diocesi di Lérida si mostrava particolarmente incontentabile ed allo stesso tempo incredibilmente debole, perché ogni cosa relativa a Lérida la consultava con i politici catalani e catalanisti e ad essi ubbidiva tanto ciecamente da rinnegare i suoi stessi principii di patriottismo e di ordine, fino al punto che il Ministro disse a me: «Nosotros queremos apagar el incendio de Cataluña rociándola de petróleo», cioè «noialtri vogliamo estinguere l'incendio catalano, spargendovi sopra il petrolio» sono riuscito in questi ultimi tempi ad ottenere che il nome di Mgr Huix fosse proposto dal Governo per la sede di Lérida, scartando ogni altro nome, e specialmente quello del Vescovo di Canarie, che, trasferito a Lérida, non sarebbe stato altro che un servitore umilissimo della politica Catalanista, capitanata dal protettore dello stesso Vescovo, il Cardinale Arcivescovo di Tarragona, come alla Santa Sede è ben noto.

D'altra parte Mgr Huix, senza essere catalanista, è catalano, ed è anzi della regione più catalana e più catalanista di tutta Catalogna, cioè di Vich. Ciò ha persuaso il Governo ad accettarlo; e non dubito che la Santa Sede lo vedrà con piacere, perché Mgr Huix nei due anni e mezzo di amministrazione apostolica della diocesi di Ibiza, ha dimostrato pietà, zelo prudenza e discrezione, e soprattutto ha dato prova di non mirare che alla gloria di Dio ed al bene delle anime, con una umiltà ed una semplicità veramente ammirabili. Per tutte queste qualità egli è universalmente amato dai suoi diocesani, ed è ben degno di essere esonerato dal gravissimo sacrificio che sta eroicamente sopportando in Ibiza, e di essere portato a succedere a Mgr Irurita nel governo della magnifica diocesi di Lérida.

Se il Santo Padre si degnerà accogliere questa proposta, e quella per la sede di Cartagena, le amministrazioni apostoliche oggetto del succitato dispaccio n.º 1187/30 non desteranno più alcuna preoccupazione, perché resterebbero l'amministrazione di Solsona, la quale provvede bene al sostentamento del prelado, e quella di Barbastro, la quale non ispira inquietudini, almeno per il momento, perché quell'ottimo amministratore apostolico mi ha testé scritto una lettera rassicurante, di cui mi compiaccio unire copia (Alleg. n.º 2).

In attesa delle sovrane disposizioni che per mezzo dell'Eminenza Vostra il Santo Padre si degnerà comunicarmi, mi chino al bacio della Sacra Porpora ...

DOCUMENTO NÚM. 1 ADJUNTO AL DESPACHO NÚM. 4557

Ibiza, 31 de octubre de 1930
Exc.mo y Rev.mo Monseñor Federico Tedeschini
Nuncio Apostólico
Madrid.

Excelentísimo y muy amado y venerado Señor Nuncio en Cristo:

Celebrando mucho haya podido volver sano y salvo de sus tareas y recorridos estivales, durante los cuales no habrá descansado tanto como cansándose en el desarrollo de su fecunda y provechosísima labor apostólica, me complazco en saludarle una vez más con el mayor afecto y cariño, dando gracias al Señor y rogándole nos le conserve en plenitud de actividad y de sus gracias.

Al, propio tiempo le ruego me permita V.E. le diga que al ver el sobre de ese Supremo Tribunal de la Rota, que contenía la carta que acabo de contestar a parte, tuve una alegría momentánea: porque me figuré que por fin me llegaba el permiso que tengo solicitado de V.E. para volverme a mi retiro del Oratorio de San Felipe Neri, después de haber hecho aquí algunas cosillas de más o menos relativa importancia en bien de esta diócesis según ha sido la necesidad, la postrera de las cuales, desde que últimamente hablé con V.E. en el mes de mayo, ha sido la celebración de una sencilla Semana Sacerdotal, de la que quedé bastante contento, y la redacción y promulgación de un nuevo reglamento para el Seminario, acomodado lo posible a las condiciones y necesidades actuales.

No fue pues el permiso aludido lo que me vino, en la carta de V.E. por lo que le ruego no quiera tomar a mal se lo pida nuevamente: puesto que la dificultad económica va acentuándose en tanta proporción, que no va a serme posible continuar en el cargo por más tiempo. Figúrese V.E. que este año me resultará cerrar las cuentas con un déficit de alrededor de dos mil pesetas, las que sumadas a las otras tres mil de que tiene ya noticia V.E., déficit de los años anteriores, constituirán un total que no bastaría a cubrir ni con el seguro de 5.000 pesetas que suscribí cuando la consagración episcopal.

Es que resulta en estos tiempos y en estas tierras tan insuficiente la dotación, conforme le decía en otra carta, Exc.mo Sr, que solamente el gasto imprescindible de mi viaje de mayo a Madrid, el del viaje a Mallorca por julio con motivo de las fiestas de la canonización de Santa Catalina Thomás, y las ciento cincuenta misas mandadas celebrar para sufragio de los tres Rev.mos Prelados difuntos hasta hoy durante el año corriente, arroja el resultado de un déficit para mi exorbitante e imposible de llevar por mucho tiempo.

Confiando pues en la concesión de la gracia, que queda de nuevo solicitada y renovándole la expresión de los más íntimos sentimientos de reverencia y amor, l.b.r.l.m. in Xto.

(firmado) † Salvio, Obispo Titular de Selimbria
Admor. Aplico. de Ibiza

J.M.J.A.

Barbastro, 7 de noviembre de 1930

Exc.mo y Rev.mo Señor Nuncio de Su Santidad

Excmo y Revmo Señor:

Desde que pude vislumbrar la desaparición de esta residencia episcopal no puedo rechazar la idea de exponer a V.E. lo siguiente:

La diócesis tiene anualmente de rentas de su capital enteramente libres 20.000 pesetas. Destinando 6.000 o 7.000 pesetas para redotación de la cóngrua episcopal, corriendo, como me dicen que pueden correr, de cuenta de la diócesis los gastos de pastoral visita y otros similares, pueden continuar esto perfectamente como está por lo que mira al orden económico.

Ya sabe V.E.R. que servidor seguirá muy contento aquí con esa redotación, con otra menor, o como ahora está.

Dicho esto, quedo tranquilo en manos de Dios y en las de V.E.R. cuya preciosa vida muy de veras desea que conserve el Señor y así se lo suplica,

Exc.mo y Rev.mo Señor

su h.s. y C.q.b.s.m.

(firmado) † Nicanor, Obispo, A.A. de Barbastro

DOCUMENTO 91

DESPACHO NÚM. 4758 DE TEDESCHINI A GASPARRI

El obispo de Canarias, Miguel Serra Sucarrats, candidato para la provisión de la diócesis de Plasencia, que no llegó a efectuarse.

AES, IV Período, *Spagna 776, fasc. 107, ff. 3-4*, original mecanografiado.

Madrid, 15 noviembre 1930.

Il 16 dello scorso luglio in Santiago rendeva la sua bell'anima a Dio Mgr. Justo Rivas y Fernández, Vescovo di Plasencia; e da allora, del pari che le altre diocesi presentemente prive di pastore, anche essa è rimasta vacante.

Già in miei precedenti rapporti ho avuto occasione di lamentare il ritardo frapposto da questo Governo nel presentare i candidati alle varie sedi; ritardo che durerebbe ancora se io non avessi continuato ad insistere presso il Signor Ministro di Grazia e Giustizia e ad esortarlo *opportune et importune* onde si

decidesse ad evitare i gravi danni che producono alle diocesi queste prolungate vacanze. Ora dopo lunghe e difficili conversazioni, il Sig. Ministro si è alla fine deciso a proporre per la sede in parola Mgr. José (*sic*, pero es Miguel) Serra Sucarrats, Vescovo di Canarias, ed io prego l'Em.za Vostra Rev.ma di voler elevare questa proposta all'augusto esame del Santo Padre e di prenderla possibilmente in benevola considerazione.

Mgr. Serra è Vescovo di Canarias dal 1922; ma la sua permanenza nell'isola non ha avuto risultato felice, tra le altre cose perché egli ha profonda la nostalgia del continente. Questo senso, con la tendenza a una vita tranquilla, ha fatto sí che il Vescovato di Mgr. Serra in Canarias non solo, come ho detto, non abbia dato buoni risultati, ma vada sempre più decadendo. Infatti tutti dicono che egli quasi non esce dall'Episcopio, dove riceve un numero limitato di persone. Io stesso, nel mio viaggio all'Arcipelago delle Canarie, ho udito lamentare da tutti questo genere di vita, che conduce tanto più vivamente, in quanto che si confronta la vita infeconda di Mgr. Serra con quella che mena il suo collega di Canarie, l'attivissimo e veramente apostolico Mgr. Albino Menéndez-Reigada, Vescovo di Tenerife.

Mi accadde quindi in quel viaggio di udire da persone, specialmente del laicato, il desiderio, veramente generalizzato, che il Vescovo fosse trasferito ad una sede, dove per lo meno non avesse, come remora, il clima snervante di Canarie e la grandissima distanza dal continente, a cui egli sospira sempre, come lo ha manifestato in molte lettere a me ed ai Governi attuale ed anteriore, ed a cui quanto e forse più di lui sospirano le sue sorelle, e più di tutti il suo venerando genitore di 86 o 88 anni, che convive con lui in Las Palmas.

Uno di quelli che più mi hanno insistito e che più forti ragioni mi hanno addotto per questo trasferimento è stato l'attuale Ministro di Fomento, Don Leopoldo Matos, che è precisamente della città di Las Palmas, e che in questo trasferimento è interprete del desiderio di tutto il Governo. Egli mi diceva: "Quel Vescovo non può rimanere in Canarie, perché l'ufficio di Vescovo è ufficio di Padre: e, se egli non ama le Canarie, come potrà compiervi l'ufficio di Padre?". Non potetti negare all'egregio Signor Ministro che il ragionamento mi convinceva, tanto più che io ne era già convinto da tempo, e la difficoltà consisteva solo nel trovargli altra sede, e nell'ottenere che il Governo si decidesse al cambio. Ma ora che la sede è stata trovata e che il Governo si è deciso, sembra giunto il momento di contentare e Mgr. Serra e Canarie.

D'altra parte io amo confidare che Mgr. Serra riceverebbe questa traslazione come una liberazione, e vedendo alfine compiuto questo suo desiderio, possa mettersi ad un lavoro proficuo per la Chiesa e per il bene delle anime.

Nella speranza che il Santo Padre si compiaccia approvare questi comuni voti, rimango in attesa delle istruzioni che Vostra Em.za si degnierà comunicarmi, e inchinato al bacio ...

DOCUMENTO 92

DESPACHO NÚM. 4759 DE TEDESCHINI A GASPARRI

Sobre la presentación del Padre Caldentey para la provisión de la diócesis de Canarias, que no llegó a realizarse.

AES, IV Período, *Spagna 777, fasc. 107, ff. 25-26v*, original mecanografiado.

Madrid, 15 noviembre 1930.

Nella eventualità che il Santo Padre si degni di accogliere la proposta di questo Governo trasferendo Mgr. José Serra Sucarrats alla diocesi di Plasencia da quella di Canarias, questo Ministro di Grazia e Giustizia presenta per questa sede il Reverendo Padre Bartolomé Caldentey, Generale dei Chierici Regolari Teatini.

Per questa provvista, più che di una nuova nomina, si tratta di una nuova destinazione. Infatti il sullodato Padre era stato proposto dal precedente Governo per la sede di Mallorca, e la proposta era stata benevolmente accettata dal Santo Padre. Ma quando già si facevano gli atti per portare ad effetto la nomina, si presentò la necessità di trasferire ad altra sede, per i noti motivi, Mgr. Miralles y Sbert, Vescovo di Barcellona; cosa che presentava molte difficoltà, ma che, come difatti avvenne, si riteneva dovesse risultare facilitata se Mgr. Miralles avesse dovuto occupare la diocesi di Mallorca, invece di altra qualsiasi, perché si trattava della sua diocesi di origine. Nominato Vescovo di Mallorca Mgr. Miralles, e trasferito in suo luogo a Barcellona Mgr. Irurita, Vescovo di Lérida, il Padre Caldentey sarebbe stato proposto dal precedente Governo per Lérida, e così eravamo rimasti nel mese di gennaio, col Presidente Primo de Rivera e col Ministro di Grazia e Giustizia di allora, Don Galo Ponte. Ma col nuovo stato di cose sono sorte continue e gravi difficoltà, sia per trovare un candidato per la suddetta diocesi di Lérida, per la quale il Governo consultava ad ogni passo i politici Catalani, e questi mostravano sempre nuove esigenze, mirando costantemente ad ottenere un candidato schiettamente catalano, e perciò stesso disposto, secondo la loro maniera di pensare, ad appoggiare le loro aspirazioni politico-religiose; sia altresì per collocare il Padre Caldentey, che il Governo voleva dimenticare e gettare possibilmente a mare.

Questo stato di cose si è trascinato dal gennaio fino ad oggi, ed ha min-

acciato più e più volte di esaurire la pazienza della Nunziatura. Non poteva infatti la Nunziatura permettere che un candidato, già presentato ufficialmente dal Governo anteriore, e già accettato dal Santo Padre, e che poi era rimasto senza l'ottima sede di Maiorca solo perché all'ultimo momento fu mestieri disporre di essa per il superiore bene della Chiesa, rimanesse a terra, e non se ne parlasse più. Io pertanto, indipendentemente dalla considerazione della persona del Caldentey, stimai mio dovere proteggere un candidato che la Santa Sede aveva approvato, e che, per giunta, presentava una qualità che per me è di prima linea; cioè a dire lo spirito di romanità, del quale si è imbevuto in tutta la sua vita sotto gli occhi stessi della Sede Apostolica. Gli sforzi adunque della Nunziatura sono stati coronati, ed il Governo ha proposto il Caldentey per la diocesi di Canarie.

Non è d'uopo che io presenti altra volta il candidato perché ho avuto già occasione di parlarne nel mio ossequente rapporto distinto dal n°. 3890 del 3 maggio dello scorso anno, e soprattutto perché egli ha avuto già l'augusto giudizio del Santo Padre che lo ha ritenuto degno di essere promosso alla dignità di Vescovo. Quanto alla diocesi di Canarie, posso assicurare che essa, al pari di quella di Maiorca, è una delle più belle di questa nazione.-

Prego quindi l'Em.za Vostra Rev.ma di degnarsi di elevare alla suprema decisione del Santo Padre la presente proposta, subordinata, naturalmente, alla decisione sulla provvista di Plasencia.

DOCUMENTO 93

DESPACHO NÚM. 4780 DE TEDESCHINI A GASPARRI

El canónigo doctoral de Valencia, Francisco Javier Lauzurica, propuesto como candidato para obispo auxiliar de Valencia.

AES, IV Período, *Spagna 667, fasc. 58, ff. 64-67*, original mecano-grafiado.

Madrid, 25 noviembre 1930.

Monsignor Prudencio Melo Alcalde, Arcivescovo di Valenza, mi ha espresso il desiderio di avere un ausiliare, e mi ha pregato di implorare la concessione dalla sovrana bontà del Santo Padre. Ho creduto di accogliere favorevolmente questa preghiera, perché a Mgr. Melo Alcalde, già avanzato negli anni, si fa ogni giorno più difficile l'attendere alle necessità della sua

importante diocesi.

Una difficoltà all'accoglimento di questo voto si sarebbe certo trovata da parte del Governo in quanto alla concessione dell'assegno di diecimila pesetas che sono stabilite per i Vescovi Ausiliari; ma Mgr. Melo ha dichiarato che nulla pretenderà dal Governo, e che egli stesso provvederà al pagamento di detto assegno.

Come candidato preferito egli mi ha fatto il nome del Rev.mo Signor Don Francisco Javier Lauzurica Torralba, Doctoral della Cattedrale di Valenza, dandomi dello stesso le migliori referenze. La bontà di tali referenze mi è stata unanimemente confermata dalle persone che in proposito ho interrogate, tra le quali i Vescovi di Barcellona, di Gerona, di Tortosa e di Lugo.

Mgr. Vescovo di Barcellona, che conosce molto bene il clero di Valenza per essere stato beneficiato di quella Metropolitana mi scrive:

«El M.I.S.D. Francisco Javier Lauzurica Torralba merece a mi juicio ser tomado en consideración para el gobierno de una diócesis. Es natural de Yurreta (Durango) Vizcaya, de unos 40 años de edad, goza de buena salud y su aspecto físico es excelente. Es sacerdote de sólida piedad, celo apostólico, eximia moralidad, buen carácter y óptima reputación pública. Es devoto de la Santa Sede y de los Prelados. Está muy bien formado en ciencia teológica, canónica y literaria. Ha sido profesor de Latinidad en la diócesis de Vitoria y Canónigo de la Colegiata de Logroño con un cargo en su Seminario: además Canónigo Penitenciario de la Catedral de Zamora y Canónigo Doctoral de la de Valencia; habiendo desempeñado todos esos cargos y otros que se le han confiado de diversa índole con mucha competencia, discreción y habilidad. Siente católicamente de las Autoridades del Estado y guarda con ellas buenas relaciones. Es de familia modesta y piadosa».

Mgr. Vescovo di Gerona, nativo della diocesi di Valenza, nota:

«1º. De mi propio y exclusivo conocimiento no puedo decir cosa alguna del M.I.Sr. D.Javier Lauzurica, Doctoral de Valencia. Vivía él no sé si en Burgos, Navarra o Vascongadas. Después que yo salí para mi obispado me sucedió en la Canongía Doctoral de Valencia. Lo he visto, quizá no pasa de dos o tres veces por breves momentos. A los que le conocen y tratan en Valencia siempre he oído alabanzas de su persona en el orden intelectual y moral, en sus costumbres, porte, modales y carácter. Nunca he oído censura alguna. Pero yo con este solo fundamento no me atrevo a emitir juicio sobre si merece ser tornado en consideración para el gobierno de una diócesis. Supongo que sí, pero nada más que suponer. 2º. Ignoro el lugar de su nacimiento. Su aspecto es de joven y de buena salud; alto corpulento, agradable.

A los números 3, 4, 5, 6, 7 he respondido en el número 1».

Il Vescovo di Tortosa che conosce la diocesi di Valenza dove visse e dove fu consacrato Vescovo informa:

«En contestación a su muy grata N.º. 4673 de 9 del actual, me complazco en manifestar a V.E.R. que conozco al M.I.Sr Dr D.Francisco Javier Lauzurica Torralba, tan solo de haberle saludado algunas veces, por haber yo salido de Valencia bastante tiempo antes de su llegada a dicha S.I. Catedral. La impresión producida por su porte, trato y conversación es muy favorable, de persona digna, culta, caballeresca y piadosa. Tiene talla aventajada y porte señorial, con aspecto sano y robusto y parece joven relativamente pues representa unos cuarenta años. Por esta apreciación, aunque somera, por su carrera literaria, y por el prestigio de que parece gozar en Valencia, juzgo que podría ejercer con honor y provecho de las almas el gobierno de una diócesis».

Mgr. Vescovo di Lugo, nativo di Valenza, dove rimase fino alla sua consecrazione dice:

«Cumpliendo lo que me ordena en la precedente carta, debo manifestar a V.E. que no he tenido ocasión de conocer a fondo al M.I.Sr D.Francisco Javier Lauzurica Torralba, Canónigo Doctoral de Valencia, porque él fue a dicha ciudad dos años después de haber salido yo de ella, y nuestras relaciones se refieren a habernos saludado dos o tres veces. Contesto pues, al interrogatorio por referencias que me hicieron del Sr Lauzurica en Valencia, cuando en años anteriores fui a visitar a mis hermanos. Parece que merece ser tomado en consideración para el gobierno de una diócesis, a juzgar por su fama. Solo sé que su aspecto físico es bueno. Goza de muy buena reputación pública. Creo que es devoto de la Santa Sede y Prelados. Es muy competente en Derecho Canónico».

Ho interrogato poi il Rettore del Seminario di Valenza, il Superiore dei Gesuiti e il Superiore dei Redentoristi di detta città, il Rettore della Università Pontificia di Comillas, dove il candidato fece i suoi studi, ed i Padri Calvo e Sola, S.J., professori della stessa Università ho scritto inoltre al P. Miguel Mostaza S.J., professore di Diritto Canonico nella Università Gregoriana e antico maestro del candidato. Essendo unanimemente favorevole, come ho detto, il parere di queste autorevoli persone, riferirò per tutti le informazioni del sullodato *Padre Miguel Mostaza*:

«1.º. Creo ciertamente que la persona del Sr. Lauzurica debe ser tomada en consideración para el gobierno de una diócesis. 2.º. Tiene dicho Sr. de 35 a 40 años; goza de excelente salud; es de buen aspecto físico con cierta prestancia en el porte por su gravedad y modestia. 3.º. Tiene buen carácter, excelente reputación por su moralidad, espíritu eclesiástico, religión y celo. 4.º. Siempre ha estado animado de profunda e inquebrantable devoción a la Santa Sede y de mucho respeto y sumisa veneración a sus prelados. 5.º. Posee excelente

ciencia teológica, canónica y literaria adquirida en la Universidad de Comillas durante 14 años como alumno interno, comprobada en las pruebas de curso y en los exámenes de grados hasta el doctorado inclusive en filosofía, teología y derecho canónico, obtenidos todos con las mejores notas.— Por esa ciencia, perfeccionada después con el estudio ulterior y la enseñanza y por sus buenas cualidades obtuvo por concurso los canonicatos de Penitenciario en la Catedral de Zamora y de Doctoral en Valencia. Me parece sacerdote moderado, circunspecto y prudente y de competencia y habilidad directiva en los cargos mencionados y en el profesorado de ciencias sagradas: lo cual a mi juicio es garantía de que también lo será en otros de gobierno y administración. 6º. Con las autoridades civiles creo que se portará con prudencia, finura, gravedad y moderación; y cuando fuere menester con serena y constante fortaleza.

Debo advertir que durante todos sus estudios y ahora, a pesar de dominar mucho el nacionalismo vasco en su país y en bastantes de sus compañeros, el Sr Lauzurica siempre mostró superioridad de criterio en materias políticas, situándose en el plano superior de los principios católicos, de los intereses de la Iglesia y del amor sincero a la gran patria común España, sin descender a las pequeñeces y particularismos de las banderías políticas.

Ese espíritu elevado y tranquilo de D.Francisco Lauzurica me ha llamado mucho la atención en los años que le he venido tratando así en Comillas durante su larga carrera eclesiástica, como después en las frecuentes veces que con él me he comunicado. Siempre he advertido en él un alto y recto criterio, buen espíritu eclesiástico, modestia y serenidad de ánimo, y gran dominio de sí con bondadoso optimismo y anchura de corazón».

Dopo queste informazioni mi pare che il candidato sia degno di essere proposto all'augusto giudizio del Santo Padre: e perciò oso pregare l'Em.za Vostra Rev.ma di voler con ciò secondare l'aspirazione di Monsignor Arcivescovo di Valenza.

Io intanto rimango in attesa delle disposizioni che l'Em.za Vostra si degnerà comunicarmi, e che se saranno favorevoli, parteciperà confidenzialmente a questo Governo, poichè, come è noto, nelle nomine degli Ausiliari non vi è luogo ad alcun intervento della Corona, e solo, con previa cortesia si domanda al Governo, se abbia obiezioni di carattere politico da muovere nei riguardi del candidato.

APUNTE DE LA SECRETARÍA DE LA S.C. DE AA.EE. EE. SOBRE
EL DESPACHO ANTERIOR

AES, *Spagna 667, fasc. 58, f. 62*, original mecanografiado.

Ausiliare dell'Arcivescovo di Valencia (Spagna)

E' stata data la mente che il rapporto che si occupa della candidatura del Canonico Francesco Zaverio LAUZURICA TORRALBA venisse inviato per ragioni di competenza alla Sacra Congregazione Concistoriale. Di fatto in ogni nazione anche concordataria la competenza della nomina dei Vescovi Ausiliari è della S.C Concistoriale.

Nella Spagna, però, secondo i precedenti dell'archivio, dette nomine vengono fatte dalla Segreteria di Stato; perché il governo interviene per dare il benessere regio, dovendo assegnare all'Ausiliare 10.000 pesetas annue.

Nell'archivio esistono infatti i documenti dell'ambasciata spagnuola con i quali si dà il beneplacito regio.

E' vero che nel presente caso, allo scopo di evitare opposizione di ordine economico da parte del governo, l'Arcivescovo si obbliga a passare del suo lo stipendio al suo Ausiliare; ma non sembra che per un solo caso si debba mutare competenza.

Qualora venga riconosciuta la competenza della Segreteria di Stato è da notare che sul candidato proposto dall'Arcivescovo il Nunzio ha avute informazioni favorevoli.

E' ecclesiastico di 40 anni di età, di buona salute, di ottimo aspetto, pio, zelante, di buona condotta e riputazione, devoto alla Santa Sede, ben formato nelle scienze sacre.

Fu professore nel seminario, canonico penitenziere poi canonico teologo.

Non consta quali siano le sue attitudini di governo e quale sia la sua esperienza nella cura di anime; non avendo occupati uffici corrispondenti.

DOCUMENTO 94

DESPACHO NÚM. 4932 DE TEDESCHINI A PACELLI

Nombramientos de obispos.

AES, IV Período, *Spagna 779, fasc. 114, ff. 23-24*, original mecano-grafiado.

Madrid, 27 febrero 1931.

Ho avuto l'onore di ricevere il venerato Dispaccio distinto dal n° 450/31 col quale l'Em.za Vostra Rev.ma mi significa che, attesa la crisi ministeriale, aveva creduto opportuno sospendere lo studio circa le proposte governative per le diocesi vacanti in questa Nazione, fino a che non si conoscano i propositi del nuovo Governo.

In merito a questa comunicazione, molto saggia ed opportuna, specialmente nel momento in cui si era in piena crisi e non si poteva conoscere il criterio del nuovo Governo, mi è grato significare all'Em.za Vostra Rev.ma che in generale, a mio umile parere, non si incontreranno maggiori difficoltà per la trattazione dell'assunto con gli uomini attualmente al potere; anzi, essendo scomparso l'interesse personale che in qualche nomina poteva avere il passato Ministro di Grazia e Giustizia, credo che si potranno incontrare più favorevoli condizioni.

Solo mi permetto far conoscere che, per ciò che riguarda la proposta per il vacante Arcivescovato di Granada, le difficoltà non sono diminuite. Infatti il nuovo Presidente del Consiglio, Ammiraglio Aznar, ha detto al Conte di Romanones, Ministro degli Esteri, che bisogna assolutamente eliminare dall'ufficio di Vicario Generale Castrense Monsignor Perez, Patriarca delle Indie. L'Ammiraglio Aznar, da persona eccellente e religiosa come è, ha certamente parlato in buona fede. Ma io ritengo egualmente certo che se egli ha parlato così, si è per le pressioni dei Cappellani Castrensi e dei Capi Militari dei Ministeri dell'Esercito e della Marina, i quali gli avranno rappresentato il Vicario Generale Castrense come perturbatore della pace e della organizzazione del Corpo dei Cappellani. E lo comprendo benissimo, dappoiché, Monsignor Pérez, da quando è Vicario Castrense, ha fatto quello che prima di Lui non aveva avuto il coraggio di fare nessuno: mettere cioè l'ordine e ristabilire la disciplina ecclesiastica nell'abbandonato Corpo dei Cappellani militari, e sostenere la giurisdizione ecclesiastica anche contro i Ministri e contro i Generali, che in quei Dicasteri fungono da Direttori, e che preparano ai Ministri gli schemi dei regolamenti e i progetti delle nomine e delle promozioni. Naturale è adunque che tanto i Cappellani, alti e bassi, ma più gli alti che i bassi, quanto i Direttori Generali del Ministero dell'Esercito e del Ministero della Marina, facciano del tutto per l'eliminazione di un così molesto Superiore Ecclesiastico. Ma per le medesime ragioni io sono in coscienza del subordinato parere che non si debba toccare l'ottimo e valoroso Mgr Pérez. Se ora, che, alla fine, abbiamo trovato il Vicario Generale Castrense che ci vuole, si cede al Governo e lo si caccia via, non ci sarà più da sperare neppure nella possibilità che il Corpo dei Cappellani Castrensi ricuperi la disciplina e conservi il prestigio di un Corpo sacerdotale, dato alle forze di terra e di mare, per il bene delle anime.

DOCUMENTO 95

Ponencia de la Sesión n.º 1258, sobre la provisión de la archidiócesis de Santiago de Compostela.

AES, *Rapporti delle Sessioni. Vol. 77 (1923).*

11 febrero 1923.

Relación impresa enviada a los Cardenales

Spagna

Provvista dell'Archidiocesi di Compostella.

Contribuzione territoriale delle Comunità religiose.

Dopo laboriosi tentativi per risolvere la crisi ministeriale avvenuta nel Gabinetto del Governo Spagnuolo presieduto dal Signor Sanchez Guerra, conservatore, il giorno 8 dicembre 1922 il Marchese de Alhucemas, capo della concentrazione liberale, per incarico ricevutone dal Re, costituiva un nuovo ministero, sul quale Monsignor Nunzio Apostolico immediatamente si pronunciava nei seguenti termini: «Le persone ed il programma non offrono certo molte garanzie di tranquillità e di benessere cristiano e sociale» (9-XII-1922).

E non era difficile cosa fare previsioni, date le persone che compongono il nuovo Governo, così descritte dallo stesso Mons. Nunzio: «Alla presidenza vi è, il Marchese de Alhucemas, personalmente non ostile alla Religione ed alla Monarchia. Anzi nell'ultimo suo discorso del 9 Novembre ebbe, per la Religione Cattolica, parole di speciale deferenza e rispetto. Ma è debole, e facilmente potrebbe essere travolto dai suoi colleghi, ai quali ha concesso eccessiva importanza. Al Ministero di Stato vi è il Signor Santiago Alba, troppo noto perché si debba parlarne. Radicale ed apertamente ostile alla Chiesa!. A Grazia e Giustizia c'è *temporalmente* il Conte de Romanones, il quale col March. de Alhucemas rappresenta l'elemento più rassicurante dell'attuale Governo: ed è tutto dire. Essi, ed essi soli, sono in questo Gabinetto i liberali di una volta. Gli altri sono assai, ma assai più avanzati. Poiché all'*Hacienda* v'è il Signor Pedregal (di fede repubblicana, si è rifiutato di prestare giuramento al Re, ed il Re si è dovuto contentare di una promessa. È il primo caso del genere in Ispagna, ed è un brutto sintomo); al *Fomento* il Signor Gasset, al Lavoro il Signor Chapaprieta, alla Guerra il Sig. Alcalá-Zamora; alla Marina il Signor Silvela, all'Istruzione Pubblica il Signor Salvatella e alla *Gobernación* il Duca de Almodóvar del Valle, che tutti, più o meno, inchinano più alla Repubblica che alla Monarchia, più all'ateismo che alla Religione, più al socialismo che all'idea cristiana sociale» (Ibid.).

I fatti incominciarono purtroppo a corrispondere alle tristi previsioni, poiché in uno dei primi incontri del Nunzio col Conte de Romanones (13 Dic.), questi, parlando del programma religioso dell'attuale Governo disse «che uno dei punti, se non l'unico punto del programma governativo, è la riforma della Costituzione. Con questa riforma sarebbe concessa la piena libertà di culto, mentre ora, di fronte alla religione cattolica, che è la religione dello Stato, le altre confessioni religiose sono tollerate» (14-XII-22).

Dinanzi a tale minaccia la S. Sede, con Dispaccio N. 11752, incaricava Mons. Tedeschi «di incontrarsi in una prossima occasione col Conte de Romanones e con tutta prudenza, ma, nello stesso tempo molto energicamente gli facesse notare che la Santa Sede non potrebbe rimanere impassibile dinanzi alla violazione del 1º. articolo del Concordato, che stabilisce essere la Religione Cattolica Apostolica Romana, escluso qualsiasi altro culto, la sola religione della Nazione Spagnola, ed avere, perciò, nei domini di Sua Maestà Cattolica tutti i diritti e le prerogative spettantile per legge divina ed ecclesiastica».

E si aggiungeva nello stesso Dispaccio: «Gli dica pure apertamente che tale violazione metterebbe la S. Sede nella necessità di elevare una pubblica protesta, e inoltre avrebbe il significato che la Spagna recede dagli impegni assunti nella stipulazione del Concordato, e, perciò, anche la Santa Sede non si riterrebbe più vincolata dal medesimo».

Il tono risoluto del dispaccio, confermato anche con telegramma, sebbene sul principio pare fosse poco inteso dal Conte de Romanones, e molto meno dai Signori Pedegral ed Alba, decisi *partidari* della riforma dell'articolo undicesimo della Costituzione per tutelare, così essi, le minoranze cristiane (20-1-1923), ha fatto però *enorme impressione* al Marchese de Alhucemas, che ha dato assicurazioni: «che egli non farà nulla, non presenterà, nessun progetto neppure in Consiglio dei Ministri se prima non avrà parlato col Nunzio, il quale del resto, aggiunge: «Il Signor Marchese non ha potuto dirmi che abbandona l'idea della riforma; poiché si vede chiaramente che è un impegno del Governo; però le dichiarazioni che mi ha fatto mi danno qualche speranza che il progetto di riforma non giungerà al Parlamento» (Ibid.).

Il secondo atto ostile alla Chiesa è costituito da un progetto di legge approvato dal Consiglio dei Ministri, ma non firmato, che proibisce la vendita degli oggetti preziosi delle Chiese; ma anche quest'atto, in seguito alla protesta del Nunzio, sembra rientrato, o, almeno, sospeso.

Così pure Mons. Nunzio avvisava in data 4 gennaio che il Governo «presto cambierà Ambasciatore e invierà il Conte Giunone (nella cui vita privata non mancherebbero macchie piuttosto rilevanti) con missione speciale di persuadere il Santo Padre ad accettare la riforma della Costituzione». Tale notizia, secondo che riferisce il Nunzio in data 16 Genn. 1923, sembra «che prenda piede mentre il Presidente del Consiglio dichiara che il cambiamento dell'Ambasciatore era una semplice idea di qualche

Ministro, ma che non c'è ancora nulla di deciso, né si deciderà nulla senza che prima si senta la Nunziatura e la Santa Sede»

(20-I-1923).

Tali atti, che non rimangono isolati, si sono riferiti nelle loro particolari circostanze, per dare un'idea alle EE. VV. delle presenti relazioni tra la Chiesa e lo Stato in Spagna; prima di toccare le due questioni che formano l'oggetto della presente relazione: Esse sono:

1. – Provvista dell'Archidiocesi di Santiago di Compostella.

Era intenzione della Santa Sede di promuovere alla Sede di Compostella Mons. Manuel Lago González, attuale Vescovo di Tuy. Il Nunzio in data del 14 dicembre 1922, così presentava il degno Vescovo: «Ha 57 anni di età e tredici di episcopato: è molto stimato dai suoi Confratelli Spagnuoli e da tutta la Spagna in genere: ed io ne ho sentito parlare bene da tutti, e, personalmente, lo tengo in grande concetto. È anche membro di varie corporazioni scientifiche e letterarie e della stessa Real Accademia di Storia».

L'intenzione del Governo per la provvista di Compostella coincideva, in un primo tempo, con quella della Santa Sede.

Riferiva infatti Mons. Nunzio: «Ieri sera (13 dicembre) ebbi un'intervista col Signor Conte de Romanones, nella sua casa. Immaginai che il discorso sarebbe caduto sulla provvista della Archidiocesi di Santiago di Compostela, e mi ci ero preparato portando il nome del mio candidato. Difatti il Signor Conte, che attualmente è Ministro di Grazia e Giustizia, mi parlò subito dell'argomento, e con vero piacere vidi che egli coincideva perfettamente con me, pel nome dell'attuale Vescovo di Tuy. Il Conte mi autorizzò anzi a chiedere per tal nome il beneplacito della Santa Sede».

Questa si rallegrava con Monsignor Nunzio del felice esito della pratica, quando di lì a pochi giorni (4 genn. 1923) veniva informata che la proposta del Vescovo di Tuy per Compostella, era stata ritirata. Si richiesero allora spiegazioni al Nunzio, perché mai il Governo avesse ritirato la proposta del Vescovo di Tuy per Compostella, mentre l'aveva autorizzato a chiedere il beneplacito della S. Sede, e le spiegazioni sono venute a mezzo del Rapporto che qui riferiamo integralmente [*Se refiere al despacho n.º 837 de Tedeschini a Gasparri, del 1 de necrosi de 1923, reproducido en el documento 28 del artículo anterior: Analecta Sacra Tarraconensia 83 (2010) 254-259*].

II. Contribuzione territoriale delle Comunità Religiose.

Le basi di diritto e di fatto per ottenere che le Comunità Religiose siano «assolutamente e permanentemente esenti da qualsiasi contribuzione territoriale per le loro case, i loro orti e luoghi adiacenti» furono così ricapitolate da

Mons. Nunzio in un Rapporto del 24 dicembre 1921:

«Questa esecuzione tributaria spettante ai beni immobili strettamente ecclesiastici è stata implicitamente incorporata nel Concordato là dove si dichiara che alla Religione Cattolica saranno sempre riconosciuti tutti i privilegi di cui deve godere secondo la legge di Dio e il disposto dei Sacri Canoni (Art. 1), che tutto ciò che riguarda le persone e le cose ecclesiastiche sarà regolato secondo la disciplina della Chiesa canonicamente vigente (Art. 43) e che, in caso di dubbio, il Santo Padre e il Re si metteranno d'accordo per risolverlo (Art. 45). Tutte le leggi fiscali spagnole, incominciando dal 1845, quando si introdusse la contribuzione territoriale, fino al 1910, hanno sempre esentato da qualsiasi tributo od imposta degli immobili, o come dicesi ora, comunemente, degli "edificios y solares", le Chiese e le case occupate da Comunità religiose, gli edifici, gli orti e giardini destinati al servizio o alla abitazione delle persone destinate al culto.

La prima volta che non si parla di questa esenzione è nelle due famose leggi del 29 dicembre 1910 riguardanti l'una l'imposta dei diritti reali delle persone giuridiche, l'altra l'imposta territoriale.

Contro la prima specialmente non ha mancato di protestare la Santa Sede riuscendo ad ottenere alcune mitigazioni nella applicazione della legge anticoncordataria e unilaterale. Non sono mancate proteste anche contro la legge della contribuzione territoriale, sostanzialmente viziata come la legge della contribuzione delle persone giuridiche: ma essa, forse meno gravosa in apparenza, ha ridotto alcune comunità, specialmente quelle di clausura, alla più squallida miseria.

Queste povere Comunità, i cui mezzi di sussistenza vanno diminuendo ogni giorno, devono pagare ogni anno al fisco il 20% del valore della casa che abitano, che nulla frutta loro, la quale anzi importa non poche spese per la manutenzione. Si tratta di una larvata, ma vera progressiva confisca».

I vari passi fatti dal Nunzio per ottenere l'esenzione di tale tassa e lo stato acuto a cui è giunta la questione sono ampiamente illustrati nel seguente Rapporto:

«Con venerato Dispaccio del 5 Gennaio 1922, n. B. 29762, l'Eminenza Vostra Rev.ma, prendendo atto dei passi che io aveva iniziato presso il Governo e particolarmente presso il Ministro de Hacienda, si compiacceva esprimere la speranza che il Corpo Legislativo volesse secondare i giusti desiderii della Santa Sede in ordine alla esenzione assoluta e permanente della contribuzione territoriale delle comunità religiose, specialmente di clausura o dedicate all'insegnamento gratuito ed alle opere di beneficenza.

Per conseguire che a simile speranza corrispondesse la realtà dei fatti, non ho mancato di mantenermi in stretta relazione coi Ministri di Hacienda, che si sono succeduti in questo frattempo

Al Signor Cambó, Ministro di Hacienda con Maura, non solo mandai la nota che comunicai in copia all'Eminenza Vostra col mio rispettoso Rapporto dei 24 dicembre 1921, n. 254, ma feci anche parecchie visite per ultimare questa questione. Da lui ottenni, non solo benevole promesse, ma anche che il Ministro ordinasse segretamente ai collettori di imposte di sospendere, per via di fatto, l'esazione dell'imposta territoriale nei riguardi delle Suore fino a che la questione, ora pendente tra la Santa Sede ed il Governo, non avesse una soluzione definitiva.

Quando il Signor Cambó stava per presentare alla Camera il progetto di riforma delle imposte, cadde il Ministero Maura.

A Maura succedette Sánchez Guerra, e, nel Ministero de Hacienda, a Cambó succedette Bergamín.

Col Signor Bergamín incominciai le trattative.

Prima gli inviai una copia della Nota già indirizzata a Cambó, poi gli feci visita –e più volte– per esporgli tutte le pratiche svolte col suo Predecessore, per pregarlo di voler continuare le trattative e per supplicarlo di voler disporre che, pendenti le trattative, venisse per via di fatto di nuovo sospesa la esazione dell'imposta territoriale sulle comunità religiose.

Il Signor Bergamín mi si mostrò ben disposto: chiede ordine agli esattori, promise condurre la cosa a felice compimento; e credo che promise sinceramente.

Ma il Governo, al solito, cadde prima che alle Corti fosse presentato alcun progetto di legge in proposito.

Con l'attuale Governo ho visto subito la cosa ben più difficile. Il Governo non dà alcuni affidamento in questioni religiose: al Ministero de Hacienda, poi, vi è il Signor

Pedregal, riformista: il più avanzato di tutti, tanto che neppure volle giurare la tradizionale fedeltà alla Corona nell'atto di prendere possesso del Ministero.

Ciò non ostante anche al Signor Pedregal ho scritto una Nota sostanzialmente identica a quella che avevo inviato a Cambó ed a Bergamín. Di ciò non contento il 18 corrente gli feci visita nel Ministero per raccomandargli caldamente la cosa e per pregarlo di voler intanto confermare le disposizioni dei suoi predecessori circa la sospensione dei pagamenti per il tempo che durano le trattative.

Non devo nascondere all'Eminenza Vostra che il Signor Pedregal mi ha accolto bene e mi ha parlato sempre con rispetto ma, ciò non ostante, non mi ha dato speranza alcuna che questa questione possa avere con l'attuale Governo una felice soluzione.

Il Signor Pedregal sostiene che, trattandosi di una legge, il Ministro non ha altro dovere che di farla osservare indistintamente da tutti.

Gli obbiettai che nel caso attuale si tratta di una legge ingiusta e senza valore poiché fatta senza previo accordo della Santa Sede in materia mista

e per di più concordata. Insistetti che, in via di fatto, nessuno, e neppure il Governo, potrà esigere l'esecuzione di questa legge, poiché la quasi totalità delle case religiose, specialmente di clausura, non solo non possono pagare questa gravosa imposta, ma neppure hanno i soldi per comperarsi il poco pane necessario alla vita. Gli descrissi la miseria dei conventi: ma non ottenni nulla.

Il Signor Pedregal si trincerò dietro la legge; e neppure mi ha assicurato che fino a che si faccia una legge concordata con la Santa Sede che abroghi l'antecedente egli non esigerà esattori che compiano rigorosamente il loro dovere con tutte le case religiose.

E siccome io tentavo spiegargli che ciò equivale per moltissimi conventi alla confisca e che, non ostante le buone intenzioni del Governo, si avrà uno scandalo nella nazione e nessun profitto nell'erario egli disse che ciò che si potrà fare sarà di ridurre al minimo la parte ed il valore tassabile dell'edificio, e così ridurre la tassa salvando la legge.

E passò a parlarmi della riforma dell'articolo 11° della Costituzione.

Riservandomi di parlare in altro Rapporto di ciò che mi ha detto in proposito questo Ministro, tanto scrupoloso osservante della ingiusta ed anticoncordataria legge dell'imposta territoriale e così poco devoto della Costituzione fondamentale del Regno Spagnolo, mi permetto intanto pregare l'Eminenza Vostra di volermi dare opportune istruzioni circa la condotta che devo seguire nella questione dell'imposta territoriale.

Si tratta di una legge del 1910: è anticoncordataria. Le Suore, o non hanno pagato mai, o hanno pagato in minima proporzione, atteso specialmente la loro resistenza, la loro impossibilità ed il buon senso degli esattori in generale, i quali, visto che si trattava di tassa, ingiusta e di case in miseria, non hanno finora ricorso ai mezzi coattivi della subasta.

Queste Suore povere – e sono la grandissima maggioranza – che non hanno potuto pagare ieri, a fortiori non possono pagare oggi, che la vita è molto più difficile e la tassa molto più elevata, poiché, oltre la tassa annuale, dovrebbero pagare tutti gli arretrati, e forse anche ingenti multe.

Gli esattori, però, che hanno pazientato fino ad oggi, non so se pazienteranno anche in avvenire, specialmente se il Governo insiste nella rigorosa esecuzione della legge.

Già si parla, quà e là, di vendita all'asta di questo o di quel Monastero se le miserabili Suore non pagano.

Ciò che oggi è timore, domani potrebbe essere una realtà. Ora, davanti a questa prospettiva, come devo comportarmi? Naturalmente io mi propongo di insistere con tutte le migliori maniere possibili perché la legge venga abrogata da altra legge e affinché nel frattempo si usi pazienza.

Ma, se non ottengo nulla, se si incomincerà a confiscare qualche convento, devo protestare pubblicamente a nome della Santa Sede ed in quali termini, o devo tacere – e far protestare l'Episcopato e fare che questo applichi come

si disponeva a fare il Vescovo di Madrid nel 1916– le pene canoniche agli stessi Ministri: o dobbiamo tacere tutti, ed inchinarsi alla iniqua esecuzione di una iniqua legge?.

Ed anche per le trattative che mi propongo continuare, gradirei sommaramente che Vostra Eminenza avesse la bontà di indicarmi concretamente se ed in quali punti si possa cedere, in vista specialmente delle limitazioni che pare si proponga fare il Ministro Pedregal.

A questo proposito mi permetto accluderle copia di una lettera del Ministro Bergamín, che riconosce illegale la legge, giuste le petizioni della Nunziatura ed urgente il risolvere il problema definitivamente: così pure accludo copia di altra lettera dell'ex-Presidente Signor Maura.

Mi chino, ccc...»

Era già stampata la presente Ponenza, quando è giunta la seguente comunicazione di Monsignor Tedeschini:

«Ministro *Hacienda* ha ordinato esazione contribuzione territoriale, compresi arretrati dal 1910. Moltissimi conventi impossibilitati pagare. Vescovi ed esattori mi domandano istruzioni. Informerò Metropolitana per accordare azione».

Si degnino ora le EE. VV., nella loro alta sapienza, di rispondere al seguente dubbio

quali istruzioni debbano darsi al Nunzio di Spagna:

1º. Circa la Provvista di Compostella;

2º. Circa la contribuzione territoriale delle Comunità religiose.

DOCUMENTO I ADJUNTO A LA RELACIÓN: ARTÍCULO DE LA LEY DE CONTRIBUCIÓN TERRITORIAL

Artículo 4.º Se crea un impuesto de 25 centésimas per 100 anual sobre el valor de todos los bienes de que sean dueñas o poseedoras las Asociaciones, corporaciones y demás entendidas de carácter permanente, cuyos bienes y derechos no se transmitan per sucesión hereditaria. El valor de estos bienes se someterá a comprobación, con arreglo a las disposiciones que dictará el Gobierno. De este impuesto quedarán exentos los bienes y valores a que se refiere la ley orgánica del Instituto Nacional de Previsión de 27 de Febrero de 1908, los Hospitales, Hospicios, Casas de Caridad, Montes de Piedad y Cajas de Ahorro sometidos al Patronato y aprobación del Gobierno, y los bienes que en 1º de Enero de cada año estén exceptuados absoluta y permanentemente de la contribución territorial por disposición legislativa.

También quedan exceptuadas de dicho impuesto las colecciones de interés artístico o arqueológico que no estén en poder de particulares. Quedan

igualmente exentos del impuesto los montes de aprovechamiento común de los pueblos exceptuados de ha desamortización en tal concepto y las dehesas boyales que los municipios hayan obtenido por virtud del art. 1º de la ley de 11 de Julio de 1856. Los montes de establecimientos a que se refiere la real orden de 14 de Noviembre de 1906, sólo se hallarán exentos del impuesto en el caso de que pertenezcan a algunos de los institutos especificados en los párrafos anteriores. También gozarán de exención los institutos dedicados a la beneficencia gratuita, siempre que el Gobierno conceda dicha exención previo informe del Consejo de Estado en pleno.

DOCUMENTO 2 ADJUNTO A LA RELACIÓN: CARTA DEL MINISTRO BERGAMÍN AL NUNCIO TEDESCHINI

8 de Julio de 1922.

Excmo. e Revmo. Sr. Federico Tedeschini

Excmo. Señor: tuve el gusto de manifestarle, cuando me honró con su visita, que abrigaba el propósito de dar solución legal y resolver definitivamente el estado un poco anormal en que se encuentran las relaciones, en orden a los tributos, de las Comunidades religiosas con el Estado.

Desapareció por la ley de 29 de diciembre de 1910 la exención expresa de la contribución territorial que –antes tuvieron, y que en realidad reconozco haber sido acordada y convenida con la Santa Sede, en perjuicio de esas Comunidades religiosas. Pero, comprendiendo los Gobiernos la vigencia y en alguna ocasión la injusticia que produciría el apremiar a las Comunidades para el pago de aquella contribución, han venido deteniendo los respectivos apremios por un régimen un tanto irregular, puesto que se basa tan solo en ordenes privadas, que ni siquiera podrían públicamente sostenerse, porque las autoridades de Hacienda, quebrantando en parte sus deberes, no procedieren por la vía de apremio a la exacción de los tributos.

Esta situación anormal exige, a mi juicio, de un Gobierno que seriamente proceda, en adoptar medias legislativas si precisan, o del Poder Ejecutivo si aquellas no hicieron falta, para regular de un modo definitivo las relaciones tributarias de esas personalidades colectivas. Me propongo estudiar y someter a la consideración del Consejo de Ministros la solución debida a ese problema planteado, que no se debe sostener mas tiempo sin una resolución equitativa. No debo ocultar a V. E. que mis convicciones están en que deban gozar exención de ese tributo todas aquellas antiguas Congregaciones y Ordenes regulares, a las que podía referirse el Convenio-Ley de 1859 y aun todas las que posteriormente autorizadas por la iglesia tuvieron idénticos fines religiosos.

No debe desconocer Y. E., y en efecto no lo desconoce, puesto que a ellas

hace alusión, que algunas de esas Ordenes consagran parte de su actividad a exploraciones industriales con evidente tendencia de obtener beneficios y lucro. Ellas podrían determinar total o parcialmente un caso de excepción, para mantener la contribución territorial por lo que a sus bienes inmuebles se refiere. Y como la materia es de suyo importante, yo me permito rogar a V. E. que al reanudar los trabajos en próximo Octubre los Cuerpos Colegisladores, estableciéramos en previas conferencias, la base del conveniente acuerdo, para que contando con su beneplácito una medida del Poder Ejecutivo o legislativo en su caso, arregle en definitiva esta cuestión.

Para etc.

F.º Bergamín.

DOCUMENTO 3 ADJUNTO A LA RELACIÓN: CARTA DEL PRESIDENTE
DEL GOBIERNO, MAURA, AL NUNCIO TEDESCHINI

Excmo. y Revmo. Señor Federico Tedeschini Nuncio Apostólico.

Mi respetable y distinguido amigo:

con su amable comunicación del día 8, recibo copia de la que dirige a] Sr. Ministro de Hacienda, relacionada con la cuestión de la contribución territorial de las Comunidades Religiosas, y me complazco en manifestar a V. E. que, según desea, me propongo apoyar la petición que formula, como es justo.

Me honro etc.

(F.º) A. Maura.

18-XII-1921.

RELACIÓN SUPLEMENTARIA ENVIADA A LOS CARDENALES MIEMBROS

Spagna

Provvista dell'Archidiocesi di Compostella.

Contribuzione territoriale delle Comunità religiose.

Supplemento

Facendo seguito alla relazione distribuita ieri alle EE. VV., circa gli Affari di Spagna, si invia, per ordine dell'Emo. Signor Card. Segretario di Stato, la presente lettera giunta questa mattina, 7 febbraio 1923.

N.º 893.

Madrid, 31 Gennaio 1923.

Eminenza Reverendissima,

Ieri ebbi l'onore di una visita del Signor Pedregal, Ministro de Hacienda, il quale venne a parlarmi della Contribuzione Territoriale imposta sulle case e sugli orti delle Comunità Religiose, di cui tratta il mio rispettoso Rapporto del 20 corrente N. 876: uno di quelli che le sarà stato presentato da Mons. Vescovo di Madrid.

Il Signor Ministro negò rotondamente che trattasi di materia concordata: mi ripeté che lo Stato ha pieno diritto di legistare in proposito senza intendersi affatto con la Santa Sede, ed insistette nel dirmi che, siccome la legge è fatta e vige da oltre dodici anni, egli ha

il dovere preciso di farla eseguire fedelmente ed indistintamente da tutti.

Sullo stesso argomento mi consegnò anche una lettera, di cui le accludo copia, o nella quale il Ministro svista il mio pensiero dove dice di riprodurlo, e, con la stessa brutale chiarezza con cui mi ha parlato, sostiene che la legge del 1910 non è anticoncordataria, e che egli la farà eseguire.

Ho ribattuto, non occorre dirlo, simili affermazioni, ma senza alcun risultato, poiché parlavo non ad una persona che ragiona o desidera conoscere la verità ed operare la giustizia, ma ad un settario, veramente e ciecamente settario, a cui preme dare una soddisfazione a sé medesimo, alla sua dottrina - attinta alla Institución libre de la enseñanza - ed agli anticlericali.

Solo mi disse, al termine della visita, che nell'eseguire la legge userà, ogni possibile moderazione e benevolenza e non giungerà ad urtare le Autorità Ecclesiastiche; e ciò perché gli ricordai che, se egli applica le leggi civili, anche i Vescovi potranno ricorrere - come hanno già minacciato in passato - alle pene canoniche contro i mandanti e gli esecutori di siffatte spogliazioni: e gli ho chiaramente detto che io non sto qui per oppormi a che i Vescovi si servano dei loro diritti.

Sto studiando la risposta in iscritto al Signor Ministro, a cui vorrei dimostrare con qualche chiarezza che lo Stato civile non può imporre tasse sulla proprietà della Chiesa senza il consentimento della Chiesa, e che il Concordato del 1851, riconoscendo la personalità giuridica delle Comunità Religiose (Art. 29 e 30 e Convenio-Ley del 1859) e promettendo di rispettare solennemente la proprietà della Chiesa (Art. 41) e di regolarsi secondo la disciplina ecclesiastica in tutto ciò che non è esplicitamente previsto nel Concordato e si riferisca a persone o cose ecclesiastiche (Art. 43) e, in caso di dubbio, di mettersi amichevolmente d'accordo con la Santa Sede (Art. 45), si estende anche ai Conventi e vieta allo Stato di dettare da solo leggi che effettivamente hanno il valore di una progressiva spogliazione della proprietà ecclesiastica e di una confiscazione dei Conventi.

Gradirei per altro che, se Vostra Eminenza ha qualche speciale istruzione da darmi su questo importante tema, voglia favorirmela al più presto, affinché

io ne possa fare uso e tesoro nella risposta al Ministro.

Mi chino al bacio della sacra porpora e coi sensi della più profonda venerazione mi onoro professarmi di Vostra Eminenza Reverendissima u.mo servitore

† Federico, Arciv. di Lepanto
Nunzio Apostolico.

DOCUMENTO ADJUNTO A LA CARTA ANTERIOR

El Ministro de Hacienda

30 de Enero de 1923

Excmo. Sr.

Con toda la atención y respeto debido a la persona de S. E. y a su alta representación, he examinado la nota en que razona su aspiración de que se declaren exentas de la Contribución territorial, las casas, huertos y solares de las Comunidades Religiosas que no se hallen exclusivamente destinados a industria.

Reconoce V. E. que dicha exención fue suprimida por la Ley de 1910, y claro es que hoy la Administración no puede decretarla ni llegar a interpretación más benévola en la valoración de los edificios que la establecida en la Real Orden de 15 de Diciembre de 1919, recaída a instancia de varios Prelados.

Tan solo una ley podría variar lo establecido por la del año 10, en materia que evidentemente no es concordada sino de plena soberanía del Estado, como lo demuestra la vigencia de aquella y la lectura del Concordato.

Pero, si bien por ley podría restablecerse la exención, no debe el Ministro que suscribe ocultar a V. E. que, lejos de disminuir, se han aumentado las razones que en 1910 determinaron su supresión.

No necesito decir a V. E. que, dentro del obligado cumplimiento de In ley, y en cuanto esta no consienta, se han de guardar todas las consideraciones debidas y atender todas las reclamaciones justificadas.

Es para mi muy grata la ocasión de reiterar a V. E. el testimonio de respetuoso afecto y alta consideración.

(F.º) Pedregal.

S. E. Mons. Federico Tedeschini Nuncio Apostólico.

Acta de la sesión

11 febrero 1923.

Cardenales miembros: De Lai, Merry del Val, Ragonesi, Sbarretti, Gasparri.

Secretario: Borgongini Duca.

Congregazione Particolare 11 febbraio 1923. Sessione 1258.

Spagna. Provvista dell'Archidiocesi di Compostela.

Contribuzione territoriale delle Comunità Religiose.

Iª Parte. Provvista di Compostella.

E.mo Card. De Lai. Sono assolutamente contrario a che si accetti la presentazione di Mons. Gandásegui: 1º, per lo scandalo che diede la sua confessione pubblica, come è accennato nella Ponenza, 2º per le irregolarità commesse nell'amministrazione dei beni della Chiesa; 3º, per l'ombra di dubbio che è stata gettata sui suoi costumi: è vero che si tratta di una calunnia, ma è un fatto che la diffamazione c'è.- Deplora che il Nunzio si sia lasciato sfuggire la frase (a pag. 11 della Ponenza): "Se la Santa Sede sarà *costretta* ad accettare Mgr. Gandásegui". La Santa Sede, se non accetta la candidatura, non potrà essere costretta.

L'E.mo Merry del Val. Premetto alcune osservazioni d'indole generale: 1ª. Non bisogna allarmarsi dell'attacco anticlericale in Ispagna, perché ivi la nostra posizione è forte. Basta muovere in tempo l'opinione pubblica (non lasciare che si muova da sè, perché ciò sarebbe troppo tardi, essendo gli spagnuoli di natura ritardatari) quindi bisogna prendere una posizione netta al principio, ma con calma ed energia. 2ª. Fare sì che agiscano i vescovi e che il Nunzio rimanga come suol dirsi, dietro le quinte. 3ª. Osservo qua e là nei rapporti del Nunzio qualche inesattezza. Per esempio mi riesce nuovo che alcuni degli uomini politici, di cui parla il Nunzio, siano fatti passare per repubblicani; così anche è esagerato il dire che il vescovo di Salamanca, che io conosco, ed è pio e devoto e prudente, sia una *mediocrità comunissima* (pag 12 della Ponenza). Inoltre, vi sono nelle informazioni alcune lacune, per es. dove si parla delle disposizioni governative sull'alienazione degli oggetti preziosi. Questo però non riguarda la nostra Ponenza.- Venendo poi alla proposta per Compostella, posso dire che veramente Mons. Gandásegui –che io conosco– brigò per ottenere la Prelatura degli ordini Militari di Spagna. È uomo che suol andare avanti. Perciò sono contrario alla sua nomina.

E.mo Ragonesi. Rilevo alcune inesattezze del Nunzio pere esempio quando, parlando di 5 ministri, dice che inchinano alla Repubblica. Non è vero. Basti citare il Signor Gasset, il direttore dell'*Imparcial*, il quale è stato sempre di fede monarchica. Convengo però che Mons. Gandásegui non sia

un candidato accettabile. Per rispondere poi al Governo suggerirei questo procedimento: in un primo tempo direi che, avendo il ministro proposto il Vescovo di Tuy, ed essendo stata questa proposta accettata dalla Santa Sede, la questione è finita.- In un secondo tempo, qualora a questa risposta il Governo non si arrendesse, farei osservare risolutamente che Mons. Gandásegui ha già avuto tre sedi (Ciudad Real, Segovia, Valladolid) e quest'ultima appena tre anni fa, perciò la Santa Sede non può condisendere a dargliene ora una quarta.- Se poi fosse necessario andare in fondo, io scriverei ai suoi successori nelle sedi rispettivamente di Ciudad Real e di Segovia perché ci informassero di quanto sanno sulle di lui irregolarità in fatto di amministrazione temporale; e poi scriverei una lettera riservata al Nunzio, da mostrare al re, per dirgli: "Ecco chi avete presentato". A questo proposito aggiungo che non sarà male far osservare delicatamente alla Corona che il privilegio, così straordinario, della presentazione dei vescovi, è stato dato dalla Chiesa alla persona del Re, e non ai membri del Governo, i quali sogliono essere accessibili alle posizioni dei partiti politici.

E.mi Gasparri e Sbarretti convengono su quanto è stato detto, cioè che bisogna cominciare dal sostenere la candidatura del Vescovo di Tuy, e poi eliminare quella del Vescovo di Valladolid dicendo semplicemente che la Santa Sede non può consentire ad una ulteriore traslazione. A questo proposito L'E. mo Merry del Val ricorda che il card. Rampolla contestava perfino il diritto della Corona a presentare i già vescovi. Per questi egli ammetteva l'intervento del Re non in vista di presentazione, ma di semplice postulazione.

IIª Parte. Contribuzione territoriale.

E.mo De Lai. La questione è difficile e poco documentata, propone un *dilata*.

Avendo però l'E. mo Gasparri fatto notare che per l'urgenza della cosa la Ponenza è stata redatta in poche ore, ma che Mons. Segretari aveva frattanto studiato tutti i precedenti, quindi è invitato a parlare.

Mons. Segretario legge le note che si uniscono alla presente relazione e fa osservare che, per una svista, al n. I degli Allegati si era citata nella Ponenza, non la legge della contribuzione territoriale, ma quella *de los derechos reales*, che è un'altra cosa.

Dopo la lettura dei precedenti l'E. mo Ragonesi suggerisce di dare istruzione al Nunzio che faccia agire l'Episcopato e soprattutto i vescovi senatori, i quali sono diciotto. È bene che il Nunzio si mantenga al di fuori dei dibattiti, limitandosi per ora a rispondere al Ministro Pedregal, al quale con lettera del 30 gennaio (V. supplemento della Ponenza) ha asserito trattarsi di "materia que evidentemente no es concordataria".

E. mo Gasparri suggerisce che i Vescovi, posto che il Governo insista

nell'applicazione della contribuzione territoriale, potranno ricordare nella loro protesta il can. 2346.

Quanto poi alla risposta, che il Nunzio dovrà dare al Ministro Pedregal, l'E.mo Gasparri, insieme con l'E.mo de Lai, osserva che è meglio attenersi strettamente al Concordato –come si è fatto in tutte le note precedenti– piuttosto che imbarcarsi nella questione, cui accenna il Nunzio (pag. 2 del Supplemento) “che lo stato civile non può imporre tasse sulla proprietà della Chiesa”.

L'E.mo Vico non ha potuto intervenire essendovi la lettura dei Decreti della ven. Suor Teresa del Bambin Gesù.

Facta autem, die 13ª februarii, per me infrascriptum Beatissimo Patri relatione, Ss.mus resolutiones Em.morum Patrum adprobare (*sic*) dignatus est.

F. Borgongini Duca, Secretarius.

DOCUMENTO 96

Ponencia de la Sesión n.º 1261, sobre la provisión de la diócesis de Pamplona. Candidato Santiago Moreal, auditor del Tribunal de la Rota de la Nunciatura Apostólica de Madrid.

AES, Rapporti delle Sessioni. Vol. 77 (1923).

Relación impresa enviada a los Cardenales

Sulla fine dello scorso mese di febbraio, durante l'assenza da Madrid di Mons. Tedeschi, che era venuto in Italia per la morte della madre, l'Uditore della Nunziatura Mons. Guerinoni, partecipava con telegramma, che il «Governo proponeva per Diocesi Pamplona il Rev. Sacerdote Monreal, Uditore della Rota di Madrid, di cui trattano Dispacci della Segreteria di Stato N. 88191 e N. B.1854. Pregava inoltre di parlarne con Mons. Nunzio e di interpellare gli Em.mi Cardinali Vico e Ragonesi».

Sarà bene notare subito che nei documenti qui indicati si tratta della nomina di Don Santiago Monreal ad Uditore della Sacra Romana Rota, fatta dal Santo Padre Benedetto XV, su proposta del Nunzio di allora Monsignor Ragonesi (28 Febbraio 1919, N. 88191); ma poiché il Governo, non effettuava, per varie ragioni, l'assegno di 10.000 pesetas, che aveva stabilito di dare per il posto di Uditore presso la S. Romana Rota, il Monreal non poté prendere possesso del suo ufficio. Intanto, resosi vacante un posto della Rota di Madrid per la morte del Revmo. Signor Francesco Ruiz de Velasco, il Governo propose il Monreal ed il Santo Padre si degnava dare il Suo augustissimo beneplacito a tale

proposta (4 febbraio 1920, N. 1854).

In questi ed altri documenti riferentisi a tali nomine, come è naturale, niente risulta a carico del suddetto Sacerdote Monreal, ma è tutto in sua lode.

Mons. Nunzio, interpellato, nel suo passaggio a Roma, circa il Sacerdote proposto dal Governo per la Diocesi di Pamplona, dichiarava: «Buon Sacerdote, ma forse non sa la lingua basca».

Il Rapporto poi inviato da Mons. Uditore in continuazione del citato telegramma, fa un assai lusinghiero «curriculum vitae» del presentato e confermava che possono esattamente informare circa le doti di Don Santiago Monreal gli Em.mi Cardinali Vico e Ragonesi.

Intanto Mons. Uditore, interpretando il pensiero di Monsignor Nunzio credette opportuno di rivolgersi subito per informazioni segrete ai Vescovi di Madrid, Tarragona (*sic*, pero es Tarazona) ed Astorga, al Card. Reig e al decano degli Uditori della Rota di Madrid, mentre, inviato dal Conte de Romanones, gli si presentava lo stesso Sacerdote Monreal, per pregarlo, a nome del Ministro, di telegrafare a Monsignor Nunzio, affinché si adoperasse, personalmente, presso la S. Sede per ottenere, il più sollecitamente possibile, l'accettazione della proposta (Somm. N. 1).

Sono ora giunte le informazioni segrete: delle molte richiesto, si hanno solo quelle fornite dal Vescovo di Madrid (Somm. N. II); alle quali si è aggiunta una lettera dell' Arciprete parroco di Murchante (Diocesi Tarazona-Tudela) (Somm. N. III), il quale, saputa la proposta del governo, per debito di coscienza, si è affrettato a far noto il fatto abbastanza grave di cui si incolpa il Monreal, che forma oggetto anche delle informazioni del Vescovo di Madrid.

Dalle informazioni avute risulterebbe quindi: (Somm. N. IV).

1°. Che nel Sacerdote Don Santiago Monreal non si è notato quello spirito di pietà, di abnegazione e di zelo, che sarebbero a desiderarsi in un Vescovo.

2°. Che egli, «quattro o cinque anni fa, essendo Cappellano delle così dette - Angeliche - aveva eccessiva familiarità con la Superiora della Casa di Madrid: si prestò a che detta Superiora locale non obbedisse alla Superiora Generale; anzi essendo stata la medesima destituita da Superiora della casa, egli l'aiutò ad uscire dall'Istituto. Egli stesso poi diede le dimissioni da Cappellano e mise su casa a sè, ricevendovi, in qualità di Istitutrice delle sue nipoti, la ex Religiosa e ex Superiora, la quale così continuò a convivere con lui».

Questa grave accusa si basa sopra la testimonianza del Vescovo di Madrid, il quale ha ordinata un'inchiesta segreta sulla cosa a mezzo del Delegato Vescovile delle Suore, «Sacerdote di molta prudenza e virtù», a cui la Superiora attuale della casa delle Angeliche di Madrid rivelò un fatto assai grave, che viene indicato in fine al numero II del Sommario. Dell'accusa parla inoltre l'Arciprete parroco di Murchante e ne avrebbe fatto cenno anche il Cardinale Reig. Tali le circostanze del gravissimo addebito.

È da notarsi in fine che l'accusa è pubblica ed ha dato luogo a dicerie tu-

tt'altro che benevole «e che la ex Religiosa è conosciuta in Pamplona, diocesi delle più importanti di Spagna ed insieme una delle più profondamente religiose ed austere, che certo non tollererebbe il minimo sospetto nel suo Vescovo».

D'altra parte però la proposta fatta dal Governo per la Diocesi di Pamplona nella persona di Don Santiago Monreal è cosa pubblica a Roma e in tutta la Spagna, dove se ne è parlato sui giornali e il candidato ha ricevute felicitazioni da tutte le parti.

Stando così le cose le EE. VV. sono pregate di voler rispondere nella loro alta sapienza al seguente dubbio: *Quali istruzioni convenga dare a Mons. Nunzio a Madrid circa la provvista della Diocesi di Pamplona.*

DOCUMENTOS ADJUNTOS A LA RELACIÓN:

DESPACHO NÚM. 920 DE GUERINONI A TEDESCHINI, DEL 1 MARZO 1923,
CON SUS CORRESPONDIENTES ADJUNTOS (DOCUMENTO 9).

DESPACHO NÚM. 958 DE TEDESCHINI A GASPARRI, DEL 4 ABRIL 1923
(DOCUMENTO 10).

Acta de la Sesión

22 abril 1923.

Cardenales miembros: De Lai, Vico, Merry del Val, Ragonesi, Gasparri.
Secretario: Borgongini Duca.

Congregazione Particolare del 22 aprile 1923. Sessione 1261.

Spagna. Provvista della diocesi di Pamplona.

E.mo De Lai. Benché le informazioni positive sul candidato non siano complete, abbiamo però tanto quanto è necessario per escluderlo, essendovi un fondato dubbio sulla sua moralità. Rileva che non è senza significato il fatto che quando il candidato venne a sapere di essere presentato come vescovo da Romanones, corse tutto turbato dal Nunzio. Propone di non accettare la candidatura.

E.mo Vico. Premette che Romanones senza difficoltà propose candidati all'episcopato, anche se prevede che la Santa Sede li rifiuta, perché, in tutti i casi, essi gli votano amici.- Quanto al caso presente, l'E.mo dichiara di conoscere il candidato essendo stato tra il personale della Nunziatura, quando egli era in Spagna; allora lo vedeva mattina e sera e se ne serviva anche nella corrispondenze particolari. Gli è sembrato sempre un buon giovane, molto intelligente ed anche riservato; era amato e stimato anche da Mons. Solari, uditore. In quel tempo prese la laurea in diritto canonico; vinse per concorso tra molti aspiranti una prebenda canonica nel capitolo di Madrid; ottenne

di essere nominato di Rota a Roma e poi in Spagna. Quando partì –dice l’E. mo– lo raccomandai al mio successore Mons. Ragonesi (il quale, però, seduta stante, dichiara che non si fidò mai del detto sacerdote, perché troppo amico del Vescovo di Madrid, cui riferiva tutte le cose della Nunziatura). L’E. mo Vico soggiunge: Ultimamente mi scrisse più volte in merito alla sua candidatura per Pamplona. Nella passiva attesami pregava di raccomandarlo al segretario di Stato perché lo accettasse. Anzi, avendo io letto la sua nomina nei giornali spagnuoli e supponendo che la Santa Sede aveva dato il suo consenso, mi felicitai con lui. Tra le altre lettere ricevetti da lui anche quella che ora leggo e che ora intendo (S.E. legge la lettera qui unita). Basta dunque un cenno della Santa Sede ed egli rinunzierà a la candidatura, perché la sua riputazione sacerdotale non venga lessa. Dopo ciò propongo che si telegrafi al Nunzio che induca il candidato a rinunziare; così la Santa Sede di fronte al Governo sarà fuori questione.

E. mo Merry del Val dice che del candidato il S.O. non conosce nulla, ma che, dato tutto ciò che anche il pubblico conosce, non sarà possibile al medesimo far rimproveri ai preti che eventualmente dessero fondamento a qualche impressione. Propone di far rinunziar il candidato e anche rispondere al Governo –se insistesse– che la proposta non è accettabile. L’E. mo infine nota che l’essersi il candidato raccomandato all’E. mo Vico pere essere nominato vescovo, non depone a suo favore. Del resto la lettera, che si è letta, è una confermazione.

E. mo Ragonesi vuole che il candidato mandi la rinunzia per iscritto al Governo, e che lo si ammonisca dalla Nunziatura (essendo i rotali esenti dalla giurisdizione vescovile) ed allontanare la donna.

E. mo Gasparri afferma che il candidato non può accettarsi; dichiara che l’Ambasciatore di Spagna non ha fatto mai menzione di lui e che finora non vi sono state né pressioni, né insistenze. Quindi basterà telegrafare al Nunzio che inviti il candidato a dimettersi, dando rinunzia in iscritto al Governo. Intanto il Card. Vico potrà scrivere al detto candidato consigliandolo amichevolmente a ritirarsi. Infine si preghi il Nunzio di dire al Governo che si astenga dal pubblicare i nomi, che presenta alla Santa Sede, prima che questa li abbia accettati.

Et facta relatione, die 24 aprilis, SS. mo D. no, Sanctitas Sua resolutiones Em. morum Patrum adprobare dignatus est.

F. Borgongini Duca, Secretarius.

LA CARTA A LA QUE HACE REFERENCIA EL CARD. VICO, CONSERVADA JUNTO AL ACTA DE LA SESIÓN, DICE:

Madrid, 10 marzo 1923.

Emmo y Rvdmo. Cardenal Vico. Roma

Muy venerado Sr. Cardenal:

Quedo muy agradecido a su bondad, y más que por comunicarle nada nuevo, escribo a V. Emcia. porque quiero en esta circunstancia tan trascendental de mi vida, que conozca hasta mis pensamientos más íntimos.

Dios es testigo de que pongo todo el asunto en sus manos.

Al día siguiente de llegar el Sr. Nuncio me presenté a él y le dije: en esta cuestión no hay por mi parte compromiso alguno, fue el Gobierno quien generosamente me propuso; yo, incondicionalmente adherido a la Santa Sede y a su representante en España, me pongo completamente en sus manos, y si mi propuesta contraría de cualquier modo los planes de la Santa Sede, una simple indicación que se me haga, será suficiente para que yo renuncie en manos del Gobierno los derechos que me puedan competir por la propuesta; evitando así a la Santa Sede y al Nuncio el rechazar una propuesta; lo que, como sabe V. Emcia., siempre es una contrariedad. El Sr. Nuncio oyó mi actitud y la agradeció.

No sé, Emo. Sr., si será discreto que el Secretario de Estado conozca mi disposición de ánimo, si V. Emcia. lo juzga conveniente haga de esta carta y de sus manifestaciones el uso que estime conveniente.

Solo pido, solo quiero que mi honor de sacerdote no sufra detrimento; sería para mi muy doloroso y sumamente amargo que, después de 16 años sirviendo a la Nunciatura con la buena voluntad, conocida por todos los que pasaron por la Nunciatura, sufriera ahora una repulsa o fuera rechazado por aquella que tanto me honró y distinguió, recibíendome en su seno, recomendándome para Auditor de la Rota Romana y luego de la Rota española. V. Emcia. sabe que soy un sacerdote que ha mantenido con la Nunciatura relaciones mas cordiales: testigos V. Emcia., el E.mo Ragonesi, Solari, etc., etc. Esta misma cordialidad y la protección de la providencia honrándome con los más importantes cargos, me ha valido también enemigos que mucho temo, traten de perjudicarme si les llega la ocasión.

Por eso, Emmo. Sr., acudo a V. Emcia. como a mi providencia visible, me pongo en sus manos, me entrego con alma y vida a la Santa Sede y acato sin discutir sus decisiones sobre mí: quede a salvo mi honor y hágase en todo y por todo la voluntad de Dios.

Por fortuna hasta ahora todo se mantiene en el mayor secreto.

Mucho deseo, Emmo. Sr., que pida por mí.

Haciendo votos por su buena salud, queda de V. Emcia affmo. s.s.q.b.s.s.p.
Santiago Monreal.

Ponencia de la Sesión n.º 1271, sobre la apertura de nuevas casas religiosas y sobre la elección de los vicarios capitulares.

AES, Rapporti delle Sessioni. Vol. 78 (1924). Sesión 1271.

Relación enviada a los Cardenales miembros

SPAGNA

Questioni proposte da Mons. Nunzio Apostolico di Madrid circa l'apertura di nuove Case religiose e circa l'elezione dei Vicari Capitolari.

I. In seguito ad accordi intervenuti tra la Santa Sede ed il Governo, dopo la famosa legge del *Candado*, nella Spagna, perché si possa aprire una nuova Casa religiosa, si richiede l'autorizzazione non solo da parte della Santa Sede, ma anche del Governo.

Allorché viene richiesta l'apertura di una nuova Casa religiosa, la Segreteria di Stato trasmette a Mons. Nunzio la relativa domanda, accordando a lui «le facoltà necessarie ed opportune per concedere, qualora lo crede conveniente, a nome della Santa Sede, con le dovute clausole e nei modi consueti, la chiesta autorizzazione».

Ora Mons. Nunzio, con Rapporto 1236 del 27 Nov. 1923 (Sommario n. 1), riferisce, che quando egli va per assumere le necessarie informazioni circa la opportunità o meno della nuova Casa, spesso si trova dinanzi al fatto compiuto della nuova Casa già aperta da tempo, o, almeno, in via di attuazione.

Per non assumere responsabilità, a causa degli inconvenienti che potrebbero derivare da una qualsiasi delle diverse attitudini da prendere in tali casi, Mons. Nunzio domanda come debba regolarsi.

II. Altra questione proposta da Mons. Tedeschini è quella «della convenienza di evitare nella Spagna l'elezione del Vicario Capitolare, sede vacante».

Il Nunzio asserisce di essere moralmente certo «che, salve rarissime eccezioni, la elezione ed il governo di un Vicario Capitolare devono riuscire a scandalo per i fedeli, causa di lotte, indisciplina e sospetti per il clero, e un disastro per l'amministrazione della diocesi».

Tale persuasione del Nunzio sembra condivisa da molti Prelati Spagnoli, fra cui l'intero episcopato della Provincia ecclesiastica di Granata il quale, riunito recentemente intorno al proprio Arcivescovo, ha affidato a questo l'incarico di «pregare il Nunzio Apostolico di escogitare il modo di prevenire i mali ed i danni, che si irrogano alle diocesi con le nomine dei Vicari Capitolari alla morte o traslazione dei Vescovi». (Sommario n. II).

Ma come prevenire i mali e i danni? Mons. Nunzio non propone alcun modo pratico; si limita solo ad osservare che si «tratta di una eccezione al

Diritto comune» ma non è tutto, poiché tale disposizione del Diritto comune viene espressamente confermata dall'art. 20 del Concordato, e si tratta perciò anche di materia concordataria.

L'art. 20 è del seguente tenore:

«Sede vacante, Metropolitanae, vel suffraganae Ecclesiae Capitulum infra tempus praefinitum, et ad normam eorum, quae a Sacro Concilio Tridentino in rem decreta sunt, unum tantum Vicarium eliget, in quem tota eius potestas transfertur, quavis ex parte Capituli ipsius reservatione aut limitatione penitus exclusa, et quin electio semel facta revocari, neque ad novam procedi possit; abolitis hinc omnino quocumque privilegio, usu vel consuetudine administrandi in corpore, plures Vicarios constituendi, aut quolibet alio quod utcumque Sacrorum Canonum sanctionibus adversetur».

Ciò posto, le EE. VV. RR. sono pregate di voler rispondere al seguente dubbio:

Quali istruzioni debbono darsi al Nunzio nell'una e nell'altra questione proposta.

DOCUMENTO ADJUNTO NÚM. 1 A LA RELACIÓN

Rapporto di Mons. Nunzio, N. 1236, del 27 Novembre 1923.

Eminenza Rev.ma,

Mi permetto sottoporre alla benevola attenzione di Vostra Eminenza Rev. ma la seguente constatazione di fatto in ordine alla fondazione di nuove Case religiose in Spagna.

Quando occorrono tali fondazioni l'Eminenza Vostra mi trasmette, volta per volta, la supplica relativa con le facoltà necessarie ed opportune per concedere, qualora si creda conveniente, a nome della Santa Sede, con le dovute clausole e nei modi consueti, la chiesta autorizzazione.

Interpretando tale commissione, procuro sempre assumere previamente e riservatamente precise informazioni sia circa i mezzi economici ed il personale religioso di cui disporrebbe la nuova Casa, sia circa l'impressione che la medesima, tutto considerato, produrrà nel luogo dove si vuol aprire, e specialmente, se nel detto luogo esistono altre Case religiose analoghe, se si possono temere rivalità fra le medesime, e se vi sia manifesta la necessità o almeno l'utilità della nuova Casa.

Facendo tali investigazioni trovo spesse volte che la Casa, di cui si domanda l'autorizzazione di apertura, già esiste e funziona, da mesi, se non da anni; o per lo meno già si è comperato l'edificio e terreni ecc. per la nuova Comunità.

Questo fatto alcune volte si pretende scusare con la ignoranza della necessità di un permesso speciale della Santa Sede, altre volte con le pressioni dei benefattori, ecc. Rimane però sempre che tale fatto finisce col coartare la libertà della Santa Sede, burlare e rendere quasi inutile la sua speciale diligenza diretta ad impedire che fondazioni eccessive e fuor di luogo accendano oggi deleterie competenze tra Case religiose già esistenti, e diano domani pretesto a misure repressive ed eversive dell'Autorità governativa.

Chiudere le Case già abusivamente funzionanti, ossia negare la chiesta autorizzazione, specialmente se, d'altronde, risultano accette ed utili alla popolazione, sarebbe provocare uno scandalo: concedere l'autorizzazione «*sic et simpliciter*», potrebbe sembrare quasi un ratificare l'abuso, dare cioè ad altre Comunità l'ansa di moltiplicarsi anch'esse abusivamente, per poi, quando loro piaccia, chiedere la sanzione pontificia a ciò che hanno fatto con nessun permesso, o con quello insufficiente dell'Ordinario.

Onde non errare un materia tanto delicata, prego l'Eminenza Vostra di volermi indicare quale attitudine deve il Nunzio tenere quando, nel fare le pratiche preliminari per dare esecuzione alle disposizioni che Vostra Eminenza si degna impartirgli, venga a constatare che le fondazioni in parola già esistono e funzionano.

Mi chino al bacio della sacra porpora, ecc.

DOCUMENTO ADJUNTO NÚM. 2 A LA RELACIÓN

Rapporto n°. 1244 di Mons. Nunzio, circa la nomina dei Vicarii Capitolari, del 3 dicembre 1924.

Eminenza Rev.ma,

A proposito della somma convenienza di evitare nella Spagna l'elezione del Vicario Capitolare sede vacante, come ben ricorda l'Eminenza Vostra Rev. ma, io ho avuto occasione di scrivere più volte alla Santa Sede.

E ho fatto ciò solo per compiere uno stretto dovere di coscienza, poiché quel tanto di esperienza che ho finora acquistato delle cose ecclesiastiche della Spagna mi dà la certezza morale che, salve rarissime eccezioni, la elezione ed il governo di un Vicario Capitolare devono riuscire a scandalo per i fedeli, causa di lotte, indisciplina e sospetti per il clero, un disastro per l'amministrazione della diocesi.

Ora ho la soddisfazione di comunicare all'Eminenza Vostra che, a parte i fatti dolorosi su cui basava tale mia persuasione, questa viene oggi avvalorata dalle suppliche spontanee, e per me inaspettate, degli stessi Prelati.

Ieri erano i Vescovi di Ciudad Rodrigo e di Plasencia, che mi supplica-

vano per le loro antiche diocesi, oggi è tutto l'Episcopato della Provincia ecclesiastica di Granata.

Secondo, infatti, mi scrive quel piissimo e prudente Arcivescovo, i suoi Suffraganei riuniti nelle conferenze episcopali hanno deliberato di incaricarlo di «Pregare il Nunzio Apostolico di escogitare il modo di prevenire i mali ed i danni, che si irrogano alle diocesi con le nomine di Vicari Capitolari alla morte o traslazione dei Vescovi».

È vero che si tratta di una eccezione al Diritto comune: ma è altresì vero che, finché nella Spagna i Capitoli Cattedrali saranno composti di gente che deve in gran parte, se non esclusivamente, la sua prebenda alla protezione dei politici, e finché nella Spagna, a causa del diritto di presentazione regia e degli indugi burocratici, ogni diocesi in occasione di morte o traslazione del Vescovo dovrà rimanere vacante per mesi ed anni, i Capitoli nella elezione del Vicario daranno sempre pubblico scandalo di divisioni e di discordie, ed il governo del Vicario Capitolare –sia persona pur degna individualmente– sarà sempre un disastro di transazioni, di compromessi, di incompetenza e di indisciplina.

Mi chino al bacio della sacra porpora, ecc.

Acta de la sesión

7 febrero 1924

Adunanza Particolare del 7 febbraio 1924. Sessione 1271.

Spagna. Questioni proposte da Mons. Nunzio circa l'apertura di nuove case religiose e circa l'elezione dei Vicari Capitolari.

1ª Parte: Apertura di nuove case religiose.

E.mo Ragonesi domanda la parola per correggere una inesattezza in cui è incorso il minutante nel redigere la relazione. Non è vero che oggi per aprire in Ispagna una casa religiosa sia necessaria l'autorizzazione del Governo. La legge del *Candado* o catenaccio, fu fatta votare da Canalejas ed aveva la durata di due anni, dopo i quali doveva essere prorogata. Pochi giorni prima della firma della proroga, Canalejas fu assassinato. Il successore Romanones promise al Nunzio di non procedere alla proroga, se la Santa Sede si riservava a sé l'apertura delle nuove case religiose e se si impegnava da parte sua a non concedere l'autorizzazione senza il consenso del Governo. Accettata la proposta dalla Santa Sede, Romanones non domandò la proroga della legge. E si andò innanzi per altri due anni. Al termine di questi, nessuno andò più a pensare al *Candado*, e quindi si tornò con ciò stesso al diritto antico. Allora io –soggiunge l'E.mo Ragonesi– mandai un Rapporto alla Santa Sede suggeren-

do, come Nunzio, che, ad evitare nuove difficoltà, la Santa Sede si riservasse l'autorizzazione per l'apertura delle nuove case religiose in tutta la Spagna. Ciò si fece, ed il Nunzio, volta per volta, riceve le facoltà per concedere l'autorizzazione, senza però sentire il Governo. Oggi la Santa Sede, se volesse, potrebbe togliere questa riserva e ristabilire il diritto comune.

E.mo Vannutelli propone che il Nunzio mandi una circolare ai Vescovi per reprimere l'abuso, cui accenna nel documento riportato nella Pienza.

E.mo De Lai: se qualche casa si è aperta o si aprirà illegalmente, il Nunzio deferisca la cosa alla Santa Sede, la quale avviserà il Superiore Generale.

E.mo Vico.- È vero che le trattative, per l'apertura di una casa, si cominciano prima di interrogare il Nunzio, ma molte volte si riducono a trattative prudenziali che debbono premettersi quasi di necessità per sapere se c'è il locale, se è adatto, se ci sono benefattori e rendite, se il Vescovo è contento, ecc. Anzi molte volte sono i Vescovi stessi che invitano le monache o anche i frati a preparare tutto, prima che la Nunziatura sia intesa. Un poco di colpa sta pure nel Nunzio, il quale nelle sue richieste, esclude di informarsi presso i Vescovi, tra i quali, così, si è fatti dei nemici e passa per troppo autoritario.

E.mo Merry del Val crede all'abuso di mettere la Nunziatura di fronte al fatto compiuto: bisogna conoscere le monache! - dice L'E.mo. Vi sono delle strade intiere nelle grandi città piene di conventi, che hanno lo stesso scopo e che si fanno una scandalosa concorrenza tra loro. I Vescovi stessi si lamentavano perché non riuscivano ad impedire questo inconveniente, né a persuadere le monache ad andare dove esiste un vero bisogno, per esempio nelle campagne. Fu perciò riservata l'apertura delle nuove case alla Santa Sede, la quale negando talvolta l'autorizzazione copre i Vescovi.- Bisogna anche oggi frenare l'abuso se non vogliamo correre il pericolo di nuove leggi dolorose.

E.mo Ragonesi. Nega l'esistenza dell'abuso, che durante tutto il tempo della sua Nunziatura non si è mai verificato. Non vi sarebbe nemmeno ragione per mettere la Santa Sede di fronte al fatto compiuto, perché questa non ha mai negato l'autorizzazione per qualsiasi nuova casa. Perciò - conchiude l'E. mo- sarei d'avviso che prima di fare una nuova circolare e mettere il campo a rumore, la Segreteria di Stato domandasse al Nunzio di precisare quante volte e per colpa di quali Istituti si è verificato l'abuso. Se poi si dovrà fare una circolare, basterebbe richiamare quella che io feci, a tempo mio.

E.mo Gasparri legge il voto, che qui si unisce:

I°. A rigore converrebbe negare l'autorizzazione; perché religiosi e religiose sanno che il permesso della Santa Sede è necessario per aprir nuove case; quindi se principiano dall'aprire nuova casa e poi domandano il permesso, agiscono in mala fede per metter la Santa Sede innanzi al fatto compiuto, come suol dirsi. Ma prima di affrontare questa norma che sarebbe la norma giusta, io riterrei che il Nunzio inviasse a tutte le Case-madri un monito in cui si ricordo l'obbligo come sopra e si aggiunga che in avvenire non sarà dato il

permesso se la casa è già aperta. Aderisco però al parere del Card. Ragonesi, cioè di chiedere al Nunzio quante volte si è verificato l'inconveniente segnalato; ed al parere dell'E.mo Vico, che il Nunzio non dia il permesso senza prima avere consultato l'Ordinario del luogo ed ottenuto l'assenso.

II°. Più o meno gli inconvenienti segnalati si verificano in ogni parte. Io non sono di parere di derogare al diritto comune per tutta la Spagna (od all'art. 20 del Concordato), ma di provvedere nei casi particolari, dando la necessaria dispensa d'intesa col Governo. Però il parere dell'E.mo Merry del Val è ottimo; si prenda questa occasione per segnalare al Governo la vera sorgente degli inconvenienti deplorati giustamente dai vescovi, cioè la lungaggine da parte del Governo nella provvista delle diocesi vacanti, e per esortarlo a rimediare.

N.B. Alcuni E.mi osservano che non è necessaria l'intesa col Governo per non permettere l'elezione del Vicario Capitolare, potendo la Santa Sede senza intesa col Governo nominare un Amministratore Apostolico.

IIª Parte: Elezione dei Vicarii Capitolari.

Em.mo Vannutelli. Il Nunzio è troppo pessimista. Bisogna lasciare la legge come stà nel diritto canonico, senza fare odiose eccezioni per la Spagna.

E.mo De Lai. Non si può negare che l'elezione capitolare del Vicario dà luogo a molti inconvenienti; ma questi avvengono da per tutto. Essi dipendono dalla formazione del Capitolo. perciò il Nunzio quando sà che sono elementi e divisioni, che fanno temere, ne avvisi la Santa Sede. Quindi –conchiude l'E. mo– risponderèi: *Providebitur in casibus particularibus.*

A questo punto l'E.mo Gasparri legge la lettera del Nunzio in data 10 gennaio 1924 (che si allega in atti) nella quale viene riferita la proposta dei Metropolitanì spagnuoli, riuniti in Madrid nello scorso dicembre. Non ostante tuttavia tale proposagli *E.mi Vannutelli e De Lai* non mutano il parere sopra riferito.

E.mo Vico. I casi in cui si nomina il Vicario capitolare non sono così frequenti; cioè sono solo i casi di morte del Prelato. Il più delle volte i vescovi vengono trasferiti. or bene, nella traslazione, vi è un'intelligenza tra la Santa Sede e il Governo che il vescovo da trasferire parte dalla sua sede nello stesso giorno in cui entra l'altro. Ad ogni modo –dice S.E.– sarei del parere di non derogare al diritto comune.

E.mo Ragonesi. È enorme che in un paese cattolico come la Spagna si proponga di fare un decreto, il quale offenderebbe tutti i Capitoli di questa nobile nazione. Nei casi particolari in cui si prevedono difficoltà il Nunzio ha il tempo di provvedere anche con un telegramma. Mi ricordo, dice l'E.mo, che una volta dovetti telegrafare ad un Capitolo di sospendere l'elezione perché dovevo informare la Santa Sede.

E.mo Merry del Val. La causa dei disordini, più che l'elezione del Vicario,

è la lungaggine con cui il Governo ritarda la nomina dei Vescovi. Quindi è da proporre che il Nunzio, prendendo occasione della deliberazione dei Metropolitaniani, faccia presente al Governo la necessità di accelerare le nomine.

E.mo Gasparri legge il proprio voto.

Die autem 12^a februarii, facta per me infrascriptum SS.no Dno relatione, Sanctitas Sua resolutiones Em.morum Patrum adprobare dignatus est.

F. Borgongini Duca, Secretarius.

EL DESPACHO DE TEDESCHI AL QUE SE REFIERE EL ACTA DICE:

Despacho n.º. 1286

Madrid, 10 gennaio 1924

A Sua Eminenza Rev.ma il Signor Cardinale De Lai
Segretario della S.C. Concistoriale

Eminenza Reverendissima,

Dal 12 al 16 dello scorso Dicembre i Metropolitaniani spagnoli celebrarono le loro conferenze in Madrid, sotto la presidenza del Cardinale Primate, Arcivescovo di Toledo.

Dal Verbale, che mi è stato consegnato in questi giorni, traggio la seguente deliberazione, che mi permetto di comunicare all'Eminenza Vostra Rev.ma, sembrandomi che la sua conoscenza possa interessare cotesta Sacra Congregazione.

Si riferisce all'elezione dei Vicari Capitolari, Sede vacante, e dice:

«La consideración de los frecuentes trastornos y hondas perturbaciones que se producen en el gobierno de las diócesis, cuando el ejercicio de la jurisdicción eclesiástica recae en los Vicario Capitulares, Sede Vacante, obliga a los Metropolitanos a resolver de común acuerdo que se dirijan preces a Su Santidad, por conducto de Su Majestad el Rey o del Directorio, impetrande que cuando queda vacante una diócesis, no obstante lo consignado en el Concordato de 1851, pase la jurisdicción al Obispo auxiliar, donde lo hubiere o, en su defecto, al Prelado más próximo, o al sacerdote que designe la Santa Sede».

Mi chino al bacio della sacra porpora e mi onoro professarmi coi sensi della più profonda venerazione di Vostra Eminenza Rev.ma umilissimo servitore

† Federico, Arciv. di Lepanto, Nunzio Apostolico.

DOCUMENTO 98

Ponencia de la Sesión n.º 1275, sobre la provisión de la archidiócesis de Zaragoza. Candidato el obispo de Vic, Francisco Martínez Izquierdo.

AES, Rapporti delle Sessioni. Vol. 78 (1924).

Relación impresa enviada a los Cardenales Miembros

Con rapporto n.º 1441 in data 3 aprile corrente, Monsignor Tedeschini, Nunzio Apostolico a Madrid, comunicava che il Presidente del Direttorio il 15 Marzo scorso proponeva ufficialmente per la vacante archidiocesi di Zaragoza l'Illmo. e Revmo. Mons. Francesco Muñoz e Izquierdo, attuale Vescovo di Vich.¹⁰

Già a varie riprese Mons. Tedeschini aveva riferito circa la provvista dell'archidiocesi di Zaragoza. Il 26 luglio 1923, prima dell'avvento al potere dell'attuale Direttorio, così scriveva:

«Per Zaragoza il Ministro (di Grazia e Giustizia) mi disse che il Governo non aveva ancora preso una decisione. I candidati da lui preferiti sarebbero il Vescovo di Maiorca, il Vescovo di Vich ed il Vescovo di Cordoba.

Io mi sono limitato a dire che a Zaragoza è necessario un Vescovo *piissimo*, e, pur lodando in generale i tre candidati, ho fatto speciali elogi pel Vescovo di Maiorca, la cui santità e prudenza sono note in Ispagna.

Non voglio dire se anche quegli altri due Vescovi sarebbero idonei, ma credo che il Governo, liberandosi dalle pressioni, che dicesi abbia, si decidesse a proporre il Vescovo di Maiorca, che è il candidato preferito dal Ministro di Grazia e Giustizia, Zaragoza sarebbe provveduta nel miglior modo possibile».

* * *

Il 5 gennaio u.s. nel riferire un abboccamento avuto con quel Presidente del Direttorio, Mons. Nunzio così si esprime:

«Quindi io passai a parlare di Zaragoza, ricordando come l'anteriore Governo avesse tre candidati per quella sede metropolitana, cioè: i Vescovi di Maiorca, di Cordoba e di Vich, e come il preferito dal Governo fosse il Vescovo di Maiorca.

Il Presidente si affrettò a dirmi che però il Vescovo di Vich ha meriti molto superiori, e mi manifestò, cosa che io avevo udito dire tante volte dalla bocca di militari e politicanti, che il candidato del Direttorio per Zaragoza è il Vescovo di Vich, pur riservandosi di ricevere, prima di fare la proposta, gli

ordini di Sua Maestà.

I meriti del Vescovo di Vich, sono meriti politici: quel Vescovo, pur trovandosi nel centro della Catalogna, sarebbe un Vescovo spagnolissimo. Da qui il desiderio del Direttorio, decisamente anticatalanista, di dargli una promozione.

Se però dal campo del patriottismo si passa al campo religioso, mi sembra che il Vescovo di Vich non sia una grande figura di Vescovo.

Egli in Vich ebbe la disgrazia di succedere ad un Vescovo dotto, austero, santo: Mgr. Torras y Bages; e fece subito la figura di un Vescovo in miniatura, ed alquanto leggero ed ambizioso.

Solo ricorderò un episodio: il Rettore del Collegio spagnolo di Roma mi comunicò l'anno scorso che il Vescovo di Vich aveva sospeso l'invio di un alunno, protestando mancanza di fondi.

Egli me lo diceva perché si rimediasse, ma mi pregava in pari tempo di non far passi fino ad una sua indicazione.

Questa indicazione non venne più: sicché io, nella passata estate, trovandomi in Roma, chiesi al Rettore come fosse finita la questione di Vich. Bene, –mi rispose,– ha inviato di nuovo il suo alunno. “Ed i fondi, –feci io– li ha trovati? “. Ah! non è questione di fondi. Mi consta che la Curia ha più di un milione di pesetas; ma egli non voleva mandare più chierici al Collegio spagnolo, perché credeva che il Collegio si fosse opposto alla sua traslazione a Vittoria“.

Ciò mostra quale è il suo spirito.

Ciò non ostante, per non affidarmi in questione tanto delicata al mio solo parere ed ai giudizi tante volte sentiti da persone non costituite in dignità, ho chiesto riservatamente al Cardinale di Tarragona che mi manifestasse *coram Domino* la sua opinione circa detto Vescovo in vista di una sua eventuale promozione, non dicendogli che si tratta dell'importante sede metropolitana di Zaragoza.

E dal Cardinale di Tarragona ricevo ora la risposta, che mi onoro accludere in copia (Vedi Allegato n. II). Essa purtroppo conferma quanto io sapeva ed aveva udito dire in proposito.

Soltanto ripeterò all'Eminenza Vostra che, se in tutte le diocesi è necessario un Vescovo pio, dotto, apostolico, ciò è maggiormente necessario in Zaragoza, donde ho ricevuto tante preghiere di mandarvi un Prelato *pio e santo*.

Per questo motivo io aveva suggerito all'antico Governo il nome dei Vescovi di Maiorca, di Lugo e di Barbastro, tutti e tre eccellenti, appartati dalla politica, di ottimo spirito e molto zelanti: ed avevo avuto la soddisfazione che il Governo scegliesse il migliore, quello di Maiorca.

Conseguentemente penso che il Vescovo di Vich in Zaragoza farebbe cattiva riuscita, come farebbe cattiva riuscita in Zaragoza il Vescovo di Cordova, che temo che sarebbe il candidato del Governo qualora si giungesse a non far presentare il Vescovo di Vich.

Non nasconderò all'Eminenza Vostra che il Nunzio si trova nell'impos-

sibilità di dare suggerimenti efficaci e confidenziali al Direttorio in questa materia, poiché: prima di tutto, il Direttorio, che si trova sotto l'incubo del problema catalano, non ragiona quando si tratta di cose o di persone che abbiano relazione con Catalogna; poi, perché meno dei passati loquaci Governi politici saprebbe mantenere il segreto; infine, perché non solo molti Governi credono proprio che il Vescovo di Vich sia il *non plus ultra*, e che per il bene della patria debba essere promosso, ma anche il Re è di questo parere. Comprenderà dunque Vostra Eminenza che il Nunzio deve stare molto attento a non dare parere veruno contro un Vescovo, il quale lo saprebbe subito, e si farebbe passare presso tutti questi signori come una vittima del Nunzio».

* * *

Nuovamente il 31 dello stesso mese di gennaio Mons. Tedeschini scriveva in proposito:

«(Il Presidente del Direttorio) passò poi a parlarmi della provvista delle diocesi attualmente vacanti e mi manifestò che era desiderio del Direttorio di offrire Zaragoza al Cardinale di Tarragona e promuovere quindi a Tarragona il Vescovo di Vich. Per il passaggio da Tarragona a Zaragoza feci osservare che v'è per lo meno una difficoltà di *forma*, ed è che la sede di Tarragona, pretende di essere sede primaziale, e non inverosimile che il Cardinal Vidal, Arcivescovo di Tarragona, e tarragonese per aggiunta, voglia con l'accettazione di Zaragoza dimostrare pubblicamente che egli non crede alla Primazia di Tarragona. Il Presidente insistette con ragioni futili, e siccome mi disse che aveva mandato il Capitano Generale di Barcellona a Tarragona per esplorare l'animo del Cardinale, io mi rimisi con fiducia all'esito di tale esplorazione, non senza riflettere tra me e me alle incomprensibili stranezze cui fa giungere queste persone del Governo il desiderio di vedere promosso un Vescovo per null'altro meritevole che per essersi reso accetto ai militari.

* * *

E con altro Rapporto, N. 1375, in data 26 febbraio, Monsignor Nunzio informava:

«Lo stesso Presidente mi comunicò subito l'esito negativo dei passi da lui fatti per ottenere la traslazione del Cardinale di Tarragona a Zaragoza e conseguentemente del Vescovo di Vich a Tarragona. Io ebbi così occasione di fargli toccare con mano *l'incompetenza* che i laici, anche supposto che siano animati dai migliori desideri, hanno circa la provvista delle sedi vescovili; e gli feci notare come se avesse seguito il mio consiglio, che cioè non si doveva neppure tentare di trasferire il Cardinale di Tarragona a Zaragoza, non avrebbe perduto un mese di tempo e non avrebbe ricevuto un no da un Cardinale.

Il Presidente non poté fare obiezioni: solo tentò scusarsi dicendo che la traslazione del Cardinale Vidal aveva due scopi: togliere via, cioè, questo Emmo. dall'ambiente catalano in cui trovasi, e promuovere il Vescovo di Vich. “Il Vescovo di Vich –mi soggiuns– lo dobbiamo promuovere a ogni costo, perché gli vogliamo troppo bene”.

Siccome poi il Presidente voleva insistere per suggerire candidati *suoi* per Zaragoza, io, un pò per *despistarlo* dai piani concepiti per il solo scopo di trovare una sede arcivescovile per il Vescovo di Vich, e un pò perché effettivamente il mio suggerimento sarebbe tornato utile, gli dissi che per Zaragoza si potrebbe proporre candidato che egli mi indicò un mese fa, cioè l'Arcivescovo di Granada, che è aragonese e che, per essere piissimo, sarebbe un eccellente candidato per quella importantissima diocesi, i cui bisogni sono del tutto speciali: gli soggiunsi poi che, ad ogni modo, qualunque sia il candidato che il Governo desidera proporre per Zaragoza, si poteva intanto provvedere subito, senza aspettare Zaragoza, alle altre tre diocesi vacanti, i cui candidati vennero accordati già in linea generale con l'antico governo e con lo stesso Presidente del Direttorio».

[P.S.] «Vengo a sapere che uno dei motivi per i quali il Direttorio voleva mandare il Card. Vidal a Zaragoza era, e glielo ha detto apertamente il Generale Barrera, inviato del Direttorio, perché si attribuiva a lui il separatismo nel clero catalano. Il Cardinale ha risposto, naturalmente, negando l'imputazione, ed aggiungendo che se la Santa Sede lo avesse ritenuto colpevole, lo avesse mandato a casa. E ben inteso, tutto finì lì».

Ciò premesso, vogliano le EE.LL. rispondere al seguente dubbio: *Quali istruzioni convenga dare in proposito a Monsignor Nunzio.*

JUNTO CON LA RELACIÓN FUE DISTRIBUIDO A LOS CARDENALES DEL DES-
PACHO NÚM. 1442 DE TEDESCHINI A GASPARRI, DEL 5 DE ABRIL DE 1924,
RELATIVO A LA VISITA HECHA AL PRESIDENTE DEL DIRECTORIO
(DOCUMENTO 28)

Acta de la Sesión

18 mayo 1924.

Cardenales miembros: Vico, Merry del Val, Scapinelli, Tacci, Locateli, Gasparri.

Secretario: Borgongini Duca.

Adunanza Particolare del 18 maggio 1924. Sessione 1275.

Spagna. Provvista dell'Archidiocesi di Saragozza. Mancano Gli E.mi De Lai e Ragonesi.

E.mo Vico. La questione è delicata. La diocesi invoca un pastore zelante, un uomo apostolico. Se restava in piedi il Governo liberale, ci avrebbe proposto per Saragozza il vescovo di Maiorca, che è buono. Il Direttore invece vuole ricompensare il vescovo di Vich, contro del quale però le informazioni sono tutte contrarie a cominciare dal Cardinale Arcivescovo di Toledo (il quale poi ha un poco attenuato il suo giudizio). Soprattutto fa impressione quanto dice il Vescovo di Barcellona [Ramón Guillamet Coma] (al principio della pag 9 della Ponenza) che è un uomo di grande rettitudine, anzi un vero santo (L'E.mo Merry fa segno di assenso). Il Nunzio attuale non è favorevole alla candidatura, ma non è stato troppo esplicito nell'escluderla. Ad ogni modo la diocesi, se accettassimo la proposta del Direttorio, rimarrebbe delusa e andremmo incontro a gravi inconvenienti. Un'ultima osservazione: l'arcivescovo di Saragozza sarà cardinale: ora già abbiamo due cardinali valenziani, quello di Toledo [Enrique Reig Casanova] e quello di Burgos [Juan Benlloch Vivó]. Se accettassimo il vescovo di Vich, ne avremmo un terzo.

E.mo Merry. Bisogna mettere molta attenzione in questa nomina, anche per il cardinalato che potrebbe essere in vista. Il povero Cardinale Soldevila, anche lui, a suo tempo, fu abbastanza discusso. Nel caso presente il candidato del Governo non è accettabile per le ragioni già dette.

E.mo Gasparri. Suggerisce che si dica dal Nunzio apertamente al Direttorio la negativa della Santa Sede e che egli faccia comprendere come questo è proprio il caso di far funzionare la giunta, recentemente costituita, per le nomine ecclesiastiche.

A questo punto l'E.mo fa legger dal Segretario *la lettera dell'E.mo Ragonesi*, che si allega in atti; essa però non riesce a persuadere gli E.mi presenti, i quali sono unanimemente del parere di escludere il Vescovo di Vich.

Carta de Ragonesi: «Roma 14 Maggio 1924. Illmo. e Rvmo. Mons. Borgongini Duca, Segretario per gli A.A.S.S. Illmo. e Rvmo. Monsignore, Tornato ieri da Napoli e dovendo partire domani per Ferrara, non potrò assistere alla riunione della prossima domenica. Prego, quindi, scusarmi presso l'Emo. Segretario di Stato di S.S. Le trasmetto per iscritto il mio subordinato voto circa la provvista dell'Archidiocesi di Zaragoza, dispiacente di non aver tempo per istudiarle le altre due vertenze. Di grande e preferente valore mi sembra il parere, che l'E.mo Primate emette in favore di Mons. Muñoz, Vescovo di Vich. Secondo il mio umile parere, il Card. Reig è il più competente nella materia, non solo per le sue rilevanti qualità di scienza, virtù e di zelo apostolico, ma soprattutto perché meglio di altri lo conosce a fondo, avendolo avuto come

suo cooperatore, in qualità di segretario, nel governo della Diocesi di Barcellona. Non così fondato mi pare il giudizio, che in proposito dà l'E.mo Card. Arcivescovo di Tarragona: alquanto offuscate di *catalanismo* mi sembrano le lenti con cui mira Mons. Muñoz accusato di *anticatalanista*, tanto più che Egli nella sua relazione scende a particolari poco seri, come quello dei sigari offerti agli ufficiali ecc. ecc. Non mi so poi spiegare le parole che Sua Emza. mette sulle labbra del Vescovo di Barcellona, secondo il quale Mons. Muñoz non doveva essere elevato alla dignità vescovile! Basta vedere le relazioni che io detti, allorché si trattò della nomina di lui alla Sede di Vich per giudicare quale base possa avere una tale asserzione. Alquanto esagerata mi sembra la informazione del P. provinciale dei gesuiti, il quale peraltro non può a meno di riconoscere nel Vescovo di Vich *certo fondo e spirito di pietà e fervore religioso*, che hanno prodotto buoni frutti spirituali ecc. ecc. Di minor peso sono, secondo me, le opinioni del P. Naval e del canonico di Barcellona, che io conosco personalmente. La disgrazia di Mons. Muñoz fu di succedere ad un Vescovo savio, eminente scrittore in lingua catalana e *catalanista moderato*; come grande errore di lui è stato quello di mostrarsi troppo apertamente *avversario del catalanismo* con fatti e parole forse imprudenti anche contro alcuni dei PP. Gesuiti, dai quali può avere attinto notizie il detto P. provinciale. Può essere che Mons. Muñoz, vedendosi violentemente attaccato nella propria Diocesi, onde uscire con dignità abbia fatto dei passi, che per avventura presentano l'aspetto di mire ambiziose, sebbene il patronato spagnuolo ne offra frequenti occasioni. Ma io non lo credo un volgare ambizioso, come lo si volesse far passare. Del resto in Spagna non v'è troppo da scegliere: certo è che non si potrebbe pensare nel Vescovo di Lugo, e molto meno in quello di Badajoz per l'Arcivescovato di Zaragoza, come apparisce dalle mie relazioni. Eccellente sarebbe l'Amministratore Apostolico di Barbastro; ma è infermo. Né converrebbe traslatare l'Arcivescovo di Granata, dove sta rimediando ai grandi mali dell'antecessore. Buono potrebbe riuscire per Zaragoza il Vescovo di Majorca. Per tutto quanto ho esposto e per la conoscenza personale, che ho di Mons. Muñoz, io lo credo nel fondo buon Vescovo e credo anche, che, inoltrato negli anni 56 ed ammaestrato dall'esperienza di circa un decennio di episcopato, potrà mostrarsi migliore. Concludo, quindi, che, secondo il mio sommesso parere, si potrebbe accogliere la proposta del Governo spagnuolo, specialmente i vista delle speciali circostanze presenti. Sono sempre di Lei dev.mo aff.mo F. Card. Ragonesi».

Die autem 20 eiusdem mensis, facta per me infrascriptum SS.no Dno N. relatione, Sanctitas Sua resolutionem Em.morum Patrum approbavit.

F. Borgongini Duca, Secretarius.

Ponencia de la Sesión n.º. 1277, sobre el nombramiento del arzobispo de Zaragoza, Rigoberto Doménech Valls, obispo de Mallorca.

AES, *Rapporti delle Sessioni. Vol. 78 (1924).*

Acta de la Sesión

9 julio 1924.

Cardenales miembros: De Lai, Vico, Scapinelli, Ragonesi, Tacci, Locatelli, Gasparri.

Secretario: Bogongini-Duca.

Adunanza Particolare del 9 luglio 1924, ore 11,1/2. Sessione 1277.

Spagna. Provvista dell'Arcidiocesi di Saragozza (v. Adunanza particolare 18.V.24)

Si è distribuito agli E.mi il Cifrato del Nunzio di Spagna n.º. 79 del 1º luglio ed, al principio dell'Adunanza, si legge il Rapporto n.º. 1545 del 5 luglio, giunto in mattinata. Il cifrato e il rapporto si uniscono al presente verbale.

E.mo de Lai. Ero venuto con l'idea di rispondere: *In decisis*, ma questo rapporto e la lettera del Primate mi fanno impressione: l'ambiente è montato, quindi bisogna che andiamo piano. Tuttavia non bisogna aver l'aria di cedere alla violenza. Sarei perciò di opinione di comunicare al Governo quali furono le ragioni che motivarono il nostro rifiuto; ma intanto bisogna che prevediamo che alla fine dovremo cedere.

E.mo Vico. Fui contrario alla nomina la prima volta (cioè nell'adunanza del 18 maggio) perché il candidato non gode prestigio in Vich, inoltre perché egli è molto ambizioso, infine perché Saragozza desidera ed implora un pastore zelante. Ora la situazione si aggrava: il Governo vuole ad ogni costo premiare il vescovo di Vich, che ha combattuto il catalanismo, e per promuoverlo vuole servirsi della Santa Sede. Se la Santa Sede cede, tutta la Spagna saprà che la religione è divenuta per nostra colpa strumento della politica. Ciò porrà anche la divisione nell'episcopato, che finora è stato sempre unito. - La Santa Sede ha fatto abbastanza per appoggiare nei giusti modi il governo, anche nella questione catalana. - Sarei quindi di opinione che si scriva una *nota* verbale molto seria, facendo capire le ragioni della Santa Sede e soprattutto la necessità di mantenere l'unione dell'Episcopato, per il bene della stessa nazione spagnuola.

E.mo Merry. Bisogna far la tara alla minaccia, ma è certo che molto malumore serpeggia da tempo in Spagna contro la Santa Sede, per es. a causa della mancanza di cardinali spagnuoli nell'ultimo Concistoro. La questione

di diritto è molto semplice: dato il Concordato e posto che il candidato è già vescovo in una diocesi, saremo costretti alla fine –se non c’è un grave motivo canonico in contrario– ad accettarlo. Ma il punto è che la Santa Sede lo ha già rifiutato. Come si fa perciò a salvare il decoro della Santa Sede? Io comincierei con un *dilata* e col far comprendere al Direttorio che si riteniamo offesi per le parole del Presidente, inoltre che un candidato è inaccettabile non solamente se è un ladro, un adultero o un assassino, ma anche se non è idoneo per la sede, alla quale è presentato.- Fatto ciò aspettiamo la risposta e vedremo se non sarà il caso, *ex noviter deductis*, di riprendere in esame tutta la questione.- Ad ogni modo, anche si dovrà cedere, bisognerà fare le più esplicite riserve sul candidato.

E.mo Scapinelli. Prescindo dalla qualità del candidato e mi limito a notare che non possiamo cedere alla violenza, esercitata in forma così brutale. Sono anche contrario a che si facciano conoscere le ragioni del rifiuto del candidato.- Risponderei quindi semplicemente che questo non è il modo di trattare.

E.mo Ragonesi. Distingue due tempi: a) Prima delle minacce: io non avrei rifiutato il candidato (Qui l’E.mo fa rileggere la lettera che Egli inviò all’Adunanza del 18 maggio, e la commenta punto per punto). Io non credo che il vescovo di Vich sia proprio indegno, e se non è indegno, bisogna, in forza del Concordato, accettarlo; altrimenti a che si riduce il privilegio di presentazione? Quanto alla divisione dell’Episcopato, rispondo che non esiste, perché tutti i vescovi, tranne uno o due, sono anticatalanisti (L’E.mo Vico) *aquí termina el acta, faltan las hojas siguientes.*

DOCUMENTO 100

Ponencia de la Sesión n.º. 1280, sobre la oportunidad de nombrar un obispo coadjutor con derecho de sucesión para la diócesis de Barcelona.

AES, Rapporti delle Sessioni. Vol. 79 (1925).

Relación impresa enviada a los Cardenales Miembros.

Ausiliare per Barcellona. Opportunità di introdurre la nomina di Coadiutore con successione.

In questi primi giorni di gennaio è pervenuto da parte dell’Ilmo e Rev.mo Nunzio di Madrid, con preghiera di una risposta possibilmente telegrafica, un ampio Rapporto (*Sommario N. 1*) sulla nomina di un coadiutore con futura

successione o almeno di un Ausiliare per il Vescovo di Barcellona. Avendo il S. Padre ordinato di presentare la questione nella già intimata adunanza particolare del 18 corrente gennaio, si è affrettata la stampa della presente, relazione, riservandosi questa Segreteria di informare a voce le EE. VV. sia su quanto riguarda le condizioni del Vescovo di Barcellona, sia su quanto si riferisce ai precedenti delle nomine di coadiutori con successione nei paesi a regime concordatario. (A questo proposito si uniscono le istruzioni della Segreteria di Stato, del 19 novembre 1908 al Nunzio di Lisbona).

Dubbio: *Quali provvedimenti siano da adottarsi nel caso.*

Sumario N. I.

Rapporto n°. 1707 di Mons. Federico Tedeschini, Arciv. tit. di Lepanto, Nunzio Apostolico a Madrid, all'Emo Signor Cardinale Segretario di Stato (Documento 33).

Sumario N. II

Istruzioni della Segreteria di Stato, del 19 Novembre 1908 al Nunzio di Lisbona.

Mi è giunto regolarmente il rapporto della S. V Ill.ma e Rev.ma distinto col N°. 160, nel quale Ella mi riferisce la conversazione avuta con cotesto Signor Ministro degli Affari Esteri relativamente alla nomina del Coadiutore con futura successione del Vescovo di Trichinopoly.

La S.V. manterrà fermo il principio –sanzionato dalla prassi costantemente seguita dalla S. Sede anche cogli altri Stati– che, trattandosi di un Vescovo coadiutore, esso non soggiace al diritto di nomina regia. Tuttavia la S. Sede, per un riguardo verso S. M. Fedelissima e desiderando che tutto proceda di perfetto accordo con cotesto Governo, ha incaricato la S. V. di partecipare previamente al medesimo in via amichevole su quale persona il S. Padre intendeva far cadere la scelta, onde accertarsi che non fosse al Governo stesso discara. Inoltre, ad esprimere nelle Bolle di nomina tale precedente intesa, la S. Sede è disposta ad inserirvi la formula già in uso per simili casi: “*esplorato il voto del Principe*”, od altra simile da convenirsi.

Interessando la S. V. a tenermi informato sull'andamento di questa vertenza, profitto, ecc.

Acta de la Sesión

18 enero 1925.

Cardenales Miembros: Vannutelli, De Lai, Scapinelli, Lucidi, Gasparri.
Sub-secretario: Ciriaci.

Spagna. Ausiliare per Barcellona.
 Adunanza particolare del 18 gennaio 1925.

Viene innanzi tutto data lettura del rapporto del Nunzio di Spagna n°. 1750, del 8 gennaio 1925, giunto in Segreteria dopo che era già stata stampata la Ponenza.

Con tale Rapporto Mons. Nunzio chiedeva se poteva dar pratiche per l'introduzione in Spagna delle nomine dei Coadiutori con futura successione in base ai seguenti principi:

1°. Compete esclusivamente alla Santa Sede, il giudizio sopra la convenienza di dare a un Prelato diocesano un Vescovo coadiutore con futura successione.

2°. La nomina di tale Coadiutore deve farsi in conformità di ciò che in materia stabilisce il Codice di Diritto Canonico.

3°. La Santa Sede non ricusa che la presentazione da parte di Sua Maestà Cattolica sia anticipata a quanto la Santa Sede stessa abbia deciso di procedere alla nomina del Coadiutore.

4°. Ai vescovi coadiutori spetta la medesima dotazione dei Vescovi ausiliari.

Gli E.mi sono concordi nel ritenere che Mons. Nunzio possa trattare per la nomina di un Coadiutore con futura successione a Barcellona in base ai principi su esposti.

Facta relatione die 20 ianuarii S.mo D.no Nostro, Sanctitas Sua resolutionem Em.morum Patrum approvabit.

P. Ciriaci, Sub-secretarius.

DOCUMENTO 101

Ponencia de la Sesión n°. 1310, sobre el nombramiento del administrador apostólico de Ciudad Rodrigo y la provisión de la diócesis de Sigüenza.
Candidatos: Manuel Arce Ochotorena y José Eguino Trecu.

AES, *Rapporti delle Sessioni. Vol. 82 (1928).*

Relación impresa enviada a los Cardenales Miembros

Le Eminenze Vostre Reverendissime sono chiamate a voler dare il loro autorevole parere circa le provviste delle diocesi di *Ciudad Rodrigo* e di *Sigüenza*.

Le provviste delle suddette due diocesi sono abbinata alla presente ponenza a stampa, perché mentre Monsignor Nunzio proponeva il *Rev. Giuseppe Eguino Trecu* come uno dei candidati per la Diocesi di Ciudad Rodrigo, il Governo di Spagna faceva sapere alla Santa Sede che sua Maestà il Re avrebbe presentato lo stesso candidato per la diocesi di Sigüenza.

La diocesi di Ciudad Rodrigo, secondo le disposizioni concordatarie, avrebbe dovuto essere unita a quella di Salamanca ma, di fatto, non lo fu ancora né si ritiene opportuno, sia dalla Santa Sede, sia dal Governo Spagnuolo di applicare il concordato su questo punto.

Perciò, dopo la morte dell'ultimo Vescovo di Ciudad Rodrigo, avvenuta nel secolo scorso, dopo la celebrazione del concordato stipulato nel 1851, questa diocesi fu sempre governata da un Amministratore Apostolico con carattere vescovile.

La Santa Sede rimane quindi libera nella scelta dell'Amministratore Apostolico di detta diocesi pur essendovi la pratica, fuori di ogni impegno concordatario, di domandare al Governo, prima di pubblicare la nomina, se vi siano contro la persona scelta difficoltà da parte dello stesso Governo. La nomina invece dei vescovi residenziali avviene, come è noto, in seguito a presentazione di Sua Maestà il Re di Spagna.

Essendosi ora resa vacante, per la morte di Mons. Velasco Pérez, Vescovo tit. di Tielia, l'Amministrazione in parola, Mons. Tedeschini, Nunzio Apostolico in Spagna, fu sollecito di scrivere alla Santa Sede, (Sommario, N. 1) [Despacho n°. 2939, documento 64] proponendo per la nomina del nuovo Amministratore Apostolico *Mons. Manuel Arce Ochotero* (*sic*, pero es Ochotorena) Vicario Generale e Provisore della Diocesi di Pamplona.

Dalle copiose notizie raccolte sul candidato da Mons. Nunzio Apostolico è risultato che qualche informatore, pur ritenendo Mons. Arce idoneo all'episcopato, ha tuttavia fatte alcune riserve.

Infatti Mons. Mutiolo, Amministratore Apostolico di Barbastro, crede che il candidato non goda di molta salute.

Il Superiore dei Gesuiti di Pamplona dice parimenti che il candidato è alquanto debole di salute ed aggiunge di aver sentito affermare che è un poco appassionato nel trattare gli affari di governo.

L'Eminentissimo Sig. Cardinal Ilundain, Arcivescovo di Siviglia, scrive di aver sentito dire dal parroco di San Lorenzo di Pamplona, Sac. Marcello Celayeta, che Mons. Arce è un poco dissipato, e appassionato nel governare e nel decidere per difetto di purezza di rettitudine e di libertà di spirito.

Mons. Nunzio si fece premura di chiedere nuove e più ampie informazioni circa i suddetti appunti sfavorevoli a Monsignor Arce, rivolgendosi al Vescovo

diocesano del candidato, e ne ebbe per risposta che a suo parere tali appunti non meritano considerazione.

Il Santo Padre credette tuttavia opportuno che si incaricasse Mons. Tedeschini sia di approfondire maggiormente la cosa, assumendo ulteriori informazioni in merito, sia di proporre anche altri candidati.

In ossequio alle istruzioni ricevute Mons. Nunzio Apostolico inviò un particolareggiato rapporto (Sommario, N. II) [Despacho n°. 3110, documento 68] nel quale si trovano esposte le nuove informazioni richieste sul candidato Mons. Arce e si propone un secondo candidato nella persona del Sac. *Giuseppe Eguino Trecu*, parroco di Irún nella Diocesi di Vitoria, del quale vengono pure riferite ampie notizie.

Mons. Tedeschini si scusa di non poter proporre altri candidati, sia perché deve lamentare scarsità di ecclesiastici idonei all'elevato ufficio vescovile, sia perché tutti coloro che risulterebbero idonei, essendo già inclusi nelle liste della Giunta del Patronato Reale, verranno quanto prima presentati da Sua Maestà per le diocesi vacanti.

Anzi Mons. Nunzio aggiunge che gli risulta come anche il *Rev. Trecu* sia già incluso nella suddetta lista e che fra poco verrà quasi sicuramente presentato per una qualche diocesi già vacante.

Difatti, pochi giorni dopo, perveniva all'Em-mo Sig. Cardinale Segretario di Stato un rapporto (Somm. N. III) [Despacho n°. 3148, documento 69] col quale Mons. Tedeschini lo informava che il Governo gli aveva significato che Sua Maestà avrebbe proposta la traslazione di Mons. Eustachio Neto (*sic*, pero es Nieto) dalla Diocesi di Sigüenza a quella di Zamora. Nello stesso tempo, il Governo, proponeva il suddetto *Rev. Trecu* per la Diocesi di Sigüenza, nell'ipotesi che fosse accettata la predetta traslazione.

Il Santo Padre non ha ancora presa nessuna decisione in merito, perciò la diocesi di Sigüenza non è ancora vacante.

Sua Santità si è però degnata di disporre che vengano intanto sottoposte al sapiente esame dell'Eminenze Vostre Reverendissime sia la nomina dell'Amministratore Apostolico di Ciudad Rodrigo, sia l'eventuale provvista di Sigüenza.

Il Santo Ufficio, interrogato sui due candidati proposti, ha fatto sapere che nulla risulta a loro carico.

Ciò posto le Eminenze Vostre sono pregate di volere, nella loro alta saggezza, rispondere al seguente dubbio: *Se e quale candidato sia da consigliare al Santo Padre per la nomina dell'Amministratore Apostolico di Ciudad Rodrigo?*

Quali istruzioni convenga dare a Mons. Nunzio circa la eventuale provvista della diocesi di Sigüenza?

[En el Sumario de la Ponencia se distribuyeron los tres despachos de Te-

deschini a Gasparri, citados en la relación anterior: n.º. 2939, n.º. 3110 y 3148]

Acta de la Sesión

10 mayo 1928.

Cardenales Miembros: Vannutelli, Merry del Val, Ragonesi, Gasparri Enrico, Cerretti, Lauri, Bisleti, Galli, Ehrle, Gasparri Pietro, *Prefecto.*

Secretario: Borgongini-Duca.

Congregazione Plenaria del 10 maggio, ore 10,30. Sessione 1310. Stampa 1182.

Spagna. Nomina dell'Amministratore Apostolico di Ciudad Rodrigo e provvista della diocesi di Sigüenza.

Vannutelli riassume la relazione e dice che i due candidati proposti sono ottimi, il primo per Ciudad Rodrigo e il secondo qualora il Santo Padre approvi la traslazione del Vescovo di Sigüenza a Zamora per Sigüenza.

Merry del Val. I candidati sono buoni: le indicazioni su di loro sono state molte, esaurienti, rassicuranti. Se fosse possibile, bisognerebbe eliminare la traslazione del Vescovo di Sigüenza a Zamora (purtroppo l'abitudine di trasferire i Vescovi Ispagna è inveterata: i Vescovi prendono possesso delle diocesi con la persuasione di non restarvi). In tal caso il 2º candidato si può tenere presente per altra sede.

Ragonesi è dello stesso parere. Bisogna richiamare al Governo la questione di principio contro la traslazione.

Cerretti. In voto. Ricorda che al tempo del Card. Rampolla si fece una nota per dimostrare che il Governo non ha diritto a alla presentazione di un candidato già vescovo, e ciò non solo se è già vescovo diocesano, ma anche perfino se è vescovo titolare. L'E.mo Rampolla richiamava anche alcune note del Card. Antonelli. Si tratta di una piaga vecchia.

Gasparri, E, Lauri, Bisleti, Ehrle, Galli sono in voto e ritengono necessario ritornare alla questione di principio.

Card. Prefetto conchiude: i due candidati sono ottimi, e si riassumeranno le antiche note della Santa Sede al Governo spagnuolo per fargli presente che le traslazioni sono contrarie -elevate come sono a sistema in Spagna- al Diritto Canonico.

Galli si domanda se sia anche il caso di rammentare a tutti i Vescovi il dovere di coscienza di non adoperarsi per essere trasferiti e (in ogni modo) di non accettare traslazioni. tanto si potrebbe far sia dal Nunzio o dal Card, Primate in qualche conferenza Vescovile.

Certo, osserva L'E.mo *Merry del Val*, se il Vescovo non accetta di essere trasferito, il Governo non può insistere (Egli fa notare che il Vescovo di Vito-

ria, nella cui diocesi è la stazione balneare di S. Sebastiano, dove va la Corte, è sempre trasferito, cioè promosso, per le insistenze degli amici, che egli si procura durante le vacanze, sia pure con buona intenzione).

L'E.mo *Ragonesi* parla di qualche Vescovo che è stato trasferito *già tre volte!* [aunque no lo cita, podía referirse a Prudencio Melo Alcalde, que pasó de auxiliar de Toledo a obispo de Vitoria, después a Madrid-Alcalá y, por último, a Valencia en 1923; o también a Mons. Gandásegui, que había tenido tres sedes –Ciudad Real, Segovia, Valladolid– y en 1923 el Gobierno quiso trasladarlo a Santiago de Compostela].

Die autem 15ª eiusdem mensis facta per me infrascriptum SS.mo D.no Nostro relatione, Sanctitas Sua resolutiones Em.morum Patrum approbare dignatus est.

F. Borgongini Duca, Secretarius.

P.S. Fatte ricerche nell'Archivio è risultato che la nota alla quale alludeva l'E.mo Cerretti non fu diretta alla Spagna bensì all'Austria-Ungheria. Si tratta di tre documenti successivi della Segreteria di stato, del 14 febbraio 901, 6 luglio 901 e 4 dic. 1902, e si trovano nell'Archivio degli Affari Ordinarii, sotto la rubrica 247, rispettivamente con i numeri 61579, 64451, 74006.

DOCUMENTO 102

Ponencia de la Sesión n.º 1314, sobre la provisión de la diócesis de Segovia. Candidato Luciano Pérez Platero, Auditor del Tribunal de la Rota de la Nunciatura Apostólica de Madrid.

AES, *Rapporti delle Sessioni*. Vol. 82 (1928).

AES, *Spagna 749, fasc. 92, ff. 45-57.*

Relación impresa enviada a los Cardenales Miembros.

Le Eminenze Vostre Reverendissime sono chiamate a dare il loro autorevole parere circa la candidatura di Monsignor *Luciano Pérez Platero* a Vescovo della diocesi di Segovia, rimasta vacante per la promozione di Monsignor Manuel Castro Alonso ad Arcivescovo di Burgos.

Come è di consuetudine, prima che il Re di Spagna faccia, secondo il privilegio concordatario, la presentazione ufficiale dei candidati alle diocesi vacanti, il Governo porta a conoscenza di Mons. Nunzio Apostolico il no me dell'ecclesiastico che intende presentare, per sapere se à accetto alla Santa Sede.

Ora, in occasione della provvista di Segovia, il Governo comunicò a Monsignor Nunzio la candidatura di Monsignor Luciano Pérez Platero, del quale presso questa Sacra Congregazione esistono precedenti, che si riferiscono alla nomina del medesimo Monsignore ad Uditore Soprannumerario del Tribunale della Rota presso la Nunziatura di Madrid.

È noto alle EE. VV. che anche per le nomine ad alcuni posti della Rota madrilenà il Governo Spagnuolo ha il diritto di presentazione, che però non deve mai esercitare se non dopo di essersi assicurato che il candidato è accetto alla Santa Sede.

In occasione della nomina di Mons. Pérez accaddero alcuni incidenti che si crede opportuno di far presenti alle EE. VV.

Con suo rapporto del 3 Luglio 1926 (Somm. N. 1) [Documento 49] Monsignor Tedeschini informava la Segreteria di Stato che il Governo Spagnuolo gli aveva comunicato, verso la fine del mese di Maggio, che per il posto di Uditore soprannumerario della Rota era stato prescelto il Reverendo Pérez Platero.

Mons. Nunzio rispose che avrebbe assunte informazioni «onde vedere se questo candidato poteva essere presentato senza difficoltà alla Santa Sede», perché temeva che non avesse sufficiente pratica per Tribunali Ecclesiastici.

Ma mentre Mons. Nunzio stava assumendo informazioni, lo stesso Mons. Platero, non richiesto, inviò a Monsignor Tedeschini un documento per provare che egli non mancava di pratica giudiziaria, perché aveva occupati alcuni uffici che trattano tale materia.

Non scarseggiarono, inoltre, raccomandazioni in favore del candidato e persino, scrive Monsignor Nunzio, un «membro della Compagnia di Gesù, fratello del Platero, ha scritto e riscritto a un altro P. Gesuita, amico della Nunziatura, insistendo per tale nomina».

Accadde infine, che, prima ancora che Mons. Nunzio facesse conoscere al Governo il pensiero della S. Sede la Gazzetta Ufficiale del 16 Giugno 1926, pubblicava il Decreto reale, in data 14 stesso mese, della nomina del Platero ad Uditore, decreto che poi il Governo comunicava al Nunzio con nota dei 19 Giugno, portata alla Nunziatura il 25 stesso mese.

Non era però la prima volta che si ripeteva tale inconveniente; perciò Mons. Nunzio fece le dovute proteste al Governo e ne ricevette scuse a voce, unite tuttavia a vive raccomandazioni di prendere in benevola considerazione il nome dei Platero, perché la pubblicazione sulla Gazzetta Ufficiale era avvenuta nella più completa buona fede.

Tanto comunicava Mons. Tedeschini con il suddetto suo rapporto all'Em. mo Sig. Card. Segretario di Stato, il quale gli rispondeva che «il Santo Padre si vedeva costretto a non accogliere la presentazione fino a che «cotesto Governo non avesse date solide assicurazioni che il diritto della Santa Sede sarà in avvenire rigorosamente rispettato».

Avendo poi il Governo Spagnuolo, in data 17 Luglio 1926, date spiega-

zioni, che furono ritenute accettabili, in data 21 Ottobre 1926 fu notificato a Mons. Nunzio che l'incidente poteva considerarsi chiuso e nel seguente Dicembre fu spedito il Breve di nomina del Platero ad Uditore.

Non erano ancora trascorsi due anni quando Mons. Nunzio Apostolico in Madrid con suo rapporto del 6 Giugno 1928 (Somm. N. II) [Documento 75] informava la Segreteria di Stato che il Ministro di Grazia e Giustizia gli aveva fatto sapere che intendeva presentare per la diocesi di Segovia il sovraelevato Mons. Luciano Pérez Platero.

Nello stesso rapporto Mons. Nunzio aggiungeva altre informazioni a quelle che già aveva inviate sul candidato, quando era stato presentato per il posto di Uditore (Somm. N. 1) [Documento 51].

Il 9 Luglio stesso anno fu risposto a Mons. Nunzio nei seguenti termini:

«Il Santo Padre, pur non avendo trovato nelle informazioni riferitemi dalla Eccellenza Vostra, motivo per rifiutare la candidatura in parola, le ha però trovate non del tutto rassicuranti per una definitiva accettazione. Le informazioni infatti del rapporto del 3 Luglio 1926 (Somm. N. 1) [Documento 51] riguardano piuttosto l'idoneità del candidato come Uditore di Rota, ma nulla dicono circa le sue doti di Governo, né su queste doti si hanno sufficienti testimonianze nel rapporto del 6 Giugno 1928 (Somm. N. II) [Documento 75] dove il più autorevole informatore, il Cardinale Primate, apparisce estremamente circospetto.

Il Santo Padre desidererebbe pure essere maggiormente informato circa quell'appunto che viene ripetuto da diversi informatori riguardo all'attacco di Monsignor Platero al proprio giudizio.

Sua Santità ha, infine rilevato ciò che fu detto dal Cardinale di Toledo sulle pressioni politiche esercitate in favore della candidatura.

Come ben ricorda l'Eccellenza Vostra, il modo con cui avvenne la pubblicazione della nomina del Platero ad Uditore di Rota, fa sospettare che veramente non siano state estranee tali pressioni, che forse si ripetono nel presente caso e gettano non poco di ombra sul candidato».

Si interessava quindi Monsignor Nunzio di assumere ulteriori ed esaurienti informazioni sui sopraccennati tre punti.

Di fatto Mons. Nunzio con suo rapporto del 18 Ottobre 1928 (Sommario N. III) [Documento 79] ha inviate le nuove informazioni richieste.

Il Santo Offizio interrogato in merito ha risposto che nulla osta.

Le EE. VV. sono pregate di esprimere il loro alto ed autorevole parere sul seguente

dubbio: *Se possa raccomandarsi al Santo Padre la candidatura di Monsignor Pérez Platero per Vescovo di Segovia.*

Acta de la Sesión Plenaria

18 noviembre 1928.

Cardenales miembros: Vannutelli, Granito, Pompilj, Frühwirth, Scapinelli, Boggiani, Sbarretti, Ragonesi, Locatelli, Gasparri Enrico, Lauri, Bisleti, Ehrle, Sincero, Galli, Perosi, Gasparri Pietro, Pietro, *Prefecto.*

Secretario: Borgongini-Duca.

Congregazione Plenaria del 18 novembre 1928.

Spagna. Provvista di Segovia. Sessione 1314. Stampa 1186.

Vannutelli riassume la ponzenza: il candidato è nella giusta età, ha salute, zelo, criterio, attaccamento alla Santa Sede e buone qualità di governo; perciò l'E.mo dà parere favorevole.

Granito: favorevole.

Pompilj non vede nell'uomo la figura del Vescovo; perciò è contrario.

Frühwirth: il candidato non gli piace troppo.

Sbarretti è favorevole. Trattandosi di nomine non libere, per rifiutarlo bisognerebbe provare che non è idoneo e indegno. Ciò che veramente nel caso presente non si verifica.

Scapinelli. La difesa del Nunzio è un pò troppo spiccia e perciò è esitante.

Boggiani è contrario al candidato per la stessa ragione.

Ragonesi messa la pregiudiziale: il candidato è solo da due anni alla Rota e non c'è ragione per muoverlo da lì; osserva che è molto più competente nelle materie profane che nelle ecclesiastiche (v. Ponzenza, p. 19, n. 2) e chi dà questo giudizio è uno dei suoi amici che lo raccomandano. Manca il giudizio del rettore di Comillas, il quale avrebbe anche potuto indicare altre fonti di informazioni. Non si è interrogato il decano della Rota di Madrid. Il Cardinale di Toledo è molto riservato. Segovia d'altra parte è diocesi importantissima. Perciò l'E.mo dà voto contrario. Non vi sarà conflitto col Governo perché la candidatura è nota non nei Ministeri ma nella Nunziatura.

Merry del Val. È favorevole: il candidato ha le qualità. Non bisogna formalizzarsi per la riserva del Cardinale di Toledo; è un cardinale santo e un pò scrupoloso, perciò timido quando deve dare un giudizio.

Locatelli, E. Gasparri, Lauri, Bisleti, Ehrle sono favorevoli.

Sincero: se si trattasse di nomina libera risponderebbe con un *negative* o con un *dilata*; nel caso presente, non c'è motivo canonico per rifiutare il presentato. Quindi è favorevole.

Galli, Perosi, Gasparri P. Prefetto, favorevoli.

Il Card. *Ragonesi* propone di prendere informazioni supplementari. Messa ai voti la proposta, la quasi totalità degli E.mi si mostra contraria.

Eadem autem die, facta per me infrascriptum relatione SS.mo D.no, Sanctitas Sua resolutiones Em.morum Patrum approvavit.

F. Borgongini Duca, Secretarius.

DOCUMENTO 103

Ponencia de la Sesión núm. 1318, sobre la provisión de la diócesis de Badajoz. Candidato Francisco Caveró Tormo, Canónigo de Granada.

AES, Rapporti delle Sessioni. Vol. 83 (1929).

Relación impresa enviada a los Cardenales Miembros.

Le Eminenze Vostre Reverendissime sono chiamate a voler dare il Loro autorevole parere circa la candidatura del *Rev. Francesco Caveró Tormo*, che il Governo Spagnuolo intende presentare per la Diocesi di Badajoz.

Mons. Nunzio Apostolico, appena conosciuta la proposta confidenziale del Governo, fu sollecito nell'assumere le necessarie informazioni sul candidato, dalle quali, però, risultarono alcuni apprezzamenti degni di essere presi in considerazione prima di accettarlo.

Tra gli altri informatori Mons. Pérez, già Vescovo di Badajoz, fa rilevare che il Caveró ha una «natural tendencia a llevar vida cómoda y en cierto modo regalada» che «pudiera perjudicar las demás cualidades buenas» del candidato.

Mons. Frutos Valiente, Vescovo di Salamanca, è un informatore che dopo la sua ordinazione sacerdotale ebbe rarissime relazioni col candidato, e che dice di non essere in grado di dare un giudizio sulle sue doti di governo.

Aggiunge, in fine, che converrebbe assicurarsi circa lo stato di salute del candidato, perché ebbe al riguardo notizie poco rassicuranti.

Il Superiore dei PP. Gesuiti di Murcia così attesta del *Rev. Caveró*: «No parece tenga dotes de orador y alguno cree que en alguna ocasión como Párroco no ha manifestado la suficiente energía».

In fine il Vicario Generale di Murcia Mons. Álvarez Caparrós afferma di aver sentito che la fama del candidato ebbe a soffrire per alcune voci circa qualche familiarità usata con persona sospetta.

Mons. Nunzio si fece premura di assumere nuove informazioni su dette contestazioni, come risulta dal suo rapporto riferito nel Sommario.

Il Santo Ufficio interrogato come d'uso ha dato il nulla osta.

Ed ora le Eminenze Vostre sono pregate di rispondere nell'alta loro sapienza al seguente dubbio: *Se possa proporsi al Santo Padre il candidato in parola per la Sede di Badajoz.*

[En el Sumario de la Plenaria se distribuyó el despacho n.º 3882 de Tedeschini a Gasparri, del 2 mayo 1929, documento 82].

Acta de la Sesión Plenaria

7 julio 1929.

Cardenales miembros: Vannutelli, Bisleti, Frühwirth, Scapinelli, Boggiani, Locatelli, Sincero, Lauri, Laurenti, Perosi, Gasparri Pietro, *Prefecto.*

Secretario: Pizzardo.

Adunanza Plenaria di domenica 7 luglio 1929, ore 9,1/2.

Spagna. Provvista della diocesi di Badajoz. Sessione 1318. Stampa 1190.

Vannutelli: riassume la ponenza, mette in evidenza le belle doti del candidato, dimostra che ha qualità di governo, che l'obbiezione sulla salute non ha peso e che neppure ha consistenza la "chiacchiera" circa la moralità. Egli sta quindi per l'accettazione.

Bisleti: dà grande peso al parere del Cardinale Casanova, Arcivescovo di Granada, che è suo Ordinario e lo conosce "intus et in cute". Non dà peso neppure al rilievo "che il candidato amasse la vita comoda".

Frühwirth: in voto.

Scapinelli: ritiene sfatata l'accusa circa la moralità; piuttosto rileva quanto si dice al riguardo della salute del cui cattivo stato si danno dei particolari, mette questa notizia in relazione "all'amore della vita comoda", causato forse da debolezza di salute, e teme che ciò sia indizio di paralisi progressiva; perciò desidera che Mgr. Nunzio informi su questo punto.

Boggiani: in voto; circa la salute rileva che il primo a saperne dovrebbe essere l'Arcivescovo di Granada, che lo ha sotto gli occhi, e che invece nulla scrive al riguardo.

Locatelli: in voto.

Sincero: osserva che vi è una presentazione del Governo e che le lacune non sembrano tali da dover respingere il candidato.

Lauri: si forma sulle chiacchiere circa la moralità; il carattere benevolo e gentile è una cosa, ma qui si fa un'accusa specifica; teme che un'ombra rimanga e che questa si ingrandisca appena si saprà che è nominato Vescovo. Chiede che si insista per aver maggior luce su questo punto.

Laurenti. Non è un candidato di prim'ordine. Vi sono chiacchiere che

potrebbero *reviviscere* quando la persona fosse messa sul candelabro. Se fosse candidato da scegliere sarebbe per il no; d'altra parte non si sentirebbe di respinger una presentazione governativa. Desidera un pò più di luce.

Ehrle. Qui vi sono due interessi di fronte, quello della Chiesa e quello del candidato. Dubita che si possano distruggere le insinuazioni circa la moralità e teme che riviviscano. Se anche ne avesse danno la persona del rifiuto, preferisce il danno di questa a quello che potrebbe venire alla Chiesa. Il danno alla persona potrebbe essere mitigato dal modo in cui il rifiuto fosse reso noto. Teoreticamente non recede del suo pensiero: che è preferibile il bene della Chiesa a quello dell'individuo.

Perosi: un pò d'ombra rimane però non sarebbe pel rifiuto, ma desidera un'ulteriore richiesta al Nunzio per schiarimenti.

Gasparri: accetta il voto dell'E.mo Vannutelli colle riserve dell'E.mo Scapinelli circa la salute e le altre circa la moralità e non rifiuta una ulteriore indagine sebbene il Padre Bestué stesso dichiara di ignorare il fatto che hanno dato luogo all'accusa.

Bisleti propone d'interrogare l'Arcivescovo di Granada sui due punti: salute e chiacchiera.

Ex audientia Ss.mi.

Sua Santità ha approvato che si scriva ancora a Mgr. Nunzio.

G. Pizzardo.

DOCUMENTO 104

Voto del cardenal Rampolla sobre los traslados de obispos en los Países de régimen concordatario.

10. Documento 40 del artículo anterior: *Analecta Sacra Tarraconensia* 83 (2010) 292-296.

AES, IV Período, *Spagna 744, fasc. 90, ff. 67-74*, copia mecanografiada.

6 julio 1901.

Può storicamente dimostrarsi nulla essere più contrario ai decreti dei Romani Pontefici ed al comune sentimento della Chiesa Cattolica, quanto il passaggio dei Vescovi da una Chiesa all'altra.

Infatti gli antichi canoni hanno sempre considerato come illecite queste traslazioni, e sempre l'hanno interdette. Nel XIII canone dei cosiddetti apostolici si stabilisce: «Non essere lecito al Vescovo, lasciata la sua Chiesa passare ad altra». Il canone XV del Concilio Niceno dichiarava irrita e come non avvenuta qualsiasi transazione di vescovo di città in città. Il canone XXI del Concilio Antiocheno, celebrato l'anno 341, interdice espressamente il passaggio di un vescovo da una Chiesa all'altra, ordinando che né spontaneamente, né forzato dai popoli, né costretto tampoco dai Vescovi vi si introduca, ma che «rimaga in quella Chiesa, che gli è toccata in sorte da Dio, né da quella si diparta, secondo il decreto già prima divulgato». Più severamente ancora il Concilio Sardicense nel canone I stabilì che fossero affatto privi della comunione della Chiesa quei Vescovi che da una ad altra sede si trasferissero. Il concilio Calcedonense nel canone V confermò con generale decreto tutti questi canoni dai concili precedenti.

Non meno solleciti si mostrarono i Romani Pontefici nel riprovare e proibire come illecite queste traslazioni. Per citare alcuni esempi giova ricordare che San Damaso dichiarò tali traslazioni essere *contra statuta maiorum nostrorum* (Epist. VIII, col. 538, presso Constant) e privò della comunione della Chiesa quel Vescovo che lasciando la propria Chiesa passasse ad altra (Epist. ad Paulin, episcop. Antioch.).

San Siricio parimenti scrivendo ai Vescovi delle Gallie ricorda i canoni che privano dell'episcopato il Vescovo che passa ad altra Chiesa (Epist. X, col. 697, presso Constant). San Leone Magno quel Vescovo che sotto qualunque pretesto passasse da una Chiesa ad altra, lo priva di ambedue (Epist. XII, ad Anastasium). San Agostino negò la comunione ecclesiastica ad Antimo trasferito coll'assenso dell'Imperatore da Trebisonda a Costantinopoli (Vedi Liberato, *Breviarium*, c. XIII). San Gregorio Magno non permise mai traslazione di Chiesa in Chiesa per qualsifosse cagione tranne il caso che la propria venisse distrutta dai barbari od occupata dalle armi ostili (Joan. Diacon. in Vita S. Greg. Lib. III, c. XVIII). Con lo stesso rigore si diportò Giovanni VIII alla traslazione voluta da'Imperatore Carlo Calvo di Trotario alla sede di Bourges (Epist. XIII ad Bituvienses, ed Epist. XIV ad Episcopos Provinciae Bituvicensis). Dalla quale severità canonica nel proibire le traslazioni, porge altresì chiaro argomento la contesa sorta verso la fine del secolo IX per la nota

causa di Papa Formoso.

Che se dalle testimonianze allegate, senza bisogno di addurre altre di Pontefici posteriori, si rende ben manifesta la disciplina generale della Chiesa nel proibire rigorosamente le traslazioni dei Vescovi, non è da supporre che in nessun caso si potesse dispensare dalla competente autorità per giuste e gravi cause, quali furono riconosciute essere la necessità e utilità della Chiesa. E questi casi si resero più frequenti nei secoli posteriori al nono. Ma poiché trattavasi di disciplina generale della Chiesa e di canoni sanciti da Concili Ecumenici, su cui per consenso universale unicamente al Romano Pontefice compete la potestà di dispensare, è avvenuto che le cause delle traslazioni dei Vescovi alla Sede Apostolica restassero esclusivamente riservate.

Un'altra ragione, tuttoché fondata sulla analogia, rese ancor più sacro questo diritto esclusivo della Santa Sede. Imperciocché è del tutto conforme ed alla dottrina dei Santi Padri ed allo spirito della Chiesa il considerare l'episcopato come un vincolo spirituale di sua natura perpetuo che il Vescovo contrae con la sua Chiesa, simile a quella, per non dire più forte, che tra due sposi si contrae nel matrimonio. Così i Padri del Concilio Alessandrino condannarono Eusebio accusato a Sant'Atanasio per essere passato dalla sede di Berito a quella di Nicomedia non avendo riguardo al precetto apostolico: «Sei legato alla moglie? Non cercare lo scioglimento; che se questo fu detto della moglie quanto maggiormente della Chiesa e perciò dello stesso Vescovato al quale quando uno è legato, non deve cercare lo scioglimento, acciocché non sia trovato adultero nelle sacre lettere» (Cfr. Concilio Alexandr. presso Lobbé, to. II, col. 565).

Questa medesima dottrina insegnò il Pontefice S. Siricio nella lettera scritta verso la fine del secolo IV ai Vescovi della Gallia e nei canoni del Concilio Romano, che ad essi trasmise, ove, parlando delle traslazioni dice: «che quelli che passano da una chiesa ad un'altra hanno a considerarsi come quelli che abbandonano la propria sposa, vanno ad una estranea, il che non potendo restare impunito, comandano i sacri canoni che tal Vescovo invasore dell'altrui pudore rimanga privo dell'episcopato» (Epist. X, c. 5, presso Constant). Si potrebbero ancora citare altre autorità, se le addotte non fossero sufficienti per dimostrare che la Chiesa riguardò sempre il vincolo proveniente dall'Episcopato quale inderogabile legame simile a quello contratto nei sacramenti del matrimonio tra due sposi, il discioglimento del quale non potrebbe aver luogo senza l'intervento dell'autorità suprema del Vicario di Gesù Cristo.

Questo complesso di dottrina e disciplina tradizionale della Chiesa fu abbracciato e nitidamente esposto dal Pontefice Innocenzo III nelle sue note Decretali, le quali furono inserite nel Corpus Juris (Cap. Sicut alterius 39, casu 7, quest. I. cap. Cum ex illo I. cap. Inter corporalia 2, Cap. Licet 4, De translatione episcopi). dalle quali si deduce a tutta evidenza ed è universalmente ammesso dai canonisti: 1°. Che il legame dell'episcopato costituisce un

vero impedimento canonico, simile al vincolo matrimoniale, in virtù del quale resta interdetto il passaggio di un Vescovo da una Sede ad un'altra; 2°, che tale impedimento non può essere tolto se non per dispensa del Romano Pontefice, *sine auctoritas illius solvi non potest, qui succesor est Petri et Vicarius Iesu Christi*; 3°, che per tanto la traslazione del Vescovo è una delle cause maggiori spettanti *de jure* alla Sede Apostolica ed al dolo Romano Pontefice riservate, *soli Romano Pontifici reservata*.

Questo diritto esclusivo quanto siano stati gelosi i Romani Pontefici di mantenere intatto, ben lo dimostrano coi loro atti. Basta ricordare che Pasquale II riprovando le intromissioni dei Re d'Inghilterra nella traslazione dei Vescovi scriveva ad Enrico I: «Vos praeter auctoritatem nostram episcoporum quoque mutationes praesumitis, quod sine sacrosanctae Romanae Ecclesiae auctoritate fieri novimus omnino prohibitum» (Mansi, Concil., To. XX, c. 1067). Eugenio III condannò le traslazioni fatte per l'intervenzione dell'Imperatore Federico I di un Vescovo alla sede di Magdeburgo come avvenute «contra Deum contra sacros canones» (Mansi, Concil., tom. XXI, c. 631). Innocenzo III secondo che afferma l'Hurter nella vita di questo Pontefice, dichiarava al Duca di Svevia che piuttosto egli avrebbe lasciata la vita, che consentire a qualsivoglia principe ogni briga di traslazione. E per ciò che fa maggiormente al caso nostro, giova ricordare come ad eliminare l'abuso delle traslazioni che facevansi dai re di Ungheria, il Pontefice Alessandro III, per mezzo del suo legato, ottenesse da Geysa II formale promessa, confermata poscia dal figlio di lui ed obbligante sé ed i posterì «quod absque auctoritates seu translationes episcoporum non faceret, come rilevasi dal Rescritto del 1169 riportato dal Cardinale di Aragona nella vita del sullodato Pontefice».

Ora è stato dimostrato che i sacri canoni e una serie di altri pontefici categoricamente proibiscono le traslazioni, e che il vincolo, onde un Vescovo è legato in perpetuo alla propria Chiesa, lo vuole inidonea a passare ad altra. Dunque, qualsiasi indulto o privilegio concesso di presentare alle diocesi vacanti esclude la possibilità della traslazione dei Vescovi, senza un nuovo favore della dispensa pontificia. Del resto è ben nota massima di diritto che siffatti indulti e privilegi dalla benignità della Santa Sede concessi essendo contro la libertà della Chiesa sono soggetti a ristretta interpretazione, cioè non contengono più di quello che esplicitamente e chiaramente esprimono, e quindi non possono estendersi a casi nella concessione stessa non contemplati.

Né si dica che il Concilio di Trento abbia tolto l'impedimento della traslazione dei Vescovi, poiché non solo esso lascia intatto ai Romani Pontefici il diritto esclusivo di conoscere le cause maggiori (cfr. Cap. 20 Causae omnes, Sess. XXIV de reformatione); ma anche i Romani Pontefici stessi con atti solenni hanno dimostrato che il citato impedimento della traslazione esiste tuttora dopo la celebrazione di quel concilio. Nessuno infatti ignora che Clemente VIII, sulla fine del secolo XVI, ordinò che le cause delle traslazioni

dei Vescovi fossero esaminate in concistoro per vedere se potesse avere luogo la dispensa. E poscia Benedetto XIV con la bolla *Ad Apostolicae servitutis officium*, in data del 17 ottobre 1740, alla Congregazione dei Cardinali da lui istituita *super promovendis* affinché il particolare compito di esaminare con la dovuta maturità se gravi cause concorressero a determinare il Pontefice a dispensare con la sua Suprema Autorità nelle proposte di traslazione dei Vescovi da una ad altra sede.

I fatti che si possono allegare di frequenti traslazioni avvenute nella provvista delle chiese in questi stati i cui i Sovrani godono del privilegio concordatario, nulla affatto provano, poiché esse sono avvenute tutte mercé previo accordo con la Santa Sede e ciò suppone il consenso della medesima al favore delle dispense, come dimostra ad evidenza la formula stessa della proposizione concistoriale adoperata in tali casi, che è la seguente: «Supplicatur pro expeditione cum absolutione a vinculo». Pertanto i fatti allegati provano solamente che le traslazioni di Vescovi negli Stati ove esiste il privilegio concordatario, hanno avuto luogo non già in virtù dell'indulto di presentazione, sì bene per graziosa concessione dei Sommi Pontefici, i quali nelle preve trattative le hanno giudicate accessibili perché utili o necessarie alla Chiesa, e quindi nel concistoro hanno prosciolti i candidati dal vincolo onde erano strette [Nota: A questo proposito fu già fatto rilevare a S.E. l'Ambasciatore di Spagna con nota del 31 maggio 1921 (n°. 21448) la differenza tra *postulazione* e *presentazione*: «rimanendo l'ordinario legato alla sua diocesi; finché il Sommo Pontefice non lo sciolga da questo vincolo, Sua Maestà Cattolica non può *presentare* il candidato, ma solamente *postulato*»].

Non è poi conforme al vero che la parola postulare nell'esercizio del diritto di presentazione non sia stata mai in uso fin dai tempi più remoti. Innanzi tutto ancorché ciò fosse vero, nulla proverebbe contro la necessità della dispensa pontificia per il caso della traslazione, poiché in tal caso la nomina è sempre ipotetica, contiene cioè esplicitamente la domanda della dispensa, e suppone che il Papa voglia dispensare. Ciò avviene altresì nella postulazione complice o meno solenne, la quale può farsi così prima, come dopo la elezione, e consiste nel chiedere il consenso del Superiore, o, quando la elezione è già fatta, nella implicita e sottintesa condizione che il Superiore dispensi o consenta.

Del resto è a tale riguardo degno di speciale menzione il Decreto di Filippo IV, Re di Spagna, ricordato da Benedetto XIV (De Synodo diocesana, lib. XIII, c. XVI, n. 5). La Santa Sede aveva più volte reclamato contro la frequenza delle traslazioni nella Spagna, e quel monarca, volendo dare soddisfazione, interdisce ai suoi consiglieri, per l'esercizio del regio patronato: «Ne sibi essent auctores rogandi Pontificem ut transferret Episcopum a minori ad maiorem Ecclesiam ad quam ipse nominadi iure potiretur, nisi postquam Episcopum octo vel decem annos priori Ecclesiae laudabiliter praeficisset». Si trattava del diritto di presentazione, superiore a quello di nomina, di cui godeva il

Re Cattolico, e nondimeno nel solenne atto di un decreto egli riconosce che nei casi di traslazione il suo incontestabile diritto si riduce al semplice ius rogandi Pontificem. E per citare in conferma di ciò uno dei molti esempi che potrebbero addursi tolto dai Re Apostolici di Ungheria, basta ricordare la formula che anticamente solevano essi adoperare per i casi di traslazione. Il Re Mattia Corvino volendo trasferire il Vescovo di Varadino alla vacante sede di Strigonia, facevano la presentazione al Pontefice Paolo II nei seguenti termini «Quapropter Sanctitatem Vestram humili supplicatione postulamus quatenus praefatum Dominum Thomam Episcopum per nos modo praemisso praesentatum de memorata Varadinensi transferre ac ipsi metropolitanae Strigoniensi Ecclesiae in Archiepiscopum praeficere gratiose dignetur» (Monumenta Vaticana Hungariae, t. VI, p. 38).

Da tutto ciò si rende manifesto che trattandosi di traslazione di Vescovi ad altra sede, la presentazione contiene e suppone necessariamente la domanda o la postulazione al Pontefice, a cui compete il diritto esclusivo di prosciogliere dal vincolo il nominando o presentando.

Non sarebbe tampoco esatto l'affermare che sia mai esistito un caso, in cui la Santa Sede abbia fatto opposizione alla traslazione. Per limitarsi a fatti avvenuti sotto il Pontificato di Leone XIII simile diritto di rifiuto è stato esercitato dalla santa Sede colla Francia, col Portogallo e con la Baviera, senza dare luogo a veruna contestazione da parte dei detti governi.

L'appello che quindi si intendesse fare all'uso frequente delle traslazioni nei tempi moderni per inferirne la consuetudine contraria, già stabilitasi, non è valevole argomento. Poiché per l'efficacia di tale argomento converrebbe dimostrare: 1º. che l'anzidetto uso siasi stabilito indipendentemente dal consenso del Sommo Pontefice intervenuto nei singoli casi, e dalla dispensa dello stesso concordata, il che non solo non può dimostrarsi, ma dagli atti stessi concistoriali risulta essere intervenuta la dispensa pontificia; 2º, che la materia di cui trattasi sia suscettibile di prescrizione; ora è massima canonica che i diritti spirituali quali è quelli che conferisce i benefici ecclesiastici, o a maggior ragione le cause maggiori riservate alla superma autorità spirituale del Sommo Pontefice in nessun tempo possono prescriversi dalle presone laiche.

LA POLÍTICA ANTICATALANISTA DE LA DICTADURA DE PRIMO DE RIVERA, SEGONS UNA CORRESPONDÈNCIA ÍNTIMA

HILARI RAGUER

INTRODUCCIÓ

A l'arxiu històric de l'Ambaixada d'Espanya al Vaticà vaig trobar una compilació de la correspondència entre el general Primo de Rivera, l'ambaixador marquès de Magaz i el capità general de Catalunya, Emilio Barrera, de les darreries de la Dictadura, 1926-1928. Algú havia fet copiar, al principi seguides però després en fulls separats, una cinquantena de cartes, més alguns telegrams i documents annexos que s'havien creuat aquests tres personatges entre el 12 d'octubre de 1926 i el 14 de setembre de 1928. En conjunt ocupen setanta-un grans folis a un sol espai, amb el títol general de «Catalanismo».¹

ELS TRES CORRESPONSALS

Els nostres tres homes es comuniquen amb una confiança total, es tracten d'«amigo» (per bé que Barrera i Magaz, quan s'adrecen al dictador, afegeixen «jefe», o «respetado jefe», i se n'acomiadren com a «su

1. Arxiu històric de l'Ambaixada d'Espanya al Vaticà, Leg. 44, Política 1928.

subordinado») i estan plenament compenetrats pel que fa al «problema catalán». Per això aquesta correspondència ens permet de conèixer sense embuts el seu pensament més íntim sobre la política de la Dictadura de repressió del catalanisme. Presentem-los breument.

El general *Miguel Primo de Rivera y Orbaneja*, marquès d'Estella (1870-1930), havia donat el 13 de setembre de 1923, des de la Capitania General de Barcelona, el seu cop d'estat, ràpidament ratificat per Alfons XIII, amb l'aprovació espanyola general i també amb la simpatia inicial de la burgesia catalana, la qual, d'una banda desitjava algú que posés ordre i reprimís els atemptats, i de l'altra s'enganyava amb les mostres de condescendència que aquell simpàtic general andalús havia palesat envers les coses catalanes. Però, com sol passar a Espanya, Primo de Rivera, per atreure's la voluntat de l'opinió general espanyola, en particular la de l'Exèrcit (que era el principal suport del seu cop d'estat) i encara més, en particular, la de la guarnició de Barcelona, que sempre s'havia considerat guardiana de la sacrosanta unitat «nacional», va fer un tomb total i es va entossudir a resoldre allò que ell anomenava «el problema catalán» amb la prohibició no sols de les activitats independentistes, sinó també de les expressions més innocents de la catalanitat, i sobretot amb la prohibició terminant de tot ús públic de la llengua catalana. I aquí és on va topar amb el cardenal Vidal i Barraquer, que havia reiterat les disposicions tradicionals sobre la predicació i catequesi en la llengua del poble.² Quan Magaz li comunica que ha obtingut que el Papa decideixi la Visita Apostòlica de Tedeschini sobre el catalanisme, li respon: «He prevenido a las autoridades lo preciso para que la información por usted anunciada sea completamente imparcial y, en todo caso, favorable a nuestra tendencia» (19 de març de 1928).

Emilio Barrera Luyando (1869-1943) va ser capità general de Catalunya durant quasi tota la Dictadura, del 1924 al 1930. En aquells temps, l'autoritat del capità general de Catalunya anava molt més enllà de

2. Sobre la política anticatalana de Primo de Rivera, cf. Josep M. ROIG i ROSICH, *La dictadura de Primo de Rivera a Catalunya. Un assaig de repressió cultural* (Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992) i també Ramon MUNTANYOLA, *Vidal i Barraquer; cardenal de la pau* (Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1976). És interessant, i molt documentat, l'estudi del diplomàtic israelià i alhora bon historiador hispanista Shlomo BEN-AMI, *La dictadura de Primo de Rivera 1923-1930* (Planeta, Barcelona, 1984).

la competència estrictament militar i tenia unes atribucions polítiques que conservaven alguna cosa de l'autoritat dels antics virreis. Havia tingut algun problema amb l'abat Marcet, per la pronunciació romana del llatí, que qualificava de separatista, i per algun altre afer més particular. Creia tenir grans idees sobre el «problema catalán» i es delia per fer-ne una exposició completa i pública en forma d'interpel·lació a l'Assemblea Nacional (el pseudoparlament de la Dictadura), però quan la va proposar a Primo de Rivera, aquest no la va trobar encertada i li va dir que no calia, perquè el «problema catalán» ja l'estava resolent ell amb les gestions prop del Vaticà. A més Primo de Rivera devia pensar que aquella interpel·lació pública encara faria propaganda del problema català. Però Barrera n'estava tan cofoi que va voler que llegissin el seu text Magaz, Tedeschini i Gasparri (vegeu-lo al document 25). Tenia per governador militar de Barcelona el general Milans del Bosch (avi del del 23-F), que pensava com ell. En proclamar-se la República el 1931, Barrera es va dedicar a l'entrenament militar de les unitats carlistes i el 1934 va anar a Roma, amb Antonio Goicoechea i Antonio Lizarza i es va entrevistar amb Mussolini, el qual els va prometre ajut militar per a derrocar la República.

Antonio Magaz y Pers, marquès de Magaz (1863-1953), havia ingressat a la Marina de Guerra quan els vaixells encara eren de vela. Quan el 1898, a la batalla de Santiago de Cuba la flota nord-americana, més moderna, va enfonsar l'espanyola, va caure presoner d'aquells ianquis que la propaganda de Madrid menyspreava com si fossin indis mig salvatges, i sempre més va respirar per la ferida del seu orgull espanyol ferit. Era contraalmirall quan Primo de Rivera va donar el cop d'estat i el va fer ministre de Marina i vicepresident del Directori Militar definitiu. Magaz el va presidir accidentalment, perquè n'era el membre més antic, mentre Primo de Rivera es trobava retingut al Marroc (1924-1925). Quan es va formar el Directori civil, va ser designat ambaixador al Vaticà, amb la missió precisa, ja que la Dictadura afavoria tant l'Església, d'obtenir la col·laboració de Roma per a reprimir el *bizkaitarrismo* i, sobretot, el catalanisme. L'agost del 1936 va ser enviat de nou a Roma per la Junta de Defensa de Burgos, i va ser reconegut com a «encarregat oficí». Tenia una doble missió: obtenir el ple reconeixement diplomàtic del govern de Burgos i la condemna dels nacionalistes catòlics bascs que es defensaven de l'atac dels insurrectes. No sols va fracassar en tots dos objectius, sinó que, quan finalment Pius XI el va rebre, va ser per protestar dels afusellaments de sacerdots bascs i l'expulsió del bisbe Múgica. Magaz es va insolentar,

l'audiència va acabar molt malament i Franco el va haver de reemplaçar i enviar-lo d'ambaixador a Berlín, amb gran disgust de l'interessat, que es pensava que era insubstituïble a Roma.³ En les seves dues missions, durant la Dictadura i durant la guerra civil, no es limita a complir les ordres del seu govern, sinó que persegueix una política pròpia, més radical que Primo de Rivera i que Franco: «En todo este asunto [*repressió del catalanisme*] mis gestiones se han adelantado siempre a las órdenes de Madrid» (Magaz a Barrera, 18 de juliol de 1928). En aquesta correspondència del 1926-1928, i en la de la seva segona missió, el 1936-1937, Magaz afirma repetidament que el Vaticà és molt respectuós amb els països enemics de l'Església, i en canvi tracta malament els països catòlics, en els quals creu tenir a favor l'episcopat i l'opinió pública. Per això propugna la política d'ensenyar les ungles, el *arañazo*: «Es lástima que, de cuando en cuando, no les enseñemos las uñas a estos señores y hasta les hagamos algún arañazo» (8 de setembre de 1928). Al capità general Barrera, que li denunciava el catalanisme d'alguns escolapis de Barcelona, li suggereix que els tanqui els col·legis al·legant raons d'higiene: «Por eso insisto en creer sería de un gran efecto conocieran aquí el dolor de un arañazo. Que en lugar de ser nosotros los que constantemente pedimos y reclamamos, fueran ellos los que tuvieran que hacerlo, como ocurre en otros países. Si esos Colegios de Escolapios se cerraran, aunque fuera alegando, por ejemplo, motivos de higiene, y no faltaría para ello alguna razón verosímil, o algún escolar enfermo de enfermedad contagiosa que justifique la medida, el asunto se miraría aquí con mucho más interés» (14 de setembre de 1928).

PERSONATGES DE FONTS

En aquesta correspondència, s'hi esmenten moltes persones, però n'hi ha tres que hi destaquen d'una manera especial, i per això convindrà dir-ne un mot.

Pietro Gasparri (1852-1934) havia estat creat cardenal el 1907 i enviat com a Delegat Apostòlic a Amèrica del Sud. Va ser Secretari d'Estat amb Benet XV des del 1914 i amb Pius XI des del 1922. Per encàrrec de Pius X havia estat el redactor principal del Codi de Dret Canònic promulgat el 1915. Va intervenir activament en la conclusió dels Pactes del Laterà del

3. Més detalls de la seva gestió durant al guerra civil a Hilari RAGUER, *La pólvora y el incienso* (Península, Barcelona, 20082), 127-131.

1929 entre Pius XI i Mussolini, que van resoldre l'anomenada «qüestió romana» amb la creació de l'Estat del Vaticà. Era el Secretari d'Estat en el temps d'aquesta correspondència. Magaz li adreça algunes cartes, però no n'hi ha cap de Gasparri a Magaz. Magaz deia d'ell a Barrera: «A pesar de sus años y de su larga costumbre diplomática, hay ocasiones en que parece un niño» (20 de març de 1928). De fet, era molt més bon polític que Magaz.

Federico Tedeschini (1873-1959) havia estat Substitut de la Secretaria d'Estat sota Benet XV i va ser nomenat Nunci Apostòlic a Madrid el 1921. Contra la pràctica vaticana habitual quan en un país hi ha canvi de règim, va exercir aquesta missió durant la monarquia constitucional d'Alfons XIII, la Dictadura de Primo de Rivera, la transició o «dictablanda» i fins i tot en proclamar-se la República el 1931, fins al juny del 1936. Era odiat per la dreta monàrquica espanyola perquè, complint ordres de Pius XI i del Secretari d'Estat Pacelli, juntament amb el cardenal Vidal i Barraquer va treballar per la conciliació de l'Església amb la Segona República. Els monàrquics van enviar a Roma acusacions de tots els colors perquè el traguessin, i finalment el 10 de juny de 1936 va deixar la Nunciatura. Havia estat condeixeble de Pacelli, futur Pius XII, a l'escola diplomàtica vaticana i s'escrivien, tractant-se molt afectuosament de tu (cosa aleshores molt rara) fins en alguna carta oficial. El seu informe després de la Visita Apostòlica del 1928, totalment advers a l'Església catalana, va donar lloc als famosos decrets. No és estrany que Magaz en digui: «Me parece una persona muy seria y ponderada» (20 de març de 1928) i que aprovi la seva designació per a la Visita: «Como el Nuncio es persona inteligente y ponderada, ha dado constantemente informes favorables del Gobierno y de la situación de España, y no siente una gran simpatía por el Cardenal Vidal i Barraquer, no me pareció mal la solución» (4 de març de 1928). Com que els bisbes catalans van demostrar la inexactitud de les acusacions que el Nunci havia donat per certes, aquells decrets van haver de ser pràcticament derogats, i Tedeschini va quedar molt malament. Per això, en el seu informe sobre la revolta del 6 d'octubre de 1934, tronava contra el catalanisme i es dolia del mal paper que havia fet en la Visita: «Catalunya, aquella Catalunya que des del 1928 ha fet sofrir tant aquest Nunci d'Espanya, i que ara li està donant massa, veritablement massa [raó] en tot el que aleshores va dir, ha fet allò que de fa molt de temps es preveia.» Per més que s'hagués declarat enemic acèrrim dels regionalismes, sobretot del català, i que en esclatar la revolta militar del 1936 expressés

amb entusiasme la seva simpatia pels insurrectes, el govern de Burgos i els seus successius representants al Vaticà no li perdonaven el seu paper a favor de la República, no se'n fiaven i el consideraven enemic.

Lluís Carreras i Mas (1884-1955),⁴ deixeble i hereu intel·lectual del bisbe Torras i Bages, és l'eminència grisa de l'Església catalana del primer terç del segle XX. Organitzador i secretari general del Congrés litúrgic de Montserrat del 1915, va ser l'ànima del moviment litúrgic català. Era l'assessor polític i el redactor dels més importants documents del cardenal Vidal i Barraquer, qui el va enviar repetidament a Roma a presentar documentació i informació. Segons Barrera, «es un separatista de lo más avanzado que hay y hombre de mucho cuidado porque es listo» (15 de març de 1928).

«EL PROBLEMA CATALÁN»

En aquesta correspondència es repeteix una vegada i una altra l'expressió «el problema catalán». És el tema recurrent. Som a les darreries de la Dictadura, que externament sembla trobar-se en el seu apogeu, amb aquells decrets de certes Congregacions romanes contra l'ús eclesial del català que, segons Ricardo de la Cierva, són l'únic triomf diplomàtic que Espanya ha tingut al Vaticà en la història contemporània. Però, com deien els clàssics, el Capitoli dista poc de la Roca Tarpeia. Vidal i Barraquer, en la seva carta a Gasparri (document 14, 10 de març de 1928), aconseguida per Magaz fraudulentament, suggeria al Secretari d'Estat molta prudència a comprometre's amb la Dictadura, insinuant que no duraria gaire («los vaivenes de la política, pues cualquiera que sea la situación de *mañana*... no es sensato establecer el funesto precedente para el día de *mañana*...»)⁵ Primo de Rivera mateix, cansat i malalt i amb una situació cada dia més difícil, manifestava ganes de retirar-se («cuando llegue el momento de mi liquidación y entrega, que ya no puede estar muy distante...»); 26 de març de 1928) però li recava abandonar el poder, i d'altra banda no sabia com sortir-se'n amb dignitat.

Els nostres tres homes creuen que el catalanisme és cosa d'una minoria enganyada, i que només el mantenen artificialment un sector de la burgesia,

4. Cf. Dolores VIÑAS I CAMPS, *El doctor Lluís Carreras i Mas* (Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1985).

que amb el seu mecenatge protegeix les publicacions catalanes, i, sobretot, el clergat, que en la seva quasi totalitat és, segons ells, separatista, per la formació rebuda als seminaris. L'actuació dels sacerdots «ha dado al problema político un carácter místico que lo hace particularmente peligroso», escrivia Magaz a Gasparri el 2 d'abril de 1928. Per això volen que la Santa Seu intervingui per corregir els capellans separatistes.

Especialment interessant és la llarga carta de Magaz a Primo de Rivera del 24 de juny de 1927 (document 4). Creu que el catalanisme obeeix a moltes causes, però la principal «reside en lo que los mismos catalanes llaman el renacimiento de la lengua y literatura catalanas». Però aquest renaixement és artificio: «es una planta de estufa, que carece de condiciones fáciles de vida. Un libro catalán no puede encontrar nunca más que un número limitadísimo de lectores, y está condenado, de antemano, sea el que fuere su mérito, a que su venta no cubra los gastos de impresión». Reconeix la «innegable gran actividad científica y literaria desarrollada en Cataluña últimamente, y que sería más conocida de no haberse publicado en catalán» i admira «esas ediciones de gran lujo, soberbiamente editadas e ilustradas que han sido la característica de la publicación catalana desde hace una veintena de años», però «para que todo esto sea posible ha sido y es preciso que, al lado de los escritores catalanes, se encuentre siempre el Mecenaz catalán. Mientras vivió la Mancomunidad, pudo ésta atender a subvencionar las obras catalanas, pero hoy la subvención tiene que proceder del bolsillo de los particulares. Particulares que son los principales responsables, puede asegurarse, de ese morbo que preocupa y debilita a España». Magaz i Barrera afirmen repetidament que el «problema catalán» ja s'hauria acabat si no fos perquè el 90 % dels clergues catalans són separatistes i prediquen i ensenyen el catecisme en català, i perquè uns burgesos fan de mecenes de les publicacions catalanes. Deia Magaz a Borgoncini Duca, substitut del Secretari d'Afers Extraordinaris, el 5 de setembre de 1928: «Y es que el día que la Iglesia, en Cataluña, no ampare el catalanismo, este problema, que sólo alienta y subsiste por unos cuantos literatos y por los sacerdotes y religiosos, habrá pasado a la historia».

És un fet històric la flaca del Vaticà pels dictadors. Fàcilment arriba amb ells a un *do ut des* de favors recíprocs. El govern afavoreix els interessos institucionals de l'Església d'aquell país, n'honora la jerarquia, contribueix generosament al pressupost eclesiàstic i –cosa que fins al Vaticà II era

5. Els subratllats són de l'original.

doctrina oficial catòlica i constant exigència del dret públic eclesiàstic—declara la confessionalitat de l'Estat. A canvi, l'Església imposa als seus fidels, com un deure de consciència, l'obediència a aquell sistema polític, i desaprova els cristians que el critiquen, perquè no respecta els drets humans. En el cas de la Dictadura de Primo de Rivera, el Govern afavoria de moltes maneres l'Església espanyola i els bisbes estaven encantats amb aquell estat de coses, però a canvi es creia amb el dret d'exigir, com a contraprestació, que la Santa Seu col·laborés en la repressió del *bizkaitarrismo* i del catalanisme. Pel que fa a aquest últim, reclamava concretament que també en la pràctica pastoral es respectés la prohibició de tot ús públic del català. La principal pretensió de la Dictadura era, en aquest respecte, la remoció del cardenal Vidal i Barraquer de la seu tarragonina, pel fet d'haver publicat una instrucció pastoral sobre l'ús de la llengua catalana en la predicació i la catequesi. El nostre cardenal no havia fet més que recordar les reiterades normes dels concilis tarraconenses. Fins i tot, atès el fet de la immigració, per primera vegada es deia que a cada lloc els pastors tinguessin en compte els fidels que no eren catalanoparlants.

En una carta a Magaz, Primo de Rivera recorda que havien proposat al Vaticà traslladar Vidal i Barraquer a Saragossa, que havia quedat vacant, però el Papa no ho va acceptar. Ara creu el Dictador que l'única solució possible és cridar-lo per a un càrrec de la Cúria romana. Ell i Magaz coincideixen que allí no farà pas més mal del que està fent a Tarragona, i d'altra banda creuen que té poc prestigi a Roma (26 de març de 1928).

El tema principal d'aquesta correspondència és la preparació de l'anunciada Visita Apostòlica del Nunci Tedeschini a l'Església catalana, i un cop realitzada, pressionar la Santa Seu perquè l'actuï, com efectivament ho va fer amb els coneguts decrets i les disposicions de sis Congregacions romanes emanats entre 1928 i 1929. El seu report de la visita ja s'ha començat a publicar per Ramon Corts i Blay a *AnalTar* 83 (2010) 485-558, però en aquesta correspondència se'ns revelen els sentiments i les maniobres del Govern per influir en l'informe del Visitador i així reprimir el catalanisme dels sacerdots i dels seminaris.

Magaz fa molts cops referència a un incident tragicòmic, característic d'aquells temps. En la inauguració del curs 1925-1926 al seminari diocesà de Tarragona, amb assistència de totes les autoritats eclesiàstiques civils i militars, el governador militar va entendre que s'havia pronunciat un discurs en català, quan aquesta llengua estava rigorosament prohibida en tot acte públic. El governador ho va denunciar al Capità General Barrera, i aquest al general Primo de Rivera, el qual va urgir a l'ambaixador Magaz

que exigís al Vaticà la remoció del cardenal Vidal i Barraquer, pel crim d'haver-se emprat el català en un acte públic. El cardenal va fer que el notari eclesiàstic obrís un expedient i prengué declaració a nombrosos testimonis (entre ells, algun militar) que sota jurament van declarar que en aquell acte només s'havia parlat en castellà i en llatí. Havien confós el llatí amb el català, tots van quedar davant la Santa Seu com uns ignorants i aquesta relliscada va acabar de desmuntar les altres acusacions del govern contra Vidal i Barraquer. L'incident va córrer, i el general Batet, que era comandant de la guarnició de Tarragona i tenia bona relació amb el cardenal (segons tradició familiar havien estat condeixebles), el 1933, essent cap de la IV Divisió Orgànica (antiga Capitanía General de Catalunya), en una circular als oficials i sotsoficials, per exhortar-los a intervenir espontàniament si sentien crits catalanistes, els deia que la passió fa de vegades que es cregui haver sentit el que de fet no s'ha dit, i posava l'exemple d'aquell incident, per bé que, per discreció, en lloc de dir que va ser en un seminari deia que havia estat en una universitat.⁶ Magaz, escrivint al Dictador, li fa present el perill d'excedir-se, i li diu que aquell fracàs del 1926 va ser degut a «un desdichado exceso de celo y a una ligereza del Gobernador militar de Tarragona, que usted debe recordar lo mismo que yo. El expediente que entonces formó el Arzobispo para demostrar que en el Seminario, en la fiesta a que había asistido el Gobernador Militar, sólo se había hablado en castellano y en latín, y el original de la carta que usted, mal informado, había escrito al Cardenal, se envió entonces al Papa y sirvió para demostrar que las autoridades estaban mal informadas». A Barrera li parla del perill de l'«exceso de celo» (26 de febrer de 1928) i assegura, escarmentat, a Primo de Rivera que «siempre he procurado huir, como de la peste, de un exceso de celo» (22 de març de 1928). O també, a Barrera: «sentiría pecar por un exceso de celo» (18 de juliol de 1928). I en aquesta mateixa carta, a propòsit de l'absurda petició de fer canonge el president de la Diputació, Milà i Camps: «Vea usted un caso en que un exceso de celo pudo habernos dejado en ridículo al pobre Milá y a mí, por tratarse de un pleito indefendible». Cal preparar la Visita de Tedeschini, però sense excedir-se: «que las autoridades y los españoles de Cataluña no se excedan pues, en estas cosas, tanto se peca por carta de más como por carta de menos» (a Primo de Rivera, 4 de març de 1928).

Remarquem, finalment, un fet molt greu, que més amunt ja hem esmentat, característic de la manca d'escrúpols d'aquestes persones. El 23 de

6. Cf. Hilari RAGUER, *El general Batet* (Península, Barcelona, 1996), 69-70.

març de 1928, Magaz comunicava amb gran secret a Primo de Rivera una còpia de la carta que Vidal i Barraquer havia enviat al cardenal Gasparri per defensar-se de les acusacions del Govern. Deia Magaz que calia una reserva total en l'ús del document, per no comprometre la font d'on l'havia obtingut. Evidentment, algú de Secretaria d'Estat, presumiblement algun espanyol, havia traït la Santa Seu amb el desig de prestar un servei a la pàtria espanyola a través de l'ambaixador. Magaz, en una extensa carta al cardenal Gasparri, intenta refutar un per un els arguments de la carta del nostre cardenal, però sense citar-la, com si li ho hagués dit mossèn Carre-ras, o com si endevinés el que diuen els catalanistes (2 d'abril de 1928).

L'EDICIÓ

En la transcripció d'aquesta correspondència hem respectat l'ortografia i la puntuació de l'original. Les comes són molt mal col·locades. En alguns documents sembla que el que a l'original devien ser punts i a part s'ha copiat com a punt i guió. Hi ha nombroses faltes d'ortografia, que podrien ser degudes al fet que les cartes fossin copiades al dictat, ja que tots els documents de la pròpia mà de Magaz que he pogut veure eren sempre correctament escrits, però ací reproduïm aquesta correspondència tal com es troba a l'Arxiu de l'Ambaixada d'Espanya prop de la Santa Seu, llevat només dels casos d'evidents errors de màquina, que s'han corregit.

També es respecta l'ordre dels documents tal com es troben en la recopilació transcrita, encara que en algun cas (Docs. 27-28 i 31-32) no sigui l'estrictament cronològic.

Els dos primers documents no van ser copiats íntegrament. A l'original ací transcrit, unes línies de punts suspensius, que respectem, indiquen els llocs on hi havia text que no va ser copiat en aquesta recopilació.

APÈNDIX DOCUMENTAL

DOCUMENT 1

Carta de Magaz a Yanguas (12 de octubre de 1926)

Carta del Sr. Embajador a S.E. D. José de Yanguas, Ministro de Estado, en 12 Octubre 1926.

Ni Su Santidad, ni el Cardenal Gasparri, han hablado, ni siquiera hecho alusión al asunto Vidal i Barraquer. Por mi parte tampoco he hecho nada por reanudar una negociación a la que no se puede aportar ningún nuevo elemento mientras no obre en mi poder la información que, según tengo entendido, llevaba a cabo el Gobernador Civil de Barcelona.

DOCUMENT 2

Carta de magaz a Yanguas (21 de diciembre de 1926)

Carta del Sr. Embajador a S.E. D. José de Yanguas, Ministro de Estado en 21 Diciembre 1926.

En el asunto del Cardenal Vidal i Barraquer, en suspenso desde principios de este verano, sería utilísimo para mí, poder saber, si ello es posible, si el Gobierno se ha desinteresado de él o si persiste en sus propósitos de enviar una información escrita en la que apoyaba gestiones para pedir un cambio de Diócesis. En el primer caso que no sería inverosímil de ser ciertos los informes que hasta mí llegan de Tarragona y suponen que los catalanistas miran al Arzobispo como muy tibio partidario suyo y casi con desconfianza, nada tengo que decir. Si se insiste en la idea de separar al Cardenal de su diócesis de Tarragona, es peligroso dejar pasar demasiado tiempo. En el mes de Junio mis negociaciones fracasaron, cuando parecía que se había obtenido en parte un resultado satisfactorio, porque se interpuso una carta del Cardenal que hizo volver de su acuerdo al Santo Padre. Ahora, me aseguran que, por iniciativa del Cardenal o de sus amigos, se recogen firmas en la Diócesis con el fin de presentar al Papa un documento en que conste el general deseo de que continúe en su diócesis el actual arzobispo. De los medios empleados para recoger firmas de párrocos y fieles, puede dar idea el que se me atribuya a mí, que por mi carácter y mi cargo he guardado siempre la mayor discreción sobre este asunto, la afirmación de que no he de descansar hasta hechar [*sic*] de Tarragona al Cardenal Vidal. De traer el documento con las firmas parece iba a encargarse el P. Guim, hasta hace poco provincial de los Jesuitas, y es claro que todo esto pudiera entorpecer o dar al traste con las nuevas negociaciones.

La carta del Cardenal Gasparri sobre la política seguida por los directores de l'Action Française ha sido objeto de muchos comentarios y ha apasionado a católicos, prelados y aun Príncipes de la Iglesia, que no la interpretan tal vez del mismo modo ni se muestran conformes en sus tendencias.

Para mí, la carta de Gasparri no es más que la continuación de la política que se señaló al disolver en Italia el partido Popolare, capitaneado por D. Sturzo. La santa Sede rechaza que los católicos, como tales, y con el nombre de católicos, sigan una orientación política determinada; por eso desautorizó al partido popolare, aun cuando simpatizaba y simpatiza con muchas de las instituciones fundadas por él; y por eso desautoriza ahora a los nacionalistas de l'Action française. Alguien, sin embargo, ve en este nuevo acto algo más trascendental, que pudiera ser combatir al fascismo a través del nacionalismo francés, aprovechando precisamente el momento en que estas dos tendencias, algo parecidas en el fondo y que han coqueteado a distancia desde sus respectivos órganos de la prensa, se ven distanciadas por la inquietud producida por los sucesos de Vintimiglia y los movimientos de tropas en la frontera francesa.

El discurso pronunciado por el Sto. Padre en el Consistorio de ayer, y publicado por toda la prensa de Roma, va indudablemente encaminado a aclarar estos conceptos. Es indudable que la palabra del Sto. Padre apagará las discusiones entre católicos, pero no estamos seguros de que contente a todos,

ni de que logre restablecer la necesaria paz de los espíritus.

Para nosotros, es decir, para el caso especial de España en Cataluña, este discurso, si hemos acertado a comprenderlo bien, tiene importancia excepcional, pues en él se condena también implícitamente la campaña catalanista seguida por parte del clero y de las congregaciones religiosas de aquella región.

DOCUMENT 3

Carta de Magaz a Primo de Rivera (21 de mayo de 1927)

Carta del señor Embajador al Presidente del Consejo de Ministros en 21 de Mayo de 1927

Excmo. Sr. Marqués de Estella.

Distinguido amigo y respetado Jefe: Tengo el gusto de contestar su carta reservada del 11 del corriente que acabo de recibir por la Valija diplomática.

Sobre el Padre Capuchino Ruperto de Manresa, del Convento de Santa María de Pompeya [*sic*], de Barcelona, me ha escrito ya el Ministro del Trabajo, Sr. Aunós, y le he contestado después de una larga conversación con el Padre General de los Capuchinos, hoy español y creo que amigo mío.

Precisamente porque conozco al General, creo poder afirmar que hemos de encontrar en él un auxiliar eficaz en cuanto se trate de evitar la propaganda del catalanismo de ciertos frailes exaltados; pero, al mismo tiempo, como hombre que conoce muy bien su personal, me asegura que, como no hayan ocurrido hechos nuevos, de él completamente desconocidos, al señalar al P. Ruperto de Manresa como un exaltado, se señala mal indudablemente. A su juicio, ese fraile es de los más tibios regionalistas de Barcelona, al extremo de ser mirado con cierta prevención por sus colegas de la Ciudad Condal que comulgan en aquellas ideas.

Dice también el Padre General que, al pedir se separe a ese Fraile del convento de Santa María de Pompeya, contentándose con su traslado a Sarriá, la gestión más parece obedecer a un resentimiento personal que trata de disfrazarse con el color político, el más antipático, naturalmente a las autoridades, que no el temor de una propaganda que lo mismo continuaría haciéndose desde Sarriá, enclavado hoy en el mismo término municipal de Barcelona.

Por último, me asegura el Padre General, siempre dentro de la natural reserva, que ese fraile cuenta con la protección y el apoyo de personas enlazadas

con la Familia Real que seguramente saldrían garantes de la conducta del fraile.

De todos modos, el General me ha ofrecido solemnemente que, si se le señala cualquier acto o muestra de la actividad catalanista del expresado fraile, lo corregirá en el acto e impedirá vuelva a producirse; pero para ello es preciso que se concreten los cargos.

Dado el crédito que me merecen, la discreción, la buena fe y el talento del Padre General de los Capuchinos, y como por otra parte, conozco por experiencia lo mal que suele informarse a las autoridades, me inclino a creer tiene completa razón el General.

Es cuanto puedo decir a usted por hoy sobre este asunto, y queda como siempre a sus órdenes, atento amigo y subordinado.

DOCUMENT 4

Carta de Magaz a Primo de Rivera (24 de junio de 1927)

Carta del Embajador al Presidente del Consejo de Ministros en 24 de Junio de 1927.

Excmo. Sr. Marqués de Estella.

Señor Presidente y respetado amigo: Como ampliación a mi telegrama número 42, debo manifestar a usted que hace muy pocos días, con referencia a la visita girada a los diversos colegios eclesiásticos que en Roma han establecido algunas naciones, se dijo que el Colegio español estaba dividido en dos bandos con motivo del catalanismo.

Como he seguido con muchísima atención cuanto se refiere al expresado colegio, porque contra él venía prevenido, al hablar de este asunto con el Secretario de Estado he podido afirmarle, como me complazco también en asegurar a usted, que esas noticias son muy exageradas.

En el Colegio Español hay alumnos de casi todos los seminarios de España y es natural, por lo tanto, que en él se reflejen las tendencias y divergencias que existen en la misma España, a pesar de la índole del Colegio y de la prohibición que existe contra cualquier manifestación de carácter político.

El total de alumnos del Colegio es hoy de noventa y, de ellos, sólo diez y ocho son catalanes, pero, aun de estos diez y ocho, sólo de cinco puede afirmarse han hecho públicas sus ideas catalanistas.

Estos cinco alumnos pertenecen a las dos primeras secciones, es decir, a los dos primeros años de estudios, lo que indica que la influencia del colegio consigue aplacar esas tendencias en los sucesivos años de la formación.

Ni puede, pues, decirse razonablemente que el Colegio está dividido, ni puede reprocharse nada a la orientación sana y patriótica que en él se inculca

los alumnos.

Esta orientación había podido comprobarla, sin necesidad de este cotejo de cifras, en las diferentes visitas hechas al Colegio, y, muy especialmente, en la fiesta allí organizada el día del último cumpleaños de S. M. el Rey, pues siempre las palabras pronunciadas por el Rector han sido de gran patriotismo, y siempre esas palabras o cualesquiera otras que a la Patria ensalzaran han sido recibidas por los alumnos con verdadero, espontáneo y unánime entusiasmo.

Lo más que puede deducirse de los datos anteriores, es que algunos alumnos llegan al Colegio con ideas catalanistas y, por tanto, en los seminarios catalanes tal vez se haga o tolere política catalanista.

Así lo manifesté al Cardenal Gasparri, rogándole que se llamara la atención de los respectivos Prelados y, también, por consejo suyo, fui a ver, para hacerle igual ruego, al cardenal Bisleti, Prefecto de la Congregación de Seminarios. Ambos me ofrecieron tomar el asunto con interés, pero es evidente que estas gestiones mías tendrán mucha mayor eficacia si el Gobierno quiere apoyarlas, desde Madrid, por conducto del Nuncio. Es indudable, además, que para atajar el problema catalán, siempre será útil y oportuno que la Santa Sede estimule el celo de los Obispos para que el clero se abstenga de toda actuación política. El momento parece escepcionalmente favorable, toda vez que el Santo Padre ha condenado repetidamente a los católicos que, como tales, siguen una determinada orientación política.

Pero si considero útil esta gestión por mí iniciada, no se me oculta sería injusto atribuir a los actuales Obispos de Cataluña la entera responsabilidad si los alumnos de aquellos seminarios salen impregnados del espíritu en que han vivido, crecido y se han educado antes de ingresar en aquellos establecimientos, o si unos pocos, más apasionados o vehementes, reaccionan fatalmente al encontrarse, aquí en Roma, con un medio poco favorable a sus ideas o con compañeros hostiles, no siempre prudentes.

Como todo lo que mueve a las masas, los orígenes y causas del catalanismo son necesariamente complejos y tienen poco parentesco con la lógica. Lejos de mí la vana pretensión de querer descubrirlos; pero sin profundizar demasiado en el asunto, y aun sin gran sutileza, creo puede afirmarse que una de las principales causas, tal vez la mayor de todas, reside en lo que los mismos catalanes llaman el renacimiento de la lengua y literatura catalanas.

Este renacimiento, completamente artificioso, ha sido muy perjudicial a los intereses de España. Ha impedido la divulgación de una innegable gran actividad científica y literaria desarrollada en Cataluña últimamente, y que sería más conocida de no haberse publicado en catalán. A esa obra científico literaria se le ha sabido dar, desde Cataluña, una extraordinaria propaganda, la que ha ejercido fuera de España y, muy especialmente, en el Vaticano, una influencia nociva para nosotros.

Pero ese renacimiento es una planta de estufa, que carece de condiciones

fáciles de vida. Un libro catalán no puede encontrar nunca más que un número limitadísimo de lectores, y está condenado, de antemano, sea el que fuere su mérito, a que su venta no cubra los gastos de impresión. Y si esto ocurre con una publicación vulgar y modesta, con mucha mayor razón en esas ediciones de gran lujo, soberbiamente [*sic*] editadas e ilustradas que han sido la característica de la publicación catalana desde hace una veintena de años.

Alguna entidad, como el «Foment de la Pietat Catalana», de nombre ya sospechoso, ha inundado Cataluña de libros religiosos editados en catalán, consiguiendo desterrar los redactados en castellano y, casi, la creación castellana.

Para que todo esto sea posible ha sido y es preciso que, al lado de los escritores catalanes, se encuentre siempre el Mecenas catalán. Mientras vivió la Mancomunidad, pudo ésta atender a subvencionar las obras catalanas, pero hoy la subvención tiene que proceder del bolsillo de los particulares. Particulares que son los principales responsables, puede asegurarse, de ese morbo que preocupa y debilita a España.

Todo esto es vulgar, seguramente no es nuevo para usted ni puede escaparse a su penetración, si me permito apuntarlo es ante la esperanza de que la distancia a que vivo de España y de Cataluña me permita una visión simplificada de sus problemas, un punto de vista que puede ser muy útil conocer a un Gobierno fuerte y que dispone de extraordinarios medios de coerción.

De usted affmo. atto. amigo y subordinado q. e. s. m.

DOCUMENT 5

Carta de Magaz a Primo de Rivera (1 de diciembre de 1927)

Carta del Embajador al Presidente del Consejo de Ministros en 1 de Diciembre de 1927.

Excmo. Sr. Marqués de Estella, Presidente del Consejo de Ministros.

Muy respetado Jefe: Como sé el interés con que sigue usted cuanto se refiere en España al regionalismo y la parte que en él toman el clero y las Congregaciones religiosas, creo le gustará a usted conocer de detalle de [*sic*] una conversación que acabo de celebrar con el Padre Melchor de Benisa, General de Religiosos Capuchinos.

Este señor acaba de regresar de España, donde ha pasado dos meses recorriendo los diferentes conventos de la Orden y asistiendo al Capítulo para la provisión trienal de cargos, en Pamplona.

Ante todo, me dijo había podido comprobar en Barcelona que las acusaciones contra el Padre Ruperto de Manresa, obedecían a cuestiones personales. Según pude deducir, fueron personas muy allegadas al padre Ruperto, proba-

blemente del mismo convento, las que fueron a acusarle ante el Gobernador Civil y el Capitán General de Cataluña; y la razón es que el P. Ruperto, quizás por su poca salud, tiene un carácter agrio y difícil, y su trato no es cómodo para los que con él conviven. Perjudica también extraordinariamente al P. Ruperto la parte que tomó, hace ya bastantes años, favoreciendo la reunión en su convento, de aquellos parlamentarios que pretendieron celebrar una sesión a espaldas del Parlamento y del Gobierno; pero los mismos catalanistas creen que el P. Ruperto, en aquella ocasión, se dejó llevar, más que por un credo político, por deberes de amistad y de vanidad personal.

Cuando el General salió de Roma, el Santo Padre, en la audiencia de despedida, se refirió especialmente a los nacionalistas españoles, tanto catalanistas como vizcainos, y le encargó recomendar muy especialmente a todos los religiosos se abstuvieran de mezclarse en esas cuestiones políticas, porque su misión estaba «al di fuori e al di sopra» (por fuera y por encima); pero le recomendó también que, al corregir estos abusos se procediera con prudencia, para no hacer mártires en beneficio de la causa de la que se pretende separarles.

El resultado de los capítulos celebrados en Barcelona y en Pamplona, no ha podido ser más satisfactorio. En Barcelona, unos diez o doce catalanistas mantenían una candidatura y fueron completamente derrotados. Ni el Provincial, ni los cuatro consejeros, ni los nueve o diez superiores de las distintas casas de Cataluña, son catalanistas. Igual ha ocurrido en Pamplona.

Un hecho ocurrido en Guipúzcoa, por la denuncia presentada ante las autoridades de San Sebastián por un hermano del convento de Fuenterrabía, podría, tal vez, dar una impresión equivocada de lo que realmente sucede. Aunque el Padre General espera no resulte nada de la causa seguida contra los religiosos de aquel convento porque, faltará seguramente, figura de delito, no excluye la presencia allí de religiosos exaltados; pero éstos tendrán que someterse, si no por convicción, por obediencia a sus superiores y, por lo menos durante tres años, es de creer que los excesos que ocurran en este sentido puedan corregirse y se corrijan en las mismas provincias, sin que sea necesario traerlos a Roma.

Con verdadera satisfacción transmito a usted estas noticias que considero exactas, porque conozco bien al P. Melchor de Benisa y sé que es un hombre tan ponderado como veraz.

De usted respetuoso subordinado q. e. s. m.

DOCUMENT 6

Carta de Primo de Rivera a Magaz (16 de diciembre de 1926)

Carta del Presidente del Consejo de Ministros al Embajador en 16 de

Diciembre de 1927.

Excmo. Sr. Marqués de Magaz.

Mi querido amigo: He recibido su atenta carta de 1 del actual y no quiero dejar de dar a usted las más expresivas gracias por las noticias que me envía, al relatarme la conferencia por usted celebrada con el Padre Melchor de Benisa, General de los Religiosos Capuchinos, y por la satisfactoria impresión que, en cuanto a tendencias regionalistas de algunos elementos de dicha orden religiosa me transmite.

Sabe es suyo afmo. amigo s. s. q. e. s. m. El Marqués de Estella (Manuscrito) Comunico al General Barrera síntesis de su carta para apartar de su ánimo la desconfianza que lo influye en este asunto.

DOCUMENT 7

Carta de Barrera a Magaz (22 de febrero de 1928)

Carta del Capitán General de Cataluña al Embajador en 22 de Febrero de 1928.

Excmo. Sr. Marqués de Magaz. – Mi querido General y amigo: Con ocasión de la polémica suscitada recientemente en la prensa a consecuencia de una pastoral del Excmo. Sr. Cardenal Arzobispo de Tarragona referente a la predicación en las iglesias y a la enseñanza del catecismo en las escuelas, desearía documentarme acerca de algunos extremos relacionados con este particular de especial trascendencia, por lo que a la unidad de la patria se refiere, y he pensado que nadie mejor que usted, por su amabilidad manifiesta y por el cargo que ocupa, pudiera facilitarme los datos necesarios.

Ruégole pues me perdone si abuso de una y otro. Tengo verdadero interés en saber si como consecuencia del actual revuelo autonomista en las provincias francesas de Alsacia y Lorena, la Santa Sede ha dado algunas órdenes especiales a los Prelados franceses relacionadas con el idioma en que ha de hacerse la predicación en las iglesias de aquellas provincias, y en el que ha de enseñarse la Doctrina cristiana, la actitud en que se han colocado los Prelados, y si ellos, por sí, han tomado alguna determinación o han escrito alguna pastoral estableciendo normas sobre el particular.

En el caso de que haya habido algo de esto, y llevando ya al límite el abuso, me permito rogarle fuera tan amable que me enviase los documentos respectivos o copias fidedignas de ellos.

Tengo entendido que el Arzobispo, creo de Malinas, sucesor del Cardenal Mercier, publicó hace algún tiempo una pastoral relacionada con este particular por la cuestión de los flamencos de Bélgica, y si le fuese a usted posible

desearía tener también un ejemplar.

Perdone usted mi General la libertad y que le ruegue además me remita estos datos con urgencia, pues se ha suscitado ahora aquí esta cuestión y desearía estar documentado.

Si además de lo que indico hubiera algo más, que yo desconozca, y que pudiera servir para defender la teoría de la enseñanza y la predicación en el idioma oficial, le agradecería muy mucho se sirviera enviármelo.

De nuevo, mi General, perdón si abuso de su bondad y ya sabe es siempre suyo affmo. buen amigo q. e. s. m. – Emilio Barrera.

DOCUMENT 8

Carta de Magaz a Barrera (26 de febrer de 1928)

Carta del Embajador al Capitán General de Cataluña, en 26 de Febrero de 1928.

Exmo. D. Emilio Barrera. – Querido General y amigo: Recibo su carta y puede estar seguro pondré toda mi buena voluntad y toda la actividad posible en buscarle los documentos y datos que en ella me pide; todo el buen deseo que corresponde al que siempre tengo en complacerle y, en este caso, a mi deber de colaborar en cuanto pueda contrarriar [*sic*] la desatentada actitud de los Obispos de Cataluña.

No he de ocultar a usted, sin embargo, que, aquí, en Roma, es quizás donde con mayor dificultad se ha de encontrar lo que me pide. La prensa de este país no se ocupa de otras cuestiones extranjeras que aquellas que interesan a la política internacional de Italia y, en el Vaticano, no tienen, como parece usted creer, las pastorales de los Obispos de todo el mundo católico. Aun si existieran, tropezaría, para encontrarlas en aquellos archivos, con todas las dificultades de una falta grande de personal y, sobre todo, de voluntad para facilitar mi búsqueda.

Tendré que recurrir a los colegas diplomáticos de manera oficiosa y éstos, aunque seguramente tratarán de complacerme, no podrán hacerlo con rapidez.

Pero, respetando su criterio, del que he tenido mil ocasiones de juzgar y de admirar, entiendo que los ejemplos que debemos buscar para nuestro pleito no son los de los obispos patriotas que defienden la unidad del estado, sino todo lo contrario y, aun en los casos de obispos que amparan una minoría o que se llama tal, aquellos en que la Santa Sede ha condenado o corregido su conducta. Porque, en general, la Santa Sede delega en los Obispos en estas cuestiones y sólo toma cartas en el asunto cuando entiende que su actitud puede perjudicar los intereses de la Iglesia. Ejemplo: el caso de l'Action Française.

Aunque el Gobierno nada me ha dicho en esta ocasión, desde que leí en la prensa la alocución del Cardenal Arzobispo de Tarragona y desde que pude apreciar el revuelo que el asunto tomaba, llamé la atención del Secretario de Estado y creo que mis razones le hicieron algún efecto, pero con la prudencia que distingue a esta diplomacia vaticana, me dijo que sólo podría contestarme unos días después. La contestación ha sido haber ordenado al Nuncio Apostólico en España que haga por sí mismo una información en Cataluña.

El Nuncio es una persona de talento, hombre ponderado y que, en otros informes que he tenido ocasión de conocer, demuestra sus simpatías por el actual Gobierno; temo, sin embargo, que la información que haga sea unilateral y, por lo tanto, tendenciosa, y temo, además, que sólo informe o sólo estudie lo que a la Iglesia particularmente pueda importar.

Temo, también, el trato desfavorable que el Vaticano da a los pueblos fundamentalmente católicos, por lo mismo que está seguro de ellos, y la poca consideración con que suele tratar los gobiernos que no le inspiran temor. En nuestro caso especial, además, la Santa Sede alega siempre que no tenemos derecho a quejarnos de los Obispos que, según el Concordato, son presentados por el mismo Gobierno.

Digo a usted todo esto para demostrarle las dificultades que aquí existen para una labor útil, y, sobretudo, porque lo que conviene que el Nuncio aprecie es que el clero catalán, catalanista y aun separatista en su inmensa mayoría, toma la religión como medio de propaganda y, no pudiendo ahora emplear otros medios más directos, se sirve de la lengua, tratando de borrar el uso del español en Cataluña. Que este nacionalismo catalán exacerbado puede ser peligroso para la religión, de la misma manera que se consideró peligrosa la influencia ejercida en Francia por los directores de l'Action Française.

Yo estoy completamente seguro que, en Barcelona, usted sabrá orientar, ilustrar y depurar las informaciones del Nuncio. De lo que no estoy tan seguro es de que no ocurra lo mismo en otras localidades, por falta de habilidad o por exceso de celo.

Celebro mucho me haya usted escrito y creo conveniente estemos en contacto sobre todo lo que se refiere al pleito catalanista para proceder de acuerdo. Si algún sacerdote o religioso se desmanda en algo concreto, no deje tampoco de decírmelo.

Mi mujer agradece mucho su saludo, yo le ruego trasmita los míos a toda su distinguida familia y disponga siempre como quiera de su muy afmo. sincero amigo q. e. s. m.

Carta de Magaz a Barrera (29 de febrer de 1928)

Carta del Embajador al Capitán General de la Cuarta Región de 29 de Febrero 1928.

Querido General y amigo: Como continuación a mi carta anterior y no como modelo a emplear, sino solamente para su información, remito a usted un recorte del *Giornale d'Italia* de esta fecha que le dará a usted una idea de cómo anda en Italia el asunto de los nacionalismos dentro de la Iglesia y del Estado italiano.

Lo ocurrido en Trieste no es más que la iniciativa de un italiano más o menos exaltado, pero tanto allí como en el antiguo Tirolo austriaco, hoy perteneciente a Italia, el Gobierno está haciendo una intensísima campaña contra las lenguas exóticas sin que para ello se ponga de acuerdo con el clero. Esto, por otra parte, le sería difícil, dadas las relaciones que existen entre el Vaticano y el Gobierno actual. La campaña de desnacionalización se efectúa principalmente en las escuelas, en donde no se tolera otro idioma que el italiano.

Otro día escribiré a usted más extenso sobre esta materia. Entre tanto sabe es muy affmo. y verdadero amigo suyo que le quiere.

DOCUMENT 10

Carta de Magaz a Primo de Rivera (4 de març de 1928)

Carta del Embajador al Presidente del Consejo de Ministros de 4 de Marzo de 1928.

Exmo. Sr. Marqués de Estella.

Distinguido amigo y respetado Jefe: Tan pronto pude apreciar, por el revuelo de la prensa, el mal efecto de la alocución del Arzobispo de Tarragona, expuse el asunto al Secretario de Estado de Su Santidad reproduciendo antiguas quejas. El Cardenal Gasparri me escuchó atentamente, leyó el texto de la alocución, que oportunamente le llevé, y pareció impresionarse, pero rehusó darme una contestación inmediata. La que obtuve una semana después fue la que oportunamente telegrafí a usted, es decir, que había encargado al Nuncio hiciera una información personal en Cataluña. Como el Nuncio es persona inteligente y ponderada, ha dado constantemente informes favorables del Gobierno y de la situación de España, y no siente una gran simpatía por el Cardenal Vidal i Barraquer, no me pareció mal la solución, ni me sorprendió la exajerada prudencia con que se quería proceder, porque ella es tradicional en la Santa Sede y porque, recordando lo ocurrido conmigo a poco de llegar a Roma, comprendí el deseo de evitar una repeticion.

Lo que conviene, y esto lo apreciará usted mejor que yo, es que la información del Nuncio no sea unilateral y, por lo tanto, tendenciosa, y, también, que las autoridades y los españoles de Cataluña no se excedan pues, en estas cosas, tanto se peca por carta de más como por carta de menos. Estoy seguro que Barrera, en Barcelona, lo hará, y bien, pero a las demás autoridades de las otras provincias catalanas no las conozco.

Esto es muy interesante porque ahora, precisamente, he podido saber que lo ocurrido a poco de tomar posesión de este cargo, cuando Su Santidad se negó a cumplir el ofrecimiento formal de escribir al Arzobispo de Tarragona, se debió a un desdichado exceso de celo y a una ligereza del Gobernador militar de Tarragona, que usted debe recordar lo mismo que yo. El expediente que entonces formó el Arzobispo para demostrar que en el Seminario, en la fiesta a que había asistido el Gobernador Militar, sólo se había hablado en castellano y en latín, y el original de la carta que usted, mal informado, había escrito al Cardenal, se envió entonces al Papa y sirvió para demostrar que las autoridades estaban mal informadas.

Ahora quieren repetirse maniobras parecidas. Hace pocos días ha estado en Roma, enviado por el Arzobispo, un capellán de Barcelona, el P. Carreras, acompañado de dos religiosos benedictinos. No necesito descubrir al P. Carreras, que ha figurado siempre entre los más furibundos catalanistas, ni tengo que recordar que los benedictinos de Monserrat [*sic*] se han distinguido siempre, también, por su exaltación en pro de tan desdichada causa.

El P. Carreras ha visto al Secretario de Estado y a varios Cardenales y, como es listo, y se ha presentado como apartado de toda lucha política, como si sólo quisiera exponer con imparcialidad completa la situación de Cataluña, consiguió, de primera intención, deslumbrar al Cardenal Gasparri. Por fortuna, el Cardenal Gasparri tuvo la buena idea de enviármelo y yo, conocedor de sus argumentos y de la persona, he podido contrarrestar su influjo.

La tesis sostenida por el Padre Carreras es que, en lo que al clero se refiere, no existe problema catalanista, porque permanece totalmente alejado de la política. Que si en la junta de Prelados celebrada en Barcelona se trató de la predicación, fue porque el Gobernador de aquella provincia lo había pedido así al Obispo, y que, en la junta, por unanimidad, se acordó repetir las instrucciones del año 23. Que esas instrucciones se refieren más bien a los pueblos, donde, por lo general, no se entiende el castellano, puesto que en Barcelona casi toda la predicación se hace en castellano. Relató, también, al Secretario de Estado un supuesto ocurrido a Su Magestad el Rey, durante su última estancia en Barcelona, con el objeto de demostrarle lo poco que allí se conoce el castellano por la gente del pueblo. Según el Padre Carreras, en una de las visitas que S. M. suele hacer a las fábricas de los alrededores, interpelló en la carretera a unas mujeres que ni le entendieron ni supieron contestarle.

Una carta confidencial de [*sic*] Obispo de Tortosa, dirigida a uno de los profesores del Colegio Español, que yo he leído y que ha leído también el

Secretario de Estado, demuestra que en la junta de Prelados, no se trató ni se habló del asunto de la predicación. Si aparece como un acuerdo en el acta, es porque se deslizó en ella subrepticamente y, leída aprisa y confusamente, no hubo manera de enterarse al aprobarla. Un periódico católico de Barcelona ha permitido demostrar al Secretario de Estado que, en aquella ciudad, las pláticas y los ejercicios cuaresmales se hacen generalmente en catalán y, en las parroquias, en catalán sin excepción.

Creo destruida la maniobra del Padre Carreras, pero no será la última de los catalanistas. Ahora sé que se prepara en Vich una protesta, dirigida al Pontífice, contra la persecución que sufre el catalán por parte del Gobierno y autoridades. Conocido el viaje del Nuncio y su objeto, pues el Cardenal Gasparri no lo ha recatado al Padre Carreras, es seguro organicen comisiones y representaciones numerosas que vayan a verle y exponerle sus pretendidas quejas.

Entre las cosas que ha ido contando por ahí el Padre Carreras, con la piadosa intención que puede usted suponer, figura la de que la situación política de España es sumamente delicada, y que el Gobierno, y aun el Rey, están en grave peligro.

Ayer he visto de nuevo al Secretario de Estado para encarecerle la necesidad de proceder cuanto antes a la información y llegar a algo concreto. Le he hablado, también, de la conveniencia de escuchar a los dos Cardenales que fueron antes Nuncios en España. El Cardenal Ragonesi conoce el problema y conoce a muchas de las personas que en él actúan; cuanto dijera creo habría de ser favorable a nuestros deseos, pero no parece que el Cardenal Gasparri esté muy propicio a escucharle. Me dijo, en cambio, que escribiría al Nuncio recomendándole la mayor diligencia.

He aquí el estado del asunto en Roma, para que pueda seguirlo usted en todos sus detalles y darme sus instrucciones si lo considera útil. Por mi parte, agradecería también se me hiciera saber la importancia que el Gobierno quiere conceder a este incidente ya que, en esta ocasión, han faltado notas oficiosas que puedan orientarme.

Soy siempre de usted atto. amigo y respetuoso subordinado q. e. s. m.

DOCUMENT 11

Carta de Barrera a Magaz (6 de març de 1927)

Barcelona, 6 de marzo de 1928.

Exmo. Sr. Marqués de Magaz.

Mi querido General y amigo: mil gracias por su amabilidad siempre excesiva para conmigo.

He recibido sus cartas y el recorte de periódico que ha tenido la bondad de enviarme y comprendo perfectamente cuanto usted dice y lo difícil que ha de ser encontrar los datos que yo le interesaba en mi primera carta.

Dada la textura en que se coloca el Vaticano y convencido, como usted dice muy bien, de que a los países eminentemente católicos nos dan un trato desfavorable precisamente por la seguridad que en ellos tienen, encuentro difícil una solución, sobretudo en el caso actual por no encontrar ayuda noble por parte del Cardenal, que ha obrado como siempre con tendencia equívoca y con soberbia manifiesta.

Ya tenemos conocimiento oficial, aunque reservado, de la visita del Nuncio con la finalidad que usted me indica en su carta y si como usted dice y yo temo, la información que se hace es unilateral, habremos perdido la partida porque el 90 % de los curas son catalanistas. Sin embargo, lucharemos a ver de conseguir que ese Señor se lleve de aquí la impresión real y verdadera de la situación que no puede ser más diáfana.

Confieso a usted ingenuamente que desde que publicó el Cardenal la pastoral que tanto juego ha dado tengo la obsesión de hacer una interpelación en la Asamblea respecto del particular. No sé si el presidente me autorizará.

Le chocará a usted tal vez esto, pero como por mi cargo soy Presidente de la Junta de Acción Ciudadana y es precisamente en la Junta donde se ha suscitado esta cuestión, parece natural que sea yo quien tome la voz y salga a la palestra.

Nosotros acudimos a los Obispos para que se fuese extendiendo la predicación en castellano y para que se cambiase de nombre y la tendencia de desterrar el idioma oficial de la Iglesia del «Foment de la Pietat Catalana» y la contestación que hemos tenido es la pastoral aludida, después de una junta de todos los Prelados de Cataluña presididos por el Cardenal.

He hecho ya unos apuntes para la interpelación, en espera de la aprobación del Presidente, que los conocerá uno de estos días, y en ella no pienso meterme a discutir derechos, sino a poner de manifiesto el peligro que los acuerdos adoptados por los Obispos significan para la unidad de la Patria y la falta de fundamentos esenciales en que han podido basarse para tomarlos.

Demuestro por una estadística que mandó hacer la Junta Ciudadana que más del 50 % de la población de Barcelona no es catalana y entiende mejor que el catalán el castellano, para deducir que siendo el objeto de la predicación que la palabra divina llegue a conocimiento de todos, no cabe duda que el idioma que debiera usarse es el que entienden todos sin distinción y por lo tanto, que la predicación en Barcelona y en otras poblaciones debiera hacerse, por regla general, en castellano, y sólo en circunstancias especiales en catalán. Es decir, lo contrario de lo que dice la Pastoral.

Me meto con el significado de esta tendencia que es marcadamente político, porque la Iglesia no puede servirse de la predicación ni de nada que se

relacione con la religión como banderín político y ni como medio de difusión de una lengua, ni para tratar de que prevalezca una sobre otra, porque esos son fines terrenos ajenos a su órbita, aparte de que jamás puede pensarse que esos fines terrenos prevalezcan sobre el espiritual hasta el punto de convertir a este medio para la consecución de aquéllos.

Que se patrocina la predicación en catalán y en Cataluña hay dos idiomas, el catalán de siempre y el inventado por los separatistas que hay muy pocos que lo entiendan y que emplean en el púlpito sacerdotes de ciertas tendencias. Resultando hasta sacrílego emplear para la difusión del amor y de la paz una parodia de lenguaje creado por el odio y para el odio.

Pongo el ejemplo de la Cataluña francesa en que se predica sólo en francés y no en patuá y digo que siendo universal la disciplina eclesiástica en la materia y no ofreciendo dificultades la Iglesia para que se predique en francés en la Cataluña francesa, tampoco debe ni puede ponerlas para que se predique en castellano en la Cataluña española, porque, además, tan sabido es el español en la Cataluña española como el francés en la francesa.

Como las pastorales todas se escriben en castellano pregunto, que porqué si emplean el castellano en la palabra de Dios escrita ponen reparos para su empleo en la palabra de Dios hablada.

Pongo de manifiesto los sentimientos religiosos de nuestro Rey y el interés del Gobierno en apoyar y defender los intereses de la Iglesia y en consecuencia y como no hay menoscabo para éstos con la predicación en castellano, al hacerlo así se robustecerían mucho los de la patria y justo sería que la Iglesia diese la mano al Estado para afirmar y consolidar la gran obra de la unidad nacional mediante la difusión de la lengua; llamo la atención acerca del momento en que se han recordado los preceptos de la Pastoral, que se cumplían aquí fielmente, precisamente en el momento en que la Junta de acción ciudadana intenta, respetuosamente, cerca de los prelados que se vaya extendiendo la predicación de las iglesias en castellano.

En cuanto a la lengua en que ha de enseñarse la doctrina en las escuelas, facultad a mi juicio del Gobierno, velando sólo la Iglesia porque se efectúe conforme al dogma, no concibo que enseñándose todas las demás materias de la instrucción primaria en castellano, se haga una escepción con la doctrina, y a este propósito, pongo de manifiesto la circular reciente que el Ministro de instrucción Pública francés, M. De Monzie, ha dirigido a los Rectores sobre el empleo de los patuás e idiomas en la enseñanza primaria. Entre otras cosas dice: «Ni clase en latín, ni escuela en patuá, la unificación por la enseñanza pública del francés».

Por último, me meto con la entidad «Foment de la Pietat Catalana» preguntando si vamos camino de un cisma, porque yo buen creyente no sabía que existiese otra piedad que la cristiana, y demuestro que el fin principal de dicha entidad es única y exclusivamente desterrar el castellano de la Iglesia.

En fin, mi General, esto es muy largo y no le canso más; perdone si le he molestado, pero he querido indicarle algo de lo que pienso hacer si el Presidente me deja.

Con mucho gusto le tendré al corriente de lo que haya, porque aparte de la satisfacción que me proporciona el estar en relación con usted, siempre es muy conveniente que sepa usted lo que por aquí pasa. Desde luego ya le diré lo que ocurre con la visita del Nuncio y si usted puede decirme algo que me oriente, ya que es un voto especial en la materia, se lo agradeceré mucho.

Póngame a los pies (q. b.) de la Marquesa, de nuevo mil gracias por su amabilidad, perdón por mi pesadez y un saludo muy afectuoso de su buen amigo. – Emilio Barrera.

DOCUMENT 12

Carta de Magaz a Barrera (7 de març de 1928)

Roma 7 Marzo 1928. – Exmo. Sr. D. Emilio Barrera.

Querido General y amigo: Creo poder completar útilmente mis cartas anteriores.

En primer lugar, tengo el gusto de enviar a usted las instrucciones del Cardenal Arzobispo de Malinas y le envío, también, la carta del Embajador de Bélgica que la acompaña por si sus observaciones le son útiles.

La Santa Sede, en general, delega en los Obispos la cuestión de idioma, pero, si da instrucciones, estas son las de enseñar el catecismo en la lengua materna, por haberlo dispuesto así el Concilio de Trento, y predicar en el idioma que comprendan mejor los fieles. Pero repito que es cuestión que deja a los Obispos, por creer son ellos los que mejor pueden interpretar y apreciar lo dispuesto, y porque la Santa Sede procura siempre evitarse los conflictos.

Con la cuestión de las minorías, en los nuevos estados o fronteras creados por la guerra, los tendría por docenas. Lamenta lo que ocurre, pero no hace una protesta explícita.

En Alsacia Lorena los Obispos católicos de nacionalidad alemana que había al hacer la paz, vieron su situación tan delicada y difícil que todos ellos fueron renunciando. Hoy los Obispos son franceses, y no es extraño ayuden al Gobierno en sus deseos de afrancesar aquellas provincias, pues el clero francés, si peca por algo, es por exceso de galicanismo.

Igual ha ocurrido en Checoslovaquia con los antiguos Obispos austriacos. Ya no queda ninguno.

En Italia, en el alto Tesino, parte meridional del antiguo Tyrol, aún quedan cuatro o cinco Obispos austriacos. Dos vacantes que han ocurrido no han sido cubiertas. La situación de aquellos Obispos debe ser poco envidiable porque el Gobierno italiano está decidido a convertir en italiana aquella población. Por el momento, sin embargo, es que nadie comprende allí más que el alemán. Por ello, sin duda, aún se publican algunos periódicos en aquella lengua y son bilingües los anuncios, avisos y letreros. Los nombres de los pueblos se han italianizado todos.

En resumen: el deseo de la Iglesia es que los sacerdotes se dirijan a los fieles en la lengua que comprendan mejor; pero transije cuando comprende que no tiene otro remedio que contemporizar.

Lo que la Santa Sede ha condenado reciente [*sic*] y repetidas veces es que la religión se tome como medio para hacer una política determinada.

Perdóneme si insisto en esto último, pero creo sería utilísimo que el Nuncio, en la visita que debe hacer a Cataluña, sacara la impresión de que sacerdotes y religiosos no vacilan en hacer política valiéndose de la religión, y que si el catalanismo tiene ciertos caracteres románticos y místicos que le hacen particularmente peligroso, es porque los curas lo han mezclado con la religión. Por eso las clases bajas de las grandes poblaciones, poco religiosas, en general, no sienten el problema catalanista.

Dígame, le ruego, si quiere algo más en que yo pueda servirle. Ya sabe que en ello tiene verdadero gusto y es siempre su amigo muy sincero que le quiere y e. s. m. El Marqués de Magaz.

DOCUMENT 13

Carta de Magaz a Gasparri (9 de març de 1928)

Roma 9 Marzo 1928. – A Su Excelencia Reverendísima el Cardenal Gasparri, Secretario de Estado de Su Santidad.

Eminentísimo Señor:

Como complemento y recordatorio de la conversación que acabo de tener el honor de celebrar con Vuestra Eminencia, le dirijo estas cuantas líneas.

Por el Padre Carreras, a quien si duda Vuestra Eminencia, no creyéndole catalanista, se le confió, se sabe ya en Cataluña el próximo viaje del Nuncio y su objeto.

Los catalanistas han empezado a moverse y es seguro desplegarán toda clase de actos, y emplearán una excelente organización para conseguir que el Nuncio no pueda hacer la información más que dentro de su campo. Con pretextos de obsequiarlo o de saludarle, le sitiarán materialmente, y absorbe-

rán todo su tiempo, aislándole de las personas que pudieran informar contra sus propósitos o de una manera imparcial. Recibirá muchas y copiosas listas de firmas, comisiones, representaciones y entidades diversas que tratarán de hacerle ver la persecución que sufre el catalán y el amor a la Región por parte del Gobierno y de las autoridades. Los más temibles serán los que vayan a verle presentándose como ajenos al catalanismo y a toda lucha política. Vuestra Eminencia conoce el caso del Padre Carreras.

Conviene, por lo tanto, que el Sr. Nuncio, cuyo talento e independencia de criterio conocemos, vaya prevenido, y vaya pronto a Cataluña, para que su información pueda resultar lo más verdadera posible.

Con este motivo me repito, Eminentísimo Señor, su amigo muy atto. Y respetuoso q. l. b. el anillo. – El Marqués de Magaz.

DOCUMENT 14

Carta de Vidal y Barraquer a Gasparri (10 de març de 1928)

Reservadísima. – Santa Coloma de Farnes 10 de Marzo de 1928.

Eminencia Reverendísima: Todos los Prelados de la Provincia eclesiástica Tarraconense se reunieron en conferencia celebrada en Barcelona a mediados de Enero del presente año, acordándose elevar a Su Santidad un mensaje de adhesión, respeto y obediencia, que gustosamente envié al Augusto Pontífice incluyendo copia de los acuerdos y demás documentos relacionados con los mismos.

Hoy tengo el honor de añadir, para conocimiento de la Santa Sede, nuevos documentos numerados en la lista adjunta.

Desde hace mucho tiempo las autoridades civiles de esta región se entrometen en asuntos eclesiásticos y quieren que la predicación de la divina palabra y la enseñanza del catecismo sirvan de medio para la difusión del idioma castellano. Han hecho presión sobre los Obispos, los párrocos y los Religiosos, y hasta las esposas de algunas de dichas autoridades toman parte activa en ello, habiendo llegado a negar el pasaporte a uno de los predicadores de la numerosa peregrinación de Cataluña que cada año va a Lourdes, sólo porque predicaba en catalán, a pesar de ser nombrado por los obispos y de haber otros sacerdotes que predicaban en castellano.

Valiéndose de los Inspectores, procuran desterrar de las escuelas oficiales y privadas el texto catalán del catecismo, conculcando el derecho de los Prelados, reconocido por la Ley civil, de fijar dicho texto. Derecho al que nunca han renunciado, como lo prueba a) la serie no interrumpida de ediciones de catecismos en lengua catalana, de los que se envían a los maestros para la enseñanza de la Doctrina, y b) la protesta del Episcopado de esta provincia eclesiástica contra una R.O. de 1902 prohibiendo dicha enseñanza en catalán,

protesta que originó la derogación de la referida R.O. y hasta, si la memoria me es fiel, una crisis ministerial. Como impera la Dictadura, los profesores, ante el temor de una multa, un traslado, una clausura de escuela, etc., van cediendo, en evidente perjuicio de los niños y de los padres, cuyos hijos acabarán por no saber la doctrina cristiana pues en los templos y en sus casas la aprenden en catalán generalmente y en la escuela en castellano. Los fieles se quejan, los maestros dicen que incumbe a los Obispos la defensa de los derechos de la Iglesia, los Párrocos están con miedo y zozobra. Ante esta situación lo menos que podían hacer los Prelados era ratificar los acuerdos tomados en conferencias anteriores y publicarlos de nuevo para conocimiento de todos los fieles.

Como verá Vuestra Eminencia Reverendísima, se limitan dichos acuerdos a sostener la doctrina canónica y la tradición de esta provincia eclesiástica, acomodándolas a las actuales circunstancias, procurando mantener ministerios tan sagrados, apartados y muy por encima de las miras y de los *vaivenes* de la política, pues cualquiera que sea la situación de *mañana*, no precisará modificar las referidas normas. Si el Gobierno pretende asimilar y unificar todas las regiones de España, que obre como estime conveniente, pero no puede emplear para ello cosas y personas de la Iglesia, haciéndolas antipáticas a una gran parte del pueblo.

La publicación de los acuerdos calendados produjo contrariedad a las referidas autoridades, especialmente a las que componen la Junta de Acción Ciudadana de Barcelona, llegando algunas de ellas (el Presidente de la Diputación) a decir a persona de su confianza que precisaba dar una *nota fuerte* en vista de la situación difícil en que se hallaban; situación creada por ellas mismas en virtud de extralimitaciones (no por las afirmaciones que hacen los prelados de los derechos de la Iglesia) y que a la vez constituye una confesión implícita de haber actuado fuera de su jurisdicción.

No tardó en aparecer un insidioso artículo en A.B.C. (G), periódico madrileño, del cual se hizo eco el mismo día por la noche «La Nación» (G) órgano del Gobierno, publicando una nota semioficiosa de carácter laicista. No he de calificar el artículo de referencia por atacarme principalmente a mí, pero provocó una fuerte reacción en las personas, en las entidades, y en la prensa de todos los matices, desde el izquierdista «El Diluvio», «El Imparcial», «El Sol», hasta la derecha, como «El Debate», «El Siglo Futuro», «El Correo Catalán», «El Diario de Barcelona», etc. etc. «La Vanguardia», periódico nada sospechoso de clericalismo, publicó el artículo que acompañó (D) poniendo de relieve la situación difícil en que se colocó A.B.C. – La confidencia referida sobre los intentos del Presidente de la Diputación, hacen presumir que el Capitán General de Barcelona y varios de sus compañeros de Junta, hicieron presión en Madrid y apareció la nota fuerte en «A.B.C.» y lo confirma: a) la actuación de siempre del ya referido General Barrera respecto al clero y respecto a mí, de la que tiene conocimiento Vuestra Eminencia Reverendísima;

b) los incidentes y comunicaciones cruzadas con dicha Junta, que preside el Capitán General y de las cuales revela tener noticia el que ha escrito el artículo de «A.B.C.»; c) en estos tiempos de rigurosa censura sólo se ataca e injuria en la prensa a quien el Gobierno quiere; d) el día siguiente de publicado el artículo de referencia, el Presidente del Consejo de Ministros salió de excursión a Andalucía, en Aeroplano, con el propietario de «A.B.C.», quien le hospedó en su casa; e) al ver que la estridencia resultaba contraproducente, salió una nota oficiosa (F) parando o amainando la discusión sobre el asunto, la que antes se había reprimido tachando artículos enteros de revistas y periódicos católicos; f) aparecer en el mismo día en A.B.C. el artículo en cuestión y el escrito y nota de «La Nación», órgano gubernamental; g) impedir la censura la publicación de varios trabajos en «Correo Catalán», «Razón y Fe» y otras revistas y periódicos católicos en defensa de las enseñanzas de los Prelados. – Me informan que el Gobierno, algunas de las autoridades de Barcelona y hasta algún sacerdote, han escrito al Embajador de España cerca de la Santa Sede, dándole noticias exageradas y tendenciosas y calificando de antipatrióticos e inoportunos los acuerdos de referencia, para ver si consiguen de la Santa Sede, a lo menos, que la enseñanza del catecismo en las escuelas se dé en castellano, aun para los catalanes. Es achaque común a todos los partidos y dictaduras tildar de antipatriótico lo puramente religioso, cuando no sirve a su política, y es también defecto general de los mismos, poner el mote de inoportunidad a una resolución que, sin poder atacarla en el fondo, contraría sus objetivos. – Bajo nuestro punto de vista los acuerdos son oportunos: a) afirman la doctrina de la Iglesia y derechos de los Prelados al ser vulnerados, lo hacen sin mencionar los ataques e ingerencias del poder civil y sólo repitiendo acuerdos ya tomados y publicados; b) los pertinentes a predicación y doctrina cristiana, se refieren sólo a Cataluña y no a las secciones de Aragón y Valencia enclavadas en la Provincia Tarraconense; c) suavizan la legislación anterior dictada en concilios provinciales y sínodos diocesanos y la acomodan al modo de ser actual; d) revisten cierta elasticidad, que los hace amoldables a circunstancias de tiempo y lugar; e) no es sensato establecer el funesto precedente para el día de *mañana* que en una situación de fuerza, la Iglesia deje invadir su jurisdicción; f) el resultado obtenido en la práctica por la aplicación de las referidas normas [muestran] que no excluyen ni limitan el uso del castellano. En confirmación de ello he de manifestar que en una encuesta practicada en la ciudad de Tarragona, dos años ha, a consecuencia de una denuncia contra el uso del catalán en la predicación, resultó que el 75 % de la misma se hace en castellano; en Barcelona, según reciente inquisitoria del Sr. Obispo, el 85 o el 90 %; igual o mayor tanto por ciento en Lérida y Tortosa; en las otras ciudades y pueblos casi toda la predicación es en catalán, menos en las diócesis de Lérida y Tortosa, que comprenden parte de Aragón y Valencia. La enseñanza del catecismo en los colegios de las

grandes ciudades se da muchas veces en castellano, pero en las escuelas, parroquias y colegios de los pueblos, siempre en catalán, con las excepciones de parte de las diócesis de Tortosa y Lérida. En fin, si los acuerdos tantas veces citados fueran inoportunos, ni el Rey hubiera contestado tan cariñosamente al mensaje de los Obispos (B), ni hubiesen salido en defensa de los mismos los periódicos revistas y entidades de fuera de Cataluña. Estoy convencido de que el clero parroquial de esta región (el que está más en contacto con las necesidades del pueblo) en una enorme proporción, más de un 95 %, se declararía a favor de las normas establecidas por sus Prelados. – Verdad es que las Autoridades hacen grandes esfuerzos para atraer a los sacerdotes a su política procurando sacar partido de las debilidades humanas; poco han conseguido respecto al particular. Un caso típico es el del Dr. Montagut, neurasténico, de no buena fama, nombrado canónigo de Badajoz por sus campañas españolistas, habitante en Barcelona con dispensa de residencia, director efectivo del novel diario «La Razón», que con toda libertad ha publicado varios escritos contra los acuerdos episcopales; pero dicho periódico tiene escasa tirada y pocos lectores. – Otro caso típico que demuestra la presión de las nombradas autoridades para impedir la campaña de las personas sensatas a favor de las enseñanzas de los Obispos, es lo ocurrido al Comandante Don Nicolás Martínez Sansón, autor del artículo publicado en La Cruz (E). El Gobernador de Tarragona le ordenó se presentase al Capitán General de Cataluña, Sr. Barrera; en las antecámaras le entretuvieron tres días sin que consiguiese ver al referido General, uno de cuyos ayudantes le recriminó la publicación del artículo consabido, diciéndole que precisaba *ahogar todo lo catalán*. Vio por fin al Capitán General; le hizo presente que sólo intentó defender la religión; contestando aquella Autoridad y repitiéndole por tres veces: «¿Quiere usted ir a un castillo o calabozo por seis meses?» Al replicar el Comandante en tono muy suave que su hoja de servicios estaba limpia, que había servido voluntariamente a la Patria en Marruecos, que podían decir sus compañeros se le castigaba por haber salido en defensa de la Religión y del Cardenal de Tarragona, donde él reside, exclamó el Capitán General: «Váyase, ya lo pensaré». Hasta el presente nada más le han dicho. No quiero citar otros hechos para no alargarme demasiado. – En cambio, el pueblo y las personas sensatas, conocedoras del modo de ser y de las necesidades de esta Región, aplauden sin reservas la actitud de los Prelados. Uno de los médicos de Barcelona me explicaba el siguiente caso, también típico, que le ocurrió a él mismo en el entreacto de un teatro, hablando con varios amigos sobre las normas dictadas pro los Obispos; uno de ellos exclamó espontáneamente: «ahora sí que haré administrar la confirmación a mis hijos, pues veo que los Obispos no son *empleados* o *funcionarios* del Estado». – La artillería de grueso calibre está apuntada contra mí, ya lo sabe Vuestra Eminencia Reverendísima, pero con la ayuda de Dios, no perderé la serenidad, la prudencia y

la ecuanimidad, procuraré no comprometer a la Santa Sede, sufriré con gusto, como hasta el presente, injurias y molestias en defensa de los derechos de la Iglesia y de los fieles a mí confiados. Creo no conviene modificar nada, conozco bien a esta Región y sus habitantes; ceder sería perjudicar los intereses de la Religión, de España y del Rey, sobretodo el día de mañana. – El Cardenal Vico y sobretodo el Cardenal Ragonesi, conocen bien mi modo de actuar; nunca me he metido en política y siempre he buscado la unión y la armonía de todos. –Ruego a Vuestra Eminencia Reverendísima se sirva informar al Santo Padre (cuyo anillo respetuosamente beso) del contenido de la presente, complemento de la que tuve el honor de enviar directamente a Su Santidad, y decirle que los Obispos y, sobretodo los Cardenales, hemos de servir de escudo para que los dardos enemigos no lleguen al corazón del Padre común, aun cuando deba costarnos la salud y la vida. – Quiera Dios aceptar nuestras penas para alivio de las que sufre el Santo Padre y los católicos de México. – Con todo el afecto me repito de V.E.R. atento seguro y verdadero servidor q. s. m. b. – F. Card. Vidal y Barraquer, Arzobispo de Tarragona. – Tengo preparado un dossier de los periódicos y revistas que se han ocupado de este asunto. – Exmo. Revmo. Cardenal P. Gasparri, Secretario de Estado de Su Santidad.

DOCUMENT 15

Carta de Primo de Rivera a Magaz (19 de març de 1928)

Madrid 10 de Marzo de 1928. – Exmo. Sr. Marqués de Magaz.

Mi querido amigo y compañero:

Recibo su interesante carta el día mismo en que salgo para Barcelona, por lo cual no le contestaré detalladamente hasta mi regreso que calculo para el miércoles. Mientras tanto, debo anticiparle que trato el asunto con el Sr. Cardenal Primado y que he prevenido a las Autoridades lo preciso para que la información por usted anunciada, sea completamente imparcial y, en todo caso, favorable a nuestra tendencia, en la que entiendo reside la razón y la justicia.

Por lo demás aquí no ocurre novedad ninguna, estando ahora sólo preocupados con la forma en que hemos de reingresar en el Consejo de la Sociedad de Naciones, ya que lo de Tánger, como ha visto usted, ha salido bastante bien y esperamos que no nos ofrezca dificultades la aceptación por parte de Inglaterra e Italia, de las bases convenidas.

Queda de usted affmo. amigo q. e. s. m. – Estella.

DOCUMENT 16

Carta de Barrera a Magaz (15 de març de 1927)

Barcelona 15 Marzo de 1928 – Exmo. Sr. Marqués de Magaz.

Mi querido General y amigo: Muchas gracias otra vez por su amable carta del 7 y cuantos datos en ella me manifiesta que son para mí de gran utilidad.

Como el Presidente estaba aquí cuando llegó su carta de usted se la leí y me habló de la que había recibido él el mismo día que salió de Madrid referente al Padre Carreras.

¿Conoce usted a este señor? Es un separatista de los más avanzado [*sic*] que hay y hombre de mucho cuidado porque es listo. No transije con el Gobierno ni con la situación actual y mucho menos desde que el Directorio le cortó los vuelos. No sé si está usted enterado.

Por trabajos de aquí, de los intransigentes, y ayudado por el Cardenal, le iban a hacer en Roma canónigo en esta Diócesis, pero avisado el Directorio por nosotros de lo que ocurría se pudo parar el golpe y se quedó sin canongía. No hay ni que pensar lo que dirá en Roma. Por eso lo envía el Cardenal.

Completamente de acuerdo con usted en la conveniencia de demostrar que la religión se toma como medio de hacer una política determinada. Creo que es fácil conseguirlo si el Nuncio viene de buena fe. Este es un punto principal que yo tocaba en mi interpelación que anunciaba a usted en mi carta anterior del 7 y que se ha cruzado con la de usted del 6 a la que contesto.

Y digo que tocaba porque ahora no se hará la interpelación. Se la leí al Presidente el otro día, me dijo que le gustaba pero que todo marchaba muy bien según promesas que le habían hecho y que se llevaba una copia a Madrid para leérsela al Cardenal de Toledo y al Nuncio, anunciándoles que si no se logran nuestros deseos respecto de Tarragona, se haría esa interpelación. Veremos lo que resulta. Me hubiera gustado que usted la conociera, pero es algo larga (23 cuartillas escritas a máquina) y no quiero molestarle.

Si se cumplen los favorables augurios que anuncia el Presidente, creo que todo variará de aspecto en poco tiempo.

Muchas gracias por el periódico que me envía con las instrucciones del Cardenal Van Roey de Malinas a los directores de los colegios de su Archidiócesis. Es muy interesante y oportuna para nosotros.

Le agradeceré me diga si he de devolverle la carta del Embajador de Bélgica, en esa, con la que remitía a usted las instrucciones anteriormente dichas, para enviársela enseguida, y reiterándole mi agradecimiento por su extrema amabilidad para conmigo, mande siempre a su affmo. amigo que le quiere y e. s. m. – Emilio Barrera.

Si se confirman los augurios del Presidente creo que conseguiremos resultados muy prácticos.

DOCUMENT 17

Carta de Magaz a Barrera (20 de març de 1928)

Roma 20 Marzo 1928. – Exmo. Sr. D. Emilio Barrera.

Querido General y amigo: Celebro muchísimo que los datos que pude enviarle en mi carta anterior puedan serle útiles y, desde luego, no tiene usted que devolverme la carta del Embajador de Bélgica.

Sabía que el Padre Carreras era hombre listo y de cuidado. Aquí consiguió sorprender al Secretario de Estado, quien, a pesar de sus años y de su larga costumbre diplomática, hay ocasiones en que parece un niño.

Lo que debo rectificar es su idea de que era recomendado del Arzobispo de Tarragona cuando quisieron hacerle canónigo pontificio. Entonces el Cardenal Vidal recomendaba a un sobrino suyo, pero se conoce que luego han hecho las paces.

Yo creo que el Vaticano trata de conocer el problema catalán de buena fe, y confío en Tedeschini, quien me parece persona muy seria y ponderada. Lo único que me inspira miedo es la dificultad de hacer una información en pocos días. Yo mismo, la primera vez que estuve en Italia, formé un concepto que luego he tenido que rectificar en gran parte.

Con mucho gusto leería mi interpelación aunque esta no llegue a tener lugar. Seguramente será cosa buena, de lo que desconfío bastante es de la Asamblea.

En Roma creo estamos en un momento favorable para tratar del problema que tanto nos preocupa. Aquí se han visto de cerca los peligros de ciertos nacionalismos exaltados y no tratarán al catalán mejor que a los otros; la cuestión es que vean claro.

Sabe que no me molesta nunca con sus cartas y, en este asunto, es convenientísimo marchemos de acuerdo.

De usted siempre muy affmo. buen amigo que le quiere y e. s. m.

El Marqués de Magaz.

DOCUMENT 18

Carta de Magaz a Primo de Rivera (22 de març de 1928)

Roma 22 Marzo 1928. – Exmo. Sr. Marqués de Estella.

Distinguido amigo y respetado Jefe: Aunque no he recibido todavía la carta que me anunciaba usted para después de su excursión a Cataluña, me complace en unir a mis informes anteriores una copia de la carta que el Cardenal Vidal y Barraquer ha escrito al Secretario de Estado, para salir al paso de las gestiones que contra él o contra su política puedan hacerse en la Santa Sede.

La forma en que el interesante documento ha llegado a mis manos me permite garantizar su autenticidad, que fácilmente se deduce, por otra parte, del estilo y carácter del escrito, pero al mismo tiempo me obliga a rogar a usted haga de esta carta el uso más discreto posible.

Yo creo que, aun sin referirse a ella, ni siquiera aparentar se conozca su existencia, la carta puede proporcionarnos el medio de rebatir la mayor parte de sus argumentos, y puede contribuir, seguramente, a que el Cardenal Segura, cuando venga a Roma y trate del asunto con Su Santidad, venga bien documentado contra las tretas y argucias de su colega de Tarragona. Lo de la documentación es muy interesante, pues el Santo Padre prefiere, a todo género de explicaciones y discursos, el informe escrito.

Del mismo texto de la Carta del Arzobispo de Tarragona se desprende fácilmente cuáles son los demás documentos que la acompañan. Si no me engaña la memoria, el A) es el boletín eclesiástico de la Provincia de Tarragona. El B) y el C) son, respectivamente, el mensaje de los Obispos a S.M. el Rey, y la contestación del Rey a los mismos, documentos sin relación alguna con el problema de la lengua y que seguramente usted conoce. Los demás son recortes de periódicos que también debe usted conocer o que le es fácil proporcionarse. Entre estos últimos, puedo concretar que el D) y el H) son recortes de *La Vanguardia*, de Barcelona, del 12 de Febrero y del 14 del corriente.

Sorprenderá a usted, como me ha sorprendido a mí, que se envíe un documento del día 14 con una carta fechada el 10 del mismo mes. La explicación puede consistir en que la carta, que no se habrá elaborado, ciertamente, en un solo día, comenzó a escribirse efectivamente en la fecha indicada, y se unieron posteriormente argumentos y justificaciones sin alterar la fecha primitiva.

Yo podría presentar al Cardenal Secretario de Estado un escrito, más o menos oficioso, en el que se rebatieran los argumentos del Arzobispo de Tarragona, como tomados o escuchados de diversos catalanistas. Nada he de hacer, sin embargo, hasta recibir sus instrucciones.

Enterado, por su carta anterior, de que trata usted este asunto con el Primado, lo que reconozco puede ser utilísimo, pues su voz, siempre más autorizada que la mía por todos conceptos, ha de ser escuchada en Roma, en este pleito, con mucha menos prevención, no quisiera, de ningún modo, interferir o entorpecer las gestiones de aquel Prelado.

Si para mí es gratísimo el cumplimiento del deber, siempre he procurado huir, como de la peste, de un exceso de celo.

De usted affmo. amigo y muy respetuoso subordinado q. e. s. m.

El Marqués de Magaz.

DOCUMENT 19

Carta de Primo de Rivera a Magaz (26 de març de 1928)

Madrid 26 de Marzo de 1928.

Exmo. Sr. Marqués de Magaz.

Mi querido amigo: Recibo su muy interesante carta confidencial sobre la cual guardaré la más absoluta reserva. La simple lectura de la copia que la acompaña, además de dar sensación de chavacanería, demuestra la inexactitud y exageración de la persona que la ha escrito. La intervención de usted debe seguir siendo tan eficaz y acertada como hasta ahora, sin perjuicio de la que corresponde al Nuncio y al Cardenal Primado, que parece han tomado el asunto con bastante interés, como lo demuestran los apremios con que el Cardenal Gasparri ha ordenado al primero una visita a Cataluña, la que se ha diferido unos días por razón de la Semana Santa y para justificarla con la consagración del Obispo de Ibiza, a cuyo acto había de asistir el Nuncio.

La última estridencia del Sr. de Tarragona es haber autorizado unas conferencias de seglares constituidos en Sociedad llamada «Perseverancia de la Fé», y que han tenido lugar en una iglesia, con carácter de mitin religioso y toda clase de insinuaciones políticas. Por cierto que la adhesión del clero de Cataluña que el Cardenal alega, la ha organizado él mismo valiéndose, en algunos casos, de medios coactivos.

Yo creo que la única solución ha de estar en separar al Cardenal de su cargo, como propusimos cuando hubo la vacante del Arzobispo de Zaragoza, sin encontrar facilidades para esta idea cuya ejecución hubiera evitado la más difícil situación que el problema presenta hoy. Y como un Arzobispado no se puede hacer vacar a voluntad, supongo que la mejor solución será llevarlo a Roma, donde no creo que su presencia haga daño alguno, porque el señor, ni por su cultura, ni por su carácter engendra simpatías y por mucho que quiera hablar del problema, no dirá más de lo que ya ha dicho por escrito exajerando la realidad y sometiéndola a comentarios arbitrarios. De todos modos me place ver que el Cardenal declara en su carta desfallecimiento de sus secuaces, lo que ha de atribuirse a la firmeza con que llevan la política las Autoridades de Cataluña que aun estando casados todas ellas con personas piadosas, no

encuentran en sus esposas e hijas la menor dificultad familiar porque están llenas del convencimiento del mal que a la Patria se infiere con la política religiosa del Sr. Cardenal.

Los demás asuntos, marchan por aquí perfectamente y espero que cuando llegue el momento de mi liquidación y entrega, que ya no puede estar muy distante habré tenido la tranquilidad de haber prestado a la Patria un buen servicio, auxiliado por insuperables colaboraciones entre las cuales cuento siempre la de usted.

Rogándole salude a la Marquesa y a todos los suyos, en mi nombre, se reitera de usted afmo. amigo q. e. s.m. El Marqués de Estella.

DOCUMENT 20

Carta de Magaz a Primo de Rivera (2 d'abril de 1928)

Roma, 2 Abril 1928. Exmo. Sr. Marqués de Estella.

Muy distinguido amigo y respetado Jefe: En vista de la amable carta con la que se sirvió usted contestar a la consulta que le hacía en mi anterior, he dirigido hoy al Secretario de Estado la carta de la que envió a usted una copia, y con la que creo se contestan, de un modo indirecto, la mayor parte de los argumentos empleados por el Arzobispo de Tarragona.

He modificado mi opinión respecto a los inconvenientes que pudiera ofrecer la venida a Roma del Cardenal Vidal y Barraquer. Hoy creo que no nos podría hacer, aquí en la Curia, daño ninguno, porque, por unas o por otras causas, me ha parecido comprender no cuenta con grandes simpatías entre sus colegas. Lo que yo no sé es si será fácil conseguir ese traslado. Todo depende, evidentemente, del resultado de la información que debe hacer el Nuncio.

Sin otro particular, queda como siempre de usted muy atto. amigo y subordinado q. e. s. m. El Marqués de Magaz.

DOCUMENT 21

Carta de Magaz a Gasparri (2 d'abril de 1928)

Roma 2 Abril 1928. A Su Eminencia Reverendísima el Cardenal P. Gasparri, Secretario de Estado de Su Santidad.

Eminentísimo Señor: Aunque repetidas veces he tenido el alto honor de

conversar con Vuestra Eminencia sobre el problema catalán, y aunque como resultado de esas conversaciones se ha ordenado al Nuncio Apostólico hacer una información personal en Cataluña, en la que tanto el Gobierno de S. M. como yo ponemos grandes esperanzas por conocer las altas dotes de virtud, inteligencia e independencia de juicio que adornan al Representante de Su Santidad en España, no puedo resistir al deseo, aceptado benévolamente por Vuestra Eminencia, de ampliar y consignar por escrito algunas de las explicaciones hechas de palabra.

Muéveme a ello, sobretodo, la seguridad de que, también por escrito, llegan constantemente al Vaticano noticias e informes de Cataluña redactados con espíritu catalanista, aunque aparenten estar por encima de ese problema político español y juzgar el asunto con serenidad.

El caso del Padre Carreras, presentándose a Vuestra Eminencia como el menos sospechoso de catalanismo –aunque capitanea un nutrido grupo de jóvenes eclesiásticos de los más exaltados– para asegurar que no existe en Barcelona ningún problema, y que en el regionalismo catalán no hay más que un fenómeno de incompreensión por el resto de España es un caso típico. El Nuncio Apostólico encontrará de estos casos a docenas en su viaje a Cataluña, y debe ir prevenido contra este género de informaciones.

Según el P. Carreras, la reciente alocución del Arzobispo de Tarragona –que ha tenido la virtud de sacar a la superficie antiguas luchas y discusiones que parecían dormidas– no es más que una respuesta a la intromisión de las Autoridades de aquella Región en los asuntos eclesiásticos al pretender –habla siempre el P. Carreras– que la predicación de la Divina palabra y la enseñanza del catecismo sirvan de medio para la difusión del idioma castellano. La verdad, desgraciadamente, es muy distinta. Algunos Obispos de Cataluña, muchos párrocos e innumerables religiosos, se valen de la religión para excluir de Cataluña el idioma castellano, y exaltan, más que el amor a la región, que nunca es malo si no es excesivo, el odio al resto de España. Bien saben los que siguen esa política que el idioma, que es un lazo de unión cuando es igual, es lo que más separa a unos hombres de otros cuando es diferente.

La prueba de que el castellano es generalmente comprendido en Cataluña nos la proporciona la prensa. Casi todos los periódicos allí publicados se redactan en español, y españoles son sin escepción, los de mayor circulación y tirada. En el mismo Barcelona, donde siempre ha sido más agudo el problema catalanista que en el resto de la Región, sólo dos periódicos de índole marcadamente política: «La Veu de Catalunya» y «La Publicitat», se escriben en catalán. También se escriben en castellano la mayoría de los semanarios o revistas ilustradas literarias o científicas. En cambio, como elocuentemente contraste, casi todas las revistas católicas que se publican en Cataluña, están redactadas en catalán. Un centro editorial del mismo carácter católico, «El Foment de la Pietat Catalana» no publica más que libros catalanes y ha inundado la Región

de libros religiosos y de devoción escritos en aquella lengua, que vendidos a muy bajo precio han conseguido desterrar casi, los libros piadosos castellanos.

Estos hechos, que pueden comprobarse fácilmente, demuestran como decíamos, que el español es generalmente conocido en Cataluña. De no ser así, la prensa, que en otro plan distinto no tiene menos interés en ser comprendida y escuchada que el que puedan tener los sacerdotes al propagar la palabra divina, no se publicarían ciertamente en castellano. Pero ello prueba, además, el interés de la mayor parte del clero catalán y de las congregaciones religiosas allí establecidas en excluir en la Región el empleo del idioma español.

Es bien natural que planteado el problema en esta forma, las Autoridades civiles se preocupen y pretendan impedir se haga una política de desunión con el resto de España. Es lo menos que pueden hacer.

La gestión cerca de los Obispos no puede llamarse en ningún caso intromisión, puesto que buscar en ellos una colaboración para la pacificación de los espíritus, cosa que en un país laico sería extemporánea, es en España, por lo menos, necesaria y natural.

Hablan los catalanistas y entre ellos el P. Carreras de las Autoridades de Cataluña como algo separado de la Iglesia, olvidando que los Obispos forman, precisamente parte de las autoridades en todas las Provincias de España, y con las demás Autoridades colaboran en todos los problemas que a esas provincias afectan. Y así tiene que ser en un país esencialmente católico; pero, por lo mismo, las Autoridades religiosas no deben –con el pretexto de no compartir con nadie la cura de almas– constituirse en cantón independiente y ser una rémora o un obstáculo para el libre ejercicio de la gobernación del Estado. Cualquier exageración en ese sentido provocaría las represalias que la historia nos enseña, y que han llevado a algunos estados a la separación total del Estado y la Iglesia.

No se trata en este caso de que la Iglesia colabore con el Gobierno en una política determinada. Ni es esa la misión de los sacerdotes, ni el Gobierno quiere ni puede pretenderlo. De lo único de que se trata es de que la Iglesia, en Cataluña, haga política de paz y de que no use del catalán más que en los casos, muy poco frecuentes, en que ese idioma sea necesario para llegar al corazón de los fieles.

Decía el P. Carreras en la visita que me hizo por encargo de Vuestra Eminencia, que así se hacía en realidad, y que una reciente encuesta, practicada en la ciudad de Tarragona, demostraba que el 75 % de la predicación se hace en castellano. En Barcelona, según recientes informaciones, el 85 o el 95 %, y un tanto por ciento igual o aun mayor en Lérida y en Gerona, y que sólo en los pueblos se hacía la predicación en catalán.

Si esto fuese verdad, la reciente alocución del Arzobispo de Tarragona, como acuerdo de la Conferencia de Prelados celebrada en Barcelona, cambiaría radicalmente la estadística, puesto que para cumplir lo preceptuado, sólo

por escepción y en circunstancias especiales podría predicarse en español. Pero aquella estadística no es cierta. Vuestra Eminencia ha visto, me consta, un periódico católico de Barcelona en que se anuncian las conferencias con motivo de la Cuaresma. Allí se ve que en Barcelona todas esas conferencias se darán en Catalán, y que sólo un reducidísimo número serán en castellano fuera de las parroquias. Aun esos pocos sacerdotes que continúan predicando en español la Palabra Divina, se verán en una situación muy difícil después de la alocución del Cardenal Arzobispo.

Pero no sólo se falsea la estadística, se falsea la índole del problema al pretender que en Barcelona casi toda la predicación se hace en castellano, porque es en Barcelona, precisamente, donde el problema catalanista es más agudo, y porque ese problema no afecta al pueblo, que permanece, en general, indiferente a esas luchas políticas. El núcleo de los catalanistas se ha formado entre los que han contribuido al renacimiento de las letras catalanas y, entre ellos, muchos sacerdotes y religiosos. La presencia de éstos ha dado al problema político un carácter místico que lo hace particularmente peligroso. Por romanticismo o por *snobismo* siguen a este núcleo una parte de la clase media y algunos fabricantes y financieros enriquecidos que actúan de Mecenas y han hecho posible el indudable florecimiento del libro catalán, condenado, de no existir esa protección, a permanecer inédito por falta de número de lectores.

Es, por lo tanto, en Barcelona y en los grandes centros de población, en los que el catalanismo abunda, donde el uso innecesario del catalán reviste caracteres peligrosos por su significación, y de ahí el deseo de los catalanistas de demostrar, con una falsa estadística, lo contrario de lo que en realidad sucede.

También se exagera la necesidad de predicar en catalán en los pueblos de la Región. Salvo en algunos de la alta montaña, aislados geográficamente, y donde, por lo tanto, el español ha hecho pocos progresos, en general se entiende en todas partes perfectamente la lengua oficial. Y no basta decir, para demostrar aquella necesidad, que sólo la lengua materna permite alcanzar de modo inteligible para el oyente, ciertas precisiones o matices, porque para las gentes sencillas y poco instruidas, únicas a las que esas consideraciones pueden referirse, huelgan los sermones abstrusos y complicados.

Un hecho que no citaría por insignificante, pero que parece haber impresionado a Vuestra Eminencia Reverendísima cuando lo escuchó del P. Carreras, y que por lo tanto, debo recoger, no prueba, en realidad, gran cosa, ni aun suponiéndolo exacto rigurosamente. Cuenta en efecto dicho capellán que la última vez que estuvo en Barcelona S. M. el Rey, uno de los días que el Monarca paseaba por los alrededores de la Ciudad, en una de las visitas que acostumbraba hacer a alguna de las fábricas allí establecidas, se dirigió en castellano a una mujer del pueblo que no supo o no pudo contestarle. Si este hecho fuera vulgar y corriente, seguramente no se hubiera relatado y si se ha recogido es por lo insólito y extraordinario, pero tampoco cabe excluir

la posibilidad, aun en este caso, de la cortedad de la mujer, que no dominando el castellano, temiera contestar mal al Rey, aunque hubiera comprendido perfectamente su pregunta.

Se atribuye a las Autoridades que componen la Junta de Acción ciudadana de Cataluña, y particularmente al Presidente de la Diputación, haber desencadenado la reciente campaña de prensa contra el catalanismo como una nota fuerte de protesta contra la actitud de los Obispos, y hasta se señala un artículo de «A.B.C.», recogido en parte por «La Nación», para deducir ciertas coincidencias de fechas y de espíritu con la actitud del Gobierno.

Todo esto es aventurado y temerario. En primer lugar, «La Nación» al comentar el artículo de «A.B.C.», dulcificó de tal modo los conceptos que no puede decirse, sin malicia, que se hace caso del popular diario. «La Vanguardia» de Barcelona, en un artículo, grato por cierto a los catalanistas, dice que «el órgano del Gobierno —el menos impugnado de todos los testimonios— ha echado mucho agua, hasta dejarlo diluido e incoloro, al inflamado vino de «A.B.C.»». Pero tampoco puede decirse que el periódico «La Nación» órgano oficioso del Gobierno, refleja siempre con exactitud su pensamiento. El actual Gobierno español acostumbra dar en forma de notas oficiosas lo que es su criterio en diferentes asuntos, y sólo de esas notas oficiosas puede ser responsable.

No es cierto tampoco sea grande el rigor de la censura, ni menos que en ella sólo se publique lo que el Gobierno quiere. Si esto fuese verdad, no habrían aparecido simultáneamente y en varios periódicos, artículos en que se combatía y otros en que se defendía la actitud de los Obispos. Esto prueba la lenidad de la censura y que el Gobierno para nada se mezcló en la contienda hasta que, viendo al carácter agrio de la discusión y temiendo pudiera conducir a extremos muy opuestos a su sincero deseo de calmar las pasiones, ordenó a la censura interviniera en todo cuanto se relacionase con el problema catalanista.

Y adviértase que los artículos aparecidos en los primeros días en defensa del criterio del Arzobispo, en periódicos de extrema derecha y extrema izquierda, más que de defender al Arzobispo —que no necesita ciertamente de quien le defienda? lo que trataban es de hacer ver su oposición al Gobierno, basándose en un pretexto cualquiera, por lo que no debe darse a aquellos artículos otro alcance ni importancia que el que les da la significación radical de los diarios en que aparecieron.

Una de las cosas que quieren demostrar los catalanistas católicos es la oportunidad del acuerdo publicado en la alocución del Arzobispo de Tarragona. La realidad de los hechos se encarga de demostrar lo contrario.

No pretendemos que el problema catalanista hubiera desaparecido, ni mucho menos, pero es indudable que, en estos últimos tiempos, aparecía calmado. Para los menos optimistas continuaba en estado latente, sin manifestarse. Yo recuerdo perfectamente que, en dos o tres ocasiones, Vuestra Eminencia Reverendísima me ha manifestado, como consecuencia de diversos informes

recibidos del Nuncio Apostólico en Madrid, la impresión favorable que tenía respecto al estado del problema. Pues bien, la alocución del Arzobispo ha tenido la virtud de volver a desencadenar las pasiones. Ha sido pues oportuna, oportunísima, para los que sólo piensan en catalanistas, para los que temen que el largo silencio pueda enturbiar el celo de los antiguos partidarios; pero en modo alguno se nos alcanza la oportunidad en bien de la verdadera religión.

La oportunidad es cuestión de tiempo y de ambiente, y basta recordar que la recomendación ahora renovada se tomó el año 23, en vísperas del golpe de Estado, cuando imperaba en Cataluña la Mancomunidad y cuando en la Región era imposible la vida a quien no se manifestase francamente regionalista, para comprender la dificultad de que fuera ahora oportuno lo que entonces fuese tal vez político.

Se habla de tradición incurriendo en otra inexactitud. Esa tradición que se alega apenas se remonta a unos cuarenta años. A la época en que, según afirman los catalanistas, empezó el llamado renacimiento catalán. Con anterioridad a esa fecha el problema no existía, y hay que remontarse al reinado de Felipe V para volver a encontrarlo. Claro es que, retrocediendo en la historia, no sólo podríamos encontrar argumentos a favor del uso del catalán arcaico, sino del latín.

Desde entonces, como dice el Gobierno en una de sus notas, cuya lectura recomiendo a Vuestra Eminencia Reverendísima para que pueda apreciar la poca pasión y la gran alteza de miras que pone el Gobierno en su escrito, catalanes y no catalanes han convivido en España durante siglos, participando por igual de sus glorias y de sus dolores. Esto es lo que realmente forma y consolida la unidad de los pueblos.

Por cierto que también se censura por los catalanistas, y hasta se moteja de laica, una nota del Gobierno, sólo porque ésta dice debe cuidar de la educación espiritual y ciudadana de los españoles. Pretender que la palabra espiritual significa aquí lo que atañe a la religión o a la moral cristiana, y que el Gobierno pretende entrometerse en lo que es función de la Iglesia, es cosa que sólo puede sostenerse artificiosamente ante quien no conozca bien el verdadero valor de esa palabra castellana. Por fortuna, Vuestra Eminencia Reverendísima conoce nuestra lengua como si fuese la suya propia y comprenderá el poco valor de ese argumento.

Cuando los Prelados se reunieron en Barcelona, acordaron dirigir a S. M. el Rey un mensaje de adhesión, al que S. M. se dignó contestar con la cortesía que es en él habitual. De ambas comunicaciones se han querido sacar las más extrañas e inusitadas consecuencias. Bueno es consignar, por si acaso, que ni en el documento suscrito por los Prelados, ni en la contestación que recibieron de orden de S. M., se trata, de cerca ni de lejos, del problema catalanista ni del idioma.

Otro caso, característico y demostrativo de los argumentos para demostrar

la persecución que sufren los catalanistas, es el que me citó el P. Carreras como ocurrido al Comandante D. Nicolás Martínez Sansón, quien se pretende fue reprendido y molestado por las Autoridades Militares por haber escrito en «La Cruz» un artículo en defensa de la religión y del Arzobispo de Tarragona. Insólito parece que en España, donde todos somos católicos, y donde nadie ataca la religión, tenga que erigirse en paladín de ella un militar; pero lo cierto es que nadie podrá precisar qué molestias o perjuicios se han ocasionado al expresado Jefe por haber escrito aquel artículo. Las Ordenanzas Militares españolas, sin embargo, prohíben escribir en la prensa a cuantos pertenecen al Ejército. Por haber escrito sin permiso, y con independencia absoluta de lo escrito, pudieron y debieron las Autoridades Militares castigar al Comandante Martínez, con pena que podía llegar hasta cuatro meses de arresto en un castillo. El no haberle castigado, prueba el exquisito tacto y prudencia de aquellas Autoridades que no quisieron contribuir, seguramente, ni aun con una sanción justa, a envenenar más los ánimos.

También se ha pretendido que en una ocasión se negó el pasaporte a un sacerdote, que pretendía acompañar una peregrinación, sólo porque predicaba en catalán. Esto es sencillamente absurdo. Si el Gobierno quisiera acudir a estos procedimientos con los catalanistas, el P. Carreras, Embajador y enviado extraordinario del Arzobispo de Tarragona, no hubiera encontrado las facilidades con que ha podido venir a Roma.

Este sacerdote y otros catalanistas, más o menos encumbrados en la gerarquía eclesiástica, pretenden sembrar la desconfianza acerca de la actual situación política española. Se habla de profundo descontento, de la inestabilidad de la política, de la situación del mañana, como si el actual Gobierno español fuese uno de los tantos que efímera y sucesivamente asumían el poder antes del golpe de Estado. Sobre este punto, muy delicado para tratado por un Embajador, prefiero remitirme a los informes que seguramente tendrá Vuestra Eminencia Reverendísima enviados por el Nuncio Apostólico. Si lo cito, es solamente para poner de manifiesto la clase de procedimientos empleados por los que se declaran ecuanímes y ajenos al problema.

Es sensible que este recrudecimiento de lucha y de pasiones se deba al pseudo acuerdo de los Prelados reunidos en Barcelona a mediados de Enero, que publicó con su alocución el Arzobispo de Tarragona.

No siempre se han publicado estos acuerdos de los Prelados y pudiera discutirse, aparte la oportunidad del acuerdo mismo, la de publicarlo en esta ocasión. Pero, en realidad, todo esto tiene una importancia secundaria, porque lo grave no es la cuestión de la oportunidad, lo grave es que el acuerdo no ha existido.

Vuestra Eminencia Reverendísima ha leído, como he leído yo mismo, una carta del Obispo de Lérida, uno de los concurrentes a la reunión de Barcelona, en la que claramente se consigna que el acuerdo del año 23, tantas

veces citado, no fue entonces materia de discusión y que subrepticamente se deslizó en el acta, sin que fuese fácil notarlo cuando se leyó rápidamente, para su aprobación, mascullando palabras y comiendo conceptos.

El procedimiento, que yo me guardaré mucho de calificar, no es nuevo en la Provincia de Tarragona. En la misma carta habla el Obispo de Lérida de la invitación que recibió para adherirse a un ruego que iba a dirigirse a la Santa Sede, pidiendo se permitiese el uso, en Cataluña, de las casullas góticas, por ser antiestéticas las usadas en el resto de España. Para decidir al Obispo se le aseguraba que todos los demás Prelados de la Archidiócesis estaban conformes con la propuesta, siendo así que al de Lérida le constaba que su colega de Barcelona, como él mismo, pensaba de distinta manera. Pero no es esto todo: cuando la invitación se dirigía al Obispo de Lérida, y antes, naturalmente de que éste pudiera contestar, la propuesta había llegado a Roma y para ella se contaba, decía, con el parecer unánime de los Obispos. Basta para comprobarlo consultar los documentos y sus fechas.

Cuando se acude a cierta clase de artificios y no se repara en medios para conseguir un fin determinado, puede ser muy difícil, aun para una persona inteligente e imparcial, llegar a conocer el fondo de la verdad en una visita informativa que por necesidad, tiene que ser rápida. Por ello conviene que el Nuncio Apostólico vaya muy prevenido y desconfíe de las calumnias y horrores que oírse atribuir a los que tuvieron el valor de mostrarse amantes de España. Cuando no los motejan de inmorales o perversos, son torpes e incultos.

Ya tuve el honor de informar a Vuestra Eminencia Reverendísima de que los catalanistas, advertidos del propósito de la información, no han de perdonar medio ni ocasión para que la información les sea favorable. No quiero repetir lo que ya consigné por escrito. Sólo he de manifestar que, después de mi carta, he sabido que se está recabando de todos los párrocos de la provincia eclesiástica de Tarragona una declaración de solidaridad y de adhesión al Arzobispo. Por desgracia no es difícil de obtener de un clero inficionado por el catalanismo, una declaración de esta índole, aunque la poca espontaneidad de la declaración le quite gran parte de su valor. Sería curioso encontrar la afinidad que pueda existir entre los muñidores de ese documento, que piensan enviar a Roma, y el Cardenal Arzobispo de Tarragona.

Yo ruego a Vuestra Eminencia Reverendísima complete en lo posible la información del Nuncio Apostólico con la de otros Obispos españoles y, muy especialmente, con las noticias que del problema catalán, y de las personas que en él han intervenido o intervienen, puedan proporcionarle los Reverendísimos Cardenales Vico y Ragonesi, como Nuncios Apostólicos que fueron de España.

Sólo así podrá Vuestra Eminencia Reverendísima conocer el problema en sus verdaderos términos, y cual es el deseo del Gobierno español respecto al clero y congregaciones religiosas de Cataluña; deseo no sólo legítimo, sino perfectamente ortodoxo, pues se limita a la pretensión de que no empleen la

religión como medio de propaganda partidista, y a que en la contienda, se limiten a ejercer una obra de paz, predicando la unión de todos los españoles.

Ruego a Vuestra Eminencia Reverendísima que de todo esto se sirva informar al Santo Padre (cuyo anillo muy reverentemente beso) para que con su amor paternal y alta sabiduría ponga pronto remedio a tanta tribulación.

Me complazco en repetirme de Vuestra Eminencia Reverendísima muy respetuoso y atento servidor y amigo q. l. b. el anillo. El Marqués de Magaz.

DOCUMENT 22

Carta de Barrera a Magaz (6 d'abril de 1928)

Barcelona 6 de Abril de 1928.

Exmo. Sr. Marqués de Magaz.

Mi querido General y amigo: dentro de breves días recibirá usted una carta mía muy larga (perdóneme las molestias que pueda causarle) que acaso le extrañase sin esta aclaración previa por prolija y por contar en ella algunas cosas que parecen no venir a cuento.

Tal vez usted al leerla, y aun sin esta aclaración mía, hubiese comprendido enseguida que he leído en Madrid *cierta carta* y por ello me dejo caer explicando muchas cosas que conviene lleguen a determinado sitio.

El Presidente me dijo que mandase a usted mi interpelación y que con conocimiento de *esa citada carta* escribiese a usted para que la mía a que aludo al principio y la interpelación las conozca el Cardenal Secretario de Estado, si usted así lo estima oportuno.

Y nada más que bastante le molesto. Sabe es suyo buen amigo que le quiere. Emilio Barrera.

Si usted entiende que la interpelación y mi carta con que se la envió deben ser conocidas por el Cardenal Gasparri, sería conveniente que no se queden ni saquen copia de una y otra. Que las conozcan sí, pero nada más. A menos que usted crea lo contrario, en cuyo caso puede hacer lo que mejor le parezca, pues a mí no me importan. Creo que por mi carta que en breve recibirá usted comprenderá mi intención. Rebatir lo que dice el de Tarragona, donde hay muchas inexactitudes y algo de mala intención.

DOCUMENT 23

Carta de Barrera a Magaz (9 d'abril de 1928)

Muy reservada

El capitán General de la 4ª Región.

Mi querido General: perdone usted todo ese fárrago de papeles que tengo la pretensión de que los lea usted.

El Presidente me dijo le enviara la interpelación por si se la podía leer al Secretario de Estado y, por mi parte, yo le escribo la carta adjunta cuya finalidad comprenderá usted, por si cree conveniente enseñarla también.

Uno de estos días viene el Nuncio y pienso leerle la interpelación.

Le agradeceré me acuse recibo de estos documentos que envío certificados. Suyo siempre buen amigo. Emilio Barrera. 9-4-28.

DOCUMENT 24

Carta de Barrera a Magaz (9 d'abril de 1928)

Reservada

Barcelona 9 Abril 1928.

Exmo. Sr. Marqués de Magaz.

Mi querido General y amigo: Cuando se publicó la Pastoral del Emmo. Sr. Cardenal Arzobispo de Tarragona relacionada con la predicación en catalán en las Iglesias y la enseñanza del catecismo en las escuelas de la provincia eclesiástica de Cataluña, y con ocasión de hallarme el mes de Febrero en Madrid para asistir a la Asamblea, pedí al Sr. Presidente del Consejo de Ministros me autorizase a hacer una interpelación al Gobierno acerca del particular por entender que aquello significaba un peligro para la unidad de la Patria y para demostrar la falta de fundamentos esenciales en que se habían basado al dictarla.

El Sr. Presidente me manifestó que le expusiese por escrito la interpelación porque deseaba conocerla de antemano y así lo he hecho, habiéndosela entregado días pasados. Yo insisto cerca del Presidente para hacerla porque entiendo que es procedente, aun cuando él me contiene porque dice que está

en vías de buen arreglo el asunto.

Como usted es, afortunadamente para todos, el Embajador de España en el Vaticano, me permito enviarle, aun a trueque de molestarle con su lectura, una copia de la esencia de lo que pienso decir en la Asamblea, rogándole encarecidamente me dé su valiosa opinión con la sinceridad que siempre le caracteriza.

Creo que usted me conoce, mi General: soy católico, apostólico romano por convicción y porque así me educaron, y me merecen el mayor respeto y consideración los Prelados, por lo que son y por lo que representan, así como los demás sacerdotes. Hago a usted estas reflexiones para que no vea ni por un momento en mi actuación nada que signifique irreverencia, menosprecio ni siquiera indiferencia en cuanto con nuestra religión se relaciona. Antes al contrario.

Conocí al Cardenal de Tarragona a fines de Septiembre del 23 a los pocos días de ser yo Capitán General; tuvimos una larga conversación hablando de asuntos relacionados con determinadas tendencias en Cataluña, especialmente por parte del clero, que eran muy perjudiciales, y nuestra entrevista fue tan afectuosa que al ir a besar el anillo a Su Eminencia en el momento de despedirnos. Me dijo estas palabras: «Déme usted un abrazo, nosotros no debemos despedirnos de otra manera».

No podía ser más feliz el comienzo de nuestras relaciones y yo me felicitaba por ello, porque esperaba de esta cordialidad resultados muy beneficiosos par llevar la paz y concordia al ánimo de estos buenos catalanes, soliviantado hacía tiempo por la ambición y la soberbia de unos cuantos malos españoles que soñaban con amputar un miembro a su propia Madre, sin comprender que escupían al cielo porque la rama cortada se seca y el tronco, en cambio, vuelve a retoñar.

Continuaron nuestras buenas relaciones y tuve yo con Su Eminencia conferencias muy interesantes, acudiendo a él varias veces para que se evitasen cosas que a mi juicio en lugar de mejorar la situación la empeoraban. Ningún resultado obtuvieron estos mis requerimientos. No por eso me descorazoné ni se entibió mi sincera amistad con el Cardenal.

Tuve que procesar a un sacerdote jesuita, con harto sentimiento por mi parte, por un sermón predicado en una iglesia en el que se vertían conceptos que caían dentro de la acción penal, y con tal motivo hubo entre el Cardenal y yo un cambio de cartas de carácter oficial, defendiendo cada uno nuestros puntos de vista en cuanto al fuero, y por último, fui yo a visitarle con la causa incoada para que se convenciese de mi razón y de mi imparcialidad. Debo advertir a usted que, previamente, y en mis deseos de paz y concordia, y en evitación de ver condenado a un sacerdotes, tendí al Cardenal y al Provincial de la Orden la mano amistosa diciéndoles que si mandaban fuera de Cataluña al citado sacerdote jesuita para evitar que con sus predicaciones y sus tenden-

cias perturbase la labor que realizábamos aquí y que además estaba reñida en absoluto con la misión sacerdotal, no tenía yo ningún inconveniente en sobreseer la causa, ya que mi deseo no era perseguir, y menos a un sacerdote, sino prevenir. No se me hizo caso, y en mi entrevista con el Cardenal a que antes aludo, se convenció Su Eminencia de la razón que me asistía. Para ello sólo tuve que leer, no declaraciones de testigos de cargo, sino la propia del sacerdote procesado. En vista de ello, al día siguiente me visitaba el Provincial de la Orden manifestándome que el citado jesuita saldría inmediatamente para la Diócesis, creo que de Huesca; así se hizo y yo di orden de que se sobreseyese la causa como si no hubiera pasado nada. He de hacer a usted presente que en mi petición rogaba que el sacerdote en cuestión no volviese más a Cataluña porque como la causa sólo se sobreseía, en caso de regresar el interesado tendría que seguirla de nuevo. Pues bien, no obstante este acuerdo, el jesuita volvió al muy poco tiempo (precisamente él mismo me enseñó una capilla que los jesuitas tienen en Manresa) y yo, en lugar de volver de mi acuerdo y abrir de nuevo la causa, como era mi deber, me di por no enterado y nada hice.

Mis relaciones con el Cardenal seguían en buena armonía y por mi parte así hubieran continuado, ya que no había nada personal y sí sólo diferencias de apreciación, pero al fallecer el Sr. Obispo de Barcelona, Dr. Guillamet, presidió Su Eminencia el entierro y cuál no sería mi sorpresa cuando al terminar éste e ir yo a despedirme, apenas si me alargó a mano con una seriedad que bien a las largas demostraba la ruptura de nuestras relaciones particulares. Lamenté la situación en que se colocaba el Cardenal y desde entonces no nos hemos vuelto a ver.

Creo que esta actitud del Cardenal obedeció a que, como consecuencia de un oficio del Gobernador Civil de Tarragona comunicándome que en el acto oficial de apertura del curso del Seminario no se habían empleado más idiomas que el catalán y el latín, acudí yo al Presidente del Consejo de Ministros dándole cuenta de lo sucedido. Por ello sin duda se sintió molesto y de ahí su actitud, en la que continúa.

Se constituyó bastante tiempo después por orden del Gobierno la Junta de acción ciudadana, de la que soy presidente por mi cargo, formándola además el Gobernador Civil, General Milans del Bosch, el Presidente de la Audiencia Sr. Lasala, el Presidente de la Diputación, Sr. Milá y Camps, el Alcalde, Sr. Barón de Viver, todos de ideas muy religiosas, y el representante del Obispo de Barcelona; es decir, ninguno sospechoso.

Sin previo acuerdo y por unanimidad, lo primero que se pensó fue en la actual situación porque atravesábamos como consecuencia de la actitud hostil del noventa por ciento del clero catalán (tal vez me quede corto) que se complacía en ir desterrando de las iglesias la predicación en castellano, no porque este idioma que es el oficial del estado dejen de entenderlo los catalanes (lo entienden el 95 % como lo prueba que en los teatros, hasta de los pueblos, las funciones se hacen en castellano y están siempre llenos; hay sólo

uno que las hace en catalán y no va nadie) sino porque esa gran mayoría del clero, educado desde hace treinta años en las ideas entonces imperantes, es de marcada tendencia separatista y hasta blasona de ello. ¿Podía esto aceptarse en momentos como los actuales en que se busca la unión y la compenetración espiritual y material de todos los ciudadanos? ¿Puede aceptarse que el clero haga del idioma arma política para desunir en lugar de atraer?

Existe además una entidad (con fines también comerciales, aunque digan lo contrario) que se llama «Foment de la Pietat Catalana» cuya misión es simple y sencillamente desterrar el castellano en cuanto se relaciona con la religión en Cataluña. En mi interpelación verá usted explicado todo esto.

Pues bien, la Junta ciudadana acordó por unanimidad dirigirse con el mayor respeto y consideración al Obispo de Barcelona y al Cardenal de Tarragona en busca de la paz y de la concordia y para que poco a poco fuese desapareciendo ese estado de cosas. La Pastoral del Sr. Cardenal de Tarragona ha sido la contestación que hemos recibido. Esto no obstante, nosotros insistimos y nuestros acuerdos nunca trascendieron fuera de la Junta. Es más, cuando se inició la campaña en la prensa acerca del particular lo lamentamos todos nosotros por entender que no eran asuntos para ser tratados de esa manera. Como usted ve, nos animaba la mejor intención y encontrábamos la lucha contraproducente.

Y, por lo que a mí toca, he llevado a tal extremo mi delicadeza, para que por nadie pudiera decirse que por la frialdad (mejor dicho, ruptura por su parte) de mis relaciones con el Cardenal de Tarragona tomaba represalias con alguien, quien quiera que fuese, que no compartiese mi opinión, citare a usted un caso. El Gobernador militar de Tarragona, persona ecuaníme y nada sospechosa, me dió cuenta oficialmente de que un Comandante de Infantería de aquella guarnición, llamado Martínez Sansón, había escrito un artículo en el periódico «La Cruz», patrocinado por el Cardenal, relacionado con la cuestión de la Pastoral aludida, asunto palpitante aquellos días en la prensa, y me llamaba la atención para que adoptase que creyera oportuna por haber contravenido aquel Jefe las disposiciones en vigor que prohíben a los oficiales del Ejército escribir en los periódicos.

Leí el artículo de referencia en el que el Comandante Martínez Sansón defendía la actuación del Cardenal y me enteré a la vez de que dicho jefe había venido a verme dos días muy alarmado (asustado, mejor dicho) para darme todo género de explicaciones. Di orden de que cuando viniese lo hiciesen pasar inmediatamente y cuando estuvo en mi presencia me hizo las mayores protestas acerca de la buena intención que le guiaba. Así se lo reconocí, pero llamé la atención al interesado porque había cometido una falta, diciéndole, además, que merecía ir a un castillo para que aprendiera sus deberes, y que me limitaba a imponerle 48 horas de arresto en su casa, sin que este correctivo se le anotase en la hoja de servicios para no causarle perjuicio.

¿Sabe usted por qué hice eso? Pues sencillamente porque tenía el conven-

cimiento de que si a este Jefe le aplico yo la severa sanción que le correspondía por la falta cometida, como era mi deber, tanto el interesado, como el propio Cardenal, del que sé es amigo, lo hubieran achacado a una venganza mía, por salir en defensa del criterio de Su Eminencia cuyas relaciones conmigo no eran cordiales. Y antes de que pudiera darse lugar a ello preferí mostrarme excesivamente benigno. Por este hecho comprenderá usted mi leal manera de pensar.

Muchas cosas pudiera contar a usted por el estilo de las dichas, pero esta carta sería interminable. Mi objeto es sencillamente llevar a su ánimo de usted, por lo que por ahí hayan podido decir, el convencimiento de que en mi actuación en este pleito entablado (a mi juicio inoportunamente, por el Cardenal), no me mueve pasión alguna, ni rencor, ni animadversión. He creído y sigo entendiendo que el Cardenal, con su enorme autoridad, ha podido y debido ayudarnos en esta obra de amor, de paz y de cariño que llevamos a cabo para la unión de todos, sin apelar a estridencias, con suavidad pero con constancia para que el clero de Cataluña, en su mayoría separatista, fuese cambiando poco a poco y contribuyese a esa labor, no haciendo del idioma un arma política que, en lugar de unir, separa a ciudadanos de una misma nación. ¿No es bien cristiano nuestro deseo de unión, de paz y de amor, dentro de las normas de la Iglesia, al lado de ella, dentro de ella, pensando como ella y sintiendo como ella? Los tiempos han cambiado, la labor demoledora de treinta años atrás, realizada por unos exaltados, ha pasado a la historia, y no volverá a reproducirse; las nueve décimas partes del sano pueblo catalán ama y quiere a España, que es su patria, y lo que desea son gobiernos de orden que velen por su prosperidad, como el actual, para vivir tranquilamente. ¿Qué mejor ocasión puede encontrarse? ¿Acaso el Cardenal, que ha vivido intensamente aquella etapa en la cual ha conseguido escalar rápidamente (claro que también por sus virtudes) el altísimo puesto que hoy ocupa, se cree obligado por ciertos compromisos contraídos? No lo sé, mi General, pero si así fuese, debiera ponerse pronto remedio porque su continuación en el puesto que ocupa impediría o por lo menos retardaría indefinidamente esta hermosa obra comenzada hace cuatro años y medio por el General Primo de Rivera, al que todos secundamos con fe ciega, ya que su finalidad no es otra que trabajar por la Religión) (como lo prueba constantemente) por la Patria y por la Monarquía.

Si alguien pretende ver en nuestra actuación relacionada con este pleito, que consideramos esencialísimo para la unidad de la Patria y para el bien de esta Región catalana y de la propia religión, la menor tendencia política, el más insignificante deseo de mezclarnos en asuntos de la Iglesia, a la que respetamos, veneramos y obedecemos con la fe ciega de verdaderos creyentes, o la más nimia cuestión de amor propio o de mortificación personal para nadie, ni se ha dado cuenta exacta de la realidad, ni comprende la hermosa finalidad que perseguimos, ni conoce la buena fe ni la rectitud de intenciones que nos guía, siguiendo las inspiraciones del General Primo de Rivera, en esta obra de

atracción, de unión, de compenetración, de amor y de cariño que con el alma puesta en Dios y en la Patria hemos de llevar hasta el fin.

Cuatro años y medio llevo en esta labor sin desmayo ni cansancio y puedo asegurar a usted que después de este tiempo de *Apostolado* hay tal diferencia de ayer a hoy que hasta yo mismo me asombro. Y no es que haya apelado a medios ni a procedimientos coercitivos, todo lo contrario, y buena prueba de ello es que hasta en los lugares más recónditos de Cataluña (que todos los he visitado) me quieren mucho y bien y aplauden sin reserva mi gestión hasta los propios enemigos (perdone la inmodestia). ¡Qué no se hubiera conseguido si en ciertas altas esferas de aquí hubiese yo encontrado la colaboración franca y leal que, como al principio dije, se me prometió tiempo atrás, y que en honor a la verdad no regatean los virtuosos y dignísimos Obispos que hoy afortunadamente tenemos en esta provincia eclesiástica!

Perdone usted mi General si he abusado de su benevolencia con esta larga carta, pero si con ella logro mis propósitos de llevar a su ánimo el convencimiento de la nobleza y rectitud de mis intenciones, sin animadversión para nadie, me daré por muy satisfecho y usted sabrá disculparme en gracia a mi sana intención.

Siempre suyo buen amigo que le quiere y e. s. m.

DOCUMENT 25

Barrera. Projecte d'interpel·lació (9 d'abril de 1928)

Proyecto de interpelación que acompaña la carta del Capitán General de Cataluña de 9 de abril del 28.

Una Pastoral del Señor Cardenal Arzobispo de Tarragona de fecha reciente, relacionada con la enseñanza del catecismo en las escuelas y la predicación en las iglesias, ha dado lugar a una controversia periodística en la que se emiten opiniones bien diversas, censurando unas la esencia de aquel documento y defendiéndola otros con las correspondientes citas de cánones, encíclicas y demás textos legales encaminadas a demostrar los puntos de vista respectivos.

Sensible es, a mi juicio, semejante polémica en asunto de índole tan delicada, y más sensible todavía la forma en que unos y otros han enfocado la cuestión, no tratándola desde su verdadero y único punto de vista.

Esto es lo que yo, abusando de vuestra bondad, voy a intentar hacer esta tarde, porque entiendo de la mayor conveniencia traer a conocimiento de la Asamblea una cuestión de importancia tan extraordinaria para la unidad de la Patria y a cuya cuestión precisa dedique el Gobierno la atención que él sabe

poner en todo lo que es trascendental, como en el caso de que se trata.

Tal vez os extrañe que yo, acaso el más modesto de todos vosotros y que por mi cargo oficial parecía el menos llamado a llevar la voz en este asunto, sea el paladín que sale a la palestra. Precisamente mi cargo me obliga a ello, porque por él soy presidente de la Junta de acción ciudadana de la provincia de Barcelona, y es [en] ella, en la junta, donde se ha suscitado esta cuestión y de donde ha partido la iniciativa para venir a una concordia que desgraciadamente no hemos conseguido, como os lo prueba el documento del Sr. Cardenal Arzobispo de Tarragona, única contestación que aquella junta ha merecido a los requerimientos que, con el mayor respeto y consideración, hemos hecho a los dignísimos Prelados de la provincia eclesiástica de Cataluña.

No voy a discutir, porque no es ese mi objeto, el derecho del Sr. Cardenal Arzobispo de Tarragona a dictar las normas que ha señalado, como consecuencia de las conferencias celebradas con sus coprovinciales, acerca de la predicación en las iglesias y de la enseñanza del catecismo en las escuelas. Quiero sólo poner de manifiesto el peligro que los acuerdos adoptados significa para la unidad de la patria y la falta de fundamentos esenciales en que han podido basarse para tomarlos.

Dice el primero de los acuerdos citados: «La predicación de la Divina Palabra en Cataluña, como viene practicándose, se hará, por regla general, en la lengua del país, *usándose el castellano en las iglesias y ocasiones en que especiales circunstancias lo aconsejaren* a juicio de los respectivos párrocos o encargados». Esta orden parece dar a entender, al hablar del uso del castellano en la predicación en las iglesias, que el empleo de la lengua oficial debiera hacerse siempre como norma general en aquellas poblaciones, como Barcelona y otras muchas, en que la inmensa mayoría, mejor dicho, todos, conocen y practican el castellano. ¿No parece esto lo lógico y racional? ¿Qué más ocasiones y circunstancias especiales pueden aducir los párrocos si han de cumplir con sana obediencia las órdenes de sus Prelados? Pues bien, no lo han apreciado así aquellos señores, y la predicación en Barcelona en todas las iglesias, salvo rarísimas escepciones, y esto de muy poco tiempo a esta parte (ahora menos todavía) se hace como norma general en catalán.

Y no creáis que exagero al deciros que en Barcelona la inmensa mayoría habla y domina el castellano (lo hablan todos) hay algo más contundente todavía. La Junta de acción ciudadana mandó hacer una minuciosa estadística para averiguar esto y fundamentar su petición en hechos concretos. ¿Y sabéis el resultado? Pues que más del cincuenta por ciento de la población de Barcelona no es de origen catalán y conocen y entienden mejor que este idioma el castellano.

O la lógica sirve para algo o yo no lo entiendo. ¿Qué ocasiones y qué circunstancias especiales esperan esos sacerdotes que concurran para dar cumplimiento a la orden de sus preladados? Parecía natural, pues, invertir los términos

del problema, es decir, que la predicación en Barcelona y en otras poblaciones se hiciera por regla general en castellano y sólo en ciertas ocasiones y circunstancias especiales se emplease el catalán. ¿Está esto claro? El fundamento del precepto estriba en que la palabra divina llegue fácilmente a conocimiento de todos, y yo pregunto: ¿si todos entienden y hablan el castellano y, en cambio una gran masa no entiende ni habla el catalán, cómo va ésta a beneficiarse ni a sacar provecho de lo que oye en una lengua que no entienda? El resultado será negativo y precisamente contrario al fin que se persigue.

No es posible, ni puede para por la imaginación de nadie que piense cuerdamente, que se tienda a esto último. Luego los móviles de ese contrasentido que acabo de indicaros y que es real y efectivo, sin la menor exageración, hay que buscarlos por otros caminos, que, si en tiempos pasados pudieron seguirse por debilidades y flaquezas de quienes nunca debieron tenerlas, hoy no pueden ni iniciarse siquiera.

Yo os aseguro que he recorrido Cataluña en el tiempo que desempeñe mi actual cargo, sin dejar un solo rincón, como muy pocos o ninguno lo habrán hecho. He convivido con estos buenos y sanos catalanes hasta en pueblos insignificantes que no pasaban de diez vecinos y que durante el invierno se encuentran aislados, y en todos, absolutamente en todos, me han hablado en general, con satisfacción en el hermoso idioma de Cervantes, han entendido perfectamente mis discursos y me los han dirigido en castellano. ¿Qué prueba ello? Prueba sencilla y llanamente que no se trata de eso, que se quiere es continuar la obra emprendida hace muchos años para desterrar de la Iglesia el uso del castellano (luego os lo demostraré bien claramente) y esto ni es beneficioso, ni es político, ni es patriótico, ni puede admitirse. La Iglesia no puede servirse de la predicación ni de nada que se relacione con la religión, digna para los que somos creyentes de un respeto y una veneración profundos, como de banderín político, ni como medio de difusión de una lengua, ni para tratar de que prevalezca una sobre otra, porque todos y cada uno de esos fine son meramente terrenos y, por tanto, ajenos a su órbita, aparte de que jamás pueda pensarse que esos fines terrenos prevalezcan sobre el espiritual hasta el punto de convertir a éste en medio para la consecución de aquéllos.

Pero hay más todavía, y esto acaso os cause asombro. Se patrocina la predicación en las Iglesias en catalán, como regla general, y en Cataluña hay dos idiomas: uno el catalán vulgar, corriente, el sano, el que se ha hablado siempre, el que hablan y entienden todos los buenos catalanes, y otro el fabricado por quienes llevan a la ruina a ese simpático rincón de España durante este último cuarto de siglo, inventando palabras nuevas, para las que no se exigía como condición previa sino que no se pareciesen en nada al castellano, con lo que llegaron a inventar una jerga desconocida de la casi totalidad de los catalanes y que se emplea, a veces, por los sacerdotes que profesan ciertas tendencias. (Había un sacerdote al que se pagaban cinco céntimos por cada palabra nueva

que aportaba a su vocabulario con la condición antes dicha). Este monstruoso esperpento de lengua, parido por el odio, debe proscribirse en absoluto en la Sagrada C tedra, no sólo porque no es conocido y usado por los catalanes, sino porque en su nacimiento, en su génesis y por su objetivo es separatista, es decir, procreado por el odio, por el rencor y para extender el rencor. Y sacrílego sería emplear para la difusión del amor divino, de la concordia y de la paz, una parodia de lenguaje creado por el odio y para el odio.

Ejemplo del caso contrario nos lo proporciona la Cataluña francesa, anexionada a Francia hace dos siglos. En la Cataluña francesa se predica única y exclusivamente en franc s y no en patu . Y siendo como es universal la disciplina eclesi stica en la materia y no ofreciendo dificultades la Iglesia para que se predique en franc s en la Cataluña francesa,  c mo puede ponerlas, cómo ha de ponerlas para que se predique en español en la Cataluña española, si tan sabido es el español en la Cataluña española como el franc s en la francesa?

 En qu  lengua se expresan los Prelados de Cataluña en sus Pastorales? En español (sólo un Obispo, el Dr. Torras y Bages lo hacía en catalán). Pues si emplean el español, porque es lo natural y porque saben que es perfectamente conocido por los catalanes, si ningún reparo han demostrado para emplear el castellano en la Palabra de Dios escrita  c mo, en buena l gica, pueden oponerle para su empleo en la Palabra de Dios hablada?

Hay otro punto de vista de orden también esencial, y es que no habiendo menoscabo alguno en lo más mínimo, para los intereses de la Iglesia con la predicación en castellano, al hacerlo así, se robustecerían mucho los de la Patria, y racional sería (ya que después de la religión no existe aglutinante más eficaz que la lengua) que en justa reciprocidad a los proverbiales sentimientos y profesiones de fe de nuestro Rey y al inter s visible del Gobierno en apoyar, sostener y defender los intereses de la Iglesia, ésta diera amigablemente la mano al Estado para afirmar y consolidar la gran obra de la unidad nacional mediante la difusión de la lengua española en todas partes, en todos sitios y en todos los momentos, como símbolo y realidad, a la vez, de esa unidad.

Y, por último, antes de pasar a otro punto, he de llamar vuestra atención acerca del momento en que ha sido publicada la Pastoral a que vengo refiriéndome. He de hacer constar que el acuerdo primero de la misma no es una cosa nueva, sino repetición, a modo de recordatorio, del publicado en un boletín oficial eclesiástico del año 1923.

Y yo me pregunto  Si en todas las iglesias de Cataluña se venía predicando en catalán, y sólo por excepción y raras veces, se hacía en castellano  qu  necesidad había de reiterar aquel mandato, que se venía cumpliendo fiel y exageradamente? Yo no s  lo que pensar  el Gobierno y vosotros, señores asambleístas, acerca de este extremo, pero  no es extraordinariamente significativo que se reitera el cumplimiento de un precepto al que no se falta, precisamente en el momento en que la Junta de Acción ciudadana de Barcelona intentaba

respetuosamente, cerca de los Prelados, conseguir que se vaya extendiendo la predicación en las Iglesias en castellano, sin otra finalidad que la paz, la concordia y la compenetración de todos los españoles? Vosotros lo juzgaréis. La Junta entendió y sigue entendiendo que hay que tender a la unión íntima de todos los españoles.

Y vamos ahora al segundo acuerdo de la mencionada Pastoral relacionada con la enseñanza de la doctrina cristiana. Ordena terminantemente aquél que en los colegios se enseñe el catecismo en castellano o en catalán a voluntad de los padres, en consonancia con el lenguaje predominante en el hogar.

Tampoco voy a discutir si, aparte del Gobierno, puede haber autoridad alguna, de cualquier orden que sea, que pueda ordenar la lengua en que ha de darse la enseñanza del catecismo en las escuelas. A mi juicio, esta facultad reside única y exclusivamente en el Gobierno, velando la Iglesia porque tal enseñanza se efectúe y lleve a cabo con arreglo al dogma.

Pero en fin, yo no quiero discutir derechos. Imaginaos una escuela a la que asisten niños cuyos padres desean, unos que sus hijos aprendan la doctrina en catalán y otros que se la enseñen en castellano. ¿Para qué voy yo a molestaros explicando lo que sucedería en esa escuela si de sobra os lo figurareis? Esto independientemente de que no puede dejarse la enseñanza al arbitrio de los caprichos de cada cual. La escuela es española, pues la enseñanza, que es la base de la educación, ha de darse en español.

Pero es que además, no comprendo esa restricción que se impone. La enseñanza en España en las escuelas es obligatorio se haga en español. Es decir, se enseña a leer y escribir en español, la historia sagrada se aprende en español e igualmente en el mismo idioma, la aritmética, la geografía, la historia, etc. ¿Qué fundamento existe para exceptuar o dejar libre la elección de la lengua en que debe enseñarse el catecismo? Yo francamente, no lo entiendo, y no lo entiendo porque no veo la lógica por ninguna parte, ni desde ningún punto de vista.

Y ahora yo pregunto al Sr. Presidente del Consejo de Ministros. ¿Es que el Gobierno actual, que tan buenos deseos ha demostrado en resolver los problemas fundamentales, hasta los que parecían más difíciles, va a permanecer indiferente y sin tomar una determinación categórica y contundente tratándose de algo que tan directamente afecta a la unidad de la Patria?

Yo ruego al Sr. Presidente del Consejo que preste a este delicado asunto preferible atención para que la anarquía que hoy existe acerca del particular a que vengo refiriéndome cese de una vez para siempre. No se conciben diversas potestades legislando sobre lo que más directamente puede afectar a la unión íntima y verdadera de todos los ciudadanos de una nación, el idioma, y no es admisible que, aparte del Gobierno, haya quien pueda dictar normas en tal sentido. Es más, si así sucediese, y esa potestad estuviese basada en un acuerdo, convenio o concordato, procedería su revisión inmediata para

subsanan tamaña equivocación.

Yo ruego al Sr. Presidente del Consejo de Ministros, al Gobierno entero, que lean la circular que dirigió M. De Monzie, Ministro de Instrucción Pública de Francia, a los rectores sobre el empleo de los Patuás o idiomas en la enseñanza primaria.

En ella, después de atinadas consideraciones dirigidas a mantener la unidad del idioma, como fundamento de la unidad nacional, dice: «Ni clase en latín, ni escuela en patuà; la unificación por la enseñanza pública del francés».

Y añade que, a pesar de las vicisitudes que debía sufrir esta enseñanza pública bajo el Directorio y el Consulado, lo esencial subsistió en las instrucciones dadas por Napoleón a sus prefectos y a los Obispos. La información sobre los idiomas a que se procedió de 1806 a 1813 se decidió en beneficio de la lengua única; M. Fallieres en octubre de 1890 y Waldeck Rousseau en Enero de 1901 prohibieron el uso de los dialectos en las predicaciones y lecciones de catecismo, y la Cámara de Diputados en 1903 aprobaba por enorme mayoría a A. Combes, Presidente del Consejo de Ministros, y Ministro de Cultos, por haber renovado estas prohibiciones. Termina diciendo De Monzie en la circular que él inspira sus instrucciones en esta doctrina y añade: «Así la escuela laica como la Iglesia concordada no sabrían abrigar en su seno lenguas competidoras de una lengua francesa, para cuyo celoso culto no habrá jamás bastantes altares».

Huelgan los comentarios a esta circular, modelo de sentimientos patrióticos. A mí sólo se me ocurre decir ¡Qué hermoso es velar por el engrandecimiento de la Patria y por la unión de todos sus ciudadanos!

Indudablemente, en estos mismos sentimientos se inspiró también el digno y celoso Gobernador Civil de la Provincia de Gerona que no hace mucho, publicó una circular dirigida a todos los maestros de la Provincia encareciéndoles la conveniencia de que se enseñase la doctrina en las escuelas en castellano. Y no creáis que lo hizo irreflexivamente y a modo de ucase, todo lo contrario. Aun siendo, como así yo lo creo, una facultad exclusivamente suya, convencido que con la armonía entre autoridades de diferentes órdenes, la gobernación es un problema sin incógnitas, contó previamente con la aprobación del digno y virtuoso Prelado de la Diócesis, que la dio amplia y sin restricciones por encontrar perfectamente lógica y sin lugar a dudas el que en España se enseñase la doctrina en las escuelas en español.

Realmente, aquí debiera dar por terminada la interpelación, pero me queda por tratar todavía un extremo y he de cumpliros además la promesa que antes os hice de demostraros categóricamente la tendencia iniciada hace ya años de desterrar de las iglesias de Cataluña el uso del castellano.

Existe en Barcelona una entidad que se denomina «Fomento [*sic*] de la Piedad Catalana». Como llegase a oídos de los que constituyen esta entidad (todos ellos sacerdotes) que yo mirara con cierto recelo su actuación, a instancias de un jesuita amigo mío y también de ellos, me rogaron visitase dicho

centro para que me convenciese de la legalidad de su actuación, de que allí no se hacía política y de la buena fe de sus intenciones.

Al entrar a hacer la visita y después de los saludos de rúbrica en estos casos, hice presente a los señores que muy amablemente me recibieron mi extrañeza, porque yo no me había enterado hasta entonces de que hubiese un cisma religioso en España o por lo menos de que íbamos camino de él; porque si existía piedad catalana, del mismo modo podía haber piedad valenciana, piedad extremeña, piedad andaluza, piedad gallega, etc., y yo que me precioso de ser buen católico tenía entendido que no existía más que una sola piedad: la piedad cristiana.

Recuerdo que los señores presentes, fundadores de aquella entidad, me contestaron que también en Roma se había hecho alguna objeción respecto al nombre cuando se remitieron los estatutos para su aprobación, pero que en vista de las explicaciones dadas había sido aprobado aquel por el Santo Padre. Confieso que no se me ocurrió más contestación que la siguiente: celebro mucho y me satisface que mi modesta opinión concuerde con la de Su Santidad.

Hice mi visita enteramente del funcionamiento de la entidad [*sic*] y salí con el convencimiento de que su misión es pura y simplemente traducir y publicar en catalán cuanto con la religión se relaciona, devocionarios, novenas, hojas dominicales, etc., desterrando en absoluto el castellano en materia de tanta importancia y trascendencia. Me manifestaron que, en cambio, habían editado en castellano las obras del gran filósofo Balmes, pudiendo comprobarlo porque me hicieron el obsequio de la colección completa que conservo como una joya muy preciada. Debo advertir que Balmes escribió siempre en castellano.

Salí impresionado de la visita, sintiendo la amargura propia del que contempla una obra que tiene mucho de demoleadora en algo muy consustancial para la unidad de la Patria y aun de la propia religión, porque habéis de fijaros bien en la significación que esto tiene, y mi dolor era todavía mayor al ver patrocinada esta obra y su labor por quienes bien fácilmente y en provecho de aquellos meritísimos intereses podían haberlo evitado.

La impresión que me produjo la visita quedó profundamente grabada en mi ánimo y de ahí que, al constituirse la Junta de Acción Ciudadana, mucho tiempo después, fue este del Foment uno de los primeros asuntos de que se trató.

Nuestra sorpresa fue extraordinaria al darnos lectura, el representante del Sr. Obispo de Barcelona en la Junta, de los acuerdos de la Conferencia de Prelados celebrada en los días 26 de Noviembre y 2 de Diciembre de 1923. Según el segundo de dichos acuerdos, se advierte a la dirección del Foment que, para evitar recelos y torcidas interpretaciones a que pudiera dar ocasión el título que ha venido usando la entidad desde su origen, sería preferible sustituirlo por el de Fomento de la Piedad en Cataluña, que exprese en términos más precisos su finalidad.

La Junta ciudadana estimó entonces que, sin perjuicio de otros acuerdos a

adoptar en su día sobre esta entidad según sus procedimientos, debía cumplirse el acuerdo de la Conferencia de Prelados, y a este fin, acordó dirigirse al Sr. Obispo de la Diócesis interesándole se sirva comunicar a la Junta las medidas adoptadas para su efectividad, rogándole que, si era necesario, se dirigiese al Eminentísimo Cardenal Arzobispo de Tarragona para que se llevase a cumplimiento el expresado acuerdo.

Como podréis ver señores ya en 1923 y por los recelos causados acordó la Junta de Prelados advertir al Foment que sería preferible substituir su nombre por el de Fomento de la Piedad en Cataluña. Este acuerdo no se cumplió, ignorando nosotros hasta ahora las causas, como veréis más adelante.

A nuestra demanda respetuosa se contestó transcribiéndonos el Sr. Obispo de Barcelona la contestación del Sr. Cardenal Arzobispo de Tarragona, quien se dignaba comunicar que Foment que se dedica tan sólo a la difusión de la piedad y cultura cristianas en los países de idioma catalán (para qué hacer comentarios) valiéndose del libro, del folleto, de la hoja volante, de los ejercicios y de las misiones; que una institución de tal índole se mueve exclusivamente dentro de la esfera de la jurisdicción de la Iglesia aunque esté reconocida y aprobada por la civil, y querer esta autoridad actuar de la manera que parece indicar la comunicación de referencia sobre los Prelados y sus acuerdos y sobre las asociaciones eminentemente religiosas dedicadas al apostolado por los medios aprobados por la Iglesia y que excluyen de su finalidad toda actuación política *es cosa tan peregrina, tan atentatoria al libre ejercicio de la jurisdicción eclesiástica y tan vejatoria para la dignidad y cargo episcopal* que no cree se hayan fijado los señores que componen la Junta ciudadana en la trascendencia de aquella comunicación; y que en tiempo oportuno se hizo a los señores del Foment la advertencia para el cambio de nombre, pero que en vista de los inconvenientes que para ello se adujeron (aunque estaban dispuestos a cumplir las órdenes de los Prelados) pareció prudente no insistir sin antes haber cambiado impresiones con los coprovinciales. Estas impresiones han sido cambiadas en el mes de Enero último y, al no aludir a esto la Pastoral de que hablé al principio, prueban que no se han tomado en consideración o al menos así lo parece.

Los inconvenientes puestos por el Foment fueron: El Papa Benedicto XV en el breve concediendo gracias e indulgencias consagró el título y cambiarlo parece una desatención a su memoria; b) Con esa denominación ha contratado, ha adquirido derechos, donativos, legados o promesa de ellos y podrían ocasionarse perjuicios de consideración si el cambio aludido diese pretexto a negar o discutir los referidos derechos; c) El adjetivo *catalana* que es la palabra que podría interpretarse torcidamente, viene explicado claramente en sus estatutos, cuyo artículo tercero dice: «El objeto de la sociedad será eminentemente de cultura moral y religiosa con exclusión absoluta de todo fin comercial y teniendo por finalidad propia y exclusiva *el fomentar en lengua catalana* la

piedad católica por los medios que la Junta directiva considere adecuados, y, en especial, por la edición o publicación de libros, revistas, periódicos que llevarán el distintivo «Foment de Pietat Catalana».

Perplejos quedamos ante esta contestación del Sr. Cardenal no explicándonos porqué en la pretensión de la Junta de Acción Ciudadana en relación con el Foment había intromisión de la autoridad civil, ni atentado al libre ejercicio de la jurisdicción eclesiástica, ni menos vejación ni menosprecio para la dignidad episcopal, digna de nuestros mayores respetos, y voy a demostrarlo.

En el terreno del derecho se distinguen perfectamente las congregaciones u órdenes religiosas de las cofradías hermandades, asociaciones y demás agrupaciones o entidades conocidas con nombres análogos. Y a esta capital distinción se atiene la Ley de asociaciones vigente, de Junio de 1887, en que se declara que están sometidas a las disposiciones de la misma *las asociaciones para fines religiosos, políticos, benéficos, etc.*, sin que el artículo segundo exceptúe más que *las asociaciones de la religión católica autorizadas en España por el Concordato*, recalándose bien en este mismo artículo que *las demás asociaciones religiosas se regirán por los preceptos de la indicada Ley.*

Y esa relación de las asociaciones religiosas de que se ocupaban las autoridades civiles no se halla establecida sólo para un mero reconocimiento y aprobación en lo menester, sino para todos los efectos de la Ley a la que están sometidos sin reserva alguna. Y no es que con ello se proclame la legitimidad de ningún poder caprichoso y arbitrario. El ejercicio de la autoridad requiere siempre prudencia y tacto y ha de llegarse y ha de llegarse a la mayor transigencia y respeto mutuo cuando autoridades de dos poderes coinciden con atribuciones privativas en un mismo asunto. Por eso la Junta se guardó de analizar, por ejemplo, si con el título que ostenta el Foment, el concepto de Piedad queda empequeñecido con el calificativo que se le asigna.

No es necesario recordar de qué modo se ha ido desarrollando en los últimos años, antes de Septiembre del 23, una campaña antipatriótica que no ha respetado nada. Con honda pena hay que decir que esa campaña ha llegado a tener eco en el Seminario entre algunos de sus profesores y discípulos por lo menos; y en la Iglesia; y asociaciones ha habido caídas en la irreverencia de confundir o mezclar en actos de culto, aspiraciones políticas reprobables.

Y ante tan triste realidad, cuando en otros órdenes de la vida se han tomado medidas tan radicales como las que se han tomado con el uso de las banderas y lenguas regionales ¿puede decirse con razón, que se atropella ninguna jurisdicción ni autoridad porque se pretenda, por motivos que justifican sobradamente los antecedentes expuestos, algo tan puramente externo y formal como el *cambio de nombre de una asociación y se censure su tendencia exclusivista relacionada con el idioma*, que no ha de impedirle el cumplimiento de ninguno de sus fines religiosos?

En la época en que se constituyó el Foment (creo que el año 1917) era

lícita toda clase de expansiones separatistas, que estaban en su período álgido, y se toleraban enconos y luchas que hoy se cree necesario contener. Y en la labor de reconciliación, de paz y de armonía, que tenemos a nuestro cargo para remediar las consecuencias de debilidades y tolerancias antiguas, nada se cree tan perjudicial como estas separaciones o diferencias que han de desaparecer y debe procurarse que no vuelvan, respetándose tan sólo aquello que se debe respetar. Esta es la situación en que se coloca y el criterio que mantiene la Junta de Acción Ciudadana de Barcelona.

¿Veis en esta actuación algo peregrino, atentatorio al libre ejercicio de la jurisdicción eclesiástica y vejatorio para la dignidad y cargo episcopal? Yo confieso ingenuamente, y conmigo todos los señores que componen la citada Junta, que no sólo no vemos nada de eso, sino que aun la intención ha existido de tamaño desafuero.

Y ahora voy a demostrar con muy pocas palabras la inconsistencia de las dos primeras observaciones opuestas por los señores del Foment a la advertencia acordada sobre el particular en conferencias episcopales.

La tercera observación creo queda ya bien desvirtuada con las consideraciones anteriores.

No se nos hubiera ocurrido pensar que pudiera cometerse una desatención cambiándose el nombre de una asociación que tenga recibidas indulgencias y gracias del Sumo Pontífice Benedicto XV. Porque primeramente, en el caso de que se trata el nombre de la asociación no fue impuesto por el Papa. Y puede asegurarse que si Benedicto XV siguiera rijiendo, para bien del mundo, los destinos de la Iglesia, ningún inconveniente pudiera tener en que aquella se llamara de otro modo. Aparte de que si los señores del Foment quisieran extremar sus escrúpulos, medios sobrados tendrían de convalidar el nuevo título impetrando la gracia del actual Soberano Pontífice; después de lo cual lo irreverente sería hablar de irreverencias. El argumento, como veis, es inocente y pueril.

Otro tanto podría decirse de la observación relativa a los temores de perjuicios por los contratos celebrados, derechos adquiridos, legados, donativos, etc.; porque no se necesita ser muy versado en derecho para comprender que una modificación introducida en el nombre de una asociación o de cualquier otro detalle de sus estatutos no afecta para nada a la vida de la asociación que continúa con todos sus derechos y deberes mientras no se disuelve. Quizás tengan razón los señores del Foment al alarmarse por la suerte que puedan correr ofrecimientos de donativos y legados; pero ello no puede servir sino para revelar que, además de la virtud, es posible que aiente algo la asociación, algo que no es sólo el ideal religioso puro, y ese algo es lo que las autoridades civiles, como medida general, se hallan en el deber de contener en evitación de males que si no afectan al orden religioso, pueden trascender de un modo grave y tangible a otros órdenes de la vida y, entre ellos, al esencialísimo de

la unidad de la Patria.

Cuanto acabo de indicaros se puso con la mayor consideración y respeto en conocimiento del Sr. Cardenal Arzobispo de Tarragona en 15 de Enero pasado, contestando a la carta suya de que antes he hablado. La respuesta única que hemos tenido es la Pastoral aludida que tiene fecha del 30 del mismo mes. A vosotros, pues, os toca juzgar. Yo no he de hacer el menor comentario y sí sólo deciros que bien plenamente queda demostrada la tendencia a desterrar el castellano de la Iglesia en la provincia eclesiástica de Cataluña.

Por último, deseo llamar la atención del Gobierno acerca de un extremo que ha llamado la mía muy extraordinariamente.

Al leer en el Boletín Oficial eclesiástico de la Archidiócesis de Tarragona la citada Pastoral vi que se encabezaba ésta como es de ritual con el para mí muy venerable nombre del Sr. Cardenal y que al final se titulaba «Primado de las Españas». Perplejo me quedé ante este título honrosísimo y muy respetado porque tenía entendido que sólo al Sr. Cardenal Arzobispo de Toledo correspondía usarlo con nombramiento expreso por parte del Gobierno y aceptación de la Santa Sede. Indagué, inquirí y confieso que nadie ha sabido sacarme de dudas pues a todo lo más que he llegado es a que se trata de un pleito antiguo relacionado con las preeminencias y derechos que cree tener la Archidiócesis de Tarragona. No puedo afirmarlo porque nadie me ha contestado satisfactoriamente.

Pero en fin, sea cual fuere la explicación de esos pretendidos derechos, que no voy a discutir, yo pregunto al Gobierno. ¿Cuántos Cardenales Primados tenemos en España? Hasta hace poco estaba yo en la idea de que no había más que uno solo, el de Toledo y ahora ya aparecen dos por lo menos. ¿Cuántos son? Porque entiendo que es necesario saberlo. Y si oficial y legalmente no hay más que uno, a éste es a quien corresponde usar ese título dignísimo que tanto respeto y veneración nos merece.

He terminado señores y siento no haber podido ser más conciso, pero el tema expuesto es de una importancia extraordinaria a la vez que muy delicado, y al debe [*sic*] dedicarse por todos y muy especialmente por el Gobierno una cuidadosa atención.

España, señores, por muy unida que esté, no lo estará jamás demasiado, y la manera de conseguir esa unión material, espiritual y religiosa es no fomentar las divisiones lingüísticas.

DOCUMENT 26

Carta de Barrera a Magaz (15 d'abril de 1928)

Barcelona 15 - 4 - 1928.

Excmo. Sr. Marqués de Magaz.

Mi querido General y amigo: En mi poder su grata del 10 que me apresuro a contestar para manifestarle que no hay inconveniente, por mi parte, en que entregue usted al Cardenal Gasparri copia de mi carta con mi firma, porque respondo con ésta de cuanto digo, y lo mismo puede usted hacer con la interpelación, si una y otra encuentra usted que merecen ser conocidas en esos centros y pueden servir para algo, lo que me satisfaría extraordinariamente.

Realmente tiene usted razón, las palabras se olvidan o se tergiversan y lo escrito consta siempre. Me parece pues muy bien que entregue copia de ambos documentos.

Ayer estuve un rato con el Nuncio, a quien hablé al alma contándole aproximadamente lo que digo a usted en mi carta, y los puntos generales de la interpelación.

Creo es buen amigo mío y deduje que el Cardenal Vidal y Barraquer le ha debido hablar algo de mí, de modo bastante diferente a la realidad, pues mostró gran asombro al oír lo que yo le contaba, como quien tiene noticia de algo muy diferente. Me preguntó si tenía inconveniente en darle todas esas noticias por escrito, y le contesté que se las entregaré antes de su marcha con mucho gusto y firmadas por mí.

Nada le dije de mi correspondencia con usted.

Dentro de unos días volveremos a hablar y le tendré a usted al corriente de todo.

Uno de estos días escribiré al Presidente enviándole copia de la carta que he escrito a usted, no habiéndolo hecho antes en espera de su contestación, para saber si cree usted interesante o no lo que yo le decía.

Comprenderá usted el interés que pongo en todo esto, pues tengo la evidencia que la visita del Nuncio y de su impresión [*sic*] depende todo. Le aseguro a usted que no me mueve en este pleito la menor pasión personal; no deseo molestia alguna para el Cardenal Vidal y Barraquer contra cuya persona nada tengo ni nada siento. Busco el ideal de unión y de Patria en este simpático rincón de España y aseguro a usted que ello constituye una obsesión en mí, y si apunto contra el Cardenal es porque tengo el convencimiento de que su

continuación en Tarragona impedirá la realización de esa obra.

Me he enterado ayer, por haberlo manifestado uno de los Obispos de Cataluña a un amigo mío, que en la reunión de Prelados de Enero último no trataron en concreto del tema de la predicación ni de la enseñanza del catecismo; hablaron de otras muchas cosas y al final el Cardenal dijo que extendería el acta ratificando los acuerdos del año 23, pero sin especificar lo que era. El Obispo a que aludo se mostró muy sorprendido al leer la Pastoral y al pedir explicaciones parece que le dijo el Cardenal que sí, que en realidad a eso se refería él en la junta al hablar de reiterar determinados preceptos, que no especificó.

Sabe es suyo muy affmo. y sincero amigo que le quiere

q. e. s. m.

Emilio Barrera.

DOCUMENT 27

Telegrama de Barrera a Magaz (20 d'abril de 1928)

Telegrama –

MR141 Barcelona 312G 20/4 01.00

Conforme = Barrera.

DOCUMENT 28

Carta de Magaz a Barrera (16 d'abril de 1928)

Roma 16 Abril 1928.

Exmo. Sr. D. Emilio Barrera.

Querido General y amigo: Como adelanté a usted por teléfono, recibí oportunamente su carta y el proyecto de interpelación.

He leído con atención e interés uno y otro documento y es inútil diga a usted me parecen perfectamente. Salvo en la forma, en que se revela usted mucho más diplomático y mucho más literario que yo, coincide usted con la mayor parte de las razones y argumentos que aducía yo en una carta recientemente escrita al Secretario de Estado y que supongo conocerá usted también

a estas fechas. Esta coincidencia es, para mí al menos, el mejor elogio, y al propio tiempo me hace formar mejor idea de mi propio trabajo.

Mi opinión es que de los dos documentos debe tener conocimiento el Secretario de Estado y, como le decía a usted en mi anterior, de nada serviría dar al Cardenal Gasparri una simple lectura. Para que estos documentos surtan algún efecto es necesario que ellos mismos o un extracto de ellos llegue al Santo Padre, lo que será imposible si no se deja al Secretario una copia de ellos.

El hecho de haber entregado yo al Secretario de Estado un escrito resumen de conversaciones anteriores, probará a usted la importancia que doy a que la Secretaría tenga documentos escritos.

De todos modos, como usted en su carta anterior mostraba cierta repugnancia a que se quedaran con copia de sus escritos, nada he de hacer, aunque usted me deja en completa libertad, hasta que por telégrafo me autorice para ello. Basta con que me diga usted: conforme.

Por lo mismo que son documentos algo largos —mi carta también lo era— es imposible que surtan todo su efecto si no se pueden leer despacio.

Nada más por hoy. Sabe es siempre su amigo muy sincero que le quiere y e. s. m. El Marqués de Magaz.

DOCUMENT 29

Carta de Magaz a Gasparri (19 d'abril de 1928)

Roma 19 Abril 1928

Eminentísimo Señor:

Mi amigo el Capitán General de Cataluña, a quien escribí hace poco pidiéndole algunos datos sobre el problema catalán, me contesta con una larga carta y me envía un documento, proyecto de interpelación que pretendía explicar ante la Asamblea Nacional.

Considero de un gran interés los dos trabajos y, aunque es seguro que el Capitán General no habrá dejado de exponer al Nuncio Apostólico, en su viaje a Cataluña, todo aquello que considere pertinente, no resisto al deseo de enviar a Vuestra Eminencia Reverendísima una copia de los expresados documentos para que los conozca y una a la información.

Por mi parte no he de hacer ningún comentario, pero quiero aprovechar esta carta para ampliar la muy extensa que hace poco me permití dirigirle sobre el mismo tema. Se trata de cotejar dos documentos.

Uno de ellos es el texto del telegrama, aprobado por Vuestra Eminencia

Reverendísima, que dirijí al Gobierno a poco de presentar mis credenciales. Si los ofrecimientos hechos en el telegrama no llegaron a cumplirse, no es seguramente porque la Santa Sede variase de criterio, sino porque ciertas informaciones recibidas hicieron pensar que la carta era innecesaria. El telegrama decía así: «Cardenal Secretario de Estado perfectamente enterado por Nuncio en Madrid del resultado de la entrevista del Presidente con Arzobispo de Tarragona no ve posibilidad de obligar a éste a que deje su puesto para ir a París o Bruselas, ni tampoco para traerlo a Roma por la sola razón de que su persona y conducta son discutidas. La Santa Sede examinaría desapasionadamente y atendería, en su caso, los cargos concretos que se hicieran contra el Cardenal y *accede desde luego a recomendarle se abstenga de toda política catalanista, que sólo se emplee el catalán en su Diócesis cuando sea necesario para hacerse comprender de los fieles, y que separe de su lado personas que puedan comprometerle.* Cardenal Gasparri opina que al recibir esta carta el Cardenal Vidal vendrá a Roma».

El otro documento es el texto de la Pastoral del Arzobispo de Tarragona en lo que se refiere al uso del idioma catalán y dice así: «*La predicación dela Divina Palabra en Cataluña, como viene practicándose, se hará, por regla general, en la lengua del país, usándose el castellano en las iglesias y ocasiones en que especiales circunstancias lo aconsejaren*» a juicio de los respectivos párrocos o encargados».

La diferencia de criterios entre lo recomendado por la Santa Sede y lo ordenado por el Arzobispo es palmaria.

Y rogando a Vuestra Eminencia Reverendísima si con tantos y tan largos textos pongo a prueba su mucha paciencia, quedo como siempre de Vuestra Eminencia muy atto. y respetuoso servidor y amigo

q. l. b. el anillo.

El Marqués de Magaz

A Su Eminencia Reverendísima el Cardenal Gasparri, Secretario de Estado de Su Santidad.

DOCUMENT 30

Carta de Magaz a Barrera (30 d'abril de 1928)

Roma, 30 Abril 1928.

Exmo. Sr. D. Emilio Barrera.

Querido General y amigo:

Al recibir ayer su carta del 15 y sin esperar el telegrama con su conformidad, que acaba de llegar, envié al Secretario de Estado una copia de su carta anterior y del proyecto de interpelación.

También yo confío en que la visita e información del Nuncio den algún resultado. Si no fuese así habría que pensar en otros procedimientos.

Tal vez le interesa a usted saber que aquí Mussolini ha contestado a un discurso poco amistoso del Papa disolviendo todas las asociaciones católicas cuyo fin no es única y exclusivamente religioso. El efecto inmediato del Decreto ha sido la disolución de los Exploradores, institución católica, para agregarlos a los Balilas, institución fascista. Después de esto, el Osservatore Romano, órgano del Vaticano, ha escrito dos artículos en los que se pide humildemente al Estado deje colaborar a la Iglesia en la obra de educar a la juventud. Entre la literatura del diario oficioso y la del Arzobispo de Tarragona hay un verdadero abismo.

Quizás conviniera, como prueba de lo que decimos usted y yo, acerca de lo generalmente conocido que es el castellano, una relación de los teatros que funcionan en Cataluña con expresión de aquellos en que se representa en catalán y en castellano y lo que pagan unos y otros por timbre. Otra relación de los diarios y revistas de todas clases que se publican en castellano y en catalán y también lo que pagan por timbre y carácter de las publicaciones. Como aquí llegan noticias contradictorias conviene probar documentalmente lo que se dice.

Sabía y sabe el Secretario de Estado cómo se incluyó en acta lo de la predicación en catalán, sin que se enterasen los preladados que asistieron a la conferencia más que cuando leyeron la pastoral. De ello di cuenta al Presidente, porque tuve ocasión de leer una carta muy sabrosa de uno de esos Obispos. Lo que hace falta es que le hablen al Nuncio con entera claridad, y sería también muy útil hablaran aquí en Roma del pleito catalanista los que no lo son, pues resulta que al Vaticano, por lo general, sólo llegan quejas de los catalanistas.

Sabe es siempre suyo muy affmo. y verdadero amigo q. e. s.m.

DOCUMENT 31

Carta de Barrera a Magaz (24 d'abril de 1928)

Barcelona 24 - 4 -1928.

Exmo. Sr. Marqués de Magaz.

Mi querido General y amigo: Aunque suponía en su poder mi carta anterior manifestándole que no había inconveniente por mi parte en entregar al Secretario de Estado copia de la en que yo enviaba a usted el proyecto de interpelación y de ésta, puse el telegrama en la forma que usted me indicaba para mayor seguridad.

Hoy recibo su carta y me he apresurado a pedir los datos relacionados con los teatros y los periódicos que usted me interesa. Cuando los tenga se los remitiré con mucho gusto.

Me alegro infinito de que el Secretario de Estado se halle enterado por uno de los Prelados de lo ocurrido con el acta famosa referente a la predicación en catalán, porque así se irán convenciendo de la buena fe del Cardenal y de los fines que persigue. Lo malo es que estos señores son muy reservados y no sueltan prenda.

Llegó el Nuncio y como ha estado aquí muy pocas horas apenas si he podido hablarle. Solamente el primer día Milans y yo tuvimos media hora de conversación con él, aprovechando los momentos para hablarle con claridad y darle nota de una porción de personas imparciales a las que podía consultar, independientemente de las que él quisiera.

Hay de todo, seglares, curas, frailes, jesuitas, monjas y hasta el Abad de Montserrat. Veremos lo que hace. Hoy almorzamos juntos en casa de Milans y mañana lo haremos en Capitanía. Supongo que hablaremos detenidamente.

En mi primera conferencia el día de la llegada aproveché la ocasión para hablar de mi empeño en hacer la interpelación, de la inoportunidad de la pastoral, de los fines que se persiguen, de mis relaciones con el Cardenal y de mi conducta en cuanto se relaciona con este pleito.

Se mostró asombrado (o lo pareció al menos) de cuanto yo le decía como quien ha oído referir esas cosas de manera muy distinta y me rogó se las diese por escrito, le contesté que así lo haría con mucho gusto y he redactado una carta que le entregaré hoy o mañana en la que aproximadamente de [*ha de dir: le*] digo lo mismo que le refería a usted en mi anterior.

Aunque en esencia es análoga, me permito enviarle a usted copia porque deseo esté usted enterado de cuanto haga en este asunto, rogándole, a la vez, que me aconseje, pues de esa manera sé que todo saldrá bien.

Ayer un momento en que pudimos hablar antes de una ceremonia religiosa en la Diputación, a la que asistimos todos, le dije que ya lo tenía todo preparado y que le daría la interpelación, manifestándole que también a usted le había enviado una copia.

He esperado hasta hoy 25 a terminar esta carta por si después de almorzar con el Nuncio hablábamos algo que mereciese la pena de ser conocido de usted.

Realmente nada nuevo hemos tratado. Me rogó le leyese la carta que le había escrito a él mismo, que le pareció bien, y se ha quedado con ella y con la copia de la interpelación. Milans y yo le hemos referido algunas cosas y me

parece va impresionado favorablemente. También ha tenido una entrevista con Cambó aunque nada nos ha dicho. Se muestra como es natural muy reservado.

Como prueba de su reserva adjunta tengo el gusto de enviarle copia de un telegrama puesto por el Gobernador Civil de Gerona al Ministro de la Gobernación dándole cuenta de la visita del Nuncio.

Y nada más que repetirse de usted muy affmo. y sincero amigo que le quiere – Emilio Barrera.

Manuscrito = Hoy 26 ha marchado el Nuncio. Parece va bien impresionado a favor nuestro. Le quedan todavía por visitar Solsona, Seo de Urgel, Lérida y Tortosa, que lo hará después de descansar dos días en Monserrat. Efectivamente, exige juramento ante los evangelios a todas las personas a quienes ha consultado. Así me lo dicen el Alcalde y el Presidente de la Diputación.

Hoy me escribe el Presidente pidiéndome impresiones de la visita del Nuncio.

DOCUMENT 32

Carta de Barrera a Tedeschini (20 d'abril de 1928)

20 Abril 28.

Exmo. y Reverendísimo Señor Nuncio de S.S. en España.

La ilimitada confianza que su bondad me merece, la imparcialidad que preside todos sus actos, y el deseo en que se inspira siempre de hacer justicia, me impelen, según convinimos y como le prometía dirigirme a Su E. en esta ocasión en que como representante del Sumo Pontífice viene a Cataluña, simpático rincón de nuestra hermosa y amada España, para informarse personalmente y después dar cuenta a Su Santidad de este mal llamado pleito catalán, y digo mal llamado porque en realidad no existe más que en la mente de unos cuantos exaltados, soberbios y ambiciosos, que escudados en debilidades y flaquezas de gobiernos poco escrupulosos en la materia, llegaron a inocular el virus pernicioso del separatismo, para buscarse un medio de vida cómodo y agradable sin ocuparse de nada del bien supremo de la Patria.

Y quien se dirige a S.E es un español muy amante de su Patria que aunque no es catalán de nacimiento, lo es por adopción. Llevo cuatro años y medio ejerciendo el cargo de Capitán General de esta Región, la he recorrido entera varias veces, visitando los lugares más insignificantes, los rincones más recónditos predicando siempre Patria y tengo la satisfacción y el honor inmerecido

de haber sido nombrado hijo adoptivo de casi todos los pueblos de las cuatro provincias catalanas.

Quiero decir a V.E. con esto cual es el sentir de este pueblo, que nombra hijo adoptivo de sus ciudades y aldeas a un ciudadano que va predicando Patria por todas partes y condenando implacablemente las tendencias separatistas que algunos locos y suicidas comenzaron a sembrar hace treinta años.

No arraigó esta semilla tanto como deseaban, por más que hasta llegaron a negar el derecho a la vida de los que no pensaban como ellos; pero hay que reconocer que educaron a una generación entera en este ambiente, y cuando iban camino de conseguir sus deseos por [*sic*] no haber velado la Providencia por España, tan católica y tan noble, trayéndonos un gobierno consciente y un hombre providencial que había de salvarla: el General Primo de Rivera.

Fácil ha sido en estos cuatro años y medio deshacer, casi en su totalidad, aquella nefasta labor, sin necesidad de apelar a medidas extremas, pero hemos encontrado y encontramos siempre en nuestro camino un obstáculo casi insuperable que retarda nuestra labor y prolonga la situación actual, a despecho de nuestros buenos deseos y de la nobleza de nuestras intenciones.

Esta campaña nefasta pasada, hay que decir con honda pena que ha llegado a tener eco en los seminarios y de estos centros han salido imbuidos de las ideas entonces imperantes multitud de sacerdotes (toda una generación) que desperdigados por todos los ámbitos de Cataluña fueron, y aún lo son actualmente, los mejores y más tenaces propagadores de tan absurdas ideas. Se propusieron desespañolizar a Cataluña y por ese camino iban, sirviéndoles el clero de elemento propulsor, no importándoles nada mezclar o aprovechar, mejor dicho, los fines espirituales de la Iglesia para la consecución de fines terrenos y políticos que tan en pugna están con el verdadero sentido de nuestra sacrosanta Religión.

Comenzaron por ir desterrando el castellano de todas las prácticas religiosas y crearon un centro llamado «Foment de la Pietat Catalana» cuya finalidad, aparte de la comercial, es desterrar en absoluto el castellano de la Iglesia, donde tiempos atrás, sobre todo en las poblaciones grandes, apenas si se empleaba el catalán. ¡Y esta obra demoledora, patrocinada por quienes bien fácilmente y en provecho de sacratísimos intereses de la Patria podían muy fácilmente haberlo evitado!

He creído y sigo entendiendo que el Sr. Cardenal de Tarragona con su enorme autoridad ha podido y debido ayudarnos en esta obra de paz, de amor y de cariño que llevamos a cabo para la unión de todos, sin apelar a estridencias, con suavidad, para que el clero de Cataluña, en su mayoría separatista, fuese cambiando y contribuyese a aquella labor, no haciendo del idioma un arma política, que en lugar de unir separa a los individuos de una misma Nación (todo Reino dividido, perecerá).

¿No es bien cristiano nuestro deseo de unión, de paz y de amor dentro de

las normas de la Iglesia, al lado de ella, dentro de ella, pensando como ella y sintiendo como ella?

Los tiempos han cambiado; la labor demoledora de treinta años atrás realizada por unos exaltados ha pasado a la historia y no volverá a reproducirse; las nueve décimas partes del sano pueblo catalán ama y quiere a España, que es su Patria, y lo que desea son gobiernos de orden, como el actual, que velen por su seguridad para vivir tranquilamente. ¿Qué mejor ocasión podía encontrarse para alcanzar el fin que nos proponemos? ¿Acaso el Sr. Cardenal de Tarragona que ha vivido intensamente aquella etapa en la cual ha conseguido escalar rápidamente (claro que también por sus virtudes) el altísimo puesto que hoy ocupa, se cree obligado por compromisos contraídos? Lo ignoro, pero si así fuere, debiera ponerse pronto remedio, porque de seguir el actual estado de cosas, se impedirá o por lo menos se retardará indefinidamente esta hermosa obra comenzada hace cuatro años y medio por el General Primo de Rivera, al que todos secundamos con fe ciega, ya que su finalidad no es otra que trabajar por la Religión (como lo prueba constantemente) por la Patria y por la Monarquía.

Si alguien pretende ver en nuestra actuación relacionada con este pleito que consideramos esencialísimo para la unidad de la Patria, y para el bien de esta región catalana y de la propia religión, la menor tendencia política, el más insignificante deseo de mezclarnos en asuntos de la Iglesia, a la que respetamos, veneramos y obedecemos con la fe de verdaderos creyentes, o la más nimia cuestión de amor propio o de mortificación personal para nadie, ni se ha dado cuenta exacta de la realidad, ni comprende la hermosa finalidad que perseguimos, ni conoce la buena fe y la rectitud de intenciones que nos guía en esta obra de atracción, de unión, de compenetración, de amor y de cariño que con el alma puesta en Dios y en la Patria hemos de llevar hasta el fin.

Y no vea en mí el Sr. Nuncio, por lo que antecede, animadversión a persona determinada ni pasión de ninguna clase ni mucho menos rencor. Nada más lejos de mi ánimo, y voy a demostrarlo con hechos.

Soy católico, apostólico, romano por convicción y me merecen el mayor respeto y consideración los Prelados, por lo que son y por lo que representan, así como los demás sacerdotes, y en mi actuación no encontrará nadie algo que signifique irreverencia, menosprecio ni siquiera indiferencia en cuanto con nuestra Religión se relacione.

Conocí al Sr. Cardenal de Tarragona a fines de Septiembre del año 1923 a los ocho días de ser yo Capitán General de Cataluña; tuvimos una larga conversación, hablando de asuntos relacionados con determinadas tendencias en Cataluña, especialmente por parte del clero, que eran muy perjudiciales, y nuestra entrevista fue tan afectuosa que, al ir a besar el anillo a S. Emma. en el momento de despedirnos, me dijo éstas o parecidas palabras: déme usted un abrazo, nosotros no debemos despedirnos de otra manera.

No podía ser más feliz el comienzo de nuestras relaciones y yo me felicitaba de ello porque esperaba de esta cordialidad resultados muy beneficiosos para llevar la paz y la concordia al ánimo de estos buenos catalanes soliviantados hacía tiempo por la ambición y la soberbia de unos cuantos malos españoles que soñaban en amputar un miembro a su propia madre, sin comprender que la rama cortada se seca y el tronco, en cambio, vuelve a retoñar.

Continuaron nuestras buenas relaciones y tuve yo con Su Emma. conferencias muy interesantes, acudiendo a él varias veces para que se evitasen hechos que a mi juicio, en lugar de mejorar la situación, la empeoraban. Ningún resultado obtuvieron estos mis requerimientos. No por eso me descorazoné ni se entibió mi sincera amistad con el Cardenal.

Tuve que procesar a un sacerdote, jesuita, con arto [*sic*] sentimiento por mi parte, por un sermón predicado en una iglesia en el que se vertieron conceptos que caían dentro de la acción penal, y con tal motivo hubo entre el Cardenal y yo un cambio de cartas de carácter oficial, defendiendo cada uno nuestros puntos de vista en cuanto al fuero, y por último, fui yo a visitarle con la causa incoada para que se convenciese de mi razón y de mi imparcialidad. Debo advertir a S.E. que previamente y en evitación de ver condenado a un sacerdote, tendí mi mano amistosa al Sr. Cardenal y al Provincial de la Orden, diciéndoles que si mandaban fuera de Cataluña al citado jesuita para evitar que con sus predicaciones y sus tendencias perturbase la labor que realizamos aquí y que además aquellas estaban reñidas en absoluto con la misión sacerdotal, no tenía yo inconveniente en sobreseer la causa, ya que mi deseo no era perseguir, sino prevenir. No se me hizo caso, hasta que en mi entrevista con el Cardenal, a que antes aludo, se convenció Su Emma. de la razón que me asistía. Para ello sólo tuvo que leer, no declaraciones de testigos de cargo, sino la propia del sacerdote procesado. Tan grave vieron la situación que al día siguiente me visitaba el Provincial de la Orden manifestándome que el citado jesuita saldría inmediatamente para la Diócesis, creo que de Huesca. Así se hizo y yo, que no quería perseguir, di orden de que se sobreseyese la causa como si no hubiera pasado nada.

He de hacer presente a V.E. que en mi petición rogaba que el sacerdote en cuestión no volviese a Cataluña, porque como la causa se sobreseía por ausencia del interesado, en caso de su regreso no tendría más remedio que continuar de nuevo la causa. De cómo cumplimos unos y otros nuestros respectivos compromisos y de la buena fe por ambas partes podrá V.E. juzgar por lo sucedido después.

No obstante el acuerdo convenido, al poco tiempo, con motivo de ir yo a visitar a Manresa la cueva de San Ignacio de Loyola, fui a ver también la capilla que allí tiene la Orden y cual no sería mi asombro al ver que quien me enseñaba dicha capilla era el propio jesuita cuya separación de Cataluña había yo pedido; pues bien, yo en lugar de tomar represalias y de volver de mi

acuerdo abriendo de nuevo la causa, como era mi deber, me di por no enterado del hecho y no tomé determinación alguna. Creo que en esta actitud mía no hay la menor nota de intransigencia, sino todo lo contrario, demostrando con ello que busco y deseo la paz y la unión y que ni por un momento trato de perseguir a nadie y menos si es sacerdote.

Mis relaciones con el Cardenal seguían en buena armonía y así hubieran continuado siempre por mi parte, ya que no había nada personal entre nosotros y sí sólo diferencias de apreciación, pero al fallecer el Obispo de Barcelona, Dr. Guillamet, presidió Su Emma. el entierro y cual no sería mi sorpresa cuando al terminar éste e ir yo a despedirme, apenas si me alargó la mano, con una actitud y un ademán que bien a las claras se mostraba la ruptura de nuestras relaciones particulares. Lamenté la situación en que se colocaba el Cardenal y desde entonces no nos hemos vuelto a ver.

Creo que ello obedeció a que como consecuencia de un oficio del Gobernador Civil de Tarragona comunicándome que en el acto de la apertura del curso oficial del Seminario no se habían empleado más idiomas que el latín y el catalán, acudí yo al Presidente del Consejo de Ministros dándole cuenta de lo sucedido. Por ello sin duda se sintió molesto y de ahí su actitud en la que continúa.

Se constituyó bastante después por orden del Gobierno la Junta de Acción Ciudadana de la que soy Presidente, como Capitán General de la Región, formándola además el Gobernador Civil General Milans del Bosch, el Presidente de la Audiencia, Sr. Lasala, el Presidente de la Diputación, conde de Montseny, el Alcalde, Sr. Barón de Viver, el Jefe provincial de Unión Patriótica Sr. Gassó y Vidal, todos de ideas muy religiosas, y el representante del Obispo de la Diócesis; es decir, ninguno sospechoso en lo más mínimo.

Sin previo acuerdo y por unanimidad lo primero que pensó la junta fue en la actual situación por que atravesábamos [*sic*] como consecuencia de la actitud francamente hostil del noventa por ciento del clero catalán (tal vez me quedo corto) que se complacía en ir desterrando de las iglesias la predicación en castellano, no porque este idioma que es el oficial, el del Estado, dejen de entenderlo los catalanes (lo entienden el noventa y cinco por ciento como lo prueba que en los teatros, hasta en los pueblos, las funciones se hacen en castellano y están siempre llenos, hay sólo uno que las hace en catalán y no va nadie) sino porque esa gran mayoría del clero educada desde hace treinta años en las ideas entonces imperantes es de marcada tendencia separatista y blasona de ello.

¿Podía esto aceptarse en momentos como los actuales en que se busca la unión y la compenetración espiritual y material de todos los ciudadanos? ¿Puede aceptarse que el clero haga del idioma arma política para desunir en lugar de atraer?

Existe además, como dije al principio, una entidad (con fines también

comerciales, aunque digan lo contrario) que se llama «Foment de la Pietat Catalana» cuya misión es simple y sencillamente desterrar el castellano de cuanto se relacione con la religión en Cataluña. En la interpelación verá V.E. explicado todo esto.

Pues bien, la Junta Ciudadana acordó por unanimidad dirigirse con el mayor respeto y consideración al Obispo de Barcelona y al Cardenal de Tarragona en busca de la paz y de la concordia y para que poco a poco fuese desapareciendo este estado de cosas.

La Pastoral tan discutida del Sr. Cardenal de Tarragona ha sido la contestación que hemos recibido. Esto no obstante, nosotros insistimos, pero nuestros acuerdos nunca trascendieron fuera de la Junta. Es más, cuando se inició la campaña de prensa acerca del particular, lo lamentamos todos nosotros y no quisimos tener la menor intervención directa ni indirecta, por entender que no eran asuntos para ser tratados de esta manera. Como V.E. puede ver, no nos animaba la menor intención de lucha, antes al contrario, la encontrábamos contraproducente.

Y por lo que a mí personalmente toca he llevado a tal extremo la delicadeza para que por nadie pudiera decirse que por la frialdad (mejor dicho, ruptura por su parte) de mis relaciones con el Sr. Cardenal de Tarragona tomaba represalias con alguien, quien quiera que fuese, que no compartiese mi opinión, citaré a V.E. un caso, que ni buscado a propósito.

El Gobernador Militar de Tarragona, persona ecuánime y nada sospechosa, me dio cuenta oficialmente de que un Comandante de Infantería de aquella guarnición llamado Martínez Sansón había escrito un artículo en el periódico «La Cruz» patrocinado por el Cardenal, relacionado con la cuestión de la pastoral aludida, asunto palpitante aquellos días en la prensa, y me llamaba la atención para que adoptase la determinación que creyese oportuna por haber contravenido aquel Jefe las disposiciones en vigor, que prohíben a los Oficiales del Ejército escribir en los periódicos.

Leí el artículo de referencia, en el que el Comandante Martínez Sansón defendía la actuación del Cardenal y me enteré a la vez que dicho Jefe había venido a verme dos días muy alarmado (asustado mejor dicho) para darme todo género de explicaciones. Di orden que cuando volviese le hiciesen pasar inmediatamente y cuando estuvo en mi presencia me hizo las mayores protestas acerca de la buena intención que le guiaba. Así lo reconocí, pero le llamé la atención por la falta cometida, diciéndole que merecía ir a un castillo para que aprendiese sus deberes. Me limité a imponerle cuarenta y ocho horas de arresto en su casa, sin que este correctivo se le anotase en su hoja de servicios para no causarle el menor perjuicio en su carrera.

¿Sabe V.E. porqué procedí de esta manera? Pues sencillamente porque tenía el convencimiento de que si a este Jefe le aplico yo la severa sanción que le correspondía por la falta cometida, como era mi deber, tanto el intere-

sado, como el propio Cardenal, del que es amigo, lo hubieran achacado a una venganza mía por salir en defensa del criterio de su Emma. (contrario al mío) cuyas relaciones conmigo no eran cordiales. Y antes de que pudiera darse lugar a ello preferí mostrarme excesivamente benigno y no dar importancia al asunto. Por este hecho comprenderá S.E. mi imparcialidad y leal manera de pensar.

Según antes he dicho a S.E. cuando se publicó la Pastoral de referencia del Sr. Cardenal, sentí, por que no decirlo, y conmigo los compañeros de la Junta de Acción Ciudadana, una amargura profunda y una gran contrariedad, pero no se nos ocurrió ni por un momento acudir a la prensa ni relatar lo sucedido, aunque presiones grandes se nos hicieron para ello, por lo menos a mí; pero como entendía y sigo entendiendo que la importancia y trascendencia de aquellos acuerdos, a mi juicio extemporáneos, constituyen un peligro para la unidad de la Patria y tienden a dividir a sus ciudadanos, no sólo en lo material sino hasta en lo espiritual y religioso, he pedido autorización para hacer una interpelación al Gobierno de S.M. en la Asamblea Consultiva acerca del particular.

El Sr. Presidente del Consejo de Ministros me contiene por estar ya él, según dice, ocupándose de asunto de tanta importancia. Sin embargo yo insisto en hacerla por entender que la resolución es urgente y el momento propicio y adecuado. De todos modos, hágala este mes o el que viene, como en esencia la tengo redactada y mi convencimiento de lo que en ella digo es profundo, tengo mucho gusto en incluir con esta carta una copia para su conocimiento y fines que estime oportunos.

Yo ruego al Sr. Nuncio no vea en esta carta ni en la copia a la que antes aludo nada que quiera significar molestia personal para nadie. Ni me guía este objeto, ni es ésta mi manera de ser. Quiero únicamente ver de conseguir con mi modesta aportación a este pleito en mala hora entablado por quienes no debieron plantearlo, que vuelva la tranquilidad, que sosieguen los espíritus y que los que tienen la obligación por su ministerio de propalar el precepto divino «Amaos los unos a los otros» lo hagan con amor y con cariño para que ello sea un hecho, apartando del camino para alcanzarlo todas las asperezas y todos los obstáculos que puedan oponerse. La unificación del idioma oficial de la Nación se impone como primordial en todos los organismos que tienen ese carácter, y oficial y muy oficial es también la religión católica, apostólica y romana, por ser la del Estado, a la que el Gobierno actual con el Rey a la cabeza ampara y sostiene con todo su poder.

Perdone S.E. que las notas de que le hablé el otro día, las cuales me pidió, se las diese por escrito, se hayan convertido en tan larga carta. El asunto, a mi entender, merece que seamos escplicitos [*sic*] e imparciales. ¡Ojalá que todas las personas y entidades a quienes S.E. haya de consultar en la delicada misión que le trae a Cataluña lo sean como yo, para que así se forme juicio exacto de la realidad y pueda claramente percibir la situación tal cual es y hacer el

bien que puede hacer contribuyendo con su actuación a estrechar los lazos espirituales y materiales de esta España tan grande, tan católica y tan noble!

Con la mayor consideración se repite de S.E. affmo. amigo y s.s. que le besa el anillo.

DOCUMENT 33

Telegrama del gobernador civil de Madrid al ministro de la Gobernación

Telegrama

Madrid. Gobernador Civil a Ministro de la Gobernación. Después de permanecer dos días en esta capital salió para Barcelona el Nuncio de Su Santidad satisfechísimo recibimiento público y Autoridades. Ha conferenciado, sin reserva en lo externo, pero bajo juramento de secreto en lo tratado, con elementos varios de ambas tendencias y aunque para ello prescindió de este Gobierno y en general de cuantos ostentan representaciones o cargos públicos, ha podido oír y hacer constar vehementes y valiosas opiniones de los nuestros que se muestran más satisfechos que los contrarios de la tendencia que parece inspirar el interrogatorio a que se les sometía. A sus órdenes. Es copia.

DOCUMENT 34

Carta de Magaz a Barrera (3 de maig de 1928)

Roma 3 Mayo 1928.

Exmo. Sr. D. Emilio Barrera.

Querido General y amigo: Agradezco a usted mucho las noticias que tiene la bondad de comunicarme sobre la estancia del Sr. Nuncio en Cataluña y celebro en el alma que sus impresiones de usted sean buenas.

Creo, en efecto, muy útil y conveniente estemos los dos respectivamente enterados de lo que vamos haciendo en esta materia, única manera de unir nuestros esfuerzos y de no estorbarnos aun sin desearlo.

Sus noticias son además muy útiles para mí que no puedo conocer el problema catalán, sobre todo el problema actual, como lo conoce usted que lo está viviendo. Aun sin esta circunstancia, su opinión y sus consejos serán siempre para mí muy valiosos.

Como nada me dice usted de la carta que escribí yo al Cardenal, que en muchos puntos coincide con la de usted al Nuncio, supongo que el Presidente no habrá creído necesario enviarle una copia de la que yo le envié. Realmente, la carta nada puede enseñar a usted, pero yo tengo interés en que usted la conozca, como todo cuanto vengo haciendo en este pleito. Por esto, aun a riesgo de molestarle, le envío una copia de la expresada carta, escrita, como usted verá, hace un mes, y cuyo texto, por apremios de tiempo, discrepa ligeramente de la que se envió al Cardenal y al Presidente. En la redacción definitiva se cuidó algo más la redacción y se quitaron algunas repeticiones, pero los conceptos son los mismos.

Como el núcleo más peligroso e importante del catalanismo está en Barcelona, considero de mucha importancia que haya salido de esa el Nuncio con impresiones favorables a nuestro punto de vista.

Y, sin otro particular por hoy, queda de usted como siempre muy affmo. y sincero amigo que le quiere – El Marqués de Magaz.

DOCUMENT 35

Carta de Magaz a Primo de Rivera (7 de maig de 1928)

Roma 7 Mayo 1928.

Exmo. Sr. Marqués de Estella.

Distinguido amigo y respetado Jefe: Para tener a usted al corriente de la marcha que aquí sigue el pleito catalanista, envío a usted copia de la carta al Cardenal Secretario de Estado, que sintetiza lo que yo de palabra le había ya manifestado.

Esta carta, según me ofreció el Cardenal, será entregada al Santo Padre entre las páginas del documento a que ella se refiere.

De usted muy atento y respetuoso amigo y subordinado q. e. s. m.

El Marqués de Magaz.

DOCUMENT 36

Carta de magaz a Barrera (7 de maig de 1928)

Roma 7 Mayo 1928. – Exmo. Sr. D. Emilio Barrera. – Querido General y amigo: Para tener a usted al corriente de cuanto hago en el asunto del catalanismo, envío a usted copia de la carta de [*sic*] ayer dirijí al Cardenal Secretario

de Estado, después de sostener con él una conversación.

Esta carta, según me ofreció, será entregada al Santo Padre con el documento a que se refiere, y que tuve ocasión de ver y aun de admirar, pues está magníficamente encuadrado.

Siempre de usted affmo. amigo que le quiere.

DOCUMENT 37

Carta de Magaz a Gasparri (6 de maig de 1928)

Roma 6 Mayo 1928.

Eminentísimo y Reverendísimo Señor:

Como complemento de anteriores informes en el pleito catalanista, con el que vengo molestando la atención de Vuestra Eminencia Reverendísima, me comunican que, una vez recabadas las firmas de adhesión al Arzobispo de Tarragona de casi todos los arciprestes y párrocos de Cataluña, se han hecho tres ejemplares del documento: uno de ellos dedicado a Su Santidad, lo trajo un sacerdote que vino expresamente de Barcelona y lo entregó el lunes pasado; otro, que debe haber sido entregado al Sr. Nuncio Apostólico; y otro destinado al propio Arzobispo de Tarragona.

Ningún comentario he de hacer sobre la oportunidad de tal documento que, de no tener una finalidad política, sólo estaría justificado en el caso de una persecución del Cardenal y del clero por parte del Gobierno que no existe ni ha existido.

Pero sí quiero manifestar a Vuestra Eminencia Reverendísima que el tal documento y la casi unanimidad de los que lo firman, viene a probar la triste realidad que en más de una ocasión me he permitido hacer patente a Vuestra Eminencia Reverendísima, y es que, en Cataluña, casi todo el clero es catalanista y hace política catalanista.

Aun así, es decir, a pesar de la facilidad que da la comunidad de ideas, me aseguran que para recabar el mayor número posible de firmas, no sólo se ha acudido en algunos casos a la coacción –ya lo es el hecho de proponer a un inferior la aprobación de la conducta de un superior gerárquico– sino que se ha hecho creer a la mayor parte del clero y fieles que el Gobierno trataba de

imponer sin restricción alguna la obligación de predicar y enseñar el catecismo en español en las iglesias de Cataluña.

No quiero terminar esta carta sin felicitar a Vuestra Eminencia Reverendísima por las favorables noticias que llegan de Méjico. Digno triunfo de la perseverancia de aquellos católicos y de las oraciones de todo el mundo.

Aprovecho esta ocasión para repetirme de Vuestra Eminencia Reverendísima muy atto. Y respetuoso amigo y servidor q. l. b. el Anillo.

El Marqués de Magaz.

A Su Eminencia Reverendísima el Cardenal Gasparri.

DOCUMENT 38

Carta de Barrera a Magaz (8 de maig de 1928)

Barcelona 8 Mayo 1928.

Exmo. Sr. Marqués de Magaz.

Mi querido General y amigo: agradezco a usted mucho su carta fecha 3 del mes actual a la que acompaña copia de la escrita por usted al Cardenal Secretario de Estado y que efectivamente no conocía.

Me parece inútil decir a usted, pues debe figurárselo, que me parece muy bien, por ser muy razonada e imparcial, coincidiendo en esencia con los puntos de vista expresados en las mías, y no me ha causado molestia su lectura, antes al contrario, he experimentado una verdaderas satisfacción al ver lo atinadamente que plantea usted el problema.

He hablado con una porción de gente a los que ha llamado el Nuncio durante su estancia en Barcelona y todos han coincidido aportando datos y hechos que indudablemente habrán llevado al ánimo de este señor la razón que nos asiste y la imparcialidad con que procedemos. Por mucho que hayan podido contarle los contrarios, si el Nuncio sabe excudriñar, no creo se haya dejado engañar.

No concibo que el Cardenal de Tarragona se haya servido de un Embajador cerca del Vaticano como el señor Carreras, separatista declarado, convencido e intransigente con el actual régimen. Es decir, sí lo concibo, precisamente por ser quien es, es por lo que lo ha escogido y eso prueba la mala fe.

Esta tarde salgo para Lérida, a fin de asistir mañana a varios actos en un pueblo de aquella provincia y espero saludar allí de nuevo al Nuncio, que llega hoy mismo, después de haber estado en Seo de Urgel y en Solsona (ambos Obispos son adictos al Cardenal) para continuar su información. Desde Lérida seguirá a Tortosa y Tarragona, terminando en esta última su información. El

Cardenal continúa en Barcelona y no sé si irá a Tarragona cuando llegue el Nuncio.

Si en Lérida sé algo interesante que merezca la pena de ser conocido por usted se lo comunicaré enseguida.

Aunque ello parezca una simpleza, no se me había ocurrido hasta ahora que pudiera ser también un argumento el hecho de que los letreros de las tiendas y los comercios estén casi en su totalidad escritos en castellano, aun en los pueblos más insignificantes y creo que de cada mil de estos letreros acaso no llegue a uno el que esté escrito en catalán, y más aún en Barcelona que en los pueblos. Ello a mi juicio es bastante significativo.

Y sin más que decirle por hoy, queda de usted como siempre muy affmo. y sincero amigo que le quiere –Emilio Barrera.

DOCUMENT 39

Carta de Magaz a Barrera (15 de maig de 1928)

Roma 15 Mayo 1928.

Exmo. Sr. D. Emilio Barrera.

Querido General y amigo: Ha llegado a mis manos una hoja que, conteniendo una pretendida traducción del periódico inglés «The Manchester Guardian» se reparte entre curas y religiosos de esa Región, con la piadosa intención que puede usted suponer.

Aunque es posible la conozca usted ya mejor que yo mismo, se la envío, como acabo de enviársela al Cardenal Gasparri, que podrá apreciar perfectamente las inexactitudes que contiene, para que la una a la información.

La dispensa Berrocoso-Berrocoso que me había usted recomendado ha salido ya despachada para la Tenencia Vicaría General Castrense de Cataluña.

Siempre suyo muy affmo. amigo q. e. s. m. – El Marqués de Magaz.

DOCUMENT 40

Carta de Magaz a Gasparri

A Su Eminencia Reverendísima el Cardenal Gasparri.

Eminentísimo Señor: Para que conste en la información que se viene haciendo sobre la actitud de una parte del clero catalán, tengo el honor de elevar a manos de Vuestra Eminencia Reverendísima copia de una hoja escrita a máquina que circula con profusión en Cataluña entre el clero y congregaciones religiosas.

Es una nueva prueba de los procedimientos a que apelan los catalanistas para conseguir sus fines.

Vuestra Eminencia Reverendísima apreciará si conviene rectificar alguna de las muchas inexactitudes que el documento contiene.

Con este motivo me es grato repetirme de Vuestra Eminencia Reverendísima muy atto. y respetuoso amigo q. l. b. el anillo – El Marqués de Magaz.

DOCUMENT 41

Article del «Manchester Guardian» (18 d'abril de 1928)

EL DICTADOR ESPAÑOL Y EL VATICANO

La actitud del Papa ante un problema de minoría

(De nuestro enviado especial)

Desde algún tiempo atrás el Gobierno español ha mostrado su descontento ante la decisión tomada por el Cardenal Vidal y Barraquer, Arzobispo de las provincias catalanas, concerniente al lenguaje que deben emplear los sacerdotes en sus sermones y en la enseñanza del catecismo en los colegios. El Gobierno ha tratado de hacer obligatorio el uso del castellano solamente en ambos casos, pero el Cardenal Vidal y Barraquer, fundándose en la autoridad de distintos decretos dados por el Papa en casos parecidos, ha reiteradamente ordenado a los sacerdotes de su jurisdicción, el uso de la lengua más corriente usada en sus parroquias. Esto significa que, a despecho de todas las órdenes del Gobierno, no sólo permite, sino que recomienda el uso del catalán, la lengua vernácula, desde el púlpito y en las escuelas.

El Gobierno trató primero de obtener, sin publicidad del Cardenal que se retractara de su decisión. Al no conseguirlo, el General Primo de Rivera pensó en obtener una orden del Vaticano. Al efecto, dio instrucciones al Marqués de Magaz, Embajador de España en la Santa Sede, para que dijese al Papa que la actitud del Cardenal era francamente incompatible con la política del Gobierno de extirpar el espíritu catalán. En dicha carta hace constar que España ha sido siempre una de las principales naciones católicas y que la acción del Cardenal tiende a que se pierdan los lazos de unión nacional, si sigue adelante.

Parece que el Papa, debidamente informado por el Cardenal Barraquer del asunto, no dijo más sino que la cosa requería detenido estudio. Esto parece haber enfurecido al Dictador, quien ha enviado a su Embajador un reciente mensaje en el que abundan palabras fuertes: «España nunca ha solicitado nada del Papa y si la primera y única petición no es atendida, ¿cuál es el motivo para tener una Embajada?» Y toda ella en muy parecido estilo.

UNA MISIÓN DE INVESTIGACIÓN

El Marqués de Magaz visitó al Cardenal Gasparri y obtuvo de él la promesa de que la Santa Sede comunicaría con el Cardenal Vidal y Barraquer y le expondría los puntos de vista del Gobierno español.

Entretanto se cruzaba una correspondencia no muy cordial entre el Gobierno Militar de Cataluña y el Cardenal Barraquer. Éste contestó en términos perfectamente corteses, incluyendo copias de cartas de los Obispos y clérigos de su provincia en las que cordialmente y sinceramente aprueban su actitud.

El General Primo de Rivera instruyó a su Embajador para que viese de apresurar la decisión del Vaticano. Pero el Cardenal Gasparri informó al Marqués de Magaz de que había ciertas dificultades; y el Papa refirió al Marqués de Magaz un caso análogo ocurrido en Austria y que había sido resuelto en sentido completamente de acuerdo con el punto de vista del Cardenal Barraquer. «No obstante» dijo S.S. «nosotros hemos sido interrogados por un Gobierno dictatorial para tomar ciertos acuerdos, y como no reconocemos a dicho Gobierno el derecho a representar la genuina opinión pública, preferimos investigar el asunto con todo detenimiento hasta saber lo que el pueblo catalán piensa realmente de él».

El Papa propuso entonces que una persona de indiscutible mérito el P. Gabarra, Rector de uno de los principales conventos de Madrid, quien puede ser informado por ambas partes, haga una detenida investigación en las congregaciones catalanas y presente un informe completamente imparcial del asunto. El P. Gabarra ha solicitado la colaboración del Nuncio de S.S. en esta tarea. Esto ha sido concedido por el Papa y el Nuncio y el P. Gabarra han salido de Madrid el Jueves pasado para empezar las investigaciones inmediatamente.

Para evitar los comentarios del público, casi todo el asunto ha sido llevado con la mayor reserva. La consagración del nuevo Obispo de Ibiza ha sido el pretexto del viaje del Nuncio a Cataluña.

Las relaciones entre el Gobierno español y la Santa Sede están muy tirantes. Se dice que el General Primo de Rivera ha negado recientemente su placet al nombramiento de un beneficiado de la catedral de Barcelona, cuya propuesta de provisión corresponde al Vaticano.

De The Manchester Guardian ---- Miércoles 18 de Abril de 1928.

DOCUMENT 42

Carta de Primo de Rivera a Magaz (16 de maig de 1928)

Madrid 16 de Mayo de 1928.

Exmo. Sr. Marqués de Magaz.

Mi querido amigo:

He recibido su atenta carta del 7 del actual y con ella la copia que tiene la amabilidad de enviarme de la por usted dirigida al Cardenal Secretario de Estado, ocupándose de la actitud catalanista del clero en Cataluña.

He leído con mucho interés dicha carta y encuentro muy acertados os términos en que usted, como enterado excepcionalmente del problema, expresa con exactitud la situación y confío en que su acertada gestión habrá de influir grandemente en el ánimo del Sumo Pontífice.

Por mi parte espero aquí el regreso del Nuncio y conocer las impresiones que traiga para dar al asunto un nuevo impulso, pues ya sabe usted lo muchísimo que el tema me interesa.

Sabe es suyo affmo. amigo q. l. e. l. m.

Miguel Primo de Rivera.

Manuscrito: Enhorabuena por la G. C. de Carlos III que no he querido consultarle por evitar resistencias en su modestia.

DOCUMENT 43

Carta de Barrera a Magaz (18 de maig de 1928)

Barcelona 18 Mayo 1928.

Exmo. Sr. Marqués de Magaz.

Mi querido General y amigo: Muchas gracias por su amable carta a la que acompaña copia de la dirigida por usted al Cardenal Gasparri hablando del documento con las firmas de adhesión de los arciprestes y párrocos de Cataluña al Cardenal Vidal y Barraquer.

Los argumentos por usted empleados son contundentes y además así ha sucedido en la realidad. La generalidad de esas firmas se han obtenido coaccionando y además se enviaban las hojas para recoger firmas con carácter

reservado y escuso decir a usted que al que no firmaba ya sabía lo que le esperaba. Estoy enterado por alguno de los interesados.

Tengo entendido además que quisieron hacer firmar al Cabildo de la Catedral de Barcelona y éste por unanimidad se inhibió. Así me lo han asegurado.

Volví a ver de nuevo, hace unos días en Lérida, al Nuncio, con motivo de un viaje que tuve que hacer para presidir algunos actos en un pueblo de aquella provincia y me pareció seguía bien impresionado, sin que esto quiera decir que me fie lo más mínimo. No añadió nada nuevo y me dijo que el Cardenal Gasparri le había enviado una copia de mi interpelación.

Ha estado en Tarragona donde no fue el Cardenal Barraquer y ayer visitó Tortosa. El Gobernador Civil de la provincia y el Alcalde me han contado lo expresivo que, como en todas partes, ha estado el pueblo con el Nuncio y lo satisfecho que éste se marcha.

Por cierto, (me lo cuenta el Gobernador Civil) que al llegar el tren en que iba el Nuncio a Tortosa, a la estación de Cambrils, pueblo del Cardenal Vidal y Barraquer, el párroco leyó a modo de salutación unas cuartillas que terminaban así: «Y ahora permitidme Sr. que os salude en *nuestra lengua*, en la que *nos predica nuestro Prelado y en la que nosotros predicamos al pueblo fiel*. Visca Monseñor Tedeschini, Visca el Cardenal, Visca el Papa Rey.

El parrafito no puede ser más sabroso. Un sacerdote (separatista seguro, por ser hechura del Cardenal) que entre todos esos vivas no se le ocurre vito-rear a su Patria y a su Rey.

Dicen que el Nuncio alargó la mano y retiró de las del sacerdote el papel, con gran satisfacción de éste, y lo entregó a su familiar para ser conservado después como documento, según manifestó éste.

Aquí llegaba en mi carta y pensaba terminarla sin hacer mención de una noticia que me dio hace dos días el Gobernador Civil de Tarragona mientras no la confirmase. La noticia era que el Nuncio había variado el programa, que regresaba esta tarde a las siete a Barcelona y que pernoctaría en la casa donde vive en Sarriá el Cardenal Vidal y Barraquer, para continuar mañana su viaje a Zaragoza.

Como usted comprenderá la noticia me ha causado muy mal efecto y no la encuentro explicación, pues lo natural es que se hubiese hospedado en el Palacio del Obispo, como lo hizo antes. ¿Qué opina usted de esto? Por mi parte no auguro nada bueno y he sufrido un desencanto.

Hoy recibo su grata del 15 con la hoja que dice usted se reparte entre curas de esta Región. No la conocía y se la agradezco mucho. Las inexactitudes que contiene prueban la mala fe de la campaña emprendida y se diferencia bastante de la conducta noble y leal seguida por nosotros.

Muchas gracias por lo de la dispensa Berrocoso-Berrocoso.

Reitero a usted la felicitación que por telégrafo le envié por su ascenso a Almirante. Muy enhorabuena.

Siempre suyo affmo. amigo que le quiere y le abraza.
Emilio Barrera.

DOCUMENT 44

Carta de Barrera a Nagaz (11 de juny de 1928)

Barcelona 11 Junio 1928.

Exmo. Sr. Marqués de Magaz.

Mi querido General y amigo: perdone usted que no haya contestado antes a su grata del 19 del pasado.

No llegó a mis manos hasta que regresé de Madrid de las sesiones de la Asamblea de fines de Mayo y desde el día de mi llegada no he parado un solo momento. Además, quería cerciorarme bien antes de contestar a su pregunta.

Me ha dicho el Gobernador Civil de Tarragona y otras personas a las que he preguntado que el Nuncio en su viaje a aquella Archidiócesis no dijo nada de particular que pudiera traducirse en elogios exagerados del Cardenal. Se limitó a lamentarse de que su estado de salud no le permitiera al virtuoso Prelado encontrarse entre ellos, pero nada más. Esto es lo de rúbrica, como era natural.

El Nuncio me invitó a almorzar en uno de los días que estuve en Madrid a fines del pasado [*sic*] con motivo de la Asamblea y durante el café, separados los dos de los demás comensales, hablamos durante media hora de su viaje, insistiendo yo en todos mis puntos de vista. Aunque nada me manifestó pareció que asentía a lo que yo le dije y que estaba bien impresionado.

Por cierto que me llamó la atención que cuando yo le hablé del mal estado de salud del Cardenal, me contestase: «si está muy bien, yo creo que no tiene nada».

En fin allá veremos cuándo y cómo informa.

Siempre suyo affmo. amigo q. e. s. m.

Emilio Barrera.

Manuscrito. Mil felicidades por su santo que creo es pasado mañana.

DOCUMENT 45

Carta de Barrera a Magaz (16 de juny de 1928)

Barcelona 16 de Junio de 1928.

Exmo. Sr. Marqués de Magaz.

Mi querido General y amigo: Con motivo de la compra de unas casas a los canónigos de la Catedral de Barcelona por el Presidente de esta Diputación Don José María Milá y Camps, Conde del Montseny, para unir las por un puente gótico, como ya lo ha hecho, con el edificio oficial que preside, y agrandar éste, parece que el Cabildo ha quedado sumamente complacido de la gestión del Sr. Milá, que ha sido espléndido en la compra, y cuyos fondos se dedican a terminar obras imprescindibles que había que hacer en la Catedral.

Tan complacido ha quedado el Cabildo que éste ha acordado elevar a Roma un escrito, firmado por el Obispo también, proponiendo a Milá para canónigo honorario de la Catedral.

El hecho tiene una significación extraordinaria por lo que representa y varios canónigos han acudido a mí pidiéndome interceda cerca de usted para que, previa visita que le hará el agente de preces de la Diócesis de Barcelona, D. Carmelo Blay, del Colegio Español, recomiende con toda eficacia ante la Santa Sede las preces que el Cabildo de la Catedral de Barcelona eleva a S. Santidad honrándose en pedir el de la [*sic*] distinción a que antes me he referido.

Con mucho gusto hago a usted la recomendación citada y celebraré pueda usted hacer algo para conseguir la concesión que se desea.

Excepto tres canónigos, los srs. Carbó, Parés y Ribó, catalanistas exaltados (separatistas verdad [*sic*]) los demás han votado el acuerdo con verdadera satisfacción, y es mayor ésta con la ausencia del voto de estos tres señores por que significan [*sic*]. Ponen su veto a Milá por ser español, y no tuvieron inconveniente, precisamente ellos mismos, en dar un puesto en el Presbiterio a Puig y Cadafalch (separatista también) cuando presidía la Mancomunidad.

Días pasados y antes del Corpus, votaron en contra los mismos tres señores para que se hizase la bandera nacional en la torre de la Catedral. Claro que se puso, y muy grande, y por último, varias veces han votado también en contra cuando se ha propuesto por el Cabildo elevar felicitación a S. M. el Rey, una de ellas cuando se inauguró y entronizó el Sagrado Corazón de Jesús en el Cerro de los Ángeles en Madrid.

Por estos hechos juzgará usted lo venenosos que son estos señores y lo buenos sacerdotes que son.

Para que vea usted lo que son estos catalanistas y la labor que realizan le anticipo que me han entregado hoy un escrito en catalán (circula anónimo) cuyo encabezamiento es el siguiente: Traducción del artículo «Spanish Dictator and Vatican» del «The Manchester Guardian». Edición de Londres num. 25471 Abril 18 de 1928». Se titula así: «El dictador español y el Vaticano. Actitud del Papa referente a un problema de minoría. (De nuestro corresponsal).

Se refiere a la información hecha recientemente en Cataluña por el Nuncio.

He mandado traducir el artículo y he ordenado me busquen ese número del periódico para saber si es cierto que se ha publicado, y cuando tenga esos datos se los mandaré a usted.

Como siempre es suyo muy affmo. amigo q. e. s. m.

Emilio Barrera.

DOCUMENT 46

Carta de Magaz a Barrera (21 de juny de 1928)

Roma 21 Junio 1928.

Exmo. Sr. D. Emilio Barrera.

Querido General y amigo: He recibido oportunamente sus cartas de 11 y 16 del corriente.

Puesto que el Sr. Nuncio nada de particular dijo en Tarragona —a mí me habían asegurado lo contrario— es completamente inútil conocer el texto del discurso.

Todavía no ha llegado a Roma su información. Yo temo, porque esto entra de lleno en la política vaticana, que aun ha de tardar mucho y que, cuando llegue, será tan voluminoso el expediente y contendrá tantos documentos en castellano, que será necesario traducir, alegarán la necesidad de mucho tiempo para estudiarlo. La cuestión es ver si el tiempo resuelve un asunto en el que la Santa Sede, estoy convencido, no quisiera intervenir.

Ya habrá usted visto que el estado de salud del Cardenal de Tarragona es tal como le dijo el Nuncio. Parece que al fin dieron los médicos con la causa de la septicemia que padecía. Para que vea usted como las gasta esta gente, diré a usted que un día que hablaba yo al Secretario de Estado del asunto catalanista, me dijo de pronto: ¿No es cierto que el Cardenal Vidal y Barraquer está enfermo hace ya mucho tiempo? Así lo aseguran, respondí yo. Tal vez la Providencia resuelva este asunto antes de que nosotros tengamos que intervenir en él, concluyó el Cardenal.

El asunto de la canongía honoraria del Conde de Montseny es un mal pleito en el que nos han metido los canónigos, yo no sé si con mala intención.

Acabo de leer las preces y el voto particular presentado por los tres canónigos que usted conoce, y mi impresión no puede ser peor.

Se trata de una petición contraria a las reglas del derecho canónico, que

hace más de un siglo no concede la Iglesia a ningún seglar y que, además de este vicio de origen, viene muy mal presentada.

En las preces ni siquiera se dice que el Cabildo pide espontáneamente la gracia, sino que es deseo del interesado, y el Obispo se limita a hacer suya la moción de los canónigos, pero envía, al mismo tiempo, el voto particular de la minoría, muy bien razonado, y no se toma el trabajo de tratar de refutarlo.

Lo peor es que este asunto, en el que la política nada tiene que ver, se convertirá en político y se tratará de convertir en sustancia la negativa del Santo Padre.

Aún no he hablado con el Secretario de Estado sobre el particular, pero no puedo esperar nada bueno desde que conozco el expediente y a mí no se me ocurren más que dos medios de paliar el fracaso: Uno que la Santa Sede, negándose a las preces del Obispo de Barcelona, conceda al Conde del Montseny otra merced cualquiera; otro, que el propio Conde renunciara antes de que se falle el asunto.

Espero me diga usted su opinión, sin perjuicio de volver a escribirle tan pronto hable con el Secretario de Estado pasado mañana.

Antes de terminar quiero dar a usted las gracias por su felicitación con motivo de mis días. Es muy amable por parte de usted este recuerdo.

Siempre suyo muy affmo. amigo q. e. s. m. El Marqués de Magaz.

DOCUMENT 47

Carta de Magaz a Barrera (24 de juny de 1928)

Roma 24 Junio 1928.

Exmo. Sr. D. Emilio Barrera.

Mi querido General y amigo: Nada puedo añadir de provecho después de mi conferencia de ayer con el Secretario de Estado. El Cardenal tuvo la bondad de leerme los cánones 406 y 407, del primero de los cuales se deduce que la facultad de nombrar canónigos honorarios es privativa de los Obispos, y del segundo, de una manera implícita, que sólo se prevé este honor para los eclesiásticos.

El Cardenal Gasparri dice que es la primera vez en su vida que oye hablar de canónigos honorarios seculares. El caso del Rey de España no cuenta, pues se trata de un derecho tradicional de la realeza y no de la persona.

Todo ello me confirma en lo que ya tuve el gusto de manifestarle en mi carta anterior. Es seguro que si las paces se presentan tal como vienen se va al fracaso.

Suyo siempre muy affmo. y sincero amigo que le quiere y e. s. m.

El Marqués de Magaz.

DOCUMENT 48

Carta de Barrera a Magaz (11 de juliol de 1928)

Exmo. Sr. Marqués de Magaz.

Mi querido General y amigo: desde el 24 del pasado que salí para Madrid, con motivo de la Asamblea, no he parado un solo momento y de ahí mi retraso en contestar a sus gratas del 21 y del 24 del mismo mes.

Sí que retrata a esos señores del Vaticano lo que usted me contaba referente al comentario hecho por el Cardenal Gasparri acerca de la enfermedad de su colega Sr. Vidal y Barraquer. Realmente es gracioso.

No me choca nada de lo que usted me dice respecto de la canongía honoraria del Conde del Montseny; es más, cuando el interesado me lo anunció y él y varios canónigos me rogaron acudiese a usted, me quedé verdaderamente sorprendido por parecerme algo insólito.

Montseny, a quien le he dado conocimiento de todo, insiste en que no fue cosa suya ni a él se le había pasado por la imaginación semejante idea, y en vista de lo que yo le he manifestado, desiste de todo y me ha prometido hablar con los canónigos para que la cuestión no siga adelante. Creo, pues, que éste es ya un asunto resuelto y lo mejor es no presentar las paces.

Hablaba a usted en mi anterior de un artículo que recibí escrito en catalán en forma anónima, reproduciendo el que decía publicado en el periódico inglés «The Manchester Guardian» edición de Londres, relacionado con la visita del Nuncio a Cataluña.

Efectivamente, he conseguido el número del citado periódico y adjunta tengo el gusto de incluirle copia en castellano del mismo.

Como usted verá arriman el ascua a su sardina y tergiversan los hechos relatándolos a su manera, todo eso que cuentan del Gobernador de Cataluña, supongo que refiriéndose a mí, es completamente inexacto y mi correspondencia con el Cardenal Vidal acerca de este asunto ya la conoce usted por

habérsela mandado. Esto de la correspondencia mía no sé por dónde lo habían averiguado pues yo a nadie he hablado de ello.

Lo que me llama la atención y no sé a qué habrá obedecido es que hayan ido a buscar un periódico extranjero, tan poco (o mejor dicho nada) conocido aquí.

No sé una palabra del resultado de la información del Nuncio. ¿Qué cree usted que podría hacerse para empujarla un poco?

Siempre suyo affmo. buen amigo q. s. m. e. Emilio Barrera.

Barcelona 11 Julio 1928.

Traducción del artículo «Spanish Dictator and Vatican» del «The Manchester Guardian» Edición de Londres num. 2541. Abril 18 de 1928.

Esta copia es exactamente igual a la que remití al General Barrera en 15 de Mayo, de la que sin duda se había olvidado el General.

DOCUMENT 49

Carta de Magaz a Barrera (18 de juliol de 1928)

Roma 18 Julio 1928.

Exmo. Sr. D. Emilio Barrera.

Querido General y amigo: Acabo de recibir su carta del 11 con la copia, en castellano, del artículo del periódico inglés «The Manchester Guardian» que circula entre los catalanistas.

Desde luego es completamente inexacto cuanto se refiere a mi gestión y a las palabras que se atribuyen al Papa. Usted sabe perfectamente que en este asunto el Papa aún no ha dicho nada.

Mi temor es que tarde aún mucho tiempo en intervenir. El Nuncio no ha enviado aún su informe y si llega ahora o lo trae él mismo, es ésta una época en la que nadie hace nada y dormirá el sueño de los justos hasta el otoño. Esta de tomar el tiempo como aliado ha sido siempre la política de la Iglesia.

En el seno de la intimidad diré a usted que tampoco yo me atrevo a pedir mayor actividad cuando veo que el Gobierno ni me la pide ni se la pide al Nuncio. En todo este asunto mis gestiones se han adelantado siempre a las órdenes de Madrid y sentiría en el alma pecar por un exceso de celo. Alguna vez he llegado a pensar si también el Gobierno prefiere que sea el tiempo quien arregle el pleito de Cataluña.

Me alegro que mi buen amigo el Conde de Montseny haya acudido a los canónigos para que no acudan a Roma con la pretensión de la canongía honoraria. Sabía ya que el Administrador de Preces había recibido orden del Obispo de Barcelona para detenerlas. Vea usted un caso en que un exceso de celo pudo habernos dejado en ridículo al pobre Milá y a mí, por tratarse de un pleito indefendible.

Yo salgo mañana para el Norte de Italia en busca de una temperatura más benigna, pero seguiré estando al corriente de todo y en correspondencia diaria con la Embajada, hasta el mes de Septiembre, en el que pienso pedir una licencia para recorrer unas cuantas capitales de Europa.

Siempre suyo affmo. buen amigo que le quiere. El Marqués de Magaz.

DOCUMENT 50

Carta de Berrera a Magaz (7 d'agost de 1928)

Barcelona 7 – 8 – 1928.

Exmo. Sr. Marqués de Magaz.

Mi querido General y amigo: Dirá usted que la tengo tomada con el clero, pero es que son atroces y como no se les ande a la zaga no paran de trabajar bajo cuerda.

Ahora le toca el turno a los Escolapios. Barcelona, mejor dicho, Cataluña, con la Isla de Cuba, forma una provincia eclesiástica y venía desempeñando el cargo de Superior o Provincial de las Escuelas Pías en la Provincia el Padre Castelví, persona honorable, virtuosa y españolista, hasta el extremo de haber recibido hace ya bastante tiempo una felicitación del General Primo de Rivera a consecuencia de una circular que dirigió a todos los rectores de los colegios dándoles instrucciones.

Este Padre Provincial concluía ahora su mandato, que creo es de tres años, y procedía hacer nuevas elecciones.

Debo advertir a usted que los nombramientos de Superior de la Provincia de las Escuelas Pías de Cataluña han tenido siempre un carácter marcadamente político, debido a la constante comunicación de ciertos elementos, generalmente reconocidos como separatistas, con el Padre Visitador Apostólico, Lucas Pasetto, quien no es escolapio (creo es capuchino) y tiene como secretario en Roma a un Padre Picañol, catalanista acérrimo.

Con estos antecedentes no le chocará a usted ya nada de lo que voy a relatarle. Todos son datos fidedignos y que pueden comprobarse.

El 29 de Junio pasado todos los colegios de la Provincia celebraron el Capítulo Local, según las constituciones, para nombrar el Delegado respectivo en el Capítulo Provincial, habiendo sido elegidos en casi todos los colegios hombres rectos y probos y además patriotas. La característica más notable de estas reuniones fue el rechazamiento absoluto de los elementos separatistas, que desgraciadamente los hay y además intrigan mucho.

Los días 16, 17, 18, 19 y 20 de Julio pasado se reunieron en el colegio de Sarriá todos los superiores de la Provincia, juntamente con los delegados de los colegios para proceder a la celebración del Capítulo Provincial, cuyo principal objeto era la formación de la terna para Provincial, por mayoría canónica de votos, con todos los requisitos y formalidades y exacto cumplimiento, aun de los meros detalles, de lo dispuesto por el derecho canónico, fueron elegidos y propuestos para Provincial por el siguiente orden: Padre Ramón Castelví (anterior Provincial que cesaba ahora), Padre Juan Vives y Padre Ramón Pollina. Por lo tanto, éstos eran los que deseaba la Provincia.

Demás, se procedió al nombramiento de cuatro escolapios que junto con la congregación provincial, formaron las propuestas para los cargos de Rector de los diferentes colegios. Fueron escogidos cuatro religiosos venerables, modelos de virtud, patriotismo y laboriosidad.

Las decisiones tomadas tenían pues, la máxima garantía y probabilidad de ser respetadas y confirmadas en Roma, por el Padre Vicario Apostólico Lucas Pasetto. No es así? Pues no señor, ha resultado todo lo contrario y ni se ha respetado la terna provincial ni las birnas [*sic*] de Rectores y se ha nombrado Provincial al P. Pantaleón Galdeano que no figuraba en la terna y que durante su rectorado (era Rector ahora) en el colegio de Sarriá ha conseguido que las Autoridades todas se sintiesen molestas por su falta de patriotismo manifestada en actos públicos del Colegio, a los que por tal motivo nos hemos negado a asistir.

Además el escolapio Alberto Bertomeu, que es quien ha orientado constantemente al P. Galdeano en su actuación, ha sido nombrado para suceder a éste en el importante colegio de Sarriá.

El Rector de Olot, P. Carlos Riera, que contaba con la oposición de los separatistas (P.P. Enrique Murt, Juan Profitós y José Mª Tous) ha tenido que cesar en su cargo después de haberlo desempeñado a satisfacción de todas

las autoridades locales, y, en cambio, al P. Murt se le ha nombrado Rector del Colegio de Villanueva y Geltrú.

Como ve usted no se han andado por las ramas, prescindiendo de todo lo actuado y dispuesto por el Capítulo Provincial, cuyas decisiones deseaba y desea la mayoría de la Provincia escolapia que fuesen respetadas y refrendadas.

Indudablemente han sorprendido la buena fe del Visitador Apostólico con cartas del P. Pantaleón y ayudados por el secretario de aquél, el P. Picañol de que antes he hablado.

Verdaderamente no se concibe que puedan hacerse estas cosas y menos entre religiosos, debo advertir que no hace mucho nos quejamos al que ha cesado ahora de ser Provincial del P. Bertomeu y del P. Murt y véalos usted ahora, el uno Provincial y el otro Rector hechos fuera de Capítulo.

Yo me permito llamar la atención de usted sobre el particular pues convendría que conociesen estos hechos, que pueden probarse, en el Vaticano y sobre todo el Cardenal Gasparri por si adoptaba una resolución deshaciendo lo hecho.

Perdone que le moleste pero tiene esto mucha importancia, por el considerable número de alumnos que se educan en los escolapios, y nada conseguiríamos por mucho que hagamos con los maestros nacionales si estos colegios continúan su nefasta labor.

Siempre suyo affmo. buen amigo que le abraza. Emilio Barrera.

Manuscrito: También le cuento todo esto al Presidente. Que tenga buen verano y perdone que no le deje en paz.

DOCUMENT 51

Carta de Magaz a Borgoncini (5 de setembre de 1928)

Roma 5 Septiembre 1928.

A Su Excelencia Monseñor Borgoncini Duca, Secretario para los Asuntos Extraordinarios.

Monseñor: Aun a riesgo de robar algunos instantes a su intenso trabajo, quiero escribirle estas líneas para fijar ciertos conceptos de nuestra conversación de esta mañana, de la que he salido algo alarmado por una frase suya: la neutralidad del Santo Padre ante los manejos catalanistas.

Sin entrar en el fondo del problema catalán, mientras acaban de estudiarse con la debida amplitud los datos e informaciones aportados por el Nuncio en Madrid, hay otros problemas secundarios que pueden y deben resolverse lo

antes posible porque, al no resolverlos, se acrecienta el daño y dificulta la solución del problema en toda su amplitud.

Uno de estos es el nombramiento de Provincial y Rectores de los Colegios de Escolapios que ya Monseñor conoce.

Otro es desvanecer la idea, cada vez más arraigada, que existe en España, y muy especialmente en Cataluña, de que el Santo Padre mira con simpatía las tendencias catalanistas.

Varias veces he tenido el honor de enviar a esa Secretaría de Estado copias de documentos que circulan, principalmente, entre sacerdotes y religiosos de Cataluña, en los que se da como cierta la expresada actitud del Soberano Pontífice, se habla de una hipotética tirantez de relaciones, con tal motivo, entre España y la Santa Sede, y hasta se citan supuestas palabras dirigidas por el Santo Padre a este Embajador.

Yo no puedo pretender, ni lo he intentado nunca, que la Santa Sede descienda a desmentir públicamente ciertos comunicados periodísticos, ni siquiera con una nota oficiosa publicada en el Osservatore. A la Santa Sede le sobran recursos, aun sin acudir a esos medios, para desvanecer noticias tendenciosas y definir su actitud.

Una carta, dirigida por el Secretario de Estado a los Obispos todos de Cataluña, podría encauzar la opinión, por lo menos mientras la Santa Sede no tome aquellas medidas que le sugiera el estudio del problema catalán en toda su amplitud.

Esta carta no puede limitarse a decir a los Obispos, sacerdotes y religiosos que *la Santa Sede es neutral* ante la campaña catalanista. Esto equivaldría a dar beligerancia a los que profesan y publican dichas ideas; equivaldría a autorizar, implícitamente, los manejos catalanistas del clero y comunidades religiosas de Cataluña, que, en su inmensa mayoría, abusan de la lengua regional y fomentan, más o menos embozadamente, el odio al resto de España.

La Iglesia podrá mostrarse neutral ante las luchas e ideas de los seculares, y aun esto, no siempre; pero he aprendido, en las palabras mismas del Santo Padre, que no es dado a sacerdotes usar de su influencia moral y de la palabra divina en nombre de un partido o de una bandería, y, menos aún, para fomentar odios y querellas entre católicos. El buen sacerdote no puede pertenecer a ningún partido político, ni debe proceder jamás contra el Gobierno constituido, en cuanto no sea contrario a la moral cristiana.

El Gobierno español, que viene desarrollando desde 1923 una política tan favorable a los intereses de la Iglesia y de los católicos de España, podría solicitar de la Santa Sede un paternal apoyo a sus tendencias.

Esto no tendría nada de extemporáneo. Acabo de leer con admiración la hermosa Pastoral de Monseñor Ruch, Obispo de Estrasburgo, dirigida a los fieles de Alsacia. Su lectura me ha dejado edificado al pensar que esto ocurre en la Francia regida por instituciones laicas.

El Gobierno español, sin embargo, se contenta con mucho menos. Sólo

pide que no hagan catalanismo los sacerdotes y religiosos de Cataluña.

Y es que el día que la Iglesia, en Cataluña, no ampare el catalanismo, este problema, que sólo alienta y subsiste por unos cuantos literatos y por los sacerdotes y religiosos, habrá pasado a la historia.

Aprovecho gustosísimo esta ocasión para reiterarle el testimonio [*el que segueix, fins al final de la carta, inclosa la signatura, manuscrit de Magaz*] de mi amistad y de mi mayor consideración y respeto.

El Marqués de Magaz.

DOCUMENT 52

Carta de Magaz a Barrera (8 de setembre de 1928)

Roma 8 Septiembre 1928.

Exmo. Sr. D. Emilio Barrera.

Querido General y amigo: Hace un par de días que he regresado a Roma porque, entre otras cosas, quería ocuparme personalmente del asunto de los Escolapios.

La ocasión, sin embargo, no puede ser más desfavorable. No hay nadie en Roma: ni el Secretario de Estado, ni el Prefecto de la Congregación de Religiosos, ni el secretario, ni el Visitador de los Escolapios. Ni siquiera está en Madrid el Nuncio Apostólico al que podrían consultar por telégrafo.

He hablado con el Monseñor que sustituye, durante su ausencia, al Secretario de Estado. Por la nota que le entregó el Consejero de esta Embajada había ido ya a consultar con el cardenal Gasparri en los baños donde se encuentra, y habían decidido llamar por telégrafo al Visitador, como ya se ha hecho.

Veremos o que tardan en esa información que podría hacerse en cuarenta y ocho horas. La actividad del Vaticano en esta materia ha dejado siempre mucho que desear; pero por mi parte procuraré darles toda la prisa que sea posible.

Es lástima que, de cuando en cuando, no les enseñemos las uñas a estos señores y hasta les hagamos algún arañazo. Están acostumbrados a hacer siempre lo que quieren, sin represalias, y a que si alguna vez se les amenaza, la amenaza no tenga efecto. Estas peticiones que hacemos en materia de Instrucción Pública, en la que debíamos ser los amos, como lo es el Gobierno en Francia y aquí en Italia, o tiene usted idea de lo que nos desacreditan ante el Vaticano, haciéndoles formar una falsa idea de la fortaleza del Gobierno.

A título de curiosidad, envíe a usted una copia de la cara que he escrito a

Monseñor Borgoncini después de mi conversación con él. No dé usted demasiada importancia a lo de la palabra neutralidad, como no se la doy yo mismo. Evidentemente Mons. Borgoncini la empleó en el curso de la conversación sin querer darle toda su trascendencia; pero he querido recoger ese concepto para poner los puntos sobre las íes.

Sabe usted es siempre suyo affmo. que le quiere y le abraza.

El Marqués de Magaz.

DOCUMENT 53

Carta de Magaz a Barrera (14 de setembre de 1928)

Exmo. Sr. D. Emilio Barrera – Roma 14 de Septiembre 1928.

Querido General y amigo: He vuelto a ver a Mons. Borgoncini, substituto del Secretario de Estado, y he aquí el resultado de mi entrevista.

Según parece los hechos no se ven aquí en la misma forma que aparecen ante usted y que tuvo la bondad de exponerme en su carta del pasado Agosto. Es conveniente, por lo tanto, conozca usted todos los antecedentes que me han sido comunicados con la mayor reserva.

En la Orden de los Escolapios existe desde hace tiempo una verdadera rebeldía contra la Santa Sede en la que participan la mayor parte de los religiosos. El estado de la Orden ha llegado a preocupar seriamente al Vaticano y, por esta razón, se les privó de Superior General y se designó, para que hiciera sus veces como Visitador Apostólico, al P. Pasetto, de la Orden de los Capuchinos y, según Mons. Borgoncini, religioso lleno de méritos, de una gran ecuanimidad y que, como italiano que reside ordinariamente en Roma, está al margen de la cuestión catalana. Lo de el P. Picañol Secretario, o simplemente asesor, es incierto.

Cuando las últimas elecciones, triunfó el bando que la Santa Sede, por razones de orden religioso y de disciplina, ajenas a toda cuestión política local, mira con absoluta desconfianza, y, cuando se envió a Roma el resultado de la elección, los interesados hicieron saber que no esperaban fuera aprobada su propuesta, pero que ellos denunciarían a las Autoridades de Cataluña, como catalanistas, a los que fuesen ulteriormente nombrados.

Con independencia de esta amenaza que, naturalmente, no podía tolerar el Visitador apostólico, existen razones canónicas, perfectamente probadas, siempre según afirma Mons. Borgoncini, para descartar a los propuestos. Por ello, la Congregación de Religiosos autorizó al Visitador para designar Provincial y Rectores fuera de la terna y binas correspondientes.

Queda por examinar si la elección se hizo discretamente desde el punto de vista político en Cataluña. Así lo afirma el Visitador, quien aun habiéndose

inspirado preferentemente en el interés de la Iglesia, cree haber designado personas ajenas a las luchas políticas locales.

A pesar de esto, se ha ordenado que el visitador vaya enseguida a Barcelona, para estudiar más detenidamente el asunto y el carácter de las personas nombradas, con objeto, en su caso, por personas ajenas al cisma religioso y a la política catalana. Supongo que el Visitador irá a ver a usted y le proporcionará así, ocasión de explicarle detalladamente la razón de su queja.

En la Secretaría de Estado existe la tendencia a considerar este asunto como un nuevo incidente de la cuestión catalana en general. Esa es también la opinión del Nuncio de S.S., llegado recientemente a Roma. He tenido que formalizarme y decir que no se trata de un incidente nacido en Cataluña, sino provocado aquí en Roma por la decisión del Visitador de los Escolapios, y que hay que resolverlo lo antes posible.

Una consecuencia inmediata de la carta a mons. Borgoncini que usted conoce, ha sido la publicación en el Osservatore romano, Órgano oficial de la Santa Sede, de la carta pastoral del obispo de Estrasburgo, a la que yo en la mía me refería. Esta publicación, como me ha hecho notar el mismo Mns. Borgoncini, demuestra que el Santo Padre aprueba por completo la tesis mantenida por el Obispo de Estrasburgo, y viene a dar, indirectamente, un mentís a los que creen puede apoyar las tendencias separatistas en Cataluña. Usted apreciará mejor que yo la utilidad de publicar la Pastoral, traducida del mismo Osservatore, en algún periódico de Barcelona. Al efecto envío a usted el recorte correspondiente.

Mi opinión es que en este pleito la Secretaría de Estado procede de buena fe y hasta con deseos de complacer; pero con la lentitud que es tradicional en esta Curia y la tranquilidad de el que no espera consecuencias desagradables en ningún caso. Por eso insisto en creer sería de un gran efecto conocieran aquí el dolor de un arañazo. Que en lugar de ser nosotros los que constantemente pedimos y reclamamos, fueran ellos los que tuvieran que hacerlo, como ocurre en otros países. Si esos Colegios de Escolapios se cerraran, aunque fuera alegando, por ejemplo, motivos de higiene, y no faltaría para ello alguna razón verosímil, o algún escolar enfermo de enfermedad contagiosa que justifique la medida, el asunto se miraría aquí con mucho más interés.

Perdóneme usted si me he extendido tanto, y no vea en ello más que una prueba de mi deseo de complacerle.

Suyo muy affmo. amigo que le quiere y le abraza.

El Marqués de Estella.

DOCUMENT 54

Carta de Magaz a Primo de Rivera (14 de setembre de 1828)

Exmo. Sr. Marqués de Estella.

Mi distinguido amigo y respetado Jefe: El asunto de los Escolapios de Barcelona que me recomendó en reciente telegrama, ha llegado en momentos en que es muy difícil una actuación rápida y eficaz.

La Curia Romana disfruta de vacaciones oficiales y en la actualidad están ausentes el Secretario de Estado, el Prefecto de la Congregación de Religiosos, el Secretario y el Visitador Apostólico de los Escolapios. El mismo Nuncio, a quien la Santa Sede pudiera pedir informes, se encuentra ahora ausente de Madrid.

He tenido varias conferencias con Monseñor Borgoncini Duca substituto del Secretario de Estado, en las que he tratado de combatir la tendencia a considerar este asunto de los Escolapios como un nuevo incidente de la cuestión catalana, que la Secretaría de Estado estudia en este momento, en el voluminoso expediente de la información realizada en Cataluña por el Nuncio de Su Santidad.

Llamado por telégrafo el visitador Apostólico de los Escolapios y, como consecuencia de una primera información, el asunto es algo más complejo de lo que parece creer el Capitán General de Cataluña, que, como es natural, lo examina sólo desde el punto de vista político que a él le interesa.

En la Orden de los Escolapios existe, desde hace tiempo, una verdadera rebeldía contra la Santa Sede, en la que participan la mayoría de los religiosos. El estado de la Orden ha llegado a preocupar seriamente al Vaticano y, por esta razón, se les privó de Superior General y se designó un visitador apostólico, el Padre Pasetto de la Orden de capuchinos y, según me aseguran, lleno de méritos, de una gran ecuanimidad, y que como italiano que reside ordinariamente en Roma, está al margen de la cuestión catalana. No parece cierto sea secretario suyo ningún catalanista.

Cuando las últimas elecciones, triunfó la tendencia que la Santa Sede, por razones de índole religiosa y de disciplina, ajenas a toda cuestión política local, mira con absoluta desconfianza y, por si esto no bastaba, cuando la candidatura se envió a Roma, hicieron saber los interesados que no esperaban fuera aprobada la propuesta, pero que ellos denunciarían a las Autoridades de Cataluña, como catalanistas, a los que fuesen ulteriormente nombrados.

Con independencia de esta amenaza, existen razones canónicas, perfectamente probadas, según me confió Monseñor Borgoncini, con la mayor reserva, para descartar a los propuestos. Por ello la Congregación de Religiosos autorizó al Visitador para designar Provincial y rectores fuera de la terna y binas correspondientes.

Queda por examinar si la elección se hizo discretamente desde el punto de vista político en Cataluña. Aunque el Visitador dice haberse inspirado, preferentemente, en el punto de vista religioso, cree haber designado personas ajenas a las luchas políticas de aquella Región, no obstante lo cual, se le ha ordenado vaya a Barcelona para cerciorarse personalmente. Allí tendrá ocasión de hablar con el Capitán General y conocer las razones de su queja. De todo esto tiene conocimiento detallado el Capitán General de Cataluña.

Recogiendo una referencia que hice a Monseñor Bergoncini de la Carta Pastoral hace poco dirigida a los católicos de Alsacia por el Obispo de Estrasburgo, el Osservatore Romano, periódico oficial de la Santa Sede, publica la Pastoral en uno de sus últimos números, dando con ello entender aprueba en un todo la tesis del Obispo de Estrasburgo, y dando indirectamente un mentís a los que suponen que la Santa Sede ampara, o por lo menos mira con simpatía, a los que hacen política separatista. Envío a usted el recorte correspondiente.

De usted muy affmo. atto. amigo y subordinado q. e. s. m.
El Marqués de Magaz.

Roma 14 Septiembre 1928.

LA VISITA DEL NUNCI TEDESCHINI DE 1928-1929 A MONTSERRAT

RAMON CORTS I BLAY

I. LA VISITA APOSTÒLICA A CATALUNYA

Dins de la visita apostòlica que monsenyor Federico Tedeschini¹ féu a les diòcesis catalanes en 1928, sota la Dictadura de Primo de Rivera (1923-1930), per esbrinar quin ús s'hi feia de la llengua catalana en la pastoral,² estigué també a l'Abadia de Montserrat des del divendres, dia 26 d'abril a la tarda, fins al dimarts, 1 de maig, al migdia.³ Encara que

1. *Federico Tedeschini* (Antròdoco, diòcesi de Rieti, 12 d'octubre de 1873 – Roma, 2 de novembre de 1959). En 1900 passà al servei de la Secretaria d'Estat. Benet XV el nomenà substitut de la Secretaria d'Estat. El 31 de març de 1921 era ja nunci d'Espanya, i el 30 d'abril, arquebisbe de Lepant. Pius XI el creà cardenal en el consistori del 16 de desembre de 1935, però reservat *in pectore* fins al consistori del 18 de juny de 1936. V. CÀRCEL ORTÍ, «Documentos del Pontificado de Pío XI sobre España (1922-1939)»: *Analecta Sacra Tarraconensia* 80 (2007) p. 236.

El cardenal secretari d'Estat durant el període que ens ocupa era *Pietro Gasparri* (Ussita, Norcia, 5 de maig de 1852 – Roma, 18 de novembre de 1934), secretari d'Estat des del 13 d'octubre de 1914. Cessà en el càrrec per la mort de Benet XV, el 22 de gener de 1922, reelegit per Pius XI fou dimissionari el 7 de febrer de 1930. G. DE MARCHI, *Le Nunziature Apostoliche dal 1800 al 1956*, Roma 1957, p. 14.

2. Vegeu els nostres articles «La visita apostòlica de 1928 del nunci Tedeschini a Barcelona, un intent de repressió d'una pastoral en català»: *AnalTar* 81 (2008) 197-603 i «L'informe final de la visita apostòlica de 1928 del nunci Tedeschini a Catalunya»: *AnalTar* (2010) 485-757. Agraïm al pare Josep Massot i Muntaner, monjo

Montserrat no fos una diòcesi, el nunci, després d'alguna vacil·lació,⁴ cregué oportú de passar-hi també visita pel fet de ser la «Meca del catalanisme».⁵ Ho explica ell mateix: «*Io sono andato apposta a Montserrat, e l'ho considerato come un'altra diocesi di Catalogna [sic]: lo esigevano la sua importanza, e più ancora le continue accuse e gli incessanti lamenti che sentivo lanciare contro quei monaci*».⁶ La visita de l'enviat de Pius XI causà, en efecte, una forta impressió a Montserrat. Sobretot el fet que hagués dedicat tres dies a entrevistar-se amb els monjos, com si l'abadia hagués estat una de les tres diòcesis catalanes que monsenyor Tedeschini ja havia visitat, Barcelona, Vic i Girona.⁷

Hi arribà acompanyat del bisbe de Barcelona, Josep Miralles,⁸ i fou rebut per tota la comunitat monàstica presidida pel seu prior, el pare Gregori M. Sunyol. El 28 a la tarda començà les entrevistes amb els monjos

de Montserrat, que ens hagi volgut ajudar en la redacció del present article amb una revisió acurada i la formulació de suggeriments.

3. Telegrama del pare Gamarra a la Nunciatura de Madrid. Montserrat, 29 d'abril de 1928: «Estamos en Montserrat hasta lunes tarde que saldremos Solsona»: ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 833, fasc. 3, f. 754.

No era la primera vegada que Tedeschini visitava Montserrat, perquè ja hi havia estat el 18 de maig de 1924, quan era ja nunci apostòlic a Madrid. J. MASSOT I MUNTANER, *Els creadors del Montserrat modern*, Abadia de Montserrat 1979, p. 117.

4. En unes notes del nunci que prenia per preparar el seu viatge a Catalunya, hi feia un projecte d'itinerari de visita a les diòcesis catalanes on el nom de Montserrat figurava el darrer, entre parèntesi i al final de tots. Madrid, 28 de febrer de 1928. «Notes del nunci/Montserrat»: ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 833, fasc. 1, f. 232v.

5. «La Mecca dei Catalani» són uns mots que farà sortir Tedeschini en el seu report sobre la visita apostòlica a Catalunya, «Informe final del nunci sobre la visita apostòlica a Catalunya de 1928». Despatx n. 3403 del nunci Tedeschini al cardenal Gasparri. Madrid, 22 de juny de 1928 (original dactilografiat): ASV, *A. E. S., Spagna*, pos. 589, fasc. 10, f. 32. Vegeu «Informe final de la visita apostòlica de 1928» 643. Aquesta expressió, la de la Meca, ja fou emprada pel rei Alfons XIII. MASSOT I MUNTANER, *Creadors del Montserrat modern* 117.

6. «Informe final del nunci» ff. 31v.-32. Vegeu «Informe final de la visita apostòlica de 1928» 510.

7. Així ho reconeixerà el prior del monestir, Gregori M. Sunyol, i ho recollirà el monjo montserratí dom Domingo González, a qui ens haurem de referir tantes vegades en les pàgines que seguiran. Allò que digué el pare Sunyol fou el següent: «¿Qué vergüenza para Montserrat que el Sr. Nuncio haya empleado en visitarnos más días que para una diócesis entera de las tres ya visitadas!». «Informe de dom Domingo González sobre la situació de l'Abadia de Montserrat. 1928»: ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 834, fasc. 2, ff. 337-382v., 407-416v. El reproduïm íntegrament en el nostre apèndix documental núm. 6.

que havien estat prèviament seleccionats. El Bisbe partí el 30 d'abril i el nunci, el primer de maig.

L'abat, Antoni M. Marcet, no estigué al monestir durant la visita del representant de Pius XI perquè hagué d'estar a Roma per a la celebració del capítol general dels benedictins que durà fins al dia 19.⁹ Abans, el 16 d'abril, s'entrevistà amb monsenyor Tedeschini a Vic, on el nunci es traslladà per a assistir a la consagració episcopal de l'oratorià Salvi Huix.¹⁰ Aquest era, d'altra banda el motiu, el de l'ordenació episcopal, amb què la Santa Seu volgué presentar l'estada del nunci a Catalunya sense fer mai públic el veritable objectiu de la visita apostòlica. No pogué tanmateix evitar que tothom s'imaginés què havia vingut a fer-hi Tedeschini.¹¹

II. LA VISITA APOSTÒLICA A L'ABADIA DE MONTSERRAT

La situació pel que fa a la relació entre el moviment catalanista i el

8. *Josep Miralles i Sbert* (Palma de Mallorca, 1860 – Mallorca 1947). Fou bisbe de Lleida (1914-1925), administrador apostòlic d'aquest bisbat (1925-1927), coadjutor del bisbe Ramon Guillet i Coma, de Barcelona, i bisbe residencial d'aquesta mateixa diòcesi (1926-1929). En aquest període estigué enfrontat amb el capità general d'aquella plaça, Emilio Barrera, per la seva captivença benivolent envers la llengua i la cultura catalanes. En 1929 celebrà un sínode diocesà, que no fou aprovat per la Santa Seu per les disposicions que contenia sobre l'ús del català. Fou traslladat a Mallorca en 1929. J. MASSOT I MUNTANER, *El bisbe Josep Miralles i l'Església de Mallorca*, Barcelona 1991. Sobre la promoció de Miralles a Lleida i Barcelona i el seu posterior trasllat a Mallorca, a proposta de Tedeschini, ens remetem a l'article de CÀRCEL ORTÍ, «Los últimos obispos de la monarquía (1922-1931). Primera parte»: *AnalTar* 83 (2010) 135-143. La segona part, «Cuestiones generales y nombramientos conflictivos», que conté igualment moltes notícies sobre Miralles, apareix en aquesta mateix volum de 2011 de la nostra revista.

9. Però l'abat, just arribat de Roma, pogué acomiadar personalment Tedeschini a l'estació de França, de Barcelona, el 19 de maig, quan es disposava a traslladar-se a Saragossa i deixava definitivament conculsa la seva estada a Catalunya com a visitador apostòlic. *La Vanguardia*, dissabte, 19 de maig de 1928.

10. Notes extretes de la *Crònica* de Montserrat. Vegeu MASSOT I MUNTANER, *Creadors del Montserrat modern* 122-122.

Salvi Huix i Miralpeix (Santa Margarida de Vallors, la Selva, 1877 – Lleida, 1936), de l'Oratori de Sant Felip Neri, de Vic, nomenat administrador apostòlic d'Eivissa en 1927, fou traslladat a Lleida en 1935. Animà la Federació de Joves Cristians de Catalunya. Morí afusellat en 1936 per la seva condició d'eclesiàstic

11. Vegeu «Visita apostòlica a Barcelona de 1928» 203-204 i «Informe final de la visita apostòlica» 487.

directori militar era molt tensa a les vigílies de la visita apostòlica de Tedeschini a Catalunya. En aquesta divergència, cal fer-hi entrar igualment que el monestir montserratí era tingut per alguns com un focus separatista.¹² A causa de les denúncies de catalanisme que plovién sobre Montserrat, de les quals no solament s'assabentaven a Madrid, sinó també a Roma, Antoni M. Marcet fou cridat a la Ciutat Eterna dues vegades pel papa Benet XV i una tercera, en 1924, per Pius XI.¹³ Així mateix, l'abat anà a la Nunciatura de Madrid per entrevistar-se amb Tedeschini, el dia 7 o 8 de març de 1928.¹⁴

En l'audiència que concedí monsenyor Tedeschini a l'abat Marcet li recordà que «*nei doveri del perfetto monaco vi sono anche i doveri verso la patria*» i l'exhortà a educar en aquest sentit d'afecte envers la pàtria espanyola els estudiants de l'abadia, els quals estaven «afectats de catalanisme» –com ho reconegué el mateix abat davant de Tedeschini. El nunci cregué veure bona disposició en el superior de Montserrat a l'hora de seguir les seves observacions. Corroborava la seva intuïció –així ho pensava el nunci–, el fet que Marcet, tres o quatre dies després de l'entrevista que mantingué amb ell mateix, hagués anat a saludar Primo de Rivera en un viatge que el general féu a Barcelona el mes de març de 1928. El dictador digué a Tedeschini que el pare abat li havia fet bona impressió.¹⁵ La premsa, en concret el diari *La Publicitat*, recollí la notícia de les entrevistes que per separat mantingueren l'abat i el bisbe de Barcelona, Josep Miralles, amb el general «trobant-los, Primo de Rivera, ben disposats per ajudar-lo en tota tasca de patriotisme i espanyolisme».¹⁶

Entre els papers de l'Arxiu Secret Vaticà –la font que fem servir per realitzar aquest estudi–, hi ha una carta de l'abat de Montserrat adreçada al nunci. Fou escrita uns quinze dies després de llur trobada a Madrid.¹⁷ Palesa els atacs de què era objecte aquella comunitat monàstica per mor del seu suposat o real catalanisme i mostra ensems les mesures més o menys indicades per Tedeschini a Marcet, que l'abat emprengué al monestir a la

12. MASSOT I MUNTANER, *Creadors del Montserrat modern* 113-121.

13. Vegeu «Informe final de la visita apostòlica» 510-511, 524-525.

14. Així ho fa constar Tedeschini en els seus apunts personals escrits damunt d'una carta de l'abat Marcet al mateix nunci. Madrid, 23 de març de 1928. “Notes del nunci/Montserrat”(original autògraf): ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 833, *fasc. 1*, ff. 198-198v; Vegeu el nostre apèndix documental núm. 1. Marcet ja tingué una primera audiència amb Tedeschini l'any 1923. MASSOT I MUNTANER, *Creadors del Montserrat modern* 115.

15. “Notes del nunci/Montserrat” *f. 198v*. Apèndix documental núm. 1.

16. *La Publicitat* de 13 de març de 1928, citat per J. M. ROIG ROSICH, *La Dictadura de Primo de Rivera a Catalunya. Un assaig de repressió cultural*, Barcelona 1992, 403.

tornada de la capital del Regne per calmar els ànims. Les recollim a continuació. Diguem abans de continuar, que preocupava ja seriosament la Santa Seu «*il catalanismo nel monastero dei PP. Bendittini di Montserrat*» des de 1919 i que des d'aleshores ençà hi actuà respecte a les manifestacions catalanistes del cenobi donant instruccions precises a qui era aleshores abat coadjutor, Antoni M. Marcet, ja fos des de la nunciatura¹⁸ o els mateixos papes, els quals van cridar l'abat a Roma.

En la lletra, doncs, de dom Marcet al nunci Tedeschini més amunt esmentada, el responsable dels monjos li deia que havia renovat la prohibició feta a tota la comunitat montserratina de parlar de política i, especialment, de les disposicions que anés prenent el Directori militar.¹⁹ Per facilitar aquest objectiu, l'abat havia tornat a reblar la mesura, adoptada feia ja més de sis anys, de retirar del monestir qualsevol diari. Havia exhortat també en aquell 1928 els seus monjos «*al amor a la patria, prescindiendo de pequeñeces y sentimientos particularistas en todo lo posible*» i, seguint les indicacions del nunci, manifestava que continuaria fomentant entre els seus monjos «*el verdadero espíritu cristiano patriótico español que nos debe animar como región que somos de España*».

Ja que el nunci i l'abat també varen tractar de l'educació dels postulants, com ja ho acabem de dir, Marcet féu extensives a tots els escolars del monestir—els escolans i els col·legials pròpiament dits que aspiraven a ser monjos— les idees anteriors dirigides als seus religiosos. Així, a més dels costums ja adoptats, l'abat no deixarà, ho assegura al nunci, de fer parlar els estudiants en castellà durant la recreació i que en aquest mateixa llengua s'ensenyin les humanitats.²⁰ La Geografia d'Espanya i la seva història continuaria essent explicada «*sin que se dé más importancia a la historia regional de la que le dan los autores españoles que les sirven de texto*».

Junt amb l'esmentada lletra del pare Marcet a Tedeschini, hi ha un

17. Carta de l'abat Marcet al nunci Tedeschini. Madrid, 23 de març de 1928 (original dactilografiat): ASV, *Arch. Nunz. Madrid 833, fasc. 1, ff. 197-198*. Apèndix documental núm. 1.

18. Vegeu el nostre estudi *Josep Puig i Cadafalch: un polític catalanista i catòlic. Els fets de Corpus de 1919*, Mataró 2002, p. 19-21, reproduït també en *AnalTar 75* (2002) 433-493.

19. De fet, en la *Crònica* del Monestir de Montserrat figura que Marcet, en el capítol dels monjos del 13 de març de 1928, exhortà la comunitat a no parlar de política. MASSOT I MUNTANER, *Creadors del Montserrat modern* 123. Això mateix ja ho havia ordenat el secretari d'Estat, Gasparri, a l'abat coadjutor Antoni M. Marcet. Vaticà, 21 de febrer de 1920. ASV, *A. E. S., Spagna, 1231, 478, ff. 35-35v.* (minuta). ASV, *Arch. Nunz. Madrid, 770, fasc. 1, ff. 34-48*. Vegeu *Josep Puig i Cadafalch* 21.

al·legat, «*Notas relacionadas con el Monasterio de Montserrat*».²¹ Es tracta d'una defensa de l'abadia davant de la impressió que hom tenia de ser Montserrat «un focus de separatisme».²² La lliurà el mateix abat a un personatge de Madrid que, segons Marcet, mantenia molt bones relacions amb el president del Govern, Miguel Primo de Rivera.

Les *Notas* pretenien desfer la impressió que la Dictadura militar i altres tenien i volien difondre sobre els sentiments antiespanyols d'aquella comunitat. Les acusacions en aquest sentit eren moltes, tal com les recull aquest escrit: la venda a França per part de l'abadia d'una bandera de la guerra de la Independència, les relacions de suport que suposadament havia donat Marcet a Prat de la Riba²³ i a Cambó²⁴, un article antimontserratí del periòdic *El Liberal*, de Bilbao,²⁵ les acusacions que hom feia al monestir d'haver fet penjar una bandera catalana en un dels cims de Montserrat²⁶—cal tenir en compte que la Dictadura havia prohibit l'exhibició en públic de senyeres catalanes—, el fet que el rès a l'abadia hom el fes sols en català, el cant d'*Els Segadors* al monestir²⁷ i que l'abat hagués sostret quatre dels seus monjos de prestar llur servei militar. Totes aquestes qüestions sortiran en l'interrogatori que Tedeschini farà als monjos que s'entrevistaren amb ell durant la seva visita apostòlica.

Hi apareix també el fet que, per disposició civil, es féu retirar de la circulació l'obra de *Paleografia musical gregoriana*, de dom Gregori M.

20. Aquesta decisió havia ja estat presa nou anys abans, com ho diu el mateix abat en la seva lletra al nunci Tedeschini, i fou renovada en 1924. MASSOT I MUNTANER, *Ibid.*, 123.

21. «*Notas relacionadas con el Monasterio de Montserrat*» (original dactilografiat), al·legat a la carta de l'abat Marcet al nunci Tedeschini. Madrid, 23 de març de 1928: ASV, *Arch. Nunz. Madrid 833, fasc. 1, ff. 193-195*. Vegeu l'apèndix documental núm. 1. Aquestes *Notas* són reproduïdes i comentades per MASSOT I MUNTANER, «El pare Gregori M. Sunyol i la Dictadura de Primo de Rivera»: *Studia monastica* 23 (1981) 417-427. Aquest article de Massot és reprès i posat al dia en ID., *Església i societat a la Catalunya contemporània*, Barcelona 2003, 329-340, les *Notas* són a les p. 336-340.

22. Vegeu què diu Josep Benet, que fou escolà de l'abadia durant la Dictadura de Primo, a propòsit del catalanisme que es respirava a Montserrat: «La comunitat montserratina, presidida per l'abat Antoni M. Marcet, havia passat uns moments molt difícils sota aquesta dictadura, que acusava la comunitat benedictina de ser catalanista. I, certament, en la seva gairebé totalitat ho era». J. BENET, *Memòries I. De l'esperança a la desfeta (1920-1939)*, Barcelona 2008, 17.

23. *Enric Prat de la Riba i Sarrà* (Castellterçol, Vallès Oriental 1870 – Barcelona 1917), polític catalanista, de principis cristians. Fou un dels fundadors de la Lliga Regionalista i del setmanari *La Veu de Catalunya*. Esdevingué el primer president de

Sunyol, per mor que l'anunci d'aquest llibre havia estat realitzat solament en francès i en català, menyspreant així el castellà.²⁸ En l'entrevista que l'abat de Montserrat mantingué amb el nunci Tedeschini a primers de març de 1928, Marcet reconegué, segons que ho testimonia el mateix monsenyor Tedeschini en una nota personal seva referida a l'ús de les llengües francesa i catalana per fer la propaganda del llibre de Sunyol i que fa així: «*El P. Abad admitió que esto no podía aprobarse*».²⁹

A les *Notas* hom plany igualment la resolució del governador civil, Milans del Bosch,³⁰ de reduir el nombre de pelegrins que podien ser hostatjats a Montserrat al·legant per a això la insuficiència de les seves reserves d'aigua. Finalment, veia aquell escrit com una altra mesura encaminada a anar contra la llibertat de l'abadia, perquè hi havia la proposta civil d'incoar l'expedient oportú per declarar Montserrat "Monument nacional".³¹

L'escrit apel·la a «homes imparcials», com el marquès de la Campa,³²

la Mancomunitat de Catalunya (1914, reelegit en 1917). El treball d'aquesta entitat amb Prat de la Riba al capdavant fou enorme.

24. *Josep Puig i Cadafalch* (Mataró, Maresme 1867 – Barcelona 1957), arquitecte, historiador de l'art i polític, pertangué a la Lliga de Catalunya i escriví per a *La Renaixença* i *La Veu de Catalunya*, cofundador de la Lliga Regionalista, col·laborà amb Prat de la Riba, a qui succeí en la presidència de la Mancomunitat en 1917, com a segon president d'aquesta entitat. Arran de la Dictadura de Primo de Rivera fou substituït en aquest càrrec per Alfons Sala, 1924. Recordeu aquí novament el nostre estudi *Josep Puig i Cadafalch: un polític catalanista i catòlic. Els fets de Corpus de 1919*, Mataró 2002, també en *AnalTar* 75 (2002) 433-493. Per a la relació de Puig i Cadafalch amb Montserrat ens remetem a diversos llocs de MASSOT I MUNTANER, *Creadors del Montserrat modern i Església i societat*.

25. Es tracta d'un article d'Adolfo Marsillach atacant Montserrat, al qual l'abat i el seu germà Adeodat visitaren personalment per demanar-li explicacions, que Marsillach no sabé donar. MASSOT I MUNTANER, «Pare Gregori M. Sunyol» 337 i ID., *Església i societat a la Catalunya contemporània*, Barcelona 2003, 337.

26. Sobre banderes catalanes que apareixien i desapareixien a Montserrat, vegeu MASSOT I MUNTANER, *Creadors del Montserrat modern* 115. Vegeu igualment què diu sobre la presència de banderes als cims de Montserrat Josep Benet referint-se a l'esperit catalanista que dominava en aquella comunitat i entre els estudiants, i a l'Escolania: «Per tant, era lògic que, quan algun escalador col·locava una bandera catalana –i l'exhibició de la qual era prohibida per la dictadura– en un dels cims de la muntanya, ho comentéssim amb entusiasme, i comptéssim els dies que la guàrdia civil tardava a treure-la». BENET, *Memòries I*, p. 17.

27. Del cant *Els Segadors*, se'n parla en l'Informe final de Tedeschini, "Informe final del nunci" f. 42. Vegeu «Informe final de la visita apostòlica de 1928» 521. Tornarem a tractar aquest tema més avall.

que poden testificar a favor de la comunitat montserratina, ja que no mereix el tracte que alguns elements li donen amb acusacions falses i prejudicis. Les «*Notas relacionadas con el Monasterio de Montserrat*» acaben amb la professió següent: «*La Comunidad del Monasterio ha dado pruebas de sus sentimientos de amor a España, patentizándose en muchas ocasiones; y ha expresado constantemente sus sentimientos de adhesión a SS. MM.*»³³

S'acostava el temps en què el nunci Tedeschini havia de realitzar la visita apostòlica a tota Catalunya, tal com li havia estat encarregat per Pius XI, i que es dugué efectivament a terme durant quaranta dies entre els mesos d'abril i de maig de 1928. L'objectiu, ja l'hem apuntat, era d'informar la Santa Seu sobre la «Qüestió catalana»; això és, particularment l'ús de la llengua catalana en la predicació i en la catequesi.³⁴ Hom pot entendre també la Qüestió catalanista com l'avaluació per part del Vaticà de la incidència de l'ufanós moviment catalanista en la vida de l'Església a la Tarraconense.

28. Això s'esdevingué en 1925 i en 1926. MASSOT I MUNTANER, *Creadors del Montserrat modern* 124. D'aquesta qüestió, en tractarem quan ens referirem a l'entrevista de Tedeschini amb el pare Sunyol.

29. Anotació autògrafa del nunci Tedeschini damunt de les «*Notas relacionadas con el Monasterio de Montserrat*»: ASV, *Arch. Nunz. Madrid* 833, *fasc. 1, f. 193*. Vegeu l'apèndix documental núm. 1.

30. *Joaquim Milans del Bosch* (1854-1936), durant la Dictadura de Primo de Rivera fou governador civil de Barcelona (1924-1930). Se sentia vinculat ideològicament als principis de la Dictadura i del seu inspirador. Durant aquest temps reprimi algunes entitats o algunes manifestacions tingudes per catalanistes.

31. De fet, es veu que sí que hi hagué intenció per part de les autoritats governatives de Barcelona de declarar monument nacional Montserrat a causa d'una disputa haguda amb l'abat Marçet per l'accés públic d'un camí de la muntanya que vorejava el monestir. Almenys, és això a què es refereix també el monjo Domingo González. "Informe de dom Domingo González" *f. 348*, apèndix documental 6.

32. *Fernando Álvarez de la Campa* (Barcelona † 1939), marquès de la Campa, fou alcalde de Barcelona, 1923-1924, general cap de l'Estat major de l'Exèrcit. Des del seu càrrec d'alcalde no afavorí pas les aspiracions dels catalanistes. Vegeu «*Visita apostòlica a Barcelona de 1928*» 318.

El monjo de Montserrat, Adeodat Marçet, germà carnal de l'abat, adreçà una lletra força dura a l'alcalde de Barcelona protestant contra el governador civil, general Carlos de Losada, per les mesures que anava adoptant en relació a l'Església. Carta del pare Adeodat Marçet al marquès de la Campa. Montserrat, 6 de febrer de 1924: ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 834, *fasc. 3, f. 409*. Aquesta carta l'esmenta Tedeschini en el seu *Rapporto finale*. "Informe final" *f. 41v*. Vegeu «*Informe final de la visita apostòlica de 1928*» 520. La reproduïm en el nostre apèndix documental núm. 2.

El bisbe de Barcelona, Josep Miralles, fou informat d'aquesta visita el dia sis d'abril.³⁵ L'abat de Montserrat pregava el nunci, a través d'una carta escrita el dia set, que volgués visitar la seva abadia.³⁶ Dos dies després, el visitador apostòlic li contestà acceptant la invitació, la qual cosa produí a l'abat, com diu ell mateix, «una immensa satisfacció».³⁷

III. LES ENTREVISTES

El visitador apostòlic, abans d'entrevistar-se amb els qui el podien informar, demanava als bisbes diocesans de Catalunya que li proporcionessin una llista de noms per facilitar així la seva tasca. Els interrogats se sotmetien després, començant pel bisbe, a un mateix qüestionari elaborat per la Nunciatura i que constava de trenta preguntes, que no eren sempre proposades en la seva totalitat. Tractaven en línies generals de l'ús del català en la predicació i en l'ensenyament.³⁸ Els cridats pel nunci eren obligats a prestar un jurament de mantenir silenci sobre les qüestions tractades. Les declaracions, les prenia monsenyor Tedeschini, de les quals treia notes personals manuscrites; les posava per escrit de la seva pròpia mà el secretari de visita, el religiós passionista basc, Victoriano Pérez de Gamarra, a qui Tedeschini allunyarà d'aquest càrrec pel seu "biscaitarisme". Entre les anotacions personals del visitador i les del seu secretari elaborarà després l'informe final de la visita o la *Inchiesta sulla Catalogna*.³⁹

33. «*Notas relacionadas con el Monasterio de Montserrat*», al·legat a la carta de l'abat Marcet al nunci Tedeschini. Madrid, 23 de març de 1928: ASV, *Arch. Nunz. Madrid* 833, *fasc. 1, f. 195*. Vegeu l'apèndix documental núm. 1. El representant del Papa respon a Marcet dient que ha rebut la «seva interessant carta» del 23 de març i que «aprecia en tot el seu valor» els documents que hi ha adjuntat. Referent a això últim, apareix escrit de mà del mateix nunci el cognom *Alvarez*. Devia voler remarcar així el de Fernández Álvarez de la Campa. Despatx n. 3164 del nunci Tedeschini a l'abat Marcet. Madrid, 31 de març de 1928 (minuta): ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 833, *fasc. 1, f. 191*.

34. «Visita apostòlica a Barcelona de 1928» 197-207.

35. Despatx n. 3165 del nunci Tedeschini al bisbe de Barcelona, Josep Miralles (còpia). Madrid, 6 d'abril de 1928. Al·legat a l'«Informe final del nunci» ff. 123-124. Vegeu «Visita apostòlica a Barcelona de 1928» 207-208.

36. Carta de l'abat Marcet al nunci Tedeschini. Montserrat, 7 d'abril de 1928: ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 833, *fasc. 1, f. 180*. Vegeu l'apèndix documental núm. 3.

37. Despatx núm. 3177 del nunci Tedeschini a l'abat Marcet (minuta). Madrid, 9 d'abril de 1928): ASV, *Ibid.*, f. 177.

A l'Abadia de Montserrat se seguiren els mateixos passos que es feren a les altres unitats territorials visitades tenint tanmateix en compte que no es tractava ara d'una diòcesi, sinó d'un monestir amb característiques pròpies i amb unes remarcables peculiaritats. El nunci disposava, doncs, d'una llista de vint-i-un noms dels monjos amb qui es podia entrevistar. Finalment es veié amb dinou.⁴⁰ Aquests noms coincideixen amb els dels que prengué declaració el pare Gamarra.⁴¹

DOM ANTONI M. MARCET, ABAT

El primer de tots a declarar davant del visitador apostòlic fou, doncs, l'abat.⁴² Li foren presentats dos grans blocs de qüestions, l'un sobre la predicació i la presència del català en la vida comunitària de la seva abadia, i l'altre és un recull de les mateixes preguntes anteriors, ara, però, en referència a fora dels murs del monestir.

Pel que fa a la predicació, l'abat Marcet assegura al visitador apostòlic que a Montserrat actualment es predicava sempre en català. La qualitat de la llengua, ho assenyala encara Marcet, depenia també de l'orador sagrat: «*Si el predicador es culto lo hace en catalán un poco depurado*».⁴³ Un quart de segle abans s'emprava més el castellà en les funcions públiques. Això, era degut, aclareix l'abat –puix era evident quina era la intenció de Tedeschini amb aquesta pregunta– al fet que els monjos que havien vingut a Montserrat arran de la restauració de la vida monacal de 1860 per obra l'abat Miquel Muntadas eren principalment castellans.⁴⁴ Vingueren després més vocacions castelleses, però, en desaparèixer els religiosos castellans per raons de l'edat o de noves fundacions, començà a dominar al cenobi montserratí el català; d'això feia ja uns vint anys. Quan el mateix Marcet es féu càrrec de l'abadia –declara l'abat al nunci–, deixà les coses com

38. "Qüestionari preparat pel nunci per a interrogar els seus informadors durant la seva visita a Catalunya" (text dactilografiat). Al·legat adjunt a l'"Informe final del nunci" ff. 125-126v. Vegeu el nostre apèndix documental núm. 4.

39. Per més informació ens remetem a «Visita apostòlica a Barcelona de 1928» 204-207.

40. El nombre dels entrevistats, el diu el mateix Tedeschini: "Informe final del nunci" f. 8. Els únics monjos anotats en la llista del visitador apostòlic que no foren interrogats són Emilià Grau i Josep M. Fontserè. Enlloc se n'especifica la causa Vegeu l'apèndix documental núm. 5. «Informe final de la visita apostòlica de 1928» 615.

41. "Declaracions preses pel pare Gamarra als cridats a informar el nunci" (original manuscrit): ASV, A. E. S., *Espanya, 1928, pos. 589, fasc. 12, ff. 45-65*.

estaven.⁴⁵

Quan hom predicava en castellà, els fidels una mica il·lustrats l'entienien, els més senzills, tanmateix no. Ja des del punt de vista de la vida interna del monestir, l'abat recorda que el seu antecessor, Josep Deàs,⁴⁶ feia la plàtica a la comunitat en castellà. Marcet ho continuà fent així, però s'adonà que aquest costum era «ridícul»; val a dir, que, parlant sempre amb els monjos en català, solament per a la plàtica hom feia servir el castellà. Amb tot, aquesta pràctica era continuada, fins que un dia dom Marcet començà de pronunciar-la en català. Aleshores, «*un “Bravo” casi general se oyó como murmullo de aprobación y satisfacción en la sala capitular*».⁴⁷ La introducció del català per obra del pare Marcet en tots els àmbits de la vida monàstica –ho declara així ell mateix al nunci, sembla que molt ingènuament– ha fet que hi regni la pau:

«Anteriormente cuando había mezcla de monjes castellanos y catalanes, no reinaba la paz en el monasterio, sino al contrario, rozamientos y malestar incesantes. Sobre todo cuando ya los catalanes empezaron a ser más numerosos se sentían vejados y humillados al ver que siempre se les hablaba en los capítulos en castellano. Todos los visitantes que hubo en aquella época dejaron consignado en los libros de Visita la misma disposición en orden a la paz. Todos tuvieron

42. *Antoni M. Marcet i Poal* (Terrassa, Vallès Occidental, 1878 – Montserrat 1946), abat de Montserrat (1912, coadjutor de l'abat Deàs, abat titular des de 1921 fins la seva mort). Des de la seva elecció promogué l'ús del català com a llengua de relació dins del monestir i la vida cultural dels monjos. Afavorí les publicacions montserratines amb la col·laboració de Bonaventura Ubach, Gregori Sunyol i Anselm M. Albareda, i féu possible l'aparició de la Bíblia de Montserrat i altres publicacions, promotor del primer congrés litúrgic de Montserrat (1915). Durant la Dictadura de Primo de Rivera protegí els moviments cristians, la qual cosa tingué diverses conseqüències fins i tot l'allunyament temporal del monestir. Després de la guerra civil tornà a la vida religiosa al monestir i al santuari. J. M. SOLER I CANALS, *Antoni M. Marcet i Poal: Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*, II, Barcelona 2000, 545-546.

43. «Hay un trabajo de depuración del catalán muy comprensible en una época de Renacimiento»: “Declaracions preses pel pare Gamarra” *f.* 46. Amb això, l'abat es refereix a la depuració i normalització del català d'aleshores. El nunci, de vegades fent broma, tracta d'aquest procés com un intent de crear un «catalán nuevo». Vegeu «Informe final de la visita apostòlica de 1928» 503.

44. Les dates que dona Marcet són inexactes, perquè la restauració de què parla la començà l'abat Josep Blanch i Graells (1775-1851), tal com ho explica MASSOT I MUNTANER, *Creadors del Montserrat modern* 10-14, 32.

que reconvenir; reprendre y aún castigar. Desde que el testigo es abad empezó a reinar una paz y unión grande. Mientras la lengua oficial no ha sido el catalán no ha habido la paz.»⁴⁸

És per aquest motiu, el de la «paz y unión grande», que l'abat Marcet acaba d'exposar a monsenyor Tedeschini, que ell mateix «*se muestra muy difícil*» a admetre algú a la vida benedictina a Montserrat que no sigui català; en aquests casos, aconsella més tost que els candidats vagin a una comunitat castellana. Aquest capteniment de l'abat no podia ser sinó desolador per al nunci. En efecte, en el seu Informe final apunta que Montserrat ha deixat de ser una abadia amb monjos castellans i ara està catalanitzada. L'abat actual, en l'interrogatori amb el visitador apostòlic, així ho descriu el mateix Tedeschini, «*si fece rosso*» en confessar que aquella catalanització havia esta obra seva.⁴⁹

A aquesta per nosaltres imaginada desolació de monsenyor Tedeschini mentre escoltava dels mateixos llavis de l'abat Marcet la seva obra catalanitzadora a què ens acabem de referir, afegim-hi ara documentalment que el representant del Papa ja estava ben advertit pel cardenal Gasparri força abans que hagués trepitjat Montserrat en 1928, que «*l'abbate don Antonio M. Marcet y Poal era giunto a sostituire l'uso della lingua catalana alla*

45. Sobre la catalanització de Montserrat i l'acció militant de l'abat Marcet ens remetem tanmateix a MASSOT I MUNTANER, *Creadors del Montserrat modern* 81-94.

46. *Josep Deàs i Villardegrau* (Sant Pol de Mar, Maresme, 1837 – Montserrat 1921), a la mort de l'abat Muntadas fou elegit abat, 1880. Home de grans empreses materials i culturals del monestir, així com espirituals. Torras i Bages volgué que fos el seu padrí de consagració episcopal a Montserrat. Vegeu MASSOT I MUNTANER, *Església i societat* 287-308.

47. El pare Marcet continua expressant-se així: «Solamente un monje castellano llamado F. Curiel, ya muy anciano, no sólo lo llevó a mal, sino que acudió al Rmo. P. Abad General en demanda, mas el General no le hizo caso. En vista de esto acudió al cardenal Gasparri, el cual tampoco le hizo caso». «Declaracions preses pel pare Gamarra» f. 45v. D'aquell «Bravo!» en què prorrompé la comunitat montserratina, se'n fa ressò Tedeschini en el raport conclusiu de la seva visita apostòlica. «Informe final del nunci» f. 31v. «Informe final de la visita apostòlica de 1928» 510.

Fausto Curiel i Gutiérrez (Villegas, Castella, 1871 – Montserrat 1917), benedictí i historiador, monjo de Montserrat des de 1899, fou destinat a Manila i després a les missions benedictines de Nova Núrsia (Austràlia). Tornà definitivament a Montserrat en 1905, on fou bibliotecari. Té escrits històrics i de teologia espiritual. Josep Massot i Muntaner es refereix sovint de dom Curiel en els seus estudis citats en aquest treball.

Sobre la decisió de Marcet de parlar en català als actes capitulars, la reacció de l'abat general Serafini i l'oposició d'alguns monjos, vegeu MASSOT I MUNTANER, *Creadors del Montserrat modern* 91-92.

castigliana». Gasparri advertia doncs a Tedeschini d'aquest punt –englobat dins del tema de la *Questione catalana*– en les instruccions que donà en 1921 a qui era aleshores flamant nunci a Madrid.⁵⁰ L'amic personal de Gasparri, que era Tedeschini, no podia pas deixar passar per alt l'avís del seu superior i protector.

Tornem un altre cop a la visita de 1928. Pel que fa als nens de l'abadia, això és, els col·legials i els escolans de la famosa Escolania de Montserrat, dom Marcet diu que, des de llur entrada al monestir se'ls ensenya «*plenamente el castellano*». Les assignatures són impartides en aquesta llengua com a qualsevol institut estatal i que ell mateix ho havia disposat així. En dóna també testimoni el pare Domingo González: «*El Abad ha mandado que las cátedras se hagan en castellano, y varias veces ha dicho a los PP. en recreo: “desengáñense, que nos conviene ejercitarnos en el castellano, pues cuando tengo que hablarlo, hallo dificultad, a causa del poco uso, y eso no nos conviene, porque los que hablan con nosotros forman bajo concepto de nuestra instrucción.”*»⁵¹

Les assignatures eren impartides, doncs, almenys teòricament, en castellà i els textos eren en aquesta mateixa llengua; però, els col·legials tenien a més un resum de gramàtica catalana i un altre d'història de Catalunya. Això darrer ho havia introduït igualment dom Antoni M. Marcet.

A aquests joves estudiants se'ls parlava bé de «*la patria, pero no se piensa en hacerlos “patrioterros”*», rebla encara l'abat referint-se ben segurament al patriotisme espanyol. Cal, però, tenir en compte, constata el pare Marcet, que els nens, en entrar al monestir «*traen ya ciertas ideas como ingénitas en ellos contrarias a Castilla. Son catalanes “enragés”*». D'aquí ve que alguna vegada han de ser corregits quan fan alguna «manifestació antiespanyola» i no sols els estudiants, sinó fins i tot algun monjo en ple capítol.⁵² El nunci, com ho diu ell mateix, preguntà al pare Marcet si feia alguna cosa envers els col·legials per educar-los i per formar-los «*a quella giusta idea di patria, e non di patriottardismo che entra anche nel concetto ideale del buon e perfetto religioso*». L'abat hagué de reconèixer,

48. “Declaracions preses pel pare Gamarra” f. 46.

49. “Informe final del nunci” f. 35. «Informe final de la visita apostòlica de 1928» 512. Surt també la decisió de l'abat Marcet de no admetre monjos castellans a Montserrat en “Informe de dom González” f. 380. Apèndix documental núm. 6.

50. *Instruzioni per Monsignor Federico Tedeschini, nunzio apostolico in Spagna*. Roma, maig de 1921: ASV, A. E. S., *Spagna* 620. Vegeu també CÀRCEL ORTÍ, «Iglesia y Estado durante la Dictadura de Pimo de Rivera (1923-1930)»: *Revista Española de Derecho Canónico* 45 (1988) 226, 4.

«arrossito» o enrojolat –com ho descriu Tedeschini– que a la seva abadia hom no feia res en aquest sentit.⁵³

En suma, l'interrogatori a dom Marcet fa la impressió que anava enfurismant el visitador apostòlic. De fet, al final de tot, en la seva *Inchiesta in Catalugna*, acaba emetent un judici dur sobre els monjos de Montserrat, els quals arriba a qualificar d'«hipòcrites», car feien veure que no volien ocupar-se de política –com seria pels religiosos haver d'educar els escolars en el sentiment de pàtria espanyola– però, «*intanto cantavano l'inno della politica ribelle [Els Segadors] e facevano crescere in idee separatiste i poveri fanciuli della Escolania*».⁵⁴

El primer bloc del qüestionari s'acaba amb tres preguntes. Una és en quina llengua es publicaven les principals obres dels monjos. L'abat Marcet exposa que les més importants ho són en català, encara que també n'hi alguna en castellà. La raó de l'augment del llibre català rau, així ho especifica l'abat, en el moviment de la Renaixença: «*El Renacimiento en pleno triunfo ha difundido extraordinariamente la cultura catalana*».⁵⁵

La segona pregunta del visitador apostòlic és sobre la *Paleografia musical* del pare Gregori M. Sunyol, de què ja hem tractat més amunt. La propaganda d'aquest llibre, com ja ho sabem, es féu en català i en francès. L'abat hi respon dient que, en veure la protesta que això aixecà, foren publicades unes targetes també en llengua castellana.⁵⁶

Dom Marcet ja escriví tres anys enrere a monsenyor Tedeschini per explicar-li com havia anat la qüestió de la divulgació de la *Paleografia musical* i l'autèntic abast de la decisió del pare Sunyol d'haver parlat en el seu llibre d'anotació musical “visigòtica” i no “espanyola”. I és que hom interpretà això últim com a «*tendencioso y antiespañol*» i fou per aquest motiu i per mor també del prospecte de propaganda de l'obra, escrit en català i en francès, que l'obra fou denunciada al governador civil.⁵⁷

Un tema que figurava en el Qüestionari del nunci es referia a la pronúncia del llatí a Catalunya. Al monestir, deia l'abat a monsenyor Tedeschini, es feia «a la italiana» i el mateix papa Benet XV li havia recomanat que es fes així, a la romana, i com a França; verbigràcia: «*doucement*».⁵⁸ De fet, hi ha cartes de Benet XV a l'abat Marcet aprovant aquell costum, introduït a l'abadia amb motiu del Primer Congrés Litúrgic de Montserrat. El

51. “Informe de dom González” ff. 343v.-344. Apèndix documental núm. 6.

52. “Declaracions preses pel pare Gamarra” ff. 46-46v.

53. “Informe final del nunci” ff. 36v.-37. «Informe final de la visita apostòlica de 1928» 513.

Pontífex Romà pregà, però, a l'abat que no publicués aquesta indicació.⁵⁹

És probable que el nunci a Espanya estigués assabentat, potser pel mateix pare Marçet, de l'existència de les dues lletres pontificies, totes dues de 1919, a què ens acabem de referir adreçades a l'abat de Montserrat i en què el papa Benet XV recomanava la pronúncia del llatí a la manera romana.

També les coneixem nosaltres, perquè les hem pogut llegir, mercès al pare Marçet, que les publicà junt amb un article seu en la revista montserratina, *Vida Cristiana*.⁶⁰ En efecte, aquí diu, que el papa Benet XV, en la primera entrevista que sostingué amb l'abat, l'encoratjà personalment i també als seus monjos a tirar endavant el que havien decidit d'emprendre en relació a la fonètica del llatí, «felicitant-nos altra vegada –assenyala Marçet– per haver introduït aquesta venturosa reforma en el nostre monestir». No en tingueren prou els benedictins de Montserrat amb aquesta felicitació privada, sinó que desitjaven haver per escrit, «ben precisa i clara», la voluntat del Papa. I així, ho demanà l'abat de Montserrat a Benet XV en l'audiència privada que el Papa li concedí el 24 d'abril de 1919. Aquesta és la causa, doncs, a què es deuen, segons Marçet, les dues cartes de Roma més amunt assenyalades i la seva posterior publicació.

Així, doncs, al final de juliol de 1919, el cardenal Gasparri escriví a dom Marçet que, per petició del Sant Pare, li fes a mans un raport, per lliurar-lo després al mateix Papa, sobre l'acollida que havia tingut a Montserrat la «sàvia reforma» allí adoptada de llegir i cantar el llatí amb la fonètica italiana. És la primera carta enviada en nom del Papa a Montserrat.

L'abat trameté a Roma el report sol·licitat i el secretari d'Estat, el mes de setembre, li respongué, també en nom del Pontífex, que el mateix Papa esperava que «el lloable exemple de l'Abadia de Montserrat trobi de per tot nombrosos imitadors, i faci néixer conforme als seus desigs, per tota la catòlica Espanya, una santa emulació a secundar l'oportuna reforma».

54. “Informe final del nunci” f. 64v: «Informe final de la visita apostòlica de 1928» 545.

55. “Declaracions preses pel pare Gamarra” f. 47.

56. “Declaracions preses pel pare Gamarra” f. 47.

57. Carta de l'abat Marçet al nunci Tedeschini. Montserrat, 10 de desembre de 1925 (original mecanografiada): ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 837, fasc. 3, ff. 390-393. Uns dies després d'aquest escrit, l'abat esperava encara l'autorització del governador civil per a la publicació de *La paleografia musical*. Carta de Marçet a Tedeschini. Montserrat, 27 de desembre de 1925 (original dactilografiada). ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 838, fasc. 2, f. 333. De la *Paleografia musical* en tornarem a tractar més avall, en tractar de l'entrevista del nunci amb el pare Sunyol.

És la segona lletra.

L'abat Marcet, en el text que redactà per acompanyar la publicació de les dues esmentades lletres de Gasparri pervingudes a la seva abadia en nom del Sant Pare, hi rebla el que és evident; això és, la «transcendència» –emprant el qualificatiu de Marcet– dels dos escrits, que palesen el pensament del Papa sobre la unitat de pronúncia romana del llatí arreu i en concret a Espanya. El superior de Montserrat mostrava en aquell escrit una gran satisfacció pel reconeixement papal, una prova de com el servei que la seva abadia volia prestar en el camp litúrgic a favor de la Tarraconesa anava pel bon camí; verbigràcia, secundar les iniciatives de Roma. Així, exclamava: «*Nous sommes tous romains*, fou la nostra divisa, presa de dom Geranger en el Congrés Litúrgic de Montserrat. Això repetim ara amb tota la plenitud d'adhesió cordial a la Santa Seu». ⁶¹

El secretari de visita, pare Gamarra, recull la declaració que l'abat Marcet féu davant de monsenyor Tedeschini durant la seva visita apostòlica a Montserrat en què nunci i abat tractaren de la manera de pronunciar el llatí a la seva abadia, i escriu: «*Después como el testigo dijera al Papa que el Rey de España se había dejado decir que “el abad de Montserrat había hecho catalanista al Papa”, Benedicto XV le permitió hacer pública la carta que le aconsejaba la pronunciación romana*». ⁶² Aquesta anècdota, l'anota també el nunci en el seu Informe final, sols hi afegeix que Alfons XIII en lloc d'haver dit el que digué sobre Benet XV hauria estat millor

58. Això darrer es pot veure en “Informe final del nunci” f. 44v.

59. Hi ha un informe de la Congregació d' Afers Eclesiàstics Extraordinaris, “*Punti da tenersi in conto nell'affare Carreras*”, sense data (original dactilografiat) i, escrit al damunt i a mà, «Inviata al cardinale Gasparri». Aquí és on es diu que hi ha cartes de Benet XV dirigides a Marcet recomanant la pronúncia del llatí: ASV, A.E.S., *Spagna, 1923-1929*, pos. 672-674, fasc. 24, entre els folis 36-43. Sols hem pogut prendre nota d'aquest informe sense haver-lo llegit detingudament.

60. A. M. MARCET, «Lletres pontificies sobre la pronúncia romana del llatí»: *Vida Cristiana* VII (1920) 239-244. Agraïm aquesta informació al monjo de Montserrat, Hilari Raguer. En la mateixa revista hi ha del sacerdot barceloní, Cebrià Montserrat, unes regles sobre la pronúncia del llatí a la romana i sobre els avantatges d'aquesta mateixa pronúncia: C. MONTSERRAT, «Regles per a la pronúncia romana del llatí»: *Ibid.*, 294-302, i de mossèn Antonino Tenas, un altre article de la mateixa temàtica. A. TENAS, «La pronúncia romana del llatí»: *Ibid.*, 350-353. En el número següent de *Vida Cristiana* hi ha L. CARRERAS, «La pronúncia romana del llatí»: *Ibid.* VIII (1921) 268-272. Les cartes del cardenal Gasparri, acompanyades del text de l'abat Marcet, foren igualment publicades en una altra revista, «*Letras pontificias sobre la pronunciación romana del latín*»: *Reseña Eclesiástica* 12 (1920) 179-184.

que hagués conclòs que l'abat «havia enganyat el Papa».⁶³ L'abat Marcet introduí efectivament – ja ho hem apuntat més amunt– la pronúncia romana o «a la italiana» al seu monestir uns mesos abans de la celebració del primer Congrés Litúrgic de Montserrat de 1915.⁶⁴

Monsenyor Tedeschini, a més de referir el que acaba d'aplegar sobre com calia pronunciar el llatí no es distreu d'assenyalar davant de la Santa Seu quins són els responsables d'aquesta darrera tendència de rerefons separatista. Per a això, fa constar en el seu raport final el testimoni que diu haver rebut del bisbe Justí Guitart⁶⁵: «*La pronunzia del latino alla Romana, dichiara il Vescovo di Urgel, fu iniziata dai Catalanisti di Barcellona e di Monserrat*».⁶⁶

Un cop ens hem referit a aquest cas de la pronúncia de la llengua llatina, n'anotem ací un altre que li és associat, el de les casulles neogòtiques, com tindrem ocasió d'anar veient en el transcurs d'aquestes pàgines. Segons el nunci, a l'assemblea celebrada a Barcelona arran del ja esmentat Primer Congrés Litúrgic de Montserrat de 1915, presidida pel bisbe Reig i Casanovas i en què fou tractada la qüestió de les casulles gòtiques, l'abat Marcet es negà amb el seu vot públic que fossin prohibits aquests paraments litúrgics.

D'aquesta manera, Marcet es posava en contra els qui no volien el seu ús, pel fet de ser també una manifestació catalanista. Tedeschini, en la seva *Inchiesta in Catalogna* anota respecte d'aquest fet el següent: «*Rimase memorabile l'attitudine dell'ostinato Abate di Montserrat*».⁶⁷ Hom no pot pas dir, doncs, que el visitador apostòlic sentís gaire simpatia per l'abat de Montserrat.

Les preguntes de l'últim bloc del qüestionari preparat per monsenyor Tedeschini s'agrupen entorn de l'epígraf *Varia*. Així, una de les preguntes és sobre els devocionaris en llengua catalana. L'abat respon que els devocionaris en català «han inundat tota Catalunya».⁶⁸ Aquesta pregunta acabada de plantejar tenia a veure amb el Foment de Pietat Catalana, una entitat fundada pel sacerdot de la Diòcesi de Barcelona, mossèn Eudald Serra i Buixó, per a la difusió de la pietat en llengua catalana. Monsenyor Tedeschini no veia tant en el Foment una empresa religiosa com una de catalanista, posada al servei de la política d'aquest color.⁶⁹ Al contrari que la del visitador apostòlic, l'opinió de l'abat Marcet era molt positiva: «*El*

61. MARCET, «Lletres pontificies», *Vida Cristiana* VII (1920) 243-244.

62. "Declaracions preses pel pare Gamarra" f. 47.

“*Foment*” es obra de admirable excelencia». No hi veia pas cap segona intenció política, encara que hauria preferit que li hagués estat retirat el qualificatiu “catalana” aplicat al substantiu “Pietat”.⁷⁰

De l’Obra d’Exercicis Parroquials,⁷¹ relacionada amb el Foment de Pietat Catalana, altament sospitosa com aquesta segona de catalanisme pel nunci Tedeschini, l’abat en té un bon concepte, «és molt admirable». No persegueix cap fi polític o catalanista, assegura Marcet, i els seu fundador, el pare Francesc Vallet,⁷² «no té cap mirada política». Nega després que els Exercicis no es donessin mai en castellà.

Sobre els religiosos i el moviment catalanista, Marcet respon dient que és cert que alguns hi han pres part, algun caputxí i algun jesuïta: «*Pero advierte que los enemigos de Cataluña tornan cualquier palabra en el peor sentido y la interpretan deplorablemente*».

Finalment, a la darrera pregunta del qüestionari sobre la política del Govern de la Dictadura respecte a l’embranzida catalanista, l’abat de Montserrat conclou així: «*Cuanto está haciendo el Gobierno contra el idioma catalán no es más que una obra de interés político*». ⁷³ Segurament que no deuria ser aquesta la resposta que esperava el nunci.

No va anar bé tanmateix l’entrevista amb l’abat. El nunci no en sortí convençut. A mesura que anà escoltant altres veus de monjos i prosseguint amb la seva recerca, la conclusió no pogué ser més negativa, fins al punt de demanar a Pius XI que allunyés Marcet de Montserrat i de Catalunya. Ho veurem al final.

63. “Informe final del nunci” f. 44. «Informe final de la visita apostòlica de 1928» 524.

64. L’abat, abans d’adoptar la pronúncia a la romana s’havia adreçat a l’abat Serafini, abat general de la Congregació Benedictina de Subiaco i n’havia obtingut el permís. MASSOT I MUNTANER, *Creadors del Montserrat modern* 93-94. En l’entrevista amb el pare Sunyol tornarà a sortir aquesta qüestió.

65. *Justí Guitart i Vilardobò* (Barcelona, 1875 – 1940), bisbe d’Urgell, vicari general i canonge de Barcelona, nomenat bisbe d’Urgell en 1920 i per tant copríncep d’Andorra, que modernitzà. Amic íntim del cardenal Vidal i Barraquer, al qual tracta de tu en la seva correspondència, anà sempre d’acord amb ell en les qüestions fonamentals en relació a l’Església i l’Estat durant la Segona República. Tingué sempre fama de catalanista. H. RAGUER, «Justí Guitart, bisbe d’Urgell i la guerra civil»: *L’Avenç*, abril 1998. F. BADIA I BATALLA, *El copríncep Mons. Justí Guitart i el seu temps (1920-1940)*, Barcelona 2007. Vegeu la «Visita apostòlica a Barcelona de 1928» 224, 277, 309, 341.

66. “Informe final del nunci” f. 45v. «Informe final de la visita apostòlica de 1928» 525-526.

Entre tantes opinions respecte al catalanisme de dom Marçet no resistim la temptació d'esmentar el que respecte d'això digué ell mateix al secretari d'Estat, Pietro Gasparri, amb una gran llibertat d'esperit. Foren uns mots escrits després de la visita que féu a Montserrat l'abat José Álvarez en 1919 i després de la lectura de la carta que li adreçà el cardenal Gasparri en què pràcticament l'acusava de catalanisme separatista. Una carta motivada, d'altra banda, pels informes negatius del visitador, que no podia ocultar la seva discrepància –o antipatia, com diu l'abat– amb el rumb que prenia l'abadia respecte a la normalització de la llengua del lloc guiada per Marçet. Aquella visita de 1919 provocà una reacció unànime del prior, Gregori M. Sunyol, i de la comunitat, la qual es dirigí a Roma per demanar un altre visitador més imparcial. Vet aquí el que ara ens interessa, això és la lletra confidencial que escriví l'abat Marçet al cardenal Gasparri:

«Io non so se avrò mancato, e certo non lo vorrei, in quello che ho detto al Rvmo. Visitatore [José Alvarez] quando dopo lettami la lettera della Ema. V. Revma., una volta di più non ha saputo nascondere la sua antipatia verso la nostra catalanità. “Senta, Revmo. Padre, le ho detto, Iddio m’ha fatto nascere catalano, i miei genitori sempre cattolici pratici, anche a costo di grandi sacrificii [sic] mi formarono nell’amore alla Catalogna ed alla sua lingua, e così io devo confessare che dopo cristiano e benedettino sono catalano di cuore. Ma io di politica, ne catalana, ne castigliana, ne carlista ne alfonsina, ne nazionale, ne internazionale non ne ho voluto sapere mai nulla ed anche perciò a me non è stata mai fatta qualche ammo-

67. “Informe final del nunci” f. 45v.

68. “Declaracions preses pel pare Gamarra” f. 48.

69. Vegeu, per exemple, «Informe final de la visita apostòlica de 1928» 531-540.

70. “Declaracions preses pel pare Gamarra” f. 47v.

71. Sobre l’Obra d’Exercicis Parroquials vegeu «Informe final de la visita apostòlica de 1928» 540-544.

72. *Francesc de Paula Vallet i Arnau* (Barcelona 1883 – Madrid 1947), ingressà a la Companyia de Jesús, que hagué de deixar en 1928. És el fundador de l’Obra dels Exercicis Parroquials, molt arrelada a Catalunya i emprant sempre la seva llengua en les tandes d’exercicis sense descurar el castellà. El seu influx a Catalunya, de cara a l’evangelització amb aquell mètode ignasià, fou enorme. En 1928 fundà la Congregació de Cooperadors Parroquials de Crist Rei. Estengué la seva obra a Uruguai, Argentina i França. Estigué a Madrid per difondre la congregació i allí hi fundà la branca femenina del seu institut.

nizione in questo senso”». ⁷⁴

DOM GREGORI M. SUNYOL, PRIOR

El següent entrevistat fou el prior de l'abadia.⁷⁵ El pare Sunyol situa l'inici del desvetllament de la predicació en català al monestir de Montserrat arran de l'aparició de la pastoral del bisbe de Barcelona, Josep Morgades, de 1900, en què el prelat exhortava els seus diocesans a predicar i ensenyar el catecisme en aquella llengua.⁷⁶ A la comunitat montserratina, continua explicant dom Sunyol, tots els actes públics són en català –abans eren en castellà– des de fa uns dotze o tretze anys, que és quan l'abat Marcet introduí aquest canvi. També manifesta que «és una aberració afirmar que perquè hom parli català o l'escrigui de manera culta ja se l'hagi d'anomenar catalanista i fins separatista».⁷⁷

En les classes dels «*postulantitos*», la llengua emprada era el castellà o el llatí, encara que calia fer servir també el català, almenys al principi, per assegurar la comprensió de les assignatures. En la recreació que tenien al matí, l'abat obligà els nens a parlar en castellà per fer pràctiques en aquest idioma.⁷⁸

No deixem encara aquest camp dels escolars de Montserrat, perquè el prior declara igualment que els infants que venien a l'abadia per ingressar a l'Orde hi entraven ja «plens de la idea catalanista». *«Al oír que se persigue el catalán esa coacción los excita. Antes del Directorio no había ese odio que hay a lo castellano. En el monasterio se procura templar esos sentimientos. No se permiten palabras que demuestren aversión a España»*.⁷⁹

En les declaracions que anava prenent el secretari de la visita, pare Gamarra, no hi figuren unes informacions –encara sobre els postulants– que sí, en canvi, havia fet al visitador i que aquest palesa en el seu Informe. En efecte, dom Sunyol explica que l'abat inscriví els escolars de Montserrat, així com la trentena de jovenetes que atendien la bugaderia del monestir, als Pomells de Joventut: una organització que era vista pel nunci com una pura iniciativa del catalanisme militant i que fins podia ser una institució «laïcal, modernista i política». El prior era tanmateix partidari dels Pomells, puix sobre aquesta agrupació edità un full com un eucologi per servir de guia espiritual dels Pomellistes de Catalunya.⁸⁰

73. “Declaracions preses pel pare Gamarra” f. 47v.

Tedeschini consagrarà en el seu raport un apartat, *I Pomells a Montserrat*, a aquest moviment suprimit per la Dictadura en 1923. En l'Informe del nunci hom pot llegir que fou el prior precisament qui li contà ingènuament aquesta acció de l'abat Marcet.⁸¹ L'abat participà també, així ho fa constar Tedeschini, en la celebració que tingué lloc a Montserrat per festejar la creació del grup número cinc-cents dels Pomells.⁸²

Dels Pomells i de l'abat Marcet, en parlà igualment dom Domingo González al visitador apostòlic proporcionant-li informacions semblants a les del pare Sunyol. Hi afegeix, però, el judici que d'aquesta associació tenia Marcet. En efecte, en una ocasió l'abat manifestà en públic que els Pomells perseguien «un fi polític, disfressat amb la capa de la religió» i encara que tenien una «tendència envers el separatisme.»⁸³ Això que deia dom González no ho féu seu el nunci a l'hora de posar-ho en el seu Informe final.

Es veu que monsenyor Tedeschini havia sentit que els orfeons i els grups dels Pomells que pujaven a Montserrat cantaven *Els Segadors*, aquell himne «*della ribellione di Catalogna contro la Spagna*»,⁸⁴ i per aquesta raó en demanà més detalls al pare Sunyol. El prior se'n sortí dient que era

74. Carta de l'abat de Montserrat, Antoni M. Marcet, al cardenal secretari d'Estat, Pietro Gasparri. Montserrat, 6 de novembre de 1919 (original autògrafa): ASV, *A.E. S. Spagna, 1919-1920*, pos. 478, ff. 9v.-10. La transcriu M. A. FÉLIX BALLESTA, *Relaciones Iglesia-Estado en la España de 1919 a 1923, según el Archivo Secreto Vaticano*, Madrid 2005, 319-320, comentaris, p. 63-70. Un esment en MASSOT I MUNTANER, *Escriptors i erudits. Novena sèrie*, Barcelona 2010, 25.

75. Gregori M. (Ramon) Sunyol i Baulenas (Barcelona, 1879 – Roma, 1946), monjo de Montserrat, prior de Montserrat, musicòleg i gregorianista. Escriví, entre altres obres, l'any 1925, la *Introducció a la paleografia musical gregoriana*, que fou allò que li causà problemes en temps de la Dictadura de Primo de Rivera. Fou president de l'Escola Superior de Cant Ambrosià de Milà, 1931-1938, i president també de l'Institut Pontifici de Música Sacra, de Roma, 1938-1946. En 1942 li fou concedit el títol d'abat de Santa Cecília de Montserrat. Deixà una notícia sobre l'abat Deàs, «L'abadiat del Rvdm. P. Dom Josep Deàs i Villar»: *Analecta Montserratensia* IV (1920-1921) 11-27. Vegeu MASSOT I MUNTANER, «El pare Gregori M. Sunyol i la Dictadura de Primo de Rivera», dins ID., *Església i societat* 329-340.

76. “Declaracions preses pel pare Gamarra” f. 48. La pastoral de Morgades, hom la trobarà en el *Boletín Oficial Eclesiástico de la Diócesis de Barcelona* 42 (1900) 5-20. Vegeu l'estudi de J. FIGUEROLA I GARRETA, *El bisbe Morgades i la formació de l'Església catalana contemporània*, Barcelona 1994, 539-605, i J. BONET I BALTA, «La vida pastoral catalana atacada com a desviació política: la pastoral del bisbe Morgades (1901)», dins: ID., *L'Església catalana, de la Il·lustració a la Renaixença*, Montserrat 1984, 231-260.

veritat que en llurs pelegrinatges aquells grups solien entonar l'esmentat himne, però que l'abat havia prohibit que la comunitat o els escolans el cantessin.⁸⁵

Les publicacions de l'Abadia de Montserrat es feien en diverses llengües, assegurava dom Sunyol al nunci. En 1914, els monjos començaren a publicar en català la revista litúrgica *Vida Cristiana*, de què se n'ocupaven també eclesiàstics de Barcelona, i traspassada a *Els Amics de l'Art Litúrgic* ja en temps de la visita apostòlica de Tedeschini.⁸⁶ En la mateixa llengua sortia el *Butlletí de Montserrat* i l'*Analecta Montserratensis* que era impresa en diversos idiomes.⁸⁷

La revista *Vida Cristiana*, a què ja ens hem referit, és citada per Tedeschini en el seu Informe final pel fet concret de ser la difusora de les casulles gòtiques: un ornament litúrgic suspecte, en opinió del nunci, de fomentar el catalanisme separatista respecte de la resta d'Espanya, i per ser escrita, així com la d'*Els Amics de l'Art Litúrgic*, «manco a dirlo, tutte in catalano».⁸⁸ A la *Vida Cristiana*, s'hi referirà també el cardenal secretari d'Estat, Pietro Gasparri, en les instruccions que donà a la Congregació dels Ritus, que havia d'elaborar el decret sobre Litúrgia i Qüestió catalanista.⁸⁹

I en aquest camp de les publicacions de Montserrat no podia deixar de sortir en la conversa del visitador apostòlic amb el prior la *Introducció a la paleografia musical gregoriana* del mateix pare Sunyol, de què hem parlat ja més amunt. Dom Gregori M. Sunyol, abans que el visitador apostòlic li pogués formular alguna acusació en la línia del catalanisme, es defensa dient que, en publicar aquell llibre, no hi hagué cap idea tendenciosa en el fet d'haver-ne llançat la propaganda sols en català i en francès. I afegeix amb un cert punt d'ironia: «No obstante hubo reclamaciones de la autoridad y reclamaron la obra. Al fin el ministro se dio a razones y, al devolver la obra, se advirtió que, después de pasar por 6 o 7 oficinas en Barcelona y en Madrid, ni siquiera habían cortado ni un pliego.»⁹⁰ El tema de la divulgació de la *Paleografia musical gregoriana* quedà en la memòria de Tedeschini i s'hi referí en el seu report, *Inchiesta in Catalogna*.⁹¹

77. "Declaracions preses pel pare Gamarra" f. 48.

78. "Declaracions preses pel pare Gamarra" f. 48v.

79. "Declaracions preses pel pare Gamarra" f. 50.

80. Sobre l'«Eucologi dels Pomells», vegeu MASSOT I MUNTANER, *Bisbe Josep Miralles i l'Església de Mallorca* 28-32.

Un altre tema del col·loqui mantingut entre monsenyor Tedeschini i el pare Sunyol fou la manera de pronunciar el llatí a l'Abadia de Montserrat; val a dir, si a la “espanyola” o a la “romana” o “italiana”. Aquesta darrera elecció constituïa, segons el nunci, una prova més d'esperit exclusivista català respecte d'Espanya, on en els seminaris i en altres institucions eclesiàstiques hom havia pres generalment la primera fórmula. La determinació d'emprar la pronúncia romana a Montserrat l'havia adoptada també l'abat Marcet, que ho havia consultat, com ja ho hem dit més amunt, al mateix papa Benet XV.⁹² Això passava després de la celebració a Montserrat del primer Congrés Litúrgic presidit –així ho especifica el pare Sunyol– pel nunci Francesco Ragonesi,⁹³ el predecessor immediat de Tedeschini. Com a conseqüència, els bisbes catalans varen prendre el mateix acord.⁹⁴ Immediatament, els orfeons catalans, especifica el nunci, feren seva la mateixa disposició.⁹⁵

Abans de continuar, subratllem aquí la importància que ha tingut per a la pastoral de Catalunya aquell Primer Congrés Litúrgic de Montserrat de 1915⁹⁶ –vist tothora de manera suspecta per monsenyor Tedeschini. Recordem ensems que una de les preguntes que figuraven en el “Qüestionari del nunci” per dirigir-la als qui s'hi entrevistaven era precisament sobre el Congrés.⁹⁷ A aquest esdeveniment, s'hi referirà el visitador apostòlic en el seu Informe final.⁹⁸

Tornem a l'entrevista de dom Sunyol amb el nunci. Monsenyor Ragonesi, a qui ens hem referit fa poc, torna a aparèixer en les declaracions del pare Sunyol, en recordar a Tedeschini que el seu antecessor en la Nunciatura celebrà revestit amb una casulla de les anomenades gòtiques⁹⁹ durant el Congrés Litúrgic de Montserrat, que és quan començaren a fer-se servir a

81. Tedeschini ho sabia també per l'Informe de dom González f. 344. Apèndix documental 6.

82. “Informe final del nunci” ff. 39-41v. Vegeu «Informe final de la visita apostòlica de 1928» 517-521. De la celebració de la «Festa dels cinc-cents Pomells» a Montserrat, la intervenció de l'abat i el cant d'*Els Segadors*, vegeu MASSOT I MUNTANER, *Creadors del Montserrat modern* 113.

83. “Informe de dom González” f. 344v. Apèndix documental 6.

84. “Informe final del nunci” f. 42. Vegeu «Informe final de la visita apostòlica de 1928» 521.

85. “Declaracions preses pel pare Gamarra” ff. 50-50v.

86. *Vida Cristiana* fou fundada com a òrgan del Congrés litúrgic de Montserrat. La dirigiren successivament el pare Romuald Simó, el mateix pare Gregori Sunyol i el sacerdot de Barcelona, Lluís Carreras. Fins al 1926 era coeditada pel Monestir de Montserrat i l'Associació d'Eclesiàstics de Barcelona, representada pels sacerdots

Catalunya, i així ho feren també els bisbes. «*Nadie pensó entonces para nada con esto en política*», puntualitza dom Gregori Maria. Fou dos anys després, en 1917, que el doctor Joaquim Sendra,¹⁰⁰ secretari del bisbe de Barcelona, Enric Reig,¹⁰¹ «*anticatalán furibundo*», començà d'atacar que hom fes servir les casulles neogòtiques, «*como si fueran un distintivo de los sacerdotes amigos de todo lo catalán. El comisario de policía ha indicado al testigo que las acusaciones parten de sacerdotes*». També fou usada aquella vestidura durant el Congrés Eucarístic celebrat a Toledo,¹⁰² afegeix el prior de Montserrat, sense que la cosa adquirís una dimensió polèmica.¹⁰³ A les casulles gòtiques i el monestir de Montserrat, el nunci hi dedicarà un apartat en el seu *Rapporto finale*.¹⁰⁴

El que no digué el pare Sunyol al visitador apostòlic fou que, el divuit de febrer de 1928, acompanyat d'un altre liturgista, el doctor Lluís Carreras,¹⁰⁵ «*due tanti pronunziati catalanisti*» i del benedictí a Roma, dom Venetti, estigueren a aquesta ciutat per visitar la Congregació dels Ritus.¹⁰⁶ El nunci prou que ho sabia i creia a més que els dos eclesiàstics catalans hi foren «enviats pels catalanistes» i pel cardenal Vidal i Barraquer a fi d'obtenir el permís de poder utilitzar casulles neogòtiques a Catalunya. Monsenyor Tedeschini – que en l'assumpte de les casulles solament hi veia, com ja ho hem dit diverses vegades, «finalitats catalanistes» – ho comunicà així mateix al cardenal Gasparri en el seu Informe final.¹⁰⁷

Lluís Carreras, Josep M. Baranera, Frederic Clascar i Josep Tarré. Del 1926 al 1933 en foren responsables els Amics de l'Art Litúrgic i l'Associació d'Eclesiàstics i alhora esdevingué l'òrgan oficial de la Lliga Espiritual de la Mare de Déu de Montserrat. MASSOT I MUNTANER, *Vida Cristiana: Diccionari d'Història Eclesiàstica de Catalunya*. III, Barcelona 2001, 662; ID., *Creadors del Montserrat modern* 93-94, 98. Sobre l'Associació d'Eclesiàstics i *Vida Cristiana* ens remetem a ID., *L'Església catalana al segle xx*, Barcelona 1975, 26-30. Els Amics de l'Art Litúrgic foren fundats pel doctor Manuel Trens i Ribas, del clergat barceloní. Aquesta entitat publicà tres magnífics anuals (1924, 1926, 1929), *Anuari dels Amics de l'Art Litúrgic*, que tingueren continuació en *Ars Sacra*, fundada pel mateix doctor Trens. Vegeu també d'A. FRANQUESA I GARRÓS, «Alguns aspectes del Primer Congrés Litúrgic de Montserrat», dins: *III Congrés Litúrgic de Montserrat 1990. Montserrat, 25-29 de juny de 1990*. A cura de B. DALMAU i J. URDEIX, Barcelona 1993, 304-305.

87. “Declaracions preses pel pare Gamarra” f. 49.

88. “Informe final del nunci” ff. 42v.-43. «Informe final de la visita apostòlica de 1928» 522.

89. En parlem en l'article sobre la redacció dels cinc decrets de les congregacions de la Cúria romana de 1928-1929 en relació a la “Qüestió catalana”, que apareixerà en l'*AnaITat* de 2012.

El secretari d'Estat tingué també en compte l'activitat del pare Sunyol a la Ciutat Eterna a l'hora de donar les seves instruccions a la Congregació dels Ritus en relació a la Qüestió catalana, quan escriví: «*Il cardinale di Tarragona, subito dopo la citata Conferenza [dels bisbes de la Tarraconense de 1928 en què foren prohibides les casulles neogòtiques] inviò a Roma il P. Carreras e il P. Suñol priore di Monserrat [sic] noti catalanisti, per sollecitare l'approvazione o almeno la tolleranza delle pianete gotiche*». ¹⁰⁸

Igualment, en les suara citades instruccions del cardenal Gasparri a la Congregació dels Ritus informa al seu prefecte, cardenal Vico, ¹⁰⁹ que la qüestió de les casulles, el Congrés de Montserrat de 1915 i en general tot el moviment litúrgic català «fou polític, per distingir-se fins i tot en això de la resta d'Espanya» i, arran d'aquesta rodona afirmació –que venia de Tedeschini–, el secretari d'Estat afegeix: «*Questo movimento liturgico le iniziarono alcuni catalanisti, come i monaci di Monserrat, il P. Carreras, etc. e lo diffondeva la Rivista Catalana di Monserrat*». ¹¹⁰

Ja ens adonem de seguida que la impressió que degué treure Tedeschini de Montserrat no devia ser massa positiva i que així mateix seria palesada en les iniciatives preses per Roma respecte de la Qüestió catalana un cop finalitzada la seva visita apostòlica a Catalunya.

Tornem una mica enrere. El conducte per on arribà la notícia al nunci sobre l'estada dels tres eclesiàstics més amunt citats foren els bisbes

90. "Declaracions preses pel pare Gamarra" f. 49.

91. "Informe final del nunci" ff. 49v.-50. «Informe final de la visita apostòlica de 1928» 530-531. Vegeu MASSOT I MUNTANER, «El pare Gregori M. Sunyol i la Dictadura de Primo de Rivera», dins: ID., *Església i societat* 329-340.

92. En realitat l'abat Marcet ja havia introduït l'ús de la pronúncia del llatí a la romana al seu monestir uns mesos abans del Congrés Litúrgic. Abans de prendre aquesta decisió l'havia consultada amb l'abat general Serafini i n'havia obtingut el permís. MASSOT I MUNTANER, *Creadors del Montserrat modern* 93-94.

93. *Francesco Ragonesi* (Bagnaia, Viterbo – Poggio a Caiano, Pistoia, 1931), arquebisbe titular de Mira i nunci a Madrid des del 9 de febrer de 1913. Benet XV el creà cardenal el 7 de març de 1921. El succeí a la Nunciatura d'Espanya Federico Tedeschini. DE MARCHI, *Nunziature* 240.

94. Sobre la pronúncia del llatí a la romana, hom podrà veure què deien els bisbes catalans en "Conferències eclesiàstiques de la Tarraconense. Sobre la pronunciació del llatí a la romana. 1923": ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 834, fasc. 1, f. 113. Les resolucions que prengué la Conferència Provincial dels bisbes de la Tarraconense, celebrada a Barcelona dels dies 9 a l'11 de gener de 1928, hom les pot trobar senceres en ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 835, fasc. 3, ff. 621-628. Vegeu «Visita apostòlica a Barcelona de 1928» 288.

95. "Declaracions preses pel pare Gamarra" ff. 49- 49v.

“anticatalanistes” –terminologia del mateix Tedeschini– de Girona, Josep Vila,¹¹¹ i de Tortosa, Fèlix Bilbao.¹¹² L’ambaixador d’Espanya a Roma, marquès de Magaz, coneixia també els passos del doctor Carreras i dels dos monjos benedictins per la Ciutat Eterna, principalment perquè havia mantingut una entrevista amb el primer, després que Carreras li hagués estat enviat pel secretari d’Estat. D’això n’informà, com si fos una cosa de transcendental importància, al president del Consell de ministres, el general Primo de Rivera. Magaz, en la seva carta al marquès d’Estella, del 4 de març de 1928, afegia a més: «*No necesito descubrir al P. Carreras, que ha figurado siempre entre los más furibundos catalanistas, ni tengo que recordar que los benedictinos de Monserrat se han distinguido siempre, por su exaltación en pro de tan desdichada causa*».¹¹³

Al prior de Montserrat, li demana també el visitador apostòlic que l’informi sobre les relacions de l’abadia amb el Govern. El pare Sunyol respongué que mai no hi havia hagut cap tibantor. Sols havia passat, que l’abat, que «*no és expeditivo*», tot i saber que el capità general estava en contra del cenobi, s’aïllà al monestir en un compliment escrupolós dels

96. Vegeu la documentada aportació de FRANQUESA I GARRÓS, «Alguns aspectes del Primer Congrés Litúrgic de Montserrat», dins: *III Congrés Litúrgic de Montserrat 1990* 281-316. Del Congrés, el pare Massot en diu: «Les conclusions del Congrés Litúrgic foren aprovades per tots els bisbes de Catalunya, que prengueren part en el Congrés amb un entusiasme mai no repetit a la història de la nostra Església, i no quedaren ni de bon tros en lletra morta». MASSOT I MUNTANER, *Església catalana al segle xx*, Barcelona 1975, 42.

97. Vegeu l’apèndix documental núm. 4.

98. “Informe final del nunci” f. 45v. Vegeu «Informe final de la visita apostòlica de 1928» 657.

99. L’ús de les casulles neogòtiques o gòtiques, com també eren anomenades, era vist pel nunci i per altres eclesiàstics com un desig de separar-se de la resta d’Espanya, on se solia emprar el model de la “casulla de guitarra”. Vegeu «Visita apostòlica a Barcelona de 1928» 236.

100. El pare Sunyol deu referir-se al canonge i visitador de les escoles del Bisbat de Barcelona, Joaquim Sendra i Pastor, que fou interrogat pel nunci en la seva visita pastoral a Barcelona. El general Barrera el recomanà a Tedeschini i el bisbe Miralles, que el posà en la llista dels «anticatalanistes» que ell mateix havia elaborat per encàrrec del nunci. Vegeu «Visita apostòlica a Barcelona de 1928» 316.

101. *Enric Reig i Casanovas* (Agullent, País Valencià, 1859 – Toledo 1927), bisbe de Barcelona (1914-1919), arquebisbe de València, cardenal des de 1922. Donà el seu suport entusiasta al primer Congrés Litúrgic de Montserrat. Mantingué tanmateix actituds hostils al moviment català d’aleshores. Vegeu el nostre *Josep Puig i*

seus deures.¹¹⁴

D'altra banda, les relacions de l'abat amb els caps de brot del partit catalanista, en concret amb Prat de la Riba, amb Puig i Cadafalch, i amb Cambó havien estat solament, diu el pare Sunyol, per raons professionals o culturals no pas per cap motiu polític. El mateix prior afirma que Marcet no havia conegut personalment l'antic president de la Mancomunitat, Prat de la Riba,¹¹⁵ que amb Puig i Cadafalch mantenia contacte professional per mor de ser l'arquitecte del monestir i respecte de Cambó l'abat l'havia tractat més recentment amb motiu de l'edició de la Bíblia de Montserrat.¹¹⁶ Sembla que aquestes relacions foren més intenses del que declarà el pare Sunyol.¹¹⁷ Tot era degut, assegurava el prior, a l'interès malintencionat d'alguns a presentar el Monestir de Montserrat «*como si fuera un antro en que se han tramado conjuras contra España*». No creia, doncs, que

Cadafalch: un polític catalanista i catòlic. Els fets de Corpus de 1919, Mataró 2002. Reproduït també en *AnaITar* 75 (2002) 433-493, també el documentat treball de BONET I BALTÀ, «Reig i Casanova pastor sol·licit de Barcelona (28-V-1914 a 22-IV-1920)», dins: *Agullent: 1885-1985: IV centenari de la segregació jurídica d'Agullent d'Ontinyent*. Publicació a cura d'Emili Casanova, Ontinyent 1985, 193-204.

102. Aquest Congrés Eucarístic nacional fou celebrat a Toledo del vint al vint-i-quatre d'agost de 1926. Era el tercer dels celebrats a Espanya. L'organització anà a càrrec del cardenal Enric Reig i Casanovas. F. J. RUIZ, «Congresos eucarísticos nacionales»: *Diccionario de Historia Eclesiástica de España*, I, Madrid 1972, 606-607.

103. "Declaracions preses pel pare Gamarra" f. 49v.

104. "Informe final del nunci" ff. 42-44. «Informe final de la visita apostòlica de 1928» 522-524.

105. *Lluís Carreras i Mas* (Sabadell, Vallès Occidental, 1884 – Barcelona 1955), conegut liturgista i escriptor. Cultivà i defensà la llengua catalana. Durant la Dictadura de Primo de Rivera fou proposat per a bisbe de Cadis per a allunyar-lo de Catalunya, però no ho acceptà. Tingué un paper rellevant en l'alta política eclesiàstica com a persona de confiança del cardenal Vidal i Barraquer. Hagué d'exiliar-se a França en 1936. J. GONZÁLEZ PADRÓS, *Lluís Carreras i Mas: Diccionari d'Història Eclesiàstica de Catalunya*, I, 1998, 451-452. Vegeu també D. VIÑAS I CAMPS, *El doctor Lluís Carreras i Mas. En el centenari del seu naixement*, Barcelona 1985. A Barcelona, en 1928, era capellà de les religioses de Nostra Senyora de Loreto i membre de cos del clergat de la Parròquia de la Puríssima Concepció de Barcelona. En 1917, el bisbe Reig i Casanovas, de Barcelona, el proposà per a bisbe. El prelat remarcava aleshores «*el catalanismo sin estridencias*» de Lluís Carreras. CORTS I BLAY, *Regests de la documentació del segle xx sobre Catalunya i la Santa Seu conservada a l'Arxiu Secret Vaticà. I. Fons de la Nunciatura de Madrid (1899-1921)*, Barcelona 1992, n. 791.

106. Josep Massot diu que, a veure el cardenal Vico, prefecte de la Congregació dels Ritus, hi anà també, acompanyant Sunyol i Carreras, el benedictí Venetti. Hi tornaren el dia 22 de febrer. MASSOT I MUNTANER, «El pare Gregori M. Sunyol i la Dictadura de Primo de Rivera», dins: ID., *Església i societat* 335.

hi hagués hagut «abusos ni extralimitacions antiespanyoles». Sunyol surt després com pot d'aquest tema punxegut i diu que, feia ja molts anys, sentí dir a un rector de la parròquia de la veïna vila del Bruc, que «les nostres llibertats, ja que no ens les donen, ens les prendrem».

Per acabar, el prior declara sobre un tema banal, però que Tedeschini pregunta també a altres monjos, de si a les botigues del monestir hom solia posar els colors de la senyera catalana en uns llacets d'unes medalles de la Mare de Déu de Montserrat i en alguns escuts que podien comprar els romeus. El pare Sunyol se'n surt com pot dient «*quando mandaron quitarlos se suprimieron*».¹¹⁸

Llegint les declaracions del prior de l'Abadia de Montserrat, hom té la impressió que volia, com és natural, exculpar l'abat i els seus monjos d'acusacions de catalanisme excessiu o de separatisme. A la vista de les seves declaracions, sembla tanmateix com si Sunyol ignorés, si no del tot almenys un bon tros, que el visitador apostòlic estava molt ben informat sobre el monestir montserratí i que era per aquesta raó força difícil d'es-

107. "Informe final del nunci" ff. 98-98v. «Informe final de la visita apostòlica de 1928» 580.

108. Minuta definitiva del despatx del cardenal secretari d'Estat, Pietro Gasparri, adreçat al cardenal Vico, prefecte de la Congregació dels Ritus. Roma, 1 d'octubre de 1928: ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 836, fasc. 2, f. 54. Esperem que pugui sortir en l'*AnalTar* de 2012 el nostre article «La redacció del decrets de la Cúria romana (1928-1929) en relació a la "Qüestió catalana"», on tornarem a tractar d'aquesta minuta de Gasparri.

109. *Antonio Vico* (Agugliano, Ancona, 9 de gener de 1847 - Roma, 25 de febrer de 1929), arquebisbe titular de Filips, fou secretari de la Nunciatura de Madrid, de 1877 a 1880 i nunci d'Espanya des del 21 d'octubre de 1907. Sant Pius X el creà cardenal el 27 de novembre de 1911. Pronunci apostòlic des del 21 de novembre de 1911. El seu successor, Francesco Ragonesi, fou nomenat el 9 de febrer de 1913. Benet XV el nomenà prefecte de la Congregació dels Ritus l'11 de febrer de 1915. MARCHI, *Nunziature* 240. Per al període de la nunciatura de Vico ens remetem a l'estudi de CÀRCEL ORTÍ, «Nombramiento de obispos en España durante el pontificado de San Pío X (1903-1914)», dins *AnalTar* 68 (1995) 235-423 i ID., «Intervención del cardenal Merry del Val en los nombramientos de obispos españoles (1903-1914)», a *Archivum Historiae Pontificiae* 32 (1994) 253-291. Vegeu també CORTS I BLAY, *Regests de la documentació del segle xx sobre Catalunya i la Santa Seu conservada a l'Arxiu Secret Vaticà*. I. *Fons de la Nunciatura de Madrid (1899-1921)*, Barcelona 1992 i d'ID., *Regests de la documentació del segle xx sobre Catalunya i la Santa Seu conservada a l'Arxiu Secret Vaticà*. II. *Fons de la Secretaria d'Estat (1899-1921)*, Barcelona 2003. Podríem dir que, en general, mostrà un capteniment favorable a la sensibilitat catalana.

capolir-se amb un cert èxit del seu interrogatori responent amb evasives o diguem-ne mitges veritats. I és clar que el prior no podia saber fins a quin punt monsenyor Tedeschini s'ocupava de la "Qüestió catalana", com ell mateix deia, en els seus reports a la Santa Seu i això quasi bé des de la seva arribada a Espanya.

DOM SIVESTRE M. JOFRE, SOTSPRIOR

El següent monjo que s'entrevistà amb el visitador apostòlic fou el sotsprior de l'abadia, Silvestre Jofre.¹¹⁹ Com els altres interrogats, es referirà també a l'ús de la llengua catalana al monestir, on el predomini actual es devia a l'obra de l'abat Marcet, ja que abans del seu abadiat hom ho feia tot o quasi bé tot en castellà. El català fou des de l'arribada de Marcet la llengua de la predicació, dels cants, del rés i en la es redactaven les actes capitulars.

Pel que fa a les relacions amb l'autoritat civil, sempre han estat pacífiques, afirma dom Silvestre, i no creu que Montserrat hagi abusat mai en sentit polític.¹²⁰ Reconeix tanmateix davant del nunci, que, al monestir, hi havia força monjos que estaven molt en contra del Govern espanyol, «per la manera com tractava Catalunya» i això hauria pogut transcendir fàcilment fora de les portes de la clausura monàstica.¹²¹

Ja en el terreny escolar, el pare Jofre assabenta el nunci que la pronunciació del llatí a l'abadia es fa a la romana. Aquí assegura a més que tant això, com l'ús de les casulles gòtiques, són nous costums que «no tenen res a veure amb el catalanisme».¹²² Els nens que entren al Postulantat arriben ja de casa, «*llenos de ambiente catalán y con aversión a España*». Al monestir,

110. Minuta definitiva del despatx del cardenal Gasparri, adreçat al cardenal Vico. Roma, 1 d'octubre de 1928: ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 836, fasc. 2, f. 54.

111. Carta del bisbe de Girona, Josep Vila, al nunci Tedeschini. Girona, 19 de febrer de 1928 (original). ASV: *Arch. Nunz. Madrid*, 833, fasc. 3, f. 340v.

112. Carta del bisbe de Tortosa, Fèlix Bilbao, al sacerdot operari Carmelo Blay. Tortosa, 27 de febrer de 1928 (original). ASV: *A. E. S., Spagna*, 1928, pos. 589, fasc. 5, ff. 35-35v.

113. Carta de l'ambaixador espanyol a Roma prop de la Santa Seu, marquès de Magaz, al general Primo de Rivera. Roma, 4 de març de 1928. RAGUER, «La política anticatalanista de la Dictadura de Primo de Rivera, segons una correspondència íntima»: *AnalTar* 84 (2011) 756-759. En aquest mateix volum d'*AnalTar*, hi apareix publicada, doncs, una correspondència entre Magaz, Primo de Rivera i Barrera durant el període que ens ocupa. De la carta de Magaz, en parla també MASSOT I MUNTANER, *Església i societat* 335-336.

però, a tot aquell estudiant que fa una manifestació, com la de «punxar la bandera espanyola o la imatge del Rei dels segells de correu» era reprès i castigat. I això, que alguns del monjos que s'ocupen dels infants són molt catalanistes, segons Jofre, «*aunque no se atreve a declarar que sean separatistas*», anota el secretari de visita. Amb tot, dom Silvestre Jofre no té cap constància que els superiors dels postulants facin res per formar els col·legials en «sentiments d'amor a la pàtria espanyola». ¹²³ De fet, és amb aquesta reflexió que acabaran les declaracions de dom Jofre tal com els foren preses pel pare Gamarra: «*Aunque nada se diga en contra de España tampoco se hace absolutamente nada por formar en ellos [los postulantes] el amor y la adhesión a España, lo cual reconoce que no sería fácil.*» ¹²⁴

L'entrevista tombà després parlant sobre la figura de l'abat Marcet. El seu superior, diu Jofre, és un home «molt espiritual i molt prudent», que ha corregit moltes vegades i ha reprès seriosament aquells que «*manifestaban ideas contrarias a España*». Sols té una cosa contra l'abat i és que s'hagi rodejat de joves, dels quals es fiava i no fa cap cas dels degans i dels altres consellers de la comunitat. «*Cuando le han querido llamar la atención sobre el particular, lo ha llevado muy a mal diciendo que no eran más que chismes, envidias y malevolencias, hijas de ánimos apasionados. De esto se sigue entre los viejos la idea de que quienes mandan son los jóvenes. No tienen, pues, los decanos más remedio que decir “amén” a cuanto indica el abad.*» ¹²⁵

Respecte de dom Marcet continua dient que mai ha tolerat «manifestacions catalanistes», com quan «*oyó preluviar “Els Segadors” y mandó retirar a la comunidad*» ni ell mateix volgué prendre part en aquell acte. Així passà també en una altra ocasió en què l'abat fou convidat als Jocs Florals de Tolosa de Llenguadoc, que foren celebrats fora de Catalunya a

114. “Declaracions preses pel pare Gamarra” f. 50.

115. Marcet sí que conegué personalment Prat de la Riba. MASSOT I MUNTANER, *Creadors del Montserrat modern* 109.

116. Recordem que l'abat Marcet es referí a la traducció de la Bíblia que estava duent a terme el seu monestir en la carta que envià al nunci Tedeschini, 23 de març de 1928, poc abans, doncs, de la seva visita a Montserrat i que hem reproduït en l'apèndix documental número 1. Sobre la Bíblia de Montserrat, vegeu MASSOT I MUNTANER, *Aproximació a la història religiosa de Catalunya contemporània*, Barcelona 1973, 71-73 i ID., *Creadors del Montserrat modern* 182-189.

117. Vegeu MASSOT I MUNTANER, *Ibid.*, 110-111.

causa de la prohibició de Primo de Rivera, i finalment no hi anà. El principal informador del nunci, dom Domingo González, diu que fou el pare Albareda qui escriví per a l'abat el discurs d'aquells Jocs, que efectivament l'envià, i que el pare Robert Grau l'ajudà en la tasca d'examinar les poesies presentades a concurs.¹²⁶

En fi, segons el sotsprior: «*Lo único que hay que notar es el predominio de los jóvenes, a quienes ha confiado los cargos más importantes, como el de secretario [C. Gusi] prefecto de juniors [D. Pujol] y prefecto de hermanos [R. Grau]. Hasta el mismo prior [G. Sunyol] ha tratado mal por la misma causa, a pesar de que este padre ha hecho grandes favores al abad.*»¹²⁷

De tot el que declarà el sotsprior al visitador apostòlic, una cosa trobà un eco ben clar en l'Informe final del nunci adreçat al secretari d'Estat, cardenal Gasparri. Ens referim a allò que acabem de recollir sobre que l'Abadia de Montserrat havia caigut en mans dels monjos joves: «*Eppure il padre abate dice che ora sí, ora si gode la pace (e so da varie parti che i padri anziani stanno contro i padri giovani, i quali oggi hanno il bastone del comando, avendo ambe le chiavi del cuore dell'abate)*».¹²⁸

DOM ADEODAT M. MARCET, MAJORDOM

El germà carnal de l'abat, dom Adeodat, s'entrevistà igualment amb el representant de Pius XI.¹²⁹ Tenia una certa raó el visitador apostòlic, quan, en la seva *Inchiesta in Catalogna*, escriví que les respostes dels dos germans Marcet s'assemblaven, com si s'haguessin tots dos posat d'acord.¹³⁰

Segurament, monsenyor Tedeschini no devia sentir gaire simpatia ni tenir massa confiança envers el seu entrevistat, perquè sabia perfectament

118. "Declaracions preses pel pare Gamarra" ff. 50-50v: A les esmentades banderetes o llacets s'hi refereix MASSOT I MUNTANER, *Ibid.*, 113-114. Els féu retirar l'abat Marcet.

119. *Silvestre (Joan) Jofre i Rubau* (Palafrugell, Baix Empordà, 1873 – Jerusalem 1947), professà a Montserrat en 1894, fou el primer rector del Col·legi Sant Beda dels benedictins de Manila (1901), d'on tornà en 1917. Fou sotsprior i després de 1928 prior del monestir de Montserrat. Destinat a Jerusalem, morí en aquesta ciutat. Josep Benet diu que a l'escolania tenien el pare Jofre per «castellanista». BENET, *Memòries I* 18.

120. "Declaracions preses pel pare Gamarra" f. 51.

que tot just feia un parell de mesos que, a Roma, el pare Adeodat Marcet havia acompanyat el doctor Carreras, quan aquest tingué audiència per camins més o menys amagats amb el marquès de Magaz, ambaixador d'Espanya prop de la Santa Seu, per informar-lo –enviat ni més ni menys que pel secretari d'Estat, cardenal Gasparri– sobre la Qüestió catalana.¹³¹ Naturalment, en l'encontre que sostingué el visitador apostòlic amb dom Adeodat, aquest tema no hi sortí. De fet, a un nunci no deu agradar-li gaire que hom parli directament amb Roma sense passar per la Nunciatura, oi més quan es tractava aleshores del punxegut tema del catalanisme que Tedeschini havia fet tan entranyablement seu.

Com que a cada col·loqui el visitador seguia el mateix formulari de preguntes, també al procurador del monestir li fou demanat sobre la predicació a la ciutat de Barcelona i als seus pobles. La resposta comuna dels monjos era, com en aquest cas la de dom Adeodat, que a Barcelona es predicava en català, però també en castellà, i als pobles, més en català, «perquè s'entén malament el castellà». El catecisme era ensenyat ordinàriament en aquesta llengua i en molts col·legis religiosos, en castellà. El pare Adeodat afegeix, que, a Mataró, el delegat governamental volgué obligar els pares escolapis d'aquella població que donessin el catecisme en castellà.¹³²

Igualment, a Montserrat la llengua de les celebracions i actes públics diversa del llatí era el català, mercès a l'abat Marcet. «*Antes del abad actual, como había bastantes castellanos se hacían las pláticas a la comunidad en castellano [...] Al fin al abad actual le pareció que era pasado el tiempo de las ridiculeces, y que cuando la lengua general y ordinaria era el catalán, lo mejor era hablar en catalán*» i més quan, al monestir, sols hi romanien dos monjos no catalans, un pare castellà i un germà llec «*y éstos aprenden inmediatamente el catalán*».¹³³

Això de «*las ridiculeces*» és el que féu exclamar al visitador apostòlic en el seu Informe: «*Tanto lui [P. Antoni M. Marcet] che il suo fratello P. Adeodato Marcet ebbero il coraggio di dirmi, colle stesse identiche parole, come in una lezione imparata prima in comune, che si era fatta piazza pulita colla ridicolaggine di parlare e far parlare ai Padri Catalani in una lingua che non é la loro.*»¹³⁴

121. "Declaracions preses pel pare Gamarra" ff. 52-52v.

122. "Declaracions preses pel pare Gamarra" f. 51.

123. "Declaracions preses pel pare Gamarra" ff. 51-51v.

124. "Declaracions preses pel pare Gamarra" f. 52v.

125. "Declaracions preses pel pare Gamarra" f. 51-51v.

Sobre les classes als escolans i col·legials, el pare Adeodat diu les mateixes coses que havia ja manifestat el seu germà, l'abat i, el mateix respecte als infants : *«Los niños que llegan para el postulante menor, vienen empaados en el sentimiento de amor a Cataluña y de olvido, indiferencia o aversión a España. En estos últimos años se ha centuplicado el amor a Cataluña prescindiendo de España.»* I rebla encara respecte de l'educació dels escolars: *«En el monasterio lo que se predica a los niños es la piedad y el espíritu religioso. De lo demás, no hay para que ocuparse. Así que no se trata de formar en ellos el amor a la patria española que a nada conduciría o sería contraproducente.»*¹³⁵

La resposta del germà de l'abat causà un cert escàndol al nunci, ja que així deixà consignada la declaració d'aquest monjo en l'Informe final. Hi anotava que, en un monestir en què els seus habitants són amics de tota mena de persones, de separatistes i de militars, i que canten cada dissabte en la Visita Espiritual la de la Mare de Déu de Montserrat, del venerable doctor Torras i Bages: “Traieu de Catalunya l'esperit de discòrdia, i ajunteu tots els seus fills amb cor de germans”, hi pugui sorgir després la discòrdia des de la noció mateixa de «pàtria catalana».¹³⁶

De la política, en concret del Directori militar, Adeodat Marcet ofereix al nunci el seu testimoniatge personal, en dir que l'arribada al poder dels militars la veié amb entusiasme, perquè Espanya es disposava a entrar «en un camí de veritat i de justícia», però que Primo de Rivera varià immediatament i féu tot el contrari d'allò que havia parlat de fer respecte Catalunya.

No li agradava pas gens, doncs, al pare Adeodat el capteniment polític del president del Govern, i quan començà d'expandir-se amb més força la brama que els monjos de Montserrat eren separatistes, anà a Barcelona «a demanar justícia» contra aquell infundi i protestà contra aquell penjament.

126. “Informe de dom González” f. 345v. Apèndix documental 6. Remarquem que el pare González diu que els Jocs se celebraren a Tolosa en 1925, ho foren però en 1924. Sobre aquests Jocs de Tolosa i la intervenció de Marcet, vegeu MASSOT I MUNTANER, *Creadors del Montserrat modern* 119-120. Igualment, ROIG ROSICH, *Dictadura de Primo de Rivera* 247-249.

127. “Declaracions preses pel pare Gamarra” f. 52. «Informe final de la visita apostòlica de 1928» 580.

128. “Informe final del nunci” f. 35v. «Informe final de la visita apostòlica de 1928» 646.

El capità general, Emili Barrera, l'acollí bé i al religiós li semblà que havia convençut el militar. En canvi, el governador civil, Milans del Bosch, no volgué ni rebre'l.

Ja coneixem, a més, l'episodi de la carta al general Álvarez de la Campa. Quan el govern militar de Barcelona començà de multar els caputxins i alguns rectors de parròquies per la qüestió de la supressió dels Pomells, dom Adeodat escriví, per raó d'amistat, la seva lletra a l'alcalde de la Ciutat Comtal;¹³⁷ un escrit que lliurà al visitador apostòlic durant la seva entrevista i que donà al secretari de visita, el pare Gamarra. En una altra ocasió, com a procurador de Montserrat que era, pogué veure el governador per interposar recurs d'alçada per la imposició d'una multa al monestir que li havia estat imposada pel fet de tenir oberta en diumenge la botiga de comestibles del recinte extern del monestir. El general Milans del Bosch es veu que primer «*desahogó su ira*», però després donà la raó al monjo procurador i li llevà la sanció.¹³⁸

Les raons d'antiespanyolisme que hom podia atribuir a Montserrat, el declarant les considera infundades. No creu, en efecte, que la comunitat monàstica hagi pogut ofendre exteriorment el sentiment de pàtria, «*mas advierte que cualquier cosa toman ahora como adversa a España gente terriblemente susceptible*». El mateix fet, que la comunitat benedictina mantingués relació amb elements de tota idea política no pot significar de cap manera, segons Adeodat Marcet, que l'amistat amb certs catalanistes fos quelcom exclusiu de Montserrat.¹³⁹

DOM EUGENI M. QUINTANA, MESTRE DE NOVICIS

El següent càrrec important a ser cridat davant del visitador apostòlic fou el mestre de novicis.¹⁴⁰ De les seves declaracions, en reblem les que fan referència a un tema en què estava també interessat el visitador apostòlic,

129. Adeodat (*Francesc de Paula*) Marcet i Poal (Terrassa, Vallès Occidental, 1875 – Montserrat 1964), germà carnal de l'abat Marcet, monjo de Montserrat, estudiós de la flora de la muntanya de Montserrat, esdevingué membre corresponent de la secció de Ciències de l'Institut d'Estudis Catalans des de l'any 1946. Deixà un bon nombre d'escrits sobre la seva especialitat en llengua catalana. Hom el tenia dins mateix de Montserrat com un catalanista convençut. Vegeu MASSOT I MUNTANER, *Creadors del Montserrat modern* 84.

130. "Informe final del nunci" f. 35.

131. "Informe final del nunci" ff. 92-93. «Visita apostòlica a Barcelona de 1928» 292.

el del “*catalán nuevo*”. El pare Eugeni Quintana assegura que, a Montserrat, es predicava en català, i en rares ocasions, també en castellà, fet que depenia de si un predicador era de fora. «*Algún orador literario emplea el lenguaje culto. Hace 20 años que se empezó a depurar el idioma catalán de los barbarismos que lo afeaban. En el fondo hay poca diferencia, y en todo caso se entiende, aunque el testigo advierte que él no se atrevería a usarlo.*»¹⁴¹

En la *Inchiesta in Catalugna* el nunci té present aquests darrers mots de dom Quintana –verbigràcia: que ell no gosaria predicar segons el català normatiu o depurat– per reblar la idea que vol transmetre al secretari d’Estat, cardenal Gasparri; això és, que ni els catalans mateixos entenen aquella «llengua nova». La conclusió del visitador apostòlic seria més o menys aquesta: que, davant d’aquesta situació de la incomprensió del català, és millor emprar el castellà, conegut per tothom a Catalunya. En l’Informe es llegeix exactament que el pare Quintana afirmà que no s’atreveria a predicar en català cultural, «perquè la gent no el comprèn»¹⁴², però el mestre de novicis també diu «que li costaria molt de predicar en castellà».¹⁴³

I del català culte passem a la política. Com els altres monjos interrogats fins aquí, dom Quintana assegura que «*no se han herido nunca en el monasterio los sentimientos de amor a España*». Ni la pronúncia del llatí a la romana ni l’ús de les casulles gòtiques sembla que no tenen per al mestre de novicis cap caràcter diferenciador respecte a la resta d’Espanya. Dom Marcet, afegeix Quintana, ha insistit en la major prudència per no manifestar el menor sentiment contra Espanya. A un monjo que s’havia portat d’aquesta manera, l’abat l’envià a l’estranger. Es devia tractar segurament del pare Hildebrand Brunet,¹⁴⁴ que fou traslladat a Manila segons que ho diu dom Domingo González, com aviat ho veurem.

El nens del Postulantat, i segurament que també els escolans del monestir, fan l’ensenyament primari en castellà o en llatí, encara que tenen també una gramàtica de català. «*Des de su misma entrada llegan estos niños plenamente empapados en ambiente catalán. Hoy más que nunca debido a la exacerbación general producida por las coacciones de que*

132. “Declaracions preses pel pare Gamarra” f. 52v.

133. “Declaracions preses pel pare Gamarra” f. 53.

134. “Informe final del nunci” f. 35. «Informe final de la visita apostòlica de 1928» 512.

135. “Declaracions preses pel pare Gamarra” f. 53v.

es objeto Cataluña.»

Referint-se encara a l'educació dels escolars del monestir, el pare Quintana diu: «*Respecto de los niños se procura que nada digan contra las autoridades, etc. No hacen ostentación de “patriotismo” ni piensan en educar así a los niños lo cual sería contraproducente. Se evita lo que sea contrario a España y se hace caso omiso del amor hacia ella. Se les prohíbe hablar de política.»*¹⁴⁵ De manera gairebé literal recollirà monsenyor Tedeschini aquests mots del pare Quintana en la *Inchiesta in Catalugna*.¹⁴⁶

DOM DAVID M. PUJOL, MESTRE DE JUNIORS

I després del mestre de novicis fou interrogat dom David Pujol, el qual n'era dels juniors, els qui eren destinats a esdevenir sacerdots.¹⁴⁷ No cal remarcar res de particular sobre les seves declaracions respecte a la llengua que es feia servir al monestir; són les que ja coneixem. Assenyalem solament que, a més del catecisme i de la gramàtica en català, dom Pujol especifica que hi havia encara altres tres manuals en aquesta llengua que utilitzaven els estudiants del que hom en deia d'Humanitats: una història de la Litúrgia, una altra de Filosofia i una tercera de l'orde benedictí, que era una assignatura nova. De tots tres manuals, només un era imprès: el resum històric dels benedictins, del pare Antoni Ramon, a qui ens referirem tot seguit.

Els escolans i postulants de l'abadia tenien, a més, un *Manual del col·legial*, una altra obra nova impresa també en català. En aquesta mateixa llengua havia estat igualment de feia poc traduït al català l'*Exercitario de la vida espiritual* (1500), de l'abat de Montserrat, García Jiménez de Cisneros. De tot això, en donarà més informació el prefecte d'estudis, Robert Grau, el pròxim entrevistat.

En el noviciat, els superiors no hi toleraven cap idea política i si algú deia alguna inconveniència era castigat molt severament per ordre de l'abat. I hi afegeix encara: «*Naturalmente los jóvenes sienten el amor patrio, pero no lo entienden sino en catalán.*»¹⁴⁸ Aquesta idea l'anotà el nunci en el raport final de la visita a Catalunya.¹⁴⁹

En el mateix *Rapporto finale*, com de vegades el mateix Tedeschini i la Cúria romana es referien a la *Inchiesta in Catalugna*, el seu autor es-

136. “Informe final del nunci” f. 37. «Informe final de la visita apostòlica de 1928» 514.

137. Vegeu més amunt l'apartat segon.

138. “Declaracions preses pel pare Gamarra” f. 54.

menta el pare Pujol entre els qui havien contribuït a la preponderància del català a l'Abadia de Montserrat. En concret, parla del mestre de juniors com aquell que difonia entre els joves estudiants «*revistillas*» catalanistes, com *En Patufet*, creada en 1920 per Josep M. Folch i Torres, el fundador del Pomells de Joventut. Tenien també la revista *Àmfora*, portaveu dels Pomells, on col·laboraven els juniors del monestir.¹⁵⁰

Dom David Pujol feia llegir també als més joves literatura catalana i altres revistes d'actualitat durant els estius; massa, en opinió de dom Domingo González i de monsenyor Tedeschini. Reptat en certa manera pel nunci pel fet de permetre aquest ús del català, la resposta del prefecte fou «que no s'havien de tenir els juniors com ens han tingut a nosaltres: convé que s'informin del que passa pel món».¹⁵¹

Com és natural, l'encarregat dels juniors intenta de fer-los quedar bé davant del visitador apostòlic, tanmateix el representant del Papa no es deixà pas influir per dom Pujol. Recordem que en el raport final de la seva estada a Catalunya, monsenyor Tedeschini informant al secretari d'Estat, apuntava precisament el que li havien preparat els juniors per fer-li palès llur catalanisme. Així, el nunci exposa a Roma que els joves sacerdots de Montserrat durant seva visita al cenobi el feren revestir-se d'una casulla de les anomenades neogòtiques –que per si mateixa constituïa ja un signe separatista– i que per a més inri hi portava brodades les quatre barres catalanes: «*Una vera provocazione*, exclama Tedeschini, *per la Spagna e per il Nunzio!*». I encara, els juniors, a l'hora del rés de l'àngelus, no volguerren continuar-lo en castellà –«*si sarebbero contaminati!*» ironitza el visitador–, la llengua amb què l'havia iniciat Tedeschini, sinó que ho feren en la llatina.¹⁵²

DOM ROBERT M. GRAU, PREFECTE DE CONVERSOS

139. “Declaracions preses pel pare Gamarra” ff. 54-54v.

140. *Eugeni M. (Josep) Quintana i Pijuan* (Barcelona, 1894, Montserrat 1989), professà a Montserrat en 1917, fou mestre de novicis i consultor de l'abat general de la Congregació de Subiaco i residí durant aquest període de consultor a la mateixa abadia d'aquest nom. Agraïm les abundoses informacions extretes directament dels registres dels arxius de l'Abadia de Montserrat, fins ara inèdites, que ens ha facilitat de molts dels monjos que esmentem en aquest treball el pare Marc Taxonera, monjo d'aquesta abadia.

141. “Declaracions preses pel pare Gamarra” f. 54v.

El secretari de visita, Victoriano Pérez de Gamarra, continua prenent declaració als monjos que prèviament havien estat seleccionats per l'abat. El següent és el prefecte dels religiosos anomenats conversos o germans llecs, Robert Grau,¹⁵³ que havia estat també prefecte dels llatins de 1922 a 1926.¹⁵⁴

El pare Grau, que professà en 1913 i que ja devia fer, per força, alguns anys més que estava al monestir, declara al visitador apostòlic que des de la seva entrada a Montserrat no havia sentit més que dues vegades un sermó en castellà. En definitiva, dom Robert vol manifestar que, al moment d'entrevistar-se amb monsenyor Tedeschini, la llengua imperant a l'abadia era quasi bé en tot la catalana.

Diu a més, que ell és l'autor del llibre *Manual del col·legial aspirant a monjo de Montserrat*, aparegut justament en aquell any de 1928. Reporta també que al monestir «se escribe lo mejor que se sabe. Entre los literatos corre la opinión de que en el Montserrat se habla poco catalán».¹⁵⁵ No sap pas, continua dient, que hom hagi ferit a Montserrat els «sentiments d'amor a Espanya».¹⁵⁶

Degueren tractar de més temes, en particular el dels estudis a l'Abadia de Montserrat, en el transcurs de la conversa mantinguda entre el visitador apostòlic i el pare Robert Grau, que no quedaren registrats en les declaracions que anotava el secretari de visita; però sí, que el nunci en diu quelcom en l'Informe final. Així, sabem que el text compost en llatí de la història de la filosofia que empraven els estudiants era el del pare Marcone, de l'abadia italiana de Montevergine,¹⁵⁷ i que era explicat en català. El mateix Grau havia elaborat el seu propi text de Litúrgia –una matèria que, abans de l'abat Marcet, no es professava com a tal a Montserrat– sobre els textos del liturgista benedictí Ildefonso Schuster,¹⁵⁸ igualment hom donava la classe en català. Una nova matèria era la història dels ordes monàstics, del monjo montserratí Antoni Ramon,¹⁵⁹ el text de la qual fou lliurat a la

142. “Informe final del nunci” f. 25. «Informe final de la visita apostòlica de 1928» 502.

143. “Declaracions preses pel pare Gamarra” f. 35.

144. *Hildebrand (Antoni) Brunet i Tardà* (Òdena, l'Anoia, 1901 – (?), professà solemnement a Montserrat l'any 1924, en 1936 fou destinat al monestir de Manila, Filipines, i passà així a la Congregació benedictina Americano-Cassinense.

145. “Declaracions preses pel pare Gamarra” f. 55v.

146. “Informe final del nunci” f. 37. «Informe final de la visita apostòlica de 1928» 514.

impremta en català.¹⁶⁰

Hi havia un altre monjo amb el cognom Riu en la llista dels seleccionats per veure's a Montserrat amb el visitador apostòlic. Es tracta de dom Emilià M. Riu, prefecte de postulants, però que a la fi no s'entrevistà amb monsenyor Tedeschini.¹⁶¹

DOM ANSELM M. ALBAREDA, ARXIVER

No deixa de sorprendre que un personatge de l'Abadia de Montserrat que hi jugava un paper importantíssim i que seria cridat a tenir una notable ressonància dins de l'Església romana del seu temps pel fet d'haver esdevingut prefecte de la Biblioteca Apostòlica Vaticana i més endavant cardenal, ocupi tan poc ja sia en les declaracions que li prengué el pare Gamarra, com en l'Informe final del nunci.

Dom Anselm M. Albareda¹⁶² traça per al visitador apostòlic una sucinta història del monestir dels segles xv i xvi referint-se a la presència de monjos castellans a Montserrat cridats pel rei Ferran per reformar-hi la vida monàstica. La convivència entre aquests monjos, que arribaren a ser la majoria, i els catalans no anà bé. A finals del segle xvi, la situació era intolerable, fins al punt que els castellans no volien donar la professió als catalans, *«para poder ellos seguir mandando»*.¹⁶³ Fou aleshores, quan el papa Gregori XIII manà fer, en 1584, una visita apostòlica al monestir al bisbe de Lleida, Benet de Tocco,¹⁶⁴ que havia estat abat de Montserrat. Fou ell qui, arran de la seva visita, determinà que els càrrecs del cenobi fossin donats als millors, prescindint de tota consideració de nacionalitat.¹⁶⁵

Es veu que fou el mateix dom Albareda qui lliurà a monsenyor Tedeschini la nota, extreta de l'Arxiu Secret Vaticà, que es referia a la visita del bisbe Tocco. Es tracta de la carta que aquest prelat adreçà al Papa descrivint-li l'estat de divisió que regnava a Montserrat entre els monjos

147. *David Pujol i Roca* (el Pont d'Armentera, Alt Camp, 1894 – Medellín, Colòmbia, 1979), monjo de Montserrat i musicòleg, fou formador dels estudiants i conseller de l'abat Marcet, succeí el pare Gregori M. Sunyol en la direcció del cor de Montserrat, posteriorment fou director de l'escolania. Tingué el càrrec de professor de gregorià al Pontifici Institut de Música Sacra de Roma. Començà la fundació del monestir benedictí de Medellín, d'on fou superior. Té diversos treballs de musicologia. Vegeu també MASSOT I MUNTANER, *Creadors del Montserrat modern* 97.

148. "Declaracions preses pel pare Gamarra" f. 56.

149. "Informe final del nunci" f. 37v. «Informe final de la visita apostòlica de 1928» 514-515.

provinents de la Corona de Castella i els de la d'Aragó.¹⁶⁶ L'erudit pare Albareda, amb la informació històrica que proporcionava a Tedeschini, volia demostrar que les dificultats de convivència a Montserrat venien de força lluny i no només del moment en què transcorria la visita apostòlica de Tedeschini. En efecte, aquelles desavinences nasqueren i ressorgiran sempre que entri el tema de dues llengües en una mateixa comunitat. Montserrat no ha tingut pau fins que tots els monjos o la immensa majoria han estat del país: «*Hoy hay paz en el monasterio, gracias a que la mayoría son catalanes, casi exclusivamente.*»¹⁶⁷

El nunci considerarà tanmateix que la nota de què estem parlant no permetia de comparar la situació de Montserrat del segle XVI amb la de 1928. La divisió existent a l'Edat Moderna tindria a veure amb una disputa «de campanar» entre els monjos d'una Corona i els de l'altra, mentre que ara seria en tot cas per una qüestió lingüística, justament per la preponderància o exclusivitat, com diu Tedeschini, que hom vol atorgar al català per damunt del castellà.¹⁶⁸

I amb la pau al monestir de què parlava dom Albareda ha arribat a Montserrat el predomini del català. Abans, quan hi havia molts monjos castellans, es predicava molt en castellà a l'església del santuari. Des de fa uns deu anys es fa en català.

Els nens que entren per a postulants vénen ja de llurs cases amb idees molt catalanistes. El mateix dom Anselm Albareda declara que havia hagut de reprendre i de castigar-ne algun per «frases desdenyoses contra Espanya». Una sentència d'aquest tipus podria ser una com aquesta: «Jo no vull ser espanyol!», tal com li feia saber el nunci al secretari d'Estat.¹⁶⁹ I encara d'altres, segons la declaració de dom Domingo González: «*¡Muera España!, ¡a matar castellanos!*».¹⁷⁰ Aquests crits de la quitxalla es produïren mentre el pare Albareda fou encarregat de l'escolania. L'il·lustrat arxiver del monestir després admeté davant del nunci: «*Nada se ha hecho nunca para formar a los niños en el amor a la patria, sino únicamente en el espíritu religioso.*»

Respecte a la pregunta de les banderes a Montserrat o millor dit de

150. De tot això, en tracta dom González. "Informe de dom González" ff. 359-359v. Vegeu el nostre Apèndix documental n. 6.

151. "Informe final del nunci" f. 39. «Informe final de la visita apostòlica de 1928» 517.

152. "Informe final del nunci" f. 42. «Informe final de la visita apostòlica de 1928» 521.

la presència de la senyera catalana al monestir i al santuari, dom Anselm assegurava a monsenyor Tedeschini que mai havien estat posades banderes d'Espanya al monestir. Si n'havia aparegut alguna era als balcons barrejada amb la catalana. Això és el que es féu per exemple durant el primer Congrés litúrgic.

I el pare Albareda acaba la seva declaració amb un altre dels temes que volia esbrinar el nunci, el de la pronúncia del llatí a Montserrat. En la litúrgia i en les activitats escolars i acadèmiques, els monjos cantaven o llegien el llatí a la italiana, i això «per inspiració de Benet XV». El costum fou introduït arran de la celebració del Primer Congrés Litúrgic celebrat a Montserrat. El mateix passà amb l'origen de l'ús de les casulles neogòtiques.¹⁷¹

DOM FROILÁN LOSADA, PROFESSOR

El monjo d'origen gallec, Froilán Losada,¹⁷² professor de llatí i de castellà dels estudiants de l'Abadia de Montserrat, és una de les veus discordants, junt amb la de dom Domingo González, en el panorama de les declaracions fetes pels altres monjos que es veieren amb monsenyor Tedeschini. El visitador apostòlic no deixà de transcriure diversos fragments de la declaració jurada de dom Froilán en la *Inchiesta nella Catalogna*.¹⁷³

153. *Robert (Joan) Grau i Bullich* (Coll de Nargó, Alt Urgell, 1895 – Barcelona 1937), monjo de Montserrat, director del col·legi de llatins de 1922 a 1926, prior des de 1928, braç dret de l'abat Marcet en el ressorgiment espiritual i cultural de l'abadia. Enganyat, fou detingut al carrer, a Barcelona, arrossegat i tancat a la txeca de Sant Elies. El gran col·laborador de l'abat Marcet, artífex també de l'elevació dels estudis a Montserrat, dom Robert Grau, morí per la seva condició religiosa en 1937. Fou assassinat probablement el 12 de març de 1937, encara que al seu certificat de defunció figuri el dia 5. Vegeu també F. BASCO GRACIÀ, *Mártires del siglo XX. Arzobispado de Tarragona*, Barcelona 2009, 406-408. Sobre l'últim període de la vida del pare Grau, vegeu també MASSOT I MUNTANER, *La guerra civil a Montserrat, Montserrat* 1984, 47-50.

154. «Informe final de la visita apostòlica de 1928» 516.

155. “Declaracions preses pel pare Gamarra” ff. 56-56v.

156. “Declaracions preses pel pare Gamarra” f. 56v.

157. *Giuseppe Ramiro Marcone* (San Pietro Infine, Itàlia, 1882 – Arezzo 1952), benedictí, rebé una acurada formació filosòfica, fou vicerector de l'Ateneu de Sant Anselm de Roma. En 1918, Benet XV el nomenà abat de l'Abadia de Montevergine, de la Congregació benedictina Sublacense, càrrec que ostentà fins la seva mort. Deixà escrita una història de la filosofia.

Les declaracions de dom Froilán Losada comencen per una consideració d'ordre polític. Així, segons el declarant, la Mancomunitat es dedicà durant el període de la seva existència a fer política separatista, «y para condescender con ella y con otros particulares de influencia, se dejó a un lado el castellano y se empezó a predicar todo en catalán. No hubo en el cambio ninguna protesta, antes se introdujo con general satisfacción».

La «general satisfacció» té a veure també amb el fet que, a Montserrat, assevera dom Froilán Losada, quasi bé tothom és «separatista»: «*Todos los monjes son separatistas de corazón si bien las circunstancias actuales parecen haber aplacado el fuego. La juventud es separatista y así se ha formado. Parte de los viejos también lo son. Casi todos los P. P. tienen una aversión cordial a Castilla*». El mateix abat, segons dom Froilán, és molt discret i observantíssim, «pero se alucinó con el catalanismo».¹⁷⁴

Aquest mateix sentiment catalanista s'ha instal·lat en tot el monestir. L'abat és més prudent, però els monjos «se han catalanizado horribilmente». Dom Marcet, des de feia cinc o sis anys, maldava per posar moderació en aquesta qüestió en què es barregen tantes coses. Tanmateix, l'esforç fins

158. *Alfredo Ildefonso Schuster* (Roma, 1880 – Venegono Inferiore, Itàlia, 1954), benedictí, abat de l'Abadia de Sant Pau Extramurs de Roma, arquebisbe de Milà del 1929 al 1954, creat cardenal el mateix 1929 per Pius XI. Especialista d'estudis i d'espiritualitat litúrgica. Fou proclamat beat per Joan Pau II.

159. *Antoni Ramon i Arrufat* (Cervera, Segarra, 1900 – Montserrat 1973), benedictí de Montserrat, professor de siríac a Jerusalem i a Montserrat. Residí en diversos monestirs de l'Argentina, Brasil, Xile i Colòmbia. Escriví diverses obres en català de caràcter històric i traduí a aquesta llengua Pal·ladi i Polibi. Deixà escrit *L'Orde Benedictina (Resum històric)* (1925). N'hi ha una traducció al castellà i al portuguès. El pare Ramon i Arrufat té igualment una biografia inèdita de l'abat Marcet conservada en l'Arxiu de Montserrat. MASSOT I MUNTANER, *Creadors del Montserrat modern* 98, 114.

160. “Informe final del nunci” ff. 34-34v. «Informe final de la visita apostòlica de 1928» 511.

161. *Emilià (Joan) Riu i Bach* (les Anoves, Alt Urgell, 1900 – Medellín, Colòmbia, 1967), professà a Montserrat en 1923. Durant l'abadiat de dom Marcet s'ocupà de la formació dels joves monjos, entre ells dels col·legials. Fou també prefecte de juniors superior de la casa de Montserrat a Jerusalem (1931-1934); després de la guerra civil, prior (1941-1949) i mestre de novicis. En 1952, fou nomenat abat visitador de la Congregació de Subiaco, cap de la Província Hispànica de Subiaco, fins 1956. En 1957 passà a residir al monestir de Santa Maria de Medellín, d'on fou fundador i prior.

En la llista de l'Arxiu de la Nunciatura de Madrid, el cognom de dom Emilià apareix escrit Grau, però deduïm que es devia tractar de dom Emilià Riu. Vegeu aquesta llista en el nostre apèndix documental núm. 5.

aleshores havia resultat inútil, perquè l'atmosfera de l'abadia, així conclou dom Froilán, era ja separatista del tot.

Els monjos joves, en parlar exageradament de cara enfora de la comunitat de temes relacionats amb el catalanisme, són els qui han contribuït a formar l'ambient en contra de Montserrat que hom pot percebre, sobretot per part de l'autoritat pública. El règim de la Dictadura ha evitat, continua dient dom Froilán, de cometre imprudències a joves i a grans dels habitants de Montserrat; però, bo i en aquestes circumstàncies de més moderació pel que fa a l'expressió dels sentiments catalanistes, hom no pot ni esmentar als monjos el tema de la pàtria espanyola.¹⁷⁵

Respecte al radicalisme catalanista o separatista del jovent montserratí dom Froilán diu una cosa que surt en les seves declaracions ratificades davant del secretari de la visita apostòlica, pare Gamarra, però no pas en l'Informe final de Tedeschini, i és que «*el P. Albareda ha sido el cabecilla que ha maleado a los jóvenes*».¹⁷⁶

En relació encara als nens i als més joves que viuen al monestir, contràriament al parer d'altres religiosos de la comunitat que hem anat veient fins ara, dom Losada sosté que: «*No tienen ninguna idea y se les podría formar como se quisiera. Beben en el ambiente el catalanismo o separatismo. Para el testigo es lo mismo*». I això que, tret de la gramàtica

162. *Anselm M. (Joaquim) Albareda i Ramoneda* (Barcelona 1892 – 1966), monjo de Montserrat i cardenal, director de l'escolania de 1919 a 1921, arxiver del seu monestir. Pius XI el nomenà en 1931 prefecte de la Biblioteca Apostòlica Vaticana; Joan XXIII el creà cardenal en 1962 i li donà el títol de la basílica romana de Sant Apol·linar. Té moltes obres de caràcter històric i emprengué diverses iniciatives científiques. Intervingué en el Concili Vaticà II. A Roma, exercí algun influx a favor de Catalunya junt amb d'altres catalans a la Ciutat Eterna com el pare Miquel Batllori, monsenyor Higiní Anglès i monsenyor Albert Bonet i Moixí. Vegeu també MASSOT I MUNTANER, «El pare Anselm M. Albareda, historiador, bibliotecari i cardenal», dins: ID., *Església i societat* 341-354. Dom Anselm Albareda és l'autor d'una coneguda síntesi de la història de Montserrat recentment revisada i ampliada per Josep Massot i Muntaner, A. M. ALBAREDA, *Història de Montserrat*, Barcelona 2010. El pare Massot ens ha fet saber que dom Albareda havia redactat un article sobre Montserrat i l'època que ens ocupa per a *Analecta Montserratensia*, però que no pogué publicar-se.

163. Sobre els estudis d'Albareda referents a les lluites entre castellans i catalans a Montserrat, vegeu MASSOT I MUNTANER, *Creadors del Montserrat modern* 124.

164. *Benet (Marco Antonio) de Tocco* (Nàpols, Itàlia, 1510 – Montserrat 1588), bisbe, de família noble albanesa establerta a Itàlia, fou abat de Montserrat durant dos triennis (1556-1559) i (1562-1564), bisbe de Girona en 1572 i de Lleida 1583. La visita a Montserrat començà en 1584, però la deixà inacabada, en morir el darrer dia de gener de 1585.

165. “Declaracions preses pel pare Gamarra” ff. 57-57v.

catalana, com ho reconeix el mateix Losada, tot el que ensenyen els professors a l'aula és en castellà per ordre de l'abat.

El professor de llengua castellana explica també al visitador apostòlic que, abans de la Dictadura, es cantaven cançons subversives al santuari per gent forastera, ara calla tothom perquè, a causa de les circumstàncies polítiques del moment, no hi ha altre remei. Abans d'aquest Govern, continua explicant dom Froilán, molt rarament sortia per Montserrat la bandera espanyola i ara tampoc, i és que tant els monjos, com els escolans: «*La detestan. No quieren ser más que catalanes*».¹⁷⁷

Altres qüestions encara menys importants les despatxa ràpidament el pare Losada. Una és la pronunciació del llatí a la romana, que es fa així a Montserrat per no haver de recórrer a la seva expressió «a la castellana». Respecte a les casulles gòtiques, diu que no surten sinó en alguna solemnitat litúrgica. Creu dom Froilán que aquestes vestidures sagrades foren imposades per l'abat Marcet sense que no pas tots els monjos en fossin massa partidaris.¹⁷⁸

DOM DOMINGO GONZÁLEZ, PROFESSOR D'HISTÒRIA

Abans del pare Domingo González fou entrevistat un altre monjo, el degà dom Columbà Cucurella.¹⁷⁹ Les seves declaracions ocupen molt poc lloc en el recull que en féu del secretari de visita de monsenyor Federico Tedeschini, el pare Victoriano Pérez de Gamarra, i reblen el que ja co-

166. Carta de Benet de Tocco al papa Gregori XIII. Montserrat, 6 de desembre de 1584 (còpia del text llatí, extret de l'ASV, *Arch. Nunz. Spagna*, 24, f. 550, és la referència que dona Albareda). La transcripció que en féu Albareda i que lliurà a Tedeschini és a l'ASV: *Arch. Nunz. Madrid*, 834, ff. 412-413. L'encapçalament d'aquest paper diu: *Benet de Tocco, Bisbe de Lleida, Visitador Apostòlic a Montserrat, escriu al Papa l'estat en què ha trobat el Monestir*. Al costat, i de lletra del mateix Tedeschini, hi ha escrit: *Perché in Catalano?* I al final del document hi ha copiat per la mateixa mà que l'encapçalament: [*Demana al Papa que li tregui el càrrec de visitador dels esmentats religiosos car ells no'l volen i ell té prou altres treballs per la cura de la seva diòcesi*]. Novament el nunci escriu del seu puny i lletra: *In Catalano?*

167. "Declaracions preses pel pare Gamarra" f. 57v.

168. «N. B.: *Questa lettera si riferisce non alle controversie linguistiche, tra lingua Catalana, come è oggi, ma a controversie campanilistiche, tra quelli della Corona d'Aragona (Aragonesi e Catalani) e quelli della Corona di Castiglia. Vi sono dunque da una parte questi e dall'altra quelli che parlano il Castigliano (Aragonesi), 22-6-928*». Text autògraf del nunci Tedeschini sobreafegit al de la nota que conté la carta de Benet de Tocco a Gregori XIII: ASV: *Arch. Nunz. Madrid*, 834, f. 413.

neixem sobre el català a la predicació i a l'escola d'escolans i col·legials de l'Abadia de Montserrat.¹⁶⁹ El nunci no diu res respecte d'aquest religiós en el seu Informe final.

El monjo castellà—aquest és l'apel·latiu que fa servir el pare Gamarra-Domingo González¹⁷¹ és qui més parlà i escriví durant la visita apostòlica de monsenyor Tedeschini a Montserrat. La principal font del que dom González declarà sobre la vida més interna del monestir de Montserrat arran de la visita del nunci la constitueix el seu propi Informe que escriví l'endemà mateix de la seva entrevista amb l'enviat del Papa, això és, el primer de maig. A aquest escrit, ens hi hem referit constantment.¹⁷² El pare González moriria pocs anys després durant la persecució religiosa de 1936.

Començarem l'estudi de les informacions sobre Montserrat proporcionades per dom Domingo González al nunci Tedeschini amb la declaració oficial i jurada que li prengué el secretari de visita, pare Pérez de Gamarra. Així, inicia la seva deposició jurada fent constar que al monestir tot es fa en català, excepte la majoria de les classes dels estudiants. Tracta després de moltes altres coses que anirem veient.

Un tema important de les declaracions de dom Domingo Gómez el constitueix el seu mateix abat Antoni M. Marcet. En diu que és molt «discret, virtuós i observantíssim» i que mai no ha estat separatista, car coneix perfectament la línia divisòria entre els dos conceptes. És, a més, molt estricte en la repressió dels excessos catalanistes de la seva comunitat. Aquí dom Domingo explica la mateixa anècdota que ja contà dom Quintana al nunci; val a dir, que l'abat envià al monestir de Manila,¹⁷³ dependent de Montserrat, un monjo massa pres pel catalanisme i que allí es guarí de la «febre catalanista». El monjo en qüestió es deia Hildebrand Brunet, tal com ho especifiquen el pare González i el visitador apostòlic.¹⁷⁴

En l'Informe de dom González, hom pot llegir alguna cosa que ensenyava el pare Brunet al col·legials: «*les dibujaba en la pizarra el mapa de España y, señalando las fronteras de Cataluña, les decía: “de aquí para*

169. “Informe final del nunci” ff. 37v. «Informe final de la visita apostòlica de 1928» 649.

170. “Informe de dom González” f. 344. Apèndix documental 6.

171. “Declaracions preses pel pare Gamarra” f. 58.

172. *Froilán (Jesús) Losada Vidal* (Berán, Tuy, 1884 – Montserrat 1956), professà al monestir de Montserrat en 1907. Durant la guerra civil residí un temps a Valvanera, La Rioja, ell mateix es declarava franquista. Hom el tenia al monestir per un monjo pintoresc.

allá empieza Marruecos”». Continua encara: «*Este P. Brunet fue trasladado a Manila, donde a los pocos meses comenzó a escribir artículos encomiásticos sobre España. Sus compañeros de aquí le llaman por eso traidor y renegado, y hasta hoy han dejado de cartearse con él. Hemos sabido por el P. Abad de Manila que ha renunciado a todas sus ideas catalanistas y que no se acuerda de volver a Montserrat.*»¹⁸⁵

L’abat ha reiterat fortament a la seva comunitat de no parlar mai de política, particularment en aquella situació tan delicada pel que feia al catalanisme amb l’adveniment de la Dictadura. Abans del canvi polític, les dues tercers parts dels religiosos feien manifestacions públiques de catalanisme, rebla dom González. «*Todos los encargados de la juventud son así. Hoy se callan por la prohibición del abad, pero el día que pase este Gobierno volverán más fuertemente. A algunos de estos individuos los ha puesto el abad en ciertos cargos honrosos. El maestro de novicios no es separatista, pero sí catalanista.*»¹⁸⁶ Recordem que el mestre de novicis era dom Eugeni Quintana.

Continua després dom Domingo planyent-se d’aquells monjos joves i catalanistes: «*Al abad le gana el primero que llega. Va eliminando a los viejos de los cargos. Está en manos de los jóvenes, que le engañan.*»¹⁸⁷ De la mateixa manera, afirma González, pensava dom Silvestre M. Jofre, el sotsprior de la comunitat. I prossegueix encara sobre Marçet: «*No hace caso de las acusaciones que se le hacen contra los PP. jóvenes. Me lo han dicho decanos y otros PP. alguno de estos últimos ha dejado de denunciar casos verdaderamente graves (consultados conmigo) y que convenía los conociera el Abad. Esos PP. jóvenes, aprovechando la ventajosa posición que ocupan en el aprecio y confianza del Abad, le engañan y explotan su credulidad. He podido comprobarlo por mí mismo.*»

Aquests monjos joves de què parla dom González són els qui havien cantat Missa durant l’abadiat de dom Marçet. Els mateixos que no li feien cas, i això –ho rebla González en el seu Informe– que els degans del monestir i altres religiosos ja li ho havien advertit diverses vegades, encara que sense èxit. Ho reconeixien fins i tot ells mateixos, els joves, parlant per boca de dom Celestí Gusi, secretari de l’abat, i d’un altre monjo, dom Robert

173. Vegeu “Informe final del nunci” ff. 35-36. «Informe final de la visita apostòlica de 1928» 513.

174. “Declaracions preses pel pare Gamarra” f. 58. Sobre el «regionalisme» de Marçet ens remetem a MASSOT I MUNTANER, *Creadors del Montserrat modern* 109-112.

175. “Declaracions preses pel pare Gamarra” f. 58v.

Grau: «*le engañamos*», diu el primer, i l'altre, «*conviene engañarle*».¹⁸⁸

A més, segons l'opinió d'algun professor de Sant Anselm, continua explicant-se dom Domingo, els monjos joves de Montserrat eren “modernistes” en sentit teològic, puix que participaven de les idees que en exegesi bíblica sostenia el pare Marie Joseph Lagrange,¹⁸⁹ el qual, recentment havia estat comminat per la Santa Seu a guardar silenci sobre les seves tesis.¹⁹⁰ A aquesta nota de modernisme aplicada als monjos joves de Montserrat no li donaren gaire importància ni l'abat ni el mateix González.

Tot i els advertiments que els monjos més grans adreçaven a dom Marçet, no hi havia res a fer: els joves continuaven «*teniendo ganado el corazón del Abad con sus tretas*». Una d'aquestes tracamanyes dels joves consistia a presentar-se a l'abat fent-li manyagadures quan es veien venir al damunt alguna queixa dels monjos més grans i, avançant-s'hi, li deien: «*Mire, P. Abad, los PP. viejos le dirán que le engañamos y que le llevamos al despeñadero*». Aleshores, la resposta de l'ablanit superior era aquesta: «*Si que me lo dicen, pero no hago caso*».¹⁹¹

L'abat, per acabar d'arrodonir el disgust que ja sentien els religiosos de més edat, considerava els membres de les noves lleves monàstiques com individus més ben formats que els de més edat, «*con lo que le tienen encandilado*».¹⁹²

Tot seguit veurem què digué dom Domingo González al nunci sobre aquests joves, però ara recollim el judici de González sobre la capacitat intel·lectual d'aquest nucli de monjos. La sentència de dom Domingo és la següent: «*Entre los PP. políticos de casa no hay talentos, descontados el P. Albareda, Ramiro Augé¹⁹³ y el hermano del Abad, P. Adeodato; los demás poco montan y por mucho ruido que quisieran hacer poco harán. Además, creo no hay ninguno verdaderamente rebelde, y todos temen la energía del Abad*».¹⁹⁴

Però per més admiració que sentís dom Marçet pels seus monjos joves, els seus protegits no deixaren de donar-li molts disgustos, segons dom González. Així, un greu atac de cor que sofrí l'abat fou interpretat per la comunitat monàstica entera com la conseqüència d'un dels desaires que

176. “Declaracions preses pel pare Gamarra” f. 59.

177. “Declaracions preses pel pare Gamarra” f. 59v.

178. “Declaracions preses pel pare Gamarra” f. 59.

179. *Columbà (Jaume) Cucurella i Jorba* (Piera, l'Anoia, 1877 – Montserrat 1963), professà a Montserrat l'any 1900 i fou ordenat sacerdot dos anys després. Era

li proporcionaren precisament els seus apreciats joveçans.¹⁹⁵

A la personalitat de dom Marcet, també s'hi referirà amb sentit crític dom González, bo i havent-lo lloat com ho acabem de veure més amunt. La nit en què González s'entrevistà amb el nunci, el 30 d'abril, ja digué al representant del Papa que l'abat era tossut.¹⁹⁶ Explica després en declaració jurada al pare Gamarra què volia dir amb aquesta descripció psicològica de l'abat de Montserrat: «*Por la terquedad de carácter; no da su brazo a torcer; según la expresión de un Visitador; y de ahí que no se crea equivocado en lo que piensa*».¹⁹⁷ Això ho refereix González al catalanisme de Marcet. Ho corrobora explicant que una vegada que l'abat tornà de Roma, probablement en 1924,¹⁹⁸ el papa Pius XI li encarregà que digués a la comunitat, que «podien ser catalanistes, però no separatistes».¹⁹⁹ El nunci consignarà en el seu Informe final el que explicava l'abat; això és, que Benet XV havia entès la Qüestió catalana, però no pas així Pius XI i, menys encara, el secretari d'Estat, Pietro Gasparri.²⁰⁰ Segurament que la cosa deuria ser d'aquesta manera.

degà del monestir de Montserrat en temps de la visita apostòlica de Tedeschini i fou per poc temps prefecte de juniors. Durant la revolució de 1936 fou capturat i tancat a la presó Model de Barcelona, on s'estigué uns quants mesos. Acabada la guerra, tornà a Montserrat. D'això darrer, en parla MASSOT I MUNTANER, *Guerra civil a Montserrat* 123-124, 190. El pare Gamarra, secretari de visita de Tedeschini, escriví el cognom del pare Cucurella com Cucurel. Vegeu l'apèndix documental núm. 5.

180. "Declaracions preses pel pare Gamarra" f. 59v.

181. *Domingo (Cipriano) González y Millán* (La Losilla, Logroño, 1880 - Barcelona 1936), castellà, profès de la Congregació Benedictina de Valladolid i monjo de Montserrat. Arribà a Montserrat per primera vegada en 1895, professà en el monestir benedictí de Valvanera, la Rioja, en 1897. Sembla que passà després a Montserrat i en 1900 tornà al seu monestir d'origen. Retornà a Montserrat en 1906. Un any després féu una nova sortida a Valvanera. La tornada sembla que definitiva a Montserrat fou en 1919. Tingué el càrrec de professor d'Història dels estudiants del monestir. Morí assassinat a Pedralbes, Barcelona, durant la persecució religiosa de 1936. BASCO GRACIÀ, *Mártires del siglo XX* 405-406. Diguem ací que l'abat Muntadas havia restaurat la vida monàstica benedictina a l'Abadía-santuari de Santa Maria de Valvanera. La relació de González amb Montserrat venia tanmateix del fet que Valvanera pertanyia com Montserrat mateix a la província hispànica de la Congregació de Subiaco. Sobre Valvanera, A. LINAGE CONTE, *San Benito y los benedictinos*, vol. V, Braga 1993, 2502-2503. Vegeu també MASSOT I MUNTANER, *Creadors del Montserrat modern* 29-32.

182. "Informe del dom Domingo González". Vegeu el nostre apèndix documental núm. 6.

Al llarg del seu Informe, González referint-se al seu superior dirà que és suspicac i, altra vegada, que és tossut. En aquest judici sobre la característica psicològica de Marcet, la tossuderia, coincideixen diverses personalitats de l'orde i del monestir, com l'abat general, Mauro Serafini,²⁰¹ del qual Marcet fou consultor de 1907 a 1913; l'abat Deàs, de qui Marcet fou coadjutor;²⁰² el visitador Casanovas²⁰³ i el mateix pare Adeodat, el seu germà carnal.²⁰⁴ Per aquesta característica temperamental de caràcter de Marcet, alguns dels seus monjos estaven disposats, segons que ho feia constar el pare González, a demanar a llur general que rellevés l'abat del seu càrrec, almenys temporalment.²⁰⁵

Un altre qualificatiu aplicat a l'abat Marcet, sovint també repetit, era el de rigorós, però amb arbitrarietat. Així ho reconeixien fins i tot els monjos que *«le aprecian entrañablemente y que lo lamentan por lo mucho que hace sufrir a los súbditos con su rigor extremado»*. Per aquest excessiu o imprudent zel ha hagut de ser corregit fins i tot per l'abat general.²⁰⁶ Tossut i rigorós, fa poc cas dels degans, sempre segons el pare Domingo, i per això els seus consellers se senten molestos amb llur superior.²⁰⁷

Podríem dir, que dom González, deixant de banda les eventuais imperfeccions temperamentals de l'abat Marcet, parlava tothora bé del seu superior, sols li retreia el seu catalanisme. És això mateix el que declararà davant del pare Gamarra: *«El abad sólo es culpable en haber puesto el primer jalón catalanista»*.²⁰⁸

Els suposats o reals defectes de caràcter de dom Antoni M. Marcet, suspicàcia, tossuderia, rigorisme —com també per alguns el seu catalanisme, si és que això darrer pot ser considerat com quelcom relacionat amb el caràcter o com una imperfecció— susciten queixes entre els súbdits de l'abat. Així, dom Domingo explica al nunci que, en la visita que realitzà a Montserrat el

183. A Montserrat existia un Col·legi de Missioners d'Ultramar des de 1884 destinat a les colònies espanyoles. L'abat Deàs anà a fundar a Manila en 1894 acompanyat de tretze monjos. Allí s'instal·laren en una casa-procura, que esdevindria abadia en 1924, dedicada particularment al Col·legi de Sant Beda des de 1901. Des de 1916 publicaren periòdicament els *Ecos de la Congregación del Niño Jesús de Praga y del Colegio de San Beda*. Després de la guerra civil espanyola hi hagué encara un abat montserratí, el pare Celestí Gusi. De Manila, en tracta LINAGE CONTE, *San Benito y los benedictinos*, V, 2503-2504. Sobre Deàs i Filipines, vegeu MASSOT I MUNTANER, *Església i societat* 302-305.

184. "Informe de dom González" f. 342v. Apèndix documental núm. 6, "Informe final del nunci" f. 38v. «Informe final de la visita apostòlica de 1928» 516.

185. "Informe de dom González" f. 342v. Apèndix documental núm. 6, "Informe final del nunci" f. 38v. «Informe final de la visita apostòlica de 1928» 516.

benedictí, José Álvarez,²⁰⁹ en 1919, per indicació de la Santa Seu «a causa del separatisme de la casa»,²¹⁰ prengué com a secretari de visita l'abat Deàs. Aquest féu la següent confidència a dom Domingo: «*A pesar de que mi presencia, segons dom Deàs, ha coartado mucho la libertad de algunos PP., se han atrevido a decir tales cosas contra el Abad Marcet que, si el P. Visitador las refiere a la Santa Sede, lo deponen; así que yo he rogado al P. Visitador (había sido súbdito suyo), muy encarecidamente, que no lo comunique al Sto. Padre, porque no quiero que en vida mía depongan a mi coadjutor, y creo que el Visitador atenderá mi petición*».²¹¹

Fou arran de la inspecció que el visitador dom José Álvarez féu a Montserrat en 1919 quan, segons González, el papa Benet XV cridà dues vegades l'abat Marcet a Roma, per mor també d'haver cantat els seus monjos *Els Segadors*,²¹² quan aquell any els religiosos anaren en tren a votar a Monistrol amb motiu d'unes eleccions polítiques.²¹³ Segons que ho digué l'abat Deàs a dom González, en la primera entrevista de Marcet amb el Papa, el Pontífex el «renyà molt» i el comminà a presentar-se davant seu un any després per explicar-li l'estat de l'abadia. El segon cop, el Sant Pare «*quedó satisfecho*».²¹⁴

Sabem igualment per Domingo González que, poc després d'haver estat elegit abat Antoni M. Marcet (1913), dom Rossend Casanovas, que aleshores era consultor de l'orde, ja proposà en presència de dom Benito López²¹⁵ a l'abat general Serafini, que passés visita a Montserrat i que aquest s'hi negà. Fou per aquesta raó i per altres motius, que el pare Casanovas presentà la seva dimissió i tornà, provisionalment, al seu claustre de Catalunya. Diguem ací que tant Casanovas com López eren professors de Montserrat. Les dades acabades de reportar fan adonar-nos, de ser del tot verídiques, cosa que explica al nunci dom González; verbigràcia, que, a l'abadia montserratina, ja hi havia malestar tot just en fer-se càrrec de l'abadiat el pare Marcet.²¹⁶

Des de 1919 fins al 1928, sempre segons l'Informe de dom Domingo González, feren visita canònica al monestir de Montserrat, dues vegades el visitador de l'orde i altres dues més el general de la Congregació sublacense a què pertanyia el monestir de Montserrat. L'abat de Samos, José Álvarez, hi passà visita en 1919 i en 1924.²¹⁷ El general de la congregació, l'abat

186. "Declaracions preses pel pare Gamarra" ff. 60-60v.

187. "Declaracions preses pel pare Gamarra" f. 61.

188. "Informe de dom González" ff. 354-355. Apèndix documental n. 6.

189. *Marie Joseph (Albert) Lagrange* (1855-1938), dominic, fundador de

Benoît Gariador,²¹⁸ dugué a terme quatre visites canòniques a Montserrat durant el període de temps a què es refereix dom González. La primera fou en 1921.²¹⁹

Un dels visitadors de l'orde benedictí, continua escrivint dom Domingo al nunci Tedeschini, que s'hagué d'ocupar de l'abadia montserratina ja digué a un altre monjo montserratí que «la qüestió de Montserrat no es podia arreglar, perquè l'abat Marcet tenia por als joves». El consultor de l'orde que havia acompanyat al general en una de les seves visites a Montserrat, un gallec profés d'aquesta abadia, i que, en acabar el seu càrrec volia retirar-s'hi, s'exclamava així a dom González: «*Yo he venido aquí porque creí que esto estaba apaciguado, y veo que el mal está más agravado. Está visto exclamó, esto no tiene arreglo. Parece mentira, que después de haber intervenido el Rey y el Papa en la forma en que lo han hecho, todavía se atrevan a defender esas ideas. ¡Son tremendos! No tienen miedo, ni al Rey ni al Papa*». ²²⁰ Dom González referia tots els mals de la casa al catalanisme que hi senyorejava segon ell mateix.

El veredict final de l'estat de l'Abadia de Montserrat en 1928 és força desolador, conclou dom González, encara que en el seu Informe rebla que ell és personalment optimista respecte al futur del monestir. Heus ací com acaba pràcticament aquest escrit adreçat al nunci: «*Esta Comunidad está hondamente dividida: españolistas contra catalanistas, viejos contra jóvenes, y los jóvenes entre sí, porque hay más padres que cargos y todos aspiran a usufructuar algo. Los jóvenes (hablo en términos generales) desean ver sustituido al Abad, porque les sujeta mucho; los viejos, antes*

l'Escola Bíblica de Jerusalem en 1890 i introductor de la crítica en els estudis bíblics del món catòlic. Deixà molts escrits sempre bíblics i el seus *Souvenirs personnels*, on explica la seva vida i la fundació de l'Escola Bíblica. Reportem ací que en aquests *Souvenirs* i referint-se a «l'année terrible» de 1912, el mateix pare Lagrange diu que, entre els benedictins, el pare Bonaventura Ubach fou l'únic que el defensà obertament i també l'École Biblique de Jerusalem: «Le seul qui ait combattu pour nous ouvertement fut le P. Dom Bonaventure Ubach, Catalan». M. J. LAGRANGE, *Le Père Lagrange au service de la Bible. Souvenirs personnels*. Prefaci de P. Benoit, Paris 1967, 201.

190. "Informe de dom González" ff. 355-356. Apèndix documental n. 6. Sobre la impressió que produí el modernisme als traductors de la Bíblia de Montserrat, vegeu R. M. DÍAZ, *Dom Bonaventura Ubach. L'home, el monjo, el bibliista*, Barcelona 1962, 40-42.

191. "Informe de dom González" f. 357.

192. "Informe de dom González" ff. 358-358v.

193. *Ramir Augé i Montanyà* (Organyà, Alt Urgell, 1898 – Montserrat 1979)

*le querían mucho, ahora están indiferentes, porque se cansan de verse desairados».*²²¹

Sobre l'educació donada a Montserrat, Domingo González assenyala al nunci que veu un perill en el fet que hom ensenyi la gramàtica catalana als estudiants, ja que d'aquesta manera el català adquireix molta importància, tot i que l'abat hagués decidit que les classes fossin donades en llengua castellana.²²² De fet, el mateix dom Domingo assegura que havia tingut ja oportunitat de veure els efectes de la preponderància del català i del catalanisme entre els més joves del monestir. Assenyala que en això tingué part de responsabilitat l'antic prefecte de llatins, dom Robert Grau, el qual deia que calia esbandir el castellà del col·legi. «I efectivament, afegeix González, la seva obra ha estat funesta en relació a la política».²²³

Explica després diverses anècdotes d'aquesta mena d'educació radical en el catalanisme que donava el pare Grau i que el mateix González ha viscut arran del seu contacte amb els alumnes de l'abadia, ja que era llur professor des de 1920.²²⁴ Uns nois – sembla que un xic ferotges – que esborraven amb la saliva la bandera espanyola representada en el llibre del professor i que feien escarnis davant dels quadres del Rei i del príncep d'Astúries. Dom Domingo, així ho escriu el secretari de visita, «*creo que esos sentimientos los han adquirido en el monasterio.*»²²⁵ Tots aquests detalls els recordarà el nunci al secretari d'Estat.²²⁶

Els altres germans en Religió de dom Domingo González asseguraven al visitador apostòlic que els monjos no tenien res a veure amb el fet que, amb motiu de pelegrinatges al santuari de Montserrat, hom

benedictí, bibliista. Al monestir de Montserrat ensenyà teologia i col·laborà amb el pare Antoni Tobella a la biblioteca, a qui ens referirem més endavant. Estudià Sagrada Escripura a Palestina (1930-1948). Traduí alguns llibres per a la Bíblia de Montserrat.

194. “Informe de dom González” *f.* 367.

195. “Informe de dom González” *ff.* 381-381v.

196. Vegeu “Informe de dom González” *ff.* 346-350v.

197. “Declaracions preses pel pare Gamarra” *f.* 60.

198. Vegeu MASSOT I MUNTANER, *Creadors del Montserrat modern* 120.

199. “Declaracions preses pel pare Gamarra” *f.* 61. Hom pot llegir-ho també en “Informe de dom González” *f.* 379. Apèndix documental núm. 6.

200. “Informe final del nunci” *f.* 33. «Informe final de la visita apostòlica de 1928»
511. Ho recull el secretari de visita: “Declaracions preses pel pare Gamarra” *f.* 61 i surt en “Informe de dom González” *f.* 379. Apèndix documental núm. 6.

cantés *Els Segadors*. Per contra, l'esmentat religiós afirma que, abans de la Dictadura, havia estat un monjo qui indicà al director d'un orfeó que havia anat a Montserrat que entonés aquell himne a la plaça del santuari.²²⁷ Afegim aquí, puix que dom González, s'hi referix en arribar a aquest punt del seu Informe, que havia sentit cridar: «"¡Muera España!" a un Padre, en presencia [de] otros (dentro del convento), y a dos organistas decir que ellos no querían tocar la marcha real el día que nos visitó la Reina».²²⁸

Fa sortir també González els *Pomells de Joventut* en la seva conversa amb el nunci, en dir-li que l'abat Marcet, després d'haver inscrit l'Escolania de Montserrat en aquesta institució, permetia que els escolans cantessin durant els pelegrinatges al santuari. I això, malgrat que dom González havia sentit dir del mateix abat que «els Pomells eren separatistes».²²⁹ L'Escolania continuà apuntada als Pomells fins a la prohibició d'aquells grups. L'abat aconsellava, però, a les nenes que en formaven part –les que ell mateix havia inscrit a aquest moviment– i que portaven la caputxeta pròpia de l'associació, que no convenia que se la posessin, «perquè el Govern espanyol, deia Marcet, no volia res amb Catalunya».²³⁰

201. *Mauro (Carlo) M. Serafini* (Roma 1859 – 1924), benedictí, liturgista, músic. Entrà al santuari-monestir de Montevergine, on tingué com a mestre de novicis el català Teodor Cudí. Ocupà diversos càrrecs a la Cúria romana, fou abat general de la Congregació Casinense, secretari general de la Congregació de Religioses i abat general de la Congregació benedictina sublacense de 1900 a 1920. «El Rvd. P. Abat dom Maur M. Serafini»: *Vida Cristiana* 12 (1924) 297-301.

202. Segons González, l'abat Deàs deia que Marcet era tossut, «que anava per mal camí», que escoltés el seu abat i que li fes cas. "Informe de dom González" f. 378.

203. *Rosend Casanovas i Trias* (Sant Andreu de Palomar, Barcelona, 1840 – Montserrat 1916), monjo de Montserrat i abat. Ingressà a Montserrat en 1868, superior de la nova fundació de Treviño, del poble aragonès d'Aldehuesca, diòcesi de Lleida (1880-1887) i prior de Pueyo. Consultor de la Congregació de Subiaco i visitador de les fundacions de Manila i d' Austràlia, i abat general de la província espanyola (1907), amb el títol de Santa Cecília de Montserrat. Sobre Nostra Senyora de Treviño i Pueyo de Barbastre, LINAGE CONTE, *San Benito y los benedictinos*, vol. V, 2502-2503.

El pare Casanovas, doncs, deia de l'abat Marcet, que hom no podia tractar cap qüestió amb ell pel fet de ser tan tossut. "Informe de dom González" f. 378. Apèndix documental núm. 6.

204. "Informe de dom González" ff. 348-348v.

205. "Informe de dom González" f. 349.

206. "Informe de dom González" ff. 350v-351.

207. "Informe de dom González" f. 352v.

I arribem a les últimes declaracions de dom Domingo. Són en realitat unes reflexions sobre els monjos de la seva comunitat. Així, doncs, constata que existeix al monestir de Montserrat una divisió entre els seus components respecte de la política. Hi és entre els ancians i els joves: uns, de manera particular els primers, són anticatalanistes i els altres són tot el contrari. Aquests darrers, els joves, parteixen del pressupòsit que Castella odia Catalunya. «*Ahora bien, aféjeix González, al ir a otros monasterios, se han convencido algunos de que eso no era verdad y han dejado sus ideas separatistas*». De tota manera, dom Domingo és del parer que «*no conviene que a Montserrat vengan los castellanos. Ni ellos querrán, ni aquí se los quiere. Sería volver a las discordias antiguas*». En això coincideix plenament amb el seu abat, com ja ho hem vist.

Queden encara per recollir dues informacions del pare González. La

208. “Declaracions preses pel pare Gamarra” f. 61.

209. José Álvarez (Llomas de Ribera, León, 1878 – Monforte de Lemos, 1939), abat benedictí, professà en 1894, professor de llatí i humanitats al Seminari Menor de Samos, i de filosofia i història eclesiàstica de Montserrat (1905-08). Prior del Pueyo (1909-11), abad de Samos (1911-27). Visitador de la província sublacense espanyola (1917). Fundà els monestirs de Las Nieves (1915-70), Viña del Mar (1917-82) i Chorrillos, a Xile, restaurà la vida monàstica als monestirs de San Vicente del Pino de Monforte de Lemos (1923ss). Dimití d’abat el 1927. E. ZARAGOZA PASCUAL, «Abadologio del monasterio de San Julián de Samos (Siglos VIII-XX)»: *Estudios Mindonienses*, núm. 12 (1996) 500. Restaurà el monestir de Lorenzana. LINAGE CONTE, *San Benito y los benedictinos*, V, 1993, 2507.

210. “Informe de dom González” f. 378. Apèndix documental núm. 6. A l’Arxiu Secret Vaticà hi ha abundosa informació de 1919 sobre Montserrat i el catalanisme, qüestió que motivà la visita a Montserrat de l’abat de Samos, José Álvarez, la qual li fou encarregada pel secretari d’Estat, cardenal Gasparri. Hi ha també els despatxos que enviava al secretari d’Estat el nunci Francesco Ragonese. La visita de l’abat Álvarez fou motivada del tot o en part per mor de les instàncies elevades a la Santa Seu pel monjo de Montserrat, Bernat Adell. El bisbe de Barcelona, Reig i Casanovas, es queixava també al nunci del catalanisme d’aquesta abadia, de l’abat-coadjutor, Antoni M. Marcet, i del pare Bonaventura Ubach, aquest darrer des de Roma. Benet XV hagué d’enviar una carta a l’abat Marcet comminant-lo a controlar el catalanisme de l’abadia. CORTS I BLAY, *Regests de la documentació del segle XX sobre Catalunya i la Santa Seu conservada a l’Arxiu Secret Vaticà*. I. *Fons de la Nunciatura de Madrid (1899-1921)*, Barcelona 1992, n. 422, 751. Vegeu també d’ID, *Josep Puig i Cadafalch* 19-24, reproduït en *AnalTar* 75 (2002) 433-493. Sobre aquestes qüestions tenim recollida la documentació per fer-ne aviat un article. Els papers es troben en l’ASV, *A. E. S., Spagna, 1919-1920*, 478, ff. 1-22. En 1915, el pare Adell escriví també al pare Benito López, resident a Roma, queixant-se de l’abat Marcet, que introduí en 1914 el català als capítols de la comunitat de Montserrat. Vegeu MASSOT I MUNTANER, *Creadors del Montserrat modern* 91.

primera fa referència a una qüestió política; val a dir, quina era l'opinió de l'abat Marcet, sempre expressada pel nostre informador, sobre la Mancomunitat. Vet aquí la confiança que féu el mateix Marcet a dom González: «*La Mancomunidad está muy bien suprimida, en su marcha se habían introducido ya todos los defectos de la política de Madrid y estaba ya tan corrompida como la política vieja*».²³¹

La segona informació de González té a veure amb aspectes íntims de la vida de la comunitat monàstica, com la premsa que s'hi llegia. Igual que altres monjos que declararen davant del pare Gamarra, dom Domingo repeteix que l'abat Marcet havia prohibit als seus monjos la lectura de diaris. Els periòdics que entraven al monestir eren per a l'ús de l'abat, del majordom, el pare Adeodat Marcet, i dels altres càrrecs de direcció. Es tracta del *Diario de Barcelona*, de *La Veu de Catalunya* i de *La Vanguardia*. El *Correo Catalán* i *La Veu de Catalunya* eren arxivats, aquest darrer per dom Anselm Ferrer, mestre de música. Referint-se a aquesta tasca de Ferrer, González diu: «*Con tal motivo, los amiguitos de los que leían diarios se enteraban de escondidas de la prensa, con quejas y murmuraciones de quienes no gozaban tal privilegio de amistad. Hubo sus delaciones y el Abad prohibió que los que leen diarios los dejen, o den cuenta de su contenido, a nadie. El efecto de tales prohibiciones suele durar 8 días, y si llega*».²³²

211. També a l'Arxiu Vaticà, es conserven diverses cartes, escrites en 1915 i en 1919, pel monjo de Montserrat, Hermenegild Casas, al nunci Ragonesi queixant-se de les arbitrietats del govern de l'abat-coadjutor, Antoni M. Marcet. CORTS I BLAY, *Regests de la documentació del segle XX sobre Catalunya i la Santa Seu conservada a l'Arxiu Secret Vaticà*. I. *Fons de la Nunciatura de Madrid (1899-1921)* n. 462, 736.

212. "Informe de dom González" f. 378v. Sobre el recurrent tema del cant d'*Els Segadors* que entonaren alguns monjos en tornar de Monistrol de votar en les eleccions a diputats de 1919 tenim aplegada la documentació *Congregació d'A. E., S., Spagna, 1919-1920*, 478, ff. 23-39. Aquesta escena degué impressionar vivament la Secretaria d'Estat, puix que el cardenal Gasparri la recull en les instruccions que donà a Tedeschini en ser nomenat nunci a Espanya. *Istruzioni per Monsignor Federico Tedeschini*: ASV, A. E. S., *Spagna*, 620. Vegeu també CÀRCEL ORTÍ, «Iglesia y Estado» 228. Per al tema del cant d'*Els Segadors*, ens remetem a MASSOT I MUNTANER - S. PUEYO - O. MARTORELL, *Els Segadors. Himne nacionalista de Catalunya*, Barcelona 1993.

213. "Informe de dom González" f. 378. Apèndix documental núm. 6.

214. "Informe de dom González" f. 379v.

215. *Benito López* (1870-1944), benedictí de Montserrat, d'origen burgalès, escriptorista, ocupà càrrecs de gran responsabilitat en el seu orde, com el de procura-

Per confidències de monjos prudents, dom González sabia que a dom Marçet feia més mal que profit la lectura de *La Veu de Catalunya*, «òrgan de la política catalanista» i que un dels visitadors canònics del monestir li aconsellà fins i tot que aquesta publicació no entrés al monestir.²³³

En un cert moment del seu Informe, dom González deixa anar de cop els noms dels monjos que més sobresortien per llur catalanisme, els «més exaltats o els que han fet més mal». Són els següents: Gregori Sunyol, Adeodat Marçet, Anselm Ferrer, Antoni Tobella,²³⁴ David Pujol, Robert Grau, Ramir Augé, Antoni Ramon Arrufat, Anselm Albareda i Celestí Gusi.

Les propostes presentades al nunci pel pare Domingo González són també dues. La primera era si no convindria fer una fundació a Amèrica Llatina i enviar-hi els joves, així es deslliurarien del servei militar i perdrien l'odi a Castella. D'aquesta manera, anant a Amèrica, «*verían que el mundo es muy grande y Cataluña un grano de anís y se les marcharían de la cabeza los pajaritos de autonomía, como se les han ido a todos lo que han ido a Filipinas*».²³⁵

I la més sorprenent de totes, expressada en forma d'interrogació que queda així, penjada, en la darrera declaració que dom Domingo González féu davant del nunci: «¿*Convendría que el abad se ausentase algún tiempo?*».²³⁶ És el mateix que proposà a Roma monsenyor Tedeschini després de la seva visita apostòlica i el que s'averà en realitat.

DOM DANIEL M. ALEGRA, ELADI M. PANTEBRE, FULGENCI M. ALBAREDA

Les declaracions davant del pare Gamarra dels monjos Daniel Alegra,²³⁷ Eladi Pantebre²³⁸ i Fulgenci Albareda²³⁹ són, a part de molt sòbries,

dor general, i en la mateixa Cúria romana. Mantingué una bona amistat amb el pare Bonaventura Ubach. DÍAZ, *Dom Bonaventura Ubach* 29.

216. D'aquesta divisió i de l'oposició d'una part de la comunitat de monjos de Montserrat al nou abat-coadjutor en parla MASSOT I MUNTANER, *Creadors del Montserrat modern* 78.

217. A la visita de José Álvarez, del mes de març de 1924, s'hi refereix MASSOT I MUNTANER, 118.

218. L'abat general era el basc francès Benoît Gariador (1920-1928).

219. MASSOT I MUNTANER, *Ibid.*, 111, també "Informe de dom González" f. 360v. El pare González parla de dues visites canòniques, tanmateix el pare Massot ens diu que en foren quatre. Eren visites que es feien regularment d'acord amb les constitucions de la Congregació de Subiaco.

quasi bé les mateixes. Coincideixen, doncs, a assenyalar l'ús des de sempre, segons els entrevistats, del català en la predicació al Santuari de Montserrat i en la vida litúrgica i de pietat. Remarquen també, que sota l'abadiat d'Antoni M. Marcet les classes als postulants són donades en llengua castellana.

El pare Alegre declara a més, que dom Marcet es mostra tothora molt enèrgic prohibint qualsevol manifestació política, particularment en aquelles circumstàncies del temps de la Dictadura. Els monjos tanmateix continuen tenint per a ells la manera de pensar que els és pròpia a cadascú, cal suposar que respecte del catalanisme, «*aunque algunos padres entusiastas de esas ideas, asegura dom Alegre, por respeto y miedo al abad se contienen*». ²⁴⁰ El majordom o administrador de l'abadia, pare Fulgenci Albareda, germà carnal d'Anselm, rebla pel seu compte que l'abat havia donat «un impuls extraordinari» als estudis de la comunitat benedictina catalana. ²⁴¹

DOM ANSELM M. FERRER, MESTRE DE MÚSICA

Com és natural, en les declaracions del mestre de música del Monestir de Montserrat surten algunes notes de la seva especialitat. Així, el pare Anselm Ferrer ²⁴² assenyala que l'ensenyament de la seva matèria sempre havia estat fet en llengua catalana al seu monestir. És cert, afegeix dom Ferrer, que a Montserrat, com li ho preguntava el nunci, es cantaven abans alguns càntics en castellà, però que si aquelles composicions havien estat eliminades més recentment del repertori de l'abadia, això era degut al fet que no es conformaven amb les directrius sobre la música sagrada prescrites en el *motu proprio* de sant Pius X de l'encara no tan llunyà 1903. ²⁴³

Entra després en el tema de l'educació dels escolans i dels estudiants en general, així rebla amb els monjos ja entrevistats amb monsenyor Tedeschini, que els nens del Postulantat i de l'Escolania tenen ja idees polítiques

220. "Informe de dom González" ff. 360v.-361. Apèndix documental núm. 6.

221. I continua dient: «Si no desean verle sustituido [Marcet] es porque no ven un digno sucesor, y realmente no lo hay; pues del único en el que los viejos tienen puestos los ojos, para el día en que este Abad falte, sé yo que obran en el archivo del P. General motivos suficientes para no aprobar su elección, si la Comunidad lo eligiera y si el P. General querría no aprobarlo». "Informe de dom González" f. 374.

222. "Declaracions preses pel pare Gamarra" ff. 61-61v.

223. Ho declara també en "Informe de dom González" f. 341 i en "Informe final del nunci" f. 38v. «Informe final de la visita apostòlica de 1928» 516

224. Que és professor d'història ho diu el mateix González. "Declaracions preses pel pare Gamarra" f. 61.

en arribar al monestir. Afegeix després que abans de la Dictadura de Primo de Rivera, l'ambient general que hom respirava en la societat «*los empapó en espíritu catalanista*». Això podia ser degut tant per mor del tracte dels estudiants amb llurs familiars, com per la lectura d'*En Patufet*: «*Había una publicación infantil: el "Patufet", que, sin meterse en política, fomentaba el amor de la región*».

El tema de la revista *En Patufet*, escrita en català, no li passà per alt a monsenyor Tedeschini. Recordem que en el seu *Rapporto finale* ja havia consignat, com ho hem dit més amunt, que el mestre de juniors de l'abadia, dom David Pujol, era una dels qui havia donat un cop de mà per fer possible el domini de la llengua catalana a Montserrat, de manera particular fent córrer precisament entre els joves estudiants *En Patufet*. Doncs, aquesta publicació infantil tornarà a sortir en l'Informe final de Tedeschini referit ara, és clar, al pare Anselm Ferrer.²⁴⁴

Dom Anselm parla també dels monjos en relació a l'esperit catalanista que existia a Montserrat. En la situació política d'aleshores, els religiosos no manifestaven de manera palesa llur pensament; però, en el fons, cada un continuava tenint els mateixos sentiments i idees que abans del directori militar. Era com dir al nunci, que els monjos eren catalanistes.

Externament, el monestir està, continua explicant-se el pare Ferrer, amb bones relacions amb les autoritats polítiques. Tots els monjos «*sienten y quieren que el Gobierno respete la vida, actividades y lengua de Cataluña. Todos también juzgamos que la conducta del Gobierno es una tiranía intolerable*».

El secretari de visita, pare Gamarra, anota una precisió que li demana el declarant:

«Advierte el testigo (y en ello cree ser intérprete de un sentimiento general), que quiere estar en buena armonía con España, pero no

225. "Informe final del nunci" f. 32v. «Informe final de la visita apostòlica de 1928»
511. Així ho recull el secretari de visita: "Declaracions preses pel pare Gamarra" f. 61.

226. "Informe final del nunci" f. 38v. «Informe final de la visita apostòlica de 1928» 516.

227. "Declaracions preses pel pare Gamarra" f. 61. Surt també en "Informe de dom González" f. 378v.

228. "Informe de dom González" f. 378v. Apèndix documental n. 6. Vegeu "Informe final del nunci" f. 33.

229. "Informe de dom González" f. 349v.

recibir de ella imposiciones violentas. Se siente plena y profundamente catalanista. Quiere que haya un lazo de unión con España, pero gozando Cataluña de una autonomía en que se administre. Ya que Cataluña tiene un Derecho, una Historia y una vida y modo de ser que le dan una "substantividad" innegable, debe gozar de esa autonomía. Nada de rupturas con España, sino perfecta avenencia y amarse y favorecerse, y el catalán en Cataluña.»²⁴⁵

Potser dom Anselm Ferrer és el monjo que més obertament parla a monsenyor Tedeschini de conceptes tan delicats aleshores com poden ser els d'autonomia, d'identitat i de reivindicacions històriques de Catalunya. Deu ser també el religiós de Montserrat que hagi fet a més una declaració tan explícita de catalanisme en aquella visita de 1928, bo i sabent qui tenia al davant.

Això que acabem de dir, que dom Ferrer coneixia la manera de pensar del visitador apostòlic respecte del catalanismes ho afegim nosaltres; tanmateix, el nunci sí que cregué de comprendre ben bé el veritable pensament del monjo, ja que recollí les seves afirmacions en el seu Informe final. Tedeschini en conclou el següent: «*Potrebbe parlare più chiaro un separatista?*».²⁴⁶ Sorpren el judici del representant de Pius XI sobre Ferrer, quan el mateix interrogat s'havia esforçat i ho havia repetit diverses vegades, que desitjava que hom gaudís des de Catalunya d'una «bona harmonia amb Espanya», que existís un llaç d'unió entre l'eventual Autonomia i l'Estat espanyol; en fi, que «*Nada de rupturas con España, sino perfecta avenencia y amarse y favorecerse, y el catalán en Cataluña*»; i, amb tot, el nunci acaba dient al secretari d'Estat que dom Ferrer és separatista.

De separatista tracta també dom Domingo González el seu germà en religió, dom Anselm Ferrer. González, doncs, a més de col·locar Ferrer entre els catalanistes més exaltats de Montserrat, com ja ho hem assenyalat, testimonia en el seu Informe personal, que una vegada uns monjos italians assistiren a una escena que succeí en aquest monestir, quan el mateix Ferrer, junt amb Sunyol, Adeodat Marcet, Tobella i altres religiosos més s'havien vanagloriat de ser separatistes en presència d'aquells italians. A aquests monjos, els de Montserrat els haurien dit, segons González: «*Aquí todos somos separatistas, éste y éste y éste, señalando a los presentes y preguntándoles; a VV. ¿qué les parece?*». Sembla que els benedictins italians

230. "Declaracions preses pel pare Gamarra" ff. 61-61v.

231. "Informe de dom González" f. 373v. Apèndix documental núm. 6.

quedaren tan astorats que manifestaren a llur confident, pare González, que no voldrien tornar mai més a Montserrat, puix la seva comunitat no estimava els «castellans».²⁴⁷ El que acabem de recordar es tracta sols, és clar, del testimoni de dom González. Recollim ací aquesta notícia, perquè la llegí igualment Tedeschini, encara que no li'n volgué treure cap mena de profit en el sentit de palesar sentiments antiespanyols a Montserrat.

DOM ÀNGEL M. RODAMILANS, DIRECTOR DE L'ESCOLANIA

El prefecte de l'Escolania²⁴⁸, després de les primeres preguntes del qüestionari de Tedeschini que ja coneixem, declarà al pare Gamarra que els nens que entraven a aquella institució montserratina arribaven de llurs llocs de procedència «totalment catalanistes».²⁴⁹ I afegeix: «*Respiran ese espíritu de sus casas. A penas se da un caso en que se deje de notar esto. Más aún tienen aversión enconada a Castilla*». Tot seguit dom Àngel Rodamilans aclaria l'abast del terme catalanista que ell mateix havia emprat: «*Por catalanismo se entiende el anhelo de Cataluña, dentro de la unidad de España, a vivir con sus usos, lengua, etc.*».²⁵⁰

Monsenyor Tedeschini que, a més de les declaracions que prenia el pare Gamarra als qui s'entrevistaven amb el nunci, treia igualment les seves pròpies notes sobre les converses que tenia amb els qui cridava i amb les quals elaboraria després el seu Informe final, hi recollí també la definició que dom Rodamilans li oferí sobre el catalanisme: «*I fanciulli che vengono sono tutti, tutti catalanisti: qui non vi é nessuno che non senta questa specie di indipendenza. Per catalanismo intendo che la nostra regione possa reggersi da se stessa, come era prima dell'aggregazione di Aragón a Castilla (anno 1479)*».

El pare Rodamilans contestà després a altres de les preguntes del qüestionari preparat per la Nunciatura sobre l'ús del català en la predicació i en el culte a Montserrat, amb respostes semblants a les dels altres monjos que s'entrevistaren amb monsenyor Federico Tedeschini. Sols remarca

232. "Informe de dom González" ff. 376-376v.

233. "Informe de dom González" f. 376v. Vegeu les interessants reflexions de Puig i Cadafalch sobre la fundació de *La Veu de Catalunya* com a diari després d'haver estat un setmanari en J. PUIG I CADAVALCH, *Memòries*, Barcelona 2003, 71-76

234. *Antoni Tobella i Guixà* (Piera, Anoia, 1894 – Montserrat 1959), benedictí, historiador, bibliotecari durant trenta anys de la Biblioteca de Montserrat (1917-1947). Té diverses publicacions sobre la història monàstica. Vegeu MASSOT I MUNTANER, *Creadors del Montserrat modern* 101.

235. "Informe de dom González" f. 368.

236. "Declaracions preses pel pare Gamarra" f. 61v.

que, amb motiu d'alguns romiatges al santuari de Montserrat, els exteriors de la basílica eren adornats amb domassos que lluien els colors catalans i que això mateix hom solia fer-ho a l'Escolania. El nunci tramet d'aquesta manera a la Santa Seu el mateix que declarà més o menys dom Àngel Rodamilans al pare Gamarra: «*Quando venivano pellegrinaggi, gli stessi pellegrini ponevano bandiera catalana, e quando nella Escolania, dalla quale egli [Rodamilans] faceva parte, si davano concerti, ponevano anche essi le insegne di Catalogna*». ²⁵¹

Aquestes coses, observa encara el pare Rodamilans, eren executades amb senzillesa, sense que ningú en fes cas o les qüestionés. Hom s'adona que el prefecte d'escolans expressant-se d'aquesta manera estava dient al visitador apostòlic que sota la Dictadura de Primo de Rivera els superiors de l'abadia havien deixat de seguir aquells costums per no anar contra les autoritats civils, que no volien que fos mostrada en públic la senyera catalana. ²⁵²

DOM PLÀCID M. VIVES

Dom Plàcid Vives, ²⁵³ monjo erudit, interessat per les qüestions lingüístiques, particularment referides a la llengua catalana, i professor d'anglès

237. *Daniel Alegra i Casals* (Gelida, Alt Penedès, 1876 – Montserrat 1940), entrà al monestir en 1891, hi professà solemnement l'any 1900, fou ordenat sacerdot dos anys després. El pare Marc Taxonera, dels registres de Montserrat, escriu el cognom de dom Daniel Maria com Alegra. En la llista del nunci Tedeschini figura amb el d'Alegre. Vegeu el nostre apèndix documental núm 5.

238. *Eladi (Joaquim) Pantebre i Torres* (Andorra la Vella, Urgell, 1880 – Montserrat 1956) vestí l'hàbit en 1894, professà solemnement en 1900, ordenat sacerdot un any després. Sabem també que l'abat Marcet, en la reforma del cor monàstic que féu en 1907, el nomenà cantor. MASSOT I MUNTANER, *Creadors del Montserrat modern* 75.

239. *Fulgenci (Josep) Albareda i Ramoneda* (Barcelona 1888 – Montcada i Reixac?, Barcelona, 1936), benedictí, majordom o ecònom, de Montserrat, germà carnal d'Anselm, professà en 1907 i fou ordenat sacerdot en 1915 durant el primer Congrés Litúrgic pel nunci Ragonesi, pres durant la revolució de 1936 a Terrassa fou conduït a la txeca de Sant Elies de Barcelona, i fou assassinat, probablement a Montcada i Reixac, per la seva condició de monjo l'any 1936. Sobre el seu martiri, vegeu BASCO GRACIÀ, *Màrtires del segle XX* 387-389.

240. "Declaracions preses pel pare Gamarra" f. 62.

241. "Declaracions preses pel pare Gamarra" f. 63.

dels postulants i dels escolans de Montserrat mantingué també una entrevista amb monsenyor Tedeschini durant la seva visita apostòlica a aquest monestir. Les seves declaracions comencen, com les dels seus companys, amb el tema de la predicació a l'abadia i al santuari. Dom Plàcid fa saber al visitador que en temps de l'abat Deàs, alguna vegada hom predicava en castellà, però que, gradualment, s'ha anat introduint el costum de fer-ho sols en català. «*Desde hace 15 años cree que no se ha vuelto a predicar en castellano*», anota el secretari de visita, pare Gamarra.

Preguntat sobre la llengua en què eren escrites les actes capitulars de l'abadia, el pare Vives precisa que es feia servir el llatí o el castellà quan intervenien diversos monestirs depenents de Montserrat, altrament es re-dataven en català. Les classes del Postulantat, en canvi, eren donades en castellà per disposició de dom Marçet, excepte el catecisme i la gramàtica catalana. El pare Victoriano Pérez de Gamarra precisa: «*El testigo ha enseñado siempre el inglés en catalán*».

Pel que fa als escolans i als postulants, entren al monestir, segons dom Plàcid Vives, sense cap idea respecte al catalanisme. «*Luego se van formando en el amor a Cataluña*». ²⁵⁴ A diferència, doncs, d'altres membres de la seva comunitat monàstica, el pare Vives reconeix una formació en l'esperit catalanista respecte del Postulantat de Montserrat i de la seva Escolania.

En ser-li demanada informació sobre la presència, o més ben dit l'absència, de la bandera d'Espanya al monestir, dom Vives respon que no n'hi ha pas cap i aprofita l'avinentesa per aclarir decididament al nunci, que: «*El pueblo no tiene ningún amor a la bandera española. Si se hubiese puesto la hubiera mirado con desagrado*». D'ell mateix, manifesta que «no vol el mal per a ningú, sinó el bé de Catalunya». ²⁵⁵

També surt dom Plàcid Vives en l'Informe de Tedeschini, quan el nunci reproduïx el que li digué aquest religiós durant la conversa que tingueren a l'Abadia de Montserrat i que correspon substancialment a

242. *Anselm (Josep) Ferrer i Bargalló* (Capellades, Anoia, 1882 – Montserrat 1969), benedictí, compositor. Antic escolà de Montserrat, fou director de l'Escolania (1911-1933), on vetllà especialment per a l'educació de la veu dels nois. Adoptà el repertori musical del santuari a les normes litúrgiques del *motu proprio* de sant Pius X. Intervingué en la celebració del primer Congrés Litúrgic de Montserrat i escriví sobre temes de litúrgia en la revista *Vida Cristiana*. Hom el pot considerar el restaurador de l'Escolania després de la guerra civil. Més informació en MASSOT I MUNTANER, *Creadors del Montserrat modern* 70-71.

243. Es refereix al *motu proprio* de sant Pius X, *Tra le sollicitudini*, sobre la música sagrada, del 22 de novembre de 1903.

les declaracions que prengué Gamarra a Vives: «*I fanciulli non portano nessuna idea: così successe a lui stesso, che venne qui a 13 anni, e qui si svegliò il sentimento patriottico, si usava qui la bandiera catalana, come ornamento dei balconi. Bandiere Spagnuole non ricorda averne mai viste; e se le avessero poste, non sarebbero state simpatiche al popolo*». Continua encara: «*“Il Pater noster e l’Ave Maria, qui in Catalugna, farli dire in Castigliano (come si usa nella Spagna) si sarebbe tenuto per grande offesa, e nessuno l’avrebbe sopportato”*».

El nunci afegeix en el seu raport final una anècdota sobre el pare Plàcid Vives: «*(Questo Padre lo trovai nel 1924 a Montevergine, ed anche lì le sue prime parole furono contro la Spagna)*».²⁵⁶

DOM BENET M. REIXACH, PROFESSOR DE FILOSOFIA

Del pare Benet Reixach,²⁵⁷ el secretari de visita n’escrui el cognom com Reijat. Dom Reixach, doncs, estigué absent de Montserrat durant divuit anys i en tornar-hi es trobà que tota l’activitat pública del monestir era expressada en català. Les classes dels estudiants, en canvi, eren en castellà. Les actes de la comunitat són registrades ara en català, les altres en llatí i els visitadors de l’orde escriuen en llur pròpia llengua.

Es refereix igualment a les banderes o als seus colors. Reixach ha de baixar a una qüestió un xic insubstancial, igual que els altres monjos entrevistats per monsenyor Federico Tedeschini, com és el de la bandera catalana a Montserrat. El pare Gamarra anota en aquest sentit la declaració de dom Benet: «*No ha visto nunca la bandera izada de ninguna clase en el monasterio. Antes era costumbre vender medallas con lacitos de las barras catalanas*».

I sobre els *Pomells de Joventut*, de Folch i Torres, creu dom Reixach que «*los prohibieron por separatistas, mas no tenían ese carácter, sino el de moralizar la juventud*».²⁵⁸ No deixava de ser un acte de gosadia manifestar-se d’aquesta manera.

No hi ha cap més al·lusió a dom Benet Reixach en cap altre dels do-

244. “Informe final del nunci” f. 37v. «Informe final de la visita apostòlica de 1928» 516. Ja hem dit també, en tractar de dom David Pujol que de les revistes catalanistes que entraven a Montserrat per als estudiants i monjos joves s’hi referí igualment dom González. “Informe de dom González” ff. 359-359v. Vegeu el nostre Apèndix documental n. 6.

245. “Declaracions preses pel pare Gamarra” ff. 63v.-64.

cuments que estem fent servir.

DOM CELESTÍ M. GUSI, SECRETARI DE L'ABAT

No declarà pas moltes coses dom Celestí M. Gusi²⁵⁹ que no sapiguem pel testimoniatge dels altres religiosos de la seva comunitat, sembla com si volgués fer honor al seu càrrec de secretari de l'abat Antoni M. Marçet, en el sentit del secret, del sigil o d'una prudència extrema manifestada almenys en aquesta ocasió.²⁶⁰ Per això, ens referirem solament a les manifestacions que féu –més tost poc rellevants– quan tinguin quelcom de remarcable. Així, dels nens que entraven a Montserrat, el pare Gusi diu que no sabien castellà, llevat des qui venien de Barcelona. «*Cuando se dio un impulso superior a los estudios se puso en el programa la Historia de Cataluña. Sólo se ha explicado una vez.*».

Respecte dels cants del santuari, precisa que sempre són en català, que antigament n'hi havia també en castellà i en francès, els quals foren desterrats perquè eren de «gust deplorable pel que fa a la música».

La comunitat monàstica s'expressa en català, las converses són sempre en aquesta llengua. Les lectures en públic, en un o altre idioma. Rebla per això, que: «*El criterio es buscar un buen libro, sea catalán o castellano.*». Aquesta precisió la fa dom Gusi referint-se als monjos professos. Respecte als germans llecs afirma que no entenien el castellà i que l'abat Marçet prou desitjava trobar llibres en català adequats per a aquests membres de la comunitat montserratina.

I no hi ha res més. A part de les declaracions de dom Gusi, que deixà consignades el pare Gamarra sols tenim el que exposà dom Domingo González al visitador apostòlic, i també en el seu Informe adreçat a Tedeschini, sobre el secretari de l'abat Marçet; això és, que el pare Gusi havia manifestat públicament respecte del seu superior que, juntament amb d'altres monjos, «*le engañamos.*»²⁶¹

Dom Domingo es planyia que bo i així, és a dir fins i tot després d'haver advertit l'abat d'aquell eventual capteniment doble del seu secretari, que dom Marçet se'n dugués encara el pare Gusi en les sortides del monestir que havia de fer com a visitador del seu orde.²⁶²

246. "Informe final del nunci" f. 37v. «Informe final de la visita apostòlica de 1928» 516.

247. "Informe de dom González" ff. 339v.-340. Apèndix documental núm. 6.

I més avall del seu Informe, el pare Domingo González, insisteix encara en aquella suposada capacitat d'enganyar el seu abat que tenia el pare Gusi afegint-li la nota de ser el secretari de Marcet un caragirat: «*Este Padre no es de los extremados, sabe hacer la dos caras, con los separatistas, es separatista y con los españoles, españolista. Se ha hecho antipático a los PP., lo mismo que el P. Grau, porque ambos son los que más engañan al Abad*».²⁶³

Es veu que monsenyor Tedeschini no pogué treure res més de dom Gusi durant la seva trobada a Montserrat, cosa que hauria resultat molt atractiva per al nunci; val a dir, que no li fou possible d'obtenir informació directa sobre l'abat provinent del seu mateix secretari. Per això en la seva *Inchiesta in Catalugna*, hom no hi troba cap referència a Celestí Gusi.

FRANCESC CAMBÓ I EL DOCTOR LLUÍS CARRERAS

En la llista en què hi ha escrits els noms dels monjos que havien d'entrevistar-se amb el visitador apostòlic,²⁶⁴ i que degué elaborar l'abat Marcet, com ho feien també els bisbes respecte dels seus sacerdots i diocesans en cada una de les diòcesis que visitava Tedeschini, hi figura encara un altre religiós de Montserrat, dom Josep M. Fontserè.²⁶⁵ El seu nom apa-

248. Àngel M. Rodamilans i Canals (Sabadell, Vallès Occidental, 1874 – Sabadell 1936), monjo de Montserrat, fou primer sacerdot diocesà de Barcelona, ordenat en 1901 pel cardenal Casañas i exercí el seu ministeri sacerdotal a Terrassa i a Sabadell, ingressà al monestir en 1923, on fou professor de música i prefecte de l'Escolania (1926-1929), fou detingut a Sabadell el dia 26 de juliol de 1936 i assassinat l'endemà mateix als afores de la ciutat. Deixà una abundosa i selecta producció musical religiosa. Vegeu B. VIVANCOS I FARRÀS, *Àngel Rodamilans (1874-1936). Evocació i recerca*, Barcelona 1997

249. Vegeu què diu Josep Benet en les seves memòries: «Quan vaig entrar, doncs, a l'Escolania quan s'hi vivia un clima catalanista i antidictatorial. És natural, per tant, que, des dels primers moments, em sentís catalanista». BENET, *Memòries I*, 16. El mateix Benet explica l'anècdota de la visita a Montserrat del rei Alfons XIII, acompanyat de Primo de Rivera, en 1929. La presència del dictador no era pas ben vista pels escolans, «perquè perseguia la nostra pàtria». Als petits cantors els fou comunicat que haurien de cantar després de sopar per al monarca i per al seu seguici. Els infants de primer s'hi volien negar, però el pare Rodamilans, desfèu aquell intent de vaga infantil. «Aquesta va ser –anota Benet– la meva primera participació en un intent de vaga en el curs de la meva vida». BENET, *Ibid.*, 18. Agraïm al pare Hilari Raguier que ens recordés aquesta anècdota dels petits aprenents de vaguistes.

250. “Declaracions preses pel pare Gamarra” f. 64.

reix ratllat en l'esmentada llista. De fet, no consta que hagués tingut cap trobada amb el visitador ni en les declaracions que prenia el secretari de visita, pare Gamarra, ni en les notes personals del mateix nunci. Aquests són, doncs, els dos únics casos, Josep M. Fontserè i Emilià Riu –d'aquest darrer n'hem parlat més amunt–, que bo i estant en la llista del nunci no sembla que arribessin a tenir-hi cap col·loqui.

En aquestes notes de Tedeschini hi ha, en canvi, apuntats, seguit d'algun comentari, els noms de Francesc Cambó²⁶⁶ i de Lluís Carreras. No sabem amb tota certesa si realment aquest dos personatges de la vida política i eclesiàstica de Catalunya foren rebuts per monsenyor Tedeschini a Montserrat, però és molt probable que sí, ja que la data comuna que figura en les esmentades Notes és la del trenta d'abril de 1928, quan el nunci es trobava encara al monestir, i quan s'hi especifica que es tractava d'una «*conversazione*». El paper que emprà el visitador apostòlic per als seus apunts, a més, és estampat amb el timbre de l'Abadia de Montserrat.

La nota encapçalada amb el nom «Cambó» comença amb una premissa que degué establir-se –plantejada probablement per Cambó– durant aquesta entrevista amb Tedeschini i que fa així: «*Nel problema catalano, grande e pericoloso, non dobbiamo entrare. Sarà quel che sarà. Soltanto è dovere nostro di non immischiare la Chiesa e di conservare lo statu quo, e ogni alterazione dello statu quo sarebbe partecipazione politica*». Sembla, que la conversa degué situar-se després en la temàtica de l'ús de la llengua catalana i de la seva relació amb el castellà a Catalunya. En aquest col·loqui s'anuncia el problema –portat ben segur a col·lació per Cambó– que causaria la presa d'una eventual mesura per part del nunci de prohibir la predicació parroquial en català, tal com ja ho havia advertit a Cambó el rector de la Parròquia de Sant Josep Oriol de Barcelona, el doctor Joan Icart i Aymerich.²⁶⁷

251. "Informe final del nunci" f. 38. «Informe final de la visita apostòlica de 1928» 515.

252. "Declaracions preses pel pare Gamarra" f. 64v.

253. *Plàcid (Carles) Vives i Canals* (la Granada del Penedès, Penedès, 1877 – Montserrat 1943), monjo de Montserrat, profundament catalanista, fou amic personal de mossèn Antoni M. Alcover. Passà alguna temporada a l'església de la Mare de Déu de Montserrat que el monestir d'aquest nom tenia a Nàpols, al monestir de Montevergine, Itàlia, on coincidí una vegada amb el nunci Tedeschini, i Gibraltar, on col·laborà amb el bisbe catòlic, benedictí, i convisqué amb altres monjos de Montserrat. Demanà diverses vegades l'exclaustració del seu monestir, però, finalment, hi romangué i hi morí. MASSOT I MUNTANER, *Semblances i comentaris*, Barcelona 1999, 69-71, 168-172.

La trobada més llarga i profunda tanmateix entre el polític i el diplomàtic de la Santa Seu hauria de transcórrer a Barcelona dos mesos més tard, en la qual la qüestió de la llengua havia d'ocupar un lloc molt important. En l'Informe final, Tedeschini dirà, contestant les opinions de Cambó, que, quan sorgeixen desavinences entre dos pobles –en aquest cas Catalunya i Castella o Espanya entera–, la llengua, «essent un preciós element de lluita», «è subito efficacemente e fortunatamente mobilizzata dall'elemento catalanista politico ed economico, per battere più efficacemente la Spagna ritenuta oppressora».²⁶⁸

Hem al·ludit ja a l'eventual trobada del doctor Lluís Carreras amb el senyor nunci a Montserrat. En les Notes del Tedeschini preses a Montserrat es fa esment de l'audiència que Benet XV concedí al doctor Carreras en 1920. Hi surten també els noms dels cardenals Pietro Gasparri, secretari d'Estat; de Vincenzo Vannutelli, prefecte de la Signatura Apostòlica; de Franz Ehrle, estudiós de l'Arxiu Secret Vaticà i prefecte de la Biblioteca Apostòlica; d'Antonio Vico, que fou nunci a Espanya i comprensiu amb el fet català; de Francesco Ragonesi, antic nunci a Madrid –poc amic de Montserrat, precisament–, i cognoms d'altres alts càrrecs de la Cúria romana, com el de monsenyor Francesco Borgongini Duca, secretari d'*Affari Ecclesiastici Straordinari* de la Secretaria d'Estat, de monsenyor Carlo Respighi, secretari de l'Institut Pontifici d'Arqueologia Cristiana i prefecte de les Cerimònies Pontificies, del jesuïta Enrico Rosa, director de la *Civiltà Cattolica*, i altres. Això, ultra constituir una prova –no ignorada pas pel visitador apostòlic– dels bons contactes que l'eclesiàstic català tenia a Roma, és ja com una anticipació de la trobada que mantindran aquestes dues personalitats a Barcelona en el context de la visita apostòlica de Tedeschini a aquesta diòcesi.²⁶⁹

Hi ha anotats també en els apunts del nunci els noms dels eclesiàstics barcelonins Montagut,²⁷⁰ Solanas,²⁷¹ Balaguer²⁷² i Portolés,²⁷³ tots ells anticatalanistes i espanyolistes, per emprar el mateix llenguatge de monsenyor Tedeschini, i que «se'ls veia més pujant i baixant les escales del Govern Civil i de Capitanía que no pas les de la catedral», com ho deia un full volant d'aleshores.²⁷⁴ D'aquests sacerdots, el doctor Carreras dirà més tard, a Barcelona, que són pocs i que són «*instrumento más o menos*

254. Josep Benet diu del pare Vives que, essent el seu professor de català a l'Escolania, «m'ajudà molt a conèixer el país i m'obrí al món de la lectura». BENET, *Memòries I* 15.

255. "Declaracions preses pel pare Gamarra" f. 64v.

complaciente de delación tendenciosa» contra llur Bisbe.²⁷⁵

Amb el mot «Trento» que hom pot llegir en les notes del visitador apostòlic degué ésser introduïda en la conversa entre Tedeschini i Carreras la defensa que aquest darrer eclesiàstic feia de l'ús de la llengua pròpia del país en la pastoral, tal com ho establia aquell concili ecumènic. Aquesta disposició tridentina era un dels arguments preferits del sacerdot Carreras i del bisbe Miralles, de Barcelona –que estava al corrent de les accions del seu prevere– a l'hora de propugnar que, a Catalunya, hom prediqués al poble i l'ensenyés en català.²⁷⁶

Una altra part de l'entrevista degué girar entorn de qüestions d'actualitat o més ben dit de les dificultats que experimentava la jerarquia eclesiàstica catalana en aquell ambient de repressió de la llengua que estava duent a terme la Dictadura. Així és citat en les Notes preses pel nunci a Montserrat el nom del bisbe de Barcelona, Josep Miralles, amb els problemes d'entesa que arribà a tenir el prelat amb el governador militar, general Emilio Barrera.

Igualment, hi surt la reacció que suscità la publicació en 1928 d'un document que feia públic un acord d'un altre d'anterior, de 1923, en què els bisbes de la Tarraconense preconitzaven l'ús normal del català a l'Església sense excloure'n tanmateix el castellà: «La predicació de la divina paraula a Catalunya es continuarà fent en la llengua del país, com a norma general; i s'usarà el castellà a les esglésies i ocasions en què especials circumstàncies ho aconsellin, a judici dels respectius rectors o encarregats». El Directori acudí a la Santa Seu protestant per aquest acord episcopal i el diari de Madrid, *ABC*, encapçalà una reacció tremenda contra els prelats catalans i llur metropolità.²⁷⁷ De tot això, en tractarem en un treball posterior.

Finalment, entre les Notes del nunci preses durant la seva permanència a l'Abadia de Montserrat, n'hi ha encara dues més. Una és com l'esquema d'unes paraules per ser pronunciades en ocasió de la seva estada a Montserrat davant dels monjos i una altra en què hom s'adona que fou el discurs de comiat. La primera, tant pot ser un esquema de discurs, com d'un

275. “Informe final del nunci” *f.* 38. «Informe final de la visita apostòlica de 1928» 515. L'Abadia Santuari de Montevergine de què parla el nunci Tedeschini es troba a Montevergine Avellino, Itàlia, i pertany a la Congregació Sublacense de monjos benedictins, com els de Montserrat.

276. *Benet (Joan) Reixach i Balmanyà* (Castell d'Aro, Baix Empordà, 1879 – Montserrat 1959), vestí l'hàbit benedictí en 1894, professà en 1900 i fou ordenat sacerdot en 1903. Vegeu el nostre apèndix documental núm. 5.

278. “Declaracions preses pel pare Gamarra” *f.* 65.

sermó. Es tracta, de tota manera, d'un esquema amb apunts que denota, d'una part un bon domini històric del que tracta i de l'altra, com el nunci s'informava sempre bé des del punt de vista històric i sobre la realitat del moment en què parlava o escrivia.

Aquesta nota amb els continguts per a l'entrada del nunci a Montserrat conté, a més, referències als llocs d'arreu del món relacionats amb la Mare de Déu de Montserrat, com, per exemple, el temple que duu el mateix nom a Madrid, i rebla especialment l'existència a Roma de la Iglesia Nacional Española de Santiago y Montserrat,²⁷⁸ presència, assenyala monsenyor Tedeschini, de Montserrat prop del Papa. En efecte, de l'església de Montserrat a Roma el nunci anota: «*Spagna é amata in Roma per mezzo di Monserrat, cioè per mezzo di questa Vergine e di questo santuario [...] Qui, Monserrat é il cuore di una regione. In Roma e nel Vaticano e pel Papa é il cuore di Spagna*».

No deixa pas de citar el delegat apostòlic en el seu esquema els noms del Rei i del seu Govern, el de la Dictadura de Primo de Rivera, així com de mostrar els lligams d'aquell monestir i de Catalunya mateixa amb la resta d'Espanya: «*Come il Papa colà [Roma] benedice, così benedice qui [Montserrat] E chi benedice il Papa colà? 1° Alla Spagna, al Re, alle sue autorità, al suo popolo 2° Cataluña*».²⁷⁹

I el darrer text del nunci Tedeschini escrit des de Montserrat data del primer de maig de 1928; això és, del mateix dia de la seva partença del monestir per encaminar-se novament cap a Barcelona. Ben segur que es deu tractar, doncs, de les paraules de comiat que degué pronunciar davant de la comunitat. Les transcrivim com a conclusió de la nostra pròpia excursió pel Montserrat de la visita apostòlica que monsenyor Tedeschini féu a aquell monestir. Remarquem solament com el diplomàtic del Vaticà fa

259. *Pere Celestí Gusi i Rossell* (Barcelona 1897 – Montserrat 1978), abat, en 1921 fou nomenat secretari de l'abat Marcet, un càrrec que ocupà fins al 1940. En fou un dels principals consellers. L'acompanyà en els seus viatges com a visitador de la seva congregació Sublacense, fou abat de Manila, Filipines; visitador, en 1958, de la província espanyola, i en 1959, abat general de la Congregació de Subiaco, fins 1966, que és quan tornà a Montserrat. Deixà diversos estudis sobre art i unes memòries inèdites. Vegeu MASSOT I MUNTANER, *Creadors del Montserrat modern* 260-269.

260. El pare Massot diu que aquell capteniment de prudència del pare Gusi era el seu tarannà de sempre.

261. Ens hem referit ja a aquesta suposada capacitat de Gusi d'enganyar al seu abat en l'apartat referit a dom DOMINGO M. GONZÁLEZ.

una francesilla als monjos pronunciant tres comptats mots en llur llengua comuna, els que constitueixen l'expressió «*Mare de Déu*»:

*«Al visitar, como hacemos España, y como enviado especial del Santo Padre, este santo y glorioso monasterio, doy gracias a Dios por el ejemplo de piedad y de observancia que tienen los hijos de S. Benito encomendado, y pido a la Mare de Deu de Monserrat [sic] bendiga y fecunde mi viaje por esta hermosa tierra a sus más próximos hijos, y bendiga a la vez [ratllades Spagna, España] la nación que se forma con el nombre de católica y de mariana. La Ciudad Eterna que se admira con el ejemplo y con la devoción de Montserrat, y el Vicario de Cristo, que se ha dignado mandarme a esta bendita montaña y que aquí vuelve con su corazón de Papa, de sabio y de admirador de San Benito, sus ojos de Padre, y para que vuelva con sus ojos misericordiosos esta Excelsa Madre y siempre Virgen María sobre todo el Reino de Cristo la dulzura y las gracias de la Reina de misericordia. 1 de Mayo de 1928».*²⁸⁰

IV. RESULTATS DE LA VISITA DE TEDESCHINI A MONTSERRAT

Deturem-nos ara a veure què passà després de la visita apostòlica de monsenyor Federico Tedeschini a Montserrat. Vegem, doncs, quin ús donà a les informacions que posseïa, ja fos abans o ja fos després de la seva missió de 1928 a Catalunya, i com les acollí la Santa Seu.

L'INFORME FINAL

La *Inchiesta in Catalogna*, l'hem fet servir ja moltes vegades en el

262. "Informe de dom González" f. 355. Apèndix documental núm. 6.

263. "Informe de dom González" f. 371v.

264. Vegeu l'apèndix documental núm. 5.

265. *Josep M. Fontserè i Masdeu* (Vinyoles d'Orís, Masies de Voltregà (Osona), 1854 – Barcelona 1936) monjo de Montserrat, sacerdot incardinat a la diòcesi de Norcia, Itàlia, en 1883, vicari de Monteleone, ingressà a Montserrat en 1888. Fou assassinat a l'edat de vuitanta-dos anys, a Pedralbes, Barcelona, junt amb d'altres sis religiosos de la mateixa comunitat durant la revolució de 1936, entre ells dom Domingo González Milán. MASSOT I MUNTANER, *Guerra civil a Montserrat 156-157* i BASCO GRACIÀ, *Mártires del siglo XX* 404.

transcurs d'aquestes pàgines, ara reblem només que el nunci dedicà unes seixanta pàgines de les dues-centes quaranta que té el seu informe exclusivament a Montserrat, a part, és clar, de les referències que fa a aquesta abadia en el context de la Qüestió catalana.²⁸¹

El títol, Suplantació del castellà a Montserrat, d'un dels apartats d'aquell Informe final junt amb els seus subtítols que el nunci anava posant a mà sobre el text mecanografiat, ja parlen per ells mateixos sobre quins temes tractava el visitador apostòlic, tots manllevats de la vida i de l'actuació dels monjos montserratins i sempre relacionats amb llur catalanisme i a voltes amb el que ell en deia llurs sentiments separatistes.

Heus ací els subtítols de l'enunciat del visitador Suplantació del castellà a Montserrat: Les escoles del monestir i l'ús que hom hi fa del català; la introducció de noves assignatures en aquesta llengua; les publicacions en català de l'abadia; l'oficialitat exclusiva del català al cenobi; el foragitament dels monjos castellans de la comunitat; la seva hostilitat envers Espanya, el seu separatisme i la passivitat dels superiors del monestir en relació a aquest fet polític; la feble formació dels juniors que és, d'altra banda, causa també de llur catalanisme; les manifestacions catalanistes que es donen a la comunitat montserratina, com els Pomells de Joventut, l'himne *Els Segadors*, la presència de la bandera catalana, l'adopció de les casulles gòtiques, la pronúncia del llatí amb fins separatistes i l'influx que ha tingut aquesta darrera opció dels monjos fora de llur ambient, per exemple entre els orfeons catalans; el text catalanista de la Visita espiritual de la Mare de Déu de Montserrat. Altres temes tractats per Tedeschini en relació amb l'abadia montserratina són la intervenció del bisbe Miralles negant-se a concedir la llicència eclesiàstica a algunes composicions literàries i musicals dedicades a aquella devoció mariana,²⁸² l'assemblea també separatista de la Lliga Espiritual de Nostra Senyora de Montserrat de 1919; el Congrés Litúrgic de 1915 i finalment l'exili forçós del castellà

266. *Francesc Cambó i Batlle* (1876-1947), polític, advocat i financer. Políticament, fou un dels màxims dirigents del centre dreta a Catalunya i un gran mecenes de la cultura catalana. Creà la Fundació Bernat Metge, la Fundació Bíblica Catalana i la Fundació Cambó, al servei d'aquesta cultura. La *Fundació Bíblica Catalana* era dedicada a la versió i publicació en català de la Sagrada Escriptura. Esmentem ací sols una obra, imprescindible per al coneixement del polític català, J. PABÓN, *Cambó (1876-1918)*, I. Barcelona 1952. 1954; ID., *Cambó*, II. (1918-1930), III. (1930-1947), Barcelona 1969.

267. "Notes del nunci/Montserrat"(original autògraf): ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 833, *fasc. 1, f. 424*. Sobre el doctor Icart que s'entrevistà amb el nunci a Barcelona, vegeu el nostre article «Visita apostòlica a Barcelona de 1928» 257-258.

de tot el clos monàstic.

LA “SOLUCIÓ FINAL”

El que compta del que acabem de dir no és tant de què tractava el visitador apostòlic en el seu Informe final, que ja ho sabem, car els objectius de la seva visita responien a les instruccions que li foren donades per la Santa Seu; sinó, és clar, la interpretació que donava del fet catalanista i la solució per a eradicar-lo de Montserrat.

Les propostes secretes del nunci derivades del seu *Rapporto finale* – com la Cúria de Roma deia també a l’Informe final– no es troben justament aquí, sinó en les que presentà Tedeschini al papa Pius XI, amb un despatx dirigit al cardenal Gasparri, al marge, doncs, del plec de la relació de la visita apostòlica.²⁸³

La causa d’aquesta manera de procedir, l’explica el mateix nunci al secretari d’Estat; això és, la por que tenia dels catalanistes, que, amb la gran quantitat de contactes i de relacions d’amistat que tenien a Roma, fàcilment acabarien assabentant-se de les propostes personals del nunci, per més secretes que fossin i aquesta eventualitat, diu Tedeschini: «m’ocasionaria disgustos i mals sense fi, i posarien en una situació molt seriosa la meva nunciatura».²⁸⁴

Vet aquí, doncs, la «solució final» que suggerí el nunci Tedeschini a Pius XI: per a resoldre d’una vegada per sempre la «*Questione catalana*», el visitador apostòlic es permet d’indicar al Sant Pare que fos depositat l’abat de Montserrat, dom Antoni M. Marcet, i que fos traslladat fora de Catalunya l’arquebisbe de Tarragona, cardenal Francesc Vidal i Barraquer. Per al nunci, aquestes dues eventuais mesures són irrenunciable, si és que hom vol acabar amb aquella Qüestió:

«Visto adunque, come chiaramente risulta del mio Rapporto, che esponenti, fautori e propulsori del movimento Catalanista, specialmente in ordine all’uso della lingua Catalana, e non in ordine ad un

268. “Informe final del nunci” f. 13v. Vegeu «Visita apostòlica a Barcelona de 1928» 227-230 i «Informe final de la visita apostòlica» 621.

269. «Visita apostòlica a Barcelona de 1928» 282-304.

270. *Josep Montagut i Roca* (¿ 1876 - Barcelona 1956), sacerdot de tendència integrista i anticatalanista i canonge de la catedral de Badajoz, capellà després del Palau Reial de Pedralbes de Barcelona, donà moltes conferències en aquest mateix

uso qualsivoglia, sibbene in ordine ad un uso che la imponga come ufficiale, ed assoluta pericò automaticamente la lingua Castigliana fomentando con ciò l'amore a Catalugna, non come a regione, ma come a Nazione, sia pure federativa, e spegnendo per conseguenza l'amore alla Spagna, sono due personaggi, d'altronde virtuosi e in tante altre cose benemeriti, cioè l'Em.mo Signor Cardinale Arcives-

sentit i escriví diversos articles periodístics. Té tres llibres publicats entre 1923 i 1930, *La Tesis Española y el Vaticano. Recuerdos de la peregrinación patriótica*, Barcelona 1925, *El Dictador y la Dictadura*, 1928, i *Los errores de la Dictadura y réplica al libro de Cambó*, 1929. Un breu estudi de les seves obres, en ROIG ROSICH, *Dictadura de Primo de Rivera* 424-432. El bisbe Miralles informava a Tedeschini sobre els problemes que li ocasionava Montagut. Carta del bisbe Miralles al nunci Tedeschini. Barcelona, 21 de desembre de 1926 i 3 d'abril de 1927. ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 838, *fasc. 2*, ff. 308-310. El mateix Miralles informa el nunci que el general Milans del Bosch creia que Montagut era digne d'una mitra. Informe de Miralles sobre el catalanisme adreçat a Tedeschini. Barcelona, 11 de juliol de 1926: ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 839, *fasc. 1*, ff. 15v.16.

271. Joan Solanas i Calaf (nascut en 1862), sacerdot de tendència integrista i anticatalanista, beneficiat de la Parròquia de la Puríssima Concepció de Barcelona des de 1899. El bisbe Miralles, referint-se al reverend Solanas i a d'altres eclesiàstics, diu que el sotsdiaca Nadal és l'únic que visita la Capitania de Barcelona –vol dir el general Barrera–, junt amb el canonge Montagut i un “suspeñ a divinis”, Joan Solanas, “*un conjunto de loco y piadoso como el perpetuo subdiacono Nadal*”. (AI·legat n. 13), carta del bisbe Miralles al nunci Tedeschini. Barcelona, 4 de desembre de 1927: ASV, *A.E.S., España*, 1927, *pos. 589, fasc. 5*, ff. 57-60v. Vegeu «Visita apostòlica a Barcelona de 1928» 339-340. La Santa Seu coneixia bé qui era mossèn Solanas i sabia la gran quantitat d'articles que havia escrit principalment en *La Voz de Gerona*: ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 837, *fasc. 3*, entre els ff. 310-525 i *Ibid.*, 839, *fasc. 1*, ff. 38-41 i 161-171.

272. Mossèn Balaguer pertanyia a la *Unión Patriótica* i era redactor del diari *El Diluvio*, ROIG ROSICH, *Dictadura de Primo de Rivera* 421. Ja sabem que aquell partit era com una derivació de la *Unión Monárquica Nacional*, partit polític creat en 1918 per Alfons Sala i Argemí, de caràcter monàrquic i centralista radicals de la dreta catalana, amb homes coneguts de Tedeschini com Darius Romeu, baró de Viver, i Milà i Camps, marquès del Montseny. En definitiva, fou el gran suport de la Dictadura a Catalunya. D'aquí sortí La *Unión Patriótica*, fundada en 1924, per iniciativa de Primo de Rivera. *El Diluvio* era paradoxalment un diari satíric, republicà i anticlerical fundat en 1879 i que desaparegué en 1939.

273. El canonge Portolés pertanyia igualment a la *Unión Patriótica*. ROIG ROSICH, *Ibid.*, 421. Monsenyor Miralles explica al nunci que ell sap, que una minyona de mossèn Portolés li havia trencat damunt del seu cap una ampolla a la sortida de la catedral. Carta del bisbe Muralles al nunci Tedeschini. Barcelona, 15 de desembre de 1925: ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 837, *fasc. 1*, entre els ff. 78-91v.

274. Vegeu ROIG ROSICH, *Ibid.*, 421.

covo di Tarragona e il Rev. Abate di Montserrat, io sarei dell'umile parere che questi, pur con ogni migliore trattamento, fossero rimpiazzati [...] Essi sono ab antiquo, convinti della loro, diciamo pure, politica: sono da anni ed anni circondati da amicizie, da cariche, da iniziative, forse da impegni, che fanno loro una violenza umanamente invincibile; sono ormai una bandiera, che rappresenta una tendenza ed incoraggia i numerosissimi partigiani formati alla loro scuola. —Qualora rimanessero, sarebbero due personalità, che, se non colle parole, certo colle opere, col silenzio, colle simpatie predicherebbero sempre che la Santa Sede è stata ingannata; e con ciò l'equivoco e il danno, non solo politico (del quale la Chiesa non si deve interessare, ma del qual deve pure rispondere nei suoi Pastori), ma soprattutto religioso, continuerebbero, e tutto ciò che si è fatto fino ad ora, sarebbe gettato al vento».²⁸⁵

Solucions veritablement agosarades. Veurem tot seguit si s'averaren les propostes secretes de monsenyor Tedeschini pel que fa particularment a l'Abadia de Montserrat.

LA INTERVENCIÓ DE LA SANTA SEU

La visita apostòlica de monsenyor Tedeschini a Catalunya finalitzà el 25 de maig de 1928. Un cop tornat a Madrid, redactà l'Informe final, que datà el 22 de juny, encara que, de fet, no l'acabà d'escriure fins a meitats de juliol, i no arribà a Roma sinó al final d'aquest mes o a principis del següent. Al mes d'agost es trobava igualment el nunci a Roma i fou, potser, aleshores quan lliurà ell mateix el resultat de la seva investigació al cardenal secretari d'Estat.²⁸⁶ És natural que essent Tedeschini a la Ciutat

275. Vegeu «Visita apostòlica a Barcelona de 1928» 296.

276. Una mostra d'això hom la trobarà en MASSOT I MUNTANER, *Bisbe Miralles* 32-37 i en J. AMENGUAL I BATLLE, «Plantejaments del bisbe Josep Miralles i Sbert contra la instrumentalització de la llengua a través de l'ensenyament del catecisme», dins: *Segon Congrés internacional de la llengua catalana. VIII Àrea 7 història de la llengua*. Edició a cura d'Antoni Ferrando, València 1989, 239-246; P. LLABRÉS I MARTORELL, «Història de l'ús de la llengua catalana en l'Església de Mallorca», dins: *Ibid.*, 571-572.

277. Ens remetem com a síntesi d'aquest episodi a R. MUNTANYOLA, *Vidal i Barraquer, cardenal de la Pau*, Abadia de Montserrat 1976, 79-296 i a ROIG ROSICH, *Ibid.*, 400-403.

Eterna –i més tenint en compte que Tedeschini era deixeble molt apreciat per Gasparri– que nunci i secretari d’Estat s’haguessin entrevistat dintre de la primera quinzena del mes d’agost per tractar sobre el raport del primer i de com posar en pràctica els seus continguts.²⁸⁷

De fet, Tedeschini, tornat ja a Madrid, fa constar a mitjan octubre, que anteriorment ja havia fet algunes observacions al cardenal Gasparri respecte a les mesures que calia adoptar en relació a la «gravíssima qüestió catalana» i dins d’aquesta qüestió la d’aplicar també alguns correctius al catalanisme dels monjos de Montserrat.

La intervenció del cardenal Gasparri. D’altra banda, hi ha un informe elaborat per la Congregació d’Afers Eclesiàstics Extraordinaris, de 1930, en què hom pot llegir-hi que Tedeschini, cap a la fi de l’any 1928, es trobava amb permís a la Ciutat Eterna, i que coadjuvà el secretari d’Estat a estendre totes les instruccions que després el mateix Gasparri remetria als relatius dicasteris i des d’on haurien de sortir els famosos cinc decrets dirigits a l’episcopat català entre 1928 i 1929 i les determinacions de la Congregació per als Religiosos, de què ens ocuparem a partir d’ara:

278. L’actual *Iglesia Nacional Española de Santiago y Montserrat* a Roma, com es deia ja així en temps del nunci Tedeschini, prové d’una fundació del segle XIV de dos hospicis o hostatgeries per als pelegrins de la Corona d’Aragó que visitaven Roma. En 1495, el papa Alexandre VI els fusionà en una sola confraria sota l’advocació de Santa Maria de Montserrat. En 1518 començà a bastir-se l’església de *Santa Maria in Monserrato* al costat de la capella de *San Niccolò in Corte Savella* d’un dels dos antics hospicis. En 1807, es fusiona amb una altra institució, fundació al segle XV, l’església de *San Giacomo degli Spagnoli*, situada en l’actual plaça Navona, que tenia cura dels pelegrins de la Corona d’Aragó. L’església de *Santiago* fou clausurada en 1798 i fusionada aleshores per Pius VII amb la de Montserrat. En 1878, es ven l’església de plaça Navona i es crea així una única església nacional amb la de Montserrat, la *Iglesia Nacional Española de Santiago y Montserrat*, que és el que explica l’originalitat d’aquest títol. De fet, doncs, ha representat la presència d’Espanya i en concret de Montserrat a Roma fins als nostres dies. En 1949, fou inaugurat el Centre d’Estudis Eclesiàstics en la casa residència de l’Església Nacional Espanyola, que dependria econòmicament de l’Obra Pia espanyola a Roma, o els actualment anomenats Establiments espanyols a Roma. Els béns de l’Obra Pia són els que provenen de les antigues esglésies de Santiago i de Montserrat. L’objecte del Centre d’Estudis Eclesiàstics era que els capellans de l’església nacional poguessin dedicar-se a l’estudi i a la investigació, a més de complir amb les obligacions de llurs capellanies. Abans, en 1919, el marquès de Magaz ja havia proposat un idea semblant a aquesta. Avui el Centre d’Estudis Eclesiàstics a Roma continua el seu servei fundacional. Vegeu J. FERNÁNDEZ ALONSO, *S. Maria di Monserrato*, Roma 1968 i *El Centro Español de Estudios Eclesiásticos* (1950-1975), Roma 1975.

*«Sua Eminenza il Sig Cardinale Segretario di Stato verso la fine dell'anno 1928, coadiuvato da Mons. Tedeschini, che si trovava in congedo a Roma, stese personalmente tutte le istruzioni, che poi rimise ai relativi Dicasteri, affinché dessero alle medesime la opportuna forma e le inviassero agli Ordinari».*²⁸⁸

La documentació conservada a l'Arxiu Secret Vaticà permet també de veure clarament per nosaltres mateixos com les minutes del que serien els futurs decrets de les cinc congregacions romanes —a més de la dels Religiosos— eren confeïdes des de la Secretaria d'Estat; això és, pel cardenal Gasparri, assessorat, com ja hem dit, pel nunci Tedeschini. De la lectura d'aquelles minutes ens hem pogut adonar que cada una, en la seva primera redacció, havia estat escrita tota sencera del puny i lletra del secretari d'Estat, el qual les enviava també a Madrid per informar-ne el nunci.

Les instruccions del cardenal Gasparri. Passem ara a analitzar quines foren concretament les instruccions que el cardenal secretari d'Estat donà a la Congregació per als Religiosos respecte a Montserrat. El cardenal Gasparri, en la minuta preparada per a adreçar-se al cardenal Laurenti, prefecte d'aquella Congregació, i seguint fil per randa els informes que li foren lliurats pel nunci, tracta dels principals ordes religiosos catalans tocats segons ell pel catalanisme separatista, verbigràcia els jesuïtes i els caputxins. Posa a continuació el dels fills de Sant Benet a Catalunya i diu sense cap preàmbul:

*«Ma i più spiccantì catalanisti sono i PP. Benedettini di Monserat. Il celebre monastero è il centro dell'ideale catalano e il foco dal quale emanano le tendenze estreme oggi più in voga in Catalogna».*²⁸⁹

279. "Notes del nunci/Montserrat" ff. 415-415v. Encara que es tracti sols d'uns apunts de Tedeschini els transcrivim en el nostre apèndix documental núm. 7. Almenys hi hagué alguna reacció a les paraules del nunci, a Montserrat ja que l'anticatalanista mossèn Solanas recull una anècdota d'un catalanista indignat per la poca sensibilitat mostrada per Tedeschini envers els seus sentiments catalanistes. Vet aquí el que diu Solanas sobre aquest anònim confident: «¡Salgo indignado de la iglesia (Montserrat). El señor nuncio en el sermón por lo menos ha repetido cincuenta veces España sin mentar en ninguna a Cataluña. Ni falta que hace hube que contestarle ». J: SOLANAS, «Corruptores del buen sentido»: *La Voz de Gerona*, 26 d'agost de 1928: ASV, Arch. Nunz. Madrid, 839, fasc. 1, f. 41.

Aquesta opinió, que és la que es formà monsenyor Federico Tedeschini després de la seva visita apostòlica a Catalunya i en concret a la mateixa Abadia de Montserrat, és, doncs, la que fa seva el secretari d'Estat.

Els retrets del cardenal Gasparri davant de la Congregació per als Religiosos respecte del monestir català són els següents: La desaparició de monjos castellans d'aquest cenobi per convertir-lo d'aquesta manera en un reducte sols de catalans i l'obligació que el seu abat imposa als candidats a entrar-hi de fer-los signar l'acceptació de les característiques catalanistes que posseeix el monestir en l'actualitat; el bandejament de la llengua castellana a favor quasi exclusivament de la catalana i el catalanisme separatista de l'abadia, que es palesa en el suport que dona a la Lliga Espiritual de Nostra Senyora de Montserrat.²⁹⁰

I així, la Secretaria d'Estat indica una mesura per posar fi al catalanisme d'alguns, ja identificats, religiosos de Catalunya. Assenyalem-la aquí: passar una visita apostòlica per part dels superiors generals dels jesuïtes, dels caputxins i dels benedictins de Subiaco a llurs establiments a Catalunya. Als visitadors caldria donar-los instruccions precises i facultats especials, i que hi vagin proveïts amb el secret pontifici del Sant Ofici —és a dir, el màxim— que protegeixin totes llurs accions.

En aquest darrer punt, el cardenal Gasparri esmenta al prefecte de la Congregació, que als eventuais visitadors apostòlics dels religiosos catalans els servirà l'exemple dels pares dominics d'Espanya; val a dir, que en aquelles circumstàncies sigui aplicat, «*nominalmente, se possibile*», allò mateix que els dominics espanyols ja tenien per costum de fer amb llurs frares catalanistes: enviar-los a les missions.²⁹¹ Hom ja veu que la Secretaria d'Estat jugava fort amb la Qüestió catalana, particularment en el cas dels religiosos. El suggeriment venia, de tota manera, de monsenyor Tedeschini.

LA VISITA APOSTÒLICA A MONTSERRAT DE L'ABAT GENERAL

Ha de ser considerada com a visita apostòlica, derivada de les disposi-

280. Paraules de comiat de Tedeschini de l'1 de maig de 1928. "Notes del nunci/Montserrat" f. 407.

281. "Informe final del nunci" ff. 31v.-50. Cal tenir en compte que es tracta de folis escrits per les dues cares. Vegeu «Informe final de la visita apostòlica» 642-662.

cions de la Congregació per als Religiosos, la que féu a Montserrat l'abat general de Subiaco, dom Maur Etcheverry,²⁹² a finals de desembre de 1928 i durant el gener de l'any següent, més, doncs, d'un mes.²⁹³ D'aquesta visita, no n'hi ha traces en els fons dels arxius vaticans que hem consultat.²⁹⁴

La Congregació per als Religiosos tenia ja preparat a primers de desembre de 1928 el projecte de les instruccions d'aquest dicasteri per als generals dels jesuïtes, el pare Wlodimir Ledókowski, i dels benedictins de la Congregació benedictina sublacense, l'abat Etcheverry, «*che sono pronti ambedue a partire quanto prima per la Spagna a compiervi la visita ordinata dal S. Padre, circa il catalanismo di alcuni catalanisti*». Així fa arribar aquelles instruccions al secretari d'Estat a fi i efecte que les posés en mans de Pius XI, perquè el Sant Pare les conegués abans de rebre els generals esmentats, més el dels caputxins²⁹⁵ –amb la mateixa missió que els dos anteriors–, en l'audiència privada, que fou demanada «*quanto prima*» pel prefecte de la Congregació, el cardenal Laurenti.²⁹⁶

L'audiència amb el Papa dels generals Ledókowski i Etcheverry tingué efectivament lloc el dia 9 de desembre i en el transcurs de la qual aprovà les disposicions de la Congregació per als Religiosos.²⁹⁷ Sabem que, abans de d'anar a Montserrat, l'abat general sublacense havia ja dit en algun ambient: que «hi havia exageracions contra Montserrat». Això motivà, segons el secretari de la Congregació d'Afers Eclesiàstics Extraordinaris, que el secretari d'Estat estigués «*un poco in pensiero per la visita di Monserrato*». És per aquest motiu, que el cardenal Gasparri, després de l'entrevista dels pares Etcheverry i Ledókowski amb Pius XI volia veure'ls personalment per fer-los «de viva veu totes les recomanacions oportunes» per quan passessin visita a llurs ordes.²⁹⁸

És evident l'interès de Gasparri perquè la visita d'Etcheverry als monjos de Montserrat anés segons les instruccions que ell mateix havia donat al prefecte de la Congregació per als Religiosos, en el sentit de les decisions que ja havia pres juntament amb Tedeschini.

I després de la visita arribaren les decisions. Recordem com el nunci

282. Es tracta de la devoció, tinguda igualment per catalanista, els *Cants d'alegria a la Mare de Déu de Montserrat*, text del literat Joan Bartrés i música de mossèn Francesc Baldelló. Aquests goigs, segons Tedeschini, no aconseguiren la censura eclesiàstica del Bisbat de Barcelona, perquè el músic no féu cas de les correccions que li foren indicades pel censor, de cara a obtenir el *nihil obstat* eclesiàstic, en concret les que invoquen de la Madona de Montserrat l'«alliberament de Catalunya». “Informe final del nunci” ff. 48-48v. Vegeu «Informe final de la visita apostòlica» 529.

havia demanat al cardenal Gasparri de presentar a Pius XI el seu suggeriment de remoure ja sia el cardenal Vidal i Barraquer i ja sia també l'abat Marcet. Vidal i Barraquer, la Santa Seu no gosà tocar-lo. Afegim aquí, que no era pas la primera vegada que hom volia traslladar l'arquebisbe de Tarragona a una altra seu de la resta d'Espanya²⁹⁹ o fins i tot fora, a París, a Brussel·les o a Roma mateix –tal com ho demanava el Govern de la Dictadura.³⁰⁰

Breu exili de l'abat Marcet. L'abat de Montserrat, en canvi, fou allunyat del seu monestir en 1929, però només uns mesos, en què visità Xile, Argentina i Terra Santa. Tampoc era la primera volta que el poder civil pretenia de remoure l'abat de Montserrat. Això darrer era almenys el que corria entre els monjos d'aquesta abadia. Segons aquesta espècie que circulava entre els religiosos, fou aquella la petició que el rei Alfons XIII presentà al papa Pius XI en 1924, eventualment en el transcurs del viatge que el monarca féu aquell any a la Ciutat Eterna.³⁰¹ No hem trobat documentada per ara aquesta petició.

Exili temporal d'alguns monjos. A més de llur abat, altres religiosos de Montserrat foren igualment castigats en 1929 de manera semblant a llur abat, això és, enviant-los temporalment a l'estranger.

Es tractava del prior, Gregori M. Sunyol, el futur cardenal Anselm Albareda, i fins i tot el germà de Marcet, Adeodat. Aquest darrer fou confinat solament uns dies a la finca de Can Castells, que els monjos tenien a Esparguera, prop del monestir; i per això, amb sornegueria, el pare Adeodat es dolia que a ell l'haguessin destinat a un lloc tan a prop de Montserrat i que no l'haguessin enviat, com els altres castigats, a l'estranger...³⁰²

V. A TALL DE CONCLUSIÓ

Hem arribat a la fi d'aquest nou episodi de la visita apostòlica de monsenyor Federico Tedeschini a Catalunya en 1928, ara en concret a

283. Despatx reservat n. 3245 del nunci Tedeschini al cardenal Gasparri. Madrid, 15 de juliol de 1928: ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 836, ff. 315-316v. (minuta autògrafa). Vegeu «Informe final de la visita apostòlica» 753-754.

284. "Informe final del nunci" f. 7v. Vegeu «Informe final de la visita apostòlica» 615.

Montserrat. El seu estudi ens forneix molts detalls interessants sobre les persones i de manera especial sobre allò que deien precisament en secret durant aquella visita. El nostre treball palesa almenys tres coses, segons el nostre parer:

Primera, la parcialitat en l'ús de les fonts emprades pel visitador apostòlic a l'hora d'elaborar el seu Informe, car la més gran quantitat d'informació sobre Montserrat continguda en el *Rapporto in Catalogna* procedeix d'un escrit, el de dom Domingo González.

Segona, apareix un Tedeschini que fa com un doble paper; això és, prorrump en grans elogis de Montserrat i, en canvi, és un adversari del monestir que va conèixer, particularment de l'abat i dels monjos més representatius d'aquella comunitat.

La tercera observació és que alguns dels monjos tingueren un capteniment potser massa ingenu davant del nunci. Tedeschini podia ser més o menys parcial, però els entrevistats no haurien d'haver ignorat que el representant de la Santa Seu disposava de molta informació i que, com hom ho diu col·loquialment –i Tedeschini, també– al nunci no se'l podia fer combregar amb rodes de molí;³⁰³ en definitiva, que no era pas tan fàcil enredar-lo si ell no se'n deixava.

Afegim a aquestes observacions que dels dinou religiosos que s'entrevistaren amb el visitador apostòlic en 1928, com ja ho hem assenyalat a l'inici d'aquest treball, cinc foren assassinats durant la persecució religiosa que s'esdevingué arran de la revolució de 1936, quasi un quart del total. El nombre dels monjos de l'Abadia de Montserrat que perderen llurs vides en aquelles tràgiques circumstàncies fou exactament de vint-i-un, més un altre, també afusellat, a Pueyo, Barbastre, i dos més que provenien del monestir de Santa Maria de Valvanera.³⁰⁴

La magnitud d'aquesta tragèdia no deixa de contrastar fortament amb

285. Despatx reservat n. 3245 de Tedeschini a Gasparri. Madrid, 15 de juliol de 1928: ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 836, f. 316v. (minuta autògrafa). Vegeu «Informe final de la visita apostòlica» 753-754.

286. L'ambaixador d'Espanya prop de la Santa Seu, el marquès de Magaz, que era de vacances d'estiu, envia salutacions a Tedeschini, de seguida que s'ha assabentat de la seva arribada a Roma. Carta del marquès de Magaz al nunci Tedeschini. Gran Hotel de Dobbiaco, 4 d'agost de 1928 (original manuscrit): ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 838, fasc. 2, f. 332.

287. Diem que la trobada o trobades hagueren de transcórrer durant la primera quinzena d'agost, puix que el mateix Gasparri escrigué en la seva lletra adreçada a

l'objecte de la visita de monsenyor Tedeschini a Montserrat i, sobretot, si la parangonem amb algunes de les preguntes que hi foren formulades, verbigràcia sobre la pronúncia del llatí, l'ús de les casulles neogòtiques, els llacets amb la bandera catalana...; és clar, que n'hi havia també d'altres de més substància, encaminades a esbrinar l'impacte real del puixant moviment catalanista a Montserrat, ni que fos certament per corregir-ne eventuais abusos.

És, tanmateix, com si la Nunciatura i la Secretaria d'Estat no haguessin tingut prou sensibilitat per a comprendre quins eren els problemes reals que tenien plantejats tant l'Església a Catalunya, com la mateixa Catalunya i tota Espanya.

El pare Josep Massot deia fa ja més de trenta anys, referint-se també a Montserrat, que a la historiografia catalana li mancava un estudi seriós sobre l'Església durant Dictadura de Primo de Rivera.³⁰⁵ Esperem que el present treball sigui una petita aportació en la línia del que demanava el monjo de l'actual Montserrat pel que fa, en el nostre cas, al seu monestir i en concret a la visita de 1928 de Tedeschini al cenobi montserratí, motivada en gran part per ell mateix i pels capitosts d'aquell Govern dictatorial.

Ramon Corts i Blay, pvre.
biblioteca@balmesiana.org

Tedeschini que el dia quinze sortirà cap al seu poble natal, Ussita. Carta del cardenal Gasparri al nunci Tedeschini. Vaticà, 14 d'agost de 1928: ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 836, fasc. 2, f. 323. Vegeu «Informe final de la visita apostòlica de 1928» 756.

Tot això serà objecte d'estudi en un treball d'*AnalTar* en el proper número i portarà títol: «La redacció dels decrets de la Cúria romana (1928-1929) en relació a la "Qüestió catalana"».

288. «Informe de la Congregació d'Afers Eclesiàstics Extraordinaris sobre la Qüestió catalana»: ASV, *A.E.S., Spagna, 1928, pos 589, fasc. 19, f. 24v*.

289. Minuta definitiva del cardenal Gasparri al cardenal Laurenti. Roma, 1 d'octubre de 1928: ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 836, *fasc. 2*, ff. 333-334.

290. Això darrer es refereix a les conclusions que aprovà la Lliga Espiritual en la celebració de l'assemblea d'aquesta associació el 19 de gener de 1919, i que Tedeschini inclogué com un al·legat, el número 3, al seu report de 1928. "Informe final" ff. 119v.-121v. Vegeu també el nostre «Informe final de la visita apostòlica de 1928» 750-751.

291. Així ho reportava el nunci Tedeschini, en parlar del pare Avelino Valdepareas, del convent dels dominics de Barcelona. «Informe final de la visita apostòlica de 1928» 565-566.

Avelino Díaz-Valdepareas (Cartavio, Astúries, 1876 - Barcelona 1965), dominic, destinat a diversos convents de l'orde, Salamanca, Padrón, Valladolid, La Corunya, Manacor; en 1910 fou assignat al de Barcelona. En 1928 era predicador general i, en 1929, prior de Manacor fins 1932. Es distingí en el camp de la predicació. Home d'estudi, depenia de pensadors com Balmes i, també, de Donoso Cortés i Vázquez de Mella. Dirigió la revista dominica de Barcelona *El Cruzado* i col·laborà en *Rosas y Espinas*. Agraïm aquesta informació al pare Juan José Gallego Salvadores.

292. *Maur Etcheverry* (1872-1946), abat benedictí, basc francès del monestir de Bellloc, fou abat general de la Congregació de Subiaco de 1928 a 1937. MASSOT I MUNTANER, *Creadors del Montserrat modern* 122.

293. Arribà a Montserrat el 24 de desembre de 1928, s'hi absentà quatre dies, i hi tornà el 5 de gener de 1929. S'acomiadà de la comunitat el 26 de gener de 1929. Vegeu MASSOT I MUNTANER, *Íbid.*, 122.

294. Potser caldria mirar l'arxiu de l'actual Congregació per als Religiosos i els Instituts seculars, però per ara cal esperar una millor sistematització dels fons d'aquest arxiu.

295. No sembla que hagués estat duta a terme la visita que Gasparri havia previst de fer als caputxins. Així ho deduïm de les informacions que sobre aquest episodi de la intervenció romana dóna fra Valentí Serra. Per a aquest període concret i l'impacte de la Dictadura de Primo de Rivera sobre l'orde caputxí a Catalunya, ens remetem al documentat estudi de V. SERRA DE MANRESA, *La Província de fra menors caputxins de Catalunya: de la restauració provincial a l'esclat de la guerra civil (1900-1936)*, Barcelona 2000, 338-355. Tanmateix, sí que foren empreses algunes mesures respecte als jesuïtes catalans arran de la intervenció de la Congregació per als Religiosos. Ho estudiarem també més endavant en un altre article.

296. Despatx n. 8121/28 del cardenal Laurenti al cardenal Gasparri. Roma, 7 de desembre de 1928 (original): ASV, *A.E.S., Spagna, 1928, pos. 589, fasc. 14, ff. 28-38v.*

297. No els hem trobat en cap dels arxius consultats. Podrien ser al de la Congregació per als Religiosos i els Instituts seculars, ja ho hem dit, on per ara no podem investigar.

298. Així hom pot llegir-ho en la carta del secretari de la Congregació d'Afers Eclesiàstics Extraordinaris, Francesco Borgongini Duca, al prefecte de la Congregació per als Religiosos, cardenal Laurenti. Vaticà, 9 de desembre de 1928 (minuta dactilografada): ASV, *A.E.S., Spagna, 1928, pos. 589, fasc. 14, f. 27.*

299. Els intents foren de "promocionar-lo" a Saragossa o a Granada, 1924, després de 1926, a Burgos i a València en 1929, vegeu «Informe final de la visita apostòlica» 607. Igualment, ROIG ROSICH, *Dictadura de Primo de Rivera* 389 i MASSOT I MUNTANER, «El Vaticà i Catalunya»: *Qüestions de Vida Cristiana* n. 109 (1981) 55.

300. Així hom pot deduir-ho d'una carta del marquès de Magaz al cardenal Gasparri. Roma, 19 d'abril de 1928: ASV, *A.E.S., Spagna, 1928, pos. 589, fasc. 6, ff. 109-114.* La Santa Seu es negà a les pretensions del Govern espanyol. Això mateix es conclou palesament de la carta del marquès de Magaz al general Barrera. Roma, 16 d'abril de 1928: RAGUER, «La política anticatalanista de la Dictadura»: *AnalTar* 84 (2011) 802-803. Dels intents de Primo de Rivera per portar el cardenal a Roma, n'hi ha una carta del general Primo de Rivera al marquès de Magaz. Madrid, 26 de març de 1928.

301. MASSOT I MUNTANER, *Creadors del Montserrat modern* 118.
302. MASSOT I MUNTANER, *Ibid.*, 122-125.

303. Vegeu l'ús que fa Tedeschini de l'expressió "roda de molí", en referir-se als catalanistes que fan servir la pronúncia a la romana del llatí amb fins separatistes i que després ho volen dissimular, però que naturalment a ell, al nunci, no l'enreden pas: «Certo che credere nella retta intensione dei Catalanisti su questo punto, sarebbe proprio tanto grossa come ingoiare invece di un'ostia una ruota di molino». "Informe final del nunci" *f. 46*. «Informe final de la visita apostòlica» 657-658.

304. BASCO GRACIÀ, *Mártires del siglo xx* 383-384.

305. MASSOT I MUNTANER, *Creadors del Montserrat modern* 121.

APÈNDIX DOCUMENTAL NÚM. 1

Carta de l'abat de Montserrat, Antoni M. Marcet, al nunci Tedeschini. Montserrat, 23 de març de 1928.

Carta de l'abat Marcet, escrita després de la seva entrevista amb el nunci a Madrid, el 7 o 8 de març de 1928, amb què li envia dos volums de la Bíblia de Montserrat i dos escrits més en defensa del monestir respecte de les acusacions de caràcter separatista que havien estat fetes al monestir.

ASV, Arch. Nunz. Madrid, 833, fasc. 1, ff. 197-198v., original dactilografiat.

Hi ha unes notes autògrafes del nunci, ff. 198-198v.

Dos al·legats: “*Obras en castellano publicadas por los Monjes de Montserrat*”, f. 196., i “*Notas relacionadas con el Monasterio de Montserrat*”, ff. 192-195.

Monasterio de Ntra. Sra. de Montserrat, 23 de Marzo de 1928.

Pax

Excmo., y Rdmo, Sr,
Don Federico Tedeschini,
Nuncio Apostólico de S. S.
Madrid.

Ilmo. Sr.:

Apenas llegado de Madrid tuve el gusto de remitirle los dos tomos de nuestra Biblia, que supongo en su poder. Voy ahora a cumplir el encargo de V. Sria. Ilma. indicándole brevemente las medidas tomadas para afianzar en mi Comunidad las estima de la Patria Española, y evitar se inculquen en ella ideas subversivas del amor y respeto que como españoles le debemos.

Desde muchos años tengo absolutamente prohibido a toda mi Comunidad cuestionar de política y especialmente proferir ninguna expresión de censura de las orientaciones, disposiciones y acción en general de las Autoridades que nos gobiernan, exhortándola al respeto y acatamiento debidos.

Para obtener más fácilmente lo dicho sabe bien su Ilma. Que ya

seis años ha retiré de mi Comunidad todo diario, evitando así que entre los Monjes surgiesen discusiones o se fomentasen ideas políticas de ninguna clase con la lectura de los acontecimientos diarios que tan fácil y diversamente apasionan los ánimos, según los diversos puntos de vista de que se miran.

He renovado expresamente esta prohibición muy recientemente exhortando a mi Comunidad al amor a la patria, prescindiendo de pequeñeces y sentimientos particularistas en todo lo posible.

Además según las indicaciones de su Ilma., manteniendo a toda costa este mi criterio, procuro fomentar en mi Comunidad el verdadero espíritu cristiano patriótico español que nos debe animar como región que somos de España.

En cuanto a la formación cívica de la juventud tengo dadas las siguientes disposiciones, algunas de ellas ya de antiguo:

1º A nuestros jóvenes desde su entrada al Colegio de Posulantes se les da educación cívica correspondiente a las ideas antes expuestas para la Comunidad. Tengo, desde muchos años, expresamente prohibido, so pena de graves sanciones, no sólo que se les hable en sentido despectivo de España, sino aun que se les comunique ideas políticas, etc.

2º Se les enseña las humanidades en lengua castellana y sobre textos en la misma lengua.

3º Desde su ingreso en nuestro Colegio estudian a fondo la lengua castellana, dándoseles dos clases diarias de gramática castellana. Estudian además la Geografía de España y su Historia por extenso, sin que se dé más importancia a la historia regional de la que le dan los Autores españoles que les sirven de libro de texto.

4º Desde hace 9 años les impuse la recreación en lengua castellana, cuidando constantemente de la observancia de esta prescripción.

5º Todos los días colectivamente rezan por las necesidades espirituales y temporales de la Iglesia y del Reino de España.

6º Estudian los clásicos españoles, y en los cursos de Literatura universal cuidan los Padres profesores de poner de relieve la literatura patria.

Estas son las cosas que de momento se me han ocurrido para comunicar a Su Ilma. Procuraré según sus indicaciones mantener y arraigar este criterio, no dejando de imponer las debidas sanciones a todo acto o palabra que de alguna manera atacara estos intereses comunes.

Le adjunto a la presente una lista de las obras que recientemente han publicado mis Monjes. Y asimismo me permito acompañarle una copia de una nota que entregué a un señor de esa Corte, que tiene muy

buenas relaciones con el Sr. Presidente del Gobierno.

Por último, me complazco en retirar a V. Sria. Ilma. el humilde homenaje de mi absoluta obediencia, de mi profundo y sincero amor que en Cristo le profeso, y beso el s. Anillo,

Antonio Mª Marcet
Abad OSB

[Escrit de mà del nunci segueix:]

N. B. Verso il giorno 7 o 8 di Marzo venne da me il P. Abate di Monserrato, e naturalmente parlammo delle questioni candenti di colà! Mi disse che alcune volte aveva dovuto punire i monaci per intemperanza contro la Spagna, ed io gli chiesi mi dicesse in quali casi e con quali Sanzioni lo aveva fatto. Gli chiese se avessero un ritratto del Re, una bandiera di Spagna, mi disse che no. Gli domandai se per caso se parlasse a volte di patria, e mi rispose che no, essendo essi monaci. Ed io replicai che nei doveri del perfetto monaco vi sono anche i doveri verso la patria: il che egli ammise, e promise di rimediare. Gli domandai come fan i giovanotti che vanno alla Scuola dell'abadia, e mi disse che sono tutti afetti al catalanismo. E che cosa fate voi per correggerli? Ma non poté risponderere. Cerchiamo di proporre agli occhi dei giovanetti l'ideale del buon religioso e buon patriota, e a procurare di formarli in questo ideale. Ammise questa necessità ed assicurò che lo farebbe.

Il P. Abate si mostrò deferentissimo e ben intenzionato.

Primo effetto di questa conversazione fu che tre o quattro giorni dopo, andato Primo de Rivera a Barcellona, il P. Abate, del parere [?] che il Vescovo, fu a salutarlo; e Primo de Rivera mi disse il giorno 17 Marzo che il P. Abate gli aveva fatto buona impressione.

Primer al·legat adjunt a la carta de l'abat Marcet al nunci Tedeschini. Montserrat, 23 de març de 1928 (original dactilografiat): ASV, Arch. Nunz. Madrid, 833, fasc. I, f. 166.

Obras en castellano publicadas por los Monjes de Montserrat

Método completo de Canto Gregoriano, 6 ediciones.

Ejercitatorio de la Vida espiritual.

Guía histórico-descriptiva de la montaña de Montserrat, diversas edic.

Manual de los Oblatos benedictinos de Montserrat.

Misal cotidiano de los fieles: un tomo.

La Musa latina en Montserrat.

La Misa cantada por los Fieles.
 Oficio y Misas de Navidad.
 Breve compendio de la Vida de S. Benito, excelencias de su sgda. Orden.
 Misal de los Domingos.
 Catecismo Romano Comentado.
 Oficio y Misa de Jesucristo Rey.
 La Medalla de San Benito.
 Novena a la Sma. Virgen de Montserrat.
 El Cofrade de Montserrat.
 Eucologio litúrgico.
 La Misa rezada y cantada, con las rúbricas del Misal e ilustraciones.
 La vida contemplativa.
 La orden Benedictina.

(en prensa) Oraciones de preparación y acción de gracias de la Comunión.
 (en preparación) El Breviario Romano.

Segon al·legat adjunt a la carta de l'abat Marcet al nunci Tedeschini.
 Montserrat, 23 de març de 1928 (original dactilografiat): ASV, *Arch. Nunz.*
Madrid, 833, fasc. 1, ff. 192-195.

NOTAS RELACIONADAS CON EL MONASTERIO DE MONTSERRAT

Algunos elementos poco escrupulosos han acentuado desde el advenimiento al Poder del Directorio Militar, sus campañas tendenciosas para producir vejaciones y molestias a los PP. Benedictinos del Monasterio de Monserrat [sic]

Por las especiales circunstancias de Cataluña se ha creído, sin duda, que podría impresionar especialmente a las Autoridades toda acusación que tendiera a demostrar que el Monasterio es un centro acentuadamente catalanista y que del mismo irradiaba una acción contraria a los sentimientos de amor a España. Y esta arma se ha esgrimido constantemente, aunque sin fundamento, en estos últimos cinco años, dando lugar a vejámenes reiterados y a situaciones y momentos angustiosos, que sufre aquella Comunidad.

Son en número considerable los hechos que prueban esa prevención. De entre ellos merecen destacarse los siguientes:

1º--Acusación de que el Monasterio había vendido a Francia una bandera de la guerra de la Independencia. La denuncia motivó una visita de inspección de un Sr. Coronel del Ejército, habiéndose probado que aquella carecía de

fundamento.

2º--Manifestación ante el Sr. Embajador de España en París acusando al Rdmo. P. Abad de haber sostenido relaciones políticas muy acentuadas con el primer presidente de la Mancomunidad de Cataluña, Sr. Prat de la Riba. Pudo probarse que el P. Abad no había tenido con el Sr. Prat de la Riba relación oral ni escrita de ninguna clase.

3º--Acusación contra el propio Rdmo. P. Abad imputándole haber acompañado al Sr. Cambó en propagandas políticas regionalistas. Se probó que era falsa por completo la acusación...

4ª--Publicación en "El Liberal", de Bilbao, de un violento artículo contra el Monasterio afirmándose, entre otras cosas inexactas, que se excluía del servicio del Santuario a quien no fuera catalán y que se obliga a los visitantes a que hablen exclusivamente el idioma catalán. La falsedad del primer extremo es evidente si se tiene en cuenta que hay y hubo siempre al servicio del Santuario elementos de Aragón, Burgos, Rioja y otras regiones. El segundo extremo tan burdo que no requiere ser rectificado; basta conocer Monserrat y saber que allí acuden visitantes de todas partes del Mundo y que todos son atendidos con extrema cortesía.

5º--Multa impuesta por el Sr. Gobernador Civil por tener abierto, durante unas horas de los domingos, un establecimiento de comestibles para aprovisionamiento de los visitantes. Se pudo probar la improcedencia de la multa por cuanto las horas que permanece abierto dicho establecimiento son las autorizadas por la Ley y Reglamento del Descanso Dominical.

6º--Acusación de haber colocado una bandera catalana en una de las peñas de la montaña de Monserrat. Se probó que no existía tal bandera y que en el supuesto de haber existido, no sería imputable a la Comunidad su exhibición, sino a cualquiera de los muchos excursionistas que visitan la montaña.

7º--Acusación de que los rezos se efectúan en catalán. El historial del Monasterio prueba que SIEMPRE se ha procedido así, aún en los tiempos en que abundaban en la Comunidad los monjes no catalanes.

8º--Se obligó a retirar de la imprenta una obra de "Paleografía musical gregoriana", so pretexto de que en el anuncio de la misma se menospreciaba el idioma castellano, sólo por no haber sido hecho en este idioma. / *Pero el mismo P. Abad confesó que se habían repartido tarjetas de reclamo para el extranjero, redactadas en francés y en catalán. El P. Abad admitió que esto no podía aprobarse* [anotació autògrafa del nunci Tedeschini]

9º--Recientemente se ha denunciado que cuatro religiosos no habían cumplido el servicio militar. La denuncia motivó la presencia en el Monasterio del juez instructor y que se ocasionara a los interesados molestias extraordinarias.

Uno de los denunciados no había sido alistado; lo está ya, por cuanto el incumplimiento del trámite había obedecido a un descuido. Los otros tres, a parte de no haber recibido la orden de concentración, los retuvo en el Monasterio el Rdm. P. Abad ya que no estaban en condiciones de ser destinados a Misiones por su salud precaria. Este estado de salud se ha probado demostrándose la imposibilidad en que se hallaban de cumplir su misión apostólica en países donde el esfuerzo a realizar requiere salud perfecta. Es de tener en cuenta que el Monasterio tiene en misiones más religiosos de los que por servicio militar estarían obligados a ello.

10º--El Sr. Gobernador Civil, por orden reciente, ha prohibido que se hospedaran en Monserrat mas de 548 personas, so pretexto de que el agua no es suficiente y que no es de buena calidad.

Los manantiales y depósitos hasta ahora dispuestos para el servicio son suficientes para las atenciones de los visitantes. La estadística acusa que se dispone en Monserrat, por habitante, de una cantidad de agua no inferior a la que corresponde, por habitante, en Barcelona; y es de tener en cuenta que, por múltiples motivos, nunca el consumo de agua en las hospederías del Santuario alcanza una proporción igual al consumo de las casas particulares.

Respecto a la calidad, los análisis efectuados prueban que es buena. Jamás se ha producido una enfermedad por contaminación de las aguas.

Con todo y lo expuesto, tal es el deseo de que el agua abunde para el servicio de los visitantes del Santuario, que el Monasterio está efectuando trabajos para el alumbramiento de nuevos manantiales y se han ensanchado los depósitos de que se disponían hasta la fecha.

Es de esperar que el Sr. Gobernador Civil rectificará¹ la orden mencionada, sobre todo al darse cuenta de que en virtud de las obras a que nos referimos el agua será abundante, sin que deba imponerse la menor restricción. De no ser rectificada esta orden, podrían originarse contratiempos sobre todo en épocas en que la afluencia de visitantes es de más de 1.200 personas y si el Monasterio se negara a facilitar a las mismas albergue adecuado en las hospederías construidas “ad hoc”, nadie puede prever el conflicto que podría originarse.

11º--Últimamente se ha formulado amenaza (que ignoramos si ha cristalizado en realidad) de incoar el expediente oportuno para recabar que Monserrat sea declarado “Monumento nacional”, con la finalidad única de sustraer de los PP. Benedictinos la vigilancia, custodia y conservación que atienden con

1. *La ha rectificado ya* [sobreafehit manuscrit per mà diversa de la de Tedeschini]

escrupulosidad.

--- --- ---

Los hechos anteriormente expuestos son suficientes para demostrar que existe un prejuicio manifiesto contra Monserrat y que se ha conseguido indisponer contra el Monasterio a las dignísimas Autoridades, a las que se ha imbuido la creencia de que Monserrat es un foco separatista. Para esta acusación se ha aducido frecuentemente el hecho de las publicaciones científicas o históricas que publica el Monasterio en catalán; pero se ha callado cuidadosamente que éstas tienen carácter regional, así como el número de publicaciones, sobre todo de carácter religioso, que se publican en castellano.

Los antecedentes todos prueban la ecuanimidad y el sentido de ponderación con que ha procedido siempre la Comunidad Benedictina incluso en casos en que, tal vez inadvertidamente, se la podía comprometer. Un hecho significativo lo demuestra. En una fiesta celebrada por unos visitantes –hace años– se cantaron “Els Segadors” y, al empezar el canto, el Rdm. P. Abad dio orden de que la Comunidad se retirase. El hecho fue presenciado por muchos visitantes no catalanes, entre ellos un hermano del Sr. Marqués de las Tres Torres de Mendoza, Secretario de S. M. el Rey (q. D. g.).

La Comunidad del Monasterio ha dado pruebas de sus sentimientos de amor a España, patentizándose en muchas ocasiones; y ha expresado constantemente sus sentimientos de adhesión en cuantos actos hubo ocasión para ello con motivo de los viajes efectuados por las Reales Personas a Cataluña.

Cuanto tienda a tergiversar los hechos pretendiendo suponer a la Comunidad Benedictina entregada a intervenciones ajenas a su misión es completamente inexacto. Es posible que haya quien iguale pero no quien supere a la Comunidad de PP. Benedictinos de Monserrat en su escrupulosidad para no apartarse de lo que constituye su misión: la oración, el culto a la Virgen y el estudio para intensificar la cultura en sus diversas manifestaciones.

Hombres ponderados, de ideología diversa (entre ellos muchos militares, como el Sr. Álvarez de la Campa y otros) pueden atestiguar que la obra de los PP. Benedictinos de Monserrat no puede merecer más que el estímulo y el aliento de las Autoridades, que no se dejen influir por acusaciones y prejuicios y que se limiten a estudiar dicha obra objetivamente.

APÈNDIX DOCUMENTAL NÚM. 2

Carta del monjo de Montserrat, Adeodat Marcet, a Fernando Álvarez de la Campa. Montserrat, 6 de febrer de 1924.

Carta del pare Adeodat Marcet a l'alcalde de Barcelona, Fernando Álvarez

de la Campa, protestant per les mesures que empenia el governador civil de Barcelona, general Carlos Losada, dirigides a reprimir amb multes les manifestacions que el militar considerava catalanistes, ressò encara de la supressió dels Pomells de Joventut amb llurs signes distintius .

ASV, Arch. Nunz. Madrid, 834, fasc. 3, f. 409, còpia, original dactilografiat.

ABADIA DE MONTSERRAT
(BARCELONA)

Carta particular

escrita a un amigo [sobrefegit manuscrit]

Exmo. Sr. D. Fernando de la Campa
Alcalde de Barcelona

Montserrat, 6 de febrero de 1924.

Mi carísimo D. Fernando: Con el corazón lleno de pena y escudado con la buena amistad y cariño que le profeso y con el respeto que siempre hasta ahora me ha merecido el honroso uniforme militar, le escribo la presente por si encuentra V. E. manera de hacer comprender al Sr. Gobernador General Losada que con sus estridencias catalanofobias está destruyendo la obra de concordia y de pacificación del Directorio y creando por todas partes lo que con ellas intenta destruir.

Adjunto le mando una gacetilla de un diario de ayer, que es lo que me ha impulsado a escribirme.

Yo no quiero averiguar, si las capuchas son signo distintivo de los Pomells o no; lo cierto es que algunos siglos antes de fundarse los Pomells, ya nuestras mujeres y jóvenes usaban la capucha para ir a la iglesia, y que mientras estaban en su apogeo los Pomells, la inmensa mayoría de las pomellistas no usaban capucha, y no por esto dejaban de ser pomellistas,

En la imposición de las multas por el Sr. Gobernador se ve que éste se ha cebado en los eclesiásticos imponiéndoles la máxima, con ser muy discutible la participación de ellos en el delito, si es que hubo tal delito por traer capucha.

Negándose el Sr. Gobernador ha [sic] recibir al cura que iba a visitarle ha demostrado muy poca justicia al no querer escuchar al condenado y falta de educación, que es lo menos que se puede pedir a un gobernante.

Por fin en las últimas palabras parece echar el guante a la potestad eclesiástica: y debería tener bien entendido que entre los buenos católicos y en particular entre el clero no ha de encontrar nunca resistencia la potestad civil, mientras legisle en el terreno que le incumbe, ya que sabe bien el católico y más el eclesiástico lo que escribió S. Pedro, Cabeza de la Iglesia: "Sujetaos a la potestad no sólo de los buenos y moderados, sino también a los díscolos." Pero si esta potestad civil se ingiere en el fuero eclesiástico, encontrará mártires, y siempre el papel de víctima ha sido tan simpático, come antipático es el papel del verdugo.

La Virgen Morenita ilumine a los que hoy tienen el mando, es lo que pido todos los días.

Sabe cuanto le aprecia su affmo. s. s. y amigo

q. e. s. m.

Adeodato Marcet OSB

APÈNDIX DOCUMENTAL NÚM. 3

Carta de l'abat de Montserrat, Antoni M. Marcet, al nunci Tedeschini.
Montserrat, 7 d'abril de 1928.

*Carta de l'abat Marcet convidant el nunci Tedeschini a visitar l'Abadia
de Montserrat durant la seva estada Barcelona.*

ASV, Arch. Nunz. Madrid, 833, fasc. 1, f. 180, original dactilografiat.

Monasterio de Montserrat, 7 Abril de 1928

Excmo. y Rdmó. Sr. D. Federico Tedeschini
Nuncio Apostólico de SS.
Madrid

Ilmo. Sr.:

Al acercarse la oportunidad de que trasladándose V. Sria. Ilma. a Barcelona para honrarnos con su esperada visita, me permito recordarle el vivísimo deseo que tengo yo y mis Monjes de verle en nuestro Monasterio y tener ocasión propicia de reiterar a V. Sria. Ilma. el humilde homenaje de filial adhesión y amor.

Esperando tener muy próximamente esta gran satisfacción, y asegurando a V. Sria. Ilma. los mejores dones del Cielo en esta presente Pascua, me honro de profesarme en el beso de S. Anillo,

de V. Sria. Ilma.
devmo., s. en Cristo

Antonio Mª Marcet
Abad OSB

APÈNDIX DOCUMENTAL NÚM. 4

“Qüestionari preparat pel nunci per a interrogar els seus informadors durant la seva visita a Catalunya”. Any 1928.

Al·legat núm. 2 adjunt a ”Informe final del nunci sobre la visita apostòlica a Catalunya de 1928” (còpia dactilografiada). Despatx n. 3403 del nunci Tedeschini al cardenal secretari d’Estat, Pietro Gasparri. Madrid, 22 de juny de 1928 (original dactilografiat): ASV, *A.E.S., Spagna, 1928, pos. 589, fasc. 10, ff. 125-126v.*

Allegato n. 2 al Rapporto N. 3403
NUNCIATURA APOSTÓLICA
EN ESPAÑA

I PREDICACIÓN.

A. - *Barcelona y otras ciudades populosas.*

No es verdad que hace 50 años se empleaba menos el Catalán, no sólo en la predicación, sino en los periódicos, en las conversaciones familiares,&

1.- En qué lengua se predica exclusivamente o con más frecuencia?

2.- Desde cuando data la práctica de predicar en una u otra lengua?

3. - Se predica hoy en catalán más que anteriormente?

Por qué motivo se introdujo donde no existía esta costumbre?

Por qué se intensificó?

4.- El pueblo de esas ciudades entiende bien el castellano aunque no lo hable con corrección? Los periódicos que lee, en qué lengua están escritos? Fueron siempre escritos en su lengua? Los comercios, los cines, teatros, radios &. en qué lengua son?

5.- (Si no lo entiende, a qué se debe? A que no se enseña en las escuelas, a que no tiene interés en aprenderlo, a mera negligencia de maestros y discípulos, a espíritu partidista? Si esto ultimo: Nace espontáneamente del pueblo o bien se debe a campaña política? Cooperan el clero en este sentido?)

6.- *Si en general lo entiende:* Nace espontáneamente del pueblo la exigencia de que se le predique en *catalán*, o más bien está promovida por una minoría partidista? Cooperan el clero por espíritu partidista en promover esa exigencia?

7.- El catalán en que hoy se predica al pueblo es el usual o bien el moderno literario?

8.- Si lo segundo: está capacitado el pueblo para entenderlo?

9.- Al predicarse en catalán se hace en forma, habida cuenta de las circunstancias, que puedan con razón herir los sentimientos de los no catalanes?

B. - *Pueblos rurales:*

10.- En qué lengua se suele predicar?

11.- De cuando data esta práctica? Entiende el castellano? Leen periódicos castellanos, y en los comercios, cines & usan el castellano?

12.- Dada la menor cultura que reciben en las escuelas las gentes de esos pueblos, están capacitados para entender bien la predicación en castellano?

13.- A los que no suelen hablar el castellano, de predicarles en este idioma; no se les obligaría a una atención molesta? No se contrariaría su espíritu de piedad y su costumbre antigua y constante de oír la predicación en esta lengua?

14.- Cuando se les predica en catalán, se hace en el catalán usual o bien en el moderno literario? Si esto último; lo entiende bien el pueblo ?

15.- Se fomenta entre ellos por parte del clero el espíritu partidista en menosprecio de la lengua castellana?

II ENSEÑANZA DEL CATECISMO.

16.- En qué lengua se enseña el catecismo en las escuelas: en las escuelas nacionales y en las escuelas privadas? Se excluye la enseñanza del catecismo en catalán; se excluye la enseñanza del catecismo en castellano?

17.- Desde cuando data la actual práctica: por qué se introdujo?

18.- El pueblo en sus rezos y devociones privadas: emplea el catalán o el castellano?

19.- En las escuelas se enseñan a los niños las oraciones ordinarias y devociones más corrientes en catalán o sólo en castellano?

20.- De cuando data la propaganda de libros piadosos escritos en catalán? Esa propaganda se hace en forma que sepa a espíritu partidista? Cuales son los centros de esa propaganda, quiénes son los promotores?

21.- Si las asignaturas de las escuelas se enseñan en castellano y los alumnos las entienden, entenderían bien también la asignatura de Religión y de Catecismo, si se hiciese en castellano?

III SEMINARIOS.

22.- En los seminarios existe ese espíritu partidista entre los alumnos? Existe entre los Profesores? En cuáles seminarios? Qué idioma se empleaba antes en la conversación, en los actos de piedad, en las clases? Qué idioma ahora: qué textos: qué asignaturas, máxime acerca de la Historia de España y de la de Cataluña, y de Gramática de España y de la de Cataluña? Los Superiores vigilan sobre esta materia? Admiten politicantes? Los ordenan?

IV ABUSO DE LA RELIGIÓN CON FINES PARTIDISTAS.

25. - Tiene noticia de que se haya en determinadas partes de Cataluña abusado de la Religión o de cosas con ella relacionadas para fines catalanistas? En qué cosas y principalmente por qué personas?

24.- Se juzga por el contrario que se haya abusado de la política de las autoridades con el fin de molestar o perseguir a la Religión o a sus Prelados? En qué cosas?

25.- Congreso litúrgico de 1915. Era para toda Cataluña? Han adoptado todos sus deliberaciones? Por qué Montserrat empezó a adoptarlas antes del Congreso? Se usan en otras diócesis, fuera de Montserrat, las casullas góticas? Se pronuncia fuera de Montserrat el latín a la Italiana? Si es verdad que en las últimas Conferencias se excluyó el que se ocuparan de las casullas y 15 días después se escribió a Roma? Pomells, qué eran. Por qué fueron suprimidos?

26.- Qué juzga de la participación de las comunidades religiosas de varones en el movimiento catalanista? Qué Ordenes y qué personas principalmente pueden haberse significado como fautores del catalanismo?

27.- Tiene significación sospechosa la división que han adoptado por provincias algunos institutos religiosos de varones en tal forma, que constituya provincia religiosa separada Cataluña?

28.- Qué opina del Monasterio de Montserrat?

29.- Qué opina de la obra de Ejercicios Espirituales? (P. Vallet)

30.- Qué opina de las publicaciones culturales y espirituales que el Fomento de piedad Catalana viene promoviendo? Cual es su finalidad?

APÈNDIX DOCUMENTAL NÚM. 5

Llista lliurada al nunci Tedeschini amb els noms dels monjos que havien de ser consultats en la visita pastoral. 1928.

ASV, *Arch. Nunz. Madrid, 834, fasc. 3, f. 397*, original manuscrit.

- + P. Gregorio Suñol
 - + P. Silvestre Jofre
 - + P. Adeodato Marcet, decano
 - + P. Columbano Cucurella, decano
 - + David Pujol, prefecto de clérigos
 - + P. Eugenio Quintana, maestro de novicios
 - + P. Froilán Losada, profesor
 - + P. Roberto Grau, prefecto de los conversos
 - + P. Emiliano Grau [*per Riu*] prefecto de postulantes
 - + P. Anselmo Albareda, archivero
 - + P. Domingo González, profesor
 - + P. Angel Rodamilans, maestro de escolanes
 - + P. Anselmo Ferrer, maestro de capilla
 - + P. Celestino Gusi, secretario del P. Abad
- [*Més avall*]
- 1º José Maria Fontseré [*està ratllat*]
 - 2º Eladio Pantebre, sacristán
 - + 3º Plácido Vives
 - + 4º Benito Reixat [*per Reixach*]
 - + Fulgencio Albareda
 - Daniel Alegre [*per Alegria*]

APÈNDIX DOCUMENTAL NÚM. 6

Informe de dom Domingo González. 1928.

Cinc quaderns manuscrits del monjo, de Montserrat, Domingo González, lliurats al nunci Tedeschini durant la seva visita apostòlica a l'Abadia de Montserrat, del 26 d'abril a l'1 de maig de 1928. Montserrat 1 de maig de 1928.

ASV, Arch. Nunz. Madrid, 834, fasc. 3, ff. 337-382v.-407-416v., original autògraf. Els folis estan desordenats en la seva unitat arxivística. En la nostra transcripció seguirem l'ordenació feta pel mateix Domingo González i farem constar també la foliació donada per l'ASV. Els subratllats de l'original els assenyalarem en lletra cursiva i els sobreafegits –quasi bé segur que són de mà de Tedeschini– els posarem igualment en cursiva indicant així que no són els originals del text, que també en porta.

[Primer quadern]

Pax

Excmo. Sr. Nuncio :

Ratifico cuanto dije anoche, pues comprendo que me olvidaré [sic] de consignar muchas cosas; aquí anotaré lo que me parezca más importante, según me vayan viniendo a la memoria, así que, dispense V. E. la falta de ilación.

En 1895 vine aquí por 1^a. vez y entonces se componía la Comunidad de castellanos y catalanes, estando los primeros en mayoría y era el *Abad el Rmo. P. José Deás*. Todos los actos, lecturas y sermones, se hacían en castellano,

excepto dos o tres sermones que se hacían en catalán, porque el auditorio era de gente sencilla del pueblo. Entonces comenzaban a leer a escondidas a Verdguer algunos jóvenes. Marché en 1900 a Valvanera y en 1906 volví. En esta fecha se formó [f. 377] la Solidaridad Catalana. En la Comunidad sólo había unos 8 PP. castellanos; tanto en esta, como en la anterior etapa, la Comunidad era tan numerosa como al presente. Los catalanes estaban divididos entre catalanistas y anticatalanistas (entonces no se hablaba de separatistas); entre los catalanistas figuraba el actual Abad, quien, nombrado presidente de las conferencias de liturgia, comenzó a hacerlas en catalán, siendo ese acto muy censurado por la parte contraria y contribuyendo ello a ahondar más la división ya existente [subratllat sobreafegit]

Marché en 1908 a mi Monasterio de Valvanera y volví en 1919; esta vez no encontré más que dos o tres PP. no catalanes y a la Comunidad (hondamente dividida entre separatistas, catalanistas y los contrarios a los dos anteriores, división producida [f. 377v.] por la dirección política que el P. Abad venía imprimiendo desde 1913, en que fue elegido coadjutor del abad Deás, quien varias veces le dijo que iba por mal camino, sin que le hiciera caso (según me lo contó el mismo Abad Deás) [subratllat sobreafegit]

Esta terquedad ya había sido notada por el P. Visitador Rosendo Casanovas (catalán), quien decía que no se podía tratar ningún asunto con el Abad Marcet, por lo terco que era.

Días después de llegar yo aquí, se personó nuestro Visitador José Álvarez, con misión especial de la Santa Sede, a causa del separatismo de casa, pues, entre otras cosas, *los PP., bajando o subiendo de votar del pueblo de Monistrol en unas elecciones a diputados, cantaron Els Segadors* [subratllat sobreafegit] [f. 378]

El P. Visitador tomó como Secretario de la visita (año 1919), al Abad Deás, quien me dijo a mí: «A pesar de que mi presencia ha coartado mucho la libertad de algunos PP., se han atrevido a decir tales contra el Abad Marcet que, si el P. Visitador las refiere a la Santa Sede, lo deponen; así que yo he rogado al P. Visitador (había sido súbdito suyo), muy encarecidamente, que no lo comunique al Sto. Padre, porque no quiero que en vida mía depongan a mi coadjutor, y creo que el Visitador atenderá mi petición». Por efecto de esta visita, Benedicto XV llamó a su presencia dos veces al Abad; me lo dijo el Abad Deás. Después de esto, *yo he visto a la Comunidad pedir desde los balcones a un orfeón que cantaran Els Segadors (ausente de casa el abad)* [f. 378v.] *y he oído gritar: «¡Muera España!» a un Padre, en presencia [de] otros (dentro del convento) y a dos organistas decir que ellos no querían tocar la marcha real el día que nos visitó la Reina* [subratllat sobreafegit] y en presencia de seglares, y no la tocaron (ausente también el Abad). De esto, di cuenta al Abad, quien sin dudar, avisó al único de esos organistas que hoy vive aquí, pues ensayaba la marcha real una vez que corrían rumores de si

vendría el Rey.

El actual Sto. Padre también llamó a nuestro Abad, quien al regreso dijo a los juniors que el Papa no quería que fuésemos separatistas, pero catalanistas podíamos serlo. A mí me dijo que Benedicto XV había entendido [subratllat en vermell] la cuestión, pero que Pío XI y su Secretario de Estado no, y [f. 379] parece culpaba más al Cardenal Gasparri [subratllat sobreafegit]

Después de las entrevistas con Benedicto XV (el Abad Deás me dijo que en la 1ª, le riñó mucho y que le emplazó para el año siguiente, a fin de que le diera cuenta del estado de la Comunidad, y que en esta 2ª. visita, el Sto. Padre quedó satisfecho). El Abad Marcet no cejó en su actuación política y obligó a la Comunidad a votar en las elecciones municipales del pueblo de Monistrol, contra la opinión de los PP. más sensatos, cuyo parecer pidió, y esa intervención nos malquistó con el pueblo. Durante el actual gobierno, le llamó el párroco para que actuara de pontifical, y la víspera de la función, y sabiendo que iba a bajar nuestro Abad, subió una comisión del Ayuntamiento y le [f. 379v.] dijeron, cara a cara, que no querían que bajara a celebrar de pontifical, porque no querían se dijera que presidía la fiesta del pueblo un separatista, (esto me lo ha contado un P. que me merece crédito). El caso es que no bajó y que el párroco tuvo un gran disgusto.

A un Padre castellano, hijo profeso de este Monasterio, que residía en otro Monasterio y le pidió para volver aquí, le contestó el Abad que le admitía, a condición de que había de hablar en catalán; el P. vino y después de un par de años se marchó, por el ambiente político de la casa, pues, aunque nos acomodamos a todo, la Comunidad no quiere personal de fuera de Cataluña [Nota: (1) *Questo lo ha detto in altri termini, a me, lo stesso Abate*, lletra autògrafa de Tedeschini] *Esto me lo dijo el mismo interesado* [subratllats sobreafegits].

A un sacerdote de la diócesis [f. 380] de Murcia (según creo) que pidió ser admitido aquí, le contestó que era a condición de que aprendiera y hablara catalán, el sacerdote no vino. Me lo ha dicho el mismo Padre de quien se valió el sacerdote para pedir el ingreso y por cuyo conducto contestó el Abad.

A un sacerdote de Zaragoza, que pidió el santo hábito, le *exigió por escrito que se había de acomodar a todas las costumbres de aquí y hablar en catalán. Me lo ha dicho el mismo sacerdote y también el P. Abad lo dijo a la Comunidad, cuando un sector de ésta se había confabulado para votarle en contra, sólo porque no era del país, y eso que el dicho sacerdote cumplió lo prometido* [subratllat sobreafegit] y dio muestras durante el noviciado de muy buen espíritu. [f. 380v.]

Al tener noticia el P. Abad de esta confabulación, reunió a la Comunidad y dijo: (yo estaba presente) que el dicho sacerdote había demostrado con sus obras ser digno de vestir nuestro hábito, que pecaban mortalmente los que le votaran en contra, por la sola razón de no ser catalán y castigó al principal de los cabecillas y le hizo la 1ª. admonición canónica, para expulsarlo de la

Orden si no se enmendaba. Llegado el día de la votación (yo no asistí, porque tengo hecho por escrito renuncia de la voz activa y el Abad me la admitió), algunos dijeron cara a cara al Abad que no querían aquí monjes de fuera, pero el novicio tuvo votación favorable, profesó y en vista su situación violenta, lo trasladaron a otro Monasterio, donde ha profesado solemnemente. [f. 381]

Este hecho ocasionó tan gran disgusto al Abad, que estuvo tres días aplanadísimo y sin salir de la celda y repetía con frecuencia: «por qué no me quieren a mí estos PP. jóvenes, qué les he hecho para que no me quieran» (los aludidos eran los formados por él y habían dicho que no le querían y que había que buscarle substituto, y que el votar bola negra a ese sacerdote sería el 1er. bofetón que darían al Abad, y que tras ese bofetón vendrían otros).

Después de esto, el Abad tuvo un ataque al corazón y todos lo consideramos efecto del disgusto; por consejo de los médicos anduvo por sanatorios de Inglaterra y Alemania unos seis meses y durante ese tiempo los PP. jóvenes echaban sus cuentas buscándole sucesor (creían que [f. 381v.] se moría) y pude observar la satisfacción con que [sería] recibido su relevo o su muerte. Era tan manifiesta esa disposición de ánimo de los jóvenes, que los viejos vinieron a decirme que, caso de que faltara el Abad, yo tenía que intervenir en la elección del sucesor, pues no podía consentirse que saliera elegido uno que favoreciera las tendencias políticas de los jóvenes.

Entonces vi que los jóvenes (en cuyas manos se ha echado el Abad), no le querían de ninguna manera, por las conversaciones que les sorprendí y que los viejos le querían mucho. *Ahora siguen los jóvenes sin quererle y deseando substituirlo, porque los tiene a raya en sus manifestaciones políticas y por otras razones que no enumero, porque no tengo tiempo para [f. 382] extenderme* [subratllat sobreafegit] y que los PP. viejos ya no le quieren tampoco, por muchas razones que no tengo tiempo de exponer, pero que expondré a V. E. en otra ocasión, o por escrito.

Es tan poco lo que le quieren los viejos que, según me han dicho en confianza y en secreto, han escrito a nuestro P. General (y se hallan dispuestos a escribir a la Sagrada Congregación de Religiosos, si el Gral. no les atendiera), exponiéndole algunas cosas importantes.

Excmo. Sr. Nuncio, supuesto que hemos convenido en que le escribiré, aquí hago punto final, porque me hallo indispueto.

Besa reverentemente su anillo pastoral el último de sus súbditos.

[Signat] Domingo González O.S.B.

[f. 382v.]

[Segon quadern]

Respecto a lo que dije en mi anterior debo advertir tres cosas : 1ª. El P. a quien oí gritar ¡muera España! no sabía que yo le escuchaba. 2ª. Por lo que toca a la repugnancia de nuestros organistas a tocar la marcha real cuando vino la Reina, obraban así azuzados por otros PP. Momentos antes me había pedido uno de los organistas le buscara en la Enciclopedia Espasa la música de la marcha real para tocarla, caso de que lo mandara el P. Prior (el Abad estaba ausente). Según me dijo uno de los organistas, el P. Prior dio por razón para no tocarla el que esa música no es litúrgica.

Yo di cuenta de todo al Abad, porque de esa repugnancia se [f. 337v.] dieron cuenta personas seglares que oyeron la discusión de nuestros PP. El Abad avisó al único organista que ahora reside aquí, el cual el año pasado, cuando los Reyes estaban en Barcelona y corriendo rumores de si vendrían a visitarnos, ensayó en la iglesia la marcha real, según yo mismo observé escuchando el ensayo.

3ª. En las elecciones municipales de Monistrol, celebradas año y medio antes del advenimiento del Directorio, el Abad creyó oportuno intervenir para evitar saliera alcalde un tal Sr. Juncá quien, siendo concejal, molestó cuanto pudo a Montserrat. El Abad reunió a los PP. para pedirles parecer. Alguno de ellos expuso los graves inconvenientes de enemistades, etc. que se crearía la Comunidad con los [f. 338] vecinos del pueblo, a causa del carácter especial de esas elecciones en las que se ventilan intereses de familia y no de religión. La mayoría apoyó el criterio del Abad, quien ya se había comprometido y dado palabra de asistir. La Comunidad votó, el Sr. Juncá salió alcalde, y el pueblo apoyó a su alcalde en pleitos que después hemos tenido con el Ayuntamiento.

Hemos ganado todos los pleitos. Ahora el Ayuntamiento de Monistrol está en buenas relaciones con el Abad.

La comisión del Ayuntamiento que subió a decir a nuestro Abad que no querían presidiera sus fiestas era un separatista fue en *tiempo* del Directorio.

Al referirme a la conferencia dada por el P. Albareda sobre el P. Cisneros [f. 338v.] afirmé era inexacto el calificativo de *extranjero* aplicado al P. Cisneros. En eso me equivoqué, porque el P. Cisneros vino aquí enviado por los Reyes Católicos, y en tiempo de estos reyes no se hizo la unión de los antiguos Reinos de España, según yo afirmé, pues en Castilla reinaba Isabel con exclusión de Fernando, y en Aragón gobernaba el Rey con exclusión de la Reina, por tanto, históricamente considerado el hecho, el P. Albareda tuvo razón al llamar *extranjero* al P. Cisneros. Mas no era la nota de *extranjero* lo que principalmente quería remarcar yo al referirme a la conferencia del P. Albareda, sino lo que omití por la premura del tiempo y es lo siguiente: La *intención* con que el P. Albareda aplicó el calificativo de *extranjero*, intención

claramente manifestada en el acento [f. 339] despectivo con que pronunció el epíteto y muy bien comprendida por los PP. y Juniores (llamamos Juniores a nuestros estudiantes desde que salen del Noviciado hasta que cantan Misa) allí presentes, quienes acogieron con risotadas la ocurrencia, (el abad presidía el acto), lo que llamó la atención de dos PP. italianos asistentes al acto, quienes al salir me preguntaron por qué el P. Albareda había llamado extranjero al P. Cisneros, siendo éste español y castellano.

Yo les contesté: «ya conocen VV. las ideas del P. Albareda y de la Comunidad». Con lo que no les descubrí ningún secreto, pues ellos mismos me habían manifestado lo que habían oído del P. Albareda (Anselmo) con respecto a sus ideas políticas y el mal grande que hacía entre los jóvenes, y cómo un día el P. Prior, Adeodato Marcet, Ferrer y Tobella y otros [f. 339v.] PP. habían hecho alarde de separatismo en presencia de ellos diciéndoles: «aquí todos somos separatistas, éste y éste y éste, señalando a los presentes y preguntándoles; a VV. ¿qué les parece?». Con lo que los monjes italianos se molestaron tanto que uno de ellos me dijo que no volvería más a Montserrat, pues no quería verse entre monjes que no amaban a sus hermanos sólo porque son *castellanos*.

El P. Abad reunió a los Hermanos y les dijo que había consultado el caso y le habían dicho que podía mandar leer la cédula de profesión en catalán, tanto a los catalanes como a los no catalanes que profesaran para Montserrat. Según nuestras Declaraciones a la Sta. Regla, los hermanos legos deben leer la dicha cédula [f. 340] en lengua *vulgar*. Tuve que calmar a alguno de los no catalanes, quien decía que si le obligaban a hacer la profesión en catalán que se marchaba. De hecho sólo la leen en catalán los catalanes y los de fuera en castellano, en la cual lengua se hacía antes.

Cuando el Abad hace las pláticas de rúbrica a los novicios, hermanos o coristas, que los otros monasterios envían a pasar el Noviciado, se las hace en castellano.

La renovación anual de votos *todos* los hermanos la hacen en catalán, antes en castellano.

Los rezos en común que antes hacían en castellano, ahora los hacen *todos* los hermanos en catalán. También con este motivo hube de calmar a alguno. Me dicen que entre los hermanos jovencitos, sobre todo, de [f. 340v.] los que han pasado del Colegio por no valer para los estudios, hay alguno con ideas separatistas. No hay que dar mucha importancia al hecho, pues entre nuestros hermanos esas ideas no arraigan. Lo que sí es verdad, que hasta los hermanos legos se han enterado de que al sacerdote de Zaragoza no le querían votar los PP. jóvenes por ser aragonés, y que profesó gracias a la energía del Abad. Cosa que *les* escandalizó mucho.

En la sacristía se llevaban los libros de partidas en castellano, ahora en catalán. El actual P. Sacristán, que me ha proporcionado los informes y enseñado los libros, encontró hecha la innovación al entrar en funciones en

1924 [subratllat sobreafegit] Hace poco regalaron un manto para la Virgen [f. 341] en el que, por indicación de los de dentro, pusieron el escudo de España y Cataluña juntos. El Abad ha ordenado quitar dichos escudos.

La inscripción en la cofradía antes se hacía en castellano, ahora en catalán, lo sé por los encargados [subratllat sobreafegit]

En el Colegio de latinos, *antes todo se hacía en castellano, ahora en catalán, excepto las clases en las que por mandato del Abad, debe hablarse en castellano, con exclusión del catalán. El P. Grau, Director desde 1922-1926, dijo: «hay que desterrar el castellano del Colegio»* [subratllat sobreafegit] me lo ha dicho un P. que se lo oyó decir, y lo ha cumplido, en cuanto de él ha dependido. Su actuación ha sido funesta, por lo que a las ideas políticas se refiere; me lo han dicho muchas veces diferentes profesores y yo (que [f. 341v.] desde 1920 a la fecha *estoy enseñando en el Colegio, he podido comprobarlo en mis discípulos, viéndoles escupir al retrato del Rey y del Príncipe de Asturias y borrando con saliva la bandera de España, pintada en un libro de mi uso, todo eso en presencia mía, pero creyendo los niños que yo no los veía. Ambos niños que tal hicieron, hoy son juniore y son sobrinos de dos PP. separatistas de acción* [subratllat sobreafegit]

Al P. Grau, le han ayudado otros profesores; sólo citaré dos: el P. Gusi, de quien me consta por frases que *he oído a mis discípulos, este Padre hacía la clase en catalán enseñándoles francés, según comprobé* [subratllat sobreafegit] en los exámenes que yo presidí (supongo, por hacerle favor, que lo haría con permiso del Abad) [f. 342] El P. Brunet (a quien el Abad hizo la 1ª admonición canónica, en presencia de todos los PP., para expulsarle de la Orden por sus ideas separatistas), les dibujaba en la pizarra el mapa de España y, señalando las fronteras de Cataluña, les decía: «de aquí para allá empieza Marruecos». Me lo ha dicho un Padre que lo oyó de labios del mismo P. Brunet. *Este P. Brunet fue trasladado a Manila, donde a los pocos meses comenzó a escribir artículos encomiásticos sobre España. Sus compañeros de aquí le llaman por eso traidor y renegado, y hasta hoy han dejado de cartearse con él. Hemos sabido por el P. Abad de Manila que ha renunciado a todas sus ideas catalanistas* [subratllat sobreafegit] y que no se acuerda de volver a Montserrat. Me consta que *algunos* [f. 342v.] *profesores han dicho algo de lo ocurrido en el colegio al Abad, quien apenas si hizo caso. Yo fui un día a hablarle de todo eso y, al nombrar al P. Grau, me interrumpió, en forma que no admitía réplica: «no, no, Padre, está V. equivocado, en el Colegio no hay nada de eso, me lo ha dicho el P. Grau, lo traen los niños de sus casas». Yo, que empecé a decir sólo lo que yo había visto con mis propios ojos, al verme atajado de esa manera, opté por no decir nada en lo sucesivo al P. Abad, determinación que sé adoptaron otros profesores, por habérmelo dicho ellos mismos* [subratllat sobreafegit]

En la sala de estudios del Colegio había un cuadro de la Virgen de Mont-

serrat, con la bandera catalana [f. 343]; *momentos antes de girar visita V. E. al Colegio, quitaron esa bandera y no la han vuelto a poner. ¡Buen síntoma!* [subratllat sobreafegit]

Un Padre, profesor de nuestros juniore, comenzó a explicar la lección en castellano; al momento comenzaron los discípulos a decir : en catalán, en catalán.

El profesor (me lo ha referido él mismo) accedió para evitar mayores disgustos. Después de esto, el Abad ha *mandado* que las cátedras se hagan en castellano, y varias veces ha dicho a los PP. en recreo: «desengañense, que nos conviene ejercitarnos en el castellano, pues cuando tengo que hablarlo, hallo dificultad, a causa del poco uso, y eso no nos conviene, porque [f. 343v.] los que hablan con nosotros forman bajo concepto de nuestra instrucción.»

En la Escolanía, durante el tiempo que fue director el P. Anselmo Albareda, los escolanes decían: ¡muera España! ¡a matar castellanos! [subratllat sobreafegit] Todo esto me lo ha contado el mismo hermano encargado de ellos, quien lo oyó. El P. Albareda fue Director de fines de 1919, a fines de 1921.

Los Pomells. El P. Abad inscribió a los escolanes y a las jovencitas *lavaderas, que en n° de 30 y tantas tenemos en casa. El Abad presidió una de las veladas celebradas por los Pomells en la plaza de este Santuario y en la que actuaron nuestros escolanes, cantando bajo la dirección del P. Ferrer* [subratllat sobreafegit] Antes de terminar la velada [f. 344] quedó ésta suspendida, porque de repente llovió torrencial-mente. Al entrar el abad en el Monasterio, le rodeamos para oír de sus labios las impresiones.

Preguntado por alguno si los Pomells tenían carácter político contestó: «no cabe duda que tienen fin político, disfrazado con la capa de la religión. (No recuerdo si fue en esta ocasión o en otra, pero tengo idea de haberle oído que tenían los Pomells fin político, con tendencia al separatismo). Así es que yo, al ofrecirme el Sr. Folch y Torres (el fundador) la presidencia, le he contestado que presidiría a condición de que no habían de cantar Els Segadors, y en la inteligencia de que en el momento en que lo oiga cantar, me retiro en señal [f. 344v.] de protesta, pues no quiero que en presencia mía se cante Els Segadors. Descuide, V. P. Abad, me ha dicho el Sr. Folch, que no cantarán Els Segadors. Estando en la velada, a cada paso pedía el público el canto dels Segadors, y el Sr. Folch se levantaba y les decía: «no, no, Els Segadors no se canta». Mas era tal la instancia del público y tal la efervescencia que yo notaba, que ha habido un momento en que pensaba interiormente: no, no, el Sr. Folch no podrá contener a esta gente y aunque él no lo quiera, Els Segadors se cantará. He visto tan comprometida mi situación, que he dicho para que me lo oyeran los del lado: si cantan Els Segadors, me marchó. El Sr. Folch se me ha acercado y me ha dicho: «descuide, P. Abad, que Els Segadors no se cantará» Crean, PP., añadió [f. 345] el Abad, que me he alegrado mucho de que lloviera, porque

así nos hemos librado de un gran compromiso». Esto lo ví yo, y creo que el Abad se retiró antes de que empezara a llover con una excusa.

Nota: Nuestros PP. jóvenes y Juniores colaboraban con la revista “Ámphora”, órgano dels Pomells.

Los Juegos Florales se celebraron en Tolosa de Francia en Mayo de 1925. Nuestro Abad fue nombrado mantenedor y, como tal, presidente del Jurado para la adjudicación de premios. El P. Albareda le hizo el discurso y un canónigo de Perpiñán leyó el discurso, porque el Abad no pudo asistir, por tener que ir a Roma. Así me lo ha dicho el P. Albareda y el P. Grau; este último ayudó al P. Abad en la tarea de examinar las poesías presentadas al certamen. [f. 345v.]

Carácter del Abad. Es muy suspicaz. Avisado de ello por un P. Decano (llamamos decanos a los PP. que forman el consejo del abad), se ofendió mucho, según me lo ha dicho el mismo decano.

2º. Es terco. Cuando nuestro Abad fue consultor del P. Gral. Serafini (1907-1913) el P. Visitador de España (profeso de Montserrat) dijo de nuestro Abad: es muy bueno y listo, pero no se puede tratar con él ningún asunto, por lo terco que es.

En Febrero último celebróse aquí Capítulo Provincial, presidido por nuestro abad, quien es Visitador de España y algunos PP. Capitulares me han dicho que ha llamado la atención del Capítulo por esa terquedad.

Citaré solo un hecho, el más re- [f. 346] ciente. En la parte norte de nuestra iglesia hay un camino que hace siglos aprovecha la gente para ir de paseo y evitar los inconvenientes de polvo, etc., de la carretera situada al sur. El P. Abad creyó deber cerrar ese camino, porque la gente nos molesta al ir por ese camino, sobre todo a los novicios que viven sobre la iglesia y en la parte norte. Reunió a los PP. para pedirles su parecer. Al ver que los ancianos se oponían al cierre del camino, dijo el Abad: «veo que, no la mayoría, pero sí la parte más calificada se opone y, por lo tanto, queda en suspenso el asunto». Poco después, giró la visita el P. Gral. y oí a los PP. viejos que decían: «ya verán VV. como ahora pedirá el abad al [f. 346v.] Gral que nos cierre el camino».

3r. Cuaderno pág. 33

Efectivamente, el P. Gral. aconsejó la conveniencia de cerrar el camino (el cual estaba ya cerrado al tránsito, porque cayó una gran roca que interceptó el paso, roca que el abad no quiso quitar, diciendo que su caída había sido providencial, pues así podía justificar ante el público el cierre del camino), a condición de abrir otro junto a la carretera (parte sur), a fin de evitar los peligros de autos, etc., que ahora tiene que experimentar el público, porque el único camino que hay es la carretera. Con esta aprobación del Gral., el Abad buscó ingeniero para que planeara el nuevo camino y con los planos y presupuesto

[f. 347] hechos “modo grosso”, reúne a los PP. para pedir su aprobación. Su votación fue contraria al Abad, quien al verse así contrariado, quedó tan afectado, que casi llorando dijo: «ahora querría yo que VV. me dijeran qué debo contestar ante el público que ya está enterado de que vamos a hacer camino nuevo.» Suplicó nueva votación, y verificada, fue favorable por un voto. Yo no asistí, porque no asisto a ninguna votación, pero me lo han referido varios asistentes, y algunos de los que la 1ª vez votaron en contra, me han dicho que la 2ª vez votaron a favor, porque les dio compasión el Abad.

Después de esto, y hallándose el P. Prior y P. Adeodato Marcet en [f. 347v.] Roma, recibió el P. Adeodato una carta confidencial de Barcelona, en la que se le decía que las autoridades de Barcelona, disgustadas por lo del camino y por otras causas, pensaban solicitar del gobierno que declarara Monumento Nacional nuestro Monasterio, y Parque Nacional esta montaña. Con esa carta, presentóse el P. Adeodato al P. Gral., quien enterado del caso encargó al P. Adeodato dijera a su hermano, el P. Abad, que él (el Gral.) revocaba el consejo dado en visita y que era de parecer se abriera el camino al público para evitar esos males graves que amenazaban. El P. Adeodato manifestó al Abad Gral. que era imposible convencer de eso al Abad y que sólo con una [f. 348] carta del Abad Gral. podría conseguirse que el abad cambiara de criterio. El Gral. escribió la carta, que la trajo y entregó al abad de aquí el mismo hermano suyo, P. Adeodato.

Nuestro Abad, al recibir esa carta del Abad Gral., reunió a los PP. y les dijo: «ya sé que me tienen por terco, pero creo que en conciencia debo cerrar el camino y lo cierro.» Ya estaba cerrado, pero dio la orden que tapiaran la puerta y tapiada está.

Todo esto me lo ha contado en confidencia un monje, con quien se desahogaron el P. Adeodato y algún otro decano, quienes sacaron la consecuencia de que con el Abad *no se puede*; y algunos de los decanos pensaron con tal motivo acudir al Gral, pidiéndole [f. 348v.] se le retire al Abad temporalmente del gobierno de la casa, con la excusa de que le conviene descansar, debido a que se halla muy atropellado en su salud. Por delicadeza, no he preguntado si realmente han recurrido al Gral. con esa petición, pero uno de los decanos recurrentes (ignorando el que yo estaba enterado de tales intentos) me ha dicho: «con este hombre (el Abad) no podemos continuar así. He dicho al P. Gusi (secretario del Abad) que hay que pensar en dar algún tiempo de descanso al Abad, porque se halla muy atropellado en su salud».

¿Cuál es la causa de esa terquedad del Abad por lo que toca al camino? Dicen que [f. 349] el peligro de que los novicios oigan palabras obscenas de los transeúntes. No me convence. Hace siglos que existe ese peligro y los abades anteriores nunca lo consideraron tan peligroso como el actual, quien lo cierra por *razones de conciencia* y contra el parecer del Gral. Para mí, otras razones de más peso moverán al Abad, pues esa que se aduce nadie la considera como

ocasión próxima de pecado. Las ventanas de los novicios distan de la calle de 20 a 30 metros. Una razón grave para cerrar el camino, que yo mismo he observado y de la que es fácil tenga conocimiento el Abad, es ésta: que ese camino pasa por el borde del jardín donde hacen recreo los juniros [f. 349v.] de modo que entre el camino y el jardín hay una altura de dos metros por lo más bajo y de unos 6 o 7 por lo más alto; que los juniros hacen el recreo en el mismo borde del jardín, a la sombra de los árboles en el verano, antes lo hacían a la sombra de una glorieta (en el punto más alejado del borde y con prohibición de acercarse al borde), donde por alto que hablaran no podían enterarse de su conversación los transeúntes; que en ese lugar junto al mismo camino, los juniros han hablado mucho de separatismo y contra los gobiernos anteriores y actual; que yo he visto pararse la gente a escuchar la conversación muchas veces y que la gente seguramente se habrá enterado de [f. 350] ellas y, con tal motivo, es casi seguro que el Abad habrá tenido algún disgusto serio. Yo no quise denunciar al Abad tal peligro por lo excesivamente manifiesto y patente que es, y porque las veces que he ido a hablarle de separatismo le he proporcionado un sinsabor, sin conseguir notable fruto. He sido tan extenso en este punto porque, a la vez que señalo lo que desfavorece al Abad, quiero señalar también lo que le pueda favorecer y justificar.

Es riguroso. De esto puedo aducir pruebas referentes a todas las etapas de su vida: escolán, junior, prefecto de juniros, Consultor, y Abad, y recogidas de labios de monjes que le aprecian entrañablemente [f. 350v.] y que lo lamentan por lo mucho que hace sufrir a los súbditos con su rigor extremado. Sólo diré: 1°. Que siendo nuestro Abad consultor del P. Serafini, se condujo una vez con tal rigor que el P. Serafini hubo de indicarle iba por mal camino.

Un día hice referencia de este hecho a nuestro Abad y, lejos de negármelo, quedó asombrado de que yo supiera tales secretos. 2°. Siendo ya Abad, una vez impuso, en virtud de santa obediencia, la ejecución de un acto de *impotencia física*; denunciado el caso al Gral., éste no lo quiso creer hasta que vio el autógrafo del abad en que tal cosa mandaba y en la forma dicha.

3°. Al presentarme en visita canónica ante nuestro Gral., lo 1°. [f. 351] que me preguntó fue esto: ¿verdad que el Abad es muy riguroso con los PP.? Y le disculpé, como le he disculpado hablando con Superiores de nuestros Monasterios, entre quienes goza de fama de riguroso en exceso.

4°. Sé de un caso en que nuestro Abad castigó con tal rigor al culpable, que éste fue a suicidarse, lo que no puso en ejecución porque en el camino le tocó Dios el corazón. Me lo ha dicho el mismo interesado, a quien he tenido que consolar y animar.

Es del 1°. que le habla y castiga sin oír al reo. A cualquiera monje que vaya a acusar a otro le cree, y es inútil, o poco menos, que el acusado trate de sincerarse. Me lo han dicho [f. 351v.] algunos decanos y lo he comprobado yo

mismo. Citaré un solo caso. Un Padre se permitió decirme un día: «esa obra de albañilería que han hecho no está bien hecha» (la obra no era de importancia). Oyólo un tercero, que estaba presente, fue al Abad y le dijo: el P. Fulano ha hablado contra la autoridad. El Abad, en el 1er Capítulo de faltas, mandó al P. murmurador ponerse de rodillas y le impuso un gran castigo, añadiendo: «y no quiera saber V. el *porqué*, pues entonces le castigaré más». Cumplido el castigo, fue el penitenciado al Abad y le dijo: ahora, P. Abad, que he cumplido el castigo, ya tendrá la bondad V. P. Rma. de decirme por qué me castigó [f. 352] «Sí, respondió el P. abad, le castigué a V. porque habló mal contra la autoridad». (Me lo dijo el interesado). El caso se puso en conocimiento del P. Gral., quien sé que reprendió al Abad.

El Abad se ha corregido algo de ese y otros defectos, pero lo raro es que después de tantos casos en que ha podido comprobar ser falsa la acusación, todavía sigue siendo demasiado crédulo, como he podido observar y comprobar hace unos meses, por un caso que se me consultó.

Hace poco caso de las observaciones que le hacen los decanos sobre la marcha de la Comunidad. Me lo han dicho decanos pasados y actuales, quienes están sumamente disgustados.

La cocina [f. 352v.] Los PP. jóvenes indicaron al Abad (me lo ha dicho alguno de ellos) la conveniencia de poner *monjas* en la cocina. Por razón de limpieza, economía, etc. El Abad hizo suya la idea y lo propuso al Consejo de decanos, quienes se opusieron a ello (me lo han dicho decanos), por las razones que a cualquiera se le ocurren y porque, gracias a Dios, no escasean los hermanos legos, pues tenemos 50. El P. Abad consultó el caso con un religioso de otra Comunidad, sabio, prudente y muy espiritual, quien le aprobó la idea de poner *monjas* en la cocina. El P. Abad pidió permiso al P. Gral., quien acudió y ahora tenemos tres monjas y seis jovencitas en la cocina. El religioso [f. 353] consultado me lo comunicó y yo le pregunté: ¿cree V. en el foro de su conciencia que es más acertado estar servidos los monjes por mujeres que por legos, y que esos inconvenientes de limpieza no se puedan remediar teniendo legos en la cocina? ¿Y que los inconvenientes de orden espiritual no pesan más que los de orden temporal? Creo, me dijo, que sí se pueden evitar y remediar esos inconvenientes de orden temporal con legos y que los de orden espiritual pesan más. Pues entonces, le dije ¿por qué ha aconsejado V. a nuestro Abad que ponga mujeres en nuestra cocina? Porque es muy duro, me dijo, decir al abad y a cualquier Superior: «la comida de VV. está mal condimentada, en la mesa de VV. se sirve con poca limpieza» e ir enumerando [f. 353v.] todos los defectos. Y yo he preferido corregir esos defectos por medio de un medio indirecto, diciendo al Abad: «poniendo monjas en la cocina tendrá V., P. Abad, estas ventajas (aquí las enumeró) sin estos inconvenientes (aquí también los enumeró)».

Sucedió lo que se temía. Por el torno de la cocina parece dio o intentaba dar un papelito obsceno a una muchacha de dentro un hermano postulante, que presta buena ayuda al hermano encargado del refectorio. El Abad lo supo y expulsó al postulante. Sé el caso porque lo consultaron conmigo (no el Abad). Después he sabido que los decanos han hablado al Abad de ese género de inconvenientes y el Abad se enfada y no hace caso.

No hace caso de las acusaciones que se le hacen contra los PP. jóvenes. Me lo han dicho decanos y otros PP. [f. 354] alguno de estos últimos ha dejado de denunciar casos verdaderamente *graves* (consultados conmigo) y que convenía los conociera el Abad. Esos PP. jóvenes, aprovechando la ventajosa posición que ocupan en el aprecio y confianza del Abad, le engañan y explotan su credulidad. He podido comprobarlo por mí mismo.

Le engañan los PP. jóvenes, (llamamos jóvenes a los que han cantado Misa durante su abadiado). Me consta, por habérmelo dicho los mismos interesados, que decanos y otros PP. le han dicho varias veces que le engañan los PP. jóvenes y el Abad no ha hecho caso. Hace poco me llamó a su celda el Abad y me dijo: «quiero me responda con sinceridad y sin ocultarme nada la verdad, porque me interesa mucho saberlo [f. 354v.] ¿Ha oído V. decir por ahí que los jóvenes me engañan y que ellos dicen que hacen de mí lo que quieren?»

Sr. Nuncio, yo había oído decir todo eso a los PP. viejos y jóvenes, quienes directamente lo habían oído a los mismos que de ellos se jactaban. Pero, para dar más fuerza a mi aserto, le contesté al Abad: «yo prescindo de lo que he oído por ahí y sólo le digo que yo mismo he oído decir al P. Gusi, su secretario; *le engañamos* y al P. Grau: *conviene engañarle* ». Quedó asombrado el Abad. Ha [sic] continuación le cité hechos observados por mí mismo, demostrativos de que el P. Grau le engañaba en los asuntos del Colegio de niños, cuando ese P. fue Director, y el Abad [f. 355] no me creyó un hecho que le cité del que me habían enterado varios PP. Me dijo: eso no lo crea, Padre. Yo le contesté: sí debo creerlo. Yo sé, Sr. Nuncio, que esos PP. que me lo dijeron estaban y están dispuestos a decir delante del Abad lo mismo que me dijeron a mí.

Después de esta sesión se llevó al P. Gusi de Convisitador, a pesar de las cosas que respecto de ese Padre se le dijeron, y al P. Grau, a quien meses antes se lo había llevado de Convisitador, lo ha nombrado Encargado de los Hermanos legos, cargo delicado y entre nosotros muy honorífico.

Además, un monje del Pablo de Roma y profesor de nuestro de San Anselmo, que vino aquí dos veces a pasar las vacaciones, a dar lecciones, por encargo de nuestro Abad, a algunos de nuestros PP. jóvenes, habló que tenían ideas modernistas. Denunció el caso al Abad y le citó el nombre de uno que habló contumaz y el [f. 355v.] P. Abad, me dijo dicho profesor, dio poca importancia al caso. Que ese P. Profesor tenía razón lo he comprobado yo, pues al denunciado le he quitado de la cabeza esas ideas, enseñándole autores modernos que condenan las ideas por él profesadas y ya reniega de su error.

Otros compañeros de él, que han estudiado (alguno de ellos) con el P. La Grange [sic] en Jerusalén, dicen que este Padre La Grange ha sido condenado por envidia de algunos de los que forman la Congregación del Santo Oficio.

Claro que esta frase yo la considero fruto más de la ligereza y pedantería y de las ganas que dichos jóvenes tienen de hacer el hombre [f. 356] que de la malicia, pero son profesores de nuestros juniors, alguno ha estudiado en Roma, y por lo tanto, su afirmación podría hacer algún daño. Sin embargo, no doy al caso la importancia que a primera vista parece tener, porque les conozco. Me ha venido a los puntos de la pluma y lo he consignado para que V. E. lo tenga presente cuando me refiera a la conveniencia de poner aquí Colegio Provincial, según lo indica el nuevo Código, y que en nuestra Provincia Española no se ha hecho, porque los Superiores no se han entendido hasta ahora [f. 356v.]

4º Cuaderno pág. 53

Le engañan jóvenes. Los jóvenes, enterados de lo que pasa y para prevenir los golpes, van al Abad y le dicen: «mire, P. Abad, los PP. viejos le dirán que le engañamos y que le llevamos al despeñadero». Y el Abad les contesta: sí que me lo dicen, pero no hago caso. Esto lo sé por los mismos jóvenes.

Las causas porqué el Abad quiere tanto a los PP. jóvenes son: 1ª. Porque estos escriben más, con lo que tienen encandilado. 2ª. Los tiene por mejores profesores, pues sus discípulos hacen mejores exámenes, lo que palpa el Abad, pero los jóvenes el último mes de curso lo emplean en repasar unas cuantas lecciones sobre las que recae el examen. Sé que este hecho, por lo que refiere al P. Albareda, fue denunciado al Abad por un [f. 357] decano y el Abad contestó: yo presidiré los exámenes y allí veremos quienes saben más, si sus discípulos o los del P. Albareda. Me consta que el P. Grau inculca ese modo de hacer los exámenes a los PP. jóvenes, algunos de los cuales lo ponen en práctica, cosa averiguada por otros PP. y por mí, pero quizá no se haya denunciado al Abad, por suponer no hará caso. 3ª. Le hacen favores, que el Abad agradece mucho. Citaré sólo uno. Antes, el Abad hacía por sí mismo la distribución de las cátedras, lo que le costaba una encerrona de dos o tres días. Ahora le hacen ese trabajo Grau y otro, jóvenes, quienes ponen y quitan en las cátedras a quien les parece, engañando al Abad cuando le exponen los justificativos de tales cambios (cosa observada por mí mismo) [f. 357v.] con lo que los viejos se sienten molestados, cuando no agraviados. 4ª. Los jóvenes tienen ganado el corazón del Abad con sus tretas. Un solo ejemplo. Cuando el Abad reprende a algún culpable, si éste confiesa su culpa, aunque sea con alguna atenuación, el Abad queda desarmado, pero si el reo niega la culpa, se enfada y aún carga la mano en el castigo. Los jóvenes saben esto muy bien, y, al ser reprendidos, confiesan su culpa, ya porque esta suele ser verdadera, ya para evitar el castigo. Los viejos suelen defenderse, porque la falsa acusación

con frecuencia suele ser exagerada y a veces falsa. De ahí que para el Abad los jóvenes son mejores que los viejos. 5ª. Es axiomático entre los PP. jóvenes que en la formación [f. 358] de la juventud conviene molestarles poco, darles buenas notas en los exámenes y favorecerles lo más posible en el informe que periódicamente hay que dar de ellos. Así lo practican en el Colegio, Noviciado y Juniorato, con lo que el Abad vive engañado. Sólo dos casos observados por mí. El P. Abad tenía ordenado que los niños colegiales hablaran castellano en uno de los recreos que tienen, a fin de que aprendan mejor esa lengua. Siempre se observó hasta que fue Director el P. Grau. Dije al P. Grau porqué no se les obligaba a los niños a hablar en castellano y me contestó: «no se puede, se les *molesta* demasiado». Y ya no hablan.

2º. Caso. Las declaraciones de nuestra Sta. Regla, cap. LVIII, dicen: que los PP., ni aún el mismo Superior [f. 358v.] pierdan el tiempo leyendo novelas, revistas y periódicos, y por lo que toca a los Juniores dicen. «Junioribus vero nullatenus concedatur». Por lo que respecta a los juniores, siempre se tuvo sumo cuidado, y por lo que a los PP. hace, el Abad hizo un Capítulo a toda la Comunidad, diciendo que no quería que nadie leyera novelas. El actual Prefecto de juniores, P. David Pujol, todas las semanas lleva para los juniores buen número de revistillas, cosa que llama la atención de los PP., alguno de los cuales dijo al P. David porqué obraba así, el P. David contestó: «No se ha de tener a los juniores como nos tuvieron a nosotros, conviene que se enteren de lo que pasa en el mundo». Esto lo oí yo. A este hecho y a que durante las vacaciones leen nuestros juniores [f. 359] *demasiada* literatura catalana, atribuyen algunos PP. graves gran parte de la frivolidad y poco fondo de la formación religiosa de los juniores, cosa notada hasta hace poco por los hermanos legos, a quienes les apena.

Los PP. viejos siguieron y siguen otra norma de conducta. De ahí que ahora perseveran más jóvenes, éstos están más contentos de sus directores, y el Abad saca de aquí la consecuencia de que los PP. jóvenes valen más que los viejos.

Remedios. *Pesimismo*. Este Abad tomó posesión de su cargo en 1913. Poco después, el Consultor Español cerca del P. Gral. (catalán e hijo de esta casa), expuso al Gral., P. Mauro Serafini, la necesidad de que girara visita a este Monasterio para arreglar esta cuestión política que tanto mal hacía en el seno de la Comunidad. El P. Serafini contestó: «¡imposible! Aquello no [f. 359v.] tiene arreglo». En vista de esta contestación, el P. Consultor habló al P. Serafini del asunto en presencia del Procurador Gral. D. Benito López (también monje de Montserrat), a fin de obligar más al P. Serafini y éste contestó que bien; pero, como no daba ningún plazo, el P. Consultor le presentó la renuncia del cargo, diciéndole que la presentaba porque se negaba a intervenir en Montserrat y por otras razones. El P. Serafini aceptó la renuncia y el P. Consultor vino a residir aquí. Me lo ha contado el mismo Consultor.

Después se celebró Capítulo Provincial y esta Comunidad eligió Diputado para que la representara en dicho Capítulo a ese que había sido Consultor; éste presentó la cuestión al Capítulo Provincial, el cual deliberó sobre el asunto por espacio de tres días y acordó [f. 360] y decretó (el decreto se hizo público en toda la Provincia Española) que era conveniente que el P. Gral. (lo era el P. Serafini), girara visita a Montserrat. Esto me lo dijeron PP. asistentes al Capítulo Provincial. El P. Serafini no giró la visita.

Desde 1919, en que resido aquí, han hecho visita canónica dos veces el P. Visitador y otras dos el P. Gral. El P. Visitador dijo a un P. de aquí (el cual me lo ha dicho a mí) que esta cuestión no se podría arreglar, porque el Abad Marcet tenía miedo a los jóvenes. El P. General poco hizo. Es más, el P. Consultor, (gallego y profeso de esta casa), que acompañó al P. Gral. en la 1ª visita que hizo (1920 o 1921), al terminar en su cargo, vino a residir aquí y, al ver lo exacerbada que estaba la cuestión, me dijo: «yo he venido aquí porque creí que esto estaba apaciguado, y veo que el mal está más agravado. Está visto [f. 360v.] exclamó, esto no tiene arreglo. Parece mentira, que después de haber intervenido el Rey y el Papa en la forma en que lo han hecho, todavía se atreven a defender esas ideas. ¡Son tremendos! No tienen miedo, ni al Rey ni al Papa». Dicho P., cansado de sufrirles y de este estado de cosas, sé que va a residir a otro Monasterio.

Cuantos monjes españoles desfilan por aquí son pesimistas, y algunos de casa me llaman *bendito*, inocentón y me tienen por *iluso* cuando yo les digo que esto tiene arreglo. Y éstos de casa me dicen: V. no los conoce, porque no tiene trato con ellos. Todos son separatistas de sentimiento, los que no lo manifiestan, también lo son en su corazón, lo que es que son prudentes y no dicen nada.

Optimismo. Mi optimismo se funda: 1º. En que estaba [f. 361] mejorado en las manifestaciones externas dentro del Monasterio, parte por el convencimiento que van adquiriendo de que la política del actual gobierno arraiga en Cataluña, y parte también por la intervención de la autoridad monástica y Papal.

2º. Desde que el Abad prohibió hacer manifestaciones separatistas, no le descuidan en ello, porque saben muy bien que el abad les castigará, según lo prometió. El Abad, para justificar esa medida, dijo que el gobierno había querido quitar esta Comunidad y lo hubiera hecho si hubiera podido. Me consta que esto impresionó mucho.

3º. Desde que el Abad dijo a los juniore que el Papa Pío XI le había dicho que no quería que fuéramos separatistas, pero que catalanistas sí podíamos serlo, muchos jóvenes, que por temperamento no sienten inclinación a la política, se han lanzado por ese camino, y a alguno de los reacios he oído [f. 361v.] como sus compañeros le decían: «Sí, hombre, si el Papa no lo prohíbe, el P. Abad lo ha dicho ¿por qué no lo ha de ser V?». Ese testimonio de aprobación

aducido por el Abad tiene un peso enorme para nuestra juventud, y de ello se ha enterado toda la casa.

4°. *Si supieran que el Papa desapruueba también el catalanismo profesado por ellos, también lo abandonarían la casi totalidad. Cuando en mi presencia pidieron los PP. a un orfeón que cantara Els Segadors, y el director del orfeón, aunque con repugnancia, lo cantó (creo era el año 1920), al día siguiente llamó a mi celda el P. que estaba junto a mí en el balcón y que fue quien rompió el fuego pidiendo a gritos y sin cesar de palmotear [f. 362] cantarían Els Segadors, y le dije: V. no sabe lo que hizo ayer, lea este escrito. Y le entregué un ejemplar del Decreto que en 1913 circuló esa Nunciatura, por orden de la Sda. Congregación, a los conventos de España [subratllat sobreafegit] sobre el Catalanismo y Bizcarrismo. Quedó confuso y me dijo: yo no sabía que el Papa desaprobaba esto. Desde entonces, cambió por completo en sus ideas y pidió para ir a otro Monasterio y está fuera de aquí. Le dije que enseñara el decreto a todos los PP. de su confianza, y he visto que otros, al tener conocimiento de ello, se han moderado mucho. Ese decreto era el último ejemplar que había sobrado de los que Mons. Solari me había dado para que yo los enviara a nuestros Monasterios en 1913, fecha en que hablé largo y [f. 562v.] tendido con Mons. Solari en esa Nunciatura sobre esa cuestión que yo conocía algo, por el trato frecuente que desde 1910 había mantenido con el clero de las Vascongadas.*

5°. A raíz de la última visita que nuestro Abad hizo a V. E. en Madrid, nos dijo en Capítulo a toda la Comunidad: «he tenido que hablar con Primo de Rivera y con el Sr. Nuncio, porque nos han calumniado diciendo que enseñábamos a nuestros jóvenes no sé qué cosas, y el Sr. Nuncio me ha dicho: «P. Abad, déme medios para yo poder defenderles, porque estoy cansado de oír hablar contra Montserrat»; y me ha añadido el Sr. Nuncio que no nos conviene hacer más manifestaciones de separatismo, ni de catalanismo *exagerado*.» Esto produjo mucha impresión [f. 363]

La visita que nos ha hecho V. E. ha causado mayor impresión todavía. El P. Prior ha dicho a un decano (el cual me lo ha comunicado a mí) ¡Qué vergüenza para Montserrat que el Sr. Nuncio haya empleado en visitarnos más días que para una diócesis entera de las 3 ya visitadas!

6°. Me consta que algunos PP. desean encontrar una salida airosa sin pasar por ilógicos. El Abad también se halla cansado de tantos disgustos como le ha proporcionado su actuación política. Ve que sembró catalanismo y ha recogido separatismo. Ve que los formados por él son menos observantes (hablo en términos generales), pues por la válvula de la política se les marcha el espíritu religioso y monástico. Ve que ha llevado a la Comunidad al borde del precipicio, pues el gobierno pensó sustituirla por monjes de Silos [f. 363v.] Ve que hay que cambiar de rumbo, como lo indica esta frase suya: «¡ay! si esos que fuera de casa hacen manifestaciones políticas tuvieran que sacar la

cara, como la tengo que sacar yo para defender a Montserrat, no se portarían así». Me lo ha dicho quien lo oyó en la cámara abacial y, por cierto, que el Abad lo dijo muy apenado. Que el Abad ve que esto va mal, lo indica esta frase, dicha en Capítulo a toda la Comunidad, al darnos cuenta de la última visita o entrevista con V. E. en Madrid: «quizá ha sido conveniente que este estado de la casa haya llegado a tal gravedad, para que así se remedie mejor».

7°. El Abad tiene virtud suficiente para hacer cuanto le *mande* el Papa, por doloroso que sea, (si es *consejo*, aunque lo sea del Papa, hará lo que mejor le parezca) [f. 364] Y además, le sobra valor para hacer cumplir a sus súbditos lo preceptuado. Un ejemplo entre mil. Cuando en 1919 visitó esta casa nuestro P. Visitador, P. Álvarez, abad de Samos (Galicia), mandado por la Santa Sede, se reunieron PP. y HHnos., presididos por el Abad, y los que llevaban la voz cantante expusieron la necesidad de escribir al Papa, abogando a favor del Abad, defendiéndole y manifestando al Papa que estaban muy contentos de él y que le querían mucho, pero daban a la exposición de esos hechos un carácter de *protesta* contra la actuación del Visitador, diciendo que habían calumniado al Abad y a la Comunidad. Apenas oyó esto último el Abad (me lo han contado varios de los asistentes), con la energía que le caracteriza dijo: «jamás consentiré, ni daré curso a la [f. 364v.]

Cuaderno 5° pag. 73

exposición, que se diga nada contra lo dispuesto por el Visitador, cuando el Visitador ha tomado las determinaciones que ha tomado, sus razones tendrá. Eso es una rebeldía contra la autoridad y jamás consentiré, aunque sea para defenderme a mí». La exposición, firmada por todos, incluso por los HHnos. legos, sólo decía que estaban muy contentos del Abad y que le querían mucho.

8°. *Muchos odian a los castellanos (entienden por castellano a todo el que no es catalán, esto por regla general), porque creen que los castellanos aborrecen a Cataluña. Han oído esa especie desde niños, y no hay quien se la quite de la cabeza* [subratllat sobreafegit] Así es que: «se han formado un tipo ideal de castellano tan ab [f. 365] yecto (uso las palabras que hace poco me dijo un Padre de aquí) que, ni yendo a los infiernos a buscarlo entre los castellanos condenados, se podría encontrar un tipo tan repugnante». Yo, (siguió diciéndome), para demostrarles el error en que están les he dicho: miren VV. al Hermano tal y tal y al Padre cual (citándoles los residentes aquí) y verán cómo los castellanos no son lo que VV. piensan y dicen. «No me hacen caso (me decía dicho P.), están obcecados, no sé quién les ha metido en la cabeza este tipo de castellano a quien ellos tanto aborrecen». *Yo nada quise decir al P. de referencia, pero sí digo a V.E. que aquí y en las Vascongadas me he encontrado con muchos, sacerdotes y religiosos y seculares, que piensan que el pueblo castellano les aborrece, y [f. 365v.] claro está, le corresponden*

con odio [subratllat sobreafegit] Al mismo gran Mella (q. e. p. d.) le oí de sus propios labios: «que él, de joven, odiaba al pueblo castellano, por suponerle culpable de los malos gobiernos que España sufría y por considerarle identificado con las ideas de los gobiernos y cómo formando un solo ente formal con dichos gobiernos. No querría, decía Mella a los que le escuchábamos, que les sucediera a VV. confundir al pueblo castellano con el gobierno». Y añadió Mella: «desde que salí de mi error y conocí al pueblo castellano, le amo más que a ningún otro pueblo de España». Esto se lo oí a Mella el año 1911.

9º. El Abad y los monjes de aquí han sido arrastrados a la actuación política por personajes de fuera [f. 366] tanto eclesiásticos como seglares, sobre todo, seglares, quienes les han llevado a donde el abad nunca soñó ir. Claro está que al Abad le avisaron del peligro el difunto Abad Deás, muerto en 1921, y otros PP. vivos y difuntos, pero el abad, parte por criterio y parte por ofuscado, no les hizo caso.

Decían al Abad Marcet que el Abad Deás había estado demasiado recluso y que el Abad de Montserrat debía darse a conocer y salir fuera del Monasterio. Con ese señuelo engañaron al Abad y a los monjes.

10º. El Abad tiene que saber, como lo sé yo, y lo saben hasta los gatos de la casa, que Montserrat ha perdido mucho de la veneración que nos tenía el pueblo, precisamente por esa actuación política.

11º. Entre los PP. políticos de casa no hay talentos, descontados [f. 366v.] el P. Albareda, Ramiro Augé y el hermano del Abad, P. Adeodato; los demás poco montan y por mucho ruido que quisieran hacer poco harán. Además, creo no hay ninguno verdaderamente rebelde, y todos temen la energía del Abad.

Remedios. Indicaré alguno, procurando ser breve, pues todo lo voy escribiendo a ratos desde la cama, donde me encuentro postrado con un ataque de reuma, así que, Sr. Nuncio, tenga la bondad de dispensarme que escriba como escribo, en forma casi algo irrespetuosa, pues no puedo hacer letra más clara, ni entretenerme a hacer correcciones, ni otra copia, que sería lo mejor. Dispense las omisiones y repeticiones. Lo más granado y que más luz pueda darle, creo que lo voy transcribiendo [f. 367]

1º. Un mandato del Papa, fundado, a ser posible, en un Decreto Gral., exponiendo el error de que los religiosos actúen en política, por estar ese campo fuera de su órbita de acción, para esta Comunidad, por el que se destruya la idea expuesta aquí por el abad de que el Papa actual aprueba el que seamos catalanistas. A los jóvenes no les cuesta nada pasar del catalanismo al separatismo, o al menos, al odio y menosprecio de los de otra región.

2º. Colegio Provincial para que así puedan hacer mejor carrera los de aquí y los de los otros Monasterios. Pues aquí, como en los otros Monasterios, escasea el profesorado de altura, lo que es una de las causas de porqué los PP. jóvenes casi desprecian a los viejos (cosa que el Abad no ignora) [f. 367v.] Además,

será un medio de que se moderen los catalanistas y medio también disimulado para poder introducir aquí castellanos y sacar catalanes *exaltados*, para que éstos últimos vean con sus ojos cómo en los otros Monasterios y en Castilla no se odia a Cataluña. Si el Papa no manda hacer el Colegio, creo no se hará.

3º. Fundación en América Española por los monjes de Montserrat. De este modo podría haber un trasvase continuo de personal entre Montserrat y las fundaciones de América, lo que les obligaría a dar más importancia al estudio del castellano de lo que le dan, pues allí tendrían que practicarlo. Yendo allí verían que el mundo es muy grande y Cataluña un grano de anís y [f. 368] se les marcharían de la cabeza los pajaritos de autonomía, como se les han ido a todos lo que han ido a Filipinas, compañeros míos, (según ellos mismos me lo han manifestado, diciéndome: «si yo no hubiera salido de aquí sería separatista furioso, porque por ese camino iba», los cuales ahora sirven aquí de contrapeso a esas ideas tan nocivas para la vida religiosa. Es casi seguro que todos cambiarían de ideas, y al tornar aquí contribuirían con sus consejos y ejemplo a disminuir el mal. El Abad no quiere en manera alguna hacer fundaciones en América, por el peligro espiritual de aflojamiento en la observancia regular. Sin negar el peligro, diré que los 4 monjes que hay aquí, regresados de Manila, son de los más asiduos en la observancia regular, y lo mismo sucede en [f. 368v.] los demás Monasterios de España, según mis informes, y es que vienen cansados de la vida activa y con hambre de la contemplativa.

Expuse esto de la fundación a un decano, afín al Abad, condiscípulo de nuestro abad, y al Procurador Gral., para que se lo expusieran a nuestro abad, o al Abad Gral. (si así lo creían conveniente), con el fin de disminuir el mal reinante en la casa; los tres me dijeron que sería buen medio: el Procurador me dijo que el General no se opondría a la fundación, pues, si bien el P. Serafini era contrario a ir a América, ahora me dijo (1924), hemos cambiado de criterio los Superiores. Pero los tres me dijeron también: «el Abad piensa como Serafini y nadie le hará lanzarse por el camino de América: ya le conoce V., añadieron» [f. 369]

Con la fundación de América se conseguiría que nuestros jóvenes pasaran o cumplieran allí el servicio militar, sin tener que entrar mano de los medios empleados por este Abad, fingiendo que están en misiones, y teniéndolos aquí en casa. Lo que ha sido descubierto por la autoridad militar, quien se personó aquí y llevó arrestados los PP. jóvenes, con lo que el Abad ha tenido un serio disgusto y fuerte choque con el Capitán Gral de Barcelona, Sr. Barrera, si bien el asunto se ha solucionado bien, y el Sr. Barrera se ha contentado con que esos 4 jóvenes vayan a misiones a cumplir el servicio militar.

Con esa fundación en América también se conseguiría substituir el ideal político por el ideal de las *misiones*, cosa que tanto entusiasmo y enervoriza a las Comunidades religiosas, sobre todo al elemento joven, todo esto y [f. 369v.] algo más se lo dije a los tres PP., a quienes me he referido, y recuerdo

que insistí mucho en el peligro del choque con las autoridades militares, si descubrían que ocultábamos y burlábamos la ley militar. Esos PP. me dijeron que les parecía el medio más acertado para quitar de raíz (a la larga), el separatismo de Montserrat.

4º. *Traslado* del personal más exaltado a otros Monasterios, aunque sé que muchos altos y bajos consideran ese medio como la panacea infalible y sin él, imposible arreglar este estado de cosas; yo, que los conozco bastante, porque separatistas y catalanistas y antiseparatistas tienen muchas confidencias conmigo, entiendo que ese medio hará dos cosas a la vez, remediar *algo* y exasperar *mucho*. Ahora bien, retirar ese personal de aquí con motivos de otro género y sin el menor asomo de castigo (ante la Comuni- [f. 370] dad), o sea, que el traslado crea (y que así sea), que la Comunidad no sabe, ni sospecha que él sale de aquí por perturbador; ese género de medios me parecerá muy acertado, aun en el caso de que al trasladado se le haya dado aviso *privado* de que es perturbador y de que debe enmendarse de ello y dejar esas ideas, y de que él sospechara que ese traslado obedece a que le quieren quitar de aquí los superiores por eso mismo.

¿Conviene dar ese aviso, o admonición privada y en secreto a alguno? Eso, V.E. lo juzgará. Yo tengo observado que ese medio da buen resultado, y que el reo no siente tanto el aviso, o el castigo, como la publicidad que a ellos le da, y que el reo agradece, allá en el fondo de su conciencia, el que el juez haya ocultado su crimen y haya velado por conservarle intacta su fama y tanto más [f. 370v.] lo agradece, cuanto menos derecho tenía a ese favor. Estos catalanes son enérgicos y por simpatía aman (aunque les duela) al Superior enérgico y que no se doblega. El avisito podría estar concebido en estos o más melositos términos: «He sabido que V. en algún tiempo tuvo ideas catalanistas *algo* exageradas. V. mismo comprenderá que eso no conviene a Montserrat. Ya sé que V. no piensa hoy como pensaba antes sobre ese particular. Es mi voluntad y *le mando* que en lo sucesivo nunca haga V. manifestaciones de ese género, ni dentro, ni fuera del Monasterio». Para por si acaso cree V. E. útil usar ese medio, ahí van los nombres de los más exaltados, o de los que han hecho más daño. El Prior P. Suñol; Adeodato; Ferrer; Tobella (bibliotecario); David Pujol (Prefecto de juniors); Grau; Ramiro Augé; Antonio Ramón Arrufat; respecto [¿] al P. Anselmo Albareda; [f. 371] Gusi (secretario del Abad). Este Padre no es de los extremados, sabe hacer la dos caras, con los separatistas, es separatista y con los españolistas, españolista. Se ha hecho antipático a los PP., lo mismo que el P. Grau, porque *ambos son* los que más engañan al Abad.

Respecto a la fundación de América, me he olvidado observar que hay precedente, pues cuando España dominaba allí, Montserrat tenía bastantes prioratos dependientes de esta abadía; que hay dinero, aun que en esto ayudan los Obispos de allí; que hay personal: como 50 PP, 22 juniors, 8 novicios y el

Colegio de latinos está lleno. El P. Abad, como ya no cabemos en casa por falta de celdas, reunió a los PP. para hacer una fundación dentro de Cataluña, los PP. aprobaron la idea, y tras ello andan. Al principio, yo no mandarí a América los exaltados, nada de eso, sino los más observantes y voluntarios; de estos últimos, creo que sobrarían [f. 371v.]

5°. ¿Conviene traer aquí personal castellano? Respondan por mí estos hechos. 1°. en 1920 pidió este Abad al Capítulo General dividir la Provincia Española en dos, una formada por Cataluña y la otra por el resto de España. El Visitador español dijo que por él no había inconvenientes, pero el P. Procurador Gral., Benito López, dio un buen rapapolvo al Abad, pues en Montserrat ya no había PP. castellanos (sólo estaba yo) y, por lo tanto, tampoco podía haber faltas de caridad a causa de nacionalidades, motivo en que apoyaba este Abad su ruego. Sin embargo, el Capítulo Gral. respondió que no tendría inconveniente en ello cuando en Cataluña hubiera tres Monasterios. 2°. En Febrero último, algún Superior de los venidos aquí a celebrar Capítulo Provincial (me dijo a mí, al ver que aquí no quieren castellanos: ¿le parece a V. sería conveniente la separación de Provincias? Yo le contesté: vayan prepa- [f. 372] rando el terreno, pues ha de llegar día en que tendrán que hacerlo. 3°. En 1919, el Abad de mi Monasterio, (Valvanera), pidió al de aquí si quería vinieran a pasar el noviciado unos jóvenes de Valvanera. El Abad de aquí contestó que no convenía, por el ambiente político de casa. 4°. El Abad de la Australia tenía aquí unos jóvenes y hace cuatro años me dijo, al llevarse los últimos: está visto que aquí no podemos estar los castellanos (él es navarro y condiscípulo de este Abad). 5°. Hace dos años y medio, el Abad de aquí quiso traer de profesor a un P. castellano; después de consultarlo con los decanos, y darle éstos el visto bueno y decir a ese profesor que se preparara para venir dentro de tres o cuatro días, desistió el Abad de traerlo. Pregunté al decano, que me había referido todo esto, por qué no venía dicho profesor, y me dijo: «Ya puede suponerlo V., ya conoce V. el am- [f. 372v.] biente de esta casa».

6°. *Remedio*, V.E., al recorrer Cataluña, se ha ganado las simpatías de este pueblo, para obligarlo a mayor gratitud hacia el Papa y hacia el gobierno español, podría V. E. solicitar del Papa esta gracia: que extienda a todos los fieles la indulgencia plenaria que ganan *sólo los cofrades* en la fiesta de Montserrat y su octava (27 de abril y 8 días siguientes), como recuerdo de la estancia de V. E. entre nosotros en ese día. A la vez, y dispense el atrevimiento, podría interponer su valimiento cerca del Rey, para que a la Virgen de Montserrat se concedan honores de Capitán Gral., como Patrona que es del Somatén Español, y como medio para aproximar más y más hacia su Real Persona al pueblo catalán. Esta gracia no es nueva, pues gozan de *ese honor* la Virgen del Pilar y otras.

Al señalar los motivos de mi optimismo, me he olvidado de uno y es: que

en casa hay un núcleo de PP. muy respetable [f. 373] por el número (cerca de 26) y por la calidad, (son los más observantes), que no quieren saber nada de política y sobre esos fundamentos se *puede construir* algo bueno y sólido.

Hablando un día yo con el Abad del error cometido por esta Comunidad, al seguir y apoyar la Mancomunidad, me dijo: «la Mancomunidad está muy bien suprimida, en su marcha se habían introducido ya todos los defectos de la política de Madrid y estaba ya tan corrompida como *la política vieja*»

Cuando V.E. estuvo aquí oí a algunos PP. graves decir: ¡gracias a Dios que esto se arregla definitivamente! ¡demasiado han tardado en venir a poner remedio! Sepa V. E. que muchas almas buenas de dentro ofrecen oraciones especiales, y alguno me consta que tiene hecho a Dios el sacrificio de su vida, a condición que esto se arregle. Para consuelo de V. E. debo decirle que en los 9 años que llevo aquí, nadie me [f. 373v.] ha molestado lo más mínimo por ser castellano, y eso que no presto casi ningún servicio y doy mucho quehacer, por razón de mis achaques.

Termino. Esta Comunidad está hondamente dividida: españolistas contra catalanistas, viejos contra jóvenes, y los jóvenes entre sí, porque hay más PP. que cargos y todos aspiran a usufructuar algo. Los jóvenes (hablo en términos generales) desean ver sustituido al Abad, porque les sujeta mucho; los viejos, antes le querían mucho, ahora están indiferentes, porque se cansan de verse desairados; si no desean verle sustituido es porque no ven un digno sucesor, y realmente no le hay; pues del único en el que los viejos tienen puestos los ojos, para el día en que este Abad falte, sé yo que obran en el archivo del P. General motivos suficientes para no aprobar su elección, si la Comunidad lo eligiera y si el P. General querría no aprobarlo.

Al llegar [f. 374] aquí me dicen que tenemos General nuevo, y que es el que era Visitador de la Provincia Francesa. Me alegro mucho, porque es muy amigo del Abad de aquí, a quien me consta quiere mucho. El Gral., si fuera necesario, podría ayudar a V. E. a sostener a este Abad. Tiene nuestro Abad grandes cualidades de gobierno; hay, pues, que sostenerlo a todo trance; pero también tiene notables defectos; aminórense cuanto se pueda, esos defectos, y a ser posible, anúlense.

Sólo me resta pedirle perdón por la forma en que va escrita esta exposición, pues tiene todas las faltas de un borrador. Me da vergüenza enviársela, pero, como estoy en cama, no puedo hacerlo mejor. Ni siquiera me guardo un extracto o nota de lo que he escrito. Como el Abad no ha regresado del Capítulo Gral., no me atrevo a enviarla por conducto del Prior, pues me ha salido muy extensa. La echo a un buzón, fuera de Montserrat. Le pide una oración y besa su anillo pastoral el último de sus súbditos.

Domingo González O.S.B. [f. 374v.]

Pág. 93

P.D. Me he olvidado de tres cosas que creo conveniente advertir.

1º. El optimismo que yo siempre he tenido en este y en otros casos, por arduos que hayan sido, lo fundo en que el hombre, en el fondo de su alma, es muchísimo mejor de lo que indican sus actos y sus palabras. Usando de este principio, me cansé, cuando estuve en Madrid, de traer a buen camino a personas a quienes ni se atrevían a hablar los sacerdotes que les conocían, porque al sólo mentarles la religión, prorrumpían en blasfemias. También a mí me recibieron con blasfemias y acabaron por confesarse!

2º. Ningún medio hay mejor para conseguir la [f. 375] corrección de cualquier culpable, como ponerle en contingencia de que él mismo vea por sus propios ojos, sin que nadie le diga nada, el error en que se halla, o la falta cometida. Si se logra esto, no hay necesidad de castigos, ni severas admoniciones, y a veces, ni siquiera la menor insinuación. Cuando el hombre, que no ha llegado a los últimos grados de la depravación, advierte su culpa, siente vergüenza honda en su corazón y, si es delicado de conciencia, siente gran satisfacción en corregirse antes de que tengan que corregirle los demás. Póngase a éstos PP. en un medio ambiente en el que ellos vean su equivocación, y creo que se habrá logrado la enmienda [f. 375v.]

3º. Traer aquí PP. castellanos para profesores del Colegio Provincial, lejos de ser inconveniente, lo considero muy acertado.

4º. El P. Abad hace años que no permite a los PP. leer «diarios». En casa entran “Diario de Barcelona”, “Veu de Catalunya” y “Vanguardia” para el Abad, Mayordomo y los que llevan la dirección de la casa. El Correo Catalán y La Veu de Catalunya los archivan, ésta última el P. Ferrer. Con tal motivo, los amiguitos de los que leían diarios se enteraban de escondidas de la prensa, con quejas y murmuraciones de quienes no gozaban tal privilegio de amistad. Hubo sus delaciones y el Abad prohibió que los que leen diarios [f. 376] los dejen, o den cuenta de su contenido, a nadie. El efecto de tales prohibiciones suele durar 8 días, y si llega.

Me han dicho PP. graves que al Abad le hace más daño que provecho la lectura de *La Veu de Catalunya* y que el P. Visitador aconsejó al Abad hace años que no entrara en casa “La Veu de Catalunya”. Como esa *Veu* no tiene censura eclesiástica, podría darse una orden de que no entren en casa periódicos que no tengan censura eclesiástica, y así indirectamente quedaría cerrada la puerta para “La Veu de Catalunya”, órgano de la política catalanista.

Vale. [f. 376v.]

APÈNDIX DOCUMENTAL NÚM. 7

“Notes del nunci/Montserrat”. Montserrat abril de 1928.

Notes preses pel mateix nunci Tedeschini des de Montserrat. Esquema de les paraules de salutació a la seva arribada a Montserrat o d'un sermó. Deuen haver estat escrites a finals del mes d'abril de 1928.

ASV, Arch. Nunz. Madrid, 834, fasc. 2, ff. 415-415v, original autògraf de Tedeschini, de difícil lectura.

Aquí vinieron Papas, príncipes, cardenales y prelados. Los Papas no pudieron venir, pero mandaron y mandan sus legados para que en su nombre depongan aquí el homenaje del jefe de la Iglesia.

Aquí yo creo estar en el centro del mundo. De aquí vuela mi pensamiento a los templos de Monserrat [sic] en el nuevo mundo, hijo de España, de aquí a Europa toda, al templo de París, de Viena, de Praga, de aquí a nuestra bella Italia, a Nápoles, a Palermo, a Catania, de aquí a Roma al templo nacional de España, a Monserrat de la Urbe. ¿Qué es el Monserrat de Roma? Es la expresión de la fe de España, aproximada a los cimientos de la Iglesia. Los españoles, tan devotos del Papa, querían viajar a Roma, y para que los peregrinos tuviesen asistencia, una devota catalana dedicada a su servicio fundó en Roma un Hospital para atenderlos.

Los papas dejaron aquí, con bulas y breves, sus riquezas espirituales indulgenciando este santuario. Hoy el Papa deja aquí la indulgencia que os concede de 200 días, pero deja también su bendición.

Aquí hallo recuerdos de Madrid. Su iglesia de Monserrat en Madrid, en la cual todos los años, y a veces más de una vez al año, el día XVI de julio, celebro la Misa de los hijos de San Benito, y por la cual he trabajado cerca del Gobierno para que se restaurasen, como lo ha resuelto, las dos naves de la iglesia. Recuerdos de Italia y de los monjes Casinenses que el rey Alfonso de Aragón trajo aquí en 1436, hace siglos, este Rey que tantos recuerdos dejó en Nápoles.

2º Del único abad comendatario que este monasterio tuvo, Julio de la Rovere, veneziano [sic] que fue el papa Julio II, a él se debe el claustro gótico, están aún los restos.

3° El abad Lorenzo Nieto, 1596, que fue Obispo de Alghero y después arzobispo de Oristano en Cerdeña.

4° El P. Iñigo Royo, abad de San Victoriano y después Arzobispo de Cagliari en Cerdeña.

5° Francisco Lobacota [¿] italiano que oyó de boca del Crucifijo: «No te consolaré hasta que vengas a Monserrat» [f. 415]

6° El P. Andrés Ricci, célebre pintor, muerto en 1679.

7° El P. Mutandas [sic] por Pío IX, en 1862 y que el mismo año unió el monasterio a la Congregación Casinense de la primitiva observancia de Montecassino.

1. Vengo in nome mio.

2. Vengo in nome del Papa.

1° In nome mio. É la seconda volta. Simpatia che il luogo m'ispira. Ricordi italiani.

2° Corona di meriti in Ispagna, corona nel mondo, una specialmente in Italia e in particolare a Roma a Monserrat

3° Ricordi del 17 maggio 1921.

4° Oggi sto qui in nome del Papa

a) Il papa prega

b) Il papa ringrazia

c) Il papa si rallegra [f. 415v.]

Ricordi della chiesa di Monserrat, Te Deum del 17 maggio 1921

Missione datami dal Papa

Vengo qua non in mio nome, ma del Papa, e nel nome del Papa vengo all'altare della Vergine. La Vergine mi fa la grazia. Porto la preghiera, i voti, i ringraziamenti del Papa. Per quale cosa prega il Papa?

Il Papa prega 1° Per la Chiesa universale

2° Per la Chiesa di Spagna

3° Per questa bella Regione, per la sua prosperità,
per la sua influenza nel mondo

Per qual cosa ringrazia il Papa?

Il Papa ringrazia

1° Per la pietà di tanti in tutto il mondo verso la Vergine. Quanti santuari, quanti miracoli, quanta pietà!

2° Per la pietà che é tanto caratteristica in Ispagna. Meriti della Spagna verso la Vergine Immacolata

3° Per la speciale pietà di questo popolo. Il Papa sa che la Vergine di Monserrato racchiude la pietà di tutta la regione. Il Papa sa i pellegrinaggi, l'entusiasmo [per] la devozione eucaristica

Il Papa si rallegra per questo spettacolo e per la devozione che Monserrat manda a Roma. Come?

a) Per il filo sensibile della grazia. La fama vola e la grazia risponde [lectura difficil]

b) Per mezzo dei Padri e anche per mezzo dell'Abate

c) Per mezzo mio. É la seconda volta che io officio in Monserrat. La prima volta il 17 maggio 1921. Dove? In Monserrat di Roma. Così il Papa festeggiava questa Vergine e con essa, Spagna e il Re. Spagna é amata in Roma per mezzo di Monserrat, cioè per mezzo di questa Vergine e di questo santuario [...] Qui Monserrat é il cuore di una regione. In Roma e nel Vaticano e nel Papa é il cuore di Spagna. Come il Papa colà benedice, così benedice qui. E chi benedice il Papa colà? 1° Alla Spagna, al Re, alle sue autorità, al suo popolo 2° Cataluña 3° Ai Padri, alla gioventù di Monserrat, a voi popolo di amanti pellegrini! Anche noi una preghiera alla vergine e sia per il Papa: e come a Monserrat si canta ... Il Papa benedice [...] Il Papa benedice in particolare alla gioventù. Alla gioventù anche dei Religiosi di Catalogna, di Spagna [f. 414]

RECENSIONS BIBLIOGRÀFIQUES

Juan Francisco ALCINA ROVIRA i Joan SALVADÓ RECASENS, *La biblioteca de Antonio Agustín. Los impresos de un humanista de la Contrarreforma*, Alcañiz (Palmyrenus) CSIC, 2007, 686 p.

Antonio Agustín (1517-1586), nascut a Saragossa, estudià a les universitats d'Alcalà i de Salamanca, continuà els estudis de dret a Bolonya i més endavant passà a Roma, on fou auditor de la Rota. Intervingué en diferents assumptes diplomàtics en relació amb Carles V i Felip II, i, fet bisbe de la diòcesi d'Alifano, prop de Nàpols, assistí al concili de Trento. Després fou bisbe de Lleida (1561-1576) i arquebisbe de Tarragona (1576-1586). Si la seva activitat en aquestes dues diòcesis fou notable, l'etapa anterior italiana ho va ser potser encara més, així com la seva projecció internacional com a humanista, iniciada allà i mai no abandonada, encara que amb el temps s'anà concentrant més en els seus estudis jurídics i, en general, en l'àmbit de la cultura eclesiàstica.

En el pròleg del present llibre, Joan Carbonell Manils hi subratlla l'interès novament despertat per Antonio Agustín en les últimes dècades, i fa una llarga exposició del panorama bibliogràfic modern sobre aquest autor. Destaca seguidament la importància del llibre d'Alcina i Salvadó, perquè faltava un estudi crític i profund sobre la important i coneguda Biblioteca que Antonio Agustín havia aconseguit reunir.

La Biblioteca es va dispersar a la seva mort, però el seu contingut es pot reconstruir en part gràcies als curiosos catàlegs que n'havia encarregat el mateix Antonio Agustín. Ja el 1587 Felip Mey els va publicar a Tarragona amb el títol d'*Aeternae memoriae viri Ant. Augustini Bibliothecae*, la qual dividia en tres seccions: manuscrits grecs, manuscrits llatins i impresos.

És aquesta última secció, la dels impresos, la que estudia amb detall el present llibre. Comença presentant el principal autor del catàleg, el bibliotecari Martín López Bailo, del qual dóna detalls biogràfics desconeguts fins ara, amb la publicació d'un memorial seu de mèrits adreçat a Felip III.

El llibre intenta refer la història prèvia del catàleg imprès. Per a això, s'aprofiten totes les dades que s'hi troben escampades i les que ens en deixen veure alguns dels nombrosos llibres conservats i identificats en diferents biblioteques, com la de l'Escorial i la Vaticana; estudia els diferents criteris per a ordenar els llibres i fins i tot com sembla que es guardaven o exposaven, la incidència o no incidència de la

promulgació de l'*Índex* romà i, finalment, el destí dels llibres a la mort del prelat i les vicissituds que l'acompanyaren.

Una secció especialment il·lustrativa és la que els autors dediquen, més enllà del catàleg, al contingut general de la Biblioteca. A més dels llibres de Teologia pròpiament dita, n'hi ha d'altres que reflecteixen la preocupació per la unitat de l'Església i per entendre's en un món de llengües fragmentades, amb *thesauri* i diccionaris de tota mena; qüestions sobre la Bíblia, amb manuscrits antics; la poesia neollatina de tema religiós; la patristica en el marc de la Contrareforma; obres del pares grecs i dels llatins; obres de polèmica antiprotestant; escrits místics; oradors eclesiàstics, amb col·leccions de sermons i llibres de retòrica eclesiàstica; missals, breviaris, calendaris i martirologis.

El cos del llibre, és clar, és la publicació crítica i anotada de la secció d'impresos d'aquella biblioteca, que porta el nom de *Bibliotheca mixta* i que ocupa quasi exactament la meitat del llibre. Un tresor per als especialistes.

Tanquen el llibre un útil resum de la Biblioteca Mixta ordenada per autors, una vintena de pàgines dedicades a il·lustracions ben escollides, i els índexs: un de geogràfic d'impressors, un de llibres de la Biblioteca Mixta localitzats, i un de noms, llevat dels d'autors i d'impressors.

Enric MOLINÉ

Narcís IGLÉSIAS, *Epistolari de l'Oficina Romànica*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, (Col. Textos i Estudis de Cultura Catalana, 115), Barcelona 2007, (22 x 16 cm), 208 p.

Edición del epistolario generado por las actividades de la Oficina Romànica (entidad creada el año el año 1928 y vinculada a la Biblioteca Balmes de Barcelona) desde su fundación hasta 1936, el cual nos permite poder seguir el complejo proceso de codificación de la lengua catalana contemporánea. Se editan, principalmente, textos remitidos al (o enviados por él) P. Josep Calveras, jesuita, director de la Oficina Romànica, de varios intelectuales y colaboradores: Ramon Aramon i Serra, Pere Barnils, Enric Bayerri,, Ignasi Casanovas, Salvador Galmés, Antoni Llorente, Josep Miquel i Macaya, Ramon Miquel i Planas, Manuel de Montoliu, Josep d'Oleza, Jordi Rubió, Josep Sanchís Sivera, Josep Vives Gatell, entre muchos otros corresponsales (cf. p. 27-182) . Se ofrece un estudio introductorio en p. 5-26 que constituye una valiosa aportación a la historia de la lengua y cultura catalanas.

V. S.

Josep AMENGUAL I BATLE: *Judíos, católicos y herejes: El microcosmos balear y tarraconense de Severus de Menorca, Consentius y Orosius (413-421)*, Universidad de Granada, Universitat de les Illes Balears-Institut Menorquí d'Estudis,

Granada 2008, 663 p.

La importància de l'obra i l'autoritat del P. Josep Amengual i Batle en l'estudi del primer cristianisme a terres de la Tarraconense i a les Illes Balears està sens dubte fora de tota qüestió. Una llarga bibliografia avala de forma sobrada la seva autoritat i prestigi. Potser n'hi hauria prou de fer referència a *Els orígens del cristianisme a les Balears i el seu desenvolupament fins a l'època musulmana*, 2 vols., Edit. Moll, Mallorca, 1991-1992; o la acuradíssima i magnífica edició de *Consenci. Correspondència amb Sant Agustí*, Fundació Bernat Metge, Barcelona, 1991; a més d'una llarga llista de col·laboracions en revistes científiques i treballs sobre l'Església de les Balears en èpoques medieval i moderna. Tanmateix la recent obra del P. Amengual, que glossem, permet veure l'aplec i síntesi de totes les seves publicacions i estudis precedents, així com enfocaments i aportacions noves sobre la qüestió. Publicada en llengua castellana per la Universitat de Granada, amb la col·laboració de la Universitat de les Illes Balears i l'Institut Menorquí d'Estudis, ha donat màxima difusió en el món dels estudiosos del primer cristianisme en un moment decisiu, enmig de l'encontre del bisbe Sever de Menorca, autor de la famosa *Circular*, i del laic Consenci col·laborador de Sever, i potser el seu èmul. Les cartes de Consenci a sant Agustí d'Hipona estan al bell mig de l'obra i han estat cabdals per a il·luminar els problemes i tensions en la dècada del 410 al 420. No solament s'hi tracta el problema priscil·lianista –especialment mitjançant la intervenció del prevere hispànic Orosi–, sinó sobretot en el fet que Sever, en la seva *Circular*, es vanagloriï d'haver incorporat els jueus a l'Església, sense haver-los marginat o aniquilat, per tal d'assegurar-los la salvació eterna. Fou una empresa incloent, com diu el P. Amengual, tot i que als ulls nostres sembli un fet reprovable i contrari als drets humans, cosa que ningú de l'Imperi Tardà es plantejà en aquests termes.

L'obra que ens ocupa és en si mateixa complexa, però ben travada. És l'obra de maduresa de l'autor, feta després de moltes i sòlides aportacions prèvies. És d'agrair que dediqui les primeres pàgines del llibre a ubicar geohistòricament les Balears i especialment Menorca, i a situar-hi els inicis de la important presència jueva i també del cristianisme, fins a l'època teodosiana.

El segon bloc del llibre del P. Amengual està dedicat als escriptors balearics de l'antiguitat tardana. De fet, dedica tres grans capítols a l'anàlisi minuciosa i de gran erudició de les tres grans figures que marquen els esdeveniments de la consolidació del cristianisme a les Illes en el marc de principis del segle v. Ens referim, òbviament, al bisbe Sever de Menorca, al teòleg seglar Consenci, i a Pau Orosi. Tots tres relacionats a l'ensens amb sant Agustí, bisbe d'Hipona. Els capítols dedicats als dos primers constitueixen la base fonamental d'aquesta obra. En primer lloc, la figura de Sever, de qui se'n plantegen els possibles orígens, la formació, l'obra, i especialment la famosa "Circular". D'aquest treball, se n'estudia l'objectiu, la qualitat literària i teològica, però sobretot s'insisteix en la voluntat inclusiva de l'autor i del text, però desmarcant-se d'una interpretació actualitzada que quedava lluny de la mentalitat de l'època. Com diu el mateix autor: «La búsqueda de la salvación eterna para los judíos no era sólo un buen deseo, que expresaba el obispo en su saludo inicial, sino que estaba como móvil de toda su actuación, y todas las expresiones destinadas a explicar el paso de la fe de los judíos a la que confesaron en Cristo no tienen más objetivo que mostrar

como él tenía la única pretensión de conducirlos a la salvación eterna» (p. 91). Se situa amb exactitud la cronologia de la “Circular”, els esdeveniments que la crearen amb l’arribada de les relíquies de sant Esteve per part de Pau Orosi. Tant la comunitat jueva de Maó (Magona), amb la figura clau de Teodor, cap de la comunitat jueva, i la seva esposa, com l’Església cristianocatólica, preponderant a Ciutadella (Iammona), i que, a través de Sever, aspira a incorporar els jueus de Maó a l’Església, començant pels estaments més alts de l’aljama. La “Circular” de Sever dona nombroses pistes per conèixer amb un cert detall l’organització i les pràctiques d’aquesta Església menorquina primerenca, com l’estructura ministerial, el fenomen del catecumenat, de prou importància en el procés d’incorporació dels jueus, la celebració de l’eucaristia, o el paper i presència del monaquisme, tant masculí com femení (cas de la verge Teodora). No hi ha dubte que el text de Sever és un dels millors documents de l’estat de l’Església en aquest context cronològic; que tingué una enorme ressonància a Occident i, sobretot, al nord d’Àfrica, on fou coneguda i llegida als fidels en funcions sagrades. Però també és una font d’informació cabdal sobre el trencament que representà aquest període històric, en tant que representa la fi d’una llarga convivència de jueus i cristians, tant en l’àmbit religiós com el polític i el social, com ho remarquen els càrrecs polítics confiats a jueus menorquins, especialment els de Maó.

La segona i cabdal figura estudiada és la de Consenci, la personalitat del qual identifica i precisa, com a versemblant originari de la Tarraconense, àdhuc de la pròpia ciutat de Tarraco; freqüentà les escoles d’aquesta capital, que gaudien encara d’un òptim nivell acadèmic, com ho demostra l’alta qualitat del llatí i la coneixença dels autors clàssics. Devia pertànyer a l’estament dels “honestiores” i fou sens dubte un bon –tot i que discutible– teòleg laic i autodidacta, alhora que imprudent, polemista i fatu; polemitzà contra els origenistes, els arrians, els pelagians, els priscil·lians i contra els jueus, fins al punt que hom li havia atribuït part de la paternitat de la referida “Circular” de Sever. El P. Amengual ens fa adonar de com dels atacs d’aquest personatge no se’n salva gairebé ningú, fins i tot s’acusa l’emperador Teodosi, i acaben ben malament les seves relacions epistolars amb sant Agustí, al nostre entendre, un dels punts més interessants d’aquesta obra, sobretot perquè hi associa el “Contra mendacium” agustinenc o pel rebuig del bisbe d’Hipona a considerar que tot s’hi val contra els jueus o a acceptar qualsevol forma de conversió al cristianisme. Resident a Menorca des d’abans del 414, sovint es queixa de la solitud espiritual i intel·lectual de l’illa. Home de la Tarraconense, la seva procedència fa que, amb encert, el llibre plantegi la situació d’aquella Església a principis del segle v: bisbes, preveres, diaques, monjos com Frontó, així com el nivell cultural a una i altra banda de la Mediterrània i el coneixement dels clàssics llatins. De la correspondència mantinguda i coneguda amb sant Agustí, se’n treuen importants informacions sobre les institucions eclesiàstiques i, especialment, sobre les primeres figures de l’Església, com el metropolità Ticià de Tarragona, un concili a la mateixa ciutat, o el primer bisbe de Lleida conegut, Sagici. Una atenció menor, però necessària i gratificant, és la que atorga a Pau Orosi, i les seves relacions amb Sever i Consenci, així com sant Agustí. A Orosi se li atribueix el paper de condicionador de l’ambient teològic de Menorca i del fonamentalisme bíblic de Consenci; a la vegada que el posava al dia sobre els debats teològics a Orient, sobretot el relacionat amb Orígenes i els seus seguidors o Pelagi.

L’obra inclou també una útil prosopografia dels textos de Sever i de Consenci.

Justificada per la importància que ambdós documents tenen per a conèixer la història de les Balears i de la Mediterrània occidental en el marc del segle v, amb una munió de personatges rellevants del món polític, religiós, militar i cultural, o de terratinents, de poderosos i àdhuc de servents i d'esclaus. Trenta-vuit personatges són biografiats en aquesta relació, imprescindible per a la història de l'Església primitiva catalana i mallorquina.

Finalment, però no pas menys important, l'obra compta amb un imponent i útil apèndix documental, amb ampli aparat crític, que conté el text llatí i traducció castellana de la "Circular" de Sever de Menorca, així com també la doble versió llatina i castellana de les cartes enviades per Consenci a sant Agustí.

No hi ha dubte que es tracta d'una gran obra de maduresa del P. Amengual, la qual serà un referent a tenir en compte en la història de l'Església i la cultura de Catalunya i les Illes, com també per a posar-nos en evidència el que, crec, fou el precedent de les estretes relacions pastorals entre aquests dos àmbits de parla i de fe comunes.

Prim BERTRAN I ROIGÉ

Serge BRUNET, amb la col·laboració de Paul FAVE, *Relation de la mission des Pyrénées (1635-1649). Le jésuite Jean Forcaud face à la montagne*, Editions du Comité des travaux historiques et scientifiques (CTHS), Paris 2008, 357 p., amb 34 il·lustracions.

Dins la "Collection de documents inédits sur l'Histoire de France" i de la seva secció d'història moderna de la Revolució Francesa i de les Revolucions, els autors presenten, com assenyala el títol, una llarga relació de l'anomenada "missió dels Pirineus" entre els anys 1635 i 1649.

El text original llatí de la relació ocupa unes 70 pàgines. La seva traducció, amb abundants notes explicatives, n'ocupa unes 200. Segons el qui l'ha traduït, Paul Fave, és un llatí d'escola, molt correcte, que narra els fets amb precisió i senzillesa, de manera molt clara; cosa que –conclou amb un punt d'humor– certament disminueix el mèrit del traductor.

La *Relació* és extremadament rica en contingut, tant per les descripcions de la situació als diferents llocs que es visiten des de la casa professa de Tolosa del Lenguadoc com pels remeis que es proposen i que reflecteixen alhora un sincer interès per la reforma dels costums i la manera d'enfocar-la d'acord amb els ideals religiosos del moment. Les idees generals es mostren tant de manera directa com a través de la multiplicitat de detalls que es transmeten.

El resultat és un text potser laboriós de llegir, però extremadament enriquidor, i anotat contínuament amb solvència per Brunet, un investigador amb nombroses publicacions en camps semblants, de les quals una de les més recents és *Montagnes sacrées d'Europe, Textes réunis et publiés* (Publications de la Sorbonne, 2005, 427 p.), preparada juntament amb Dominique Julia i Nicole Lemaitre.

El text va acompanyat de nombrosos i clars mapes esquemàtics i per altres il·lustracions, des de dibuixos i gravats antics fins a fotografies actuals, escollits sempre

amb un criteri que els posa al servei de l'exposició i l'aclareix. Els uns i els altres estan col·locats al lloc que millor els correspon gràcies a la facilitat que donen els nous mitjans d'impressió, i no agrupats en un plec a part.

Els Annexos amb què acaba el llibre són una bona mostra de la cura amb què se n'ha preparat l'edició. Ultra la publicació d'alguns documents especialment significatius i una àmplia bibliografia ben classificada hi ha tres pàgines amb un glossari de termes que és especialment útil i, finalment, un índex de llocs, un de persones i un de temàtic molt complets i d'agrair.

Enric MOLINÉ

Carles CARDÓ, *Un clàssic del pensament. Pòrtics de La Paraula Cristiana (1925-1936)*. Edició a cura de: Lluís M. Moncunill, Fructuós Moncunill, Maria Martí, IEV/ Estudis Vallencs, Valls 2808

No es tracta solament d'una reedició de textos de Carles Cardó, ja publicats entre 1925 i 1936, com a pòrtics de "La Paraula Cristiana", revista que ell fundà, cosa que ja seria un servei inestimable, atès que les edicions que se n'havien fet —primer una selecció de 60 d'entre 138, amb el títol de "La Nit Transparent" (La Paraula Cristiana, 1935), i després a Ariel (1957) i a Barcelonesa d'Edicions (1989)—, ja estaven exhaurides, i tenint en compte la necessitat que se n'experimentava. Ara l'edició es completa, la qual cosa suposa 78 pòrtics més, amb l'augment de riquesa documental que d'aquí n'ha de venir. I això ho han fet afectuosament els seus compatriotes vallencs, aprofitant el patronatge de l'Institut d'Estudis Vallencs. Sempre és exemplar solidaritzar-se amb els sentiments dels qui ens toquen de prop, tot alegrant-nos amb la contribució dels nostres al bon nom i al bé del país. I és un deure intel·lectual treure el màxim partit de tot allò que s'ha treballat i s'ha escrit, amb afany de copsar tots els matisos de la veritat i de proporcionar elements de judici als qui els puguin ser útils, i proporcionar una bona interpretació dels textos en qüestió.

I en aquest cas, també pel prestigi que el seu autor s'ha guanyat, fins a esdevenir un dels referents de més qualitat de la literatura catalana contemporània, i concretament en el gènere de la prosa assagística, sense menystenir els altres gèneres conreats ni oblidar l'àmplia formació humanística, especialment en el món de la llengua llatina, com es palesà en el treball de traduccions i de revisions de les edicions de la Fundació Bernat Metge, que va promoure el patrici Francesc Cambó, feina a què es va dedicar especialment en la seva primera etapa barcelonesa.

Això ja seria especialment important en aquest cas, amb el temps que ha passat i els esdeveniments històrics que han marcat els anys a què es refereixen, i concretament la vida dels seus protagonistes, observadors i cronistes. Seria obligada la comparació entre els temps en què es fa formar i va viure l'autor, i els canvis de situació que va haver de realitzar en el món geogràfic i cultural en què es va moure: a través dels diferents règims, amb els avatars de la Guerra d'Espanya i el sofriment que va produir la preparació i el desenvolupament de la segona guerra mundial, amb la fidelitat als

valors que considerà perennes, i en la relació amb amics i col·laboradors: primer al nostre país, després a la Confederació Helvètica, on va estar refugiat durant la Guerra d'Espanya, després d'haver passat per Itàlia, i durant tota la segona guerra mundial, que la va seguir, amb totes les vicissituds que l'acompanyaren, i que feren sorgir molts motius d'esperança. Pensem entre aquests en els que animaren el treball dels homes i dones que posaren a punt la Declaració dels Drets Humans de l'ONU, de 1948. Després va venir el retorn definitiu, en una relació constant amb els qui, amb motivacions diverses, havien dialogat amb ell i tractaren d'influir-se mútuament en les seves situacions i decisions.

Ha de resultar especialment útil per a això el treball que precedeix els textos de Carles Cardó, escrit per Lluís M. Moncunill, el qual, ara com ara, resulta insubstituïble per conèixer, tant l'esperit de l'escriptor quan els articles de Cardó eren suggerits per una concreta realitat, com al llarg dels anys que han passat, que han donat lloc a molts canvis de circumstàncies i d'actituds, en un distanciament respecte a tot monolitisme. També en aquests anys els esdeveniments mundials han donat ocasió a l'escriptor a tocar a fons d'altres temes de gran calat, com en la seva funció de teòleg, amb treballs com el que ha passat a ser un clàssic de la cristologia: "Emmanuel". I igualment en allò que es troba en un terreny que es presta a distintes interpretacions, com el que es refereix a "La història espiritual de les Espanyes" i a les instruccions donades per l'autor a propòsit de les circumstàncies que s'havien de donar per la publicació d'alguns comentaris concrets, temes en els quals entra en joc la llibertat política i la flexibilitat amb què s'han d'encarar certs temes.

En la semblança de Moncunill queden ben marcats els trets de la personalitat de Cardó, i també els d'altres figures, com és el cas del qui fou un constant col·laborador, especialment en "La Paraula Cristiana", el qui en fou director Josep M. Capdevila, que també ho va ser de "El Matí". I justament la descripció d'aquests contrastos de les persones, en el tarannà, l'estil i la manera d'afrontar el judici de molts fets d'actualitat, és un element crític que servirà per posar en evidència la vàlua d'aquestes persones i de la seva feina, i de la seva capacitat per enfrontar-se i també per dialogar.

Una edició ben preparada que ha d'ajudar a no absolutitzar, però no ha de portar a relativitzar innecessàriament, i a situar-se en les circumstàncies de lloc i de temps. Una foto de portada, excel·lent, sembla portar-nos en aquesta línia, i a l'interior del personatge.

Ferran BLASI BIRBE

Narcís IGLÉSIAS, *Els inicis del diccionari català-valencià-balear a través de l'epistolari d'Antoni M. Alcover i Francesc de B. Moll amb Josep Calveras (1926-1963)*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, (Col. Textos i Estudis de Cultura Catalana, 138), Barcelona 2008, (22 x16 cm), 139 p.

Edició, precedida d'un magnífic estudi introductori, de 93 textos epistolars datats els anys 1926-1958 entre els lingüistes Antoni M. Alcover, Francesc de B. Moll i Josep Calveras (jesuïta, secretari de la Oficina Romànica de Barcelona, amb seu

a la Balmesiana). També s'hi inclouen dos breus textos epistolars complementaris datats l'any 1963 (editats a les pàgines 131-134) que, en el seu conjunt, ens aporten interessants notícies sobre les negociacions que des de Mallorca s'efectuaren amb la Biblioteca Balmes de Barcelona per tal que aquesta fos la seu central per a la redacció del *Diccionari català-valencià-balear*; obra magna de la cultura catalana que, finalment, es començà a publicar a Palma de Mallorca l'any 1926, i que es coronà l'any 1962 amb l'estampació del desè i últim volum.

Aquest epistolari, editat no fa gaire per Narcís Iglésias, esdevé una valuosa aportació a la història de la llengua i cultura catalana, que ens és revelada a través de l'edició d'aquesta documentació inèdita.

Valentí SERRA

Martí CHECA ARTASU, "*El Patronato de las Viviendas del Congreso*". *Habitatge i catòlics a la Barcelona del franquisme*. Centre d'Estudis Ignasi Iglésias de Sant Andreu de Palomar, (Llibres de Finestrelles, 4), Barcelona 2008, (24 x 17 cm), 239 p. fotografies.

Remodelació abreujada de la tesi doctoral de l'autor, en la qual dóna a conèixer una de les fórmules immobiliàries que esdevingueren habituals al llarg del govern dictatorial del general Franco, quan la majoria de les entitats beneficoconstructores estaven vinculades a l'Església. En concret, Martí Checa analitza el cas barceloní del Patronat d'Habitatges del Congrés Eucarístic, creat l'any 1952 i que durant 24 anys construï més de sis mil habitatges a Barcelona i a la seva rodalia metropolitana. El Patronat cessà l'activitat constructora l'any 1974, tot i que les operacions que estaven en marxa no culminaren fins l'any 1976.

La celebració del XXXV Congrés Eucarístic Internacional l'any 1952 a Barcelona, l'Associació Catòlica de Dirigents (presidida per Joan Vidal Gironella), amb l'encoratjament del bisbe Gregori Modrego (prelat d'especial sensibilitat social) assumí la gestió d'aquest patronat d'habitatges, el qual construï un barri sencer a Barcelona sota la direcció de l'arquitecte Josep Soteras Mauri. En efecte, una volta acabat el Congrés Eucarístic, el president de la Junta Diocesana d'Acció Catòlica, Santiago Udina Martorell, proposà que el romanent disponible de la celebració del Congrés servís per a començar la construcció d'habitatges socials. Aquesta important iniciativa de caràcter social fou avalada pel bisbe Modrego, i s'activà una intensa activitat cívica dirigida per la burgesia catòlica per tal de captar els ajuts necessaris i reeixir a tirar endavant aquest projecte social. Felicitem a l'autor per tan suggeridora aportació a la història social i eclesial barcelonina en els anys de la postguerra.

A.S.T.

Josep ALANYÀ I ROIG, *La batalla de l'Ebre. Batea, d'objectiu militar a primera línia*

de rereguarda (1938), Ajuntament de Batea, 2008, 613 p.

Vet ací una nova i documentada aportació a la història de la Guerra Civil espanyola de 1936-1939, centrada en la Batalla de l'Ebre la qual tingué com a principal escenari Batea i la comarca de la Terra Alta. L'autor, avesat a tractar els temes punyents i difícils de la història, en ocasió del LXX aniversari de la Batalla de l'Ebre, la darrera gran lluita de la Guerra Civil, ens ofereix una documentada i minuciosa descripció d'aquesta batalla tan dura i sagnant (durà 115 dies!) i que fou decisiva per a l'acabament de la guerra.

El reverend Josep Alanyà explica com les tropes republicanes no aconseguiren arribar a Batea, de manera que aquesta població restà a primera línia de la rereguarda, molt pròxima al tossal del Coll del Moro, on el general Franco havia instal·lat el quarter general mòbil que anomenà "Terminus", convertint així Batea i el seu entorn en el lloc estratègic ideal per a l'establiment dels quarters generals de les grans unitats de combat de les tropes nacionals.

La batalla de l'Ebre començà el 25 de juliol de 1938, amb un marc geogràfic força reduït (uns 800 quilòmetres quadrats, de Faió a Xerta) on l'aviació tingué un paper molt principal. L'autor explica el drama de la guerra i l'impacte produït entre la població de Batea (amb molta gana per mor de les terres poc treballades o abandonades a causa de la guerra), que hagué de ser testimoni de sovintejats bombardeigs, de ferides i mutilacions horribles, dels milers de morts que allí foren sebol·lits, molts d'ells joves de la lleva "del Biberó" que eren conduïts a l'escenari de la guerra morts de set, tremolosos de por i plorant...

La cartografia i les il·lustracions que acompanyen la recerca són abundoses i ajuden enormement al lector a prendre consciència de la gravetat dels fets narrats, de manera que, la memòria d'una batalla tan dura "faci impossible en el temps futur la repetició de la guerra entre germans", escriu l'autor (cf. 13). A guisa de complement, Mn. Josep Alanyà ofereix un valuós apèndix documental que conté la relació dels militars morts durant la batalla de l'Ebre inhumats a la Terra Alta (cf. p. 507-602), a més d'una detallada i ordenada presentació de les fonts documentals i bibliografia consultada en les pàgines 495-504. Remarquem la qualitat i el gran valor de les imatges reproduïdes de l'arxiu Alanyà-Roig, aportades per l'autor a tall d'il·lustració al text de la seva recerca.

Fra Valentí SERRA

Santiago ALEIXOS ALAPONT, *Humanismo y europeísmo en el pensamiento ilustrado de Gregorio Mayans. Aproximación a través de su interés por el humanista Antonio Agustín*. Diputació de València, 2008, 286 p.

El llibre, publicat en el 60è aniversari de la Institució Alfons el Magnànim, centra el seu objectiu, com ja anuncia el títol, en un aspecte del gran representant de la Il·lustració valenciana i espanyola que és Gregorio Mayans, el de la seva atenció als escrits de l'humanista i arquebisbe de Tarragona, Antonio Agustín (1517-1586), a

qui considerava el mes gran jurista que havia tingut Espanya i un model que convenia tenir present en els estudis jurídics.

El coneixement que tenia Mayans de l'obra d'Agustín es mostra sobretot en la seva col·laboració en la preparació de l'obra completa d'Agustín publicada en vuit volums per Giuseppe Rocchi a Lucca entre els anys 1765 i 1774. La seva *Vida de don Antonio Agustín* que s'hi inclou és considerada encara la biografia més completa de l'il·lustre humanista, amb una àmplia repercussió al seu temps de la qual és ja testimoni una traducció alemanya de l'any 1779. Aleixos passa revista detallada, volum per volum, a les aportacions de Mayans a aquesta *Opera omnia* d'Agustín.

Aleixos fa també un estudi de la rica correspondència entre Mayans i Rocchi i amb un bon nombre d'intel·lectuals de l'època, per a la qual ha pogut utilitzar els amplis fons de la Biblioteca del *Colegio de Corpus Christi de Valencia (Patriarca)* i de la *Biblioteca Municipal de València*. Els fons manuscrits de la *Biblioteca Nacional*, de Madrid, han estat una altra font important de dades.

El llibre d'Aleixos, una obra profunda d'investigació amb una bibliografia molt completa i un estudi realment detallat, posa en evidència l'atractiu que Agustín tenia per a Mayans, i destaca com en períodes històrics tan diferents es pot trobar una certa afinitat entre els dos autors, com subratlla Aleixos en un ric epíleg.

Tanca el llibre un apèndix on, entre altres coses, es recull la correspondència entre Mayans i Vicente Cebrián Agustín. Si alguna cosa trobem a faltar en aquest acurat i profund estudi és un índex analític, sempre tan laboriós de preparar i sempre tan útil per al lector.

Enric MOLINÉ

Ramon CORTS I BLAY: *La Setmana Tràgica de 1909: L'Arxiu Secret Vaticà*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat 2009, 607 p.

No se puede decir que el centenario de la Semana Trágica (1909) haya tenido todo el eco que merecía. Además de lo que ahora diré, apenas nos podemos remitir a otra producción de cierta envergadura que los libros de Francisco Bergasa (*¿Quién mató a Ferrer y Guardia?*, Madrid, Aguilar, 2009, 649 p.), Dolores Marín Silvestre (*La Semana Trágica: Barcelona en llamas, la revuelta popular y la Escuela Moderna*, Madrid, La Esfera de los Libros, 2009, 435 p.), Antoni Dalmau (*Set dies de fúria: Barcelona i la Setmana Tràgica, juliol de 1909*, Barcelona, Columna y Destino, 2009, 184 p.) y el volumen colectivo coordinado por Antonio Moliner (*La semana trágica de Barcelona*, Barcelona, Nabla, 2009, 303 p.¹). Quizá las conmemoraciones han llegado más lejos de lo que deberían y evocan ya una oferta turística en tal medida, que hace falta convencer, antes, a la gente de que, en esta o aquella ocasión, no se trata de eso, sino de recordar realmente. La (relativa) escasez se palia con la calidad. Si no anduviese uno entre los autores, se atrevería a destacar el volumen de *Analecta* del año 2009, donde se recogieron las ponencias del congreso que se celebró en Barcelona. Les aseguro que –las demás– son muy buenas.

Sin embargo, probablemente el libro de Ramon Cortes es la aportación principal que se ha llevado a cabo. El autor, hombre de archivo donde los haya, ha “vaciado” literalmente el contenido de los Archivos Vaticanos acerca de aquella trágica semana

de julio de 1909 y el resultado está a la vista. Casi por mitades, el volumen contiene un estudio propio del autor –sobre aquellos sucesos– y un enorme apéndice documental que, no por enorme, satisface. Uno aún quisiera más.

Lo que ofrece ya es mucho. Pero, de la introducción, se desprende lo que, por otra parte, cabía suponer, y es que la documentación vaticana que concierne a aquella tragedia es simplemente ingente. Quien conoce esos fondos –aunque haya trabajado en épocas distintas–, sabe que los nuncios de Su Santidad en España –y en cualesquiera lugares del mundo– no se conformaban con informar puntualmente, sino que remitían muchísima información documental, sobre todo sueltos de prensa; tantos, que ha podido hacerse investigación de prensa y archivo a una vez sin necesidad de asomarse a una hemeroteca. La hemeroteca, la formaban los nuncios, despacho tras despacho.

Y la formaban sin cerrar las puertas a nada: no sólo enviaban recortes de la prensa que podemos llamar *adicta*, sino también de aquella que no lo era. Y, en el caso de 1909, no hizo excepción el nuncio Vico. Ramon Corts no incluye esa multitud de recortes –salvo algún caso excepcional que se justifica cumplidamente–, sino que hace uso de ellos en el estudio introductorio (si cabe dar tal nombre a la mitad de un libro) y a fe que el resultado es tan enjundioso como era de esperar.

Ramon Corts establece los hechos, pasa revista a la historiografía y entra después en las consecuencias de lo que sucedió. Con esto último, el libro entra –de lleno– en la distinguidísima orden de los volúmenes que ofrecen, en el título, menos de lo que dan. Se trata de un criterio que ningún historiador debería olvidar jamás. Uno se cansa de bucear en obras donde no halla lo que espera, a juzgar por lo que se ofrece.

En este caso, es todo lo contrario. Cuando digo que Ramon Corts continúa con los efectos de la Semana Trágica, no me refiero sólo al hecho de que examine el debate en Cortes a que dio lugar el suceso, ni al complejo asunto de la culpabilidad de Ferrer Guardia, ni siquiera a la campaña internacional que se hizo en su defensa y que obligó a Antonio Maura a dejar la presidencia del Consejo de Ministros. El autor sigue adelante; explica la postura de su sucesor, Segismundo Moret –un personaje singular a quien uno ha encontrado como miembro fundador de la correspondiente Conferencia de San Vicente de Paúl, medio siglo antes–; el fracaso del propio Moret; la sucesión de Canalejas, su política y su asesinato y –todavía– la continuación que supuso el Gobierno de Romanones, a punto de estallar la primera guerra mundial (1914).

No cabe pedir más. Queda claro –por si hiciera falta– que la Semana Trágica tuvo una importancia extraordinaria. Tanta, que a uno le sorprende que haya habido historiador, en 2009, que cavilara sobre la posibilidad de que no fuese asunto tan notable como se había dicho durante medio siglo. Ya lo creo que lo fue. Rompió “la paz de la Restauración”, que imperaba desde hacía más de treinta años. Fue el segundo episodio sangriento –de envergadura– del anticlericalismo español: sólo le precedió –que uno recuerde ahora– la matanza de frailes en la primera carlistada.

Pero las consecuencias políticas fueron muy allá y, sobre eso, el estudio y la documentación que publica Ramon Corts son enormemente elocuentes. Lo que se puso

1. Menciono lo que conozco. Una relación más amplia de lo publicado con ocasión del centenario, en <http://biblioteca.laic.org>, que es la página web de la Fundació Ferrer i Guàrdia.

de relieve en julio de 1909, en Barcelona, es que, en realidad –como diría luego su gobernador civil–, “la revolución” podía estallar en cualquier momento. El anillo de barrios que se había ido formando en torno a la Barcelona antigua se había convertido en un hervidero de conflictos y de violencia.

Ahí tenemos que ahondar aún más. Y, si no insisto en ello, es porque ya lo dije en la ponencia que se publicó en 2009 en esta misma revista. Sólo añadiré que ahora contamos, además, con los relatos de la Semana Trágica que ha hallado Ramon Corts en los archivos romanos y que incluye en el apéndice. Conocíamos muchos; porque fueron muchos los que se publicaron en la prensa de aquellos días. Pero, entre los que ahora se añaden, llaman la atención –por inusuales y por ricos– dos *diarios* de sendas religiosas que fueron anotando lo que veían durante aquellos días, más la correspondencia –riquísima por su expresividad– que mantuvieron y que, por fortuna, ha aparecido en Roma. Esos testimonios son inusuales y eso los hace aún más importantes y significativos.

Ya he recordado los sucesos más importantes que siguieron: desde el encausamiento de Ferrer hasta el asesinato de Canalejas, ya en 1912, y el epígono anticlerical de Romanones (epilogo, porque la guerra mundial suspendió, paradójicamente, los movimientos de aquellas otras “tropas”, que resucitarían en 1931, como es más que sabido). En la documentación vaticana que corresponde a ese proceso político, se pone de relieve, como era de esperar, la envergadura de la campaña internacional que se levantó en defensa de Ferrer Guardia. Ramon Corts recoge el testimonio de algunos nuncios que lo eran en otros países –concretamente, el de Baviera– y es de suponer que, en la correspondencia de todas las nunciaturas europeas –al menos–, aún habrá documentación para seguir con esa aportación. Sería importante, no tanto –a mi entender– para aclarar el hecho –que está bastante claro–, su gestación, su desarrollo, las maniobras que se realizaron. Lo llamativo –para uno– es lo que reveló en relación con el concepto de España que corría por Europa. Había, sin duda, otros “conceptos” (más benévolos); pero los argumentos que aparecen en la campaña de 1909 son extremadamente reveladores y constituyen una fuente de primer orden para algo que está por hacer, que es justamente recuperar la visión de lo español que se había formado después de cuatro siglos de guerras religiosas. En el fondo, uno piensa que, en 1909, una vez más, alguien dio más de una patada a la Iglesia católica en el dorso de España.

Y, si fue así, se entiende mejor la actitud de Maura, cuando se encontró con que los dirigentes del Partido Liberal presentaban esa campaña como antimaurista, o antigubernamental, y no como antiespañola. Lo era, sin lugar a dudas.

¿Quiso Moret bloquear y hasta anular ese alcance precisamente por la vía de reorientarlo contra el Gobierno? Me parece dudoso; pero no cabe eludirlo sin más. Habría que incluir –en ese estudio de la retórica antiespañola– los argumentos que esgrimieron quienes intentaron que se reorientase contra Maura. En el peor de los casos, y aun en el supuesto de que no aclarase ese asunto, acaso ayudaría a comprender otro no menos importante, que es la recepción, en la propia España –y por los propios españoles–, de una imagen histriónica de su propio país.

Insisto, sin embargo, en que se trata de una hipótesis, para la que se ofrecen, no obstante, valiosos elementos de juicio en el elenco documental de este volumen. Sorprende en él comprobar hasta que extremo el nuncio Vico, una de dos: o no era

consciente de que el tiro iba contra la Iglesia, o –muy al contrario– no conocía a quienes gobernaban en España en los días de Maura. Para él –se documenta reiteradamente en esta obra–, la esperanza estaba en el Partido Integrista y en los carlistas, quienes, claro es, argüían lo que él mismo evocaba, y es que Maura no era el hombre que necesitaba España para *regenerarse* (la palabra mágica de la época).

Y el caso es que, si algún político anterior a Azaña se propuso realmente “regenerar” a España, fue Antonio Maura. Soy consciente de lo que implica emparejarlo con Azaña. Pero quizá sirva para preguntarse en qué medida la frustración regeneracionista de Maura fue un paso más para que se diera la alternativa al proyecto de Azaña, en la siguiente generación política española. Maura había gobernado desde 1907 con el empeño, por lo pronto, de descuajar –literalmente– el caciquismo, entre otras lacras. Pocos entendidos de la época se lo negaron. Lo que le echaron en cara es que intentó cambiar todo al tiempo y consiguió ponerse a todos en contra. ¿Fue así?

La respuesta ya no corresponde al comentario del libro de Ramon Corts. Sí procede, por el contrario, preguntarse si fue desmedida la reacción de Maura ante la postura de Moret y los liberales que le secundaron. Porque lo que hizo supuso, simplemente, romper el turno histórico de partidos que habían articulado Cánovas y Sagasta. Maura entendió –se diría (cautelosamente) que con razón– que, en esos días, los liberales tenían que haber hecho frente común con todos los demás sin excepción en defensa de España y que prefirieron aprovechar la campaña internacional para volver a hacerse con el poder y disfrutar del presupuesto. Esto último, no digo que llegase a decirlo. Sí afirmo que era la verdad.

Y Alfonso XIII se plegó y aceptó la dimisión de Maura. Maura volvería al Gobierno, justo por *patriotismo*, cuando la primera guerra mundial impuso la formación de *Gobiernos nacionales*, con éste u otro nombre. Pero ya no cedió.

Su actitud, de otra parte, dio lugar –como es bien sabido– a la división del Partido Conservador y la formación del grupo de Dato, que optó por reanudar el turno. A Dato, sin embargo, lo matarían en uno de los muchísimos atentados que hicieron insufribles aquellos años de la historia de Europa entera (más, si cabe, en Barcelona que en cualquier otro lugar del mundo).

La decisión de Maura ¿quedó en eso (que no es poco)? Lo digo porque, hace años, se hizo una afirmación importante, y es que, en aquel otoño e invierno inmediato –los de 1909-1910–, cuajó el movimiento de lo que iba a ser el *maurismo* y –lo que importa sobre todo– Maura y sus seguidores pusieron la evidencia de *la revolución* (que se había dejado ver en Barcelona como en ningún otro lugar) como la prioridad de la política a seguir. Había que erradicarla. En esos meses, Maura comenzó a convertirse en un caudillo (digamos) *de derechas*.

Si fue así, el hecho es capital. Equivaldría a decir que fue uno de los hitos decisivos en el proceso de desentendimiento que culminaría en 1936. ¿Fue, por lo tanto, así? Responder en muy pocas líneas sería osado. Basta advertir que, en la documentación que reúne y publica Ramon Corts, hay elementos para juzgar que, en Roma, se veían así las cosas; Maura seguía siendo un peligroso o –por lo menos– dudoso *liberal*. En cambio, el sinfín de escritos pastorales de los obispos españoles que siguió a los sucesos de Julio y que Corts reúne y publica en lo que constituye una de las aportaciones más sólidas del libro ya invita a pensar de otro modo. Y es curioso que sea así. No son pocos, de esos escritos, los que iban dirigidos, precisamente, al presidente

del Gobierno y, en algunos de ellos, da la impresión de que los firmantes sabían que podían confiar en Maura y que, por lo pronto, entendería perfectamente sus posturas.

Eso es más destacable si se cuenta con que el tono de esos escritos no siempre es semejante al que empleaban los *integristas*. Quien ha leído la sabadellense *Revista popular* de esas semanas puede dar fe de ello. Son análisis más abiertos, claro es que en su enorme pluralidad y sobre la base de que, en todos, se repite un dictamen semejante: entre los españoles, se estaba operando una transformación mental de envergadura insospechable y sumamente peligrosa, y eso por obra, sobre todo, de maestros, periodistas y políticos republicanos inspirados en lo que, luego, se llamaría el *populismo*.

Acabo con un comentario relativo a esto último. Hay algo más que está pendiente en el estudio de la Semana Trágica. Trasciende, en realidad, la Semana Trágica, pero es difícil encontrar un verdadero “bloque” de documentación tan rico como el que generó ese suceso –y el que, en concreto, se publica en este volumen–: me refiero a la contraposición de *retóricas*. El corpus de escritos que ha recogido Ramon Corts permitiría hacer un análisis del discurso –en el sentido técnico de esta expresión– que valdría la pena desde luego, con tal que se llevara a cabo, paralelamente, en los dos ámbitos: el del episcopado y sus sostenedores y el de los políticos populistas que atizaron el fuego. No sé si me atreveré alguna vez a abordarlo. Pero no tengo duda de su enorme interés. El lenguaje tiene una capacidad *estructurante* que no se puede desdeñar. Las *boutades* de Lerroux se pueden interpretar como tales, sin más. Pero fueron más, en la medida en que, difundidas, contribuyeron a formar una “mentalidad”.

Y lo mismo hay que decir, claro es, de la parte contraria. No puedo dar un paso más en esa sugerencia y en este momento. Sí advertiré que quien se anime a darlo –y valdría la pena–, tiene en este volumen uno de los viveros más ricos. Tanto, que me parece insoslayable para cualquiera que intente conocer la España (y la Europa occidental) de comienzos del siglo XX.

José ANDRÉS-GALLEGO

Actes de les Jornades sobre la Setmana Tràgica (1909), *Analecta Sacra Tarraconensia. Revista de Ciències historicoeclesiàstiques* 82 (2009). 698 p.

En un volum de quasi 700 pàgines es recull el treball realitzat en ocasió de la commemoració, que es va celebrar a Barcelona, del centenari de la Setmana Tràgica, els dies 5 a 7 de maig de 2009, sota el guiatge dels responsables d'*Analecta Sacra Tarraconensia* i de la Biblioteca Balmes.

El llibre té interès des de diversos punts de vista. Per una banda, és una crònica dels actes celebrats en diversos centres de la Ciutat, al llarg d'aquests dies. El primer d'ells, el que tingué lloc a l'oratori de Sant Felip Neri de Gràcia, que tenia un doble caràcter, acadèmic, i també artístic i emotiu. La darrera part, la constitueix el repàs de la crònica del desenvolupament de totes les sessions, amb les distintes intervencions.

Recordem que la primera, en el saló d'actes de la Fundació Balmesiana, fou presidida pel cardenal arquebisbe de Barcelona, doctor Lluís Martínez Sistach, acompanyat pels doctors Ramon Corts i Àngel Fàbrega, i pels doctors J. M. Sans Travé i Joan B.

Culla i Clarà. Fou aquest darrer qui pronuncià la lliçó inaugural, intitulada “Revisitar la Setmana Tràgica”, que va donar una definició d’aquest fet, qualificant-lo d’“esclat violent”. Aquell mateix dia, per la tarda, es tractà del context històric i la relació que aquells successos van tenir en la caiguda d’Antoni Maura, president del Govern. Un altre ponent parlà dels actors d’aquella revolta: anarquistes, republicans i socialistes.

Entre uns treballs i altres s’ha anat aconseguint descriure l’ambient dels centres eclesiàstics i de manera especial l’actitud recíproca dels elements representatius de l’Església i dels qui se’n consideraven enfront. Es va veient que en la reacció de l’episcopat i dels catòlics s’hi pot observar punts d’autocrítica. Algun bisbe escriu que “cal treballar més i més entre la classe obrera”. També el bisbe Laguarda diu que “hem fet molt poc en l’ordre econòmic pels nostres obrers”.

Alguns elements del contingut d’aquest llibre que quedaran, com a importants i útils, són els que han estat conseqüència de les estades a Roma del doctor Ramon Corts, per treballar a l’Arxiu Secret Vaticà, i que es troben sobretot ente les pp. 649-687, amb els materials precedents de les informacions del nunci de la Santa Seu a Madrid, remesos a la Secretaria d’Estat, que ocupava el cardenal d’ascendència espanyola, Rafael Merry del Val. Són de notar les iniciatives i els esforços d’aquest eclesiàstic a fi d’obtenir l’indult de Ferrer i Guàrdia, per raons humanitàries i també per apaivagar els ànims i anar oferint amb temps algun principi de solució als problemes plantejats. D’aquest material una part tingué ja una utilitat immediata en la sessió conclusiva, presentada en la sessió del doctor Corts, amb el títol de “La Setmana Tràgica en l’Arxiu Secret del Vaticà”, que reflectí el coneixement que la Santa Seu tenia dels fets, gràcies a comunicacions puntuals i altres fets.

Molts lectors restaran clarament favorables davant la manera com s’ha tractat en tota aquesta documentació oficial la relació que la francmaçoneria va poder tenir, més que en els successos en si, en l’ambient i en la preparació de tot, amb el fet que les dades vinguin de primera mà, per mitjà del nunci Vico.

Volem remarcar un valuós treball del pare Valentí Serra, arxiver de la província caputxina de Catalunya, que té com a títol «L’Església de Catalunya durant la Setmana Tràgica. Incidència de la revolució del juliol de 1909 en la vida eclesial», al qual s’hi dediquen 85 pàgines. No solament hi trobem la precisió de dades a què sempre ens té acostumats aquest gran coneixedor de la història de l’Església en les èpoques moderna i contemporània, sinó el plantejament global de tot el tema, i la descripció de les circumstàncies d’aquells moments, en els aspectes més relacionats amb la vida eclesiàstica i la de la societat.

El professor doctor J. M. Caparrós, bé que fou força crític amb el film “La Ciutat Cremada”, d’Antoni Ribas, com a reflex del context en què va néixer, va lamentar que hagin desaparegut els curtmetratges de pioners del cinema que havien filmat els fets d’aquells dies.

Encara que la participació en els treballs commemoratius de la Setmana i la lectura del material publicat hauria conduït ja a algunes conclusions importants de caràcter personal, el fet que s’hagin preparat, amb un cert valor col·lectiu al final del llibre, haurà de servir també per a orientar a partir d’ara molts dels treballs que es facin.

En ordre a una feina pròxima, resproduïm l’última de les conclusions, la número 10: “Com a fruit immediat d’aquestes Jornades, el comitè directiu en proposa la continuació en una nova trobada –situada en el segon Congrés d’Història Eclesiàstica

de Catalunya, que podria celebrar-se a la ciutat de Vic en ocasió del segon centenari de Jaume Balmes i que seria dedicat a l'estudi dels reptes de l'Església Taraconense davant de la modernitat, en un arc cronològic que aniria des de l'ocupació napoleònica fins al Concili Vaticà II".

Ferran BLASI BIRBE

Quaderns del Museu Episcopal de Vic, III. 2009, Vic, Museu Episcopal de Vic, 2009. 206 p. Amb il·lustracions.

Aquesta publicació en el seu número III, fa un petit recorregut per diversos aspectes de la història de l'art català, fent especial atenció a l'escultor romànic tolosà Gilabertus, al que dedica els dos primers articles. Després d'una introducció del director del museu Josep M. Riba i Farrés, Charlotte Riou, al seu article, *Gilabertus me fecit... Parcours historiographique des sculptures du cloître de la cathédrale Saint-Étienne de Toulouse attribuées à Gilabertus*, fa un petit recorregut per la història d'aquestes escultures, des de la Revolució francesa, quan van ser tretes del seu lloc original, fins als nostres dies, al Musée des Augustins de Toulouse. També analitza la historiografia que ha generat el seu estudi i s'exposa la problemàtica que ha produït la falta d'informació sobre la seva ubicació original. També s'exposa la problemàtica sobre l'origen dels tallers escultòrics tolosans i la seva influència a altres llocs com Catalunya. Aquest primer article és complementat per Jordi Camps i Sobirà, amb *Toulouse, Gilabertus i el seu reflex en l'escultura catalana*, on l'autor fa unes breus consideracions sobre la influència del mestre Gilabertus i dels tallers de Toulouse sobre Catalunya. Descriu la situació actual de les diferents teories sobre el reflex o inclús la seva realització per part dels tallers tolosans d'alguns conjunts escultòrics catalans com Ripoll.

A més d'aquest dos articles sobre Gilabertus, també troben l'estudi de Lluïsa Amenós, sobre *Les portes ferrades romàniques al sud del Pirineu català*, on l'autora fa una aproximació a la problemàtica de la datació i classificació d'aquest tipus de portes. La falta d'estudi d'aquest camp i els pocs exemples que encara es poden estudiar, fan d'aquesta classificació una tasca difícil.

També, dintre d'aquest *Quaderns* el museu i les seves col·leccions tenen el seu apartat. Josep M. Trullén i Thomas, a *Josep Gudiol i Cunill, museòleg*, analitza la vesant científica d'aquesta important figura del museu Episcopal de Vic, conservador des de 1898 fins la seva mort l'any. Miquel Mirambell i Abancó, a *Aportacions a l'estudi de brodats cincenistes conservats al Museu Episcopal de Vic*, fa una descripció de la col·lecció de brodats conservats composta principalment per roba litúrgica i tapissos. També fa una comparació amb altres exemplars conservats a Catalunya i fa una breu aproximació a la vida dels tallers de brodats que hi operaven tant a Catalunya com a l'Osona. Aquest article és completat amb un apèndix documental on apareixen testaments de brodadors i altres contractes. Dintre d'aquests articles dedicats al museu, Marc Surera i Jubany al seu article *Sant Bartomeu destruint l'idol de Joan i Perot Gascó (MEV, 64). Nova aportació a la col·lecció de pintura renaixentista del Museu episcopal de Vic*, a més de descriure la peça, una pintura d'oli sobre taula de l'any 1525 procedent d'un retaule, també fa una aproximació a la problemàtica del taller dels Gascó, on es confon l'obra del pare, (Joan) i del fill (Pere). Aquestes articles són completats amb l'article de Judit Verdager i Serrat, titulat, *Dibuixos originals de la*

revista “Cavall Fort” dipositats al Museu Episcopal de Vic. Finalment, Carme Comas i Suriñach, i Dani Font i Montanyà, a *Noves tecnologies i patrimoni cultural, Jornada científica. Museu episcopal de Vic* fan una breu d’aquesta jornada que va tenir lloc el 1 de desembre de l’any 2008 al Museu Episcopal de Vic.

Borja HIDALGO CALLEJA

Catálogo de los manuscritos jurídicos de la Biblioteca Capitular de la Seu d’Urgell, 2009. CXLII + 637 p.

Vet ací una gran aportació al coneixement del dret, concretament contingut a les Biblioteques i Arxius Capitulars. El present volum consta de 637 pàgines en numeració àrabica, que comprenen el text descriptiu dels còdexs manuscrits del Catàleg i abasten fins a la p. 398, seguit dels Apèndixs (que són VIII i comprenen des de la p. 401 fins a la 477), Il·lustracions (p. 479-536), Índexs (que sumen nou i van de la p. 537 a la 637).

Precedeixen tot aquest complex 142 pàgines en números romans, que comprenen la Presentació i la Introducció, en llengua catalana i castellana (p.VII-LXXIII), seguides de les Taules sinòptiques (p. LXXVII-XCVII), Fonts i Bibliografia (p. CIII-CXLII).

El volum se centra en un vast estudi que té per objecte directe la identificació i descripció dels manuscrits de matèria jurídica, que són 153 (el 80% de la totalitat), sense deixar d’esmentar els restants, que són principalment de contingut bíblic, litúrgic, patrístic, teològic...

Aquest Catàleg s’ha dut a terme sota la direcció d’Antonio García y García, acreditat professor durant molts anys d’Història del Dret Canònic a la Universitat Pontifícia de Salamanca, i hi participen una colla d’especialistes de renom, la majoria estrangers; sense oblidar una rellevant i eficient col·laboració de l’actual arxiver del bisbat d’Urgell Benigne Marqués. L’edició es deu al Bisbat d’Urgell i ha estat impresa en Arts Gràfiques Bobalà, S.L., de Lleida.

La matèria és presentada de la manera següent: després de la presentació a càrrec de l’arquebisbe copríncep d’Urgell i una nota prèvia dels redactors, se’ns ofereix un proemi introductorí distribuït en vuit capítols o apartats que ofereixen el procés d’elaboració de l’obra, el seu contingut i la distribució de les seves parts. Hom posa de manifest que sens dubte, per l’època que abasta, es tracta d’un dels Catàlegs més rics i complets que es troben en tot el territori de l’estat, no comparable amb el de l’arxidiòcesi de Toledo, indiscutiblement el més ric de tots, però que de tota la resta, pocs se li podrien comparar, tant per la quantitat d’exemplars, com per la seva qualitat. Cal tenir en compte que s’inicia als segles XII/XIII.

La introducció o proemi, que es deu originàriament al P. Antonio García, ens situa a l’època de l’Alta Edat Mitjana en vigència de les canòniques aquisgranense i agustiniana per referir l’òrgan receptor dels primers manuscrits, al qual succeí l’actual Capítol. En tot cas, el catàleg fa referència als 153 manuscrits avui existents, dels quals només 20 (el 20%) són de matèria no jurídica, mentre que sis són posteriors a l’any 1500. El proemi es desplega en nou capítols o apartats, dels quals el primer (I) reporta que la informació més antiga de la Biblioteca es conté al manuscrit (Ms.) 2005, que

pertany a l'any 1147, encapçalat per dues notes –reproduïdes fotogràficament a la fig. 2 (p. 490)–, molt més àmplia la segona, on consta la data esmentada i informa que no s'hi troba (en aquesta primera enumeració d'obres) cap exemplar de dret romà ni visigòtic ni de la reforma gregoriana (que en canvi es poden trobar a les biblioteques capitulars de Tarragona i de Sant Jaume de Compostel·la).

L'apartat segon (II) tracta de l'important creixement que ha anat experimentant la Biblioteca, primer amb incunables d'obres jurídiques, de dret romà i canònic, i després amb la gran aportació que significà la incorporació de la biblioteca jurídica que fou pròpia del bisbe Guillem Arnau i Patau (1362-1365). Hi trobem una llista en pergami dels llibres que deuria comprendre la Biblioteca Capítular l'any 1425. En particular, s'hi esmenta una *Summula de penitentia* del mestre Ramon de Penyafort (p. XIX), cosa que no és d'estranyar, puix que sabem que l'obra del sant dominicà escrita vers l'any 1225, experimentà de seguida gran difusió, àdhuc més enllà de les nostres fronteres. Trobem una altra llista de llibres, escrita entre els anys 1445 i 1468, que ve a constituir un inventari (probablement no complet) dels manuscrits de la Biblioteca. Consta de 54 unitats, amb títols tan suggerents i divulgats com, en l'aspecte jurídic, un volum *Concordantiarum, liber decretorum, liber decretalium, liber sexti cum Clementinis, liber Innocentii, Summa Hostiensis, liber Speculi Joannis Andree, liber Archidiaconi, prima pars novelle, prima i tertia pars Henrici Boich, Constitutiones pacis et tregue, Usatici et Constitutiones Cathalonie, Constitutiones Tarracone, privilegiorum et constitutionum ecclesie Urgellensis...*; i entre els no jurídics, *Due pulcherrime Bible, Magister Sententiarum, sancti Bernardi super Canticum Cantorum, secunde partis sancti Tome, dialogorum beati Gregorii, liber revelationis Jhesu Christi* (còdex del Beatus). Els quatre últims títols (números 51-54) donen fe de la pràctica de préstec de llibres. D'altra banda la Biblioteca no tardà a veure's de nou engrossida (cap al 1468) amb el fons del juriconsult local Sr. Guillem Fabre. En la llista de les seves obres, hi figura amb el núm. 24, un *libre de perguami, appellat Ramon de Penafort*. En resum, doncs, constatem que s'aplegava un gran nombre de manuscrits jurídics en la Biblioteca Capítular de la Seu, des de mitjans del segle XIII fins a finals del xv.

Es tracta a continuació (III) dels còdexs emigrats de la Biblioteca de la Seu d'Urgell, especialment dels traslladats a la Biblioteca de Catalunya en ocasió de la guerra civil, i que després tornaren a la Seu, llevat de cinc que s'han quedat a Barcelona. Estan identificats per la nova signatura de quatre xifres que se'ls imposà –com de fet tenen tots els propis– en ingressar a la Biblioteca barcelonesa. L'antiga signatura deguda a Guillem Costa (inventari del s. xvii) consta també de quatre xifres. Valgui avançar que del fet de les emigracions de llibres de la Seu (sigui a la Biblioteca de Catalunya sigui a la del Palau de Perelada), en tracta específicament, ja dins el Catàleg, a l'Apèndix V (p. 453-459), descrivint les característiques de cada Còdex. Semblantment passa amb la llista de manuscrits desapareguts (Apèndix VI, p. 460-468).

El capítol IV de la Introducció presenta la valoració, ús i primeres catalogacions dels còdexs. Posa en relleu que el fet que el 80% d'entre uns 150 manuscrits que aplega la Biblioteca siguin de matèria jurídica, la fan ser una de les principals Biblioteques Capitulars de la Península Ibèrica, tant més quan un nucli important de dita producció jurídica pertany als segles XII-XIII, i això sense comptar la data pregraciànica que mostren dos manuscrits, mentre que els restants són majoritàriament obres de dret comú romanocanònic medieval. En canvi, en les Biblioteques del gènere s'hi solen

trobar més aviat obres de la canonística tardana.

Quant a l'ús i primeres catalogacions dels còdexs, després d'exposar que foren els mateixos capitulars els primers usuaris en recerca d'una solució pràctica dels casos, es destaca la labor de dos personatges del segle XVII com a autors de les més completes i utilitzades catalogacions d'ençà d'aleshores. Com era propi en aquell temps, àdhuc sense entrar en la matèria continguda, aquests dos catalogadors subministren les dades per a la identificació de cada manuscrit. El primer d'aquells és un anònim, se'l coneix pel nom de d'Aranzel (*de llibres antics manuscrits...*) segons paraules del mateix i ressenya 160 còdexs del fons bibliotecari. L'altre, prou conegut, és Guillem Costa, monjo de Cuixà, notari públic per autorització apostòlica i per un temps arxiver de l'Arxiu Capitular.

La relació entre els dos autors i llurs catalogacions no apareix gens clara i hauria de ser objecte d'una ulterior investigació. Quant a notícies dels respectius catàlegs, es donen a l'Apèndix VI. D'altra banda, el *Viage literario* de Jaume de Villanueva ressenya alguns dels còdexs més notables. Rudolf Beer ofereix un extracte del catàleg de Costa. En temps recents s'han succeït tres arxivers que han treballat sobre l'Arxiu Capitular: Mn. Pere Pujol i Tubau (1912-1960), que realitzà una important investigació sobre l'Arxiu, tant pel que es refereix a documents com a còdexs; el Dr. Lluís Serdà Prat (1960-1973), que treballà i publicà sobre fragments de còdexs (en particular de les *Decretals* de Gregori IX amb la glossa ordinària); i l'actual Mn. Benigne Marquès, coautor d'aquest Catàleg, que ha treballat en diferents aspectes, en especial l'edició sistemàtica de pergamins, en l'edició d'incunables i ha prestat una eficaç col·laboració perquè el present Catàleg sortís a la llum.

Després de parlar dels autors catalogadors s'aborden els temes de les signatures dels còdexs (V), i llurs enquadernacions (VI) que s'han anat succeint i que resten avui. Es fa notar que les signatures dels còdexs han sofert diverses modificacions, en particular quatre d'ençà del segle XVII, és a dir: la primera vers l'any 1660, probablement de la mà del mateix Guillem Costa; la segona, que pertany probablement al segle XIX es distingeix per les xifres aràbigues que hi ha al lloc dels còdexs, realitzada a mà amb tinta de color marró i números que no es corresponen amb cap altra de les signatures i apareixen solament una quarantena de còdexs; la tercera, que seria de principis del segle XX, té les xifres escrites a mà mitjançant una plantilla amb tinta negra damunt d'uns petits teixells de paper enganxats al lloc amb dues numeracions segons que correspongui a manuscrits en pergami o en paper. Una llista escrita a màquina l'any 1943, amb llacunes freqüents (llista que serví de base per a les noves signatures després del trasllat a la Biblioteca de Catalunya) pot ajudar a refer algunes deficiències (per teixells caiguts, etc.); en quart lloc se situen les signatures actuals (1937-1940), que es caracteritzen per números de quatre xifres, escrites a mà amb tinta negra al lloc dels còdexs (sovint repetides a l'interior de la coberta posterior). Segueix una numeració, que va del núm. 1995 al 2131 (amb alguns afegits discontinus) i fou assignada, amb criteri bastant arbitrari, quan ingressà a la Biblioteca de Catalunya i s'ha conservat després. És la normalment utilitzada (sense tornar a la numeració anterior i pròpia). S'intenta salvar aquesta anomalia gràcies a les taules de concordances que s'ofereixen, de manera que apareixen dues signatures diferents (perquè es citen conjuntament). També aquí apareix la distinció segons que el suport de l'escriptura sigui el pergami o el paper.

Quant a les enquadernacions dels còdexs (VI), s'estableix una primera gran distinció segons que es tracti d'enquadernacions medievals (anterior a segle XVI) o modernes. Essent molt variades les primeres, hom les subdivideix d'acord amb la base del material extern emprat: fusta nua, fusta i llum de pell o cuir fins a la meitat de les cobertes, totes recobertes amb pell o cuir i enquadernacions formades per documents medievals solts enganxats a un cartró o bé per un grup de documents premsats. N'hi ha també d'altres formats (atípiques) i varietats (claus més o menys treballats, peces d'adornament, tancadors amb cuir..., còdexs encadenats). En l'època moderna, algunes enquadernacions medievals foren restaurades (segurament poc després de 1675) i a d'altres se'ls aplicaren tapes de cartró rígid, segons la tècnica pròpia del temps. Les enquadernacions d'aquesta època porten als llocs en pergami el títol corresponent en faísol formal i acurada o bé informal. Finalment, hi ha còdexs que han perdut el rastre de les antigues enquadernacions i es conserven en embolcalls de paper o carpetes de cartró. En les presentacions individuals, s'hi fa notar el tipus d'enquadernació amb els títols corresponents.

Seguidament (VII) s'exposen els criteris de la present catalogació, bo i fent notar que en la majoria dels casos s'ha hagut de treballar a distància, a base d'unes notes o fotocòpies preses, lluny de les grans biblioteques amb instruments de consulta. Tan sols per a uns pocs còdexs s'ha pogut donar una bibliografia directa, que es limita gairebé a casos on es feia imprescindible per a la seva identificació. Tanmateix tots els integrants de l'equip catalogador han pogut examinar el text del present Catàleg i aportar les seves observacions i es conserven en embolcalls de paper o carpetes, en definitiva, tenint presents els volums de catalogació més recents i reeixits.

Abordant el tema de l'equip catalogador (VIII), hom comença per fer notar (vegeu nota 52) que a partir de finals de la dècada de 1990 els dos redactors més implicats feren diverses estades i sessions d'estudi a la Seu d'Urgell. S'adverteix així mateix que pel que fa als manuscrits de dret català, per manca de competència específica (com ja es deixà dit a la «Nota prèvia»), les seves descripcions no s'han revisat de manera tan exhaustiva, sinó que hom s'ha remès a BITECA (Bibliografia de Textos Catalans Antics), on se citen quasi tots els textos en llengua catalana i se'n facilita la bibliografia.

L'equip catalogador es compon, doncs, dels investigadors següents: Gérard Fransen (Univ. Louvain-La-Neuve), el qual ja havia començat a explorar els fons de l'Arxiu els anys cinquanta i ha deixat diferents estudis al respecte, fins que morí l'abril de 1995; Prof. Domenico Maffei (Univ. La Sapienza, Roma), qui ha ajudat per a la programació del treball i la culminació de l'obra amb els seus controls, a més de ser autor de les descripcions de determinats manuscrits; a ell es deu també que s'incorporés a l'equip la seva filla Paola Maffei (Univ. Siena), autora d'altres descripcions; Dr. Martin Bertram (Deutsches Historisches Institut de Roma), destacat especialista en la canònica del segle XIII, des del *Liber Extra* (Decretals) de Gregori IX (1234), fins al *Liber Sextus* de Bonifaci VIII (1298), i fa, per tant, una meritòria aportació per als còdexs dels segles XIII i primera meitat del XIV, així com per a les col·leccions pregraciàniques; Antonio Pérez Martín (Univ. Múrcia), encarregat de descriure els manuscrits de dret català, amb la col·laboració de Mn. Benigne Marquès, director de l'Arxiu Capitular d'Urgell i gran coneixedor dels seus fons, que presta valuós assessorament, així com cooperació des del punt de vista operatiu de cara a

la publicació. Finalment, Antonio García (Univ. Pontíf. Salamanca), que ha estat al capdavant com a coordinador d'aquest treball, s'ha ocupat d'una primera preparació i descripció bàsiques de la totalitat dels manuscrits, i ha tingut cura a continuació d'incorporar-hi cadascuna de les observacions i aportacions dels membres de l'equip, ensems amb les pròpies.

La Introducció acaba (IX) amb Agraïments a tots els que han col·laborat en aquesta obra, des dels coautors passant per altres que han facilitat d'una manera o altra la investigació, fins al Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya i el Servei de Biblioteques, per la subvenció que hi han atorgat.

Finalment, hom adverteix, en ordre a l'ús d'aquest Catàleg, que s'han pres com a models de referència per a donar-lo a conèixer els reconeguts com a més acreditats entre els manuscrits jurídics, en especial el de la Biblioteca Vaticana i el del Col·legi d'Espanya de Bolonya, sobretot en l'adopció del principi analític per a la identificació de cada manuscrit. S'expressen els criteris emprats a propòsit de textos incomplets, defectuosos, etc., així com, en general, per a la datació i localització dels sengles manuscrits. S'assenyala que el número de cadascun d'ells s'obté de la respectiva catalogació d'Aranzel i de Costa, amb la citació de trossos escollits. Gràcies a la col·laboració de la Dra. Giovanna Murano, s'indiquen d'una manera sistemàtica els signes de la pecia (p.469-472), així com s'analitzen, a càrrec de la Dra. Marta Pavón, els elements decoratius o ornamentals (p. 473-477) i se'n mostren les Il·lustracions (p. 479-536).

Al valuós text introductori, el segueixen les Taules sinòptiques, que són tres (p. LXXVII-XCVII). La primera ofereix un quadre general per a precisar que hi ha la descripció dels 153 manuscrits, amb l'enumeració i distribucions que s'esmenten. Els manuscrits no jurídics anteriors a 1500 són 29; i sis els posteriors. Manuscrits recollits per Aranzel (A): 160; i per Costa (C): 152; segons que s'especifica en la segona Taula. A més, hi ha 23 manuscrits descrits en el Catàleg que no recullen cap dels dos catalogadors suara esmentats.

La segona Taula presenta les concordances de les signatures actuals amb les antigues; mentre que la Taula III ofereix les concordances de signatures A i C amb les actuals.

Les Fonts i Bibliografia que segueixen (p. CIII-CXLII), recullen una munió d'obres que bé podríem considerar les de més renom en la matèria de què es tracta.

A continuació ve el text del Catàleg pròpiament dit, amb la descripció de cadascun dels manuscrits, dins la numeració que va de 2005 a 2882 (evidentment no inclosos tots els números), comprnent les pàgines 1 a la 398 del gros volum.

A continuació hi ha els Apèndixs, que són vuit i van de la pàgina 401 a la 477.

L'Apèndix I comprèn els manuscrits no jurídics (entre ells el «Beatus de Liebana»).

L'Apèndix II correspon als manuscrits afegits –són vuit–, que pertanyen no a la Biblioteca Capítular, sinó a l'Arxiu Capítular (ACU) o bé al Diocesà (ADU) (p. 420-431).

L'Apèndix III recull els Fragments Majors; i el IV els Fragments Menors, així diferenciats segons el nombre de fulls de què consten. Els "Menors", que són 32, abasten des d'un full fins a deu. Per la seva banda, els "Fragments Majors", que són solament sis, engloben, cada un d'ells, una variada llista de temes o títols diversos

(fins a 48 en un cas).

L'Apèndix V descriu els manuscrits d'Urgell situats en d'altres biblioteques, és a dir, cinc a la Biblioteca de Catalunya i dos a la del Palau de Perelada.

L'Apèndix VI es dedica als manuscrits desapareguts (que figuraven als catàlegs de Costa i/o d'Aranzel i que ara no es troben a la Biblioteca Capitular ni a cap altra de coneguda).

Després, com ja hem avançat, l'Apèndix VII enumera els Manuscrits Peciat, a cura de Giovanna Murano, i al VIII Marta Pavón fa una presentació dels Manuscrits Il·luminats.

En la línia del que s'acaba de dir, apareix un índex de les Il·lustracions (p. 479-483), que es materialitzen a continuació (p. 489-536), aportant exemples del que s'ha anat explicant (fig. 2-13), mostres d'indrets destacats de manuscrits (fig. 14-24), d'escriptura de manuscrits datats, subscripcions de copistes i escriptures catalanes (fig. 25-28), selecció de fragments (fig. 29-31) i exemples de decoració miniada, d'inicials i dibuixos, en especial de manuscrits no jurídics (fig. 42-48).

Finalment, apareixen els Índexs, a càrrec d'Andrea Bartocci, els quals agrupen tota la matèria en nou repartiments, que són: Autors i obres; *Incipit* de les obres; Noms de persones i localitats; Textos legals comentats; Copistes; Còdexs datats; Còdexs il·luminats; Fragments interns en Còdexs; Còdexs citats d'altres biblioteques (p. 537-637).

Entre els autors i obres més citats o que més ens poden interessar pel seu origen català, hi destaquem: Baldus de Ubaldis, Bartolus de Saxoferrato, Bernardus Parmensis (especialment amb la glossa ordinària *super Decr. Greg. IX*), Iohannes Andreae, Nicolaus de Tudeschis, Iacobus Calicius (Jaume Callís), Iacobus de Monte Iudaico (Jaume de Montjuïc), Iacobus Marquilles... Entre els monarques de Catalunya-Aragó, són especialment citats Pere el Catòlic (II d'Aragó i I de Catalunya) i els seus immediats successors, amb llur tasca legislativa (Constitutiones). Entre les obres més voltes citades sobresurten els Usatges, així com els tractats de pau i treva, com es pot veure per exemple a Ms 2108.7,56 *Collectio ex scriptis diversorum auctorum Catalanorum de pace e treuga*, entre els quals figura Guillelmus de Podio. Mereix una especial menció el que es refereix a les *Decisiones Rotae Romanae*... citades als manuscrits 2083.3; 2084.1-2 i 2085.1 (i per raó de la matèria també Bertrandus de Arvassano, amb el seu *Summarium novarum decisionum Rotae Romanae* (Ms. 2083.2)).

Entre els noms de persones i localitats plau citar per la seva especial incidència en el nostre entorn: Guillelmus de Vallesica (Guillem de Vallseca), Iacobus de Monte Iudaico (Jaume de Montjuïc), Raymundus de Pennaforte, remetent al Ms 2013 (no es menciona en canvi aquí l'obra *Summula de Poenitentia magistri...*, de la p. XIX).

Encara podríem citar Ioannes de Socarratis (Socarrats), jurisconsult català citat entre les Fonts, així com Gulielmo Casiodoro (Guillem Cassador) com un dels auditors, dels quals es recullen les *Decisiones Rotae*, en l'obra *Decisiones Capellae Tholosana* (Venècia 1572), citades a Ms. 2085,2 i 2113. 1. Cal notar que Guillem Cassador era oriünd de Vic i fou auditor de la Rota Romana entre els anys 1511 i 1527 (els dos últims com a *locumtenens*, puix que havia estat designat bisbe d'Alguer). El seu llibre de *Decisiones*, que es conserva a l'Arxiu del Tribunal de la Rota, al Vaticà, fou objecte de diverses impressions i exercí gran influència en auditors i juristes posteriors. Mereix destacar-se'n, pel que aquí interessa, el gran valor que dona a la *naturalis ratio* com a font interpretativa i àdhuc constitutiva del dret; amb la qual cosa es connecta amb

autors, com els citats, de la mateixa procedència de Catalunya segons que reconeix Francisco Elías de Tejada en la seva obra *El pensamiento jurídico de los juristas catalanes medievales* (Madrid, 1948); tal com es posa en relleu en el llibre-tesi del qui això signa, amb el títol *Guillermo Cassador: su vida y sus obras*, publicat a Roma, Universitat Pontificia del Laterà, 1975 (vegeu en especial p.166-170), i abans a la *Revista Anthologica Annu*, de la Casa de Santiago y Montserrat, de Roma. S'ofereix aquesta indicació com a estímul a aprofundir en la doctrina jurídica dels principals autors catalans de l'època, tan presents en la Biblioteca del Capítol d'Urgell, com ja s'ha mencionat en la present recensió del nou flamant Catàleg, on a més, com hem vist, es reconeix que malhauradament s'ha pogut aprofundir poc en els autos catalans.

Xavier BASTIDA

Francesco VIRDIS, Terenzio PUDDU, *I Minimi di San Francesco di Paola in Sardegna, note storiche ed artistiche dal 1586 al 2009*, Ordine dei Minimi, Cagliari 2009, 331 p.

En aquesta obra el professor Francesco Virdis i l'arquitecte Terenzio Puddu s'han endinsat amb satisfactoris resultats en l'estudi de la presència de l'Orde dels Mínims a Sardenya, una temàtica sobre la qual gairebé no s'havia publicat cap treball.

El llibre comprèn bàsicament tres parts: primerament, una succinta història dels convents mínims –inclosos els petits hospicis i els intents frustrats– fundats a l'illa (Oliena, Sedini, Assemini, Villanovafranca, Lula, Sanluri); en segon lloc, una més detallada atenció a les vicissituds dels mínims a Càller, sigui al primer convent situat al suburbi de Stampace (on van estar les primeres dècades), sigui al segon convent (on encara avui són) aixecat al barri de la Marina; la tercera part consisteix en una acurada descripció del patrimoni artístic i arquitectònic de l'actual convent de Sant Francesc de Paola de Càller. El llibre conté també un breu capítol suplementari sobre la devoció al Sant fundador a les diverses poblacions de l'illa. A més, com a apèndixs, trobem al final un diccionari biogràfic dels religiosos mínims nadius de Sardenya o que hi foren destinats i la transcripció completa d'una desena de documents importants custodiats als arxius calleresos. Els autors han dut a terme principalment (no pas exclusivament) la laboriosa recerca documental a l'*Archivio di Stato*, a l'Arxiu Diocesà i a l'Arxiu de la comunitat dels mínims, sempre a la capital de l'illa.

En l'apartat històric, no totes les èpoques reben un tractament homogeni. En lògica concordança amb la quantitat de documentació conservada, el convent de Càller durant el segle XX és objecte de tractament molt més circumstanciat. A més, en la vessant artística, la condició de doctor arquitecte d'un dels autors fa que aquesta atenció es faci més palesa quan es tracta de l'església conventual de Càller; així, destaquem que només el tema de la construcció de la nova façana (1926-1932) omple ben bé una quinzena de pàgines.

Com a exemple de les noves dades històricament més rellevants que la documentació suara feta emergir posa de manifest, en destaquem que els mínims italians o sards eren presents amb tota seguretat a Càller l'any 1621 (i probablement molt

abans), desmentint així la fins al moment rarament discutida afirmació que la fundació a la capital sarda fos obra de frares mallorquins que hi haurien arribat l'any 1623 (tal com va escriure el Pare Nicolau, historiador dels mínims de Mallorca). Tanmateix, ens sembla més dubtosa la tesi dels autors, els quals neguen, perquè no està fefaentment documentada, la pertinença de Sardenya a la Província monàstica de Mallorca; els pocs indicis no permeten descartar aquesta pertinença entre 1635 i 1644. D'altra banda, és ben cert que des del 1645 l'Orde a Sardenya va ser governat per un Vicari del Corrector General, decisió que, precisament a petició dels mateixos frares balears, va ser confirmada pel Capítol General de 1646.

Cal destacar molt positivament del llibre l'admirable profusió d'il·lustracions fotogràfiques (144 en total, de les quals només 12 havien estat publicades anteriorment).

J.M. PRUNÉS

J. R. HERNÁNDEZ FIGUEIREDO, *Destrucción del patrimonio religioso en la II República (1931-1936) A la luz de los informes inéditos del Archivo Secreto Vaticano*, Col. Estudios y ensayos, BAC, Historia, Madrid 2009, 349 p., con ilustraciones.

Dividida la obra en tres parts, en la primera el autor, tras enmarcar la destrucción del patrimonio monumental y artístico eclesiástico dentro del anticlericalismo de la época, la apostasía de las masas y la lucha contra la escuela católica, que los laicistas consideraban retrógrada y contraria a sus ideas político-sociales, analiza la obra social de la Iglesia, la implantación de la República y su legislación antirreligiosa, frente a la actitud respetuosa de la Iglesia con el nuevo régimen. Refiere los desmanes en la quema de conventos de Madrid del año 1931, de la mano de los informes inéditos enviados por el nuncio Tedeschini a la Secretaría de Estado del Vaticano, que tratan también de los daños sucedidos en las diócesis de Málaga, Cádiz, Sevilla Granada, Cartagena, Orihuela y Valencia. Luego trata del contexto político y la ruptura de la convivencia democrática que prepararon la revolución de Asturias en octubre de 1934, precedida de incendios de templos, colegios y conventos religiosos, aunque respetando a las personas, especialmente en La Coruña, Granada y Sevilla en 1932, la destrucción de 28 iglesias y otras 26 afectadas en 1933, a pesar de las repetidas protestas del nuncio ante el Gobierno, pidiendo seguridad, protección e indemnizaciones por los daños causados. También refiere el ambiente revolucionario que había en Cataluña y Castilla-León propiciado por anarco-socialistas y comunistas que querían implantar a la fuerza la dictadura del proletariado, empezando por Asturias en 1934, donde destrozaron numerosos edificios, obras de arte y bibliotecas, y asesinaron a 40 eclesiásticos y religiosos, según el extenso y pormenorizado informe de daños enviado al nuncio desde Oviedo, que se publica íntegramente. Asimismo, el autor hace relación de la "primavera trágica" de 1936, tras la llegada al poder del Frente Popular de izquierdas, en la que reinó la anarquía, pues hubo gente que se apoderó por

días de muchas localidades y la falta de autoridad que dio lugar a que los anarquistas y socialistas radicales de Largo Caballero, llamado el “Lenin español” dieran una especie de golpe de Estado de izquierdas, que propagó el terror y las barbaridades en todas las diócesis españolas, aunque de manera desigual, en especial en Elche, Yecla y Madrid, donde se quemaron varias iglesias. Los comunistas querían dar un golpe de Estado para implantar la “dictadura de los obreros, campesinos y soldados” y con estos incendios de edificios, la disolución de los grupos políticos de derechas y la cesación de los funcionarios, prepararon la catástrofe, sin que radios ni periódicos dijeran nada al respecto a causa de la férrea censura impuesta por el Gobierno republicano. El nuncio protestaba repetidamente ante el Gobierno por tantos desmanes sin resultado alguno, pues éste contestaba que estaba poniendo los remedios oportunos para guardar el orden, pero de hecho dejaba actuar impunemente sin castigar a los culpables. El autor publica los dos informes que el nuncio envió a Roma sobre los desmanes antirreligiosos que hubo entre enero y junio de 1936, relacionando por orden alfabético de diócesis, aunque estas últimas relaciones no son inéditas, pues las publicó el Dr. Ramon Cortés en AST (2008). La ignorancia crédula popular, la obsesión que el pueblo tenía por descubrir los pecados de la lujuria del clero, la represión republicana y sus leyes laicistas que ignoraron los sentimientos religiosos de la mayor parte de los españoles, el intento de revolución comunista y los desmanes habidos antes del 18 de junio de 1936, en que habían ardió más de 400 iglesias prepararon el terreno para la guerra civil. Felicitamos al autor por esta obra, por la extensa bibliografía temática que ha consultado y sobre todo por la documentación inédita fidedigna que aporta. Pero creemos que hubiera debido también aportar la bibliografía temática de los historiadores locales como Josep M. Martí Bonet, *El martiri dels temples a la diòcesi de Barcelona (1936-39)* (Barcelona 2008), y Jordi Albertí, *El silenci de les campanes, la persecució religiosa durant la guerra civil*, Barcelona, Proa, 2008, aunque esto quizás deba reservarse para otra obra más extensa, de la cual la presente es como su núcleo. Los juicios que hace el autor son siempre equilibrados y sobre todo bien fundamentados por la valiosa documentación vaticana que aporta, utilísima para clarificar la persecución religiosa en España durante los años 1931-36, más cuando el actual movimiento de la memoria histórica se fija en los desmanes ocurridos durante la dictadura franquista, obviando los que hubo durante la II República. Libros como éste ayudan a desmontar la historia que nos habían hecho creer de que la persecución de la Iglesia vino a raíz de su adhesión al Alzamiento Nacional, cuando fue al revés, que éste vino a causa de aquélla.

E. ZARAGOZA

Roberto CUVATO, “*La Parola fa la strada a Christo*”. *La prediche inedite di Avvento di Mattia Bellintani da Salò*. (Laurentianum. Collana “Studi e Ricerche”, 5). Roma, Edizioni Collegio S. Lorenzo da Brindis 2010. pp. 704.

Edición de varios sermones inéditos (cf. pp. 41-651) y estudio de los mismos (cf. pp. 653-697), sobre el tema de la centralidad de la Palabra de Dios en la acción

pastoral y homilética del famoso predicador capuchino Mattia Bellintani da Salò (1535-1611) quien, en conexión con la primitiva generación de frailes menores capuchinos, supo desarrollar una predicación genuina y radicalmente evangélica en el contexto postridentino que, muy fructuosamente, centró en la figura del *Christus patiens*, bella expresión teológica que ofrece una síntesis que brota de la reflexión sobre la verdad de la fe y la experiencia espiritual.

Roberto Cuvato, especialista en espiritualidad franciscana, edita la colección completa de homilías para el Adviento, Navidad y Epifanía que el P. Mattia Bellintani predicó en lengua italiana en las poblaciones de Brescia, Salò, Vicenza y Génova, además de los sermones para las fiestas del santoral de este período litúrgico (san Andrés, la Inmaculada Concepción, santo Tomás, san Esteban, san Juan Evangelista, los Santo Inocentes), siguiendo el texto aportado por los Ms A 122 y Ms A 123, ambos titulados: *Corso completo di prediche per l'Avvento*, que se conservan el Archivo Provincial de los capuchinos de Lombardía, en Milán, y que hoy constituyen un valioso patrimonio de la literatura espiritual de las primeras generaciones de capuchinos, ahora más asequibles a los lectores gracias a esta edición crítica. A modo de subsidio contiene una estadística de citas bíblicas contenidas en los sermones editados (cf. pp. 23-29) y un índice onomástico (cf. pp. 699-702). Textos editados son de alto nivel espiritual y teológico que pueden ayudar a renovar la homilética en este contexto eclesial de nueva evangelización.

Fr. V. S.

Valentí SERRA DE MANRESA, *Pompeia. Orígens històrics d'un projecte agosarat*, Presentació de Conrad J. Martí, Barcelona, Editorial Mediterrània, 2010, 77 p., gravats i fotografies.

El pròleg de fra Conrad J. Martí explica en poques paraules l'embranchida presa pels caputxins catalans en constituir-se l'any 1900 en província pròpia i la inauguració ben aviat, l'any 1910, del Santuari de Pompeia, fruit sobretot de la iniciativa del P. Rupert de Manresa, que admirava la labor pastoral i social que es feia prop de Nàpols des d'un santuari dedicat a la Mare de Déu del Roser.

Fra Valentí Serra, amb la claredat a què ens té acostumats, amb motiu del centenari de la inauguració del santuari, en fa aquí una breu història. Fou un projecte *agosarat*, diu des del començament, perquè en principi no s'avenia gaire amb la tradició caputxina d'austeritat i pobresa, i no era ben mirat per la cúria general caputxina de Roma. Però la protecció del cardenal caputxí Vives i Tutó, molt influent a Roma, contribuï a fer que sortís endavant allò que significava una orientació pastoral i estètica nova.

El projecte fou encarregat al prestigiós arquitecte Enric Sagnier, fautor de moltes altres obres emblemàtiques de Barcelona, que hi aplicà un seu modernisme eclèctic sobre un transfons gòtic, amb uns resultats certament elegants. Fra Valentí ens descriu l'edifici, el seu mobiliari, els vitralls i l'orgue, i ens presenta amb afecte els noms de persones i entitats que intervingueren en la seva construcció. També ens dona notícia de les seves vicissituds al llarg d'aquests cent anys, entre les quals, l'especialment

complicada de la revolució de 1936. Un esment especial rep la biblioteca, sortosament salvada en aquells moments tràgics. I descriu amb amplitud l'acció del fidels laics que col·laboraren en la labor pastoral de Pompeia, com també la seva irradiació social i benèfica durant aquests cent anys.

Acompanyada d'il·lustracions d'època ben elegides, amb una impressió clara i una composició ben ordenada, l'edició resulta sobria i agradable.

Com de costum, la senzillesa no vol dir superficialitat: les notes hi són abundants i, en aquest cas, s'han col·locat encertadament al final del text, per tal de no trencar-lo i fer-ne més planera la lectura.

Enric MOLINÉ

Diversarum rerum, núm 5, Ourense, 2010, 365 págs.

Esta revista de los archivos Catedralicio y Diocesano de Ourense –y a partir de este número también de la asociación de Amigos de la Catedral de Ourense–, publica temas interesantes para la de historia eclesiástica de Galicia, como los de M. A. González García a *Decanologio de la catedral de Ourense en el siglo xx*; de Mª B. Pumar, “Inventario Nuevo del archivo catedralicio”; E. Zaragoza, *Documentos inéditos sobre algunos monasterio gallegos (1491-1598)* (Samos, Monforte, Santa Cristina de Ribas de Sil, San Clodio del Ribeiro, San Salvador de Chantada y San Julián de Moraime); E. Iglesias, *Derechos de presentación del monasterio de Melón*; J. R. Estévez, *Coto de Francelo y priorato de San Juan de Outeiro* y otros temas sobre las parroquias de Garabás (Maside) y Santa María de Cerdedelo (1790-2010) y Santa Marta de Moreiras; el santuario de los Milagros; los problemas de la cofradía de ánimas de la parroquia de S. Trinidad de Ourense en 1853; sobre un milagro del siglo XVIII atribuido a Santa Marina en Aguas Santas; información geneológica de los Teijeiro, una nota de protesta contra la rapiaria Mª Luz Ríos, que robó y publicó como suyo un trabajo de D. Emilio Duro Peña, y una nota sobre dos historiadores del monasterio cisterciense de Oseira, cuyos aportaciones resultan interesantes para conocer estas realidades históricas de Galicia, especialmente de la diócesis de Ourense.

E. ZARAGOZA

Isidre CUNILL, *Los sicarios de la retaguardia (1936-1939)*. In odium fidei: *La verdad del genocidio contra el clero en Catalunya*, Styria de Ediciones y Publicaciones, Barcelona 2010, (23 x 16 cm), 238 p., fotografías.

El autor narra de manera precisa las crueldades acaecidas durante la guerra civil española por parte de los comités milicianos anarco-sindicalistas que actuaron impunemente en la retaguardia de la zona republicana, principalmente contra la Iglesia. El libro se centra en el análisis de las actuaciones de uno de los comités más sangrientos: el Comité Antifascista de Vic. El autor aporta numerosos documentos inéditos como, por ejemplo, los recibos de las nóminas de los milicianos como pago

de los asesinatos que cometían contra los miembros de la Iglesia Católica. El último capítulo se centra sobre el alcance de la represión franquista en la Diócesis de Vic (cf. p. 151-163). A modo de complemento se publica un resumen estadístico del clero diocesano de Vic asesinado entre 1936 y 1939 (cf. p. 187-219) y una relación ordenada de fuentes y bibliografía (p. 231-236). Valiente y oportuna contribución a la llamada “memoria histórica”.

V. S.

RAMON CORTS I BLAY, *El beat Josep Samsó i Elias i el seu missatge avui*, Editorial Balmes, Barcelona, 2010; Ramon REIXACH I PUIG, *El Pastor retrobat: Josep Samsó i Elias (1887-1936)*, Barcelona 2010.

El sacerdot de l'Església de Barcelona, i novell beat Josep Samsó, va néixer a Castellbisbal, Baix Llobregat, l'any 1887, residí a Rubí i a Barcelona, estudià al Seminari Conciliar de la Ciutat Comtal i es graduà en teologia a la Pontificia Universitat de Tarragona. Ordenat sacerdot l'any 1910, fou vicari de la Parròquia de Sant Julià d'Argentona, rector de Sant Joan de Mediona, i des de 1919 ecònom i, després, rector i arxiprest de Santa Maria de Mataró, des de 1924 fins la seva mort, ocorreguda “in odium fidei” l'any 1936.

El doctor Samsó fou un home de vida espiritual profunda i un sacerdot molt exemplar. El seu ministeri pastoral excel·lí com a director espiritual i com apòstol de la caritat. Sobretot destacà com a catequista i formador de catequistes. Morí animós i serè mentre era afusellat, tot perdonant els seus executors al cementiri de Mataró, el dia u de setembre de 1936.

El doctor Samsó deixà un gran llegat i un record inesborrable, particularment a la capital del Maresme. Fou beatificat el gener 2010 a la basílica de Santa Maria de Mataró sota el pontificat de Benet XVI, qui ha proposat el beat Samsó com a model de vida sacerdotal. És justament en l'escaïença de la beatificació del Dr. Samsó que s'han publicat aquestes dues semblances biogràfiques. La que ha escrit el Dr. Ramon Corts, més de caire hagiogràfic i edificant, i la publicada pel professor Ramon Reixach, més de caràcter biogràfic i contextualitzada en l'ambient eclesial de la Catalunya dels anys trenta. En aquesta darrera, Ramon Reixach repassa els anys d'infantesa i formació teològica del Dr. Samsó, amb un especial accent a la seva dedicació pastoral i dignificació artística i litúrgica del temple de Santa Maria de Mataró i, molt especialment posa en relleu la seva tasca com a catequista i animador de les congregacions marianes. Els historiadors Ramon Corts i Ramon Reixach destaquen el caràcter sacerdotal del beat Josep Samsó, especialment la seva vida d'oració, la perseverant dedicació com a director d'ànimes i la seva destacada contribució a la predicació catalana en els anys convulsos de la Segona República espanyola, tot posant de manifest el destacat valor martirial de la seva mort, esdevinguda en un clima d'autèntica persecució religiosa.

El pensament i tarannà espiritual del beat Samsó resta molt ben expressat en la selecció de textos aportats per Mn. Corts a les p. 27-31 del seu opuscle. Felicitem tots dos autors per la seva contribució a l'hagiografia catalana i a la història martirial del segle XX, qualificat pel Dr. Andrea Riccardi com a “el segle del martiri”.

Valentí SERRA

Josep ALANYÀ i ROIG, *L'Orgue de Flix*. (Història de Flix, IV). Ajuntament de Flix, 2010, 268 p.

El prevere i historiador Josep Alanyà, canonge de la catedral de Tortosa i director de l'Arxiu Diocesà tortosí, expert en la història i etnografia de les Terres de l'Ebre i dels Ports de Morella, acaba de publicar aquesta esplèndida monografia sobre l'orgue de l'església parroquial de Flix. L'autor ens ofereix la descripció i història del procés de construcció de l'actual orgue, a partir de les notícies aportades pel dietari de la seva construcció, editat per Mn. Josep Alanyà, amb anotacions, a les pàgines 49-106 (cf. "Diari de l'orgue. Redactat per Santiago Mulet i Pujol). A guisa de complement, s'hi afegeixen també uns capítols, molt ben estructurats, sobre l'orgue antic de Flix (destruït el 24 de juliol de 1936, durant la persecució religiosa que assolà Catalunya); uns capítols complementaris, aquests, que ens aporten valuoses notícies històriques sobre els orgues i orgueners a Catalunya, en un extens arc cronològic que va del segle XIV al XX.

L'antic orgue de l'església de l'Assumpció de Flix era de cadireta, una bella i esplèndida peça barroca del segle XVIII, i estava col·locat a la nau de l'església, sobre l'arc de la primera capella situada entrant a mà esquerra. L'actual orgue de Flix, en canvi, està situat al mig del cor alt i fou construït pel mestre orguener Rossend Aymí Escolà; consta de dos teclats manuals de 56 notes, i un teclat pedaler de 30 notes, i fou estrenat el 15 d'abril de l'any 2000 (cf. p. 110 "Crònica de l'acte inaugural").

Després d'un extens capítol sobre l'orgue com a instrument al servei de la litúrgia, elaborat a partir dels estudis de H. Riemann, M. Tafall i M. Randel, l'autor ens abasta una excel·lent síntesi històrica sobre els orígens de l'orgue i la seva evolució al llarg de la història, especialment a Catalunya (cf. p. 167-198), de manera que aquest volum, més enllà d'oferir-nos una història sobre els dos orgues de Flix, l'antic i l'actual, esdevé una esplèndida monografia sobre els orgues i la seva història, allhora que esdevé el marc històric on cal inserir l'activitat litúrgicomusical dels orgues de l'església prioral de Flix.

Una relació ordenada de fonts i bibliografia (cf. p. 245-247), junt amb uns modèlics índexs onomàstic i toponímic, completen aquesta monografia, feta amb molta cura i perfecció i bellament il·lustrada amb gravats i fotografies de gran expressivitat. Felicitem l'autor per aquesta nova aportació a la història religiosa de casa nostra, i esperem que, ben aviat, pugui realitzar els volums precedents sobre la història de la vila i parròquia de Flix.

Valentí SERRA

Albert DRESAIRE GAUDÍ; JORDI MONTLLÓ BOLART, *Les nostres figures de pessebre. Una mirada al pessebrisme a Catalunya*. Caixa Laietana, Mataró 2010, (24 x 23,5 cm), 121 p., fotografies.

Aquesta nova monografia sobre el pessebrisme a casa nostra és el primer fruit de l'inventari i l'estudi de cadascuna de les peces de la magnífica col·lecció (formada per quasi tres mil figures!) de l'Associació de Pessebristes de Mataró, entitat fundada l'any 1935 i que ha anat aplegant una significativa col·lecció formada per 2.917 figures de pessebre que van molt més enllà de les imatges fetes pels figuraires catalans, atès que incorpora figures d'arreu del món: del pessebre iberoamericà, napolità, provençal, mallorquí i murcià.

Els autors presenten en aquest catàleg un minuciós treball descriptiu i analític de les principals peces de la col·lecció pessebrista mataronina, a través del qual situen les figures dels pessebres en el seu context i alhora identifiquen un total de 65 autors o tallers, 16 dels quals estan relacionats amb el pessebrisme mataroní. La tipologia de les figures inventariades i descrites en aquest catàleg és la pròpia dels nostres pessebres: naixements, anunciatos i reis i, sobretot, una acurada descripció del bestiar, dels pastors i dels personatges del pessebre català, amb diversa tipologia d'oficis, músics i ofrenes, una magnífica visualització de l'antiga vida quotidiana a Catalunya que ofereix el marc i paisatge dels nostres pessebres.

La primera part del catàleg està dedicada a l'obra de l'eminent figuraire Lluís Carratalà i Vila (1895-1991), artista barceloní estretament vinculat amb l'Associació de Pessebristes de Mataró. La majoria de les figures de Carratalà són escultures en miniatura que reproduïen el món rural de la Catalunya setcentista i que durant molts decennis han donat vida als diorames dels pessebres mataronins (vegeu les pàgines 17-27). Són també molt significatives les figures ací catalogades de Salvador Masdeu (1864-1918), seguidor i deixeble de Domènec Talarn, tots dos figuren entre els més grans figuraires catalans (p. 28-31), com també les figures modelades per Martí Castells (1873-1937) i per Manuel Muns (1903-1995).

Els autors dediquen una part molt significativa del catàleg a les figures populars, que Dresaire i Montlló anomenen les "de tota la vida" (p. 83-93), figuretes que, si bé costa d'inserir-les en els artístics diorames, són les peces més importants del pessebre tradicional i gaudeixen d'un important interès etnològic. Ja des dels primers anys del segle XIX molts artesans acudien a la fira barcelonina de Santa Llúcia, i a d'altres fires i mercats nadalencs de les terres catalanes, per tal de posar a la venda les seves creacions. L'Albert Dresaire i el Jordi Montlló inventarien un bon nombre d'aquestes figures populars, essent especialment significatives les de Pere Teixidor, les quals podem qualificar "d'orientalisme popular" (cf. p. 84-85) i d'una notable divulgació a Catalunya al costat de les nostres tradicionals figures ramaderes i pairals. De totes les figures populars inventariades, tenen una menció especial en el catàleg les figures "mataronines" modelades per artesans locals, alguns dels quals de professió terrissaire, com ara les figures de Jaume Llovet i Castells (Mataró, 1856-1933) i les de Jaume Anastasi i Roig (Mataró, 1919-1994).

Ens plau des d'*Analecta Sacra Tarraconensia*, felicitar els autors d'aquesta

magnífica catalogació i estudi de la col·lecció de figures de l'Associació Pessebrista de Mataró, car han sabut oferir-nos, de manera rigorosa i didàctica, una àmplia mirada al món de les figures de pessebre.

Valentí SERRA DE MANRESA

MEMORIA ECCLESIAE, *Reliquias y relicarios en los archivos de la Iglesia*, Vol. XXXV, Oviedo, Asociación de Archiveros de la Iglesia en España, 2011, (20 x 15 cm), 558 p.

En este volumen se recoge la primera parte de las Actas del XXIV Congreso de la Asociación de Archiveros de la Iglesia en España, celebrado en Oviedo-Covadonga del 15 al 19 de setiembre de 2008, edición preparada por D. Agustín Hevia Ballina, Director del archivo diocesano y capitular de Oviedo. En total son 26 ponencias y comunicaciones sobre el tema de las reliquias, relicarios, epigrafía y culto del Sudario de la catedral de Oviedo, del santo Cáliz de la Cena de la catedral de Valencia, de las reliquias de los santos Emeterio y Celedonio, mártires de Calahorra, de las reliquias del niño san Pelayo y otras que se guardan en el monasterio de San Pelayo de Oviedo, de las de San Julián, obispo de Cuenca, de la insigne reliquia de san Benito, del monasterio de su nombre en Valladolid, de las del convento de dominicos de San Esteban de Salamanca, de Santa Eulalia de Mérida, de los santos Eugenio y Leocadia de la catedral de Toledo y de reliquias guardadas en las catedrales de Oviedo, Málaga, León y Coria. Finaliza el volumen con la relación del santoral hispano-mozárabe de la diócesis de Madrid. En su conjunto resulta una buena aportación a la historia eclesíastica de España y de las reliquias guardadas en las citadas catedrales y monasterios españoles.

E. ZARAGOZA

Manuel Risco, *Antigüedades de las ciudades de Dertosa, Egara y Ampurias*. (España Sagrada, XLII). Edición de Rafael Lazcano. Guadarrama, Editorial Agustiniiana, 2010. pp. 413.

A la muerte del P. Flórez († 1773) se confió al P. Manuel Risco la continuación de la publicación de *España Sagrada*, a quien se encargó de publicar póstumamente los tomos XXVIII-XXIX, continuando la obra investigadora del P. Flórez hasta el presente tomo XLII, dedicado a estas antiguas diócesis de la Tarraconense: Egara (Terrassa, en Barcelona), Ampurias (Castell d'Empúries, en Gerona) y Dertosa (Tortosa, en Tarragona). Tortosa fue la única de estas tres diócesis que logró ser restaurada, en el año 1151, después de la invasión musulmana. Esta investigación se publicó por vez primera en Madrid el año 1801 y por segunda vez en 1859. Esta nueva edición, la tercera, se presenta con la ortografía modernizada, y se añade un índice alfabético de nombres y de lugares en las pp. 395-408. Debemos destacar el valor

histórico del catálogo de obispos de Tortosa “legítimos sucesores de San Rufo” desde el obispo Urso (año 516) al obispo Cecilio (años 683-688); el catálogo de los obispos de Egara desde el obispo Ireneo (año 450) al obispo Juan (año 683); y el catálogo de los obispos que rigieron la diócesis de Ampurias, desde el obispo Paulo (año 516) al obispo Gundilano (años 683-693). Se publica un valioso apéndice documental en las pp. 299-389 que contiene el acta de consagración de la iglesia de Santa María de Terrassa, catedral de la actual diócesis de Terrassa, en 1112 edificada “ubi antiquitus fuit sedes Egarensis” en pp. 361-364.

Fr. V. S.

Antolín MERINO; José de LA CANAL, *Iglesia de Gerona (I)*. (España Sagrada, XLII-I).-Edición de Rafael Lazcano. Guadarrama, Editorial Agustiniiana, 2010. pp. 621.

Con los eruditos investigadores agustinos Antolín Merino (1745-1830) y José de La Canal (1768-1845), miembros de la Real Academia de la Historia, la publicación de los diversos tomos de *España Sagrada* pendientes de ser elaborados, tomó un nuevo impulso. Interrumpida la publicación de *España Sagrada* a causa de la guerra de la Independencia (años 1808-1814), la obra fue reemprendida con la publicación de este tomo XLIII, editado por primera vez en Madrid el año 1819. Esta segunda edición, revisada y con la ortografía modernizada, preparada por Rafael Lazcano, ofrece un completo índice de nombres y de lugares en pp. 601-614. Debemos señalar la importancia de datos históricos que el presente volumen publica sobre el “Origen de la cristiandad en Gerona” (cf. pp. 57-61), así como el episcopologio gerundense desde San Poncio (año 303) hasta la invasión de los musulmanes, con el obispo Miró I en el año 693. También se publica la continuación del catálogo de los obispos desde Adaúlfo en el 778, cuando se restauró la diócesis, hasta Gaufredo de Mediniano (años 1196-1198). En el capítulo VIII se trata de los concilios, o congregaciones de obispos, celebrados en Gerona los años 517, 1068, 1078, 1097, 1143 y 1197; y en el capítulo IX se ofrecen valiosas noticias hagiográficas sobre los “Santos de Gerona y de su obispado”, especialmente de los santos Germano, Paulino, Justo y Sicio, de San Félix “apóstol de Gerona” (cf. pp. 293-308); Román y Tomás, mártires y, sobretudo, de “San Narciso y su diácono San Félix” en pp. 311-331. Contiene un valioso y extenso apéndice documental en las pp. 375-596, destacando la publicación de las actas de los concilios gerundenses.

Fr. V. S.

Antolín MERINO; José de LA CANAL: *Iglesia de Gerona (II)*.- (España Sagrada, XLIV).- Edición de Rafael Lazcano.- Editorial Agustiniiana.- Guadarrama, 2010. pp. 476.

Nueva edición del tomo segundo dedicado a la diócesis de Gerona, publicado por vez primera en Madrid el año 1826 dentro del *corpus historicum* titulado *España Sagrada*. Esta publicación, revisada y con la ortografía actualizada, se completa con

un utilísimo y valioso índice toponímico y onomástico en las pp. 461-470, y presenta el episcopologio completo de los preladados que han regido la diócesis gerundense desde Arnaldo de Crexell (años 1199-1214) a Dionisio Castaño Bermúdez (año 1825). Debemos señalar el valor de los datos biográficos sobre san Dalmacio Moner, dominico (años 1291-1341) y del entonces beato Salvador de Horta, franciscano (años 1520-1567). A modo de complemento de añade un extenso apéndice documental (cf. pp. 269-455).

Fr. V.S.

Ernest ZARAGOZA PASCUAL, *Recull de documents i articles d'història guixolenca*. Volum III (Scripta et documenta, 86). Publicacions de l'Abadia de Montserrat 2010, p. 353.

Vet ací la tercera tramesa d'estudis dedicats a la història de Sant Feliu de Guíxols, fruit de les recerques d'un dels seus fills més il·lustres, el sacerdot i acadèmic Ernest Zaragoza, un dels principals experts mundials més reconegut en la història del monaquisme a Occident. La majoria dels treballs compilats en aquest tercer volum d'història guixolenca ja havien estat divulgats en publicacions periòdiques que, de bell nou, han estat ordenats, revisats i completats per l'autor.

Del conjunt dels 88 treballs aplegats en el volum, cal assenyalar-ne la publicació anotada de la *Crònica de la Guerra del Francès a Sant Feliu de Guíxols* (cf. p. 7-23), atribuïda a Dom Gaietà Riera, abat del monestir de Sant Feliu de Guíxols, qui oferí una magnífica descripció de l'impacte de l'ocupació napoleònica entre la població guixolenca. S'ha de remarcar també, la importància dels estudis hagiogràfics dedicats a un conjunt de sants d'àmplia tradició popular (i no pas massa estudiats), com ara sant Ampelí, sant Grau, sant Pançraç i sant Elm, de qui el Dr. Ernest Zaragoza en presenta abundoses notícies inèdites de notable interès pels estudiosos de les tradicions populars i religioses de casa nostra.

A més de les nombroses semblances biogràfiques dedicades a personalitats guixolenques (com ara dels abats Berenguer, Bonfill i Gaufred, i altres eclesiàstics), són especialment suggeridores les aportacions a l'etnografia (cf. "La bruixeria a Sant Feliu al segle XVII" p. 155-158), a la iconografia, a la sigilografia, a la història de l'art i àdhuc a la història franciscana (cf. "Segon centenari del Terç Orde Franciscà Seglar a Sant Feliu, 1793-1993", p. 43-46), així com també hi trobem notícies inèdites sobre remarcables esdeveniments d'història local com, per exemple, l'impacte dels fets revolucionaris de la Setmana Tràgica del juliol de 1909 a la població (cf. p. 201-202). Finalment, el Dr. Ernest Zaragoza presenta els orígens de la història familiar (originària de Vilajoiosa, a la comarca alacantina de la Marina Baixa, de part del pare, i de Castell d'Aro, per part de la mare), amb una minuciosa descripció del progressiu arrelament a Sant Feliu de Guíxols (cf. p. 327-349).

Aquest aplec de notícies, semblances i biogràfiques i estudis diversos sobre les institucions civils i eclesiàstiques guixolenques, aporta dades molt valuoses per als investigadors que, de manera particular, es dediquen a l'estudi de les tradicions

populares i de la història local i religiosa en general.

Valentí SERRA

Joan LATORRE I SOLÉ, *El priorat de Santa Maria de Santa Oliva (S. XII-1835) i els primers temps de la parròquia (1564)*, Vol. III, Vilafranca del Penedès, Ajuntament de Santa Oliva, 2011, 16 x 24 cms., 184 pp. Con ilustraciones.

El autor, que anteriormente ya había publicado un primer volumen sobre la historia de la parroquia y la biografía de sus párrocos, desde 1564 hasta hoy, y un segundo volumen historió los templos, capillas y retablos existentes en el municipio de Santa Oliva (Prov. de Tarragona), nos regala ahora con este tercer volumen, la historia del priorato benedictino, dependiente de la abadía barcelonesa de Sant Cugat del Vallès, cuya iglesia existía ya en el siglo IX y cuya posesión fue confirmada a Sant Cugat por los reyes francos en 938 y en 986. Como cella monástica se le halla ya en 1002, pero el origen del priorato es claro a partir de 1158 y sin solución de continuidad hasta el siglo XIX. Siguiendo el hilo cronológico va estudiando los orígenes, fundación del priorato y los avatares de su vida monástica, con su etapa de florecimiento (1158-1293) y de decadencia, por lo demás común a todos los monasterios de la Península Ibérica (siglos XIV-XVI), debida a diversos factores externos, entre ellos la introducción de los priores comendatarios (1522ss), que salvo en contados casos, no fueron sino una plaga para los monasterios, pues los dejaban al mando de un prior y ellos se limitaban a cobrar las rentas que les correspondían. Sigue refiriendo la historia desde el siglo XVI hasta 1835, en los cuales el prior titular residía habitualmente en la abadía de Sant Cugat y según el uso claustral, un beneficiado ejercía la cura de almas con el título de vicario del abad o prior. Sigue la lista de los priores-párrocos desde el siglo XII hasta la exclaustación general de 1835 y la de sus vicarios hasta 1564. Asimismo incluye la historia de la construcción de la iglesia monástica de Santa María, con sus capillas, mayor, de San Juan Bta. y Santa Fe, en las cuales había fundados sendos beneficios, la casa prioral, el cementerio antiguo y la iglesia parroquial más antigua del castillo de la localidad, dedicada a San Julián. En un anexo aporta 17 documentos de los siglos XI-XVIII, importantes para justificar la historia del priorato, con la lista cronológica de efemérides hasta 1564, enumeración de las visitas pastorales, los archivos consultados y finalmente recoge abundante bibliografía temática.

Se trata, pues, de una obra sólidamente fundamentada en la documentación archivística consultada, singularmente los archivos estatales y eclesiásticos de Barcelona y Tarragona, además de los de la propia parroquia y de otras fuentes impresas y diversos trabajos, que el autor cita en las notas, aunque dicho sea de paso, se hacen difíciles de identificar porque cita los títulos de las obras sin anteponerles el nombre de quienes las publicaron y cada vez hay que recorrer toda la bibliografía para conocer al autor. Sin embargo, nos hallamos ante una obra, bien documentada, que entre otras novedades notables nos ofrece por primera vez el catálogo razonado de todos los priores del monasterio, en su inmensa mayoría desconocidos hasta ahora. Y además con este

tercer volumen nos ofrece la historia completa de la parroquia, del monasterio de Santa Oliva y noticias de varias parroquias cercanas. Por lo que felicitamos vivamente al autor por su inestimable aportación a la historia del monacato benedictino catalán, a través de este priorato santugatense de Santa María de Santa Oliva.

E. ZARAGOZA

Valentí SERRA DE MANRESA, OFM Cap., *El caputxí Joaquim M. de Llavaneres. Semblança biogràfica i projecció internacional.*- Fotografies de Joan DEVESA i FREGINALS.- Museu-Arxiu Vives i Tutó.- Sant Andreu de Llavaneres, 2011.- 161 p.

El papel civilizador que los capuchinos españoles llevaron a cabo en América, Asia i Oceanía durante el último tercio del siglo XIX y primeras décadas del XX ha sido poco estudiado y menos divulgado hasta el presente. Esta novedosa monografía sintetiza perfectamente los rasgos biográficos y la obra misional de uno de los personajes religiosos más relevantes i controvertidos del último tercio del siglo XIX y primeras décadas del siglo XX. Joaquim Vives i Tutó, hijo de Josep Vives Comas y Caterina Tutó Garriga, ingresó en la orden capuchina con el nombre de Joaquim Maria de Llavaneres. Había nacido en Sant Andreu de Llavaneres (Barcelona) en 1852, en el seno de una familia muy religiosa con otros miembros que tomaron los hábitos, como su hermano el cardenal Josep de Calassanç Vives i Tutó, y las hermanas Concepció i Mercè, quienes ingresaron en sendas congregaciones religiosas. Joaquin M. de Llavaneres después de pasar el noviciado en Guatemala, se trasladó a San Francisco de California donde profesó (1872). De aquí regresó a Europa para residir temporalmente en Francia y finalmente en España. Completó estudios teológicos en Sanlúcar de Barrameda (Cádiz) y fue ordenado sacerdote en 1878. Realizó sus primeras predicaciones populares por Cantabria, Castilla y León. Su incipiente prestigio le llevó a ser designado Comisario Apostólico de España a los 29 años. La labor más relevante a lo largo de su vida fue conseguir la restauración de la Orden capuchina en España, por lo que puso su empeño en recuperar antiguos conventos de la orden Seráfica, incluido el del Pardo con el beneplácito de la reina María-Cristina, además de fomentar la construcción de nuevos en varias provincias españolas. Elegido comisario apostólico (1881) de los capuchinos hispanos, promovió la creación de una única provincia capuchina para España, siendo él nombrado ministro provincial. Dividida más tarde en tres circunscripciones, se reservó para sí la de Castilla. Pero su auténtica proyección internacional le vino de la inmensa labor misionera que lideró en posesiones españolas de Ultramar a través del colegio de Lecároz (Navarra). Fundó este establecimiento religioso con la finalidad de formar misioneros, destinados a implantar la orden capuchina en Asia (Filipinas), América (Chile, Ecuador, Venezuela y Colombia) y Oceanía (islas Carolinas, Palaos y Marianas).

Los primeros misioneros capuchinos con destino a las islas Carolinas zarparon del puerto de Barcelona en 1886. En diciembre del mismo año salía del mismo puerto una segunda expedición con el P. Joaquim M. de Llavaneres, acompañado de los padres Ambrosio de Valencina y Luis de Valencia entre otros. A principios de 1891

tuvo lugar una tercera expedición, seguida de las de 1893 y 1896.

Desde 1886 a 1899 estos capuchinos españoles fundaron numerosos establecimientos coloniales en las islas Carolinas, Marianas y Palaos. Pero en 1899 fueron vendidas a Alemania por parte del gobierno español. Los misioneros hispanos tuvieron que abandonarlas, dejando más de diez mil conversos, una cuarta parte de la población indígena. Estos religiosos capuchinos promovieron estudios etnográficos, zoológicos, botánicos, geográficos y lingüísticos, especialmente el P. Agustín Arriñez, además de catecismos en lenguas autóctonas. El padre Joaquín M. de Llanerres asumió la coordinación pasral de Chile predicando en Concepción y Los Ángeles, y especialmente para la evangelización de la Araucanía chilena. Pero desde 1895 la prefectura apostólica de la Araucanía fue atendida por padres capuchinos alemanes de la provincia de Baviera. Por esta razón se podría especular que la isla de Pascua o Rapa Nui (anexionada a Chile desde 1888) quizás habría sido atendida en 1937 por misioneros hispanos en vez del célebre bavarés P. Sebastian Englert, quien residió allí hasta su muerte en 1969. A él se deben importantísimos trabajos etnográficos y lingüísticos relacionados con la cultura rapanui.

A partir de 1908 el P. Joaquim M. de Llanerres se trasladó a Roma al lado de su hermano cardenal Josep de Calassanç Vives i Tutó, una de las figuras más relevantes del integrismo antimodernista, y brazo derecho del papa Pío X, presidiendo importantes comisiones pontificias. Por este motivo el P. Joaquim M. de Llanerres mantuvo amistad y colaboración con los personajes más relevantes del integrismo católico, como monseñor Umberto Benigni, el reverendo Félix Sardà i Salvany y Ramón de Nosedal, Vivió en Roma desde 1907 hasta 1923, año de su fallecimiento que tuvo lugar en Sarriá (Barcelona). Su independencia de criterio, sus vinculaciones con el integrismo y un fuerte autoritarismo le valieron algunas amonestaciones de sus superiores, además de la protesta por parte de algunos de sus contemporáneos de la misma orden. El contenido y las conclusiones del libro se basan en documentación de archivo y en el contenido de publicaciones internas de la misma Orden capuchina. Las numerosas y raras reproducciones fotográficas, contemporáneas al personaje biografiado, constituyen un valor añadido de gran interés gráfico y documental.

Francesc AMORÓS I GONELL

Fulgenci TORRES MAYANS, *Diari d'un abat-bisbe d'Austràlia (Roma-Nova Nursia 1900-1914)*, Barcelona, PAM, Col. Scripta et Documenta, núm. 90, 2011, 23 x 15 cms. 261 pp.

Aunque el P. Eugene Pérez, monje de Nueva Nursia, en Australia, publicó la traducción inglesa de parte de los textos de los diarios escritos en castellano entre 1908 y 1914 por el P. Fulgenci Torres Mayans (1861-1914), natural de Ibiza y monje de Montserrat, que fue abad nullius de Nueva Nursia y obispo de Dorylaeum, ahora el también benedictino P. Josep Massot i Muntaner, especialista en temas monásticos del siglo pasado, director de Publicaciones de la Abadía de Montserrat y secretario de la Real Academia de Bones Lletres, de Barcelona, publica en este volumen por

primera vez los cinco diarios completos y un dietario del abad-obispo Torres, que se guardan manuscritos en la abadía australiana de Nueva Nursia, con alguna documentación complementaria aportada por su familia de Ibiza, que en su conjunto resulta muy interesante no sólo para conocer la biografía del dicho abad-obispo, sino también para enterarnos de los orígenes y vicisitudes de las misiones benedictinas australianas de Nueva Nursia, Kimberley y Drysdale River, sobre las cuales se han publicado muchas cosas, pero no con el detalle del día a día que nos ofrecen estos diarios del P. Torres. De manera que agradecemos al P. Massot el arduo trabajo que se ha tomado para ofrecernos esta obra hasta ahora inédita y por ello apenas conocida para los lectores de habla hispana.

E. ZARAGOZA

BIBLIOGRAFIA D'HISTÒRIA DE L'ESGLÉSIA ALS PAÏSOS CATALANS (2010)

Isabel JUNCOSA GINESTÀ

FONTS, BIBLIOGRAFIES I BIOGRAFIES

- Josep ALANYÀ I ROIG, *El Corpus Christi i les custòdies de Morella: 1358-2008*. Morella: Ajuntament, 2008. 160 p.
- , *Culte a la Puríssima al bisbat de Tortosa (segle XIII-XXI)*, Tortosa: Capítol de la Catedral, 2007. 360 p.
- Lluís M. ANGLADA DE FERRER, *Los consorcios como instrumentos de cooperación bibliotecaria: la experiencia del CBUC*, dins «Patrimonio cultural» 49 (2008) 29-36.
- Juan José ASENJO PELEGRINA, *El libro impreso al servicio de la pastoral y de la catequesis: una visión desde los archivos y bibliotecas de la Iglesia*, dins «Memoria Ecclesiae» 32 (2009) 17-28.
- Vicente BORJA DOSDÁ (dir.), *El legado del ángel: historia y patrimonio*, Vall d'Uixó: Parròquia de l'Àngel, 2008. 328 p.
- Xavier CAMPOS, *Reconstrucción de los tres primeros folios del tomo cuarto de los libros bautismales del Archivo Parroquial de Castellón de la Plana, enero-abril 1605*, dins «Estudis Castellonencs» 10 (2004-2005 [2007]) 695-718.
- Roger COLLINS, *Los guardianes de las llaves del cielo: historia de un papado*, Barcelona: Ariel, 2009. 633 p.
- Jean COMBY, *Para leer la historia de la Iglesia: desde los orígenes hasta el s. XXI*. Estella: Verbo Divino, 2010. 455 p.
- Albert CORBETO I LÓPEZ, *La fábrica de fundición de letra de imprenta del convento de San José de Barcelona*, dins «Memoria Ecclesiae» 32 (2009) 497-524.
- «Crestatx». *Història i actualitat del santuari de Crestatx en el centenari de la seva reforma*, Sa Pobla: Obra Cultural Balear/Parròquia de Sa Pobla, 2007. 152 p.
- Pedro Javier CRUZ SÁNCHEZ, *Representaciones de exvotos en la estampa exvota*

- popular*, dins «Estudios del Patrimonio Cultural» 3 (2009) 6-20.
- Juan DIEGO RAMÍREZ, *Urbe, La red de Bibliotecas Eclesiásticas de Roma: características y experiencia*, dins «Patrimonio cultural» 49 (2008) 17-28.
- Joan FLORENSA PARÉS, *La imprenta y la Escuela Pia de Cataluña*, dins «Memoria Ecclesiae» 32 (2009) 125-146.
- Lorenzo GALMÉS MAS, *Los Frailes Predicadores en el caso atípico de antijudaísmo en Mallorca entre los siglos XIII y XX*, Praedicatores. Vol. II, 173-196.
- José Ángel GARRO MUXIKA, *La digitalización, indexación y difusión por internet de series sacramentales*, dins «Patrimonio cultural» 49 (2008) 103-107.
- José Ignacio GÓMEZ ZORRAQUINO, *Los Santos Patronos y la identidad de las comunidades locales*, dins «Revista de Historia Jerónimo Zurita» 85 (2010) 39-74.
- Miquel S. GROS I PUJOL, *Inventari de la biblioteca de la catedral de Roda d'Isàvena*, dins «Revista Catalana de Teologia» XXXII (2007) 339-356.
- Josep GUAL GALLOFRÉ – Lluís CATALÀ MASSOT, *Mossèn Joaquim Boronat i Capdevila*, dins «Recull de treballs» 11 (2010) 5-15.
- Ariel GUIANCE, *Observations about a controversial hagiography: the Vita vel gesta sancti Ildefonsi*, dins «Imago temporis» 3 (2009) 83-95.
- Lluís GUERRERO I SALA, *La Seu de Manresa: monument, col·legiata i parròquia*, dins «Serra d'Or» 600 (2009) 22-26.
- Elvis MALLORQUÍ, *Fonts per a una història global del món rural: pergamins, capbreus, registres episcopals i llibres notariaus*, dins «Notarial Arxius» 35-69.
- Josep M. MARTÍ BONET, *Origen y evolución de los “Goigs” en Cataluña*, dins «Memoria Ecclesiae» 33 (2009) 419-428.
- , *Els Papes i la diòcesi de Barcelona*. Barcelona: Arxiu Diocesà de Barcelona, 2010.
- Josep M. MARTÍ BONET – Pere Jordi FIGUEROLA I ROTGER, *Scriptuaria o evolución de la escritura y de los soportes del libro*, dins «Memoria Ecclesiae» 33 (2009) 429-466.
- Julián MARTÍN ABAD, *Incunables e impresos antiguos: crísticas bibliográficas*, dins «Memoria Ecclesiae» 32 (2009) 215-258.
- Peter MAUSEAU, *Huesos sagrados: un recorrido por las reliquias de las religiones del mundo*, Barcelona: Alba, 2010.
- Miscel·lània en el 850è aniversari de la Parròquia de l'Aldea (1160-2010)*. Coord. Víctor Manuel Cardona Eixarch. L'Aldea: Parròquies de l'Aldea, 2010. 480 p.
- Màrius MONEO VILALTA, *Mossèn Armengou*, dins «L'Erol» 106 (2010) 7-9.
- Josep NUET BADIA, *L'atracció de Montserrat i el paper del monestir en el coneixement de la muntanya*, dins «Serra d'Or» 595-596 (2009) 24-27.
- Antonio PAU PADRÓN, *Reproducción de bienes del patrimonio cultural de la Iglesia católica: derechos de propiedad material e intelectual*, dins «Patrimonio cultural: documentos, estudios, documentación» 38 (2008) 55-72.
- Angel Luis REDERO HERNÁNDEZ, *Impresiones de las II Jornadas Técnicas de Bibliotecarios de la Iglesia de España*, dins «Patrimonio cultural» 49 (2008) 73-74.
- Frederic RIBAS, *El Monestir: un espai, una època*, dins «Revista de Catalunya» 254 (2009) 40-46.
- Joan ROSSELLÓ LLITERAS, *La Biblioteca de Santo Domingo de Mallorca. Palestra de formación y apostolado*, dins «Memoria Ecclesiae» 33 (2009) 183-270.
- Ferran SABATÉ I CASELLAS, *L'hemeroteca mèdica de la Biblioteca del Monestir de*

- Montserrat*, dins «Gimbernat. Revista catalana d'història de la Medicina i de la ciència» XLVIII (2007) 31-37.
- Valentí SERRA DE MANRESA, *Els freres caputxins i la cartografia*, dins «Estudios Franciscanos» 448 (2010) 161-170.
- Xavier SITJES MOLINS, *Parlem del Monestir de Sant Benet [de Bages]*, dins «Dovella» 105 (2010) 11-13.
- Pep VILA I MEDINYÀ, *Documentació d'abadies, convents i priorats de les comarques gironines a la sèrie H dels Arxius dels Pirineus Orientals de Perpinyà (ADPO)*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos» 41 (2010), 521-526.
- Ernesto ZARAGOZA PASCUAL, *Impresiones de los libros oficiales de los benedictinos españoles (siglos XV-XIX)*, dins «Memoria Ecclesiae» 32 (2009) 365-372.

ARQUEOLOGIA I HISTÒRIA ANTIGA

- M. Dolores del AMO GUINOVART, *La beata Tecla y el origen del culto a Santa Tecla en Tarragona*, dins «Butlletí Arqueològic» 29 (2007) 69-79.
- Ferran FALOMIR, *Intervenció arqueològica en l'església de Sant Vicent Ferrer: del forn de terrissa al convent de Sant Tomàs d'Aquino (Castelló de la Plana)*, dins «Quaderns de prehistòria i arqueologia de Castelló» 27 (2009) 217-256.
- Diana GOROSTIDI PI – Jordi LÓPEZ VILAR, *Nou fragment de la inscripció paleocristiana RIT 1036*, dins «Butlletí Arqueològic» 30 (2008) 141-150.
- Sebastià JANERAS, *Les Edicions impreses del “De contemptu mundi” d'Isaac de Ninive*, dins «Studia monastica» 49 (2007) 85-105.
- Josep M. MACIAS – Joan J. MENCHÓN – Andreu MUÑOZ MELGAR, *L'evolució històrica de la catedral de Tarragona: de campament romà a seu catedralícia*, dins «Tag Tarragona» 53 (2009) 22-25.
- Juan NADAL CAÑELLAS, *Las bulas de plomo bizantinas del castillo de Santueri*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana» 62 (2006) 325-340.
- Francisco José MORENO MARTÍN, *La configuración arquitectónica del monasterio hispano entre la tardoantigüedad y el alto medioevo: balance historiográfico y nuevas perspectivas*, dins «Anales de historia del arte» 1 (2009) 199-218.
- Daniel PÉREZ PARACUELLOS, *Anàlisi de un fragmento de códice visigòtic del Archivo de la Colegiata de Santa María de Borja*, dins «Cuadernos de estudios borjanos» 52 (2009) 29-44.
- Albert Vicent RIBERA I LACOMBA, *La Primera topografia cristiana de València (Hispania Carthaginensis)*, dins «Rivista di Archeologia Cristiana» LXXXIII (2007) 327-365.
- Joan Maria ROS SAGUÉ, *Les primeres passes del cristianisme al nord-est de Catalunya: estat de la qüestió* [Recurs electrònic]. Girona: Universitat de Girona, 2010. <http://hdl.handle.net/10256/2921v>
- Francesca TUGORES TRUYOL, *L'Oratori de Santa Magdalena del Puig d'Inca (s. XIII): transformació, restauracions i pèrdues patrimonials (1885-1934)*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana» 64 (2008) 359-374.

HISTÒRIA MEDIEVAL

- Josep Antoni AGUILAR ÀVILA, “*Lo rey d’Aragó no ns fa sinó greuges e vilanies*”: *Papat i Casa d’Aragó a la Crònica de Muntaner*, dins «Estudis Romànics» XXIX (2007) 109-142.
- Josep ALANYÀ ROIG – Joan-Hilari MUÑOZ SEBASTIÀ, *El Monestir de Santa Clara de Tortosa a la llum d’un inventari de l’any 1481*, dins «Butlletí Arqueològic» 29 (2007) 167-189.
- Josep AMENGUAL BAILE, *L’herència lul·liana i la missió mallorquina a Canàries: la missió sense espasa*, dins «Randa» 61 (2008) 73-91.
- , *Mesquites, esglésies i procés de poblament. Implantació de l’església a Mallorca entre 1230 i 1350*, dins «Crestatx» 31-68.
- Carmen ARRONIS LLOPIS, *La vida de sancta Caterina de Siena*, de Miquel Peres, Alacant: Universitat d’Alacant, 2007. 176 p.
- Philipp BANKS - Josep MORAN, *Orígens de la família Llull*, dins «Randa» 61 (2008) 49-60.
- Maria BARCELÓ CRESPI – Gabriel ENSENYAT PUJOL, *Mossèn Gabriel Vaquer en el context de les lletres mallorquines de la tardor medieval*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana» 62 (2006) 185-222.
- Nicole BÉRIOU – Philippe JOSSEYRAND [dir.], *Prier et combattre: dictionnaire européen des ordres militaires au Moyen Âge*. Paris: Fayard, 2009. 1029 p.
- Margalida BERNAT I ROCA – Jaume SERRA I BARCELÓ, *Els grafits de l’antiga cereria i la “Casa de les hòsties” de la Seu de Mallorca (segles XIV-XV)*, dins «Mayurqa» 30 (2005), 923-943.
- Prim BERTRAN ROIGÉ, *L’Església catalana en el marc del concili de Perpinyà (1408-1409)*, dins «Études roussillonnaises» 24 (2009-2010), 157-167.
- Jacinto BONALES CORTÉS, *Història de Vallbona i de la vila de Montesquiu: un territori i un poble a redós del monestir*. Vallbona de les Monges: Ajuntament de Vallbona de les Monges/Institut d’Estudis Ilerdencs/Diputació de Lleida, 2011. 388 p.
- Pierre BONNEAUD, *Dos encomiendas hospitalarias de la Sagarra (Cervera y Granyena) finales de la Edad Media*, dins «Miscel·lània Cerverina» 19 (2009) 129-164.
- Maria BONET DONATO, *L’establiment del Cister i dels ordres militars a l’àmbit tarraconí*, dins «L’home i l’historiador: miscel·lània en homenatge a Josep M. Recasens i Comes. Estudis històrics» Tarragona: Autoritat Portuària de Tarragona, 2007, 115-127.
- Helios BORJA CORTIJO, *La vida quotidiana a una vila medieval valenciana a través de l’art: el cas de Sogorb*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura» 85 (2009) 229-257.
- Josep BUSQUETS CASTELLÀ, *Montbenet, el primer monestir femení de Berga*, dins «L’Erol» 106 (2010) 19-25.
- Héctor CÁMARA I SEMPERE, *L’Assumpció en la “Vita Christi” d’Isabel de Villena*, dins «Revista de lenguas y literaturas catalana, gallega y vasca» XIII (2007-2008) 39-54.
- Eduardo CARRERO SANTAMARÍA, *La Seu d’Urgell, el último conjunto de iglesias: liturgia, paisaje urbano y arquitectura*, dins «Anuario de estudios medievales» 40 (2010) 251-291.

- Francisco CASTILLÓN CORTADA, *Abadologio del monasterio de Santa María de Alaón (segunda parte)*, dins «Aragonia Sacra» XVIII (2004-2005 [2006]) 9-40.
- Brian A. CATLOS, *The Victors and the Vanquished. Christians ans Muslims of Catalonia and Aragon: 1050-1300*, Cambridge: Cambridge University Press, 2004. 449 p.
- Martine CHARAGEAT, *Notes sur les officiaux et les vicaires généraux à Saragosse au xvè siècle*, Etudes Leroy, 185-195.
- , *Les Sentences de l'Official à Saragosse et à Barcelone à la fin du Moyen Âge*, dins «Cahiers de Fanjeaux» 42 (2007) 317-342.
- Stefano Maria CINGOLANI, *Estratègies de legitimació comtal: l'abat Oliba, Ramon Berenguer I, la Seu de Barcelona i les "Gesta Comitum Berchinionensium"*, dins «Acta historica et archeologica mediaevalia» 29 (2008) 135-175.
- Manuel CIVERA I GÓMEZ, *Estructura urbana de la parròquia de Santa Maria de Morverde en la Baixa Edat Mitjana*, dins «Braçal: revista del Centre d'Estudis del Camp de Morverde» 39-40 (2009) 195-216.
- Antonio CONTRERAS MAS, *Les dones a "La Questa del Sant Grasal" catalana: l'exemple de la germana de Perceval*, Tretze, 221-231.
- Eugeni CROS ARNAY, *La reconstrucció familiar a partir de les dispenses matrimonials per impediment. El cas de la parròquia de Sant Pere de l'Escala*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos» 41 (2010), 365-385.
- Luca DEMONTIS, *Executores et oratores: i domenicani e l'infante Alfonso d'Aragona nella politica delle potenze iberiche del XIII secolo*, dins «Archivum Fratrum Praedicatorum» LXXVII (2007) 103-120.
- Carles DÍAZ MARTÍ, *Pergamins referents a la fundació de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron*, dins «Acta historica et archeologica mediaevalia» 29 (2008) 9-56.
- Henri DOLSET, *Intermèdiars per excellence. Le rôle des juifs entre chrétiens et musulmans dans la Catalogne du Moyen Âge*, Etudes Leroy, 209-219.
- Ángel ESTÉVEZ MOLINERO, *"La Corona de los prudentes letrados" canonizaciones en el siglo XV*, dins «Bulletin Hispanique» 109 (2007) 401-419.
- Paolo EVANGELISTI, *Relazioni di potere et etiche per il potere. Clarena, Filippo di Maiorca e la testualità politica francescana catalano-aragonese*, dins «Società Internazionale di Studi Francescani» Spoleto: Centro Italiano di Studi sull'Alto Medioevo, 2006.
- Cristian FOLCH IGLESIAS – Jordi GILBERT REBOLL, *Estudi històric i arqueològic de l'església vella de Sant Vicenç de Conill (Pujalt)*, dins «Urtx» 24 (2010), 149-178.
- A.J. FOREY, *Desertions and transfers from Military Orders (Twelfth to early Fourteenth centuries)*, dins «Traditio. Studies on Ancient and Medieval History, Thought and Religion» 60 (2005) 143-200.
- Joan M. FURIÓ VAYÀ, *La llengua del Nou Testament al manuscrit de Marmoutier*, Tretze, Vol. 3, 233-245.
- José M. GALIANA FERRANDO, *La Diócesis de Tortosa a través de la visita pastoral del obispo Otón de Moncada (1428-1429)*, dins «Estudis Castellonencs» 10 (2004-2005 [2007]) 457-660.
- Pablo M. GARRIDO, *La espiritualidad carmelitana en la España medieval*, dins «Carmelus» 54 (2007) 103-136.
- Jordi GAYÀ ESTELRICH, *La teologia sacramentària de Ramon Llull: la definició del sacrament*, dins «Studia Lulliana» 104 (2009) 51-69.

- Gener GONZALVO I BOU, *La Figura de l'arquebisbe Oleguer, des de l'òptica de la primera historiografia romàntica catalana*, dins «L'home i l'historiador: miscel·lània en homenatge a Josep M. Recasens i Comes. Estudis històrics» Tarragona: Autoritat Portuària de Tarragona, 2007, 103-113.
- , *Història del panteó dels comtes d'Urgell: els sepulcres del monestir de Bell-Puig de les Avellanes*, Lleida: Edicions de la Universitat, 2007. 100 p.
- Josep HERNANDO DELGADO, *Les controvèrsies teològiques sobre la licitud del crèdit a llarg termini*, dins «Barcelona. Quaderns d'Història» 13 (2007) 213-238.
- Josep HERNANDO DELGADO – Anna PUIG I MIQUEL – Xavier RODRIGO, *De la Jurisdicció secular a la jurisdicció eclesiàstica: el procés contra Lorenç Portugalès, mestre d'arts, i també tonsurat, i la seva amant Joana d'Oriola, portuguesa, acusats ambdós de robatori i Lorenç Portugalès de nigromància*, dins «Acta historica et archeologica mediaevalia» 29 (2008) 57-109.
- Ivan JIMÉNEZ-AYBAR, *Un primo approccio allo studio dell'influsso del diritto canonico sul diritto "foral" aragonese medievale*, dins «Proceedings of the Eleventh International Congress Law». Città del Vaticano: Biblioteca Apostolica Vaticana, 2006, p. 673-682.
- Gauthier LANGLOIS, *Des hérétiques dans les Pyrénées catalans à la fin du XI siècle?*, dins «Heresis» 46-47 (2007) 67-80.
- Josep LLOBET I PORTELLA, *Quatre documents sobre jueus i conversos de Montblanc (segles XIV i XV)*, dins «Aplec de Treballs» 28 (2010) 37-44.
- Rosa LLUCH BRAMON, *La Renta de la tierra de una parroquia gerundense (siglos XIV y XV)*, dins «Edad Media» 11 (2010) 235-262.
- Ramon LLULL, *Llibre de la disputa del clergue Pere i de Ramon, el fantàstic – Llibre de la Ciutat del món*. Intr., trad. i notes Lola Badia, Turnhout: Brepols, 2008. 288 p.
- Vicente MALABIA MARTÍNEZ, *Camino de siempre en Jaca: catedral de Jaca*, dins «Peregrino: revista del camino de Santiago» 125 (2009) 59-84.
- Camila del MÁRMOL CARTAÑÀ, *Cátaros: entre memòries i olvidos. Usos del pasado en el Pirineo catalán y occitano*, dins «Annals del Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès» 6 (2008-2009 [2010]) 321-335.
- Sònia MASMARTÍ I RECASENS, *Sant Pere de Rodes, lloc de peregrinatge*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2010. 127 p.
- Iona MCCLEERY, *Isabel d'Aragón (d. 1336): model queen or model saint*, dins «The Journal of Ecclesiastical History» 57 (2006) 668-692.
- Il Mediterraneo nel '300: Raimundo Lullio e Federico d'Aragonna, re di Sicilia*. A cura di Alessandro Musco e Marta Romano. Turnhout: Brepols, 2008. 540 p.
- Joan MOLINA FIGUERAS, *"De genere militari utroque parente". La nobleza eclesiàstica y los inicios de la catedral gòtica de Gerona*, dins «Anuario de Estudios Medievales» 37 (2007) 741-780.
- Àngela MUÑOZ FERNÁNDEZ, *Llanto, palabras y gestos: la muerte y el duelo en el mundo medieval hispánico (morfología ritual, agencias culturales y controversias)*, dins «Cuadernos de Historia de España» 83 (2009) 107-140.
- Josefina MUTGÉ I VIVES, *El monestir benedictí de Sant Pau del Camp de Barcelona a través de la documentació de la cancelleria reial de l'Arxiu de la Corona d'Aragó*, Barcelona, Fundació Noguera, 2008.
- Juan NADAL CAÑELLAS, *La abolición de la Orden del Temple y su gestación*, dins

- «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana» 66 (2010) 35-50.
- Miguel NAVARRO, *Alfonso el Magnánimo y la Iglesia: Calixto III, papa Borja*, dins «Debats» 104 (2009) 121-124.
- Montserrat OBIOLS BOU, *El Monestir de santa Maria de Valldaura, un espai de dones*, dins «Douda: revista d'estudis femenins» 36 (2009) 41-54.
- Josep PERARNAU I ESPELT, *Arnaldi de Vilanova Alphabetum Catholicorum ad inclitum dominum regem Aragonum pro filiis erudendis in elementis catholicae fidei*, Barcelona/Roma: IEC/Facultat de Teologia de Catalunya, 2007. 256 p.
- Albert PIBERNAT LÓPEZ, *Primera acta de consagració de l'església del monestir de Sant Quirze de Colera (935)*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos» 41 (2010), 277-294.
- Elena PISTOLESI, *Tradizione e traduzione nel corpus lulliano*, dins «Studia Lulliana» 104 (2009) 3-50.
- Antoni PLADEVALL I FONT, *Vida i semblança del comte, monjo, abat: bisbe Oliba en el mil·lenari de l'inici del seu abaci de Ripoll i Cuixà*, dins «Dovella» 101 (2009) 12-19.
- Gian Luca POTESTÀ, *L'anno dell'Anticristo. Il calcolo di Arnaldo di Vilanova nella letteratura teologica e proferica del XIV secolo*, dins «Rivista di Storia del Cristianesimo» 4 (2007) 431-463.
- Rafael RAMIS BARCELÓ, *La influència del lul·lisme a les facultats de lleis i cànons de la Universitat Lul·liana i Literària de Mallorca*, dins «Studia Lulliana» 104 (2009) 107-119.
- Xavier RIBERA SANTIS, *Un capbreu del monestir benedictí de Sant Pere el Gros: 1341-1368*, dins «Miscel·lània Cerverina» 19 (2009) 74-128.
- Maria Carme ROCA I COSTA, *Religiositat medieval femenina*, dins «Escola catalana» 459 (2009) 40-46.
- Francisco Saulo RODRÍGUEZ LAJUSTICIA, *Mudéjares y agua en los dominios del monasterio cisterciense de Santa Maria de Veruela durante la Edad media*, dins «XI Simposio Internacional de Mudejarismo. Teruel, 18-20 de septiembre 2008». Teruel: Centro de Estudios Mudéjares. Instituto de Estudios Turolenses, 2009, p. 409-422.
- Gemma RUBÍ CASALS, *Violència sagrada*, dins «Dovella» 102 (2009) 36-38.
- Agustín RUBIO VELA, *El problema hospitalario en Valencia a finales del siglo XV: dos cartas al inquisidor Torquemada*, dins «Cuadernos de Historia de España» 83 (2009) 141-156.
- Josep M. RUIZ SIMÓN, «*En questa era yo ans que vengués en aquest loc*»: notes al «*Llibre del gentil*» a propòsit del canvi d'opinió del savi jueu sobre la resurrecció, dins «Studia Lulliana» 104 (2009) 71-105.
- Xavier SALVADOR I MONTORIOL, *El Monestir de Sant Benet de Bages a l'Alta Segarra occidental: origen i explotació dels seus dominis*, dins «Miscel·lània Cerverina» 19 (2009) 23-74.
- Josep M. SANS TRAVÉ, *El Monestir de Vallbona: història, monaquisme i art*. Lleida: Pagès, 2010. 288 p.
- , *El monasterio de Santa Maria de Vallbona: historia, monquismo y arte*, Lleida: Milenio, 2010. 287 p.
- Sant Ermengol, bisbe d'Urgell (1010-1035): història, art, culte i devocions*, Seu

- d'Urgell: Bisbat d'Urgell, 2010. 344 p.
- Gabriel SEGUÍ TROBAT, *Itineraris processionals per la Ciutat de Mallorca tardo-medieval: les processons per diverses necessitats*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana» 64 (2008) 247-254.
- M. Antonia SEGURA BONNÍN, *Estatuts de la Confraria de Sant Miquel a Ciutat de Mallorca, 1442*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana» 63 (2007) 203-208.
- Josep SERRANO, *Vilalba i l'Ordre de l'Hospital*, dins «Butlletí del Centre d'Estudis de la Terra Alta» 52 (2011) 24-31.
- Joan SOLER I BORDES, *Ramon de Penyafort: jurista internacional del Castell de Penyafort*, Vilafranca del Penedès: Òmnium Cultural, 2005. 106 p.
- Miquel TORRES CORTINA, *El Llibre a les esglésies i monestirs de Manresa al segle XIV*, dins «Dovella» 102 (2009) 5-13.
- Jill R. WEBSTER, *La cartuja de Vall de Crist: los primeros años, los monjes y la casa real*, dins «Estudis Castellonencs» 10 (2004-2005 [2007]) 341-360.
- , *Conventuals and Observants in late Medieval Aragon: a documentary view*, dins «Archivum Franciscanum Historicum» 100 (2007) 221-250.
- Frances Amelia YATES, *Raimondo Lullo e la sua arte. Saggi di lettura. A cura Sara Muzzi*, Roma: Pontificio Ateneo Antoniano, 2009. 212 p.

HISTÒRIA MODERNA

- Alberto AGUILERA HERNÁNDEZ, *Una aproximación prosopográfica a las clarisas de Borja en el siglo XVII*, dins «Cuadernos de estudios borjanos» 52 (2009) 87-103.
- Josep ALANYÀ I ROIG, *El bisbe de Tortosa Francesc Borrull. Troballa arqueològica de la seva tomba a l'església arxiprestal de Sant Mateu del Maestrat (2006)*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura» 85 (2009) 307-329.
- Santiago ALEIXOS ALAPONT, *Las aportacions de Antonio Agustín en el Concilio de Trento desde la òptica regalista*, dins «Estudis: revista d'història moderna» 36 (2010) 159-174.
- Ramón ANDRÉS, *No sufrir compañía: escritos místicos sobre el silencio (siglos XVI y XVII)*. Madrid: Acontilado, 2010. 387 p.
- Pep BARCELÓ ADROVER, *Llibre de la parròquia d'Escorca i notes sobre la població*, dins «Bolletí de la societat arqueològica lul·liana» 65 (2009) 253-270.
- José Luis BETRAN MOYA, *Culto y devoción en la Catalunya barroca*, dins «Revista de Historia Jerónimo Zurita» 85 (2010) 95-132.
- Emilio CALLAO ESTELA, *Dominicos y moriscos en el reino de Valencia*, dins «Revista de historia moderna: Anales de la Universidad de Alicante» 27 (2009) 109-134.
- Josep CAMPRUBÍ SENSADA – Ramon MARTÍ, *El monestir carolingi de Sant Salvador de Mata (L'Espunyola, Berguedà)*, dins «Acta historica et archeologica mediaevalia» 29 (2008) 547-573.
- M. CARBONELL BUADES – B. MARTÍNEZ OLIVER, *El convent dels Mínims de Sineu (1667-2009)*, Sineu: Ajuntament, 2010.
- M. Milagros CÁRCEL ORTÍ – Vicent PONS ALÓS, *El clero valentino en la época de los Borja*, dins Valencia-Roma, 223-262.

- Maximiliano CARRIÓ GONZALO, *Las rentas de los obispos de Cataluña en el Antiguo Régimen (1556-1837)*, dins «Manuscrits» 28 (2010) 143-179.
- Pau CASTELL GRANADOS, *La persecució senyorial de la bruixeria al Pallars: un procés contra bruixes i bruixots a la Vall Fosca (1548)*, dins «Estudis històrics i documents dels arxius de protocols» 27 (2009) 121-249.
- Fidel CATALÁN CATALÁN, *Anotacions a partir del Llibre de matrimonis de Santa Maria de Vilafranca del Penedès entre 1700 i 1750*, dins «Del Penedès» 15 (2007) 17-25.
- Cèsar Borja, *cinc-cents anys després (1407-2007)*. Coord. Maria Toldrà, València Tres i Quatre Edicions, 2009. 488 p.
- M. Carme COLL FONT, *Josep Moranta, frare predicador captiu a Alger (1635-1643): relat de les seves conversions i el seu martiri*, dins «Bolletí de la societat arqueològica lul·liana» 65 (2009) 271-284.
- José M. CRUSELLES GÓMEZ, *Los Borja de Valencia: nota sobre su biografía, historicismo y pseudohistoria*, dins Valencia-Roma, 15-41.
- Rafael DOMÉNECH DOMÍNGUEZ, *El desaparecido convento de San Bernardino de Sena de Bocairent: siglo XVI*, dins «Almaig» 25 (2009) 131-135.
- Benjamin EHLERS, *Between Christians and Moriscos, Juan de Ribera an religious reform in Valencia, 1568-1614*, Baltimore: The John Hopkins University Press, 2006. 241 p.
- Erección y fundación del Colegio de la Compañía de Jesús de Nuestro Padre San Ignacio de la villa de Pollença*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana» 60 (2004) 50-116.
- Alfonso ESPONERA CERDÁN, *Los Dominicos en la ciudad y universidad de Valencia*, dins «Escritos del Vedat» XXXVI (2006) 177-204.
- , *La Palabra de Dios es fuego que inflama y martillo que ablanda la dura piedra del corazón en el amor: las Sagradas Escrituras y san Vicente Ferrer*, dins «Escritos del Vedat» XXXVII (2007) 303-324.
- , *Santo Domingo de Guzmán, los dominicos y la Inquisición española según la historiografía dominicana española de los siglos XVI, XVII y XVIII*, Predicadores-Inquisidores, Vol. 2, 77-114.
- Renata FABBRI, *Spiriti antiborgiani in scritte veneziane coeve*, dins Valencia-Roma, 53-68.
- Carmela FALOMIR VENTURA, *L'Eremitori de Nostra Senyora del Lledó entre 1602 i 1605: dades i notícies*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura» 85 (2009) 354-369.
- Maria Adela FARGAS PEÑARROCHA, *Nupcias y movilidad social en la constitución de lo público y lo privado en la Barcelona moderna*, dins «Cuadernos de Historia Moderna» 8 (2009) 151-173.
- Miquel Angel FARRÉ TARGA, *Fenòmens naturals i religiositat a la Tàrrrega dels segles XVI-XIX*, dins «Urtx» 22 (2008) 151-163.
- Álvaro FERNÁNDEZ DE CÓRDOVA MIRALLES, *Alejandro VI y los Reyes Católicos: relaciones político-eclesiásticas (1492-1503)*, Roma: Università del Sacro Cuore, 2005. 838 p.
- Miquel FERRER FLÓREZ, *Historia de los colegios de la Compañía de Jesús en Baleares*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana» 64 (2008) 133-152.
- Albert FERRER I GÓMEZ, *San Francisco de Borja y la ciudad de Borja*, dins «Cuadernos

- de estudios borjanos» 53 (2010) 267-287.
- Borja FRANCO LLOPIS, *Redescubriendo a Jaime Prades, el gran tratadista olvidado ed la Reforma Católica*, dins «Ars Longa» 19 (2010) 83-93.
- Joan FLORENSA I PARÉS, *La Confraria de la Mare de Déu de Montserrat de l'església de Santa Anna de l'Escola Pia de Mataró*, dins «Fulls de l'Arxiu/Museu de Santa Maria [de Mataró]» 99 (2011) 27-39.
- Máximo GARCÍA FERNÁNDEZ, *Entre cotidianidades: vestidas para trabajar, de visita, para rezar o paseo festivo*, dins «Cuadernos de Historia Moderna» 8 (2009) 119-150.
- Vicent GIL VICENT, *Creencias y prácticas mágicas en Castellón*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura» 85 (2009) 371-409.
- Paul GILLES, *Vincent Ferrier, religieux espagnol, 1350-1419. Saint Patron de la ville de Vannes*, Vannes: Sans, 2007. 71 p.
- Guillermo GRACIA SANTOS, *Una nueva edición de la "Vida de la seráfica madre Santa Clara", de sor Mariana Sallent, y nuevos ejemplares de otras ediciones conocidas*, dins «Cuadernos de estudios borjanos» 52 (2009) 59-70.
- Albert G. HAUF I VALLS, *La evangelización en el mundo levantino en tiempos de encuentros y desencuentros entre las religiones (siglos XIII-XV)*, dins «Transmitir el mensaje en tiempos de dificultad». Valencia: Facultad de Teología de San Vicente Ferrer, 2007. 447-508.
- José Ramón HINOJOSA MONTALVO, *La hora de la muerte entre los conversos valencianos*, dins «Cuadernos de Historia de España» 83 (2009) 81-106.
- Teresa HUGUET TERMES – Alfons ZARZOSO ORELLANA, *L'Hospital de la Santa Creu de Barcelona*, VIII Trobada Ciència 187-193.
- David IGUAL LUIS, *Los Banqueros del Papa: Ambrogio Spannochì y sus herederos (1450-1504)*, dins Valencia-Roma, 147-181.
- Joan IVARS CERVERA, *Hospitals i cases de caritat a la Marina Alta: L'Hospital de Sant Martí, bisbe de Teulada (s. XVI-XIX)*, dins «Aguaits» 29 (2010), 37-56.
- Santiago LA PARRA LÓPEZ, *Los Hijos de Alejandro VI, duques de Gandía*, dins Valencia-Roma, 207-222.
- Vicente LEÓN NAVARRO, *La frustrada correspondencia de Gregorio Mayans y el jesuita José Rafael Campoy de Nueva España*, dins «Estudis: revista d'història moderna» 36 (2010) 213-237.
- Josep M. LLOBET I PORTELLA, *Jueus i conversos a Falset*, dins «Lo Violí» 9 (2010), 24-26.
- Gerard MARÍ I BRULL – Soledad FARNÉS JULIÀ, *Catàleg dels pergamins del fons "Sant Celoni" de l'Arxiu Històric Provincial de Franciscans de Catalunya (segle XV)*, dins «Acta historica et archeologica mediaevalia» 29 (2008) 111-132.
- Ramon MIRÓ BALDRICH, *Predicadors a Cervera (segle XV al XVIII)*, dins «Miscel·lània Cerverina» 19 (2009) 165-222.
- Miguel NAVARRO SORNI, *La promoció eclesiàstica de Rodrigo de Borja: estrategia nepotista y política dinàstica de Calixto III*, dins Valencia-Roma, 69-89.
- Anna M. OLIVA, *Alessandro VI e i re cattolici*, dins «Roma nel Rinascimento» 2007, 33-47.
- Felipe PIZARRO ALCALDE, *San Simón de Rojas y la expulsión de los moriscos (1609)*, dins «Tiempos modernos» 19 (2009), 13-23.

- Ramon PLANES I ALBETS, *Llibre i Rectoria de Santa Maria de Ribelles, situada en la vegueria d'Agramunt, bisbat d'Urgell (911-1796) de l'arxiu e Baró de Ribelles*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics» 29 (2010) 933-950.
- Predicadores, Inquisidores*. Vol. II: *Los Dominicos y la Inquisición en el mundo ibérico e hispanoamericano*. Roma: Istituto Storico del Domenicani, 2006. 874 p.
- Predicadores, Inquisidores*. Vol. III/I: *I Domenicani e l'Inquisizione romana*. Roma: Istituto Storico del Domenicani, 2008. 662 p.
- Proceso de canonización de san Vicente Ferrer. Declaraciones de los testigos*. Trad. Sebastián Fuster Perelló. València: Ajuntament, 2007. 442 p.
- Germán Antonio RAMALLO ASENJO, *La Catedral guía mental y espiritual de la Europa Barroca*. Murcia: Universidad de Murcia, 2010.
- Rafael RAMIS BARCELÓ, *Pasquines de lullistas y antilullistas en 1750 (Biblioteca Pública de Palma, ms. 1146)*, dins «Bolletí de la societat arqueològica lull·liana» 65 (2009) 285-300.
- Ofelia REY CASTELAO, *Las Instituciones monásticas femeninas ¿centros de producción?*, dins «Manuscrits» 27 (2009) 59-76.
- Fermin de los REYES GÓMEZ, *La Iglesia y la introducción de la imprenta en España*, dins «Memoria Ecclesiae» 32 (2009) 67-110.
- Montserrat RICHOU LLIMONA, *Els negocis de Ramon de Ganovardes, prevere beneficiat de la seu de Barcelona (segle XVI)*, dins «Estudis històrics i documents dels arxius de protocols» 27 (2009) 33-51.
- Francisco A. ROCA TRAYER, *San Vicente Ferrer y los judíos: la "Disputa" de Tortosa*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura» 85 (2009) 203-227.
- Joan ROSSELLÓ LLITERAS, *La imprenta al servicio de la iglesia majoricense*, dins «Memoria Ecclesiae» 32 (2009) 271-278.
- Manuel RUZAFÁ GARCÍA, *Una minoría religiosa en época de los Borja: los mudéjares valencianos*, Valencia-Roma, 281-301.
- Maria Leticia SÁNCHEZ HERNÁNDEZ, *Veinticuatro horas en la vida de un monasterio de los siglos XVI y XVII*, dins «Cuadernos de Historia Moderna» 8 (2009) 199-227.
- Josep M. SANET I JOVÉ, *Causas pies tamaritenques fundades per a la redempció de captius*, dins «L'home i l'historiador: miscel·lània en homenatge a Josep M. Recasens i Comes. Estudis històrics». Tarragona: Autoritat Portuària de Tarragona, 2007, 201-216.
- Josep SENDRA I MOLIÓ, *Sobre una carta de franquesa atorgada pel duc de Gandia al prevere Josep de Celada (1611)*, dins «Cabells» 8 (2010) 7-100.
- Luis SERRA NAVA, *Lorenzana y las imprentas ilustradas con quien se ajustó*, dins «Memoria Ecclesiae» 32 (2009) 389-420.
- Santi TORRAS TRILLO, *Un Plet de l'escultor Antonio de Narvérez contra el convent de Santa Caterina (1583)*, dins «Estudis històrics i documents dels arxius de protocols» 27 (2009) 251-284.
- Santedat i Vida (I): Notes esparses sobre la sanitat montblanquina i comarcal (segles XVI-XX)*, Montblanc: Publ. Museu de Montblanc, 2009. 152 p.
- De València a Roma a través dels Borja. Congrés commemoratiu del 500 aniversari de l'any jubilar d'Alexandre VI*. Coord. Paulino Iradier i Josep M. Cruselles. València/Roma: Generalitat Valenciana/Ministero Beni e le attività culturali, 2006. 448 p.

- Alberto VELASCO GONZÁLEZ, *De València a Vannes: culte, devoció i relíquies de Sant Vicenç Ferrer*, dins «Acta historica et archeologica mediaevalia» 29 (2008) p. 395-436.
- Ernesto ZARAGOZA PASCUAL, *Actas de los capítulos generales de San Benito de Valladolid. Siglo XVI. Vol. V: 1589-1598*, dins «Studia Monastica» 49 (2007) 107-191.
- , *Documentación sobre la reforma del monasterio de benictinas de Santa Maria de Carbajal (1525-1528)*, dins «Salmanticensis» LVII (2010), 307-363.
- Gabriella ZARRI, *La religione di Lucrezia Borgia. Le lettere inedite del confessore*, Roma: Comitato Nazionale Incontri di Studio per il V Centenario del pontificato di Alessandro VI, 2006. 332 p.

HISTÒRIA CONTEMPORÀNIA

- Jesús ALTURO I PERUCHO, *Una petita correcció teològica del censor a “El Nadal de la Cançó” de Mn. Camil Geis i una esmena actual d’una errada tipogràfica*, dins «Arraona» 32 (2009) 124-137.
- M. Josefa AMELL I COMAS [ed.], *Una història necessària: Col·lectiu de Dones en l’Església: 25 anys (1986-2011)*, Barcelona: Viena Ed., 2011. 356 p.
- Joan AULADELL I SERRABOGUNYÀ, *La desamortització de Monestir de Sant Cugat del Vallès: 175 anys de l’exclaustració (1835-2010)*. Ed. i intr. Domènec Miquel. Sant Cugat del Vallès: Grup d’estudis Locals de Sant Cugat del Vallès, 2010. 145 p.
- Joan BADA I ELIAS, *La Setmana Tràgica de 1909: noves perspectives*, dins «Revista Catalana de Teologia» 34 (2010), 543-558.
- , *Societat i Església a Catalunya: cent anys entre constitucions i dictadures (1876-1978)*. Barcelona: Claret, 2011.
- Genís BARNOSELL I JORDÀ, *¡Por San Narciso y la Virgen del Pilar! Sitios y guerra de religión en Girona y Zaragoza (1808-1809)*, dins «Annals de l’Institut d’Estudis Gironins» 51 (2010) 15-30.
- M. Carme BERNAL I CREUS, *La Itàlia mística femenina en l’obra de Jacint Verdaguer. Ambient intel·lectual i documental en la seva poesia*, dins «Revista Catalana de Teologia» 35 (2010) 197-210.
- Joan BUSQUETS I DALMAU, *L’integrisme catòlic, un obstacle per a la conciliació entre l’Església i la Segona República (1931-1936)*, dins «Revista Catalana de Teologia» 35 (2010) 681-696.
- Inocencio CADIÑANOS BARDECI, *Tres importantes parroquias castellonenses: Onda, Villahermosa del Río, Villarreal*, dins «Estudios Castellonencs» 10 (2004-2005 [2007]) 67-76.
- Joaquim CAPDEVILA CAPDEVILA, *Anticlericalisme popular durant les dècades del canvi dels segles XIX i XX*, dins «Urtx» 22 (2008) 165-183.
- , *Una Aproximació a les arrels socials, mentals i culturals del fenomen.)Aportació d’exemples de la Catalunya occidental)*, dins «Urtx» 22 (2008) 291-311.
- , *Sagrat i violència. Alienacions d’objectes litúrgics i protesta popular a la Catalunya del primer noucents*, dins «Urtx» 24 (2010) 207-230.
- Margalida CAPELLÀ, *Les Germanes de la Caritat a can Sales*, dins «Lluc: revista de cultura i d’idees» 872 (2010) 44-46.
- Josep M. CARBONELL, *Per un catolicisme confessant i en diàleg: Joan Maragall com a referent*. Barcelona: Centre d’Estudis Pastorals de les Diòcesis Catalanes,

2010. 19 p.
- Cent anys de comunitat cristiana en els barris de la Marina i Parròquia de la Mare de Déu del Port, 1909-2009 i Parròquia de Sant Bartomeu, 1961-2011* ; redacció del context social Julio Baños ; redacció de la vida parroquial Ginés Olmos. Coord. Josep Hortet. Barcelona: Parròquia de la Mare de Déu del Port, 2010. 276 p.
- Josep CLARA, *Addenda a l'epistolari del bisbe Josep Cartaïà*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins» L (2009) 499-515.
- Oriol COLOMER I CARLES, *Torras i Bages el romanticisme noucentista*, dins «Quadern de les idees, les arts i les lletres» 175 (2010) 11-13.
- Ramon CORTS I BLAY, *L'Arxiu Secret Vaticà, una font inèdita i complementària per l'estudi de la Setmana Tràgica*, dins «Serra d'Or» 593 (2009) 20-24.
- , *El Beat Samsó, model per a preveres d'avui*, dins «Temes d'avui» 35 (2010) 71-80.
- , *La figura episcopal i pública de Josep Climent a Barcelona*, dins «Pedralbes» 26 (2006) 81-104.
- Marta CUSÓ SERRA, *Un monestir cistercenc femení català durant el primer segle borbònic espanyol: Santa Maria de Vallbona (1701-1802)*, dins «Manuscrits» 27 (2009) 189-192.
- Lluís DUCH, *El religiós-polític avui a Catalunya*, dins «Ars Brevis» 15 (2009) 289-303.
- L'Església de Santa Maria de la Salut de Castelldefels (1909-2009)*, Castelldefels: Parròquia, 2010. 26 p.
- Ramon FELIPÓ, *Queralt, el Santuari de la Mare de Déu*. Pròl. Josep M. Ballarín. Barcelona: Llibres de l'Índex, 2011.
- Gaspar FELIU MONTFORT, *L'Església a Catalunya durant el Trienni Constitucional (1820-1823)*, dins «L'Erol» 105 (2010) 37-42.
- Luis Javier F. FRONTELA, *Una Iglesia clandestina: la iglesia perseguida en la España de la guerra civil*, dins «Revista de Espiritualidad» 271 (2009) 179-205.
- Narcís GASCONS CLARIÓ, *Antoni Doltra i Masferrer (1880-1936), sacerdot, poeta i periodista*, dins «Quaderns de La Selva» 22 (2010), 79-97.
- Herbert GONZÁLEZ ZYMLA, *El Monasterio de Piedra en la historiografía de los siglos XIX y XX*, dins «Anales de historia del arte» 1 (2009) 309-322.
- Josep M. GRAU I PUJOL, *Epistolari entre Josep Conangla i Fontanilles des de l'Havana (Cuba) i Mn. Pau Queralt i Gayà i família de Montblanc (1919-1933)*, dins «Aplec de Treballs» 28 (2010) 89-102.
- Josep M. GRAU I PUJOL – Roser PUIG I TÀRRECH, *Un inventari patrimonial del convent de la Mercè de Santa Coloma de Queralt després de l'exclaustració (1836)*, dins «Recull. Associació Cultural Baixa Segarra» 10 (2007) 29-44.
- Niccolò GUSTI, *Rasgos del exilio italiano de los jesuitas españoles*, dins «Hispania Sacra» 123 (2009) 257-279.
- Núria LEÓN MERCADER, *Cançoners religiosos populars durant el franquisme*, dins «Revista de Catalunya» 257 (2010) 47-69.
- Josep M. LLANTET, *Religió, comerç i arts gràfiques a Vilafranca, les factures noucentistes de cal Pepito Esteva*, dins «Del Penedès» 21 (2009) 120-123.
- Benigne MARQUÈS, *Annexió de les parròquies de la Cerdanya francesa, pertanyents al Bisbat d'Urgell a la diocesi de Carcassona (1803)*, dins «Annals del Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès» 6 (2008-2009 [2010]) 161-172.
- Josep M. MARTÍ BONET, *El martiri dels temples a la diòcesi de Barcelona (1936-1939)*.

- Barcelona: Arxiu Diocesà de Barcelona, 2008. 464 p.
- Miquel MIR SERRA, *El preu de la traïció: la Fai, Tarradellas i l'assassinat de 172 maristes*. Barcelona: Pòrtic, 2010. 257 p.
- Ramon MIRÓ BALDRICH, *Valeri Serra i Boldú. Per Déu, per la pàtria i Verdaguer*. Lleida: Alfazeta ed., 2009.
- Josep Xavier MUNTANÉ SANTIVERI, *Declaracions al voltant del robatori sacríleg perpetrat al convent carmelita de Tàrraga el dia 13 de desembre de 1728*, dins «Urtx»23 (2009) 248-284.
- Jordi QUER [coord.], *Església, cultura i país*. Barcelona: Fund. Lluís Carulla, 2010. 95 p.
- Ignasi OLIETE, *Parròquia El Bon Pastor, 1935-2010: 75 anys en la vida del barri*. Barcelona: Parròquia El Bon Pastor, 2010. 212 p.
- Joana Aina ORDINES JOAN, *Les cròniques conventuals de l'església de Sant Francesc de Palma: font documental del patrimoni històricoartístic*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana» 63 (2007) 259-280.
- J. M. PRIETO COLOMER – J. GARCÍA DE LOMAS MIER [coord.], *La Iglesia en tiempos difíciles (1936-139): Actas del XIX Simposio de Historia de la Iglesia en España y América in memoriam Paulino Castañeda Delgado*, Málaga: Obra Social y Cultural Cajasur, 2009.
- Carles PUIG I PLA, *L'esfera copernicana de l'abat Joan de Safont (1789-1847)*, dins «Actes d'Història de la Ciència i de la Tècnica» Vol. 2. Núm. 1 (2009) 219-227.
- Josep M. PUIGJANER, *Les extensions polítiques i culturals del bisbe Carrera*, dins «Revista de Catalunya» 257 (2010) 11-20.
- Frederic RIBAS, *Montserrat, setanta anys enrere, 1936-1939*, dins «Revista de Catalunya» 262 (2010) 31-40.
- Joan ROSSELLÓ LLITERAS, *Edictos cuaresmales de los obispos de Mallorca (s. XVIII)*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana» 66 (2010) 237-259.
- Ignasi ROVIRÓ, *Balmes i el Seminari de Vic*, Vic: Institut Superior de Ciències Religioses, 2010. 54 p.
- Tomás SALAS, *Angel Herrera, impulsor de doctrina social de la Iglesia en España*, dins «Altar Mayor» 138 (2010) 1405-1406.
- Pepa SAMPERE DOMÉNECH, *El cronista Rvdo. D. Francisco Vañó Silvestre*, dins «Almaig» 25 (2009) 114-120.
- Valentí SERRA DE MANRESA, *Aportació de framenors caputxins a la cultura catalana: des de la fundació a la Guerra Civil (1578-1939)*, Barcelona: Facultat de Teologia de Catalunya, 2009. 741 p.
- , *L'Església catalana durant l'ocupació napoleònica*, dins «Revista Catalana de Teologia» 35 (2010), 81-196.
- , *Els fets de la Setmana Tràgica i l'església catalana*, dins «Estudios Franciscanos» 447 (2009) 193-268.
- , *El franciscanisme a Catalunya durant la crisi modernista*, dins «Revista Catalana de Teologia» 34 (2010) 523-541.
- , *Els Pares de l'Església en les antigues biblioteques dels caputxins catalans*, dins «Revista Catalana de Teologia» 35 (2010) 667-680.
- , *El procés de beatificació del caputxí Josep Tous (1870)*, dins «Estudios Franciscanos» 111 (2010) 183-194.

- Jordi SERRANO, *Catalunya ha deixat de ser catòlica*. Barcelona: Universitat Progressista d'Estiu de Catalunya, 2010. 219 p.
- Joan SOLÉ I BORDES, *Evocació de Pere Grases en el seu centenari. Dues cartes des de l'exili a Mn. Trens*, dins «Del Penedès» 21 (2009) 37-42.
- Núria TÉLLEZ RODERO, *La Hoja Parroquial de la basílica de Santa María del Pi (1891-2006): una revista històrica en la recuperació de los ejemplares de la primera época*, dins «Memoria Ecclesiae» 32 (2009) 1147-156.
- Enric TERMES, *Un Capellà, Josep Samsó i Elias*, dins «Foc nou» 428 (2010) 14-16.
- Ana M. YETANO LAGUNA, *Con toca. Mujeres y trabajo hospitalario, avances en tiempos convulsos: las Hermanas de la Caridad*, dins «Manuscrits» 27 (2009) 113-189.
- , *Las Congregaciones religiosas femeninas en el siglo XIX: el tema de la obtención de su nuevo estatuto jurídico canónico y su interés historiográfico*, dins «Spagna Contemporanea» 36 (2009) 13-44.

ART

- Alberto AGUILERA HERNÁNDEZ, *Fe, arte y devoción: la lipsanoteca del convento de Santa Clara en los siglos XVII y XVIII*, dins «Cuadernos de estudios borjanos» 53 (2010) 159-183.
- , *La devoción al Niño Jesús y su expresión plástica en el convento de Santa Clara de Borja (Zaragoza)*, dins «Cuadernos de estudios borjanos» 52 (2009) 137-155.
- , *La Música en el convento de Santa Clara de Borja (Zaragoza)*, dins «Cuadernos de estudios borjanos» 52 (2009) 105-135.
- , *La Virgen del Coro del convento de Santa Clara de Borja (Zaragoza): una imagen inédita del siglo XV*, dins «Cuadernos de estudios borjanos» 52 (2009) 45-57.
- Art i litúrgia a l'Occident medieval*, dins «VIII Col·loqui i I Col·loqui Internacional» Barcelona: IEC/Universitat de Barcelona, 2008. 80 p.
- Teresa AVELLÍ CASADEMONT, *Joan Torras i els retaulers i dauradors actius al bisbat de Girona durant la primera meitat del segle XVIII*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins» L (2009) 197-251.
- Francesc BADIA I BATALLA, *Consideracions sobre l'antic retaule major de Santa Maria de Montblanc (segle XVIII)*, dins «Aplec de Treballs» 28 (2010) 165-180.
- Inés BANEGAS DE JUAN, *El procés de restauració de la Mare de Déu gòtica de l'església parroquial de Santa Maria de l'Alba de Tàrraga*, dins «Urtx» 22 (2008) 435-453.
- Lluís BAYONA I PRATS – Lluís BUSCATÓ I SOMOZA, *Moltes esglésies en una: la restauració de Sant Pere de Llorà (Sant Martí de Llèmena)*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins» L (2009) 517-528.
- M. Jesús BLASCO SALES, *La construcción del Cementerio General de Valencia y la arquitectura funeraria decimonónica*, dins «Boletín del Museo e Instituto Camón Aznar» XCVII (2005) 7-40.
- Rosa M. BOIXAREU, *Les Danses de la Mort: imaginari popular, pedagogia religiosa*, dins «Ars Brevis» 15 (2009) 11-24.
- Eva BUCH GARCÍA, *Obiols, pintor de Montserrat*, dins «Serra d'Or» 600 (2009) 59-64.

- Josep CERDÀ I BALLESTER, *L'Ermita del Calvari de Montesa: el procés de conservació i restauració*, dins «Archivo de arte valenciano» 90 (2009) 77-90.
- Joan CIVIT ESMATGES, *El temple parroquial de Santa Maria de Linyola*, dins «Urtx» 22 (2008) 81-103.
- Javier CLEMENT – Jordi ORRIOLS, *Pinturas murales de Santa María de Castelldefels*, Castelldefels: Parròquia, 2010.
- Luis CONDOR ABANTO, *La iglesia de Santa María de Tobed: patrimonio de la humanidad*, dins «Cuadernos de Aragón» 45 (2010) 5-111.
- Daniel CODINA, *Un Manuscrit cuixenc amb música gregoriana aquitana*, dins «Revista Catalana de Musicologia» III (2005 [2007]) 15-33.
- Ximo COMPANY CLIMENT – Borja FRANCO LLOPIS, *Un Nuevo Salvador Eucarístico de Nicolás Borràs*, dins «Ars Longa» 19 (2010) 73-81.
- Virgina COSTAFREDA PUIGPINÓS, *L'origen d'una llegenda agramuntina, l'escriptor del segle XVI, Fra Esteve Barelles*, dins «Urtx» 22 (2008) 137-149.
- Joan DUCH MAS, *Ramon de Mur, autor del retaule de Guimerà (s. XV): Tàrrrega i Guimerà en plena Edat Mitjana*, dins «Urtx» 22 (2008) 45-79.
- Romà ESCALAS, *Dues cançons polifòniques del segle XV a l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona*, dins «Revista Catalana de Musicologia» III (2005 [2007]) 35-43.
- Miquel Maria FARRÉ, *Falset i les seves campanes*, dins «Lo Violí» 9 (2010), 4-7.
- Cèsar FAVA MONLLAU, *Noves consideracions entorn al joc del retaule i frontal de Vallbona de les Monges*, dins «Butlletí del Museu Nacional d'Art de Catalunya» 10 (2009), 57-85.
- Jaume FELIP I SANCHEZ, *La desapareguda església gòtica de Blancafort (segles XIV-XV)*, dins «Aplec de Treballs» 28 (2010) 111-144.
- Pere FREIXAS I CAMPS – Marc SUREDA I JUBANY, *La Nau única en l'arquitectura medieval catalana: reflexions sobre la pervivència d'un model constructiu del preromànic al gòtic*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins» L (2009) 41-52.
- David GALÍ FARRÉ – Raquel LACUESTA CONTRERAS, *Noves dades sobre l'església de Sant Quirze de Pedret*, dins «L'Erol» 103 (2010) 9-13.
- Joaquim GALIÀ ROMANÍ, *Goigs a llaor de Sant Isidre Llaurador que es venera a la parroquial església de Santa Maria de Solivella, Arquebisbat de Tarragona, Conce de Barberà*. Música Josep Mateu i Guarro; dibuix M. Dolors Iglésies Torrelles. Tarragona: Gogistes Tarragonins, 2010.
- Mercedes GAMBÚS SAIZ, *L'obra de l'escultor Joan de Salas a Mallorca (1526-1538): noves aportacions*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana» 64 (2008) 255-280.
- Íñiqui GÁRATE LOMBART – José Luis REGIDOR ROS, *Redescobrint la "Glòria" de la capella del Santíssim Crist de Sant Roc d'Oliva*, dins «Cabdells» 6 (2009) 97-114.
- Maria GARGANTÉ LLANES – Josep MORA CASTELLÓ, *L'església parroquial d'Alguai-re: un projecte de futur per a un gran temple del passat*, dins «Urtx» 23 (2009) 355-378.
- Josep M. GÓMEZ LOZANO – Alberto FERRER ORTS, *Els esgrafiats de la cartoixa de Valldecris: una proposta de reconstrucció*, – Borja FRANCO LLOPIS, *Un Nuevo Salvador eucarístico de Nicolás Borràs*, dins «Ars Longa» 19 (2010) 109-114.
- Miguel Ángel GONZÁLEZ GARCÍA, *Dos retratos de obispos foráneos en Astorga: Climent de Barcelona y Santillán de Tarragona*, dins «Memoria Ecclesiae»

- XXX (2007) 187-194.
- Pablo GONZÁLEZ TORNEL, *La Iglesia octogonal de San Pío V en Valencia: una obra del arquitecto barroco José Minguez*, dins «Boletín del Museo e Instituto Camón Aznar» 104 (2009) 167-210.
- Josep M. GREGORI I CIFRE, *Inventaris dels fons musicals de Catalunya*. Vol. I: *Fons de la catedral-basilica del Sant Esperit de Terrassa*, Barcelona: Conselleria de Cultura, 2007. 366 p.
- Lorenzo HERNÁNDEZ GUARDIOLA, *Una tabla de San Jerónimo, atribuible al discípulo joanesco de San Esteban, identificado con el pintor valenciano Onofre Falcó (1539-1650)*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura» 85 (2009) 411-431.
- Joaquín JUBERIES [ET AL.], *L'Ermita de Sant Antoni d'Oliva: projecte de restauració*, dins «Cabdells» 8 (2010) 7-76.
- Emma LIAÑO MARTÍNEZ, *Pere Johan y la escultura gòtica de Santa María de Montblanc*, dins «Boletín del Museo e Instituto Camon Aznar» XCVIII (2006) 239-256.
- Josep LLOP TOUS, *Apunts sobre l'església de Falset*, dins «Lo Violí» 8 (2009) 7-8.
- Josep M. LLOVET PORTELLA, *Notícies documentals de dos retaules d'Anglesoa (1618 i 1755)*, dins «Urtx» 24 (2010) 375-390.
- Pilar LOP ORTÍN, *“Cuestión de estilo”: destrucción de edificios religiosos en Zaragoza en los siglos XIX y XX*, dins «Boletín del Museo e Instituto Camón Aznar» 104 (2009) 245-284.
- Esther LOZANO LÓPEZ, *Historias en el Paraíso: el Antiguo Testamento en el claustro de la catedral de Tarragona (I)*, dins «Románico: revista de arte de amigos del románico» 11 (2010) 6-13.
- M. Rosa MANOTE I CLIVILLÉS, *Una Mare de Déu gòtica procedent de la parroquial de la Verge de l'Abba de Tàrrega*, dins «Urtx» 22 (2008) 129-135.
- Juan Carlos MARTÍNEZ AMORES, *A propósito de un olvidado cuadro de Manuel Cabral Bejarano sobre la Hermandad de Montserrat*, dins «Boletín de las Cofradías de Sevilla» 601 (2009) 188-190.
- Antonio MARTÍNEZ SUBIAS, *Els relicaris gòtics de la Seu de Tarragona*, dins «Butlletí Arqueològic» 29 (2007) 191-218.
- Xavier MAS BARBERÀ, *Tocs, quarts i senyals: una visió de les campanes de Santa Pola*, dins «La Rella» 22 (2009) 191-208.
- Xavier MAS BARBERÀ – Ignasi GIRONÉS SARRIÓ, *Restauració de la pila baptismal de l'església de Santa Maria d'Ontinyent*, dins «Almaig» 25 (2009) 154-159.
- Sofia MATA DE LA CRUZ, *Fontes literàries de la història de l'art (segles XVI al XIX) conservades a diverses biblioteques eclesiàstiques de Tarragona*, dins «Butlletí Arqueològic» 29 (2007) 219-265.
- , *Un Inventari de la parròquia de Santa Maria de l'església de l'Hospital de Santa Maria Magdalena, del Santuari de la Serra i de les creus del terme (Montblanc, 1929)*, dins «Aplec de Treballs» 28 (2010) 193-202.
- Francesc MESTRE PONS, *Breu estudi de les imatges de la Mare de Déu de la parròquia de Santa Maria la Major d'Oliva*, dins «Cabdells» 6 (2009) 83-96.
- Esteve MESTRE I ROIGÉ, *La construcció de l'església de Linyola 1587-1600*, dins «Urtx» 23 (2009) 196-226.
- Matilde MIGUEL JUAN, *El retablo de San Miguel Arcángel de Gonçal Peris Sarrià de*

- la catedral de Albarracín*, dins «Rehald» 11 (2009) 49-55.
- Marta MIRALPEIX MESTRES, *Sobre l'estampa de la Confraria de la Cambra angelical de la gloriosa Verge Maria de Montserrat*, dins «Dovella» 105 (2010) 14-18.
- Francesc MIRALPEIX VILAMALA, *Episodis de pintura barroca al bisbat de Girona duant el primer terç del segle XVIII: Joan Casanoves II, Joan Pau Casanoves Feixes i Fernando de Segovia*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins» L (2009) 253-301.
- Montserrat MOLÍ FRIGOLA, *Didac de Rocaberti i de Pau i el retaule major del Santuari de la Mare de Déu de Núria*, dins «Annals del Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès» 6 (2008-2009 [2010]) 365-423.
- , *Retaules mullats: el pintor ripollès Josep Germà (1651-1705) a Girona*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins» L (2009) 303-331.
- Joan-Hilari MUÑOZ SEBASTIÀ, *Una obra pictòrica renaixentista recuperada: la barana de l'antic orgue de l'església parroquial d'Horta de Sant Joan*, dins «Butlletí del Centre d'Estudis de la Terra Alta» 52 (2011) 16-17.
- , *Quatre noves escultures d'Isidre Espinalt i Serra-rica a la catedral de Tortosa (segle XVII)*, dins «Aplec de treballs» 27 (2009) 197-206.
- Joan-Hilari MUÑOZ SEBASTIÀ – Joan YEGUAS GASSÓ, *Els Espinalt de Sarra i els retaules de Sant Ruf i Sant Agustí de la catedral de Tortosa (segle XVIII)*, dins «Aplec de Treballs» 28 (2010) 145-164.
- Maria MUSOLES CUBEDO, *Luces y sombras en el patrimonio cultural de la Iglesia. A propósito del destino de los bienes culturales de un monasterio que ha dejado de ser habitado en la Comunidad Valenciana*, dins «Patrimonio cultural: documentos, estudios, documentación» 38 (2008) 103-116.
- J.M. NOLLA – Josep CASAS, *La porta meridional de la Força Vella de Girona*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins» L (2009) 27-40.
- Ferran OLUCHA MONTINS, *Documents per a la història de la música a l'església de Santa Maria de Castelló*, dins «Estudis Castellonencs» 10 (2004-2005 [2007]) 389-456.
- Frederic ORIOLA VELLÓ, *Uns poemes castellans inèdits i religiosos d'Andreu Codonyer i d'Estanislau Alberola*, dins «Almaig: estudis i documents» 25 (2009) 90-92.
- Montserrat PAGÈS I PARETAS, *La problemàtica dels models en la pintura romànica catalana: la crucifixió de Sorpe i la d'Estalon*, dins «Butlletí del Museu Nacional d'Art de Catalunya» 10 (2009) 13-23.
- Angels PARÉS I CORRETGÉ, *Francesc Mirabent i Soler, pintor de la capella de Sant Antoni de l'Arboç*, dins «Del Penedès» 21 (2009) 86-87.
- Joan PARETS SERRA – SANTIAGO CORTÉS FORTEZA, *Goigs musicats de Santa Margalida de Crestatx: catàleg i bibliografia*, dins «Crestatx» 15-18.
- Joan PINS I PAYERAS, *El Donat, el Guardià i l'Oratori*, dins «Crestatx» 3-11.
- J. Ambrós PORTA MERCADÉ, *Vivències d'unes obres: remodelació de l'església parroquial de Sant Jaume de Creixell (1968-1978): 40 aniversari de l'altar major de Creixell: 1970-2010*. Tarragona: Arola Ed., 2010. 117 p.
- Miquel POU AMENGUAL, *De la funció plàstica a l'estructural en l'obra gòtica i cinc-centista: nous fragments*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana» 66 (2010) 63-86.
- Armand PUIG TÀRRECH, *La Sagrada Família segons Gaudí: comprendre un símbol*.

- Barcelona: Pòrtic, 2010. 275 p.
- Ramon RIBERA GASSOL, *Un retaule de l'escultor Ramon de Corcelles a Vilanova de Prades (1819-1821)*, dins «Aplec de Treballs» 28 (2010) 181-192.
- Wifredo RINCÓN GARCÍA, *Iconografía de Santa Waldesca y Santa Toscana, monjas de la Orden de San Juan de Jerusalén, en el monasterio de Santa Maria de Sijena*, dins «Archivo español de arte» 328 (2009) 410-417.
- Paulino RODRÍGUEZ BARRAL, *Eucaristia y antisemitismo en la plástica gótica hispánica*, dins «Boletín del Museo e Instituto Camon Aznar» XCVII (2006) 279-347.
- Josep M. SALIS, *Obres del fons musical de la parròquia de Santa Maria de Verdú a l'Arxiu Comarcal de la Segarra*, dins «Miscel·lània Cerverina» 19 (2009) 249-269.
- Amadeo SERRA DESFILIS – Matilde MIQUEL JUAN, *La Capilla de Sant Martín en la Cartuja de Valldecrist: construcción, devolución y magnificencia*, «Ars longa: cuadernos de arte» 18 (2009) 65-80.
- M. Rosa SERRA I MILÀ, *Quatre poemes de Pau Puig dedicats a la reconstrucció de l'església de Vilanova*, dins «Del Penedès» 15 (2007) 31-34.
- Marta SERRANO COLL, *Historias en el Paraiso: el Nuevo Testamento y el ciclo de San Nicolás en el claustro de la catedral de Tarragona (I)*, dins «Románico: revista de arte de amigos del románico» 11 (2010) 14-23.
- David L. SIMÓ, *La Catedral de Jaca*, dins «Románico: revista de arte de amigos del románico» 10 (2010) 47-54.
- Xavier SOLÀ I COLOMER, *Els Emprius de l'obra de Sant Privat de Bas*, dins «Annals del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i comarca» 18 (2007) 21-29.
- Eudald TOMASA I GARROSSET – Rosa SERRA ROTÉS, *La Museografía audiovisual e hipermedia y sus aplicaciones en el monasterio de Sant Benet de Bages*, dins «Hermes: revista de museología» 1 (2009) 21-29.
- Santi TORRAS I TILLO, *Un plet de l'escultor Antonio de Navárez contra el convent de Santa Caterina de Barcelona (1583)*, dins «Estudis històrics, documents dels arxius de protocols» 27 (2009) 251-284.
- , *La Taula cincincentista de Sant Jaume del Museu d'Art de Sabadell i l'activitat del pintor Jaume Bazin a Sabadell (1594): un enigma pendent*, dins «Arraona» 32 (2009) 124-137.
- Francesca TORRES ORELL, *Les torres del Temple*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana» 66 (2010) 299-317.
- Alberto VELASCO GONZÁLEZ, *Els apòstols de la desapareguda portalada gòtica de Santa Maria de l'Alba de Tàrrrega*, dins «Urtx» 23 (2009) 45-79.
- Pep VILA, *De la Passió Didot (1345) a la Passió de Fonda (1819)*, Tretze, Vol. 1, 301-320.
- M. Carme VILA I MARTÍN - Antoni PUIG CLOSA, *Gremis i làpides al claustre de la Catedral de Barcelona*. Pròl. Josep M. Martí Bonet. Barcelona: Catedral, 2008. 114 p.
- Joan YEGUAS GASSÓ, *Obres del MNAC procedents de Poblet, Escaladei i Ciutadilla*, dins «Urtx» 23 (2009) 183-196.

LLIBRES REBUTS A L'ANALECTA SACRA TARRACONENSIA
DURANT ELS ANYS 2009-2010

- Joan FLORENSA I PARÉS, *El projecte educatiu de l'Escola Pia de Catalunya (1683-2003): una escola popular*. Barcelona: Societat d'Història de l'Educació dels Països de Llengua Catalana, Escola Pia de Catalunya, 2010, 632 p.; 24 cm.
- Catàleg dels pergamins municipals de Barcelona: anys 1501-1530 (Vol. V)*. Barcelona: Arxiu Històric de la Ciutat, 2010, 416 p. ; il.
- Stépahe PÉQUIGNOT, *Au nom du roi: pratique diplomatique et pouvoir durant le règne de Jacques II d'Aragon (1291-1327)*. Madrid: Casa de Velázquez, 2009, 640 p.: il.; 24 cm. + 1 disc òptic (CD-ROM)
- Gonzalo GIRONÉS, *Otoñal compendio de escritos teológicos*. València: Edicep, 2010, 302 p.; il.: 22 cm.
- Balbino VELASCO BAYÓN, *San Juan de la Cruz: a las raíces del hombre y del carmelita*. Madrid. Roma: Editorial de Espiritualidad. Edizioni Carmelitane, 2009, 380 p. 21 cm.
- Ricardo DIP, *Los derechos humanos y el derecho natural: de cómo el hombre "Imago Dei" se tornó "Imago homini"*. (Prudentia iuris, serie minor, 14).Madrid. Barcelona. Buenos Aires: Marcial Pons, 2009, 155 p. 18 cm.
- Giuseppe ALBERIGO, *Tranzsizione epocale: Studio sul Concilio Vaticano II*. Bolonya: Società Editrice Il Mulino, 2009, 895p.; 21 cm.
- Antoni SOSPEDRA BUYÉ, *El rector de Rubí: doctor Guardiet*. Barcelona: Claret, 2010, 298 p.; il.: 22 cm.
- Joan CARRERA PLANA, *Què pensa Joan Carrera*. Entrevistat per Francesc Romeu. Barcelona: Dèria, 2009, 157 p.; 19 cm.
- Josep Maria VALLÈS MARTÍ, *Rafael Battestini i Galup (1886-1939): catalanista. Vítima de la repressió franquista*. Valls, Cossetània, 2009, 87 p. 24 cm.
- Luis CANO, *Reinaré en España: la mentalidad católica a la llegada de la Segunda República*. (Ensayos, 366). Madrid: Encuentro, 2009, 365 p.; 23 cm.
- Romano AMERIO, *Zibaldone*. Edició a cura d'Enrico Maria Radaelli. Turí: Lindau 2010, 615 p. ; 21 cm.

Josefa PASTOR MIRALLES, *Historia de la Congregación de Carmelitas Misioneras Teresianas*. Roma: Carmelitas Misioneras Teresianas, 2009, 2 vol. 2823p. il.; 22 cm.

ÍNDIX

FRA VALENTÍ SERRA DE MANRESA, OFMCAP <i>Aportació dels framenors caputxins a la cartografia europea (segles XVII i XVIII)</i>	5
CARLES DÍAZ MARTÍ <i>La cartoixa de Montalegre l'any 1731</i>	15
SANTI MERCADER SAAVEDRA <i>L'antic monument de Setmana Santa de la catedral de Barcelona (1735)</i>	101
ERNEST ZARAGOZA PASCUAL <i>Actes dels últims capítols generals dels benedictins claustrals de Catalunya i Aragó-Navarra (1819-1831)</i>	209
VICENTE CÁRCEL ORTÍ <i>Los últimos obispos de la Monarquía (1922-1931)</i>	223
HILARI RAGUER <i>La política anticatalanista de la Dictadura de Primo de Rivera segons una correspondència íntima</i>	735
RAMON CORTS I BLAY <i>La visita del nunci Tedeschini de 1928-1929 a Montserrat</i>	839

ÍNDEX

RECENSIONS BIBLIOGRÀFIQUES	971
BIBLIOGRAFIA D'HISTÒRIA DE L'ESGLÉSIA ALS PAÏSOS CATALANS (2010)	1011
LLIBRES REBUTS A L'ANALECTA SACRA TARRACONENSIA DURANT ELS ANYS 2009-2010	1033

NORMATIVA PER A LA PUBLICACIÓ A L'ANALECTA SACRA TARRACONENSIA

El consell de redacció d'«Analecta Sacra Tarraconensia» estudia adoptar una nova normativa de citació bibliogràfica. És per això que, de moment, es respecta la pròpia manera de citar de cada autor.

Els autors podran incloure la seva adreça electrònica al final dels seus articles.